HAYDAR HATİPOĞLU

سنن ابن ماجة

SÜNEN-İ İBNİ MÂCE

TERCEMESİ VE ŞERHİ

10

Hadis No: 3827- 4341

[redacted]

KAHRAMAN YAYINLARI

سنن

الحافظ أبي عبد الله محمد بن يزيد القزويني

ابن ماجة

SÜNEN-İ İBNİ MÂCE

TERCEMESİ VE ŞERHİ

Terceme ve Şerheden:

HAYDAR HATİPOĞLU

KAHRAMAN YAYINLARI

سنن

الحافظ أبي عبد الله محمد بن يزيد القزويني

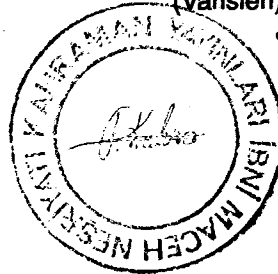
ابن ماجة

SÜNEN-İ İBNİ MÂCE TERCEMESİ ve ŞERHİ

CİLT - 10

Mütercim
Haydar HATİPOĞLU
(Varisleri)

Naşir
Kahraman Yayınları
Fethullah KAHRAMAN
(Varisleri)

KAHRAMAN YAYINLARI

Umumi Neşriyat No: 6
Kur'ân ve Hadis İlimleri Husûsi No: 1

İsteme Adresi:
KAHRAMAN YAYINLARI
Davutpaşa Cad. TİM2 No: 322
Topkapı-İstanbul
Tel: 0212 613 83 05
Fax: 0212 565 25 84

Sertifika No: 16133

İstanbul 2012

Dizgi: Ayyıldız Matbaası
Baskı: Ofis Matbaa Ltd. Şti.
Davutpaşa Kışla Cd. 75/386
Topkapı-İSTANBUL
Tel: 0212 576 47 15

سنن

الحافظ أبي عبد الله محمد بن يزيد القزويني

ابن ماجة

SÜNEN-İ İBNİ MÂCE TERCEMESİ ve ŞERHİ

CİLT - 10

Terceme ve Şerheden:
Haydar HATİPOĞLU
(Din İşleri Yüksek Kurulu Üyesi)

NEŞREDEN

KAHRAMAN YAYINLARI

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٣٤ - كتاب الدعاء

34 — DUÂ KİTÂBI

(١) باب فضل الدعاء

1 — DUÂ ETMENİN FAZİLETİ BÂBI

٣٨٢٧ — حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة وعلي بن محمد، قالا: ثنا وكيع. ثنا أبو المليح المدني؛ قال: سمعت أبا صالح عن أبي هريرة؛ قال: قال رسول الله ﷺ «من لم يدع الله، سبحانه، غضب عليه».

TERCEMESİ

3827) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

«Kim Allah Sübhânehu'ya duâ etmez (O'ndan dilekte bulunmaz) ise Allah o kimseye gazab eder.»"

İZAHI

Bu hadisi Tirmizi de rivâyet etmiştir. Oradaki hadis metni şöyledir: إِنَّهُ مَنْ لَمْ يَسْأَلِ اللهَ يَغْضَبْ عَلَيْهِ = «Kim Allah'tan dilekte bulunmazsa Allah şüphesiz o kimseye gazab eder.»"

Tuhfe yazarı bu hadisin izahında şöyle der: Çünkü Allah'tan dilekte bulunmamak, kibirlik ve bir nevi istiğnâ, yâni Allah'a muhtaç olmamak tavrının belirtisidir. Bu hâl ise kul için câiz değildir. Şâirin şu şiiri ne güzeldir:

اَللّٰهُ يَغْضَبُ إِنْ تَرَكْتَ سُؤَالَهُ . وَتَرَى ابْنَ اٰدَمَ حِينَ يُسْأَلُ يَغْضَبُ

"Allah, Zâtından dilemeyi bırakırsan gazab eder. Âdem oğlunu da kendisinden bir şey istendiği zaman hiddetlenir görürsün."

T ı y b î de şöyle demiştir: Allah'ın duâ etmeyen kula gazab etmesi sebebi şudur: Allah, kulunun Zât-i Bârisinden dilekte bulunmasını sever. Bu itibarla dilekte bulunmayı terkeden kuluna şüphesiz gazab eder.

Tuhfe yazarının beyânına göre N e v e v i de şöyle demiştir: Asırlar boyunca İslâm memleketlerinde yetişen müftiler, duâ etmenin müstehablığı husûsunda ittifak etmişlerdir. Zâhidler ve mârifet ehlinden, yâni tasavvufçulardan bir grup, Allah'a tam teslimiyette bulunmak üzere duâ etmeyi bırakmamn daha fazîletli olduğu görüşünü benimsemiştir. Âlimlerden bir cemâat da: Bir mü'min, müslümanlar için duâ ederse güzel bir iş yapmış olur. Fakat sırf kendi şahsı için duâ ederse iyi olmaz, demiştir. Bir başka kavle göre duâ etmeyi gerektiren bir durum olduğu zaman duâ etmek müstehabtır. Aksi takdirde müstehab değildir. Duâ etmenin müstehablığına hükmeden fıkıh âlimlerinin delilleri, âyetlerin, hadislerin zâhirleri ve peygamberlerden rivâyet edilen haberlerdir.

٣٨٢٨ – حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ . ثنا وَكِيعٌ عَنِ الْأَعْمَشِ ، عَنْ ذَرِّ بْنِ عَبْدِ اللّٰهِ الْهَمْدَانِيِّ عَنْ يُسَيْعٍ الْكِنْدِيِّ ، عَنِ النُّعْمَانِ بْنِ بَشِيرٍ ؛ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « إِنَّ الدُّعَاءَ هُوَ الْعِبَادَةُ » ثُمَّ قَرَأَ – وَقَالَ رَبُّكُمُ ادْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ – .

TERCEMESİ

3828) "... Nu'mân bin Beşîr *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre: Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)*:

«Şüphesiz, ancak duâ ibâdettir,» buyurdu. Sonra;

وَقَالَ رَبُّكُمُ ادْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ = «ve Rabbiniz buyurdu ki: Siz bana duâ ediniz (benden isteyiniz) ki ben de size icâbet edeyim (duânızı

kabul edeyim). Bana duâ etmeye tenezzül etmeyen (kibirli)ler, şüphesiz alçalmış olarak cehenneme gireceklerdir» (1) âyetini okudu."

İ Z A H I

Bu hadisi; T i r m i z i, E b û D â v û d, N e s â i, İ b n - i H i b b â n, H â k i m ve A h m e d de rivâyet etmişlerdir.

Hadisin zâhirine göre ibâdet ancak duâ etmekten ibârettir. Âlimler; ibâdetin duâya inhisar ettirilmesi duânın önemini belirtmek içindir. Yâni ibâdet ismine en liyakatlı ve en hakiki kulluk görevi duâdır. Çünkü Allah Teâlâ'ya tazarru ve niyazda bulunan bir kul, bütünüyle Allah'a yönelir, başka varlıklardan tamamen yüz çevirir, bütün ümidini O'na bağlar, O'ndan başka hiç bir şeyden korkmaz, kulluk görevini ifâ eder. Allah'ın yüceliğini itiraf eder, verenin ve alanın O olduğunu dile getirir ve her şeyin O'nun kudret ve dilemesine bağlı bulunduğunu içtenlikle ve samimiyetle ifâde eder. Zâten yapılan bütün ibâdetlerin özü ve gerçek mâhiyeti de budur. Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in bu buyruktan sonra anılan âyeti okuması, duâ etmenin Allah tarafından emredildiğini delillendirmek içindir. Şu halde duâ bir ilâhi emrin yerine getirilmesidir. Bu itibarla duâ etmek en azından müstehab bir ibâdettir. Âyette geçen "İbâdet" kelimesi bâzı âlimlerce duâ mânâsına yorumlanmıştır. Şu halde kibrinden ve gururundan dolayı duâ etmeye tenezzül etmeyen bir kimse cehenneme girmeye müstahaktır.

٣٨٢٩ – حدّثنا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى . ثنا أَبُو دَاوُدَ . ثنا عِمْرَانُ الْقَطَّانُ عَنْ قَتَادَةَ ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ أَبِي الْحَسَنِ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ « لَيْسَ شَيْءٌ أَكْرَمَ عَلَى اللّٰهِ ، سُبْحَانَهُ ، مِنَ الدُّعَاءِ » .

T E R C E M E S İ

3829) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Peygamber *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur :

«(Zikirlerden ve sözlü ibâdetlerden) hiç bir şey Allah Sübhânehu katında duâdan daha fazîletli değildir.»"

(1) Mü'min, 60

İ Z A H I

Bu hadîsi Tirmizî ve Ahmed de rivâyet etmişlerdir. Buhârî de el-Edebü'l-Müfred'de rivâyet etmiştir. Hâkim ve İbn-i Hibbân bu hadîsin sahîh olduğunu söylemişlerdir.

Sindî: Bu hadîsten maksad, duânın diğer sözlü ibâdetlerden üstünlüğüdür. Bu itibarla duânın namaz ibâdetinden üstünlüğü anlamı çıkarılamaz. (Çünkü namaz sözlü ve fiilî ibâdettir). Hadîsten maksad şu olabilir: En çabuk kabul olunan ve en çok etkili olan zikir duâdır. Hadîsteki duâdan maksad Allah yoluna dâvet olabilir. Bu takdirde hadîsin mânâsı şöyledir: Allah katında en üstün amel O'nun yoluna, hidâyete dâvet görevidir ki bu görevi peygamberler ve onların mîrasçıları durumundaki âlimler ifâ ederler. Bu yorum şekli de açık ve sağlıklıdır, der.

(٢) باب دعاء رسول الله صلى الله عليه وسلم

2 — RESÛLULLAH (SALLALLAHÜ ALEYHİ VE SELLEM)'İN DUÂSI BÂBI

٣٨٣٠ — حدثنا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ ، سَنَةَ إِحْدَى وَثَلَاثِينَ وَمِائَتَيْنِ . ثنا وَكِيعٌ ، فِي سَنَةِ خَمْسٍ وَتِسْعِينَ وَمِائَةٍ . قَالَ : ثنا سُفْيَانُ فِي مَجْلِسِ الْأَعْمَشِ مُنْذُ خَمْسِينَ سَنَةً . ثنا عَمْرُو بْنُ مُرَّةَ الْجَمَلِيُّ فِي زَمَنِ خَالِدٍ ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ الْحَارِثِ الْمُكْتِبِ عَنْ قَيْسِ ابْنِ طَلْقٍ الْحَنَفِيِّ ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ؛ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ يَقُولُ ، فِي دُعَائِهِ « رَبِّ ! أَعِنِّي وَلَا تُعِنْ عَلَيَّ . وَانْصُرْنِي وَلَا تَنْصُرْ عَلَيَّ . وَامْكُرْ لِي وَلَا تَمْكُرْ عَلَيَّ . وَاهْدِنِي وَيَسِّرِ الْهُدَى لِي . وَانْصُرْنِي عَلَى مَنْ بَغَى عَلَيَّ . رَبِّ ! اجْعَلْنِي لَكَ شَكَّارًا . لَكَ ذَكَّارًا . لَكَ رَهَّابًا . لَكَ مُطِيعًا . إِلَيْكَ مُخْبِتًا . إِلَيْكَ أَوَّاهًا مُنِيبًا . رَبِّ ! تَقَبَّلْ تَوْبَتِي . وَاغْسِلْ حَوْبَتِي . وَأَجِبْ دَعْوَتِي . وَاهْدِ قَلْبِي . وَسَدِّدْ لِسَانِي . وَثَبِّتْ حُجَّتِي . وَاسْلُلْ سَخِيمَةَ قَلْبِي » .

قَالَ أَبُو الْحَسَنِ الطَّنَافِسِيُّ : قُلْتُ لِوَكِيعٍ : أَقُولُهُ فِي قُنُوتِ الْوِتْرِ ؟ قَالَ : نَعَمْ .

T E R C E M E S İ

3830) "... İbn-i Abbâs *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre; Peygamber *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* duâsında meâlen şöyle derdi:

«Rabbim! Bana yardım et ve aleyhimde (düşmanıma) yardım etme. Yardımını benden esirgeme ve aleyhimde (düşmanımı) destekleme. Düşmanımı cezâlandır, beni cezâlandırma. Beni hayırlı işlere yönelt ve hayır yolunda ilerlemeyi bana kolaylaştır. Bana zulüm ve haksızlık edene karşı bana yardım et. Ey Rabbim! Beni sana çok şükreden, çok zikreden (anan), senden çok korkan, sana çok itâat eden, sana çok boyun eğip tevâzu eden, sana çok yakarıp ağlayarak tevbekâr eyle. Ey Rabbim! Benim tevbemi kabul eyle, günahımı gider, duâmı kabul et, kalbimi hidâyet üzerine dâim kıl, dilimi doğrulukla hakkı söylemekten[7] ayırma, huccetimi (yâni senin düşmanlarına karşı susturucu ve mağlûb edici delilimi) sâbit kıl ve kalbimi fenâlıktan arındır.»

Ebû'l-Hasan et-Tanafisî dedi ki: Ben, Vekî'e: Bu duâyı vitir namazı kunutunda okuyabilir (miy)im? dedim O: Evet, dedi.

٣٨٣١ — حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة . ثنا محمد بن أبي عبيدة . ثنا أبي عن
الأعمش ، عن أبي صالح ، عن أبي هريرة ؛ قال : أتت فاطمة النبي ﷺ تسأله خادما .
فقال لها « ما عندي ما أعطيك » فرجعت . فأتاها بعد ذلك فقال « الذي سألت أحب
إليك ، أو ما هو خير منه ؟ » فقال لها علي : قولي : لا . بل ما هو خير منه . فقالت :
فقال « قولي : اللهم ! رب السماوات السبع ورب العرش العظيم . ربنا ورب كل شيء .
منزل التوراة والإنجيل والقرآن العظيم . أنت الأول فليس قبلك شيء . وأنت الآخر
فليس بعدك شيء وأنت الظاهر فليس فوقك شيء . وأنت الباطن فليس دونك شيء .
اقض عنا الدين وأغننا من الفقر » .

TERCEMESİ

3831) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre:

(Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in kızı) Fâtime (Radıyallâhü anhâ), Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in yanına gelerek O'ndan bir hizmetçi istedi. Bunun üzerine Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) ona:

«Yanımda sana verebileceğim (hizmetçi) yoktur,» buyurdu. Fâtime de dönüp gitti. Bundan bir süre sonra Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) Fâtime'nin yanına giderek:

«Senin istediğin (bir hizmetçi mi) sana daha sevimlidir yoksa ondan daha hayırlı olan şey mi (daha sevimli) dir?» buyurdu. Ali (Radıyallâhü anh), Fâtime'ye dedi ki:

Söyle: Hayır. Bilâkis ondan daha hayırlı olan şey (bana daha sevimlidir). Bunun üzerine Fâtime (Ali'nin dediğini) söyledi. Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) de Fâtime'ye şöyle buyurdu:

«De ki: Allahım! Ey yedi göğün Rabbi, Azametli Arş'ın Rabbi, bizim Rabbimiz ve her şeyin Rabbi, Ey Tevrât, İncil ve Kur'ân-ı Azîm'i indiren (Allah)!

Evvel (varlığının başlangıcı olmayan, ezelî varlık) sensin, senden önce olan hiç bir şey yoktur. Âhir (varlığının sonu olmayan ebedî varlık) da sensin, senden sonra hiç bir şey yoktur. Zâhir (varlığı delillerle apaçık olan) sensin, varlığı seninkinden daha âşikâr hiç bir şey yoktur. Bâtın (mâhiyeti idrâk edilemeyen, Zâtı insanlar için gizli olan) sensin, sen(in mâhiyetin)den daha gizli hiçbir şey yoktur. Borcumuzu öde (bizi borçlu bırakma) ve bizi fakirlikten (başkasına muhtaç olmaktan veyâ ihtirastan) kurtarıp (gönülce) zenginleştir.»"

٣٨٣٢ – حدثنا يَعْقُوبُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ الدَّوْرَقِيُّ وَمُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ ، قَالَا : ثنا عَبْدُ الرَّحْمٰنِ ابْنُ مَهْدِيٍّ . ثنا سُفْيَانُ عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنْ أَبِي الْأَحْوَصِ ، عَنْ عَبْدِ اللهِ ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ أَنَّهُ كَانَ يَقُولُ « اللّٰهُمَّ ! إِنِّي أَسْأَلُكَ الْهُدَى وَالتُّقَى وَالْعَفَافَ وَالْغِنَى » .

TERCEMESİ

3832) "... Abdullah (bin Mes'ûd) *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Peygamber *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle duâ ederdi:

«Allahümme innî es'eluke'l-Hüdâ vet'tuka ve'l-ifâfe ve'l-ğinâ = Allahım! Ben senden hidâyet, takvâ, iffet ve (gönülce) zenginlik dilerim.»"

İZAHI

Bu bâbın ilk hadîsi; T i r m i z î, E b û D â v û d, N e s â î, İ b n - i H i b b â n ve H â k i m

tarafından da rivâyet edilmiştir. Bu hadisin baş kısmında Allah'tan inâyet ve nusret isteniyor. Bu bölümün; أَعِنِّي وَلاَ تُعِنْ عَلَيَّ cümleleri şöyle de terceme edilebilir : **"Ey Rabbim! Beni zikrine, şükrüne ve güzel ibâdet etmeye muvaffak eyle ve beni sana itâat etmekten alıkoymak isteyen insanları ve cinlerden olan şeytanları bana gâlib kılma."**

Bu bölümün; وَانْصُرْنِي وَلاَ تَنْصُرْ عَلَيَّ cümleleri de şöyle yorumlanabilir : **"Ey Rabbim! Beni kâfirlere gâlib eyle ve onları bana gâlib eyleme" veyâ "Ey Rabbim! Beni nefsime gâlib eyle. Çünkü en büyük düşmanım benim nefsimdir. Nefsimi bana gâlib eyleme."**

Bu hadiste geçen bâzı kelimeleri açıklayalım :

Şekkâr : Allah'a çokça şükreden, nimetlerin şükrünü ifa eden, demektir.

Zekkâr : Allah'a çokça zikreden, O'nu çok anan, demektir.

Rehhâb : Allah'tan lâyıkı veçhiyle korkan, yasaklarından sakınan ve emirlerini yerine getiren, demektir.

Muhbit : Mütevâzi, alçak gönüllü ve korkan, demektir.

Evvâh : Çok yakarışta, niyazda bulunan, bir kavle göre çokça ağlayan demektir.

Havbe ve **Hûbe :** Günah demektir.

Sahîme : Kin, husûmet, çekememezlik gibi fena duygular demektir.

Huccet : Dâvayı ispatlayıcı, karşı tarafı susturucu delil demektir.

Bu hadîs, Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in ettiği bir duâ şeklini bildirir. Gerek bu duâ ve gerekse diğer hadîslerdeki duâlar, O yüce Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in bir an bile Allah'tan gâfil olmadığını, üstün mertebelere kavuşturulduğuna rağmen buna paralel üstün takvâ ve korkudan ayrılmadığını ve dâima kulluk görevini ifa ettiğini gösterdiği gibi, biz müslümanlara da ışık tutmakta ve bu şekilde Rabbimize yakarışta bulunmamızı öğretip bizi eğitmektedir.

Ebû Hüreyre (Radıyallâhü anh)'ın hadisini Tirmizi de rivâyet etmiştir.

Bu hadîsteki duâda yüce Allah'ın ezeli ve ebedî olduğu, yâni varlığının başlangıcının veyâ nihâyetinin olmadığı ve varlığının sonsuz olduğu ifâde edilmekte, O'nun her varlığı gördüğü, fakat yaratıkların O'nun zâtını görmek kâbiliyetini taşımadığı, O'nun bütün varlıkları

yoktan varedip yetiştirdiği, yaşattığı ve mutlak hâkimiyeti ifâde edilmektedir.

Hadîsin sonunda istenen zenginlikten maksad, dünya malını toplamak değil, kimseye el avuç açmaya muhtaç olmamak ve gönül zenginliğidir.

A b d u l l a h (Radiyallâhü anh)'m hadîsini; M ü s l i m ve T i r m i z î de rivâyet etmişlerdir. Bu hadîste geçen İfâf'tan maksad mübah olmayan şeylerden uzak durmaktır. Ğınâ'dan maksad ise gönül zenginliği ve halkın servetinden müstağni olmak, kanaat sâhibi olmaktır.

٣٨٣٣ – حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. ثنا عبد الله بن نمير عن موسى بن عبيدة، عن محمد بن ثابت، عن أبي هريرة؛ قال: كان رسول الله ﷺ يقول «اللهم انفعني بما علمتني. وعلمني ما ينفعني. وزدني علما. والحمد لله على كل حال. وأعوذ بالله من عذاب النار».

TERCEMESİ

3833) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle duâ ederdi, demiştir :

«Allahümme infa'ni bimâ allemtenî ve allimnî mâ yenfaunî ve zidnî ilmen ve'l-hamdû lillahi alâ külli hâlin ve eûzû billahi min azâbi'n-Nâr = Allahım! Bana öğrettiğin ilimden beni yararlandır, menfaatleneceğim bilgileri bana ihsân eyle ve ilmimi artır. Hamd her hâl üzerine Allah'adır. Ben ateş azâbından Allah'a sığınırım.»"

İZAHI

Bu hadîsi; T i r m i z î, N e s â î ve H â k i m de rivâyet etmişlerdir. İlimden yararlanmak; onunla amel etmek ve bilginin gereğini yapmak yoluyla gerçekleşir. Yararlı ilim, dünya hayatı ve âhiret hayatı bakımından faydalı olan ilimdir. Hadîs, din hayatına gölge düşüren dünya ilmini taleb etmemenin gerekliliğine delâlet eder. Meselâ sihir ilmi de bir ilimdir. Fakat K u r ' â n - ı K e r î m'de belirtildiği gibi sihir ilmi yararlı ilimlerden sayılmamıştır, bilâkis zararlı olduğu bildirilmiştir. Halbuki sihir ilmi bir takım maddî çıkarlara

ve kişisel menfaatlara vâsıta olabilir. Şu halde yarardan maksad şahsî çıkar değildir. İlmin yararlarının ölçüsü İslâmiyet'tir.

Hadiste «Hamd her hâl üzerine Allah'adır» buyurulmuştur. Yâni sıkıntı ve üzüntü hâlinde olsun, neş'e bolluk ve sevinç hâli olsun mü'min dâima Allah'a hamdetmelidir.

٣٨٣٤ – حدّثنا محمّدُ بنُ عبدِ اللهِ بنِ نُمَيرٍ. ثنا أبي ثنا الأعمشُ عن يزيدَ الرّقاشيّ، عن أنسِ بنِ مالكٍ ؛ قال : كانَ رسولُ اللهِ ﷺ يُكثِرُ أن يقولَ « اللّهمّ ! ثبّتْ قلبي على دينِكَ » فقال رجلٌ : يا رسولَ اللهِ ! تخافُ علينا ؟ وقد آمنّا بكَ وصدّقناكَ بما جئتَ بهِ . فقالَ « إنّ القلوبَ بينَ إصبعَينِ من أصابعِ الرّحمنِ ، عزّ وجلّ ، يُقلّبُها » . وأشارَ الأعمشُ بإصبعَيهِ .

في الزوائد : مدار الحديث على يزيد الرقاشي ، وهو ضعيف

TERCEMESİ

3834) "... Enes bin Mâlik *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir :

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **«Allahümme sebbit kalbî alâ dinike = Allahım! Benim kalbimi dinin** (olan İslâmiyet) **üzerinde sâbit kıl» duâsını çok söylerdi. Bunun üzerine bir** (gün bir) **adam :**

Yâ Resûlallah! Sana imân ettiğimiz ve getirdiğin (Kur'ân ve İslâmiyet) **hakkında seni tasdik ettiğimiz halde bizim** (âkibetimiz) **için korkuyor** (mu)**sun? dedi. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) :

«Kalbler şüphesiz Rahmân (olan Allah) (Azze ve Celle)**'nin parmaklarından iki parmak arasındadır,** (dilediği şekilde) **döndürür», buyurdu."**

Not : Zevâid'de şöyle denilmiştir : Bu hadisin senedinin sıhhat durumu Yezîd er-Rakkaşî'nin güvenilirliği durumuna bağlıdır. Bu râvi zayıftır.

İZAHI

Bu hadiste Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm), ümmetine bir duâ şeklini öğretmek üzere mezkûr duâyı çokça tekrarlamıştır. Şu halde bu duâyı tekrarlaması ümmeti için duyduğu endişeden do-

layıdır. Hadiste sözü geçen sahâbi bu durumu bildiği için müslümanların bu duâyı bol bol tekrarlamasının arzulandığını sezmiş ve hadiste geçen konuşmayı yapmıştır. Sahâbi olan zât, Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in Zât-ı Nebevileri ile ilgili soruyu teeddüben sormayıp da ümmet ile ilgili soru sormuştur.

Kalbler Allah'ın iki parmağı arasındadır, dilediği şekilde döndürür meâlindeki ifâdeden maksad; kalblerin dalâletten hidâyete ve hidâyetten dalâlete döndürülmesinin an mes'elesi hâlinde olduğunu ve bu nedenle hak ve hidâyet üzerinde sâbit kalmak için her zaman Allah'a sığınmanın gerekliliğini ifâde etmektir.

Yüce Allah hakkında parmaklar tâbiri husûsuna gelince; muhakkik âlimler bu konuda bir şey söylemeyip işi Allah'ın ilmine havâle etmenin daha uygun olduğu görüşünü benimsemişlerdir. Sünenimizin 195 - 199 nolu hadislerin izahı bölümünde bu nokta üzerinde durulmuştur. Oraya bakılmalıdır. Allah en iyi bilendir.

٣٨٣٥ — حدثنا مُحَمَّدُ بْنُ رُمْحٍ . ثنا اللَّيْثُ بْنُ سَعْدٍ عَنْ يَزِيدَ بْنِ أَبِي حَبِيبٍ ، عَنْ أَبِي الْخَيْرِ ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ ، عَنْ أَبِي بَكْرٍ الصِّدِّيقِ ؛ أَنَّهُ قَالَ ، لِرَسُولِ اللهِ ﷺ : عَلِّمْنِي دُعَاءً أَدْعُو بِهِ فِي صَلَاتِي . قَالَ « قُلْ : اللَّهُمَّ ! إِنِّي ظَلَمْتُ نَفْسِي ظُلْمًا كَثِيرًا وَلَا يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلَّا أَنْتَ . فَاغْفِرْ لِي مَغْفِرَةً مِنْ عِنْدِكَ وَارْحَمْنِي . إِنَّكَ أَنْتَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ » .

TERCEMESİ

3835) "... Ebû Bekr-i Sıddik *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre kendisi Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)*'e :

(Yâ Resûlallah)! Bana namazım(ın sonun)da okuyacağım bir duâyı öğret, diye ricada bulunmuş. Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) (de) :

«Allahümme innî zalemtü nefsî zulmen kesiren ve lâ yağfirü'z-zünûbe illâ ente feğfir lî mağfireten min indike verhamnî. İnneke ente'l-Ğafuru'r-Rahîm = Allahım! Şüphesiz ben kendi nefsime çok zulüm ettim. Senden başka hiçbir kimse günahları bağışlayamaz. Bu itibarla katından (ikram olarak) bir mağfiretle beni bağışla ve bana merhamet eyle. Şüphesiz gâfûr (mağfiret edici) sensin, rahîm (merhamet edici) sensin.» duâsını oku, buyurdu."

İ Z A H I

Bu hadisi; B u h â r i, M ü s l i m, T i r m i z î ve N e s â î de rivâyet etmişlerdir.

B u h â r î bu hadîsi "Selâm vermeden önce (yâni namazın sonunda)ki Duâ" başlıklı bir bâbta rivâyet etmiştir. Gerek B u h â - r i ' nin böyle yapması ve gerekse e l - K a r i ' nin naklen beyânına göre bâzı ilim adamları: E b û B e k i r (Radıyallâhü anh), namazın sonunda ve selâm vermeden önce okuyacağı bir duâyı öğrenmek istemiş olup kendişine bu duâyı okuması emredilmiştir.

İ b n - i D a k i k ü ' l - Î y d ise şöyle demiştir: Bu hadis, anılan duânın namaz içinde okunmasının emredilmesini gerektirir. Fakat namazın neresinde okunacağı belirtilmemiştir. Umarım ki en uygunu, ya secdede ya da son oturuşta, yâni son teşehhüdden sonra okunmasıdır. Çünkü bu iki yerde duâ edilmesi emrolunmuş, demiştir.

Kişinin kendi nefsine zulmetmesi, cezâyı gerektiren veyâ mükâfat mikdarını azaltan bir suç işlemekle olur. Bu hadis, insanların kusursuz olmasının zor olduğuna işârettir. Çünkü bu duâ E b û B e k r - i S ı d d î k (Radıyallâhü anh) gibi bir şahsiyet için tavsiye buyurulmuştur.

S i n d î, hadisin «Senin katından bir mağfiret» ifâdesi ile ilgili olarak şöyle der: Allah'tan başka bir kimse tarafından bir mağfiretin verilmesi düşünülemiyeceğinden «Senin katından» kaydının ne faydası var? diye bir soru hatıra gelebilir. Buna cevâben şöyle denilir: Bu ifâdeden maksad yüce ve büyük bir mağfiretin ikram edilmesidir. Maksad şöyle de olabilir: Dilediğim mağfirete benim bir istihkak ve liyâkatım yoktur, bu sırf senin bir ikramın olacaktır.

Hadis; anılan duânın namazın sonunda, selâmdan önce okunmasının müstahablığına delildir.

٣٨٣٦ – حدثنا علي بن محمد . ثنا وكيع عن مسعر ، عن أبي مرزوق ، عن أبي وائل ، عن أبي أمامة الباهلي ؛ قال : خرج علينا رسول الله ﷺ ، وهو متكئ على عصا . فلما رأيناه قمنا . فقال « لا تفعلوا كما يفعل أهل فارس بعظمائها » قلنا : يا رسول الله ! لو دعوت الله لنا ! قال « اللهم اغفر لنا وارحمنا ، وارض عنا ، وتقبل منا ، وأدخلنا الجنة ، ونجنا من النار ، وأصلح لنا شأننا كله » .

قال ، فكأنما أحببنا أن يزيدنا ، فقال « أوليس قد جمعت لكم الأمر ؟ » .

TERCEMESİ

3836) "... Ebû Ümâme el-Bâhilî *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

(Bir gün) Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) bir bastona dayanmış olarak çıkıp yanımıza geldi. Biz de O'nu görünce ayağa kalktık. Bunun üzerine:

«Fâris halkının (İranlıların) ulularına karşı yaptıkları gibi yapmayın,» buyurdu. Biz:

Yâ Resûlallah! Bizim için Allah'a duâ etmenizi diliyoruz, dedik. O da:

«Allahım! Bize mağfiret eyle, bize merhamet et, bizden râzı ol, (ibâdet ve duâları) bizden kabul eyle, bizi cennete dâhil et, bizi ateşten kurtar ve bizim için her durumumuzu islâh eyle,» diye duâ etti.

Ebû Ümâme demiştir ki: Bana öyle geliyor ki, bize daha fazla duâ buyurmasını iştiyakla arzuladık. Bunun için şöyle buyurdu:

«Dilekler işini sizin için toplamadım mı» (yâni mutluluğunuz için gerekli tüm dilekleri içeren şümullü bir duâ ettim)?"

İZAHI

Bu hadisi Ebû Dâvûd da rivâyet etmiştir. Ancak oradaki rivâyette sahâbilerin duâ talebine dâir cümle ile bundan sonraki kısım yoktur.

Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in bastona dayanmasının bir rahatsızlığından dolayı olduğu, el-Kari tarafından belirtilmiştir. Sahâbiler O'na hürmet etmek üzere ayağa kalkmışlar ve hadiste anılan cevâbı almışlardır.

Gelen bir kimseye hürmeten ayağa kalkmanın yasaklığı görüşünde olan âlimler bu hadisi de delil saymışlardır. Fakat Avnü'l-Mabûd yazarının bu hadisin izahı bölümünde el-Fetih'ten naklen beyânına göre Taberî; bu hadisin senedinin zayıf olduğunu, senedinde tanınmayan râvi bulunduğunu ve dolayısıyla delil sayılamayacağını söylemiştir.

Tirmizî'nin "Bir erkek için diğer bir erkeğin ayağa kalkması" bâbında rivâyet ettiği hadislerin izahı bölümünde Tuhfe yazarı bu konu hakkında geniş bilgi vermekte ve bu arada özetle şöyle demektedir:

Bir erkeğin bir erkeği görünce ayağa kalkması hükmü husûsunda ilim ehli arasmda ihtilâf olmuştur. N e v e v i gibi bâzı âlimler bunun câizliğine hükmetmişler, M â l i k i l e r ' den Ş e y h E b û A b d i l l a h b i n e l - H â c gibi bir kısım ilim adamları ise bunu yasaklamışlardır. N e v e v î , el-Ezkâr isimli kitâbında; İçeri giren adama hürmeten ayağa kalkmak husûsunda bizim seçtiğimiz görüş şudur: İçeri giren adamın, ilim veyâ takvâ sâhibi olmak ya da eşraftan, devlet yetkililerinden olmak gibi bir açık fazileti var ise, ona hürmet ve ikramda bulunmak niyetiyle ayağa kalkmak müstahabtır. Fakat gösteriş veyâ büyütmek maksadıyla ayağa kalkmak câiz değildir. Selef ve halef ilim ehlinin uygulaması böyle devam edegelmiştir. Buna dâir hadisleri, eserleri, yâni sahâbilerin sözlerini, selef âlimlerinin söylediklerini ve uygulamalarını içeren ve buna karşı çıkanların delillerini, bu delillere verilen cevabları bir küçük kitabta topladım. Bu kitabı mütalâa edenlerin konu hakkındaki şüphelerinin gideceğini umarım, demiştir.

İ b n ü ' l - H a c da N e v e v i ' nin söz konusu kitâbını "el-Medhal" isimli kitâbına alarak, N e v e v i ' nin gösterdiği delîllere cevab vermiş ve gelen bir erkeğe hürmeten ayağa kalkmanın câiz olmadığını savunmuştur.

Tuhfe yazarı daha sonra N e v e v i ' nin gösterdiği delîlleri ve İ b n ü ' l - H a c c ' ın verdiği cevabları ayrıntılı olarak naklettikten sonra şöyle der :

Ben derim ki E n e s (Radıyallâhü anh)'ın mezkûr hadîsi bir erkeğin gördüğü bir erkek için ayağa kalkmasının mekruhluğuna delâlet eder. Â i ş e (Radıyallâhü anhâ)'nın hadîsi ise bunun câizliğine delâlet eder. İ b n ü ' l - H a c c ' ın bu hadise verdiği cevab tatmin edici değildir. Bu iki hadîs arasında görülen ihtilâfı bertaraf etmek husûsunda değişik görüş ve yorumlar yapılmıştır. Bu cümleden olarak şöyle denilmiştir: E n e s (Radıyallâhü anh)'ın hadîsi tenzihen mekruhluk içindir veyâ gelen erkeği ta'zim ve büyütmek maksadına yorumlanmıştır. Â i ş e (Radıyallâhü anhâ)'nın hadîsi ise ikram ve iyilikte bulunmak maksadına yorumlanmıştır. Başka yorumlar da vardır.

Hasta bir erkeği binit hayvanından indirmek, yolculuktan gelen erkeği karşılamak, bir nimete kavuşan erkeği kutlamak veyâ gelen erkeğe yer vermek maksadıyla ayağa kalkmak ise âlimlerin ittifakı ile câizdir.

Aynî de Buhârî'nin şerhinde Ebü'l-Velîd bin Rüşd'den şu nakli yapmıştır:

Ayağa kalkmak dört çeşittir. Birincisi yasak olandır. Gelen adam, kibrinden dolayı ve orada bulunanlara üstünlük taslaması sebebiyle ayağa kalkılmasını arzuluyorsa ayağa kalkmak yasaktır. İkincisi mekruh olandır. Gelen adam kibirlenmiyor ve orada bulunanlar üstünlük taslamıyor. Fakat ona hürmeten ayağa kalkılması hâlinde kalbine kibir girmesinden endişe duyuluyor ve zâlimlere karşı gösterilen hâle benzeyiş var ise, bu takdirde ayağa kalkmak mekruhtur. Üçüncüsü câiz olandır: Gelen erkek, kimsenin ayağa kalkmasını istemez ve zâlimlere benzeyiş durumu da sözkonusu değildir. Böyle bir kimseye hürmet ve ikrâm mâhiyetinde olmak üzere ayağa kalkmak câizdir. Dördüncüsü mendub olandır: Yolculuktan gelen erkeğin gelişine sevinerek ayakta karşılamak veyâ bir nîmete kavuşan kişiyi ayakta kutlamak ya da başına bir musibet gelen kişiyi ayakta karşılayıp tâziyette bulunmak maksadıyla ayağa kalkmak mendubtur.

El-Hâfız'ın el-Fetih'te beyân ettiğine göre Gazâlî de: Gelen adamı izâm ve büyütmek maksadıyla ayağa kalkmak mekruhtur. Fakat gelen adama hürmet ve ikrâmda bulunmak maksadıyla ayağa kalkmak mekruh değildir, demiştir.

Tuhfe yazarı bir kısmını yukarıya aldığım nakilleri yaptıktan sonra bu son tafsilât güzeldir, demiştir.

HADÎSTEN ÇIKAN HÜKÜMLER:

1. Gelen erkeği ayakta karşılamak mekruhtur. Buna dâir izah yukarda verildi.

2. Duâsının makbul olduğu umulan zâtlardan duâ taleb etmek müstahabtır. Kendisinden duâ taleb edilen zâtın bu talebe uyarak duâ etmesi mâstehabtır.

3. Duâ edilirken umûmi ve şümûllü duâ edilmelidir.

٣٨٣٧ – حدثنا عِيسَى بْنُ حَمَّادٍ الْمِصْرِيُّ . أَنْبَأَنَا اللَّيْثُ بْنُ سَعْدٍ عَنْ سَعِيدِ بْنِ أَبِي سَعِيدٍ الْمَقْبُرِيِّ ، عَنْ أَخِيهِ عَبَّادِ بْنِ أَبِي سَعِيدٍ ؛ أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا هُرَيْرَةَ يَقُولُ : كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ « اللَّهُمَّ ! إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْأَرْبَعِ : مِنْ عِلْمٍ لَا يَنْفَعُ ، وَمِنْ قَلْبٍ لَا يَخْشَعُ ، وَمِنْ نَفْسٍ لَا تَشْبَعُ ، وَمِنْ دُعَاءٍ لَا يُسْمَعُ » .

TERCEMESİ

3837) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle duâ ederdi:

«Allahım, (şu) **dört şeyden sana sığınırım:** (Sâhibine meşrû) **menfaat sağlamayan ilimden,** (Allah'tan) **korkmayan - itâat etmeyen kalbten, doymayan** (ihtiraslı) **nefisten ve işitilmeyen** (yâni kabul olmayan) **duâdan.»**"

İZAHI

Bu hadîsi; Ebû Dâvûd ve Nesâî de rivâyet etmişlerdir. Müslim bunun benzerini Zeyd bin Erkam (Radıyallâhü anh)'den ve Tirmizî de bir benzerini Abdullah bin Amr bin el-Âs (Radıyallâhü anhümâ)'den rivâyet etmişlerdir.

Sâhibine; dünya hayatı bakımından meşrû yarar ve âhiret hayatı bakımından sevab kazandırmayan bir ilim, sâhibi için azabtan başka bir şey değildir. Özellikle dinî ilimler edinip de bununla amel etmeyen, tutum ve davranışları ilmine ters düşen bir kimsenin âhirette şiddetli azâba müstahak olacağına dâir bir çok âyet ve hadîs mevcutur. Allah cümlemizi korusun.

Allah'tan korkmayan, O'nun emirlerini dinlemeyen ve şer'î hükümlere boyun eğmeyen bir kalb, sâhibini dalâlete ve türlü felâkete götürür.

Dünya malına düşkün, kanaattan yoksun, Allah'ın verdiği rızık nîmetini az görüp rızâ göstermeyen ve doymak bilmeyen bir nefis de sâhibine huzur vermez, bilâkis onu her türlü harama ve gayri meşrû kazançlara sürükler.

Allah katında kabûle şâyan görülmeyen bir duâ işitilmez sayılmıştır. Bilindiği gibi Allah Teâlâ her şeyi işitir. Fakat kabul buyurmadığı bir duâyı işitmemiş gibi sayar.

(٣) باب ما تعوّذ منه رسول الله صلى الله عليه وسلم

3 — RESÛLULLAH (SALLALLAHÜ ALEYHİ VE SELLEM)'İN ALLAH'A SIĞINDIĞI ŞEYLER (HAKKINDA GELEN HADÎSLER) BÂBI

٣٨٣٨ — حدثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ . ثنا عَبْدُ اللهِ بْنُ نُمَيْرٍ . ح وَحَدَّثنَا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ. ثنا وَكِيعٌ ، جَمِيعًا عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ، عَنْ أَبِيهِ ، عَنْ عَائِشَةَ؛ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ ،

كَانَ يَدْعُو بِهَؤُلَاءِ الْكَلِمَاتِ «اللَّهُمَّ ! إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ فِتْنَةِ النَّارِ وَعَذَابِ النَّارِ . وَمِنْ
فِتْنَةِ الْقَبْرِ وَعَذَابِ الْقَبْرِ . وَمِنْ شَرِّ فِتْنَةِ الْغِنَى وَشَرِّ فِتْنَةِ الْفَقْرِ . وَمِنْ شَرِّ فِتْنَةِ الْمَسِيحِ
الدَّجَّالِ . اللَّهُمَّ ! اغْسِلْ خَطَايَايَ بِمَاءِ الثَّلْجِ وَالْبَرَدِ . وَنَقِّ قَلْبِي مِنَ الْخَطَايَا كَمَا نَقَّيْتَ
الثَّوْبَ الْأَبْيَضَ مِنَ الدَّنَسِ . وَبَاعِدْ بَيْنِي وَبَيْنَ خَطَايَايَ كَمَا بَاعَدْتَ بَيْنَ الْمَشْرِقِ
وَالْمَغْرِبِ . اللَّهُمَّ ! إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْكَسَلِ وَالْهَرَمِ وَالْمَأْثَمِ وَالْمَغْرَمِ » .

TERCEMESİ

3838) "... Âişe *(Radıyallâhü anhâ)*'dan rivâyet edildiğine göre; Peygamber *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şu cümlelerle duâ ederdi :

«Allahım! Cehennem ateşinin fitnesinden, cehennem ateşinin azâbından, kabir fitnesinden, kabir azâbından, zenginlik fitnesinin şerrinden, fakirlik fitnesinin şerrinden ve Deccâl-i Mesîh'in fitnesinin şerrinden sana sığınırım. Allahım! Günahlarımı kar ve dolu suyu ile yıka (yâni mağfiret çeşitleri ile beni pakla) ve beyaz elbiseyi kirden temizler gibi kalbimi hatâlardan arındır. Benimle hatâlarımın arasını da doğu ile batının arasını uzaklaştırdığın gibi uzak kıl. Allahım! Tenbellikten, bunaklık derecesinde yaşlılıktan, günahtan ve borçluluktan sana sığınırım.»"

İZAHI

Bu hadîsi; Buhârî, Müslim, Tirmizî ve Nesâî de rivâyet etmişlerdir. Hadîste geçen fitne kelimesinin asıl mânâsı sınav ve denemektir. Başka mânâlara da gelir. Burada bir kaç defa kullanılan bu kelime ile kasdedilen mânâyı aşağıda açıklayacağım :

Cehennem ateşinin fitnesinden maksad, cehennem ateşine sürükleyici tutum ve davranışlardır. Bununla, cehennemde görevli zebânîlerin, cehenneme girenlere : Size uyarıcı peygamber gelmedi mi? şeklinde pişman ettirici sorusu kasdedilmiş olabilir.

Kabir fitnesinden maksad da orada meleklerin sorularına cevab verememek ve şaşkınlık içinde kalmaktır.

Zenginlik fitnesi; kibirlenmek, azmak, malı haram yolla kazanmak ve günah yollarda harcamak, servet ve zenginlik etiketi ile mağrur olmaktır.

Fakirlik fitnesi ise; zenginleri çekememek, mallarına göz dikmek, şeref ve haysiyet kırıcı zillete düşmek, Allah'ın verdiği rızka rızâ göstermeyip şikâyetçi olmak gibi sonu felâket olan davranışlardır.

Tuhfe yazarının beyânına göre G a z â l î : Zenginlik fitnesi; mal toplama hırsına kapılmak, helâl haram demeden servet biriktirme gayretine düşmek, zekât gibi farz veyâ vâcib olan harcamalardan kaçınmak, malın hukukuna riâyet etmemektir. Fakirlik fitnesinden maksad da; yoksulluğa sabretmemek, kazanç temini için haram yollardan kaçınmamak, İslâmiyet ve mürüvvete yakışmayan bir takım zilletlere düşmek ve bu yüzden haram rızık peşine düşmektir, der.

Günahların kar ve dolu ile yıkanması, doğu ile batı arasındaki uzaklık gibi bir uzaklıkla günahların sâhibinden uzaklaştırılması tâbirleri, mecazîdir. Maksad bütün hatâ ve günahların silinmesi ve sâhibinin günahsız hâle gelmesidir.

D e c c â l ' a mesih lâkabının verilmesi sebebi değişik şekillerde açıklanmıştır: Bir kavle göre D e c c â l ' ın bir gözü silik olduğu için, diğer bir kavle göre yüzünün bir tarafında göz ve kaş yeri olmayıp tamamen düz olduğundan dolayı ona bu ünvan verilmiştir. Başka bir kavle göre D e c c â l yer yüzünün her tarafını tarıyacağı için ona mesîh denilmiştir.

Me'sem : İnsanı günâha sokan şey, günah işlemeye sebeb olan şey ve günah mânâlarına gelir. Burada bu şekillerde yorumlanabilir.

Mağrem : Günâhlar ve masiyetler borçluluğu, kula mâli borç ile borçlu olmak mânâsına yorumlanabilir. Mâli borçtan maksad, haram işler uğrunda borçlanmak veyâ helâl işleri için kişinin ödeyemiyeceği meblâğda borç altına girmesidir. Adamın ödeyebileceği bir mikdar borç altına ihtiyacından dolayı girmesi bu hükmün dışında kalır. E l - C e z e r î , en-Nihâye'de bu durumu belirtmiştir.

Bu hadîste buyurulan duâ, müslümanların böyle duâ etmesini öğretmek veyâ onların anılan tehlikelerden ve şerlerden korunması içindir. Çünkü peygamberler günâhlardan mâsum olup cennetin en yüce mertebeleri ile müjdelenmişlerdir.

٣٨٣٩ – حدثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ . ثنا عَبْدُ اللهِ بْنُ إِدْرِيسَ عَنْ حُصَيْنٍ ، عَنْ هِلَالٍ ، عَنْ فَرْوَةَ بْنِ نَوْفَلٍ ؛ قَالَ : سَأَلْتُ عَائِشَةَ عَنْ دُعَاءٍ كَانَ يَدْعُو بِهِ رَسُولُ اللهِ

ﷺ . فَقَالَتْ : كَانَ يَقُولُ « اللَّهُمَّ ! إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ مَا عَمِلْتُ ، وَمِنْ شَرِّ مَا لَمْ أَعْمَلْ » .

TERCEMESİ

3839) "... Âişe *(Radıyallâhü anhâ)*'dan rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle duâ ederdi :

«Allahım! İşlediğim (ve mağfirete muhtaç fiiller)in şerrinden ve işlemediğim (işlerden ilerde rızâna aykırı bir fiil işlemek)den sana sığınırım.»"

İZAHI

Bu hadîsi; Müslim, Ebû Dâvûd ve Nesâî de rivâyet etmişlerdir.

Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) bu duâ ile ümmetine ışık tutarak böyle duâ etmelerini arzulamıştır.

İşlenmiş fiillerden maksad, ilâhî afv ve mağfirete muhtaç hatâlı işler işlemektir. Henüz işlenmemiş fiillerden maksad da afv ve mağfirete muhtaç şeyleri bundan sonra işlememektir. Bunların şerrine mâruz kalmamak için de Allah'a sığınmanın gereği vurgulanmış oluyor.

Bu hadisteki duâ ümmet için öğretici olduğu gibi hüsrana uğrayanlardan başka hiçbir kimsenin Allah'ın azâbından kendi nefsini emin bilmemesinin gerekliliğini belirtir. Bir kavle göre bu duâdan maksad başkalarının işlediği günahların şerrinin O'na dokunmasından Allah'a sığınmaktır. Çünkü yaşla kuru bir arada yandığı gibi, bâzan ilâhî azab geldiğinde zâlimler yanında mâsum insanlar da o azabtan etkilenir.

٣٨٤٠ – حدّثنا إِبْرَاهِيمُ بْنُ الْمُنْذِرِ الْحِزَامِيُّ . ثنا بَكْرُ بْنُ سُلَيْمٍ . حَدَّثَنِي حُمَيْدٌ الْخَرَّاطُ عَنْ كُرَيْبٍ ، مَوْلَى ابْنِ عَبَّاسٍ ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ؛ قَالَ : كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يُعَلِّمُنَا هٰذَا الدُّعَاءَ ، كَمَا يُعَلِّمُنَا السُّورَةَ مِنَ الْقُرْآنِ « اللَّهُمَّ ! إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ عَذَابِ جَهَنَّمَ . وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ . وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ فِتْنَةِ الْمَسِيحِ الدَّجَّالِ . وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ فِتْنَةِ الْمَحْيَا وَالْمَمَاتِ » .

T E R C E M E S İ

3840) "... İbn-i Abbâs *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan; Şöyle demiştir:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **bize Kur'ân'dan olan sûreyi öğrettiği gibi bize bu duâyı da öğretirdi:**

«Allahım! Cehennem azâbından, şüphesiz sana sığınırım. Kabir azâbından da cidden sana sığınırım ve Deccâl-i Mesîh'in fitnesinden de gerçekten sana sığınırım. Hayat ve ölüm fitnesinden de sana sığınırım.»"

İ Z A H I

Bu hadîs; M ü s l i m, T i r m i z î, E b û D â v û d ve N e s â î tarafından da rivâyet edilmiştir. Zevâid yazarı bu hadîsi Zevâid nevinden saymış ise de bunun sebebini anlamak mümkün değildir. Bunun bir zühul eseri olması muhtemeldir.

Avnü'l-Mabûd yazarı bu hadîsin izahı bölümünde: N e v e v î demiştir ki, T a v û s bu duânın namazda okunmasının vâcibliğine hükmederek bu duâyı namazda okumayan oğluna namazı iâde etmesini, yâni yeniden kılmasını emretmiştir. Fakat cumhûr bu duânın namazda okunmasının müstahablığına hükmetmiştir. Bu hadîsi; M ü s l i m, T i r m i z î ve N e s â i de rivâyet etmişlerdir, der.

Tuhfe yazarı da T i r m i z î'nin rivâyet ettiği bu hadisin izahı bölümünde: Hayat fitnesi, insanın hayatı boyunca karşılaştığı şehvetler imtihanı, câhillikler sınavı, dünya malı ve servetinin imtihanı, en tehlikeli olanı da Allah korusun ölüm döşeğindeki imânsız gitme tehlikesi ile ilgili imtihandır. Ölüm fitnesi ise kabirde meleklerin sorularını cevablıyamamak ve şaşkınlığa uğramak sınavıdır. Ölüm fitnesinden maksad ölüm döşeğindeki fitne olabilir. Bu takdirde hayat fitnesi, ölüm döşeğine girinceye kadar ömür boyunca karşılaşılan diğer imtihanlardır.

٣٨٤١ – حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثنا أَبُو أُسَامَةَ. ثنا عُبَيْدُ اللهِ بْنُ عُمَرَ عَنْ
مُحَمَّدِ بْنِ يَحْيَى بْنِ حَبَّانَ، عَنِ الْأَعْرَجِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنْ عَائِشَةَ؛ قَالَتْ: فَقَدْتُ
رَسُولَ اللهِ ﷺ، ذَاتَ لَيْلَةٍ، مِنْ فِرَاشِهِ. فَالْتَمَسْتُهُ. فَوَقَعَتْ يَدِي عَلَى بَطْنِ قَدَمَيْهِ وَهُوَ
فِي الْمَسْجِدِ وَهُمَا مَنْصُوبَتَانِ، وَهُوَ يَقُولُ «اللَّهُمَّ! إِنِّي أَعُوذُ بِرِضَاكَ مِنْ سَخَطِكَ.

وَبِمُعَافَاتِكَ مِنْ عُقُوبَتِكَ . وَأَعُوذُ بِكَ مِنْكَ لَا أُحْصِي ثَنَاءً عَلَيْكَ . أَنْتَ كَمَا أَثْنَيْتَ
عَلَى نَفْسِكَ » .

TERCEMESİ

3841) "... Âişe *(Radıyallâhü anhâ)*'dan; Şöyle demiştir:

Ben, Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'i bir gece yatağında bulamadım. Bunun üzerine O'nu aradım ve elim O'nun ayağının alt kısmına değdi. O secde hâlinde idi, her iki ayağı dikilmiş vaziyette idi ve şöyle duâ ediyordu:

«Allahım! Ben senin hoşnutsuzluğundan rızâna ve azâbından afvine sığınırım. Sen(in tâzibin)den sana sığınırım. Sana (lâyıkı veçhiyle) hamd - senâ etmeye takatım yetmez. Sen zâtını övdüğün yüce vasıflara, üstün kemâlâta sâhibsin.»"

İZAHI

Bu hadîsi Müslim ve Tirmizî de rivâyet etmişlerdir. Hadîsteki mescidden maksad secde hâli ve evin içinde namaz kılmaya ayrılan köşe demektir. Bu hadisin bir benzeri 1179 numarada geçti. Oraya bakılabilir.

Nevevî bu hadîsin izahı bölümünde özetle şu bilgiyi verir:

Bu hadîs, hayır ve şerrin Allah'tan olduğuna dâir Ehl-i Sünnet mezhebinin görüşünü te'yid eder. Çünkü Sahat, yâni hoşnutsuzluk ve Ukûbet, yâni cezâlandırmak burada Allah'a izâfe edilmiştir. Bu iki kavram bilindiği gibi hayır değil, şer sayılır.

Âişe (Radıyallâhü anhâ)'nın "Benim elim O'nun ayağının alt kısmına dokundu" sözü kadının erkeğe dokunması ile abdestin bozulmadığı görüşünde olan âlimler için bir delîl sayılmıştır. Ebû Hanîfe (Rahimehullah) ve diğer bâzı âlimlerin görüşleri böyledir. Fakat Mâlik, Şâfiî, Ahmed (Rahimehümüllah) ve âlimlerin ekserisine göre kadının çıplak teninin erkeğin çıplak tenine değmesi abdesti bozar. Bu guruptaki ilim adamları bu hadîse şöyle cevab vermişlerdir: Âişe (Radıyallâhü anhâ)'nın eli ile Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in ayağı arasında bir örtü vardı. Yâni iki tarafın çıplak tenleri birbirine değmemiştir.

Âişe (Radıyallâhü anhâ)'nın: "Onun her iki ayağı dikilmiş vaziyette idi" sözü secdede ayakları dikmenin meşrûluğuna delîldir.

Hadis, anılan duânın secdede okunmasının müstehablığına delildir. Bu duânın vitir namazından sonra okunmasının müstehablığı da 1179. hadisin izahı bölümünde anlatılmıştır.

٣٨٤٢ – حدثنا أَبُو بَكْرٍ . ثنا مُحَمَّدُ بْنُ مُصْعَبٍ عَنِ الأَوْزَاعِيِّ ، عَنْ إِسْحَاقَ ابْنِ عَبْدِ اللهِ ، عَنْ جَعْفَرِ بْنِ عِيَاضٍ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ؛ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « تَعَوَّذُوا بِاللهِ مِنَ الْفَقْرِ وَالْقِلَّةِ وَالذِّلَّةِ . وَأَنْ تَظْلِمَ أَوْ تُظْلَمَ » .

TERCEMESİ

3842) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir :

(Gönülce) fakirlikten, (iyi amelce) azlıktan, zilletten, zulüm etmekten ve zulme uğramaktan Allah'a sığınınız.»"

İZAHI

Bu hadisi; Ebû Dâvûd ile Nesâî de rivâyet etmişlerdir. Hadisteki fakirlikten maksad gönül fakirliği ve dünya malını toplama ihtirasıdır. Fakirlikten maksad, sâhibini nankörlüğe ve Allah'ın sayısız nîmetlerini inkâra, görmeye veyâ küçümsemeye sürükleyen yoksulluk olabilir.

Hadisteki azlıktan maksad ise; mal ve servet azlığı değil, iyi amel ve hayırlı işler azlığıdır.

Zillet'ten maksad, halkın nazarında hakir görülüp alay mevzuu olmaktır. Zilletten maksad günahlara dalmaktan dolayı meydana gelen zillet veyâ zenginlere boyun eğmek zilleti olabilir.

٣٨٤٣ – حدثنا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ . ثنا وَكِيعٌ عَنْ أُسَامَةَ بْنِ زَيْدٍ ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْمُنْكَدِرِ ، عَنْ جَابِرٍ ؛ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « سَلُوا اللهَ عِلْمًا نَافِعًا وَتَعَوَّذُوا بِاللهِ مِنْ عِلْمٍ لَا يَنْفَعُ » .

في الزوائد : إسناده صحيح ، رجاله ثقات . وأسامة بن زيد هذا هو الليثي المزني ، احتج به مسلم .

TERCEMESİ

3843) "... Câbir *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir :

«Allah'tan yararlı ilim dileyiniz ve (sâhibine) yarar sağlamayacak ilimden Allah'a sığınınız.»"

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Bunun senedi sahih olup râvileri güvenilir zâtlardır. Râvi Üsâme bin Zeyd, el-Leysî el-Müzenî olan Üsâme'dir. Müslim bu râvinin hadislerini rivâyet etmiştir.

٣٨٤٤ – حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ. ثنا وَكِيعٌ، عَنْ إِسْرَائِيلَ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنْ عَمْرِو ابْنِ مَيْمُونٍ، عَنْ عُمَرَ؛ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ يَتَعَوَّذُ مِنَ الْجُبْنِ وَالْبُخْلِ وَأَرْذَلِ الْعُمُرِ وَعَذَابِ الْقَبْرِ وَفِتْنَةِ الصَّدْرِ.

قَالَ وَكِيعٌ: يَعْنِي الرَّجُلَ يَمُوتُ عَلَى فِتْنَةٍ، لَا يَسْتَغْفِرُ اللَّهَ مِنْهَا.

TERCEMESİ

3844) "... Ömer (bin el-Hattâb) *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **korkaklıktan, cimrilikten, ömrün en rezîl dönemi** (olan yaşlılığın bunaklık derecesi)n**den ve kalb fitnesinden Allah'a sığınırdı.**

(Râvi) Vekî demiştir ki: Kalb fitnesi ile bir günah işleyip de ondan dolayı Allah'tan mağfiret dilemeden ölen adamın hâlini kasdetmiştir."

İZAHI

Câbir (Radıyallâhü anh)'ın hadîsi Zevâid nevinden olup Allah'tan yararlı ilim dilemeyi ve yararsız ilimden Allah'a sığınmayı emreder. Bu konu 3833 ve 3837. hadislerde geçtiği için tekrarlamaya gerek görmüyorum.

Ömer (Radıyallâhü anh)'ın hadîsini Ebû Dâvûd ve Nesâî de rivâyet etmişlerdir.

Cübn ve **Cübün**, korkaklık demektir. Korkaklık, Allah yolunda cihâd etmeyi, hakkı ve doğruyu söylemeyi, dînen yasak olan kötülüklerle mücâdele etmeyi gölgeler ve bir çok dinî vecibelerin ifâsına engel olabilir.

Buhl ve **Buhul** ise cimrilik demektir. Cimri bir kimse kendisine düşen zekât, fitre ve kurban gibi dinî vecibeleri ifâda kusur işleye-

bileceği gibi nâfile sadaka sayılan bir çok sosyal hizmetlerden de geri kalır.

Fitnetü's-Sadr, yâni kalb fitnesi hadîsin râvisi V e k i tarafından açıklanmıştır. Buna göre tevbe etmeden ölmektir. Avnü'l-Ma'bûd yazarının beyânına göre İ b n ü ' l - C e v z î de böyle yorumlamıştır. E l - E ş r e f î ise: Kalb fitnesi kalbin bozulması ve mânevî açıdan ölmesidir, demiştir. Başka bir kavle göre kalb fitnesi; kalbi kaplayan hased, kin, husûmet, bozuk akide, fena duygular gibi hastalıklardır.

(٤) باب الجوامع من الدعاء

GENİŞ KAPSAMLI DUÂLAR BÂBI

٣٨٤٥ – حدثنا أَبُو بَكْرٍ. ثنا يَزِيدُ بْنُ هَارُونَ. أَنْبَأَنَا أَبُو مَالِكٍ، سَعْدُ بْنُ طَارِقٍ، عَنْ أَبِيهِ؛ أَنَّهُ سَمِعَ النَّبِيَّ ﷺ، وَقَدْ أَتَاهُ رَجُلٌ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللهِ! كَيْفَ أَقُولُ، حِينَ أَسْأَلُ رَبِّي؟ قَالَ «قُلْ: اللَّهُمَّ! اغْفِرْ لِي وَارْحَمْنِي وَعَافِنِي وَارْزُقْنِي» وَجَمَعَ أَصَابِعَهُ الْأَرْبَعَ إِلَّا الْإِبْهَامَ «فَإِنَّ هَؤُلَاءِ يَجْمَعْنَ لَكَ دِينَكَ وَدُنْيَاكَ».

T E R C E M E S İ

3845) "... Târık (bin Eşyem) *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre bir adam Peygamber *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)*'e gelerek :

Yâ Resûlallah! Ben Rabbim'den dilekte bulunmak istediğim zaman nasıl söyliyeyim, dediğinde Târık, Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in (adama) şöyle buyurduğuna şâhid olmuştur:

«De ki: Allahım! Beni bağışla, bana rahmet et, beni (dünya ve âhiret fitne ve belâlarından) âfiyette-selâmette kıl ve beni (helâlından) rızıklandır.»

Ve Resûl-i Ekrem baş parmak hâriç (mübârek elinin) dört parmağını birleştirerek (adama) :

«Şüphesiz şunlar (yâni şu dört cümle) senin için dinini ve dünyanı toplar (yâni iki hayatın mutluluğunu içerir),» buyurdu."

٣٨٤٦ – حدثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثنا عَفَّانُ. ثنا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ. أَخْبَرَنِي جَبْرٌ

ابْنُ حَبِيبٍ ، عَنْ أُمِّ كُلْثُومٍ بِنْتِ أَبِي بَكْرٍ ، عَنْ عَائِشَةَ ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ عَلَّمَهَا
هٰذَا الدُّعَاءَ « اللّٰهُمَّ ! إِنِّي أَسْأَلُكَ مِنَ الْخَيْرِ كُلِّهِ ، عَاجِلِهِ وَآجِلِهِ ، مَا عَلِمْتُ مِنْهُ وَمَا لَمْ أَعْلَمْ .
وَأَعُوذُ بِكَ مِنَ الشَّرِّ كُلِّهِ ، عَاجِلِهِ وَآجِلِهِ ، مَا عَلِمْتُ مِنْهُ وَمَا لَمْ أَعْلَمْ . اللّٰهُمَّ ! إِنِّي أَسْأَلُكَ
مِنْ خَيْرِ مَا سَأَلَكَ عَبْدُكَ وَنَبِيُّكَ . وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ مَا عَاذَ بِهِ عَبْدُكَ وَنَبِيُّكَ . اللّٰهُمَّ !
إِنِّي أَسْأَلُكَ الْجَنَّةَ وَمَا قَرَّبَ إِلَيْهَا مِنْ قَوْلٍ أَوْ عَمَلٍ . وَأَعُوذُ بِكَ مِنَ النَّارِ وَمَا قَرَّبَ إِلَيْهَا
مِنْ قَوْلٍ أَوْ عَمَلٍ . وَأَسْأَلُكَ أَنْ تَجْعَلَ كُلَّ قَضَاءٍ ، قَضَيْتَهُ لِي ، خَيْرًا » .

في الزوائد: في إسناده مقال. وأم كلثوم هذه لم أر من تكلم فيها. وعدها جماعة في الصحابة. وفيه نظر.
لأنها ولدت بعد موت أبي بكر . وباقي رجال الإسناد ثقات.

TERCEMESİ

3846) "... Âişe *(Radıyallâhü anhâ)*'dan rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* kendisine şu duâyı öğretmiştir:

«Allahım! Şüphesiz ben senden hayrın her çeşidinden isterim, âcil olanı, âcil olmayanı, bilebildiğim hayrı ve bilemediğim hayrı. Âcil olan ve âcil olmayan, bilebildiğim ve bilemediğim şerrin hepsinden sana sığınırım. Allahım! Senin (sevgili) kulun ve Peygamber'inin senden istediği hayır (nevilerin)den şüphesiz senden ben de isterim ve senin (sevgili) kulun ve peygamber'inin sana sığındığı şerlerden sana ben de sığınırım. Allahım! Şüphesiz ben senden cenneti ve (beni) cennet'e yaklaştırıcı söz ve amel(de muvaffak olmayı) isterim. Cehennem ateşinden ve (beni) ona yaklaştıran söz veyâ amelden de sana sığınırım. Benim için hükmettiğin her kazâ (ve kader) hükmünü hayırlı kılmanı senden dilerim."

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Bunun senedi söz götürür. Seneddeki Ümmü Külsûm hakkında konuşanı görmedim. Bir gurup onu sahâbilerden saymışlar ise de buna itiraz vâriddir. Çünkü bu hatun Ebû Bekir (R.A.)'ın vefâtından sonra doğmuştur. Senedin kalan râvileri güvenilir zâtlardır.

٣٨٤٧ - حدثنا يُوسُفُ بْنُ مُوسَى الْقَطَّانُ . ثنا جَرِيرٌ عَنِ الْأَعْمَشِ ، عَنْ أَبِي صَالِحٍ ،
عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ؛ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ ، لِرَجُلٍ « مَا تَقُولُ فِي الصَّلَاةِ ؟ » قَالَ :

أَتَشَهَّدُ ثُمَّ أَسْأَلُ اللهَ الْجَنَّةَ ، وَأَعُوذُ بِهِ مِنَ النَّارِ . أَمَا وَاللهِ ! مَا أُحْسِنُ دَنْدَنَتَكَ ،
وَلَا دَنْدَنَةَ مُعَاذٍ . قَالَ « حَوْلَهَا نُدَنْدِنُ » .

في الزوائد : اسناده صحيح ، رجاله ثقات .

TERCEMESİ

3847) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* bir adama:

«Namazda (yâni oturduğunda) ne diyorsun?» diye sordu. Adam: Ben teşehhüdü (yâni et-Tahiyyâtü, Allahümme salli...) okuyorum. Sonra Allah'tan cennet diliyor ve cehennem ateşinden O'na sığınıyorum. Ama, Vallahi ben ne senin ne okuduğunu, ne de Mûaz'ın ne okuduğunu bilmiyorum, dedi. Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) (adama):

«Biz onun çevresinde (yâni senin okuduğun şeylere yakın) sözler söyleriz.» buyurdu."

Not: Zevâid'de bunun senedinin sahih ve râvilerinin güvenilir olduğu belirtilmiştir.

İZAHI

Bu bâbın ilk hadisi Müslim tarafından da rivâyet edilmiştir. Diğer iki hadis Zevâid nevindendir. Son hadis, 910 numarada da geçmiş olup gerekli izah orada verilmiştir. Burada tekrarlamaya gerek yoktur.

BU HADİSLERDEN ÇIKAN HÜKÜMLER:

1. Mü'min kişi, en makbul ve en geniş kapsamlı duâların neler olduğunu, Allah Teâlâ'ya nasıl duâ edilmesinin uygun olduğunu öğrenmek için yetenekli ilim ehline mürâcaat etmelidir.

2. Dînî ilimlerle mücehhez zâtlar âile ferdlerine ve çevrelerindeki müslümanlara; diğer dînî sahâlarda olduğu gibi, Allah'a duâ etmek konusunda da ışık tutmalı ve ders vermelidir.

3. Âlimler çevrelerindeki insanların ibâdetlerinine şekilde ifa ettiklerini soruşturmalı ve onlara bu konuda da yardımcı olmalıdır.

4. Namazın sonunda ve selâmdan önce duâ edilmelidir ve bu duâda Allah'tan cennet dilenmeli, cehennem ateşinden O'na sığınmalı.

(٥) باب الدعاء بالعفو والعافية

5 — AFİV VE ÂFİYET İÇİN DUÂ ETMEK BÂBI

Bu bâbın hadislerinde geçen "Afiv", "Âfiyet" ve "Muâfât» kelimeleri hakkında özlü bilgi verip tercemede bu kelimeleri aynen kullanmayı uygun buldum.

Afiv: Allah'ın, kulunun günahlarını silmesi ve bağışlamasıdır.

Âfiyet: Her türlü hastalıktan, belâlardan ve hoşlanılmayan şeylerden selâmette olmaktır. Hoşlanılmayan şeyler ister din hayatı, ister dünya hayatı ile ilgili olsun. Kamûs yazarı: Âfiyet, Allah'ın kulundan hoşlanmadığı şeyleri defetmesi, uzak tutmasıdır. Mûâfat da aynı mânâyı ifâde eder. Bu iki kelime Âfâ-Yuâfî fiilinden masdardır, demiştir.

Tuhfe yazarının beyânına göre e l - C e z e r i, en-Nihâye'de: Âfiyet, senin hastalıklardan ve belâlardan sağ sâlim olmandır. Muâfât da Allah'ın seni halka, halkı da sana muhtaç etmemesi, seni halkın eziyetlerinden koruması ve halkı da senin eziyetlerinden korumasıdır. Bir kavle göre Muâfât, afıv kökünden alınmadır, kişinin halkı bağışlaması ve halkın onu bağışlamasıdır, diye bilgi vermiştir.

Hülâsa; Âfiyet ve Muâfât, kişinin dinî ve dünyevî alanlarda, başka bir deyimle dünyada ve âhirette hoşlanmadığı fenalıklardan, belâlardan, hastalıklardan ve her türlü sıkıntılardan selâmette olması veyâ selâmette kılınmasıdır, denilebilir.

٣٨٤٨ — حدثنا عبد الرحمن بن إبراهيم الدمشقي. ثنا ابن أبي فديك. أخبرني سلمة بن وردان عن أنس بن مالك؛ قال: أتى النبي ﷺ رجل، فقال: يا رسول الله! أي الدعاء أفضل؟ قال «سل ربك العفو والعافية، في الدنيا والآخرة» ثم أتاه في اليوم

Bir Hâl Tercemesi

İlk hadisin râvisi Târık bin Eşyem el-Eşcaî (R.A.) sahâbidir. 14 tane hadisi vardır. Müslim iki hadisini münferiden rivâyet etmiştir. Diğer iki hadisi ayrıca; Tirmizî, Nesâî ve İbn-i Mâceh tarafından rivâyet edilmiştir. Râvisi oğlu Ebû Mâlik'dir. (Hulâsa, 178)

الثَّانِي فَقَالَ : يَا رَسُولَ اللهِ ! أَيُّ الدُّعَاءِ أَفْضَلُ ؟ قَالَ « سَلْ رَبَّكَ الْعَفْوَ وَالْعَافِيَةَ ، فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ » . ثُمَّ أَتَاهُ فِي الْيَوْمِ الثَّالِثِ ، فَقَالَ : يَا نَبِيَّ اللهِ ! أَيُّ الدُّعَاءِ أَفْضَلُ ؟ قَالَ « سَلْ رَبَّكَ الْعَفْوَ وَالْعَافِيَةَ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ . فَإِذَا أُعْطِيتَ الْعَفْوَ وَالْعَافِيَةَ ، فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ ، فَقَدْ أَفْلَحْتَ » .

TERCEMESİ

3848). "... Enes bin Mâlik *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre bir adam Peygamber *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)*'e gelerek :

Yâ Resûlallah! Hangi duâ efdaldır (yâni en hayırlı duâdır?) diye sordu. Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyh ive Sellem) (adama) :

«Rabbinden dünyada ve âhirette afıv ve âfiyet dile,» buyurdu. Sonra adam (O'na) ikinci gün gelerek :

Yâ Resûlallah! Hangi duâ efdaldır? diye sordu. Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) :

«Rabbinden dünyada ve âhirette afıv ve âfiyet iste,» buyurdu. Sonra adam O'na üçüncü gün (tekrar) geldi ve :

Yâ Nebiyyallah! Hangi duâ efdaldır? dedi. Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) :

«Rabbinden dünyada ve âhirette afiv ve âfiyet dile. Sana dünyada ve âhirette afiv ve âfiyet verilince şüphesiz mürâdına ermiş olursun,» buyurdu."

٣٨٤٩ — حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرٍ وَعَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ ، قَالَا : ثنا عُبَيْدُ بْنُ سَعِيدٍ ؛ قَالَ : سَمِعْتُ شُعْبَةَ عَنْ يَزِيدَ بْنِ خُمَيْرٍ ؛ قَالَ : سَمِعْتُ سُلَيْمَ بْنَ عَامِرٍ يُحَدِّثُ عَنْ أَوْسَطَ بْنِ إِسْمَاعِيلَ الْبَجَلِيِّ ؛ أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا بَكْرٍ ، حِينَ قُبِضَ النَّبِيُّ ﷺ ، يَقُولُ : قَامَ رَسُولُ اللهِ ﷺ ، فِي مَقَامِي هٰذَا ، عَامَ الْأَوَّلِ . (ثُمَّ بَكَى أَبُو بَكْرٍ) ثُمَّ قَالَ « عَلَيْكُمْ بِالصِّدْقِ . فَإِنَّهُ مَعَ الْبِرِّ . وَهُمَا فِي الْجَنَّةِ . وَإِيَّاكُمْ وَالْكَذِبَ . فَإِنَّهُ مَعَ الْفُجُورِ . وَهُمَا فِي النَّارِ . وَسَلُوا اللهَ الْمُعَافَاةَ . فَإِنَّهُ لَمْ يُؤْتَ أَحَدٌ ، بَعْدَ الْيَقِينِ ، خَيْرًا مِنَ الْمُعَافَاةِ . وَلَا تَحَاسَدُوا .

وَلَا تَبَاغَضُوا . وَلَا تَقَاطَعُوا . وَلَا تَدَابَرُوا وَكُونُوا ، عِبَادَ اللهِ ! إِخْوَانًا .

وفى الزوائد: قلت: رواه النسائى . فى اليوم والليلة، من طرق: منها عن يحيى بن عثمان، عن عمر بن عبد الواحد ، وعن محمود بن خالد عن الوليد ، كلاهما عن عبد الرحمن بن يزيد عن جابر عن سليم بن عامر .

TERCEMESİ

3849) "... Evsat bin İsmâil el-Becelî *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre :

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) vefât edince Ebû Bekir (Radıyallâhü anh)'ın şu hadisi rivâyetine kendisi şâhid olmuştur :

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) iki yıl benim şu yerimde ayağa kalktı (Ebû Bekir böyle söyledikten sonra ağladı). Daha sonra (hadis rivâyetine devamla) dedi ki :

(Sözde ve işte) doğruluktan ayrılmayınız. Çünkü doğruluk şüphesiz hayır ile beraberdir (yâni sâhibini iyi amellere yöneltir.) Doğruluk ve hayır (sâhibi) de cennettedir. Yalancılıktan da sakınınız. Çünkü yalancılık şüphesiz şer ile beraberdir (yâni sâhibini kötülüklere sürükler) ve yalancılıkla şer (sâhibi) cehennemdedir. Allah'tan muâfât (yâni hoşlanılmayan şeylerden selâmet ve âfiyette olmayı) dileyiniz. Çünkü hiç kimseye imândan sonra âfiyetten daha hayırlı bir şey şüphesiz verilmemiştir. Biribirinize hased (çekememezlik) etmeyiniz. Biribirinize buğuz (düşmanlık) etmeyiniz. Biribirinizle iyi ilişkileri kesmeyiniz. Biribirinizden yüz çevirip küsüşmeyiniz ve ey Allah'ın kulları, kardeşler olunuz."

Not : Zevâid'de şöyle denilmiştir : Bu hadisi Nesâî, el-Yevm ve'l-Leyle adlı kitabında birkaç yoldan rivâyet etmiştir. O yollardan bâzısı şunlardır : Yahyâ bin Osmân'dan, o da Ömer bin Abdulvâhid'den; ayrıca Mahmûd bin Hâlid'den, o da el-Velîd'den rivâyet etmişler ve bu iki râvi, yâni Ömer ile Velîd bunu Abdurrahmân bin Yezid'den, o da Câbir'den, o da Süleym bin Âmir'den rivâyette bulunmuşlardır.

٣٨٥٠ — حدّثنا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ . ثنا وَكِيعٌ عَنْ كَهْمَسِ بْنِ الْحَسَنِ ، عَنْ عَبْدِ اللهِ ابْنِ بُرَيْدَةَ ، عَنْ عَائِشَةَ ؛ أَنَّهَا قَالَتْ : يَا رَسُولَ اللهِ ! أَرَأَيْتَ إِنْ وَافَقْتُ لَيْلَةَ الْقَدْرِ ، مَا أَدْعُو ؟ قَالَ « تَقُولِينَ : اللَّهُمَّ ! إِنَّكَ عَفُوٌّ تُحِبُّ الْعَفْوَ ، فَاعْفُ عَنِّي » .

TERCEMESİ

3850) "... Âişe *(Radıyallâhü anhâ)*'dan rivâyet edildiğine göre kendisi :

Yâ Resûlallah! Kadir gecesine rastlarsam ne duâ edeceğimi bana bildir, diye talebte bulunmuş. Resûl-i Ekrem (de ona) şöyle buyurmuştur:

«Allahım! Şüphesiz, sen afiv edicisin, afiv etmeyi seversin, beni afiv et, dersin.»"

٣٨٥١ – حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ. ثنا وَكِيعٌ عَنْ هِشَامٍ صَاحِبِ الدَّسْتَوَائِيِّ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنِ الْعَلَاءِ بْنِ زِيَادٍ الْعَدَوِيِّ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ؛ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « مَا مِنْ دَعْوَةٍ يَدْعُو بِهَا الْعَبْدُ ، أَفْضَلَ مِنَ – اللَّهُمَّ ! إِنِّي أَسْأَلُكَ الْمُعَافَاةَ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ – » .

في الزوائد: إسناد حديث أبي هريرة صحيح. رجاله ثقات. والعلاء بن زياد، ذكره ابن حبان في الثقات. ولم أر من تكلم فيه. وباقي رجال الإسناد لا يسأل عن حالهم لشهرتهم.

TERCEMESİ

3851) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

«Kulun; "Allahım! Ben senden dünya ve âhirette âfiyet dilerim" duâsından daha faziletli, edecek hiç bir duâ yoktur.»"

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Ebû Hüreyre (R.A.)'ın bu hadisine âit sened sahih olup râvileri güvenilir zâtlardır. Râvi el-Alâ bin Ziyâd'ı, İbn-i Hibbân, güvenilir zâtlar arasında anmıştır. Ben de bu râvi hakkında konuşan bir kimseyi görmedim. Senedin kalan râvileri meşhur oldukları için durumlarının sorulmasına gerek yoktur.

İZAHI

Bu bâbın ilk hadisi T i r m i z î tarafından da rivâyet edilmiştir. En üstün ve en faziletli duânın hangisi olduğunu üç gün üstüste soran sahâbiye Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in bu hadiste anılan duâyı tavsiye buyurması bunun ne kadar faziletli bir duâ olduğunu belirtir.

Zevâid nevinden olan ikinci hadis de imân nîmetinden sonra en büyük nîmetin âfiyet, yâni hastalıklardan, belâlardan, gerek dünya hayatında ve gerekse âhiret hayatında hoşlanılmayan şeylerden selâmette bulunmak olduğuna delâlet eder.

Âişe (Radıyallâhü anhâ)'nın hadisini Tirmizî, Nesâî, Ahmed ve Hâkim de rivâyet etmişlerdir. Bu da kadir gecesi okunacak en makbul duânın Allah'tan afiv ve mağfiret dilemek olduğuna delâlet eder. Son hadis işe notta belirtildiği gibi Zevâid nevinden olup sahîh bir hadistir.

Allah cümlemize dünya ve âhiret âfiyetini, mutluluğunu ihsan buyursun. Âmin.

(٦) باب إذا دعا أحدكم فليبدأ بنفسه

6 — BİRİNİZ (BİR KİMSEYE) DUÂ ETMEK İSTEDİĞİ ZAMAN DUÂYA KENDİ NEFSİNDEN BAŞLASIN, BÂBI

٣٨٥٢ – حدثنا الحسن بن علي الخلال . ثنا زيد بن الحباب . ثنا سفيان عن أبي إسحاق، عن سعيد بن جبير، عن ابن عباس؛ قال: قال رسول الله ﷺ « يرحمنا الله، وأخا عاد ».

في الزوائد : إسناده صحيح ، رجاله ثقات .

TERCEMESİ

3852) "... İbn-i Abbâs *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle duâ etti, demiştir:

«Allah bize ve Âd'ın kardeşine rahmet eylesin.»"

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Bunun senedi sahîh olup râvileri güvenilir zâtlardır.

İZAHI

Bu hadiste Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) önce kendi nefsi için daha sonra da Âd'ın kardeşi için rahmet duâsında bulunmuştur. Sindî: Âd'ın kardeşinden maksad Hûd (Aleyhis-selâm)'dır, demiştir.

Müellif bu hadisi, kişi duâ etmek istediği zaman duâya kendi nefsinden başlamasının müstehablığı için delil göstermiştir.

Tirmizî de "Duâ etmek isteyen kimse duâya kendi nefsinden başlar" bâbında, Übey bin Ka'b (Radıyallâhü anh)'den rivâyet edilen bir hadîs meâlen şöyledir: "Resûlullah (Sallallahü Aley-

hi ve Sellem) bir kimseden söz edip ona duâ etmek istediği zaman duâya kendi nefsinden başlardı."

Tuhfe yazarının beyânına göre e l - H â f ı z, el-Fetih'te bu hadisten bahsederken Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in bâzan bir kimseye duâ ederken kendi nefsi için duâ etmediğine dâir hadisleri nakletmiştir. Tuhfe yazarının da dediği gibi H â f ı z'ın naklettiği hadislerden çıkan sonuç şudur ki, Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) bir kimseden söz edip onun için duâ etmek istediği zaman bâzan kendi nefsine duâ ettikten sonra o kimse için duâ ederdi. Bâzan da duâya kendi nefsinden başlamayıp doğrudan doğruya ilgili zât için duâ ederdi.

(٧) باب يستجاب لأحدكم ما لم يعجل

7 — BİRİNİZ ACELE ETMEDİKÇE DUÂSI KABUL OLUNUR, BÂBI

٣٨٥٣ – حدثنا علي بن محمد . ثنا إسحاق بن سليمان عن مالك بن أنس، عن الزهري، عن أبي عبيد، مولى عبد الرحمن بن عوف، عن أبي هريرة؛ أن رسول الله ﷺ قال «يستجاب لأحدكم ما لم يعجل» قيل: وكيف يعجل؟ يا رسول الله! قال «يقول: قد دعوت الله، فلم يستجب الله لي».

TERCEMESİ

3853) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* :

«Herhangi biriniz acele etmedikçe duâsı kabul olunur,» buyurmuş.

Duâ eden kişi nasıl acele eder? Yâ Resûlallah, diye sorulunca O:

«Adam: Ben Allah'a duâ ettim de Allah benim duâmı kabul etmedi, der.» diye cevab verdi."

İZAHI

Bu hadisi; B u h â r i, M ü s l i m, E b û D â v û d ve T i r m i z î de rivâyet etmişlerdir. Bu hadis, duâ eden mü'minin böyle konuşmaktan sakınmasının gerekliliğine ve duâ etmeye devam etmesinin doğru yol olduğuna delâlet eder. Çünkü duâ eden kişinin: Ben defalarca duâ ettim veyâ şu ve bu işler için duâ ettim. Fakat

Allah benim duâmı kabul etmedi, gibi sözleri ya duâsının kabulünün gecikmesinden bir nevi sızlanmadır veyâ ümidsizlik belirtisidir. Gerek sızlanma gerekse ümidsizlik fenâ şeylerdir. Mü'min kula yakışmaz. Duânın kabulü için Allah katında tâyin ve tesbit edilmiş belirli bir vakit vardır. Zamanı gelmedikçe gerçekleşmez. Nitekim rivâyet edildiğine göre Mûsâ ve Hârûn (Aleyhime's-selâm)'ın Fir'avun aleyhinde ettikleri duâ ile duânın kabulü arasında geçen süre kırk yıldır. Şu halde duânın kabulünün gecikmesinden sızlanmak hatâdır ve duânın kabul olunmamasına sebebiyet verir. İkincisi, yâni duânın kabul olunmasından ümitsizliğe düşmek ancak kâfirlerin işidir, mü'min bir kimse hiçbir zaman Allah'ın lütûf ve rahmetinden ümidini kesmez.

Duânın kabul olunması çok çeşitlidir. Şöyle ki: Bâzan istenen şeyin istenen zaman içinde gerçekleşmesiyle olur. Bâzen istenen şeyin bir hikmete binâen bir süre sonra gerçekleşmesiyle olur. Bâzen istenen şey yerine bir şerrin defedilmesi sûretiyle kabul olunur. Bâzen de sâhibi için âhirette azık olmak üzere sevab defterine bir hayrat olarak geçirilir.

DUÂNIN KABUL OLMASININ ŞARTLARI

Duânın kabul olmasının bâzı şartları vardır. Bu hadîste bu şartlardan ikisine işâret edilmiştir:

1. Duâ eden kişinin acele etmemesi,
2. Duânın kabul olmayacağı değil, kabul olacağı kanaatını beslemek.
3. Haram bir iş için duâ etmemek
4. Duâyı kalb uyanıklığıyla ve gafletten uzak biçimde, mütevâzi bir halde etmek.
5. Yediğinin ve giydiğinin helâldan olması.

Başka şartlar da vardır. Bu kadarla yetinelim.

(٨) باب لا يقول الرجل : اللهم ا اغفر لى إن شئت

8 — ADAM "ALLAHIM DİLERSEN BANA MAĞFİRET EYLE" DİYEMEZ, BÂBI

٣٨٥٤ – حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرٍ. ثنا عَبْدُ اللهِ بْنُ إِدْرِيسَ عَنِ ابْنِ عَجْلَانَ، عَنْ أَبِي الزِّنَادِ، عَنِ الْأَعْرَجِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ «لَا يَقُولَنَّ أَحَدُكُمْ: اللَّهُمَّ! اغْفِرْلِي، إِنْ شِئْتَ. وَلْيَعْزِمْ فِي الْمَسْأَلَةِ. فَإِنَّ اللهَ لَا مُكْرِهَ لَهُ».

TERCEMESİ

3854) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir :

«Sakın herhangi biriniz "Allahım! Dilersen bana mağfiret eyle" biçiminde duâ etmesin ve dileğinde kesin ifâde kullansın (yâni "Allahım bana mağfiret eyle" desin). Çünkü şüphesiz Allah'ı zorlayan (hiç bir kuvvet) yoktur.»"

İZAHI

Bu hadisi; Buhârî, Müslim, Tirmizî, Ebû Dâvûd ve Mâlik de rivâyet etmişlerdir.

Duâ ederken "Dilersen" kaydını koymak sakıncalıdır. Çünkü sanki Allah dilemezse bile herhangi bir kimseyi bağışlamaya zorlanabilir, gibi yanlış bir anlamaya yol açar. Halbuki Allah herşeyi irâdesiyle, dilemesiyle yapar. Hiç bir şeye zorlanamaz, hiç bir kuvvet O'nu birşeye icbâr edemez. Diğer taraftan bu kayıt duâ edeni müstağni gibi gösterir. Yâni istersen bu duâyı kabul et, istersen kabul etme. Pek ihtiyacım yoktur, gibi sakat bir mânâ çıkabilir. Oysa bütün varlıklar O'na muhtaçtır.

Bu itibarla duâ eden kimse azimli ve kesin ifâde kullanmalıdır ve duâsının Allah katında kabule şâyan olduğu kanaatini beslemelidir.

Hadîsin zâhirine göre bu kaydı kullanmak haramdır. İbn-i Abdi'l-Berr böyle hükmetmiştir. Nevevî ise bu yasağın mekruhluk için olduğunu söylemiştir.

(٩) باب اسم الله الأعظم

9 — ALLAH'IN İSM-İ A'ZAM'I (EN BÜYÜK ADI), BÂBI

٣٨٥٥ – حدثنا أبو بكر . ثنا عيسى بن يونس ، عن عبد الله بن أبي زياد ، عن شهر بن حوشب ، عن أسماء بنت يزيد؛ قالت: قال رسول الله ﷺ « اسم الله الأعظم ، في هاتين الآيتين : وَإِلَٰهُكُمْ إِلَٰهٌ وَاحِدٌ لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ الرَّحْمَٰنُ الرَّحِيمُ . وفاتحة سورة آل عمران » .

TERCEMESİ

3855) "... Esmâ bint-i Yezîd *(Radıyallâhü anhâ)*'dan rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir :

Allah'ın İsm-i A'zam'ı, şu iki âyettedir:

(1) وَإِلٰهُكُمْ إِلٰهٌ وَاحِدٌ لاَ إِلٰهَ إِلاَّ هُوَ الرَّحْمٰنُ الرَّحِيمُ = "Ve sizin ilâhınız (zât ve sıfatlarında ortağı olmayan) tek ilâhtır. O'ndan başka ilâh yoktur. Rahmân O'dur, Rahîm O'dur." (Bakara, 163)

(2) Âl-i İmrân sûresinin başındaki âyet;

الٓمٓ * اَللّٰهُ لاَ إِلٰهَ إِلاَّ هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ = "Elif, Lâm, Mîm. Allah, O'ndan başka ilâh yoktur, ezelî ve ebedî diri olan O'dur, bütün varlıkları yönetip gözeten O'dur."

İ Z A H I

Bu hadisi; Tirmizî, Ebû Dâvûd ve Ahmed de rivâyet etmişlerdir. El-Menhel yazarı bu hadisin izahı bölümünde şöyle der:

Bu hadiste Allah'ın İsm-i A'zam'ının; yâni en büyük isminin, Bakara sûresinin 163. ve Âl-i İmrân sûresinin 2. âyetlerinde olduğu bildirilmiştir. Bundan maksad bu iki âyette geçen Tevhid kelimesi olan "Lâ ilâhe illâllah"tır. Şu halde İsm-i A'zam, Tevhid kelimesidir. Bir kavle göre bu âyetlerdeki İsm-i A'zam;

الرحمن الرحيم = "Errahmânü'r-Rahîm" ve اَلْحَيُّ الْقَيُّومُ = "El-Hayyü'l-Kayyûm"dur.

El-Menhel yazarı daha sonra "İsm-i A'zam" hakkındaki görüşleri beyân eder. Bu görüşleri bu bâbın sonunda açıklamaya çalışacağım.

٣٨٥٦ — حدّثنا عَبْدُ الرَّحْمٰنِ بْنُ إِبْرَاهِيمَ الدِّمَشْقِيُّ. ثنا عَمْرُو بْنُ أَبِي سَلَمَةَ عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ الْعَلَاءِ، عَنِ الْقَاسِمِ؛ قَالَ: اسْمُ اللّٰهِ الْأَعْظَمُ، الَّذِي إِذَا دُعِيَ بِهِ أَجَابَ، فِي سُوَرٍ ثَلَاثٍ: الْبَقَرَةِ وَآلِ عِمْرَانَ وَطٰهٰ.

حدّثنا عَبْدُ الرَّحْمٰنِ بْنُ إِبْرَاهِيمَ الدِّمَشْقِيُّ. ثنا عَمْرُو بْنُ أَبِي سَلَمَةَ؛ قَالَ: ذَكَرْتُ ذٰلِكَ لِعِيسَى بْنِ مُوسَى. فَحَدَّثَنِي أَنَّهُ سَمِعَ غَيْلَانَ بْنَ أَنَسٍ يُحَدِّثُ عَنِ الْقَاسِمِ، عَنْ أَبِي أُمَامَةَ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ، نَحْوَهُ.

في الزوائد: رجال إسناده ثقات. وهو موقوف. وأما إسناد المرفوع، ففيه غيلان لم أر لأحد فيه كلاما. لا بجرح ولا توثيق. وباقي رجال الإسناد ثقات.

TERCEMESİ

3856) "... El-Kâsım (bin Abdirrahman) (*Radıyallâhü anh*)'den; Şöyle demiştir :

Allah'ın o İsm-i A'zam'ı, ki onunla çağırıldığı zaman duâyı kabul buyurur, (şu) üç sûrededir : Bakara, Âl-i İmrân ve Tâhâ.

... El-Kâsım aracılığıyla Ebû Ümâme (Radıyallâhü anh)'den rivâyet edildiğine göre Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) bunun mislini buyurmuştur."

Not : Zevâid'de şöyle denilmiştir : Bunun ilk senedinin râvileri güvenilir zâtlardır. Fakat bu hadis mevkuftur. Yâni el-Kâsım'ın sözü olarak rivâyet edilmiştir. Merfû olan yâni Peygamber'e ulaşan ikinci senede gelince bu senedde Gaylân isimli râvi bulunur. Ben bu râvi hakkında, ne yermek ne de tevsik yoluyla herhangi bir kimsenin söylenmiş bir sözüne rastlamadım. Senedin kalan râvileri güvenilir zâtlardır.

İZAHI

Zevâid nevinden olan bu hadisi Hâkim de merfu olarak rivâyet etmiştir. El-Menhel yazarının beyânına göre el-Kâsım şöyle demiştir :

Ben anılan üç sûrede Allah'ın İsm-i A'zam'ını aramaya başladım. Bakara sûresinde Âyetü'l-Kürsî'nin başındaki; اَللّٰهُ لَا إِلٰهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ = **"Allah, O'ndan başka ilâh yoktur, ezelî ve ebedî diri olan O'dur, bütün varlıkları yönetip gözeten O'dur"** (Bakara, 255), Âl-i İmrân sûresinin başında; الٓمٓ اَللّٰهُ لَا إِلٰهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ = **"Elif, Lâm, Mîm. Allah, O'ndan başka ilâh yoktur, ezelî ve ebedî diri olan O'dur, bütün varlıkları yönetip gözeten O'dur"** ve Tâhâ sûresinde; وَعَنَتِ الْوُجُوهُ لِلْحَيِّ الْقَيُّومِ = **"Bütün yüzler, ezelî ve ebedî diri olup tüm varlıkları yönetip gözeten (Allah)a boyun eğmiştir."** (Tâhâ III) Nazm-i Celîlleri buldum. Müfessirlerden Fahr-i Râzi de İsm-i A'zam'ın bu, yâni; الْحَيُّ الْقَيُّومُ = **"El-Hayyü'l-Kayyûm"** olduğu görüşünü seçmiştir. Çünkü bu iki isim, Rablık sıfatlarına delâlet eder ve başka isimleri bu sıfatlara delâlet etmez. Nevevî de ayni görüşü seçmiştir.

Hulâsa bu hadise göre Allah'ın İsm-i A'zam'ı, "El-Hayyü'l-Kayyûm" lâfızlarıdır.

٣٨٥٧ – حدّثنا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ . ثنا وَكِيعٌ عَنْ مَالِكِ بْنِ مِغْوَلٍ ؛ أَنَّهُ سَمِعَهُ مِنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ بُرَيْدَةَ ، عَنْ أَبِيهِ ؛ قَالَ : سَمِعَ النَّبِيُّ ﷺ رَجُلاً يَقُولُ : اللَّهُمَّ ! إِنِّي أَسْأَلُكَ بِأَنَّكَ أَنْتَ اللهُ الأَحَدُ الصَّمَدُ الَّذِي لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُواً أَحَدٌ . فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « لَقَدْ سَأَلَ اللهَ بِاسْمِهِ الأَعْظَمِ ، الَّذِي إِذَا سُئِلَ بِهِ أَعْطَى ، وَإِذَا دُعِيَ بِهِ أَجَابَ » .

TERCEMESİ

3857) "... Büreyde (bin el-Husayb) *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **bir adam** (ki Ebû Mûsâ el-Eş'arî'dir)**ın "Allahım! Ben senin zâtında, sıfatlarında ve fiillerinde tek olup benzeri ve ortağı olmayan, her şeyden müstağni olup tüm varlıkların muhtaç olduğu, doğurmayan, doğurulmayan ve hiç bir şey O'na denk olmayan Allah olduğunu itiraf ederek senden** (hayır) **isterim" diye duâ ederken sesini işitti. Bunun üzerine Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **şöyle buyurdu:**

«(Canım kudret elinde olan Allah'a yemin ederim ki) **Şüphesiz bu adam Allah'tan İsm-i A'zam'ı ile istedi, o İsm-i A'zam ki onunla Allah'tan** (bir hayır) **istenince verir ve onunla çağırıldığı zaman duâyı kabul buyurur.»"**

İZAHI

Bu hadîsi; Tirmizî, Ebû Dâvûd, Nesâî, Ahmed, İbn-i Hibbân ve Hâkim de rivâyet etmişlerdir.

Allah'ın isimlerinden "El-Ahed": Zâtında, sıfatlarında ve fiillerinde tek olup; eşi, benzeri ve ortağı olmayan, demektir. "Es-Samed" ise: Her şeyden müstağni olup her şeyin muhtaç olduğu ezelî ve ebedî varlık, demektir.

Tuhfe yazarının beyânına göre Tıybî bu hadîsin izahında şöyle demiştir:

Bu hadis, Allah'ın bir İsm-i A'zam'ının bulunduğuna, bu isimle anılarak duâ edildiği zaman kabul buyurduğuna ve bu ismin hadîste anılan cümlelerin içinde olduğuna delâlet eder. Buna benzer baş-

ka hadîsler de vardır. Fakat o hadîslerdeki isimler burada bulunan isimlerden başkadır. Ancak "Allah" lâfzı hepsinde mevcuttur. Bu itibarla İsm-i A'zam'ın Allah lâfzı olduğu anlaşılır.

Suâl: Kulun: "Bana falan şeyi ver" demesidir. Allah da verir. Duâ ise: Kulun: "Yâ Rabbi" gibi bir sözle Allah'ı çağırmasıdır. Allah da kuluna icâbet etmesidir. Bu itibarla suâl karşısında vermek ve duâ karşısında icabet kullanılır. Suâl ile duâ arasındaki fark budur,

٣٨٥٨ – حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ . ثنا وَكِيعٌ . ثنا أَبُو خُزَيْمَةَ عَنْ أَنَسِ بْنِ سِيرِينَ ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ ؛ قَالَ : سَمِعَ النَّبِيُّ ﷺ رَجُلًا يَقُولُ : اللَّهُمَّ ! إِنِّي أَسْأَلُكَ بِأَنَّ لَكَ الْحَمْدَ . لَا إِلَٰهَ إِلَّا أَنْتَ وَحْدَكَ لَا شَرِيكَ لَكَ . الْمَنَّانُ . بَدِيعُ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ . ذُو الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ . فَقَالَ « لَقَدْ سَأَلَ اللّٰهَ بِاسْمِهِ الْأَعْظَمِ ، الَّذِي إِذَا سُئِلَ بِهِ أَعْطَى ، وَإِذَا دُعِيَ بِهِ أَجَابَ » .

TERCEMESİ

3858) "... Enes bin Mâlik *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre:

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **bir adamın: "Allahım! Ben, hamdin sana mahsus olup senden başka ilâh olmadığını, senin tek olup hiç bir ortağının bulunmadığını, senin bol nîmet verdiğini, göklerin ve yerin yoktan yaratıcısı olduğunu; azamet, hâkimiyet ve sonsuz ikram sâhibi olduğunu kesinlikle itiraf ederek şüphesiz senden (hayır) dilerim" diye duâ ederken sesini işitti ve bunun üzerine şöyle buyurdu:**

«(And olsun ki) **Şüphesiz bu adam, Allah'tan İsm-i A'zam'ı ile (hayır) istedi, o İsm-i A'zam ki onunla Allah'tan (bir hayır) istenince verir ve onunla çağırıldığı zaman duâyı kabul buyurur.**»"

İZAHI

Bu hadîsin benzerini Ebû Dâvûd, Nesâi ve Hâkim de rivâyet etmişlerdir. Hadîste geçen "Mennân" bol nîmet veren anlamında olup Allah'ın isimlerindendir. Mennân, verdiği nimetleri sayıp beyân buyuran mânâsına da gelir. Allah'ın verdiği nimetleri sayması övgüye lâyık bir sıfattır. Kulun uyanıp şükür etmesine ve-

sile olur. Fakat insanın insana yaptığı iyiliği sayıp durması başa kakmak sayılır ve kötü bir davranıştır. Çünkü bütün iyiliklerin ve nimetlerin gerçek sâhibi hiç bir zaman kul değil, Allah'tır. Kul ancak bir vâsıtadır, elçidir.

Bedî: Bir örneğe ihtiyaç duymayan yoktan var eden, yaratan demektir ve Allah'ın isimlerindendir.

Celâl: Azamet, hâkimiyet ve heybet, demektir.

Bu hadîs de Allah'ın bir İsm-i A'zam'ının bulunduğuna, bu ismin hadiste anılan cümleler içinde olduğuna ve Allah'ın bu isimle anılarak duâ ve dilekte bulunulduğu zaman o isteğin verileceğine ve duânın kabul buyurulacağına delâlet eder.

٣٨٥٩ — حَدَّثَنَا أَبُو يُوسُفَ الصَّيْدَلَانِيُّ، مُحَمَّدُ بْنُ أَحْمَدَ الرَّقِّيُّ. ثنا مُحَمَّدُ بْنُ سَلَمَةَ عَنِ الْفَزَارِيِّ، عَنْ أَبِي شَيْبَةَ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عُكَيْمٍ الْجُهَنِيِّ، عَنْ عَائِشَةَ؛ قَالَتْ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ «اللَّهُمَّ! إِنِّي أَسْأَلُكَ بِاسْمِكَ الطَّاهِرِ الطَّيِّبِ الْمُبَارَكِ الْأَحَبِّ إِلَيْكَ، الَّذِي إِذَا دُعِيتَ بِهِ أَجَبْتَ. وَإِذَا سُئِلْتَ بِهِ أَعْطَيْتَ. وَإِذَا اسْتُرْحِمْتَ بِهِ رَحِمْتَ. وَإِذَا اسْتُفْرِجْتَ بِهِ فَرَّجْتَ».

قَالَتْ: وَقَالَ، ذَاتَ يَوْمٍ «يَا عَائِشَةُ! هَلْ عَلِمْتِ أَنَّ اللهَ قَدْ دَلَّنِي عَلَى الِاسْمِ الَّذِي إِذَا دُعِيَ بِهِ أَجَابَ؟» قَالَتْ، فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللهِ! بِأَبِي أَنْتَ وَأُمِّي! فَعَلِّمْنِيهِ قَالَ «إِنَّهُ لَا يَنْبَغِي لَكِ، يَا عَائِشَةُ!» قَالَتْ، فَتَنَحَّيْتُ وَجَلَسْتُ سَاعَةً. ثُمَّ قُمْتُ فَقَبَّلْتُ رَأْسَهُ، ثُمَّ قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللهِ! عَلِّمْنِيهِ. قَالَ «إِنَّهُ لَا يَنْبَغِي لَكِ، يَا عَائِشَةُ! أَنْ أُعَلِّمَكِ. إِنَّهُ لَا يَنْبَغِي لَكِ أَنْ تَسْأَلِي بِهِ شَيْئًا مِنَ الدُّنْيَا». قَالَتْ: فَقُمْتُ فَتَوَضَّأْتُ. ثُمَّ صَلَّيْتُ رَكْعَتَيْنِ ثُمَّ قُلْتُ: اللَّهُمَّ! إِنِّي أَدْعُوكَ اللهَ. وَأَدْعُوكَ الرَّحْمَنَ. وَأَدْعُوكَ الْبَرَّ الرَّحِيمَ. وَأَدْعُوكَ بِأَسْمَائِكَ الْحُسْنَى كُلِّهَا، مَا عَلِمْتُ مِنْهَا وَمَا لَمْ أَعْلَمْ. أَنْ تَغْفِرَ لِي وَتَرْحَمَنِي. قَالَتْ، فَاسْتَضْحَكَ رَسُولُ اللهِ ﷺ ثُمَّ قَالَ «إِنَّهُ لَفِي الْأَسْمَاءِ الَّتِي دَعَوْتِ بِهَا».

في الزوائد: في إسناده مقال. وعبد الله بن عكيم، وثقه الخطيب وعده من الصحابة. ولا يصح له سماع. وأبو شيبة، لم أر من جرحه ولا من وثقه. وباقي رجال الإسناد ثقات.

TERCEMESİ

3859) "... Âişe *(Radıyallâhü anhâ)*'dan; Şöyle demiştir:

Ben, Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in:

«Allahım! Ben senin pâk, güzel, mübârek ve zâtına en sevimli ismin ile şüphesiz senden (hayır) dilerim, o ismin ki onunla çağırıldığın zaman icâbet edersin, onunla senden (hayır) istendiği zaman verirsin, onunla senden rahmet taleb edildiği zaman rahmet eylersin ve sıkıntıdan kurtulmak için onunla senden yardım dilendiği zaman sıkıntıdan kurtarırsın» diye duâ ederken sesini işittim.

Âişe demiştir ki: Ve Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) bir gün:

«Yâ Âişe, Allah'ın hangi isimle çağırıldığı zaman duâyı kabul buyuracağını bana gösterip bildirdiğini bilir misin?» buyurdu. Âişe demiştir ki:

Ben: Yâ Resûlallah! Babam anam sana fedâ olsun O ismi bana öğret, dedim. O:

«Yâ Âişe O ismin öğrenilmesi sana uygun değildir,» buyurdu. Âişe demiştir ki: Bunun üzerine ben uzaklaşıp bir saat oturdum. Sonra kalktım ve O'nun (mübârek) başını öptüm. Daha sonra:

Yâ Resûlallah! O ismi bana öğret, diye ricada bulundum. O:

«Yâ Âişe! O ismi sana öğretmem uygun değildir. Çünkü şüphesiz senin o isimle dünyalık bir şey istemen senin için uygun olmaz,» buyurdu. Âişe demiştir ki: Bunun üzerine ben de kalkıp abdest aldım ve iki rek'at namaz kıldıktan sonra:

Allahım! Şüphesiz ben seni Allah, diye çağırırım, er-Rahmân diye çağırırım, el-Berr, er-Rahîm, diye çağırırım ve seni bildiğim ve bilemediğim Esmâ-ı Husnâ'nın hepsiyle çağırırım ki beni mağfiret edesin ve bana rahmet edesin, diyerek duâ ve dilekte bulundum. Âişe demiştir ki: Bunun üzerine Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) güldü. Sonra buyurdu ki:

«Şüphesiz o isim senin duâda andığın isimler içindedir.»"

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Bunun senedi hakkında konuşulur, Râvi Abdullah bin Ükeym'i, el-Hatîb güvenilir kabul ederek sahâbiler arasında saymıştır. Fakat Peygamber (S.A.V.)'den hadis dinlediği sağlıklı bir rivâyetle sâbit değildir. Râvi Ebû Şeybe'ye gelince; ben onu ne yeren ne de güvenilir sayan kimseyi görmedim. Senedin kalan râvileri güvenilir zâtlardır.

İ Z A H I

Bu hadis Zevâid nevindendir. Bu da Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in bir duâsını beyân etmekte, Allah'ın bir İsm-i A'zam'ının bulunduğuna ve o isimle Allah'a edilen duâ ve dileklerin kabul olduğuna ve bu mübârek isim ile dünyanın zevk ve safasına değil, ebedî mutluluğa yönelik dileklerde bulunmanın uygunluğuna delâlet eder.

Allah'ın İsm-i A'zam'ının hangi isim veyâ isimler ya da âyet olduğu hususunda vârid olan hadîsler muvacehesinde âlimlerin değişik görüşleri olmuştur. E l - H â f ı z bu konuda 14 görüş naklederek beyân etmiştir. Ben bu görüşlerin delillerini anlatmadan sadece bâzı görüşleri maddeler hâlinde yazmayı uygun buldum.

İSM-İ A'ZAM OLDUĞU RİVÂYET EDİLEN İSİMLER, CÜMLELER

1. Lafza-ı Celâl olan; الله = "Allah" kelimesi.
2. Tevhid kelimesi olan; لَاإِلٰهَ إِلاَّ اللهُ = "Lâ ilâhe illallah"
3. الرحمن الرحيم = "Er-Rahmân er-Rahîm"
4. الله الرحمن الرحيم = "Allah er-Rahmân er-Rahîm"
5. الحى القيوم = "El-Hayy el-Kayyûm"
6. اَللهُ لاَ اِلٰهَ الاَّ هُوَ الْحَىُّ الْقَيُّومُ = "Allahu lâ ilâhe illâ huv el-Hayyü'l-Kayyûm"
7. لاَ اِلٰهَ اِلاَّ هُوَ الْحَىُّ الْقَيُّومُ = "Lâ ilâhe illâ huv el-Hayyü'l-Kayyûm"
8. رب = "Rabb"
9. اَللهُ لاَ اِلٰهَ اِلاَّ هُوَ الاَحَدُ الصَّمَدُ الَّذِى لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُواً اَحَدٌ

"Allahu lâ ilâhe illâ huv el-Ahedü's-Samed ellezî lem yelid ve lem yûled ve lem yekün lehû küfüven ahed."

10. اَلْحَنَّانُ الْمَنَّانُ بَدِيعُ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ ذُو الْجَلاَلِ وَالاِكْرَامِ اَلْحَىُّ الْقَيُّومُ

"El-Hannânü'l-Mennân Bedîü's-Semâvâti ve'l-Ard zü'l-Celâli ve'l-ikrâm el-Hayyü'l-Kayyûm"

El-Menhel yazarı yukardaki rivâyetleri naklettikten sonra E b û C a ' f e r e t - T a b a r i ' nin şöyle söylediğini beyân eder:

İsm-i A'zam'ın belirlemesi husûsunda eserler muhteliftir. Bence hepsi sahihtir. Çünkü hiç bir rivâyette şu isim İsm-i A'zam'dır, bundan daha büyük bir isim yoktur, denilmemiştir. Şu halde rivâyetlerdeki "A'zam" yâni en büyük sözcüğü "Azîm" yâni büyük mânâsına yorumlanır.

Allah en iyi bilendir. Bence bir mü'minin İsm-i A'zam ile duâ etmiş sayılabilmesi için, bu rivâyetlerin hepsinde mevcut isimleri ve cümleleri okuyarak Allah'a duâ ve dilekte bulunması gerekir. En ihtiyatlı olanı bence budur.

(١٠) باب أسماء الله عز وجل

10 — ALLAH (AZZE VE CELLE)'NİN İSİMLERİ, BÂBI

٣٨٦٠ – حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. ثنا عبدة بن سليمان عن محمد بن عمرو، عن أبي سلمة، عن أبي هريرة؛ قال: قال رسول الله ﷺ «إن لله تسعة وتسعين اسما. مائة إلا واحدا. من أحصاها دخل الجنة».

TERCEMESİ

3860) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

«Şüphesiz, Allah'ın doksan dokuz, (yâni) yüz eksi bir ismi vardır. Kim bu isimleri (tamamen) sayarsa cennete girer.»"

İ Z A H I

Bu hadisi; B u h â r i , M ü s l i m , T i r m i z i ve N e s â î de rivâyet etmişlerdir.

Bu hadiste Allah'ın doksan dokuz isminin olduğu bildirildikten sonra bu sayının te'kidi için «Yüz eksi bir" ifâdesi de kullanılmıştır ki bu rakamın yaklaşık olarak verilmediği veyâ çokluk anlamında kullanılmadığı iyice anlaşılsın.

Hadis; Allah'ın doksan dokuz ismini sayanın cennete gireceğini müjdeler. Bu cümlede geçen "Ahsaha" fiili "Onları saydı" demek olup

"İhsâ" masdarından türemedir. Burada "İhsâ" sözcüğü ile neyin kasdedildiği hususunda H a t t â b i şu bilgiyi verir:

Allah'ın isimlerini İhsâ, yâni saymak bir kaç şekilde olabilir:

1. Allah'ın doksan dokuz isminin tamamını saymaktır. Yâni kişi Allah'ı bu isimlerin hepsi ile çağırır, anar ve över. İsimlerinin bir kısmını anmakla yetinmez. Mü'min kişi böyle yapmakla cennete girmeye liyakat kazanmış olur ve anılan müjdeye mazhar olur.

2. Allah'ın doksan dokuz isminin hakkını vermek, muktezasıyla amel etmek, yâni isimlerin taşıdığı yüce anlamları düşünüp buna göre durum ve davranışlarını düzenlemektir. Meselâ Allah'ın Rezzâk = Rızık verici olduğunu bilip düşünerek rızkı için endişeye kapılmamalı, bunu helâlından talep etmeli, haram kazanca girişmemelidir. Diğer isimler de böyledir.

3. Allah'ın doksan dokuz ismini mânâlarıyla beraber öğrenmek ve bellemektir.

İ b n ü ' l - C e v z î de yukardaki mânâları sıralamakta ve buna şu yorumu eklemektedir: Diğer bir mânâ K u r ' â n - ı K e r î m ' i hatmektir. Çünkü Allah'ın doksan dokuz ismi K u r ' â n - ı K e r î m ' de mevcuttur.

K u r t u b î, de: Allah Teâlâ'dan umarım ki herhangi bir müslüman yukarda yazılı şekillerden her hangi birisiyle ve tam bir ihlâsla Allah'ın doksan dokuz ismini anarsa yüce Allah o kimseye cenneti nasip eder, demiştir.

Muhakkik âlimler hadisteki İhsâ fiilini hıfzetmek, ezberlemek mânâsına yorumlamışlardır. Bu duruma göre bu isimleri ezberleyen bir müslüman Allah'ın lütûf ve keremiyle cennete girecektir.

N e v e v î de yukardaki yorumları naklettikten sonra; B u h â r î ve diğer muhakkik âlimlerin görüşüne göre bundan maksadın Allah'ın doksan dokuz ismini ezberlemek olduğunu beyân eder ve aynı görüşte olduğunu söyler. Bu arada şunu da söyler:

Bu hadîste Allah'ın isimlerinin doksan dokuzdan fazla olmadığına dâir bir kayıt yoktur. Bu itibarla âlimler: Bu hadisten maksad Allah'ın doksan dokuz ismini sayan müslüman cennete girmesi için Allah'ın vaadinin olduğunu bildirmektir. Hadîsin mânâsı isimlerin doksan dokuzdan fazla olmadığını belirtmek değildir, demişler ve bu hususta ittifak hâlindedir. Bunun içindir ki başka bir hadiste;

أَسْأَلُكَ بِكُلِّ اسْمٍ سَمَّيْتَ بِهِ نَفْسَكَ اَوِ اسْتَأْثَرْتَ بِهِ فِي عِلْمِ الْغَيْبِ عِنْدَكَ

«Allahım! Ben senin Zâtına verdiğin veyâ yüce katında saklayıp da kimseye bildirmediğin bütün isimlerinle senden (hayır) isterim» buyurulmuştur.

M â l i k i l e r ' den İ b n ü ' l - A r a b i de bâzı âlimlerin Allah'ın bin isminin bulunduğunu söylediklerini naklettikten sonra, bu sayının az olduğunu söylemiştir.

Müellifimizin rivâyet ettiği Â i ş e (Radıyallâhü anhâ)'nın 3859. hadisi de Â i ş e ' nin Allah'ın bâzı isimlerini bilmediğine delâlet eder. Bundan sonra gelecek hadisin izahı bölümünde belirteceğim gibi e l - H â f ı z , el-Fetih'te Allah'ın doksan dokuz isminin Kur'ân'da bulunduğunu ifâde eder. Bunlar dışında sahih hadislerle sâbit olan isimler vardır. Bundan çıkan sonuç; Â i ş e (Radıyallâhü anhâ) gerek Kur'ân'da ve gerekse sahih hadislerde buyurulan isimleri bildiği halde bâzı isimleri bilmediğini açıklamakla, Allah'ın isimlerinin doksan dokuzdan çok olduğunu belirtmiş sayılır, kanısındayım.

٣٨٦١ – حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ . ثنا عَبْدُ الْمَلِكِ بْنُ مُحَمَّدٍ الصَّنْعَانِيُّ ثنا أَبُو الْمُنْذِرِ
زُهَيْرُ بْنُ مُحَمَّدٍ التَّمِيمِيُّ . ثنا مُوسَى بْنُ عُقْبَةَ . حَدَّثَنِي عَبْدُ الرَّحْمٰنِ الْأَعْرَجُ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ؛
أَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ قَالَ « إِنَّ لِلّٰهِ تِسْعَةً وَتِسْعِينَ اسْمًا . مِائَةً إِلَّا وَاحِدًا . إِنَّهُ وِتْرٌ يُحِبُّ
الْوِتْرَ . مَنْ حَفِظَهَا دَخَلَ الْجَنَّةَ . وَهِيَ : اللّٰهُ ، الْوَاحِدُ ، الصَّمَدُ ، الْأَوَّلُ ، الْآخِرُ ، الظَّاهِرُ ،
الْبَاطِنُ ، الْخَالِقُ ، الْبَارِئُ ، الْمُصَوِّرُ ، الْمَلِكُ ، الْحَقُّ ، السَّلَامُ ، الْمُؤْمِنُ ، الْمُهَيْمِنُ ،
الْعَزِيزُ ، الْجَبَّارُ ، الْمُتَكَبِّرُ ، الرَّحْمٰنُ ، الرَّحِيمُ ، اللَّطِيفُ ، الْخَبِيرُ ، السَّمِيعُ ، الْبَصِيرُ ،
الْعَلِيمُ ، الْعَظِيمُ ، الْبَارُّ ، الْمُتَعَالِ ، الْجَلِيلُ ، الْجَمِيلُ ، الْحَيُّ ، الْقَيُّومُ ، الْقَادِرُ ، الْقَاهِرُ ،
الْعَلِيُّ ، الْحَكِيمُ ، الْقَرِيبُ ، الْمُجِيبُ ، الْغَنِيُّ ، الْوَهَّابُ ، الْوَدُودُ ، الشَّكُورُ ، الْمَاجِدُ ،
الْوَاجِدُ ، الْوَالِي ، الرَّاشِدُ ، الْعَفُوُّ ، الْغَفُورُ ، الْحَلِيمُ ، الْكَرِيمُ ، التَّوَّابُ ، الرَّبُّ ،
الْمَجِيدُ ، الْوَلِيُّ ، الشَّهِيدُ ، الْمُبِينُ ، الْبُرْهَانُ ، الرَّءُوفُ ، الرَّحِيمُ ، الْمُبْدِئُ ، الْمُعِيدُ ،
الْبَاعِثُ ، الْوَارِثُ ، الْقَوِيُّ ، الشَّدِيدُ ، الضَّارُّ ، النَّافِعُ ، الْبَاقِ ، الْوَاقِ ، الْخَافِضُ ، الرَّافِعُ ،
الْقَابِضُ ، الْبَاسِطُ ، الْمُعِزُّ ، الْمُذِلُّ ، الْمُقْسِطُ ، الرَّزَّاقُ ، ذُو الْقُوَّةِ ، الْمَتِينُ ، الْقَائِمُ ،

الدَّائِمُ ، الْحَافِظُ ، الْوَكِيلُ ، الْفَاطِرُ ، السَّامِعُ ، الْمُعْطِى ، الْمُحْيِي ، الْمُمِيتُ ، الْمَانِعُ ، الْجَامِعُ ، الْهَادِى ، الْكَافِى ، الأَبَدُ ، الْعَالِمُ ، الصَّادِقُ ، النُّورُ ، الْمُنِيرُ ، التَّامُّ ، الْقَدِيمُ ، الْوِتْرُ ، الأَحَدُ ، الصَّمَدُ ، الَّذِى لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ » .

قَالَ زُهَيْرٌ : فَبَلَغَنَا مِنْ غَيْرِ وَاحِدٍ مِنْ أَهْلِ الْعِلْمِ ؛ أَنَّ أَوَّلَهَا يُفْتَحُ بِقَوْلِ : لَا إِلٰهَ إِلَّا اللّٰهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ . لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ ، بِيَدِهِ الْخَيْرُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرٌ . لَا إِلٰهَ إِلَّا اللّٰهُ لَهُ الأَسْمَاءُ الْحُسْنَىٰ .

فى الزوائد: لم يخرج أحد من الأئمة الستة عدد اسماء الله الحسنى من هذا الوجه ولا من غيره ، غير ابن ماجة والترمذى . مع تقديم وتأخير . وطريق الترمذى أصح شىء فى الباب .

قال : وإسناد طريق ابن ماجة ضعيف ، لضعف عبد الملك بن محمد .

TERCEMESİ

3861) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir :

Şüphesiz, Allah'ın doksan dokuz, (yâni) yüzden bir eksik ismi vardır. Allah, şüphesiz (zât ve sıfatlarında) tekdir (yâni ortağı, eşi ve benzeri yoktur), tek olan (yâni çift olmayan zikirleri, ibâdetler)i sever. Kim o doksan doknz ismi hıfzedip ezberlerse, cennete girer. O isimler (şunlardır) :

Allah, el-Vâhid, es-Samed, el-Evvel, el-Âhir, ez-Zâhir, el-Bâtın, el-Hâlık, el-Bâri', el-Musavvir, el-Melik, el-Hakk, es-Selâm, el-Mü'min, el-Müheymin, el-Azîz, el-Cebbâr, el-Mütekebbir, er-Rahmân, er-Rahîm, el-Latîf, el-Habîr, es-Semî, el-Basîr, el-Alîm, el-Azîm, el-Bârr, el-Müteâl, el-Celîl, el-Cemîl, el-Hayy, el-Kayyûm, el-Kadir, el-Kahir, el-Alî, el-Hakîm, el-Karîb, el-Mücîb, el-Ğanî, el-Vahhâb, el-Vedûd, eş-Şekûr, el-Mâcid, el-Vâcid, el-Vâlî, er-Râşid, el-Afuvv, el-Ğafûr, el-Halîm, el-Kerîm, et-Tevvâb, er-Rabb, el-Mecîd, el-Veliyy, eş-Şehîd, el-Mübîn, el-Bürhân, er-Reûf, er-Rahîm, el-Mübdi', el-Muîd, el-Bâis, el-Vâris, el-Kaviyy, eş-Şedîd, ed-Dârr, en-Nâfi', el-Bâkî, el-Vâkî, el-Hâfıd, er-Râfi', el-Kabıd, el-Bâsit, el-Müizz, el-Müzill, el-Muksıt, er-Rezzâk, Zü'l-Kuvve, el-Metîn, el-Kaim, ed-Dâim, el-Hâfız, el-Vekîl, el-Fâtır, es-Sâmi', el-Mu'tî, el-Muhyî, el-Mümît, el-Mâni, el-Câmi', el-Hâdi, el-Kâfî, el-Ebed, el-Âlim, es-Sâdık, en-Nûr, el-Münir, et-Tâmm, el-Kadîm, el-Vitr, el-

Ahed, es-Samed. Öyle Allah ki doğurmadı, doğurulmadı ve hiçbir kimse O'nun dengi olmadı.

Züheyr demiştir ki: Bana birçok ilim adamları tarafından ulaştığıma göre Esmâ-i Husnâ'nın evveline şu zikirle başlanır (yâni önce şu zikir okunur, ondan sonra Esmâ-ı Husna'nın okunmasına başlanır) :

لاَإِلَهَ إِلاَّ اللهُ وَحْدَهُ لاَ شَرِيكَ لَهُ لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ بِيَدِهِ الْخَيْرُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ لاَإِلَهَ إِلاَّ اللهُ لَهُ الأَسْمَاءُ الْحُسْنَى

"Lâ ilâhe illallahü vahdehû lâ şerîke lehu. Lehü'l-mülkü ve lehü'l-hamdu, biyedihi'l-hayru ve hüve alâ külli şey'in kadîr. Lâ ilâhe illallah. Lehü'l-Esmâü'l-Husnâ = Allah'tan başka ilâh yoktur. O, (zât ve sıfatlarında) tektir, ortağı yoktur. Mülk (hâkimiyet - saltanat) O'nundur, hamd de O'nundur. Hayır ancak O'nun (kudret) elindedir ve O, her şeye kadirdir. Allah'tan başka ilâh yoktur. Esmâ-i Husnâ (= En güzel isimler) O'nadır."

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: İbn-i Mâceh ve Tirmizî'den başka altı imâmdan hiçbirisi Allah'ın Esmâ-i Husnâ'sını ne bu vecihle ne de başka türlü tadad etmemiştir (yâni sayarak rivâyet etmemiştir). İbn-i Mâceh ile Tirmizî'nin saydıkları isimlerin sırasında takdim ve tehir vardır. Bu konuya dâir senedlerin en sıhhatlisi Tirmizî'ninkidir. İbn-i Mâceh'in senedi, râvi Abdülmelik bin Muhammed'in zayıflığı sebebiyle zayıf bir seneddir.

İ Z A H I

Notta belirtildiği gibi Tirmizî de bu hadisin benzerini rivâyet etmiştir. Müellifimizin senedi ile Tirmizî'nin senedi râvî el-A'rec'de birleşir. Fakat müellifimizin rivâyetinde bulunan bâzı isimler, Tirmizî'ninkinde yok ve buna karşın Tirmizî'nin rivâyetinde bulunan bâzı isimler müellifimizin rivâyetinde yoktur. Ayrıca müellifimizin rivâyetinde "es-Samed" ve "er-Rahîm" isimleri mükerrerdir. Mükerrerlik durumu dikkate alınmazsa, isimlerin toplamı yüz eder. "Allah" Lafza-i Celâl'ı hesaplamazsak kalan isimlerin toplamı doksan dokuz olur. Veyâ aynı anlamı taşıyan "Kavî" ve "Zül'-Kuvve" isimleri mükerrer sayılırsa Lafza-i Celâl dâhil toplam doksan dokuz olur.

Gerek müellifimizin rivâyetinde gerekse Tirmizî'nin rivâyetinde beyân edilen Esmâ-i Hüsnâ'nın sayımı ile ilgili

bölüm merfû mu, yoksa bâzı râviler tarafından hadise dercedilmiş bir ilâve mi? Yâni Esmâ-i Hüsnâ'nın bunlar olduğu, Resûl-i Ekrem tarafından mı buyurulmuş, yoksa râvilerden birisine âit bir söz müdür?

Bu noktada ihtilâf vardır. El-Hâfız, el-Fetih'te bu konuya bir hayli geniş yer vermiştir. El-Hâfız bu arada şunu da söyler:

"Ebû Hüreyre (Radıyallâhü anh)'ın hadisine âit senedlerin hiç birisinde Esmâ-i Hüsnâ sayılmamıştır. Yalnız Tirmizî'de el-Velîd bin Müslim'in rivâyetinde ve İbn-i Mâceh'de Züheyr bin Muhammed'in Mûsâ bin Ukbe'den olan rivâyetinde Esmâ-i Hüsnâ sayılmıştır. Bu iki rivâyet el-A'rec isimli râvide birleşir. Yâni bu iki rivâyet el-A'rec vasıtasıyla Ebû Hüreyre (Radıyallâhü anh)'a ulaşır. Durum böyle olduğuna rağmen el-Velîd bin Müslim'in rivâyet ettiği metin ile Züheyr bin Muhammed'in rivâyet ettiği metin, yâni Tirmizî'deki metin ile İbn-i Mâceh'deki metin arasında Esmâ-i Hüsnâ'nın sayımı bakımından ciddi farklılık, fazlalık ve eksiklik bulunur. Bu durum aşağıda belirtilecektir.

Hadisin Esmâ-i Hüsnâ'nın sayımına dâir bölümünün merfû mu, yoksa müdrec mi, yâni Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in buyruğu mu, yoksa bir râvinin ilâvesi mi olduğu husûsunda ihtilâf vardır. Âlimlerin çoğuna göre merfudur. Bu gurubtaki âlimler bu hadisi delil göstererek, Kur'ân-ı Kerîm'de isim olarak geçmeyen ve Allah hakkında kullanılan bir fiilden türeme isimlerin Allah hakkında kullanılmasının câizliğine hükmetmişlerdir. Çünkü Tirmizî ve İbn-i Mâceh tarafından rivâyet edilen bu hadisteki isimlerin çoğu böyledir. Bir kısım âlimler de isimlerin sayımı bölümünün râvilerden birisi tarafından ilâve edildiği görüşündedir. Çünkü rivâyetlerin ekserisinde sayım yoktur.

Beyhakî: Esmâ-i Hüsnâ'nın tâyin ve sayımının her iki rivâyette de râvilerden birisinin ilâvesi olması muhtemeldir ve isimler hususunda iki rivâyet arasında görülen ciddi ihtilâf bundan dolayı olabilir. Buhârî ve Müslim'in Esmâ'nın sayımına âit bölümü rivâyet etmemeleri bu ihtimalden kaynaklanır, demiştir.

El-Hâfız daha sonra İbn-i Mâceh'in rivâyetinde olmayıp da Tirmizî'nin rivâyetinde bulunan isimleri ve bu-

nun aksine T i r m i z î ' nin rivâyetinde bulunmayıp da İ b n - i M â c e h ' in rivâyetinde bulunan, başka bir deyimle e l - V e - l î d ' in rivâyetinde bulunup da Z ü h e y r ' inkinde olmayan ve bunun tersine e l - V e l î d ' in rivâyetinde bulunmayıp da Z ü - h e y r ' in rivâyetinde bulunan isimleri tesbit edip saymaktadır.

İBN-İ MÂCEH'İN RİVÂYETİNDE BULUNUP DA TİRMİZÎ'NİN RİVÂYETİNDE BULUNMAYAN ESMÂ-İ HÜSNÂ

El-Bârr, el-Cemîl, el-Kahir, el-Karîb, er-Râşid, er-Rabb, el-Mübîn, el-Bürhân, eş-Şedîd, el-Vâkî, Zü'l-Kuvve, el-Kaim, ed-Dâim, el-Hâfız, el-Fâtır, es-Sâmi, el-Mu'tî, el-Kâfî, el-Ebed, el-Âlim, es-Sâdık, el-Münîr, et-Tâmm, el-Kadîm, el-Vitr ve el-Ahed.

TİRMİZÎ'NİN RİVÂYETİNDE BULUNUP DA İBN-İ MÂCEH'İN RİVÂYETİNDE BULUNMAYAN ESMÂ-İ HÜSNÂ

El-Kuddûs, el-Ğaffâr, el-Kahhâr, el-Fettâh, el-Hakem, el-Adl, el-Kebîr, el-Hâfız, el-Mukît, el-Hasîb, er-Rakîb, el-Vâsi', el-Hamîd, el-Muhsî, el-Muktedir, el-Mukeddim, el-Müahhır, el-Berr, el-Müntakım, Mâlikü'l-Mülk, Zü'l-Celâl'i ve'l-İkrâm, el-Müğnî, el-Bedî', er-Reşîd ve es-Sabûr.

E b ü ' l - H a s a n e l - K a b i s î : Allah'ın isimleri ve sıfatları Tevkîfî'dir, yâni Kür'ân-ı Kerîm, sâbit hadîs veyâ icmâ ile tesbit edilir. Esmâ-i Hüsnâ'nın tesbit ve tâyini husûsunda kıyâs yolunu işletmek mümkün değildir. Kur'ân-ı Kerîm'de Esmâ-i Hüsnâ sayısı husûsunda bir hüküm yoktur. Sünnet, yâni sahih hadiste Esmâ-i Hüsnâ'nın doksan dokuz aded olduğu sâbit olmuştur. Bâzı âlimler Kur'ân-ı Kerîm'den doksan dokuz isim çıkarmışlardır. Bunun ne derece doğru olduğunu Allah bilir. Çünkü çıkarılan isimlerin bir kısmı Kur'ân-ı Kerîm'de isim olarak geçmiyor da Allah hakkında kullanılan fiillerden alınmadır, demiştir.

E l - H â f ı z daha sonra bâzı ilim adamlarının Kur'ân-ı Kerîm'den çıkardıkları doksan dokuz ismi bir bir saymıştır. Gerek bu isimler ve gerekse bu hadîs ile ilgili geniş bilgi almak isteyenler e l - H â - f ı z ' ın el-Fetih adlı kitâbının II. cildinin 180 - 194. sahifelerine mürâcaat edebilirler.

Şu noktayı da belirteyim: E h l - i S ü n n e t mezhebine göre Esmâ-i Hüsnâ'nın tesbiti Tevkîfî'dir. Kitâb, Sünnet veyâ İcmâ ile

tesbît edilir. Mutezile ve el-Kerâmiyye mezheblerine göre Tevkîfî değildir. Yâni bir sözcüğün mânâsının Allah hakkında sâbit olduğu aklen bilindiği takdirde o sözcükten türeme isim Allah hakkında kullanılabilir.

Hadîsin baş kısmında "Allah tekdir, teki sever" buyurulmuştur. Allah'ın tek oluşundan maksad O'nun zâtında, sıfatlarında ve fiillerinde bir olup ortağı, benzeri ve eşinin yokluğudur. Allah'ın Vitr'i, teki sevmesinin mânâsı ise bir çok amel ve ibâdette tek rakamı çift rakama tercih buyurmasıdır. Bunun için günde 5 vakit namazı, farz, abdest organlarını üçer defa yıkamayı sünnet kılmış, Kâbe-i Muazzama'yı yedi defa tavâf etmeyi, Safâ ile Merve arasında yedi defa sa'y etmeyi, cemrelere yedişer taş atmayı, Teşrîk günlerinin üç gün olmasını, tahâretlenmenin üç defa tekrarlanmasını emretmiştir. Bu misalleri çoğaltmak mümkündür.

ESMÂ-İ HÜSNÂ'NIN ÖZLÜ MÂNÂLARI:

Müellifin rivâyetinde sayılan **Esmâ-i Hüsnâ**'nın anlamlarını kısaca vermekle yetineceğim.

1. **Allah:** Varlığı aklen gerekli olup, bütün kemâl ve olgunluk sıfatlarını taşıyan, her nevi eksiklikten pâk olan ve varlığı başka varlığa muhtaç olmayan ezeli ve ebedi Zât-i Bârî'nin özel ismidir. Bu yüce isim târih boyunca Zât-i Bârî'den başka hiç bir varlığa verilmemiştir ve başka varlık hakkında kullanılmamıştır. Kullanılması da câiz değildir. Allah lâfzı, Zât-i Bârî'nin en meşhur ismidir ve bâzı âlimlere göre İsm-i A'zam'dır.

2. **El-Vâhid:** Bir olan, yâni; zâtında, sıfatlarında ve fiillerinde ortağı, benzeri olmayan, demektir.

3. **El-Evvel:** Ezelden beri var olan, varlığının başlangıcı olmayan, hiç bir şey yok iken de varlık sıfatını taşıyan, demektir.

4. **El-Âhir:** Ebedi olan, varlığının sonu olmayan, sonsuz kalıcı olan, demektir.

5. **Ez-Zâhir:** Sıfat ve fiillerinin eserleri ile varlığı apaçık olan, sayısız aklî delillerle isbat edilen, demektir. Bu isim: Her şeyden üstün ve her şeye hâkim, gâlib olan, diye de açıklanmıştır.

6. **El-Bâtın:** Yaratıkların gözlerinden gizli olan, gözlerin O'na bakmaya ve O'nu görmeye muktedir olmayan, demektir.

7. **El-Hâlık :** Yoktan vareden, yaratan, demektir..

8. **El-Bârî' :** Bir örnek ve emsâle ihtiyaç duymadan yaratan. Bu isim daha çok hayvanları yaratmada kullanılır.

9. **El-Musavvir :** Varlıklara şekil verip tertibe sokan, her varlığa belirli bir sûret veren, demektir.

10. **El-Melik :** Bütün varlıklarda tasarruf eden, yaratma, yaşatma, öldürme ve yoketmek gibi fiilleri işleyen, dilediği gibi yetkisini kullanan, demektir. Bu isim, tam mülkiyet ve saltanat sâhibi, şeklinde de açıklanabilir.

11. **El-Hakk :** Varlığı ve ilâhlığı gerçek olan veyâ hakkaniyet ve adâletle tasarrufta bulunan, demektir.

12. **Es-Selâm :** Her türlü noksanlıklardan selâmette olan veyâ kullarını tehlikelerden selâmete çıkaran, demektir.

13. **El-Mü'min :** Kullarına verdiği vaadi yerine getiren, veyâ kullarını âhirette azabtan emin kılan, demektir. Yâni bu kelime **İmân** veyâ **Emân** kökünden alınma olabilir.

14. **El-Müheymin :** Lâyıkı veçhiyle gözetleyip koruyan veyâ her şeyi bilen veyâ her kulun yaptığını âhirette beyân buyuran veyâ kullarının işlerini ve ihtiyaçlarını görüp onları yöneten, demektir.

15. **El-Azîz :** Gâlib ve güçlü olan, her şeyi yenen ve hiç bir şeye yenilmeyen, demektir.

16. **El-Cebbâr :** Dilediği emir ve yasaklara kullarını icbâr eden, kahredici demektir.

17. **El-Mütekebbir :** Azamet ve kibriya sâhibi olan, veyâ yaratıkların sıfatlarından çok yüce ve üstün sıfat sâhibi olan veyâ kibirli ve zâlim kullarına hadlerini bildiren ulu zât, demektir.

18. **Er-Rahmân :** Merhameti bol ve dünyada mü'minlere ve kâfirlere şümullü olan. Bu isim Allah'a mahsustur. O'ndan başka hiçbir varlığa isim olarak verilemez veyâ sıfat olarak kullanılamaz.

19. **Er-Rahîm :** Merhameti bol olan ve âhirette yalnız mü'minlere merhamet eden, demektir. Bu isim başka varlıklar hakkında da sıfat olarak kullanılabilir. Meselâ, falan kişi rahîmdir, denilebilir. Fakat falan kişi rahmândır, denilemez.

20. **El-Latîf :** Kullarına lütuf eden, dilediği kulları ile yumuşaklıkla muamele eden, demektir.

21. El-Habîr: Açık ve gizli her şeyden haberdar olan, her şeyin iç yüzünü bilen, demektir.

22. Es-Semî': Her şeyi işiten demektir.
23. El-Basîr: Her şeyi gören, demektir.
24. El-Alîm: Her şeyi bilen, demektir.
25. Elazîm: Azametli ve ulu olan, demektir.
26. El-Barr: Kullarına şefkatli olup ikramda bulunan, demektir.
27. El-Müteâlî: Şam yüce olan, iftiracıların isnad ettikleri noksanlıklardan pâk ve üstün olan, veyâ her türlü övgünün fevkinde olan, demektir.

28. El-Celîl: Azametli ve yüce olan, demektir.
29. El-Cemîl: Güzel olan, demektir.
30. El-Hayy: Dâima diri ve kalıcı olan, demektir.
31. El-Kayyûm: Bizatihi kâim ve başka tüm varlıkları ayakta tutan, onları yönetip gözeten, demektir.

32. El-Kaadir: Her şeye gücü yeten, demektir.
33. El-Kaahir: Kahredici, yenici ve kullarına dilediği tâlimat ve ferman vermeye yetkili, demektir.

34. El-Alî: Yüksek ve yüce olan, demektir.

35. El-Hakîm: Her şeye hâkim olan, veyâ her şeyi muhkem kılan ya da her şeyi hikmetli olan, her şeyi yerli yerince tesis eden, demektir.

36. El-Karîb: Kullarına kendi canlarından daha yakın olan, demektir.

37. El-Mücîb: Kullarının dâvetine icâbet eden, duâlarını kabul buyuran, demektir.

38. El-Ganî: Hiçbir şeye ihtiyacı olmayan ve herşey O'na muhtaç olan, demektir.

39. El-Vehhâb: Ivazsız, karşılıksız olarak bol veren, demektir.

40. El-Vedûd: Sâlih ve ibâdete düşkün kullarını çok seven veyâ itâatkâr kulları tarafmdan çok sevilen, demektir.

41. Eş-Şekûr: Azıcık iyi amel karşılığında bol sevab veren veyâ itâatkâr kullarını öven, demektir.

42. El-Mâcid: Keremi bol olan ve tasavvur edilemeyecek derecede ikrâmı çok olan, demektir.

43. **El-Vâcid:** Her şeyi bulan, hiçbir şeye muhtaç olmayan, demektir.

44. **El-Vâlî:** Bütün varlıkların tek sâhibi ve mütasarrıfı olan, demektir.

45. **Er-Râşid:** Kullarına en doğru yolu gösteren, demektir.

46. **El-Afuvv:** Kullarının günahlarını kökünden silen, demektir.

47. **El-Gafûr:** Kullarının günahlarını örten, mağfiret eden, demektir.

48. **El-Halîm:** Hilim sâhibi olan, demektir.

49. **El-Kerîm:** Kerem ve lûtfu bol olan, demektir.

50. **Et-Tevvâb:** Kullarının tevbelerini bolca kabul buyuran, demektir.

51. **Er-Rabb:** Sâhib ve yetiştirici, yaşatıcı, demektir.

52. **El-Mecîd:** Akıllara durgunluk verecek derecede keremi ve lutfü bol olan, demektir.

53. **El-Velî:** Yardımcı veyâ kullarının ve tüm âlemlerin işlerini düzenleyici, yönetici ya da evliyâ olan kullarını seven, demektir.

54. **Eş-Şehîd:** Hazır, nazır olan, her şeyi müşâhede eden veyâ kullarının işledikleri şeyleri âhirette onlara anlatan, hatırlatan, demektir.

55. **El-Mübîn:** Kullarına gerekli şeyleri açıklayan, demektir.

56. **El-Bürhân:** Kullarına hak ve doğru yolu gösteren, demektir.

57. **Er-Reûf:** Çok merhametli olan, demektir.

58. **El-Mübdi':** Bütün varlıkları yoktan vareden ve bunun için bir örneğe ihtiyaç duymayan, demektir.

59. **El-Müîd:** Mahlûkatı varlık âleminden yokluk âlemine götüren ve ölümden sonra tekrar hayata kavuşturan, demektir.

60. **El-Bâis:** Kullarını ölümlerinden sonra dirilten veyâ ümmetlere peygamberler gönderen, demektir.

61. **El-Vâris:** Bütün varlıkların hakîki mirasçısı olup hepsi yok olduktan sonra da kalıcı olan, demektir.

62. **El-Kaviyy:** Gücü her şeye yeten, demektir.

63. **eş-Şedîd:** Azâbı şiddetli olan, demektir.

64. **Ed-Dârr:** Dilediği kuluna zarar veren, O'nun takdiri olmadan kimseye zarar dokunamayan, demektir.

65. **En-Nâfi':** Dilediği kuluna menfaat veren, demektir.

66. El-Bâkî: Ebedî kalıcı olan, demektir.
67. El-Vâkî: Koruyucu olan, demektir.
68. El-Hâfıd: Dilediği kulunu alçaltan, demektir.
69. Er-Râfi': Dilediğini yükselten, demektir.
70. El-Kaabıd: Dilediğinin rızkını kısan veyâ kullarının ruhlarını kabzeden, alan demektir.

71. El-Bâsıt: Dilediği kullarının rızkını genişleten veyâ ruhları cesedlere yayan, demektir.

72. El-Muizz: Dilediği kulu aziz eden, demektir.
73. El-Müzill: Dilediği kulu zelil ve hakîr kılan, demektir.
74. El-Muksıt: Âdil olan, demektir.
75. Er-Rezzâk: Kullarının rızkını veren, demektir.
76. El-Metîn: Gücü şiddetli olan, herhangi bir güçlük, meşakkat ve sıkıntı çekmeyen, demektir.

77. El-Kaaim: Varlığı başka bir varlığa bağlı değildir. Diğer bütün varlıklar O'nun varlığıyla ayaktadır.

78. Ed-Dâim: Devamlı olarak vardır. Varlığının evveli veyâ âhiri yok.

79. El-Hâfız: Varlıkları hıfzeden, koruyan, demektir.
80. El-Vekîl: Dilediği kullarının maslahatlarını ve menfaatlerini tekeffül eden, demektir.

81. El-Fâtır: Kâinâtı yoktan vareden, demektir.
82. Es-Sâmi': Her şeyi işiten, demektir.
83. El-Mutî: Dilediği kuluna dilediği kadar veren, demektir.
84. El-Muhyî: İhyâ eden, yaşatan, demektir.
85. El-Mümît: Öldüren, demektir.
86. El-Mâni': İtâatkâr kullarını koruyup onlara yardım eden veyâ kullarını dilediklerinden menedip onlara Zâtının dilediğini veren, demektir.

87. El-Câmi': Hesap günü için kullarını toplayan, demektir.
88. El-Hâdî: Hidâyet veren, demektir.
89. El-Kâfî: Kuluna yardımcı olmaya yeterli olan, demektir.
90. El-Ebed: Ebedî olan, varlığının sonu olmayan, demektir.
91. El-Âlim: Her şeyi bilen, demektir.
92. Es-Sâdık: Doğru olan, demektir.
93. En-Nûr: Görebilen gözler O'nun nûru ile görür. Yolunu şaşıranlar O'nun gösterdiği hidâyet yolu ile nûra kavuşur, aydınlığa çıkar.

94. **El-Münîr:** Varlıkları aydınlatan onlara nur veren, demektir.

95. **Et-Tâmm:** Eksiği ve noksanlığı olmayan, olgunluk sıfatları taşıyan, demektir.

96. **El-Kadîm:** Ezelî olup varlığının başlangıcı olmayan, demektir.

97. **El-Vitr:** Zâtında, sıfatlarında ve fiillerinde tek olan, demektir.

98. **El-Ahed:** Bir olan, eşi ve benzeri olmayan, demektir.

99. **Es-Samed:** En ulu ve yüce varlık veyâ bütün ihtiyaçların giderilmesi için başvurulan tek merci ya da dâim ve bâkî olan, demektir.

Yukarda belirttiğim gibi Samed ve Rahîm kelimeleri mükerrer anılmıştır. Zü'l-Kuvve ismi ve Kavî ismi aynı mânâyı taşır. Bu itibarla bu ismi sayarak Allah lafzı dışındaki isimler 99 olur.

(١١) باب دعوة الوالد ودعوة المظلوم

11 — BABANIN VE MAZLUMUN (LEH VE ALEYHTEKİ) DUÂLARI BÂBI

٣٨٦٢ — حدثنا أبو بكر. ثنا عبد الله بن بكر السهمي، عن هشام الدستوائي، عن يحيى بن أبي كثير، عن أبي جعفر، عن أبي هريرة؛ قال: قال رسول الله ﷺ «ثلاث دعوات يستجاب لهن. لا شك فيهن: دعوة المظلوم، ودعوة المسافر، ودعوة الوالد لولده».

TERCEMESİ

3862) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

«Üç duâ (çeşiti) kabul olunur, onlar(ın kabul olunmasın)da şüphe yoktur: Mazlûmun duâsı, misâfirin duâsı ve babanın çocuğuna duâsı.»"

٣٨٦٣ — حدثنا محمد بن يحيى. ثنا أبو سلمة. حدثتنا حبابة ابنة عجلان عن أمها، أم حفص، عن صفية بنت جرير، عن أم حكيم بنت وداع الخزاعية؛ قالت: سمعت رسول الله ﷺ يقول «دعاء الوالد يفضي إلى الحجاب».

في الزوائد : في إسناده مقال . لأن جميع من ذكر في إسناده من النساء، لم أر من جرحهن ولا من وثقهن . وأبو سلمة هو التبوذكيّ ، واسمه موسى بن إسماعيل ، ثقة . وكذا الراوي عنه .

TERCEMESİ

3863) "... Ümmü Hakîm bînt-i Veddâ el-Huzâiyye *(Radıyallâhü anhâ)'*-dan; Şöyle demiştir:

Ben, Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'den şu **buyruğu işittim:**

«Babanın duâsı kabûl makamına ulaşır.»"

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Bunun senedi söz götürür. Çünkü senedde bulunan kadınların hiçbirisini ne cerheden, yeren ne de güvenilir sayan kimseyi görmedim. Râvi Ebû Seleme, et-Tebûzkî olan zâttır. Adı da Mûsâ bin İsmâil'dir, güvenilir bir zâttır. Onun râvisi de böyledir.

İZAHI

Ebû Hüreyre (Radıyallâhü anh)'ın hadisini Tirmizî ve Ebû Dâvûd da rivâyet etmişlerdir. Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) bu hadiste anılan üç kişinin duâsının makbul olduğunu vurgulamıştır. Çünkü anılan üç çeşit insan gönül yufkalığı ve içtenlikle Allah'a iltica ederler. Hadis, bu üç çeşit insan dışında kalanların duâlarının kabul olunmayacağına dâir bir kayıt getirmemiştir. Çünkü başka hadislerle sâbit olduğu üzere adâletli devlet adamının ve iftar açarken oruçlunun duâsı da makbuldur.

Hadiste anılan üç zâtın duâsı umûmidir. Yâni ister lehte duâ etsinler, ister aleyhte beddua etsinler iki çeşit duâları da makbuldur.

Birincisi, babanın evlâdı için hayır veyâ şer dilemesi ile ilgili duâsıdır. Hadiste ananın duâsından sözedilmemiştir. Bir ihtimâle göre ananın duâsı babanınkinden daha çok kabûle şâyan görüldüğü için ondan sözetmeye gerek görülmemiştir. Çünkü bilindiği gibi ananın hakkı, babanınkinden fazladır. İkinci ihtimal ananın evlâdı aleyhindeki duâsının kabul olunmamasıdır. Çünkü ana, şefkatinin şiddetinden dolayı evlâdı aleyhinde duâ ve şer dilerken bunu içtenlikle istemez. Samîmî istemeyişi yüzünden kabul olunmaz.

İkincisi, misâfirin duâsıdır. Misâfir kimse de kendisine ikramda bulunan ev sâhibine hayır duâsında bulunduğu veyâ kendisine kötülükte bulunan ev sâhibine şer duâsında bulunduğu zaman Allah onun duâsını kabul buyurur. Çünkü misâfir kişi misâfirlik gereği olarak;

tevâzu, âcizlik ve âdeta ev sâhibine canını, malını ve şerefini teslim etmiş gibi bir ruh hâleti içinde kalır. Yabancılık ve gurbet hâlinde bu durum daha açık bir şekilde görülebilir. Bu itibarla leh veyâ aleyhteki duâsı makbuldur.

Üçüncüsü, mazlumun, yâni haksızlığa mâruz kalan kişinin duâsıdır. Böyle bir kimse, kendisine yardım elini uzatarak, zulüme uğramasını engellemeye çalışan bir kimse için edeceği hayır duâsı makbul olduğu gibi, kendisine zulüm ve haksızlık eden kişi aleyhinde edeceği şer duâsı da kabul olunur.

(١٢) باب كراهية الاعتداء في الدعاء

12 — DUÂ ETMEKTE AŞIRI GİTMENİN YASAKLIĞI BÂBI

٣٨٦٤ — حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. ثنا عفان. ثنا حماد بن سلمة. أنبأنا سعيد الجريري، عن أبي نعامة؛ أن عبد الله بن مغفل سمع ابنه يقول: اللهم! إني أسألك القصر الأبيض عن يمين الجنة، إذا دخلتها. فقال: أي بني! سل الله الجنة وعذ به من النار. فإني سمعت رسول الله ﷺ يقول «سيكون قوم يعتدون في الدعاء».

TERCEMESİ

3864) "... Ebû Naâme *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre:

Abdullah bin Muğaffel (Radıyallâhü anh), oğlunun: Allahım! Ben cennete girince senden cennetin sağ tarafından beyaz köşk isterim, diye duâ ettiğini işitti. Bunun üzerine:

Ey oğulcuğum Allah'tan cennet iste ve cehennem ateşinden O'na sığın (da aşırı gitme). Çünkü ben, Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'den şu buyruğu işittim, dedi:

«Duâda haddı tecâvüz eden bir kavim olacaktır.»"

İZAHI

Bu hadisin başkaca kim tarafından rivâyet edildiğine bakılmalıdır. Ancak hadisin Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'a âit bölümü; Ebû Dâvûd ve Ahmed, Sa'd bin Ebî Vakkas (Radıyallâhü anh)'den rivâyet etmişlerdir. Oradaki rivâyette Sa'd (Radıyallâhü anh)'ın oğlunun cenneti dilemesi ve

cehennemden Allah'a sığınmasıyla ilgili olup; buradakine benzeyen bir duâda bulunmuş ve bunun üzerine babası bu hadisi rivâyet etmiştir.

Duâda haddı tecâvüz etmek çeşitli şekillerde olabilir: Meselâ, peygamber olmak küfür üzerinde ölen bir kimsenin cennetlik olması gibi şer'an muhal olan bir şeyi dilemek, Allah'ın sünnet ve âdetine aykırı düşen, yerin göğe çıkması, göğün yere inmesi gibi bir şeyi dilemek.

Âlimler demişler ki: Bir kimse, göğe yükselmek, kendisi için ölünün dirilmesi veyâ falan dağın altına dönüşmesi için duâ edemez ve böyle duâlarda bulunmak câiz değildir.

Duâda haddi aşmak bir kavle göre duâyı seci'li, kâfiyeli cümlelerle söylemek, yâni edebiyatçılık süsünü vermektir. Diğer bir kavle göre, duâ ederken gereksiz bağırmak ve çağırmaktır.

(١٣) باب رفع اليدين فى الدعاء

13 — DUÂDA ELLERİ HAVAYA KALDIRMAK BÂBI

٣٨٦٥ — حدثنا أَبُو بِشْرٍ، بَكْرُ بْنُ خَلَفٍ. ثنا ابْنُ أَبِي عَدِيٍّ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مَيْمُونٍ، عَنْ أَبِي عُثْمَانَ، عَنْ سَلْمَانَ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ «إِنَّ رَبَّكُمْ حَيِيٌّ كَرِيمٌ. يَسْتَحْيِي مِنْ عَبْدِهِ أَنْ يَرْفَعَ إِلَيْهِ يَدَيْهِ، فَيَرُدَّهُمَا صِفْرًا (أَوْ قَالَ) خَائِبَتَيْنِ».

TERCEMESİ

3865) "... Selmân (-i Fârisi) *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Peygamber *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur

«Şüphesiz sizin Rabb'ınız hayâ eder (yâni dilekte bulunan kuluna verir), ikrâmı boldur, kulunun O'na ellerini havaya kaldırıp da bunları boş çevirmekten (veyâ dedi ki) haybete uğratmaktan hayâ eder (yâni elleri boş çevirmez).»"

٣٨٦٦ — حدثنا مُحَمَّدُ بْنُ الصَّبَّاحِ. ثنا عَائِذُ بْنُ حَبِيبٍ عَنْ صَالِحِ بْنِ حَسَّانَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ كَعْبٍ الْقُرَظِيِّ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ «إِذَا دَعَوْتَ اللَّهَ، فَادْعُ بِبُطُونِ كَفَّيْكَ. وَلَا تَدْعُ بِظُهُورِهِمَا. فَإِذَا فَرَغْتَ، فَامْسَحْ بِهِمَا وَجْهَكَ».

TERCEMESİ

3866) "... İbn-i Abbâs *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

«Allah'a duâ ettiğin zaman ellerinin içlerini (O'na) açarak, duâ et ve ellerinin ters yüzünü havaya kaldırarak duâ etme. Sonra duânı bitirince ellerini yüzüne sür.»"

İZAHI

Selmân (Radıyallâhü anh)'ın hadisini; Tirmizi, Ebû Dâvûd, Beyhakî ve Hâkim de rivâyet etmişlerdir. İbn-i Abbâs (Radıyallâhü anhümâ)'nın hadisini Ebû Dâvûd ve Hâkim de rivâyet etmişlerdir.

Birinci hadiste geçen "Hayiyyün" hayâ edici mânâsmadır. İstihyâ da utanmak demektir. Bilindiği gibi bu iki kavram yüce Allah hakkında câiz değildir. Çünkü utanmak, sıkılmak insanda görülen bir infial ve değişikliktir. Bu itibarla bu iki kelime mecâzî mânâda kullanılmıştır. Hayâ eden bir kimse müşkil duruma düşmemek için istenen şeyi verir. Yüce Allah ise kendi kerem ve lutfü ile ikramda bulunur. Şu halde bu kelimeler ile kasdedilen mânâ; Allah'ın ihsân ve ikramda bulunması, kulun istediğini vermesi demektir. Bu hadiste geçen "Sıfran" da boş demektir.

Bu hadis, duâ ederken elleri havaya kaldırmanın müstehablığına delâlet eder.

İbn-i Abbâs (Radıyallâhü anhümâ)'nın hadisinde ise duâ ederken ellerin içinin göğe doğru olacak şekilde havaya kaldırılması emredilmektedir. Çünkü bu vaziyet yüce Allah'a yakarış ve yalvarış hâline yakışır. Ellerin içi yere dönük olup tersinin havaya doğru çevirilmesi de yasaklanıyor. Çünkü bu durum, önemsizliğin ve isteksizliğin belirtisi sayılır.

El-Menhel yazarı bu hadisin şerhinde özetle şöyle der:

Bu hadisin zâhirine göre kişi ister bir hayırlı şeyi isterken, ister bir şerrin def'ini taleb ederken ellerin iç kısmını semâya doğru açacaktır. Tıybî de hadisi böyle yorumlamıştır. Fakat el-Hâfız, bu hadisi hayırlı bir iş için duâ etme hâline yorumlamış ve bir şerrin def'i için duâ edilirken elin ters yüzünün havaya kaldırılacağını ve böyle yapmanın sünnet olduğunu, çünkü Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in böyle yaptığını söylemiştir. Bu hadiste duâ bitin-

ce ellerin yüze sürülmesi emredilmiştir. Çünkü duâ edilirken rahmet, Allah'a açılan ellerin üzerine iner. Bu itibarla eller yüze sürülünce rahmet yüze de ulaşır.

HADİSLERDEN ÇIKAN HÜKÜMLER:

1. Duâ edilirken eller havaya kaldırılmalıdır.
2. Duâda ellerin içinin havaya ve ters yüzünün yere doğru gelecek şekilde açılması sünnettir.
3. İkinci maddede yazılanın tersini yapmak yasaktır.
4. Duâ bittikten sonra ellerin iç kısmını yüze sürmek sünnettir.

(١٤) باب مايدعو به الرجل إذا أصبح وإذا أمسى

14 — ADAMIN SABAH VE AKŞAM OKUYACAĞI DUÂ BÂBI

٣٨٦٧ — حدثنا أَبُو بَكْرٍ . ثنا الْحَسَنُ بْنُ مُوسَى . ثنا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ عَنْ سُهَيْلِ ابْنِ أَبِي صَالِحٍ ، عَنْ أَبِيهِ ، عَنْ أَبِي عَيَّاشٍ الزُّرَقِيِّ ؛ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « مَنْ قَالَ ، حِينَ يُصْبِحُ ، لَا إِلٰهَ إِلَّا اللهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ . لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ . كَانَ لَهُ عَدْلَ رَقَبَةٍ مِنْ وَلَدِ إِسْمَاعِيلَ . وَحُطَّ عَنْهُ عَشْرُ خَطِيئَاتٍ ، وَرُفِعَ لَهُ عَشْرُ دَرَجَاتٍ . وَكَانَ فِي حِرْزٍ مِنَ الشَّيْطَانِ حَتَّى يُمْسِيَ . وَإِذَا أَمْسَى ، فَمِثْلُ ذٰلِكَ حَتَّى يُصْبِحَ » .

قَالَ ، فَرَأَى رَجُلٌ رَسُولَ اللهِ ﷺ فِيمَا يَرَى النَّائِمُ . فَقَالَ : يَا رَسُولَ اللهِ ! إِنَّ أَبَا عَيَّاشٍ يَرْوِي عَنْكَ كَذَا وَكَذَا . فَقَالَ « صَدَقَ أَبُو عَيَّاشٍ » .

TERCEMESİ

3867) "... Ebû Ayyâş (2) ez-Zurakî *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğne göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

«Kim sabahleyin "Lâ ilâhe illallahu vahdehû lâ şerîke leh. Lehü'l-mülkü ve lehü'l-hamdu ve hüve alâ külli şey'in Kadîr = Allah'tan

---

(2) Sahâbîdir. Adı hususunda ihtilâf vardır. Hz. Muâviye (R.A.)'ın hilâfeti döneminde vefât etmiştir. (Hulâsa, 456)

başka ilâh yoktur. O, (zâtında, sıfatlarında ve fiillerinde) yalnızdır, tekdir, ortağı yoktur. Mülk (hâkimiyet) O'nundur, hamd O'na mahsustur ve O, herşeye kadirdir." derse bu (zikir) o kimse için İsmâil (Aleyhisselâm)'ın evlâdından bir rakabe (köle veyâ câriye)yi azadlamak kadar (sevab) olur. O kimsenin on hatâsı (küçük günahı) silinir, onun için 10 derece terfi yapılır (yâni cennetteki makâmı 10 derece yükseltilir.) ve o gün akşama kadar o kimse şeytândan korunmuş olur. Akşamleyin de bu zikri okuyunca ertesi günün sabahına kadar anılan şeylerin mislini kazanır.»

Râvi demiştir ki: Sonra bir adam Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'i rüyâsında görüp: Yâ Resûlallah! Ebû Ayyâş senden şöyle şöyle bir hadîs rivâyet eder (buna ne buyurursun), demiş. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem de: Ebû Ayyâş doğru söyledi, buyurmuştur."

İ Z A H I

Bu hadîsi E b û D â v û d da rivâyet etmiştir. N e s â î de bunu "Amelü'l-Yevm ve'l-Leyle" adlı kitâbında rivâyet etmiştir.

Hadîs, anılan zikrin sabah ve akşam okunmasının faziletinin yüceliğine delâlet eder.

İ s m â î l (Aleyhisselâm)'ın evlâdının örnek verilmesinin sebebi, çok şerefli bir sülâle olmasından dolayıdır.

E l - K a r î ' demiştir ki: Râvi gördüğü rüyâyı; bu hadisin sıhhatini delillendirmek için değil, teyid ve teşvik için anlatmıştır. Çünkü uyku hâlinde görülen rüyâ ile amel edilememesi husûsunda icmâ var, demiştir.

٣٨٦٨ – حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ بْنُ حُمَيْدِ بْنِ كَاسِبٍ . ثنا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ أَبِي حَازِمٍ عَنْ سُهَيْلٍ ، عَنْ أَبِيهِ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ؛ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ « إِذَا أَصْبَحْتُمْ فَقُولُوا : اللَّهُمَّ ! بِكَ أَصْبَحْنَا وَبِكَ أَمْسَيْنَا ، وَبِكَ نَحْيَى ، وَبِكَ نَمُوتُ . وَإِذَا أَمْسَيْتُمْ فَقُولُوا : اللَّهُمَّ ! بِكَ أَمْسَيْنَا ، وَبِكَ أَصْبَحْنَا ، وَبِكَ نَحْيَى ، وَبِكَ نَمُوتُ ، وَإِلَيْكَ الْمَصِيرُ » .

T E R C E M E S İ

3868) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

«Sabaha ulaştığınız zaman: "Allahümme bike asbahnâ ve bike emseynâ ve bike nahyâ ve bike nemûtu = Allahımız, biz ancak senin (himâyen veyâ nîmetlerin) ile sabaha ulaştık. Ve ancak senin (himayen veyâ nîmetlerin) ile (dünkü) akşama ulaştık (veyâ bugün akşama ulaşabiliriz). Ancak senin (iznin) ile yaşarız ve senin (iznin) ile ölürüz.", deyiniz. Akşama ulaştığınız zaman da: "Allahümme bike emseynâ ve bike asbahnâ ve bike nahyâ ve bike nemûtu ve ileyke'l-masîr = Allahımız! Biz ancak senin (himâyen veyâ nîmetlerin) ile akşama ulaştık ve ancak senin (himâyen veyâ nîmetlerin) ile sabaha ulaştık (veyâ yarınki sabaha ulaşabiliriz). Ancak senin (iznin) ile yaşarız ve ancak senin (iznin) ile ölürüz. Dönüş ancak sanadır, deyiniz.»"

٣٨٦٩ — حدثنا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ . ثنا أَبُو دَاوُدَ . ثنا ابْنُ أَبِي الزِّنَادِ عَنْ أَبِيهِ ، عَنْ أَبَانِ بْنِ عُثْمَانَ ؛ قَالَ : سَمِعْتُ عُثْمَانَ بْنَ عَفَّانَ يَقُولُ : سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ « مَا مِنْ عَبْدٍ يَقُولُ ، فِي صَبَاحِ كُلِّ يَوْمٍ ، وَمَسَاءِ كُلِّ لَيْلَةٍ : بِسْمِ اللهِ الَّذِي لَا يَضُرُّ مَعَ اسْمِهِ شَيْءٌ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي السَّمَاءِ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ، ثَلَاثَ مَرَّاتٍ ، فَيَضُرَّهُ شَيْءٌ » .

قَالَ وَكَانَ أَبَانُ قَدْ أَصَابَهُ طَرَفٌ مِنَ الْفَالِجِ . فَجَعَلَ الرَّجُلُ يَنْظُرُ إِلَيْهِ . فَقَالَ لَهُ أَبَانُ : مَا تَنْظُرُ إِلَيَّ ؟ أَمَا إِنَّ الْحَدِيثَ كَمَا قَدْ حَدَّثْتُكَ . وَلٰكِنِّي لَمْ أَقُلْهُ يَوْمَئِذٍ ، لِيُمْضِيَ اللهُ عَلَيَّ قَدَرَهُ .

TERCEMESİ

3869) "... Osmân bin Affân *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre kendisi Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)*'den:

«Her günün sabahında ve her gecenin akşamında "Bismillahi'l-lezî lâ yedurru maasmihi şey'ün fi'l-Ardı ve lâ fi's-Semâi ve huve's-Seîmu'l-Alîm = (Eziyyet edici her şeyden) Allah'ın ismiyle (korunurum). Öyle Allah ki, O'nun ismiyle beraber (olununca) ne yerde bulunan ne de gökte (n inecek) olan hiçbir şey zarar veremez. (Her şeyi) işitici O'dur, bilici O'dur." zikrini üç defa söyleyip de kendisine herhangi bir şey zarar veren hiç bir (mü'min) kul yoktur, buyruğu işitmiştir.

Râvi demiştir ki: (Bu hadisi Osmân (**Radıyallâhü anh**)'den rivâyet eden) **Ebân'ın vücûdunun bir tarafı felç olmuştu** (Ondan bu hadisi rivâyet eden) **adam da bir ara ona bakıp durdu. Bunun üzerine Ebân, adama: Bana ne bakıp duruyorsun? Bilmiş ol ki bu hadis, sana rivâyet ettiğim gibidir. Lâkin Allah'ın benim hakkımdaki takdirini uygulaması için felç hastalığına yakalandığım gün, ben bu hadisteki zikri** (unutup) söylememiş oldum, dedi."

٣٨٧٠ – حدّثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ . ثنا مُحَمَّدُ بْنُ بِشْرٍ . ثنا مِسْعَرٌ . حَدَّثَنَا أَبُو عَقِيلٍ عَنْ سَابِقٍ ، عَنْ أَبِي سَلَّامٍ ، خَادِمِ النَّبِيِّ ﷺ ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ ؛ قَالَ « مَا مِنْ مُسْلِمٍ ، أَوْ إِنْسَانٍ ، أَوْ عَبْدٍ يَقُولُ ، حِينَ يُمْسِي وَحِينَ يُصْبِحُ : رَضِيتُ بِاللهِ رَبًّا ، وَبِالْإِسْلَامِ دِينًا ، وَبِمُحَمَّدٍ نَبِيًّا ، إِلَّا كَانَ حَقًّا عَلَى اللهِ أَنْ يُرْضِيَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ » .

في الزوائد : إسناده صحيح . رجاله ثقات .

TERCEMESİ

3870) "... Peygamber *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)*'in hizmetçisi Ebû Sellâm *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Peygamber *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur:

«Akşama ulaştığı zaman ve sabaha ulaştığı zaman "Radîtu billah'ı Rabben ve bi'l-İslâmi dînen ve bi Muhammed'in nebîyyen = Ben Rabb olarak Allah'ı seçtim, dîn olarak İslâmiyet'i seçtim ve peygamber olarak Muhammed (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'**i seçtim" diyen hiçbir müslüman veyâ insan ya da kul yoktur ki, kıyâmet günü o kimseyi râzı** (ve memnun) **etmek Allah üzerinde bir hak olmasın** (yâni Allah ona bol mükâfat vererek râzı etmeye söz vermiştir).»"

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Bunun senedi sahih olup râvileri güvenilir zâtlardır.

İZAHI

Ebû Hüreyre (Radıyallâhü anh)'ın hadisi ile Osmân (Radıyallâhü anh)'ın hadisi; Tirmizi, Ebû Dâvûd ve Nesâi tarafından da rivâyet edilmiştir. Ebû Sellâm (Radıyallâhü anh)'ın hadisi ise notta belirtildiği gibi Zevâid nevindendir. Bunun bir benzerini Müslim, Ebû Dâvûd ve Ne-

sâî, Ebû Said-i Hudri (Radıyallâhü anh)'den rivâyet etmişlerdir. Onların rivâyetlerine göre; kim anılan zikri söylerse cennet o kimse için vâcib olur, yâni cennete girmeye hak ve liyâkat kazanmış olur. Bilindiği gibi hiç bir kulun Allah üzerinde bir hakkı olamaz. Çünkü kul ömür boyunca başını secdeden kaldırmazsa ve O'na hiç isyan etmezse bile Allah'ın verdiği nîmetlerin şükrünü edâ etmekten âcizdir. Bu itibarla hadiste geçen "Hak" kelimesi **Va'd** ve söz vermek veyâ liyakat mânâsına yorumlanır. Bu duruma parantez içi ifâde ile işâret ettim.

Rab olarak Allah'ı seçmenin mânâsı O'nun varlığına birliğine inanmak, O'na ortak koşmamak, O'nun kazâ ve kaderine rızâ göstermek ve O'na kulluk etmek demektir. Hadislerdeki cümlelerin mânâları açık olduğu için başka bir açıklamaya lüzum görmüyorum.

Bu hadisler her müslümanın sabah ve akşam söylemesi çok faziletli olan bâzı zikirleri beyân eder.

3870. hadis râvisi Ebû Sellâm (Radıyallâhü anh)'ın hadislerini Ebû Dâvûd ve Nesâî de rivâyet etmişlerdir. Ebû Dâvûd ile Nesâî'nin rivâyetlerine göre Ebû Sellâm, Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'e hizmet eden bir adamın râvisidir. Hulâsa yazarı sahih olan rivâyetin bu olduğunu söylemiştir. (3)

٣٨٧١ – حدّثنا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ الطَّنَافِسِيُّ. ثنا وَكِيعٌ. ثنا عُبَادَةُ بْنُ مُسْلِمٍ. ثنا جُبَيْرُ ابْنُ أَبِي سُلَيْمَانَ بْنِ جُبَيْرِ بْنِ مُطْعِمٍ؛ قَالَ: سَمِعْتُ ابْنَ عُمَرَ يَقُولُ: لَمْ يَكُنْ رَسُولُ اللهِ ﷺ يَدَعُ هٰؤُلَاءِ الدَّعَوَاتِ. حِينَ يُمْسِي وَحِينَ يُصْبِحُ «اللّٰهُمَّ! إِنِّي أَسْأَلُكَ الْعَفْوَ وَالْعَافِيَةَ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ. اللّٰهُمَّ! أَسْأَلُكَ الْعَفْوَ وَالْعَافِيَةَ فِي دِينِي وَدُنْيَايَ، وَأَهْلِي وَمَالِي. اللّٰهُمَّ! اسْتُرْ عَوْرَاتِي، وَآمِنْ رَوْعَاتِي، وَاحْفَظْنِي مِنْ بَيْنِ يَدَيَّ، وَمِنْ خَلْفِي، وَعَنْ يَمِينِي وَعَنْ شِمَالِي. وَمِنْ فَوْقِي. وَأَعُوذُ بِكَ أَنْ أُغْتَالَ مِنْ تَحْتِي».

قَالَ وَكِيعٌ: يَعْنِي الْخَسْفَ.

TERCEMESİ

3871) "... İbn-i Ömer *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan; Şöyle demiştir:

(3) Hulâsa, 452

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) akşama ulaştığı zaman ve sabaha ulaştığı zaman şu duâları (okumayı) bırakmaz idi:

«Allahım! Ben senden dünyada ve âhirette afıv (günahları silmeyi) ve âfiyet (hastalık, belâlar vesâir hoşlanılmayan şeylerden selâmet) dilerim. Allahım! Ben senden dinim, dünyam, âile ferdlerim ve malım (hakkın)da afiv ve âfiyet dilerim. Allahım! Ayıplarımı ört, beni korkulacak şeylerden emin kıl ve beni önümden, arkamdan, sağımdan, solumdan ve üstümden (gelecek belâlardan) koru. Altımdan muâhaza edilmemden sana sığınırım.»

Râvi Vekî demiştir ki (alttan muahaza) ile) yere batmayı kasdeder."

٣٨٧٢ – حدثنا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ . ثنا إِبْرَاهِيمُ بْنُ عُيَيْنَةَ . ثنا الْوَلِيدُ بْنُ ثَعْلَبَةَ عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ بُرَيْدَةَ ، عَنْ أَبِيهِ ؛ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « اللَّهُمَّ ! أَنْتَ رَبِّي لَا إِلَٰهَ إِلَّا أَنْتَ . خَلَقْتَنِي وَأَنَا عَبْدُكَ وَأَنَا عَلَى عَهْدِكَ وَوَعْدِكَ مَا اسْتَطَعْتُ . أَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ مَا صَنَعْتُ . أَبُوءُ بِنِعْمَتِكَ وَأَبُوءُ بِذَنْبِي . فَاغْفِرْ لِي . فَإِنَّهُ لَا يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلَّا أَنْتَ » .

قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « مَنْ قَالَهَا فِي يَوْمِهِ وَلَيْلَتِهِ فَمَاتَ فِي ذَٰلِكَ الْيَوْمِ ، أَوْ تِلْكَ اللَّيْلَةِ ، دَخَلَ الْجَنَّةَ . إِنْ شَاءَ اللهُ تَعَالَى » .

TERCEMESİ

3872) "... Büreyde (bin el-Husayb) *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* meâlen:

«Allâhümme Ente Rabbî Lâ ilâhe illâ ente. Halakteni ve ene abduke ve ene alâ ahdike ve va'dike mesteta'tu. Eûzu bike min şerri mâ sana'tu. Ebûu bi ni'metike ve ebûu bi zenbî. Fağfir lî. Fe innehû lâ yağfirü'z-zünûbe illâ ente = Allahım! Rabbim sensin, senden başka ilâh yoktur. Sen beni yarattın. Ben senin kulunum ve gücüm yettiği kadar sana verdiğim ahda, söze sadakat gösteririm ve (mü'min olarak ölenlere verdiğin mağfiretle cennet'e dâir) vaad(i ilâhî'ne inanç) üzerindeyim. İşlediğim (kusurlar)ım şerrinden sana sığınırım. Senin nîmetini itiraf ederim. Günahımı da itiraf ederim. Bu itibarla günahımı bağışla. Çünkü şüphesiz, günahları ancak sen bağışlarsın.» duâsını okudu.

Büreyde demiştir ki: Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) şöyle buyurdu:

«Kim bu duâyı gününde ve gecesinde okuyup da sonra o gün veyâ o gece ölürse inşâallah Teâlâ o kimse cennete girer.»"

İZAHI

İbn-i Ömer (Radıyallâhü anhümâ)'nın hadîsini; Ebû Dâvûd ve Nesâî de rivâyet etmişlerdir. Bu hadiste İbn-i Ömer (Radıyallâhü anhümâ), Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in anılan duâyı her gün sabah ve akşam okuduğunu bildirir. Bu duâda Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) Zât-i Nebevîleri ve ev halkı ile malı için dünyada ve âhirette âfiyet, yâni her türlü belâlardan musibetlerden, hastalıklardan ve hulâsa hoşlanılmayan tüm şeylerden selâmet ve ilâhî afıv dilemiş ve kusurlarını yâni yüce Allah'ın zâtını hakkıyla tanıyamama ve yüce şanına lâyık kulluk görevini ifa edememe kusurunu veyâ ümmetinin kusurlarını örtmeyi dilemiş, korkunç hallerden korunmasını ve herhangi bir taraftan gelecek şerlere karşı korunmasını niyâz etmiş, özellikle ansızın gelebilecek yere batma tehlikesinden Allah'a sığınmış, biz müslümanların böyle duâ etmesine ışık tutmuştur. Râvi Vekî, yerden gelebilecek tehlikenin yere batmak olduğunu açıklamıştır.

Büreyde (Radıyallâhü anh)'ın hadîsini Ebû Dâvûd ve Nesâî de rivâyet etmişlerdir. Buhârî ve Tirmizî de bunun benzerini Şeddâd bin Evs (Radıyallâhü anh)'den rivâyet etmişlerdir. Buhârî'nin rivâyetinde Resûl-i Ekrem bu duâya "Seyyidü'l-İstiğfâr" yâni Allah'tan mağfiret dileme duâlarının büyüğü ismini vermiştir.

Bu hadîsteki duâda geçen; وَأَنَا عَلَى عَهْدِكَ وَوَعْدِكَ = **«Ve ben senin ahdın ve vaad'ın üzerindeyim»** cümlesinin izahı bölümünde İbn-i Battâl şöyle demiştir: Bu cümledeki Ahd'den maksad, Allah Teâlâ insan neslini yaratmadan önce onları zerreler hâlinde çıkarıp kendi nefisleri hakkında konuşturduğunda; أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ = **«Ben sizin Rabb'ınız değil miyim?»** şeklinde yönelttiği soruya cevaben onların: Evet, sen Rabb'ımızsın, diyerek Allah'ın rablığını ve birliğini itiraf etmeleridir. Şu halde ahid'den maksad o zamanki imân ve itiraflarıdır. Cümledeki "Va'd"den maksad da Allah'ın Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) vâsıtasıyla bildirdiği şu sözdür: **«Kim imânlı olarak ölürse cennete girecektir.»**

El-Hâfız'ın beyânına göre Hattâbi de: Bu fıkradan maksad, şudur: Yâni ben sana imân etmek ve kulluk etmek yolunda verdiğim söze sadakatle bağlıyım, gücümün yettiği nisbette kulluk görevimi ifa etmeye azimli ve kararlıyım, demiştir.

Bu hadis hakkında daha geniş bilgi almak isteyenler Buhâri'nin şerhlerine baş vurmalıdır. Buhârî bu hadisi "Daavât" kitâbının 2. bâbında rivâyet etmiştir.

(١٥) باب ما يدعو به إذا أوى إلى فراشه

15 — KİŞİNİN YATAĞINA GİRECEĞİ ZAMAN EDECEĞİ DUÂ BÂBI

٣٨٧٣ – حدثنا محمد بن عبد الملك بن أبي الشوارب. ثنا عبد العزيز بن المختار. ثنا سهيل عن أبيه، عن أبي هريرة، عن النبي ﷺ؛ أنه كان يقول إذا أوى إلى فراشه «اللهم! رب السموات والأرض، ورب كل شيء. فالق الحب والنوى. منزل التوراة والإنجيل والقرآن العظيم. أعوذ بك من شر كل دابة أنت آخذ بناصيتها. أنت الأول، فليس قبلك شيء. وأنت الآخر، فليس بعدك شيء. وأنت الظاهر، فليس فوقك شيء. وأنت الباطن، فليس دونك شيء. اقض عني الدين وأغنني من الفقر».

TERCEMESİ

3873) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Peygamber *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle duâ ederdi:

«Ey göklerin ve yerin Rabbı, her şeyin Rabbı, taneyi ve hurma çekirdeğini yarıp filizlendiren, Tevrât, İncîl ve Kur'ân-ı Azîm'i indiren Allah. Ben Hükümranlığın altında bulunan yerde yürüyen bütün canlıların şerrinden sana sığınırım. Evvel (yâni varlığının başlangıcı olmayan ezeli varlık) sensin, senden önce olan hiç bir şey yoktur. Âhir (yâni varlığının sonu olmayan ebedi varlık) da sensin, senden sonra da hiç bir şey yoktur. Zâhir (yâni varlığı delillerle apaçık olan) sensin, varlığı seninkinden daha âşikâr hiç bir şey yoktur. Bâtın (yâni mâhiyeti insana mechul olup zâtı gizli olan) da sensin, sen(nin mâ-

hiyetin) den daha gizli hiçbir şey yoktur. Borcumu sen öde (yâni beni borçlu bırakma) ve beni fakirlikten (yâni başkasına muhtaç olmaktan veyâ ihtirastan) kurtarıp (gönülce) zenginleştir.»"

٣٨٧٤ – حدثنا أبو بكر. ثنا عبد الله بن نمير، عن عبيد الله، عن سعيد بن
أبي سعيد، عن أبي هريرة؛ أن رسول الله ﷺ قال «إذا أراد أحدكم أن يضطجع
على فراشه، فلينزع داخلة إزاره، ثم لينفض بها فراشه. فإنه لا يدري ما خلفه عليه.
ثم ليضطجع على شقه الأيمن. ثم ليقل: رب! بك وضعت جنبي. وبك أرفعه. فإن
أمسكت نفسي، فارحمها. وإن أرسلتها فاحفظها بما حفظت به عبادك الصالحين».

TERCEMESİ

3874) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur:

«Sizden birisi yatağında yatmak istediği zaman izârının (yâni belden aşağı giysinin) iç kenarını çıkarıp onunla yatağını silksin. Çünkü yatacak adam kendisinden sonra (dünden beri) neyin onun yerine yatağına girdiğini bilemez. (Yatağını iyice temizledikten) sonra sağ tarafı üstünde yatsın. Sonra şöyle duâ etsin: Ey Rabbım! Senin (ismin) ile (veyâ senden yardım dileyerek) yan tarafımı yere koydum. Senin (ismin) ile (veyâ senden yardım dileyerek) de kaldırırım. (Ey Rabbım!) Eğer ruhumu alırsan ona rahmet eyle (yâni günahımı bağışla). Eğer hayatta bırakacaksan nefsimi, sâlih (itaâtkâr) kullarını muhâfaza ettiğin himâye-muvaffakiyetle muhâfaza eyle.»"

٣٨٧٥ – حدثنا أبو بكر. ثنا يونس بن محمد وسعيد بن شرحبيل. أنبأنا الليث
ابن سعد، عن عقيل، عن ابن شهاب؛ أن عروة بن الزبير أخبره عن عائشة؛ أن النبي
ﷺ كان، إذا أخذ مضجعه، نفث في يديه، وقرأ بالمعوذتين، ومسح بهما جسده.

TERCEMESİ

3875) "... Âişe *(Radıyallâhü anhâ)*'dan rivâyet edildiğine göre:

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) yatağına yattığı zaman ellerine üfler, muavvizeteyn (yâni Kul eûzu bi Rabbi'l-Felâk ve Kul eûzu bi Rabbi'n-Nâsi) sûrelerini okur ve ellerini vücûduna sürerdi."

İ Z A H I

Bu bâbın ilk hadisini; Müslim, Tirmizi, Ebû Dâvûd ve Nesâi de rivâyet etmişlerdir. Bu hadîste geçen duânın bir kısmı 3831. hadiste geçen duâya benzer. O bölümle ilgili izah orada yapılmıştır.

Nevâ : Hurma çekirdeği olarak açıklanmıştır. Aslında diğer meyve çekirdeğine de söylenir.

Dâbbe de yerde yürüyen canlı demektir.

Nâsiye ise alnın açık yeridir.

Ebû Hüreyre (Radıyallâhü anh)'ın ikinci hadisi Kütüb-i Sitte'nin hepsinde rivâyet edilmiştir. Arapların o zamanki âdetleri yatağı olduğu yerde bırakmak idi. Hadis bir kimsenin daha önce yattığı yatağa tekrar girmek istediği zaman önce yatağı kontrol edip belden aşağı giydiği peştemal gibi elbisesinin iç kenarı ile silkmesini tavsiye eder. Tabii o dönemde herkes yatağı temizleyecek havlu ve benzeri bez parçasını bulmakta güçlük çektiği için giysisinin bir iç kenarını bu işte kullanması tavsiye edilmiştir. İç kenarının kullanılması hikmeti; giysinin dış kısmının temizliğini korumak ve giysinin dışında tutulması ile elin yatakta olması muhtemel yılan, akrep ve haşerelerden korunmasıdır. Hadîste yatağa giren kişinin sağ tarafı üstünde yatması tavsiye edilmiştir. Bunun sağlık açısından önemi mâlumdur.

Âişe (Radıyallâhü anhâ)'nın hadisinin benzeri; Buhârî, Müslim, Tirmizî ve Ebû Dâvûd tarafından da rivâyet edilmiştir. Fakat diğer bâzı rivâyetlerde Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'ın Muavvizeteyn sûreleri ile beraber İhlâs sûresini de okuduğu bildirilmektedir.

Hadisin metninde üfleme ile ilgili cümle sûreleri okuma ile ilgili cümleden önce ise de, üflemenin okuma işinden önce olduğu mânâsı kasdedilmemiştir. Zâten ehlinin mâlumu olduğu üzere atıf harflerinden "Vâv"da tertîb yoktur. Bu itibarla hadisin ifâde tarzı üfleme işinin anılan sûrelerinin okunmasından sonra olması mânâsına engel değildir: Sindi bununla ilgili olarak: Bilindiği gibi âdet, önce okumak ondan sonra üflemektir. Hadîsin ifâde tarzı bu mânâya engel değildir. Çünkü atıf harflerinden "Vâv"da tertib durumu yoktur, yâni üflemenin okumadan önce olduğu mânâsını ifâde etmez. Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in halkın âdetine muhâlefet etmiş olması da muhtemeldir, der.

El-Hâfız da, el-Fetih'te: Yâni Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm), anılan sûreleri okurdu ve okurken üflerdi, demiştir.

٣٨٧٦ – حدّثنا عليُّ بن محمّد. ثنا وكيعٌ. ثنا سفيانُ عن أبي إسحاق، عن البراء
ابن عازب؛ أنّ النّبيّ ﷺ، قال لرجلٍ « إذا أخذت مضجعك، أو أويت إلى فراشك،
فقل: اللّهمّ! أسلمتُ وجهي إليك. وألجأتُ ظهري إليك. وفوّضتُ أمري إليك.
رغبةً ورهبةً إليك. لا ملجأ ولا منجا منك إلّا إليك. آمنتُ بكتابك الّذي أنزلت.
ونبيّك الّذي أرسلت. فإن متّ من ليلتك، متّ على الفطرة. وإن أصبحت، أصبحت
وقد أصبت خيرًا كثيرًا » .

TERCEMESİ

3876) "... El-Berâ bin Âzib *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Peygamber *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* bir adama:

«Yatağında yerleştiğin veyâ yatağına vardığın zaman:

"Allahumme eslemtu vechî ileyke ve elce'tu zahrî ileyke ve fevvadtu emrî ileyke rağbeten ve rehbeten ileyke. Lâ melcee ve lâ mencee minke illâ ileyke. Âmentu bi kitabike'l-lezî enzelte ve Nebiyyike'l-lezî erselte = Allahım! Ben sen(in rızan)ı dileyerek ve sen(in azabın)dan korkarak kendimi sana teslim ettim, sırtımı sana dayadım ve (tüm) işimi sana bıraktım. Sen(in tazibin)den ancak sana (yâni rahmetine) iltica edilir, sığınılır, başka kurtuluş yolu yoktur. İndirdiğin Kitâb'a ve gönderdiğin peygamber'e imân ettim." de. (Sen böyle söyledikten) sonra eğer o gece ölürsen fıtrât (yâni İslâm dini) üzerine ölürsün. Şâyet sabaha ulaşırsan çok hayır kazanmış olarak sabaha ulaşmış olursun.» buyurdu."

٣٨٧٧ – حدّثنا عليُّ بن محمّد. ثنا وكيعٌ عن إسرائيل، عن إسحاق، عن أبي عبيدة،
عن عبد الله؛ أنّ النّبيّ ﷺ كان، إذا أوى إلى فراشه، وضع يده (يعني اليمنى) تحت
خدّه. ثمّ قال « اللّهمّ! قني عذابك يوم تبعث (أو تجمع) عبادك » .

في الزوائد: رجال إسناده ثقات. إلا أنه منقطع. وأبو عبيدة لم يسمع من أبيه شيئا.

TERCEMESİ

3877) "... Abdullah (bin Mes'ûd) *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre:

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **yatağına girdiği zaman elini** (yâni sağ elini sağ) **yanağının altına kordu. Sonra:**

«Allahumme Kınî azâbeke yevme teb'asû (ev tecmau) **ibâdeke = Allahım! Kullarını dirilteceğin** (veyâ toplayacağın) **gün beni azâbından koru» duâsını okurdu."**

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Bunun senedinin râvileri güvenilir zâtlardır. Fakat sened munkati (kopuk)tur. Çünkü Ebû Ubeyde, babası (İbn-i Mes'ûd) (R.A.)'dan hiçbir hadis işitmemiştir.

İ Z A H I

Berâ (Radıyallâhü anh)'ın **hadisinin benzerini Buhârî de rivâyet etmiştir.** Ayrıca **kalan Kütüb-i Sitte'nin hepsinde bunun benzeri gene Berâ** (Radıyallâhü anh)'den **rivâyet edilmiştir. Abdullah** (Radıyallâhü anh)'ın **hadisi ise Zevâid nevindendir.** Ancak bunun bir benzerini **Ebû Dâvûd, Hz. Hafsa** (Radıyallâhü anhâ)'dan rivâyet etmiştir. Oradaki metin meâlen şöyledir: **"Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **yatmak istediği zaman sağ elini (sağ) yanağının altına kor, sonra: «Allahım! Kullarını dirilteceğin gün beni azâbından koru», duâsını üç kere okurdu."**

(١٦) باب ما يدعو به إذا انتبه من الليل

16 — KİŞİNİN GECELEYİN UYANDIĞI ZAMAN EDECEĞİ DUÂ, BÂBI

٣٨٧٨ — حدّثنا عَبْدُ الرَّحْمٰنِ بْنُ إِبْرَاهِيمَ الدِّمَشْقِيُّ . ثنا الْوَلِيدُ بْنُ مُسْلِمٍ . ثنا الْأَوْزَاعِيُّ . حَدَّثَنِي عُمَيْرُ بْنُ هَانِئٍ . حَدَّثَنِي جُنَادَةُ بْنُ أَبِي أُمَيَّةَ عَنْ عُبَادَةَ بْنِ الصَّامِتِ، قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « مَنْ تَعَارَّ مِنَ اللَّيْلِ ، فَقَالَ حِينَ يَسْتَيْقِظُ : لَا إِلٰهَ إِلَّا اللّٰهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ . لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ ، وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ . سُبْحَانَ اللّٰهِ وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ وَلَا إِلٰهَ إِلَّا اللّٰهُ وَاللّٰهُ أَكْبَرُ وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللّٰهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ . ثُمَّ دَعَا: رَبِّ ! اغْفِرْ لِي . غُفِرَ لَهُ » .

قَالَ الْوَلِيدُ : أَوْ قَالَ « دَعَا اسْتُجِيبَ لَهُ . فَإِنْ قَامَ فَتَوَضَّأَ ثُمَّ صَلَّى ، قُبِلَتْ صَلَاتُهُ » .

TERCEMESİ

3878) "... Ubâde bin es-Sâmit *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

«Kim geceleyin uykudan uyanır (veyâ bir taraftan diğer tarafa dönerek uyanır) da uyandığı zaman: "Lâ ilâhe illâllahu vahdehû lâ şerîke leh. Lehü'l-Mülkü ve lehü'l-hamdu ve huve alâ külli şey'in kadîr. Sübhânallahi ve'l-hamdu lillâhi ve lâ ilâhe illallahu vallahu ekber ve lâ havle ve lâ kuvvete illâ billahi'l-Aliyyi'l-Azîm = Allah'tan başka ilâh yoktur, O (zâtında, sıfatlarında ve fiillerinde) **yalnızdır, tekdir, ortağı yoktur. Mülk** (hâkimiyet) **O'nundur, hamd O'nundur ve O, her şeye kadirdir. Ben Allah'ın her türlü noksanlıklardan ve eksikliklerden pâk ve nezîh olduğuna inanırım, hamd Allah'adır, Allah'tan başka ilâh yoktur, Allah her şeyden büyüktür. Günahlardan dönüş ve kulluk görevinin îfasına güç ancak yüksek ve azametli Allah(ın yardımı) iledir." deyip sonra "Rabbiğfir lî = Ey Rabbim, beni bağışla" diye duâ ederse günahları bağışlanır.» Râvi el-Velid: Veyâ O, (bu son cümle yerine): «Sonra duâ ederse onun duâsı (muhakkak) kabul olunur» buyurdu, demiştir. (Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) daha sonra şöyle buyurdu: Eğer adam (yukardaki duâları okuduktan) sonra kalkıp abdest alır, sonra namaz kılarsa namazı (muhakkak) kabul olunur."**

İZAHI

Bu hadisi; **Buhâri, Tirmizi, Ebû Dâvûd** ve **Nesâi** de rivâyet etmişlerdir.

Hadiste geçen "Teârre" uykudan uyandı veyâ uykuda iken bir taraftan diğer tarafa dönüp uyandı, demektir. Uyanmakla beraber bir şey söylemek de bu fiilin anlamı içine girer. Ancak uyanan kişi anılan duâyı okuyacağına göre söyleyeceği söz bu duâdır. Geceleyin yatakta uyanınca bu duâyı okumak alışkanlığı, zikir ve tesbîhe devam eden takvâ sâhibi müslümanların şânıdır.

Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in hadiste buyurduğu zikirden sonra; ثُمَّ دَعَا: رَبِّ ! اِغْفِرْلِي . غُفِرَ لَهُ buyruğu mu, yoksa; دَعَا اُسْتُجِيبَ لَهُ buyruğu mu buyurduğu husûsundaki tereddüd râvi **el-Velid'e** âit bir tereddüddür.

Hadiste anılan zikirden sonra dilenen mağfiret isteğinin veyâ edilecek duânın kabul olunacağı ve kılınacak namazın makbul olacağı

müjdesi ile ilgili fıkralar hakkında **İ b n ü ' l - M e l i k**'in şöyle dediği Tuhfe yazarı tarafından bildirilmektedir:

Edilen her duânın ve ifa edilen her ibâdetin kabul olunması dâima umulur. Burada bildirilen durum ise söz konusu duâların, istiğfarın ve namazın kabul olunmasının kesin oluşudur. Bâzı âlimler ise: Bundan maksad; söz konusu duâ, istiğfar ve namazın kabul olunması ihtimâlinin diğer zamanlardakinden daha kuvvetli olmasıdır, demişlerdir.

٣٨٧٩ — حدّثنا أبُو بَكْرِ بْنُ أبِي شَيْبَةَ . ثنا مُعَاوِيَةُ بْنُ هِشَامٍ . أنْبَأنَا شَيْبَانُ
عَنْ يَحْيَى؛ عَنْ أبِي سَلَمَةَ ؛ أنَّ رَبِيعَةَ بْنَ كَعْبٍ الأسْلَمِيَّ أخْبَرَهُ أنَّهُ كَانَ يَبِيتُ عِنْدَ بَابِ
رَسُولِ اللهِ ﷺ . وَكَانَ يَسْمَعُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ ، مِنَ اللَّيْلِ «سُبْحَانَ اللهِ رَبِّ
الْعَالَمِينَ» الْهَوِيَّ . ثُمَّ يَقُولُ «سُبْحَانَ اللهِ وَبِحَمْدِهِ» .

T E R C E M E S İ

3879) "... Rebîa bin Mâlik (bin Ka'b) el-Eslemî *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre:

Kendisi Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in kapısı yanında gecelerdi ve Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in geceleyin uzun süre «Sübhânallahi Rabbilâlemîn = Âlemlerin Rabbı olan Allah'ı tesbîh ederim (her türlü noksanlıklardan ve eksikliklerden pâk olduğuna inanırım)» zikrini, daha sonra da (uzun süre) «Sübhanallahi ve bi hamdihi = Allah'a hamdederek O'nu tesbih ederim» zikrini işitirdi."

٣٨٨٠ — حدّثنا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ . ثنا وَكِيعٌ . ثنا سُفْيَانُ عَنْ عَبْدِ الْمَلِكِ بْنِ عُمَيْرٍ ،
عَنْ رِبْعِيِّ بْنِ حِرَاشٍ ، عَنْ حُذَيْفَةَ ؛ قَالَ : كَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ ، إِذَا انْتَبَهَ مِنَ اللَّيْلِ ،
قَالَ «الْحَمْدُ لِلهِ الَّذِي أحْيَانَا بَعْدَ مَا أمَاتَنَا ، وَإِلَيْهِ النُّشُورُ» .

T E R C E M E S İ

3880) "... Huzeyfe (bin el-Yemân) *(Radıyallâhü anhümâ)*'den rivâyet edildiğine göre:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) geceleyin uyandığı zaman: "El-hamdu lillahi'l-lezi ahyânâ ba'de mâ emâtenâ ve ileyhi'n-

nüşûr = Bizi öldürdükten (yâni uyku ile hareketsiz, kuvvetsiz bıraktıktan) **sonra dirilten** (yâni uykudan uyandırmakla hareket ve kuvvetimizi geri veren) **Allah'a hamd olsun, öldükten sonra dirilmek de** (böylece) **O'na** (âid)**dir.» buyururdu."**

٣٨٨١ – حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ . ثنا أَبُو الْحُسَيْنِ عَنْ حَمَّادِ بْنِ سَلَمَةَ ، عَنْ عَاصِمِ
ابْنِ أَبِي النَّجُودِ ، عَنْ شَهْرِ بْنِ حَوْشَبٍ ، عَنْ أَبِي ظَبْيَةَ ، عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ ؛ قَالَ : قَالَ
رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « مَا مِنْ عَبْدٍ بَاتَ عَلَى طُهُورٍ . ثُمَّ تَعَارَّ مِنَ اللَّيْلِ . فَسَأَلَ اللّٰهَ شَيْئًا مِنْ
أَمْرِ الدُّنْيَا ، أَوْ مِنْ أَمْرِ الْآخِرَةِ ، إِلَّا أَعْطَاهُ » .

TERCEMESİ

3881) "... Muâz bin Cebel *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir :

«Abdestli olarak geceleyin yatan, sonra geceleyin uykudan uyanan (veyâ uykuda iken bir taraftan diğer tarafa dönerek uyanan) **ve uyandığında dünya işlerinden veyâ âhiret işlerinden** (hayırlı) **bir şeyi Allah'tan isteyen hiçbir** (müslüman) **kul yoktur ki Allah onun istediğini vermesin.»** (Yâni mutlaka verir)."

İZAHI

R e b î a (Radıyallâhü anh)'ın hadisinin benzerini; N e s â î, T i r m i z î ve A h m e d de rivâyet etmişlerdir. H u z e y f e (Radıyallâhü anh)'ın hadisini; B u h â r î, T i r m i z î ve A h m e d de rivâyet etmişlerdir. M u â z (Radıyallâhü anh)'ın hadisi ise E b û D â v û d ve N e s â î tarafından da rivâyet edilmiştir.

İlk hadiste geçen "Heviyy" uzun süre demektir. İkinci hadîste geçen "Nüşûr" öldürdükten sonra diriltmek, hayata kavuşturmaktır.

İkinci hadîste uyutmaya öldürmek ve uyandırmaya da diriltmek denmiştir. Bu tâbir mecâzidir. Bu ifâdeler başka şekillerde de açıklanmıştır. Tuhfe yazarı bunu izah etmekte ise de buraya aktarmaya gerek görmüyorum.

(١٧) باب الدعاء عند الكرب

17 — KERB (ÜZÜNTÜ) ZAMANINDA OKUNACAK DUÂ BÂBI

٣٨٨٢ – حدثنا أبو بكر. ثنا محمد بن بشر. ح وحدثنا علي بن محمد. ثنا وكيع. جميعا عن عبد العزيز بن عمر بن عبد العزيز. حدثني هلال، مولى عمر ابن عبد العزيز عن عمر بن عبد العزيز، عن عبد الله بن جعفر، عن أمه أسماء ابنة عميس؛ قالت: علمني رسول الله ﷺ كلمات أقولهن، عند الكرب «الله، الله ربي لا أشرك به شيئا».

TERCEMESİ

3882) "... Esmâ bint-i Umeys *(Radıyallâhü anhâ)*'dan; Şöyle demiştir: **Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) bana üzüntü zamanında söyleyeceğim kelimeleri öğretti: «Allahu, Allahu Rabbi La üşriku bihi aheda = Allah, Allah Rabbımdır O'na hiçbir şeyi ortak koşmam.»"**

İZAHI

Bu hadisi; Ebû Dâvûd, Nesâi ve Tabarî de rivâyet etmişlerdir. Tabarî'de bu zikrin üç defa okunması kaydı vardır.

Hadiste geçen "Kerb" sıkıntı ve meşakkat, üzüntü demektir.

Hadis; bir keder ve sıkıntıya düşüldüğü zaman bu zikrin okunmasının faydalı olduğuna delâlet eder.

Hâl Tercemesi

3879. hadisin râvisi Rebia bin Ka'b bin Mâlik el-Eslemi el-Medeni (R.A.) Soffa ehlinden olan sahabilerdendir. Bilindiği gibi Soffa, Medine-i Münevvere'de bulunan Mescid-i Nebevi'nin bitişiğinde ve Resûl-i Ekrem (S.A.V.)'in Hâne-i Saâdetlerinin yanında bir yerdi. Evsiz barksız olan sahâbilerden bir gurup burada kalıyordu. Rebia (R.A.) burada ikâmet eden sahâbilerden olduğu için Hâne-i Saâdet'in kapısının yanında yattığını ifâde etmiştir. Bu zâtın 12 hadisi vardır. Müslim ve sünen sâhibleri onun bir hadisini rivâyet etmişlerdir. Râvileri Hanzala bin Ali ve Ebû Seleme'dir. Hicretin 63. yılında vefât etmiştir. (Hulâsa. 116 ve mütercimin ilâvesi var.)

٣٨٨٣ - حدّثنا عَلِي بْنُ مُحَمَّدٍ: ثنا وَكِيعٌ عَنْ هِشَامٍ صَاحِبِ الدَّسْتَوَائِي، عَنْ قَتَادَة، عَنْ أَبِي الْعَالِيَة، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ؛ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ يَقُولُ عِنْدَ الْكَرْبِ «لَا إِلٰهَ إِلَّا اللهُ الْحَلِيمُ الْكَرِيمُ. سُبْحَانَ اللهِ رَبِّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ. سُبْحَانَ اللهِ رَبِّ السَّمٰوَاتِ السَّبْعِ وَرَبِّ الْعَرْشِ الْكَرِيمِ».

قَالَ وَكِيعٌ، مَرَّةً: لَا إِلٰهَ إِلَّا اللهُ. فِيهَا كُلِّهَا.

TERCEMESİ

3883) "... İbn-i Abbâs *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre :

Peygabmer (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), sıkıntı, meşakkat olduğunda şu zikri yapardı :

"Lâ ilâhe illallahü'l-Halimü'l-Kerîm. Sübhanallahi Rabbi'l-Arşi'l-Azim. Sübhanallahi Rabbi's-semâvâti's-seb'i ve Rabbi'l-Arşi'l-kerîm = Halim, Kerîm olan Allah'tan başka ilâh yoktur. Ben azametli Arş'ın Rabbı olan Allah'ı tesbîh (noksanlıklardan tenzih) ederim. Ben yedi göğün Rabbı ve güzel Arş'ın Rabbı olan Allah'ı tesbîh ederim.

Râvi Vekî, bu zikrin hepsinde "Lâ ilâhe illallah" kelimesini bir defa söylemiştir."

İZAHI

Bu hadisi; Buhâri, Müslim, Tirmizi ve Nesâi de rivâyet etmişlerdir. Fakat anılan zikrin kelimelerinde aşağıda belirteceğim değişiklik mevcuttur.

Buhâri ve Müslim'deki rivâyetlerden biri şöyledir:

لَا إِلٰهَ إِلَّا اللهُ الْعَظِيمُ الْحَلِيمُ. لَا إِلٰهَ إِلَّا اللهُ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ. لَا إِلٰهَ إِلَّا اللهُ رَبُّ السَّمٰوَاتِ وَرَبُّ الْأَرْضِ وَرَبُّ الْعَرْشِ الْكَرِيمِ.

"Lâ ilâhe illallahü'l-Azîmü'l-Halim. Lâ ilâhe illallahu Rabbü'l-Arşi'l-Azîm. Lâ ilâhe illallahu Rabbü's-Semâvâti ve Rabbü'l-ardı ve Rabbü'l-Arşi'l-kerîm = Azîm, Halîm olan Allah'tan başka ilâh yoktur.

Azametli Arşın Rabbı olan Allah'tan başka ilâh yoktur. Göklerin Rabbı, yerin Rabbı ve güzel Arşın Rabbı olan Allah'tan başka ilâh yoktur."

Tirmizi'deki ise şöyledir:

لاإله إلا الله الحليم الكريم لا إله إلا الله رب العرش العظيم. لاإله إلا الله رب
السموات والأرض ورب العرش الكريم

Allah'ın isimlerinden olan Halîm: Gücü yettiği halde cezâlandırmayı erteleyen, demektir. "Kerîm" ise fazlu keremiyle, yâni kulun müstahaklığı söz konusu olmadığı halde veren ikramda bulunan, demektir. "Azîm" ise hiçbir şey zâtına ağır ve büyük olmayan sonsuz güç sâhibi, demektir.

Kerîm ve Azîm kelimeleri Arş'ın sıfatı olduğu zaman, Kerîm, güzel mânâsına, Azîm de büyük mânâsına yorumlanır.

Müellifimizin rivâyeti, râvi Veki' yoluyladır. Veki' kendi rivâyetinde Tevhîd kelimesinin bir defa olduğunu söylemiştir.

El-Hâfız, el-Feth adlı kitâbının II. cildinin 124. sahifesinde bu hadîsin izahı bölümünde şu ilginç olayı nakletmiştir. Önemine binâen buraya aktarmayı uygun gördüm.

İbn-i Battâl demiştir ki; Ebû Bekr-i Râzî bana şu olayı anlattı: Ben İsbahân'da Ebû Nuaym yanında hadis yazardım. Orada Ebû Bekir bin Alî nâmında büyük bir âlim vardı. Bu zât, fetvâ mercii idi, yâni herkes fetvâ için ona mürâcaat ederdi. Bir ara bu muhterem zâtı sultan'a şikâyet ederek aleyhinde uğraşanlar oldu. Şikâyet üzerine bu zât hapsedildi. Ebû Bekr-i Râzi sözüne devamla: Ben, Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'i rüyada gördüm. Cebrâîl (Aleyhisselâm) da O'nun sağ tarafında bulunuyordu ve dudaklarını devamlı sûrette tesbîh ile tepretiyordu. Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) bana: "Ebû Bekir bin Alî'ye söyle: Sahîh-i Buhârî'deki Kerb, yâni keder duâsını okusun ki Allah onu sıkıntıdan kurtarsın." buyurdu. Ebû Bekir dedi ki: Ben sabaha ulaştım ve ona bu durumu bildirdim. O da bu duâyı okudu. Çok kısa bir zaman içinde hapishâneden çıkarıldı.

El-Hâfız, bundan sonra buna benzer başka olayları anlatır. Arzu edenler oraya başvurabilirler.

(١٨) باب ما يدعو به الرجل إذا خرج من بيته

18 — ADAMIN EVİNDEN ÇIKTIĞI ZAMAN OKUYACAĞI DUÂ BÂBI

٣٨٨٤ — حدّثنا أبو بكر بن أبي شيبة. ثنا عبيدة بن حميد عن منصور، عن الشعبي، عن أم سلمة ؛ أن النبي ﷺ كان، إذا خرج من منزله، قال « اللهم ! إني أعوذ بك أن أضل أو أزل، أو أظلم أو أظلم . أو أجهل أو يجهل علي » .

TERCEMESİ

3884) "... Ümmü Seleme *(Radıyallâhü anhâ)*'dan rivâyet edildiğine göre: Peygamber *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* evinden çıktığı zaman:

«Allâhümme İnni eûzu bike en adılle ev ezille ev azlime ev uzlame ev echile ev yüchele aleyye = Allahım! Ben dalâlete düşmekten, ayak kaymasın(a benzeyen kasıdsız günah işlemek)den, (kimseye) zulüm etmekten, (kimse tarafından) bana zulüm edilmekten, câhilce davranmaktan ve (başkası tarafından) aleyhimde câhilce davranılmaktan şüphesiz sana sığınırım», diyerek duâ ederdi."

İZAHI

Bu hadisi; T i r m i z i, E b û D â v û d ve N e s â i de rivâyet etmişlerdir.

Dalâlet, haktan ve hidâyet yolundan sapmak, yolu şaşırmaktır.

Zillet: Ayağın kaymasıdır. Burada kasıdsız günah işlemek mânâsına yorumlanmıştır.

Hadisteki "Echele" fiili câhilce davranmak, yâni câhillerin yaptıkları eziyet, zarar ve benzeri fiilleri işlemek mânâsına yorumlanmıştır. Bundan maksad şu da olabilir: Allah ve kul haklarını bilmemek, halkla ilişkiler ve arkadaşlarla münâsebetlerde yanlış davranışta bulunmak. Hadisteki "Üchele" de buna uygun yorumlanır. Yâni ben böyle bir davranışa mâruz kalmaktan Allah'a sığınırım.

Tuhfe yazarının beyânına göre T ı y b î bu hadisin izahı bölümünde şöyle der: Zillet; kasıdsız hatâ işlemektir. Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm), kasıdsız ve kasıdlı hatâ işlemekten, muamelâtta, alışverişlerde halka zulüm etmekten veyâ onlara ilişkilerde eziyet vermekten ve halkın câhiller gibi davranıp O'na eziyet vermesinden Allah'a sığınmıştır.

٣٨٨٥ – حدثنا يعقوب بن حميد بن كاسب . ثنا حاتم بن إسماعيل عن عبد الله
ابن حسين عن عطاء بن يسار ، عن سهيل بن أبي صالح ، عن أبيه ، عن أبي هريرة ؛
أن النبي ﷺ كان ، إذا خرج من بيته ، قال « بسم الله ، لا حول ولا قوة إلا بالله .
التكلان على الله » .

في الزوائد : في إسناده عبد الله بن حسين ، ضعفه أبو زرعة والبخاري وابن حبان .

TERCEMESİ

3885) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre : **Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) evinden çıktığı zaman «Bismillâhi», lâ havle ve lâ kuvvete illâ billah. Et-Tüklânu alallah = Allah'ın isminden yardım dilerim. Günahlardan dönüş ve kulluk görevine takat ancak Allah'ın yardımıyladır. Dayanmak Allah'adır.» duâsını okurdu."**

Not : Zevâid'de şöyle denilmiştir : Bunun isnâdında bulunan Abdullah bin Hüseyin'i Ebû Zur'a, Buhârî ve İbn-i Hibbân zayıf saymışlardır.

٣٨٨٦ – حدثنا عبد الرحمن بن إبراهيم الدمشقي . ثنا ابن أبي فديك . حدثني
هارون بن هارون عن الأعرج ، عن أبي هريرة ؛ أن النبي ﷺ قال « إذا خرج الرجل
من باب بيته (أو من باب داره) كان معه ملكان موكلان به . فإذا قال : بسم الله ،
قالا : هديت . وإذا قال : لا حول ولا قوة إلا بالله، قالا : وقيت . وإذا قال : توكلت
على الله ، قالا : كفيت . (قال) « فيلقاه قريناه فيقولان : ماذا تريدان من رجل قد
هدي وكفي ووقي ؟ » .

في الزوائد : في إسناده هرون بن هرون بن عبد الله ، وهو ضعيف .

TERCEMESİ

3886) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Peygamber *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur :

«Adam evinin kapısından (veyâ binâsının kapısından) çıktığı zaman görevlendirilmiş iki melek onunla beraber olurlar. Bu itibarla adam "Bismillâh = Allah'ın ismiyle" dediği zaman o iki melek kendisine: Hidâyete, doğru yola erdirildin, derler. Sonra adam "Lâ havle ve lâ kuvvete illâ billâh = Günahlardan dönüş ve kulluk görevine kuvvet ancak Allah'ın yardımıyladır" deyince melekler ona: Korundun, derler. Adam: "Tevekkeltu alallah = Allah'a dayandım" deyince de melekler ona: İşin görüldü, derler. (Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) buyruğuna devamla şöyle der) Sonra iki karîni (yâni onu günaha sürüklemek isteyen insî ve cinnî iki şeytanı) ona rastlarlar. Melekler (o şeytanlara): Hidâyete erdirilen, işi (Allah tarafından) görülen ve muhâfaza edilen bir adamdan ne istersiniz? derler. (yâni onu sapıtamazsınız).»"

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Bunun senedinde Hârûn bin Hârûn bin Abdillah bulunur. Bu râvi zayıftır.

(١٩) باب ما يدعو به إذا دخل بيته

19 — ADAMIN EVİNE GİRDİĞİ ZAMAN EDECEĞİ DUÂ BÂBI

٣٨٨٧ – حدّثنا أَبُو بِشْرٍ ، بَكْرُ بْنُ خَلَفٍ . ثنا أَبُو عَاصِمٍ عَنِ ابْنِ جُرَيْجٍ . أَخْبَرَنِى أَبُو الزُّبَيْرِ عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ ؛ أَنَّهُ سَمِعَ النَّبِيَّ ﷺ يَقُولُ « إِذَا دَخَلَ الرَّجُلُ بَيْتَهُ ، فَذَكَرَ اللهَ عِنْدَ دُخُولِهِ وَعِنْدَ طَعَامِهِ ، قَالَ الشَّيْطَانُ : لَا مَبِيتَ لَكُمْ وَلَا عَشَاءَ . وَإِذَا دَخَلَ وَلَمْ يَذْكُرِ اللهَ عِنْدَ دُخُولِهِ ، قَالَ الشَّيْطَانُ : أَدْرَكْتُمُ الْمَبِيتَ . فَإِذَا لَمْ يَذْكُرِ اللهَ عِنْدَ طَعَامِهِ ، قَالَ : أَدْرَكْتُمُ الْمَبِيتَ وَالْعَشَاءَ » .

TERCEMESİ

3887) "... Câbir bin Abdillah *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre kendisi Peygamber *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)*'den şu buyruğu işitmiştir:

Adam kendi evine girip de girdiği zaman ve (akşam) yemeğini yediği zaman Allah'ı anınca şeytân, (yardımcılarına): (Bu evde) sizin için ne gecelenecek yer ne de akşam yemeği var, der. Adam (evine) girip de girdiği zaman Allah'ı anmayınca, şeytan (yardımcı-

larına) : Geceyi geçireceğiniz yere kavuştunuz, der. Sonra adam (akşam) yemeğini yiyeceği zaman Allah'ı anmayınca şeytan (yardımcılarına) : Geceleyeceğiniz yere ve akşam yemeğine ulaştınız, der."

İ Z A H I

Bu hadisi; M ü s l i m, E b û D â v û d ve N e s â î de rivâyet etmişlerdir.

Mebît : Gecelenen yer, demektir. Aşâ da akşam namazı ile yatsı namazı arasında yenen yemek, demektir. Bilindiği gibi İşâ ise yatsı namazı demektir.

Evine giren bir müslüman gerek eve girerken, gerekse akşam yemeğine başlarken besmele çekerse ne o gece o evde ne de o yemekte şeytanlar için bir pay olmaz. T ı y b î : Hadiste akşam yemeği ve gecelenen yer kaydı ekseri durumlar itibarıyladır. Çünkü bu durum her zaman ve her yemek için söz konusudur, demiştir.

Evine girerken adam besmele çekmezse şeytanlar o gece o evde yuvalanırlar. Kezâ akşam yemeğine otururken besmele çekmezse şeytanlar da o sofraya oturup hayır ve bereketini giderirler.

Hadis, adamın eve girerken ve yemeğe başlarken besmele çekmesinin fazilet ve faydasını bildirir.

(٢٠) باب ما يدعو به الرجل إذا سافر

20 — ADAMIN YOLCULUĞA ÇIKTIĞI ZAMAN EDECEĞİ DUÂ BÂBI

٣٨٨٨ — حدثنا أَبُو بَكْرٍ. ثنا عَبْدُ الرَّحِيمِ بْنُ سُلَيْمَانَ وَأَبُو مُعَاوِيَةَ عَنْ عَاصِمٍ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ سَرْجِسَ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ يَقُولُ (وَقَالَ عَبْدُ الرَّحِيمِ: يَتَعَوَّذُ) إِذَا سَافَرَ «اللَّهُمَّ! إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ وَعْثَاءِ السَّفَرِ، وَكَآبَةِ الْمُنْقَلَبِ، وَالْحَوْرِ بَعْدَ الْكَوْرِ، وَدَعْوَةِ الْمَظْلُومِ، وَسُوءِ الْمَنْظَرِ فِي الْأَهْلِ وَالْمَالِ».

وَزَادَ أَبُو مُعَاوِيَةَ: فَإِذَا رَجَعَ، قَالَ مِثْلَهَا.

T E R C E M E S İ

3888) "... Abdullah bin Sercis *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre :

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **yolculuğa çıktığı zaman: «Allahumme innî eûzu bike min va'sâi's-seferi ve keâbeti'l-münkalebi ve'l-havri ba'de'l-kevri ve da'veti'l-mazlûmi ve sûi'l-manzari fil ehli ve'l-mali** = Allahım! Ben, yolculuğun meşakkat ve sıkıntısından, üzüntülü dönüşten, düzenli işlerin bundan sonra bozulmasından, mazlûmun bedduasından ve ev halkı ile mal (fena maksadlı kişiler tarafından olan) kötü bakıştan sana sığınırım» derdi (râvi Abdurrahîm kendi rivâyetinde, "Derdi" cümlesi yerine, "taavvuz ederdi, yâni Allah'a sığınırdı" demiştir).

Râvi Ebû Muâviye şunu ilâve etmiştir: "Peygamber yolculuktan döndüğü zaman da bu duâyı okurdu."

İ Z A H I

Bu hadisi; M ü s l i m, T i r m i z i ve N e s â i de rivâyet etmişlerdir.

Hadîste geçen bâzı kelimeleri açıklayalım:

Va'sâ' şiddet, meşakkat ve sıkıntı, demektir. Bu kelime **Va's'tan** alınmadır. **Va's** ise kum demektir. Kumda yürüyen bir kimse güçlük çeker. Bundan dolayı **Va'sâ**, güçlük ve yukarda anılan mânâda kullanılır.

Keâbet ve **Ke'bet**: Şiddetli keder ve üzüntüden nefsin değişip kırılmasıdır, inkisâra uğramasıdır. **Mükalab** da dönüş demektir. Bu iki kelime ile kasdedilen mânâ, yolculuk esnasında karşılaşılan olumsuz bir durumdan, yolculukla istediği amaca ulaşmadan geri dönmek, malına bir âfetin gelmesi, dönüşünde ev halkından bâzısını hastalanmış veyâ ölmüş olarak görmesi gibi bir nedenle üzüntülü dönüştür.

Kevr: Sarığın etrafına sargı sarmak işidir. **Havr** de sarığın sargısının bozulmasıdır. Bu iki kelimenin lügat mânâsı budur. Burada **Havr**, noksanlık, **Kevr** de ziyâde ve bolluk mânâsınadır. Bir kavle göre **Kevr**: İşlerin düzenli olmasıdır. **Havr** da bu düzenin bozulmasıdır. Yâni burada düzenli işin düzensiz hâle dönüşmesi anlamı kasdedilmiştir. Başka bir kavle göre burada kasdedilen mânâ iyi durumdan kötü bir duruma düşmektir.

Hadîsin; سُوءِ الْمَنْظَرِ فِي الأَهْلِ وَالْمَالِ fıkrasından maksad, bir zâlimin veyâ bir fâsıkın mala ve ev halkına kötü gözle, hiyânetle bakmasıdır. E l - K a r i böyle yorum yapmıştır. **El-Mecma yazarı ise**: Bundan maksad mal ve ev halkına nazar değmesi, göz değmesidir, demiştir.

(٢١) باب ما يدعو به الرجل إذا رأى السحاب والمطر

21 — ADAMIN BULUT VEYÂ YAĞMUR GÖRDÜĞÜ ZAMAN OKUYACAĞI DUÂ BÂBI

٣٨٨٩ – حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. ثنا يزيد بن المقدام بن شريح، عن أبيه المقدام، عن أبيه؛ أن عائشة أخبرته أن النبي ﷺ كان، إذا رأى سحابا مقبلا من أفق من الآفاق، ترك ما هو فيه. وإن كان في صلاته، حتى يستقبله. فيقول «اللهم! إنا نعوذ بك من شر ما أرسل به» فإن أمطر قال «اللهم سيبا نافعا» مرتين أو ثلاثة. وإن كشفه الله، عز وجل، ولم يمطر، حمد الله على ذلك.

TERCEMESİ

3889) "... Âişe *(Radıyallâhü anhâ)*'dan rivâyet edildiğine göre:

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) ufuklardan herhangi birisinden gelen bir bulutu gördüğü zaman onu karşılamak ve şu duâyı okumak üzere namazında bile olsaydı içinde bulunduğu işi bırakırdı. Sonra:

«Allahumme innâ naûzu bike min şerri mâ ürsile bihi = Allahımız! Şu bulut ile gönderilen (yağmur, dolu ve benzerin)in şerrinden şüphesiz sana sığınırız» derdi. Sonra yağmur yağsaydı iki veyâ üç kere: Allahım! Bu yağmuru yer yüzünde akan, yararlı bir yağmur eyle, derdi. Şâyet Allah (Azze ve Celle) havayı açıp yağmur yağdırmasaydı bunun için Allah'a hamdederdi."

٣٨٩٠ – حدثنا هشام بن عمار. ثنا عبد الحميد بن حبيب بن أبي العشرين. ثنا الأوزاعي. أخبرني نافع؛ أن القاسم بن محمد أخبره عن عائشة؛ أن رسول الله ﷺ، كان إذا رأى المطر قال «اللهم! اجعله صيبا هنيئا».

TERCEMESİ

3890) "... Âişe *(Radıyallâhü anhâ)*'dan rivâyet edildiğine göre:

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) yağmur gördüğü zaman:

«Allahım; bu yağmuru, yer yüzünde akıcı, faydalı amaca uygun ve zararsız bir yağmur eyle» derdi.

٣٨٩١ – حدّثنا أبو بكر بن أبي شيبة . ثنا معاذ بن معاذ عن ابن جريج ، عن عطاء عن عائشة ؛ قالت : كان رسول الله ﷺ ، إذا رأى مخيلة تلوّن وجهه وتغيّر ، ودخل وخرج ، وأقبل وأدبر . فإذا أمطرت سُرّي عنه . قال ، فذكرت له عائشة بعض ما رأت منه . فقال « وما يدريك ؟ لعلّه كما قال قوم هود : فلمّا رأوه عارضا مستقبل أوديتهم قالوا : هذا عارض ممطرنا . بل ما استعجلتم به » الآية .

TERCEMESİ

3891) "... Âişe *(Radıyallâhü anhâ)*'dan rivâyet edildiğine göre:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **yağışlı sanılan bir bulut görünce** (ümmetine bir âfetin gelmesinden endişelenerek) **çehresi renkten renge girip değişir,** (eve) **girip çıkar ve buluta karşı durup geri dönerdi. Buluttan yağmur yağınca üzüntüsü giderilirdi. Râvi demiştir ki:** Sonra Âişe (Radıyallâhü anhâ), **O'ndan gördüğü** (bu hal ve endişesi)nin **bâzısını O'na anlatmış. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem** (Âişe'ye) **şöyle buyurdu:**

«**Ne bilirsin? Belki o,** (şu âyette azab olduğu bildirilen, **fakat**) **Hûd kavminin** (onu bir bulut parçası sanarak) **dediği gibi bir şeydir:**

فلمّا رأوه عارضا مستقبل أوديتهم قالوا هذا عارض ممطرنا بل هو ما استعجلتم به

Onlar o azâbı (içinde bulundukları) **vâdilerine doğru gelen, yaygın bir bulut olarak görünce: "Bu, bize yağmur getiren bir yaygın buluttur, dediler.** (Hûd dedi ki:) **Bilâkis bu, acele istediğiniz azabtır.»" (4)**

İZAHI

Bu bâbın ilk hadîsi Ebû Dâvûd ve Nesâî tarafından da rivâyet edilmiştir. İkinci hadîs ise Nesâî tarafından da rivâyet edilmiştir.

Birinci hadiste geçen "Seyb" yer yüzünde akan bol yağmur demektir. Ebû Dâvûd ve Nesâî'nin rivâyetlerinde bu

(4) Ahkaaf, 24

kelime yerine "Sayyıb" kelimesi bulunur. Bu kelimenin mânâsı da Seyb'ın mânâsı gibidir. Ayrıca Ebû Dâvûd'un rivâyetinde "Nâfi = yararlı" kelimesi yerine "Henîen" kelimesi bulunur. Bu da yararlı, amaca uygun ve zararsız demektir.

Âişe (Radıyallâhü anhâ)'nın hadîsini Buhârî, Tirmizî ve Nesâi de rivâyet etmişlerdir. Müslim de benzerini rivâyet etmiştir.

Bu hadîste geçen "Mahıyle" içinde yağmur olduğu sanılan bulut, demektir. "Arıd" ise ufukta beliren bulut parçasıdır.

Hadîs Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in ümmeti için ne derece şefkatli olduğunu gösteren bâriz bir örnektir. Hadiste anılan Âyet-i Kerîme Ahkaaf sûresinin 24. âyetidir. Bu sûrenin 21 ilâ 26. âyetleri Hûd kavmi hakkındadır. Bu kavim Hûd (Aleyhisselâm)'ın uyarılarına rağmen küfürlerinde israr edince Allah Teâlâ onları bir rüzgâr ile mahvu perişan etti. Bu kavim gökte beliren azâbı yağmur getirici bir bulut parçası sanarak imâna gelmediler ve nihâyet hak ettikleri elîm âkıbeti boyladılar. Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) bu hadiste bildirildiği gibi, bir bulut parçasını görünce bir azab olması endişesini duyardı.

Hadîste sözü edilen Hûd kavmi hakkında geniş bilgi almak isteyenler Ahkaaf sûresinin 21 - 26 ve Fussilet sûresinin 15, 16. âyetlerinin tefsirlerine baksınlar. Allah İslâm âlemini islâh eyleyip bu gibi ilâhi âfet ve azablardan korusun.

(٢٢) باب ما يدعو به الرجل إذا نظر إلى أهل البلاء

22 — ADAMIN BAŞINA BELÂ GELENLERİ GÖRÜNCE EDECEĞİ DUÂ BÂBI

٣٨٩٢ – حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ. ثنا وَكِيعٌ عَنْ خَارِجَةَ بْنِ مُصْعَبٍ، عَنْ أَبِي يَحْيَى عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ (وَلَيْسَ بِصَاحِبِ ابْنِ عُيَيْنَةَ)، مَوْلَى آلِ الزُّبَيْرِ، عَنْ سَالِمٍ عَنِ ابْنِ عُمَرَ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ «مَنْ فَجِئَهُ صَاحِبُ بَلَاءٍ. فَقَالَ: الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي عَافَانِي مِمَّا ابْتَلَاكَ بِهِ، وَفَضَّلَنِي عَلَى كَثِيرٍ مِمَّنْ خَلَقَ تَفْضِيلًا، عُوفِيَ مِنْ ذَلِكَ الْبَلَاءِ، كَائِنًا مَا كَانَ».

TERCEMESİ

3892) "... İbn-i Ömer *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

«Kim, başına bir belâ gelen bir kimseye âniden rastlar da: "Elhamdu lillahillezi âfâni mimmebtelâke bihi ve faddalani alâ kesîrin mimmen halaka tefdiylen = Senin başına getirdiği belâdan beni selâmette kılan ve beni yaratıklarının bir çoğundan gerçekten üstün tutan Allah'a hamd olsun" derse o belâ ne olursa olsun o kimse ondan (ömür boyu) **selâmette kılınır.»"**

İZAHI

Bu hadisi Tirmizî de rivâyet etmiştir. Fakat onun rivâyetinde İbn-i Ömer (Radıyallâhü anhümâ) bu hadisi babası Ömer (Radıyallâhü anh) vâsıtasıyla Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'den rivâyet etmiştir. Tirmizî bunu rivâyet ettikten sonra: Ebû Ca'fer Muhammed bin Ali'den rivâyet edildiğine göre kendisi, başına belâ gelen bir adamı gördüğü zaman o belâdan Allah'a sığınır ve bu duâyı, belâya yakalanan kişinin duymayacağı şekilde gizli okurdu, demiştir.

Tuhfe yazarı bu hadisin şerhinde özetle şu bilgiyi verir:

Belâ, bir vücut sakatlığı, rûhî ve aklî dengesizlik olabildiği gibi; küfür, fâsıklık, günahkârlık, zulüm, bid'atçılık, fikri sapıklık gibi dini yönden de olabilir. Başka yaratıklardan üstünlük de, vücut ve beden sağlığı, kalb, düşünce fikir, inanç, ibâdet ve ahlâki yönden olan meziyetler ve nimetler gibi şeyler bakımındandır. Tirmizî'nin rivâyetinde; مَاعَاشَ ilâvesi bulunduğu için parantez içi ifâde ile buna işâret ettim.

Karşılaştığı adamın mübtelâ olduğu belâ; fasıklık, günahkârlık olursa anılan duâ açıktan yapılır. Şâyet belâ hastalık veyâ beden sakatlığı gibi bir şey ise anılan duâ gizli yapılır. El-Kari demiştir ki günahlara dalan ve benzeri bir kimseye karşı açıktan okumakta bir sakınca varsa gizli okunmalıdır. Aksi takdirde adamı uyarmak için açıktan okumak daha iyi ve hadisin gereğidir, demiştir.

بسم الله الرحمن الرحيم

٣٥ - كتاب تعبير الرؤيا

35 — RÜ'YA TÂBİRİ (YORUMLANMASI) KİTÂBI

Rü'ya: Kişinin uyku hâlinde gördüğü şeye ve uykuda bir şey görmesi işine denilir.

El-Hâfız, el-Fetih'te, yâni Fethu'l-Bâri isimli Buhârî şerhinin "(Rü'ya) Tâbiri Kitâbı" başlığı altındaki bölümün baş kısmında kişinin uyku hâlinde gördüğü rü'yanın mâhiyeti hakkında söylenen değişik sözleri ve muhtelif görüşleri beyân ve nakleder. Bunları buraya aktarmak bir hayli yer alır. Bu itibarla buraya nakletmekten vazgeçmekle beraber bir iki noktasını açıklamak iyi olur. Şöyle ki:

El-Hâfız'ın beyânına göre el-Mâzirî: Rü'yanın mâhiyeti hakkında çok şey söylenmiştir. Müslümanların dışındaki bir takım çevreler de bu konuda tutarsız ve reddedilmeye mahkûm bir sürü şeyler söylemişlerdir. Sağlıklı görüş ancak Ehl-i Sünnet mezhebine mensub İslâm âlimlerinin şu görüşüdür: Allah Teâlâ, uyanık insanın kalbinde bir takım itikadlar yarattığı gibi uyuyan insanın kalbinde de bâzı itikadlar yaratır. Allah Teâlâ uyuyan insanın kalbinde yarattığı itikadları başka zamanlarda yarattığı bir takım şeylerin belirtisi ve aynası hâline sokar. Rü'yada görülen durum, bâzen aynası olduğu işe muhâlif olur. Evet, uyanık kişinin kalbinde yaratılan itikad ve kanaat, bâzı olayların aynası görünümünde olmasına rağmen bunun tersi çıkabilir. Meselâ bulut yağmurun belirtisidir. Allah Teâlâ bulutu yağmurun alâmeti olarak yaratmıştır. Ama bâzen

bulut olmasına rağmen yağmur yağmayabilir. Aynı şekilde uyku hâlindeki insanın kalbinde yarattığı itikadı, bir olayın alâmeti olarak yaratmıştır. Fakat bâzen yağmur yağmadığı gibi o olay da olmayabilir. Uyku hâlindeki insanın kalbinde söz konusu itikad bâzen meleğin huzûrunda oluşur. Bu takdirde sevindirici rü'ya görülür. Bâzen de şeytanın hazır bulunduğu bir zamanda oluşur. Bu takdirde üzüntülü ve zararlı rü'ya görülür. Rü'yanın mâhiyeti hakkındaki en üstün ilim Allah katındadır, der.

El-Hâfız bu arada el-Hakîm'den bâzı nakiller yapmaktadır. Bunun bir bölümünde el-Hakim özetle şöyle der: Allah Teâlâ; insanların Levh-i Mahfûz'daki durumlarına muttali olan bir gurup meleği rü'ya işiyle görevlendirmiştir. Görevli melek Levh-i Mahfûz'dan aldığı durumları bir takım olaylar ve şekiller haline sokarak ilgili insanın rü'yasında kalbine yerleştirir ki o kimse için bir müjde veyâ uyarı ya da kınama değerinde olsun. Böylece hikmetli, yararlı veyâ sakındırıcı bir faaliyet gösterilmiş olur. İlgili melek bu gayret içinde iken şeytan da insana karşı duyduğu kin ve husûmetten dolayı onu uyanık iken rahat bırakmak istemediği gibi uyku âleminde de rahat bırakmak istemez. Ona bir takım hiyle ve tuzaklar kurmaktan geri durmaz. Şeytan insanın rü'yasını ifsâd etmek üzere ya onu gördüğü rü'ya husûsunda yanıltmak ister veyâ rü'yasından gâfil olmasını sağlamaya çalışır.

Rü'yalar genel olarak iki kısma ayrılır:

Birincisi: Doğru olan rü'yalar. Bu nevi rü'yalar, uyanıklık âleminde doğru çıkan rü'yalardır. Peygamberlerin, O'nlara uyan sâlih mü'minlerin gördükleri rü'yalar bu nevidendir. Bâzan dindâr olmayan insanlar da bu tür rü'yaları görürler.

İkincisi: Adgâs denilen karmakarışık ve bir anlam taşımayan rü'yalar. Bu nevi rü'yalar da kısımlara ayrılır:

a) Şeytanın uyuyan kişiyle oynaması ve onu üzmesine dâir rü'yalar. Meselâ kişi rü'yasında başının koparıldığını ve kendisinin başını tâkibe koyulduğunu görür. Ya da korkunç ve tehlikeli bir duruma düştüğünü ve hiç kimsenin kendisini kurtarmaya gelmediğini görür.

b) Meleklerin haram bir şeyi uyuyan kişi için helâl kıldığına veyâ haram bir işi teklif ettiklerine dâir rü'ya ve aklen muhal ve imkânsız olan buna benzer işlerle ilgili rü'yalar.

c) Kişinin uyanık iken üzerinde konuştuğu veyâ olmasını temenni ettiği bir şeyi, uyanık iken itiyad hâline getirdiği bir şeyi, rü'yasında görmesi.

(١) باب الرؤيا الصالحة يراها المسلم أو ترى له

1 — MÜSLÜMANIN GÖRDÜĞÜ VEYÂ ONUN HAKKINDA (BAŞKASI TARAFINDAN) GÖRÜLEN SÂLİHA (YÂNİ GÜZEL) RÜ'YA BÂBI

٣٨٩٣ — حدثنا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ . ثنا مَالِكُ بْنُ أَنَسٍ . حَدَّثَنِي إِسْحَاقُ بْنُ عَبْدِ اللهِ ابْنِ أَبِي طَلْحَةَ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ؛ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « الرُّؤْيَا الْحَسَنَةُ مِنَ الرَّجُلِ الصَّالِحِ جُزْءٌ مِنْ سِتَّةٍ وَأَرْبَعِينَ جُزْءًا مِنَ النُّبُوَّةِ » .

TERCEMESİ

3893) "... Enes bin Mâlik *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir :

Sâlih (yâni ibâdetine düşkün, haramdan sakınan müslüman) kişi tarafından görülen güzel rü'ya, peygamberliğin kırk altı parçasından bir parçadır.»" .

٣٨٩٤ — حدثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ . عَبْدُ الْأَعْلَى ، عَنْ مَعْمَرٍ ، عَنِ الزُّهْرِيِّ ، عَنْ سَعِيدٍ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ « رُؤْيَا الْمُؤْمِنِ جُزْءٌ مِنْ سِتَّةٍ وَأَرْبَعِينَ جُزْءًا مِنَ النُّبُوَّةِ » .

TERCEMESİ

3894) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Peygamber *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur :

«Mü'minin rü'yası peygamberliğin kırk altı parçasından bir parçadır.»"

٣٨٩٥ — حدثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَأَبُو كُرَيْبٍ، قَالَا: ثنا عُبَيْدُ اللهِ بْنُ مُوسَى. أَنْبَأَنَا شَيْبَانُ عَنْ فِرَاسٍ، عَنْ عَطِيَّةَ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ ؛ قَالَ « رُؤْيَا الرَّجُلِ الْمُسْلِمِ الصَّالِحِ ، جُزْءٌ مِنْ سَبْعِينَ جُزْءًا مِنَ النُّبُوَّةِ » .

في الزوائد : في إسناده عطية بن سعيد العوفي البجلي ، وهو ضعيف .

TERCEMESİ

3895) "... Ebû Saîd-i Hudrî *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Peygamber *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur:

«Sâlih (yâni ibâdetine düşkün, haramlardan sakınan) müslüman adamın rü'yası peygamberliğin yetmiş parçasından bir parçadır.»"

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Bunun senedinde bulunan Atiyye bin Said el-Avfî el-Beceli, zayıftır.

٣٨٩٦ – حدثنا هَارُونُ بْنُ عَبْدِ اللهِ الْحَمَّالُ . ثنا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ عَنْ عُبَيْدِ اللهِ ابْنِ أَبِي يَزِيدَ ، عَنْ أَبِيهِ ، عَنْ سِبَاعِ بْنِ ثَابِتٍ ، عَنْ أُمِّ كُرْزٍ الْكَعْبِيَّةِ ؛ قَالَتْ : سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ « ذَهَبَتِ النُّبُوَّةُ وَبَقِيَتِ الْمُبَشِّرَاتُ » .

في الزوائد : إسناده صحيح . رجاله ثقات .

TERCEMESİ

3896) "... Ümmü Kürz el-Ka'biyye *(Radıyallâhü anhâ)*'dan rivâyet edildiğine göre kendisi:

Ben, Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)**'den şu buyruğu işittim, demiştir:**

«Peygamberlik gitti (yâni O'ndan sonra peygamber gönderilmeyecek) **ve mübeşşirât** (yâni mü'minin göreceği güzel rü'yalar) **kaldı.»"**

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Bunun senedi sahih olup râvileri güvenilir zâtlardır.

٣٨٩٧ – حدثنا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ . ثنا أَبُو أُسَامَةَ وَعَبْدُ اللهِ بْنُ نُمَيْرٍ عَنْ عُبَيْدِ اللهِ ابْنِ عُمَرَ ، عَنْ نَافِعٍ ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ ؛ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « الرُّؤْيَا الصَّالِحَةُ جُزْءٌ مِنْ سَبْعِينَ جُزْءًا مِنَ النُّبُوَّةِ » .

TERCEMESİ

3897) "... İbn-i Ömer *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

«Sâlih, (yâni güzel) **rü'ya, peygamberliğin yetmiş parçasından bir parçadır.»"**

٣٨٩٨ — حدثنا علي بن محمد . ثنا وكيع عن علي بن المبارك ، عن يحيى بن أبي كثير ، عن أبي سلمة ، عن عبادة بن الصامت ؛ قال : سألت رسول الله ﷺ ، عن قول الله سبحانه : لهم البشرى في الحياة الدنيا وفي الآخرة . قال « هي الرؤيا الصالحة ، يراها المسلم ، أو ترى له » .

TERCEMESİ

3898) "... Ubâde bin es-Sâmit *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Ben, Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e, **Allah Sübhânehu'nun;** لهم البشرى في الحياة الدنيا وفي الآخرة = **«Dünya hayatında da âhirette de büşrâ** (müjde) **onlara** (Allah'ın velilerine)**dir.»** (1) **buyruğunu**(n **Büşrâ** = Müjde kelimesiyle neyin kasdedildiğini) **sordum. Buyurdular ki:**

«O, (yâni âyetteki **Büşrâ**), **güzel rü'yadır, onu müslüman kişi görür veyâ** (başka **müslüman** tarafından) **onun için görülür.»"**

٣٨٩٩ — حدثنا إسحاق بن إسماعيل الأيلي . ثنا سفيان بن عيينة عن سليمان ابن سحيم ، عن إبراهيم بن عبد الله بن معبد بن عباس ، عن أبيه ، عن ابن عباس ؛ قال : كشف رسول الله ﷺ الستارة في مرضه . والصفوف خلف أبي بكر . فقال « أيها الناس ! إنه لم يبق من مبشرات النبوة إلا الرؤيا الصالحة . يراها المسلم ، أو ترى له » .

TERCEMESİ

3899) "... İbn-i Abbâs *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan; Şöyle demiştir:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) (son) **hastalığında sitâreyi** (yâni evinin kapısının perdesini) **açtı.** (Mescid-i Nebevi'deki) **cemaat safları Ebû Bekir** (Radıyallâhü anh)'**ın arkasında** (duruyor) **idi. Resûl-i Ekrem** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) (onlara **hitâben**):

(1) Yûnus, 64

«Ey insanlar! Peygamberliğin belirtilerinden yalnız güzel rü'ya kaldı. O rü'yayı müslüman kişi görür veyâ onun için (başkası tarafından) görülür.» buyurdu."

İZAHI

Bu bâbın ilk hadisi Buhârî, ikinci ve beşinci hadisleri Müslim tarafından da rivâyet edilmiştir. Üçüncü ve dördüncü hadisler ise notlarda belirtildiği gibi Zevâid nevindendir. Önce bu hadislerle ilgili bilgi verelim. Daha sonra 3898 ve 3899. hadislerin izahını yapalım.

Birinci ve ikinci hadiste sâlih, yâni ibâdetine düşkün ve haramlardan sakınan müslümanın gördüğü rü'yanın peygamberliğin kırk altı parçasından bir parça olduğu bildirilir. Üçüncü ve dördüncü hadislerde ise anılan rü'yanın peygamberliğin yetmiş parçasından biri olduğu belirtilir.

Başka rivâyetlerde bu sayılar yanında 45, 50, 44, 40, 49 ve 26 sayıları da vardır. Avnü'l-Mabûd yazarı bu değişik rivâyetlerin bulunduğunu belirttikten sonra konu hakkında özetle şu bilgiyi verir:

Taberi: Bu ihtilâflar ve değişik sayılar, rü'ya gören müslümanın hâline dönüktür: Takvâ sâhibi olmayan ve din ölçülerine göre fâsık sayılan müslümanın gördüğü rü'ya nübüvvetin yetmiş parçasından biridir. Takvâ sâhib olan müslümanın rü'yası ise nübüvvetin kırk altı parçasından biridir. Şu halde rü'yanın doğruluk derecesi müslümanın salâhat ve takvâ derecesine göre değişik olur, demiştir.

Müslümanın gördüğü rü'yanın peygamberliğin şu kadar parçasından bir parça olduğunu bildirmekten maksad; peygamberlik hasletinin parçalara bölünmesi veyâ takvâ sâhibi olan bir müslümanın peygamberlik hasletinden bir parçayı kazanabilmesi değildir. Maksad şudur: Peygamberlikte zaman zaman gayıbtan haberdar olmak meziyeti vardır. Yüce Allah dilediği zaman bir peygamberi gayıbtan haberdar eder. Bu itibarla gayıbtan haberdar olmak peygamberliğin alâmetlerindendir. Peygamberlik görevi kalıcı değildir. Fakat alâmetleri kalıcıdır. Müslüman bir kimse bâzen Allah'ın takdir ve dilemesi ile rü'ya âleminde bir gayıbtan haberdar edilebilir ve bu itibarla müslümanın rü'yada gördüğü bir şey aynen gerçekleşebilir.

İbnü'l-Esîr, en-Nihâye'de şöyle demiştir: Güzel rü'yanın peygamberliğin kırk altı parçasından bir parça sayılması şöyle yorumlanır:

Sahîh rivâyetlerin ekserisine göre Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm), 63 yıl yaşamış ve peygamberlik süresi 23 yıl olmuştur. Çünkü O, kırk yaşını doldurduğu zaman peygamber olmuştur. Başlangıçta Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'e rü'ya biçiminde vahiy gelirdi. O'na uyku hâlinde vahiy şekli altı ay sürdü. Bu sürece gördüğü rü'yalar aynen gerçekleşirdi. Sonra Cebrâil (Aleyhisselâm) O'na uyanıklık hâlinde vahiy getirmeye başladı. Peygamberlik süresi 23 yıl devam ettiğine göre rü'ya yoluyla vahiy süresi bunun kırk altı parçasından bir parça olur. Bu itibarla takvâ sâhibi müslümanın gördüğü rü'ya doğruluk ve isâbetli oluşu bakımından Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'ın başlangıçta gördüğü rü'ya'ya benzer ve dolayısıyla 23 yıl devam eden peygamberliğin kırk altı parçasından bir parça görünümünde olur.

Yukarda belirttiğim gibi hadislerden maksad rü'yanın peygamberlikten bir parça olduğunu ifâde etmek değildir. Çünkü peygamberlik görevi 3896, 3899 nolu hadisler ile benzeri hadislerde belirtildiği ve Kur'ân-ı Kerîm âyetlerinde bildirildiği gibi Hz. Muhammed (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in vefâtı ile sona ermiştir. Herhangi bir müslümanın rü'yası hiçbir zaman Şer'i bir hüküm için mesned ve kaynak sayılamaz. Bu noktayı önemine binâen vurgulamak isterim.

3898 nolu Ubâde (Radıyallâhü anh)'ın hadîsini Tirmizî de rivâyet etmiştir. 3899. hadis; Müslim, Ebû Dâvûd, Nesâî ve Ahmed tarafından da rivâyet edilmiştir. Bu hadislerde ve 3896. hadiste geçen Mübeşşirât ve Büşrâ kelimeleri güzel ve müjdeleyici, sevindirici rü'ya mânâsına yorumlanmıştır. Zâten Buhârî'nin Ebû Hüreyre (Radıyallâhü anh)'den rivâyet ettiği bir hadîste Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'e Mübeşşirât'ın ne olduğu sorulmuş ve verilen cevabta Rü'ya'yı sâliha, yâni güzel rü'ya olduğu beyân buyurulmuştur.

Bu hadislerden çıkan sonuç şudur: Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in vefâtı ile vahiy sona ermiş olur. Bu itibarla gelecekte vuku bulacak bir şeyden haberdar olabilmenin tek yolu tavkâ sâhibi müslümanm güzel rü'yasıdır.

Takvâ sâhibi müslümanların gördükleri doğru rü'yaların çoğu sevindirici olduğu için Mübeşşirât ismi verilmiştir. Bâzen uyarıcı ve sakındırıcı rü'ya da görülebilir.

Tirmizî'nin "Nübüvvet gitti ve mübeşşirat kaldı" başlığı altındaki bir bâbta rivâyet ettiği Enes (Radıyallâhü anh)'ın bu

meâldeki bir hadisinin izahı bölümünde **Tuhfe** yazarı naklen şu bilgiyi verir:

E l - M ü h e l l e b demiştir ki: Hadiste **Mübeşşirat** kelimesinin kullanılması müslümanlar tarafından görülen rü'yaların ekserisi itibarıyladır, umûmî değildir. Çünkü rü'yaların bir kısmı uyarıcı mâhiyettedir, doğrudur. Allah Teâlâ, mü'min kulunu uyarmak ve sakındırmak için bâzen korkutucu rü'ya gösterir ki mü'min kulu geleceği için tedbir alsın.

İ b n ü ' t - T i n de şöyle demiştir: Hadisten maksad şudur: Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in vefâtı ile vahiy son bulur. Artık gelecekte vuku bulacak şeylerden haberdar olmanın tek yolu takvâ sâhibi müslümanların gördükleri doğru ve ekseriyetle müjdeleyici rü'yalardır. Bu hadisin zâhirine göre gelecekte vukû bulacak bir şeyin rü'yadan başka bir yolla bilinmesi mümkün değildir. Halbuki ilhâm yoluyla da gelecekten haberdar olmak mümkündür. İlhâm peygamberler için mümkün olduğu gibi onların dışında kalan veli kullar için de mümkündür. İlhâm, Allah tarafından feyiz yoluyla mü'min kulun gönlüne bir şeyin konulması ve telkin edilmesidir. İlhâm da rü'ya gibidir. Yâni Peygamber olmayan takvâ sâhibi bâzı müslümanlara Allah tarafından verilir. H z . Ö m e r (Radıyallâhü anh)'ın menâkıbı bölümünde vârid olan E b û H ü r e y r e (Radıyallâhü anh)'ın hadisi bunun delilidir. (Söz konusu hadis, **Sahih-i Buhârî**'nin muhtasarı **Tecrîd-i Sarih** adlı eserin tercemesinin 1496. hadistir) Bu zâtlara **Muhaddesûn** adı verilmiştir. Birçok veli, bâzı gayıblardan haber vermişler ve verdikleri haberler doğru çıkmıştır. Bu noktada duyulan şüphe ve itiraza şöyle cevab verilir. İlhâm, pek az müslümana nasip olur. **Mübeşşirât** ise bütün müslümanlara şümullüdür. Yâni her müslüman rü'ya yoluyla gelecekten haberdar olabilir. Onun için gayıbtan haberdar olmanın tek yolunun rü'ya olduğu beyân buyurulmuştur. Diğer taraftan ilhâm nâdiren olabilir. Rü'ya ise her zaman görülebilir.

3898. hadiste geçen Y û n u s sûresinin 64. âyetinin geniş açıklaması için tefsir kitablarına mürâcaat edilmelidir.

(٢) باب رؤية النبيّ صلى الله عليه وسلم فى المنام

2 — UYKU HÂLİNDE PEYGAMBER (SALLALLAHÜ ALEYHİ VE SELLEM)'İ GÖRMEK BÂBI

٣٩٠٠ – حدثنا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ . ثنا وَكِيعٌ عَنْ سُفْيَانَ ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ ، عَنْ

أَبِي الْأَحْوَصِ ، عَنْ عَبْدِ اللهِ ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ ؛ قَالَ « مَنْ رَآنِي فِي الْمَنَامِ ، فَقَدْ رَآنِي فِي الْيَقَظَةِ . فَإِنَّ الشَّيْطَانَ لَا يَتَمَثَّلُ عَلَى صُورَتِي » .

TERCEMESİ

3900) "... Abdullah (bin Mes'ûd) *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Peygamber *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur :

«Kim beni rü'yasında görürse o kimse uyanık iken beni görür (gibidir, rü'yası doğrudur). Çünkü şeytan bana benzer bir sûrete giremez.»"

٣٩٠١ — حدثنا أَبُو مَرْوَانَ الْعُثْمَانِيُّ ، قَالَ: ثنا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ أَبِي حَازِمٍ ، عَنِ الْعَلَاءِ ابْنِ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ ، عَنْ أَبِيهِ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ؛ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « مَنْ رَآنِي فِي الْمَنَامِ ، فَقَدْ رَآنِي . فَإِنَّ الشَّيْطَانَ لَا يَتَمَثَّلُ بِي » .

TERCEMESİ

3901) "... Ebû Hüreyre*(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir :

«Kim rü'yasında beni görürse o kimse gerçekten beni görmüştür. Çünkü şeytan şüphesiz bana benzer bir şekle giremez.»"

٣٩٠٢ — حدثنا مُحَمَّدُ بْنُ رُمْحٍ أَنْبَأَنَا اللَّيْثُ بْنُ سَعْدٍ عَنْ أَبِي الزُّبَيْرِ ، عَنْ جَابِرٍ ، عَنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ ؛ أَنَّهُ قَالَ « مَنْ رَآنِي فِي الْمَنَامِ ، فَقَدْ رَآنِي . إِنَّهُ لَا يَنْبَغِي لِلشَّيْطَانِ أَنْ يَتَمَثَّلَ فِي صُورَتِي » .

TERCEMESİ

3902) "... Câbir *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur :

«Kim uykusunda beni görürse o kimse şüphesiz beni görmüştür. Çünkü şüphesiz benim sûretime benzer bir şekle girmek şeytan için mümkün değildir.»"

٣٩٠٣ – حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة وأبو كريب، قالا: ثنا بكر بن عبد الرحمن. ثنا عيسى بن المختار، عن ابن أبي ليلى، عن عطية، عن أبي سعيد، عن النبي ﷺ؛ قال «من رآني في المنام، فقد رآني. فإن الشيطان لا يتمثل بي».

في الزوائد: إسناده ضعيف، لضعف عطية بن سعد العوفي، وابن أبي ليلى. واسمه محمد بن عبد الرحمن ابن أبي ليلى.

TERCEMESİ

3903) "... Ebû Saîd *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Peygamber *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur:

«Kim rü'yasında beni görürse o kimse gerçekten beni görmüştür. Çünkü şeytan şüphesiz bana benzer bir sûrete giremez.»"

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Râvi Atiyye bin Sa'd el-Avfî'nin Muhammed bin Abdirrahmân adlı İbn-i Ebî Leylâ'nın zayıflığı nedeniyle bu hadisin senedi zayıftır.

٣٩٠٤ – حدثنا محمد بن يحيى. ثنا سليمان بن عبد الرحمن الدمشقي. ثنا سعدان ابن يحيى بن صالح اللخمي. ثنا صدقة بن أبي عمران، عن عون بن أبي جحيفة، عن أبيه، عن رسول الله ﷺ؛ قال «من رآني في المنام، فكأنما رآني في اليقظة. إن الشيطان لا يستطيع أن يتمثل بي».

في الزوائد: إسناده حسن. لأن صدقة بن أبي عمران مختلف فيه.

TERCEMESİ

3904) "... Ebû Cühayfe *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur:

«Kim beni rü'yasında görürse o kimse uyanık iken beni görmüş gibidir (yâni rü'yası gerçektir). Çünkü şüphesiz, şeytan benim sûretime girmeye muktedir değildir (gücü buna yetmez)."

Not. Zevâid'de şöyle denilmiştir: Bunun senedi hasen'dir. Çünkü râvi Sadaka bin Ebî İmrân hakkında ihtilâf vardır.

٣٩٠٥ – حدّثنا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى . ثنا أَبُو الْوَلِيدِ . قَالَ أَبُو عَوَانَةَ . ثنا عَنْ جَابِرٍ ، عَنْ عَمَّارٍ ، هُوَ الدُّهْنِيُّ ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ؛ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ «مَنْ رَآنِي فِي الْمَنَامِ ، فَقَدْ رَآنِي . فَإِنَّ الشَّيْطَانَ لَا يَتَمَثَّلُ بِي » .

في الزوائد : في إسناده جابر الجعفي ، وهو متهم.

TERCEMESİ

3905) "... İbn-i Abbâs *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

«Kim beni rü'yada görürse o kimse şüphesiz beni görmüştür. Çünkü şeytan benim sûretime giremez.»"

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Bunun senedinde Câbir el-Ca'fî bulunur. Bu râvi itham olunmuştur.

İZAHI

Bu bâbın ilk hadisi Tirmizi tarafından da rivâyet edilmiştir. Fakat onun rivâyetinde; فِي الْيَقَظَةِ «Uyanıklık hâlinde» kaydı yoktur.

İkinci hadisin benzerini Buhârî ve Müslim de rivâyet etmişlerdir. Buhârî'deki metin meâlen şöyledir: **«Kim beni rü'yasında görürse o kimse uyanık iken de muhakkak beni görecektir. Çünkü şeytan bana benzer bir sûrete giremez.»**

Buhârî'nin bu rivâyetinin izahı bölümünde ilim ehli değişik yorumlar yapmışlardır. Bâzılarına göre rü'yasında Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'ı gören Asr-ı Saâdet'teki müslümanların ölmeden O'nu görmek şerefine nâil olacakları ve sahâbîlik mertebesine erişecekleri mânâsı kasdedilmiştir. Çünkü Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) vefât ettikten sonra O'nu dünya gözü ile ve uyanıklık hâlinde görmek mümkün değildir. Bir kısım ilim ehli bunu şöyle yorumlamışlardır: Kim rü'yasında Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'i görürse o kimse âhirette de O'nu görmek şerefine kavuşacaktır. Bu yoruma göre O'nu rü'yasmda gören kimsenin cennetlik olduğu müjdelenmiştir.

Bâzı tasavvuf ehli ise şöyle yorum yapmışlardır: **"Kim beni rü'yasında görürse o kimse takvâ** ve mânâ sahâsında ilerleyip **murakabe hâlinde de beni görecektir."** Şârih Ş e r k a v i de: Bâzı arkadaşlar ve tasavvufçularda bu hâlin meydana geldiğini söylemiştir.

C â b i r (Radıyallâhü anh)'ın hadisini M ü s l i m de rivâyet etmiştir. Kalan hadisler ise Zevâid nevindendir. Ancak E b û S a i d - i H u d r i (Radıyallâhü anh)'ın 3903. hadisinin bir benzerini B u h â r i rivâyet etmiştir. O rivâyetteki metin meâlen şöyledir: **«Kim beni rü'yada görürse o kimse muhakkak gerçeği görmüştür. Çünkü şeytan benim şekil ve sûretime giremez.**

Gerek bu bâbta ve gerekse diğer hadîs kitablarında rivâyet edilen **"Kim rü'yasında beni görürse gerçekten beni görmüştür"** meâlindeki ifâdesinin mânâsı husûsunda değişik görüşler beyân edilmiştir. Hadis âlimleri tarafından tercih edilen en kuvvetli görüş ve yorum şöyledir: Yâni o rü'ya hak ve gerçektir, doğrudur. Karışık rü'yalardan ve şeytanın benzetmelerinden ve taklidlerinden uzaktır. Şeytan ne rü'ya âleminde ne de uyanıklık hâlinde hiç bir kimseye Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) sûretinde görünemez, kendisini böyle tanıtamaz. Allah Teâlâ şeytanı böyle bir şekle girmekten men etmiştir, ona böyle bir güç vermemiştir. Sebebi ise hak ile bâtılın karışmamasıdır.

Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'i rü'yasında gören müslüman, ister O'nu hadislerde beyân edilen yüce eşkâl ve sîması sûretinde görsün ister târif edilen eşkâlden farklı sûrette görsün netice aynıdır ve rü'yası gerçektir, doğrudur. Allah Teâlâ O'nu rü'yamızda defalarca görmeyi, âhirette de şefâat ve cemâli ile müşerref olmayı cümlemize nasip eylesin.

(٣) باب الرؤيا ثلاث

3 — RÜ'YA ÜÇ ÇEŞİTTİR, BÂBI

٣٩٠٦ — حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة . ثنا هوذة بن خليفة . ثنا عوف عن محمد ابن سيرين ، عن أبي هريرة ، عن النبي ﷺ ؛ قال « الرؤيا ثلاث : فبشرى من الله ، وحديث النفس ، وتخويف من الشيطان . فإذا رأى أحدكم رؤيا تعجبه فليقص ، إن شاء . وإن رأى شيئا يكرهه ، فلا يقصه على أحد . وليقم يصلي » .

في الزوائد : في إسناده هوذة بن خليفة ، قال ابن معين : هوذة بن خليفة ضعيف .

TERCEMESİ

3906) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Peygamber *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur:

«Rü'ya üç çeşittir: Allah tarafından (melek vâsıtasıyla mü'minin kalbine rü'yasında telkin edilen) bir müjde (yâni sevindirici güzel rü'ya), kişinin uyanık hâlinde önemseyip kalben meşgul olduğu bir şeyle ilgili olarak gördüğü rü'ya ve şeytan tarafından (uyku hâlinde kalbe sokulan) korkutmak. Bu itibarla biriniz sevindirici bir rü'ya gördüğü zaman dilerse anlatsın ve hoşlanmadığı bir rü'ya görürse onu kimseye anlatmasın ve (şeytanı defetmek için) kalkıp namaz kılsın.»"

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Bunun senedinde Hevze bin Halife bulunur. İbn-i Muin, bunun zayıf olduğunu söylemiştir.

٣٩٠٧ – حدّثنا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ . ثنا يَحْيَى بْنُ حَمْزَةَ . ثنا يَزِيدُ بْنُ عَبِيدَةَ . حَدَّثَنِي أَبُو عُبَيْدِ اللهِ مُسْلِمُ بْنُ مِشْكَمٍ ، عَنْ عَوْفِ بْنِ مَالِكٍ ، عَنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ ؛ قَالَ «إِنَّ الرُّؤْيَا ثَلَاثٌ : مِنْهَا أَهَاوِيلُ مِنَ الشَّيْطَانِ لِيَحْزُنَ بِهَا ابْنَ آدَمَ . وَمِنْهَا مَا يَهُمُّ بِهِ الرَّجُلُ فِي يَقَظَتِهِ ، فَيَرَاهُ فِي مَنَامِهِ . وَمِنْهَا جُزْءٌ مِنْ سِتَّةٍ وَأَرْبَعِينَ جُزْءًا مِنَ النُّبُوَّةِ» قَالَ ، قُلْتُ لَهُ : أَنْتَ سَمِعْتَ هٰذَا مِنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ ؟ قَالَ : نَعَمْ . أَنَا سَمِعْتُهُ مِنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ . أَنَا سَمِعْتُهُ مِنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ .

في الزوائد : إسناده صحيح : رجاله ثقات .

TERCEMESİ

3907) "... Avf bin Mâlik (el-Eşcaî) *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre kendisi Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)*:

«Şüphesiz, rü'ya üç çeşittir: Bâzı rü'yalar, insan oğlunu üzmek için şeytan tarafından (kalbe sokulan) korkulardır. Rü'yaların bir kısmı insanın uyanık iken arzulayıp azmettiği, sonra da uykusunda gördüğü şeydir. Rü'yaların bâzısı da peygamberliğin kırk altı parçasından bir parça olan rü'yadır», buyurdu, demiştir.

Râvi Müslim bin Mişkem demiş ki: Ben, Avf bin Mâlik (Radıyallâhü anh)'e:

Bu hadisi Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'den sen (bizzat) işittin (mi)? dedim. Avf bin Mâlik (Radıyallâhü anh) :

Evet. Bunu Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'den ben işittim. Bunu Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'den ben işittim, dedi."

Not : Zevâid'de şöyle denilmiştir : Bunun senedi sahîh olup râvileri güvenilir zâtlardır.

(٤) باب من رأى رؤيا يكرهها

4 — HOŞLANMADIĞI BİR RÜ'YAYI GÖREN KİMSE (HAKKINDA GELEN HADÎSLER) BÂBI

٣٩٠٨ — حدّثنا مُحَمَّدُ بْنُ رُمْحٍ الْمِصْرِيُّ . أَنْبَأَنَا اللَّيْثُ بْنُ سَعْدٍ عَنْ أَبِي الزُّبَيْرِ ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ ، عَنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ ؛ أَنَّهُ قَالَ « إِذَا رَأَى أَحَدُكُمُ الرُّؤْيَا يَكْرَهُهَا ، فَلْيَبْصُقْ عَنْ يَسَارِهِ ثَلَاثًا . وَلْيَسْتَعِذْ بِاللهِ مِنَ الشَّيْطَانِ ثَلَاثًا . وَلْيَتَحَوَّلْ عَنْ جَنْبِهِ الَّذِي كَانَ عَلَيْهِ » .

TERCEMESİ

3908) "... Câbir bin Abdillah *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir :

«Biriniz hoşlanmadığı rü'ya görünce (uyandığında) hemen sol tarafına üç defa (hafif nefesle) tükürsün ve üç defa şeytandan Allah'a sığınsın (yâni Eûzu billahi mine'ş-şeytâni, desin) ve üzerinde olduğu taraftan diğer tarafa dönsün.»"

٣٩٠٩ — حدّثنا مُحَمَّدُ بْنُ رُمْحٍ . ثنا اللَّيْثُ بْنُ سَعْدٍ عَنْ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ ، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ ابْنِ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ بْنِ عَوْفٍ ، عَنْ أَبِي قَتَادَةَ ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ « الرُّؤْيَا مِنَ اللهِ . وَالْحُلْمُ مِنَ الشَّيْطَانِ . فَإِنْ رَأَى أَحَدُكُمْ شَيْئًا يَكْرَهُهُ ، فَلْيَبْصُقْ عَنْ يَسَارِهِ ثَلَاثًا . وَلْيَسْتَعِذْ بِاللهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ ثَلَاثًا . وَلْيَتَحَوَّلْ عَنْ جَنْبِهِ الَّذِي كَانَ عَلَيْهِ » .

TERCEMESİ

3909) "... Ebû Katâde *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur :

«(Güzel) rü'ya Allah'tandır. Hulm (yâni hoşlanılmayan rü'ya) şeytandandır. Bu itibarla biriniz rü'yasında, hoşlanmadığı bir şey görürse sol tarafına üç defa (hafif nefesle) tükürsün, üç defa şeytan-ı recîmden Allah'a sığınsın (yâni Eûzu billahi mine'ş-şeytâni'r-recim, desin) ve üzerinde olduğu yandan diğer yana dönsün. (Bu sûretle o rü'yayı zararsız hâle getirir).»"

٣٩١٠ — حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ . ثنا وَكِيعٌ عَنِ الْعُمَرِيِّ ، عَنْ سَعِيدٍ الْمَقْبُرِيِّ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ؛ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « إِذَا رَأَى أَحَدُكُمْ رُؤْيَا يَكْرَهُهَا ، فَلْيَتَحَوَّلْ وَلْيَتْفِلْ عَنْ يَسَارِهِ ثَلَاثًا . وَلْيَسْأَلِ اللهَ مِنْ خَيْرِهَا ، وَلْيَتَعَوَّذْ مِنْ شَرِّهَا » .

في الزوائد : في إسناده العمري ، واسمه عبد الله العمري ، ضعيف .

TERCEMESİ

3910) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

«Biriniz hoşlanmadığı bir rü'yayı gördüğü zaman (uyandığında) hemen diğer tarafa dönsün, sol tarafına üç defa (hafif nefesle) tükürsün. Allah'tan o rü'yanın hayrından istesin ve şerrinden Allah'a sığınsın.»"

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Bunun senedinde el-Ömeri bulunur. Bunun adı Abdullah el-Ömeri'dir, zayıf bir râvidir.

İZAHI

Câbir (Radıyallâhü anh)'ın hadisi Müslim, Ebû Dâvûd ve Nesâî tarafından da rivâyet edilmiştir. Ebû Katâde (Radıyallâhü anh)'ın hadisi Kütüb-i Sitte'nin hepsinde rivâyet olunmuştur.

İkinci hadiste Rü'ya'nın Allah'tan ve Hülm'ün şeytandan olduğu bildirilmiştir. Rü'ya kelimesi Arap dilinde kişinin uyku hâlinde gördüğü iyi veyâ kötü, başka bir deyimle hoşlandığı veyâ hoşlanmadığı şeye denir. 3. bâbta geçen hadislerde de bu umûmî mânâda kullanılmıştır. Bu hadîste ise güzel ve hoşlanılan rü'ya mânâsında kullanılmıştır. Nitekim Buhâri'nin rivâyetinde; اَلرُّؤْيَا الصَّالِحَةُ = "Güzel rü'ya" ifâdesi bulunur.

Hulm ve Hulüm hoşlanılmayan korkulu rü'ya mânâsınadır.

"Rü'ya Allah'tandır" denilmekle Allah Teâlâ'ya izâfe edilmesi güzel rü'yanın şereflendirilmesi içindir. "Hulm şeytandandır" denilmekle hoşlanılmayan rü'yanın şeytana izâfe edilmesi ise bu tür rü'yanın şeytanın özelliği olan yalancılık, karışıklık ve korkutmak sıfatlarına uygunluğudur. Veyâ bu tür rü'yanın şeytanın arzu ve hevesine uygunluğudur.

El-Hâfız'ın beyânına göre İbnü'l-Bâkıllânî şöyle demiştir:

Allah Teâlâ güzel rü'yayı mü'minin kalbine telkin buyurduğu zaman melek orada hazır bulunur ve yüce Allah (insanın kalbinde) hoşlanılmayan rü'yayı yarattığı zaman şeytan orada bulunur. Bu sebeple hoşlanılmayan rü'ya şeytana izâfe edilmiştir.

Diğer bir kavle göre hoşlanılmayan korkulu rü'ya şeytanın bir kuruntusu, fâsid ve gerçek dışı bir hayâli olduğu için ona izâfe edilmiştir.

HOŞLANILMAYAN BİR RÜ'YA GÖREN MÜSLÜMANIN YAPACAĞI ŞEYLER

1. Uyandığında derhal üç defa hafif nefesle sol tarafına tükürür.
2. Gördüğü rü'yanın şerrinden ve şeytanın şerrinden üç defa Allah'a sığınır. Yâni meâlen şöyle der: "**Allahım, bu rü'yanın şerrinden ve recîm (yâni rahmetinden kovulan) şeytanın şerrinden sana sığınırım.**"
3. Uyandığında diğer tarafa döner.
4. Rü'yanın hayrı için duâ eder.
5. Bu tür rü'yayı hiç kimseye anlatmaz.

Başka rivâyetlerden de istifade edilerek yukarda yazdığım adâbâ riâyet eden bir kimsenin gördüğü korkulu rü'yadan hiç bir zarar gelmiyeceği Buhârî'nin Ebû Katâde (Radıyallâhü anh)'den olan rivâyetinde belirtilmiştir.

GÜZEL BİR RÜ'YA GÖREN MÜSLÜMANIN YAPACAĞI ŞEYLER

El-Hâfız, Buhârî'nin "**Er-Rü'ya Minallahi = Rü'ya Allah'tandır**" başlıklı bâbında Ebû Katâde (Radıyallâhü anh)'ın hadisinin izahı bölümünde yukardaki âdâbı beyân ettikten sonra güzel rü'ya âdâbı hakkında da şöyle der:

Güzel rü'ya âdâbı hakkında beyân edilen hususların özeti şudur:

1. Müslüman kişi böyle bir rü'ya gördüğü zaman uyandığında Allah'a hamdeder.

2. Bu rü'yadan dolayı sevinir ve bunu bir müjde olarak kabul eder.

3. Bu rü'yayı sevdiği kimseye anlatır. Sevmediği bir kimseye kesinlikle anlatmaz.

(٥) باب من لعب به الشيطان في منامه فلا يحدث به الناس

5 — ŞEYTAN BİR KİMSE İLE UYKUSUNDA OYNARSA (YÂNİ HOŞLANMADIĞI BİR RÜ'YA GÖRÜRSE) O KİMSE RÜ'YASINI İNSANLARA ANLATMASIN, BÂBI

٣٩١١ — حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. ثنا محمد بن عبد الله بن الزبير، عن عمر ابن سعيد بن أبي حسين. حدثني عطاء بن أبي رباح عن أبي هريرة؛ قال: جاء رجل إلى النبي ﷺ فقال: إني رأيت رأسي ضرب فرأيته يتدهده. فقال رسول الله ﷺ «يعمد الشيطان إلى أحدكم فيتهول له. ثم يغدو يخبر الناس».

في الزوائد: إسناده صحيح. رجاله ثقات.

TERCEMESİ

3911) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre bir adam Peygamber *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)*'in yanına gelerek:

Ben rü'yamda başımın vurulduğunu (kesildiğini) ve başımın yerde yuvarlandığını gördüm, dedi. Bunun üzerine Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) şöyle buyurdu:

«Şeytan birinizi (rü'yasında üzüp korkutmak üzere) işler. Sonra o kimse bundan dolayı korkuya kapılır. Sonra sabahleyin gidip (rü'yasını) insanlara anlatır (yâni böyle rü'yadan korkup anlatmak yersizdir)» buyurdu."

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Bunun senedi sahih olup râvileri güvenilir zâtlardır.

٣٩١٢ – حدّثنا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ . ثنا أَبُو مُعَاوِيَةَ عَنِ الْأَعْمَشِ ، عَنْ أَبِي سُفْيَانَ ، عَنْ جَابِرٍ ؛ قَالَ : أَتَى النَّبِيَّ ﷺ رَجُلٌ ، وَهُوَ يَخْطُبُ ، فَقَالَ : يَا رَسُولَ اللهِ ! رَأَيْتُ الْبَارِحَةَ ، فِيمَا يَرَى النَّائِمُ ، كَأَنَّ عُنُقِي ضُرِبَتْ . وَسَقَطَ رَأْسِي . فَاتَّبَعْتُهُ فَأَخَذْتُهُ فَأَعَدْتُهُ . فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « إِذَا لَعِبَ الشَّيْطَانُ بِأَحَدِكُمْ ، فِي مَنَامِهِ ، فَلَا يُحَدِّثَنَّ بِهِ النَّاسَ » .

TERCEMESİ

3912) "... Câbir (bin Abdillah) *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan; Şöyle demiştir :

Bir gün Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) hutbe okurken bir adam O'na geldi ve :

Yâ Resûlallah! Dün gece rü'yamda gördüm ki sanki benim boynum vurulmuş ve başım yere düşmüş. Ben de başımın arkasında gidip onu aldım ve tekrar yerine koydum, dedi. Bunun üzerine Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) şöyle buyurdu :

«Şeytan birinizle uykusunda oynadığı zaman o kimse o rü'yayı sakın insanlara anlatmasın.»"

٣٩١٣ – حدّثنا مُحَمَّدُ بْنُ رُمْحٍ . أَنْبَأَنَا اللَّيْثُ بْنُ سَعْدٍ ، عَنْ أَبِي الزُّبَيْرِ ، عَنْ جَابِرٍ ، عَنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ قَالَ « إِذَا حَلَمَ أَحَدُكُمْ ، فَلَا يُخْبِرِ النَّاسَ بِتَلَعُّبِ الشَّيْطَانِ بِهِ فِي الْمَنَامِ » .

TERCEMESİ

3913) "... Câbir *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur :

«Biriniz hoşlanmadığı bir rü'ya gördüğü zaman rü'yasında şeytanın onunla oynamasını (yâni bu tür rü'yayı) insanlara haber vermesin.»"

İZAHI

Bu bâbın ilk hadisi notta da belirtildiği gibi Zevâid nevinden olup diğer iki hadisi M ü s l i m de rivâyet etmiştir.

Bu hadisler hoşlanılmayan rü'yaların şeytanın bir oyunu olup müslümanı üzmek ve korkutmak amacıyla uyku hâlinde kalbine sokulduğuna ve böyle bir rü'yayı kimseye anlatmamanın gerektiğine delâlet eder. Böyle bir rü'ya gören kimsenin bunu zararsız hâle getirmesi için yapacağı şeylerle ilgili bilgi bundan önceki hadislerin izahı bölümünde verilmiştir.

Hoşlanılmayan, karışık ve korkulu rü'yayı başkasına yorumlatmak doğru değildir. Çünkü yorumcu yapacağı yorumla rü'ya sâhibini daha da üzüntüye sokabilir. Ayrıca fena yorum fena sonuçlar doğurabilir. Bu husus da bundan sonra gelen hadisin izahı bölümünde belirtilecektir.

Nevevi, Câbir (Radıyallâhü anh)'ın ilk hadisinin izahı bölümünde el-Mâziri'den naklen şu bilgiyi verir:

Bu hadiste sözü edilen rü'yanın şeytan tarafından gelme rü'ya çeşitlerinden olduğu vahiy yoluyla veyâ başka bir belirtiyle Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in mâlûmu olduğu muhtemeldir. Rü'ya yorumcularına göre ise, rü'ya hâlinde başın kesildiğini görmek çeşitli şekillerde yorumlanır. Yorumcular bu hususta şöyle derler:

Bu rü'yayı gören kimse, elindeki nimetlerden veyâ nüfûz ve kuvvetinden olur. Makam ve mevki sâhibi ise bunu yitirir ve işleri bozulur. Fakat rü'ya sâhibi hasta ise bu rü'ya hastalıktan kurtulmasına, borçlu ise borçtan kurtulmasına, hacca gitmemiş ise hacca gideceğine, kederli ise üzüntüsünün gideceğine, bir korku ve endişesi varsa, bu halden kurtulacağına ve köle ise hürriyetine kavuşacağına alâmettir.

(٦) باب الرؤيا إذا عبرت وقعت فلا يقصها إلا على وادّ

6 —RÜ'YA YORUMLANINCA VUKÛ BULUR. BU İTİBARLA SÂHİBİ ONU SEVENİNDEN BAŞKASINA ANLATMASIN, BÂBI

٣٩١٤ – حدثنا أبو بكر . ثنا هُشَيْمٌ عَنْ يَعْلَى بْنِ عَطَاءٍ ، عَنْ وَكِيعِ بْنِ عُدُسٍ الْعُقَيْلِيِّ ، عَنْ عَمِّهِ أَبِي رَزِينٍ ؛ أَنَّهُ سَمِعَ النَّبِيَّ ﷺ يَقُولُ « الرُّؤْيَا عَلَى رِجْلِ طَائِرٍ مَالَمْ تُعْبَرْ . فَإِذَا عُبِرَتْ وَقَعَتْ » قَالَ « وَالرُّؤْيَا جُزْءٌ مِنْ سِتَّةٍ وَأَرْبَعِينَ جُزْءًا مِنَ النُّبُوَّةِ » قَالَ : وَأَحْسِبُهُ قَالَ « لَا يَقُصُّهَا إِلَّا عَلَى وَادٍّ أَوْ ذِي رَأْيٍ » .

TERCEMESİ

3914) "... Ebû Rezîn (Lakît bin Âmir) *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre kendisi şu buyruğu Peygamber *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)*'den işitmiştir:

«Rü'ya yorumlanmadıkça bir kuşun ayağı üzerinde (yâni istikrarsız ve askıda) dır. Yorumlanınca vukû bulur.» Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) (buyruğuna devamla) «Rü'ya(nın güzel ve sağlıklı olanı) peygamberliğin kırk altı parçasından bir parçadır» buyurdu. Ebû Rezîn demiştir ki: Ve sanırım şöyle buyurdu: Sâhibi onu seveninden veyâ (rü'ya tâbiri husûsunda) bilgi, dirâyet sâhibi olandan başkasına anlatmasın."

İZAHI

Bu hadisi; Tirmizî ve Ebû Dâvûd da rivâyet etmişlerdir.

Avnü'l-Mabûd yazarı bu hadisin izahı bölümünde özetle şöyle der:

Hattâbi: «Rü'ya yorumlanmadıkça bir kuşun ayağı üzerindedir» ifâdesinden maksad yorumlanmadıkça rü'yanın istikrarsız ve askıda oluşudur, demiştir. Maksad bu olunca mânâ şöyle olur: Rü'ya yorumlanmadıkça kuşun ayağına takılı bir şey gibidir, istikrarsızdır. Rü'ya yorumlanınca da yorumlandığı şekilde vukû bulur.

Yâni bir rü'ya birden fazla şekilde yorumlanabildiği takdirde bu işten anlayan bir kimse onu nasıl yorumlarsa o şekilde gerçekleşir ve artık diğer ihtimallere göre vukû bulması beklenemez. Bu itibarla bir kimse gördüğü rü'yayı rastgele kişilere veyâ kendisini sevmeyenlere anlatmamalıdır. Sevenlerinden birisine veyâ ilim ve dirâyetine güvendiği ehil ve liyakatlı bir zâta yorumlatmalıdır ki, iyi biçimde yorum alabilsin. En-Nihâye yazarı böyle açıklama yapmıştır.

Hadiste geçen "Vâdd" seven demektir. "Zî re'y" sözcüğü ise akıllı veyâ âlim mânâsına yorumlanmıştır. Zeccâc: Bundan maksad rü'yayı yorumlama işinden anlayan ve bu sahâda bilgi sâhibi olan kimse demektir. Çünkü böyle bir kimse rü'yanın hakîkî yorumunu veyâ buna yakın bir yorum yapar, demiştir.

Ebû Rezîn (R.A.)'ın Hâl Tercemesi:

Bu sahâbînin ismi Lakît bin Âmir bin Sabıra'dır. 24 aded hadisi vardır. Sünen sâhibleri onun hadislerini rivâyet etmişlerdir. Râvileri oğlu Âsım ve yeğeni Vekî bin Huds veyâ bin Udus'tür. (Hulâsa, 323)

(٧) باب علام تعبر به الرؤيا ؟

7 — RÜ'YA NEYE DAYANILARAK YORUMLANIR? BÂBI

٣٩١٥ — حدثنا محمد بن عبد الله بن نمير. ثنا أبي. ثنا الأعمش عن يزيد الرقاشي، عن أنس بن مالك؛ قال: قال رسول الله ﷺ «اعتبروها بأسمائها. وكنوها بكناها. والرؤيا لأول عابر».

في الزوائد: في إسناده يزيد بن أبان الرقاشي، وهو ضعيف.

TERCEMESİ

3915) "... Enes bin Mâlik *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

«Rü'yada gördüğünüz şeylerin isimlerini o rü'yanın yorumlanmasına esas alınız. Rü'yada gördüğünüz şeylerin künyelerini (veyâ) kinâye mânâlarını da yorumlamaya esas alınız. (Birden fazla yoruma muhtemel) rü'ya ilk yorumcuyadır (yâni ona göre vukûa gelir).»"

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Bunun senedinde Yezid bin Ebân er-Rakkaşi bulunur. Bu râvi zayıftır.

İZAHI

Zevâid nevinden olan bu hadisin izahı bölümünde Sindî şöyle der:

Yâni rü'yada görülen şeylerin isimlerini yoruma esas alıp buna göre kıyaslama yapınız. Meselâ rü'yada Sâlim isimli bir adamı gördüğünüz zaman onu selâmet mânâsıyla yorumlayınız. Çünkü Sâlim isminin lügat mânâsı, selâmette olan demektir. Rü'yada Gânim isimli bir şahsı gördüğünüz zaman onu ganimet mânâsına yorumlayınız. Kezâ rü'yada karga görüldüğü zaman onu fâsık ve günahkâr adam mânâsına yorumlamak uygundur. Çünkü bir hadîste kargaya fâsık adı verilmiştir. Kaburga kemiği görüldüğü zaman onu kadın mânâsına yorumlamak uygundur. Çünkü bir hadîste kadın kaburga kemiği ile adlandırılmıştır: **«Kadın eğri bir kaburga kemiğinden yaratılmıştır»** buyurulmuştur. Rü'yada görülen diğer şeylerin isimleri de böylece yoruma esas alınmalıdır.

Hadîsteki "Künâ"nın künye'nin çoğulu olduğu söylenmiştir. Bu kelime kinâye kökünden alınmadır. Kinâye ise bir sözün hakiki mânâsı değil de lazimi mânâsı, yâni ondan ayrılmayan ve onunla mü-

nâsebeti sevam eden başka bir mânâda kullanılmasıdır. (Meselâ falan adamın ateş külü çoktur, denilir ve bundan maksad ise adamın misâfirlerinin çokluğu, onun misâfirperverliğinin ifâde edilmek istenmesidir. Çünkü misâfiri çok olan cömert bir kimse onlara yemek pişirmek için çok ateş yakar ve dolayısıyla ateşinin külü çok olur.) S i n d î buna misal olarak şunu gösterir:

Rü'yada hurma bahçesini görmek ikram ve ihsanı bol olan Arap bir adam mânâsına yorumlanır. Çünkü arapların memleketinde hurma bahçeleri boldur ve hurma arapların en değerli toprak mahsûlüdür. Rü'ya yorumu ile ilgilenenler böyle derler. Kezâ ceviz ağacı rü'yada görüldüğü zaman İ r â n ' lı bir adam mânâsına yorumlanır. Çünkü onların memleketinde ceviz ağaçları çoktur.

Hadîsin ikinci cümlesinde geçen ve künye'nin çoğulu olduğunu yukarda belirttiğim "Künâ" kelimesinin bulunduğu cümle şöyle de yorumlanabilir, kanısındayım: Rü'yada gördüğünüz şeyler künye denilen isim türü ile meşhur ve mâruf iseler, künyelerinin mânâlarını da yoruma esas alınız.

Bilindiği gibi Arap dilinde "Ebû falan" veyâ "Ümmü falan" yâni falanın babası veyâ falanın anası şeklinde özel isimler bulunur ki bu tür isimlere künye denilir. Meselâ rü'yada E b û F e r e ç künyeli bir adam görüldüğü zaman, bu künyenin lügat mânâsı dikkate alınarak sıkıntıdan kurtuluş şeklinde yorum yapılmalıdır. Kezâ Ü m - m ü K e r b künyeli bir kadın görüldüğü zaman, böyle bir rü'ya üzüntüye işâret sayılabilir. Çünkü Kerb, üzüntü demektir.

Hadîsin sonunda «Rü'ya ilk yorumcuya âittir» buyurulur. Yâni birden fazla yoruma muhtemel bir rü'ya bu işten anlayan bir kimse tarafından nasıl yorumlanırsa ona göre gerçekleşir ve artık ikinci bir yorumcu muhtemel olan başka bir biçimde yorumlasa bile buna göre gerçekleşmesi düşünülemez.

(٨) باب من تحلّم حلما كاذبا

8 — GÖRMEDİĞİ BİR RÜ'YAYI GÖRDÜĞÜNÜ İDDİÂ EDEREK YALAN SÖYLEYEN KİMSE (HAKKINDA GELEN HADÎS) BÂBI

٣٩١٦ – حدثنا بِشْرُ بْنُ هِلَالٍ الصَّوَّافُ. حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَارِثِ بْنُ سَعِيدٍ عَنْ أَيُّوبَ، عَنْ عِكْرِمَةَ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ «مَنْ تَحَلَّمَ حُلُمًا كَاذِبًا، كُلِّفَ أَنْ يَعْقِدَ بَيْنَ شَعِيرَتَيْنِ. وَيُعَذَّبُ عَلَى ذَلِكَ».

TERCEMESİ

3916) "... İbn-i Abbâs *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

«Kim görmediği bir rü'yayı gördüğünü iddiâ ederek yalan söylerse (kıyâmet günü) ona iki arpa tanesini bir birine düğümlemesi teklif edilir ve bunu yapamamasından dolayı tazîb edilir.»"

İZAHI

Bu hadisi; Buhâri, Tirmizi, Ebû Dâvûd ve Nesâî de rivâyet etmişlerdir.

Görmediği bir rü'yayı gördüğünü söyleyen bir kimse bilerek yalan söylemiş olur ve bu yalanını uydurma sözlerle anlatmaya çalışır. İki arpa tanesini biri birine düğümlemek mümkün değildir. Bu yalancı şahıs biri biri ile irtibatı olmayan uyduruk sözler düzenlediği için biri biri ile irtibatı ve düğümlenmesi mümkün olmayan iki arpa tanesini düğümleyip düzenlemesi teklif edilecek, yâni cezâsı işlediği suç türünden olacak. Teklif edilen bu işi yapamadığından dolayı da tâzibine devam edilecektir. Nitekim bâzı rivâyetlerde «ve adam iki arpayı biri birine düğümleyemeyecektir» ilâvesi bulunur.

Görmediği bir rü'yayı gördüm diye yalan söyleyen bir kimsenin cezâsının başka yalanlardan farklı olarak şiddetli olmasının sebebi şudur: Doğru ve ekseriyetle hoşlanılan rü'yaların peygamberlikten bir parça olduğu daha önce geçen hadislerle sâbittir. Peygamberlik ise bilindiği gibi vahye dayalıdır. Rü'ya konusunda yalan söyleyen bir kimse Allah'ın kendisine rü'ya hâlinde göstermediği bir şeyi gösterdiğini ve peygamberliğin bir parçası olan doğru rü'yayı Allah kendisine vermediği halde verdiğini ileri sürmekle, Allah'a iftira etmiş olur. Gâyet tâbiidir ki Allah'a iftirada bulunmak, yaratıklara iftira etmekten daha büyük bir yalandır, cezâsı da daha elimdir. El-Cezerî, en-Nihâye'de böyle açıklama yapmıştır.

(٩) باب أصدق الناس رؤيا أصدقهم حديثا

9 — EN DOĞRU RÜ'YA EN DOĞRU SÖZLÜ OLAN İNSANINDIR, BÂBI

٣٩١٧ — حدثنا أحمد بن عمرو بن السرح المصري. ثنا بشر بن بكر. ثنا الأوزاعي عن ابن سيرين، عن أبي هريرة؛ قال: قال رسول الله ﷺ «إذا قرب الزمان لم تكذ

رُؤْيَا الْمُؤْمِنِ تَكْذِبُ . وَأَصْدَقُهُمْ رُؤْيَا أَصْدَقُهُمْ حَدِيثًا . وَرُؤْيَا الْمُؤْمِنِ جُزْءٌ مِنْ سِتَّةٍ وَأَرْبَعِينَ جُزْءًا مِنَ النُّبُوَّةِ » .

TERCEMESİ

3917) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

«Zaman (bitime) yaklaşınca (yâni dünyanın sonuna doğru), mü'minin rü'yası yalan çıkmaz. Mü'minlerin rü'ya bakımından en doğru olanı da, en doğru sözlü olanıdır ve mü'minin rü'yası peygamberliğin kırk altı parçasından bir parçadır.»"

İZAHI

Bu hadisi; **Buhârî, Müslim, Tirmizî** ve **Ebû Dâvûd** da rivâyet etmişlerdir.

Hadiste geçen **«zamanın yaklaşması»** ifâdesini kıyâmetin yaklaşması mânâsına yorumlamayı tercih ettim. Çünkü **Tirmizî**'nin **Ebû Hüreyre** (Radıyallâhü anh)'den rivâyet ettiği bir hadiste Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem):

فِي آخِرِ الزَّمَانِ لاَ تَكَادُ رُؤْيَا الْمُؤْمِنِ تَكْذِبُ = **«Zamanın sonunda mü'minin rü'yası yalan çıkmaz»** buyurmuştur.

Tuhfe yazarının beyânına göre el-Fâik sâhibi bu ifâdenin üç şekilde yorumlandığını şöyle nakletmiştir: Birincisi kıyâmetin yaklaşmasıdır. İkincisi gece ile gündüzün eşit olduğu mevsimdir. Üçüncüsü yılın ay gibi, ayın hafta gibi haftanın gün gibi ve günün bir saat gibi kısıldığı zaman ki **Hz. Mehdî**'nin zamanıdır. Çünkü o dönemde adâlet yaygınlaşır, hayat tatlılaşır ve dolayısıyla zamanın nasıl geçtiğinin farkına varılmaz.

Hadiste; en doğru rü'yanın, sözünde en doğru olan mü'minin gördüğü rü'ya olduğu ifâde edilmiştir. Çünkü sözünde doğruluktan ayrılan kimsenin bu olumsuzluğu onun rü'yasına da yansır.

(١٠) بَاب تَعْبِيرِ الرُّؤْيَا

10 — RÜ'YA TÂBİRİ (YORUMLAMAK) BÂBI

٣٩١٨ – حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ بْنُ حُمَيْدِ بْنِ كَاسِبٍ الْمَدَنِيُّ . ثنا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ عَنْ

الزُّهْرِيُّ عَنْ عُبَيْدِ اللّٰهِ بْنِ عَبْدِ اللّٰهِ ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ؛ قَالَ : أَتَى النَّبِيَّ ﷺ رَجُلٌ ، مُنْصَرَفَهُ مِنْ أُحُدٍ . فَقَالَ : يَا رَسُولَ اللّٰهِ ! إِنِّي رَأَيْتُ فِي الْمَنَامِ ظُلَّةً تَنْطِفُ سَمْنًا وَعَسَلًا . وَرَأَيْتُ النَّاسَ يَتَكَفَّفُونَ مِنْهَا . فَالْمُسْتَكْثِرُ وَالْمُسْتَقِلُّ . وَرَأَيْتُ سَبَبًا وَاصِلًا إِلَى السَّمَاءِ . رَأَيْتُكَ أَخَذْتَ بِهِ . فَعَلَوْتَ بِهِ . ثُمَّ أَخَذَ بِهِ رَجُلٌ بَعْدَكَ فَعَلَا بِهِ . ثُمَّ أَخَذَ بِهِ رَجُلٌ بَعْدَهُ فَعَلَا بِهِ . ثُمَّ أَخَذَ بِهِ رَجُلٌ بَعْدَهُ فَانْقَطَعَ بِهِ . ثُمَّ وُصِلَ لَهُ فَعَلَا بِهِ فَقَالَ أَبُو بَكْرٍ : دَعْنِي أَعْبُرْهَا ، يَا رَسُولَ اللّٰهِ ! قَالَ « اعْبُرْهَا » قَالَ : أَمَّا الظُّلَّةُ فَالْإِسْلَامُ . وَأَمَّا مَا يَنْطِفُ مِنْهَا مِنَ الْعَسَلِ وَالسَّمْنِ ، فَهُوَ الْقُرْآنُ . حَلَاوَتُهُ وَلِينُهُ . وَأَمَّا مَا يَتَكَفَّفُ مِنْهُ النَّاسُ ، فَالْآخِذُ مِنَ الْقُرْآنِ كَثِيرًا وَقَلِيلًا . وَأَمَّا السَّبَبُ الْوَاصِلُ إِلَى السَّمَاءِ ، فَمَا أَنْتَ عَلَيْهِ مِنَ الْحَقِّ . أَخَذْتَ بِهِ فَعَلَا بِكَ . ثُمَّ يَأْخُذُهُ رَجُلٌ مِنْ بَعْدِكَ فَيَعْلُو بِهِ . ثُمَّ آخَرُ ، فَيَعْلُو بِهِ . ثُمَّ آخَرُ فَيَنْقَطِعُ بِهِ . ثُمَّ يُوَصَّلُ لَهُ فَيَعْلُو بِهِ . قَالَ « أَصَبْتَ بَعْضًا ، وَأَخْطَأْتَ بَعْضًا » . قَالَ أَبُو بَكْرٍ : أَقْسَمْتُ عَلَيْكَ يَا رَسُولَ اللّٰهِ ! لَتُخْبِرَنِّي بِالَّذِي أَصَبْتُ مِنَ الَّذِي أَخْطَأْتُ . فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ « لَا تُقْسِمْ . يَا أَبَا بَكْرٍ ! » .

حدثنا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى . ثنا عَبْدُ الرَّزَّاقِ . أَنْبَأَنَا مَعْمَرٌ عَنِ الزُّهْرِيِّ ، عَنْ عُبَيْدِ اللّٰهِ ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ؛ قَالَ : كَانَ أَبُو هُرَيْرَةَ يُحَدِّثُ أَنَّ رَجُلًا أَتَى رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ فَقَالَ : يَا رَسُولَ اللّٰهِ ! رَأَيْتُ ظُلَّةً بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ تَنْطِفُ سَمْنًا وَعَسَلًا . فَذَكَرَ الْحَدِيثَ ، نَحْوَهُ .

TERCEMESİ

3918) "... İbn-i Abbâs *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan; Şöyle demiştir:

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e Uhud (harbin)den döndüğü zaman bir adam gelerek:

Yâ Resûlallah! Rü'yamda bir bulut gördüm, ondan yağ ve bal yağıyordu. Halkın da yağan yağ ve baldan avuç avuç aldıklarını

gördüm. Kimi çok alırdı, kimi de az alırdı. Bu arada (yerden) göğe (kadar uzanıp) ulaşan bir ip gördüm. Senin de o ipi tutup onunla (göğe doğru) yükseldiğini gördüm. Senden sonra da bir adamın o ipi tutup onunla yükseldiğini gördüm. O adamdan sonra da başka bir adamın o ipi tutup onunla yükseldiğini gördüm. Bundan sonra gördüm ki başka bir adam o ipi tuttu. Fakat ip koptu. Sonra onun için ip bağlanıp bitişti ve o da o iple yükseldi, dedi.

Bunun üzerine Ebû Bekir (Radıyallâhü anh) :

Yâ Resûlallah! Beni (serbest) bırak (yâni izin ver) bu rü'yayı ben yorumlayayım, dedi. Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) de:

Yorumla, buyurdu. Ebû Bekir (de) şöyle yorum yaptı:

Bu adamın gördüğü bulut, İslâm dinidir. Ondan yağan yağ ve bal ise Kur'ân'dır. Tatlılığı ve yumuşaklığıdır. Halkın ondan avuç avuç aldığı şeye gelince; Kur'ân-ı Kerîm'den (kabiliyetlerine), gayretlerine göre çok veyâ az istifâde eden, feyiz alan müslümanlardır. Göğe kadar uzanan ip de üzerinde bulunduğun (adâletli) yönetimdir. Sen hakkı tuttun. O da senin yükselmene vesîle oldu. Senden sonra da bir adam o hak, adâlet ipini tutacak ve o da onunla yükselecek. Ondan sonra başka bir adam tutacak, o da yükselecek. Daha sonra bir başkası tutacak. Fakat ip kopacak, sonra onun için bağlanıp bitişecek ve böylece o da yükselecek.

Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) (Ebû Bekir (Radıyallâhü anh)'a hitâben) : Sen bâzısında isâbet ettin, bâzısında da hatâ ettin,» buyurdu. Bunun üzerine Ebû Bekir: And olsun, Yâ Resûlallah isâbet ettiğim kısmı hatâ ettiğim kısımdan ayırdedip bana muhakkak haber ver, dedi. Bunun üzerine Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) :

«Yemin etme Yâ Ebâ Bekir», buyurdu.

... Ebû Hüreyre (Radıyallâhü anh)'den; Şöyle demiştir:

Bir adam Resûlüllah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in yanına gelerek:

Yâ Resûlallah! Ben (rü'yamda) gök ile yer arasında bir bulut gördüm, buluttan yağ ve bal yağıyordu, dedi ve râvi bu hadisin mislini anlattı."

İ Z A H I

Bu hadisi; Buhârî, Müslim ve Tirmizî de rivâyet etmişlerdir. Müellifimiz bu hadisi kısmen değişik iki senedle

İ b n - i A b b â s (Radıyallâhü anhümâ) ile E b û H ü r e y r e (Radıyallâhü anh)'den rivâyet etmiştir. Birinci senede göre İ b n - i A b b â s (Radıyallâhü anhümâ) hadîsi doğrudan rivâyet etmiştir. İkincisine göre ise İ b n - i A b b â s (Radıyallâhü anhümâ), E b û H ü r e y r e (Radıyallâhü anh) aracılığıyla rivâyet etmiştir.

Rü'yayı yorumlayan E b û B e k i r (Radıyallâhü anh)'ın hangi hususta hatâ ettiğini Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve'sselâm) açıklamamıştır. Bu itibarla E b û B e k i r (Radıyallâhü anh)'ın hadîste anılan rü'yayı yorumlarken isâbetli ve hatâlı yönlerini araştırmak noktasında ilim ehli değişik görüşler beyân etmişlerdir.

İ b n - i K u t e y b e ve diğer bâzı ilim adamlarına göre Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in «Bâzısında isâbet ettin bâzısında hatâ ettin» buyruğunun mânâsı şöyledir: "Rü'yayı yorumlamak husûsunda isâbet ettin, doğru yorumladın. Ben sana emretmeden rü'yayı yorumlamaya acele etmekte de hatâ ettin."

Diğer bir kısım âlimler ise: İ b n - i K u t e y b e ve ona muvafakat edenlerin görüşleri geçersiz, tutarsızdır. Çünkü Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm), rü'yayı yorumlamak için ona izin vermiştir. E b û B e k i r (Radıyallâhü anh)'in hatâsı; rü'yanın bir kısmını yorumlamasını terketmesidir. Çünkü rü'ya sâhibi yağ ve bal damlatan bulut görmüştü. E b û B e k i r (Radıyallâhü anh) bunu Kur'ân-ı Kerîm ile yorumlamış. Halbuki Kur'ân-ı Kerîm, balın yorumudur. Yağ ise sünnet, yâni hadîs ile yorumlanmalı idi. Fakat E b û B e k i r (Radıyallâhü anh) bunu yapmamıştı. Bu itibarla Kur'ân ve Sünnet'tir, demeli idi, demişlerdir.

Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'den sonra ipi tutan birinci ve ikinci zâtlar E b û B e k i r (Radıyallâhü anh) ile Ö m e r (Radıyallâhü anh)'dır. Üçüncü zât ise O s m â n (Radıyallâhü anh)'dır. İpin onun elinde kopması hilâfeti döneminde meydana gelen karışıklıklar ve itirazlar sebebiyle, kendisinin ilk iki halîfeye kavuşamaması tehlikesidir. Sonra şehid edilmekle iki arkadaşına ulaşmış ki bu da ipin bitişmesi ile ifâde edilmiştir. E l - H â f ı z, B u h â r i'nin şerhinde böyle demiştir.

Yemin ederek meşrû bir talebte bulunan kimsenin talebinin yerine getirilmesi ve yeminine muhâlefet edilmemesi husûsunda sahih hadîsler var. Bu hadîs, o hadîslerin hükmünün umûmî olmadığına delâlet eder. Çünkü M ü s l i m'in rivâyetine göre E b û B e k i r (Radıyallâhü anh), Allah'a yemin ederek rü'yayı yorumlamadaki hatâsının bildirilmesini istemesine rağmen, Resûl-i Ekrem (Aley-

hi's-salâtü ve's-selâm) istenen açıklamayı yapmamış ve müellifin rivâyetinde de belirtildiği gibi: «Yemin etme" buyurmuştur. Şu halde; isteğin yerine getirilmesinde apaçık bir güçlük veyâ bir sakınca varsa yapılmayabilir. Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in gördüğü sakıncanın bilâhare sahâbiler arasında bir takdir-i İlâhi olarak meydana gelen olayların olması muhtemeldir.

HADÎSTEN ÇIKAN BÂZI HÜKÜMLER:

1. Rü'yayı yorumlamak câizdir.
2. Yorumcu bâzen isâbet, bâzen de hatâ yapabilir.
3. Rü'ya mutlaka ilk yorumcunun yorumuna göre gerçekleşmeyebilir. İlk yorumcunun yorumuna göre gerçekleşmesi; yorumcunun isâbetli yorum yapması hâline mahsustur.
4. Bir isteğin yerine getirilmesi için yemin eden kişinin isteğini yerine getirmesinde bir sakınca veyâ zorluk varsa, isteğe uymak müstehab değildir.

N e v e v î yukardaki hükümleri beyân ettikten sonra; K â d ı demiştir ki: M â l i k'e şöyle bir soru sorulmuştur: Yorumcu kendisine anlatılan rü'yanın şer mâhiyetinde olduğu kanaatında iken bunu hayra yorumlayabilir mi? M â l i k: Maâzallah! Rü'ya peygamberliğin bir parçası olduğu halde peygamberlikle oynanır mı? diye cevab vermiştir.

٣٩١٩ – حدثنا إبراهيم بن المنذر الحزامي . ثنا عبد الله بن معاذ الصنعاني عن معمر، عن الزهري، عن سالم، عن ابن عمر؛ قال: كنت غلاما، شابا، عزبا، في عهد رسول الله ﷺ . فكنت أبيت في المسجد . فكان من رأى منا رؤيا، يقصها على النبي ﷺ . فقلت: اللهم! إن كان لي عندك خير فأرني رؤيا يعبرها لي النبي ﷺ . فنمت فرأيت ملكين أتياني فانطلقا بي . فلقيهما ملك آخر . فقال: لم ترع . فانطلقا بي إلى النار . فإذا هي مطوية كطي البئر . وإذا فيها ناس قد عرفت بعضهم . فأخذوا بي ذات اليمين . فلما أصبحت ذكرت ذلك لحفصة . فزعمت حفصة أنها قصتها

عَلَى رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ . فَقَالَ «إِنَّ عَبْدَاللّٰهِ رَجُلٌ صَالِحٌ ، لَوْ كَانَ يُكْثِرُ الصَّلَاةَ مِنَ اللَّيْلِ» .

قَالَ ، فَكَانَ عَبْدُ اللّٰهِ يُكْثِرُ الصَّلَاةَ مِنَ اللَّيْلِ .

TERCEMESİ

3919) "... İbn-i Ömer *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan; Şöyle demiştir:

Ben, Resûluliah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in hayatta olduğu dönemde bekâr bir gençtim. Bu nedenle de gece Mescid-i Nebevî'de kalırdım (yâni evli olmadığım için orada uyurdum). Biz (sahâbiler)den biri, bir rü'ya gördüğü zaman onu Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e anlatırdı. Ben de bir defa:

Allahım! Eğer senin katında benim için bir hayır (iyi hal) var ise bana Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in yorumlayacağı bir rü'yayı bana göster, diye duâ ettim. Sonra uyudum ve rü'yamda gördüm ki; İki melek bana geldi ve beni alıp götürdüler. Sonra (yolda) başka bir melek onlara rastladı ve bana: Korkulacak bir şey yok, dedi. Sonra o iki melek beni cehennem'e götürdüler. Baktım ki cehennem kuyu duvarı gibi (taş ile) örülmüş vaziyettedir ve içinde bâzısını tanıdığım insanlar vardır. Sonra ayni melekler beni alıp sağ tarafa giden bir yola götürdüler (yâni cehennemden uzaklaştırdılar). Sonra sabah olunca ben bu rü'yayı (kız kârdeşim Ümmü'l-Mü'minin) Hafsa (Radıyallâhü anhâ)'ya anlattım. O da rü'yamı Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e anlattığını ve Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in şöyle buyurduğunu söyledi:

«Abdullah, şüphesiz salih (iyi) bir adamdır. Fakat gece namazı çok kılsaydı.»

Râvi demiştir ki: Abdullah bin Ömer bundan sonra geceleyin çok namaz kılardı."

İZAHI

Bu hadisi Buhârî ve Müslim de rivâyet etmişlerdir.
Hadiste geçen bâzı kelimeleri açıklayalım:
Şabb: Genç yaşta olan demektir. Azeb: Bekâr demektir. Sâlih de Allah'ın haklarına ve kulların hukukuna riâyetkâr kimse demektir.

El-Hâfız, el-Fetih'te bu hadisin izahı bölümünde özetle şu bilgiyi verir:

İbn-i Ömer (Radıyallâhü anhümâ), rü'yada gördüğü kişilerin kendisine cehennemi göstermelerini ve cehennemi göstermekle bir nevi nasihatte bulunmalarını o kişilerin melek olduğuna delil saymıştır. Bu görüş doğrudur. Çünkü şeytan uyarıcı ve öğütleyici bir durumu göstermez. El-Hâfız bu hususu İbn-i Battâl'dan naklettikten sonra; Ben derim ki: Belki o kişiler melek olduklarını İbn-i Ömer (Radıyallâhü anhümâ)'e söylemişler, der.

HADİSTEN ÇIKAN HÜKÜMLER:

1. Rü'yanın en sağlıklı yorumu, Peygamberler tarafından yapılan yorumdur.

2. Mescid ve camide gecelemek ve uyumak câizdir. Bu hususla ilgili geniş bilgi sünenimizin 4. kitâbının 6. bâbında geçti.

3. Rü'yanın yorumlanması için, rü'ya sâhibinin başkasını vekil tâyin etmek sûretiyle rü'yayı yorumcuya anlattırması meşrûdur.

4. İbn-i Ömer (Radıyallâhü anhümâ) teeddüben rü'yasını bizzat Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'e anlatmamış ve kızkardeşi olup Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in kadınlarından olan Hz. Hafsa (Radıyallâhü anhâ) vâsıtasıyla arz etmek yolunu seçmiştir. Bu durum, İbn-i Ömer (Radıyallâhü anhümâ)'in Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'e karşı nasıl bir edeb takındığına delildir.

5. Hadis gece namazının faziletine delildir. Bu hususla ilgili geniş bilgi; sünenimizin 5. kitâbının 174. bâbında geçti.

6. Rü'yada sağ tarafa gitmeyi görmek kişinin âhirette defterinin sağ eline verilecek, yâni cennetlik olanlardan olduğuna delâlet eder, böyle yorumlanır.

El-Hâfız; İbn-i Ömer (Radıyallâhü anhümâ)'in rü'yada gördüğü meleklerin isimlerini belirttiğine dâir bir bilgi edinemediğini, kezâ cehennemde görüp tanıdığını söylediği Kureyş kabilesine mensup kişilerin isimlerini açıkladığına dâir bir kayda rastlamadığını söylemiştir.

İbn-i Ömer (Radıyallâhü anhümâ)'in bu rü'yadan sonra geceleyin çok namaz kılmaya devam ettiğini ifâde eden hadisin sonundaki cümlenin râvi Sâlim'e âit olduğu, Buhârî ve Müslim'in rivâyetlerinden anlaşılır.

٣٩٢٠ – حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة . ثنا الحسن بن موسى الأشيب . ثنا حماد ابن سلمة عن عاصم بن بهدلة ، عن المسيب بن رافع ، عن خرشة بن الحر ؛ قال : قدمت المدينة . فجلست إلى شيخة في مسجد النبي ﷺ . فجاء شيخ يتوكأ على عصا له . فقال القوم : من سره أن ينظر إلى رجل من أهل الجنة فلينظر إلى هذا . فقام خلف سارية . فصلى ركعتين . فقمت إليه ، فقلت له : قال بعض القوم كذا وكذا . قال: الحمد لله . الجنة لله يدخلها من يشاء . وإني رأيت على عهد رسول الله ﷺ رؤيا . رأيت كأن رجلا أتاني فقال لي : انطلق . فذهبت معه . فسلك بي في نهج عظيم . فعرضت علي طريق على يساري . فأردت أن أسلكها . فقال : إنك لست من أهلها . ثم عرضت علي طريق عن يميني . فسلكتها . حتى إذا انتهيت إلى جبل زلق فأخذ بيدي . فزجل بي . فإذا أنا على ذروته . فلم أتقار ولم أتماسك . وإذا عمود من حديد ، في ذروته حلقة من ذهب . فأخذ بيدي فزجل بي . حتى أخذت بالعروة . فقال : استمسكت ؟ قلت : نعم . فضرب العمود برجله . فاستمسكت بالعروة .

فقال : قصصتها على النبي ﷺ قال « رأيت خيرا . أما المنهج العظيم فالمحشر . وأما الطريق التي عرضت عن يسارك ، فطريق أهل النار ولست من أهلها . وأما الطريق التي عرضت عن يمينك ، فطريق أهل الجنة . وأما الجبل الزلق فمنزل الشهداء . وأما العروة التي استمسكت بها ، فعروة الإسلام . فاستمسك بها حتى تموت » .

فأنا أرجو أن أكون من أهل الجنة .

فإذا هو عبد الله بن سلام .

TERCEMESİ

3920) "... Hareşe bin el-Hürr *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir :

Ben, Medîne-i Münevvere'ye gittim ve Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in Mescidinde bir gurup şeyh (yâni yaşça veyâ ilimce büyük olan)ın yanına oturdum. Sonra yaşlı bir zât bir asâya (bastona) dayanarak geldi. Yanlarında oturduğum cemâat: Kim cennet ehlinden bir adama bakmakla sevinmek isterse bu (gelen) zâta baksın, dediler. Bu zât bir sütunun arkasında durup iki rek'at namaz kıldı. Sonra ben kalkıp onun yanına vardım ve ona: Cemâatın bâzısı (senin hakkında) şöyle şöyle söyledi, dedim. Bu yaşlı zât: Hamd Allah'adır. Cennet Allah'ındır, dilediğini ona dâhil eder. (Cemâatın benim hakkımda söylediği sözün sebebine gelince) Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) hayatta iken ben bir rü'ya gördüm. Rü'yamda şunu gördüm: Sanki bir adam bana gelerek: Yürü, dedi. Ben de onunla beraber gittim. Beni büyük bir yola götürdü. Sonra sol tarafımda kalan bir yol bana gösterildi. Ben de o yola gitmek istedim. Fakat adam: Sen bu yolun halkından değilsin, dedi. Daha sonra sağımdaki bir yol bana gösterildi. Ben de o yola girdim. Nihâyet kaygan bir dağa vardım. Adam elimi tutup beni (yukarıya doğru) fırlattı. Ben o anda dağın zirvesinde oldum. Fakat (kaygan dağın tepesinde) durup tutunamadım. O esnada tepesinde altından bir kulp bulunan demirden bir direk göründü. Adam (tekrar) elimden tutup beni fırlattı. Nihâyet ben o kulpu tuttum. Adam: (Kulpa) sarıldın mı? dedi. Ben de: Evet dedim. Sonra adam ayağı ile direğe vurup devirdi. Ben de kulpa sarılı kaldım.

Yaşlı zât (sözüne devamla) dedi ki: Ben rü'yamı Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e anlattım. Buyurdu ki:

«Sen hayırlı bir rü'ya gördün. (Karşına ilk çıkan) büyük yol mahşerdir. (Sonra) senin sol tarafında gösterilen yol, cehennem halkının yoludur. Sen o yolun ehlinden değilsin. (Sonra) senin sağ tarafında gösterilen yol cennet ehlinin yoludur. Kaygan dağa gelince o, şehidlerin makamıdır. (Sen şehid olmak sûretiyle bu mertebeye erişmeyeceksin). Tuttuğun kulp ise İslâm kulpudur. Bu itibarla sen ölünceye kadar bu kulpa sarılmaya devam et.»

(İşte) ben bundan dolayı cennet ehlinden olmayı umarım (yâni kesin bilgi ise ancak Allah katındadır.)

(Hareşe demiştir ki) Sonra bu yaşlı zâtın Abdullah bin Selâm olduğunu öğrendim."

٣٩٢١ – حدثنا مَحْمُودُ بْنُ غَيْلَانَ . ثنا أَبُو أُسَامَةَ . ثنا بُرَيْدَةُ عَنْ أَبِي بُرْدَةَ ، عَنْ

أَبِي مُوسَى، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ؛ قَالَ «رَأَيْتُ فِي الْمَنَامِ أَنِّي أُهَاجِرُ مِنْ مَكَّةَ إِلَى أَرْضٍ
بِهَا نَخْلٌ. فَذَهَبَ وَهَلِي إِلَى أَنَّهَا يَمَامَةُ أَوْ هَجَرُ. فَإِذَا هِيَ الْمَدِينَةُ، يَثْرِبُ. وَرَأَيْتُ
فِي رُؤْيَايَ هَذِهِ، أَنِّي هَزَزْتُ سَيْفًا فَانْقَطَعَ صَدْرُهُ. فَإِذَا هُوَ مَا أُصِيبَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ
يَوْمَ أُحُدٍ. ثُمَّ هَزَزْتُهُ فَعَادَ أَحْسَنَ مَا كَانَ. فَإِذَا هُوَ مَا جَاءَ اللَّهُ بِهِ مِنَ الْفَتْحِ وَاجْتِمَاعِ
الْمُؤْمِنِينَ. وَرَأَيْتُ فِيهَا، أَيْضًا، بَقَرًا. وَاللَّهُ خَيْرٌ. فَإِذَا هُمُ النَّفَرُ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ يَوْمَ أُحُدٍ.
وَإِذَا الْخَيْرُ مَا جَاءَ اللَّهُ بِهِ مِنَ الْخَيْرِ، بَعْدُ، وَثَوَابِ الصِّدْقِ الَّذِي آتَانَا اللَّهُ بِهِ يَوْمَ بَدْرٍ».

TERCEMESİ

3921) "... Ebû Mûsâ (el-Eş'arî) *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Peygamber *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur:

«Ben rü'yada Mekke'den hurma bahçeleri bulunan bir memlekete hicret ettiğimi gördüm. O yerin Yemâme veyâ Hecer olduğunu sandım. Fakat o yerin Medîne, Yesrib olduğu görüldü. O rü'yamda bir kılıcı salladığımı ve kılıcın ağzının kesildiğini de gördüm. Sonra bunun Uhud (savaşı) günü şehîd edilen mü'minler olduğu görüldü. (O rü'yada şunu da gördüm:) Sonra kılıcımı (tekrar) salladım ve kılıç en güzel hâle dönüştü. Bunun da Allahın lütfettiği fetih ve mü'minlerin toplanması olduğu görüldü. O rü'yamda (boğazlanmış) sığırlar ve "Allah(ın ettiği işte) hayır (var)dır" (cümlesini)de gördüm. Sonra (boğazlanmış) sığırların Uhud (savaşı) günü (şehid edilen) mü'minler gurubu olduğu görüldü ve (rü'yada görülen) hayrın da Allah'ın bundan sonra verdiği hayır(lı zaferler) ve Allah'ın bize Bedir (savaşı) günü lütfettiği sadakat (cihaddaki sabır, metanet) sevâbı olduğu görüldü.»"

İZAHI

Bu iki hadis B u h â r î ve M ü s l i m tarafından da rivâyet edilmiştir.

Birinci hadiste geçen "Şiyeha" Şeyh'in çoğuludur. Şeyh, ilim veyâ yaşça büyük olan kimse demektir. Sâriye de sütun demektir. Nehc: Geniş ve büyük yol demektir. Zelak: Kaygan demektir. Halka ve Urve: Kulp demektir.

Tezcîl: Fırlatmak, atmak ve itmek mânâlarına gelir.

Hareşe; Mescid-i Nebevî'de bulunan zâtların Abdullah bin Selâm (Radıyallâhü anh) hakkında söyledikleri güzel sözü ona duyurunca Abdullah bin Selâm (Radıyallâhü anh) müslümanların onun hakkında beslediği iyi kanaattan memnun olduğu için Allah'a hamdetmiş ve sonra anılan iyi kanâatın mesnedi olan rü'yayı anlatmıştır. Bu mübârek zâtın cennetlik olduğu husûsunda başka hadîsler vârid olmuştur. Tecrid-i Sarîh'in 1534. hadîsi bunlardan biridir.

İkinci hadiste geçen Hecer, Bahreyn'de bulunan bir şehir veyâ Yemen'de olan bir şehir ismidir. Yemâme de; Mekke ile Yemen arasında bir memlekettir.

Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in rü'yada gördüğü sığırların boğazlanmış olduğuna dâir kayıt; Nevevî ve el-Hâfız'ın belirttikleri gibi diğer bâzı rivâyetlerden alınmadır. Bu kayıt da göz önünde tutulunca Uhud savaşında şehid olan zâtlar ile yorumlanması daha açık olur.

Bu hadîste bulunan; وَاللّٰهُ خَيْرٌ cümlesi müteaddid biçimde yorumlanmıştır. Bu cümlenin rü'yada Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'e telkîn edilen bir cümle olduğunu söyleyenlerin görüşü kadı tarafından tercih edildiğinden ve bundan sonra gelen cümlelere daha uygun gördüğümden dolayı böyle terceme etmeye çalıştım. Çünkü bunu tâkip eden cümlelerde Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm), rü'yada gördüğü hayrı yorumlamıştır.

Bir yoruma göre bu cümle rü'yada telkin edilmemiş olup Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) tarafından buyurulan ve Uhud savaşında şehid edilen mü'minler hakkındadır. Bu takdirde cümlenin mânâsı şöyle olur: "Onların şehid edilmeleri dünyada kalmalarından daha hayırlıdır." Başka bir deyimle "Allah'ın sevâbı daha hayırlıdır." El-Kâdı'nın beyânına göre şarihlerin çoğu cümleyi böyle yorumlamıştır.

Hareşe (R.A.)'ın Hâl Tercemesi:

Hareşe bin el-Hür el-Fizârî (R.A.), Hz. Ömer (R.A.)'ın himâyesinde büyütülmüştür. Ebû Dâvûd, onun sahâbî olduğunu söylemiştir. Fakat el-İclî, onun tâbiîlerin büyüklerinden ve güvenilir bir râvi olduğunu söylemiştir. Kendisi Ömer ve Ebû Zer (R.A.)'dan rivâyette bulunmuştur. Râvileri ise Ribî bin Hırâş, el-Müseyyeb bin Râfi ve Ebû Zur'a'dır. Halife, onun hicrî yetmiş dördüncü yılı vefât ettiğini söylemiştir. Kütüb-i Sitte sâhibleri onun rivâyetlerini almışlardır. (Hulâsa, 108)

٣٩٢٢ – حدّثنا أبو بكر بن أبي شيبة . ثنا محمّد بن بشر . ثنا محمّد بن عمرو
عن أبي سلمة ، عن أبي هريرة ؛ قال : قال رسول الله ﷺ « رأيت في يدىّ سوارين
من ذهب . فنفختهما . فأوّلتهما هذين الكذّابين : مسيلمة والعنسىّ » .

TERCEMESİ

3922) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

«Ben bir defa rü'yamda iki kolumda altından (mâmul) iki bilezik gördüm. (Bunlar bana ağır geldi) Sonra bileziklere üfledim (ikisi de hemen uçup gitti). Sonra ben bu bilezikleri şu iki kezzâb (çok yalancı, sahte peygamber) Müseyleme ve el-Ansî ile yorumladım.»"

İZAHI

Bu hadîs; Buhârî, Müslim ve Tirmizî tarafından da rivâyet edilmiştir. Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in bilezikleri sahte iki peygamber ile yorumlamasının sebebi ve münâsebeti şudur: Yalancılık bir şeyi yerinden başka bir yere koymak, yersiz konuşmaktır. Altın bileziğin yeri ise erkeğin kolu değil, kadının koludur. Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm), giysisi olmayan bilezikleri mübârek kollarında görünce, iki kişinin hakkı olmayan peygamberlik iddiâsında bulunacağını anladı. Kezâ erkeğe haram olan altın bilezik de yalancılığın belirtisidir. Diğer taraftan Zeheb kelimesi Zihâb kökünden alınmadır. Zihâb gitmek demek olduğundan sahte peygamberlerin neticesinin gidici olduğunun belirtisidir. Bileziklerin bir üfleme ile uçup gitmesi de Müseyleme ile el-Ansî'nin perişan edilmelerinin alâmetidir.

Hadîste sözü edilen sahte peygamber el-Esved el-Ansî, San'â'da çıkıp peygamberlik iddiâsında bulundu. O esnada Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) hayatta idi. El-Ansi o çevrede kendisine bir hayli taraftar topladı ve müslümanlarla savaştı. Nihâyet Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in sağlığında bu sahte peygamber Feyrûz ed-Deylemî tarafından öldürüldü.

Müseylemetü'l-Kezzâb da Yemâme'de türeyip peygamberlik iddiâsında bulundu. Bâzı rivâyetlere göre ilk zamanlarda müslümanlığı kabul etmiş. Sonra mürted olup böyle bir sahtekârlığa başvurmuştur. Bu sahtekâr da Hz. Hamza (Radıyal-

lâhü anh)'ın kâtili olup bilâhare müslüman olan V a h ş i tarafından, Hz. E b û B e k i r (Radıyallâhü anh)'ın hilâfeti döneminde öldürüldü. V a h ş i (Radıyallâhü anh)'ın onu öldürdükten sonra: Ben câhiliyet döneminde insanların en hayırlısını şehid ettim. Müslümanlık döneminde de insanların en kötüsünü öldürdüm, dediği söylenmiştir.

٣٩٢٣ — حدثنا أَبُو بَكْرٍ . ثنا مُعَاذُ بْنُ هِشَامٍ . ثنا عَلِيُّ بْنُ صَالِحٍ عَنْ سِمَاكٍ ، عَنْ قَابُوسٍ ؛ قَالَ : قَالَتْ أُمُّ الْفَضْلِ : يَا رَسُولَ اللهِ ! رَأَيْتُ كَأَنَّ فِي بَيْتِي عُضْوًا مِنْ أَعْضَائِكَ . قَالَ « خَيْرًا رَأَيْتِ . تَلِدُ فَاطِمَةُ غُلَامًا فَتُرْضِعِيهِ » فَوَلَدَتْ حُسَيْنًا أَوْ حَسَنًا . فَأَرْضَعَتْهُ بِلَبَنِ قُثَمٍ . قَالَتْ: فَجِئْتُ بِهِ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ ، فَوَضَعْتُهُ فِي حَجْرِهِ فَبَالَ. فَضَرَبْتُ كَتِفَهُ . فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ « أَوْجَعْتِ ابْنِي . رَحِمَكِ اللهُ ! » .

في الزوائد رجال إسناده ثقات ، إلا أنه منقطع . وفي التهذيب والأطراف : روى قابوس عن أبيه عن أم الفضل .

TERCEMESİ

3923) "... Ümmü'l-Fadl (Lübâbe bint-i el-Hâris) *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre kendisi:

Yâ Resûlallah! Ben rü'yamda gördüm ki; sanki senin uzuvlarından bir uzuv (organ) benim evimde idi, dedi. Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) de (ona):

«Bir hayır gördün. (Kızım) Fâtime bir oğlan çocuğu doğurur. Sen de onu emzirirsin», buyurdu. Sonra Fâtime, Hasan veyâ Hüseyin (Radıyallâhü anhüm)'ü doğurdu. Ümmü'l-Fadl da (bebeği) Kusem'in sütü ile onu emzirdi. Ümmü'l-Fadl (sözüne devamla) demiştir ki:

Bir gün ben onu Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in yanına götürerek kucağına koydum. Bebek de (O'nun kucağında iken) işedi. Bundan dolayı bebeğin omuzuna vurdum. Bunun üzerine Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) (bana):

«Sen oğlumu incittin. Allah sana rahmet eylesin», buyurdu."

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Bunun senedindeki râviler güvenilir zâtlardır. Fakat sened munkati (kesik)tir. Et-Tehzib ile el-Etrâf'ta beyân edildiğine göre râvi Kabûs, babası aracılığıyla Ümmü'l-Fadl (R.A.)'dan rivâyet etmiştir. (Halbuki burada Kabûs Ümmü'l-Fadl'dan rivâyet etmiştir.)

İ Z A H I

Zevâid nevinden olan bu hadîsin mânâsı açıktır. Ü m m ü ' l-dl L ü b â b e b i n t - i e l - H â r i s (Radıyallâhü anhâ), A b b â s (Radıyallâhü anh)'ın zevcesi idi. Aynı zamanda 'gamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in zevcesi M e y m û n e n t - i e l - H a r i s (Radıyallâhü anhâ)'m kız kardeşi idi. Şu de Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in baldızı ve yengesi umunda idi. Hâl tercemesi 522. hadîs bölümünde geçti. Hadîste i geçen K u s e m (Radıyallâhü anh), A b b â s b i n A b-l m u t t a l i b (Radıyallâhü anh)'ın oğludur, sahâbidir. S e-e r k a n d savaşında şehid edilmiş olup kabri oradadır.

S i n d î ' nin beyân ettiği gibi bu hadise göre Ü m m ü ' l-dl (Radıyallâhü anhâ)'nın M e k k e ' den M e d i n e - i M ü-v v e r e ' ye hicret etmiş olması gerekir.

٣٩٢٤ - حدثنا محمد بن بشار. ثنا أبو عامر. أخبرني ابن جريج. أخبرني مو
ابن عقبة . أخبرني سالم بن عبد الله عن عبد الله بن عمر ، عن رؤيا النبي ﷺ .
« رأيت امرأة سوداء ثائرة الرأس ، خرجت من المدينة حتى قامت بالمهيعة ، و
الجحفة . فأولتها وباء بالمدينة . فنقل إلى الجحفة » .

T E R C E M E S İ

3924) "... Abdullah bin Ömer *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildi- göre; Peygamber *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur :

«Rü'yamda siyâh ve başı(nın saçı) dağınık bir kadının Medîne'- çıkarak nihâyet Mehyea'ya — ki, el-Cuhfe'dir — yerleştiğini gör-n. Sonra ben rü'yamda gördüğüm kadını Medîne vebâsı ile yorum-ım. Bu hastalık da oraya nakledildi.»"

İ Z A H I

Bu hadîsi B u h â r î ve T i r m i z î de rivâyet etmişlerdir.

Hadîste geçen; وهي الجحفة cümlesi ile ilgili olarak e l - H â f ı z: ırım ki bu cümle râvi M û s â b i n U k b e ' ye âittir. Çünkü

rivâyetlerin çoğunda bu cümle yoktur, demiştir. Mehyea kelimesinin lügat mânâsı, düz ve geniş arazî demektir.

Cuhfe; Ş a m dolaylarından gelen hacıların ihrama girdikleri yerdir. M e d i n e - i M ü n e v v e r e ' ye yaklaşık 8 konak mesâfededir. Â i ş e (Radıyallâhü anhâ)'den rivâyet edilen bir hadiste belirtildiği gibi Hicret edildiğinde M e d i n e - i M ü n e v v e r e ' - nin havası ve iklimi hicret edenlere bir havli dokundu. O dönemde M e d i n e - i M ü n e v v e r e, H i c â z ' ın en vebâlı ve hastalıklı bölgesi sayılırdı. Hicretten sonra mühâcirlerin çoğu zehirli humma hastalığına yakalandı. Bunun üzerine Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) M e d i n e - i M ü n e v v e r e ' nin hummasının müslümanların azgın düşmanı olan yahûdilerin oturdukları C u h - f e ' ye 'aktarılması yolunda duâda bulundu. Bu rü'ya da o günlerde görülmüş olabilir. Bu rü'ya ve duâ gerçekleşti. M e d i n e - i M ü - n e v v e r e ' nin iklimi gâyet düzeldi, bu belde o günden günümüze kadar tüm müslümanların sevimli şehri hâline geldi. C u h f e de o dönemde bir sıtma merkezi hâline dönüştü.

٣٩٢٥ — حدثنا مُحَمَّدُ بْنُ رُمْحٍ . أَنْبَأَنَا اللَّيْثُ بْنُ سَعْدٍ عَنِ ابْنِ الْهَادِ ، عَنْ مُحَمَّدِ ابْنِ إِبْرَاهِيمَ التَّيْمِيِّ ، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ ، عَنْ طَلْحَةَ بْنِ عُبَيْدِ اللّٰهِ : أَنَّ رَجُلَيْنِ مِنْ بَلِيٍّ قَدِمَا عَلَى رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ . وَكَانَ إِسْلَامُهُمَا جَمِيعًا . فَكَانَ أَحَدُهُمَا أَشَدَّ اجْتِهَادًا مِنَ الْآخَرِ . فَغَزَا الْمُجْتَهِدُ مِنْهُمَا فَاسْتُشْهِدَ . ثُمَّ مَكَثَ الْآخَرُ بَعْدَهُ سَنَةً . ثُمَّ تُوُفِّيَ .

قَالَ طَلْحَةُ : فَرَأَيْتُ فِي الْمَنَامِ : بَيْنَا أَنَا عِنْدَ بَابِ الْجَنَّةِ ، إِذَا أَنَا بِهِمَا . فَخَرَجَ خَارِجٌ مِنَ الْجَنَّةِ فَأَذِنَ لِلَّذِي تُوُفِّيَ الْآخِرَ مِنْهُمَا . ثُمَّ خَرَجَ ، فَأَذِنَ لِلَّذِي اسْتُشْهِدَ . ثُمَّ رَجَعَ إِلَيَّ فَقَالَ : ارْجِعْ . فَإِنَّكَ لَمْ يَأْنِ لَكَ بَعْدُ .

فَأَصْبَحَ طَلْحَةُ يُحَدِّثُ بِهِ النَّاسَ . فَعَجِبُوا لِذٰلِكَ . فَبَلَغَ ذٰلِكَ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ وَحَدَّثُوهُ الْحَدِيثَ . فَقَالَ « مِنْ أَيِّ ذٰلِكَ تَعْجَبُونَ ؟ » فَقَالُوا : يَا رَسُولَ اللّٰهِ ! هٰذَا كَانَ أَشَدَّ الرَّجُلَيْنِ اجْتِهَادًا . ثُمَّ اسْتُشْهِدَ . وَدَخَلَ هٰذَا الْآخِرُ الْجَنَّةَ قَبْلَهُ : فَقَالَ رَسُولُ اللّٰهِ

ﷺ « أَلَيْسَ قَدْ مَكَثَ هٰذَا بَعْدَهُ سَنَةً ؟ » قَالُوا : بَلَى . قَالَ « وَأَدْرَكَ رَمَضَانَ فَصَامَ .
وَصَلَّى كَذَا وَكَذَا مِنْ سَجْدَةٍ فِي السَّنَةِ ؟ » قَالُوا: بَلَى . قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « فَمَا بَيْنَهُمَا
أَبْعَدُ مِمَّا بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ » .

فى الزوائد رجال إسناده ثقات ، إلا أنه منقطع. قال على بن المدينى وابن معين : أبو سلمة لم يسمع من طلحة شيئا .

TERCEMESİ

3925) "... Talha bin Ubeydillah *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Belî (kabîlesin)den iki adam Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in yanına geldiler. İkisinin müslümanlığı kabul etmeleri beraber olmuştu. Bunlardan birisinin (İslâmiyet uğrundaki) çalışma ve gayreti diğerininkinden fazla ve daha kuvvetli idi. Bunlardan çok çalışkan olanı savaşa gidip şehid edildi. Diğeri ondan sonra bir yıl daha yaşadı. Sonra o da vefât etti.

Talha demiştir ki: Ben uyurken rü'yamda cennetin kapısı yanında olduğum sırada bu iki adamla karşılaştım. Sonra cennetten bir zât çıktı ve bu iki adamdan sonradan vefât edene (cennete girmesi için) izin verdi. Bir süre sonra (görevli olan) aynı zât (tekrar dışarı) çıktı ve şehid olan adama (cennete girmesi için) izin verdi. Daha sonra (görevli) zât bana döndü ve: Sen geri dön. Çünkü senin cennete girmen zamanı henüz gelmedi, dedi.

Talha sabahleyin bu rü'yasını halka anlattı. Herkes şehid olan adamın diğerinden sonra cennete girmesine şaştı. Nihâyet bu haber Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e ulaştı ve halk O'na bu rü'ya olayını arzettiler. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem):

«Bu olayın neyine şaşıyorsunuz?» buyurdu. Sahâbîler:

— Yâ Resûlallah! Bu (yâni önce ölüp sonradan cennete giren adam) arkadaşından daha gayretli, daha çalışkan idi. Sonra şehîd edildi. Halbuki şu diğeri (yâni arkadaşı) ondan önce cennete girdi, dediler. Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem):

«Cennete önce giren adam, şehid edilen adamdan sonra bir yıl daha yaşamadı mı?» diye sordu. Sahâbîler:

— Evet yaşadı, dediler. Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem):

«Ve Ramazan ayına erişip oruç tuttu, bir yılda şu kadar namaz, şu kadar secde etti, değil mi?» buyurdu. Sahâbiler:

— Evet doğrudur, dediler. Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem):

«Şu halde ikisinin arasında bulunan mesâfe gök ile yer arasındaki mesâfeden daha uzaktır», buyurdu."

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Bu hadisin senedindeki râviler güvenilir zâtlardır. Fakat sened munkati (kesik)tir. Çünkü Ali bin el-Medinî ve İbn-i Muin: Ebû Seleme, Talha (R.A.)'den bir şey işitmemiş, demişlerdir.

٣٩٢٦ — حدثنا علي بن محمد. ثنا وكيع. ثنا أبو بكر الهذلي عن ابن سيرين، عن أبي هريرة؛ قال: قال رسول الله ﷺ «أكره الغل وأحب القيد. القيد ثبات في الدين».

TERCEMESİ

3926) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

«Ben (rü'yada) ğul (— boyuna takılan lala — yi görmek)den hoşlanmam ve kayd (— ayağa takılan pranga — yı görmek)i severim. Kayd (yâni pranga) dinde sebât etmektir.»

İZAHI

Bu hadisi Tirmizî daha uzun bir metin hâlinde rivâyet etmiştir. Buhârî ve Müslim de bunu rivâyet etmişlerdir. Ancak uzun bir metin sonunda geçen bu cümlelerin merfû olup olmadığı kesinlik kazanmıyor. Onun içindir ki Müslim bir rivâyetinde bu cümlelerin merfû mu, yoksa râvi İbn-i Sirin'e âit mi olduğu husûsundaki tereddüdü belirtmiştir. Başka bir rivâyette de Ebû Hüreyre (Radıyallâhü anh)'ın sözü olarak nakletmiştir.

Ğull: Boyuna takılan lâle mânâsına yorumlandığı gibi hem buna hem de ele vurulan kelepçe mânâsını içeren şümullü bir mânâya da yorumlanmıştır. El-Hâfız, el-Fetih'te bu görüşleri nakletmiştir. Buhârî, bunun yalnız lâle, yâni boyuna takılana mahsus olduğunu söylemiştir.

Rü'yada lâle denilen boyun halkasını görmenin hoş karşılanmaması sebebi hakkında şöyle denilmiştir: Çünkü Allah Teâlâ Kur'ân-ı Kerîm'de bunun cehennem ehlinin sıfatı olduğunu bildirmiştir. Buna dâir âyetlerden birisi Y â s î n sûresinin 8. âyetidir:

إِنَّا جَعَلْنَا فِي أَعْنَاقِهِمْ أَغْلَالًا فَهِيَ إِلَى الْأَذْقَانِ فَهُمْ مُقْمَحُونَ

«Şüphesiz biz boyunlarına, çenelerine kadar varan lâleler geçirdik. Bunun için başları yukarı doğru kalkıktır.»"

Ağlâl: Ğull'un çoğuludur.

Kayd: Ayağa takılan pranga ve benzeri halka gibi şeye denir. Rü'yada kaydı görmenin iyiye yorumlanması ve dinde sebat göstermek mânâsını taşıması sebebi hakkında şöyle denilmiştir: Çünkü pranganın yeri ayaktır. Bu itibarla; günahlardan, şerden ve bâtıl şeylerden sakınmak mânâsını ifâde eder. Ayağına pranga vurulan kişi yürüyemez. Bu, bâtıl şeylere yürümeye engel olan imân ve İslâmiyet'e sadakat için örnek sayılmıştır.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٣٦ - كتاب الفتن

36 — FİTNELER KİTÂBI

Fiten : Fitne'nin çoğuludur. Fitne; meşakkat, güçlük, azap, eziyet ve sıkıntı mânâsına geldiği gibi buna yol açan, sebep olan küfür isyan ve diğer benzeri suçları işlemeye de denir. Ayrıca; perişanlık, musibet ve utanç verici durumlara düşme mânâsına da kullanılır.

Tuhfe yazarının beyânına göre bu kelimenin asıl mânâsı, altını ayarını belirlemek için ateşe sokmaktır. Ancak, insanı; ateşe atmak, azab etmek, azab esnâsında duyulan acı, imtihan etmek ve denenmek üzere sıkıntıya veyâ bolluğa sürüklemek, belâya düçar etmek veyâ buna mâruz kalmak ve bunlara benzeyen olumsuz durumlar mânâlarında da kullanılır. Fitne Allah tarafından geldiğinde bir hikmet ve sınav içindir. Kulun, Allah'ın rızâsına aykırı olarak işlediği fitneler ise kötüdür ve yerilmiştir.

(١) باب الكف عمن قال : لا إله إلا الله

1 — "LÂ İLÂHE İLLALLÂH" DİYEN KİMSEYE DOKUNMAMAK (YÂNİ ÖLDÜRMEMEK) BÂBI

٣٩٢٧ - حدثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ . ثنا أَبُو مُعَاوِيَةَ وَحَفْصُ بْنُ غِيَاثٍ عَنِ الأَعْمَشِ عَنْ أَبِي صَالِحٍ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ؛ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « أُمِرْتُ أَنْ أُقَاتِلَ النَّاسَ حَتَّى يَقُولُوا : لَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ . فَإِذَا قَالُوهَا ، عَصَمُوا مِنِّي دِمَاءَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ ، إِلَّا بِحَقِّهَا . وَحِسَابُهُمْ عَلَى اللهِ ، عَزَّ وَجَلَّ » .

TERCEMESİ

3927) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

«Lâ ilâhe illallâh (yâni Allah'tan başka hak ilâh yoktur) deyinceye kadar insanlarla savaşmak ile emrolundum. Onlar bunu (yâni Tevhid kelimesini) söyleyince Tevhîd kelimesinin hakkı (olân cezâlar) müstesnâ, canlarını ve mallarını benden korumuş olurlar. (İmânda samimî olup olmadıklarının) hesabı da Allah Azze ve Celle'ye âittir.»"

٣٩٢٨ — حدّثنا سُوَيْدُ بْنُ سَعِيدٍ . ثنا عَلِيُّ بْنُ مُسْهِرٍ عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ أَبِي سُفْيَانَ، عَنْ جَابِرٍ ؛ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ «أُمِرْتُ أَنْ أُقَاتِلَ النَّاسَ حَتَّى يَقُولُوا : لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ . فَإِذَا قَالُوا : لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ عَصَمُوا مِنِّي دِمَاءَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ، إِلَّا بِحَقِّهَا. وَحِسَابُهُمْ عَلَى اللَّهِ» .

TERCEMESİ

3928) "... Câbir *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

«Lâ ilâhe illallâh» deyinceye kadar insanlarla savaşmak ile emrolundum. Onlar "Lâ ilâhe illallâh" deyince Tevhid kelimesinin hakkı (olan cezâlar) müstesnâ, kanlarını ve mallarını korumuş olurlar. (İmânda samimî olup olmadıklarının) hesabı da Allah'a âittir.»"

İZAHI

E b û H ü r e y r e (Radıyallâhü anh)'ın hadisi Kütüb-i Sitte'nin hepsinde rivâyet edilmiştir. C â b i r (Radıyallâhü anh)'ın hadisi ise M ü s l i m ve N e s â i tarafından da rivâyet olunmuştur.

Tuhfe yazarının da belirttiği gibi ilk hadîste B u h â r î ve M ü s l i m'in bir rivâyetlerinde;

حَتَّى يَشْهَدُوا أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَيُؤْمِنُوا بِي وَبِمَا جِئْتُ بِهِ = «Allah'tan başka hak ilâh olmadığına şehâdet edip bana ve getirdiğim (din)e imân

edinceye kadar...» ifâdesi vardır. Kezâ M ü s l i m ve B u h â r î'nin İ b n - i Ö m e r (Radıyallâhü anhümâ)'dan rivâyet ettiği bir hadiste;

أُمِرْتُ أَنْ أُقَاتِلَ النَّاسَ حَتَّى يَشْهَدُوا أَنْ لاَإِلَهَ إِلاَّ اللهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللهِ وَيُقِيمُوا الصَّلاَةَ وَيُؤْتُوا الزَّكَاةَ

«Allah'tan başka hak ilâh olmadığına, Muhammed'in Allah'ın Resûlü olduğuna şehâdet edip namazı ifa ederek zekâtı ödeyinceye kadar insanlarla savaşmak ile emrolundum» buyurulmuştur.

Bir kısmını yukarıya aldığım hadislerin tümü göz önünde bulundurulunca; yalnız Tevhid kelimesini söylemek değil, yüce İslâm dînini kabul ettiğini söylemekle insanların can ve mallarının İslâm devletinden korunması mümkün olur. Aksi takdirde, yâni insanların sâdece **"Lâ ilâhe illallâh"** demeleri onlarla savaşmayı haram kılmaz. Çünkü hıristiyanlar ve yahûdiler de bu kelimeyi söylerler. Fakat **"Muhammedün Resûlullah = Muhammed, Allah'ın Resûlüdür"** demezler ve H z . M u h a m m e d (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in getirmiş olduğu **Kur'ân-ı Kerîm**'e inanmazlar. İnansaydılar müslüman olurlardı ve hükmü yürürlükten kaldırılmış olan **İncîl** ve **Tevrât**'ı bırakırlardı.

N e v e v î , M ü s l i m'in şerhinde E b û H ü r e y r e (Radıyallâhü anh)'ın buradaki hadisinin misli olan metnin izahı bölümünde H a t t â b î ve K â d ı I y â z'dan naklen geniş bilgi vermektedir. Ben bunun bir bölümünü özetle aktarmayı uygun buldum.

Merhûm H a t t â b î : Mâlumdur ki bundan, yâni Tevhid kelimesini söyleyenlerin can ve mallarının korunmuş olup onlarla savaşılmıyacağına dâir hadisten maksad putlara tapan insanlardır. E h l - i K i t â b olan hristiyan ve yahûdiler değildir. Çünkü E h l - i K i t â b **"Lâ ilâhe illallâh"** derler. Bununla beraber onlarla savaşılır ve kılıçlar onların tepesinden eksik edilmez. Yâni onlar Tevhid kelimesini müslümanlığı kabullenmek üzere getirmezler. Putlara tapanlar ise Allah'a bir takım ortaklar koşarlar ve bunların hepsinin ilâh olduğunu söylerler. Bu itibarla putlara tapan müşrikler Tevhid kelimesini getirmekle müslümanlığı kabul ettiklerini itiraf etmiş olurlar. Hadisten çıkan hüküm şudur: Müslümanlığı kabul ettiğini söyleyen ve Tevhid kelimesini getiren bir kimsenin bu konuda samîmi olup olmadığına bakılmaksızın dış görünüşüne göre müslümanlığı kabul edilir.

İslâmiyet'e kalben inanmıyor ise bunun hesâbını Allah'a verecektir, demiştir.

Kâdı Iyâz da: Mal ve can emniyetinin Tevhid kelimesini söyleyenlere tahsisi İslâm dînini kabul etmek anlamında kullanılmıştır. Maksad budur ve Arap müşrikleri ile putperestler kasdedilmiştir. Çünkü müslüman olmaya ilk dâvet edilenler ve bunun için ilk savaşılan guruplar bunlardı. Allah'ın birliğini kabul eden, fakat buna rağmen müslümanlığı kabul etmeyenlere gelince, bunların sadece Tevhid kelimesini getirmeleri ile mal ve canları korunmuş sayılmaz. Çünkü bunlar küfür hâlinde de Tevhid kelimesini söylerler. Bundan dolayıdır ki diğer hadîste insanların can ve mallarının korunmuş sayılabilmesi için namaz kılmaları ve zekât vermeleri şart koşulmuştur. Yâni müslüman olmaları gerekli kılınmıştır. Aksi takdirde bunlarla da savaşılır, demiştir.

Nevevî bu nakilleri yaptıktan sonra: Ben derim ki Kâdı'nın dediği şartlar yanında Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in getirdiği bütün hükümlere de imân etmek şarttır. Nitekim bu husus Ebû Hüreyre (Radıyallâhü anh)'ın Müslim'de mevcut diğer bir rivâyetinde belirtilmiştir. Allah en iyi bilendir, der.

Hadislerde müstesna kılınan Tevhîd hakkı olan cezâlar ise, İslâm hukûkundaki cezâlardır. Meselâ kasden ve öldürücü bir âletle bir müslümam öldüren veyâ evlendikten sonra bir kadınla zinâ eden kişi müslüman olsa bile kısas veyâ had cezâsı olarak öldürülür. Böyle bir suçlunun canının korunması sözkonusu değildir. Kezâ malî bir cezâya çarptırılan kişinin malının korunması sözkonusu değildir. Gerekli mâlî cezâ kişiye müslüman da olsa ödettirilir. Diyet cezâsı bunun bir örneğidir. Başkasının malını telef eden şahıstan bunun karşılığının tahsil edilmesi diğer bir örnektir.

٣٩٢٩ – حدثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ . ثنا عَبْدُ اللهِ بْنُ بَكْرٍ السَّهْمِيُّ . ثنا حَاتِمُ
ابْنُ أَبِي صَغِيرَةَ عَنِ النُّعْمَانِ بْنِ سَالِمٍ ؛ أَنَّ عَمْرَو بْنَ أَوْسٍ أَخْبَرَهُ أَنَّ أَبَاهُ أَوْسًا أَخْبَرَهُ ؛
قَالَ : إِنَّا لَقُعُودٌ عِنْدَ النَّبِيِّ ﷺ ، وَهُوَ يَقُصُّ عَلَيْنَا وَيُذَكِّرُنَا ، إِذْ أَتَاهُ رَجُلٌ فَسَارَّهُ .
فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ « اذْهَبُوا بِهِ فَاقْتُلُوهُ » فَلَمَّا وَلَّى الرَّجُلُ ، دَعَاهُ رَسُولُ اللهِ ﷺ . فَقَالَ
« هَلْ تَشْهَدُ أَنْ لَا إِلٰهَ إِلَّا اللهُ ؟ » قَالَ : نَعَمْ . قَالَ « اذْهَبُوا فَخَلُّوا سَبِيلَهُ . فَإِنَّمَا أُمِرْتُ

أَنْ أُقَاتِلَ النَّاسَ حَتَّى يَقُولُوا: لَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ. فَإِذَا فَعَلُوا ذَلِكَ، حَرُمَ عَلَيَّ دِمَاؤُهُمْ وَأَمْوَالُهُمْ» .

فى الزوائد : إسناده صحيح ، رجاله ثقات . لكن الحديث فى النسائى أيضا موجود. وأشار فى الزوائد إلى شيء من ذلك .

TERCEMESİ

3929) "... Evs (bin Ebî Evs Huzeyfe es-Sakafî) *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre şöyle demiştir:

Biz (bir gün) Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in yanında oturuyorduk. O, bize olup biteni anlatarak vaaz ediyordu. O sıralarda O'na bir adam gelerek O'nunla gizli konuştu. Sonra Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) :

«Bu adamı götürüp öldürünüz», buyurdu. Adam geri gidince Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) ona seslenerek :

«Sen Allah'tan başka ilâh olmadığına şehâdet eder misin?» diye sordu. Adam (da) :

Evet, dedi. Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) (bunun üzerine) :

«Gidiniz ve adamı serbest bırakınız. Çünkü "Lâ ilâhe illallâh" deyinceye kadar insanlarla savaşmak ile emrolundum. Onlar bunu işleyince (yâni Tevhid kelimesini getirince) kanları ve malları bana haram olur,» buyurdu."

Not: Zevâid'de; Bunun senedi sahihtir, râvileri de güvenilir zâtlardır, denilmiştir. Lâkin bu hadis Nesâî'de de mevcuttur ve Zevâid yazarı buna kısmen işârette bulunmuştur. (Yâni Zevâid nevinden sayılmayabilir.)

٣٩٣٠ — حَدَّثَنَا سُوَيْدُ بْنُ سَعِيدٍ . ثنا عَلِيُّ بْنُ مُسْهِرٍ عَنْ عَاصِمٍ ، عَنِ السُّمَيْطِ ابْنِ السُّمَيْرِ ، عَنْ عِمْرَانَ بْنِ الْحُصَيْنِ ؛ قَالَ : أَتَى نَافِعُ بْنُ الْأَزْرَقِ وَأَصْحَابُهُ . فَقَالُوا : هَلَكْتَ يَا عِمْرَانُ ! قَالَ : مَا هَلَكْتُ . قَالُوا : بَلَى . قَالَ : مَا الَّذِي أَهْلَكَنِي ؟ قَالُوا : قَالَ اللهُ : وَقَاتِلُوهُمْ حَتَّى لَا تَكُونَ فِتْنَةٌ وَيَكُونَ الدِّينُ كُلُّهُ لِلَّهِ . قَالَ : قَدْ قَاتَلْنَاهُمْ حَتَّى نَفَيْنَاهُمْ . فَكَانَ الدِّينُ كُلُّهُ لِلَّهِ . إِنْ شِئْتُمْ حَدَّثْتُكُمْ حَدِيثًا سَمِعْتُهُ مِنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ . قَالُوا : وَأَنْتَ سَمِعْتَهُ مِنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ ؟ قَالَ : نَعَمْ . شَهِدْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ ، وَقَدْ بَعَثَ جَيْشًا مِنَ الْمُسْلِمِينَ إِلَى الْمُشْرِكِينَ . فَلَمَّا لَقُوهُمْ قَاتَلُوهُمْ قِتَالًا شَدِيدًا . فَمَنَحُوهُمْ

أَكْتَافِهِمْ . فَحَمَلَ رَجُلٌ مِنْ لُحْمَتِي عَلَى رَجُلٍ مِنَ الْمُشْرِكِينَ بِالرُّمْحِ . فَلَمَّا غَشِيَهُ قَالَ : أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَٰهَ إِلَّا اللهُ . إِنِّي مُسْلِمٌ . فَطَعَنَهُ فَقَتَلَهُ . فَأَتَى رَسُولَ اللهِ ﷺ فَقَالَ : يَا رَسُولَ اللهِ ! هَلَكْتُ . قَالَ « وَمَا الَّذِي صَنَعْتَ ؟ » مَرَّةً أَوْ مَرَّتَيْنِ . فَأَخْبَرَهُ بِالَّذِي صَنَعَ . فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللهِ ﷺ « فَهَلَّا شَقَقْتَ عَنْ بَطْنِهِ فَعَلِمْتَ مَا فِي قَلْبِهِ ؟ » قَالَ : يَا رَسُولَ اللهِ ! لَوْ شَقَقْتُ بَطْنَهُ لَكُنْتُ أَعْلَمُ مَا فِي قَلْبِهِ . قَالَ « فَلَا أَنْتَ قَبِلْتَ مَا تَكَلَّمَ بِهِ ، وَلَا أَنْتَ تَعْلَمُ مَا فِي قَلْبِهِ » .

قَالَ، فَسَكَتَ عَنْهُ رَسُولُ اللهِ ﷺ . فَلَمْ يَلْبَثْ إِلَّا يَسِيرًا حَتَّى مَاتَ. فَدَفَنَّاهُ فَأَصْبَحَ عَلَى ظَهْرِ الْأَرْضِ . فَقَالُوا : لَعَلَّ عَدُوًّا نَبَشَهُ . فَدَفَنَّاهُ . ثُمَّ أَمَرْنَا غِلْمَانَنَا يَحْرُسُونَهُ . فَأَصْبَحَ عَلَى ظَهْرِ الْأَرْضِ . فَقُلْنَا : لَعَلَّ الْغِلْمَانَ نَعَسُوا . فَدَفَنَّاهُ . ثُمَّ حَرَسْنَاهُ بِأَنْفُسِنَا . فَأَصْبَحَ عَلَى ظَهْرِ الْأَرْضِ . فَأَلْقَيْنَاهُ فِي بَعْضِ تِلْكَ الشِّعَابِ .

فى الزوائد : هذا إسناد حسن والسميط وثقه العجلى ، وروى له مسلم فى صحيحه. وعاصم هو الأحول ، وروى له مسلم أيضا فى صحيحه ، وذكره ابن حبان فى الثقات . وسويد بن سعيد مختلف فيه .

حدثنا إِسْمَاعِيلُ بْنُ حَفْصٍ الْأُبُلِّيُّ . ثنا حَفْصُ بْنُ غِيَاثٍ عَنْ عَاصِمٍ ، عَنِ السُّمَيْطِ ، عَنْ عِمْرَانَ بْنِ الْحُصَيْنِ ؛ قَالَ : بَعَثَنَا رَسُولُ اللهِ ﷺ فِي سَرِيَّةٍ . فَحَمَلَ رَجُلٌ مِنَ الْمُسْلِمِينَ عَلَى رَجُلٍ مِنَ الْمُشْرِكِينَ . فَذَكَرَ الْحَدِيثَ . وَزَادَ فِيهِ : فَنَبَذَتْهُ الْأَرْضُ : فَأُخْبِرَ النَّبِيُّ ﷺ وَقَالَ « إِنَّ الْأَرْضَ لَتَقْبَلُ مَنْ هُوَ شَرٌّ مِنْهُ . وَلَكِنَّ اللهَ أَحَبَّ أَنْ يُرِيَكُمْ تَعْظِيمَ حُرْمَةِ ـ لَا إِلَٰهَ إِلَّا اللهُ ـ » .

فى الزوائد : هذا إسناد حسن . لأن إسماعيل بن حفص مختلف فيه . وباقى رجال الإسناد ثقات .

TERCEMESİ

3930) "... İmrân bin Husayn *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir :

Nâfi bin el-Ezrak (ki haricilerin Ezrakîler kolunun başıdır) ve arkadaşları gelerek :

Sen helâk oldun (dinden çıktın) Yâ İmrân, dediler. İmrân :
Ben helâk olmadım (küfre gitmedim), diye cevab verdi. Onlar :
Bilâkis (müslümanlıktan çıktın), dediler. İmrân :
Beni helâk eden (dinden çıkaran) şey nedir? diye sordu. Onlar :
Allah; وَقَاتِلُوهُمْ حَتَّى لاَ تَكُونَ فِتْنَةٌ وَيَكُونَ الدِّينُ كُلُّهُ لِلَّهِ = «Bir fitne (yâni Allah'a ortak koşmak) kalmayıp din tamamen Allah'ın (dini olan İslâmiyet) olana kadar onlarla (yâni müşriklerle) savaşınız» (1) buyurmuştur. (Yâni sen ise bizim safımızda yer alıp hârici olmayanlarla savaşmadın), dediler. İmrân :

Biz, müşrikleri bertaraf edinceye kadar savaştık ve din tamamiyle Allah'ın oldu (yâni Hicâz müşriklerden tamamen temizlendi). Dilerseniz size Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'den işittiğim bir hadîsi rivâyet edeyim, dedi. Onlar :

O hadîsi Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'den sen (mi) işittin? diye sordular. İmrân :

Evet, (ben işittim). Şu olaya şâhid oldum, dedi :
Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), müşriklere müslümanlardan bir askerî kuvvet gönderdi. Giden müslüman askerler müşriklere rastlayınca onlarla şiddetli bir savaş yaptılar. Neticede müşrikler mağlûp olarak sırtlarını müslüman askerlere verdiler (yâni savaşta kırılıp safdışı edildiler). Sonra benim yakınlarımdan bir adam müşriklerden bir adama mızrakla hücûm ederek yanına varınca müşrik adam : "Eşhedü enlâ ilâhe illallah = Allah'tan başka hak ilâh olmadığına şehâdet ederim." Ben şüphesiz müslümanım, dedi. Fakat (buna rağmen) yakınım olan adam mızrakla vurup onu öldürdü. Sonra Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in yanına geldi ve :

Yâ Resûlallah! Ben helâk oldum (yâni büyük bir günah işledim), dedi. Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) bir veyâ iki defa :

«İşlediğin (günah) nedir?» buyurdu. Adam da yaptığı işi O'na arzetti. Bunun üzerine Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) adama :

(Kelime-i şehâdet getirip müslüman olduğunu söylediğine rağmen samîmiyetine inanmadın) O halde karnını yarıp da kalbindekini bilmeliydin? buyurdu. Adam :

---

(1) Enfâl, 39

Yâ Resûlallah! Karnını yarsaydım kalbindekini bilmiş olur (mu) idim? deyince Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem):

O halde sen ne onun konuştuğu sözünü kabul ettin, ne de kalbindekini bilirsin, buyurdu.

İmrân dedi ki: Sonra Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) adam hakkında bir şey söylemedi. Adam da az bir zaman yaşadı. Nihâyet öldü. Biz onu defnettik. Ertesi günü sabahı cesedi yer yüzünde görüldü. Halk: Bir düşman bunun cesedini toprağın altından çıkarmış olabilir, dedi. Biz onu (tekrar) defnettik. Sonra gençlerimize mezarı başında nöbet beklemelerini emrettik. Ertesi günü sabahı cesed (yine) yer yüzünde oldu. Bu kere biz: Gençlerimiz uyumuş (bu arada cesed düşman tarafından çıkarılmış) olabilir, dedik ve (tekrar) defnettikten sonra bu defa biz kendimiz onun nöbetini tuttuk. Yine ertesi günü sabahı cesed yer yüzünde oldu. Artık (toprağa gömmekten vazgeçip) cesedi o dağlar arasındaki yollardan birisine attık."

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Bu, hasen bir seneddir. Râvi Sümeyt'ı el-İclî güvenilir saymıştır. Müslim de kendi Sahîh'ine rivâyetini almıştır. Râvi Âsım da el-Ahven olandır. Müslim kendi Sahîh'inde bunun da hadisini rivâyet eder. Ve İbn-i Hibbân bunu güvenilir zâtlar arasına almıştır. Râvi Süveyd bin Said hakkında ise ihtilâf vardır.

"... İmrân bin el-Husayn (Radıyallâhü anh):

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) bizi bir askerî müfrezede (savaşa) gönderdi. Sonra (savaşın bitiminde) müslümanlardan bir adam müşriklerden bir adama hücûm etti, diyerek yukardaki hadisi anlattı ve bu rivâyette şunu da ilâveten söyledi:

(Biz cenâzeyi defnettikten) sonra yer cesedi dışarı attı. Bunun üzerine durum Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e arzedildi. O da şöyle buyurdu:

Yer, o adamdan daha şer kimseyi de şüphesiz kabul eder. Lâkin Allah, — Lâ ilâhe illallâh — kelimesinin hürmetinin ta'zimini size göstermeyi sevdi."

Not: Bu, hasen bir seneddir. Çünkü râvi İsmâil bin Hafs hakkında ihtilâf vardır. Senedin kalan râvileri güvenilir zâtlardır.

İZAHI

Hadisin ilk râvisi İmrân bin Husayn (Radıyallâhü anh) namındaki mübârek sahâbîyi küfür ve müşriklikle itham eden Nâfi bin el-Ezrak, Hâriciler ismi ile tanınan sapık bir gurubun Ezârik, başka bir deyimle Ezrâkiler kolunun başıdır. Bunlar kendi saflarında yer almayan bütün müslümanları müşriklikle,

yâni kâfirlikle itham ederler. Kendilerinden olmayan bütün müslümanların, hattâ kadınlarının ve çocuklarının öldürülmesinin helâl olduğuna hükmederler. Ezârık denilen gürûh Ebû Râşid Nâfi bin el-Ezrâk nâmındaki sapığa Emirü'l-Mü'minîn, yâni tüm müslümanların devlet başkanı ünvanını vererek yirmi bin kişilik bir kuvvetle Basrâ'dan çıkıp el-Ehvâz ile Kermân ve diğer İrân şehirlerini istila ettiler ve o beldelerde Abdullah bin Zübeyr (Radıyallâhü anh) tarafından atanmış vâlileri ve diğer idârecileri öldürdüler. Gerek bunları İslâm dinine aykırı görüşleri ve gerekse yaptıkları zulüm hakkında geniş bilgi almak isteyenler "El-Milel ve'n-Nihal adlı kitâbın birinci cildinin 114 - 138 sahifelerine bakabilirler.

Nâfi bin el-Ezrâk ve arkadaşlarının mübârek sahâbîlerden İmrân bin Husayn (Radıyallâhü anh) ile yaptıkları görüşme esnâsında küfre gittiğine mesned olarak gösterdikleri Enfâl sûresinin 39. âyeti Mekke müşrikleri hakkında inmiştir. Bu âyette geçen "Fitne" kelimesi tefsîr âlimleri tarafından da belirtildiği gibi şirk, yeni Allah'a ortak koşmak mânâsınadır.

İmrân (Radıyallâhü anh) bu sapık kişilere bu durumu belirterek Tevhid kelimesini, silâhlı saldırıya mâruz kalırken bile getiren bir müşriki öldürmenin vebâli ile ilgili olarak şâhid olduğu ve Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in döneminde cereyan eden olayı ayrıntılı olarak bildirmiştir. Ama ne fayda bu sapık insanlara bir fayda sağlayamamıştır. Hâriciler'in İslâm âlemindeki tahribatı pek büyük olmuştur.

(٢) باب حرمة دم المؤمن وماله

2 — MÜ'MİNİN KANI VE MALININ HARAMLIĞI BÂBI

٣٩٣١ — حدثنا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ . ثنا عِيسَى بْنُ يُونُسَ. ثنا الأَعْمَشُ عَنْ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ ؛ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ ، فِي حَجَّةِ الْوَدَاعِ « أَلَا إِنَّ أَحْرَمَ الأَيَّامِ يَوْمُكُمْ هٰذَا . أَلَا وَإِنَّ أَحْرَمَ الشُّهُورِ شَهْرُكُمْ هٰذَا. أَلَا وَإِنَّ أَحْرَمَ الْبَلَدِ بَلَدُكُمْ هٰذَا. أَلَا وَإِنَّ دِمَاءَكُمْ وَأَمْوَالَكُمْ عَلَيْكُمْ حَرَامٌ كَحُرْمَةِ يَوْمِكُمْ هٰذَا ، فِي شَهْرِكُمْ هٰذَا . فِي بَلَدِكُمْ هٰذَا . أَلَا هَلْ بَلَّغْتُ ؟ » قَالُوا : نَعَمْ . قَالَ « اللَّهُمَّ اشْهَدْ » .

في الزوائد : إسناده صحيح ، رجاله ثقات .

TERCEMESİ

3931) "... Ebû Saîd *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* Vedâ haccında şöyle buyurdu, demiştir:

«(Ey insanlar!) **Bilmiş olunuz ki şüphesiz günlerin en mukaddesi şu** (bayram) **gününüzdür. Bilmiş olunuz ki ve ayların en mukaddesi şu** (Zilhicce) **ayınızdır. Bilmiş olunuz ki şehirlerin en mukaddesi şu** (Mekke) **şehrinizdir. Bilmiş olunuz ki şu** (Zilhicce) **ayınızda, şu** (Mekke) **şehrinizde şu** (bayram) **gününüz nasıl mukaddes** (yâni bayram günü Mekke'de günah işlemek nasıl ağır biçimde haram) **ise şüphesiz kanlarınız ve mallarınız da size haramdır** (yâni birbirinizin kanını akıtmanız ve haksız yere birbirinizin malını yemeniz de her zaman ve her yerde şiddetle haramdır). **Bilmiş olunuz ki, ben** (Allah'ın hükümlerini) **tebliğ ettim mi?» Orada bulunanlar:**

Evet, dediler. Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) (de): **«Allahım şâhid ol», buyurdu."**

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Bunun senedi sahîh olup râvîleri güvenilir zâtlardır.

٣٩٣٢ – حدثنا أَبُو الْقَاسِمِ بْنُ أَبِي ضَمْرَةَ ، نَصْرُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ سُلَيْمَانَ الْحِمْصِيُّ .
ثنا أَبِي . ثنا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِي قَيْسٍ النَّصْرِيُّ . ثنا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَمْرٍو؛ قَالَ : رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ
ﷺ يَطُوفُ بِالْكَعْبَةِ وَيَقُولُ «مَا أَطْيَبَكِ وَأَطْيَبَ رِيحَكِ . مَا أَعْظَمَكِ وَأَعْظَمَ حُرْمَتَكِ .
وَالَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ ! لَحُرْمَةُ الْمُؤْمِنِ أَعْظَمُ عِنْدَ اللَّهِ حُرْمَةً مِنْكِ . مَالِهِ وَدَمِهِ ،
وَأَنْ نَظُنَّ بِهِ إِلَّا خَيْرًا » .

في الزوائد : في إسناده مقال . ونصر بن محمد يشخ ابن ماجة، ضعفه أبو حاتم، وذكره ابن حبان في
الثقات .

TERCEMESİ

3932) "... Abdullah bin Amr (bin el-Âs) *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Ben, Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)**'in Ka'be'yi tavâf ettiğini ve** (tavâf esnâsında) **şöyle söylediğini gördüm:**

«(Ey Ka'be!) Sen ne güzelsin ve senin kokun ne güzeldir. Senin azametine ve senin kutsallığının azametine hayranım. Muhammed'in canı (kudret) elinde olan (Allah)a yemin ederim ki, mü'minin hürmeti Allah katında senin hürmetinden şüphesiz daha azametlidir. Mü'minin malının, kanının ve onun hakkında ancak iyi zan beslemek kutsallığı (seninkinden üstündür).»"

Not : Zevâid'de şöyle denilmiştir : Bunun senedi söz götürür : İbn-i Mâceh'in şeyhi Nasr bin Muhammed'i Ebû Hâtim zayıf saymıştır. İbn-i Hibbân da onu güvenilir zâtlar arasında anmıştır.

٣٩٣٣ – حدثنا بكر بن عبد الوهاب . ثنا عبد الله بن نافع ويونس بن يحيى ، جميعا عن داود بن قيس ، عن أبي سعيد ، مولى عبد الله بن عامر بن كريز ، عن أبي هريرة ؛ أن رسول الله ﷺ قال « كل المسلم على المسلم حرام . دمه وماله وعرضه » .

TERCEMESİ

3933) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur :

«Müslümanın her şeyi müslümana haramdır. Kanı, malı ve ırzı.»"

٣٩٣٤ – حدثنا أحمد بن عمرو بن السرح المصري . ثنا عبد الله بن وهب عن أبي هانئ ، عن عمرو بن مالك الجنبي ؛ أن فضالة بن عبيد حدثه أن النبي ﷺ قال « المؤمن من أمنه الناس على أموالهم وأنفسهم . والمهاجر من هجر الخطايا والذنوب » .

في الزوائد: إسناده صحيح ، رجاله ثقات . وأبو هانئ اسمه حميد بن هانئ الخولاني .

TERCEMESİ

3934) "... Fadâle bin Ubeyd *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Peygamber *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur :

«Mü'min o kimsedir ki, insanlar malları ve canları bakımından ondan (yâni şerrinden) emindirler. Muhâcir de hatâları ve günahları terk eden kimsedir.»"

Not : Zevâid'de şöyle denilmiştir : Bunun senedi sahih olup râvileri güvenilir zâtlardır. Râvi Ebû Hâni'in adı Hamid bin Hâni el-Hûlânî'dir.

İZAHI

Notlardan da anlaşılacağı üzere bu bâbın hadisleri Zevâid nevindendir. Yalnız Ebû Hüreyre (Radıyallâhü anh)'ın hadisi; Müslim, Ebû Dâvûd ve Tirmizi tarafından da rivâyet edilmiştir. Birinci hadisin benzeri de Hac bölümünde geçti.

Hadisler mü'min bir kimsenin; kanının, malının ve ırzının saygınlığına, mukaddesliğine ve her türlü tecâvüzden korunmuş olduğuna delâlet eder.

Irz: İnsanın kendi nefsinde veyâ yakınlarından her hangi bir kimsede bulunan ve övülmeye, ya da kötülemeye değer bir yönüdür. İbn-i Kuteybe'ye göre Irz: Kişinin kendi nefsi ve bedenidir. Başka bir kavle göre ise insanın ve yakınlarının şeref ve haysiyetidir.

Son hadisle ilgili şu noktayı belirteyim: Bilindiği gibi Asr-ı Saâdet'te Mekke fethinden önce Medîne-i Münevvere'-ye hicret eden müslümanların üstün sevab ve faziletleri Kur'ân-ı Kerîm ve hadislerle sâbittir. Mekke fethedildikten sonra ise artık hicret etmek söz konusu değildir. Bu itibarla o târihten sonra Medîne-i Münevvere'ye göç edenler din ıstılahında Muhâcir = Göçmen sayılmazlar. Bu nedenle o târihten sonra **Muhâcir;** Medîne-i Münevvere'ye hicret edenler değil, hatâ ve günahları terkeden kimsedir. Böyle bir kimse Allah katında büyük sevablar kazanır.

(٣) باب النهى عن النهبة

3 — BAŞKASINA ÂİT BİR MALI ZORLA VE ALENEN ALMANIN YASAKLIĞI BÂBI

Nehbe: Başkasına âit bir malı zor kullanarak ve herkesin gözü önünde almaktır. Bu şekilde alınan şeye de Nühbe denilir. Bâzıları Nehbe'yi yağmalamak, talan etmek mânâsı ile açıklamışlardır. Ancak yağmalamak herkesin gözü önünde olabildiği gibi pek aleni olmayabilir. Kezâ bâzen zor kullanmadan, cebretmeye gerek kalmadan da olabilir. Soygunculuk da aleni olduğu gibi pek kimsenin görmediği biçimde de gerçekleşebilir. Meselâ falan adamın evi soyuldu, denilir. Bu itibarla bence Nehbe; Özlü olarak: Gasbetmektir, denilebilir.

٣٩٣٥ – حدثنا محمد بن بشار و محمد بن المثنى، قالا: ثنا أبو عاصم. ثنا ابن جريج

عَنْ أَبِي الزُّبَيْرِ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ «مَنِ انْتَهَبَ نُهْبَةً
مَشْهُورَةً، فَلَيْسَ مِنَّا».

TERCEMESİ

3935) "... Câbir bin Abdillah *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

«Kim apaçık bir şekilde bir malı gasbederse (veyâ cebir kullanarak yağmalarsa) o kimse bizden değildir.»"

٣٩٣٦ – حدثنا عِيسَى بْنُ حَمَّادٍ. أَنْبَأَنَا اللَّيْثُ بْنُ سَعْدٍ عَنْ عُقَيْلٍ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ،
عَنْ أَبِي بَكْرِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَٰنِ بْنِ الْحَارِثِ بْنِ هِشَامٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ
قَالَ «لَا يَزْنِي الزَّانِي، حِينَ يَزْنِي، وَهُوَ مُؤْمِنٌ. وَلَا يَشْرَبُ الْخَمْرَ، حِينَ يَشْرَبُهَا،
وَهُوَ مُؤْمِنٌ. وَلَا يَسْرِقُ السَّارِقُ، حِينَ يَسْرِقُ، وَهُوَ مُؤْمِنٌ. وَلَا يَنْتَهِبُ نُهْبَةً، يَرْفَعُ
النَّاسُ إِلَيْهِ أَبْصَارَهُمْ، حِينَ يَنْتَهِبُهَا، وَهُوَ مُؤْمِنٌ».

TERCEMESİ

3936) "Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur:

«Zinâ eden kişi zinâ ettiği zaman mü'min olarak zinâ etmez. İçki içen kişi de içki içtiği zaman mü'min olarak içki içmez. Hırsız da çaldığı vakit mü'min olarak çalmaz. Başkasına âit bir malı insanların gözleri önünde orla alan kişi de bunu alenen gasbettiği (veyâ cebir kullanarak yağmaladığı) zaman mü'min olarak bu suçu işlemez.»"

٣٩٣٧ – حدثنا حُمَيْدُ بْنُ مَسْعَدَةَ. ثنا يَزِيدُ بْنُ زُرَيْعٍ. ثنا حُمَيْدٌ. ثنا الْحَسَنُ عَنْ
عِمْرَانَ بْنِ الْحُصَيْنِ؛ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ «مَنِ انْتَهَبَ نُهْبَةً، فَلَيْسَ مِنَّا».

TERCEMESİ

3937) "... İmrân bin Husayn *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur:

«Kim bir malı alenî olarak ve zorla alırsa o kimse bizden değildir.»"

٣٩٣٨ – حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة . ثنا أبو الأحوص عن سماك ، عن ثعلبة ابن الحكم ؛ قال : أصبنا غنما للعدو . فانتهبناها . فنصبنا قدورنا . فمر النبي ﷺ بالقدور . فأمر بها فأكفئت . ثم قال « إن النهبة لا تحل » .

في الزوائد : إسناده صحيح . رجاله ثقات . ولم يخرج له أحد من بقية الكتب الخمسة شيئا .

TERCEMESİ

3938) "... Sa'lebe bin el-Hakem *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Biz düşmanın bir koyun sürüsüne rastlayıp yağmaladık. Sonra (boğazladığımız koyun etlerini pişirmek üzere) **tencerelerimizi diktik** (ateşe koyduk). **Sonra Peygamber** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **tencerelerin yanına uğradı ve O'nun emriyle tencereler devrildi** (yâni etler döküldü). **Sonra şöyle buyurdu:**

«Şüphesiz yağmalanan mal helâl değildir.»"

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Bunun senedi sahîh olup râvileri güvenilir zâtlardır. Diğer beş hadis kitabında Sa'lebe bin el-Hakem (R.A.)'ın hadisi yoktur.

İZAHI

Câbir (Radıyallâhü anh)'ın hadisini Ebû Dâvûd da rivâyet etmiştir. İkinci hadis Buhârî ve Müslim tarafından da rivâyet edilmiştir. İmrân (Radıyallâhü anh)'ın hadisinin başkaca kim tarafından rivâyet edildiğine bakılmalıdır. Bu hadisin meâli birinci hadisinkine benzer. Zevâid nevinden olan son hadisin benzerini Ebû Dâvûd, Cihâd kitâbının 138. bâbında Ebû Lübeyd (Radıyallâhü anh)'den ve diğer bir benzer hadîsi de ismi verilmeyen Ensâr'dan bir adamdan rivâyet etmiştir.

Hadîslerin mânâsı:

Birinci hadîsteki Meşhûre kelimesi açıklayıcı bir sıfattır. Çünkü yukarda Nehbe ve Nühbe'yi târif ederken bunun herkesin gözü önünde ve aleni olarak zorla almak olduğunu belirtmiştim. Meşhûre kelimesinden kasdedilen mânâ da apaçık ve herkesin gözü önünde demektir.

Birinci ve üçüncü hadislerde bu suçu işleyen kişi hakkında: «O bizden değildir» buyurulmuştur. Bu ifâdenin zâhirine göre bu suçu işleyen kimse müslümanlardan sayılmaz. Anılan cümle böyle mânâlandırılırsa bundan maksad tevhid ve bu suçun ağırlığını ifâde et-

mektir. Cümle şöyle de yorumlanabilir: Bu suçu işleyen kişi bizim yolumuzda ve izimizde değildir.

Buhâri ve Müslim'in de rivâyet ettiklerini yukarda belirttiğim ikinci hadîsin zâhirine göre bir müslüman zinâ işlerken veyâ içki içerken yâhut hırsızlık yaparken ya da aleni olarak zorla bir malı alırken mü'min olarak yapmaz. Yâni anılan suçlardan birisini işlediği zaman imânsız hâle gelir. Fakat Kelime-i Şehâdet getiren ve buna kalben de inanan bir kimse küfürden başka günahları işlese bile kâfir sayılmayacağına dâir sahîh hadisler vardır. Âyetler de buna delâlet eder. Bu itibarla bâbımızın hadîsi diğer deliller muvâcehesinde çeşitli şekillerde yorumlanmıştır. Nevevi, Müslim'in şerhinde bu husûsla ilgili olarak özetle şöyle der:

Âlimler bu hadîsin mânâsı husûsunda ihtilâf etmişlerdir: Muhakkik âlimlerin söyledikleri sağlıklı mânâ şudur: Müslüman kişi tam ve kâmil bir mü'min olduğu halde bu suçları işlemez. Yâni bu suçları işleyen kişinin imânı tam ve mükemmel değildir. Bu nevi ifâdelere çok rastlanır. Meselâ **"Âhiret mutluluğundan başka mutluluk yoktur"** denilir. Keza **"Yararlı ilimden başka ilim yoktur"** söylenir ve **Araplar "Deveden başka mal yoktur"** derler. Bundan maksad ise mükemmel mutluluğun âhiret mutluluğu olduğunu, keza seçkin ilmin yararlı olanı ve en değerli malın deve olduğunu söylemektir. Hadîsi böyle yorumlamamızın sebebi Ebû Zer (Radıyallâhü anh) ve başkasının rivâyet ettikleri; مَنْ قَالَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ دَخَلَ الْجَنَّةَ وَإِنْ زَنَى وَإِنْ سَرَقَ

«Kim "Lâ ilâhe illallâh" derse zinâ da etse ve hırsızlık da işlese (sonuç itibariyle) cennete girer» hadîsi ve Ubâde bin es-Sâmit (Radıyallâhü anh)'ın buna benzer sahîh ve meşhur hadîsidir. (Nevevi bu arada Ubâde'nin hadîsini de nakleder.) Keza Allah (Azze ve Celle)'nin;

إِنَّ اللهَ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَلِكَ لِمَنْ يَشَاءُ

«Allah, şüphesiz Zâtına ortak koşulması (suçunu) **bağışlamaz ve bundan başka günahı dilediği kimseler için bağışlar»** âyeti de bu hadîsi böyle yorumlamanın delilidir. Diğer taraftan Hak ehlinin icmâına göre zinâ, hırsızlık, kâtil ve benzeri büyük günahları işleyen bir kimse Allah'a ortak koşmadıkça bu günahlar ile kâfir olmaz. Bu gibi günahları işleyen kimselerin imânları noksandır. Eğer günah işlemekten usûlüne göre tevbe ederlerse cezâlardan kurtulurlar. Şâyet günahlara devam ederek ölürlerse Allah'ın dilemesine göre muâ-

meleye tâbi tutulurlar. Allah dilerse onları bağışlayıp cennete dâhil eder. Dilerse onları cezâlandırır. Cezâları bitince cennete dâhil eder. İşte bu ve benzeri deliller anılan hadisi bu şekilde yorumlamaya bizi zorlar.

Bâzı ilim ehline göre bu hadis; söz konusu günahları, haramlığını kabul etmeyerek ve helâl olduğunu savunarak işleyen kimseler hakkındadır. Yâni hadis böyle yorumlanmalıdır. Bu günahların haramlığının dinen sâbit olduğunu bile bile aksini iddiâ eden kimse dini inkâr etmiş sayılır.

İbn-i Abbâs (Radıyallâhü anhümâ)'a göre ise bu hadisin mânâsı şöyledir: Bu günahları işleyen kimse bu günahla meşgul olduğu sırada imân nuru ondan ayrılır.

Zühri de: Bu ve benzeri hadislere imân edilip geçilir ve mânâlarına dalınmaz. Biz bunların mânâlarını bilmeyiz. Sizden önceki âlimler bunların üzerinde durmadan geçtikleri gibi siz de geçiniz demiştir.

Son hadisin mânâsına gelince, savaşta düşmana âit mal yağmalandığında her askere istihkakı kadar verilmesi gerektiği için taksimat yapılmadan yenmesi yasaktır. Çünkü bundan yiyenlerin kendi istihkaklarından fazla bir şey yemesi muhtemeldir. Bu itibarla düşmana âit bir mal yağmalanma yoluyla olsun başka yolla olsun ganimet malı sayılır ve usûlüne göre taksim edilir.

(٤) باب سباب المسلم فسوق وقتاله كفر

4 — MÜSLÜMANI SÖVÜP SAYMAK FÂSIKLIKTIR VE ONUNLA ÇARPIŞMAK KÜFÜRDÜR, BÂBI

٣٩٣٩ — حدّثنا هشام بن عمّار . ثنا عيسى بن يونس . ثنا الأعمش عن شقيق ، عن ابن مسعود ؛ قال : قال رسول الله ﷺ « سباب المسلم فسوق ، وقتاله كفر » .

TERCEMESİ

3939) "... (Abdullah) bin Mes'ûd *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

«Müslümanı sövmek füsûk (haram)dır. Onunla çarpışmak da küfürdür.»"

Sa'lebe (R.A.)'ın Hâl Tercemesi:

Son hadisin râvisi Sa'lebe bin el-Hakem el-Leysi sahâbidir. Kûfe'ye yerleşmiş ve Huneyn savaşına katılmıştır. Beş aded hadisi vardır. İbn-i Mâceh ondan hadis rivâyetinde bulunmuştur. Râvisi Simâk bin Hars'tır. (Hulâsa, 57)

٣٩٤٠ – حدّثنا أبو بكر بن أبي شيبة . ثنا محمد بن الحسن الأسدي . ثنا أبو هلال عن ابن سيرين، عن أبي هريرة، عن النبي ﷺ قال « سباب المسلم فسوق، وقتاله كفر » .

في الزوائد : إسناد حديث أبي هريرة حسن. وأبو هلال اسمه محمد بن سليم، مختلف فيه. وكذلك محمد ابن الحسن الأسدي. وباقي رجال الإسناد ثقات .

TERCEMESİ

3940) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Peygamber *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur:

«Müslümanı sövmek fâsıklıktır. Onunla çarpışmak da küfürdür.»"

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Ebû Hüreyre (R.A.)'ın bu hadisinin senedi hasen'dir. Râvi Ebû Hilâl'ın adı Muhammed bin Selim olup güvenilirliği husûsunda ihtilâf vardır. Râvi Muhammed bin el-Hasan el-Esdî de böyledir. Senedin kalan râvileri güvenilir zâtlardır.

٣٩٤١ – حدّثنا علي بن محمد . ثنا وكيع عن شريك ، عن أبي إسحاق ، عن محمد بن سعد ، عن سعد ؛ قال : قال رسول الله ﷺ « سباب المسلم فسوق ، وقتاله كفر » .

في الزوائد : إسناد حديث سعد بن أبي وقاص صحيح . رجاله ثقات .

TERCEMESİ

3941) "... Sa'd (bin Ebi'l-Vakkas) *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

«Müslümanı sövmek fâsıklıktır. Onunla çarpışmak da küfürdür.»"

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Sa'd bin Ebi'l-Vakkas (R.A.)'ın bu hadisinin senedi sahih olup râvileri güvenilir zâtlardır.

İZAHI

Bu bâbın ilk hadisi; Buhârî, Müslim, Nesâî ve Ahmed tarafından da rivâyet edilmiştir. Diğer hadisler Zevâid nevindendir.

Seb ve Sibâb: Sövmek, aleyhte konuşmak, bir kimsenin şeref ve haysiyeti ile oynamaktır. Fısk ve Füsûk da: Allah'a itâatsızlık etmektir. Şu halde çıkan hüküm şudur: Bir müslümanı sövüp saymak, onun şeref ve haysiyeti ile oynamak haramdır. Bu hususta icmâ vardır.

Kıtâl: Savaşmak ve çarpışmaktır. **Küfür** ise Kâfir olmak, bir şeyi inkâr etmek, nankörlük etmek ve bir şeyi gizlemek gibi mânâlara gelir. Bir müslümanla çarpışmak büyük günah olmakla beraber Ehl-i Sünnet mezhebine göre küfür sayılmaz. Yâni bu günahla kişi dinden çıkmış olmaz. Bu itibarla hadisin bu cümlesi müteaddid şekillerde yorumlanmıştır: Bir yoruma göre bu hadis müslümanla çarpışmanın helâl olduğu inancında olanlar hakkındadır. Yâni bir kimse müslümanla çarpışmayı helâl sayarak onunla çarpışırsa dinden çıkar. Diğer bir yoruma göre maksad şudur: Müslümanla çarpışmak, kardeşlik hakkını görmemezliktir, nankörlüktür. Üçüncü bir kavle göre maksad şudur: Müslümanla çarpışmak; uğursuz bir iş olup sâhibini küfre yönlendirebilir. Dördüncü yorum şöyledir: Müslümanla çarpışmak kâfirlerin fiillerine benzer. Yâni müslümanın şânına yakışır bir şey değildir.

(٥) باب لا ترجعوا بعدى كفارا يضرب بعضكم رقاب بعض

5 — BENDEN SONRA BİRİBİRİNİZİN BOYUNLARINI VURARAK KÂFİRLER (GİBİ) OLMAYINIZ, BÂBI

٣٩٤٢ — حدثنا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ . ثنا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ وَعَبْدُ الرَّحْمٰنِ بْنُ مَهْدِيٍّ ، قَالَا : ثنا شُعْبَةُ عَنْ عَلِيِّ بْنِ مُدْرِكٍ ؛ قَالَ : سَمِعْتُ أَبَا زُرْعَةَ بْنَ عَمْرِو بْنِ جَرِيرٍ يُحَدِّثُ عَنْ جَرِيرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ ، فِي حَجَّةِ الْوَدَاعِ « اسْتَنْصِتِ النَّاسَ » فَقَالَ « لَا تَرْجِعُوا بَعْدِي كُفَّارًا ، يَضْرِبُ بَعْضُكُمْ رِقَابَ بَعْضٍ » .

TERCEMESİ

3942) "... Cerîr bin Abdillah (el-Becelî) *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **Vedâ haccında** (kendisine):

«Halkı sustur (da dinlesinler),» diye emretti. (Halk sustuktan) sonra şöyle buyurdu:

«Benden sonra biribirinizin boyunlarını vurarak kâfirler olmayınız.»"

٣٩٤٣ — حدثنا عبد الرحمن بن إبراهيم . ثنا الوليد بن مسلم . أخبرني عمر بن محمد عن أبيه، عن ابن عمر؛ أن رسول الله ﷺ قال «ويحكم! (أو ويلكم!) لا ترجعوا بعدي كفارا، يضرب بعضكم رقاب بعض» .

TERCEMESİ

3943) "... İbn-i Ömer *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur:

«Vah size (yâhut vay hâlinize), Benden sonra biribirinizin boyunlarına vurarak kâfirler olmayınız.»"

٣٩٤٤ — حدثنا محمد بن عبد الله بن نمير . ثنا أبي ومحمد بن بشر، قالا: ثنا إسماعيل عن قيس، عن الصنابح الأحمسي؛ قال: رسول الله ﷺ «ألا إني فرطكم على الحوض . وإني مكاثر بكم الأمم . فلا تقتتلن بعدي» .

في الزوائد: إسناده صحيح، ورجاله ثقات .

TERCEMESİ

3944) "... Sunâbıh el-Ahmesî *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

«Bilmiş olunuz ki ben kevser havuzu üzerinde şüphesiz öncünüz (yâni ihtiyaçlarınızı önceden hazırlayıcı) olacağım ve ben diğer ümmetlere karşı çokluğunuzla övüneceğim. Onun için benden sonra sakın biribirinizi öldürmeyiniz (çarpışmayınız).»"

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Bunun senedi sahih olup râvileri güvenilir zâtlardır.

İZAHI

Bu bâbın ilk iki hadisi Buhârî ve Müslim tarafından da rivâyet edilmiştir. İkinci hadis Ebû Dâvûd ve Nesâî tarafından da rivâyet edilmiştir. Son hadis ise Zevâid nevindendir.

İlk iki hadîsin mânâsı 8 - 10 şekilde açıklanmıştır. N e v e v î ve K â d ı I y â z tarafından tercih edilen mânâ şöyledir: **"Benden sonra biribirinizin boyunlarını vurarak kâfirler gibi olmayınız."**

Diğer bir yorum şöyledir: Benden sonra dinden çıkıp küfre gitmeyiniz ki biribirinizin boyunlarını da vurmayasınız.

Bir başka yoruma göre "Kâfir" sözcüğü "Silâh kuşanmış" demektir. Bu takdirde mânâ şöyle olur: **"Benden sonra silâh kuşanıp biribirinizi öldürmeyiniz."**

Bir kavle göre "Kâfir" kelimesi nankör demektir. Yâni "Nîmet ve İslâmiyet hakkı husûsunda nankörlük edip çarpışmayınız."

Diğer yorum şekillerini öğrenmek isteyenler B u h â r î ve M ü s l i m ' in şerhlerine başvurabilirler.

Zevâid nevinden olan son hadisin râvilerine gelince; K a y s adlı zât İ b n - i E b î H â z i m ' dir. İ s m â i l de İ b n - i E b î H â l i d ' dir. Sahâbî olan râvi S u n â b ı h (Radıyallâhü anh)'ın sünenimizde bundan başka hadîsi yoktur. Kütüb-i Sitte'nin kalanlarında hiç hadîsi yoktur. Bu zâtın adının tesbiti husûsunda ihtilâf vardır: S u n â b ı h olduğunu söyleyenler olduğu gibi S u - n â b i h i ' dir diyenler de vardır. B u h â r î ve başka âlimler ilk görüşe taraftar olmuştur. Bu hadis A h m e d tarafından da rivâyet edilmiştir.

(٦) باب المسلمون فى ذمة الله عز وجل

6 — MÜSLÜMANLAR(IN HAKLARI) ALLAH (AZZE VE CELLE)'NİN GÜVENCESİNDEDİR, BÂBI

٣٩٤٥ – حدثنا عَمْرُو بْنُ عُثْمَانَ بْنِ سَعِيدِ بْنِ كَثِيرِ بْنِ دِينَارٍ الْحِمْصِيُّ . ثنا أَحْمَدُ ابْنُ خَالِدٍ الذَّهَبِيُّ . ثنا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ أَبِي سَلَمَةَ الْمَاجِشُونُ عَنْ عَبْدِ الْوَاحِدِ بْنِ أَبِي عَوْنٍ ، عَنْ سَعْدِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ ، عَنْ حَابِسٍ الْيَمَامِيِّ (الْيَمَانِيِّ) ، أَبِي بَكْرٍ الصِّدِّيقِ ؛ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ « مَنْ صَلَّى الصُّبْحَ ، فَهُوَ فِي ذِمَّةِ اللَّهِ . فَلَا تُخْفِرُوا اللَّهَ فِي عَهْدِهِ . فَمَنْ قَتَلَهُ ، طَلَبَهُ اللَّهُ حَتَّى يَكُبَّهُ فِي النَّارِ عَلَى وَجْهِهِ » .

فى الزوائد: رجال إسناده ثقات. إلا أنه منقطع. وسعد بن إبراهيم لم يدرك حابس بن سعد، قاله فى التهذيب

TERCEMESİ

3945) "... Ebû Bekr-i Sıddîk *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir :

«Kim sabah namazını kılarsa o kimse Allah'ın güvencesindedir. Artık Allah'ın bu güvencesini ihlâl etmeyiniz. Bu itibarla kim böyle olan bir kimseyi (Şer'i hüküm olmaksızın) öldürürse Allah öldüren kişiyi sorguya çekip neticede baş aşağı cehenneme atar.»"

Not : Zevâid'de şöyle denilmiştir : Bu sened, râviieri güvenilir olmakla beraber munkati (kopuk)tur. Çünkü râvi Hâbis Sa'd bin İbrâhim, râvi bin Sa'd'e yetişmemiştir. Bu durumu Tehzib sâhibi söylemiştir.

٣٩٤٦ – حدثنا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ . ثنا رَوْحُ بْنُ عُبَادَةَ . ثنا أَشْعَثُ عَنِ الْحَسَنِ ، عَنْ سَمُرَةَ بْنِ جُنْدَبٍ ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ « مَنْ صَلَّى الصُّبْحَ ، فَهُوَ فِي ذِمَّةِ اللَّهِ ، عَزَّ وَجَلَّ » .

في الزوائد : إسناده صحيح ، إن كان الحسن سمع من سمرة . وأشعث هو عبد الملك .

TERCEMESİ

3946) "... Semûre bin Cündeb *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Peygamber *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur :

«Kim sabah namazını kılarsa o kimse Allah (Azze ve Celle)'nin güvencesindedir.»"

Not : Zevâid'de şöyle denilmiştir : Râvi el-Hasan, râvi Semûre'den hadîs işitmiş ise bu sened sahihtir. Râvi el-Eş'as, Abdülmelik isimli zâttır.

İZAHI

Zevâid nevinden olan bu iki hadîste geçen Zimmet : Ahid, teminat, güvence ve kefâlet mânâlarına gelir. Bu mânâlar biribirine yakın şeyler olduğu için güvence mânâsına terceme ettim. M ü s l i m de C ü n d e b b i n A b d i l l a h (Radıyallâhü anh)'den buna benzer bir hadîs rivâyet etmiştir. Bu hadîslerden maksad namaz kılmanın, özellikle sabah namazının üstün fazîletini belirtmek ve müslümanlığını namaz gibi alenî bir ibâdetle açıklayan bir kimsenin her türlü haklarının Allah'ın güvencesi ve teminatı altında olduğunu bildirmektir. İlk hadîste belirtildiği gibi böyle bir müslümanı şer'i bir hüküm olmaksızın öldüren bir kimse Allah'ın verdiği güvence ve teminatı ihlâl etmiş, emânete hiyânet etmiş olur. Dolayısıyla Allah, kâtili sorguya çekip nihâyet cehenneme atacaktır. Yâni o kimse cehen-

neme girmeye müstahak sayılır. Eğer müslümam öldürmenin haramlığını inkâr ederse kâfir sayılır ve ebedi olarak cehennemliktir. Şâyet inkâr etmeden bu suçu işlerse cezâlandırılması veyâ bağışlanması Allah'ın dilemesine kalır. E h l - i S ü n n e t ' in mezhebi budur. Bu ve benzeri hadîslerde beyân edilen güvence sâdece can emniyetine âit değil, umûmidir. Yâni müslümanın bütün hak ve hukûku Allah'ın teminatı altındadır. Sabah namazını kılan müslümanın haklarına tecâvüz etmek, ona eziyet etmek karşılıksız bırakılmaz. Bu hadîsler böylece umûmî bir şekilde yorumlanmakla **"Lâ ilâhe illallâh"** diyerek müslüman olduğunu söyleyenlerin öldürülmemesine dâir 3930 nolu hadisin farklı yönü anlaşılır.

Birinci hadîste geçen **"Tuhfirü"** fiili **"İhfâr"** mastarından alınmadır. **İhfâr:** Ahdi bozmak, emânete hiyânet etmek ve güvenceyi ihlâl etmek, demektir.

٣٩٤٧ – حدثنا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ . ثنا الْوَلِيدُ بْنُ مُسْلِمٍ . ثنا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ

ثنا أَبُو الْمُهَزِّمِ ، يَزِيدُ بْنُ سُفْيَانَ . سَمِعْتُ أَبَا هُرَيْرَةَ يَقُولُ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ

« الْمُؤْمِنُ أَكْرَمُ عَلَى اللهِ ، عَزَّ وَجَلَّ ، مِنْ بَعْضِ مَلَائِكَتِهِ » .

في الزوائد : إسناده ضعيف لضعف يزيد بن سفيان ، أبي المهزّم .

TERCEMESİ

3947) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir :

«Mü'min kişi Allah (Azze ve Celle) **katında bâzı meleklerinden üstündür.»"**

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir. Râvi Yezid bin Süfyân Ebü'l-Mühezzim zayıf olduğu için bu sened zayıftır.

İZAHI

Zevâid nevinden olan bu hadisin izahı bölümünde S i n d î: Bu hadîsteki **Mü'min** kelimesinden maksad bâzı mü'minlerdir. Bâzı melekler ifâdesinden maksad da meleklerin avam kısmıdır. Çünkü E h l - i S ü n n e t mezhebine göre velîler, takvâ sâhibi olanlar ve sâlih kişiler, yâni günahlardan kaçınıp ibâdete düşkün mü'minler, meleklerin avam kısmından üstündür. Peygamberler de tüm meleklerden üstündür, der. E l - A z î z î de **Câmiü's-Sağîr** şerhinde: Ha-

disteki mü'minden maksad, kâmil ve olgun mü'mindir. Haramlardan kaçınan ve ibâdete düşkün mü'minlerin meleklerin bâzısından üstünlüğü sebebi ise, meleklerin kötülüğe teşvik edici şehvet duygusunu taşımamasıdır. Mü'min ise başına nefis, şeytan ve şehvet amansız biçimde musallat olmuş durumdadır. Bu itibarla dâima kötülüğe teşvik ve tahrik edici bu unsurlarla mücâdele hâlindedir. Mücâdele ve savaşı başarmakla üstün bir rütbe kazanmış olur, demiştir.

(٧) باب العصبية

7 — KİŞİNİN KENDİ KAVMİNİ KAVMİYETÇİLİK DUYGUSUYLA KÖRÜ KÖRÜNE SAVUNUP ONLAR İÇİN ÖFKELENMESİ BÂBI

Bu bâbın hadislerinin tercemesine geçmeden önce bâbın başlığında geçen Asabiyyet kelimesi ile ilgili birkaç söz etmeyi uygun buldum.

Asabe: Kişinin baba tarafından yakınlarına denilir. **Asabi** kelimesi de yakınları için sinirlenerek sırf akrabalık duygusuyla onları savunan kişi için kullanılır. **Asabiyyet** ve **Taassub** ise kişinin sırf akrabalık duygusuyla yakınları için öfkelenmesi ve onları savunması demektir. Câhiliyet devrinde taassup yaygın idi. Kabileler arasında aşiretçilik ve kavmiyetçilik duygusuyla anlamsız sürtüşmeler, hattâ çatışmalar ve çarpışmalar süregelirdi. İslâmiyet gelince bu gibi duygular yerini İslâm kardeşliğine bıraktı. Artık aşiretçilik, kavmiyetçilik ve kabilecilik değil, İslâmcılık zihniyeti yerleşti. Bütün müslümanlar kardeş kılındı. Çarpışmalar ve savaşlar ancak İslâm dininin yücelmesi ve hakkın, hakkaniyetin savunması için meşrû kabul edildi. Zulüm ve haksızlıkta kimseye yardımcı olmak diye bir şey kalmadı. Hiç kimseye zulüm ve haksızlık yolunda hiç kimseye yardım etme selâhiyeti tanınmadı. Yüce dinimiz böylece câhiliyet devrinin taassubunu kökünden kazıdı.

٣٩٤٨ — حدّثنا بِشْرُ بْنُ هِلَال الصّوّافُ . ثنا عَبْدُ الْوَارِثِ بْنُ سَعِيدٍ . ثنا أَيُّوبُ عَنْ غَيْلَانَ بْنِ جَرِيرٍ ، عَنْ زِيَادِ بْنِ رِيَاحٍ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ؛ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « مَنْ قَاتَلَ تَحْتَ رَايَةٍ عِمِّيَّةٍ ، يَدْعُو إِلَى عَصَبِيَّةٍ ، أَوْ يَغْضَبُ لِعَصَبِيَّةٍ ، فَقِتْلَتُهُ جَاهِلِيَّةٌ » .

TERCEMESİ

3948) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir :

«Her kim bir soy sop dâvâsına (halkı) teşvik ederek veyâ bir soy sop dâvâsı için öfkelenerek hak veyâ bâtıl olduğu bilinmez bir gâye ile körü körüne açılan bayrak altında (yâni toplanan bir topluluk içinde) savaşırsa, o kimsenin öldürülüşü bir câhiliyet öldürülüşüdür.»"

٣٩٤٩ – حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة . ثنا زياد بن الربيع اليحمدي عن عباد ابن كثير الشامي ، عن امرأة منهم يقال لها : فسيلة . قالت: سمعت أبي يقول: سألت النبي ﷺ ، فقلت : يا رسول الله ! أمن العصبية أن يحب الرجل قومه ؟ قال « لا . ولكن من العصبية أن يعين الرجل قومه على الظلم » .

في الزوائد: روى أبو داود بعض هذا الحديث.وهو: قلت يارسول الله ما العصبية؟ قال« أن يعين الرجل قومه على الظلم » .

TERCEMESİ

3949) "... Füseyle'nin babası (Vâsile bin el-Eska') *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan; Şöyle demiştir:

Ben, Yâ Resûlallah! Adamın kendi kavmini sevmesi taassubtan (bir çeşit sayılır) mı? diye Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e sordum. O:

«Hayır. Ve lâkin adamın kendi kavmine zulümde yardım etmesi taassubtan (bir nevi) dir», buyurdu."

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Ebû Dâvûd bu hadisin bir parçasını rivâyet etmiştir. O parça şöyledir: «Ben Yâ Resûlallah! Asabiyyet (taassup) nedir? diye sordum. O buyurdu ki: «Adamın kavmine zulümde yardım etmesidir.»

İZAHI

Ebû Hüreyre (Radıyallâhü anh)'ın hadisini Müslim ve Nesâi uzun bir metin hâlinde rivâyet etmişlerdir. Müslim bu hadisi "Kitâbü'l-İmâre" bölümünün 13. bâbında rivâyet etmiştir. Nesâi de "Kitâbu Tahrimi'd-Demm" bölümünde rivâyet etmiştir.

Bu hadiste geçen Rayet: Bayrak demektir. İmmiyye de Amâ'dan alınmadır. Amâ: Dalâlet ve sapıklıktır. Nevevi: "İmmiyye bayrak" ifâdesi Ahmed bin Hanbel ve cumhûra göre; hak veyâ bâtıl olduğu belirsiz bir gâye etrafında toplanan bir topluluk anlamında kinâyedir, demiştir.

Asabiyyet'i de soy sop dâvâsı mânâsına yorumlamayı uygun buldum. Aslında bu kelime gerek ikinci hadîste ve gerekse Ebû Dâvûd'un rivâyet ettiği benzeri hadiste kişinin kendi kavmine zulümde yardımcı olması şeklinde beyân buyurulmuştur. El-Münâvi de: Asabiyyet, zâlime yardım etmektir, demiştir. El-Kâri de böyle demiştir. Ancak bu kelime birinci hadîste zâlime yardım etmek şeklinde yorumlanırsa bu ifâde İmmiyye râyet, yâni hak veyâ bâtıl olduğu mechul bir gâye, ifâdesine pek uygun düşmez kanısındayım. Çünkü zâlime yardım etmek bâtıldır. Artık bunun hak veyâ bâtıl olduğunun belirsiz olduğu söylenemez. Allah, en iyi bilendir.

İkinci hadis ise Zevâid nevindendir. Ancak notta belirtildiği gibi Ebû Dâvûd da bunun bir benzerini rivâyet etmiştir .

HADİSLERDEN ÇIKAN HÜKÜM :

1. İslâmda taassup yoktur. Yâni kişi körü körüne ve şuursuzca kabilesine, akrabasına ve kavmine yardıma koşamaz, ulu orta onlar için başkasına kızamaz. Başka bir deyimle müslüman, hak mı bâtıl mı olduğunu bilmediği bir dâvâ peşinde koşamaz. Haksızlık eden kişi babası da olsa ondan yana çıkamaz.

2. Hak veyâ bâtıl olduğu mechul bir gâye etrafında toplanan bir guruba katılıp halkı soy sop dâvâsına çağıran veyâ soyu sopu için öfkelenerek çarpışan ve dolayısıyle öldürülen bir kimsenin ölümü şekil bakımından câhiliyet devri ölümüne benzer. Yâni câhiliyet devri insanları nasıl başsız ve düzensiz biçimde bir taassup ile çarpışıp öldürülüyor idi ise bu da ona benzer. Bu ifâdeden maksad böyle bir çarpışmada ölen müslümanın kâfir olarak öldüğünü bildirmek değildir.

3. Kişinin kendi kavmini, kabilesini sevmesi meşrûdur.

Son hadisin râvisi Vâsile bin el-Eska (Radıyallâhü anh)'ın hâl tercemesi 530. hadis bölümünde geçti.

Şu noktayı belirtmeyi uygun buldum: Bu bâbta rivâyet edilen hadîsler bir kimsenin kendi akrabasına zulümde, haksız konularda yardımcı olmasını ve soy sop dâvâsını güderek onlar için öfkelenmesini yasaklar. Kişiye en yakın olan akrabası için böyle yapması yasaklandığına göre aşireti, kabilesi, kavmi veyâ ırkdaşları için böyle bir yola girmesi gâyet tabii yasak olur. Bu itibarla bu hadislerin hükmü bu gibi cereyanlara da şümullüdür denilebilir. İslâmda kişinin ır-

kına, kafatasına, deri rengine ve diline değil onun imânına, ibâdetine, Allah'a kulluk görevini yapması derecesine bakılır. Allah katında en değerli ve üstün müslüman, O'na takvâca en yakın olanıdır. Arabın Arap olmayana ve K u r e y ş soyundan olanın başka soydan olana hiçbir üstünlüğü yoktur. Üstünlük ancak takvâ iledir. Bu konuda âyetler ve hadisler mevcuttur.

(٨) باب السواد الأعظم

8 — İSLÂMIN BÜYÜK TOPLULUĞU(NDAN AYRILMAMA) BÂBI

٣٩٥٠ — حدثنا العبّاسُ بنُ عثمانَ الدمشقيُّ . ثنا الوليدُ بنُ مسلمٍ . ثنا مُعانُ ابنُ رفاعةَ السّلاميُّ . حدثني أبو خلفٍ الأعمى ؛ قال : سمعتُ أنسَ بنَ مالكٍ يقولُ : سمعتُ رسولَ اللهِ ﷺ يقولُ « إنَّ أمّتي لا تجتمعُ على ضلالةٍ . فإذا رأيتم اختلافاً ، فعليكم بالسّوادِ الأعظمِ » .

في الزوائد : في إسناده أبو خلف الأعمى ، واسمه حازم بن عطاء ، وهو ضعيف . وقد جاء الحديث بطرق ، في كلها نظر . قاله شيخنا العراقي في تخريج أحاديث البيضاوي .

TERCEMESİ

3950) "... Enes bin Mâlik *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Ben, Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'den şu buyruğu işittim:

«Benim ümmetim dalâlet üzerinde şüphesiz toplanmaz (birleşmez). Bu itibarla siz (ümmetim arasında) bir ihtilâf gördüğünüz zaman büyük müslüman topluluğundan ayrılmayınız.»"

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Bunun senedinde Ebû Halef el-A'mâ bulunur. Adı da Hâzim bin Atâ'dır. Bu râvi zayıftır. Bu hadis birkaç senedle rivâyet edilmiş ise de, hepsinde zayıflık belirtisi vardır. Bu durumu el-Irakî şeyhimiz, Beyzâvî'nin hadislerinin tahrici'nde söylemiştir.

(٩) باب ما يكون من الفتن

9 — OLACAK FİTNELER BÂBI

٣٩٥١ — حدثنا محمدُ بنُ عبدِ اللهِ بنِ نميرٍ وعليُّ بنُ محمدٍ ، قالا : ثنا أبو معاويةَ عن الأعمشِ ، عن رجاءٍ الأنصاريِّ ، عن عبدِ اللهِ بنِ شدّادِ بنِ الهادِ ، عن معاذِ بنِ جبلٍ ؛

قَالَ : صَلَّى رَسُولُ اللهِ ﷺ ، يَوْمًا ، صَلَاةً ، فَأَطَالَ فِيهَا . فَلَمَّا انْصَرَفَ قُلْنَا (أَوْ قَالُوا) :
يَا رَسُولَ اللهِ! أَطَلْتَ، الْيَوْمَ، الصَّلَاةَ. قَالَ « إِنِّي صَلَّيْتُ صَلَاةَ رَغْبَةٍ وَرَهْبَةٍ سَأَلْتُ اللهَ،
عَزَّ وَجَلَّ ، لِأُمَّتِي ثَلَاثًا فَأَعْطَانِي اثْنَتَيْنِ ، وَرَدَّ عَلَيَّ وَاحِدَةً . سَأَلْتُهُ أَنْ لَا يُسَلِّطَ
عَلَيْهِمْ عَدُوًّا مِنْ غَيْرِهِمْ ، فَأَعْطَانِيهَا . وَسَأَلْتُهُ أَنْ لَا يُهْلِكَهُمْ غَرَقًا ، فَأَعْطَانِيهَا .
وَسَأَلْتُهُ أَنْ لَا يَجْعَلَ بَأْسَهُمْ بَيْنَهُمْ ، فَرَدَّهَا عَلَيَّ » .

في الزوائد : إسناده صحيح . رجاله ثقات .

TERÇEMESİ

3951) "... Muâz bin Cebel *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir :

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) bir gün bir namaz kıldı da namazı uzattı. Sonra namazı bitirince : Yâ Resûlallah! Bugün namazı uzattın, dedik (veyâ dediler). Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) :

«Ben bir ümit ve bir korku namazını kıldım. Ben (namazda) Allah (Azze ve Celle)'den ümmetim için üç şey istedim. Allah iki şeyi verdi ve bir tânesini bana reddetti (onu vermedi). Ben ümmetime başkalarından (yâni kâfirlerden) bir düşmanı musallat etmemesini (yâni ümmetin mahvedilmemesini) istedim. Allah bunu bana verdi. Ümmetimi suda boğmak sûretiyle helâk etmemesini istedim. Bunu da bana verdi. Ümmetimin savaşının kendi aralarında kılmamasını da istedim. Fakat Allah bu isteğimi reddetti.»"

Not : Zevâid'de şöyle denilmiştir : Bunun senedi sahih olup râvileri güvenilir zâtlardır.

İZAHI

Zevâid nevinden olan bu hadiste geçen "Rağbet" ümit mânâsına, "Rehbet" de korku mânâsına yorumlanmıştır. El-Kari: Yâni bu namaz, sevab ümidi ile azabtan korkma maksadını içinde toplayan bir namazdı. Diğer namazlarda ise bu iki maksaddan biri ağır basıyordu. Sonra Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in bu namazdan maksadı ümmeti için duâ etmekti. Duâ ederken bunun kabul buyurulmasını veyâ reddedilmesini dikkate alarak uzattı, demiştir.

Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) ettiği duâda; ümmetinin tamamının düşmanları tarafından imhâ edilmemesini veyâ Nûh kavmi gibi tamamının suda boğulmamasını dilemiş ve Allah da bu iste-

ğini kabul buyurmuştur. Üçüncü isteğe gelince; ümmeti arasında iç savaşların olmamasını dilemiş. Fakat bu duâ kabul edilmemiştir. Bilindiği gibi Hz. Osmân (Radıyallâhü anh)'ın şehid edilmesi ile müslümanlar arasında başlayan fitneler ve iç savaşlar İslâm târihi boyunca süregelmiştir. Hâlen de müslüman milletler arasmda zaman zaman savaşlar vukû bulmaktadır. Bu satırları yazdığım sıralarda bir yıldan beri İrân ile Irâk arasmda süregelen ve yâklaşık olarak elli bin müslümanın öldürülmesine yol açan savaş henüz sona ermemiştir.

Bu hadis, Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in bir mûcizesidir.

٣٩٥٢ — حدثنا هشام بن عمار. ثنا محمد بن شعيب بن شابور. ثنا سعيد بن بشير عن قتادة؛ أنه حدثهم عن أبي قلابة الجرمي، عبد الله بن زيد، عن أبي أسماء الرحبي، عن ثوبان، مولى رسول الله ﷺ؛ أن رسول الله ﷺ قال « زويت لي الأرض حتى رأيت مشارقها ومغاربها. وأعطيت الكنزين: الأصفر (أو الأحمر) والأبيض (يعني الذهب والفضة) وقيل لي: إن ملكك إلى حيث زوي لك. وإني سألت الله عز وجل ثلاثا: أن لا يسلط على أمتي جوعا فيهلكهم به عامة. وأن لا يلبسهم شيعا ويذيق بعضهم بأس بعض. وإنه قيل لي: إذا قضيت قضاء، فلا مرد له. وإني لن أسلط على أمتك جوعا فيهلكهم فيه. ولن أجمع عليهم من بين أقطارها، حتى يفني بعضهم بعضا، ويقتل بعضهم بعضا. وإذا وضع السيف في أمتي، فلن يرفع عنهم إلى يوم القيامة. وإن مما أتخوف على أمتي أئمة مضلين. وستعبد قبائل من أمتي الأوثان. وستلحق قبائل من أمتي بالمشركين. وإن بين يدي الساعة دجالين كذابين. قريبا من ثلاثين. كلهم يزعم أنه نبي. ولن تزال طائفة من أمتي على الحق منصورين، لا يضرهم من خالفهم حتى يأتي أمر الله، عز وجل ».

قال أبو الحسن: لما فرغ أبو عبد الله من هذا الحديث، قال: ما أهوله!!

TERCEMESİ

3952) "... Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)*'in azadlı kölesi Sevbân *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur :

«Yer benim için o derece dürülüp toplatıldı ki ben onun şark taraflarını ve garp taraflarını gördüm. Bana sarı (veyâ kırmızı) ve beyaz (yâni altın ve gümüş) hazîneleri de verildi ve bana: Senin (ümmetinin) mülkü senin için dürülüp toplatılan alanlara kadar (genişliyecek)dir, denildi. Ben, Allah Azze ve Celle'den (şu) üç şeyi (veyâ şunları üç defa) istedim: Allah'ın ümmetimin başına tümünü helâk edecek bir açlık felâketini musallat etmemesini ve ümmetimi fırka fırka yapıp (biribiriyle savaşmak ve iç harple) bâzısına bâzısının azâbını tattırmamasını da istedim. (Bu isteklere karşı Allah tarafından) bana: Ben bir hüküm verdiğim zaman artık o hükmün infaz edilmemesine mahal yoktur ve ben, senin ümmetin başına onları (tümüyle) helâk edecek bir açlık felâketini musallat etmeyeceğim ve dünyanın çevresi arasında bulunan (kâfir düşmanlar)ı ümmetin aleyhinde toplamayacağım ki ümmetinin bâzısı diğer bâzısını yok etsin ve biribirini öldürsün, buyuruldu. Ümmetimin içine kılıç konulduğu (yâni iç savaş olduğu) zaman artık kıyâmet gününe kadar kılıç onlardan kaldırılmayacak (yâni iç savaş son bulmayacak)tır. Şüphesiz ümmetim için korktuğum şeylerden birisi de sapıtıcı (yâni bid'âtlere, günahlara çağırıcı) imâmlar (yâni devlet adamları)dır. Ümmetimden bâzı kabîleler putlara tapacak ve ümmetimden bâzı kabîleler de müşriklere iltihak edecektir. Kıyâmete yakın zamanlarda otuza yakın çok yalancı deccâl muhakkak olacak. Deccâlların hepsi peygamber olduğunu söyleyecektir. (Halbuki peygamberlerin sonuncusu benim ve benden sonra peygamber yoktur). Allah (Azze ve Celle)'nin emri (ki bütün mü'minlerin toptan vefât etme belirtisi olan bir rüzgârdır) gelinceye kadar ümmetimden bir zümre dâima hak (yol) üzerinde kalıp ilâhî yardıma mazhar olacak muhâlifleri onlara zarar veremeyecektir.»

Ebü'l-Hasan dedi ki: Ebû Abdillah (İbn-i Mâceh) bu hadîsin rivâyetini bitirince: Bu, ne kadar dehşetli bir hadîstir, dedi."

İZAHI

Bu hadîsi E b û D â v û d da Kitâbü'l-Fiten'de rivâyet etmiştir. M ü s l i m ise bunun baş kısmını fitneler bölümünde, ümmetin bir zümresinin ilâhî emir gelinceye kadar hak üzerinde devam edeceğine dâir son bölümü de Cihâd bölümünde rivâyet etmiştir. T i r-

m i z i de bu hadisi parçalar hâlinde Fitneler bölümünün değişik bâblarında rivâyet etmiştir.

Bu hadiste apaçık mûcizeler mevcuttur. Geleceğe âit verilen haberler hamdolsun aynen gerçekleşmiştir.

Hadisin baş kısmında yer küresinin Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) için dürülüp şarkın ve garbın kendisine gösterildiği, dürülüp gösterilen alanların müslümanların tasarruf ve mülkiyetlerine geçeceği ve onlara altın ile gümüş hazinelerinin verileceği birer mûcize olarak haber verilmektedir.

N e v e v i : Bu hadiste Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'e yer küresinin doğu ve batı taraflarının gösterildiği ifâdesi, İslâm ümmetinin genişlemesinin daha çok doğu ve batıya uzanacağına işârettir. Nitekim de böyle oldu. İslâm ülkelerinin güney ve kuzeye doğru gelişmesi doğu ve batı taraflarına olan gelişmeye oranla azdır. Hadiste geçen altın ve gümüş hazinelerinden maksad ise I r a k ve S u r i y e kralları K i s r â ve K a y s e r'in hazineleridir, demiştir.

E t - T u r b u ş t i de: Kırmızı ve beyaz hazinelerden maksad K i s r â ve K a y s e r'in hazineleridir. K i s r â devletinin nakit parasının çoğunluğunu altın, K a y s e r'inkinin ekseriyetini gümüş teşkil ettiği için böyle buyurulmuştur, der.

Hadisin yukarda sözü edilen paragrafından sonra gelen;

وَإِنِّي سَأَلْتُ اللهَ عَزَّ وَ جَلَّ ثَلَاثًا cümlesi iki şekilde mânâlandırılabilir:

"Ve ben, Allah (Azze ve Celle)**'den üç şey istedim"** veyâ **"Ve ben** (şu şeyleri) **Allah** (Azze ve Celle)'den **üç defa istedim."**

Bu cümleden sonra beyân edilen istekler ikidir:

1. Ümmetin tümünü kaplayıp onları helâk eden bir kıtlığın verilmemesidir.

2. Ümmetin fırka fırka edilip biribirleri ile savaşmamalarıdır.

M ü s l i m, T i r m i z i ve E b û D â v û d'un rivâyetlerinde de bu iki istek vardır. Üçüncü bir isteğe dâir bir kayda rastlamadım. Bu itibarla anılan cümle ya ikinci şekilde yorumlanır. Ya da üçüncü istek beyân buyurulmamış veyâ rivâyet edilmemiştir.

Hadisin bundan sonraki kısmında Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in ilk isteğinin kabul buyurulduğu, yâni İslâm âleminin tamamını kaplayıcı bir açlık ve kıtlık tehlikesiyle müslümanlarının

tamamının mahvedilmeyeceği bildirilmektedir. Şu halde İslâm ülkelerinin bâzılarında kıtlık olsa bile diğer ülkelerde veyâ memleketlerde olmayacaktır. Allah'a hamd olsun ki bu mûcize de gerçekleşmiştir. Hadîsin bu bölümünde müslümanlar arasında iç savaşların çıkmaması, biribiriyle çarpışmaması yolundaki duâ ve dileğin kabul edilmediği ve ilâhî takdirin bunun aksine olduğu belirtilmiştir. Ümmetin içine kılıç konulduktan, yâni savaş patlak verdikten sonra kıyâmete kadar sonu gelmiyeceği bildirilmiştir. Bu mûcize de aynen tahakkuk etmiştir. Sahâbîler devrinde başlayan çarpışma ve iç savaşlar süregelmiştir. İslâm âleminin bir bölgesinde bir huzur ve sükûnet sağlanınca bir başka bölgede huzursuzluk ve çatışma görülüyor. Şu yirminci asırda da İslâm âleminin hâli budur.

Hadîsin bundan sonraki bölümünde müslüman kabîlelerden bâzılarının müşriklere, yâni kâfirlere iltihak edeceği, dinden çıkacağı haber veriliyor. Bunun bir çeşidi Hz. Ebû Bekir (Radıyallâhü anh)'ın hilâfeti döneminde meydana geldi. Hattâ Hz. Ebû Bekir (Radıyallâhü anh) bu mürtedlere savaş açtı. Bu mûcize de gerçekleşti.

Hadîste daha sonra kıyâmete yakın zamanlarda otuza yakın çok yalancı deccalların türeyeceği bildirilmiştir. El-Hâfız, Buhâri'nin şerhinde türemiş olan bazı deccalların adlarını ve hallerini anlatmıştır. Beklenen büyük Deccâl bunların dışındadır.

Müslümanlardan bir zümrenin kıyâmete dek hak üzerinde bulunacağına dâir parağrafın benzeri sünenimizin 6, 7, 9 ve 10. numarasında geçti. Buna âit bilgi orada verilmiştir.

٣٩٥٣ – حدثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ . ثنا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ عَنِ الزُّهْرِيِّ ، عَنْ عُرْوَةَ ، عَنْ زَيْنَبَ ابْنَةِ أُمِّ سَلَمَةَ ، عَنْ حَبِيبَةَ ، عَنْ زَيْنَبَ بِنْتِ جَحْشٍ ؛ أَنَّهَا قَالَتْ : اسْتَيْقَظَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ ، مِنْ نَوْمِهِ ، وَهُوَ مُحْمَرٌّ وَجْهُهُ ، وَهُوَ يَقُولُ « لَا إِلَٰهَ إِلَّا اللَّهُ . وَيْلٌ لِلْعَرَبِ مِنْ شَرٍّ قَدِ اقْتَرَبَ . فُتِحَ الْيَوْمَ مِنْ رَدْمِ يَأْجُوجَ وَمَأْجُوجَ » وَعَقَدَ بِيَدَيْهِ عَشَرَةً .

قَالَتْ زَيْنَبُ ، قُلْتُ : يَا رَسُولَ اللَّهِ ! أَنَهْلِكُ وَفِينَا الصَّالِحُونَ ؟ قَالَ « إِذَا كَثُرَ الْخَبَثُ » .

TERCEMESİ

3953) "... (Peygamber *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)*'in zevcelerinden) Zeyneb bint-i Cahş *(Radıyallâhü anhâ)*'dan rivâyet edildiğine göre:

Bir defa Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **uykusundan uyanarak** (telaştan) **yüzü kızarmış vaziyette:**

«Lâ ilâhe illallah, vuku bulması yaklaşan bir şer (fitne)**den dolayı vay Arapların hâline. Bu gün Ye'cûc ve Me'cûc'un seddinden şöyle bir delik açıldı, buyurdu ve şehâdet parmağının ucunu baş parmağının ortasındaki mafsal ile birleştirerek** (açılan deliğin büyüklüğünü göstermek üzere) **halka yaptı.»**

Zeyneb (Radıyallâhü anhâ) **demiştir ki: Ben Yâ Resûlallah! İçimizde sâlih** (yâni Allah'a itâatkâr, iyi ve temiz mü'min)**ler bulunduğu halde biz helâk olur muyuz? diye sordum. Resûl-i Ekrem** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem):

«(Evet,) **fuhuş, günah ve fâsıklık çoğaldığı zaman** (helâk olursunuz)**» diye cevab verdi."**

İZAHI

Bu hadisi; Buhârî, Müslim, Tirmizî ve Nesâî de rivâyet etmişlerdir. Hadiste sözü edilen Sedd ve Ye'cûc ile Me'cûc meselesi Kehf sûresinin 83-96. âyetlerinde ve Enbiyâ sûresinin 96 ve 97. âyetlerinde geçiyor. Hadiste geçen Redm, sed demektir.

Gerek Kur'ân-ı Kerîm âyetlerinde ve gerekse hadislerde geçen Seddin hangi sed olduğu ve Ye'cûc ile Me'cûc'un hangi millet veyâ kabileler olduğu açıkça belirtilmemiştir. Bu itibarla tefsir kitabları ve hadisleri açıklayan şerh kitablarında bu konuya ilişkin müteaddid görüşler beyân edilmiştir. Çok yer alan bu görüşleri, rivâyet ve ihtimalleri buraya aktarmaya gerek görmüyorum. Bu konuda ayrıntılı bilgi almak isteyenler tefsir kitablarına başvurmalıdır.

Bâzılarına göre Sedd'den maksad Çin seddidir. Diğer bâzılarına göre Yemen'deki Me'rib seddidir. Üçüncü bir görüşe göre bundan maksad Ermenistan ve Azerbeycan dağları arasındaki demir kapıdır. Bir başka görüşe göre Buhârâ'nın Kokya dağı bitişiğindeki seddir. Bu görüşlerin hiçbiri kesin bir delile dayanmaz.

Y e ' c û c ve M e ' c û c denilen insan topluluğuna gelince; târihçiler bunların, Hz. N û h (Aleyhisselâm)'ın Y â f e s isimli oğlunun sülâlesinden olduğunu söylerler. Bâzıları insanların yüzde doksanını bunların teşkil ettiğini söylerler. M o ğ o l l a r ' ın ve H u n l a r ' ın bunlardan olması ihtimâline ağırlık verenler vardır. Merhûm H a m d i Y a z ı r, Tefsir kitâbında bâzı nakillerde bulunmuştur. Bâzı zâtlar R u s l a r ' ın Y e ' c û c ve İ n g i l i z ile A l m a n l a r ' ın da M e ' c û c sülâlesinden olduklarını söylerler.

Hadiste, yaklaşan bir şer fitneden dolayı Arapların hâlinin feci olacağına işâret buyuruluyor. Bu fitne ve şerden maksad H z . O s m â n (Radıyallâhü anh)'ın şehîd edilmesi ve ondan sonra devam eden fitnelerdir. Bu müessif olayların zararı Araplara mahsus olmayıp, tüm İslâm âleminin huzursuz ve rahatsız olmasına sebebiyet vermiş ise de o dönemde müslümanlarm büyük çoğunluğunu Araplar teşkil ettiği için «Vay Arapların hâline» buyurulmuştur.

Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm), Y e ' c û c ve M e ' c û c seddinden bir deliğin açıldığını bildirirken deliğin miktarını şehâdet parmağı ile başparmağını halkalamak sûretiyle bildirmiştir. Araplar alışverişlerinde bir malın fiâtı üzerinde pazarlık ederken ellerin parmaklarıyla işâret etmeyi fiatları dille söylemeye tercih ederlerdi ki, satıcı ile alıcıdan başkası konuşulan fiat ve pazarlığı bilmesin. Onun için parmakları halkalamanın değişik şekilleri bir takım sayıları ifâde ederdi. Şehâdet parmağının ucu başparmağın ortasındaki mafsal ile birleştirilerek oluşturulan halka Araplara göre 10 sayısını ifâde eder. Bu hadiste beyân edildiğine göre Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm), mübârek ellerinin şehâdet parmağı ile başparmağını halkalamak sûretiyle açılan deliğini büyüklüğünü bildirmiştir.

Hadiste geçen "Habes" fuhuş, gayrı meşrû çocuk veyâ fısk-u fücûr mânâlarına yorumlanmıştır. Yâni kötülükler ve günahlar çoğalınca gelen ilâhî tokat günahkâr kullar yanında iyi ve temiz müslümanları da kaplar. Nasıl ki yangında yaş ile kuru bir arada yanar.

٣٩٥٤ — حدثنا رَاشِدُ بْنُ سَعِيدٍ الرَّمْلِيُّ. ثنا الْوَلِيدُ بْنُ مُسْلِمٍ عَنِ الْوَلِيدِ بْنِ سُلَيْمَانَ ابْنِ أَبِي السَّائِبِ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ يَزِيدَ، عَنِ الْقَاسِمِ، أَبِي عَبْدِ الرَّحْمٰنِ، عَنْ أَبِي أُمَامَةَ؛ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ «سَتَكُونُ فِتَنٌ. يُصْبِحُ الرَّجُلُ فِيهَا مُؤْمِنًا وَيُمْسِي كَافِرًا. إِلَّا مَنْ أَحْيَاهُ اللهُ بِالْعِلْمِ».

في الزوائد : إسناده ضعيف . قال ابن معين : على بن يزيد عن القاسم عن أبى أمامة ، هى ضعاف كلها.
وقال البخارى وغيره ، فى على بن يزيد : منكر الحديث .

TERCEMESİ

3954) "... Ebû Ümâme *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur:

«Bir takım fitneler olacaktır. Adam o fitnelerde mü'min olarak sabahlayacak ve kâfir olarak akşamlayacaktır. Ancak Allah'ın ilim ile (kalbini) ihyâ ettiği kimseler (bu tehlikeden) müstesnâdır.»"

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Bunun senedi zayıftır. İbn-i Muin: Ali bin Yezid'in el-Kâsım aracılığıyla Ebû Ümâme (R.A.)'den olan rivâyetlerin hepsi zayıftır, demiştir. Buhârî ve başkası: Ali bin Yezid'in hadisleri münkerdir, demişlerdir.

٣٩٥٥ — حدثنا محمد بن عبد الله بن نمير . ثنا أبو معاوية وأبى ، عن الأعمش عن شقيق ، عن حذيفة ؛ قال : كنا جلوسا عند عمر ، فقال : أيكم يحفظ حديث رسول الله ﷺ فى الفتنة ؟ قال حذيفة : فقلت : أنا . قال : إنك لجرئ . قال : كيف ؟ قال : سمعته يقول « فتنة الرجل فى أهله وولده وجاره تكفرها الصلاة والصيام والصدقة . والأمر بالمعروف والنهى عن المنكر » . فقال عمر : ليس هذا أريد . إنما أريد التى تموج كموج البحر . فقال : مالك ولها ؟ يا أمير المؤمنين ! إن بينك وبينها بابا مغلقا . قال : فيكسر الباب أو يفتح ؟ قال : لا . بل يكسر . قال : ذاك أجدر أن لا يغلق .

قلنا لحذيفة : أكان عمر يعلم من الباب ؟ قال : نعم . كما يعلم أن دون غد الليلة . إنى حدثته حديثا ليس بالأغاليط .

فهبنا أن نسأله : من الباب ؟ فقلنا لمسروق : سله . فسأله . فقال : عمر .

TERCEMESİ

3955) "... Huzeyfe (bin el-Yemân) *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan; Şöyle demiştir:

Biz (bir gün halîfe) Ömer (bin el-Hattâb) (Radıyallâhü anh)'ın yanında oturuyorduk. Ömer (orada bulunan sahâbîlere) :

Hanginiz Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in fitne hakkındaki hadîsini hâfızasında iyice tutuyor? diye sordu. Huzeyfe demiş ki, bu soru üzerine :

Ben (iyi bellemişim), dedim. Ömer (Radıyallâhü anh) :

Sen cidden (hadîs bellemeye) cür'etkârsın, dedi. (Sonra) Hadîs nasıldır? diye sordu. Huzeyfe : Ben, Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'den :

Adamın âilesi, evlâdı ve komşusu yüzünden mâruz kaldığı fitneye (günaha); namaz, oruç, sadaka, iyi şeyleri emretmek ve kötü şeyleri menetmek keffâret olur, buyruğu işittim, dedi. Bunun üzerine Ömer (Radıyallâhü anh) :

(Hayır, sormak) istediğim bu (fitne hadîsi) değil. Ben ancak denizin dalgalanması gibi dalgalanan fitne (hakkındaki hadîsi) kasdediyorum, dedi. Bunun üzerine Huzeyfe (Radıyallâhü anh) :

Ey Mü'minlerin Emîri! O fitne ile senin ne ilişiğin var? Şüphesiz seninle o fitne arasında kilitli bir kapı vardır, dedi. Ömer (Radıyallâhü anh) :

O kapı kırılacak mı, yoksa açılacak mı? diye sordu. Huzeyfe (Radıyallâhü anh) :

Hayır, kırılacak, diye cevab verdi. Ömer (Radıyallâhü anh) :

Kırılan kapı (açılan kapıya nazaran) hiç kilitlenemez, dedi.

(Şakîk demiştir ki :) Biz Huzeyfe'ye :

Ömer, kapının kim olduğunu biliyor muydu? diye sorduk. Huzeyfe (Radıyallâhü anh) :

Evet, yarından önce bu gecenin geleceğini bildiği gibi (biliyordu). Ben ona hiç yalan yanlış olmayan bir hadîs rivâyet ettim, dedi.

(Şakîk demiştir ki :) Biz bunun üzerine kapının kim olduğunu Huzeyfe'ye sormaya cesâret edemedik de Mesrûk'a : Sen Huzeyfe'ye sor, dedik. Mesrûk ona sordu. O da : (Kapı) Ömer'dir, dedi."

İ Z A H I

Bu hadîsi; Buhârî, Müslim ve Tirmizî de rivâyet etmişlerdir.

Hadisin baş kısmında âile, evlâd ve komşu yüzünden işlenen hatâlara; namaz, oruç, sadaka ve iyilikleri emredip kötülüklerle mücâ-

delenin keffâret olduğu bildirilir. Yâni anılan insanlarla ilgili olarak işlenen küçük günahlar bu ibâdetlerle Allah'ın yardımıyla bağışlanır. Bilindiği gibi sayılan ibâdetlerin dışında kalan hayırlı hizmet ve ibâdetler de küçük günahlara keffâret olur. Ancak sayılan ibâdetler daha önemli olduğu için onların anılmasıyla yetinilmiştir.

Hz. Ömer (Radıyallâhü anh)'ın sorduğu fitne ise Hz. Osmân (Radıyallâhü anh)'ın şehid edilmesiyle başlayan ve sonu gelmeyen fitnelerdir. Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in sırdaşı olan Huzeyfe (Radıyallâhü anh)'ın Ömer (Radıyallahü anh)'a: Senin ile o fitne arasında kilitli bir kapı vardır, sözünden maksadı şudur: O fitne senin döneminde olmayacaktır. Senin bedenin fitneye karşı bir seddir.

Nevevî: Huzeyfe (Radıyallâhü anh)'ın Ömer (Radıyalâhü anh)'ın şehid edileceğini bildiği muhtemeldir. Ancak bunu açıkça söylememiş. Çünkü Ömer (Radıyallâhü anh) kendi bedeninin kapı mâhiyetinde olduğunu bilirdi. Bu itibarla Huzeyfe (Radıyallâhü anh) onun öldürülmesi olayını açıklamadan buna işâret etmiştir, der. Huzeyfe (Radıyallâhü anh) fitneyi bir binâya benzetmiş, Ömer (Radıyallâhü anh)'ın hayatını da o binânın kilitli kapısına benzetmiş ve öldürülmesini de kapının kırılmasına benzetmiştir. Bu itibarla Hz. Ömer (Radıyallâhü anh)'ın öldürülmesiyle fitne kapısı açılmış olur.

Buhârî'nin rivâyetinde Huzeyfe (Radıyallâhü anh), kapının kırılacağını söyleyince Ömer (Radıyallâhü anh): "Kapı kırılınca kıyâmete kadar kilitlenemeyecek", demiştir.

El-Hâfız: Ömer (Radıyallâhü anh), müslümanlar arasında fitne çıkacağını ve kıyâmete kadar devam edeceğini elinde bulunan apaçık nass mâhiyetindeki hadislerle bilirdi. Nitekim el-Bezzâr'ın rivâyet ettiği bir hadiste:

Osmân bin Maz'ûn (Radıyallâhü anh) bir gün Ömer (Radıyallâhü anh)'a:

Ey fitnenin kilitli kapısı, diye hitab etmiş. Bunun üzerine Ömer (Radıyallâhü anh) bunun hikmetini sorunca Osmân (Radıyallâhü anh) şöyle cevab vermiştir: "Biz bir gün Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in yanında oturuyorduk. Sen oradan geçtin. Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) şöyle buyurdu:

«Bu, fitnenin kilitli kapısıdır, hayatta olduğu sürece sizler ile fitne arasında iyi kilitli sağlam bir kapı bulunur.»"

Şöyle bir soru hatıra gelebilir: Ö m e r (Radıyallâhü anh) kendi vücûdunun fitne karşısında sağlam bir sed, kapı olduğunu bildiğine göre niçin bu hususta şüpheye düşmüş ve nihâyet soruşturmuştur?

Buna şöyle cevab verilir: İnsan bir şeyden çok endişeli olduğu zaman böyle soruşturma yapar. Şöyle de söylenebilir: Ö m e r (Radıyallâhü anh); bildiği hususları unutmuş olabilir ihtimaline karşı, gerçeği başka sahâbiden dinlemek ve iyice hatırlamak istemiş olabilir. Fitnenin büyüklüğünü bildiği için bu konuda bildiklerini pekiştirmek istemiş demek de mümkündür.

٣٩٥٦ – حدثنا أبو كريب . ثنا أبو معاوية وعبد الرحمن المحاربي ووكيع
عن الأعمش عن زيد بن وهب ، عن عبد الرحمن بن عبد رب الكعبة ؛ قال : انتهيت
إلى عبد الله بن عمرو بن العاص ، وهو جالس في ظل الكعبة . والناس مجتمعون عليه .
فسمعته يقول : بينا نحن مع رسول الله ﷺ في سفر . إذ نزل منزلا . فمنا من يضرب
خباءه . ومنا من ينتضل . ومنا من هو في جشره . إذ نادى مناديه : الصلاة جامعة .
فاجتمعنا . فقام رسول الله ﷺ فخطبنا ، فقال « إنه لم يكن نبي قبلي إلا كان حقا عليه
أن يدل أمته على ما يعلمه خيرا لهم . وينذرهم ما يعلمه شرا لهم . وإن أمتكم هذه ،
جعلت عافيتها في أولها . وإن آخرهم يصيبهم بلاء ، وأمور تنكرونها . ثم تجيء فتن
يرقق بعضها بعضا . فيقول المؤمن : هذه مهلكتي . ثم تنكشف . ثم تجيء فتنة
فيقول المؤمن : هذه مهلكتي . ثم تنكشف . فمن سره أن يزحزح عن النار
ويدخل الجنة ، فلتدركه موتته وهو يؤمن بالله واليوم الآخر . وليأت إلى الناس
الذي يحب أن يأتوا إليه . ومن بايع إماما فأعطاه صفقة يمينه ، وثمرة قلبه ، فليطعه
ما استطاع . فإن جاء آخر ينازعه ، فاضربوا عنق الآخر » .

قال : فأدخلت رأسي من بين الناس ، فقلت : أنشدك الله ! أنت سمعت هذا من
رسول الله ﷺ ؟ قال ، فأشار بيده إلى أذنيه ، فقال : سمعته أذناي ، ووعاه قلبي .

TERCEMESİ

3956) "... Abdurrahmân bin Abd-i Rabbi'l-Kâ'be *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Bir gün Abdullah bin Amr bin el-Âs (Radıyallâhü anhümâ) Kâ'be'nin gölgesinde oturmuş, başında da halk toplanmış iken ben onun yanına vardım. Abdullah'dan (bu esnâda) şunu işittim: Biz bir yolculukta Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)**'in beraberinde idik. O, bir ara bir konakta konakladı. Bunun üzerine kimimiz kendi çadırını kuruyor, kimimiz ok atışı yapıyor ve kimimiz otlanan hayvanı ile meşgul oluyordu. Bu sırada Resûl-i Ekrem** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)**'in çağırıcısı "Haydin namaza" diye çağrıda bulundu. Biz de hemen toplandık. Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **ayağa kalkarak bize şu hitâbede bulundu:**

«Benden önceki her peygamber üzerine kendi ümmeti için hayır bildiği şeyleri onlara göstermesi ve şer bildiği şeylere karşı uyarıp korkutması şüphesiz bir hak, görev **oldu. Sizin bu ümmetinizin âfiyeti** (yâni dine zarar veren şeylerden selâmette bulunması) **evvelinde kılındı. Bu ümmetinizin son kısmının başına belâ ve hoşlanmayacağınız bir takım işler muhakkak gelecektir. Sonra öyle fitneler gelecek ki bâzısı diğer bâzısını hafifletecek** (yâni sonra gelen fitne bir önceki fitneden daha şiddetli olacağından öncekini hafif bırakacaktır). **Artık mü'min kul,** (bir fitne geldiğinde) : **İşte beni helâk eden fitne budur, der. Bir süre sonra o fitne geçer. Bunun arkasında başka bir fitne gelir ve mü'min kul: İşte beni helâk edici fitne budur, der. Sonra o fitne de açılıp gider. Artık kim cehennem ateşinden uzaklaştırılması ve cennete girdirilmesi kendisini sevindiriyorsa Allah'a ve âhiret gününe imân eder halde iken ölümü gelsin ve insanlara, kendisine yapmalarını arzuladığı şeyleri yapsın. Kim bir devlet başkanına bey'at edip ona elini vermiş** (yâni seçmiş) **ve samimiyetle bağlanmış ise artık olanca gücüyle ona itâat etsin. Şâyet bundan sonra başka bir devlet başkanı çıkıp gelir de birincisi ile nizâa kalkışırsa** (yâni isyan çıkarmak isterse) **sonradan gelenin boynunu vurunuz.»**

Abdurrahman bin Abd-i Rabbi'l-Kâ'be demiştir ki: Bunun üzerine ben başımı topluluğun arasından ileri sokarak (yâni Abdullah (Radıyallâhü anh)'ın yakınına sokularak) **: Allah aşkına sana soruyorum, bu hadîsi Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)**'den sen kendin işittin** (mi)**? dedim. Abdurrahman demiştir ki: Bunun üzerine Abdullah** (Radıyallâhü anh)**, eliyle kulaklarına işâret ederek: Bunu kulaklarım işitti, kalbim de belledi, iyice ezberledi, dedi."**

İZAHI

Bu hadisi Müslim "El-İmâre" kitâbının 10. bâbında rivâyet etmiştir. Ebû Dâvûd da "El-Fiten" bölümünde kısa bir metin hâlinde rivâyet etmiştir. Nesâî de Bey'at ve Siyer bölümünde rivâyet etmiştir.

HADİSTE GEÇEN BÂZI KELİMELERİ AÇIKLAYALIM:

Hibâ: Yün veyâ deve tüyünden mâmul çadır demektir.
İntidâl: Yarışmak maksadıyla ok atışıdır.

Ceşer: Gece gündüz dışarda otlatılan ve ne gündüz ne de gece köye-kente getirilmeyen büyükbaş ve küçükbaş hayvan sürüsüne denilir.
Terkîk: Hafifletmek, süslemek ve teşvik etmek gibi değişik mânâlara gelir. Tercemede hafifletmek mânâsı alındı. Diğer iki şekilde yorumlamak da mümkündür. Yâni gelecek fitnelerin bâzısı diğer bâzısını güzel gösterir veyâ bir kısmı diğer bir kısma teşvik eder, tahrik eder.

Safkatü'l-Yemîn: Alış verişte veyâ başka bir akidde taraflardan birinin elini diğerinin elinin üzerine koyup işin kesinleşmesini ifâde etmeleridir.

Hadis, Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in vefâtından bir süre sonra müslümanların başına bir takım belâların, hoşlanmadıkları şeylerin ve bundan sonra da fitnelerin geleceğini bir mûcize mâhiyetinde haber verir. Bilindiği gibi bu mûcize aynen gerçekleşti.
Fitne ve fesadın çoğaldığı dönemde müslüman bir kimsenin dikkat edeceği önemli noktalar şöyle sıralanmıştır:

1. Allah'a ve âhirete imânı muhâfaza ederek imânlı ölmeye çalışmak, yüce dinimizin helâl kıldığı bir şeyin haramlığını iddiâ etmek veyâ bunun aksine haram olan bir şeyi helâl itikad etmek gibi tehlikelere karşı uyanık durmaktır. Meselâ bir müslümanın haksız yere öldürülmesinin helâl olduğunu itikad etmek gibi.

2. Müslüman bir kimse kendi nefsi için arzuladığı ve hoşlandığı iyi şeyleri bütün müslümanlar için arzulamalıdır. Kezâ kendi nefsi için arzulamadığı bir şeyi başkası için de arzulamamalıdır.

3. Bir halîfeye bey'at edip samimiyetle ona bağlandıktan sonra ona itaat etmek gerekir. Seçilmiş olan halîfeye isyan ederek onu cebir yoluyla devirmeye çalışan bir kimse çıkarsa âsi durumundakinin peşine gitmemek gerekir. Hadis âsi durumundaki kişinin boynunun

vurulmasını emreder. N e v e v i bu cümlenin izahı bölümünde şöyle der:

Yâni ikinci şahıs halifeye karşı âsi sayıldığı için defedilmesi gerekir. Şâyet çatışmasız ve savaşsız bir biçimde defedilmesi mümkün olmazsa âsi kimseyle savaşılır. Savaşma esnasında âsi kimseyi öldürmekten başka bir çâre bulunmazsa gerektiğinde öldürülür.

Cumhûra göre iki ayrı halife ile ardarda bey'at edilirse birinci halife ile yapılan bey'at sahihtir. Buna sadakat gerekir. İkincisi ile yapılan bey'at geçersiz sayılır ve böyle bir bey'atte bulunan kimselerin bu bey'atın gereğini yapmaları haramdır. İkinci şahsın halifelik iddiasında bulunması, bunu istemesi de haramdır. İkinci halife ile bey'at eden kimselerin birinci halife ile yapılan bey'atten haberdar olmaları veyâ olmamaları farketmez. Keza iki halifenin aynı beldede veyâ ayrı iki beldede olmaları da hükmü değiştirmez.

(١٠) باب التثبت فى الفتنة

10 — FİTNE (DÖNEMİN) DE SABIR VE TEENNİYLE HAREKET ETMEK BÂBI

٣٩٥٧ — حدثنا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ وَ مُحَمَّدُ بْنُ الصَّبَّاحِ ، قَالَا : ثنا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ أَبِي حَازِمٍ . حَدَّثَنِي أَبِي ، عَنْ عُمَارَةَ بْنِ حَزْمٍ ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو ؛ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ « كَيْفَ بِكُمْ وَبِزَمَانٍ يُوشِكُ أَنْ يَأْتِيَ ، يُغَرْبَلُ النَّاسُ فِيهِ غَرْبَلَةً ، وَتَبْقَى حُثَالَةٌ مِنَ النَّاسِ ، قَدْ مَرِجَتْ عُهُودُهُمْ وَأَمَانَاتُهُمْ ، فَاخْتَلَفُوا ، وَكَانُوا هٰكَذَا ؟ » (وَشَبَّكَ بَيْنَ أَصَابِعِهِ) قَالُوا : كَيْفَ بِنَا يَا رَسُولَ اللَّهِ ! إِذَا كَانَ ذٰلِكَ ؟ قَالَ « تَأْخُذُونَ بِمَا تَعْرِفُونَ . وَتَدَعُونَ مَا تُنْكِرُونَ . وَتُقْبِلُونَ عَلَى خَاصَّتِكُمْ . وَتَذَرُونَ أَمْرَ عَوَامِّكُمْ » .

TERCEMESİ

3957) "... Abdullah bin Amr (bin el-Âs) *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)*:

«İnsanların elekten geçirilerek iyilerin gittiği, kötülerin kaldığı, ahidlere sadakât ve emânetlere riâyetlerinin bozulduğu, ihtilâfa düştükleri (Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) ellerinin par-

makların biribirine geçirerek) ve şöyle oldukları bir yakın gelecekte hâliniz nasıl olacak?» buyurdu. Sahâbiler:

Yâ Resûlallah! Anlattığın durum olunca biz nasıl edelim? diye sordular. Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem):

«(Hak olduğunu) bildiğinizi tutarsınız. (Hak olduğunu) kabul etmediğinizi bırakırsınız. Kendinize âit şeylere (yâni şahsınızı ve âile ferdlerinizi ilgilendiren işlere) yönelirsiniz ve başkalarınızın işini terkedersiniz», buyurdu."

٣٩٥٨ – حدثنا أحمد بن عبدة . ثنا حماد بن زيد عن أبي عمران الجوني ، عن المشعث بن طريف ، عن عبد الله بن الصامت ، عن أبي ذر ؛ قال : قال رسول الله ﷺ «كيف أنت ، يا أبا ذر ! وموتا يصيب الناس حتى يقوم البيت بالوصيف ؟» (يعني القبر) قلت : ما خار الله لي ورسوله (أو قال : الله ورسوله أعلم) قال «تصبر» قال «كيف أنت وجوعا يصيب الناس حتى تأتي مسجدك فلا تستطيع أن ترجع إلى فراشك . ولا تستطيع أن تقوم من فراشك إلى مسجدك ؟» قال، قلت: الله ورسوله أعلم (أو ما خار الله لي ورسوله) قال «عليك بالعفة» ثم قال «كيف أنت وقتلا يصيب الناس حتى تغرق حجارة الزيت بالدم ؟» قلت : ما خار الله لي ورسوله . قال «الحق بمن أنت منه» قال ، قلت : يا رسول الله ! أفلا آخذ بسيفي فأضرب به من فعل ذلك ؟ قال «شاركت القوم إذا . ولكن ادخل بيتك» قلت : يا رسول الله ! فإن دخل بيتي ؟ قال «إن خشيت أن يبهرك شعاع السيف ، فألق طرف ردائك على وجهك . فيبوء بإثمه وإثمك ، فيكون من أصحاب النار» .

TERCEMESİ

3958) "... Ebû Zerr(-i Gifârî) *(Radıyallâhü an.h)*'den; Şöyle demiştir: Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) (bir gün):

«Yâ Ebâ Zerr! Evin (yâni kabrin) köle kadar pahalanacak derecede çok insanın ölüm vukûatı ile hâlin nasıl olacak?» buyurdu. Ben:

Allah ve Resûlünün benim için seçtikleri hâl (veyâ Ebû Zerr dedi ki: Allah ve Resûlü en iyi bilendir) olur, dedim. Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem):

«Sabretmeye çalış,» buyurdu. (Sonra) Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem):

(Yâ Ebâ Zer!) «Mescidine gelip de (açlıktan) yatağına dönmeye gücün yetmeyecek ve (açlıktan) yatağından kalkıp da mescidine gitmeye tâkatın kalmıyacak derecede insanların başına gelecek açlık ile hâlin nasıl olacak?» buyurdu. Ebû Zer demiştir ki: Ben: Allah ve Resûlü en iyi bilendir (veyâ Allah ve Resûlünün benim için seçtiği hâl olur), diye cevab verdim. Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem):

«(o dönemde) iffetli olmaya devam et (yâni dilenmekten veyâ helâl olmayan kazançtan kaçın)» buyurduktan sonra:

«(Yâ Ebâ Zer!) Hıcâretü'z-Zeyt (denilen yer) kan altında kalacak derecede insanların başına gelecek öldürme (fitnesi) ile hâlin nasıl olacak?» buyurdu. Ben:

Allah ve Resûlünün benim için seçtiği hâl olur, dedim. Sonra Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem):

«Kendilerinden olduğun kimselere (yâni kabilene veyâ bey'at ettiğin halifeye) iltihak et,» buyurdu. Ben:

Yâ Resûlallah! Kılıcımı alıp da bunu yapanları kılıcımla vurmayayım mı? diye sordum. Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem):

«O zaman sen bunu yapanlar(ın günahın)a ortak olursun. Ve lâkin kendi evine gir (kapan,» buyurdu. Ben:

Yâ Resûlallah! Peki eğer benim evime girilirse? diye sordum. Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem):

«Şâyet kılıcın parıltısının seni mağlûp etmesinden korkarsan ridâ (belden yukarı giyilen elbise)nin kenarını yüzüne at (yâni yüzünü ört) ki saldırgan kişi kendi günâhı ve seni (öldürmen)in günâhı ile dönsün ve böylece cehenem halkından olsun,» buyurdu."

İ Z A H I

A b d u l l a h (Radıyallâhü anh)'ın hadisini E b û D â v û d ve N e s â î de rivâyet etmişlerdir. Bu hadiste geçen "Husâle" ke-

limesinin asıl mânâsı; her şeyin âdisi ve kalitesiz olanıdır. Burada insanların âdisi ve rezilleri mânâsı kasdedilmiştir. Yâni öyle bir zaman gelecek ki iyi insanlar kalmayacak ve sözünde durmayan, güvenilmeyen âdî insanlar kalacak, karmakarışık bir gürûh meydana gelecek ki, artık iyi ve güvenilir insanı tanımak mümkün olmayacaktır. Hadîs; kötü insanların çoğaldığı ve iyi insanların azınlıkta kalıp zayıfladığı dönemde, iyi ve doğru yolu emretme ve kötülükle mücâdele etmek görevinin bırakılmasının câizliğine delâlet eder.

Ebû Zer (Radıyallâhü anh)'ın hadisini Ebû Dâvûd ve Hâkim de rivâyet etmişlerdir.

Bu hadîste geçen "Vasîf" köle demektir. Beyt'ten maksad da kabirdir. Bu iki kelimenin bulunduğu "Kabrin köle kadar pahalanacağı..." meâlindeki cümle müteaddid şekillerde yorumlanmıştır:

Hattâbî: Yâni ölüm vukûatı o kadar çoğalacak ki bir kabir kazma ücreti bir köle fiatına yükselecektir. Bir kavle göre mânâ şöyledir: Ölüm vukuâtının çokluğu sebebiyle ölüleri defnedecek yer bulmakta güçlük çekilecek ve bu yüzden bir kabir yeri ancak bir kölenin değeri kadar para veyâ bir köleyi vermek sûretiyle satın alınabilecektir, demiştir.

Avnü'l-Mabûd yazarı yukardaki nakli yaptıktan sonra şu yorumu da beyân eder: Yâni ölüm vukuâtının çokluğu dolayısıyla nüfûs sayısında büyük bir azalma olacak ve evlerde oturanların sayısı az olacak. Bu sebeble evlerin kıymeti öyle ucuzlayacak ki bir ev bir köle karşılığında satın alınabilecektir.

Hadîsin bundan sonraki bölümünde şiddetli bir kıtlığın başgöstereceği haberi veriliyor ve Ebû Zer (Radıyallâhü anh)'a iffetli olmaya devam etmesi tavsiye ediliyor. Tabii bu emirde muhatab bu sahâbî ise de hükmü umûmîdir. Yâni böyle bir açlık ve kıtlık felâketi olduğu zaman, mü'min kişi iffetini korumalıdır. İffet sözcüğünden maksad halka el avuç açıp dilencilik etmemek veyâ açlık tehlikesiyle helâl olmayan yollardan rızık te'minine yönelmemektir.

Hadis; vukû bulacak bir iç savaşın Hicâretü'z-Zeyt denilen yeri kan altında bırakacağım haber verir. Bu yer Medîne-i Münevvere yakınındadır. Avnü'l-Mabûd yazarı Ahcârü'z-Zeyt, diğer adı müellifimizin rivâyetinde bulunan Ahcârü'z-Zeyt'in Medîne-i Münevvere'de bir mahalle veyâ bir semt olduğunu söyledikten sonra şöyle der:

T u r b e ş t i : Bu yer, Y e z î d döneminde vukû bulan savaşın cereyan ettiği H a r r e 'den bir parçadır. Halife Y e z î d döneminde, M ü s l i m b i n U k b e 'nin kumandan olduğu bir askerî kuvvet Allah'ın Resûlünün H a r e m - i Ş e r î f 'i olan M e d î n e - i M ü n e v v e r e 'ye saldırarak birçok müslümanı katletmişti. Bu saldırgan herif M e d i n e - i M ü n e v v e r e 'nin batısında kalan H a r r e denilen yere askerleriyle beraber konaklamış ve H a r e m - i Ş e r î f 'in dokunulmazlığını hiçe sayarak bu mukaddes beldenin erkeklerini katletmişti. Üç veyâ beş gün bu mezâlimini sürdürdükten sonra tuzun suda eridiği gibi zâlim kumandan M e k k e ile M e d î n e arasında eriyip ölmüştü. İşte bu savaşta Ahcârü'z-Zeyt denilen yer müslümanların kanı altında kalmıştı, demiştir.

Hadisin bu bölümünde Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) bu gibi felâketin vukû bulduğu dönemde E b û Z e r (Radıyallâhü anh)'a kabilesine iltihak etmesini veyâ bey'at ettiği halifenin emrinden çıkmamasını, evine kapanmasını ve saldırganlar şâyet eve baskın yapsalar, onlarla savaşmayıp öldürülmeyi kabullenmesini tavsiye buyurmuştur.

İ b n ü ' l - M e l i k , hadisin bu bölümü ile ilgili olarak : Saldırgana karşı nefsi müdafaa etmek, saldırıya karşı koymak gerekir. Ancak Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) müslümanları kan akıtmaktan şiddetle menetmek için : "Eğer sen kılıcını alıp da böyle yapanları vurursan onlara ortak olursun" buyurmuştur. Aslında kişinin kendi nefsini savunması ve saldırıyı defetmesi vâcibtir, demiştir .

E l - K a r î de : Düşman kâfir olduğu zaman saldırıyı defetmeye çalışmak ve bu konuda mümkün olan gayreti göstermek vâcibtir. Düşman müslüman ise saldırısını defetmeye çalışmak câizdir. Ancak saldırısını defetmeye çalışmak daha büyük felâketlere, fitne ve fesada yol açacaksa vebâli saldırgana bırakmak ve kan dökmemek uygun olur, demiştir.

٣٩٥٩ – حدثنا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ . ثنا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ . ثنا عَوْفٌ عَنِ الْحَسَنِ . ثنا أُسَيْدُ بْنُ الْمُتَشَمِّسِ ، قَالَ: ثنا أَبُو مُوسَى . حَدَّثَنَا رَسُولُ اللهِ ﷺ «إِنَّ بَيْنَ يَدَيِ السَّاعَةِ لَهَرْجًا» قَالَ ، قُلْتُ : يَا رَسُولَ اللهِ ! مَا الْهَرْجُ ؟ قَالَ «الْقَتْلُ» فَقَالَ بَعْضُ الْمُسْلِمِينَ ! يَا رَسُولَ اللهِ ! إِنَّا نَقْتُلُ الْآنَ فِي الْعَامِ الْوَاحِدِ ، مِنَ الْمُشْرِكِينَ كَذَا وَكَذَا . فَقَالَ

رَسُولُ اللهِ ﷺ «لَيْسَ بِقَتْلِ الْمُشْرِكِينَ. وَلَـٰكِنْ يَقْتُلُ بَعْضُكُمْ بَعْضًا، حَتَّى يَقْتُلَ الرَّجُلُ جَارَهُ وَابْنَ عَمِّهِ وَذَا قَرَابَتِهِ» فَقَالَ بَعْضُ الْقَوْمِ : يَا رَسُولَ اللهِ! وَمَعَنَا عُقُولُنَا، ذَلِكَ الْيَوْمَ؟ فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ «لَا. تُنْزَعُ عُقُولُ أَكْثَرِ ذَلِكَ الزَّمَانِ. وَيَخْلُفُ لَهُ هَبَاءٌ مِنَ النَّاسِ لَا عُقُولَ لَهُمْ».

ثُمَّ قَالَ الْأَشْعَرِيُّ: وَايْمُ اللهِ! إِنِّي لَأَظُنُّهَا مُدْرِكَتِي وَإِيَّاكُمْ. وَايْمُ اللهِ! مَالِي وَلَكُمْ مِنْهَا مَخْرَجٌ، إِنْ أَدْرَكَتْنَا فِيمَا عَهِدَ إِلَيْنَا نَبِيُّنَا ﷺ، إِلَّا أَنْ نَخْرُجَ كَمَا دَخَلْنَا فِيهَا.

هذا من الزوائد.

TERCEMESİ

3959) "... Ebû Mûsâ (el-Eş'arî) *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) bize:

«Kıyâmete yakın dönemde şüphesiz bir herc olur,» buyurdu. Ebû Mûsâ demiştir ki: Ben:

Yâ Resûlallah! Herc nedir? diye sordum. O:

«Kâtildir,» buyurdu. Bunun üzerine bâzı müslümanlar:

Yâ Resûlallah! Biz şu anda tek bir yılda müşriklerden şu kadarını öldürürüz, dediler. Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) bu söze cevâben:

«Herc, müşrikleri (yâni Allah'a ortak koşanları) öldürmek değildir. Lâkin bâzınız bâzınızı öldürecek, hattâ adam komşusunu, amcasının oğlunu ve akrabasını öldürecektir,» buyurdu. Sonra orada bulunanların bâzısı:

O gün akıllarımız beraberimizde (yâni başımızda) olduğu halde mi (biribirimizi öldüreceğiz)? diye sordu. Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem):

«Hayır. O zaman(daki halk)ın çoğunun akılları alınacak ve akılsız bir takım âdî insanlar o dönemin adamları olacaktır,» buyurdu.

Sonra el-Eş'arî (Radıyallâhü anh) dedi ki: Allah'a yemin ederim ben o vaziyetin bana ve sizlere yetişeceğini (yâni o günleri göreceğimizi) cidden kuvvetle sanırım. Allah'a and olsun ki o vaziyet bize ulaşırsa Peygamberimiz (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in bize tavsiyesine göre ona girdiğimiz gibi (suç işlemeden) çıkmamızdan başka hiçbir çıkar yol ne benim için ne de sizler için vardır."

Not: Bu hadis Zevâid nevindendir.

٣٩٦٠ – حدثنا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ . ثنا صَفْوَانُ بْنُ عِيسَى . ثنا عَبْدُ اللهِ بْنُ عُبَيْدٍ ، مُؤَذِّنُ مَسْجِدِ جُرْدَانَ ؛ قَالَ : حَدَّثَتْنِي عُدَيْسَةُ بِنْتُ أُهْبَانَ ؛ قَالَتْ : لَمَّا جَاءَ عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ هٰهُنَا ، الْبَصْرَةَ ، دَخَلَ عَلَى أَبِي . فَقَالَ : يَا أَبَا مُسْلِمٍ ! أَلَا تُعِينُنِي عَلَى هٰؤُلَاءِ الْقَوْمِ ؟ قَالَ : بَلَى . قَالَ ، فَدَعَا جَارِيَةً لَهُ . فَقَالَ : يَا جَارِيَةُ ! أَخْرِجِي سَيْفِي . قَالَ ، فَأَخْرَجَتْهُ . فَسَلَّ مِنْهُ قَدْرَ شِبْرٍ ، فَإِذَا هُوَ خَشَبٌ . فَقَالَ : إِنَّ خَلِيلِي وَابْنَ عَمِّكَ ﷺ عَهِدَ إِلَيَّ ، إِذَا كَانَتِ الْفِتْنَةُ بَيْنَ الْمُسْلِمِينَ ، فَأَتَّخِذُ سَيْفًا مِنْ خَشَبٍ . فَإِنْ شِئْتَ خَرَجْتُ مَعَكَ . قَالَ : لَا حَاجَةَ لِي فِيكَ ، وَلَا فِي سَيْفِكَ .

TERCEMESİ

3960) "... Udeyse bint-i Ühbân (bin Sayfî el-Gıfârî) *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan; Şöyle demiştir:

Ali bin Ebî Tâlib (Radıyallâhü anh) buraya, Basra'ya gelince babamın yanına girdi ve (babama):

Yâ Ebâ Müslim! Şu kavim aleyhinde bana yardım etmez misin (yâni bana tarafdar olarak savaşa katılmaz mısın)? diye sordu. Babam:

Yardımcı olurum, dedi. Râvi demiştir ki: Sonra Udeyse'nin babası bir câriyesini çağırarak: Yâ câriye kılıcımı çıkart, dedi. Râvi demiştir ki: Câriye de gidip kılıcı çıkarıp getirdi. Udeyse'nin babası kılıçtan bir karış mikdarını kınından çekti. Bir de bakıldı ki kılıç ağaçtandır. Sonra Udeyse'nin babası (Ali bin Ebi Tâlib'e):

Benim dostum ve senin amcan oğlu (Muhammed) (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) müslümanlar arasında fitne olacağı zamana dâir bana tavsiyede bulundu. Onun için ben ağaçtan bir kılıç edinmekteyim. Eğer dilersen ben seninle beraber (savaşa bu kılıçla) çıkarım, dedi. Ali bin Ebî Tâlib (Radıyallâhü anh):

Sana ve senin kılıcına ihtiyacım yoktur, dedi."

٣٩٦١ – حدثنا عِمْرَانُ بْنُ مُوسَى اللَّيْثِيُّ . ثنا عَبْدُ الْوَارِثِ بْنُ سَعِيدٍ . ثنا مُحَمَّدُ بْنُ جُحَادَةَ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ بْنِ ثَرْوَانَ ، عَنْ هُذَيْلِ بْنِ شُرَحْبِيلَ ، عَنْ أَبِي مُوسَى الْأَشْعَرِيِّ ؛ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « إِنَّ بَيْنَ يَدَيِ السَّاعَةِ فِتَنًا كَقِطَعِ اللَّيْلِ الْمُظْلِمِ . يُصْبِحُ الرَّجُلُ

فِيهَا مُؤْمِنًا، وَيُمْسِي كَافِرًا وَيُمْسِي مُؤْمِنًا وَيُصْبِحُ كَافِرًا. الْقَاعِدُ فِيهَا خَيْرٌ مِنَ الْقَائِمِ. وَالْقَائِمُ
فِيهَا خَيْرٌ مِنَ الْمَاشِي. وَالْمَاشِي فِيهَا خَيْرٌ مِنَ السَّاعِي. فَكَسِّرُوا قِسِيَّكُمْ، وَقَطِّعُوا أَوْتَارَكُمْ،
وَاضْرِبُوا بِسُيُوفِكُمُ الْحِجَارَةَ. فَإِنْ دُخِلَ عَلَى أَحَدِكُمْ، فَلْيَكُنْ كَخَيْرِ ابْنَيْ آدَمَ» .

TERCEMESİ

3961) "... Ebû Mûsâ el-Eş'arî *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

«Kıyâmete yakın dönemde karanlık gecenin (zifri) karanlık bölümleri gibi (karanlık) müthiş fitneler olacaktır. O fitnelerde adam mü'min olarak sabahlayıp kâfir olarak akşamlayacak ve mü'min olarak akşamlayıp kâfir olarak sabahlayacaktır. O fitneler (dönemin)de (bir şeye karışmayıp) oturan kişi, ayakta durandan hayırlıdır. Fitnelerde ayakta duran da yürüyenden hayırlıdır ve fitnelerde yürüyen kişi de hızlı gidenden hayırlıdır. Bu itibarla (o döneme yetişirseniz) ok yaylarınızı kırınız, yay kirişlerinizi paramparça ediniz ve kılıçlarınızı taşa vurunuz (ki kırılsın veyâ körelsin). Eğer biriniz(in bulunduğu yer)e girilir (ve öldürülmek istenir) ise o, Âdem (Aleyhisselâm)'ın (Hâbil ve Kâbil isimli) iki oğlunun hayırlısı (olan Hâbil) gibi olsun (yâni kâtil değil de maktul olmayı tercih etsin).»"

٣٩٦٢ – حدثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثنا يَزِيدُ بْنُ هَارُونَ، عَنْ حَمَّادِ بْنِ سَلَمَةَ،
عَنْ ثَابِتٍ (أَوْ عَلِيِّ بْنِ زَيْدِ بْنِ جُدْعَانَ. شَكَّ أَبُو بَكْرٍ)، عَنْ أَبِي بُرْدَةَ؛ قَالَ: دَخَلْتُ
عَلَى مُحَمَّدِ بْنِ مَسْلَمَةَ فَقَالَ: إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ «إِنَّهَا سَتَكُونُ فِتْنَةٌ وَفُرْقَةٌ وَاخْتِلَافٌ.
فَإِذَا كَانَ كَذَلِكَ، فَأْتِ بِسَيْفِكَ أُحُدًا، فَاضْرِبْهُ حَتَّى يَنْقَطِعَ. ثُمَّ اجْلِسْ فِي بَيْتِكَ
حَتَّى تَأْتِيَكَ يَدٌ خَاطِئَةٌ، أَوْ مَنِيَّةٌ قَاضِيَةٌ» .

فَقَدْ وَقَعَتْ. وَفَعَلْتُ مَا قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ.

في الزوائد: هذا إسناد صحيح. إن ثبت سماع حماد بن سلمة من ثابت البناني.

TERCEMESİ

3962) "... Muhammed bin Mesleme *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)*:

Muhakkak fitne, gruplaşma ve ihtilâf olacaktır. Böyle olduğu zaman sen kılıcını Uhud dağına götür ve parçalanıncaya kadar (taşlara) vur. Sonra haksız yere öldürülünceye veyâ normal ölünceye kadar evinde otur,» buyurmuştur.

(Muhammed bin Mesleme demiştir ki:) Sonra bu vaziyet oldu ve ben Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in buyurduğu şeyi yaptım."

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Eğer Hammâd bin Seleme'nin Sâbit el-Bennânî'den hadis işitmesi sübût bulursa sened sahihtir.

İZAHI

3959. hadis Zevâid nevindendir. 3960. hadis Tirmizî ve Ahmed tarafından da rivâyet edilmiştir. 3961. hadisi Ebû Dâvûd, Ahmed ve Tirmizî de rivâyet etmişlerdir. Bu hadiste kıyâmetin belirtisi olan fitneler gecenin zifiri karanlıklarına benzetilmiştir. Yâni o fitneler şiddeti, çetinliği ve mâhiyeti ile içyüzünün karanlığı bakımından kapkaranlık gece gibidir. O dönemde insanların küfür ve imân bakımından sabah akşam durumlarının değişmesinden maksad bu belirli iki zamandaki değişiklik değil, insanların durumları, davranışları, fiilleri, sözleri ve inanışları ile kanaatlarının sık sık değişmesidir. O dönemin insanı bir anda müslümanın kanını akıtmanın haram olduğunu söylerken biraz sonra fikir ve kanaatını değiştirip müslümanın kanını akıtmanın helâl olduğunu ileri sürer ve böylece imânı küfre dönüşür veyâ bunun aksine hareket eder.

Hadisin bundan sonraki bölümünde oturanın ayakta olandan, ayakta duranın yürüyenden ve yürüyenin koşandan hayırlı olduğuna dâir ifâdeden maksad şudur: Kişi o fitnelerden ve fitnelere karışan şahıslardan ne kadar uzak durursa onun için daha hayırlıdır.

Bu hadiste geçen "Kısiyy" kavsın çoğuludur. Kavs, okun yayıdır. "Evtâr" da veterin çoğuludur. Veter ise yayın kirişidir. Hadisin son kısmında saldırıya uğrayan müslümanın çatışmayıp da Âdem (Aleyhisselâm)'ın Hâbil isimli oğlu gibi davranması tavsiye buyuruluyor. Bilindiği gibi Âdem (Aleyhisselâm)'ın Kâbil isimli oğlu kardeşi Hâbil'i öldürmek isteyince Hâbil mukabelede bulunmamış ve maktul olmayı kâtil olmaya tercih etmiştir. Bu olay Mâide sûresinin 27 ilâ 31. âyetlerinde beyân buyurulmuştur.

Son hadis de notta belirtildiği gibi Zevâid nevindendir.

3960. hadisin râviyesi Udeyse bint-i Ühbân bin Sayfî (Radıyallâhü anhâ)'nın rivâyetinin makbul olduğu ve

râvilerin üçüncü tabakasından sayıldığı et-Takrîb'te beyân edilmiştir. Bu hâtun, babası Ü h b â n (Radıyallâhü anh)'den rivâyette bulunmuştur. Râvisi de A b d u l l a h b i n U b e y d'dir. T i r m i z î ve İ b n - i M â c e h onun hadisini rivâyet etmişlerdir. Babası Ü h b â n b i n S a y f i e l - G i f â r î E b û M ü s l i m (Radıyallâhü anhümâ) sahâbilerdendir. B a s r a'da vefât etmiştir. Hadisini T i r m i z î ve İ b n - i M â c e h rivâyet etmişlerdir. (2)

(١١) باب إذا التقى المسلمان بسيفيهما

11 — İKİ MÜSLÜMAN KILIÇLARIYLA BİRİBİRİYLE ÇARPIŞTIKLARI ZAMAN, BÂBI

٣٩٦٣ — حدثنا سُوَيْدُ بْنُ سَعِيدٍ. ثنا مُبَارَكُ بْنُ سُحَيْمٍ عَنْ عَبْدِ الْعَزِيزِ بْنِ صُهَيْبٍ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ، قَالَ «مَا مِنْ مُسْلِمَيْنِ الْتَقَيَا بِأَسْيَافِهِمَا، إِلَّا كَانَ الْقَاتِلُ وَالْمَقْتُولُ فِي النَّارِ».

في الزوائد في اسناده مبارك بن سحيم. قال ابن عبد البر: اجمعوا على انه ضعيف متروك الحديث.

TERCEMESİ

3963) "... Enes bin Mâlik *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Peygamber *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur:

«Kılıçlarıyla karşılaşıp çarpışan iki müslüman yoktur ki kâtili de maktulü de cehennemlik olmasın.»"

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Bunun senedinde Mübârek bin Sühaym bulunur. İbn-i Abdi'l-Ber demiş ki: Âlimler onun zayıflığı ve hadisinin metrukluğu üzerinde ittifak etmişlerdir.

٣٩٦٤ — حدثنا أَحْمَدُ بْنُ سِنَانٍ. ثنا يَزِيدُ بْنُ هَارُونَ عَنْ سُلَيْمَانَ التَّيْمِيِّ وَسَعِيدِ ابْنِ أَبِي عَرُوبَةَ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنِ الْحَسَنِ، عَنْ أَبِي مُوسَى؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ «إِذَا الْتَقَى الْمُسْلِمَانِ بِسَيْفَيْهِمَا، فَالْقَاتِلُ وَالْمَقْتُولُ فِي النَّارِ» قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ! هَذَا الْقَاتِلُ، فَمَا بَالُ الْمَقْتُولِ؟ قَالَ «إِنَّهُ أَرَادَ قَتْلَ صَاحِبِهِ».

في الزوائد: إسناده صحيح. ورجاله ثقات.

---

(2) Hulâsa, 41, 494 ve Tuhfetü'l-Ahvezî C. 3, Sah. 222

TERCEMESİ

3964) "... Ebû Mûsâ (el-Eş'arî) *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* :

«İki müslüman kılıçlarıyla karşılaşıp çarpıştıkları zaman öldüren de öldürülen de cehennemdedir,» buyurdu. Sahâbîler:

Yâ Resûlallah! Şu kâtildir (anladık), ama maktulün günahı nedir? diye sordular. Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) :

«O da (çarpıştığı) arkadaşını öldürmek istedi,» buyurdu."

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Bunun senedi sahih olup râvileri güvenilir zâtlardır.

٣٩٦٥ — حدثنا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ . ثنا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ . ثنا شُعْبَةُ عَنْ مَنْصُورٍ ، عَنْ رِبْعِيِّ بْنِ حِرَاشٍ ، عَنْ أَبِي بَكْرَةَ ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ ، قَالَ « إِذَا الْمُسْلِمَانِ ، حَمَلَ أَحَدُهُمَا عَلَى أَخِيهِ السِّلَاحَ ، فَهُمَا عَلَى جُرُفِ جَهَنَّمَ . فَإِذَا قَتَلَ أَحَدُهُمَا صَاحِبَهُ ، دَخَلَاهَا جَمِيعًا » .

TERCEMESİ

3965) "... Ebû Bekre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Peygamber *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur:

«İki müslüman silâhla biribirine hücum ettiği zaman ikisi de cehennemin kenarındadır. Bunlardan birisi arkadaşını öldürünce ikisi de cehenneme girerler.»"

٣٩٦٦ — حدثنا سُوَيْدُ بْنُ سَعِيدٍ . ثنا مَرْوَانُ بْنُ مُعَاوِيَةَ ، عَنْ عَبْدِ الْحَكَمِ السَّدُوسِيِّ . ثنا شَهْرُ بْنُ حَوْشَبٍ عَنْ أَبِي أُمَامَةَ ؛ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ « مِنْ شَرِّ النَّاسِ مَنْزِلَةً عِنْدَ اللَّهِ ، يَوْمَ الْقِيَامَةِ ، عَبْدٌ أَذْهَبَ آخِرَتَهُ بِدُنْيَا غَيْرِهِ » .

في الزوائد: هذا إسناد حسن . سويد بن سعيد مختلف فيه . قال السندي: قلت: وكذا شهر بن حوشب .

TERCEMESİ

3966) "... Ebû Ümâme *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur:

«Allah katında kıyâmet günü yeri kötü olan insanlardan birisi başkasının dünyasını almakla kendi âhiret (saâdet)ini gideren kuldur.»"

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Bu sened hasen'dir. Çünkü râvi Süveyd bin Said'in güvenilirliği ihtilâflıdır. Sindî: Ben derim ki râvi Şehr bin Havşeb de böyledir, demiştir.

İZAHI

Bu bâbın; birinci, ikinci ve dördüncü hadisleri Zevâid nevindendir. Bu durum notta da belirtilmiştir. Fakat Nesâî ikinci hadîsin benzerini rivâyet etmiştir. Buna rağmen Zevâid yazarı bunu Zevâid nevinden saymıştır. Sebebini bilemedim. Bence Zevâid nevinden sayılmamalıdır.

Üçüncü hadis, yâni Ebû Bekre (Radıyallâhü anh)'ın hadîsini; Müslim, Nesâî ve Ahmed de rivâyet etmişlerdir.

Bu hadisler silâhla çarpışan ve biribirini öldürmek isteyen iki müslümandan kâtil olanının cehenneme müstahak olduğu gibi maktul olanının da cehenneme müstahak olduğuna delâlet eder. Çünkü ikinci hadîste belirtildiği gibi maktul da diğerini öldürmeye çalışmış durumdadır.

"Kâtil de maktul de ateştedir veyâ cehennemdedir" meâlindeki ifâde cehenneme girmeye müstahaktır, şeklinde yorumlanmıştır. Allah dilerse onları cezâlandırır, dilerse bağışlar.

Bu ve benzeri hadisler dünya ile ilgili bir meseleden dolayı ve dînî ictihada dayalı olmayan çarpışmalar anlamına yorumlanmıştır.

El-Hâfız, el-Fetih'te 13. cildin 29. sahifesinde özetle şöyle der:

Kurtubî: Kâtil ve maktûlün cehennemlik olmalarını gerektiren çarpışma, dünya ile ilgili bir talebden dolayı veyâ nefsî arzû ve hevese dayalı olunca hüküm budur, demiştir. Ben derim ki: Bunun için Cemel ve Sıffîn savaşlarına katılmayanların sayısı katılanların sayısından az olmuştu. Sahâbiler arasında cereyan eden savaşlara katılanlar da katılmayanlar da inşaallah sevab kazanmışlardır. Çünkü tutum ve davranışları te'vil ve ictihada dayanıyordu. Ama onlardan sonra gelen ve bir takım dünyalık için çarpışanların durumu böyle değildi.

«Maktûl da kâtili öldürmeye düşkündü» meâlindeki ifâdeyi delîl gösteren bâzı ilim adamları: Bir günahı işlemeye kesin karar veren, azmeden bir kimse o günahı işlemese bile niyet ve azminden dolayı mes'uldür, muahaza edilir, demişlerdir. İşi fiiliyata dökmedikçe azim ve kararlılıktan dolayı mes'uliyet ve muahaza yoktur, diyenler ise bu görüşe şöyle cevab vermişlerdir: Bu hadislerde sözü edilen olayda fiili hareket vardır, öldürülen taraf da silâh kullanmış ve arka-

daşını öldürmek için bilfiil çalışmıştır. Ancak şu var ki ikisinin de cehennemlik olması cezâlarının da aynı olmasını gerektirmez. Kâtil taraf, hem çarpışma suçundan hem de öldürme suçundan cezâlandırılır. Maktul ise çarpışma suçundan cezâlandırılır. Bu itibarla cezâlandırma işi azim ve niyetten dolayı değil çarpışmaya katılma suçundan dolayıdır.

Nevevî de Ebû Bekre (Radıyallâhü anh)'ın hadîsinin izahı bölümünde özetle şöyle der:

Bilmiş ol ki sahâbîler (Radıyallâhü anhüm) arasında cereyan eden savaşlar ve kan dökmeler, bu hadîste bildirilen tehdîd ve cezânın şümûlüne dâhil değildir. Ehl-i Sünnet ve hak mezhebine göre tüm sahâbîler hakkında iyi zan beslenir, aralarındaki çarpışmalar ve olup biten ihtilâflar dile getirilmez, çarpışmaları te'vil edilir, iyiye yorumlanır. Çünkü onlar müctehid idiler, hareketleri dinî görüşlere dayalı idi. Onlar ne günah işlemek istemişler ne de sırf dünyalık peşinde koşmuşlar. Bilâkis her gurup kendisinin hak ve doğru yolda olduğu görüşünde idi ve muhâliflerinin âsi olduğu kanaatında idi. Duruma bu açıdan bakınca da çarpışmanın vâcib olduğu itikadında idi. Çünkü isyan edenleri hakka yöneltmek ancak çarpışma ile sağlanabilirse çarpışmak bir ödev durumunu teşkil eder. Sahâbîlerin bâzısı ictihadlarında isâbet etmiş, bâzısı da yanılmıştır. Yanılanlar da dinen mâzur sayılırlar. Çünkü ictihadda hatâ etmek meşrû mâzeret sayıldığı gibi, ictihad ibâdetinden dolayı müctehid zât bir sevab kazanmış olur. Bu olaylarda ictihadında hatâ edenler günah işlemiş sayılmazlar. Savaşlarda Ehl-i Sünnet mezhebine göre Hz. Alî (Radıyallâhü anh) ictihadında isâbet etmiş ve muhâlifleri ictihadlarında yanılmışlardır. Sahâbîler döneminde olup biten olaylar ve sorunlar karışıktı, karanlıktı. Hattâ sâhâbîlerden bir gurup o sorunlar karşısında şaşarak evlerine kapandılar ve hiçbir tarafa yardım etmediler, çarpışmaya katılmadılar. Halbuki hakkın hangi tarafta olduğunu net olarak ve kesînlikle bilseydiler hakka karşı susmayı ve geri çekilmeyi katiyyen kabul etmezlerdi.

Son hadîste geçen «Başkasının dünyasını almakla kendi âhiretini gideren» ifâdesinden maksad şudur: Başkasını öldürmek sûretiyle dünyasını almakla... veyâ bir zâlime yardım ederek ona dünyalık kazandıran ve bu yüzden kendi âhiretini gideren...

(١٢) باب كف اللسان فى الفتنة

12 — FİTNE (DÖNEMİN)DE DİLİ TUTMAK BÂBI

٣٩٦٧ — حدثنا عَبْدُ اللهِ بْنُ مُعَاوِيَةَ الْجُمَحِيُّ . ثنا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ عَنْ لَيْثٍ ، عَنْ

طَاوُسٍ، عَنْ زِيَادٍ سِيمِينْ كُوشْ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عَمْرٍو؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ
«تَكُونُ فِتْنَةٌ تَسْتَنْظِفُ الْعَرَبَ. قَتْلَاهَا فِي النَّارِ. اللِّسَانُ فِيهَا أَشَدُّ مِنْ وَقْعِ السَّيْفِ».

TERCEMESİ

3967) "... Abdullah bin Amr (bin el-Âs) *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir :

«Arapları kaplayan bir fitne olacaktır. Öldürülenleri cehennemdedir. O fitnede dil, kılıç darbesinden daha şiddetlidir.»"

٣٩٦٨ — حدّثنا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ. ثنا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَرِثِ. ثنا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ
ابْنِ الْبَيْلَمَانِيِّ، عَنْ أَبِيهِ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ «إِيَّاكُمْ وَالْفِتَنَ.
فَإِنَّ اللِّسَانَ فِيهَا مِثْلُ وَقْعِ السَّيْفِ».

في الزوائد: في إسناده محمد بن عبد الرحمن، وهو ضعيف. وأبوه لم يسمع من ابن عمر.

TERCEMESİ

3968) "... İbn-i Ömer *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir :

«Fitnelerden uzak durun. Çünkü şüphesiz, fitnelerde dil (tesir bakımından) kılıç darbesi mislidir.»"

Not : Zevâid'de şöyle denilmiştir : Bunun senedinde Muhammed bin Abdirrahmân bulunur. Bu râvi zayıftır. Babası da İbn-i Ömer (R.A.)'den hadis işitmemiştir.

İZAHI

Birinci hadisi E b û D â v û d da rivâyet etmiştir. İkinci hadis ise Zevâid nevindendir.

İstinzâf : İstiâb ve kaplamak demektir. Birinci hadiste vukû bulacak fitnede öldürülenlerin cehennemlik olduğu bildiriliyor. Cehennemlik olmalarının sebebi; çarpışmalarının idâreyi, yönetimi ele geçirmek, mal kazanmak ve nefsi arzuları yerine getirmek gibi dünyalık için olmasıdır. Oysa savaşmak ancak İslâmiyet'in yücelmesi, zulüm ve haksızlığın defedilmesi ve hakkın gerçekleşmesi gibi kutsal amaçla yapılır.

Fitnede dilin etkisinin kılıç darbesinin etkisi gibi olması ile ilgili olarak şöyle yorum yapılmıştır:

Yâni çarpışan taraflardan birisini yermek, diğerini övmek gibi konuşmalar fitneyi alevlendirir. Bu nedenle susmak gerekir. K u r t u b î de: Yâni fitne döneminde zâlim yöneticiler yanında yalan konuşmak, dedikodu etmek, olup biten şeyler hakkında onlara haberler ulaştırmak kılıç darbesi gibi zararlıdır, fitneyi alevlendirir. Çünkü bu gibi davranışlar; kin, husûmet, öfke ve tahrikleri kamçılar, birçok tehlikeli sakıncalar doğurur ve böylece mevcut fitneden daha büyük felâketlere yol açabilir, demiştir.

٣٩٦٩ — حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. ثنا محمد بن بشر. ثنا محمد بن عمرو.
حدثني أبي عن أبيه علقمة بن وقاص؛ قال: مر به رجل له شرف. فقال له علقمة:
إن لك رحما. وإن لك حقا. وإني رأيتك تدخل على هؤلاء الأمراء. وتتكلم عندهم
بما شاء الله أن تتكلم به. وإني سمعت بلال بن الحارث المزني، صاحب رسول الله
صلى الله عليه وسلم، يقول: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم «إن أحدكم ليتكلم بالكلمة من رضوان الله.
ما يظن أن تبلغ ما بلغت. فيكتب الله عز وجل له بها رضوانه إلى يوم القيامة.
وإن أحدكم ليتكلم بالكلمة من سخط الله. ما يظن أن تبلغ ما بلغت. فيكتب
الله عز وجل عليه بها سخطه إلى يوم يلقاه».

قال علقمة: فانظر، ويحك! ماذا تقول، وماذا تكلم به. فرب كلام، (قد)
منعني أن أتكلم به، ما سمعت من بلال بن الحارث.

TERCEMESİ

3969) "... Alkame bin Vakkâs *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre:

Eşraftan bir adam (bir gün) kendisine uğramış ve Alkame ona: Şüphesiz senin (bana) bir yakınlığın var. Gerçekten senin (benim üzerimde) bir hakkın da vardır. Ben senin şu emirler (sınıfı)

yanına girdiğini ve onların yanında Allah'ın dilediği kadar (yâni bol bol) konuştuğunu görüyorum. Halbuki ben, Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in arkadaşı Bilâl bin el-Hâris el-Müzenî (Radıyallâhü anh)'den şu hadîsi işittim:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) buyurdu ki:

Şüphesiz biriniz Allah'ın hoşnud olduğu (güzel) sözlerden bir sözü ulaştığı yüce mertebeye ulaşacağını sanmayarak söyleyiverir. Allah (Azze ve Celle) de o söze karşılık o kimse için kıyâmete kadar rızâsını yazar (lütûf eder). Şüphesiz biriniz de Allah'ın gazâbına sebeb olan (fena) kelimelerden bir lâfı, ulaştığı (büyük vebâl) derecesine ulaşacağını sanmayarak söyleyiverir. Allah (Azze ve Celle) de o lâfa karşılık o kimse aleyhine huzûruna çıkacağı zamana kadar gazâbını yazar.»

Alkame (adama) : Artık vay hâline (Devlet adamlarıyla görüştüğünde) ne söylediğine ve ne konuştuğuna bak, iyi düşün. Çünkü nice sözler var ki Bilâl bin el-Hâris (Radıyallâhü anh)'den işittiğim hadîs, beni o sözleri söylemekten (cidden) menetti, dedi."

İZAHI

Bu hadîsi Tirmizî, "Zühd" bölümünün "Az konuşma" bâbında rivâyet etmiştir. Tuhfe yazarının beyânına göre ayrıca Nesâî, Mâlik, Ahmed, İbni Hibbân ve Hâkim de rivâyet etmişlerdir.

Tuhfe yazarının beyânına göre İbn-i Uyeyne: Bu hadîste beyân edilen iyi söz ve fenâ sözden maksad; padişah yanında söylenen sözlerdir. Allah'ın rızâsına uygun söz, padişahı zulüm etmekten alakoymak için yapılan konuşmadır. Allah'ın gazâbına sebeb olan söz de padişahı zulüm ve haksızlık etmeye sevkeden konuşmadır, demiştir.

Süyûtî'nin naklen beyânına göre İbn-i Abdilber de; bu hadîsin bu şekilde yorumlanmasına muhâlefet eden kimseyi bilmiyorum, demiştir.

Günümüzdeki devlet sistemine göre, padişah yerine devlet adamları ve yetkili makamlar bulunur.

Allah'ın iyi konuşmacıya kıyâmete kadar rızâsını yazmasını Tıybî şöyle yorumlamıştır: Allah böyle kimseyi hayırlı işlere koşmaya ve ibâdetleri ifa etmeye muvaffak kılar ve böylece adam hayatı boyunca ilâhî rızâya uygun yaşantısını sürdürür. Öldüğü zaman da ka-

bir azâbından korunur, kabri genişler ve kendisine: Yâni evlenen kimse gibi tatlı uykuya dal. Seni ancak çok sevdiğin sevgilinden başkası uyandırmayacak, denilir. Kıyâmet günü de mutlu olarak haşredilir, Allah tarafından hazırlanmış özel gölgede gölgelenir. Sonra üstün ikramlara ve nimetlere mazhar kılınır ve nihâyet bütün nimetleri geride bırakan Allah'ın cemâli ve Zât-i Bâri'yi görmek şerefine kavuşturulur. Fena konuşan kişi de bunun aksine dünya ve âhirette Allah'ın kahrına, gazâbına ve azâbına mâruz kalır.

٣٩٧٠ — حَدَّثَنَا أَبُو يُوسُفَ الصَّيْدَلَانِيُّ ، مُحَمَّدُ بْنُ أَحْمَدَ الرَّقِّيُّ. ثنا مُحَمَّدُ بْنُ سَلَمَةَ عَنِ ابْنِ إِسْحَاقَ ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ ، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ؛ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « إِنَّ الرَّجُلَ لَيَتَكَلَّمُ بِالْكَلِمَةِ مِنْ سُخْطِ اللهِ . لَا يَرَى بِهَا بَأْسًا . فَيَهْوِي بِهَا فِي نَارِ جَهَنَّمَ سَبْعِينَ خَرِيفًا » .

في الزوائد : في إسناده محمد بن إسحق ، وهو مدلس .

TERCEMESİ

3970) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

Şüphesiz adam Allah'ın gazâbına sebeb olan sözlerden bir kelime konuşur. O sözde bir beis, sakınca görmez. Sonra ondan dolayı cehennem ateşinin yetmiş senelik mesâfeli dibine düşer.»"

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Bunun senedinde Muhammed bin İshâk bulunur ve bu râvi tedlisçidir.

İki Hâl Tercemesi:

Alkama bin Vakkas el-Leysi el-Medeni (R.A.), râvilerin ikinci tabakasından güvenilir bir zâttır. Sahâbi olduğunu söyleyen yanılmıştır. Bu zâtın Resûl-i Ekrem (S.A.V.) hayatta iken doğduğu ve halife Abdülmelik devrinde vefât ettiği söylenmiştir. Bu zât; Ömer, Âişe, Amr bin el-Âs ve Bilâl bin el-Hâris (R.A.)'den rivâyette bulunmuştur. Râvileri ise Abdullah ve Amr isimli iki oğlu ile Muhammed bin İbrâhim et-Teymi'dir. Nesâi onun güvenilir olduğunu söylemiştir. Kütüb-i Sitte sâhibleri onun hadislerini rivâyet etmişlerdir. Buhâri ve Müslim onun iki hadisini rivâyet etmişlerdir.

Bilâl bin el-Hâris el-Müzeni Ebû Abdirrahmân (R.A.), hicretin 5. yılı Receb ayında Resûl-i Ekrem (S.A.V.)'i ziyâret etmiştir. Mekke'nin fethinde kendi kabilesinin bayraktarlığını yapmıştır. 8 aded hadisi vardır. Râvileri Alkama bin Vakkas ve Amr bin Avf'dır. Hicretin 60. yılı 80 yaşında vefât etmiştir. Sünen sâhibleri onun hadislerini rivâyet etmişlerdir. (Hulâsa, 53 ve 271, Tuhfe, C. 3, sah. 261)

٣٩٧١ – حدثنا أبو بكر . ثنا أبو الأحوص عن أبي حصين ، عن أبي صالح ، عن أبي هريرة ؛ قال : قال رسول الله ﷺ « من كان يؤمن بالله واليوم الآخر ، فليقل خيرا ، أو ليسكت » .

TERCEMESİ

3971) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

«Kim Allah'a ve âhiret gününe inanıyorsa hayır söylesin veyâ sussun (faydasız veyâ zararlı söz söylemesin).»"

٣٩٧٢ – حدثنا أبو مروان ، محمد بن عثمان العثماني . ثنا إبراهيم بن سعد ، عن ابن شهاب ، عن محمد بن عبد الرحمن بن ماعز العامري ؛ أن سفيان بن عبد الله الثقفي قال : قلت : يا رسول الله ! حدثني بأمر أعتصم به : قال « قل : ربي الله ، ثم استقم » قلت : يا رسول الله ! ما أكثر ما تخاف علي ؟ فأخذ رسول الله ﷺ بلسان نفسه ، ثم قال « هذا » .

TERCEMESİ

3972) "... Süfyân bin Abdillah es-Sakafî *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Ben; Yâ Resûlallah! Sıkıca sarılacağım bir şeyi bana anlat (tavsiye buyur), dedim. O:

«Rabbim Allah'tır, de ve istikâmetli ol (yâni İslâmiyetin dosdoğru yolundan sapma),» buyurdu. Ben:

Yâ Resûlallah! Benim hakkımda en çok korktuğun şey nedir? diye sordum. Bunun üzerine Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) kendi (mübârek) dilini tuttu. Sonra:

«Bu», buyurdu. (Yâni senin hakkında en çok korktuğum şey senin dilindir)."

٣٩٧٣ – حدثنا محمد بن أبي عمر المدني . ثنا عبد الله بن معاذ عن معمر عن عاصم ،

ابْنِ أَبِي النُّجُودِ ، عَنْ أَبِي وَائِلٍ ، عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ ؛ قَالَ : كُنْتُ مَعَ النَّبِيِّ ﷺ فِي سَفَرٍ فَأَصْبَحْتُ يَوْمًا قَرِيبًا مِنْهُ ، وَنَحْنُ نَسِيرُ . فَقُلْتُ : يَا رَسُولَ اللهِ ! أَخْبِرْنِي بِعَمَلٍ يُدْخِلُنِي الْجَنَّةَ وَيُبَاعِدُنِي مِنَ النَّارِ . قَالَ « لَقَدْ سَأَلْتَ عَظِيمًا . وَإِنَّهُ لَيَسِيرٌ عَلَى مَنْ يَسَّرَهُ اللهُ عَلَيْهِ: تَعْبُدُ اللهَ لَا تُشْرِكُ بِهِ شَيْئًا . وَتُقِيمُ الصَّلَاةَ ، وَتُؤْتِي الزَّكَاةَ ، وَتَصُومُ رَمَضَانَ ، وَتَحُجُّ الْبَيْتَ » . ثُمَّ « أَلَا أَدُلُّكَ عَلَى أَبْوَابِ الْخَيْرِ ؟ الصَّوْمُ جُنَّةٌ . وَالصَّدَقَةُ تُطْفِئُ الْخَطِيئَةَ ، كَمَا يُطْفِئُ النَّارَ الْمَاءُ . وَصَلَاةُ الرَّجُلِ فِي جَوْفِ اللَّيْلِ » . ثُمَّ قَرَأَ - تَتَجَافَى جُنُوبُهُمْ عَنِ الْمَضَاجِعِ - حَتَّى بَلَغَ - جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ - . ثُمَّ قَالَ « أَلَا أُخْبِرُكَ بِرَأْسِ الْأَمْرِ وَعَمُودِهِ وَذِرْوَةِ سَنَامِهِ ؟ الْجِهَادُ » . ثُمَّ قَالَ « أَلَا أُخْبِرُكَ بِمِلَاكِ ذَلِكَ كُلِّهِ ؟ » قُلْتُ : بَلَى . فَأَخَذَ بِلِسَانِهِ فَقَالَ « تَكُفُّ عَلَيْكَ هَذَا » قُلْتُ : يَا نَبِيَّ اللهِ ! وَإِنَّا لَمُؤَاخَذُونَ بِمَا نَتَكَلَّمُ بِهِ ؟ قَالَ « ثَكِلَتْكَ أُمُّكَ يَا مُعَاذُ ! هَلْ يَكُبُّ النَّاسَ ، عَلَى وُجُوهِهِمْ فِي النَّارِ ، إِلَّا حَصَائِدُ أَلْسِنَتِهِمْ ؟؟ » .

TERCEMESİ

3973) "... Muâz bin Cebel *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Ben bir yolculukta Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in beraberinde idim. Bir gün yolda seyir hâlinde iken ben O'nun yakınında bulundum ve:

Yâ Resûlallah! Beni cennete dâhil edecek ve cehennemden uzaklaştıracak bir amel (hayırlı iş)i bana bildir, diye ricâda bulundum. O:

«Sen cidden büyük bir şey istedin ve şüphesiz o şey, Allah'ın muvaffak kıldığı kimseye kuşkusuz kolaydır: Allah'a kulluk ederek O'na hiç bir şeyi ortak koşmazsın, namazı dosdoğru edâ edersin, zekâtı ödersin, Ramazan orucunu tutarsın ve Ka'be'yi hac (tavâf) edersin,» buyurdu. Sonra:

Dikkat et, sana hayır kapılarını gösteriyorum: Oruç (günahlara - azaba karşı) bir kalkandır. Sadaka da suyun ateşi söndürdüğü gibi günâh(ın alevin)i söndürür ve adamın gece ortasında namazı (sâlih mü'minlerin sembolüdür),» buyurdu. Sonra: تَتَجَافَى جُنُوبُهُمْ عَنِ الْمَضَاجِعِ

âyetini ve devamını; جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ a varıncaya kadar okudu. Meâli şöyledir: "Onlar (geceleyin namaz kılmak için) yataklarından kalkarlar, korkarak ve ümitvar olarak Rablarına yalvarırlar ve kendilerine verdiğimiz rızıktan hayır yollarına harcarlar. Artık işledikleri sâlih amellere karşılık onlar için göz aydınlığı olarak saklananı hiç kimse bilemez." (Secde: 16, 17)

Daha sonra Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem):

«Bilmiş ol ki sana işin başını, direğini ve zirvesini haber veriyorum: (O da) cihâddır,» buyurdu. Bundan sonra:

«Şu anlattığımın hepsine sâhib olmanın dönüm noktasını sana haber vermeyeyim mi?» buyurdu. Ben:

Haber ver, dedim. Bunun üzerine O, (mübârek) dilini eliyle tuttu ve sonra:

«Şunu (yâni dilini) aleyhinde (bulunmaktan) menedeceksin,» buyurdu. Ben:

Yâ Nebiyyallah! Biz konuştuğumuz şeylerden dolayı gerçekten sorumlu tutulur (mu)yuz? dedim. O:

«Bu işten gafletine şaşarım Yâ Muâz. Dillerinin biçtikleri (faydasız sözleri)nden başka bir şey insanları başları aşağı cehenneme düşürür mü?» buyurdu."

İZAHI

3970. hadis Zevâid nevindendir. Bu hadiste geçen "Harif" sonbahar mevsimi demektir. Burada yol mânâsında kullanılmıştır. 3971. hadisi Buhârî ve Müslim de rivâyet etmişlerdir. 3972. hadisi Tirmizî, İbn-i Hibbân ve Hâkim de rivâyet etmişlerdir. Bu hadiste emredilen İstikâmet, yüce dinimizin dosdoğru yolunu izlemektir. Bu hadiste «İstikâmetli ol» emri İslâm'ın bütün emirlerini ve yasaklarını içeren veciz bir buyruktur. Çünkü bir müslüman bir emri bırakır veyâ bir yasağı işlerse İslâm'ın doğru yolundan sapmış olur. 3973. hadisi; Tirmizî, Nesâî ve Ahmed de rivâyet etmişlerdir. Bu hadiste geçen bâzı kelimeleri açıklayalım:

Cünnet: Örtü, sütre ve kalkan gibi mânâlara gelir. Burada orucun günahlara ve günahlardan dolayı mâruz kalınan azâba kalkan gibi engel olduğu anlamı kasdedilmiştir.

Amûd: Evin ve çadırın direği demektir. Senâm da deve hörgücüdür. Zürve ve Zirve bir şeyin en yüksek kısmıdır. Hadiste cihâd yüce

dinimizin başı, direği ve yüksek rütbesi sayılmıştır. Tirmizi'-nin rivâyetinde bu cümle şöyledir: **«İşin başı müslüman olmaktır, direği namazdır ve zirvesi cihaddır.»**

Milâk: Bir şeyin özü, temeli, dayanağı ve dönüm noktası gibi mânâlara gelir.

Hasâid: Hasîdin çoğuludur. Hasid biçilmiş ekin demektir. Burada dilin biçip söylediği faydasız veyâ zararlı sözler mânâsı kasdedilmiştir.

ثَكِلَتْكَ أُمُّكَ cümlesinin asıl mânâsı; anan seni kaybetsin, yâni ölesin, demektir. Burada işten gâfil olmaya hayret etmek anlamında kullanılmıştır.

3972. hadisin râvisi Süfyân bin Abdillah bin Rebia es-Sakafî (R.A.) sahâbîdir. Ömer (R.A.)'ın hilâfeti döneminde Tâif vâliliği yapmıştır. 2 aded hadîsi vardır. Müslim, Tirmizi, Nesâî ve İbn-i Mâceh onun hadislerini rivâyet etmişlerdir. Râvileri Urve bin Zübeyr ve oğlu Hişâm'dır. (Hulâsa, 145)

٣٩٧٤ — حدّثنا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ . ثنا مُحَمَّدُ بْنُ يَزِيدَ بْنِ خُنَيْسٍ الْمَكِّيُّ ؛ قَالَ : سَمِعْتُ سَعِيدَ بْنَ حَسَّانَ الْمَخْزُومِيَّ قَالَ : حَدَّثَتْنِي أُمُّ صَالِحٍ عَنْ صَفِيَّةَ بِنْتِ شَيْبَةَ ، عَنْ أُمِّ حَبِيبَةَ، زَوْجِ النَّبِيِّ ﷺ ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ « كَلَامُ ابْنِ آدَمَ عَلَيْهِ، لَا لَهُ . إِلَّا الْأَمْرَ بِالْمَعْرُوفِ ، وَالنَّهْيَ عَنِ الْمُنْكَرِ ، وَذِكْرَ اللهِ عَزَّ وَجَلَّ » .

TERCEMESİ

3974) "... Peygamber *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)*'in zevcesi Ümmü Habîbe *(Radıyallâhü anhâ)*'dan rivâyet edildiğine göre; Peygamber *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur:

«İyiliği emretmek, fenâlığı menetmek ve Allah (Azze ve Celle)'yi anmak dışında kalan Âdem oğlunun konuştuğu sözler onun aleyhinde olup lehinde değildir.»"

٣٩٧٥ — حدّثنا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ . ثنا خَالِي ، يَعْلَى ، عَنِ الْأَعْمَشِ ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ ، عَنْ أَبِي الشَّعْثَاءِ ؛ قَالَ : قِيلَ لِابْنِ عُمَرَ : إِنَّا نَدْخُلُ عَلَى أُمَرَائِنَا فَنَقُولُ الْقَوْلَ . فَإِذَا خَرَجْنَا ، قُلْنَا غَيْرَهُ . قَالَ : كُنَّا نَعُدُّ ذَلِكَ ، عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللهِ ﷺ ، النِّفَاقَ .

في الزوائد : إسناده صحيح . رجاله ثقات . أبو الشعثاء اسمه سليمان بن الأسود .

TERCEMESİ

3975) "... İbn-i Ömer *(Radıyallâhü anhümâ)*'ya : Biz emirlerimizin yanına girip bir söz söyleriz. Sonra dışarı çıktığımız zaman başkasını söyleriz, denilmiş, İbn-i Ömer *(Radıyallâhü anhümâ)* da :

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) hayatta iken biz bunu münâfıklık sayardık."

Not : Zevâid'de şöyle denilmiştir : Bunun senedi sahih olup râvileri güvenilir zâtlardır. Râvi Ebü'ş-Şa'sâ'nın adı Süleymân bin el-Esved'dir.

٣٩٧٦ – حدّثنا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ. ثنا مُحَمَّدُ بْنُ شُعَيْبِ بْنِ شَابُورٍ. ثنا الأَوْزَاعِيُّ عَنْ قُرَّةَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ بْنِ حَيْوَئِيلَ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ «مِنْ حُسْنِ إِسْلَامِ الْمَرْءِ تَرْكُهُ مَالَا يَعْنِيهِ».

TERCEMESİ

3976) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir :

«İnsanın (dini ve dünyası bakımından) ihtiyaç duymadığı şeyleri terketmesi onun müslümanlığının güzelliklerindendir.»"

İZAHI

Ümmü Habibe (Radıyallâhü anhâ)'nın hadisini; Tirmizi, Hâkim ve Beyhaki de rivâyet etmişlerdir. Bu hadiste Marûf; yâni yüce dinimizin iyi saydığı şeyleri başkalarına emir ve tavsiyede bulunmak, Münker; yâni dinimizin yasakladığı şeylere karşı halkı uyarmak, kötülüklerle mücâdele etmek ve zikirlerle yüce Allah'ı anmak uğrunda söylenen sözler ve yapılan konuşmalar, sâhibinin lehinde olan şeylerdir. Bunun dışında kalan konuşmalar sâhibinin aleyhinde sayılır. Tuhfe yazarının beyânına göre el-Kari bu hadisin izahı bölümünde : Bu hadisin zâhirine göre insanlar için mübah, yâni ne sevab ne de günah sayılan bir konuşma çeşidi yoktur. Ancak hadis boşboğazlığı ve yersiz konuşmayı şiddetle men etmek mânâsına yorumlanabilir. Şöyle de söylenebilir : Hadisteki «Lehinde değildir» ifâdesi «aleyhindedir» ifâdesinin açıklaması mâhiyetindedir. Bu takdirde hadisten maksad şu olur : Anılan üç çeşit konuşma dışında kalan sözler sâhibinin lehinde değil, yâni kendisi için sevab sayılmaz. Kuşkusuz, mübah sayılan konuşmalar sâhibi için âhirette bir sevab sayılmaz.

3975 nolu İ b n - i Ö m e r (Radıyallâhü anhümâ)'nın hadisi notta belirtildiği gibi Zevâid nevindendir. Bunu tâkip eden hadisi T i r m i z î ve B e y h a k î de rivâyet etmişlerdir.

Bu hadisin; تَرْكُهُ مَا لَا يَعْنِيهِ ifâdesini insanın dini ve dünyası bakımından ihtiyaç duymadığı şeyleri terketmesi, diye terceme ettim. **Tuhfe** yazarının beyânına göre e l - K a r i : Yâni müslümana yakışmayan söz, fiil, görüş ve düşünceyi bırakması demektir. "**Mâ lâ yani**"nin asıl mânâsı müslümanın din ve dünya açısından muhtaç olmadığı ve Allah'ın rızâsı bakımından yararlı olmayan şey demektir. Bu itibarla lüzumsuz konuşmalar ve gereksiz tüm fiil ve hareketler bunun kapsamı içindedir, demiştir.

G a z â l i de: Söylediğin takdirde bir günâha girmen ve herhangi bir zarara uğraman sözkonusu olmayan tüm konuşmalar "**Mâ lâ yâni**"nin içeriğine dâhildir. Meselâ bir cemaât, bir topluluk içinde oturduğun zaman yaptığın geziyi, bu gezide gördüğün dağları, nehirleri, giydiğin elbiseleri, yediğin yemekleri, görüştüğün iyi insanların yaptığı işleri anlatman tamamen gerçek biçimde olduğu takdirde normal bir konuşmadır. Bu konuşmayı yapmaman seni günâha sokmaz ve zarara uğratmaz. O halde böyle konuşma gereksizdir. Mâlâ yani türünden bir sözdür. Senin zamanını boşuna alır, demiştir.

Hulâsa; haram, mekruh ve faydasız mübah şeyler söz olsun veyâ fiil ve hareket olsun hepsi **Mâ lâ** yani olan şeylerdir. Müslümanın zamanını bu gibi şeylerle geçirmemesi onun olgun imân ve müslümanlığının güzelliklerinden sayılır.

(١٣) باب العزلة

13 — UZLET (TOPLUMDAN UZAK DURMAK, İNZİVAYA ÇEKİLMEK) BÂBI

٣٩٧٧ – حدثنا مُحَمَّدُ بْنُ الصَّبَّاحِ . ثنا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ أَبِي حَازِمٍ . أَخْبَرَنِي أَبِي عَنْ بَعْجَةَ بْنِ عَبْدِ اللهِ بْنِ بَدْرٍ الْجُهَنِيِّ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ؛ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ « خَيْرُ مَعَايِشِ النَّاسِ لَهُمْ ، رَجُلٌ مُمْسِكٌ بِعِنَانِ فَرَسِهِ فِي سَبِيلِ اللهِ . وَيَطِيرُ عَلَى مَتْنِهِ . كُلَّمَا سَمِعَ هَيْعَةً أَوْ فَزْعَةً طَارَ عَلَيْهِ إِلَيْهَا . يَبْتَغِي الْمَوْتَ أَوِ الْقَتْلَ ، مَظَانَّهُ . وَرَجُلٌ فِي غُنَيْمَةٍ ، فِي رَأْسِ شَعَفَةٍ مِنْ هٰذِهِ الشِّعَافِ ، أَوْ بَطْنِ وَادٍ مِنْ هٰذِهِ الْأَوْدِيَةِ . يُقِيمُ الصَّلَاةَ ، وَيُؤْتِي الزَّكَاةَ ، وَيَعْبُدُ رَبَّهُ حَتَّى يَأْتِيَهُ الْيَقِينُ . لَيْسَ مِنَ النَّاسِ إِلَّا فِي خَيْرٍ » .

TERCEMESİ

3977) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Peygamber *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur:

«İnsanlar için hayırlı yaşayış Allah yolunda (cihâd için) sırtında uçarcasına koşturacağı atının yularından tutan (savaşa hazır bekleyen) bir adamın yaşantısıdır. O, korkulu bir düşman sesini veyâ düşmana saldırma çağrısını işittiği her an atının üstünde uçarcasına fırlayarak o sese doğru giderek ölmek veyâ öldürmek alanlarında gâzi veyâ şehîd olmak ister ve hayırlı hayat o adamın hayatıdır ki şu dağların tepelerinden bir tepenin üstünde veyâ şu derelerden birinin içinde küçük bir koyun sürüsü içinde bulunur. Namazını vaktinde ve usûlüne uygun olarak kılar, zekâtını öder ve ölünceye kadar Rabbine kulluk eder. İnsanlardan yana da iyilikten başka bir şey işlemez.»"

İZAHI

Bu hadisi Müslim ve İbn-i Hibbân da rivâyet etmişlerdir.

Hadîste geçen bâzı kelimeleri açıklayalım:

İnân: Yular demektir. **Metn:** Atın sırtı mânâsına kullanılmıştır.

Meâyış: Maişet'in çoğuludur, yaşantılar demektir.

Hey'a: Düşmanın korku verici sesidir.

Fez'a: Düşmana saldırmak demektir.

Guneyme: Küçük koyun - keçi sürüsüdür.

Şaafa: Dağın tepesidir.

Şiâf: Şaafa'nın çoğuludur.

Evdiye: Vâdinin çoğuludur, dereler demektir.

Yakîn: Ölüm demektir.

Hadis; cihâdın, cihâd için at beslemenin, şehidlik ve gâzilik düşkünlüğünün ve fitneler döneminde insanlardan uzak durup kulluk görevini îfâ edip insanlara iyilikten başka bir şey düşünmemenin fâziletine delâlet eder.

Cihâd edenin ve fitneler döneminde insanlardan uzak duranın yaşantısının en hayırlı yaşantı olduğuna delâlet eden bu hadisin hükmü, Nevevi'nin de belirttiği gibi umûmî değildir. Çünkü dînî ilimlerle meşgul olan âlimlerin ve sıddîkların bunlardan daha fazîletli olduğu başka hadislerle sâbittir.

İnsanlardan uzak durmanın, inzivaya çekilmenin mi, halkın arasına girip de eziyetlere sabretmenin mi daha hayırlı olduğuna dâir görüşleri bundan sonra gelen hadisin izahı bölümünde sunacağım.

٣٩٧٨ — حدثنا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ. ثنا يَحْيَى بْنُ حَمْزَةَ. ثنا الزُّبَيْدِيُّ. حَدَّثَنِي الزُّهْرِيُّ عَنْ عَطَاءِ بْنِ يَزِيدَ اللَّيْثِيِّ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ؛ أَنَّ رَجُلًا أَتَى النَّبِيَّ ﷺ فَقَالَ: أَيُّ النَّاسِ أَفْضَلُ؟ قَالَ «رَجُلٌ مُجَاهِدٌ فِي سَبِيلِ اللهِ بِنَفْسِهِ وَمَالِهِ» قَالَ: ثُمَّ مَنْ؟ قَالَ «ثُمَّ امْرُؤٌ فِي شِعْبٍ مِنَ الشِّعَابِ، يَعْبُدُ اللهَ عَزَّ وَجَلَّ، وَيَدَعُ النَّاسَ مِنْ شَرِّهِ».

TERCEMESİ

3978) "... Ebû Saîd-i Hudrî *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre:

(Bir gün): bir adam Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in yanına gelerek:

İnsanların hangisi daha faziletlidir? diye sordu. Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem):

«Canı ve malı ile Allah yolunda savaşan (mü'min) adam,» buyurdu. Soru sâhibi:

Ondan sonra kim? diye sordu. Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem):

Sonra derelerden bir derede (yâni halktan uzak bir yere çekilmiş durumda) olan insandır ki Allah (Azze ve Celle)'ye ibâdet eder ve insanları şerrinden rahat bırakır (yâni kimseye zarar vermez), buyurdu."

İZAHI

Bu hadis Kütüb-i Sitte'nin hepsinde vardır. Ayrıca Ahmed ve İbn-i Hibbân tarafından da rivâyet edilmiştir.

Bu hadis de bundan önceki hadis gibi cihâd eden ve toplumdan uzak yaşayan iki sınıf müslümanın en faziletli insanlar olduğuna delâlet ediyor ise de âlimler ve sıddîklar daha üstün olduğundan dolayı buradaki hüküm umûmî değildir. Bundan önceki hadisin izahı bölümünde de bu duruma işâret ettim.

Nevevî bu hadisin izahı bölümünde özetle şöyle der:

Halktan uzak yaşamanın, halkın arasına girmekten daha fazîletli olduğu görüşünde bulunan ilim ehli bu hadîside delil gösterirler. Bu mesele hakkında meşhur ve mâlum bir ihtilâf vardır: Âlimlerin büyük çoğunluğuna göre fitnelerden selâmette bulunma ümidini taşımak şartıyla halkın arasına girmek, onlardan uzakta yaşamaktan efdaldır. Bir grup ilim adamlarına göre inzivaya çekilmek, yâni halktan uzakta yaşamak daha efdaldır. Cumhûr bu hadîse şöyle cevab verir:

Bu hadis, fitnelerin ve iç savaşların bulunduğu döneme yorumlanır. Böyle dönemlerde uzakta durmak daha iyidir. Ya da bu hadis, toplumun arasma girdiği takdirde şuna buna eziyet edecek veyâ halktan göreceği eziyetlere karşı sabır gösteremeyecek durumda olanlar hakkındadır. Çünkü peygamberler, (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), sahâbîlerin cumhûru, tâbiîlerin büyük çoğunluğu, âlimlerin cumhûru ve zühd-ü takvâ sâhibi olan müslümanların ekserisi halkın arasına girerek Cuma ve vakit namazlarında câmilere gitmek, cenâze merâsimine katılmak, hastaları ziyâret etmek, zikir ve tesbîh toplantılarına katılmak gibi insanların arasına girmenin yararlarından istifâde etmişlerdir.

Şi'b: İki dağ arasındaki boşluk, yâni dere demektir. Hadisten maksad mutlaka derede yaşamak değil, halktan uzak yaşamaktır. Dere bir misal olmak üzere anılmıştır. Çünkü genellikle toplumdan uzak yaşayan insanlar derelerde yerleşirler.

٣٩٧٩ – حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ. ثنا الْوَلِيدُ بْنُ مُسْلِمٍ. حَدَّثَنِي عَبْدُ الرَّحْمٰنِ بْنُ يَزِيدَ ابْنِ جَابِرٍ. حَدَّثَنِي بُسْرُ بْنُ عُبَيْدِ اللهِ. حَدَّثَنِي أَبُو إِدْرِيسَ الْخَوْلَانِيُّ؛ أَنَّهُ سَمِعَ حُذَيْفَةَ ابْنَ الْيَمَانِ يَقُولُ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ «يَكُونُ دُعَاةٌ عَلَى أَبْوَابِ جَهَنَّمَ. مَنْ أَجَابَهُمْ إِلَيْهَا قَذَفُوهُ فِيهَا» قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللهِ! صِفْهُمْ لَنَا. قَالَ «هُمْ قَوْمٌ مِنْ جِلْدَتِنَا، يَتَكَلَّمُونَ بِأَلْسِنَتِنَا» قُلْتُ: فَمَا تَأْمُرُنِي، إِنْ أَدْرَكَنِي ذٰلِكَ؟ قَالَ «فَالْزَمْ جَمَاعَةَ الْمُسْلِمِينَ وَإِمَامَهُمْ فَإِنْ لَمْ يَكُنْ لَهُمْ جَمَاعَةٌ وَلَا إِمَامٌ، فَاعْتَزِلْ تِلْكَ الْفِرَقَ كُلَّهَا. وَلَوْ أَنْ تَعَضَّ بِأَصْلِ شَجَرَةٍ حَتَّى يُدْرِكَكَ الْمَوْتُ، وَأَنْتَ كَذٰلِكَ».

TERCEMESİ

3979) "... Huzeyfe bin el-Yemân *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* :

«Cehennem kapılarında (halkı cehenneme) çağırıcı (cehennemlik) bir gurup olacak. Kim o dâvetçilere icâbetle o kapılara giderse dâvetçiler o kimseyi cehenneme atarlar (yâni cehenneme girmesine sebep olurlar)», buyurdu. (Huzeyfe demiştir ki) Ben:

Yâ Resûlallah! O gurubun vasıflarını bize anlat (târif et), dedim. Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) :

«Onlar bizim milletimizden (veyâ Âdem oğullarından) bir zümredir, dillerimizle konuşurlar», buyurdu. Ben:

Peki, o fitne devri bana erişirse nasıl davranmamı emredersin? diye sordum. O:

«Sen müslümanların cemâatına ve imâmına (yâni devlet başkanına) bağlan, (onlardan ayrılma). Müslümanların cemâatı olmaz ve imâmları yoksa o fırkaların hepsinden uzaklaşman bir ağacın kökünü ısırman sûretiyle (meşakkatli) de olsa ölüm sana erişinceye kadar, dişlerini sıkarak fırkaların hepsinden uzak durmaya devam et, buyurdu."

İZAHI

Bu hadisi; Buhârî, Müslim ve Ebû Dâvûd da rivâyet etmişlerdir.

Çıkacak gurubun cehennem kapıları üzerinde olması ifâdesi onların cehennemlik olmalarını belirtir.

Hadisin; هُمْ قَوْمٌ مِنْ جِلْدَتِنَا cümlesinin izahı bölümünde el-Hâfız: Yâni o gurup bizim kavmimizden, milletimizden olup bizim dilimizle konuşurlar. Bu cümle o gurubun Arap olduğuna işâret eder. Dâvûdî demiş ki bundan maksad o gurubun Âdem oğullarından, yâni insanlardan bir zümre olmasıdır. El-Kabisî de şöyle demiştir: Yâni o gurup dış görünüşte bizim milletimizden olmakla beraber aslında bize muhâlif olan bir guruptur.

Bir ağacın kökünü ısırmak ifâdesi zorluklara katlanmak, meşakkatlara sabretmek ve fitne döneminde bütün guruplardan uzak durmanın sıkıntısına tahammül etmektir.

E l - B e y z â v î demiş ki: Yâni toplumu idâre edecek devlet başkam olmadığı dönemde bütün guruplardan uzak durmalı ve devrin şiddetli sıkıntılarına sabretmelisin, meşakkatlere göğüs germelisin, diye bilgi verir.

S i n d î de: Yâni müslümanların cemâatı olmadığı ve devlet başkanının bulunmadığı dönemde bütün guruplardan uzaklaş, sıkıntılara sabret, tenhâ yerlere çekil ve ağaçların köklerini kemirmekle de olsa geçimini; dağ başlarında, çöllerde, kimsenin bulunmadığı yerlerde temine çalış ve bu durumla yetinmeye bak, demiştir.

Müslümanların cemâatından maksadın ne olduğu yolunda da değişik görüşlerin bulunduğunu söyleyen e l - H â f ı z şöyle der: Bir kavle göre cemâattan maksad müslümanların çoğunluğudur. Bir kavle göre maksad sahâbîler gurubudur. Başka bir kavle göre bundan maksad din âlimleri gurubudur. T a b e r î demiş ki: En sıhhatli görüş şudur: Müslümânların ittifakıyla seçilen devlet başkanının etrafında bulunan cemâattan ayrılmamak ve o başkana itâat etmektir. Müslümanların böyle bir devlet başkanı olmayıp da fırkalar türediğinde en uygun olan davranış bütün guruplardan uzaklaşmak ve inzivâya çekilmektir.

٣٩٨٠ — حدثنا أَبُو كُرَيْبٍ. ثنا عَبْدُ اللهِ بْنُ نُمَيْرٍ عَنْ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ، عَنْ عَبْدِ اللهِ ابْنِ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ الأَنْصَارِيِّ، عَنْ أَبِيهِ؛ أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا سَعِيدٍ الْخُدْرِيَّ يَقُولُ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ «يُوشِكُ أَنْ يَكُونَ خَيْرَ مَالِ الْمُسْلِمِ غَنَمٌ يَتْبَعُ بِهَا شَعَفَ الْجِبَالِ ، وَمَوَاقِعَ الْقَطْرِ . يَفِرُّ بِدِينِهِ مِنَ الْفِتَنِ» .

TERCEMESİ

3980) "... Ebû Said-i Hudrî *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur:

«Müslümanın en hayırlı malının — kendi dinini fitnelerden korumak üzere — dağ başlarında ve yağış olan sahâlarda güttüğü davarlardan ibâret olacağı zaman yakındır.»"

٣٩٨١ — حدثنا مُحَمَّدُ بْنُ عُمَرَ بْنِ عَلِيٍّ الْمُقَدَّمِيُّ . ثنا سَعِيدُ بْنُ عَامِرٍ . ثنا أَبُو عَامِرٍ الْخَزَّازُ، عَنْ حُمَيْدِ بْنِ هِلَالٍ ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ بْنِ قُرْطٍ ، عَنْ حُذَيْفَةَ بْنِ الْيَمَانِ ؛ قَالَ :

قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « تَكُونُ فِتَنٌ . عَلَى أَبْوَابِهَا دُعَاةٌ إِلَى النَّارِ . فَأَنْ تَمُوتَ وَأَنْتَ عَاضٌّ
عَلَى جِذْلِ شَجَرَةٍ ، خَيْرٌ لَكَ مِنْ أَنْ تَتْبَعَ أَحَدًا مِنْهُمْ » .

TERCEMESİ

3981) "... Huzeyfe bin el-Yemân *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

Bir takım fitneler olacak. O fitnelerin kapıları başında cehennem ateşine çağırıcı kimseler olacaktır. Bir ağacın kökünü ısırır halde ölmen onlardan birisine tâbi olmandan senin için daha iyidir."

٣٩٨٢ — حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَارِثِ الْمِصْرِيُّ . ثنا اللَّيْثُ بْنُ سَعْدٍ . حَدَّثَنِي عُقَيْلٌ
عَنِ ابْنِ شِهَابٍ . أَخْبَرَنِي سَعِيدُ بْنُ الْمُسَيَّبِ ؛ أَنَّ أَبَا هُرَيْرَةَ أَخْبَرَهُ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ ،
قَالَ « لَا يُلْدَغُ الْمُؤْمِنُ مِنْ جُحْرٍ مَرَّتَيْنِ » .

TERCEMESİ

3982) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur:

«(Akıllı, zeki) Mü'min bir yılan deliğinden iki defa sokulmaz."

٣٩٨٣ — حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ . قَالَ : ثنا أَبُو أَحْمَدَ الزُّبَيْرِيُّ . ثنا زَمْعَةُ بْنُ
صَالِحٍ عَنِ الزُّهْرِيِّ ، عَنْ سَالِمٍ ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ ؛ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « لَا يُلْدَغُ
الْمُؤْمِنُ مِنْ جُحْرٍ مَرَّتَيْنِ » .

TERCEMESİ

3983) "... İbn-i Ömer *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur:

(Akıllı ve zeki olan) Mü'min bir yılan deliğinden iki defa sokulmaz.»"

İZAHI

3980 nolu hadis; **B u h â r i, E b û D â v û d** ve **N e s â î** tarafından da rivâyet edilmiştir. Bu hadiste geçen **"Şaaf"** şa'fe'in çoğuludur.

Şa'fe, bir şeyin üstü, yukarısı ve yüksek kısmı demektir. Burada dağ başları mânâsında kullanılmıştır. Katr : Yağmur demektir.

3981. hadîsin başkaca kîm tarafından rivâyet edildiğine bakılabilir. Bu hadîs mânâ bakımından 3979. hadîs gibidir. Her iki hadîs fitneler döneminde halktan uzak durmanın fazîletini beyân eder. Ancak bu bâbın baş kısmında geçen hadîslerin izahı bölümünde de belirttiğim gibi halkın eziyet ve sıkıntılarına sabredebilen müslümanın halkın arasına girmesi fitneler dönemi dışındaki zamanlarda daha iyidir. Fitneler döneminde ise inzivaya çekilmek ve fitne guruplarından uzak durmak en uygun olanıdır.

3982. hadîs; Buhârî, Müslim ve Ebû Dâvûd tarafından da rivâyet edilmiştir. Bunu tâkip eden ve aynı metni içeren hadîsin başkaca kimler tarafından rivâyet edildiğine bakılmalıdır. Bu hadîslerde geçen **Ledğ** : yılanın sokması mânâsını ifâde eder. **Cuhr** de deliktir.

Hattâbî'nin beyânına göre bu iki hadîsten kasdedilen mânâ şöyle olabilir : Övgüye lâyık mü'min, akıllı ve zeki olup gâfil avlanmayan ve ikide bir aldatılmayan mü'mindir. Bir kavle göre bundan maksad mü'minin âhiret işlerinde aldatılma oyununa gelmemesidir. Dünya işlerinde ise bâzen temiz duygusu ve saflığı nedeniyle aldatılabilir.

Nevevî ve Avnü'l-Mabûd yazarının beyânlarına göre bu hadîsin buyurulması şu olay dolayısıyladır : Bedir savaşında Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) şâir Ebû Gurre'yi esir almıştı. Sonra Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) aleyhinde şiir söylememek ve hicivde bulunmamak kaydı ile Ebû Gurre salıverilmişti. Fakat şâir kendi kavmine iltihak ettikten sonra sözünde durmayarak hicivlerine devam etmişti. Uhud savaşında bu şâir tekrar esir alındı. Bu kere de serbest bırakılmasını istedi ise de Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) bu isteği reddetti ve bu meyanda anılan hadîsi buyurdu.

(١٤) باب الوقوف عند الشبهات

14 — HELÂL MI HARAM MI OLDUĞU ŞÜPHELİ ŞEYLERLE KARŞILAŞILDIĞINDA DURMAK (SAKINMAK) BÂBI

٣٩٨٤ – حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ رَافِعٍ. ثنا عَبْدُ اللهِ بْنُ الْمُبَارَكِ عَنْ زَكَرِيَّا بْنِ أَبِي زَائِدَةَ، عَنِ الشَّعْبِيِّ؛ قَالَ: سَمِعْتُ النُّعْمَانَ بْنَ بَشِيرٍ يَقُولُ، عَلَى الْمِنْبَرِ، وَأَهْوَى بِإِصْبَعَيْهِ إِلَى أُذُنَيْهِ:

سَمِعْتُ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ يَقُولُ «الْحَلَالُ بَيِّنٌ، وَالْحَرَامُ بَيِّنٌ، وَبَيْنَهُمَا مُشْتَبِهَاتٌ لَا يَعْلَمُهَا
كَثِيرٌ مِنَ النَّاسِ. فَمَنِ اتَّقَى الشُّبُهَاتِ، اسْتَبْرَأَ لِدِينِهِ وَعِرْضِهِ. وَمَنْ وَقَعَ فِي الشُّبُهَاتِ،
وَقَعَ فِي الْحَرَامِ. كَالرَّاعِي حَوْلَ الْحِمَى، يُوشِكُ أَنْ يَرْتَعَ فِيهِ. أَلَا، وَإِنَّ لِكُلِّ مَلِكٍ
حِمًى. أَلَا، وَإِنَّ حِمَى اللّٰهِ مَحَارِمُهُ. أَلَا، وَإِنَّ فِي الْجَسَدِ مُضْغَةً، إِذَا صَلَحَتْ صَلَحَ الْجَسَدُ
كُلُّهُ. وَإِذَا فَسَدَتْ فَسَدَ الْجَسَدُ كُلُّهُ. أَلَا، وَهِيَ الْقَلْبُ».

TERCEMESİ

3984) "... Numân bin Beşîr *(Radıyallâhü anhümâ)* minber üzerinde iki parmağıyla iki kulağına işâret ederek (yâni bizzat kulaklarıyla duyduğunu belirterek) :

Ben, Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'den **şu buyruğu işittim, dedi :**

Helâl olan (şeyler) **bellidir. Haram olan** (şeyler) **de bellidir. Helâl ile haram arasında da** (helâl mı, haram mı olduğunu) **çok kimsenin bilmediği bir takım şüpheli şeyler vardır. Bu itibarla kim şüpheli şeylerden sakınırsa dînini** (noksanlıktan) **ve ırzını** (yâni şeref ve haysiyetini) **— halkın dilinden — kurtarmış olur. Şüpheli şeylere dalan kimse de** (içine girmek yasak olan beylik) **koru etrafında** (davarlarını) **otlatıp koru içinde otlatması an meselesi olan çoban gibi harama düşer. Bilmiş olunuz ki her hükümdarın özel bir korusu vardır. Dikkat ediniz, Allah'ın** (yer yüzündeki) **korusu da haram ettiği şeylerdir. Haberiniz olsun, insanın vücûdunda bir lokmacık et parçası vardır ki iyi olduğu zaman bütün cesed iyi olur, bozulduğu zaman da bütün cesed bozulur. Bilmiş olunuz ki o et parçası kalbtir."**

İZAHI

Bu hadisi; Buhârî, Müslim, Tirmizî, Ahmed, Dârimî, Taberânî ve başkaları da rivâyet etmişlerdir.

Âlimler bu hadisin yüce dinimizin temel prensiplerini ortaya koyan en önemli hadislerden olduğu noktasında ittifak etmişlerdir. Bâzı ilim adamları İslâmiyet'in dönüm noktasının şu hadisler olduğunu söylemişlerdir : Birincisi bu hadis. İkincisi, amellerin değerinin ni-

yete bağlı olduğuna dâir hadistir. Üçüncüsü dünya ve âhiret bakımından faydası olmayan şeyleri bırakmaya dâir hadistir. Dördüncüsü kişinin kendi nefsi için istediği iyi şeyleri her müslüman için istemesi ve kendi nefsi için arzulamadığı fena şeyleri hiç bir müslüman için de istememesine dâir hadistir.

N e v e v i bu hadisin önemi hakkında özetle şöyle der:

Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) bu hadiste; yiyecek, içecek, giyecek ve diğer şeylerin temiz ve helâl olmasına dikkat edilmesini, helâl şeyleri iyice tanımayı ve şüpheli şeylerden sakınmayı emrederek; şüpheli şeyleri bırakmanın müslümanın diyânetini, yâni dindarlığını ve haysiyetini, şerefini korumaya sebep olduğunu açıklamıştır. Şüpheli şeylere dalan bir kimsenin harama girmesi tehlikesini bir örnekle belirtmiştir: Bir hükümdarın yasak bölge olarak ilân ettiği özel bir korusu etrafında davarlarını otlatan bir çobanın davarlarının o koruya, yasak bölgeye dalması, çobanın yasağı çiğnemesi nasıl an meselesi ise; helâl mı haram mı olduğunda şüphe edilen şeylere dalan bir müslümanın da o çoban gibi yasak bölge sayılan harama girmesi an meselesidir.

Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) daha sonra kalbin önemini beyân ederek korunmasını istemiş ve insan cesedinin bütün organlarının düzelmesinin ancak kalbin düzelmesiyle mümkün olduğunu, keza kalbin bozulmasıyle cesedin kalan organlarının bozulacağını beyân etmiştir. Çünkü kalb, cesedin hükümdarı gibidir. Bütün organlar ondan direktif alırlar. İmân merkezi olan kalb kötülüklerden arındırıldığı ve Allah'ın zikri ile meşgul olduğu takdirde ondan direktif alan cesedin bütün organları Allah'a itâat eder. Bunun aksine kalb paslı olduğu takdirde kötü direktifler verir ve dolayısıyla cesedin tüm organları kötülüklere eğilir.

Bir gurup ilim adamı bu hadisi delil göstererek aklın başta değil, kalbte olduğunu söylemiştir. Bu konuda meşhur bir ihtilâf vardır. Bizim arkadaşlarımızın mezhebi ve kelâmcıların mezhebine göre akıl kalbtedir. E b û H a n î f e (Radıyallâhü anh)'a göre akıl beyindedir. Bir kavle göre akıl baştadır. Birinci görüş felsefecilerden ve ikinci görüş tabiblerden de rivâyet edilmektedir.

Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in «**Helâl olan şeyler bellidir. Haram olan şeyler de bellidir**» buyruğunun mânâsı şöyledir:

Bâzı şeyler apaçık helâldır; helâllığı herkesçe bilinir. Yiyeceklerden ekmek, meyveler, zeytin yağı, zeytin, bal, hayvan yağı, eti yenen hayvanın sütü ve yumurtası gibi gıda maddeleri. Keza; konuşmak,

yürümek, bakmak gibi bâzı fiil ve hareketler de besbelli helâl şeylerdir. İçki, domuz, murdar hayvan eti, idrar gibi maddeler, zina, yalancılık, gıybet, koğuculuk, yabancı kadına bakmak ve benzeri bâzı fiil ve hareketler haramdır, bunların haramlığı açıktır.

Bâzı şeyler de vardır ki helâl mı haram mı olduğu açık değildir. Bunun için çok kimse bu gibi şeylerin hükmünü bilmez. Fakat din ilmini bilen kimseler nass, kıyas, istishâb ve benzeri yollardan biriyle bunun hükmünü bilirler. Bu itibarla bir şeyin helâl veyâ haramlığında tereddüd edildiği zaman ictihâda yetkili ve yetenekli ilim adamı o mesele hakkında ictihad ederek şer'î delile dayalı olarak helâl veyâ haramlığına hükmeder. Bâzen müctehidin delîli açık bir ihtimal mâhiyetini arzeder, yâni hüküm için kesin bir delil sayılmaz. Bu gibi durumlarda takvâya en uygun olanı o şeyi bırakmaktır. Böylece şüpheli şeyden uzak durulmuş olur.

Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'ın **«Her hükümdarın bir korusu bulunur...»** buyruğunun mânâsı da şöyledir: Her hükümdarın özel bir korusu bulunur ve hükümdar o yasak bölgeye izinsiz giren kimseyi cezâlandırır. Bu itibarla ihtiyatlı davranan bir kimse o korunun yakınına sokulmaz ve böylece yasak bölgeye girme tehlikesinden uzak kalır. Allah'ın korusu da adam öldürmek, zinâ etmek, içki içmek, hırsızlık, soygunculuk gibi haram fiil, hareket ve sözlerdir. Kim haram bir şeyi işlerse yasak bölgeye girmiş sayılır ve cezâya müstahak olur. Haram bir şeye yaklaşan bir kimse de harama dalmak tehlikesi ile karşı karşıyadır. Durum böyle olunca ihtiyatlı davranan bir kimse haramlardan uzak durur ve dolayısıyla şüpheli şeylere de yanaşmamış olur.

Bâzı âlimler şüpheli şeylerin mekruh olduğuna hükmedilmiş şeyler olduğunu söylemiştir. M â v e r d î böyle söyleyenlerdendir. Mekruh olan şey, haram ile helâl arasında kalan bir şeydir. Takvâ sâhibi olan müslümanlar mekruh şeyleri işlemezler. Çünkü mekruh şeylere dalmak ve bu hâli sürdürmek insanı günün birinde harama da daldırabilir.

H a t t â b î 'ye göre şüpheli şeyler ifâdesinden maksad; malının bir kısmı helâl, bir kısmı haram olan bir kimse ile alış veriş etmektir.

Hadîsin **«Şüpheli şeylere dalan bir kimse harama düşer»** meâlindeki cümlenin izahı bölümünde N e v e v î şöyle der:

Bu cümle iki şekilde yorumlanabilir: Şüpheli şeylere dalan kimse kasıtlı olmasa bile haram bir şeye düşebilir ve o harama düşerken

kusur ve ihmâli olduğu takdirde günahkâr sayılır. İkinci yorum şöyledir: Şüpheli şeylere devam eden bir kimse bu alanda hoşgörüye alışır ve cür'eti artar. Peyderpey harama yaklaşır. Hergün biraz daha şiddetli şüpheyle karşılanan işlere girişir ve nihâyet günün birinde bile bile haram şeye düşer. Bu da selef âlimlerinin "günahlar küfrün postacısıdır" sözü gibidir. Yâni günahlar sâhibini küfre sevkeder.

٣٩٨٥ — حدّثنا حُمَيْدُ بْنُ مَسْعَدَةَ . ثنا جَعْفَرُ بْنُ سُلَيْمَانَ عَنِ الْمُعَلَّى بْنِ زِيَادٍ ، عَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ قُرَّةَ ، عَنْ مَعْقِلِ بْنِ يَسَارٍ ؛ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « الْعِبَادَةُ فِي الْهَرْجِ ، كَهِجْرَةٍ إِلَيَّ » .

TERCEMESİ

3985) "... Ma'kıl bin Yesâr *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

Herc (fitne - fesad dönemin) de ibâdet etmek, benim yanıma hicret etmek gibi (faziletli) dir."

İZAHI

Bu hadisi; Müslim, Tirmizi ve Ahmed de rivâyet etmişlerdir. Hadiste geçen "Herc" fitne ve karışıklıklar dönemi şeklinde yorumlanmıştır. Bu dönemde meydana gelen öldürme olayına da Herc denilir. Fitne ve karışıklıklar döneminde ibâdet faziletinin üstünlüğünün sebebi şudur: Böyle dönemlerde halk genellikle ibâdetten gaflet eder, başka şeylerle meşgul olur. Ancak az kişiler ibâdete yönelir.

(١٥) باب بدأ الإسلام غريبا

15 — İSLÂM GARİB OLARAK BAŞLADI, BÂBI

٣٩٨٦ — حدّثنا عَبْدُ الرَّحْمٰنِ بْنُ إِبْرَاهِيمَ ، وَيَعْقُوبُ بْنُ حُمَيْدِ بْنِ كَاسِبٍ ، وَسُوَيْدُ ابْنُ سَعِيدٍ ؛ قَالُوا : ثنا مَرْوَانُ بْنُ مُعَاوِيَةَ الْفَزَارِيُّ . ثنا يَزِيدُ بْنُ كَيْسَانَ عَنْ أَبِي حَازِمٍ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ؛ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « بَدَأَ الْإِسْلَامُ غَرِيبًا ، وَسَيَعُودُ غَرِيبًا . فَطُوبَى لِلْغُرَبَاءِ » .

T E R C E M E S İ

3986) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

İslâm garîb olarak başladı ve başladığı gibi (günün birinde) garîb hâline dönüşecektir. Ne mutlu o garîb (mü'min) lere."

٣٩٨٧ – حدثنا حَرْمَلَةُ بْنُ يَحْيَى. ثنا عَبْدُ اللهِ بْنُ وَهْبٍ أَنْبَأَنَا عَمْرُو بْنُ الْحَارِثِ وَابْنُ لَهِيعَةَ عَنْ يَزِيدَ بْنِ أَبِي حَبِيبٍ، عَنْ سِنَانِ بْنِ سَعْدٍ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، عَنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ قَالَ « إِنَّ الْإِسْلَامَ بَدَأَ غَرِيبًا، وَسَيَعُودُ غَرِيبًا. فَطُوبَى لِلْغُرَبَاءِ ».

في الزوائد: حديث أنس حسن. وسنان بن سعد بن سنان مختلف فيه، وفي سماعه.

T E R C E M E S İ

3987) "... Enes bin Mâlik *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur:

İslâm, şüphesiz garîb (gibi) başladı ve (günün birinde) tekrar garîb (gibi) olacaktır. Ne mutlu o garîb (mü'min) lere.' '

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Enes (R.A.)'ın bu hadisinin senedi hasen'-dir. Râvi Sinân bin Sa'd bin Sinân'ın güvenilirliği ve adı hakkında ihtilâf olmuştur.

٣٩٨٨ – حدثنا سُفْيَانُ بْنُ وَكِيعٍ. ثنا حَفْصُ بْنُ غِيَاثٍ عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنْ أَبِي الْأَحْوَصِ، عَنْ عَبْدِ اللهِ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « إِنَّ الْإِسْلَامَ بَدَأَ غَرِيبًا، وَسَيَعُودُ غَرِيبًا. فَطُوبَى لِلْغُرَبَاءِ ».

قَالَ، قِيلَ: وَمَنِ الْغُرَبَاءُ؟ قَالَ: النُّزَّاعُ مِنَ الْقَبَائِلِ.

T E R C E M E S İ

3988) "... Abdullah (bin Mes'ûd) *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

İslâm, şüphesiz garîb olarak başladı ve (günün birinde) garîb hâle dönüşecektir. Ne mutlu garîb (mü'min) lere.

İbn-i Mes'ûd demiştir ki: Garîbler kimlerdir? diye soruldu. Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem):

Kabilelerinden (İslâmiyet için) ayrılıp uzaklaşanlardır, buyurdu."

İ Z A H I

E b û H ü r e y r e (Radıyallâhü anh)'ın hadisini M ü s l i m de rivâyet etmiştir. E n e s (Radıyallâhü anh)'ın hadisi Zevâid nevindendir. İ b n - i M e s ' û d (Radıyallâhü anhümâ)'nın hadisini T i r m i z î de rivâyet etmiştir. Ancak T i r m i z î ' nin İmân bölümünde rivâyet ettiği metinde gariblerin kimler olduğuna dâir soru ve cevab bölümü yoktur. Bu soru ve cevâbın sâhiblerinin kimler olduğuna dâir açık bir kayıt bulamadım. Fakat N e v e v i , M ü s l i m'in şerhinde buna benzer İ b n - i Ö m e r (Radıyallâhü anh)'ın hadîsini izah ederken garîblerin kimler olduğu hadîste açıklanmıştır, diyerek buradaki cevâbı aynen nakletmiştir. N e v e v î ' nin bu ifâdesi verilen cevâbın Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'e âit olduğuna delâlet ettiği için, buna göre terceme ettim. İnşâallah hatâ etmedim. N e v e v î , garîblerin kabîlelerinden (İslâmiyet için) ayrılıp uzaklaşanlar olduğuna dâir açıklamayı naklettikten sonra: E l - H e r e v î demiştir ki: Kabîlelerinden ayrılıp uzaklaşanlardan maksad vatanlarını bırakıp Allah uğrunda hicret edenlerdir, diye bilgi vermiştir.

İslâmiyet'in garîb adam gibi veyâ garîb olarak başlamasının mânâsı şudur: Yüce İslâmiyet ilk zamanlarda çok az kimse tarafından kabul edildi. O dönemde müslümanların sayısı az olduğu için İslâm dini kimsesiz ve yabancı bir adam gibi idi. Sonra müslümanların sayısı çoğaldı, İslâmiyet'i uygulayanlar ve emirlerini yerine getirenler, yasaklarından sakınanlar her tarafa yayıldılar. Böylece ilk zamanlarda görülen yabancılık ve garîblik kalmadı. Son zamanlarda fitnelerin çoğalması, insanların bozulması, dini vecibeleri yerine getirenlerin sayısının azalması sonucunda İslâmiyet ilk zamanlardaki hâle dönüşecektir.

Hadîslerde İslâmiyet'in garîbleşeceği haberi verildikten sonra;
فَطُوبَى لِلْغُرَبَاءِ = "Fe tûbâ li'l-Gurebâ" buyurulmuştur.

Gurebâ kelimesi garîb'in çoğuludur, garibler demektir. Son hadîste garibler, kabîlelerinden, vatanlarından ayrılıp Allah yolunda hicret eden muhâcirler diye açıklanmıştır.

T i r m i z î ' nin A m r b i n A v f (Radıyallâhü anh)'den rivâyet ettiği bir hadiste İslâmiyet'in garîb olarak başladığı ve tekrar (günün birinde) garîb hâle dönüşeceği buyurulduktan sonra;

فَطُوبَى لِلْغُرَبَاءِ الَّذِينَ يُصْلِحُونَ مَا أَفْسَدَ النَّاسُ مِنْ بَعْدِي مِنْ سُنَّتِي

«Ne mutlu o garîb (mü'min)lere ki halkın benden sonra bozdukları sünnetimi (yolumu) islâh ederler» buyurulur. Bu rivâyette garîbler, Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in sünnetini, yolunu izleyen, onunla amel eden ve olanca güçleriyle açıklamaya, ihyâ etmeye çalışan mü'minler diye açıklanmış, denilebilir. Bu rivâyeti dikkate alan bâzı âlimler garîbleri buna göre tefsir etmişlerdir.

Tûbâ kelimesi, güzellik ve temizlik mânâsını ifâde eden Tîb kökünden alınmadır. Bu kelime; ferah, göz aydınlığı, sevinç, gıbta, ikram, cennet ve cennette bir ağaç gibi mânâlara yorumlanmıştır. Bunların hepsi mutluluk ve saâdet mânâsına yakın olduğu için mutluluk anlamına terceme ettim.

(١٦) باب من ترجى له السلامة من الفتن

16 — FİTNELERDEN SELÂMETTE OLMASI UMULANLAR BÂBI

٣٩٨٩ — حدّثنا حَرْمَلَةُ بْنُ يَحْيَىٰ. ثنا عَبْدُ اللهِ بْنُ وَهْبٍ. أَخْبَرَنِي ابْنُ لَهِيعَةَ عَنْ عِيسَى بْنِ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ، عَنْ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ؛ أَنَّهُ خَرَجَ يَوْمًا إِلَى مَسْجِدِ رَسُولِ اللهِ ﷺ، فَوَجَدَ مُعَاذَ بْنَ جَبَلٍ قَاعِدًا عِنْدَ قَبْرِ النَّبِيِّ ﷺ يَبْكِي. فَقَالَ: مَا يُبْكِيكَ؟ قَالَ: يُبْكِينِي شَيْءٌ سَمِعْتُهُ مِنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ. سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ «إِنَّ يَسِيرَ الرِّيَاءِ شِرْكٌ. وَإِنَّ مَنْ عَادَى لِلّٰهِ وَلِيًّا، فَقَدْ بَارَزَ اللهَ بِالْمُحَارَبَةِ. إِنَّ اللهَ يُحِبُّ الْأَبْرَارَ الْأَتْقِيَاءَ الْأَخْفِيَاءَ، الَّذِينَ، إِذَا غَابُوا، لَمْ يُفْتَقَدُوا. وَإِنْ حَضَرُوا، لَمْ يُدْعَوْا وَلَمْ يُعْرَفُوا. قُلُوبُهُمْ مَصَابِيحُ الْهُدَى. يَخْرُجُونَ مِنْ كُلِّ غَبْرَاءَ مُظْلِمَةٍ».

في الزوائد: في إسناده عبد الله بن لهيعة، وهو ضعيف.

TERCEMESİ

3989) "... Ömer bin el-Hattâb *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre:

Bir gün kendisi Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in (Medine'deki) mescidine çıktı ve Muâz bin Cebel (Radıyallâhü anh)'ın Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in kabri yanında oturup ağladığını gördü. Sonra (ona):

Seni ağlatan nedir? diye sordu. Muâz (Radıyallâhü anh):

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'den işittiğim bir şey beni ağlatıyor. Ben, Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'den şu buyruğu işittim, dedi.

Şüphesiz riyânın azı (bile) şirktir, (yâni Allah'a ortak koşmaktır). Kim Allah'ın bir velîsine düşmanlık ederse şüphesiz Allah ile savaşmaya çıkmış olur. Allah; itâatkâr, takvâ sâhibi ve halktan uzak duran öyle kullarını gerçekten sever ki, onlar görülmedikleri zaman aranmazlar (yâni halleri ve yerlerinin nasıl olduğu kimse tarafından soruşturulmaz). Hazır olurlarsa (meclislere ve önemli işlere) çağırılmaz ve tanınmazlar. Kalbleri hidâyet ışıklarıdır. Hep tozlu ve karanlık barınaklardan (veyâ çözümlenmesi zor sorunların üstesinden) çıkarlar."

Not : Zevâid'de şöyle denilmiştir : Bunun senedinde Abdullah bin Lehia bulunur. Bu râvi zayıftır.

٣٩٩٠ – حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ ثنا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ مُحَمَّدٍ الدَّرَاوَرْدِيُّ . ثنا زَيْدُ ابْنُ أَسْلَمَ ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عُمَرَ ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « النَّاسُ كَإِبِلٍ مِائَةٍ . لَا تَكَادُ تَجِدُ فِيهَا رَاحِلَةً » .

فى الزوائد : إسناده صحيح . رجاله ثقات . إن ثبت سماع زيد بن أسلم من عبد الله بن عمر .

T E R C E M E S İ

3990) "... Abdullah bin Ömer *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir :

İnsanlar, içlerinde necib ve kullanışlı bir tâne pek bulamayacağın yüz deve gibidir."

Not : Zevâid'de şöyle denilmiştir : Râvi Zeyd bin Eslem'in Abdullah bin Ömer (R.A.)'den hadis işitmesi sâbit olursa bu sened sahih olup râvileri güvenilir zâtlardır.

İ Z A H I

Bu iki hadis Zevâid nevindendir. Birinci hadiste geçen bâzı kelimeleri açıklayalım :

Riyâ : Bir ibâdeti, hayır sayılan bir işi Allah rızâsı dışında bir maksadla veyâ Allah rızâsı yanında başka bir gâye ile, gösteriş için işlemektir. Riyâkârlığın ve gösterişin azı bile şirk, yâni Allah'a ortak

koşmaktır. Çünkü her türlü ibâdet ve hayrat ancak Allah rızâsı için yapılmalıdır. Allah rızâsı yanında başka bir yaratığın rızâsı güdüldüğü zaman, o yaratık Allah'a ortak edilmiş sayılır. Bu nedenle de küfür olur.

Velî: Allah'ın has kulu demektir.
Ebrâr: Berr'in çoğuludur.
Berr: Allah'a itâatkâr kul demektir.
Etkıyâ: Takiyy'in çoğuludur.
Takiyy: Allah'tan hakiki mânâda korkan, emirlerini yerine getiren, günahlardan ve azabtan sakınan ve ilâhî kanuna samimiyetle saygı duyan kimse demektir.

Ahfiyâ: Hafî'nin çoğuludur.
Hafî: Toplumdan uzak duran ve nerede olduğu halk tarafından pek bilinmeyen, demektir.

Hadiste riyâkârlığın azının bile şirk olduğu bildirildikten sonra Allah'ın sevgili kullarının hasletleri sıralanıyor.

İkinci hadisin benzerini Buhârî, **Rıkak** kitâbının **Uzlet** bâbında rivâyet etmiştir. Bu hadiste geçen **Râhile:** Binit devesidir. Burada necib, binmek ve yük taşımak bakımından kullanışlı deve mânâsına yorumlandığı gibi, binmeye elverişli necib deve mânâsına da yorumlanmıştır.

Sindî bu hadisi şöyle yorumlamıştır: Yâni yüz develik bir sürü içinde taşımacılıkta ve uzun yolculukta kullanılmaya elverişli, güçlü ve seçkin deve nasıl az ise toplumda seçkin mü'minler de az bulunur.

El-Fetih yazarı Buhârî'deki metni izah ederken Hattâbî'den naklen şöyle der:

Âlimler bu hadisi iki şekilde yorumlamışlardır: Birisi şudur ki: İnsanlar dini hükümler karşısında eşittir. Dünyaca üstün olanın ast olana, yüksek mevkide bulunanın ondan aşağı mevkide bulunana üstünlüğü yoktur. Yâni bütün müslümanlar hukuk bakımından eşittir. Nasıl ki; içlerinde binit olmaya elverişli bir tane bulunmayan yüz deve aynı durumdadır. İkinci yorum da şöyledir: İnsanların çoğunun kusurları ve eksikleri bulunur. Fazilet ehlinin sayısı ise cidden pek azdır. Nasıl ki, yük hayvanı olan bir deve sürüsü içinde binek olmaya elverişli bir deve zor bulunabilir.

El-Ezherî de: Hadisin mânâsı şöyledir: Dünyadan yüz çevirip âhiret işlerine yönelen kâmil ve olgun insan, deve sürüsü

içinde binit devesi gibi azdır, demiştir. N e v e v i bu yorumun güzel olduğunu söyledikten sonra: Bundan da güzel yorum şudur: Durumları memnuniyet verici ve üstün vasıflı, kâmil, olgun insan az bulunur, demiştir.

E l - H â f ı z, yukardaki nakilleri yaptıktan sonra İ b n - i B a t t â l'ın şöyle dediğini söyler: Hadisteki insanlardan maksad, sahâbiler, tâbiiler ve bunları tâkip eden kuşaktan sonra gelenlerdir. Çünkü bu üç kuşaktan sonra gelenler arasında hiyânet etme hastalığı yayılmış, kimseye güvenilmez olmuştur.

(١٧) باب افتراق الأمم

17 — ÜMMETLERİN FIRKALARA BÖLÜNMELERİ BÂBI

٣٩٩١ — حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة . ثنا محمد بن بشر . ثنا محمد بن عمرو عن أبي سلمة ، عن أبي هريرة ؛ قال : قال رسول الله ﷺ « تفرقت اليهود على إحدى وسبعين فرقة وتفترق أمتي على ثلاث وسبعين فرقة »

TERCEMESİ

3991) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

Yahûdiler yetmiş bir fırkaya ayrıldı. Benim ümmetim de yetmiş üç fırkaya ayrılacaktır."

٣٩٩٢ — حدثنا عمرو بن عثمان بن سعيد بن كثير بن دينار الحمصي . ثنا عباد ابن يوسف . ثنا صفوان بن عمرو عن راشد بن سعد ، عن عوف بن مالك ؛ قال : قال رسول الله ﷺ «افترقت اليهود على إحدى وسبعين فرقة فواحدة في الجنة ، وسبعون في النار . وافترقت النصارى على ثنتين وسبعين فرقة . فإحدى وسبعون في النار ، وواحدة في الجنة . والذي نفس محمد بيده ! لتفترقن أمتي على ثلاث وسبعين فرقة . واحدة في الجنة وثنتان وسبعون في النار » قيل : يا رسول الله ! من هم ؟ قال « الجماعة » .

في الزوائد: إسناد حديث عوف بن مالك فيه مقال. وراشد بن سعد، قال فيه أبو حاتم: صدوق. وعباد

ابن يوسف لم يخرج له أحد سوى ابن ماجة . وليس له عنده سوى هذا الحديث . قال ابن عدى : روى أحاديث تفرد بها . وذكره ابن حبان فى الثقات . وباقى رجال الإسناد ثقات .

TERCEMESİ

3992) "... Avf bin Mâlik *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

Yahûdîler yetmiş bir fırkaya ayrıldı. (Bunlardan) biri cennette ve yetmişi ateştedir. Hristiyanlar da yetmiş iki fırkaya ayrıldı. (Onlardan da) yetmiş bir fırka ateşte ve biri cennettedir. Muhammed'in canı (kudret) elinde bulunan (Allah)a yemin ederim ki, benim ümmetim muhakkak yetmiş üç fırkaya ayrılacaktır. Bir fırka cennette ve yetmiş iki fırka ateştedir.

Yâ Resûlallah! Cennette olan fırka kimlerdir? diye soruldu. O: (Sahâbilerin yolunda olan) cemâat, diye cevab verdi."

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Avf bin Mâlik'in bu hadisine âit sened söz götürür: Râvi Râşid bin Sa'd hakkında Ebû Hâtem: O, çok doğru sözlüdür, demiştir. Râvi Abbâd bin Yûsuf'un rivâyetini İbn-i Mâceh'den başka kimse tahriç etmemiş (almamış)tır. İbn-i Mâceh yanında da bundan başka hadisi yoktur. İbn-i Adî: O, rivâyetinde yalnız kaldığı bir takım hadisler rivâyet etmiş, demiştir, İbn-i Hibbân da onu güvenilir zâtlar arasında anmıştır. Senedin kalan râvileri güvenilir zâtlardır.

٣٩٩٣ – حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ . ثنا الْوَلِيدُ بْنُ مُسْلِمٍ . ثنا أَبُو عَمْرٍو . ثنا قَتَادَةُ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ ؛ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « إِنَّ بَنِي إِسْرَائِيلَ افْتَرَقَتْ عَلَى إِحْدَى وَسَبْعِينَ فِرْقَةً . وَإِنَّ أُمَّتِي سَتَفْتَرِقُ عَلَى ثِنْتَيْنِ وَسَبْعِينَ فِرْقَةً . كُلُّهَا فِي النَّارِ، إِلَّا وَاحِدَةً. وَهِيَ الْجَمَاعَةُ » .

فى الزوائد : إسناده صحيح . رجاله ثقات .

TERCEMESİ

3993) "... Enes bin Mâlik *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

İsrâil oğulları yetmiş bir fırkaya ayrıldı. Benim ümmetim de şüphesiz, yetmiş iki fırkaya ayrılacaktır. Bunların hepsi ateştedir. Yalnız bir fırka ateşte değildir. O da (sahâbilerin yolunda olan) cemâattır."

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Bunun senedi sahîh olup râvileri güvenilir zâtlardır.

٣٩٩٤ - حدّثنا أبو بكر بن أبي شيبة . ثنا يزيد بن هرون عن محمد بن عمرو ، عن أبي سلمة ، عن أبي هريرة ؛ قال : قال رسول الله ﷺ «لتتبعن سنة من كان قبلكم ، باعا بباع ، وذراعا بذراع ، وشبرا بشبر . حتى لو دخلوا في جحر ضب ، لدخلتم فيه» قالوا : يا رسول الله ! اليهود والنصارى ؟ قال « فمن ، إذا ؟ » .

في الزوائد : إسناده صحيح . رجاله ثقات .

TERCEMESİ

3994) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

(And olsun ki) siz, kendinizden önceki (millet)lerin yoluna kulaçı kulaçına, arşını arşınına ve karışı karışına muhakkak tıpatıp uyacaksınız. Hattâ onlar (daracık) bir keler deliğine girseler siz de muhakkak o deliğe gireceksiniz.

Sahâbîler, Yâ Resûlallah! (O milletler) yahûdiler ve hristiyanlar (mı)? diye sordular. Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) :

Bunlar olmayınca başka kimler olur? buyurdu."

Not : Zevâid'de şöyle denilmiştir : Bunun senedi sahih olup râvileri güvenilir zâtlardır.

İZAHI

Bu bâbın ilk hadîsi diğer sünen sâhibleri ve Hâkim tarafından da rivâyet edilmiştir. Kalan hadisler Zevâid nevindendir. Buhârî, bu bâbın son hadîsinin benzerini el-İtisâm kitâbının bir bâbında Ebû Said-i Hudrî (Radıyallâhü anh)'den rivâyet etmiştir.

Bu bâbın ilk üç hadîsinde; Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in ümmetinin yetmiş küsûr fırkaya ayrılacağı ve biri hâriç diğerlerinin cehennemlik olacağı haber veriliyor. Bu fırkalardan maksad Ehl-i Sünnet mezhebine ters düşen itikad konularına ilişkin bâtıl mezheblerdir. Hanefî, Şâfiî, Mâlikî ve Hanbelî gibi amel ve fıkıh konularına âit mezhebler kasdedilmemiştir.

Tuhfe yazarı Tirmizi'nin rivâyet ettiği Ebû Hüreyre (Radıyallâhü anh)'ın hadîsini izah ederken, bu hadîsin Resûl-i

Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in bir mûcizesi olup aynen gerçekleştiğini belirttikten sonra; İ m â m E b û M a n s û r e t - T e m i m î'nin bu hadisin izahı konusunda bir kitab yazdığını ve kitabta şöyle dediğini nakleder:

Yetkili ilim ehli bilir ki Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm), yerilen fırkalar ile; helâl ve haram konularında, fıkıh mes'elelerinde ihtilâfa düşen değişik görüş beyân eden amel mezheblerini kasdetmemiştir. O'nun kasdettiği fırkalar, Tevhid akidesinin temel mes'elelerinde, hayır ve şerrin takdiri, yâni kader konusunda, nebîlik ve resûllük şartlarında ve buna benzer konularda hak ehline, yâni E h l - i S ü n n e t v e ' l - C e m â a t a muhâlefet eden mezheblere mensup guruplardır. Çünkü bu gurupların bâzısı diğer bâzı gurupların kâfirliğine hükmedecek kadar aralarında ihtilâfı ileri götürmüşlerdir. Fıkıh ve amel konularına dâir mezheb mensupları arasında ise böyle bir durum söz konusu değildir. Bunlar çeşitli mes'elelerde ihtilâf ettikleri, değişik görüşler beyân ettikleri halde, kendilerine muhâlefet edenleri ne küfürle ne de fâsıklıkla itham etmemişlerdir. Bu itibarla bu hadîs itikad konularına dâir bâtıl mezhebler mânâsına yorumlanır. Sahâbîler döneminin sonlarında Kaderiyye mezhebinin türediği ve M a ' b e d e l - C ü h e n î ile kendisine uyanların bu muhâlefet bayrağını çektikleri görüldü. Sonra peyderpey bâtıl mezhebler çoğaldı ve nihâyet bunları sayısı yetmiş iki fırkayı buldu. Yetmiş üçüncü fırka ise E h l - i S ü n n e t v e ' l - C e m â a t fırkasıdır. Hak mezheb de budur.

Tuhfe yazarı daha sonra şöyle der:

Bid'at ehli olan mezheblerin sayısı el-Mevâkıf'ta belirtildiği gibi esas itibârıyla sekizdir: Birisi M û t e z i l e mezhebidir. Bu mezheb mensuplarının başlıca bâtıl görüşleri şunlardır: Kullar amellerinin yaratıcısıdır. Mü'minler âhirette Allah'ın cemâlini göremezler. İyi bir amel işleyenin mükâfatlandırılması ve günah işleyenin cezâlandırılması vâcibtir. M û t e z î l e mezhebi yirmi fırkaya ayrılır. İkincisi H z . A l i (Radıyallâhü anh)'ı sevmekte aşırı giden Ş i î mezhebidir. Bunlar da yirmi iki fırkadır. Üçüncü ifrata kaçan H â r i c î y e mezhebidir. Bunlar H z . A l i (Radıyallâhü anh)'ın kâfir olduğuna hükmederler ve: Bir müslüman büyük bir günah işlediği zaman küfre gider, derler. H â r i c i l e r de yirmi kola ayrılır. Dördüncüsü M ü r c i e mezhebidir. Bunlara göre imânlı bir kimsenin günah işlemesinin hiç bir sakıncası ve zararı yoktur. Bunlar da beş guruba ayrılır. Beşincisi N e c c â r i y e mezhebidir, üç guruba ayrılır. Altıncısı C e b r i y e mezhebidir. Bunlara göre kulların elinde hiçbir irâde yoktur. Bunlar tek gurubtur. Yedincisi M ü -

ş e b b i h e mezhebidir. Bunlar Allah (Azze ve Celle)'nin yaratıklar gibi bir cisim olduğu iddiâsındadır. Bunlar da tek gurubtur. Böylece bâtıl mezheb sayısı yetmiş ikiyi bulur. Yetmiş üçüncü fırka ise Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in ve sahâbîlerinin yolunu tutan E h l - i S ü n n e t v e ' l - C e m â a t mezhebidir. Hak yolda olan budur. Diğer mezhebler bâtıldır, mensupları sapık sayılır. Bu bilgi el-Mirkât'tan naklen verilmiştir.

İkinci ve üçüncü hadîste geçen "Cemâat" kelimesi ile Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in ve sahâbîlerinin yolunda olup bid'at ve yanlış itikaddan uzak duran gurup kasdedilmiştir ki bu guruba E h l - i S ü n n e t v e ' l - C e m â a t deriz.

Bu hadîslerde ümmetin yetmiş bir veyâ yetmiş iki fırkasının cehennemlik olup bir fırkanın cennetlik olduğu belirtilir. Şöyle bir soru hatıra gelebilir: Kıble ehli olan, yâni zerre mikdarı îmânı olan her müslüman netice itibariyle cennetliktir. Yâni İslâm dininden olduğu kesinlikle bilinen tüm hükümlere inanan kimseler bir takım bid'atleri benimsemiş olsa bile îmânın altı şartına inandıktan sonra mü'min sayılır ve bu hâl üzerinde ölürse, günahlarının cezâsını çektikten sonra veyâ çekmeden ilâhî bir mağfiretle cennetlik olabilir. Diğer taraftan E h l - i S ü n n e t mezhebine mensup bir kimse işlediği herhangi bir günahtan dolayı cehennemde ta'zib edilebilir ve azâbını çektikten sonra cennetlik olur. Halbuki bu hadîsler bir fırkanın cennetlik, diğerlerinin cehennemlik olduğuna delâlet eder. Bu nasıl izah edilir?

Bu soruya değişik şekillerde cevab verilmiştir. Bir yorum şöyledir:

Bir fırka taşıdığı itikad nedeniyle azâba müstahak olmayıp bu bakımdan cennetliktir. Diğer fırkalar taşıdıkları bâtıl itikaddan dolayı cehennem azâbına müstahaktır. Diğer bir yoruma göre hadîslerdeki hüküm çoğunluk itibariyledir. Yâni E h l - i S ü n n e t mezhebi mensuplarının büyük çoğunluğu hak yolda olmakla cennete liyakat kazanır. Diğer fırkalara mensup insanların çoğunluğu yanlış yolda olmakla cehenneme müstahak olur.

Son hadis ise müslümanların yahûdilere ve hıristiyanlara uymaya özen göstereceklerini, bu iki milletin ahlâk ve yaşantılarına âdeta imrenircesine eğileceklerini ve bir takım bid'at ve nefsî arzûlara esir gibi bağlanacaklarını haber veriyor. Bu da mûcize olarak gerçekleşmiştir. Bugün İslâm toplumunda tamamen İslâm dinine ve Asr-ı Saâdetin güzel yaşantısına ters düşen kötülüklere, bid'atlere, sefâhet ve ahlâkî çöküntüye doğru hızla gittiği veyâ sürüklendiği büyük üzüntü ile müşâhede edilmektedir.

(١٨) باب فتنة المال

18 — MAL FİTNESİ BÂBI

٣٩٩٥ – حدثنا عيسى بن حماد المصري. أنبأنا الليث بن سعد عن سعيد المقبري،
عن عياض بن عبد الله؛ أنه سمع أبا سعيد الخدري يقول: قام رسول الله ﷺ فخطب
الناس، فقال «لا. والله! ما أخشى عليكم، أيها الناس! إلا ما يخرج الله لكم
من زهرة الدنيا» فقال له رجل: يا رسول الله! أيأتي الخير بالشر؟ فسكت
رسول الله ﷺ ساعة، ثم قال «كيف قلت؟» قال: قلت: وهل يأتي الخير بالشر؟
فقال رسول الله ﷺ «إن الخير لا يأتي إلا بخير. أو خير هو؟ إن كل ما ينبت
الربيع يقتل حبطا أو يلم. إلا آكلة الخضر. أكلت، حتى إذا امتلأت (امتدت)
خاصرتاها، استقبلت الشمس، فثلطت وبالت. ثم اجترت، فعادت، فأكلت.
فمن يأخذ مالا بحقه، يبارك له. ومن يأخذ مالا بغير حقه، فمثله كمثل الذي
يأكل ولا يشبع».

TERCEMESİ

3995) "... Ebû Saîd-i Hudrî *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) (bir gün) kalkıp cemâate şöyle bir konuşma yaptı:

«Hayır. Allah'a yemin ederim ki ey insanlar! Sizin için korktuğum şey ancak Allah'ın sizin için çıkaracağı dünya ziyneti (olan servet) dir.»

Bunun üzerine bir adam O'na:

Yâ Resûlallah! Hayır (yâni mal nimeti) şer getirir mi? (ki endişeleniyorsun) diye sordu. Bu sorudan sonra Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem):

«(Mutlaka) hayır (olan bir şey) şüphesiz ancak hayır getirir. Ama mal (mutlaka) hayır mıdır? (Bakınız) Küçük ırmağın (veyâ bahar yağmurunun) bitirdiği bitkilerin tümü (tıkabasa yiyen hayvanı) karın şişkinliğiyle derhal öldürür veyâ ölüme yaklaştırır. Fakat

(zararsız) çayır yiyicisi hayvan (onu) yiyer, nihâyet böğürleri dolunca (şişince) güneşlenir, sonra kolayca tersler, işer. Daha sonra geviş getirir (ve böylece karnındakini hazmettikten) sonra tekrar (çayırlığa) dönüp otlanır. İşte (bunun gibi) meşrû yolla bir mal alan kimseye o mal mübârek (bereketli) olur. Gayr-i meşrû yolla bir mal alan kimsenin durumu da yiyip de doymayan obur kimsenin durumuna benzer.»"

İ Z A H I

Bu hadisi B u h â r i de Rikak kitâbının 6. bâbında rivâyet etmiştir.

Hadîste geçen bâzı kelimeleri açıklayalım:

Zehre: Ziynet, güzellik ve çiçek gibi mânâlara gelir. Burada eşya, elbise, ziraat gibi dünya malı ve serveti mânâsı kasdedilmiştir.

Hadîste geçen "Hayır" kelimesi de mal mânâsmadır. Kur'ân-ı Kerîm'in müteaddid âyetlerinde bu mânâda kullanılmıştır.

Hadır: Yeşil ot, çayır ve hayvanın beslenmesi için çok yararlı bir nevi bitki mânâlarına gelir.

Habat: Karnın şişmesidir.

Rebî: Bahar mevsimine denildiği gibi küçük ırmağa da denilir. İ b n - i H a c e r ikinci mânâyı tercih etmiştir.

Hâsıra: Büğürdür. **İctirâr:** Geviş getirmektir.

Dünya malı asıl itibariyle bir nimet olduğu için soru sâhibi malın şerre nasıl sebebiyet verdiğini öğrenmek için Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'e "Hayır şer getirir mi" sorusunu sormuştur.

Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) buyurduğu cevabta her bakımdan hayır olan bir şeyin dâima hayır getirdiğini, fakat dünya malının her bakımdan hayır sayılamayacağını belirtmiştir. Evet, dünya malı ve rızık ne kadar bol olsa bile meşrû yolla kazanıldığı, zekât gibi haklarına riâyet edildiği ve cimrilik ile israftan kaçınıldığı zaman hayırlıdır. Fakat anılan cimrilik ve israf gibi nedenlerle mal hayırlı olmaktan çıkıp şerre dönüşebilir. Kezâ mal gayri meşrû yolla kazanıldığı veyâ böyle yollara harcandığı zaman nimet ve hayır olmaktan çıkıp şer ve nikmet olur.

Hadiste iki örnek bulunur: Birincisi dünya malını toplamakta aşırı giden, ifrata kaçan, helâl haram demeden servet biriktiren ve iyi yolda harcamayan kimse içindir. Böyle bir kimse yağmur veyâ ır-

mak suyunun bitirdiği otları tıkabasa yiyen, hazmı için; geviş getirmek, güneşlenmek gezip tozmak gibi çârelere başvurmayan ve karnın şişmesi ile derhal ölen veyâ ölüme yaklaşan hayvan gibidir. Mal o kimseyi helâk eder. İkincisi dünya malını mâkul ölçüler içinde ve meşrû yolla kazanan ve kazancından yararlanmasını bilen, bir kısmını iyi yollarda, hayır işlerinde harcayan kimse içindir. Böyle bir kimse için iyi bir besin maddesi olan çayırla karnını doyuran, bunu hazmetmek üzere güneşleyip geviş getiren ve nihâyet kolayca tersleyip işeyen, sonra aynı şekilde otlanan hayvan misâli verilmiştir.

Hadisin daha geniş izahını öğrenmek için B u h â r i'nin şerhlerine mürâcaat edilebilir.

٣٩٩٦ – حدثنا عَمْرُو بْنُ سَوَّادٍ الْمِصْرِيُّ . أَخْبَرَنِي عَبْدُ اللهِ بْنُ وَهْبٍ . أَنْبَأَنَا عَمْرُو بْنُ الْحٰرِثِ ؛ أَنَّ بَكْرَ بْنَ سَوَادَةَ حَدَّثَهُ ؛ أَنَّ يَزِيدَ بْنَ رَبَاحٍ حَدَّثَهُ عَنْ عَبْدِ اللهِ ابْنِ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ ، عَنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ أَنَّهُ قَالَ « إِذَا فُتِحَتْ عَلَيْكُمْ خَزَائِنُ فَارِسَ وَالرُّومِ ، أَيُّ قَوْمٍ أَنْتُمْ ؟ » قَالَ عَبْدُ الرَّحْمٰنِ بْنُ عَوْفٍ : نَقُولُ كَمَا أَمَرَنَا اللهُ . قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « أَوَ غَيْرَ ذٰلِكَ . تَتَنَافَسُونَ ، ثُمَّ تَتَحَاسَدُونَ ، ثُمَّ تَتَدَابَرُونَ ، ثُمَّ تَتَبَاغَضُونَ . أَوْ نَحْوَ ذٰلِكَ . ثُمَّ تَنْطَلِقُونَ فِي مَسَاكِينِ الْمُهَاجِرِينَ ، فَتَجْعَلُونَ بَعْضَهُمْ عَلَى رِقَابِ بَعْضٍ » .

TERCEMESİ

3996) "... Abdullah bin Amr bin el-Âs *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* bir gün :

Farîs (İrân) ve Rum hazîneleri size fethedileceği zaman sizler nasıl bir kavim olacaksınız? diye sordu. Abdurrahmân bin Avf (Radıyallâhü anh) :

Allah'ın bize emrettiği gibi söyleriz (yâni hamd, şükür ederek nîmetlerin artmasını dileriz), dedi. Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) :

«Veyâ başka şeyler (söylersiniz - yaparsınız yâhut hâliniz başka türlü olur). Biribirinize (maddiyat için) rekâbet edersiniz, sonra hasedleşirsiniz (çekememezlik edersiniz), sonra biribirinize sırt çevirip ayrılırsınız, sonra biribirinize kin tutarsınız. Yâhut buna benzer hâle düşersiniz. Daha sonra muhâcirlerin zayıflarına giderek bâzılarını bâzılarının boyunları üzerine kumandanlar edersiniz», buyurdu.

٣٩٩٧ - حدثنا يونس بن عبد الأعلى المصرى . أخبرنى ابن وهب . أخبرنى يونس عن ابن شهاب ، عن عروة بن الزبير ؛ أن المسور بن مخرمة أخبره عن عمرو ابن عوف ، وهو حليف بنى عامر بن لؤى ، وكان شهد بدرا مع رسول الله ﷺ ؛ أن رسول الله ﷺ بعث أبا عبيدة بن الجراح ، إلى البحرين ، يأتى بجزيتها . وكان النبى ﷺ ، هو صالح أهل البحرين ، وأمر عليهم العلاء بن الحضرمى فقدم أبو عبيدة بمال من البحرين . فسمعت الأنصار بقدوم أبى عبيدة . فوافوا صلاة الفجر مع رسول الله ﷺ . فلما صلى رسول الله ﷺ ، انصرف . فتعرضوا له . فتبسم رسول الله ﷺ ، حين رآهم . ثم قال « أظنكم سمعتم أن أبا عبيدة قدم بشىء من البحرين ؟ » قالوا : أجل . يا رسول الله ! قال « أبشروا وأملوا ما يسركم . فوالله ! ما الفقر أخشى عليكم . ولكنى أخشى عليكم أن تبسط الدنيا عليكم ، كما بسطت على من كان قبلكم . فتنافسوها كما تنافسوها . فتهلككم كما أهلكتهم » .

TERCEMESİ

3997) "... Amr bin Avf — ki Âmir bin Lüey oğullarının dostu olup Bedir savaşına Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)*'in mâiyyetinde katılmıştı — *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir :

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), Bahreyn (ahâlisinin gayri müslimlerinin) cizyesini getirmek üzere Ebû Ubeyde bin el-Cerrâh (Radıyallâhü anh)'ı oraya gönderdi. Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) savaş etmeksizin Bahreyn ahâlisiyle barış akdederek başlarına el-Alâ bin el-Hadramî (Radıyallâhü anh)'ı vâli tâyin etmişti. Sonra Ebû Ubeyde Bahreyn'den bir mikdar cizye malını (Medine-i Münevvere'ye) getirdi. Ensâr Ebû Ubeyde'nin geldiğini işittiler de Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in beraberinde sabah namazını kılmaya birden geliverdiler. Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) namazı bitirince ayrıldı. Ensâr da (o esnâda) Ebû Ubeyde'ye

karşı çıktılar. Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) onları görünce gülümsedi. Sonra:

«Ebû Ubeyde'nin Bahreyn'den bir hayli mal getirdiğini işittiğinizi sanıyorum?» buyurdu. Ensâr:

Evet, Yâ Resûlallah, dediler. Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem):

«Şâd olunuz ve sizi sevindirecek nîmetleri (bundan böyle de her zaman) umunuz. Vallahi (bundan sonra) size fakirlik hâlinin geleceğinden hiç korkmam ve lâkin sizler için korktuğum şey, sizden önceki ümmetlerin önüne dünya (nîmetleri)nin yayıldığı gibi sizin önünüze de yayılması ve onların biribirlerini çekemeyip dünyalığı ele geçirmek için yarıştıkları gibi sizlerin de aynı şekilde biribirinize düşmeniz ve nihâyet dünyalığın onları helâk ettiği gibi sizleri de helâk etmesidir.»"

İZAHI

Abdullah bin Amr (Radıyallâhü anh)'ın hadîsini Müslim de Zühd kitâbının birinci bâbında rivâyet etmiştir. Hadîste geçen Tenâfüs fiilinin açıklaması hakkında Nevevî şöyle der: Âlimler: Tenâfüs, bir şeyi elde etmek için yarışmak ve başkasının onu elde etmesinden hoşlanmamaktır. Bu ise hasedin, çekememezliğin başlangıcıdır, demişlerdir. Hased ise bir nîmetin sâhibinin elinden çıkmasını temenni etmektir. Tedbür de kişilerin kendi aralarındaki münâsebeti ve iyi ilişkiyi kesmeleridir.

Amr bin Avf (Radıyallâhü anh)'ın hadîsini; **Buhârî**, Humus kitâbının Cizye bâbında, Müslim, Zühd kitâbının birinci bâbında rivâyet etmişlerdir. Nesâî'nin de bunu rivâyet ettiği Fethü'l-Bârî'de belirtilmiştir.

Bahreyn: Irak'ta Basra ile Hecer arasında bir şehirdir. Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm), hicretin dokuzuncu yılı bu beldenin gayri müslimleri ile barış akdederek; her yıl belirli bir mikdarda cizye denilen vergiyi ödemeye karar verilmiştir. El-Hâfız'ın beyânına göre o dönemde bu şehir halkının çoğu Mecûsî idiler. Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) savaşsız olarak elde edilen Bahreyn vâliliğine sahâbîlerin meşhurlarından el-Alâ bin el-Hadramî'yi atamıştı.

Ebû Ubeyde (Radıyallâhü anh)'ın Bahreyn'den cizye malını getirdiğini duyan Ensârîlerin o gün sabah namazında Mes-

c i d - î N e b e v î ' ye gelivermelerine âit cümlenin izahı bölümünde e l - H â f ı z : Bundan anlaşılıyor ki sahâbiler Cuma namazı dışındaki vakitlerde kendi kabilelerinin mescidlerinde namaz kılıyorlardı. Çünkü her kabîlenin olduğu yerde mescidler bulunuyordu. Ancak yeni bir durum olduğu zaman Ensâr-i Kirâm (Radıyallâhü anhümâ) M e s c i d - i N e b e v î ' ye namaz kılmaya gelirlerdi. O gün sabah namazında M e s c i d - i N e b e v i ' de toplanmaları cizye malının gelişi sebebiyle olduğu karine ile anlaşılıyordu. Bu nedenle Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) bu duruma işâret buyurmuştu.

(١٩) باب فتنة النساء

19 — KADINLAR FİTNESİ BÂBI

٣٩٩٨ — حدثنا بشر بن هلال الصواف . ثنا عبد الوارث بن سعيد عن سليمان التيمي . ح وحدثنا عمرو بن رافع . ثنا عبد الله بن المبارك عن سليمان التيمي ، عن أبي عثمان النهدي ، عن أسامة بن زيد ؛ قال : قال رسول الله ﷺ « ما أدع بعدي فتنة أضر على الرجال ، من النساء » .

T E R C E M E S İ

3998) "... Üsâme bin Zeyd *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

«Benden sonra erkeklere kadınlardan daha zararlı bir fitne (sebebi) bırakmıyorum.»"

٣٩٩٩ — حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة وعلي بن محمد ، قالا : ثنا وكيع عن خارجة بن مصعب ، عن زيد بن أسلم ، عن عطاء بن يسار ، عن أبي سعيد ؛ قال : قال رسول الله ﷺ « ما من صباح إلا وملكان يناديان : ويل للرجال من النساء . وويل للنساء من الرجال » .

في الزوائد : في إسناده خارجة بن مصعب ، وهو ضعيف .

TERCEMESİ

3999) "... Ebû Saîd *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

Her sabah iki melek: Erkeklere kadınlardan dolayı yazıklar olsun ve kadınlara erkeklerden dolayı yazıklar olsun, diye bağırır."

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Bunun senedinde Hârice bin Mus'ab bulunur. Bu râvi zayıftır.

٤٠٠٠ – حَدَّثَنَا عِمْرَانُ بْنُ مُوسَى اللَّيْثِيُّ . ثنا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ . ثنا عَلِيُّ بْنُ زَيْدِ بْنِ جَدْعَانَ، عَنْ أَبِي نَضْرَةَ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ؛ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَامَ خَطِيبًا. فَكَانَ فِيمَا قَالَ «إِنَّ الدُّنْيَا خَضِرَةٌ حُلْوَةٌ . وَإِنَّ اللَّهَ مُسْتَخْلِفُكُمْ فِيهَا ، فَنَاظِرٌ كَيْفَ تَعْمَلُونَ . أَلَا ، فَاتَّقُوا الدُّنْيَا ، وَاتَّقُوا النِّسَاءَ » .

TERCEMESİ

4000) "... Ebû Saîd(-i Hudrî) *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **ayağa kalkarak (halka) bir hitâbede bulundu. Hutbesinde buyurduğu sözlerden biride şu idi:**

Şüphesiz, dünya (malı ve nimetleri) **yeşil ve tatlı (meyve gibi çabukça çürümeye, gitmeye mahkûm veyâ güzelliğiyle câzib)dir. Ve Allah sizleri dünyada eski ümmetlere şüphesiz halife kıldı da nasıl amel edeceğinize bakar. Dikkat ediniz de dünya(ya dalmak)dan sakınınız ve kadınlar**(ın fitnesin)**den korununuz."**

İZAHI

Bu bâbın ilk hadisi; B u h â r î ve M ü s l i m tarafından da rivâyet edilmiştir. Oralardaki rivâyetlerde hadisin başı;

مَا تَرَكْتُ بَعْدِي diye başlar.

Kadınların erkekler için en zararlı fitne olması durumunu bâzı ilim adamları kötü huylu kadınlara tahsis etmişlerdir. Bilindiği gibi fitne, imtihan mânâsına da gelir. Kadınlar erkeklerin günaha girip girmemeleri bakımından bir sınav çeşitidir. Bu hüküm eşler durumundakilere ve diğerlerine umûmidir. İffetli, nâmuslu, dürüst, ka-

naatkâr, ibâdetine düşkün, kocasına itâatkâr kadın; kocasının günâha girmesine sebep olması şöyle dursun, bilâkis onu birçok günahlardan uzak tutabilir. Sayılan meziyetlerin ve benzeri faziletlerin aksi karekterde olan kadınlar ise kocaları için cidden felâket ve günâha girmenin en müsâid aracı sayılır. Toplumda kocasına husûmet besleyen, yemeğine zehir katan, öldürmeye girişen, malına, ırzına, nâmusuna hıyânet eden, haram kazanca zorlayan, dinî görevlerini engelleyen ve böylece cehenneme sürükleyen kadınlara rastlanır. Bu hatâlara ve suçlara düşmenin çeşitli sebebleri arasında kadının aklının noksanlığı önemli bir yer alır. Bâzen de art düşünce olmaksızın böyle suçlara düşebilir. Erkeklerden de böyle olanlar bulunur ise de sayı bakımından az sayılır. Zevâid nevinden olan ikinci hadiste erkek lerin de kadınlar için bir fitne mâhiyetinde olduğuna işâret edilmiştir.

Teğâbün sûresinin 14. âyetinde «Ey imân edenler! **Bilmiş olunuz ki eşlerinizden ve evlâdınızdan size düşman olanları vardır...»** buyuruluyor. Geniş bilgi için bu âyetin tefsirine mürâcaat edilmelidir.

Ebû Saîd (Radıyallâhü anh)'ın son hadîsini Müslim de rivâyet etmiştir. Bu hadîste dünya yeşil ve tatlı diye vasıflandırılmıştır. Bundan maksad şu olabilir: Dünya malı ve nimetleri nefsin ona rağbet, iştiyâkı ve ihtirâsı bakımından yeşil ve tatlı meyve gibidir. Çünkü nefis yaş ve tatlı meyveye düşkündür, ondan çok hoşlanır. Muhtemel olan ikinci yorum şekli dünya malı ve nimetlerinin geçici ve hızla gidici olması bakımından yeşil ve tatlı meyveye benzetilmesidir. Hadîste insanların iyi veyâ kötü amel ve hareketlerinin Allah'ın gözetimi altında olduğu belirtilerek gerekli uyarı yapıldıktan sonra dünyaya dalmaktan ve kadınların fitnelerinden sakınma emri verilmiştir.

٤٠٠١ – حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَعَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ، قَالَا: ثنا عُبَيْدُ اللهِ بْنُ مُوسَى
عَنْ مُوسَى بْنِ عُبَيْدَةَ، عَنْ دَاوُدَ بْنِ مُدْرِكٍ، عَنْ عُرْوَةَ بْنِ الزُّبَيْرِ، عَنْ عَائِشَةَ؛ قَالَتْ: بَيْنَمَا
رَسُولُ اللهِ ﷺ جَالِسٌ فِي الْمَسْجِدِ، إِذْ دَخَلَتِ امْرَأَةٌ مِنْ مُزَيْنَةَ تَرْفُلُ فِي زِينَةٍ لَهَا فِي الْمَسْجِدِ.
فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ «يَا أَيُّهَا النَّاسُ! انْهَوْا نِسَاءَكُمْ عَنْ لُبْسِ الزِّينَةِ وَالتَّبَخْتُرِ فِي الْمَسْجِدِ.
فَإِنَّ بَنِي إِسْرَائِيلَ لَمْ يُلْعَنُوا، حَتَّى لَبِسَ نِسَاؤُهُمُ الزِّينَةَ، وَتَبَخْتَرْنَ فِي الْمَسَاجِدِ».

في الزوائد: في إسناده داود بن مدرك. قال فيه الذهبي، في كتاب الطبقات: نكرة لا يعرف.
وموسى بن عبيدة، ضعيف.

TERCEMESİ

4001) "... Âişe *(Radıyallâhü anhâ)*'dan; Şöyle demiştir:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) (bir defa) Mescid'de otururken Müzeyne (kabîlesin)den süslü, Mescid'in içinde (bile) eteğini sürüyüp böbürlenerek yürüyen bir kadın (Mescid'e) girdi. Bunun üzerine Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) şöyle buyurdu:

Ey insanlar! Kadınlarınızı Mescid(e gittiklerin)de süslü elbise giymekten ve böbürlenmekten menediniz. Çünkü İsrâil oğulları, kadınları mescidler(e gittiklerin)de süslü elbise giyip böbürleninceye kadar lânetlenmediler."

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Bunun senedinde Dâvûd bin Müdrik bulunur. Zehebî, Tabakat kitâbında bu râvinin tanınmayıp mechûl bir kimse olduğunu söylemiştir. Râvi Mûsâ bin Ubeyde de zayıftır.

٤٠٠٢ – حدثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ . ثنا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ عَنْ عَاصِمٍ ، عَنْ مَوْلَى أَبِي رُهْمٍ (وَاسْمُهُ عُبَيْدٌ) ؛ أَنَّ أَبَا هُرَيْرَةَ لَقِيَ امْرَأَةً مُتَطَيِّبَةً ، تُرِيدُ الْمَسْجِدَ . فَقَالَ : يَا أَمَةَ الْجَبَّارِ ! أَيْنَ تُرِيدِينَ ؟ قَالَتْ : الْمَسْجِدَ . قَالَ : وَلَهُ تَطَيَّبْتِ ؟ قَالَتْ : نَعَمْ . قَالَ : فَإِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ « أَيُّمَا امْرَأَةٍ تَطَيَّبَتْ ، ثُمَّ خَرَجَتْ إِلَى الْمَسْجِدِ ، لَمْ تُقْبَلْ لَهَا صَلَاةٌ ، حَتَّى تَغْتَسِلَ » .

TERCEMESİ

4002) "... Ubeyd isimli Mevlâ Ebî Rühm *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre:

Ebû Hüreyre (Radıyallâhü anh), güzel koku sürünmüş olup Mescid'e gitmek isteyen bir kadına rastlamış ve:

Ey Cebbâr (olan Allah)ın câriyesi! Nereye gitmek istiyorsun? diye sormuş. Kadın da:

Mescid'e, diye cevab vermiş. Ebû Hüreyre (Radıyallâhü anh): Ve onun için mi güzel koku süründün? deyince kadın:

Evet, demiş. (Bunun üzerine) Ebû Hüreyre (Radıyallâhü anh): Ben, Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'den şu buyruğu şüphesiz işittim, demiştir:

Her hangi bir kadın güzel koku süründükten sonra mescid'e (gitmek üzere evinden) çıkarsa (o kokuyu giderici) boy abdesti alıncaya kadar hiç bir namazı kabul olunmaz."

İ Z A H I

Bu hadisi Ebû Dâvûd da Libâs bölümünde rivâyet etmiştir.

Cebbâr: Allah'ın isimlerindendir, buyruğunu her şeye geçiren, kahredici, kudreti sonsuz ve her şeye hâkim mânâlarını içerir. Ebû Hüreyre (Radıyallâhü anh) kadını korkutmak için Allah'ın bu ismini anarak "Ey Cebbâr'ın câriyesi» şeklinde hitab etmiştir. Hadisin zâhirine göre güzel koku sürünüp câmiye giden bir kadının, vücûdundaki kokuyu tamamen giderecek tarzda boy abdesti alması gerekir. Yâni kokuyu ister vücûdunun tamamına ister bir kısmına sürünmüş olsun hüküm budur. Fakat Avnü'l-Mabûd yazarının naklen beyânına göre el-Kari: Yâni kadın vücûdunun her tarafına güzel koku sürünmüş ise bütün vücûdunu yıkaması gerekir. Şâyet vücûdunun belirli bir yerine sürünmüş ise orayı yıkaması gerekir, demiştir. Avnü'l-Mabûd yazarı, el-Kari'nin görüşüne katılmayıp hadisin zâhiri mânâsını tercih etmiştir.

Hadis, kadının güzel koku sürünüp de bu hâliyle câmiye gitmesinin haram olduğuna delâlet eder. Câmiye gitmesi yasak iken, bu şekilde süslenip; parfüm gibi güzel kokuları sürünen ve bu vaziyette çarşıya, gezmeye giden gâfil kadınların hâli nasıl olur?

٤٠٠٣ — حدثنا محمد بن رمح. أنبأنا الليث بن سعد، عن ابن الهاد، عن عبد الله
ابن دينار، عن عبد الله بن عمر، عن رسول الله ﷺ؛ أنه قال « يا معشر النساء!
تصدقن وأكثرن من الاستغفار. فإني رأيتكن أكثر أهل النار » . فقالت امرأة
منهن، جزلة: ومالنا، يا رسول الله! أكثر أهل النار؟ قال « تكثرن اللعن،
وتكفرن العشير. ما رأيت من ناقصات عقل ودين أغلب لذي لب منكن. قالت:
يا رسول الله! وما نقصان العقل والدين؟ قال « أما نقصان العقل فشهادة امرأتين
تعدل شهادة رجل. فهذا من نقصان العقل. وتمكث الليالي ما تصلي. وتفطر
في رمضان. فهذا من نقصان الدين » .

TERCEMESİ

4003) "... Abdullah bin Ömer *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre: Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* (kadın cemâatine):

Ey kadınlar topluluğu! Sadaka veriniz ve çok istiğfâr ediniz (yâni günahlarınızı bağışlanmasını çok isteyiniz). **Çünkü ben sizlerin cehennem halkının çoğunluğunu teşkil ettiğinizi gördüm, buyurdu. Bunun üzerine kadın cemâatinden aklı başında biri:**

Ne günahımız var ki cehennemliklerin çoğunluğu biz kadınlarız Yâ Resûlallah? diye sordu. Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem):

Siz (şuna buna) **çok lânet eder ve kocanıza karşı nankörlük** (yâni nimetlerini inkâr) **edersiniz. Akıl ve dini noksan olanlardan hiç birinin akıllı bir kimseye sizin kadar galebe çaldığını görmedim, buyurdu. Kadın:**

Yâ Resûlallah! Akıl ve din noksanlığı nedir? diye sordu. Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem):

Akıl noksanlığına gelince: İki kadının şâhidliği bir erkeğin şâhidliğine denktir. İşte bu (denklik hükmü), **aklın noksanlığındandır. Kadın** (hayız nedeniyle) **günlerce namaz kılmaz ve Ramazan ayında** (hayız süresince) **oruç tutmaz. İşte bu da dinin noksanlığındandır** (yâni noksanlığıdır.)"

İZAHI

Bu hadisi; **B u h â r i**, **"Hayız Kitâbı"nda, M ü s l i m de "İman Kitâbı"nda rivâyet etmişlerdir. E l - H â f ı z'ın beyânına göre N e s â i de rivâyet etmiştir.**

Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in bu konuşmayı bir bayram namazı münâsebetiyle namazgâhda yaptığı **B u h â r i'deki rivâyetten anlaşılıyor.**

Hadiste geçen bâzı kelimeleri açıklayalım:

Ma'şer: Ortak bir yönü bulunan topluluk demektir. Kadınlar topluluğu, erkekler topluluğu, insanlar topluluğu ve cinler topluluğu gibi.

Cezle: Akıllı, dirâyetli ve görüş bakımından yetenekli kadın mânâsını ifâde eder.

La'n: La'netlemek demektir. Yâni la'netlenen kimsenin Allah'ın rahmetinden uzak tutulmasını, kovulmasını dilemektir.

Aşîr: Karıya da kocaya da denilir. Burada koca mânâsında kullanılmıştır.

Lübb: Akıl demektir.

HADÎSTEN ÇIKAN HÜKÜMLER

N e v e v i bu hususta özetle şöyle der:

1. Hadiste kadınlar sadaka vermeye, bol bol istiğfar ve tevbe etmeye teşvik edilmiştir.

2. İbâdet ve hayrat günahlara keffâret olur. Çünkü cehennemliklerin çoğunluğunun kadınlardan oluşması, onların sadaka ve çok istiğfar etmelerine gerekçe gösterilmiştir.

3. Kadının kocasına karşı nankörlük etmesi, iyiliklerini inkâr etmesi büyük günahlardandır. Çünkü cehennemle tehdid, günahın büyüklüğünün belirtisidir.

4. Bir kimseyi la'netlemek çok çirkin günahlardandır. Fakat büyük günahlardan sayıldığına dâir bir kayıt bu hadiste yoktur. Çünkü Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm), kadınların la'netlemeyi çok kullandıklarını beyân buyurmuştur. Küçük bir günah, devamlı işlenince büyük günah sayılır. İlim adamları la'netlemenin haramlığı husûsunda ittifak etmişlerdir. Çünkü la'net, kişinin Allah'ın rahmetinden uzaklaştırılmasını dilemektir. Bu itibarla küfür üzerine mi, imân üzerine mi öldüğü kesinlikle bilinmeyen bir kimse hakkında, böyle bir dilekte bulunmak câiz değildir. Bunun içindir ki ilim adamları: Belirli bir müslümanı veyâ bir kâfiri, bir hayvanı la'netlemek câiz değildir. Ancak küfür üzerine öldüğü kesinlikle bilinen veyâ kâfir olarak öleceği açık, seçik şer'î bir delil ile bilinen şeytan ve E b û C e h i l gibi kişilere la'net edilir, demişlerdir. İsim vermeden kötülükler işleyenlere la'net etmek ise câizdir. Meselâ: Zâlimlere, fâsıklara, yalancılara, kâfirlere, fâiz yiyenlere la'net olsun denilebilir.

5. Din, noksanlık ve fazlalık kabul eder.

6. Devlet başkanı, devlet adamları, büyük insanlar, emirleri altındaki insanlara, kendilerine bağlı kimselere nasihat eder, onları uyarır ve ibâdete teşvik eder.

7. Aklı başında olan kadın bilmediğini öğrenmek üzere Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'e sorular sorduğu gibi, mâiyyet durumundakiler âmirlerine, öğrenci - öğretmene, bilmeyenler bilenlere sorular sorup bilmediklerini öğrenmeye çalışmalıdır.

Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) kadınların hayız süresince namaz kılmamaları ve Ramazan orucunu tutmaları gerekçe-

siyle onların dinlerinin noksan olduğunu bildirmiştir. Bunun anlamı açıktır. Çünkü ibâdetlere ve Allah'a itâat etmeye de din denilir. Durum bu olunca ibâdetleri ve tâatı çok olan bir müslümanın dini, ibâdet ve tâatı az olan müslümanın dininden fazladır, denilebilir. Başka bir deyimle ibâdeti çok olan müslümanın dini fazlalaşır. İbâdeti az olan müslümanın dini noksan olur.

Dinin noksanlığı, bâzen günah sayılan işler ve hareketler nedeniyle olur. Meselâ mâzereti olmayan bir kimsenin Ramazan orucunu tutmaması, Cuma namazını kılmaması gibi. Bâzen de günah sayılacak bir durum olmaksızın din noksanlığı oluşur. Meselâ yolculuk hâlinde veyâ hastalık nedeniyle Ramazan orucunu tutmayan veyâ Cuma namazına gitmeyen bir kimsenin ibâdetinde bir noksanlık meydana gelir.

Hayız hâlindeki kadın; şer'i mâzeret dolayısıyla bu sürece namaz kılamaz, oruç tutamaz. Bu fiilinden dolayı bir günaha girmesi söz konusu olmamakla beraber, bu ibâdetleri yapmışcasına sevab alması da düşünülemez. Böylece dininde, ibâdetinde bir noksanlık vardır. Ama bundan dolayı sorumlu değildir. Namazını bırakması vâcib olan ve bu sebeble namazını bırakan bir kadın, namaz kılması vâcib olan ve bu vâcibi ifâ eden bir kimse gibi değildir. Gâyet tabii vâcib, farz olan ibâdeti ifâ eden kimsenin sevâbı daha çok olur.

(٢٠) باب الأمر بالمعروف والنهي عن المنكر

20 — MA'RÛF'U (YÂNİ DİNEN İYİ OLARAK TANINAN ŞEYLERİ) EMRETMEK VE MÜNKER'İ (YÂNİ DİNEN FENÂ SAYILAN ŞEYLERİ) MENETMEK BÂBI

Ma'rûf: Allah'a kulluk, insanlara iyilik etmek ve dinin teşvik ettiği, iyi saydığı şeylere denilir.

Münker: Ma'rûf'un zıddı olan şeylerdir. Yâni dinen kötü sayılan fiil, söz ve hareketler ile bâtıl itikadlar ve işlerdir. Hadislerin tercemesinde Ma'rûf'u iyi şeyler ve Münker'i fenâ şeyler diye ifâde edeceğim.

٤٠٠٤ — حدثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ . ثنا مُعَاوِيَةُ بْنُ هِشَامٍ عَنْ هِشَامِ بْنِ سَعْدٍ، عَنْ عُمَرَ بْنِ عُثْمَانَ ، عَنْ عَاصِمِ بْنِ عُمَرَ بْنِ عُثْمَانَ ، عَنْ عُرْوَةَ ، عَنْ عَائِشَةَ ؛ قَالَتْ : سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ « مُرُوا بِالْمَعْرُوفِ ، وَانْهَوْا عَنِ الْمُنْكَرِ ، قَبْلَ أَنْ تَدْعُوا فَلَا يُسْتَجَابَ لَكُمْ » .

TERCEMESİ

4004) "... Âişe *(Radıyallâhü anhâ)*'dan rivâyet edildiğine göre kendisi Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)*'den şu buyruğu işitmiştir :

Sizin (halkı hidâyete) dâvet edip de çağrınıza icâbet (veyâ sizin duâ edip de kabul) edilmeme durumu olmadan önce (insanlara) iyi şeyleri emrediniz ve fenâ şeyleri men ediniz."

٤٠٠٥ — حدثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ . ثنا عَبْدُ اللهِ بْنُ نُمَيْرٍ وَأَبُو أُسَامَةَ عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ أَبِي خَالِدٍ ، عَنْ قَيْسِ بْنِ أَبِي حَازِمٍ ؛ قَالَ : قَامَ أَبُو بَكْرٍ فَحَمِدَ اللهَ وَأَثْنَى عَلَيْهِ . ثُمَّ قَالَ : يَاأَيُّهَا النَّاسُ ! إِنَّكُمْ تَقْرَأُونَ هٰذِهِ الْآيَةَ (٥/١٠٥) يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا عَلَيْكُمْ أَنْفُسَكُمْ لَا يَضُرُّكُمْ مَنْ ضَلَّ إِذَا اهْتَدَيْتُمْ . وَإِنَّا سَمِعْنَا رَسُولَ اللهِ ﷺ ، يَقُولُ « إِنَّ النَّاسَ ، إِذَا رَأَوُا الْمُنْكَرَ لَا يُغَيِّرُونَهُ ، أَوْشَكَ أَنْ يَعُمَّهُمُ اللهُ بِعِقَابِهِ » .

قَالَ أَبُو أُسَامَةَ ، مَرَّةً أُخْرَى : فَإِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ .

TERCEMESİ

4005) "... Ebû Bekir *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre (bir gün) Allah'a hamd ve senâ ettikten sonra şöyle demiştir :

Ey insanlar! Siz;

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا عَلَيْكُمْ أَنْفُسَكُمْ لَا يَضُرُّكُمْ مَنْ ضَلَّ إِذَا اهْتَدَيْتُمْ

"Ey imân edenler! Siz kendinize düşene bakınız. Hidâyet yolunda olduğunuz zaman sapıtan kimse size zarar veremez." (Mâide 105) âyetini okuyorsunuz (ve hükmünün genelliğini sanarak iyiliği emretmeyi ve fenalığı menetmeyi bırakıyorsunuz). Halbuki biz Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'den şu buyruğu muhakkak işittik:

Şüphesiz, insanlar kötü bir şeyi görüp de menetmedikleri zaman Allah'ın onlara umûmî bir cezâ vermesi çabuklaşır (veyâ yakınlaşır).

Râvi Ebû Üsâme bu hadîsi başka bir defa rivâyet ederken Ebû Bekir (Radıyallâhü anh)'ın "Halbuki biz Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'den şu buyruğu muhakkak işittik" biçimindeki sözü yerine onun; "Çünkü ben, Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'den şu buyruğu muhakkak işittim" dediğini nakletmiştir."

İ Z A H I

Â i ş e (Radıyallâhü anhâ)'nın hadîsini İ b n - i H i b b â n da rivâyet etmiştir. Kütüb-i Sitte'den başkaca hangisine rivâyet edildiğine dâir bir kayda rastlamadım. Bu hadîsteki; تَدْعُوا fiilinin duâ veyâ dâvet anlamında kullanılmış olması muhtemel olduğundan tercemede bu duruma işâret ettim. Bu iki ihtimâle göre hadîsin mânâsı da farklı olur. Şâyet anılan fiil dâvet mânâsına olursa; isticâbe de halkın dâvete icâbet etmesi anlamını ifâde eder. Yâni İslâmiyet'in iyi saydığı şeyleri emretmeyi ve kötü saydığı şeyleri menetmeyi geciktirmeden zamanında yapınız. Eğer gerekli tedbiri baştan almayıp bu işte gecikirseniz, bir takım kötülükler işlenirken ve iyilikler ihmal edilirken seyirci kalırsanız; bundan sonra yapacağınız telkin ve uyarılar, gayret ve çabalarınıza kimse kulak vermez, dâvetlerinize icâbet edilmez, sözünü geçiremezsiniz.

Hadîsteki "Ted'û" fiili duâ mânâsında olursa İsticâbe de Allah'ın duâyı kabul etmesi anlamını ifâde eder ve bu takdirde mânâ şöyle olur:

İyi şeyleri emretmeyi ve fenâ şeyleri menetmeyi zamanında yapınız, bunu ihmal etmeyiniz. Bu görevi ihmal ederseniz, suçlu durumuna düşersiniz, duâlarınız da kabul olunmaz olur. İşte böyle bir duruma düşmeden önce iyiliği emri ve kötülüğü yasaklama görevinizi yapınız.

E b û B e k i r (Radıyallâhü anh)'ın hadîsini; T i r m i z î, E b û D â v û d, N e s â i ve İ b n - i H i b b â n da rivâyet etmiştir. Bu hadîste geçen M â i d e sûresinin 105. âyetinin zâhirine bakan bazı kimseler zannetmişler ki mü'minler kendi nefislerinden sorumludur ve hidâyet yolunu izleyince dalâlete giden onlara zarar vermez. Bunun için E b u B e k i r (Radıyallâhü anh) âyetin yanlış yorumlanmaması gerektiğini belirterek kasdedilen mânâyı açıklayıcı hadîsi rivâyet etmiştir. Yâni bu âyet; iyi şeyleri emretme ve fenâ şeyleri menetmenin vâcibliği hükmüne muhâlif değildir.

N e v e v î: Bu âyet, iyi şeyleri emretme ve fenâ şeyleri men etmenin vâcibliği hükmüne muhâlif değildir. Çünkü muhakkik âlimlere göre, âyetin mânâsı şöyledir: Ey insanlar! Siz mükellef olduğunuz görevleri tam yaptığınız zaman dışınızdakilerin kusurları size zarar vermez. İnsanların mükellef oldukları görevlerden birisi de iyi şeyleri emretmek ve fenâ şeyleri menetmektir. Mükellef bu görevini

yaptığına rağmen muhâtabı itâat etmezse, mükellef olan zât Allah tarafından kınanmaz. Çünkü görevini yapmış durumdadır, der.

Tuhfe yazarı **N e v e v î ' nin** bu sözünü naklederken **E b û U b e y d ' in** de şöyle söylediğini nakleder:

E b û B e k r - i S ı d d î k (Radıyallâhü anh), halkın bu âyeti yanlış yorumlamasından ve dolayısıyle iyi şeyleri emretme ve fenâ şeyleri menetme görevini bırakmalarından korkarak durumu ve sağlıklı yorumu onlara bildirmiştir. Yâni müslümanların seyirci kalacakları kötülük; kendileriyle muâhede yapılmış olan gayri müslimlerin taşıdığı yanlış inanç ve âyinleridir. Müslümanlığı kabullenmiş olan toplum içinde işlenecek günahlar ve suçlar ile kötülükler ise, bu hükmün dışında kalır. Müslümanlardan herhangi bir kimsenin kötülük işlemesine seyirci kalınma diye bir şey yoktur.

Müellifimiz bu âyet için 21. bâbı tahsis etmiştir. Orada tekrar bu konu üzerinde konuşulacaktır.

٤٠٠٦ — حدّثنا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ . ثنا عَبْدُ الرَّحْمٰنِ بْنُ مَهْدِيٍّ . ثنا سُفْيَانُ عَنْ عَلِيِّ ابْنِ بَذِيمَةَ ، عَنْ أَبِي عُبَيْدَةَ ؛ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « إِنَّ بَنِي إِسْرَائِيلَ ، لَمَّا وَقَعَ فِيهِمُ النَّقْصُ ، كَانَ الرَّجُلُ يَرَى أَخَاهُ عَلَى الذَّنْبِ ، فَيَنْهَاهُ عَنْهُ . فَإِذَا كَانَ الْغَدُ ، لَمْ يَمْنَعْهُ مَا رَأَى مِنْهُ أَنْ يَكُونَ أَكِيلَهُ وَشَرِيبَهُ وَخَلِيطَهُ . فَضَرَبَ اللهُ قُلُوبَ بَعْضِهِمْ بِبَعْضٍ . وَنَزَلَ فِيهِمُ الْقُرْآنُ . فَقَالَ (٥/٧٨) لُعِنَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ عَلَى لِسَانِ دَاوُدَ وَعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ ــ حَتَّى بَلَغَ ــ (٥/٨١) وَلَوْ كَانُوا يُؤْمِنُونَ بِاللهِ وَالنَّبِيِّ وَمَا أُنْزِلَ إِلَيْهِ مَا اتَّخَذُوهُمْ أَوْلِيَاءَ وَلَـٰكِنَّ كَثِيرًا مِنْهُمْ فَاسِقُونَ » .

قَالَ ، وَكَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ مُتَّكِئًا . فَجَلَسَ وَقَالَ « لَا . حَتَّى تَأْخُذُوا عَلَى يَدَيِ الظَّالِمِ ، فَتَأْطِرُوهُ عَلَى الْحَقِّ أَطْرًا » .

حدّثنا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ . ثنا أَبُو دَاوُدَ ، أَمْلَاهُ عَلَيَّ . ثنا مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي الْوَضَّاحِ عَنْ عَلِيِّ ابْنِ بَذِيمَةَ ، عَنْ أَبِي عُبَيْدَةَ ، عَنْ عَبْدِ اللهِ ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ ، بِمِثْلِهِ .

T E R C E M E S İ

4006) "... Ebû Ubeyde (bin Abdillah bin Mes'ûd) *(Radıyallâhü ankü-*

mâ)'dan rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle demiştir:

İsrâil oğulları içine (din bakımından) eksiklik girince adam (din) kardeşini günah üzerinde görür ve onu o günahtan menederdi. Sonra ertesi gün olunca (günahkâr), kardeşinin (bir gün önce) işlediğini gördüğü günah; adamı, o (günahkâr) kardeşiyle beraber yemek yemesine, beraber içmesine ve onunla sıkı fıkı olmasına mâni olmazdı. Bunun sonucunda Allah onların bâzılarının kalblerini diğer bâzılarının kalblerine karıştırdı (yâni günah işleyenleri ile onlara arkadaşlık edenlerin tümünün kalblerini kararttı) ve onlar hakkında Kur'ân (âyetleri) indi. Sonra Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) (onlar hakkında inen şu âyetleri okuyarak) buyurdu ki:

لُعِنَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ عَلَى لِسَانِ دَاوُدَ وَعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ - حَتَّى بَلَغَ - وَلَوْ كَانُوا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالنَّبِيِّ وَمَا أُنْزِلَ إِلَيْهِ مَا اتَّخَذُوهُمْ أَوْلِيَاءَ وَلَكِنَّ كَثِيرًا مِنْهُمْ فَاسِقُونَ

(٨١-٧٨/٥)

"İsrâil oğullarından kâfir olanlar Dâvûd'un ve Meryem oğlu İsâ'nın diliyle lânetlendiler. Bu, günah işlemeleri ve aşırı gitmelerindendir." (78)

"Onlar yaptıkları fenalıklardan birbirlerini alıkoymazlardı. Yapmakta oldukları cidden ne kötü şey idi." (79)

"Sen onların çoğunun (Mekke'deki) kâfirleri (putperestleri) dost edindiklerini görürsün. Nefislerinin kendileri için önlerine sürdüğü şeyler en kötüdür. Allah onlara gazab etti ve onlar azab içinde devamlı kalıcılardır." (80)

"Eğer onlar Allah'a, Peygamber'e ve O'na indirilen Kur'ân'a inanmış olsalardı, kâfirleri dost edinmezlerdi. Fakat onların çoğu imândan çıkmış kimselerdir." (Mâide 78 - 81)

Râvi Ebû Ubeyde demiştir ki: Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) (bunu buyururken) bir tarafa yaslanmış durumda idi. Sonra doğrulup oturdu ve:

(Siz müslümanlar) **zâlimin kollarından tutup onu (bâtıldan) hakka eğdirmedikçe hayır** (azabtan kurtulamaz veyâ mâzur sayılamazsınız), **buyurdu.**

Bu hadîsin mislini ... senediyle Abdullah (bin Mes'ûd) (Radıyallâhü anh) vâsıtasıyla da Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'den rivâyetle de bize Muhammed bin Beşşâr tahdis etti."

İZAHI

Müellifimiz bu hadisi iki senedle rivâyet etmiştir. Birincisi mürseldir. Çünkü İbn-i Mes'ûd (Radıyallâhü anh)'ın oğlu Ebû Ubeyde bunu direk Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'den rivâyet etmiştir. İkincisi Ebû Ubeyde aracılığıyla babası İbn-i Mes'ûd (Radıyallâhü anhümâ)'den, O da Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'den rivâyet şeklindedir.

Tirmizî de müellifimiz gibi biri Ebû Ubeyde'den, diğeri İbn-i Mes'ûd (Radıyallâhü anhümâ)'den olmak üzere iki senedle rivâyet etmiştir. Ebû Dâvûd ise İbn-i Mes'ûd (Radıyallâhü anhümâ)'den iki senedle rivâyet etmiştir.

İsrâil oğullarından kötülük işleyen kişiyi o fenâlıktan men edip ertesi gün onunla yeyip içen, sıkı fıkı görüşen kimsenin kalbi de kötülük işleyenin kalbi gibi kararır. Biri; fenâlık işlediğinden, diğeri de onunla münâsebeti kesmediğinden, fenâlıktan alıkoyma çalışmasını bıraktığından dolayı Allah'ın kahrına mâruz ve müstahak olmuş olur. Hadiste anılan âyetlerde belirtildiği gibi bunlar Dâvûd (Aleyhisselâm)'ın ve Îsâ (Aleyhisselâm)'ın dilleri ile ilâhî lânete çarptırıldılar. Tuhfe'de belirtildiğine göre Dâvûd (Aleyhisselâm) aleyhlerine bedduâ etmekle, onlar maymûn sıfatına dönüştürüldüler. Îsâ (Aleyhisselâm) da kendi dönemindeki âsiler aleyhine bedduâ etmekle bunlar da domuzlar şekline girdiler.

Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) bu buyruğu yaslanmış vaziyette iken buyurmuş ve müslümanlara âit tâlimatı vereceği zaman doğrulmakla işin önemini belirtmek istemiştir. Tâlimatın özeti şudur: Müslümanlar haksızlık edenlerin haksızlıklarına engel olmakla ve zâlimleri hakkı kabul etmeye, mazlumun hakkını vermeye zorlamakla mükelleftir. Bu yükümlülüklerini ifâ etmedikçe sorumluluktan kurtulamazlar ve meşrû mâzeret sâhibi sayılmazlar.

٤٠٠٧ — حدثنا عِمْرَانُ بْنُ مُوسَى. أنبأنا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ. ثنا عَلِيُّ بْنُ زَيْدِ بْنِ جُدْعَانَ، عَنْ أَبِي نَضْرَةَ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ، قَامَ خَطِيبًا. فَكَانَ فِيمَا قَالَ «أَلَا، لَا يَمْنَعَنَّ رَجُلًا، هَيْبَةُ النَّاسِ، أَنْ يَقُولَ بِحَقٍّ، إِذَا عَلِمَهُ» .

قَالَ، فَبَكَى أَبُو سَعِيدٍ. وَقَالَ: قَدْ وَاللهِ! رَأَيْنَا أَشْيَاءَ فَهِبْنَا .

TERCEMESİ

4007) "... Ebû Saîd-i Hudrî *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **kalkıp bir hutbe irâd etmiş ve hutbesinde buyurduğu buyruklardan biri de:**

Bilmiş olunuz ki sakın halkın korkusu herhangi bir adamı hakkı bildiği zaman onu söylemekten kesinlikle alıkoymasın, buyruğuydu.

Râvi demiştir ki sonra Ebû Saîd-i Hudrî (Radıyallâhü anh) **ağladı ve şöyle dedi: Allah'a yemin ederim ki biz muhakkak bâzı şeyleri gördük de korktuk** (söylemedik)."

İ Z A H I

Bu hadisin başkaca kim tarafından rivâyet edildiğine bakılmalıdır. İncâhü'l-Hâce yazarı bu hadisin izahı bölümünde şöyle der:

Heybet, yâni korku bâzen can veyâ mal güvenliğinin tehlikeye düşmesi şeklinde olur. Eğer duyulan korku böyle bir korku ise hadisteki emir vâciblik için değil, azimet içindir. Çünkü böyle bir tehlike anında iyi şeyleri emretmek ve kötülüğü menetmek yükümlülüğünün kalkması konusunda icmâ vardır. Şâyet korkulan şey; kınanmak, ayıplamak gibi bir şey ise önemi yoktur, göze alınmalıdır. Çünkü "Hakkı acı da olsa söyle ve Allah yolunda hiç bir ayıplayıcının ayıplamasından korkma" meâlinde hadis vardır.

٤٠٠٨ — حَدَّثَنَا أَبُو كُرَيْبٍ. ثنا عَبْدُ اللهِ بْنُ نُمَيْرٍ وَأَبُو مُعَاوِيَةَ ، عَنِ الْأَعْمَشِ ، عَنْ عَمْرِو بْنِ مُرَّةَ ، عَنْ أَبِي الْبَخْتَرِيِّ ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « لَا يَحْقِرْ أَحَدُكُمْ نَفْسَهُ » قَالُوا: يَا رَسُولَ اللهِ! كَيْفَ يَحْقِرُ أَحَدُنَا نَفْسَهُ؟ قَالَ « يَرَى أَمْرًا، لِلّٰهِ عَلَيْهِ فِيهِ مَقَالٌ ، ثُمَّ لَا يَقُولُ فِيهِ . فَيَقُولُ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ ، لَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ: مَا مَنَعَكَ أَنْ تَقُولَ فِي كَذَا وَكَذَا ؟ فَيَقُولُ : خَشْيَةُ النَّاسِ . فَيَقُولُ : فَإِيَّايَ ، كُنْتَ أَحَقَّ أَنْ تَخْشَى » .

في الزوائد : إسناده صحيح رجاله ثقات . وأبو البختري ، اسمه سعيد بن فيروز الطائي .

T E R C E M E S İ

4008) "... Ebû Saîd *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir: Resûlullah *(Sallallâhü Aleyhi ve Sellem)*:

Herhangi biriniz kendi nefsini küçümsemesin, buyurdu. Sahâbiler:

Birimizin kendi nefsini küçümsemesi nasıl olur? diye sordular. Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **:**

Biriniz öyle bir şey görür ki onunla ilgili söz söylemesi Allah'ın onun üzerinde bir hakkıdır. Fakat o konuda bir şey söylemez (yâni insanlardan korkarak susmakla nefsini küçümsemiş olur). Sonra kıyâmet günü Allah (Azze ve Celle) ona: Şöyle ve böyle olan şey hakkında söz söylemekten seni meneden ne idi? diye soracaktır. O da: İnsanlar korkusu, diye cevab verecek ve Allah: Sen (insanlardan değil) öncelikle benden korkmalıydın, buyuracaktır."

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Bunun senedi sahih olup râvileri güvenilir zâtlardır. Râvi Ebü'l-Bahteri'nin adı Said bin Feyrûz et-Tâî'dir.

٤٠٠٩ — حدثنا علي بن محمد . ثنا وكيع عن إسرائيل ، عن أبي إسحاق ، عن عبيد الله بن جرير ، عن أبيه ؛ قال : قال رسول الله ﷺ « ما من قوم يعمل فيهم بالمعاصي ، هم أعز منهم وأمنع ، لا يغيرون ، إلا عمهم الله بعقاب » .

TERCEMESİ

4009) "... Cerîr (bin Abdillah el-Becelî) *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

Hiç bir kavim yoktur ki içlerinde günah işlenir, onlar günah işleyenlerden daha güçlü, (fenalıktan) caydırıcı üstünlüğe sâhip olduğu halde (günahları) engellemez de Allah onların tümünü cezâlandırmaz (yâni Allah suçluları ve onlara mâni olmayanların tümünü cezâlandırır)."

٤٠١٠ — حدثنا سعيد بن سويد . ثنا يحيى بن سليم ، عن عبد الله بن عثمان ابن خثيم ، عن أبي الزبير ، عن جابر ؛ قال : لما رجعت إلى رسول الله ﷺ مهاجرة البحر ، قال « ألا تحدثوني بأعاجيب ما رأيتم بأرض الحبشة ؟ » قال فتية منهم : بلى . يا رسول الله ! بينا نحن جلوس ، مرت بنا عجوز من عجائز رهابينهم تحمل على رأسها قلة من ماء . فمرت بفتى منهم . فجعل إحدى يديه بين كتفيها ، ثم دفعها : فخرت على ركبتيها . فانكسرت قلتها . فلما ارتفعت ، التفتت إليه فقالت : سوف تعلم ،

يَا غُدَرُ ! إِذَا وَضَعَ اللّٰهُ الْكُرْسِيَّ ، وَجَمَعَ الْأَوَّلِينَ وَالْآخِرِينَ ، وَتَكَلَّمَتِ الْأَيْدِي وَالْأَرْجُلُ بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ، فَسَوْفَ تَعْلَمُ كَيْفَ أَمْرِي وَأَمْرُكَ ، عِنْدَهُ غَدًا .

قَالَ ، يَقُولُ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « صَدَقَتْ . صَدَقَتْ . كَيْفَ يُقَدِّسُ اللّٰهُ أُمَّةً لَا يُؤْخَذُ لِضَعِيفِهِمْ مِنْ شَدِيدِهِمْ ؟ » .

في الزوائد : إسناده حسن . وسعيد بن سويد مختلف فيه .

TERCEMESİ

4010) "... Câbir *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre :

Deniz muhâcirleri (yâni Habeşistan'a hicret edenler) Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in yanına döndükleri zaman Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) (onlara) :

Habeşistan memleketinde gördüğünüz acâyip şeyleri bana anlatmaz mısınız? buyurdu. Muhâcirlerden bir gurup genç :

Peki Yâ Resûlallah! (Bir gün) biz oturuyorduk. O esnâda onların râhibelerinin yaşlılarından biri başında büyük bir su testisini taşıyarak yanımızdan geçti. Biraz sonra onların gençlerinden birisinin yanından geçti. Genç de ellerinden birisini kadının iki omuzu arasına koyup onu itti. Kadın da dizleri üstüne düştü ve testisi kırıldı. Sonra kadın kalkınca gence dönüp baktı ve : Yâ zâlim! Allah'ın kürsüyü koyup önceki ve sonrakileri (yâni bütün insanları) topladığı ve eller ile ayakların sâhiblerinin işlemiş oldukları şeyleri anlattıkları zaman (Yâni kıyâmet günü büyük mahkeme kurulduğunda) sen (ne suç işlediğini) bileceksin, yarın Allah'ın huzûrunda benim durumum ile senin durumunun nasıl olacağını bileceksin, dedi.

Câbir demiştir ki Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) (o sırada) şöyle buyurur(du) :

Kadın doğru söylemiş, kadın doğru söylemiştir. Allah, zayıfının hakkı güçlüsünden alınmayan bir ümmeti nasıl takdis eder (pisliklerden ve günahlardan arındırır)?"

Not : Zevâid'de şöyle denilmiştir : Bunun senedi hasen'dir. Râvi Said bin Süveyd hakkında ihtilâf vardır.

٤٠١١ – حَدَّثَنَا الْقَاسِمُ بْنُ زَكَرِيَّا بْنِ دِينَارٍ . ثنا عَبْدُ الرَّحْمٰنِ بْنُ مُصْعَبٍ .

ع وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عُبَادَةَ الْوَاسِطِيُّ . ثنا يَزِيدُ بْنُ هَارُونَ ، قَالَا : ثنا إِسْرَائِيلُ . أَنْبَأَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جُحَادَةَ عَنْ عَطِيَّةَ الْعَوْفِيِّ ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ ؛ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « أَفْضَلُ الْجِهَادِ ، كَلِمَةُ عَدْلٍ عِنْدَ سُلْطَانٍ جَائِرٍ » .

TERCEMESİ

4011) "... Ebû Saîd-i Hudrî *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

Cihâdın en fazîletlisi zâlim bir devlet başkanı yanında (iyiliği emredici veyâ kötülüğü menedici) hak bir söz söylemektir."

٤٠١٢ — حدّثنا رَاشِدُ بْنُ سَعِيدٍ الرَّمْلِيُّ . ثنا الْوَلِيدُ بْنُ مُسْلِمٍ . ثنا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ عَنْ أَبِي غَالِبٍ ، عَنْ أَبِي أُمَامَةَ ؛ قَالَ : عَرَضَ لِرَسُولِ اللهِ ﷺ رَجُلٌ عِنْدَ الْجَمْرَةِ الْأُولَى . فَقَالَ : يَا رَسُولَ اللهِ ! أَيُّ الْجِهَادِ أَفْضَلُ ؟ فَسَكَتَ عَنْهُ . فَلَمَّا رَمَى الْجَمْرَةَ الثَّانِيَةَ سَأَلَهُ . فَسَكَتَ عَنْهُ . فَلَمَّا رَمَى جَمْرَةَ الْعَقَبَةِ ، وَضَعَ رِجْلَهُ فِي الْغَرْزِ لِيَرْكَبَ . قَالَ « أَيْنَ السَّائِلُ ؟ » قَالَ : أَنَا . يَا رَسُولَ اللهِ ! قَالَ « كَلِمَةُ حَقٍّ عِنْدَ ذِي سُلْطَانٍ جَائِرٍ » .

في الزوائد : في إسناده أبو غالب، وهو مختلف فيه. ضعفه ابن سعد وأبو حاتم والنسائي. ووثقه الدارقطني. وقال ابن عدي : لا بأس به . وراشد بن سعيد ، قال فيه أبو حاتم : صدوق . وباقي رجال الإسناد ثقات.

TERCEMESİ

4012) "... Ebû Ümâme *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre:

(Minâ'da) birinci cemre yanında bir adam Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e karşı çıkıverdi ve:

Yâ Resûlallah! Hangi cihâd (türü) daha fazîletlidir? dedi. Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) sorusunu cevablamadı. Sonra Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) ikinci cemreye taş atınca adam O'na (aynı şeyi) sordu. Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) (gene) susup cevablamadı. Daha sonra Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) Akabe cemresinin taşlarını atınca (binitine) binmek için ayağını özengiye koydu. (Bu arada):

Soru soran nerdedir? buyurdu. Adam:

Benim. Yâ Resûlallah, dedi. Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) :

(En faziletli cihâd) **zâlim bir hükümdar yanında** (iyiliği emredici veyâ kötülüğü menedici) **hak bir söz söylemektir, buyurdu."**

Not : Zevâid'de şöyle denilmiştir : Bunun senedinde Ebû Gâlib bulunur. Bu râvinin güvenilirliği hususunda ihtilâf vardır. İbn-i Sa'd, Ebû Hâtim ve Nesâî onun zayıf olduğunu söylemişlerdir. Dârekutnî ise onun güvenilir olduğunu söylemiştir. İbn-i Adî de onun zararsız olduğunu söylemiştir. Râvi Râşid bin Said hakkında da Ebû Hâtim : O çok doğru sözlüdür, demiştir. Senedin kalan râvileri güvenilir zâtlardır.

İ Z A H I

E b û S a i d (Radıyallâhü anh)'ın hadisini; T i r m i z î, E b û D â v û d, A h m e d, B e y h a k i ve el-Kebîr'inde T a b e r â n i de rivâyet etmişlerdir.

S i n d î zâlim bir hükümdarın yüzünde ona iyiliği emredici veyâ kötülüğü menedici bir adâlet ve hakkâniyet sözünün en faziletli cihâd olmasının sebebi hakkında : Denilmiş ki; çünkü düşmanla savaşan kimse ümit ile korku arasındadır, düşmana galebe çalması ile mağlûb olması ihtimallerini taşır. Zâlim hükümdar yanında böyle söz söylemenin ise can tehlikesine yol açması kuvvetle muhtemeldir. Bu itibarla daha faziletli sayılır, diye bilgi verir. Aynü'l-Mabûd yazarının beyânına göre H a t t â b î de aynı şeyi söylemiştir. Evet dilediği insanı sorgusuz sualsiz öldüren zâlim hükümdarın yüzünde kendisini hakka, adâlete dâvet etmek, zulüm ve haksızlık gibi fenâ işlerine son vermesi için uyarıda bulunmak veyâ iyi şeyleri yapması için teklifte bulunmak cidden can güvenliğini büyük bir ihtimalle tehlikeye düşürür ve böyle bir ortamda böyle bir konuşma elbette düşmanla savaşmaktan fazla tehlikelidir. Her babayiğidin işi değildir.

٤٠١٣ – حَدَّثَنَا أَبُو كُرَيْبٍ. ثنا أَبُو مُعَاوِيَةَ عَنِ الأَعْمَشِ، عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ رَجَاءٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ. وَعَنْ قَيْسِ بْنِ مُسْلِمٍ، عَنْ طَارِقِ بْنِ شِهَابٍ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ؛ قَالَ: أَخْرَجَ مَرْوَانُ الْمِنْبَرَ فِي يَوْمِ عِيدٍ. فَبَدَأَ بِالْخُطْبَةِ قَبْلَ الصَّلَاةِ. فَقَالَ رَجُلٌ: يَا مَرْوَانُ! خَالَفْتَ السُّنَّةَ: أَخْرَجْتَ الْمِنْبَرَ فِي هَذَا الْيَوْمِ، وَلَمْ يَكُنْ يُخْرَجُ. وَبَدَأْتَ بِالْخُطْبَةِ قَبْلَ الصَّلَاةِ، وَلَمْ يَكُنْ يُبْدَأُ بِهَا. فَقَالَ أَبُو سَعِيدٍ:

أَمَّا هٰذَا فَقَدْ قَضَى مَا عَلَيْهِ . سَمِعْتُ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ يَقُولُ « مَنْ رَأَى مِنْكُمْ مُنْكَرًا .
فَاسْتَطَاعَ أَنْ يُغَيِّرَهُ بِيَدِهِ ، فَلْيُغَيِّرْهُ بِيَدِهِ . فَإِنْ لَمْ يَسْتَطِعْ ، فَبِلِسَانِهِ . فَإِنْ لَمْ يَسْتَطِعْ ،
فَبِقَلْبِهِ . وَذٰلِكَ أَضْعَفُ الْإِيمَانِ » .

TERCEMESİ

4013) "... Ebû Saîd-i Hudrî *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre :

Mervân (bin el-Hakem Medine-i Münevvere vâlisi iken) bir bayram günü minberi (namazgâha) çıkarttı. Sonra bayram namazından önce hutbe okumaya başladı. Bunun üzerine bir adam :

Yâ Mervân! Sen sünnete muhâlefet ettin. Bugün minberi (Mescidden namazgâha) çıkarttın. Halbuki minber (bayram namazı için mescidden namazgâha) çıkartılmazdı ve sen bayram namazından önce hutbeye başladın. Halbuki hutbe bayram namazından önce okunmazdı (yâni namazdan sonra okunurdu), dedi. Bunun üzerine Ebû Said(-i Hudri) (Radıyallâhü anh) :

Bu adam kendisine düşen görevi ifâ etti. (Çünkü) ben, Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'den işittim, buyurdu ki :

Kim bir münkeri (dine aykırı bir şeyi) görüp de onu eliyle değiştirmeye muktedir ise eliyle değiştirsin. Eğer gücü (buna) yetmezse dili ile değiştirsin. (Buna da) gücü yetmezse kalbiyle değiştirsin ve kalb ile değiştirmek imân (meyvesin)in en zayıfıdır."

İZAHI

Bu hadis çok az bir farklılıkla 1275 numarada geçti. Gerekli bilgi orada verildiği için burada bir açıklama veyâ ilâveye gerek görmüyorum. Oraya mürâcaat edilmelidir.

(٢١) باب قوله تعالى : يأيها الذين آمنوا عليكم أنفسكم

21 — ALLAH TEÂLÂ'NIN; يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا عَلَيْكُمْ أَنْفُسَكُمْ

"Ey imân edenler! Siz kendinize düşene bakınız." (Mâide 105) buyruğu, BÂBI

٤٠١٤ — حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ ثنا صَدَقَةُ بْنُ خَالِدٍ . حَدَّثَنِي عُتْبَةُ بْنُ أَبِي حَكِيمٍ .

حَدَّثَنِي عَمِّي عَنْ عَمْرِو بْنِ جَارِيَةَ ، عَنْ أَبِي أُمَيَّةَ الشَّعْبَانِيِّ ؛ قَالَ : أَتَيْتُ أَبَا ثَعْلَبَةَ الْخُشَنِيَّ ؛
قَالَ ، قُلْتُ : كَيْفَ تَصْنَعُ فِي هٰذِهِ الْآيَةِ ؟ قَالَ : أَيَّةُ آيَةٍ ؟ قُلْتُ : (١٠٥/٥) يَا أَيُّهَا الَّذِينَ
آمَنُوا عَلَيْكُمْ أَنْفُسَكُمْ لَا يَضُرُّكُمْ مَنْ ضَلَّ إِذَا اهْتَدَيْتُمْ . قَالَ : سَأَلْتَ عَنْهَا خَبِيرًا .
سَأَلْتُ عَنْهَا رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ فَقَالَ « بَلِ ائْتَمِرُوا بِالْمَعْرُوفِ ، وَتَنَاهَوْا عَنِ الْمُنْكَرِ .
حَتَّى إِذَا رَأَيْتَ شُحًّا مُطَاعًا . وَهَوًى مُتَّبَعًا . وَدُنْيَا مُؤْثَرَةً . وَإِعْجَابَ كُلِّ ذِي رَأْيٍ
بِرَأْيِهِ . وَرَأَيْتَ أَمْرًا لَا يَدَانِ لَكَ بِهِ ، فَعَلَيْكَ خُوَيْصَّةَ نَفْسِكَ . فَإِنَّ مِنْ وَرَائِكُمْ
أَيَّامَ الصَّبْرِ . الصَّبْرُ فِيهِنَّ عَلَى مِثْلِ قَبْضٍ عَلَى الْجَمْرِ . لِلْعَامِلِ فِيهِنَّ مِثْلُ أَجْرِ خَمْسِينَ رَجُلًا
يَعْمَلُونَ بِمِثْلِ عَمَلِهِ » .

TERCEMESİ

4014) "... Ebû Ümeyye eş-Şa'bânî *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Ben, Ebû Sa'lebe el-Huşenî (Radıyallâhü anh)'ın yanına giderek: Şu âyet(in mânâsı) hakkında ne dersin? diye sordum. O: Hangi âyet? deyince ben:

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا عَلَيْكُمْ أَنْفُسَكُمْ لَا يَضُرُّكُمْ مَنْ ضَلَّ إِذَا اهْتَدَيْتُمْ

"Ey imân edenler! Siz kendinize düşene bakınız. Hidâyet yolunda olduğunuz zaman sapıtan kimse size zarar veremez." (Mâide 105) âyeti, dedim. Ebû Sa'lebe el-Huşenî dedi ki:

Sen bu âyet(in mânâsın)ı (konudan) haberdar bir kişiye sordun. (Çünkü) ben bunu Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e sordum. Buyurdular ki:

Bilâkis iyi şeyleri birbirinize emrediniz ve fena şeylerden birbirinizi menediniz. Hattâ (Ey müslüman!) Sen (insanların çoğunda) itâat edilen cimrilik, uyulan nefsî arzular, (din işlerine) tercih edilen dünyalık ve her görüş sâhibinin (Şer'i delilleri değil de) kendi görüşünü beğendiğini gördüğün ve gücünün yetmediği bir durumu gördüğün zaman artık sen kendi nefsine düşene bak (yâni o zaman iyiliği emretmek ve kötülüğü menetmek sorumluluğu senden kalkar). Çünkü şüphesiz sabır günleri arkanızdan gelecek. O günlerde sabır, bir ateş parçasını avuçta tutmak misli (çetin)dir. O günlerde iyi amel işleyene

(başka zamanda) beheri o amelin mislini işleyen elli adamın sevâbı kadar sevab vardır."

İ Z A H I

Bu hadisi; T i r m i z i, E b û D â v û d, H â k i m ve B e y h a k i de rivâyet etmişlerdir.

E b û Ü m e y y e e ş - Ş a ' b â n i, anılan âyetin mânâsını E b û S a ' l e b e e l - H u ş e n i (Radıyallâhü anh)'a sormuştur. Çünkü âyetin zâhirine göre her müslüman kendi nefsini islâh etmekle mükelleftir ve başkasına iyi şeyleri emretmek ve fenalıkları men etmek sorumluluğu yoktur. Halbuki birçok hadis, toplumu iyi yola yöneltmek ve kötülüklerle mücâdele etmek görevinin ifâ edilmesini âmirdir. Ayrıca aynı görev başka âyetlerden de anlaşılıyor.

E b û S a ' l e b e (Radıyallâhü anh), verdiği cevabta bu âyetin mânâsı hakkında sağlıklı bilgisinin bulunduğunu, çünkü aynı soruyu Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'e sorduğunu belirterek, âyetin iyiliği emretme ve kötülüğü menetme sorumluluğunu kaldırmadığını, bilâkis bu sorumluluğun devam ettiğini rivâyet ettiği hadisle açıklamıştır. Bu âyetin mânâsı ile ilgili gerekli bilgi 4005 nolu E b û B e k i r (Radıyallâhü anh)'ın hadisinin izahı bölümünde verildi.

Bu hadisten çıkan hüküm ve sonuç şudur ki, iyiliği emretmek ve kötülüğü menetmek görev ve sorumluluğu devam eder. Ancak insanların çoğunun şiddetli cimriliğe yakalandığı, nefsi arzulara peşkeş olduğu, Kitâb, Sünnet, İcmâ ve Kıyâs denilen şer'i deliller ve sahâbiler ile tâbiilerin yolu bırakılarak herkesin kendi görüşünü beğenme hastalığına tutulduğu ve hak yolda yürüyen müslümanın gücü dışında kalan bir takım dine aykırı durumlar görüldüğü zaman müslüman kendi nefsine düşene bakacak ve İslâm yolunda yürüdüğü, haktan ayrılmadığı zaman sapıtan kimse ona zarar veremeyecektir.

Hadisin son kısmında sabır günlerinin geleceğinden haber veriliyor. Fitne ve fesadın çok olduğu, günah işleme cesâretinin güçlendiği ve ilâhî emirlerin uygulanmadığı günlere sabır günleri denmesinin sebebi o ortamda şuurlu mü'minlerin sabırdan başka çârelerinin kalmamasıdır veyâ nefsi kötülüklerden alıkoymanın zorluğu sebebiyle kötülüklere karşı direnip sabretmenin fazîletinin üstünlüğüdür. O dönemde sabretmek bir ateş parçasını avuçta tutmak kadar zor olur. O günlerde iyi şeyler yapan, Allah'a kulluk görevini ifâ eden bir kim-

senin sevâbı başka bir dönemde aynı görev ve hizmetleri ifâ eden elli kişinin tümünün elde edeceği sevab kadar büyük ve çok olur.

٤٠١٥ – حدثنا العباس بن الوليد الدمشقي . ثنا زيد بن يحيى بن عبيد الخزاعي .
ثنا الهيثم بن حميد . ثنا أبو معيد حفص بن غيلان الرعيني عن مكحول ، عن أنس
ابن مالك ؛ قال : قيل : يا رسول الله ! متى نترك الأمر بالمعروف، والنهي عن المنكر ؟
قال « إذا ظهر فيكم ما ظهر في الأمم قبلكم » قلنا : يا رسول الله ! وما ظهر في الأمم
قبلنا ؟ قال « الملك في صغاركم . والفاحشة في كباركم . والعلم في رذالتكم » .

قال زيد : تفسير معنى قول النبي ﷺ « والعلم في رذالتكم » إذا كان العلم
في الفساق .

في الزوائد : إسناده صحيح . رجاله ثقات .

TERCEMESİ

4015) "... Enes bin Mâlik *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e:

Yâ Resûlallah! İyi şeyleri emretme ve fena şeyleri menetme görevini ne zaman bırakırız? denildi. Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem):

Sizden önceki ümmetlerde ortaya çıkan şey içinizde de ortaya çıktığı zaman, buyurdu. Biz:

İki Hâl Tercemesi

Ebû Sa'lebe el-Huşeni (R.A.)'ın adı ve babasının adı hakkında ihtilâf vardır. Sahâbi olan bu zâtın 40 aded hadisi vardır. Buhârî ve Müslim onun üç hadisini beraber rivâyet etmişlerdir. Ayrıca yalnız Müslim onun bir hadisini rivâyet etmiştir. Râvileri Cübeyr bin Nüfeyr, İbnü'l-Müseyyeb ve Mekhûl'dur. Huneyn savaşına katılmıştır. Secdede iken vefât etmiştir. İbn-i Sa'd'ın beyânına göre hicretin 75. yılında vefât etmiştir. Bir kavle göre Muâviye (R.A.)'ın hilâfeti döneminde vefât etmiştir. (Hulâsa, 446)

Bu zâtın râvisi ve soru sâhibi Ebû Ümeyye eş-Şa'bânî'nin adı Yuhmid, Yahmid veyâ Muhammed'dir. Buna dâir değişik rivâyetler vardır. Başka rivâyetler de vardır. Bu zât, bu hadisi Ebû Sa'lebe'den rivâyet etmiştir. Başka hadisi Kütüb-i Sitte'de yoktur. Râvisi Amr bin Câriye'dir. İbn-i Hibbân onun güvenilir olduğunu söylemiştir. (Hulâsa, 443)

Yâ Resûlallah! Bizden önceki ümmetlerde ortaya çıkan şey nedir? diye sorduk. O (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) :

Hükümdarlık (yaşça) küçük (ve tecrübesiz) olanlarınızda olur. Zinâ - fuhuş (yaygınlaşarak) büyük yaşta olanlarınızda (bile) olur ve ilim rüzâletiniz (karektersiz, aşağılık olanlarınız) da olur, buyurdu.

Râvi Zeyd demiştir ki: Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) "ve ilim rüzâletinizde olur" buyruğunun mânâsının açıklaması, "ilmin fâsık olan kimselerde olduğu zaman" şeklindedir."

Not : Zevâid'de şöyle denilmiştir : Bunun senedi sahih olup râvileri güvenilir zâtlardır.

٤٠١٦ – حدثنا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ . ثنا عَمْرُو بْنُ عَاصِمٍ . ثنا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ عَنْ عَلِيِّ
ابْنِ زَيْدٍ ، عَنِ الْحَسَنِ ، عَنْ جُنْدَبٍ ، عَنْ حُذَيْفَةَ ؛ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ
« لَا يَنْبَغِي لِلْمُؤْمِنِ أَنْ يُذِلَّ نَفْسَهُ » قَالُوا : وَكَيْفَ يُذِلُّ نَفْسَهُ ؟ قَالَ « يَتَعَرَّضُ ، مِنَ
الْبَلَاءِ ، لِمَا لَا يُطِيقُهُ » .

TERCEMESİ

4016) "... Huzeyfe *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem) :*

Mü'min kişiye nefsini küçük düşürmesi uygun (câiz) değildir, buyurdu. Sahâbîler:

Nefsini küçük düşürmesi nasıl olur? diye sordular. Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) :

Gücünün yetmediği bir belânın peşine düşer, buyurdu."

İZAHI

E n e s (Radıyallâhü anh)'ın hadisi Zevâid nevindendir. Bu hadiste devlet idâresinin tecrübesiz, yaşça küçük ve henüz akılları olgunlaşmamış kimselere tevdi edildiği, zinâ ve fuhûşun yaygınlaşarak büyük yaştaki insanların bile bu fenâlığı işlediği ve ilim adamlarının fâsık kimseler olduğu, yâni dini bilgilerine rağmen durum ve davranışlarının dine aykırı olduğu, ilmi dünya menfaatı için kullandıkları dönemde; iyi şeyleri emretmek ve fenalıkları menetmek görev ve so-

rumluluğunun ortadan kalktığı bildiriliyor. Çünkü böyle bir ortamda yapılacak bir şey kalmamış olur, harcanacak çabalar neticesiz kalmaya mahkûm olur.

Huzeyfe (Radıyallâhü anh)'ın hadîsini Tirmizi de Fitneler bölümünün sonlarında rivâyet etmiştir. Tuhfe yazarının beyânına göre Ahmed de rivâyet etmiştir. Bu hadîsin bu bâbla ilgisi açıktır. Şöyle ki ortamın ciddi biçimde bozulduğu fitneler ve belâlar döneminde iyi şeyleri emretme ve fenâ şeyleri menetme sorumluluğu ve görevi kalkmış olur. Böyle bir dönemde müslüman kişinin olumsuz durumları önlemeye kalkışması ve sonuçsuz kalması muhakkak olan bir takım girişimlerde bulunması, dayanamayacağı bir takım belâ ve felâketlere hedef olmasına sebebiyet verir. Bu itibarla dayanamayacağı bir belâya düşmesine yol açan hareketlerde bulunması uygun ve câiz görülmemiştir.

٤٠١٧ – حدّثنا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ. ثنا مُحَمَّدُ بْنُ فُضَيْلٍ. ثنا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ. ثنا عَبْدُ اللهِ ابْنُ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ، أَبُو طُوَالَةَ. ثنا نَهَارٌ الْعَبْدِيُّ؛ أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا سَعِيدٍ الْخُدْرِيَّ يَقُولُ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ « إِنَّ اللهَ لَيَسْأَلُ الْعَبْدَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ. حَتَّى يَقُولَ: مَا مَنَعَكَ، إِذْ رَأَيْتَ الْمُنْكَرَ، أَنْ تُنْكِرَهُ؟ فَإِذَا لَقَّنَ اللهُ عَبْدًا حُجَّتَهُ، قَالَ: يَا رَبِّ! رَجَوْتُكَ، وَفَرِقْتُ مِنَ النَّاسِ ».

في الزوائد: إسناده صحيح. رجاله ثقات.

TERCEMESİ

4017) "... Ebû Saîd-i Hudrî *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)*'den şu buyruğu işitmiştir:

Allah kıyâmet günü kulu şüphesiz sorguya çeker. Hattâ: Dine aykırı durumu gördüğünde karşı çıkıp gidermekten seni alıkoyan şey nedir? diye soracaktır. Sonra Allah bir kula (savunma) **delilini telkin** (ve lütûf) **buyurduğu zaman kul** (kendini savunmak üzere) **şöyle der:**

Yâ Rabbî! Ben senin merhametini (müsamahanı) umdum ve insanlardan **korktum** (yâni dine aykırı durum karşısında susmayı bu nedenle tercih ettim)."

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Bunun senedi sahih olup râvileri güvenilir zâtlardır.

(٢٢) باب العقوبات

22 — (GÜNAHLARIN ÇEŞİTLİ) CEZÂLARI BÂBI

٤٠١٨ — حدثنا محمد بن عبد الله بن نمير، وعلي بن محمد، قالا: ثنا أبو معاوية، عن بريد بن عبد الله بن أبي بردة، عن أبي بردة، عن أبي موسى؛ قال: قال رسول الله ﷺ «إن الله يملي للظالم. فإذا أخذه، لم يفلته» ثم قرأ (١١/١٠٢) وكذلك أخذ ربك إذا أخذ القرى وهي ظالمة.

TERCEMESİ

4018) "... Ebû Mûsâ (el-Eş'arî) *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* :

Muhakkak Allah zâlime bir süre mehil verir (derhal cezâlandırmaz). Sonra onu yakalayınca artık bir daha salıvermez, buyurdu ve bunun arkasında; وَكَذَلِكَ أَخْذُ رَبِّكَ إِذَا أَخَذَ الْقُرَى وَهِيَ ظَالِمَةٌ = "Ve memleketlerin halkı zulüm ederken senin Rabbin onları yakalayınca yakalaması işte böyle (elemli, çok acıklı) olur." (Hûd 102) âyetini okudu."

İZAHI

Bu hadîsi; Buhârî, Müslim, Tirmizî ve Nesâî de rivâyet etmişlerdir. Hadiste, anılan âyette azâba çarptırıldıkları bildirilen geçmiş ümmetler, âyetin bulunduğu Hûd sûresinde bahisleri geçen Nûh, Hûd, Sâlih, İbrâhim, Lût, Şuayb ve Mûsâ (Aleyhimü's-selâm)'ın peygamber olarak gönderildikleri kavimlerdir ki; bunların her birisi bir felâketle helâk oldular.

Hadîsteki zulümden maksad Allah'a ortak koşmak, inkâr ve küfür ise; bu suça karşı verilen cezâ ebedî azab mânâsınadır. Şâyet zulümden maksad genel anlamda haksızlık ise, yâni hem küfür hem de diğer haksızlıkların tümü kasdedilmiş ise her zulüm cezâsı o zulüm derecesine göre verilir.

٤٠١٩ — حدثنا محمود بن خالد الدمشقي؛ ثنا سليمان بن عبد الرحمن، أبو أيوب، عن ابن أبي مالك، عن أبيه، عن عطاء بن أبي رباح، عن عبد الله بن عمر؛ قال: أقبل علينا

رَسُولُ اللهِ ﷺ . فَقَالَ « يَامَعْشَرَ الْمُهَاجِرِينَ ! خَمْسٌ إِذَا ابْتُلِيتُمْ بِهِنَّ ، وَأَعُوذُ بِاللهِ أَنْ تُدْرِكُوهُنَّ :

لَمْ تَظْهَرِ الْفَاحِشَةُ فِي قَوْمٍ قَطُّ ، حَتَّى يُعْلِنُوا بِهَا ، إِلَّا فَشَا فِيهِمُ الطَّاعُونُ وَالْأَوْجَاعُ الَّتِي لَمْ تَكُنْ مَضَتْ فِي أَسْلَافِهِمُ الَّذِينَ مَضَوْا .

وَلَمْ يَنْقُصُوا الْمِكْيَالَ وَالْمِيزَانَ ، إِلَّا أُخِذُوا بِالسِّنِينَ وَشِدَّةِ الْمَئُونَةِ وَجَوْرِ السُّلْطَانِ عَلَيْهِمْ .

وَلَمْ يَمْنَعُوا زَكَاةَ أَمْوَالِهِمْ ، إِلَّا مُنِعُوا الْقَطْرَ مِنَ السَّمَاءِ ؛ وَلَوْلَا الْبَهَائِمُ لَمْ يُمْطَرُوا .

وَلَمْ يَنْقُضُوا عَهْدَ اللهِ وَعَهْدَ رَسُولِهِ ، إِلَّا سَلَّطَ اللهُ عَلَيْهِمْ عَدُوًّا مِنْ غَيْرِهِمْ ، فَأَخَذُوا بَعْضَ مَا فِي أَيْدِيهِمْ .

وَمَا لَمْ تَحْكُمْ أَئِمَّتُهُمْ بِكِتَابِ اللهِ ، وَيَتَخَيَّرُوا مِمَّا أَنْزَلَ اللهُ ، إِلَّا جَعَلَ اللهُ بَأْسَهُمْ بَيْنَهُمْ » .

في الزوائد : هذا حديث صالح للعمل به . وقد اختلفوا في ابن أبي مالك وأبيه .

TERCEMESİ

4019) "... Abdullah bin Ömer *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan; Şöyle demiştir:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) bize yönelerek şöyle buyurdu:

Ey muhâcirler cemâatı! Beş şey vardır ki onlarla mübtelâ olacağınız zaman (hiç bir hayır kalmaz). Ben sizlerin o şeyler (dönemin)e erişmenizden Allah'a sığınırım (O şeyler şunlardır) :

Bir milletin içinde zinâ - fuhuş ortaya çıkıp nihâyet o millet bu suçu aleni olarak işlediğinde, mutlaka içlerinde tâûn hastalığı ve onlardan önce gelip geçmiş milletlerde vukû bulmamış hastalıklar yayılır.

Ölçü ve tartıyı eksik yapan her millet mutlaka kıtlık, geçim sıkıntısı ve başlarındaki hükümdarın zulmü ile cezâlandırılırlar.

Mallarının zekâtını vermekten imtina eden her millet mutlaka yağmurdan menedilir (kuraklık cezâsıyla cezâlandırılır) ve hayvanlar olmasa onlara yağmur yağdırılmaz.

Allah'ın ahdini ve Resûlünün ahdini (yâni düşmanla yaptıkları andlaşmayı) bozan her milletin başına mutlaka Allah kendilerinden olmayan düşmanı musallat eder ve düşman o milletin elindekinin bâzısını alır.

Ve imamları (yâni devlet adamları) Allah'm Kitâbı ile amel etmeyip Allah'ın indirdiği hükümlerden işlerine geleni seçtikçe (yâni diğer hükümleri uygulamadıkça) Allah onların azâbını kendi aralarında kılar (yâni; iç fitne, fesad ve anarşi gibi azablarla tâzib eder)."

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Bu, (senedinin sağlıklı olması bakımından) amel edilmeye müsaid bir hadistir. Âlimler râvi İbn-i Ebî Mâlik ve babası hakkında ihtilâf etmişlerdir.

٤٠٢٠ – حدثنا عبد الله بن سعيد . ثنا معن بن عيسى عن معاوية بن صالح ، عن
حاتم بن حريث ، عن مالك بن أبي مريم ، عن عبد الرحمن بن غنم الأشعري ، عن
أبي مالك الأشعري ؛ قال : قال رسول الله ﷺ «ليشربن ناس من أمتي الخمر . يسمونها
بغير اسمها . يعزف على رءوسهم بالمعازف والمغنيات ، يخسف الله بهم الأرض
ويجعل منهم القردة والخنازير» .

TERCEMESİ

4020) "... Ebû Mâlik el-Eş'arî *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

Benim ümmetimden bâzı insanlar muhakkak içki içip ona adından başka isim takacaklar. Baş uçlarında çalgılar çalınacak ve şarkıcı kadınlar şarkı - türkü söyleyecekler. Allah onları yere batırsın ve onlardan maymunlar, domuzlar yapsın (veyâ Allah onları yere batıracak ve onları maymunlar, domuzlar şekline dönüştürecektir)."

İZAHI

Bu hadisin baş kısmını Ebû Dâvûd da rivâyet etmiştir. Çalgı çalmak ve şarkıcı kadınların şarkı - türkü söylemesi ile ilgili cümlelerden sonuna kadar olan kısım ise Ebû Dâvûd'un rivâyetinde yoktur.

Eğlenceli içki içip, içkiye başka isim takanların yere batması ve maymunlar ile domuzlar şekline dönüşmesi ile ilgili cümleler bir bedduâ olabildiği gibi ilerde vukû bulacak felâketlerden haber vermek mâhiyetinde de olabilir. Tercemede buna işâret edildi. Bunların may-

munlar ve domuzlar hâline dönüşmesi durumuna gelince bundan maksad bu suçu işleyenlerin ahlâken bozulmaları veyâ ilâhî bir azap olmak üzere gerçekten mesholmaları, şekillerinin değişmesi olabilir. Geçmiş ümmetlerde bu durum gerçekten olmuştur. Kıyâmete yakın dönemde sapıtmış bâzı insanların başına da bu felâket gelebilir. Allah tüm mü'minleri korusun.

٤٠٢١ — حدّثنا مُحَمَّدُ بْنُ الصَّبَّاحِ . ثنا عَمَّارُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنْ لَيْثٍ ، عَنِ الْمِنْهَالِ ، عَنْ زَاذَانَ ، عَنِ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ ؛ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « يَلْعَنُهُمُ اللهُ وَيَلْعَنُهُمُ اللَّاعِنُونَ » قَالَ « دَوَابُّ الْأَرْضِ » .

في الزوائد : في إسناده الليث ، وهو ابن سليم ، ضعيف .

TERCEMESİ

4021) "... Berâ bin Âzib *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)*; يَلْعَنُهُمُ اللهُ وَيَلْعَنُهُمُ اللاعِنُونَ

«Onlara Allah lânet eder ve lânetçiler lânet eder» buyurarak: (Lânetçiler) yerde yürüyen hayvanlardır, diye açıkladı."

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Bunun senedinde el-Leys bin Selim bulunur. Bu râvi zayıftır.

İZAHI

Zevâid nevinden olan bu hadiste anılan; يَلْعَنُهُمُ اللهُ وَيَلْعَنُهُمُ اللاعِنُونَ cümleleri Bakara sûresinin 159. âyetinden bir parçadır. Bu âyet-i kerime'nin tamamının meâli şöyledir:

"İndirdiğimiz apaçık âyetleri ve hidâyet yolunu biz kitabta insanlara açıkladıktan sonra gizleyenlere şüphesiz Allah lânet eder (rahmetinden uzaklaştırır) ve lânetçiler lânet eder (rahmetten uzaklaştırılmalarını dilerler)."

İşte bu âyette geçen lânetçiler ifâdesinden yerde yürüyen hayvanların kasdedildiği bu hadiste beyân buyurulmuştur. Ancak hadisin senedinin zayıflığı söz konusudur. El-Hâzin'de beyân edildiğine göre İbn-i Abbâs (Radıyallâhü anhümâ) lânetçiler ifâdesinden maksad insanlar ve cinlerden başka tüm yaratıklardır. Hayvanların kâfirlere, günahkârlara lânet etmeleri sebebi; isyankâr insanlar yüzünden kuraklığın meydana gelmesi ve hayvanların da bun-

dan mütazarrır olmasıdır. Bir kavle göre lânetçiler ifâdesiyle; insanlar ve cinler mânâsı kasdedilmiştir. Doğrusunu ancak Allah bilir. Arzu edenler bu âyetin tefsirine mürâcaat edebilirler.

٤٠٢٢ – حدثنا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ . ثنا وَكِيعٌ عَنْ سُفْيَانَ ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عِيسَى ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ أَبِي الْجَعْدِ ، عَنْ ثَوْبَانَ ؛ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « لَا يَزِيدُ فِي الْعُمْرِ إِلَّا الْبِرُّ . وَلَا يَرُدُّ الْقَدَرَ إِلَّا الدُّعَاءُ . وَإِنَّ الرَّجُلَ لَيُحْرَمُ الرِّزْقَ بِالذَّنْبِ يُصِيبُهُ » .

في الزوائد : إسناده حسن .

TERCEMESİ

4022) "... Sevbân *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir :

Birr (hayır, iyilik etmek, akrabalarla iyi ilişkiyi sürdürmek)den başka hiç bir şey ömrü arttırmaz. Duâdan başka hiç bir şey kaderi geri döndürmez. Şüphesiz adam, işlediği günah yüzünden de rızkından mahrum bırakılır."

Not : Bunun senedinin hasen olduğu Zevâid'de bildirilmiştir.

İZAHI

S e v b â n (Radıyallâhü anh)'ın hadisi 90. numarada geçmiştir. Gerekli bilgi orada verildiği için burada tekrarlamaya gerek yoktur.

(٢٣) باب الصبر على البلاء

23 — BELÂ (MUSİBET VE SIKINTILARA) KARŞI SABRETMEK BÂBI

٤٠٢٣ – حدثنا يُوسُفُ بْنُ حَمَّادٍ الْمَعْنِيُّ ، وَيَحْيَى بْنُ دُرُسْتَ ، قَالَا : ثنا حَمَّادُ ابْنُ زَيْدٍ عَنْ عَاصِمٍ ، عَنْ مُصْعَبِ بْنِ سَعْدٍ ، عَنْ أَبِيهِ ، سَعْدِ بْنِ أَبِي وَقَّاصٍ ؛ قَالَ : قُلْتُ : يَا رَسُولَ اللهِ ! أَيُّ النَّاسِ أَشَدُّ بَلَاءً ؟ قَالَ « الْأَنْبِيَاءُ ، ثُمَّ الْأَمْثَلُ فَالْأَمْثَلُ . يُبْتَلَى الْعَبْدُ عَلَى حَسَبِ دِينِهِ . فَإِنْ كَانَ فِي دِينِهِ صُلْبًا اشْتَدَّ بَلَاؤُهُ . وَإِنْ كَانَ فِي دِينِهِ رِقَّةٌ ابْتُلِيَ عَلَى حَسَبِ دِينِهِ . فَمَا يَبْرَحُ الْبَلَاءُ بِالْعَبْدِ حَتَّى يَتْرُكَهُ يَمْشِي عَلَى الْأَرْضِ ، وَمَا عَلَيْهِ مِنْ خَطِيئَةٍ » .

TERCEMESİ

4023) "... Sa'd bin Ebî Vakkas *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir: **Yâ Resûlallah! Hangi insanların başına gelen belâ daha şiddetli olur dedim.** O (Sallallahü Aleyhi ve Sellem):

Peygamberler, sonra sırayla (Allah katında) **rütbece en üstün olanlar. Kul; dindarlığının** (kuvvetliliği ve zayıflığı) **durumuna göre belâya uğrar. Eğer dininde kuvvetli ise belâsı şiddetli olur ve şâyet dindarlığında gevşeklik - zayıflık olursa dindarlığı derecesine göre belâya uğrar. Belâ kuldan ayrılmaz** (peşini bırakmaz). **Nihâyet kul** (uğradığı belâlarla günahlarından arınıp) **üzerinde hiç günah kalmayarak yer yüzünde dolaşınca belâ onun peşini bırakır.**"

İZAHI

Bu hadisi; Tirmizî, Ahmed, Dârimî, İbn-i Hibbân ve Hâkim de rivâyet etmişlerdir.

En büyük belâ, musibet ve sıkıntıların peygamberler (Aleyhimü's-selâm)'in başlarına gelmesinin sebebi şudur: Başka insanlar nimetlerden zevk duydukları gibi onlar belâ ve musibetlerden zevk alırlar. İkincisi; onlar mûcizeler gösteren büyük ve üstün insanlar olduğundan dolayı başlarına belâ ve musibetler gelmezse bâzı insanlar onların beşer üstü varlıklar olduğunu, hattâ ilâhlaştıklarını sanabilirler. Üçüncüsü; peygamberlerin başına en büyük belâların geldiğini bilen ümmet, belâlara karşı sabır ve tahammül gösterir ve uğradığı belâları peygamberlerin başına gelmiş belâlarla mukayese etmek sûretiyle gördüğü belânın hafifliğini kolayca anlar. Dördüncüsü; en çetin belâya uğrayan insan, Allah'a en çok iltica edip sığınan, O'na en çok yakarışta bulunan insan olur.

Peygamberlerden sonra en şiddetli belâya uğrayan insan da gene peygamberlerden sonra Allah'a en yakın, O'nun katında rütbe ve makâmı en yüksek olan mü'mindir. Bu durum sırayla diğer mü'minlere sirâyet eder. Hadis; mü'minin başına gelen belâ ve musibetlerin ağırlık derecesinin onun dindarlık derecesiyle doğru orantılı olduğunu beyân eder.

Hadisten çıkan diğer bir hüküm de; belâ ve musibetlerin mü'minin günahlarının bağışlanmasına vesiyle olması ve kulun tüm günahlarından temizlenip arınıncaya kadar bir takım belâ ve musibetlere uğramasının onun yararına olmasıdır. Ancak şu noktaya dikkat etmek gerekir: Kulun amlan ecir ve sevâbı kazanabilmesi için uğradığı belâ ve musibetlere sabretmesi gerekir. Aksi takdirde bunca sevabları yitirmesi kuvvetle muhtemeldir. Bu bâbta rivâyet edilen diğer hadisler ve belâlara karşı sabretmenin fazîletine dâir âyetler bu hükmü ifâde ederler.

٤٠٢٤ – حدثنا عبد الرحمن بن إبراهيم . ثنا ابن أبي فديك . حدثني هشام ابن سعد عن زيد بن أسلم ، عن عطاء بن يسار ، عن أبي سعيد الخدري ؛ قال : دخلت على النبي ﷺ ، وهو يوعك . فوضعت يدي عليه . فوجدت حره بين يدي ، فوق اللحاف . فقلت : يا رسول الله ! ما أشدها عليك ! قال « إنا كذلك . يضعف لنا البلاء ويضعف لنا الأجر » قلت : يا رسول الله ! أي الناس أشد بلاء ؟ قال « الأنبياء » قلت : يا رسول الله ! ثم من ؟ قال « ثم الصالحون . إن كان أحدهم ليبتلى بالفقر . حتى ما يجد أحدهم إلا العباءة يحويها . وإن كان أحدهم ليفرح بالبلاء كما يفرح أحدكم بالرخاء » .

في الزوائد : إسناده صحيح . رجاله ثقات .

TERCEMESİ

4024) "... Ebû Saîd-i Hudrî *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) hummâ hastalığından yatakta iken yanına girdim. Sonra elimi O'nun üzerine koyunca hararetini örtünün üstünde ellerimde hissettim ve:

Yâ Resûlallah! Ateşinin şiddetine hayret ederim, dedim. O:

«Biz (peygamberler) böyleyiz. Bizim için belâ kat kat fazla olur ve sevâbı da bizim için (bu oranda) kat kat fazla olur», buyurdu. Ben:

— Yâ Resûlallah! Hangi insanlar en şiddetli belâya uğrarlar? diye sordum. O:

«Peygamberler», buyurdu. Ben:

(Onlardan) sonra kimler? dedim. O:

«Sonra sâlih (yâni dinî emirleri yerine getirip günahlardan uzak duran takvâ sâhibi) insanlar. Onlardan herhangi biri fakirliğe cidden öyle mübtelâ olur ki büründüğü abâdan başka hiçbir şey bulamaz ve biriniz mutlulukla sevindiği gibi onlardan herhangi birisi belâya uğramakla cidden sevinir.»"

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Bunun senedi sahih olup râvileri güvenilir zâtlardır.

٤٠٢٥ – حدثنا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللهِ بْنِ نُمَيْرٍ. ثنا وَكِيعٌ. ثنا الأَعْمَشُ عَنْ شَقِيقٍ،
عَنْ عَبْدِ اللهِ؛ قَالَ: كَأَنِّي أَنْظُرُ إِلَى رَسُولِ اللهِ ﷺ، وَهُوَ يَحْكِي نَبِيًّا مِنَ الأَنْبِيَاءِ.
ضَرَبَهُ قَوْمُهُ، وَهُوَ يَمْسَحُ الدَّمَ عَنْ وَجْهِهِ وَيَقُولُ: رَبِّ! اغْفِرْ لِقَوْمِي فَإِنَّهُمْ لَا يَعْلَمُونَ.

TERCEMESİ

4025) "... Abdullah (bin Mes'ûd) *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Ben, Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e, peygamberlerden birisinin hâlini (geçmişte bize) anlatırken sanki şu anda bakıyor gibiyim. O peygamberi kendi kavmi döğmüş (de kan içinde bırakmış). Fakat o (peygamber), yüzünden hem kanı siliyor, hem de: «Yâ Rabbi! Kavmimi mağfiret eyle! Çünkü onlar bilmiyorlar» diyordu."

İZAHI

Bu hadîsi Buhârî, "Kitâbü'l-Enbiyâ»'da ve «İstitâbetü'l-Mürteddîn" bölümlerinde, Müslim de "Kitâbü'l-Cihâd ve's-Siyer"de rivâyet etmişlerdir.

Hâfız Askalânî; Bu hadîste hâli anlatılan peygamberin ismine dâir bir kayda rastlamadım. Onun Nuh (Aleyhisselâm) olması muhtemeldir, der.

Nevevî de: Hadîste hâli bildirilen peygamber, geçmiş olan ilk peygamberlerdendir. Öyle bir hâl Uhud savaşı günü Peygamberimiz (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in başına da geldi, der. Nevevî bundan önce de: Bu hadîs, peygamberlerin güzel huylarından hilim, sabır, afıv edicilik, kendi kavimlerine şefkat ve onlar için hidâyet ile mağfiret dilemek hasletlerine delâlet eder. Ayrıca kavimlerini cehâletlerinden dolayı mâzur görüp kendilerine revâ görülen saldırganlığı bile hoşgörü ile karşıladıklarını gösterir, der.

El-Hâfız'ın dediği gibi muhtemelen Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) bu hadîsi Uhud savaşında saldırıya uğradığında sahâbîleri teselli etmek üzere buyurmuş olabilir. Yâni böyle saldırı daha önce gelip geçmiş bir peygambere karşı da vukû bulmuştur.

Kurtubî, bu hadîste Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in kendi zâtını kasdettiğini söylemiş ise de Aynî ve El-Hâfız Askalânî gibi zâtlar bu görüşü tutarsız ve geçersiz saymışlardır. Şu halde sağlıklı görüş Nevevi'nin dediği gibi geçmiş, peygamberlerden birisi kasdedilmiştir, görüşüdür.

٤٠٢٦ – حدّثنا حَرْمَلَةُ بْنُ يَحْيَى ، وَ يُونُسُ بْنُ عَبْدِ الأَعْلَى ، قَالَا : ثنا عَبْدُ اللهِ
ابْنُ وَهْبٍ . أَخْبَرَنِي يُونُسُ بْنُ يَزِيدَ ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ ، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ
ابْنِ عَوْفٍ ، وَسَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ؛ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « نَحْنُ
أَحَقُّ بِالشَّكِّ مِنْ إِبْرَاهِيمَ إِذْ قَالَ : رَبِّ ! أَرِنِي كَيْفَ تُحْيِي الْمَوْتَى . قَالَ : أَوَلَمْ تُؤْمِنْ ؟
قَالَ : بَلَى . وَلٰكِنْ لِيَطْمَئِنَّ قَلْبِي . وَيَرْحَمُ اللهُ لُوطًا ، لَقَدْ كَانَ يَأْوِي إِلَى رُكْنٍ شَدِيدٍ .
وَلَوْ لَبِثْتُ فِي السِّجْنِ طُولَ مَالَبِثَ يُوسُفُ ، لَأَجَبْتُ الدَّاعِيَ » .

TERCEMESİ

4026) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

Biz (ölülerin nasıl diriltileceği husûsunda) şüphe etmeye İbrâhîm (Aleyhisselâm)'dan daha lâyıkız: Hani İbrâhîm, Ey Rabbim! Ölüleri nasıl dirilteceğini bana göster, dedi. Allah da: Yoksa (buna) inanmadın mı? buyurdu. O da: Hayır inandım ve lâkin kalbim tatmin olsun - iyice kanıp yatışsın, diye (istedim) dedi.

Allah, Lût (Aleyhisselâm)'a da rahmet eylesin. Hakikatta o, (misâfirlerini kavminin kötü emelinden korumak için) pek muhkem bir sığınağa (Allah'a) sığınıyordu. Eğer ben zindanda Yûsuf (Aleyhisselâm)'ın kaldığı süre kadar uzun bir müddet kalsaydım (zindandan çıkarmaya gelen) dâvetçiye (hemen) icâbet ederdim (yâni ben Yûsuf gibi: Bana isnad edilen suçun iftira olduğu soruşturulup anlaşılsın da zindandan öyle çıkayım, demezdim.)"

İZAHI

Bu hadisi; Buhârî ve Müslim de rivâyet etmişlerdir.

Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) bu hadiste üç olaya işâret buyurmuştur.

Birincisi: İbrâhîm (Aleyhisselâm)'ın, ölülerin nasıl diriltileceğine dâir bir örneğin kendisine gösterilmesi isteğiyle ilgilidir. **Bu olay Bakara sûresinin 260. âyetinde beyân buyurulmuştur. Meâli şöyledir:**

"Hani İbrâhîm: Ey Rabbim! Ölüleri nasıl dirilteceğini bana göster, diye talebte bulununca Allah: Yoksa sen (buna) inanmıyor musun? buyurdu.

İbrâhim: Hayır, inanıyorum ve lâkin kalbim tatmin olsun - iyice yatışsın, dedi. Allah buyurdu ki, o halde kuşlardan dört cins tut ve iyice gözden geçirdikten sonra kendi elinle parçala ve her dağ başına onlardan birer parça koy sonra onları çağır, koşarak sana geleceklerdir. Bil ki Allah, her şeye gâlibtir, hikmet sâhibidir."

El-Fetih ve en-Nihâye'de beyân edildiğine göre bu âyet inince bâzı sahâbiler: İ b r â h i m (Aleyhisselâm) ölülerin diriltilmesi husûsunda şüpheye düşmüş, fakat bizim peygamberimiz (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) böyle bir şüpheye düşmedi, deyince Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) üstün tevâzuu ve İ b r â h i m (Aleyhisselâm)'ı kendi nefsine tercih ederek: **"Biz şüphe etmeye İbrâhim'den daha lâyıkız"** buyurdu, diye bir rivâyet vardır. Buyruğun yorumu da şöyle yapılmıştır: Yâni peygamberlere şüphe gelseydi öncelikle bana gelirdi. Bana gelmediği sizce bilinmektedir. O halde İ b r â h i m'e de gelmediğini biliniz.

Hadîsin **"Biz** (ölülerin nasıl diriltileceği husûsunda) **şüphe etmeye İbrâhim'den daha lâyıkız"** cümlesinde geçen **"Şek = Şüphe"** kelimesinin yorumu hakkında değişik görüşler vardır. E l - H â f ı z, el-Fetih'te bunları etraflıca izah etmektedir. Bir kısmının özetini buraya aktarmakla yetinmeyi uygun buldum:

Bâzı selef âlimleri bunu zâhir mânâsında tutarak: İ b r â h i m (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'da beliren şüphe, peygamberlik döneminden önceki zamanına âittir, demişler.

T a b e r î de bunu açık mânâsında tutarak: Bu şüphe şeytan'ın bir vesvesesi hâlinde geçici olarak onun kalbine gelip geçmiş ve köklü imânını zedelememiş, demiştir. İ b n - i A b b â s (Radıyallâhü anhümâ) : **Bu şüphe, şeytanın vesvesesi hâlinde kalbe gelen arızî bir şeydir,** demiştir.

Diğer bâzı ilim adamları ise bu şüphe kelimesini zâhiri mânâsında tutmayıp yorum yapmışlardır:

Bâzı rivâyetlere göre A z r â i l (Aleyhisselâm), bir ara İ b r â h i m (Aleyhisselâm)'ı ziyâret ederek mü'minin ve kâfirin ruhlarını alma şeklini ona anlatınca o, kalkıp Allah'a duâ ederek: Ey Rabbim! Ölüleri nasıl dirilteceğini bana göster ki senin dostun olduğumu bileyim, demiştir. Diğer bâzı rivâyetlere göre: **"... bana göster ki benim duâlarımı kabul buyurduğunu bileyim"** demiştir.

Üçüncü bir yoruma göre İ b r â h i m (Aleyhisselâm) kendisine ölüleri diriltme mûcizesinin verilmesini istemiş, fakat teeddüben öyle demeyip örneğinin gösterilmesini istemiştir.

Yukardaki cümlenin Peygamberimizle ilgili: **"Biz şüphe etmeye daha lâyıkız"** ifâdesinin mânâsına dâir yorumlardan birisini yukarı-

da açıkladım. Diğer bir yorum şekli şöyledir: Biz ölülerin diriltilmesi olayını görmeye İ b r â h i m ' den daha fazla iştiyaklıyız.

A r a p edebiyatının bâzı uzmanları da bu cümleden maksadın şöyle olduğunu söylemişlerdir: "Ef'al-i tafzîl" kalıbı bâzen eylemin iki şeyde de bulunmadığını ifâde etmek için kullanılır. Meselâ: Şeytan falan kişiden daha hayırlıdır, denilir. Maksad ikisinde de hiç bir hayrın olmadığını ifâde etmektir. أَهُمْ خَيْرٌ أَمْ قَوْمُ تُبَّعٍ ="Onlar mı hayırlıdır, yoksa Tübba kavmi hayırlıdır" âyeti de böyledir. Yâni iki gurubta da hiç bir hayır yoktur. Bu cümleden maksad da: Ölülerin diriltilmesi husûsunda ne bende ne de İ b r â h i m ' de hiçbir şek ve şüphe yoktur.

İ b n - i A t i y y e de: Hadîsten maksad şüphenin söz konusu olmadığını ifâde etmektir. Buradaki Şek'ten maksad kalbe geçici olarak gelen vesvesedir. Şekk'in ıstılâhî mânâsı olan tereddüd durumu kesinlikle İ b r â h i m (Aleyhisselâm)'da meydana gelmemiştir. Çünkü kalbinde imân kökleşmiş olan bir insanda böyle bir tereddüdün bulunması düşünülemez. Peygamberlik mertebesine erişmiş bir şahsiyette nasıl bulunur? Zâten soru biçimi de bunu gösterir. Şöyle ki İ b r â h i m (Aleyhisselâm) ölülerin diriltilip diriltilmeyeceğini sormamış, diriltilme keyfiyetini ve şeklini öğrenmek istemiştir, demiştir.

İ b n ü ' l - C e v z i de; Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'ın şüphe etmeye daha liyakatlı olması ile ilgili ifâdeyi şöyle açıklamıştır: Çünkü M e k k e müşrikleri Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'ı şiddetle reddederek O'nu dâima yalanlama yolunu tutmuşlardı ve öldükten sonra dirilme işini hayretle karşılardı. Bunun için Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) şunu demek istemiştir: Benim ile inkârcı kavmimi arasında geçen olayların dehşetli oluşu ve Allah'ın beni diğer peygamberlere üstün kılışı nedeniyle İ b r â h i m (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'ın görmek istediği ölümden sonra dirilme olayının örneğini istemeye ben daha çok hak sâhibiyim. Ama bu konuda bir isteğim olmayacaktır, diye bilgi vermiştir.

İkincisi: L û t (Aleyhisselâm)'ın misâfirlerini kendi kavminin kötü emellerinden korumak için Allah'a sığınması olayıdır. Şöyle ki:

L û t kavmi genç delikanlılarla cinsel ilişkide bulunma fenâlığını alışkanlık hâline getirmişlerdi. H z . L û t (Aleyhisselâm)'ın imâna dâvet ve bu pis alışkanlığı bırakmak uğrunda yaptığı tebliğat ve gösterdiği gayret, kavmi üzerinde olumlu hiçbir etki yapmadı. Nihâyet Cenâb-ı Hak, bu kavmi helâk etmeyi irâde edince C e b r â i l , M î k â i l ve İ s r â f i l (Aleyhimü's-selâm)'ı yakışıklı delikanlılar şeklinde L û t (Aleyhisselâm)'a misâfir olarak gönderdi. L û t ' un

kavmi yakışıklı delikanlıların L û t (Aleyhisselâm)'a misâfir geldikleri haberini alınca misâfirlerin ırzına geçmek niyetiyle koşup L û t (Aleyhisselâm)'ın evine vardılar. L û t (Aleyhisselâm) bu azgınların geldiğini görünce kapıyı kapadı ve defetmeye çalıştı. Fakat gözü dönmüş ırz düşmanları bir türlü vazgeçmek istemiyorlar. Bu esnada L û t, kavmine hitâben: "Ah size karşı bir kuvvetim olsa yâhut muhkem bir sığınağa sığınsam" dedi ve misâfirlerini nasıl koruyacağı telâşı içinde derin üzüntüye daldı. Bunun üzerine melekler kendilerini L û t'a tanıtarak kapıyı aç. Onlar sana dokunamayacaklar, dediler. Bunun üzerine L û t kapıyı açtı ve kavmi içeriye daldılar. Bunun üzerine C e b r â i l (Aleyhisselâm), Allah'tan aldığı izinle kanadını bunlara çarparak gözlerini görmez hâle soktu. Mütecâvizler neye uğradıklarına şaşarak kaçıp gittiler. Meleklerin tâlimatı üzerine L û t ile kendisine inananlar geceleyin bölgeyi terkettiler ve Allah o kavmi yerle bir etti. Bu olay H û d süresinin 77 - 83. âyetlerinde anlatılmaktadır. Konu ile ilgili olduğu için bu âyetlerin meâlini buraya almayı uygun gördüm. Meâl şöyledir:

"Elçi meleklerimiz Lût'a varınca (kavmi bu yakışıklı delikanlılara fenalık edecekler diye) onların gelmesi Lût'a fena geldi ve son derece canını sıktı. Bu, çok zor bir gün, dedi. (77)

Kavmi de ona (misâfirlerine sarkıntılık etmek niyetiyle) koşa koşa geldiler. Lût'un kavmi bundan önce de o çirkin fuhuşları işliyorlardı. (Misâfirlerine bir fenalık yapmasınlar diye) Lût, kavmine: Ey kavmim! İşte şunlar kızlarım (onlarla evlenin de misâfirlerime dokunmayın). Sizin için onlar daha temizdir. Artık Allah'tan korkun ve beni misâfirim içinde rüsvay etmeyin. İçinizde (size doğru yolu gösterecek) aklı başında bir adam yok mu? (78)

Lût'un kavmi dedi ki: Senin kızlarında hiç bir hakkımızın olmadığını çok iyi bilmişsin. Sen bizim ne istediğimizi pek âlâ bilirsin. (79)

Lût: Keşke size karşı bir kuvvetim olsa yâhut muhkem bir sığınağa sığınsam, dedi. (80)

Elçiler şöyle dediler: Ey Lût! Biz Allah'ın elçileriyiz. Onlar sana bir zarar dokunduramıyacaklar. Sen hemen gecenin bir kısmında ev halkınla beraber çık git ve içinizden hiç biri geri kalmasın. Yalnız karın kalsın. Çünkü kavmine isâbet edecek azab ona da dokunacaktır. Onların helâk anı sabah vaktidir. Sabah vakti yakın değil mi? (81)

Onları tazib emrimiz gelince o memleketin üstünü altına getirdik. Üzerlerine de ateşte pişirilmiş çamurdan mâmul taşları arka arkaya yağdırdık. (82)

Ki onlar senin Rabbin katında (hükmünde) **azab için damgalanmışlardı. O** (nevi) **taşlar senin ümmetinin zâlimlerinden de uzak değildir** (onların da başına yağabilir)." (83)

Yukarıdaki bilgiyi verdikten sonra bu olayla ilgili hadîsteki "**Allah, Lût'a rahmet eylesin. Hakikatte o,** (misâfirlerini kavminin kötü emelinden korumak için) **pek muhkem bir sığınağa** (Allah'a) **sığınıyordu.**" cümlesine dönelim. Bu cümlede geçen Rükn-i Şedîd ifâdesinden maksad Allah (Azze ve Celle)'dir. Çünkü en güçlü, en çok koruyucu sığınak şüphesiz Allah'tır. Diğer bir kavle göre bundan maksad Lût'un aşîreti ve kabîlesidir. Yâni Lût; Keşke aşîretim olsaydı ki misâfirlerimi korumak için onlardan yardım dileyeydim, demiştir. Nevevî bu hususta şöyle der:

Hadîsin mânâsı Allahu a'lem şöyledir: Lût (Aleyhisselâm) misâfirleri için korkuya kapıldı ve onları zâlimlerden koruyacak bir aşîreti de olmayınca cidden sıkıştı ve misâfirleri için derin üzüntüye düştü. Bu kötü durumun etkisi altında kalarak o anda: Ah keşke benim bir kuvvetim olsa veyâ koruyacak bir aşîretim olsaydı ben siz mütecâvizleri defederdim, demiştir. Lût'un bu sözden maksadı; misâfirlerine karşı mâzeret beyân etmek, tecâvüzü defetmek için olanca gücüyle gayretkeş olduğunu göstermek ve onları savunmak istemektir. Lût'un bu sözü, Allah'a sığınmayı ihmâl etmek anlamını taşımaz. Bu sözü sırf misâfirlerinin gönüllerini hoş etmek için söylemiştir. Lût'un bir taraftan kalben Allah'a ilticâ ettiği, dışta da bu sözü sarfetmekle elem ve kederini açıkladığı ihtimâli de vardır.

Üçüncüsü: Yûsuf (Aleyhisselâm)'ın meşhur kıssasının bir bölümüdür. Şöyle ki Yûsuf (Aleyhisselâm) Mısır vezirinin karısına sarkıntılık ettiği iftirasıyla hapse atılmış ve yedi yıl yattıktan sonra bir rü'ya yorumu dolayısıyla Mısır kralı onun zekâ ve üstün kabiliyetini anlayarak tahliye edilmesini ve kendisine getirilmesini istemişti. Bu işle görevlendirilen memur cezâ evine giderek Yûsuf (Aleyhisselâm)'a tahliye müjdesini ve kralın kendisini saraya dâvet ettiğini bildirince O:

"**Sen git de krala sor bakalım. Ellerini doğruyan kadınların hâli ne imiş?**" diyerek haksız yere zindana atıldığını isbatlamak istedi. Yûsuf (Aleyhisselâm), mâsum olduğunun ve kendisine bir iftiranın yakıştırıldığının yapılacak bir soruşturma neticesinde anlaşılmasından sonra zindandan çıkmak istedi. Soruşturma yapılmadan çıkmaya acele etmeyip çok sabırlı davrandı. Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm), Yûsuf'un bu üstün sabrını sitayişle dile getirmek üzere:

«Eğer ben zindanda Yûsuf'un kaldığı süre kadar uzun bir süre kalsaydım (zindandan çıkarmaya gelen) dâvetçiye (hemen) icâbet ederdim.» buyurmuştur. Y û s u f (Aleyhisselâm)'ın meşhur kıssası Y û s u f sûresinde beyân buyurulmuştur. Hadiste işâret buyurulan bölüm de aynı sûrenin 50 - 52. âyetlerinde geçmektedir. Oraya da bakılabilir.

Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) bu hadiste üç peygamber (Aleyhimü's-selâm)'i övmüş, takdir etmiştir. Aynı zamanda tevâzu göstermiştir. Çünkü bilindiği gibi Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) bütün peygamberlerden her bakımdan üstündür. Bu durum icmâ ile sâbittir. O'nun imânı, Allah'a tevekkülü ve sabrı bütün peygamberlerinkinden üstündür. O, tüm yaratıkların en şereflisidir, en büyük insandır. Allah bizi onun şefâatına kavuştursun ve izinde yürümeye muvaffak eylesin.

٤٠٢٧ — حدثنا نَصْرُ بْنُ عَلِيٍّ الْجَهْضَمِيُّ؛ وَمُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى؛ قَالَا: ثنا عَبْدُ الْوَهَّابِ. ثنا حُمَيْدٌ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ؛ قَالَ: لَمَّا كَانَ يَوْمُ أُحُدٍ، كُسِرَتْ رَبَاعِيَةُ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، وَشُجَّ. فَجَعَلَ الدَّمُ يَسِيلُ عَلَى وَجْهِهِ. وَجَعَلَ يَمْسَحُ الدَّمَ عَنْ وَجْهِهِ وَيَقُولُ «كَيْفَ يُفْلِحُ قَوْمٌ خَضَبُوا وَجْهَ نَبِيِّهِمْ بِالدَّمِ، وَهُوَ يَدْعُوهُمْ إِلَى اللَّهِ؟» فَأَنْزَلَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ (٣/١٢٨) لَيْسَ لَكَ مِنَ الْأَمْرِ شَيْءٌ.

في الزوائد: إسناده صحيح، رجاله ثقات.

TERCEMESİ

4027) "... Enes bin Mâlik *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Uhud günü (savaş) olunca Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in rebâiye dişi kırıldı, başı yarıldı, kan (mübârek) yüzünün üzerinden akmaya başladı. Sonra O: Bir peygamber, kavmini Allah (yolun)a çağırırken yüzünü kana boyayan o kavim nasıl iflâh olur (azabtan kurtulur)? diyerek yüzünden kanı silmeye başladı. Sonra Allah (Azze ve Celle): "(Onları cezâlandırmak veyâ afıv etmek husûsunda) senin elinde bir şey yoktur. — Âl-i İmrân 128 — meâlindeki âyetini indirdi."

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Bunun senedi sahih olup râvileri güvenilir zâtlardır.

İZAHI

Zevâid nevinden olan bu hadîsin benzerini Buhârî ve Müslim de rivâyet etmişlerdir.

Rebâiye : Öndeki iki dişin sağında ve solundaki dişe denilir. Rebâiye dişinden sonra gelen dişe köpek dişi denilir. Köpek dişine Nâb denilir. Ağzın tam ön kısmında alt ve üst çenelerdeki ikişer dişlere de Seniyye dişleri denilir.

Seniyye denilen ön dişler ile köpek dişi arasında kalan, ağzın sağında ve solunda, altlı üstlü olmak üzere dört aded Rebâiye denilen dişler bulunur. Uhud savaşında Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'ın sağ, alt taraftaki rebâiye dişi kırılmıştı.

El-Hâfız'm el-Fetih'te beyânına göre İbn-i Hişâm, Ebû Saîd-i Hudrî'nin hadîsinden naklen şöyle demiştir: Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in rebâiye dişini Utbe bin Ebî Vakkâs, kırmış ve alt dudağını yarmıştır. Abdullah bin Şihâb da mübârek alnını yarmıştır. Abdullah bin Kamie de mübârek yanağını yaralamış ve bu şiddetli kılıç darbesiyle miğferi parçalanıp iki halkası O'nun mübârek elmacığına batmıştır.

İçlerinde Übey bin Halef'in de bulunduğu bu şer gurup Uhud savaşı günü Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'ı öldürmek üzere ortak karar ve âhid almışlar ve müslümanların tam bozulduğu kritik anı fırsat bilerek Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'ın yanına kadar sokulabilmişler ve söz konusu saldırıyı gerçekleştirmişlerdir. Sa'd bin Ebî Vakkas (Radıyallâhü anh)'ın kardeşi olan Utbe bin Ebi Vakkas, Mekke'nin azgın müşriklerinden idi. Bu saldırıyı yapınca Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) : "Yılına kavuşmasın" diye aleyhinde duâ etmiş ve bu duâ kabul edilmiş. Saldırganlardan İbn-i Kamie de yırtıcı bir hayvan tarafından parçalanmış. Übey bin Halef isimli saldırgana gelince; bu azgın müşrik saldırıya geçince Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) İbn-i Samme'nin elinden okunu alarak: Belki ben seni öldürürüm, diye oku ona yöneltince o kaçmaya başlamış ve Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) :

"Yalancı nereye kaçıyorsun?" buyurarak oku yerleştirmiş ve saldırganın yakasından vurmuş. Saldırgan Übey aldığı bu ağır yara ile yere yuvarlanmışsa da arkadaşları tarafından kaçırılmış. Fakat çok geçmeden bu yaradan dolayı ölmüştür.

٤٠٢٨ — حدثنا محمد بن طريف . ثنا أبو معاوية ، عن الأعمش ، عن أبي سفيان ، عن أنس ؛ قال : جاء جبريل ، عليه السلام ، ذات يوم ، إلى رسول الله ﷺ ، وهو جالس حزين . قد خضب بالدماء . قد ضربه بعض أهل مكة . فقال : مالك ؟ فقال « فعل بي هؤلاء ، وفعلوا » قال : أتحب أن أريك آية ؟ قال « نعم » . أرني » فنظر إلى شجرة من وراء الوادي . قال : ادع تلك الشجرة . فدعاها . فجاءت تمشي حتى قامت بين يديه . قال : قل لها فلترجع . فقال لها . فرجعت ، حتى عادت إلى مكانها . فقال رسول الله ﷺ « حسبي » .

في الزوائد : هذا إسناد صحيح ، إن كان أبو سفيان ، واسمه طلحة بن نافع ، سمع من جابر .

TERCEMESİ

4028) "... Enes *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre:

Bir gün Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), Mekke halkının bâzısının saldırısına uğrayarak kana boyanmış, üzgün halde oturmuş vaziyette iken yanına Cebrâil (Aleyhisselâm) geldi ve:

Sana ne oldu? diye sordu. O da:

Bana şu müşrikler (şöyle) yaptılar ve (böyle) yaptılar, buyurdu. Cebrâil (O'na):

(Çektiğin sıkıntıları hafifletmek üzere yüksek mertebeni ve yüce şerefini gösteren) bir işâreti sana göstermemi sever misin? diye sordu. Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem):

Evet. Bana göster, buyurdu. Bunun üzerine Cebrâil (Aleyhisselâm) derenin ilerisindeki (dikili) bir ağaca bakarak:

Şu ağacı (yanına) çağır, dedi. Resûl-i Ekrem de ağacı çağırdı. Ağaç da gelip önünde durdu. Cebrâil (Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e:

Ağaca söyle de geri gitsin, dedi. Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) de ağaca söyledi ve ağaç tâ eski yerine varıncaya kadar geri gitti. Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem):

(Bu alâmet) bana yeter, buyurdu."

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Talha bin Nâfi isimli râvi Ebû Süfyân, Câbir'den hadis işitmiş ise bu sened sahihtir.

٤٠٢٩ — حدثنا محمد بن عبد الله بن نمير ، وعلي بن محمد ، قالا : ثنا أبو معاوية

عَنِ الأَعْمَشِ ، عَنْ شَقِيقٍ ، عَنْ حُذَيْفَةَ ؛ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « أَحْصُوا لِي كُلَّ مَنْ تَلَفَّظَ بِالإِسْلَامِ » قُلْنَا : يَا رَسُولَ اللهِ ! أَتَخَافُ عَلَيْنَا ، وَنَحْنُ مَا بَيْنَ السِّتِّمِائَةِ إِلَى السَّبْعِمِائَةِ ؟ فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « إِنَّكُمْ لَا تَدْرُونَ . لَعَلَّكُمْ أَنْ تُبْتَلَوْا » .

قَالَ : فَابْتُلِينَا ، حَتَّى جَعَلَ الرَّجُلُ مِنَّا مَا يُصَلِّي إِلَّا سِرًّا .

TERCEMESİ

4029) "... Huzeyfe *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

Müslüman olduğunu söyleyenlerin hepsini bana sayınız, buyurdu. Biz:

Yâ Resûlallah! Biz altı yüz ilâ yedi yüz arasında (büyük cemâat) olduğumuz halde bize bir kötülük edilecek diye korkuyor musun? dedik. Bunun üzerine Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem):

Şüphesiz siz bilemezsiniz. Bir takım belâlara mâruz kalmanız umulur, buyurdu. Huzeyfe demiştir ki: Sonra başımıza öyle belâ geldi ki bizden adam namazını (bile) ancak gizli kılmaya başladı."

İZAHI

Bu hadisi Müslim de rivâyet etmiştir. Buhârî ve Nesâî de bunun birer benzerini rivâyet etmişlerdir. Buhârî'deki metin; اكْتُبُوا لِي مَنْ تَلَفَّظَ بِالإِسْلَامِ = "Müslüman olduğunu söyleyenleri bana yazınız..." cümlesiyle başlar.

Bu konuşmanın ve tâlimatın Hendek kazılırken veyâ Uhud savaşına çıkılacağı zaman, yâhut Hudeybiye seferinde cereyan ettiğine dâir değişik görüşler vardır.

Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) müslümanların sayısını tesbit etme emrini verdiği zaman sahâbîler çokluklarını ileri sürerek bu kalabalık kitle için korkma hikmetini bilememişler. Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm), verdiği cevab ile başlarına bir belânın gelmesinin beklendiğini bir mu'cize mâhiyetinde haber vermiştir.

Sahâbîlerin başına belâ geldiğine ve o esnâda bâzı sahâbîlerin namazlarını bile gizli kıldıklarına dâir Huzeyfe (Radıyallâhü anh)'ın sözü ile ilgili olarak Nevevî: Bu durum Peygamber

(Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in vefâtından sonra cereyan eden fitneler dönemindeki hâl olabilir. Çünkü o dönemde bâzı sahâbiler fitnelere buluşmamak için inzivaya çekilerek tenhâ yere saklanır, nerede olduğunun halk tarafından bilinmesini istemez ve namazlarını bile gizli kılarlardı, demiştir.

B u h â r î ' deki rivâyete göre verilen tâlimat üzerine 1500 müslümanın ismi yazılmıştır. B u h â r î 'deki bir başka rivâyete göre müslümanların 500 kişi olduğu tesbit edilmiştir.

Bu rivâyetler arasında görülen farklı durumun bertaraf edilmesi konusunda N e v e v î şöyle söylenebilir, der:

1500 kişiye dâir rivâyet M e d î n e ve çevresindeki müslümanların tümünden oluşan asker listesidir. 600 ilâ 700 arasındaki sayıya âit rivâyet ise sırf M e d î n e ' deki müslüman asker sayısıdır.

٤٠٣٠ — حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ. ثنا الْوَلِيدُ بْنُ مُسْلِمٍ. ثنا سَعِيدُ بْنُ بَشِيرٍ عَنْ قَتَادَةَ،
عَنْ مُجَاهِدٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، عَنْ أُبَيِّ بْنِ كَعْبٍ، عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ؛ أَنَّهُ لَيْلَةَ أُسْرِيَ بِهِ،
وَجَدَ رِيحًا طَيِّبَةً. فَقَالَ «يَا جِبْرِيلُ! مَا هَذِهِ الرِّيحُ الطَّيِّبَةُ؟» قَالَ: هَذِهِ رِيحُ قَبْرِ الْمَاشِطَةِ
وَابْنَيْهَا وَزَوْجِهَا. قَالَ: وَكَانَ بَدْءُ ذَلِكَ أَنَّ الْخَضِرَ كَانَ مِنْ أَشْرَافِ بَنِي إِسْرَائِيلَ. وَكَانَ
مَمَرُّهُ بِرَاهِبٍ فِي صَوْمَعَتِهِ. فَيَطَّلِعُ عَلَيْهِ الرَّاهِبُ. فَيُعَلِّمُهُ الْإِسْلَامَ. فَلَمَّا بَلَغَ الْخَضِرُ،
زَوَّجَهُ أَبُوهُ امْرَأَةً. فَعَلَّمَهَا الْخَضِرُ، وَأَخَذَ عَلَيْهَا أَنْ لَا تُعْلِمَهُ أَحَدًا. وَكَانَ لَا يَقْرَبُ
النِّسَاءَ. فَطَلَّقَهَا. ثُمَّ زَوَّجَهُ أَبُوهُ أُخْرَى. فَعَلَّمَهَا وَأَخَذَ عَلَيْهَا أَنْ لَا تُعْلِمَهُ أَحَدًا.
فَكَتَمَتْ إِحْدَاهُمَا وَأَفْشَتْ عَلَيْهِ الْأُخْرَى. فَانْطَلَقَ هَارِبًا. حَتَّى أَتَى جَزِيرَةً فِي الْبَحْرِ،
فَأَقْبَلَ رَجُلَانِ يَحْتَطِبَانِ. فَرَأَيَاهُ. فَكَتَمَ أَحَدُهُمَا وَأَفْشَى الْآخَرُ، وَقَالَ: قَدْ رَأَيْتُ
الْخَضِرَ. فَقِيلَ: وَمَنْ رَآهُ مَعَكَ؟ قَالَ: فُلَانٌ. فَسُئِلَ فَكَتَمَ. وَكَانَ فِي دِينِهِمْ أَنَّ مَنْ
كَذَبَ قُتِلَ. قَالَ، فَتَزَوَّجَ الْمَرْأَةَ الْكَاتِمَةَ. فَبَيْنَمَا هِيَ تَمْشُطُ ابْنَةَ فِرْعَوْنَ، إِذْ سَقَطَ
الْمُشْطُ. فَقَالَتْ: تَعِسَ فِرْعَوْنُ! فَأَخْبَرَتْ أَبَاهَا. وَكَانَ لِلْمَرْأَةِ ابْنَانِ وَزَوْجٌ. فَأَرْسَلَ
إِلَيْهِمْ. فَرَاوَدَ الْمَرْأَةَ وَزَوْجَهَا أَنْ يَرْجِعَا عَنْ دِينِهِمَا. فَأَبَيَا. فَقَالَ: إِنِّي قَاتِلُكُمَا.

فَقَالَا : إِحْسَاناً مِنْكَ إِلَيْنَا ، إِنْ قَتَلْتَنَا ، أَنْ تَجْعَلَنَا فِي بَيْتٍ . فَفَعَلَ . فَلَمَّا أُسْرِيَ بِالنَّبِيِّ ﷺ ، وَجَدَ رِيحاً طَيِّبَةً . فَسَأَلَ جِبْرِيلَ ، فَأَخْبَرَهُ »

فى الزوائد : فى إسناده سعيد بن بشير ، قال فيه البخارى : يتكلمون فى حفظه. وقال أبو حاتم :سمعت أبى وابا زرعة قالا : محله الصدق عندنا . قلت . يحتج به قالا : لا . وضعفه غيرهم .

TERCEMESİ

4030) "... Übey bin Ka'b *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre kendisi Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)*'den rivâyetle şöyle demiştir :

Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), geceleyin (mi'raca) götürüldüğünde güzel bir koku duyarak :

Yâ Cebrâil! Bu güzel koku nedir? diye sormuş. Cebrâil (Aleyhisselâm) de :

Bu, mâşıta (kadınların saçını iyi tarayıcı kadın), iki oğlu ve kocasının kabrinin kokusudur. Bunun başlangıcı (ve sebebi) şöyle oldu : Hızır (Aleyhisselâm) İsrâil oğullarının eşrafından idi ve yol güzergâhında manastırında oturan bir râhib vardı. Hızır (oradan geçtikçe) râhib önüne çıkıp ona İslâmiyet'i öğretirdi. Sonra Hızır erginlik çağına varınca babası onu bir kadınla evlendirdi. Hızır da kadına (İslâmiyet'i) öğretti ve kimseye duyurmaması için kadından söz aldı. Hızır kadınlara yaklaşmazdı. Hızır bir süre sonra kadını boşadı. Aradan bir zaman geçtikten sonra Hızır'ı babası başka bir kadınla evlendirdi. Hızır bu kadına da (İslâmiyet'i) öğreterek (durumu) kimseye haber vermemesi için ondan söz aldı. Sonra bu iki kadından biri sır sakladı. Fakat diğeri Hızır(ın müslümanlığı ve bu konudaki propagandası) aleyhinde ifşaatta bulundu (böylece verdiği ahdi de bozmuş oldu). Bunun üzerine Hızır oradan kaçıp nihâyet denizdeki bir adaya vardı. (Adada) odun toplayan iki adam karşıdan gelerek Hızır'ı gördüler. Bunlardan birisi onu gördüğünü kimseye söylemedi. Fakat diğer adam bunu ifşâ ederek : Ben Hızır'ı gördüm, dedi. Seninle beraber onu kim gördü? diye soru sorulunca adam : Falan kişi (benimle beraber onu gördü), dedi. Bunun üzerine o kişiye de soruldu. Fakat o kişi Hızır'ı gördüğünü gizledi (yâni görmedim dedi). Onların dininde yalan söyleyeni öldürme hükmü de vardı. Bilâhare sır saklayan adam, sır saklayan kadınla evlendi. Sonra bu kadın Fir'avn'ın bir kızının saçını tararken tarak âniden düşüverdi. Kadın da : Fir'avn, helâk olsun, diye bedduâ etti. Kız da gidip babasına haber verdi. Kadının iki oğlu

ve kocası vardı. (Bu âilenin müslüman olduğunu sezen) Fir'avn onlara haber göndererek dinlerinden (Fir'avn'ın dinine) dönmeleri için karı ile kocasına ısrarını sürdürdü. Fakat onlar (dinlerini bırakmaktan) imtinâ ettiler. Nihâyet Fir'avn karı kocaya: Ben ikinizi mutlaka öldüreceğim, dedi. Kadın ile kocası (Fir'avn'a) : Bizi öldürürsen senin bize bir iyiliğin olmak üzere ikimizi bir kabre defnetmeni istiyoruz, dediler. Fir'avn da (onları öldürüp ikisini aynı kabre gömme işini) yaptı, dedi. Sonra Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) geceleyin (mi'raca) götürülünce güzel bir koku duydu ve (ne olduğunu) Cibrîl'e sordu. Cibrîl de (bunu) O'na bildirdi."

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Bunun senedinde Said bin Beşir var. Buhârî bu râvi ile ilgili olarak: Bunun hıfz-ı belleme durumu hakkında konuşurlar, demiştir. Ebû Hâtem de: Bunun doğruluk durumunda olduğunu babamdan ve Ebû Zur'a'dan işittim ve: Rivâyeti huccet-delil olur mu? diye sordum. Babam ile Ebû Zur'a: Hayır, dediler, diye bilgi vermiştir. Başkaları ise bunun zayıf olduğunu söylemiştir.

İ Z A H I

Zevâid nevinden olan bu hadisin izahı bölümünde **İncâhü'l-Hâce** yazarı şu bilgiyi verir:

N e v e v î demiştir ki: Âlimlerin cumhûruna göre H ı z ı r (Aleyhisselâm) hayatta olup aramızda bulunur. E ş - Ş e y h E b û A m r b i n e s - S a l â h da demiştir ki: Âlimlerin cumhûruna ve sâlih müslümanlara göre H ı z ı r sağdır. Onun peygamber olup olmadığı husûsunda ihtilâf vardır. Âlimlerin ekserisine göre peygamberdir. Delilleri de kendisi ile M û s â (Aleyhisselâm)'ın beraber arkadaşlık ettiklerinde yaptığı bâzı işlere M û s â (Aleyhisselâm) itiraz edince H ı z ı r'ın verdiği cevabta: وَمَا فَعَلْتُهُ عَنْ أَمْرِي = "Bu işleri ben kendiliğimden yapmadım (yâni ilâhî emirle yaptım)" (Kehf, 82) demesidir. H ı z ı r ile M û s â (Aleyhisselâm) arasında geçen meşhur görüşme ve yolculuk K e h f sûresinin 60-82. âyetlerinde bildirilmiştir. Oraya bakılabilir.

H ı z ı r (Aleyhisselâm)'ın ismi B e l y â olup künyesi E b û 'l-A b b â s'tır. Âlimlerin onunla görüşmeleri, ondan feyiz ve ilim almaları husûsunda anlattıkları olaylar ilim ehlince bilinmektedir. H ı z ı r (Aleyhisselâm)'ın özellikle mukaddes yerlerde görülmesi sayılmayacak kadar çok defa vukû bulmuştur. Ancak bâzı hadisçiler bunu kabul etmemişlerdir. Bu zât, N û h (Aleyhisselâm)'ın yedinci kuşakta torunudur. Babası meliklerdendir. Babasının adı M e l-

kân, Kelyân ve Belyân bin Melkân diye üç rivâyet vardır. Bu zâta Hızır lâkabının verilmesi sebebi husûsunda değişik görüşler beyân etmişlerdir. Bir rivâyete göre kendisi beyaz renkli bir yerde bir ara oturmuş. Orası derhal yemyeşil hâle gelmiştir. Hızır kelimesinin lügat mânâsı yeşilliktir. Bu sebeble kendisine bu lâkab verilmiştir. Âlimlerin ekserisi bu rivâyeti tutmuşlardır.

Hadiste geçen Mâşıta kadınların saçını güzel tarayıcı kadın demektir.

Hadis belâ ve musibetlere, özellikle din uğrunda karşılaşılan sıkıntılara karşı sabır ve tahammülün ne kadar faziletli olduğuna delâlet eder. Ancak senedi pek sıhhatli sayılmaz.

٤٠٣١ — حدّثنا مُحَمَّدُ بْنُ رُمْحٍ . أَنْبَأَنَا اللَّيْثُ بْنُ سَعْدٍ عَنْ يَزِيدَ بْنِ أَبِي حَبِيبٍ ، عَنْ سَعْدِ بْنِ سِنَانٍ ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ ، عَنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ ؛ أَنَّهُ قَالَ « عِظَمُ الْجَزَاءِ مَعَ عِظَمِ الْبَلَاءِ . وَإِنَّ اللهَ ، إِذَا أَحَبَّ قَوْمًا ابْتَلَاهُمْ . فَمَنْ رَضِيَ ، فَلَهُ الرِّضَا . وَمَنْ سَخِطَ ، فَلَهُ السُّخْطُ » .

TERCEMESİ

4031) "... Enes bin Mâlik *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur :

Sevâbın çokluğu belânın büyüklüğüyle beraberdir. Allah bir toplumu sevdiği zaman şüphesiz onları (sıkıntı - musibet ve belâlarla) **imtihan eder. Artık kim bir** (imtihan edildiği belâ ve musibetlere) **rızâ gösterirse Allah'ın rızâsı** (ve bol sevabı) **o kimseyedir. Kım de** (imtihan edildiği belâ ve musibetlere) **öfkelenir** (ilâhî hükme rızâ göstermez) **ise Allah'ın gazâbı** (ve azâbı) **o kimseyedir."**

٤٠٣٢ — حدّثنا عَلِيُّ بْنُ مَيْمُونٍ الرَّقِّيُّ ثنا عَبْدُ الْوَاحِدِ بْنُ صَالِحٍ . ثنا إِسْحَاقُ ابْنُ يُوسُفَ عَنِ الْأَعْمَشِ ، عَنْ يَحْيَى بْنِ وَثَّابٍ ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ ؛ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « الْمُؤْمِنُ الَّذِي يُخَالِطُ النَّاسَ ، وَيَصْبِرُ عَلَى أَذَاهُمْ ، أَعْظَمُ أَجْرًا مِنَ الْمُؤْمِنِ الَّذِي لَا يُخَالِطُ النَّاسَ ، وَلَا يَصْبِرُ عَلَى أَذَاهُمْ » .

T E R C E M E S İ

4032) "... İbn-i Ömer *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

Halk arasına girip de eziyetlerine sabreden mü'minin sevâbı, halk arasına girmeyen ve onların eziyetlerine sabretmeyen mü'minin sevâbından daha fazladır."

İ Z A H I

Bu iki hadisi T i r m i z i de rivâyet etmiştir. Bunlar da sabır ve tahammülün sevâbının çokluğuna delâlet eder. N e v e v i: Fitnelerden emin olmak kaydıyla halk ile teması sürdürüp onlarla oturup kalkmanın halktan uzaklaşıp bir kenara çekilmeden daha fazîletli olduğu husûsunda âlimlerin cumhûru ittifak etmiştir, der. Bu son hadis de aynı hükmü ifâde eder. Hadisten de anlaşılacağı üzere halk arasına karışan mü'min şâyet onlardan gelen eziyetlere sabır ve tahammül göstermezse uzak durması daha iyidir.

٤٠٣٣ – حدثنا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى ، وَمُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ ، قَالَا : ثنا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ .
ثنا شُعْبَةُ ، قَالَ : سَمِعْتُ قَتَادَةَ يُحَدِّثُ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ ، قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ
« ثَلَاثٌ . مَنْ كُنَّ فِيهِ وَجَدَ طَعْمَ الْإِيمَانِ . (وَقَالَ بِنْدَارٌ : حَلَاوَةَ الْإِيمَانِ) :
مَنْ كَانَ يُحِبُّ الْمَرْءَ ، لَا يُحِبُّهُ إِلَّا لِلَّهِ .
وَمَنْ كَانَ اللهُ وَرَسُولُهُ أَحَبَّ إِلَيْهِ مِمَّا سِوَاهُمَا .
وَمَنْ كَانَ أَنْ يُلْقَى فِي النَّارِ أَحَبَّ إِلَيْهِ مِنْ أَنْ يَرْجِعَ فِي الْكُفْرِ ، بَعْدَ إِذْ أَنْقَذَهُ اللهُ مِنْهُ » .

T E R C E M E S İ

4033) "... Enes bin Mâlik *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

Üç şey vardır ki, kimde bulunursa o kimse imânın tadını (râvi Bindâr demiştir ki: İmân halavetini) bulur:

Herhangi bir adamı sırf Allah için seven kimse, Allah ve Resûlü kendisine her şeyden çok sevimli olan kimse ve Allah kendisini

küfürden kurtardıktan sonra (dünyada canlı iken) **ateşe atılması küfre gitmesinden kendisine daha sevimli olan** (yâni ateşe diri olarak atılmayı küfre gitmeye tercih eden) **kimse."**

٤٠٣٤ – حدثنا الحسين بن الحسن المروزي . ثنا ابن أبي عدي . ح وحدثنا
إبراهيم بن سعيد الجوهري . ثنا عبد الوهاب بن عطاء ، قالا : ثنا راشد أبو محمد الحماني
عن شهر بن حوشب ، عن أم الدرداء ؛ عن أبي الدرداء ؛ قال : أوصاني خليلي ، ﷺ
أن « لا تشرك بالله شيئا ، وإن قطعت وحرقت . ولا تترك صلاة مكتوبة ، متعمدا .
فمن تركها ، متعمدا ، فقد برئت منه الذمة . ولا تشرب الخمر ، فإنها مفتاح كل شر » .

في الزوائد : إسناده حسن . وشهر مختلف فيه .

TERCEMESİ

4034) "... Ebü'd-Derdâ *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; şöyle demiştir: Dostum Resûlullah *(Sallallâhü Aleyhi ve Sellem)* bana şu tavsiyede bulundu:

Param parça edilsen ve (ateşte) **yakılsan bile Allah'a hiçbir şeyi ortak etme** (yâni can tehlikesini atlatmak için bile küfür belirtisini şeklen de olsa gösterme) **ve hiç bir farz namazı bile bile bırakma. Çünkü kim bir farz namazı kasıtlı olarak** (yâni unutmak gibi şer'i mâzeret olmaksızın) **bırakırsa zimmet** (yâni ilâhi teminat) **kendisinden uzaklaşmış olur. İçki de içme, çünkü içki her şerrin anahtarıdır."**

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Bunun senedi hasen'dir. Râvi Şehr hakkında ihtilâf olmuştur.

İZAHI

Enes (Radıyallâhü anh)'ın hadisini; **Buhârî, Müslim, Tirmizî** ve **Nesâî** de rivâyet etmişlerdir.

İmân tadını, halavetini ve lezzetini bulmaya vesile olan üç haslet, hadiste durumları belirtilen üç kişideki hasletlerdir. Bunları tekrar ele alalım. Hasletlerin;

Birincisi: Herhangi bir adamı sırf Allah için sevmektir. Yâni o sevgi dünya ile ilgili herhangi bir maksadla değildir. Y a h y â b i n M u â z: Allah yolunda ve O'nun için olan hakiki sevgi, sevilen adamın iyi davranması, sevene iyilik etmesi ve ikramda bulunmasıyla fazlalaşmaz ve sevilen adamdan cefâ görmekle de eksilmez, demiştir.

Evet mü'min, imânlı olduğu, Allah'a kulluk ettiği, emirlerine boyun eğerek yasaklarından kaçındığı ve Allah mü'minlerin birbirlerini sevmelerini emrettiği için sevilmelidir. Bu sevgi ne kendisinden menfaat sağlandığı veyâ sağlanması beklendiğinden dolayı fazlalaşır, ne de bir sıkıntı veyâ eziyet verdiğinden dolayı azalır.

İkincisi: Allah ve Resûlünü her şeyden fazla sevmektir. E l - H â f ı z ' ın beyânına göre e l - B e y z â v i: Buradaki sevgiden maksad nefsin sevmesi değil aklın sevmesidir. Akıl, nefsin hoşuna gitmese bile faydalı, lüzumlu ve sakıncasız olanı tercih eder ki, bu tercih işine aklın sevmesi denilir. Meselâ hasta adam tabiatı itibariyle ilâç almaktan hoşlanmaz. Nefsi ilâç almak istemez, bilâkis tiksinir. Fakat hastanın aklı kendisini ilâç almaya sevkeder. İşte aklın ilâç almayı gerekli görmesi ve hastanın buna eğilmesi aklî bir tercih ve sevgiden dolayı meydana gelir. Aklı başında olan bir mü'min düşündüğü zaman Allah'ın faydasız şeyleri emretmediğini, emirlerinde mutlaka bir takım hikmetler, faydalar, kazançlar ve kurtuluş bulunduğunu, kezâ yasakladığı şeylerin mutlaka zararlı olduğunu anlar ve aklı nefse hoş gelmeyen ilâcı almayı tercih ettiği gibi ilâhî emirleri yerine getirmeyi ve yasaklardan uzak durmayı tercih eder ve nefis bu şekilde uydu hâline gelir. Mü'min Allah'a bu şekilde itâat etmekle de aklından kaynaklanan bir lezzet ve zevk duyar. Çünkü akla dayalı zevk ve lezzet, izlenen yolun en hayırlı ve en kazançlı yol olduğunu idrak etmektir, demiştir.

ALLAH SEVGİSİ İKİ KISIMDA MÜTALÂA OLUNUR

Farz olan sevgi, ilâhi emirleri yerine getirmeye ve günahlardan sakınmaya, kaderde olan şeylere rızâ göstermeye vesile olan muhabbettir. Şu halde haram bir şey işleyen veyâ farz olan bir şeyi ihmâl eden bir kimse nefsinin arzusuna uyarak nefsini tatmin etmeyi ilâhî rızâya tercih ettiği için Allah'ı sevmekte kusurlu sayılır. Hattâ mübah olan şeylere ölçüsüz dalmak bile gaflete yol açacağından dolayı Allah sevgisine gölge düşürebilir.

Mendûb olan sevgi; kulun nâfile ibâdetlere yönelmesi, bu tür ibâdetlere düşkünlüğü ve şüpheli şeylerden kaçınmasıdır. Böyle olan mü'minlerin sayısı pek azdır.

Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'i sevmek de böyledir. Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'i sevmek; O'nun sünnetini, yolunu prensiplerini sevmek, emirlerini yerine getirmek ve hoşlanmadığı şeylerden uzak durmakla gerçekleşir.

Üçüncüsü: Diri diri ateşe atılmayı küfre gitmeye tercih etmektir. Yâni bir mü'mine: Sen ya küfre gideceksin, müslümanlıktan çıkacaksın veyâ diri diri ateşe atılacaksın, diye baskı, tehdid ve işkence yapılması karşısında bile; küfre gitmektense ateşte yakılmayı tercih etmesi, ateşte yakılmanın küfre gitmekten fazla sevimli olması durumudur.

Hadîste, bu üç vasfı taşıyan mü'minin imân tadını, halavetini bulduğu belirtilmektedir.

Halâvet: Tatlılık, demektir. Bu itibarla bundan maksad, bu seviyeye gelen mü'minin ibâdetlerin zevkine, lezzetine erişmesi, Allah rızâsı uğrunda meşakkat ve sıkıntılara sabır ve tahammül etmesi ve bu hâli, dünyalık olan şeylere tercih etmesidir.

N e v e v î, imân halâvetini ve tadını bu şekilde açıkladıktan sonra: Kulun Rabbini sevmesi; O'na itâatkâr olması ve muhâlefet etmemesi ile gerçekleşir. Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'i sevmek de böyledir.

E b û ' d - D e r d â (Radıyallâhü anh)'ın hadîsi Zevâid nevindendir. Bu hadîste de dini hususlar için sabır ve tahammül etmenin gerekliliği, namazı ihmal etmenin vebâlinin büyüklüğü ve içkinin her kötülüğün başı olduğu belirtilmektedir.

Bu hadîste bir farz namazı taammüden bırakan bir kimsenin zimmet, yâni ilâhî teminattan uzaklaştığı beyân buyurulmuştur. Zimmet ve ilâhî teminattan maksad; Kelime-i Şehâdet getirip namazlarını usûlüne uygun olarak edâ eden ve zekâtını veren insanların can ve mallarının teminat altında olduğuna dâir hadisle sâbit ilâhi garantidir. Çünkü bu hadîste insanlar anılan duruma gelinceye kadar onlarla savaşmanın emredildiği bildirilmektedir. 71 ve 72 nolu hadisler bu konuya dâir gelen hadislerdendir. Bu itibarla unutmak, bayılmak gibi şer'î bir mâzeret yok iken, bile bile bir farz namazı terkeden bir kimse, anılan hadislerle verilmiş olan Zimmeti, yâni ilâhi güvence ve teminatı yitirmiş sayılır. Sorguya çekilerek cezalandırılması gerekir.

(٢٤) باب شدة الزمان

24 — ZAMANIN (FİTNE VE BELÂLAR DOLAYISIYLA) ÇETİNLİĞİ BÂBI

٤٠٣٥ — حدثنا غياث بن جعفر الرحبي. أنبأنا الوليد بن مسلم. سمعت ابن جابر يقول: قال: سمعت أبا عبد ربه يقول: سمعت معاوية يقول: سمعت النبي ﷺ يقول «لم يبق من الدنيا إلا بلاء وفتنة».

في الزوائد: إسناده صحيح، رجاله ثقات.

TERCEMESİ

4035) "... Muâviye *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Ben, Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'den şu buyruğu işittim:

«Belâ ve fitneden başka dünyanın hiç bir şeyi kalmadı.»"

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Bunun senedi sahih olup râvileri güvenilir zâtlardır.

٤٠٣٦ — حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. ثنا يزيد بن هارون. ثنا عبد الملك ابن قدامة الجمحي عن إسحاق بن أبي الفرات، عن المقبري، عن أبي هريرة؛ قال: قال رسول الله ﷺ «سيأتي على الناس سنوات خداعات. يصدق فيها الكاذب ويكذب فيها الصادق. ويؤتمن فيها الخائن ويخون فيها الأمين. وينطق فيها الرويبضة (قيل: وما الرويبضة؟ قال الرجل التافه) في أمر العامة».

في الزوائد: في إسناده إسحق بن أبي الفرات، قال الذهبي في الكاشف: مجهول. وقيل: منكر. وذكره ابن حبان في الثقات

TERCEMESİ

4036) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

İnsanlar üzerine yağmurunun bolluğu, fakat veriminin azlığıyla aldatıcı yıllar gelecektir. O dönemde yalancı adam doğrulanacak, doğ-

ru adam yalanlanacak, hâin adama güvenilecek, güvenilir adam hâinlikle itham edilecek ve kamu işinde rüveybıda adam söz sâhibi olacaktır. (Rüveybıda nedir? sorusunu: Önemsiz, bilgisi kıt adam, diye cevabladı)."

Not : Zevâid'de şöyle denilmiştir : Bunun senedinde İshâk bin Ebi'l-Fırât bulunur. Zehebi, el-Kâşif'te bunun mechul olduğunu söylemiştir. Münker olduğu da söylenmiştir. İbn-i Hibbân ise onu güvenilir zâtlar arasında anmıştır.

٤٠٣٧ – حدثنا واصل بن عبد الأعلى. ثنا محمد بن فضيل عن إسماعيل الأسلمي، عن أبي حازم، عن أبي هريرة؛ قال: قال رسول الله ﷺ «والذي نفسي بيده! لا تذهب الدنيا حتى يمر الرجل على القبر، فيتمرغ عليه، ويقول: يا ليتني كنت مكان صاحب هذا القبر. وليس به الدين. إلا البلاء».

T E R C E M E S İ

4037) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre: Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

Nefsim (kudret) elinde bulunan (Allah)a yemin ederim ki adam kabrin yanına uğrayıp da dinden dolayı değil, sırf uğradığı belâ bunaltısından dolayı kabir üzerine bürülüp: Âh keşke bu mezar sâhibinin yerinde ben olsaydım, diye temennide bulunmadıkça dünyanın sonu gelmeyecektir."

٤٠٣٨ – حدثنا عثمان بن أبي شيبة. ثنا طلحة بن يحيى عن يونس، عن الزهري، عن أبي حميد، يعني مولى مسافع، عن أبي هريرة؛ قال: قال رسول الله ﷺ «لتنتقون كما ينتقى التمر من أغفاله. فليذهبن خياركم، وليبقين شراركم. فموتوا إن استطعتم».

في الزوائد: في إسناده مقال. وأبو حميد، لم أر من جرحه ولا وثقه ويونس هو ابن يزيد الأيلي. وباقي رجال الإسناد ثقات.

T E R C E M E S İ

4038) '... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

(İyi) kuru hurma işe yaramayan âdisinden ayıklandığı gibi muhakkak siz de ayıklanacaksınız. Böylece iyileriniz (ölüp) muhakkak gidecek ve şer olanlarınız kuşkusuz kalacaktır. İşte (o dönemde ölmeye) gücünüz yetecekse ölünüz (yâni ölmek **yaşamaktan hayırlı** olur)."

Not : Zevâid'de şöyle denilmiştir : Bunun senedi söz götürür. Râvi Ebû Humeyd'i ne cerh edeni ne de güvenilir olduğunu söyleyeni görmedim. Râvi Yûnus ise İbn-i Yezid el-Eyli'dir. Senedin kalan râvileri güvenilir zâtlardır.

٤٠٣٩ — حدّثنا يُونُسُ بْنُ عَبْدِ الْأَعْلَى. ثنا مُحَمَّدُ بْنُ إِدْرِيسَ الشَّافِعِيُّ. حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ خَالِدٍ الْجَنَدِيُّ عَنْ أَبَانِ بْنِ صَالِحٍ، عَنِ الْحَسَنِ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ « لَا يَزْدَادُ الْأَمْرُ إِلَّا شِدَّةً . وَلَا الدُّنْيَا إِلَّا إِدْبَارًا . وَلَا النَّاسُ إِلَّا شُحًّا . وَلَا تَقُومُ السَّاعَةُ إِلَّا عَلَى شِرَارِ النَّاسِ . وَلَا الْمَهْدِيُّ إِلَّا عِيسَى بْنُ مَرْيَمَ » .

في الزوائد : قال الحاكم في المستدرك ، بعد أن روى هذا المتن بهذا الإسناد: هذا حديث يعد في أفراد الشافعيّ ، وليس كذلك فقد حدّث به غيره. وقد بسط السيوطيّ القول فيه. وخلاصة مانقل عن الحافظ عمادالدين بن كثير أنه قال : هذا حديث مشهور بمحمد بن خالد الجنديّ الصنانيّ المؤذن ، شيخ الشافعيّ . وروى عنه غير واحد أيضا . وليس هو بمجهول . بل روى عن ابن معين أنه ثقة .

TERCEMESİ

4039) "... Enes bin Mâlik *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir :

(Dine ve sünnete sarılmakla ilgili) iş gittikçe güçleşecek, dünya gittikçe (gerçek müslümanlara) sırt çevirecek, insanların cimriliği, ihtirası gittikçe fazlalaşacaktır. Kıyâmet ancak insanların şer olanlarının başına kopacaktır. Mehdî (yâni her bakımdan hidâyet üzere olan zât) ancak Meryem oğlu İsâ'dır."

Not : Zevâid'de şöyle denilmiştir : El-Hâkim bu hadisi bu senedle el-Müstedrek'te rivâyet ettikten sonra : Bu hadis Şâfiî'nin tek başına rivâyet ettiği hadislerden sayılır. Halbuki öyle değildir. Çünkü başkası da rivâyet etmiştir. Süyûtî bu husus hakkında geniş söz söylemiştir. El-Hâfız İmâdü'd-Din bin Kesir'den naklen verilen bilginin özeti şudur : Bu hadis, Şâfiî'nin şeyhi Muhammed bin Hâlid el-Cündî es-Sağânî el-Müezzin'e âit olarak meşhur olmuştur. Halbuki bunu ondan rivâyet edenler bir kişi değildir. Şâfiî'den başka kimseler de bunu ondan rivâyet etmiştir. Ve bu zât mechul bir kimse değildir. İbn-i Muîn'in onun güvenilir olduğunu söylediği nakledilmiştir.

İ Z A H I

Bu bâbta rivâyet edilen hadisler Zevâid nevindendir. Yalnız 4037 nolu Ebû Hüreyre (Radıyallâhü anh)'ın hadisi Müslim tarafından da rivâyet edilmiştir.

4036. hadiste geçen "Rüveybıda" kelimesinin anlamıyla ilgili soru ve verilen cevâbın kimlere âit olduğuna dâir bir kayda rastlayamadım. Bu sebeble parantez içine alınan bu bölümü terceme ederken soru sâhibi ve cevab veren ile ilgili bir açıklayıcı bilgi veremedim.

4038. hadiste iyi insanların kalmadığı veyâ azınlıkta kaldığı ve kötü insanların kaldığı veyâ çoğunluk teşkil ettiği dönemdeki durumla ilgili olarak buyurulan: "Gücünüz yetecekse ölünüz" cümlesinden maksad, o döneme yetişecek insanların kötü ortamda bulunduklarını dikkate alarak fena insanlardan sayılmamaları için ilâhi emirlere ve Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in sünnetine sımsıkı sarılmaları yolunda uyarıda bulunmaktır.

Son hadiste geçen; وَلَا الْمَهْدِيُّ إِلاَّ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ cümlesinin zâhir olan mânâsı "ve Mehdî, İsâ bin Meryem'den başkası değildir" şeklindedir.

Kıyâmete yakın dönemde gelmesi beklenen Mehdî hakkında müteaddid hadisleri mevcuttur. Sünenimizin 4082 - 4088 nolu hadisler bunlardan bâzılarıdır. Bu konuya inşaallah orada değinilecektir. Şunu söylemekle yentineceğim: Hz. Mehdî diye bir kimsenin çıkmayacağını ve çıkacağına dâir hadislerin zayıf olduğunu söyleyenler bu hadisi kendileri için delil saymışlardır. Fakat bu hadisin senedini Beyhaki ve Hâkim zayıf saymışlardır. Seneddeki râvi Ebân bin Sâlih'in hadisleri terkedilmiştir. Avnü'l-Mabüd yazarı bu durumu Sünen-i Ebû Dâvûd'un "El-Mehdî" kitâbının baş kısmında belirtmektedir.

Sindî de bu hadisin izahı bölümünde bu hususta özetle şöyle der:

Bu cümledeki Mehdî kelimesi lâkab, yâni özel isim anlamında değil, sıfat, yâni her bakımdan hidâyet üzere anlamında kullanılmıştır. Cümlenin mânâsı da şöyledir: "Peygamber'imizden sonra her bakımdan hidâyet üzere bulunan zât Meryem oğlu İsâ'dır." Yoksa zan edildiği gibi maksad, Mehdî lâkabının İsâ'dan başka kimseye verilmediği değildir. Bu cümle böyle yorumlanınca bu hadis sâbit olduğu takdirde Hz. Mehdî hakkında gelen hadislere muhâlif olmaz.

(٢٥) باب أشراط الساعة

25 — KIYÂMET ALÂMETLERİ BÂBI

٤٠٤٠ — حدثنا هنّادُ بنُ السَّرِيّ، وأبو هشامٍ الرِّفاعيُّ، محمّدُ بنُ يزيد، قالا: ثنا أبو بكرِ بنُ عيّاشٍ. ثنا أبو حَصِينٍ عن أبي صالحٍ، عن أبي هريرة؛ قال: قال رسولُ الله ﷺ «بُعِثْتُ أنا والسّاعةُ، كهاتين» وجمع بين إصبعيه.

TERCEMESİ

4040) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre: **Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **iki parmağını** (ki şehâdet parmağı ve orta **parmaktır**) **birleştirerek:**

Ben ile kıyâmet günü şu iki parmak gibi ba'solundum (yâni peygamber olarak gönderildim)."

İZAHI

Buhârî, Müslim, Tirmizi ve Ahmed bunun mislini Enes (Radıyallâhü anh) aracılığıyla merfû olarak rivâyet etmişlerdir. Sehl bin Sa'd (Radıyallâhü anh)'den de bunun bir benzeri rivâyet edilmiştir. Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in bu hadisi buyururken şehâdet parmağı ve orta parmağıyla işâret buyurduğu, diğer rivâyetlerde belirtilmiştir.

Kâdı Iyâz: Bu hadis, Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) ile kıyâmet günü arasındaki zamanın azlığına işâret eder. Bu mesâfe şehâdet parmağı ile orta parmak arasındaki uzunluk farkı gibidir, demiştir.

Bir kavle göre hadisten maksad Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) ile kıyâmet günü arasında başka bir peygamber'in olmayacağını ifâde etmektir.

٤٠٤١ — حدثنا أبو بكرِ بنُ أبي شيبة. ثنا وكيعٌ عن سفيانَ، عن فُراتٍ القزّازِ، عن أبي الطُّفَيلِ عن حُذيفةَ بنِ أَسِيدٍ؛ قال: اطّلعَ علينا النبيُّ ﷺ من غُرفةٍ، ونحنُ نتذاكرُ السّاعةَ. فقال «لا تقومُ السّاعةُ حتى تكونَ عشرُ آياتٍ: الدّجّالُ، والدُّخانُ، وطلوعُ الشمسِ من مغربِها».

TERCEMESİ

4041) "... Huzeyfe bin Esîd *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

(Bir gün) biz (sahâbiler) kıyâmet günü konusu hakkında (kendi aramızda) müzâkere ederken Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) yukarımızdaki bir odadan inip üzerimize geldi ve:

On alâmet vukû buluncaya kadar kıyâmet kopmayacaktır: Deccâl, dumân ve güneşin batıdan doğması."

İZAHI

Bu hadis 28. bâbta uzun bir metin hâlinde gelecektir. Burada işâret buyurulan alâmetler tamamı orada sıralandığından gerekli bilgi orada verilecektir.

٤٠٤٢ – حَدَّثنا عَبْدُ الرَّحْمٰنِ بْنُ إِبْرَاهِيمَ. ثنا الْوَلِيدُ بْنُ مُسْلِمٍ. ثنا عَبْدُ اللهِ بْنُ الْعَلَاءِ.
حَدَّثَنِي بُسْرُ بْنُ عُبَيْدِ اللهِ. حَدَّثَنِي أَبُو إِدْرِيسَ الْخَوْلَانِيُّ. حَدَّثَنِي عَوْفُ بْنُ مَالِكٍ
الْأَشْجَعِيُّ؛ قَالَ: أَتَيْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ، وَهُوَ فِي غَزْوَةِ تَبُوكَ، وَهُوَ فِي خِبَاءٍ مِنْ أَدَمٍ.
فَجَلَسْتُ بِفِنَاءِ الْخِبَاءِ. فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ «ادْخُلْ يَا عَوْفُ!» فَقُلْتُ: بِكُلِّي؟
يَا رَسُولَ اللهِ! قَالَ «بِكُلِّكَ» ثُمَّ قَالَ «يَا عَوْفُ! احْفَظْ خِلَالًا سِتًّا بَيْنَ يَدَيِ السَّاعَةِ:
إِحْدَاهُنَّ مَوْتِي» قَالَ، فَوَجَمْتُ عِنْدَهَا وَجْمَةً شَدِيدَةً. فَقَالَ «قُلْ: إِحْدَى. ثُمَّ فَتْحُ
بَيْتِ الْمَقْدِسِ. ثُمَّ دَاءٌ يَظْهَرُ فِيكُمْ يَسْتَشْهِدُ اللهُ بِهِ ذَرَارِيَّكُمْ وَأَنْفُسَكُمْ، وَيُزَكِّي بِهِ
أَعْمَالَكُمْ. ثُمَّ تَكُونُ الْأَمْوَالُ فِيكُمْ. حَتَّى يُعْطَى الرَّجُلُ مِائَةَ دِينَارٍ، فَيَظَلَّ سَاخِطًا.
وَفِتْنَةٌ تَكُونُ بَيْنَكُمْ. لَا يَبْقَى بَيْتُ مُسْلِمٍ إِلَّا دَخَلَتْهُ. ثُمَّ تَكُونُ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَ
بَنِي الْأَصْفَرِ هُدْنَةٌ. فَيَغْدِرُونَ بِكُمْ. فَيَسِيرُونَ إِلَيْكُمْ فِي ثَمَانِينَ غَايَةً. تَحْتَ كُلِّ
غَايَةٍ اثْنَا عَشَرَ أَلْفًا».

TERCEMESİ

4042) "... Avf bin Mâlik el-Eşcaî *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) Tebûk savaşında deriden (mâmul) bir çadırda iken yanına gittim ve çadırın kapısının önünde oturdum. Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) :

(Çadıra) gir Yâ Avf, buyurdu. Ben:

Vücûdumun tümüyle mi (gireyim)? Yâ Resûlallah, dedim. O:

Vücûdunun tümüyle (gir), buyurdu. Sonra:

Yâ Avf, kıyâmetin kopması yaklaştığı sıralarda (onun alâmetleri olmak üzere şu) aralıklı meydana gelecek altı şeyi belle: Birisi benim ölümüm, buyurdu. Avf demiştir ki: O, böyle söyleyince ben şiddetli üzüntümden perişan oldum. Sonra O:

De ki: Bu, bir. Sonra (ikincisi) Kudüs'un fethi. Sonra (üçüncüsü) içinizde meydana gelecek ve Allah'ın onunla sizin çoluk çocuklarınızı ve nefislerinizi şehîd edip amellerinizi temizleyeceği bir hastalıktır. Sonra (dördüncüsü) içinizde (çokça) mallar olur. Hattâ bir adama (karşılıksız) yüz dinâr (altın) verilir de o (bunu az görüp) öfkelenmeye başlıyacaktır. (Beşincisi) aranızda meydana gelecek öyle bir fitne ki içine girmediği bir müslüman evi kalmayacaktır. (Altıncısı) sonra sizinle Benî Asfer (denilen Rum) arasında bir sulh olacak. Bilâhare onlar barış andlaşmasını bozarak size hıyânet edecek ve her bayrağın altında on iki bin kişilik kuvvet olmak üzere seksen kumandan bayrakları altında üzerinize yürüyeceklerdir, buyurdu."

İZAHI

Bu hadisi B u h â r i "Fardı'l-Humus" kitâbının "Düşmanın sulh sözleşmesini bozmasından sakınma" bâbında rivâyet etmiştir.

A v f (Radıyallâhü anh)'ın çadıra vücûdunun tümüyle girmesine dâir sorusu ya çadırın ufaklığından dolayıdır veyâ bir lâtife mâhiyetindedir.

Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in bu hadiste geleceğe dâir kıyâmetin kopması alâmetlerinden verdiği haberler hakkında şerhlerde özetle şu bilgi vardır:

Bu haberlerden Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in vefâtı ve K u d ü s ' ün fethi olayları mâlumdur. Üçüncü alâmet olan salgın hastalık, İslâm târihinde A m v â s tâûnu diye anlatılan âfettir. Hicretin 17. yılında meydana gelen bu hastalık; S û r i y e, I r â k ve M ı s ı r'da yayılarak aylarca devam etmiş, binlerce müslümanın ölümüne sebep olmuştur. Hattâ S û r i y e ve I r â k'-taki ordu zâyiatının yirmi beş bini bulduğu nakledilmiştir. E b û U b e y d e ve M u â z b i n C e b e l gibi kumandanlar ve bir çok meşhur mücâhid bu âfetle şehîd olmuşlardır. Allah cümlesinden râzı olsun.

Hadîste dördüncü olay olarak bildirilen mal çokluğu ve servet de Hz. Osmân (Radıyallâhü anh)'ın halîfeliği döneminde görülmüştür. O dönemde kazanılan savaşlar ve elde edilen ganîmet malları ile hem devlet hazînesi dolup taşmış hem de müslümanlar iyi servet sâhibi olmuşlardır.

Beşinci alâmet olan fitne, Hz. Osmân (Radıyallâhü anh)'ın şehîd edilmesiyle başlamış ve Cemel, Sıffîn ile Kerbelâ vak'aları ile devam etmiştir. O fitne döneminde işe karışmayan ve bütün fırkalardan uzak duran müslümanların sayısı cidden pek azdır.

Altıncı alâmet olan Benî Asfer ile sulh sözleşmesi akdi ve bilâhare düşmanın andlaşmayı tek taraflı bozarak müslümanlara saldırması olayına gelince bu konuda değişik görüşler beyân edilmiştir. Çünkü İslâm târihinde buna benzer olaylar muhtelif zamanlarda meydana gelmiştir. Bu haberden maksad meydana gelmiş olan olaylardan hangisidir veyâ hiç biri değil de ilerde mi vukû bulacak. Bunu kestirmemişlerdir. Allah en iyi bilendir.

Bu hadîste beyân buyurulan olaylar kıyâmetin kopmasının alâmetlerinden bâzılarıdır.

٤٠٤٣ – حدّثنا هشام بن عمّار . ثنا عبد العزيز الدّراوردىّ . ثنا عمرو ، مولى المطّلب ، عن عبد الله بن عبد الرّحمن الأنصارىّ ، عن حذيفة بن اليمان ؛ قال : قال رسول الله ﷺ « لا تقوم السّاعة حتّى تقتلوا إمامكم ، وتجتلدوا بأسيافكم ، ويرث دنياكم شراركم » .

TERCEMESİ

4043) "... Huzeyfe bin el-Yemân *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

Siz imâmınızı (devlet başkanınızı) **öldürmedikçe, kılıçlarınızla birbirinizle çatışmadıkça** (yâni aranızda iç savaş olmadıkça) ve **dünyanıza** (hükümdarlığınıza, mallarınıza) **şer olanlarınız** (zorla el koymakla) **mirasçı olmadıkça kıyâmet günü kopmayacaktır."**

İZAHI

Bu hadîsi Tirmizî Fitne bölümünün **"Ma'rufu emretmek ve münkeri menetmek" bâbında rivâyet etmiştir.**

Bu hadîste haber verilen olaylardan devlet başkanını öldürmek olayı Hz. Osmân (Radıyallâhü anh)'ın şehid edilmesi vak'ası olabilir. İç savaş da sahâbiler döneminde meydana gelen Cemel ve Sıffîn olayı gibi müessif vak'alar olabilir.

Şer insanların müslümanların dünyasına mirasçı olması cümlesinden maksad zâlimlerin haksız olarak müslümanlara hükümdar olması, idâreyi gayri meşrû biçimde ele almaları ve müslümanların mallarına haksız olarak el koymalarıdır.

٤٠٤٤ — حدثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ . ثنا إِسْمَاعِيلُ بْنُ عُلَيَّةَ عَنْ أَبِي حَيَّانَ ، عَنْ أَبِي زُرْعَةَ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ؛ قَالَ : كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ ، يَوْمًا بَارِزًا لِلنَّاسِ . فَأَتَاهُ رَجُلٌ فَقَالَ : يَا رَسُولَ اللَّهِ ! مَتَى السَّاعَةُ ؟ فَقَالَ « مَا الْمَسْئُولُ عَنْهَا بِأَعْلَمَ مِنَ السَّائِلِ . وَلَكِنْ سَأُخْبِرُكَ عَنْ أَشْرَاطِهَا : إِذَا وَلَدَتِ الأَمَةُ رَبَّتَهَا ، فَذَلِكَ مِنْ أَشْرَاطِهَا . وَإِذَا كَانَتِ الْحُفَاةُ الْعُرَاةُ رُءُوسَ النَّاسِ ، فَذَلِكَ مِنْ أَشْرَاطِهَا . وَإِذَا تَطَاوَلَ رِعَاءُ الْغَنَمِ فِي الْبُنْيَانِ ، فَذَلِكَ مِنْ أَشْرَاطِهَا . فِي خَمْسٍ لَا يَعْلَمُهُنَّ إِلَّا اللَّهُ » فَتَلَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ (٣١/٣٤) إِنَّ اللَّهَ عِنْدَهُ عِلْمُ السَّاعَةِ وَيُنَزِّلُ الْغَيْثَ وَيَعْلَمُ مَا فِي الأَرْحَامِ . الآيَةَ .

TERCEMESİ

4044) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) bir gün halk(ın yararlanması) için açık bir yere çıktıydı. O esnada bir adam O'nun yanına gelerek:

Yâ Resûlallah! Kıyâmet ne zaman kopacaktır, diye sordu. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem):

Bu hususta kendisine soru sorulan zât, soru sorandan daha bilgili değildir. Velâkin ben sana kıyâmetin alâmetlerinden haber vereceğim: Câriye kendi sâhibesini doğurunca işte bu (hâl) kıyâmetin alâmetlerindendir. Yalın ayak, çıplak takımı insanlara baş olunca, işte bu (durum) da kıyâmetin alâmetlerindendir. Koyun çobanları yüksek bina yapmakta birbirleriyle yarışınca bu da kıyâmetin alâmetlerindendir. Kıyâmetin kopma zamanı Allah'tan başka kimsenin

bilmediği beş şeye dâhildir, buyurdu. Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) bundan sonra;

إِنَّ اللهَ عِنْدَهُ عِلْمُ السَّاعَةِ وَيُنَزِّلُ الْغَيْثَ وَيَعْلَمُ مَا فِي الْأَرْحَامِ

Lukmân sûresinin 34. âyetini okudu."

İ Z A H I

Bu hadis daha uzun bir metin hâlinde sünenimizde 64 numarada geçti ve gerekli bilgi orada gerek bu hadisin ve gerekse bundan önce geçen 63 nolu hadisin izahı bölümünde verildi. Artık burada tekrarlamaya gerek yoktur. Oraya mürâcaat edilmelidir.

٤٠٤٥ – حدثنا محمد بن بشار، ومحمد بن المثنى، قالا: ثنا محمد بن جعفر. ثنا شعبة. سمعت قتادة يحدث عن أنس بن مالك، قال: ألا أحدثكم حديثا سمعته من رسول الله ﷺ لا يحدثكم به أحد بعدي. سمعته منه «إن من أشراط الساعة أن يرفع العلم، ويظهر الجهل، ويفشو الزنا، ويشرب الخمر، ويذهب الرجال، ويبقى النساء. حتى يكون لخمسين امرأة، قيم واحد».

T E R C E M E S İ

4045) "... Enes bin Mâlik *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Dikkat ediniz ben size Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'den işittiğim öyle bir hadis rivâyet edeceğim ki benden sonra hiç bir kimse onu (Resûlullah Sallallahü Aleyhi ve Sellem'den işitmiş olarak) size rivâyet etmeyecektir. Ben o hadîsi (bizzat) Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'den (kulağımla) işittim:

(Âlimlerin ölmesi sûretiyle) ilmin kaldırılması, cehâletin ortaya çıkıp çoğalması, zinânın yaygınlaşması, içkinin (aleni olarak) içilmesi ve elli kadının bir tek erkek bakanı olacak derecede erkeklerin (sayısının azalıp) gitmesi ve kadınların (çoğunlukta) kalması şüphesiz kıyâmetin alâmetlerindendir."

İ Z A H I

Bu hadisi; B u h â r i, M ü s l i m, T i r m i z i, N e s â i ve A h m e d de rivâyet etmişlerdir.

Enes (Radıyallâhü anh)'ın; سمعته منه = "Ben o hadîsi O'ndan (bizzat) işittim" sözü ilk sözünün te'yid ve takviyesi mâhiyetindedir. Müslim'in rivâyetinde bu cümle yerine; سمعه منه = "o hadîsi O'ndan işiten bir kimse" cümlesi bulunur. Bu takdirde cümleden kasdedilen mânâ şöyle olur: Benden sonra o hadîsi O'ndan işitmiş olan hiç bir kimse size rivâyet etmeyecektir. Bu kaydın dikkate alınması gerekli olduğu için parantez içi ifâde ile buna işâret ettim.

El-Hâfız, Enes (Radıyallâhü anh)'ın böyle söylemesinin sebebi hakkında şu bilgiyi verir:

Enes (Radıyallâhü anh) bu hadîsi Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'den işitmiş sahâbîlerden hiç bir kimsenin hayatta kalmadığını bildiğinden dolayı böyle demiştir. Çünkü Enes (Radıyallâhü anh) Basra'da vefât eden son sahâbîdir. Bu konuşmayı Basra halkına hitâben yapmış olması kuvvetle muhtemeldir. Konuşmanın sırf Basra halkına olmayıp umûmî olması ihtimâli de mevcuttur. Bu takdirde herhalde bu konuşmayı ömrünün sonlarında yapmıştır. Çünkü o dönemde hayatta kalan ve Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'den bizzat hadîs işitmiş durumdaki sahâbî sayısı pek azdı ve içlerinde bu hadîsi Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'den işitmiş bir kimse yoktu. Bu durum da muhtemeldir.

Kıyâmetin alâmetlerinden sayılan erkeklerin azalması ve kadınların çoğalması durumu ile ilgili cümlenin izahı bölümünde **Tuhfe** yazarı şu bilgiyi verir:

Erkeklerin sayısının azalması ve kadın sayısının çoğunlukta olması sebebi hakkında şöyle denilmiştir: Fitnelerin çoğalması sebebiyle meydana gelecek savaşlar yüzünden erkeklerin bir kısmı öldürülecek ve böylece sayısı azalacaktır.

Ebû Abdilmelik: Bu cümle fetihlerin çoğalacağına bir işârettir. Fetihler dolayısıyla çok sayıda câriye edinilecektir. Cümle, bir erkeğin çok sayıda câriye sâhibi olacağına işâret eder, demiştir. El-Hâfız, Ebû Abdilmelik'in görüşünü ve yorumunu kabul etmeyerek: Hadîsin bâzı rivâyetlerinde erkeklerin sayısının azalacağı ve kadınların sayısının çoğalacağı ifâde edilmektedir. Bu itibarla cümlenin açık mânâsı kadın ve erkek sayısında görülecek bu farkın bir sebebe dayalı olmaksızın kıyâmet alâmetlerinden sayılmasıdır. Bu farklılık bir ilâhî takdirle olur. Kıyâmete yakın zamanlar-

da doğan çoğunlukların çoğunluğu kız çocuklarından oluşur ve doğan erkek çocuğu az mikdarda olur, demiştir.

Hadiste sayılan şeylerin kıyâmet alâmetleri olmasının hikmeti ve sebebi ile ilgili olarak Tuhfe yazarı şöyle der:

Gerek dünya hayatının düzenli olması ve gerekse âhiret hayatının kazanılması, başka bir deyimle dünya ve âhiret mutluluğuna erişmek şu beş şeyin korunmasına bağlıdır: Din, akıl, neseb - soy, nefis ve mal. Dînî ilimlerin kaldırılması ve din bilginlerinin yokluğu dini ihlâl eder. İçki aklı ihlâl eder. Zina, nesebi ve soyu bozar. Fitnelerin çoğalması can ve mal emniyetini giderir. Bu beş şeyin bozulması dünyanın sonunun geldiğinin belirtisidir.

٤٠٤٦ – حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ . ثنا مُحَمَّدُ بْنُ بِشْرٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَمْرٍو ، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ؛ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « لَا تَقُومُ السَّاعَةُ حَتَّى يَحْسِرَ الْفُرَاتُ عَنْ جَبَلٍ مِنْ ذَهَبٍ . فَيَقْتَتِلُ النَّاسُ عَلَيْهِ . فَيُقْتَلُ ، مِنْ كُلِّ عَشَرَةٍ ، تِسْعَةٌ » .

في الزوائد : إسناده صحيح ، رجاله ثقات . ورواية أبي داود بلفظ : يوشك الفرات أن يحسر عن كنز من ذهب . فمن حضره فلا يأخذ منه شيئا .

TERCEMESİ

4046) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

Fırat nehri altından bir dağı ortaya çıkarmadıkça kıyâmet kopmayacaktır. İnsanlar o altın üzerine (çatışıp) öldürülecek ve on insandan dokuzu öldürülecektir."

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Bunun senedi sahih olup râvileri güvenilir zâtlardır. Ebû Dâvûd'un rivâyet ettiği metin;

يُوشِكُ الْفُرَاتُ اَنْ يَحْسِرَ عَنْ كَنْزٍ مِنْ ذَهَبٍ فَمَنْ حَضَرَهُ فَلَا يَأْخُذْ مِنْهُ شَيْئًا

Fırat'ın altın hazînesini ortaya çıkarması zamanı yaklaşıyor. Her kim o zaman orada bulunursa ondan bir şey almasın» şeklindedir.

İZAHI

Bu hadisin benzerini B u h â r î ve M ü s l i m Fitneler bölümünde, E b û D â v û d Melâhım bölümünde ve T i r m i z i

Sıfatü'l-Cenne bölümünde rivâyet etmişlerdir. E b û D â v û d ' un rivâyet ettiği metin notta belirtilmiştir. B u h â r î ' deki metin de aynen E b û D â v û d ' un rivâyet ettiği metin gibidir. M ü s - l i m ' in rivâyeti ise müellifimizin rivâyetine benzer.

F ı r â t nehri bildiğimiz nehirdir. Arapçada ona Furât denilir. Hadiste geçen "Yahsiru" fiilini N e v e v î "suyunun çekilmesiyle ortaya çıkarır" şeklinde açıklamıştır. Yâni F ı r a t nehri, suyunun çekilmesiyle ortaya altından bir dağ meydana çıkarır.

B u h â r î ve E b û D â v û d ' un rivâyetlerinde "altından bir hazîne" tâbiri bulunur.

E l - H â f ı z bu rivâyetlerdeki değişikliği belirttikten sonra: Ortaya çıkacak altına hazîne denmesi sebebi ortaya çıkmadan önceki durumu itibariyledir, dağ denilmesi ise çokluğundan kinâyedir, demiştir.

E l - K a r î de: Altından bir dağ ve altından bir hazîne rivâyetleri ile işâret buyurulan olayın tek bir olay olması muhtemeldir. Bu takdirde kasdedilen mânâ altından bir dağ büyüklüğünde muazzam bir hazînenin ortaya çıkmasıdır. Olayların müteaddid olması ihtimâli de var. Yâni F ı r a t nehri bir altın hazînesini ortaya çıkaracak, ayrıca altın madeninden bir dağı meydana çıkacaktır, demiştir.

Avnü'l-Mabûd yazarı bu nakilleri yaptıktan sonra: Ben derim ki bu son ihtimal açık değildir. Açık olanı birinci yorumdur. Hattâ bence doğrusu odur, der.

Hülâsa bu hadîste kıyâmetin alâmetlerinden sayılan husus ve olay, F ı r â t nehri suyunun çekilmesiyle, başka bir deyimle bu nehrin kurumasıyla muazzam bir altın hazînesini veyâ çok zengin bir altın madenini ortaya çıkarması, halkın bu serveti kapışmak için birbirine düşüp çatışması ve çoğunun öldürülmesidir. B u h â r î ve E b û D â v û d ' un rivâyetlerinde "O dönemde orada hazır bulunan bir kimse sakın o altın hazînesinden bir şey almasın" şeklindeki emir ve tavsiye o hazîne ve servetin kapışılması yüzünden çıkacak fitne ve fesaddan uzak durmak içindir.

F ı r â t nehrinin kuruması veyâ suyunun çekilmesi hadîste geçen "Yahsiru" fiilinin ifâde ettiği mânâdan çıkar. Yukarda da belirttiğim gibi N e v e v î böyle mânâlandırmıştır. Ancak şöyle bir şey de olabilir: F ı r â t nehrinin mecrasının değişmesi veyâ değiştirilmesi sonucunda söz konusu olay meydana gelir.

Son asrın bâzı âlimleri bu hadisi te'vil ederek: Bundan maksad altından bir dağ veyâ hazîne değil, F ı r â t nehrinin iyi bir şekilde değerlendirilmesi sûretiyle büyük servetin kazanılması, ekonominin bu sâyede yüksek düzeye çıkmasıdır, derler. Ama hadisçilerden ve mütekaddimîn olan âlimlerden böyle yorumlayanın bulunduğunu duymadım.

F ı r â t nehrinin kuruması ve suyunun çekilmesi başlı başına bir kıyâmet alâmetidir. Çünkü E r z u r u m dağlarından çıkıp beş altı bin kilometre kadar uzun olan bu muazzam nehir A s y a kıt'asının bir çok yerine hayat verdikten sonra B a s r a körfezine dökülmektedir. Bu nehrin kuruması mecrâsına yakın milyonlarca halkın, hattâ diğer canlıların ölümü ve kıyâmetinin kopması demektir. Bu olay asıl kıyâmetin kopması zamanının yaklaştığına alâmet sayılmıştır.

Hadiste beyân buyurulan olay bir takım fitnelere sebebiyet verdiği için hadis, fitneler bölümünde rivâyet edilmiştir.

٤٠٤٧ – حدثنا أبو مروان العثماني . ثنا عبد العزيز بن أبي حازم عن العلاء ابن عبد الرحمن ، عن أبيه ، عن أبي هريرة ؛ أن رسول الله ﷺ قال « لا تقوم الساعة حتى يفيض المال ، وتظهر الفتن ، ويكثر الهرج » قالوا : وما الهرج ؟ يا رسول الله ! قال « القتل . القتل . القتل » ثلاثا .

في الزوائد : إسناده صحيح ، رجاله ثقات . وقد روى الترمذي بعضه .

TERCEMESİ

4047) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur:

Mal dolup taşmadıkça, fitneler meydana gelmedikçe ve herc çoğalmadıkça kıyâmet kopmayacaktır. Orada bulunanlar:

Herc de nedir? Yâ Resûlallah diye sordular. O üç defa: Öldürmedir. Öldürmedir. Öldürmedir, buyurdu."

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Bunun senedi sahîh olup râvileri güvenilir zâtlardır. Tirmizî bu hadisin bir kısmını rivâyet etmiştir.

(٢٦) باب ذهاب القرآن والعلم

26 — KUR'ÂN VE (DİNÎ) İLMİN GİDİP YOK OLMASI BÂBI

٤٠٤٨ – حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. ثنا وكيع. ثنا الأعمش عن سالم بن أبي الجعد عن زياد بن لبيد؛ قال: ذكر النبي ﷺ شيئا، فقال « ذاك عند أوان ذهاب العلم » قلت: يا رسول الله! وكيف يذهب العلم ونحن نقرأ القرآن ونقرئه أبناءنا ويقرئه أبناؤنا أبناءهم، إلى يوم القيامة؟ قال « ثكلتك أمك، زياد! إن كنت لأراك من أفقه رجل بالمدينة. أوليس هذه اليهود والنصارى يقرأون التوراة والإنجيل، لا يعملون بشيء مما فيهما؟ ».

في الزوائد: هذا إسناده صحيح، رجاله ثقات. إلا أنه منقطع. قال البخاري في التاريخ الصغير: لم يسمع سالم بن أبي الجعد من زياد بن لبيد. وتبعه على ذلك الذهبي في الكاشف وقال: ليس لزياد، عند المصنف، سوى هذا الحديث. وليس له شيء في بقية الكتب.

TERCEMESİ

4048) "... Ziyâd bin Lebîd *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) bir şey anlatarak: Bu, ilmin gitmesi (yok olması) zamanında olur, buyurdu. Ben: Yâ Resûlallah! Kur'ân'ı okuduğumuz, evlâdımıza onu okuttuğumuz ve evlâdımız da kıyâmete kadar kendi evlâdına onu okutacağı halde ilim nasıl gider (yok olur)? dedim. Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem):

Anan seni kaybedesiye (yâni Hayret sana) Ziyâd! Ben muhakkak seni Medîne'de fıkhı en iyi bilen adamlardan görürdüm. Şu yahûdîler ve hıristiyanlar Tevrât ve İncil'i okuyup da bu iki kitabta bulunan hükümlerden hiç bir şeyle amel etmez değiller mi? buyurdu."

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Bunun senedi sahih olup râvileri güvenilir zâtlardır. Fakat sened munkatidir (yâni râviler zinciri kopuktur). Çünkü Buhârî, et-Târihu's-Sâğîr'de: Râvi Sâlim bin Ebi'l-Ca'd, Ziyâd bin Lebîd'den hadis işitmemiş, demiştir. Zehebi de el-Kâşif'te bu hususta Buhârî'ye uyarak: İbn-i Mâceh yanında bu hadisinden başka Ziyâd'ın başka hadisi yoktur. Kalan Kütüb-i Sitte'de Ziyâd'ın hiç bir hadisi yoktur, demiştir.

İ Z A H I

Zevâid nevinden olan bu hadîsi A h m e d de rivâyet etmiştir. T i r m i z î de İlim bâbları bölümünün "İlmin gitmesi" bâbında bu hadîsin benzerini E b û ' d - D e r d â (Radıyallâhü anh)'den rivâyet etmiştir. Oradaki hadîs buradakine çok benzediği için meâlini buraya aktarmayı uygun buldum:

"... Ebû'd-Derdâ (Radıyallâhü anh)'den; Şöyle demiştir:

Biz, Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in **beraberinde bulunuyorduk. O, mübârek gözlerini havaya doğru kaldırarak** (yâni göğe bakarak) : **Bu,** (vahy'a dayalı) **ilmin insanlardan kapılıp alınacak zamandır. Öyle ki artık insanlar bu ilimden bir şey almaya muktedir olmayacaklardır,**(âlimler bu buyruğun Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in ecelinin yaklaştığına işâret olduğunu söylemişlerdir), **buyurdu. Bunun üzerine Ziyâd bin Lebîd el-Ensârî:**

Kur'ân'ı okuduğumuz halde ilim nasıl bizden kapılıp alınacaktır. Allah'a yemin ederim ki, biz Kur'ân'ı muhakkak okumaya devam edeceğiz ve onu kadınlarımıza ve evlâdımıza muhakkak okutacağız, dedi. Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) :

Anan seni kaybedesiye (yâni Hayret sana) **Yâ Ziyâd! Ben seni muhakkak Medîne fıkıhçılarından sayardım. Şu Tevrât ve İncîl, yahûdilerin ve hıristiyanların yanındadır? Buna rağmen onlara bir fayda sağlamıyor, buyurdu."**

Hadîste geçen; ثَكِلَتْكَ أُمُّكَ cümlesinin asıl mânâsı anan seni kaybetsin, yâni ölesin demektir. Fakat Araplar bu cümleyi bir şeye hayret ettikleri zaman kullanırlar ve hayret ettiklerini ifâde etmek isterler.

Hadîsteki ilimden maksad dinî ilimdir. Yâni Kur'ân-ı Kerîm ve Hadîs ilmi ile, bunlarla ilgili ilimlerdir.

Tuhfe yazarının beyânına göre e l - K a r i bu hadîsin izahı bölümünde şöyle demiştir: Yâni yahûdiler ve hıristiyanlar Tevrât ve İncîl'i okudukları halde bu kutsal kitablarla amel etmedikleri için hiç bir yarar elde edemedikleri gibi müslümanlar da Kur'ân-ı Kerîm ile amel etmedikten sonra bunu okumaları ve okutmaları bir yarar sağlamayacaktır. Önemli olan, Kur'ân'ın hükümlerini uygulamaktır, onunla amel etmektir.

٤٠٤٩ – حدثنا علي بن محمد. ثنا أبو معاوية عن أبي مالك الأشجعي، عن ربعي ابن حراش، عن حذيفة بن اليمان؛ قال: قال رسول الله ﷺ «يدرس الإسلام كما يدرس وشي الثوب. حتى لا يدرى ما صيام ولا صلاة ولا نسك ولا صدقة. وليسرى على كتاب الله، عز وجل، في ليلة. فلا يبقى في الأرض منه آية. وتبقى طوائف من الناس، الشيخ الكبير والعجوز. يقولون: أدركنا آباءنا على هذه الكلمة: لا إله إلا الله. فنحن نقولها» فقال له صلة: ما تغني عنهم: لا إله إلا الله، وهم لا يدرون ما صلاة ولا صيام ولا نسك ولا صدقة؟ فأعرض عنه حذيفة. ثم ردها عليه ثلاثا. كل ذلك يعرض عنه حذيفة. ثم أقبل عليه في الثالثة، فقال: يا صلة! تنجيهم من النار. ثلاثا.

في الزوائد. إسناده صحيح. رجاله ثقات. ورواه الحاكم وقال: إسناده صحيح على شرط مسلم.

TERCEMESİ

4049) "... Huzeyfe bin el-Yemân *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

Elbisenin nakışı eskiyip gittiği gibi İslâmiyet de eskiyip gider. Hattâ oruç nedir, namaz nedir, nüsük (yâni hac ve umre ibâdeti) nedir ve sadaka nedir bilinemeyecektir. Allah (Azze ve Celle)'nin Kitâb'ı (Kur'ân-ı Kerim) da bir gecede (kaldırılıp) götürülecek ve yer yüzünde ondan tek bir âyet bile kalmayacaktır (Veyâ eskiyip silinme işi bir gecede Allah (Azze ve Celle)'nin Kitâb'ı olan Kur'ân-ı Kerîm'e de sirâyet ederek yer yüzünde ondan tek bir âyet bile kalma-

---

Ziyâd bin Lebîd (R.A.)'ın Hâl Tercemesi

Ziyâd bin Lebîd bin Sa'lebe bin Sinân Ebû Abdillah (R.A.), Bedir savaşına katılan bahtiyar sahâbilerdendir. Hicretten önce Medîne-i Münevvere'den Mekke-i Mükerreme'ye Resûl-i Ekrem (S.A.V.)'in yanına gitmiş ve sonra hicret zamanı Mekke'den Medîne'ye hicret etmiştir. Bu itibarla hem muhâcirlerden hem de Ensâr'dan sayılır. Bu zât Hadramût ve başka yer vâliliğini yapmıştır. Râvileri Avf bin Mâlik ve Sâlim bin Ebi'l-Ca'd'dır. İbn-i Mâceh yanında onun bir hadîsi vardır. Bu zât Hz. Muâviye (R.A.)'ın hilâfetinin ilk zamanlarında vefât etmiştir. (Hulâsa, 125)

yacaktır.) Çok yaşlı erkekler ve pek ihtiyar kadınlardan oluşan bir takım insanlar kalacak ve: biz babalarımıza şu "Lâ ilâhe illallah" kelimesi (hâli) üzerine yetiştik de (dinden bilebildiğimiz) bu kelimeyi söyleriz, diyeceklerdir.

Huzeyfe bin el-Yemân bu hadîsi rivâyet edince, (orada bulunan) Sıla kendisine:

O yaşlılar namaz nedir, oruç nedir, nüsük (yâni hac ve umre ibâdeti) nedir ve sadaka nedir? bilmezken "Lâ ilâhe illallah" kelimesi onlara bir yarar sağlamaz, dedi. Huzeyfe, Sıla'nın bu sözünü cevabsız bıraktı. Sonra Sıla bu sözü Huzeyfe'ye karşı üç defa tekrarladı. Her defasında Huzeyfe onun sözünü karşılıksız bıraktı, ona bakmadı. Nihâyet üçüncü defasından sonra Huzeyfe, Sıla'ya dönerek üç defa:

Yâ Sıla! Tevhid kelimesi onları (ebedi) ateşten kurtarır, dedi."

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Bunun senedi sahîh olup râvileri güvenilir zâtlardır. Hâkim de bu hadîsi rivâyet ederek senedinin Müslim'in şartı üzerine sahîh olduğunu söylemiştir.

٤٠٥٠ – حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللهِ بْنِ نُمَيْرٍ . ثنا أَبِي وَوَكِيعٌ عَنِ الْأَعْمَشِ ، عَنْ شَقِيقٍ ، عَنْ عَبْدِ اللهِ ؛ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « يَكُونُ بَيْنَ يَدَيِ السَّاعَةِ أَيَّامٌ . يُرْفَعُ فِيهَا الْعِلْمُ ، وَيَنْزِلُ فِيهَا الْجَهْلُ ، وَيَكْثُرُ فِيهَا الْهَرْجُ وَالْهَرْجُ الْقَتْلُ » .

TERCEMESİ

4050) "... Abdullah (bin Mes'ûd) *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

Kıyâmetin kopmasına yakın zamanlarda öyle günler olur ki ilim o günlerde kaldırılır, cehâlet o günlerde iner ve herc o günlerde çoğalır. Herc de öldürme olayıdır."

٤٠٥١ – حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللهِ بْنِ نُمَيْرٍ وَعَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ ؛ قَالَا : ثنا أَبُو مُعَاوِيَةَ عَنِ الْأَعْمَشِ ، عَنْ شَقِيقٍ ، عَنْ أَبِي مُوسَى ؛ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « إِنَّ مِنْ وَرَائِكُمْ أَيَّامًا . يَنْزِلُ فِيهَا الْجَهْلُ ، وَيُرْفَعُ فِيهَا الْعِلْمُ ، وَيَكْثُرُ فِيهَا الْهَرْجُ » قَالُوا : يَا رَسُولَ اللهِ ! وَمَا الْهَرْجُ ؟ قَالَ « الْقَتْلُ » .

TERCEMESİ

4051) "... Ebû Mûsâ (el-Eş'arî) *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

Sizin önünüzde şüphesiz öyle günler vardır ki cehâlet o günlerde iner, ilim o günlerde kaldırılır ve herc o günlerde çoğalır.
Sahâbiler, Yâ Resûlallah! Herc nedir? diye sordular. O:
Kâtildir (insan öldürmektir), buyurdu."

٤٠٥٢ – حدّثنا أَبُو بَكْرٍ . ثنا عَبْدُ الأَعْلَى عَنْ مَعْمَرٍ ، عَنِ الزُّهْرِيِّ ، عَنْ سَعِيدِ ابْنِ الْمُسَيَّبِ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ، يَرْفَعُهُ قَالَ « يَتَقَارَبُ الزَّمَانُ ، وَيَنْقُصُ الْعِلْمُ ، وَيُلْقَى الشُّحُّ ، وَتَظْهَرُ الْفِتَنُ ، وَيَكْثُرُ الْهَرْجُ » قَالُوا : يَا رَسُولَ اللهِ ! وَمَا الْهَرْجُ ؟ قَالَ « الْقَتْلُ » .

TERCEMESİ

4052) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)*:

Zaman yaklaşır, ilim noksanlaşır, şiddetli cimrilik kalblere konulur, fitneler meydana çıkar ve herc çoğalır, buyurdu. Sahâbiler:
Yâ Resûlallah! Herc nedir? diye sordular. O:
Kâtildir (insan öldürmektir), buyurdu."

İZAHI

Abdullah ve Ebû Mûsâ (Radıyallâhü anhümâ)'nın hadîsleri aynı meâldedir. Buhârî ve Tirmizi, müellifimiz gibi Fitneler bölümünde, Müslim de İlim bölümünde rivâyet etmişlerdir. Bâzı rivâyetlerde bir tek senedle Ebû Mûsâ ile İbn-i Mes'ûd'dan müşterek nakil yapılmıştır.

Bu iki hadîste geçen «ilmin kaldırılması ve cehâletin inmesi» ile ilgili cümlelerin izahı bölümünde el-Hâfız: Bu iki cümlenin mânâsı şöyledir: İlim, âlimlerin ölmesiyle kalkar. Her âlimin ölümüyle ilimde bir noksanlık meydana gelir. Çünkü ölen âlimin yeri boş kalır ve onun bilip de diğer âlimlerin bilmediği bilgiler açısından bir cehâlet meydana gelir, demiştir.

Ebû Hüreyre (Radıyallâhü anh)'ın hadîsini Buhârî, el-Edeb bölümünde ve ayrıca Fitneler bölümünde rivâyet etmiştir.

M ü s l i m de Kader bölümünde rivâyet etmiştir. E b û D â v û d ise müellifimiz gibi Fitneler bölümünde rivâyet etmiştir.

Bu hadisin «Zaman yaklaşır» meâlindeki cümlesi değişik şekillerde yorumlanmıştır. Avnü'l-Mabûd yazarı bu yorumları şöyle sıralamaktadır:

1. Bundan maksad kıyâmetin yaklaşması olabilir.
2. Zamanın insanlarının şer ve fitne bakımından birbirine yakın karekterde olması, yâni biribirine benzemesidir.
3. Zamanın insanlarınm ömürlerinin kısalmasıdır.
4. Gündüzlerin ve gecelerin sürelerinin birbirine yakın olmasıdır.

H a t t â b i : Bunun mânâsı ömürlerin kısa ve bereketsiz olmasıdır. Bir kavle göre mânâsı, kıyâmetin kopma zamanının yaklaşmasıdır. Diğer bir kavle göre mânâsı zamanın çarçabuk geçmesi, yılın ay gibi, ayın hafta gibi ve haftanın gün gibi hızlı geçip gitmesidir, der.

B e y z â v i : Bunun maksad devletlerin ömürlerinin kısa sürmesi, kuşakların çabuk tükenmesi olabilir, demiştir.

İ b n - i B a t t â l da: Bunun mânâsı şöyle olabilir: Dinin zayıflığı bakımından zamanın insanlarının durum ve hallerinin birbirine yakın olmasıdır. Halkın çoğunun fâsık ve günahkâr olması sebebiyle içlerinde iyi şeyleri emreden ve kötülüklerle mücâdele eden kimse bulunmaz, demiştir.

Hadiste haber verilen ilmin noksanlığı, seçkin din âlimlerinin ölmesiyle meydana gelir.

Hadiste geçen "Şuhh" hakları ödemede cimrilik göstermek ve haksız kazanç için ihtiraslı olmak demektir. Bu hastalığın kalblere girip iyice yer etmesi çeşitli meslek sâhiblerinde kendini gösterir. İlim adamları ilimlerini ve bilgilerini saklamakla cimrilik eder, san'atkâr bildiği san'at dalında cimrilik eder ve varlıklı kimseler de mal bakımından cimrilik eder. Bütün bunlar aşırı ihtiras ve cimriliğe kapılarak yükümlülüklerinin gereğini yapmazlar.

(٢٧) باب ذهاب الأمانة

27 — EMÂNETİN (KALBLERDEN SİLİNİP) GİTMESİ BÂBI

٤٠٥٣ — حدّثنا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ . ثنا وَكِيعٌ عَنِ الْأَعْمَشِ ، عَنْ زَيْدِ بْنِ وَهْبٍ ، عَنْ حُذَيْفَةَ قَالَ: حَدَّثَنَا رَسُولُ اللهِ ﷺ حَدِيثَيْنِ: قَدْ رَأَيْتُ أَحَدَهُمَا وَأَنَا أَنْتَظِرُ الْآخَرَ حَدَّثَنَا

« أَنَّ الْأَمَانَةَ نَزَلَتْ فِي جَذْرِ قُلُوبِ الرِّجَالِ » (قَالَ الطَّنَافِسِيُّ: يَعْنِي وَسْطَ قُلُوبِ الرِّجَالِ).

وَنَزَلَ الْقُرْآنُ. فَعَلِمْنَا مِنَ الْقُرْآنِ وَعَلِمْنَا مِنَ السُّنَّةِ.

ثُمَّ حَدَّثَنَا عَنْ رَفْعِهَا فَقَالَ « يَنَامُ الرَّجُلُ النَّوْمَةَ، فَتُرْفَعُ الْأَمَانَةُ مِنْ قَلْبِهِ. فَيَظَلُّ أَثَرُهَا كَأَثَرِ الْوَكْتِ. ثُمَّ يَنَامُ النَّوْمَةَ، فَتُنْزَعُ الْأَمَانَةُ مِنْ قَلْبِهِ. فَيَظَلُّ أَثَرُهَا كَأَثَرِ الْمَجْلِ. كَجَمْرٍ دَحْرَجْتَهُ عَلَى رِجْلِكَ فَنَفِطَ، فَتَرَاهُ مُنْتَبِرًا، وَلَيْسَ فِيهِ شَيْءٌ ».

ثُمَّ أَخَذَ حُذَيْفَةُ كَفًّا مِنْ حَصًى، فَدَحْرَجَهُ عَلَى سَاقِهِ.

قَالَ « فَيُصْبِحُ النَّاسُ يَتَبَايَعُونَ وَلَا يَكَادُ أَحَدٌ يُؤَدِّي الْأَمَانَةَ. حَتَّى يُقَالَ: إِنَّ فِي بَنِي فُلَانٍ رَجُلًا أَمِينًا. وَحَتَّى يُقَالَ لِلرَّجُلِ: مَا أَعْقَلَهُ! وَأَجْلَدَهُ! وَأَظْرَفَهُ! وَمَا فِي قَلْبِهِ حَبَّةُ خَرْدَلٍ مِنْ إِيمَانٍ ».

وَلَقَدْ أَتَى عَلَيَّ زَمَانٌ. وَلَسْتُ أُبَالِي أَيُّكُمْ بَايَعْتُ. لَئِنْ كَانَ مُسْلِمًا لَيَرُدَّنَّهُ عَلَيَّ إِسْلَامُهُ. وَلَئِنْ كَانَ يَهُودِيًّا أَوْ نَصْرَانِيًّا لَيَرُدَّنَّهُ عَلَيَّ سَاعِيهِ. فَأَمَّا الْيَوْمَ، فَمَا كُنْتُ لِأُبَايِعَ إِلَّا فُلَانًا وَفُلَانًا.

TERCEMESİ

4053) "... Huzeyfe (bin el-Yemân) *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan; Şöyle demiştir:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **(emânet hakkında) bize iki hadis buyurdu: Ben bunlardan birisini** (n haber verdiği durumu) **gördüm. Diğerini** (n haber verdiği durumu) **da bekliyorum:**

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **bize, emânetin erkeklerin kalblerinin cezrine** (Tanâfisi dedi ki: Yâni erkeklerin kalblerinin içine, derinliğine) **indiğini anlattı. Ve Kur'ân indi. Biz Kur'ân'dan bilgi aldık ve sünnet'ten bilgi aldık.**

Sonra Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **emânetin kaldırılmasını** (yâni kalblerden silinmesini) **da bize anlatarak:**

Adam (gece) **uykusunu uyur,** (o uykuda iken) **kalbinden emânet** (alınıp) **kaldırılır da ertesi gün emânetin izi siyah bir leke izi gibi** (ufacık) **olur. Sonra adam** (tekrar gece) **uykusunu uyur.** (Bu kere uykuda iken) **kalbinden emânet sökülüp alınır ve ertesi gün emâne-**

tin izi balta sallayan işçinin avucundaki kabarcık izi gibi olur. (Bu kabarcık) senin kendi ayağının üzerinde yuvarladığın korun meydana getirdiği kabarcık gibidir. Sen onu şişmiş görürsün (yâni yararlı bir gelişme hayal edersin). Halbuki o kabarcığın içinde (yararlı) hiç bir şey yoktur, buyurdu.

Sonra Huzeyfe (durumu izah için) bir avuç çakıl taşlarını alarak diz kapağı ile ayağı arasındaki kısım üzerinde yuvarladı. (Sonra Huzeyfe hadis rivâyetine devamla dedi ki:) Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem):

(Emânet kalblerden söküldükten) sonra insanlar sabahleyin alış veriş edecekler. Fakat hiç bir kimse emâneti edâ etmeye yanaşmayacak (ve emin kimselerin sayısı yok denecek derecede azalacak) şöyle ki: Falan oğulları içinde emin bir adam var, denilecek ve bir adam lehinde: O, ne akıllıdır, o ne kahramandır, o ne nazikdir, denilecek. Halbuki (böyle övülen) adamın kalbinde hardal tanesi kadar imân yoktur, buyurdu.

(Huzeyfe dedi ki vallahi:) Öyle bir zaman yaşadım ki (o dönemde) hanginizle alış veriş ettiğime bakmazdım (yâni endişe duymazdım). Çünkü alış veriş ettiğim kişi müslümansa müslümanlığı kendisini bana hiyânet etmekten muhakkak menedecekti ve şâyet yahûdî veyâ hıristiyansa onu bana hiyânet etmekten hâkimi menederdi. Ama bugün ben falan ve filândan başka hiç bir kimse ile alış veriş edemez oldum."

İZAHI

Bu hadisi; Buhârî, Rikâk kitâbı ile Fiten kitâbında, Müslim, İmân kitâbında ve Tirmizî, Fiten kitâbında rivâyet etmişlerdir.

Hadiste geçen bâzı kelimeleri açıklayalım:

Cezr ve Cizr: Bir şeyin aslı ve kökü demektir. Burada kalbin içi, derinliği mânâsı kasdedilmiştir. Hadîste geçtiği gibi Tanâfisî bu kelimeyi kalbin içi diye açıklamıştır.

Vekte: Bir şeyde görülen iz ve eser demektir. Meselâ bir cismin renginden değişik bir renkte o cisimde görülen bir nokta, çizgi veyâ lekeye Vekte denilir. Bâzıları Vekte'yi rengin siyahlaşması mânâsıyla açıklamışlardır. Vekte'nin çoğulu Vekt'dir.

Mecl: Kazma, balta sallamak gibi ağır bir işte çalışmaktan dolayı avucun içinde meydana gelen kabarcıktır. Cemr: Kor demektir.

Müntebir: Vücûdda meydana gelen şiş demektir.

Sâi: Hâkim ve vali gibi halkın hak ve hukukunu kollayan, adâleti yerine getiren yetkili devlet adamı demektir.

Hadiste konu edilen Emânet kelimesiyle kasdedilen mânâ husûsunda değişik görüşler vardır. Hıyânetin karşıtı olan güvenilirlik, imân, Allah'a itâat, kulların Allah'a karşı yükümlülükleri, Allah'ın kullarından aldığı âhid gibi mânâlara yorumlanmıştır.

E l - H â f ı z bu hadisin izahı bölümünde Emânet kelimesiyle kasdedilen mânâ ile ilgili olarak özetle şöyle der:

İ b n ü ' t - T i n: Emânet, Allah'tan başka hiç kimsenin bilemediği kulun gizli yönüdür, demiştir.

İ b n - i A b b â s (Radıyallâhü anhümâ)'dan yapılan rivâyete göre kendisi: Emânet, Allah tarafından kullara verilen emir ve yasakların tümüdür, demiştir. Yâni kulların yapmakla mükellef oldukları farzların tamamı ve sakınmakla yükümlü bulundukları haramların tamamından sakınmalarıdır. Bir kavle göre emânet, Allah'a itâat ve kulluk etmektir. Diğer bir kavle göre kulun yükümlülüklerinin tümüdür. Başka bir kavle göre Allah'ın kullardan aldığı ahid ve sözdür.

Bu değişik görüşler; إِنَّا عَرَضْنَا الْأَمَانَةَ عَلَى السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالْجِبَالِ

Biz, emâneti göklere, yere ve dağlara teklif ettik..." (Ahzâb, 72) âyetinde bulunan Emânet kelimesinin açıklaması husûsunda da vukû bulmuştur.

Tahrîr sâhibi: Bu hadiste mezkûr Emânet, anılan âyette bulunan Emânet'in aynısıdır. Emânet kelimesi her iki yerde de imân mânâsınadır. Bu mânâda emânet kalbe iyice yerleşince, emirlere itâat edilir ve yasaklardan kaçınılır, demiştir.

İ b n ü ' l - A r a b î de: Bu hadisteki emânetten maksad imândır. Bunun kalblerden kaldırılması, yâni imânın kalbten çıkıp gitmesi olayı şöyle cereyan eder: Kötü işler dâima imâm zaafa uğratır. İmân zayıflığı son hadde varınca imânın yalnız eseri ve izi kalır. O da dil ile müslümanım demek ve kalbin dış kısmındaki zayıf itikaddır. İşte Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) imânın bu izini, vücûdun dışında görülen bir ize benzetmiş ve imânın zayıflığını kinâye yoluyla uyku ile ifâde etmiştir. Ayrıca imânın kalbten gidişini, ayrılışını da çakıl taşlarının ayak üzerinde yuvarlana yuvarlana yere düşüşüne benzeterek taşların yuvarlanışını ona örnek göstermiştir, der.

Hadisin **"Halbuki adamın kalbinde bir hardal tanesi kadar imân yoktur"** cümlesi emânetin imân mânâsında kullanıldığına alâmettir.

Hadisin alış veriş etmek, kimsenin emâneti edâ etmeye yanaşmaması, güvenle alış veriş edilebilecek kişilerin sayısının azlığı ile ilgili cümleleri ise emânetin güvenilirlik anlamında kullanıldığının belirtisidir. Bu takdirde **"Hardal tanesi kadar imân yoktur"** cümlesindeki imân kelimesi emânet kelimesi yerine ve emânetin önemini belirtmek için kullanılmış olur. Nitekim bir hadiste; لاَ دِينَ لِمَنْ لاَ أَمَانَةَ لَهُ **"Emânete riâyeti olmayanın dini de yoktur"** buyurulmuştur.

H u z e y f e (Radıyallâhü anh)'ın Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'den bir çok hadis rivâyetinde bulunduğu mâlumdur. Burada: **"Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) bize iki hadis buyurdu"** sözünden maksadı emânet hakkındaki hadislerdir. Bu iki hadisten birincisi emânetin erkeklerin kalblerinin derinliğine indiğine dâir hadistir. İkinci hadis ise emânetin kalblerden kaldırılması ve sökülüp alınması ile ilgili hadistir.

Hadisin baş kısmında emânetin erkeklerin kalblerine indiği bildirilmektedir. S i n d î 'nin beyânına göre bundan maksad sırf erkekler değil erkek kadın bütün insanlardır. Emânetin esas itibariyle kadınlarda azlığı nedeniyle maksadın sırf erkekler olması ihtimâli de mevcuttur.

H u z e y f e (Radıyallâhü anh), emânetin erkeklerin kalblerinin derinliğine indiğine dâir hadisi rivâyet ettikten sonra **"Ve Kur'an indi. Biz Kur'an'dan bilgi aldık ve sünnet'ten bilgi aldık"** der. Yâni emânet kalblere indikten sonra biz Kur'an-ı Kerîm ve Hadis-i Şerif ile emânet'e bağlılığımızı pekiştirdik, iyice şuurlandık ve dışımızı da içimizi de güzelleştirdik.

Buradaki Sünnet'ten maksad Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'den aldıkları ve öğrendikleri hadislerdir.

Emânetin kaldırılmasına dâir hadiste bu mânevî ve kutsal değerin insanların kalblerinden tedricen alınacağı ve halkın çoğunun bunu yitireceği ebedî bir usul ile ve örneklendirilerek beyân buyurulmuştur.

H u z e y f e (Radıyallâhü anh) bu iki hadisi rivâyet ettikten sonra emânetin yaygın ve hükümran olduğu dönemi de, emânetin büyük çapta yitirildiği, yitirmeyen insanların parmakla sayılabilecek

kadar azaldığı dönemi de yaşadığını ifâde etmekle Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in bir mu'cizesine işâret etmektedir.

Bu muazzam hadisin izahı konusunda daha geniş bilgi almak isteyenler buna dâir şerh kitablarına başvurabilirler. Biz bu kadarla yetinelim.

٤٠٥٤ — حدّثنا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُصَفَّى . ثنا مُحَمَّدُ بْنُ حَرْبٍ عَنْ سَعِيدِ بْنِ سِنَانٍ ، عَنْ أَبِي الزَّاهِرِيَّةِ ، عَنْ أَبِي شَجَرَةَ كَثِيرِ بْنِ مُرَّةَ ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ ؛ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ « إِنَّ اللهَ ، عَزَّ وَجَلَّ ، إِذَا أَرَادَ أَنْ يُهْلِكَ عَبْدًا نَزَعَ مِنْهُ الْحَيَاءَ ، فَإِذَا نَزَعَ مِنْهُ الْحَيَاءَ ، لَمْ تَلْقَهُ إِلَّا مَقِيتًا مُمَقَّتًا . فَإِذَا لَمْ تَلْقَهُ إِلَّا مَقِيتًا مُمَقَّتًا ، نُزِعَتْ مِنْهُ الْأَمَانَةُ . فَإِذَا نُزِعَتْ مِنْهُ الْأَمَانَةُ ، لَمْ تَلْقَهُ إِلَّا خَائِنًا مُخَوَّنًا . فَإِذَا لَمْ تَلْقَهُ إِلَّا خَائِنًا مُخَوَّنًا ، نُزِعَتْ مِنْهُ الرَّحْمَةُ . فَإِذَا نُزِعَتْ مِنْهُ الرَّحْمَةُ ، لَمْ تَلْقَهُ إِلَّا رَجِيمًا مُلَعَّنًا ، فَإِذَا لَمْ تَلْقَهُ إِلَّا رَجِيمًا مُلَعَّنًا ، نُزِعَتْ مِنْهُ رِبْقَةُ الْإِسْلَامِ » .

في الزوائد : في إسناده سعيد بن سنان ، وهو ضعيف ، مختلف في اسمه .

TERCEMESİ

4054) "... İbn-i Ömer *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

Allah (Azze ve Celle) bir kulu helâk etmeyi dilediği zaman ondan hayâyı söküp alır. Sonra ondan hayâyı söküp alınca sen o kula (herkesçe) ancak çok menfur olarak rastlarsın. Sonra sen ona ancak, çok menfur olduğu halde rastlayınca on(un kalbin)den emanet sökülüp alınmış olur. O herif(in kalbin)den emânet çekilip çıkarılınca da sen ona ancak hiyânetçi olarak ve herkesin nazarında hiyânetle meşhur olduğu halde rastlarsın. Sen ona ancak hiyânetkâr ve hâinlikle meşhur olarak rastlayınca onun kalbinden rahmet çekilip çıkarılır. Onun kalbinden rahmet sökülüp alınınca da sen ona ancak kovulmuş, lânetlenmiş olarak rastlarsın. Sonra sen ona ancak kovulmuş, lânetlenmiş olarak rastlayınca ondan İslâmiyet bağı çözülüp çıkarılır."

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Bunun senedinde Saîd bin Sinan bulunur. Bu râvi zayıftır ve adının ne olduğu husûsunda ihtilâf vardır.

(٢٨) باب الآيات

28 — KIYÂMETİN BÜYÜK ALÂMETLERİ BÂBI

٤٠٥٥ — حدثنا علي بن محمد. ثنا وكيع. ثنا سفيان عن فرات القزاز، عن عامر ابن واثلة، أبي الطفيل الكناني، عن حذيفة بن أسيد، أبي سريحة؛ قال: اطلع رسول الله ﷺ من غرفة، ونحن نتذاكر الساعة. فقال « لا تقوم الساعة حتى تكون عشر آيات: طلوع الشمس من مغربها. والدجال. والدخان. والدابة. ويأجوج ومأجوج. وخروج عيسى بن مريم، عليه السلام. وثلاث خسوف: خسف بالمشرق. وخسف بالمغرب. وخسف بجزيرة العرب. ونار تخرج من قعر عدن أبين، تسوق الناس إلى المحشر. تبيت معهم إذا باتوا. وتقيل معهم إذا قالوا ».

TERCEMESİ

4055) "... Huzeyfe bin Esîd Ebî Serîha *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

(Bir gün) biz (sahâbiler) kıyâmet günü (halleri) hakkında (kendi aramızda) müzâkere ederken Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **(yukarımızdaki) bir odadan inip üzerimize geliverdi ve:**

(Şu) on büyük alâmet vukû bulmadıkça kıyâmet kopmayacaktır: Güneşin batı tarafından doğması, Deccâl, Duhân, Dâbbe(tü'l-Ard), **Ye'cûc ile Me'cûc ,İsâ bin Meryem'in** (gökten inip meydana) **çıkması, biri doğuda, biri batıda ve biri Arap yarımadasında olmak üzere üç Husûf** (yâni arz'ın çökmesi) **ve Ebyene'nin Aden memleketinin en uzak yerinden çıkıp insanları Mahşer** (yerin)**e sevkeden öyle bir ateş ki insanlar geceleyince o da onlarla beraber geceler ve insanlar öğle vakti uyuyunca o da onlarla beraber uyur."**

İZAHI

Bu hadîsi Müslim, Tirmizî ve Ebû Dâvûd da Fitneler bölümünde rivâyet etmişlerdir. Tuhfe yazarının beyânına göre Nesâî de rivâyet etmiştir.

Müellifimizin 4041. hadîsi bunun kısa bir rivâyeti mâhiyetindedir.

Bu hadîste haber verilen kıyâmetin büyük alâmetlerinden İsâ (Aleyhisselâm)'ın inmesi, Deccâl'ın ve Yecûc

ile M e ' c û c ' un çıkması olayları 33. bâbta rivâyet edilen hadislerde geleceğinden gerekli bilgi orada verilecektir. Çünkü Müellifimiz o bâbı bu üç konuya tahsis etmiştir.

Hadiste haber verilen yer çöküntüleri meselesi 29. bâbta, Dâbbe meselesi 31. bâbta ve güneşin batı tarafından doğması meselesi 32. bâbta geleceğinden, aynı gerekçe ile bunlarla ilgili bilgiyi oraya bırakıyorum. Geriye kalan iki alâmete gelince:

Birisi, Duhân'dır. Duhân'ın lügat mânâsı duman demektir. Kıyâmetin alâmeti sayılan Duhân'dan kasdedilen mânâ husûsunda iki görüş ve rivâyet vardır. Bunları Avnü'l-Mabûd yazarı bu hadisin izahı bölümünde şöyle anlatmaktadır:

1. Merhûm T ı y b i : Bu duhân, Allah Teâlâ'nın;

يَوْمَ تَأْتِي السَّمَاءُ بِدُخَانٍ مُبِينٍ "O halde (Ey Nebi!) Semâ'nın aleni bir duman getireceği günü gözle" (Duhân, 10) buyruğunda geçen dumandır. Bu duman olayı Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) döneminde vukû buldu, demiştir.

2. N e v e v i , M ü s l i m ' in şerhinde bu hadisi izah ederken: Bu hadis; Duhân'ın kâfirlerin nefeslerini tıkayacak ve mü'minlere de ancak bir nezle gibi rahatsızlık verecek ve henüz vukû bulmayıp kıyâmetin kopmasına yakın bir zamanda meydana gelecek bir duman olduğunu söyleyenlerin sözünü teyid eder, demiştir.

N e v e v i daha sonra birinci görüşe değinerek: İ b n - i M e s ' û d; Duhân, K u r e y ş ' in, yâni M e k k e müşriklerinin başına gelen kıtlık felâketidir ki o felâket onların başlarına geldiğinde açlık ve gıdasızlıktan gözleri iyice zayıflamıştı ve bundan dolayı havayı hep dumanlı görürlerdi, demiştir. Âlimlerden bir cemâat da İ b n - i M e s ' û d (Radıyallâhü anhümâ)'nın görüşüne katılmıştır. H u z e y f e , İ b n - i Ö m e r ve e l - H a s a n (Radıyallâhü anhüm) da birinci görüşte olanlardandır. H u z e y f e (Radıyallâhü anh) Duhân'ın kıyâmete yakın zamanlarda görülecek duman olduğuna dâir Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'den bir hadis rivâyet etmiştir. O hadiste dumanın 40 gün yer yüzünde kalacağı da ifâde buyurulmuştur. Rivâyetleri birleştirmek bakımından; iki ayrı dumanın vukû bulmasının kasdedilmiş ihtimâli de vardır, demiştir.

K u r t u b i de Tezkire'de: İ b n - i D a h i y y e demiştir ki: En sağlıklı görüş bunu iki olaya yorumlamaktır. Birisi (Asr-ı Saâdet'te) vukû bulmuş, diğeri ise ilerde vukû bulacaktır. M e k k e müş-

riklerinin gördüğü duman hakiki duman değildir. Onlara öyle geliyordu. Kıyâmetin alâmeti sayılan duman ise hakiki dumandır. Kurtubî daha sonra sözlerine devamla: "İbn-i Mes'ûd (Radıyallâhü anh)'den yapılan rivâyete göre kendisi: Dumanlar ikidir, demiştir. Mücâhid de demiş ki: İbn-i Mes'ûd (Radıyallâhü anh): Dumanlar ikidir. Birisi geçirildi. Kalan duman ise, yer ile semânın arasını dolduracaktır, demiştir, diye bilgi vermiştir.

Diğer alâmet: Aden memleketinin en uzak yerinden çıkıp insanları mahşer yerine sevkedecek ateştir. Aden, Yemen'de bulunan meşhur bir şehirdir. Ateşin insanları sevkedeceği Mahşer yerinin Şâm arâzisi olduğu söylenmiştir. Çünkü sahih bir hadisle sâbit olduğu üzere Mahşer yeri Şâm arâzisi üzerinde olacaktır. El-Kari'nin dediği gibi Şâm arâzisi ya Mahşer yerinin başlangıç bölgesi olacak veyâ Allah Teâlâ bu arâziyi bütün Mahşer halkını alabilecek derecede genişletecektir. Bu alâmet henüz meydana gelmemiştir. Allah en iyi bilendir.

٤٠٥٦ — حدثنا حَرْمَلَةُ بْنُ يَحْيَى. ثنا عَبْدُ اللهِ بْنُ وَهْبٍ أَخْبَرَنِي عَمْرُو بْنُ الْحَارِثِ وَابْنُ لَهِيعَةَ عَنْ يَزِيدَ بْنِ أَبِي حَبِيبٍ، عَنْ سِنَانِ بْنِ سَعْدٍ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، عَنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ قَالَ «بَادِرُوا بِالْأَعْمَالِ سِتًّا: طُلُوعَ الشَّمْسِ مِنْ مَغْرِبِهَا، وَالدُّخَانَ، وَدَابَّةَ الْأَرْضِ، وَالدَّجَّالَ، وَخُوَيْصَّةَ أَحَدِكُمْ، وَأَمْرَ الْعَامَّةِ».

في الزوائد: إسناده حسن. وسنان بن سعد مختلف فيه، وفي اسمه.

TERCEMESİ

4056) "... Enes bin Mâlik *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

(Şu) altı şey gelmeden önce (ibâdet sayılan iyi) amelleri işlemeye acele ediniz; Güneşin batı tarafından doğması, Duhân, Dâbbetü'l-Arz, Deccâl, her birinize mahsus olan (ölüm) ve (size verilecek) kamu hizmeti."

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Bunun senedi hasendir. Râvi Sinân bin Sa'd'ın güvenilirliği adı hakkında ihtilâf vardır.

٤٠٥٧ — حدثنا الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ الْخَلَّالُ. ثنا عَوْنُ بْنُ عُمَارَةَ. ثنا عَبْدُ اللهِ بْنُ الْمُثَنَّى ابْنِ ثُمَامَةَ بْنِ عَبْدِ اللهِ بْنِ أَنَسٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، عَنْ أَبِي قَتَادَةَ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ «الْآيَاتُ بَعْدَ الْمِائَتَيْنِ».

في الزوائد: في إسناده عون بن عمارة العبدي، وهو ضعيف

TERCEMESİ

4057) "... Ebû Katâde *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

«Kıyâmet alâmetleri iki yüzden sonradır.»"

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Bunun senedinde Avn bin Ümâre el-Abdî bulunur. Bu râvi zayıftır.

İZAHI

Zevâid nevinden olan bu hadîsin izahı bölümünde S i n d î şu bilgiyi verir:

Bu hadîsteki kıyâmet alâmetlerinden maksad, büyük alâmetlerin öncüsü sayılan yalancılığın yaygınlaşması gibi küçük alâmetlerdir. (Yâni kıyâmetin küçük alâmetleri Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in vefâtından itibaren iki yüz yıl sonra görülmeye başlayacaktır.) Veyâ maksad büyük alâmetler olup bin iki yüz yıl sonra görülmeye başlayacaktır. Şu takdirde iki yüz yıldan maksad; binden sonra gelen iki yüz yıldır. Üçüncü bir ihtimal olarak maksad şu olabilir: Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in vefâtından sonra iki yüz yılın geçmesi kıyâmetin bir alâmetidir. (Nasıl ki, Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in peygamber olarak gönderilmesi de kıyâmetin yaklaştığının bir alâmeti sayılmıştır).

Hadîsin senedine gelince râvi A v n b i n Ü m â r e'nin zayıflığı notta belirtildi. S i n d î bu hususta da şöyle der: S ü y û t î demiştir ki: İ b n ü'l-C e v z î bu hadîsi mevzû hadîsler arasında zikretmiştir. Onun naklen kaydettiği sened, râvi M u h a m m e d b i n Y û n u s e l-K u d e y m î yoluyla râvi A v n b i n Ü m â r e'den olmak üzere buradaki seneddir. Yâni A v n ve ondan yukarı râviler buradakinin aynısıdır. Ancak A v n'den rivâyette bulunan zât müellifimizin şeyhi olan e l-H a s a n b i n A l î e l-H a l l â l değil, M u h a m m e d b i n Y û n u s e l-K u d e y m i'dir. İ b n ü'l-C e v z î: Bu hadîs mevzudur ve râvi A v n ile A b d u l l a h b i n e l-M ü s e n n â zayıf râvilerdir. Ancak bu hadîsi uydurmakla itham edilen râvi, M u h a m m e d b i n Y û n u s e l-K ü d e y m î'dir, demiştir.

Ben derim ki: Müellifin rivâyetinde olduğu gibi M u h a m m e d b i n Y û n u s e l-K ü d e y m î'den başkası da, bunu A v n'den rivâyetle onu teyid etmişlerdir. E l-H â k i m de el-Müstedrek'te bu hadîsi başka bir râvi vasıtasıyla A v n'den rivâyette bulu-

narak sahih olduğunu söylemiştir. Z e h e b i de Telhîs'inde şöyle demiştir: Âlimler A v n ' ı zayıf saymışlardır ve İ b n - i K e s î r demiş ki; Bu hadîs sahih değildir. Eğer sahih ise, hicrî iki yüz yılından sonra, meydana gelen fitne ve Kur'ân'ın mahlûk olmasına hükmedilmesi meselesinden dolayı bu görüşe karşı çıkan hadîs imamları A h m e d b i n H a n b e l ve arkadaşlarına yapılan işkence ve eziyet olayına yorumlanır.

٤٠٥٨ – حدثنا نصر بن علي الجهضمي. ثنا نوح بن قيس. ثنا عبد الله بن معقل، عن يزيد الرقاشي، عن أنس بن مالك، عن رسول الله ﷺ؛ قال «أمتي على خمس طبقات: فأربعون سنة، أهل بر وتقوى. ثم الذين يلونهم إلى عشرين ومائة سنة، أهل تراحم وتواصل. ثم الذين يلونهم، إلى ستين ومائة سنة، أهل تدابر وتقاطع. ثم الهرج الهرج. النجا النجا».

في الزوائد: في إسناده زيد بن أبان الرقاشي، وهو ضعيف. وقال السيوطي: هذا أيضا أورده ابن الجوزي في الموضوعات من طريق كامل بن طلحة عن عباد بن عبد الله عن أنس وقال: لا أصل له. والمتهم به عباد. وقد تبين أن له متابعات عن أنس. وله عدة شواهد.

حدثنا نصر بن علي. ثنا خازم أبو محمد العنزي. ثنا المسور بن الحسن عن أبي معن، عن أنس بن مالك؛ قال: قال رسول الله ﷺ «أمتي على خمس طبقات: كل طبقة أربعون عاما. فأما طبقتي وطبقة أصحابي، فأهل علم وإيمان. وأما الطبقة الثانية، ما بين الأربعين إلى الثمانين، فأهل بر وتقوى». ثم ذكر نحوه.

في الزوائد: إسناده ضعيف. وأبو معن والمسور بن الحسن وخازم العنزي مجهولون. وقال أبو حاتم: هذا الحديث باطل. وقال الذهبي، في طبقات رجال التهذيب، في ترجمة المسور: حديثه منكر.

TERCEMESİ

4058) "... Enes bin Mâlik *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur:

Benim ümmetim beş tabakadır. (İlk) kırk yıl (da bulunanlar), hayır ve takvâ sâhibidir. Sonra yüz yirmi yılına kadar onların ardından

gelenler birbirlerine merhamet eden ve birbirleriyle iyi ilişki kuranlardır. Sonra yüz altmış yılına kadar bunların ardından gelenler birbirlerine sırt çeviren ve birbirleriyle iyi ilişkiyi kesenlerdir. Bundan sonra (birbirlerini) öldürme, öldürme (devri)dir. (O dönemde) kurtuluş, kurtuluş (isteyiniz)."

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Bunun senedinde Yezid bin Ebân er-Rakkaşî bulunur. Bu râvi zayıftır. Süyûti demiş ki: İbnü'l-Cevzî bu hadisi de bundan önceki hadis gibi mevzû hadislere dâhil ederek bunun Kâmil bin Talha yoluyla Ubâd bin Abdillah aracılığıyla Enes (R.A.)'den olan rivâyetin asılsız olduğunu ve bu hadisi uydurmakla itham edilen râvinin Ubâd olduğunu söylemiştir. Fakat bu hadisin başka senedlerle de Enes (R.A.)'den rivâyet edildiği açıklığa kavuşmuştur. Ayrıca hadisi te'yid eden benzeri hadisler de vardır.

"... Enes bin Mâlik (Radıyallâhü anh)'den rivâyet edildiğine göre Resûlullah (Sallallahû Aleyhi ve Sellem):

Benim ümmetim beş tabakaya ayrılır: Her tabaka kırk yıl (sürer). Benim tabakam ve sahâbilerimin tabakası ilim ve imân sâhibi olanlardır. Kırkıncı yıl ile sekseninci yıl arasına âit ikinci tabakaya gelince onlar hayır ve takvâ sâhibleridir, buyurdu demiş. Sonra bu (yukardaki) hadisin mislini anlattı."

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Bunun senedi zayıftır. Seneddeki râvilerden Ebû Ma'n, Misver bin Hasan ve Hâzim el-Anzî mechûl, tanınmaz kimselerdir. Ebû Hâtem bu hadisin bâtıl olduğunu söylemiştir. Zehebî de Tabakatü Ricâli't-Tehzib'te Misver'in durumunu anlatırken hadisinin münker olduğunu söylemiştir.

(٢٩) باب الخسوف

29 — HUSÛF (YERE BATMAK) BÂBI

٤٠٥٩ — حدثنا نصر بن علي الجهضمي . ثنا أبو أحمد . ثنا بشير بن سلمان عن سيار ، عن طارق ، عن عبد الله ، عن النبي ﷺ ، قال « بين يدي الساعة مسخ وخسف وقذف » .

في الزوائد : حديث عبد الله ، رجال إسناده ثقات . إلا أنه منقطع . وسيار أبو الحكم لم يحدث عن طارق بن شهاب . قاله الإمام أحمد . وله شاهد من حديث أبي هريرة ، رواه ابن حبان في صحيحه .

TERCEMESİ

4059) "... Abdullah (bin Mes'ûd) *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Peygamber *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur:

Kıyâmete yakın zamanda (bâzı günahkâr insanlarda) mesih (hayvan sûretine çevirilme), yere batma ve taşlanma (azâbı) olur."

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Abdullah (bin Mes'ûd) (R.A.)'ın hadisine âit seneddeki râviler güvenilir zâtlardır. Fakat sened munkatidir. Yâni kopuktur. Çünkü İmam Ahmed'in dediği gibi râvi Seyyâr Ebü'l-Hakem, Târık bin Şihâb'dan hadis rivayet etmemiştir. Ancak İbn-i Hibbân'ın kendi Sahih'inde rivâyet ettiği Ebû Hüreyre (R.A.)'ın hadisi bu hadisin şâhidi durumundadır. Yâni aynı metin orada bulunur ve böylece hadis te'yid edilmiş olur.

٤٠٦٠ – حدثنا أبو مصعب . ثنا عبد الرحمن بن زيد بن أسلم عن أبي حازم بن دينار ، عن سهل بن سعد ؛ أنه سمع النبي ﷺ يقول « يكون في آخر أمتي خسف ومسخ وقذف » .

في الزوائد : إسناده ضعيف ، لضعف عبد الرحمن بن زيد بن أسلم .

TERCEMESİ

4060) "... Sehl bin Sa'd (es-Sâidî) *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre kendisi Peygamber *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)*'den şöyle buyurduğunu işitmiştir:

Benim ümmetimin sonunda yere batmak, mesih (hayvan sûretine) çevrilmek ve taşlanmak (azâbı) olur."

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Râvi Abdurrahmân bin Zeyd bin Eslem'in zayıflığı sebebiyle bunun senedi zayıftır.

٤٠٦١ – حدثنا محمد بن بشار ومحمد بن المثنى ، قالا : ثنا أبو عاصم . ثنا حيوة ابن شريح . ثنا أبو صخر عن نافع ؛ أن رجلا أتى ابن عمر فقال : إن فلانا يقرؤك السلام . قال : إنه بلغني أنه قد أحدث . فإن كان قد أحدث ، فلا تقرئه مني السلام . فإني سمعت رسول الله ﷺ يقول « يكون في أمتي (أو في هذه الأمة) مسخ وخسف وقذف » وذلك في أهل القدر .

TERCEMESİ

4061) "... Nâfi *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre bir adam (bir gün) İbn-i Ömer *(Radıyallâhü anhümâ)*'nın yanına gelerek:

Falan adam size selâm eder, diyerek birisinin selâmını tebliğ etti. (Fakat) İbn-i Ömer (buna cevaben):

O adamın dinden olmayan bir şeyi dine soktuğu haberi bana ulaştı. Eğer o adam hakikaten (bir bid'at) icad etti ise sen benden ona selâm götürme. Çünkü ben Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'den şu buyruğu işittim:

Benim ümmetimde (veyâ bu ümmette) mesih (hayvan sûretine çevirilme), yere batma ve taşlanma (azâbı) olur. Bu (cezâ) kaderi inkâr edenler hakkındadır."

٤٠٦٢ — حدثنا أبو كريب . ثنا أبو معاوية ومحمد بن فضيل ، عن الحسن بن عمرو ، عن أبي الزبير ، عن عبد الله بن عمرو ؛ قال : قال رسول الله ﷺ « يكون في أمتي خسف ومسخ وقذف » .

في الزوائد : رجال إسناده ثقات . إلا أنه منقطع . وأبو الزبير اسمه محمد بن مسلم بن تدرس ، لم يسمع من عبد الله بن عمرو ، قاله ابن معين . وقال أبو حاتم : لم يلقه .

TERCEMESİ

4062) "... Abdullah bin Amr (bin el-Âs) *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

Benim ümmetimde yere batmak, mesih (hayvan sûretine çevirilme) ve taşlanma (azâbı) olur."

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Bunun senedindeki râviler güvenilir zâtlardır. Fakat sened munkatidir, kopuktur. Çünkü Muhammed bin Müslim bin Tedrüs isimli Ebü'z-Zübeyr, Abdullah bin Amr (R.A.)'den hadis işitmemiştir. Bu durumu İbn-i Muin söylemiştir. Ebû Hâtem de: Bu râvi Abdullah bin Amr (R.A.) ile buluşmamış, demiştir.

İZAHI

Bu bâbta geçen hadisler Zevâid nevindendir. Ancak 4061 nolu hadisi Tirmizî de Kader bölümünde rivâyet etmiştir. Bu hadislerde geçen Mesh, Hasf ve Kazf kelimelerini kısaca açıklayalım:

Mesh: İnsanın hayvan sûretine sokulmasıdır. Buna Mesh-i Sûrî, yâni sûret ve şekil meshi denilir. Eski ümmetlerde bir takım günahları işleyen bâzı insanlar bu cezâya çarptırılarak maymun veyâ domuz şekline çevirilmişlerdi.

Bir de Mesh-i mânevî vardır. Yâni bâzı insanlar işledikleri çirkin bir takım günahlardan dolayı insan şeklinde olsalar bile mânevî yön-

den hayvanlaşmış ve kalbleri hayvan kalbine dönüşmüş olur. Durum ve davranışları, ahlâk ve karekterleri açısından da insanlardan ziyâde hayvanlara benzerler. Hattâ basîreti açık mübârek insanlar bu güruha baktığı zaman yüzlerinde imân nûrunun izini görmediklerinden ve yüzlerini çok çirkin ve tiksindirici olarak gördüklerinden dolayı onların mânevî yönden mesh edildiklerini sezebilirler.

Sindî: Buradaki Mesh'ten maksad ya Mesh-i Sûrî'dir veyâ Mesh-i Mânevî'dir der. Tuhfe yazarı, buradaki Mesh'i sûretin değiştirilmesi şeklinde açıklamıştır.

Hasf: Yere batmaktır. Eski ümmetlerin bâzısı işledikleri günahlardan dolayı yere batmak cezâsı ile cezâlandırılmıştır. Bu ümmette de bâzı insanların bu cezâya çarptırılacağı haber verilmektedir. 4055 nolu Huzeyfe (Radıyallâhü anh)'ın hadisinde biri doğuda, biri batıda ve biri de Arabistan yarımadasında olmak üzere meydana gelecek üç Hasf, yâni yere batmak, yerin çökmesi olayları kıyâmetin alâmetlerinden sayılmıştır.

İbnü'l-Melik: Yere batma olayı, depremler bir çok yerde vukû bulmuştur. Ama bu hadisle haber verilen yer çöküntü olayları belki vukû bulmuş olan depremler değil, şiddet ve zarar bakımından daha büyük olanlardır, ileride meydana gelecektir, demiştir.

Kazf: Taşlamaktır. Bilindiği gibi Lût kavmi, livâta - homoseksüel rezâletini bütün uyarılara rağmen bırakmayınca gökten yağan taşlarla cezâlandırıldı ve memleketlerinin altı üstüne geldi. Tuhfe yazarı burada Kazf kelimesini bu şekilde yorumlamıştır.

4061 nolu İbn-i Ömer (Radıyallâhü anhümâ)'nın hadisine dönelim. Bu hadisin sonundaki; وَذَلِكَ فِي أَهْلِ الْقَدَرِ = "Bu (cezâ), kaderi inkâr edenler hakkındadır" cümlesi hadisin metninden bir parça olabilir. Bu takdirde bu cümle Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in buyruğunun bir parçası olur. Tirmizî'nin rivâyetinde bu cümleden yalnız; فِي أَهْلِ الْقَدَرِ parçası bulunur ve hadisin metnindendir. Oradaki ifâde tarzı buradaki cümlenin de hadisin metninden bir parça olması ihtimâlini kuvvetlendirir. Bu sebeple ben tercemede kuvvetli ihtimâli dikkate aldım. Bu cümlenin râviye âit olması ihtimâli de vardır. Elde mevcut Mısır baskısı nüshasında bu cümleyi çift tırnak dışına almakla tashihci Muhammed Fuad Abdulbaki'nin ikinci ihtimâle tarafdar olduğu anlaşılır. Haddi zâtında cümle buna muhtemel olmakla beraber Tir-

m i z î ' deki rivâyet birinci ihtimâli kuvvetlendirir. Allah en iyi bilendir.

Bu hadiste söz konusu edilen "Kader ehli" teriminden maksad Kaderiye mezhebi mensublarıdır. Bu mezhebi benimseyenler Kader'i inkâr ederler. Bunlara göre kul, kendi fiilinin yaratıcısıdır, şer sayılan şeylerin yaratıcısı Allah değil, kullardır. Allah yalnız hayır sayılan şeylerin yaratıcısıdır.

Kader ile ilgili hadisler sünenimizin Mukaddime bölümünün 10. bâbında 76 - 92 numaralarda geçti. Gerekli izah da orada verildi. Burada şunu söylemekle yetineceğim:

Şerhü's-Sünne'de: Kader'e imân etmek farzdır. Kader'e imân şöyledir:

Allah kulların hayır ve şer tüm amellerinin yaratıcısıdır ve kullarını yaratmadan önce amellerini Levh-i Mahfûz'da yazıp tesbit etmiştir. Her türlü amel ve fiiller Allah'ın hüküm ve takdiri, dilemesi ve irâdesiyledir. Ancak şu var ki Allah; imân ve itâata rızâ gösterir ve imân ile itâat karşılığında sevab vermeyi va'd etmiştir. Fakat küfür ve günah işlemeye rızâsı yoktur. Bu kötülükleri işleyenleri cezâlandıracağını bildirmiştir. Kader, ilâhi sırlardan bir sırdır. Yüce Allah, hiç bir meleğe ve hiç bir peygambere bu sırrı açıklamamıştır. Bu itibarla kader mevzuuna dalmak ve bu sırrı akıl yoluyla çözmeye kalkışmak câiz değildir. İnanılması gerekli olan husus şudur: Allah Teâlâ; insanları, cinleri yaratarak iki fırkaya ayırmıştır: Bunlardan birisine lütuf ve ikram olmak üzere âhiret nimetlerini verecektir. Diğer fırkayı adâleti gerçekleştirmek üzere cezâlandıracaktır. Mü'min bu inanç sâhibi olmalıdır, der.

Bu hadiste geçen "İhdâs" icâd etmek demektir. Yâni dinden olmayan bir şeyi dine sokmakla bir şeyi icad etmektir ki bu gibi şeylere bid'at denilir. Kader'i inkâr etmek de bir bid'at'tır. Çünkü dinde böyle bir şey yoktur. Bilâkis yukarda belirttiğim gibi İslâmiyet'te kader'e imân etmek vardır. İ b n - i Ö m e r (Radıyallâhü anh), selâm gönderen adamın kader'i inkâr ettiği haberini aldığı için selâmını almamış ve «... Benden o adama selâm götürme» biçimindeki sözleriyle ya adamın gönderdiği selâmı kabul etmediğini veyâ ona selâm göndermeyeceğini ifâde etmek istemiştir. Bu cümle her iki şekilde de yorumlanabilir.

Bu hadis, bid'at ehline selâm verilmemesinin ve onlardan gelen selâmı cevabsız bırakmanın meşrûluğuna delâlet eder. Bu tutum, bâtıl bir itikad sâhibi olan kimse için bir uyarı mâhiyetindedir.

(٣٠) باب جيش البيداء

30 — BEYDÂ ORDUSU BÂBI

٤٠٦٣ – حدّثنا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ. ثنا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ عَنْ أُمَيَّةَ بْنِ صَفْوَانَ بْنِ عَبْدِ اللهِ ابْنِ صَفْوَانَ، سَمِعَ جَدَّهُ عَبْدَ اللهِ بْنَ صَفْوَانَ يَقُولُ: أَخْبَرَتْنِي حَفْصَةُ أَنَّهَا سَمِعَتْ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ «لَيَؤُمَّنَّ هٰذَا الْبَيْتَ جَيْشٌ يَغْزُونَهُ. حَتَّى إِذَا كَانُوا بِبَيْدَاءَ مِنَ الْأَرْضِ، خُسِفَ بِأَوْسَطِهِمْ. وَيَتَنَادَى أَوَّلُهُمْ آخِرَهُمْ. فَيُخْسَفُ بِهِمْ. فَلَا يَبْقَى مِنْهُمْ إِلَّا الشَّرِيدُ الَّذِي يُخْبِرُ عَنْهُمْ».

فَلَمَّا جَاءَ جَيْشُ الْحَجَّاجِ، ظَنَنَّا أَنَّهُمْ هُمْ. فَقَالَ رَجُلٌ: أَشْهَدُ عَلَيْكَ أَنَّكَ لَمْ تَكْذِبْ عَلَى حَفْصَةَ، وَأَنَّ حَفْصَةَ لَمْ تَكْذِبْ عَلَى النَّبِيِّ ﷺ.

TERCEMESİ

4063) "... Abdullah bin Safvân (bin Ümeyye bin Halef) *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan; Şöyle demiştir :

(Mü'minlerin anası) Hafsa (Radıyallâhü anhâ), bana Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'den şu hadîsi işittiğini haber verdi:

"(Son zamanlarda) Muhakkak bir ordu şu Ka'be'yi yıkmayı kasdedecektir. Nihâyet o güruh Beydâ denilen yere geldikleri zaman onların orta tabakası yere batırılır ve önde gidenleri arkadakilerine haykırışta bulunur. Sonra onlar da yere batırılır. Artık kaçıp da kendilerinden haber verecek olandan başka onlardan hiç kimse kalmaz.»

(Abdullah bin Safvân) demiştir ki: Sonra Haccâc (bin Yûsuf'un) ordusu gelince biz o gürûhun bu ordu olduğunu sandık. Sonra (bu ordunun yere batırılmaması sebebiyle o gürûh olmadığı anlaşılınca) bir adam (bana) : Ben senin Hafsa (Radıyallâhü anhâ) adına yalan söylemediğine ve Hafsa (Radıyallâhü anhâ)'nın da Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) adına yalan söylemediğine şâhidlik ederim, dedi."

٤٠٦٤ – حدّثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثنا الْفَضْلُ بْنُ دُكَيْنٍ. ثنا سُفْيَانُ عَنْ

سَلَمَةَ بْنِ كُهَيْلٍ ، عَنْ أَبِي إِدْرِيسَ الْمُرْهِبِيِّ ، عَنْ مُسْلِمِ بْنِ صَفْوَانَ ، عَنْ صَفِيَّةَ ، قَالَتْ :
قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « لَا يَنْتَهِي النَّاسُ عَنْ غَزْوِ هٰذَا الْبَيْتِ ، حَتَّى يَغْزُوَ جَيْشٌ .
حَتَّى إِذَا كَانُوا بِالْبَيْدَاءِ (أَوْ بَيْدَاءَ مِنَ الْأَرْضِ) خُسِفَ بِأَوَّلِهِمْ وَآخِرِهِمْ . وَلَمْ يَنْجُ
أَوْسَطُهُمْ » .
قُلْتُ : فَإِنْ كَانَ فِيهِمْ مَنْ يُكْرَهُ ؟ قَالَ « يَبْعَثُهُمُ اللهُ عَلَى مَا فِي أَنْفُسِهِمْ » .

T E R C E M E S İ

4064) "... (Mü'minlerin anası) Safiyye *(Radıyallâhü anhâ)*'dan rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* :

«İnsanlar şu Ka'be'yi yıkmak için savaş etmekten vazgeçmeyecekler. Nihâyet bir ordu (bu maksadla) savaşmaya gidip Beydâ denilen mevkie (veyâ hiç bir bitki olmayan dümdüz bir arâziye) varınca onların önde gidenleri ve arkada olanları yere batırılır ve ortada olanlar da kurtulamaz (yâni hepsi yere batırılır), buyurdu.

(Safiyye demiştir ki :) Ben : Eğer onların içinde zorla götürülen olursa (onun durumu ne olacak)? diye sordum. O buyurdu ki :

«Allah (kıyâmet günü) onları niyetlerine göre diriltir.»"

٤٠٦٥ — حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الصَّبَّاحِ ، وَنَصْرُ بْنُ عَلِيٍّ ، وَهٰرُونُ بْنُ عَبْدِ اللهِ الْحَمَّالُ ،
قَالُوا : ثنا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سُوقَةَ ، سَمِعَ نَافِعَ بْنَ جُبَيْرٍ يُخْبِرُ عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ ؛
قَالَتْ : ذَكَرَ النَّبِيُّ ﷺ الْجَيْشَ الَّذِي يُخْسَفُ بِهِمْ . فَقَالَتْ أُمُّ سَلَمَةَ : يَا رَسُولَ اللهِ !
لَعَلَّ فِيهِمُ الْمُكْرَهُ ؟ قَالَ : « إِنَّهُمْ يُبْعَثُونَ عَلَى نِيَّاتِهِمْ » .

T E R C E M E S İ

4065) "... (Mü'minlerin anası) Ümmü Seleme *(Radıyallâhü anhâ)*'dan rivâyet edildiğine göre :

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) yere batırılacak ordudan bahsetti. Bunun üzerine Ümmü Seleme (Radıyallâhü anhâ) :

Yâ Resûlallah! O ordunun içinde (kendilerine katılmaya) zorlanmış kimse olabilir (onun hâli ne olacak)? diye sordu. O :

Onlar (kıyâmet günü) niyetlerine göre diriltilirler buyurdu."

İZAHI

Bu bâbın birinci ve sonuncu hadîsleri Müslim tarafından da rivâyet edilmiştir. İkinci hadîs ise Tirmizî ve Ahmed tarafından da rivâyet edilmiştir.

Beydâ: Mekke ile Medine arasında bir mevkiin ismi olduğu gibi hiç bir bitki olmayan dümdüz arâziye de denilir.

Birinci hadîste sözü edilen Haccâc, Emevî halîfelerinden Abdülmelik bin Mervân (646-715) tarafından Hicâz vâliliğine atanan Yûsuf oğlu Haccâc (661 - 714) tır. Haccâc'ın ordusu, Mekke'de halifeliğini ilân eden Abdullah bin Zübeyr (Radıyallâhü anhmâ)'i katletmek üzere hicretin 72. yılı Mekke'ye yürümüş ve Mescid-i Harâm'a sığınan Abdullah bin Zübeyr (Radıyallâhü anhümâ)'i uzun süre muhâsara altında tutarak nihâyet hicretin 73. yılı katletmiştir. Bu müessif olayla ilgili gerekli bilgi târih kitablarında bulunur. Biz sâdece hadîste Abdullah bin Safvân (Radıyallâhü anhümâ)'nın değindiği noktayı belirtmekle yetinelim:

Haccâc'ın ordusu Mekke üzerine yürüdüğünde hadislerde yere batırılacağı haber verilmiş olan ordu olduğu sanılmıştı. Fakat bu ordu yere batırılmayınca o güruh olmadığı anlaşılmıştı.

Nevevî şöyle der: Yâni o orduda bulunanlar niyetlerine göre diriltilirler ve herkes niyetine göre kıyâmet günü karşılık bulur. Bu hadîs, zâlimlerden uzak durmanın, onlarla görüşmekten sakınmanın gerekliliğine delâlet eder. Bâtıl yolda olanların beraberinde bulunanlar iyi niyetli olsa bile felâkete uğrayabilir. Nitekim o ordunun içinde bulunanlar cebir ve zorlama ile aralarına katılmış olsalar bile yere batırılma felâketinden kurtulamazlar. Ancak niyetleri iyi olup baskı neticesinde o sefere katıldıkları için kıyâmet günü niyetlerine göre muâmele görürler.

Bir Hâl Tercemesi

Birinci hadîsin râvisi Abdullah bin Safvân (R.A.) bin Ümeyye bin Halef, eşrâftandır. Kendisi babasından, hadîs rivâyetinde bulunduğu gibi, Ömer (R.A.) ve Hafsa (R.A.)'dan da rivâyette bulunmuştur. Kendisinden de torunu Ümeyye bin Safvân, İbn-i Ebî Melike ve Zührî rivâyet etmişlerdir. Bu zât hicretin 73. yılı Abdullah bin Zübeyr (R.A.) ile beraber katledildi. (Hulâsa, 202)

(٣١) باب دابة الأرض

31 — DABBETÜ'L-ARD BÂBI

٤٠٦٦ – حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة . ثنا يونس بن محمد . ثنا حماد بن سلمة عن علي بن زيد، عن أوس بن خالد، عن أبي هريرة؛ أن رسول الله ﷺ قال «تخرج الدابة ومعها خاتم سليمان بن داود، وعصا موسى بن عمران، عليهما السلام. فتجلو وجه المؤمن بالعصا . وتخطم أنف الكافر بالخاتم ، حتى أن أهل الحواء ليجتمعون . فيقول هذا : يا مؤمن ! ويقول هذا : يا كافر ! » .

قال أبو الحسن القطان : حدثناه إبراهيم بن يحيى . ثنا موسى بن إسماعيل . ثنا حماد ابن سلمة . فذكر نحوه . وقال فيه مرة . فيقول هذا : يا مؤمن ! وهذا : يا كافر !

TERCEMESİ

4066) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre: Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

Dâbbe, Süleymân bin Dâvûd'un mührü ve Mûsâ bin İmrân'ın asâsı (Aleyhimesselâm) beraberinde olarak çıkar, asâ ile mü'minin yüzünü parlatır ve mühürü kâfirin burnuna vurup damgalar. (Mü'min ile kâfiri bu şekilde ayırdedecek) öyle ki oba halkı toplanacak da bu: Ya mü'min! diyecek, şu da: Ya kâfir! diyecektir.

Ebü'l-Hasan el-Kattân ... senediyle Hammâd bin Seleme'den bu hadisin mislini rivâyet etti ve bir defasında (son cümleyi) şöyle nakletti:

(Oba halkı toplanacak da) **bu: Ya Mü'min! ve şu: Ya Kâfir! diyecek."**

٤٠٦٧ – حدثنا أبو غسان ، محمد بن عمرو ، زنيج . ثنا أبو تميلة . ثنا خالد بن عبيد . ثنا عبد الله بن بريدة عن أبيه ؛ قال : ذهب بي رسول الله ﷺ إلى موضع بالبادية ، قريب من مكة . فإذا أرض يابسة ، حولها رمل . فقال رسول الله ﷺ « تخرج الدابة من هذا الموضع » . فإذا فتر في شبر .

قَالَ ابْنُ بُرَيْدَةَ : فَحَجَجْتُ بَعْدَ ذٰلِكَ بِسِنِينَ . فَأَرَانَا عَصًا لَهُ . فَإِذَا هُوَ بِعَصَايَ هٰذِهِ . هٰكَذَا وَهٰكَذَا .

في الزوائد : هذا إسناده ضعيف . لأن خالد بن عبيد ، قال البخاري : في حديثه نظر . وقال ابن حبان والحاكم : يحدث عن أنس بأحاديث موضوعة .

TERCEMESİ

4067) "... Abdullah bin Büreyde'nin babası (Büreyde bin el-Husayb) *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan; Şöyle demiştir:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) (bir gün) beni Mekke'ye yakın Bâdiye'de bir yere götürdü. Baktım ki etrafında kum bulunan kupkuru bir yerdir. Sonra Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem):

«Dâbbe, bu yerden çıkacaktır», buyurdu. İşâret buyurulan yerin eni ve boyu birer karıştı.

İbn-i Büreyde demiştir ki: Bundan birkaç yıl sonra hacca gittim. Babam (o sahânın eni ve boyu uzunluğunda) bir âsasını bize gösterdi. Baktım ki o âsa benim bu âsam ile şu ve bu kadardır."

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Bunun senedi zayıftır. Çünkü Hâlid bin Ubeyd hakkında Buhârî: Onun hadisi üzerinde düşünmek gerekir, demiştir. İbn-i Hibbân ve Hâkim de: O, bir takım mevzû hadisleri Enes (R.A.)'e atfen anlatır, demişlerdir.

İZAHI

Bu bâbın ilk hadisini Tirmizî Tefsîr kitâbının Neml sûresi bölümünde rivâyet etmiştir. Tuhfe yazarının beyânına göre Ahmed ve Ebû Dâvûd-ı Tayâlisî de bunu rivâyet etmişlerdir. İkinci hadis ise nottan da anlaşılacağı üzere Zevâid nevindendir.

Bu hadislerde çıkacağı haber verilen Dâbbetü'l-Ard, Neml sûresinin 82. âyetinde çıkarılacağı haber verilen Dâbbe'dir. Bu âyet ve meâli şöyledir:

وَإِذَا وَقَعَ الْقَوْلُ عَلَيْهِمْ أَخْرَجْنَا لَهُمْ دَابَّةً مِنَ الْأَرْضِ تُكَلِّمُهُمْ أَنَّ النَّاسَ كَانُوا بِآيَاتِنَا لَا يُوقِنُونَ

"Ve (kıyâmetin kopacağına dâir) o sözün, üzerlerine vukûu yaklaştığı zaman, onlar için yerden öyle bir dâbbe çıkarırız ki insanların

âyetlerimize kesin olarak inanmamış olduklarını kendilerine söyler." (82)

Dâbbetü'l-Ard'ın yerden çıkması 4055. hadiste beyân edildiği gibi kıyâmetin alâmetlerindendir. F a h r ü ' d - D i n - i R â z i bu âyetin tefsiri bölümünde kıyâmetin alâmetlerinden olan Dâbbetü'l-Ard hakkında ilim adamlarının söylemiş oldukları sözleri nakletmektedir. Onun özetini buraya aktarmayı uygun buldum.

Müfessir şöyle der:

İlim adamları Dâbbetü'l-Ard hakkında çeşitli yönlerden konuşmuşlardır. Bu yönlerden birisi: Bu hayvanın yapısının mikdarı hakkındadır. Bir hadîse göre uzunluğu altmış ziradır. Başının bulutlara değdiği rivâyet olunmuştur. E b û H ü r e y r e (Radıyallâhü anh)'den rivâyet edilen bir hadîse göre iki boynuzunun arası bir fersah kadardır.

İkinci yön: Onun yaratılış şekline dâirdir. Dört ayaklı, derisinin tüy ve kılla kaplı ve iki kanatlı olduğu rivâyet olunmuştur. İ b n - i Ç ü r e y c ' den yapılan rivâyete göre başı; öküz başına, gözü: domuz gözüne, kulağı; fil kulağına, boynuzu; deve boynuzuna, göğsü: arslan göğsüne, rengi; pars rengine, böğürü; inek böğürüne, kuyruğu; koç kuyruğuna ve ayağı; deve ayağına benzer.

Üçüncü yön: Onun yerden çıkışı hakkındadır. A l i (Radıyallâhü anh)'den rivâyete göre yerden çıkışı üç gün sürer. E l - H a s a n ' den de böyle bir rivâyet vardır.

Dördüncüsü: Onun çıkacağı yer ile ilgilidir. Bir rivâyete göre M e s c i d - i H a r â m ' dan çıkacak. Diğer bir rivâyete göre S a f â tepesinden çıkacak ve Arapça konuşacaktır.

Beşincisi: Kaç defa çıkacağı hakkındadır. Bir rivâyete göre, üç defa çıkacaktır. Önce Y e m e n' de çıkacak ve bir süre sonra gizlenecek. Sonra B â d i y e ' de çıkacak ve uzun bir süre gizlenecek. Sonra cemaat M e s c i d - i H a r â m ' da iken H a c e r - i E s v e d köşesinin hizâsından ve M a h z û m oğulları binâsının karşısındaki yerden çıkacak. Cemâatin bir kısmı kaçacak, diğer bir kısmı duracaktır.

Müfessir R â z i yukardaki sözleri naklettikten sonra: Bilmiş ol ki Kur'ân-ı Kerîm'de yukarda anlatılan hususlardan herhangi birisine delâlet eden bir şey yoktur Bu hususlarla ilgili olarak Resülullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) tarafından buyurulduğu sâbit olan sahîh hadîs varsa kabul edilir. Aksi takdirde bu sözlere iltifat edilmez, der.

(٣٢) باب طلوع الشمس من مغربها

32 — GÜNEŞİN BATTIĞI YERDEN DOĞMASI BÂBI

٤٠٦٨ – حدّثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثنا مُحَمَّدُ بْنُ فُضَيْلٍ عَنْ عُمَارَةَ بْنِ الْقَعْقَاعِ، عَنْ أَبِي زُرْعَةَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ «لَا تَقُومُ السَّاعَةُ حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ مِنْ مَغْرِبِهَا فَإِذَا طَلَعَتْ وَرَآهَا النَّاسُ، آمَنَ مَنْ عَلَيْهَا. فَذَلِكَ حِينَ لَا يَنْفَعُ نَفْسًا إِيمَانُهَا لَمْ تَكُنْ آمَنَتْ مِنْ قَبْلُ».

TERCEMESİ

4068) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Ben, Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'den şu buyruğu buyururken işittim:

«Güneş battığı yerden doğmadıkça kıyâmet kopmayacaktır. O (battığı yerden) doğup da insanlar onu görünce yer yüzünde olan (tüm) insanlar imân edecektir. İşte o zaman, daha önce imân etmiş olmayan hiç bir kimseye (o günkü) imânının fayda vermeyeceği zamandır.»"

٤٠٦٩ – حدّثنا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ. ثنا وَكِيعٌ. ثنا سُفْيَانُ عَنْ أَبِي حَيَّانَ التَّيْمِيِّ، عَنْ أَبِي زُرْعَةَ بْنِ عَمْرِو بْنِ جَرِيرٍ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عَمْرٍو؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ «أَوَّلُ الْآيَاتِ خُرُوجًا، طُلُوعُ الشَّمْسِ مِنْ مَغْرِبِهَا. وَخُرُوجُ الدَّابَّةِ عَلَى النَّاسِ، ضُحًى».

قَالَ عَبْدُ اللهِ: فَأَيَّتُهُمَا مَا خَرَجَتْ قَبْلَ الْأُخْرَى، فَالْأُخْرَى مِنْهَا قَرِيبٌ.

قَالَ عَبْدُ اللهِ: وَلَا أَظُنُّهَا إِلَّا طُلُوعَ الشَّمْسِ مِنْ مَغْرِبِهَا.

TERCEMESİ

4069) "... Abdullah bin Amr (bin el-Âs) *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

Kıyâmet alâmetlerinden ilk meydana gelecek olanı güneşin battığı yerden doğması ve Dâbbe'nin kuşluk vaktinde insanlara (yerden) çıkmasıdır.

(Ebû Zur'a demiştir ki :) **Abdullah** (bin Amr bin el-Âs) : **Artık bu iki alâmetten hangisi diğerinden önce çıkarsa diğeri ona yakındır,** dedi.

(Ebû Zur'a demiştir ki :) **Abdullah** (bin Amr bin el-Âs) : **Ben** (bu iki alâmetten) **ilk çıkacak olan alâmetin ancak güneşin battığı yerden çıkması olduğunu sanırım,** dedi."

٤٠٧٠ — حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ . ثنا عُبَيْدُ اللهِ بْنُ مُوسَى ، عَنْ إِسْرَائِيلَ ،
عَنْ عَاصِمٍ ، عَنْ زِرٍّ ، عَنْ صَفْوَانَ بْنِ عَسَّالٍ ؛ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « إِنَّ مِنْ قِبَلِ
مَغْرِبِ الشَّمْسِ بَابًا مَفْتُوحًا . عَرْضُهُ سَبْعُونَ سَنَةً . فَلَا يَزَالُ ذَلِكَ الْبَابُ مَفْتُوحًا لِلتَّوْبَةِ ،
حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ مِنْ نَحْوِهِ . فَإِذَا طَلَعَتْ مِنْ نَحْوِهِ ، لَمْ يَنْفَعْ نَفْسًا إِيمَانُهَا لَمْ تَكُنْ
آمَنَتْ مِنْ قَبْلُ أَوْ كَسَبَتْ فِي إِيمَانِهَا خَيْرًا » .

TERCEMESİ

4070) "... Safvân bin Assâl *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir :

Şüphesiz, güneşin battığı yer tarafında yetmiş yıllık mesâfe genişliğinde açılmış (durumda) bir kapı vardır. Güneş o kapı tarafından doğuncaya kadar o kapı tevbe(nin kabûlü) için dâima açık olacaktır. Güneş o kapı tarafından doğunca, daha önce imân etmiş olmayan veyâ imânında bir hayır kazanmış olmayan hiç bir kimseye (o günkü) imânı fayda vermeyecektir."

İZAHI

Bu bâbın ilk hadisi; B u h â r i , M ü s l i m , E b û D â v û d ve N e s â î tarafından da rivâyet edilmiştir. İkinci hadis; M ü s l i m ve E b û D â v û d tarafından da rivâyet edilmiştir. Üçüncü hadisin başkaca kim tarafından rivâyet edildiğine bakılmalıdır.

İlk ve son hadisler güneşin battığı yerden doğmasiyle tevbe kapısının kapanacağına ve ondan sonra imân etmenin veyâ isyânkâr ki-

şinin tevbe etmesinin hiç bir fayda sağlamayacağına delâlet eder. Güneş battığı yerden doğunca tevbenin de kabul olunmayacağı husûsu müellifimizin birinci hadîsinde belirtilmemiş ise de Müslim ve Ebû Dâvûd'un rivâyetlerinde olduğu gibi bâzı rivâyetlerde belirtildiğinden dolayı bu hükmün ilk hadisten de çıktığını ifâde ettim. Zâten bu iki hadisin sonunda, En'âm sûresinin 158. âyetine işâret buyurulmuştur. Âyet-i Kerîme'nin konuya ilişkin Nazm-ı Celîl'i ve meâli şöyledir:

يَوْمَ يَأْتِي بَعْضُ آيَاتِ رَبِّكَ لَا يَنْفَعُ نَفْسًا إِيمَانُهَا لَمْ تَكُنْ آمَنَتْ مِنْ قَبْلُ أَوْ كَسَبَتْ فِي إِيمَانِهَا خَيْرًا

"... Rabbinin (kıyâmet) alâmetlerinden biri geldiği gün daha önce imân etmiş olmayan veyâ imânında bir hayır kazanmış olmayan hiç bir kimseye (o günkü) imânı bir fayda vermeyecektir..." (158)

Bu hadisler ve benzeri hadisler mezkûr âyette işâret buyurulan alâmetin güneşin battığı yerden doğması alâmeti olduğuna delâlet ederler.

Bu âyet ile ilgili geniş bilgi için tefsir kitablarına mürâcaat edilmelidir.

Güneşin battığı yerden doğması gibi kıyâmet alâmetlerine dâir hadisler, fıkıhçı, hadisçi ve kelâmcı olan Ehl-i Sünnet mezhebine mensup tüm âlimlerce zâhiri mânâlarıyla kabul edilmiş ve başka türlü yorumlanmamıştır.

İkinci hadise göre görülecek ilk kıyâmet alâmetleri; güneşin battığı yerden doğması ve Dâbbetü'l-Ard'ın yerden çıkmasıdır. Bu iki alâmetin arasında uzun bir zaman olmayacaktır. Bilindiği gibi Deccâl'ın meydana çıkması, İsâ (Aleyhisselâm)'ın inmesi gibi alâmetler de vardır. İsâ (Aleyhisselâm) gökten indiği zaman İslâmiyet gelişecek ve kâfirler de müslümanlığı kabul etmek sûretiyle din birliği sağlanmış olacaktır. Bu itibarla eğer güneşin battığı yerden doğması alâmeti Deccâl ve İsâ (Aleyhisselâm)'ın zamanlarından önce vukû bulursa, İsâ (Aleyhisselâm) döneminde kâfirlerin imân etmesi kendilerine bir yarar sağlamıyacak ve dolayısıyle din birliği de olmayacaktır. Bu nedenle bâzı ilim adamları bu hadisi şöyle yorumlamışlardır:

Kıyâmet alâmetlerinin bir kısmı kıyâmet gününün yaklaştığına delâlet eder. Diğer bir kısmı da kıyâmetin kopacağına ve varlığına delâlet eder. Deccâl'ın çıkması ve İsâ (Aleyhisselâm)'ın in-

mesi birinci kısım alâmetlerdendir. Güneşin battığı yerden doğması gibi alâmetler de ikinci kısım alâmetlerdendir. Şu halde güneşin battığı yerden doğması ikinci kısım alâmetlerin ilkidir. Avnü'l-Mabûd yazarının beyânına göre Beyhaki bu yorumları nakletmiştir.

El-Alkami'nin naklen beyânına göre İbn-i Kesir de şöyle yorum yapmıştır:

Bu hadîsten maksad insanların alışkın olmadığı ilk alâmet güneşin batıdan doğması veyâ Dâbbetü'l-Ard'ın çıkmasıdır. Deccâl, İsâ (Aleyhisselâm) ve Ye'cûc ile Me'cûc ise beşer olmaları itibariyle insanların alışkın olduğu ve acâib karşılamadığı alâmetlerdendir. Bu alâmetler daha önce meydana gelecektir. Dâbbetü'l-Ard'ın acâib ve garîb bir mahlûk olarak meydana çıkması, hayvan olduğu halde insanlarla konuşması, onlara imân veyâ küfür alâmetini takması, nişanlaması, olağan dışı olaylardır. Bu, yer yüzünde meydana gelecek acâib alâmetlerin ilkidir. Güneşin âdeti hilâfına battığı yerden doğması olayı da gökte meydana gelecek acâib alâmetlerin ilkidir.

(٣٣) باب فتنة الدجال وخروج عيسى بن مريم وخروج يأجوج ومأجوج

33 — DECCÂL'IN FİTNESİ, MERYEM OĞLU İSÂ ALEYHİSSELÂM'IN (İNİP) MEYDANA ÇIKMASI VE YE'CÛC İLE ME'CÛC'UN ÇIKMASI BÂBI

٤٠٧١ — حدثنا محمد بن عبد الله بن نمير، وعلي بن محمد، قالا: ثنا أبو معاوية. ثنا الأعمش عن شقيق، عن حذيفة؛ قال: قال رسول الله ﷺ «الدجال أعور عين اليسرى. جفال الشعر. معه جنة ونار. فناره جنة، وجنته نار».

TERCEMESİ

4071) "... Huzeyfe (bin el-Yemân) *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

Deccâl, sol gözü sakattır, saçı çoktur. Beraberinde bir cennet ve bir cehennem vardır. Onun cehennemi bir cennet, cenneti de bir cehennemdir."

İZAHI

Bu hadisi Müslim de rivâyet etmiştir. Bu hadise göre Deccâl'ın sol gözü sakattır. Buhârî ve Müslim'in rivâyet

ettikleri İ b n - i Ö m e r (Radıyallâhü anhümâ)'nın bir hadisinde ise D e c c â l ' ın sağ gözünün sakat olduğu belirtilmektedir. Her iki şekilde başka hadisler de mevcuttur. İ b n - i A b d i l b e r; B u h â r î ile M ü s l i m ' in ittifakla rivâyet ettikleri İ b n - i Ö m e r (Radıyallâhü anhümâ)'nın hadîsini tercih ederek bunun daha kuvvetli olduğunu beyân etmiştir. Fakat Tuhfe'de belirtildiği gibi K a d ı I y â z rivâyetler arasında görülen zâhiri ihtilâfı şöyle gidermiştir: A'ver: Kusurlu ve ayıblı olan şey demektir. Avrâ da bunun müennesidir. İ b n - i Ö m e r (Radıyallâhü anhümâ)'nın hadîsinde D e c c â l ' ın sağ gözünün sakat olduğu, yâni kör olduğu belirtilmiştir.

Tâfie: Göremez duruma gelmiş olan göz demektir.

Tâfiye: Dışarı çıkmış vaziyette olup biraz gören göz demektir. Gözün dışarıya fırlamış gibi görünümü ve az görmesi de göz için bir kusur ve ayıp sayılır. H u z e y f e (Radıyallâhü anh)'ın hadisinden maksad D e c c â l ' ın sol gözünün böyle olduğunu ifâde etmektir. Çünkü böyle göze de A'ver denilir.

N e v e v î, K â d ı I y â z ' ın bu yorumunun güzel olduğunu beyân ederek tasvib etmiştir.

٤٠٧٢ – حدثنا نَصْرُ بْنُ عَلِيٍّ الْجَهْضَمِيُّ ، وَمُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ ، وَمُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى ، قَالُوا : ثنا رَوْحُ بْنُ عُبَادَةَ . ثنا سَعِيدُ بْنُ أَبِي عَرُوبَةَ عَنْ أَبِي التَّيَّاحِ ، عَنِ الْمُغِيرَةِ بْنِ سُبَيْعٍ ، عَنْ عَمْرِو بْنِ حُرَيْثٍ عَنْ أَبِي بَكْرٍ الصِّدِّيقِ ؛ قَالَ : حَدَّثَنَا رَسُولُ اللهِ ﷺ « أَنَّ الدَّجَّالَ يَخْرُجُ مِنْ أَرْضٍ بِالْمَشْرِقِ ، يُقَالُ لَهَا خُرَاسَانُ . يَتْبَعُهُ أَقْوَامٌ ، كَأَنَّ وُجُوهَهُمُ الْمَجَانُّ الْمُطْرَقَةُ » .

T E R C E M E S İ

4072) "... Ebû Bekr-i Sıddîk *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), bize Deccâl'ın doğuda Hurâsân denilen bir yerden çıkacağını kendisine yüzleri deri ile kaplanmış kalkanlar gibi (yuvarlak, geniş, elmacıkları yüksek) kavimlerin tabi olacağını beyân buyurdu."

İ Z A H I

Bu hadisi; T i r m i z i, A h m e d ve H â k i m de rivâyet etmişlerdir.

Mecânn : Micenn'in çoğuludur, kalkanlar demektir.

Mutarraka ve Mutraka : Dış yüzü deri ile kaplanmış kalkan demektir.

Tırâk : Kalkanın büyüklüğüne göre kesilip dış yüzüne yapıştırılan deri demektir.

Hurâsân'dan çıkacak Deccâl'a uyup ona iltihak edecek kavimlerin yüzleri bu nevi kalkanlara benzetilmiştir. Tuhfe yazarı bu benzetmenin izahı bölümünde : Yâni o kavimlerin yüzleri geniş ve elmacıkları yüksektir. Mâverâünnehir halkının yüzleri genellikle böyledir, demiştir.

٤٠٧٣ — حدثنا محمد بن عبد الله بن نمير، وعلي بن محمد، قالا: ثنا وكيع. ثنا إسماعيل بن أبي خالد عن قيس بن أبي حازم، عن المغيرة بن شعبة؛ قال: ما سأل أحد النبي ﷺ، عن الدجال أكثر مما سألته (وقال ابن نمير: أشد سؤالا مني). فقال لي «ما تسأل عنه؟» قلت: إنهم يقولون: إن معه الطعام والشراب. قال «هو أهون على الله من ذلك».

TERCEMESİ

4073) "... El-Muğîre bin Şu'be *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir :

Hiç bir kimse Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e Deccâl hakkında benden daha fazla soru sormadı. (Râvi İbn-i Nümeyr kendi rivâyetinde "daha fazla soru" ifâdesi yerine : "Benim sorularımdan daha çetin soru" dedi). Bunun üzerine Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) bana :

«Deccâl hakkında ne soracaksın?» buyurdu. Ben :

Onlar (yâni halk veyâ Ehl-i Kitâb) diyorlar ki : Şüphesiz yiyecek ve içecek (maddeleri) yalnız Deccâl'ın beraberinde bulunur, dedim. O, buyurdu ki :

«Deccâl, Allah nezdinde şu (anlattığı)ndan ehvendir.»"

İZAHI

Bu hadisi Müslim de rivâyet etmiştir. Buhârî de buna yakın cümleler ile rivâyet etmiştir. Hadisteki :

"Deccâl, Allah nezdinde şu (anlattığı)ndan ehvendir" cümlesini Kâdı Iyâz şöyle açıklamıştır: Yâni Deccâl, Allah tarafından kendisine verilmiş olan olağanüstü güçle mü'minleri sapıtmadan ve inananların kalblerine şüphe sokmaktan âcizdir, önemsizdir. Deccâl'ın hareketleri bilâkis mü'minlerin imân gücünü arttırır. (Çünkü Deccâl'ın olağanüstü şeyler göstereceği önceden mü'minlere bildirilmiştir. O, kördür. Kendi körlüğünü bile gideremez iken nasıl Allah olabilir. Diğer taraftan gelecek hadislerde beyân buyurulduğu gibi öldürüp dirilteceği mü'mine: Artık bana imân etmelisin deyince o mü'min: Sen Deccâl'sın. Şimdi senin hakkında daha şuurlu hâle geldim, diyecek ve Deccâl tekrar onu öldürmek istiyecek ise de buna gücü yetmeyecktir.)

Sindî de bu cümleyi şöyle yorumlamıştır: Yâni Deccâl tüm yiyecekleri ve içecekleri tekelinde tutmaya muktedir olamayacaktır, bundan âciz kalacaktır.

٤٠٧٤ — حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ نُمَيْرٍ . ثنا أَبِي . ثنا إِسْمَاعِيلُ بْنُ أَبِي خَالِدٍ ، عَنْ مُجَالِدٍ ، عَنِ الشَّعْبِيِّ، عنْ فَاطِمَةَ بِنْتِ قَيْسٍ؛ قَالَتْ: صَلَّى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ ، ذَاتَ يَوْمٍ . وَصَعِدَ الْمِنْبَرَ . وَكَانَ لَا يَصْعَدُ عَلَيْهِ ، قَبْلَ ذٰلِكَ، إِلَّا يَوْمَ الْجُمُعَةِ. فَاشْتَدَّ ذٰلِكَ عَلَى النَّاسِ. فَمِنْ بَيْنِ قَائِمٍ وَجَالِسٍ . فَأَشَارَ إِلَيْهِمْ بِيَدِهِ أَنِ اقْعُدُوا « فَإِنِّي ، وَاللَّهِ ! مَا قُمْتُ مَقَامِي هٰذَا لِأَمْرٍ يَنْفَعُكُمْ ، لِرَغْبَةٍ وَلَا لِرَهْبَةٍ . وَلٰكِنَّ تَمِيمًا الدَّارِيَّ أَتَانِي فَأَخْبَرَنِي خَبَرًا مَنَعَنِي الْقَيْلُولَةَ ، مِنَ الْفَرَحِ وَقُرَّةِ الْعَيْنِ . فَأَحْبَبْتُ أَنْ أَنْشُرَ عَلَيْكُمْ فَرَحَ نَبِيِّكُمْ . أَلَا إِنَّ ابْنَ عَمٍّ لِتَمِيمٍ الدَّارِيِّ أَخْبَرَنِي أَنَّ الرِّيحَ أَلْجَأَتْهُمْ إِلَى جَزِيرَةٍ لَا يَعْرِفُونَهَا . فَقَعَدُوا فِي قَوَارِبِ السَّفِينَةِ . فَخَرَجُوا فِيهَا . فَإِذَا هُمْ بِشَيْءٍ أَهْدَبَ ، أَسْوَدَ . قَالُوا لَهُ : مَا أَنْتَ ؟ قَالَ : أَنَا الْجَسَّاسَةُ . قَالُوا : أَخْبِرِينَا . قَالَتْ : مَا أَنَا بِمُخْبِرَتِكُمْ شَيْئًا . وَلَا سَائِلَتِكُمْ . وَلٰكِنْ هٰذَا الدَّيْرُ ، قَدْ رَمَقْتُمُوهُ . فَأْتُوهُ . فَإِنَّ فِيهِ رَجُلًا بِالْأَشْوَاقِ إِلَى أَنْ تُخْبِرُوهُ وَيُخْبِرَكُمْ . فَأَتَوْهُ فَدَخَلُوا عَلَيْهِ . فَإِذَا هُمْ بِشَيْخٍ مُوثَقٍ ، شَدِيدِ الْوَثَاقِ.

يُظْهِرُ الْحُزْنَ . شَدِيدِ التَّشَكِّي . فَقَالَ لَهُمْ : مِنْ أَيْنَ؟ قَالُوا : مِنَ الشَّامِ . قَالَ : مَافَعَلَتِ الْعَرَبُ؟ قَالُوا : نَحْنُ قَوْمٌ مِنَ الْعَرَبِ . عَمَّ تَسْأَلُ؟ قَالَ : مَا فَعَلَ هٰذَا الرَّجُلُ الَّذِى خَرَجَ فِيكُمْ؟ قَالُوا : خَيْرًا . نَاوَى قَوْمًا . فَأَظْهَرَهُ اللّٰهُ عَلَيْهِمْ . فَأَمْرُهُمُ ، الْيَوْمَ ، جَمِيعٌ : إِلٰهُهُمْ وَاحِدٌ ، وَدِينُهُمْ وَاحِدٌ . قَالَ : مَا فَعَلَتْ عَيْنُ زُغَرَ؟ قَالُوا : خَيْرًا . يَسْقُونَ مِنْهَا زُرُوعَهُمْ . وَيَسْتَقُونَ مِنْهَا لِسَقْيِهِمْ . قَالَ : فَمَا فَعَلَ نَخْلٌ بَيْنَ عَمَّانَ وَبَيْسَانَ؟ قَالُوا : يُطْعِمُ ثَمَرَهُ كُلَّ عَامٍ . قَالَ: فَمَا فَعَلَتْ بُحَيْرَةُ الطَّبَرِيَّةِ؟ قَالُوا : تَدَفَّقُ جَنَبَاتُهَا مِنْ كَثْرَةِ الْمَاءِ. قَالَ ، فَزَفَرَ ثَلَاثَ زَفَرَاتٍ ، ثُمَّ قَالَ : لَوِ انْفَلَتُّ مِنْ وَثَاقِى هٰذَا ، لَمْ أَدَعْ أَرْضًا إِلَّا وَطِئْتُهَا بِرِجْلَىَّ هَاتَيْنِ . إِلَّا طَيْبَةَ . لَيْسَ لِى عَلَيْهَا سَبِيلٌ » . قَالَ النَّبِيُّ ﷺ « إِلَى هٰذَا يَنْتَهِى فَرَحِى . هٰذِهِ طَيْبَةُ . وَالَّذِى نَفْسِى بِيَدِهِ! مَا فِيهَا طَرِيقٌ ضَيِّقٌ وَلَا وَاسِعٌ ، وَلَا سَهْلٌ وَلَا جَبَلٌ ، إِلَّا وَعَلَيْهِ مَلَكٌ شَاهِرٌ سَيْفَهُ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ » .

TERCEMESİ

4074) "... Fâtıma bint-i Kays *(Radıyallâhü anhâ)*'dan; Şöyle demiştir:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) bir gün (mescid'de) namaz kıldı ve (namazdan sonra) minbere çıktı. Ondan önce Cuma günü hâriç hiç minbere çıkmazdı. Bu itibarla O'nun minbere çıkması cemâate çetin geldi (telâşa sebeb oldu). Artık kimisi ayakta, kimisi oturuyor idi. O, oturun diye cemâate eliyle işâret ederek şöyle buyurdu:

Vallahi size menfaat sağlayıcı ne (ganîmet malı gibi) bir rağbet için ne de (düşmana karşı tedbir almayı gerektiren) bir korku nedeniyle burada (sizi toplayıp) oturdum. Velâkin Temîm-i Dârî yanıma geldi ve bana öyle bir haber verdi ki o haber sevinçten ve göz aydınlığından dolayı benim öğle zamanındaki uykuma mâni oldu. Ben de peygamberinizin sevincini sizin üzerinize yaymayı sevdim. Bilmiş olunuz ki: Temîm-i Dârî'nin bir amcası oğlu bana şu haberi iletti: (Onlar bir vapurla denize açılmış iken) rüzgâr onları tanımadıkları bir adaya sığınmaya zorlamış. Onlar da vapurun kayıklarına binerek adaya çıkmışlar. Derken kirpikleri çok yoğun (veyâ çok uzun), siyah bir şey (hayvan) ile karşılaşmışlar ve ona:

Sen nesin? demişler. O:

Ben, Cessâse'yim, demiş. Onlar:

Bize (bir şeyler) anlat, demişler. Cessâse:

Ben ne size bir haber verecek, ne de size (bir şey) soracak durumdayım. Velâkin şu binâyı gördünüz. Oraya gidiniz. Çünkü o binâda sizin ona haber vermenize ve size haber vermeye çok iştiyaklı bir adam vardır, demiş. Bunun üzerine onlar binâya varıp adamın yanına girmişler. Orada şiddetli bir şekilde sıkıca bağlanmış, üzüntüsünü açığa vuran ve hâlinden çok şikâyetçi, yaşlı bir adamla karşılaşmışlar. Adam onlara:

Siz neredensiniz? diye sormuş. Onlar:

Şâm'dan, demişler. Adam:

Arablar ne yaptılar? diye sormuş. Onlar:

Biz Araplardan bir gurubuz. Sen neyi soruyorsun? demişler. Adam:

İçinizde çıkan o adam (yâni Peygamber) ne yaptı? diye sormuş. Onlar:

(O Peygamber) hayır işledi. Bir kavimle mücâdele etti ve neticede Allah O'nu o kavme gâlib kıldı. Bugün Arabların işi derli topludur. Hepsinin İlâh'ı birdir, dinleri birdir, demişler. Adam:

Zügar pınarı ne yaptı? diye sormuş. Onlar:

Hayırlı bir pınardır. Halk o pınar suyu ile ekinlerini sular, arâzileri için ondan su çıkarırlar, demişler. Adam:

Ammân ve Beysân arasındaki hurma bahçeleri ne yaptı? diye sormuş. Onlar:

Her yıl meyvesini verir, demişler. Adam:

Taberiyye gölü ne yaptı? diye sormuş. Onlar:

Suyun çokluğundan dolayı göl sâhillerine taşıyor, demişler. Râvi demiştir ki: Adam bu haberler üzerine üç defa seslice derinden nefes alarak inledikten sonra:

Eğer şu (bağlanmış olduğum) bağdan kurtulursam bu iki ayağımla basmıyacağım bir yer bırakmıyacağım, Ancak Teybe (yâni Medîne-i Münevvere) hâriç. Çünkü Taybe'ye (girebilmek için) bana hiç bir yol yoktur (oraya giremem), dedi.

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) (Deccâl ile ilgili bu haberi naklettikten sonra):

Benim sevincim buraya kadardır. İşte bu belde Taybe'dir. Nefsim kudret elinde olan (Allah)a yemin ederim ki: Medîne'de bulunan dar ve geniş her yolun başında ve her düzlük ve dağın başında kıyâmete dek kılıcını çekerek bekleyen birer melek bulunur, buyurdu."

İZAHI

Bu hadîsi; Müslim, Tirmizî ve Ebû Dâvûd da rivâyet etmişlerdir. Tirmizi ve Ebû Dâvûd'un rivâyet ettikleri metinler nisbeten kısadır. Müslim'in rivâyetinde sözü edilen adamın Deccâl olduğu Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) tarafından belirtilmiştir. Yâni Temîm-i Dârî'-nin anlattığı haber ile bu konuda daha önce Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) tarafından beyân buyurulan haber arasında tam bir mutabakat olduğu, O'nun tarafından ifâde buyurulmuştur.

Tirmizî'nin rivâyetinde adam Deccâl olduğunu bildirmiş, Ebû Dâvûd'un rivâyetinde de Mesîh olduğunu belirtmiştir.

Müslim ve Ebû Dâvûd'un rivâyetlerinde Fâtıma bint-i Kays (Radıyallâhü anhâ) Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in Deccâl'ın doğu tarafından çıkacağını bildirdiğine dâir bölüm de mevcuttur.

Bu hadîste geçen bâzı kelimeleri açıklayalım:

Kaylûle: Öğle uykusu veyâ istirahatıdır.

Kavârib: Kaarib'in çoğuludur. Kaarib; kayık - sandal demektir. Vapurla denize açılanlar, beraberlerinde kayık - sandallar bulundururlar ki ihtiyaç hâlinde onlardan istifâde etsinler.

Ehdeb: Kirpikleri gür ve çok olan veyâ kirpikleri uzun olan kimse demektir.

Cessâse: Câsusluk eden dişi demektir. Adada görülen hayvana bu ismin verilmesi sebebi bir kavle göre Deccâl için haber toplamaya çalışmasıdır. Müslim'in rivâyetinde adaya gidenlere "Çok kıllı bir dâbbe— hayvan —rastladı. Onlar bunun kılının çokluğundan önünü ardından ayıramadılar" denilmektedir. Bu rivâyete göre Cessâse, bir hayvandır. Nevevî: Abdullah bin Amr bin el-Âs (Radıyallâhü anhüm)'den rivâyet edildiğine göre Cessâse Kur'ân-ı Kerîm'de sözü edilen Dâbbetü'l-Ard'dır, demiştir. Dâbbettü'l-Ard ile ilgili gerekli bilgi bu kitâbın 31. bâbında geçti.

Deyr: Kilise ve manastır mânâsınadır. Fakat **Avnü'l-Mabûd** yazarının beyânına göre burada binâ ve mesken mânâsı kasdedilmiştir.

Züğar: Şâm'ın kıble tarafında bir şehrin ismidir. **Ayn-i Züğar** da orada bulunan bir pınardır.

Beysân: Suriye'de bir şehrin ismidir.
Taybe: Medine-i Münevvere'nin adıdır. Diğer bir adı da Tâbe'dir.

Deccâl, Züğar pınarı, Ammân ile Beysân arasındaki hurma bahçeleri ve Taberiyye gölünün durumlarını sormuştur. Bu sorulara verilen cevab karşısında Deccâl'ın söylediği sözler müellifimizin rivâyetinde yoktur. Müslim'in rivâyetine göre bu cevablar verilince Deççâl, Beysân hurmalığının meyve vermemesi ve Taberiyye gölünün suyunun tamamen çekilme ve tükenme zamanının yaklaştığını söylemiştir.

Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in Deccâl ile ilgili bu habere sevinmesinin sebebi hadiste belirtildiği gibi; Medîne-i Münevvere'nin Deccâl'ın şerrinden korunmasının Deccâl tarafından da itiraf edilmesidir. Yoksa zâten bu mübârek belde'nin kıyâmete dek Allah tarafından korunacağını Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) biliyordu ve bu durumu sahâbîlere bildirmişti. Temim-i Dârî ve yakınlarının anlattığı haber de O'nu sevindirmiştir.

Nevevî: Bu hadîs, Temim-i Dârî'nin fazîletine de delâlet eder. Ayrıca; üstün asttan, tâbi olunan zâtın kendisine tâbi olan kimseden rivâyette bulunmasının meşrûluğuna da delâlet eder, demiştir.

Temîm-i Dârî (Radıyallâhü anh)'ın hâl tercemesi 760. hadîsin izahı bölümünde geçti.

Şu noktayı da belirteyim:
Müellifimizin rivâyetine göre Deccâl ile ilgili haberi Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'e arz eden zât Temîm-i Dârî'dir. Ancak buna âit cümleleri tâkip eden bir cümlede Temîm-i Dârî'nin bir amcası oğlu bu haberi arz ettiği ifâde edilmektedir. Muhtemelen Temîm-i Dârî ile amcası oğlu bu haberi birlikte arz etmişlerdir. Şöyle de olabilir: Temîm-i Dârî (Radıyallâhü anh) bu haberi amcası oğlundan naklen bildirmiştir.

Müslim'in bir rivâyetine göre bu haberi Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'e arz eden Temîm-i Dârî (Radıyallâhü anh)'dır ve o bizzat bu yolculukta bulunmuştur. Müslim'in diğer bir rivâyetinde ise "Temîm-i Dârî'nin amcası oğulları deniz seyâhatında bulunmuşlar..." ifâdesi kullanılmıştır. Müslim'in bir başka rivâyetinde "Temîm-i Dârî, kendi kav-

minden bir gurubun deniz seyâhatinde bulunduklarını Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'e arz ederek bu olayı anlattığı" biçimindedir.

Bu rivâyetler olayın T e m î m - i D â r î (Radıyallâhü anh) tarafından Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'e arz edildiğine delâlet eder.

F â t ı m a b i n t - i K a y s (Radıyallâhü anhâ)'nın hâl tercemesi 1789. hadisin izahı bölümünde geçti.

٤٠٧٥ — حدثنا هشام بن عمار. ثنا يحيى بن حمزة. ثنا عبد الرحمن بن يزيد بن
جابر. حدثني عبد الرحمن بن جبير بن نفير. حدثني أبي؛ أنه سمع النواس بن سمعان
الكلابي يقول: ذكر رسول الله ﷺ الدجال، الغداة، فخفض فيه ورفع. حتى ظننا
أنه في طائفة النخل. فلما رحنا إلى رسول الله ﷺ، عرف ذلك فينا فقال «ما شأنكم؟»
فقلنا: يا رسول الله! ذكرت الدجال الغداة. فخفضت فيه ثم رفعت. حتى ظننا أنه
في طائفة النخل. قال «غير الدجال أخوفني عليكم: إن يخرج، وأنا فيكم، فأنا
حجيجه دونكم. وإن يخرج، ولست فيكم، فامرؤ حجيج نفسه. والله خليفتي على
كل مسلم. إنه شاب قطط. عينه قائمة. كأني أشبهه بعبد العزى بن قطن. فمن
رآه منكم، فليقرأ عليه فواتح سورة الكهف. إنه يخرج من خلة بين الشام
والعراق. فعاث يمينا، وعاث شمالا. يا عباد الله! اثبتوا» قلنا: يا رسول الله! وما لبثه
في الأرض؟ قال «أربعون يوما. يوم كسنة. ويوم كشهر. ويوم كجمعة. وسائر
أيامه كأيامكم» قلنا يا رسول الله! فذلك اليوم الذي كسنة، تكفينا فيه صلاة يوم؟
قال «فاقدروا له قدره». قال، قلنا: فما إسراعه في الأرض؟ قال «كالغيث استدبرته
الريح». قال «فيأتي القوم فيدعوهم فيستجيبون له ويؤمنون به. فيأمر السماء
أن تمطر فتمطر. ويأمر الأرض أن تنبت فتنبت. وتروح عليهم سارحتهم أطول

مَا كَانَتْ ذُرًى وَأَسْبَغَهُ ضُرُوعًا وَأَمَدَّهُ خَوَاصِرَ . ثُمَّ يَأْتِي الْقَوْمَ فَيَدْعُوهُمْ فَيَرُدُّونَ عَلَيْهِ
قَوْلَهُ . فَيَنْصَرِفُ عَنْهُمْ . فَيُصْبِحُونَ مُمْحِلِينَ . مَا بِأَيْدِيهِمْ شَيْءٌ . ثُمَّ يَمُرُّ بِالْخَرِبَةِ فَيَقُولُ
لَهَا : أَخْرِجِي كُنُوزَكِ فَيَنْطَلِقُ . فَتَتْبَعُهُ كُنُوزُهَا كَيَعَاسِيبِ النَّحْلِ . ثُمَّ يَدْعُو رَجُلًا
مُمْتَلِئًا شَبَابًا ، فَيَضْرِبُهُ بِالسَّيْفِ ضَرْبَةً ، فَيَقْطَعُهُ جِزْلَتَيْنِ . رَمْيَةَ الْغَرَضِ . ثُمَّ يَدْعُوهُ
فَيُقْبِلُ يَتَهَلَّلُ وَجْهُهُ يَضْحَكُ . فَبَيْنَمَا هُمْ كَذَلِكَ ، إِذْ بَعَثَ اللَّهُ عِيسَى بْنَ مَرْيَمَ .
فَيَنْزِلُ عِنْدَ الْمَنَارَةِ الْبَيْضَاءِ ، شَرْقِيَّ دِمَشْقَ بَيْنَ مَهْرُودَتَيْنِ . وَاضِعًا كَفَّيْهِ عَلَى أَجْنِحَةِ
مَلَكَيْنِ . إِذَا طَأْطَأَ رَأْسَهُ قَطَرَ . وَإِذَا رَفَعَهُ يَنْحَدِرُ مِنْهُ جُمَانٌ كَاللُّؤْلُؤِ . وَلَا يَحِلُّ لِكَافِرٍ
يَجِدُ رِيحَ نَفَسِهِ إِلَّا مَاتَ . وَنَفَسُهُ يَنْتَهِي حَيْثُ يَنْتَهِي طَرْفُهُ . فَيَنْطَلِقُ حَتَّى يُدْرِكَهُ
عِنْدَ بَابِ لُدٍّ ، فَيَقْتُلُهُ . ثُمَّ يَأْتِي نَبِيُّ اللَّهِ عِيسَى قَوْمًا قَدْ عَصَمَهُمُ اللَّهُ . فَيَمْسَحُ وُجُوهَهُمْ
وَيُحَدِّثُهُمْ بِدَرَجَاتِهِمْ فِي الْجَنَّةِ . فَبَيْنَمَا هُمْ كَذَلِكَ إِذْ أَوْحَى اللَّهُ إِلَيْهِ : يَا عِيسَى ! إِنِّي
قَدْ أَخْرَجْتُ عِبَادًا لِي . لَا يَدَانِ لِأَحَدٍ بِقِتَالِهِمْ وَأَحْرِزْ عِبَادِي إِلَى الطُّورِ . وَيَبْعَثُ اللَّهُ
يَأْجُوجَ وَمَأْجُوجَ ، وَهُمْ ، كَمَا قَالَ اللَّهُ ، مِنْ كُلِّ حَدَبٍ يَنْسِلُونَ ، فَيَمُرُّ أَوَائِلُهُمْ عَلَى
بُحَيْرَةِ الطَّبَرِيَّةِ . فَيَشْرَبُونَ مَا فِيهَا . ثُمَّ يَمُرُّ آخِرُهُمْ فَيَقُولُونَ : لَقَدْ كَانَ فِي هَذَا مَاءٌ ،

TERCEMESİ

4075) "... Nevvâs bin Sem'ân el-Kilâbî *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir :

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) bir sabah Deccâl'dan söz etti de onun hakkında alçaltma ve yükseltme yaptı, hattâ biz onu (Medine-i Münevvere'nin) hurma bahçelerinin kenarında sandık. Sonra akşamleyin Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in yanına vardığımız zaman bizde meydana gelen o telaşı anladı ve:

Hâliniz nedir, (telaşlısınız)? diye sordu. Biz de:

Yâ Resûlallah! Sabahleyin Deccâl'den söz ettin ve onun hakkın-

da öyle alçaltma ve yükseltme yaptın ki biz onu hurma bahçesinin kenarında sandık, dedik. Bunun üzerine O:

Deccâl'dan başkası sizin için beni daha çok endişelendiricidir: (Çünkü) ben içinizde iken çıkarsa sizin önünüzde onu ben yenerim, defederim ve şâyet ben içinizde değil iken çıkarsa herkes kendi nefsini savunarak onu yenmeye çalışır. Allah da her müslüman hakkında benim halifemdir (koruyucu ve yardımcıdır). Deccâl çok kıvırcık saçlı bir gençtir. Gözü yerinde duruyor (fakat sakattır). Ben onu Abdü'l-Uzzâ bin Katan'a benzetir gibiyim. Sizden kim onu görürse, aleyhinde Kehf sûresinin ilk âyetlerini okusun (ki fitnesinden emin olsun). O, Şâm ile Irak arasında bir yoldan çıkacak ve sağda solda hızla fesad, bozgunculuk çıkaracaktır. Ey Allah'ın kulları (dinde) sebât ediniz, buyurdu. Biz:

Yâ Resûlallah! Onun yeryüzünde kalma süresi ne kadardır? diye sorduk. O:

Kırk gündür. Bir gün bir yıl gibi. Bir gün bir ay gibi. Bir gün bir Cuma (yâni bir hafta) gibi. Diger günleri sizin günleriniz gibidir, buyurdu. Biz:

Yâ Resûlallah! Peki bir yıl gibi olan günde bize bir günün namazı kâfi gelecek (mi)? dedik. O:

(Hayır!) Her gün(lük namazlar) için normal bir gün miktarını hesaplayınız, buyurdu. Nevvâs demiştir ki: Biz:

Deccâl'ın yeryüzünde sür'ati ne kadardır? dedik. O:

Arkasından rüzgâr esen bulut gibidir, buyurdu ve (buyruğuna devamla) Deccâl bir kavmin yanına vararak onları (kendisini ilâh olarak kabul etmeye) dâvet edecek. Onlar da dâvetine icâbet ederek ona inanacaklar. Bunun üzerine Deccâl buluta yağmur yağdırmasını emredecek ve bulut da yağmur yağdıracaktır. Yere bitki vermesini emredecek. Yer de bitki bitirecek ve o kavmin deve sürüsü (ile diğer sağım hayvanları) akşamleyin hörgüçleri alabildiğine uzamış (yâni çok semiz), memeleri (sütün bolluğundan) son derece gelişip sarkmış ve böğürleri tamamen dolup şişmiş olarak (mer'adan) yanlarına dönecektir. Deccâl daha sonra başka bir kavmin yanına vararak onları da dâvet edecek. Fakat o kavim onun sözünü reddedecek. O da onların yanından ayrılıp gidecek. Fakat o kavmin başına kıtlık felâketi gelecek ve ellerinde (mal olarak) hiç bir şey kalmayacaktır. Sonra Deccâl bir harabeye uğrayacak ve ona: Definelerini çıkar, diye seslenip oradan ayrılacak. Harâbenin defineleri de bal arılarının arı be-

yini izledikleri gibi hemen arkasına düşecektir. Sonra Deccâl, gâyet genç bir adamı (kendisine inanmaya) dâvet edecek de (genç dâvetini reddedince Deccâl öfkesinden) onu kılıçla vurup ikiye bölecek, her parçayı bir okun ulaşabileceği hedef mesâfesine fırlatacak (yâni iki parça arasındaki mesâfe bir okun atıldığı yer ile varabileceği hedef mesâfesi kadar olacak). Sonra o genci çağıracak. Genç dirilip parlak yüzlü ve gülerek ona yönelecek (yâni onunla alay ederek: Senin sapıklığın hakkında şu anda daha bilinçliyim, demek isteyecektir ve Deccâl bir daha o gence dokunamayacaktır). Deccâl ile halk bu halde iken âniden Allah İsâ (Aleyhisselâm)'ı gönderecektir. İsâ (Aleyhisselâm), Dimeşk'in doğusundaki beyaz minâre yanına boyalı bir takım elbise içinde, ellerini iki meleğin kanatları üzerine koymuş olarak inecektir. Başını (önüne) eğdiği zaman başı (ter) damlatır ve başını havaya kaldırdığı zaman iri inciler gibi (yapılan) gümüş tanecikleri(ne benzeyen berrak ter tanecikleri) başından aşağıya doğru yuvarlanacaktır. Onun nefesinin kokusunu duyan hiç bir kâfirin ölmemesi mümkün değildir. Onun nefesi de gözünün görebildiği mesâfeye ulaşacaktır. İsâ (Aleyhisselâm) gidip Deccal'a nihâyet Lüd kapısı yanında yetişecek ve onu öldürecektir. Sonra Allah'ın peygamberi İsâ (Aleyhisselâm), Allah'ın (Deccâl'den) korumuş olduğu bir kavmin yanına varacak ve yüzlerini meshedecek (yâni elini teberrüken yüzlerine sürecek veyâ onları korku ve sıkıntıdan kurtaracak) ve onlara cennetteki derecelerini anlatacaktır. Onlar bu halde iken âniden Allah, İsâ'ya:

Yâ İsâ! Ben öyle bir takım kullarımı çıkardım ki onlarla savaşmaya hiç bir kimsenin gücü yetmez. Sen de kullarımı Tûr'a götürüp orada toplu halde onları koru, diye vahiy indirecek ve Allah, Ye'cûc ve Me'cûc'u gönderecektir. Bunlar Allah'ın buyurduğu gibi her tepeden hızla sızacaklardır. Bu sûretli öncüleri Taberiyye gölüne uğrayacak ve içindeki suyu içecekler (suyu tüketecekler). Sonra geride olanları (O göle) uğrayacaklar ve: Bu gölde muhakkak bir kere su vardı, diyecekler. Allah'ın peygamber'i İsâ ve arkadaşları da (Tûr dağında) mahsur kalacaklar. Hattâ onlardan birine bir öküz kellesi sizden birinize bugünkü yüz altından daha makbul olacaktır. Sonra Allah'ın peygamberi İsâ (Aleyhisselâm) ve arkadasları Allah'a niyâz edecekler. Allah da Ye'cûc ve Me'cûc üzerine boyunlarına musallat olacak deve kurdu gönderecek. Ve böylece Ye'cûc ve Me'cûc bir kişinin ölmesi gibi bir arada ölmüş olacaklar. Allah'ın nebîsi İsâ ve arkadaşları da (Tûr dağından) inecekler de yeryüzünde onların lâşe, pis kokusu ve kanları ile dolmadık bir karışlık yer bulamayacaklar. Bunun üzerine İsâ (Aleyhisselâm) ve arkadaşları (yer yüzünün bunlar-

dan temizlenmesi için Allah Sübhânehu'ya niyâz edecekler. Allah da boyunları buht (cinsi) develerinin boyunlarına benzeyen bir takım kuşları lâşeler üzerine gönderecek ve kuşlar lâşeleri taşıyarak Allah'ın dilediği yere atacaklar. Sonra Allah onlara öyle bir yağmur gönderecek ki ne bir kerpiç binâ ne de bir çadır (hiçbir şeyi) o yağmurdan saklıyamıyacak (koruyamıyacak), yağmur böylece her tarafı yıkayıp ayna gibi parlatacaktır. Sonra yere: Ürününü bitir, bereketini de geri getir, denilecektir. İşte o gün cemâat nardan yiyecekler. O nar (tânesi) onları doyuracak ve onlar onun kabuğu altında gölgeleneceklerdir. Allah süte de öyle bereket verecek ki yeni doğum yapmış deve kalabalık cemâate yetecek, yeni doğum yapmış inek bir kabileye yetecek ve yeni doğurmuş koyun - keçi akrabalardan oluşan cemâate yetecektir. Sonra onlar bu halde iken Allah onlara güzel bir rüzgâr gönderecek, o rüzgâr onları koltuk altlarından yakalayarak, müslüman olan herkesin rûhunu alacaktır. Diğer insanlar eşeklerin alenen çiftleştiği gibi herkesin gözü önünde cinsel ilişkilerde bulunup duracaklar. İşte kıyâmet bunların başına kopacaktır, buyurdu."

İ Z A H I

Bu hadîsi; Müslim, Tirmizî ve Ahmed de rivâyet etmişlerdir. Ebû Dâvûd da bunu kısa bir metin hâlinde rivâyet etmiştir.

Hadîsin bâzı kelime ve cümlelerini açıklayalım:

Hadîsin **"Onun hakkında alçaltma ve yükseltme yaptı"** cümlesi iki şekilde yorumlanmıştır:

Birincisi: Yâni Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) Deccâl'ı hem alçalttı, küçümsedi. Hem de yükseltti, fitnesini büyüttü. Deccâl'ı küçümsemesi şu yöndedir: Deccâl'ın gözü sakattır. Kendi gözünün sakatlığını gidermekten âciz bir insandır. Elindeki olağan üstün şeylerle, gerçek bir müslümanı sapıtmadan âcizdir. Bir adamdan başka kimseyi öldüremez ve öldürüp dirilteceği adam onu şiddetle reddedeceği halde ona bir daha dokunamıyacaktır. Netice itibariyle de İsâ (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) tarafından öldürülecektir. Deccâl'ı büyütmek, yâni fitnesinin büyüklüğü de şöyledir: Allah onun eline olağan üstü bir takım şeyler verecektir. Bu şeylerin bir kısmı hadîste geçti. Fitnesinin ve tehlikesinin büyüklüğü nedeniyle her peygamber kendi ümmetini onun tehlikesine karşı uyarmıştır.

İkinci yorum şekli şöyledir: Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm), Deccâl'den bahsederken kâh sesini alçalttı, kâh sesini yükseltti. Böyle yapmasının sebebi de şudur: Bir hayli konuşup yorulunca dinlenmek için sesini alçaltıyordu. Sonra anlattıklarını cemâate duyurmak için sesini yükseltiyordu.

Katat: Saçı çok kıvırcık olan demektir.

Deccâl'ın benzetildiği Abdü'l-Uzzâ bin Katan, merhûm Tıybî'nin beyân ettiği bir kavle göre bir yahûdidir. Fakat el-Karî: Açık olan ihtimal, onun müşriklerden olmasıdır. Çünkü Uzzâ bir putun ismidir. İsmi de Uzzâ'ya izâfeten verilmiştir. Bu herifin Huzâa kabilesinden olup câhiliyet devrinde öldüğüne dâir bâzı hâşiyelerdeki kayıt da bu ihtimâli te'yid eder.

Deccâl'ın devrine yetişen müslümanlara Kehf sûresinin baş kısmının okunması tavsiye edilerek bâzı rivâyetlerde: **«Çünkü bu, sizin için bir güvencedir»** buyurulmuştur. Kehf sûresinin baş kısmında zâlim Dakyânos'un şerrinden Kehf-mağara ehlinin korunduğu beyân buyurulmuştur. Kehf ehli nasıl o büyük fitneden korundu ise bu sûrenin baş kısmını okuyan müslümanlar da Allah'ın izniyle Deccâl'ın şerrinden ve fitnesinden korunmuş olurlar.

Hadîste Deccâl'ın birinci gününün bir yıl gibi, ikinci gününün bir ay gibi ve üçüncü gününün bir hafta gibi olacağı, diğer günlerinin normal günler gibi olacağı beyân buyurulmuştur. Nevevî: Âlimler bu hadisi zâhiri mânâsı üzerine bırakarak başka türlü yorumlamamışlardır. O üç gün hadîste beyân buyurulduğu gibi uzun olacaktır. **«Diğer günleri sizin günleriniz gibi olacaktır»** buyruğu buna delâlet eder, demiştir.

Hadısin bundan sonraki bölümünde Deccâl'ın bir yıl gibi uzun gününde bir günlük namazın yeterli sayılamıyacağı beyân buyurularak o uzun günün normal bir günlük bölümü bir gün hesaplanarak ona göre beş vakit namazın kılınmasının farz olduğu bildirilmiştir. Yâni normal bir günde fecir ile öğle vakti arası kaç saat ise, öğle vakti ona göre hesaplanacak. Öğle vakti ile ikindi vakti arasındaki süre ne ise ikindi vakti de buna göre hesaplanacak ve diğer vakitler ile ertesi günün namazları da buna göre yapılacak zamanlamaya göre edâ edilecektir. Deccâl'ın bir ay ve bir hafta kadar uzun olan iki gününde de aynı takdir yapılacaktır.

Nevevî'nin beyânına göre Kâdı Iyâz ve başka âlimler: Bu hüküm o güne mahsustur. Şer-i Şerif sâhibi bu hükmü koy-

muştur. Eğer bu hadîs olmasaydı ve biz kendi ictihâdımızla başbaşa bırakılmış olsaydık biz o bir yıl kadar uzun olan günde diğer günler gibi belirli vakitlerinde beş namazla yetinecektik, demişlerdir.

Hadîsteki "Ğays" kelimesinin asıl mânâsı yağmur olup burada bulut mânâsı kasdedilmiştir. "Semâ" da burada gök değil, bulut mânâsınadır.

Yeâsîb: Ya'sûb'un çoğuludur. Ya'sûb bal arılarının lideri durumundaki arı beyidir.

Ğarad: Hedef demektir. Deccâl, öldüreceği müslümanı iki parça edip parçaları bir ok mesâfesi kadar biribirinden uzaklaştırmakla onu cidden öldürdüğünü ispatlamak ister.

İsâ (Aleyhisselâm)'ın yanına ineceği beyaz minâre ile ilgili olarak Tuhfe yazarı şöyle der: Nevevî: Bu minâre Dimeşk'ın, yâni Şâm'ın doğusunda bu gün mevcuttur, demiştir. El-Hâfız, İbn-i Kesîr, demiş ki bir rivâyete göre İsâ (Aleyhisselâm) Kudüs'teki Mescid-i Aksâ'ya inecektir. Diğer bir rivâyete göre Ürdün'e inecek, başka bir rivâyete göre müslümanların askerlerinin bulunduğu yere inecektir. El-Kâri, ben derim ki: İsâ (Aleyhisselâm)'m Mescid-i Aksâ'ya ineceğine dâir hadîs İbn-i Mâceh tarafından rivâyet edilmiştir (onun dediği hadis 4077. hadîstir). Bence bu rivâyet daha kuvvetlidir ve diğer rivâyetlere aykırı değildir. Çünkü Mescid-i Aksâ, Şâm'ın doğusundadır ve o dönemde müslümanların askerlerinin toplandığı yer olacaktır. Mescid-i Aksâ'da şu anda beyaz minâre yok ise de İsâ (Aleyhisselâm)'ın inmesinden önce böyle bir minârenin yapılmış olması gerekir, demiştir.

Cümân: İri inciler biçiminde yapılan gümüş tâneleri, demektir. İsâ (Aleyhisselâm)'m başından damlayacak su tânecikleri berraklığı ve temizliği bakımından gümüş tâneciklerine benzetilmiştir. Sindî onun başından damlayan su tâneciklerinin ter tânecikleri olduğunu söylemiştir.

Hadisin "Ye'cûc ve Me'cûc'un her tepeden sür'atle sızmalarıyla" ilgili cümlesinde Allah'ın buyruğuna atıf yapılmaktadır. Bu buyruk Enbiyâ sûresinin 96. âyeti olup 4079. hadiste de anılacaktır.

Neğaf: Develerin ve davarların burnunda bulunan bir kurt çeşitidir. Ye'cûc ve Me'cûc'u helâk edeceği bildirilmektedir.

Fiâm: Kalabalık cemâat demektir. Fahz da akrabalardan oluşan cemâat demektir.

Tehârc: Erkek ile kadının cinsel ilişkide bulunmalarıdır.

٤٠٧٦ – حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ. ثنا يَحْيَى بْنُ حَمْزَةَ. ثنا ابْنُ جَابِرٍ عَنْ يَحْيَى بْنِ جَابِرٍ الطَّائِيِّ. حَدَّثَنِي عَبْدُ الرَّحْمٰنِ بْنُ جُبَيْرِ بْنِ نُفَيْرٍ عَنْ أَبِيهِ؛ أَنَّهُ سَمِعَ النَّوَّاسَ بْنَ سَمْعَانَ يَقُولُ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ «سَيُوقِدُ الْمُسْلِمُونَ، مِنْ قِسِيِّ يَأْجُوجَ وَمَأْجُوجَ وَنُشَّابِهِمْ وَأَتْرِسَتِهِمْ، سَبْعَ سِنِينَ».

TERCEMESİ

4076) "... Nevvâs bin Sem'ân *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir :

Müslümanlar Ye'cûc ve Me'cûc'un (silâh olarak kullandıkları) **yaylarından, oklarından ve kalkanlarından yedi yıl ateş yakacaklardır."**

İZAHI

Bu hadîsi Tirmizî "Deccâl'ın Fitnesi Hakkında Gelen Hadîsler" bâbında rivâyet ettiği Nevvâs (Radıyallâhü anh)'ın uzun hadîsi içinde rivâyet etmiştir. Müellifimiz ise Nevvâs (Radıyallâhü anh)'ın uzun hadîsini 4075.de görüldüğü gibi rivâyet ettikten sonra bu hadîsi ayrı rivâyet etmiştir.

Ye'cûc ve Me'cûc'un helâk edileceğine dâir bilgi bundan önce geçen hadîste geçti. Dünyayı istilâ edecek olan bu kavim helâk edildikten sonra geriye bırakacakları yaylar, oklar ve kalkanlar o kadar çok olacak ki müslümanlar bunu odun yerine yedi yıl yakacaklar da tüketemiyecekler.

Hadîste geçen "Kısiyy" kavsin çoğuludur, yaylar demektir.

Nüşşâb : Ok demektir. Etrise de Ters'in çoğuludur, kalkanlar demektir.

Lüd : Şâm dolaylarında bir dağ veyâ köy ismidir. Bir kavle göre bu yer Filistin'dedir.

Nevvâs (R.A.)'ın Hâl Tercemesi :

Nevvâs bin Sem'ân veyâ Sim'ân el-Kilâbî (R.A.) sahâbîdir. On yedi aded hadîsi vardır. Müslim üç hadîsini rivâyet etmişlerdir. Sünen sâhibleri de onun hadîslerini rivâyet etmişlerdir. Râvileri Cübeyr bin Nüfeyr ve Ebû İdris el-Hülânî'dir. (Hulâsa, 406)

٤٠٧٧ — حدثنا عليّ بن محمد. ثنا عبد الرحمن المحاربيّ عن إسماعيل بن رافع أبي رافع، عن أبي زرعة الشيبانيّ، يحيى بن أبي عمرو، عن أبي أمامة الباهليّ؛ قال: خطبنا رسول الله ﷺ فكان أكثر خطبته حديثا حدثناه عن الدجال. وحذرناه. فكان من قوله أن قال «إنه لم تكن فتنة في الأرض، منذ ذرأ الله ذرية آدم، أعظم من فتنة الدجال. وإن الله لم يبعث نبيا إلا حذر أمته الدجال. وأنا آخر الأنبياء. وأنتم آخر الأمم. وهو خارج فيكم، لا محالة. وإن يخرج وأنا بين ظهرانيكم، فأنا حجيج لكل مسلم. وإن يخرج من بعدي، فكل امرئ حجيج نفسه. والله خليفتي على كل مسلم. وإنه يخرج من خلة بين الشام والعراق. فيعيث يمينا ويعيث شمالا. يا عباد الله! فاثبتوا. فإني سأصفه لكم صفة لم يصفها إياه نبي قبلي. إنه يبدأ فيقول: أنا نبي ولا نبي بعدي. ثم يثني فيقول: أنا ربكم. ولا ترون ربكم حتى تموتوا. وإنه أعور. وإن ربكم ليس بأعور. وإنه مكتوب بين عينيه: كافر. يقرؤه كل مؤمن، كاتب أو غير كاتب. وإن من فتنته أن معه جنة ونارا. فناره جنة وجنته نار. فمن ابتلي بناره، فليستغث بالله وليقرأ فواتح الكهف. فتكون عليه بردا وسلاما. كما كانت النار على إبراهيم. وإن من فتنته أن يقول، لأعرابي: أرأيت إن بعثت لك أباك وأمك، أتشهد أني ربك؟ فيقول: نعم. فيتمثل له شيطانان في صورة أبيه وأمه. فيقولان: يا بني! اتبعه. فإنه ربك. وإن من فتنته أن يسلط على نفس واحدة، فيقتلها، وينشرها بالمنشار، حتى يلقى شقتين. ثم يقول: انظروا إلى عبدي هذا. فإني أبعثه الآن، ثم يزعم أن له ربا غيري. فيبعثه الله. ويقول له الخبيث: من ربك؟ فيقول: ربي الله، وأنت عدو الله. أنت الدجال. والله! ما كنت، بعد، أشد بصيرة بك مني اليوم».

قَالَ أَبُو الْحَسَنِ الطَّنَافِسِيُّ: حَدَّثَنَا الْمُحَارِبِيُّ. ثنا عُبَيْدُ اللهِ بْنُ الْوَلِيدِ الْوَصَّافِيُّ عَنْ عَطِيَّةَ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ ؛ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « ذٰلِكَ الرَّجُلُ أَرْفَعُ أُمَّتِي دَرَجَةً فِي الْجَنَّةِ » .

قَالَ : قَالَ أَبُو سَعِيدٍ : وَاللهِ ! مَا كُنَّا نُرَى ذٰلِكَ الرَّجُلَ إِلَّا عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ . حَتَّى مَضَى لِسَبِيلِهِ .

قَالَ الْمُحَارِبِيُّ: ثُمَّ رَجَعْنَا إِلَى حَدِيثِ أَبِي رَافِعٍ. قَالَ « وَإِنَّ مِنْ فِتْنَتِهِ أَنْ يَأْمُرَ السَّمَاءَ أَنْ تُمْطِرَ فَتُمْطِرَ . وَيَأْمُرَ الْأَرْضَ أَنْ تُنْبِتَ فَتُنْبِتَ . وَإِنَّ مِنْ فِتْنَتِهِ أَنْ يَمُرَّ بِالْحَيِّ فَيُكَذِّبُونَهُ . فَلَا تَبْقَى لَهُمْ سَائِمَةٌ إِلَّا هَلَكَتْ. وَإِنَّ مِنْ فِتْنَتِهِ أَنْ يَمُرَّ بِالْحَيِّ فَيُصَدِّقُونَهُ. فَيَأْمُرَ السَّمَاءَ أَنْ تُمْطِرَ فَتُمْطِرَ . وَيَأْمُرَ الْأَرْضَ أَنْ تُنْبِتَ فَتُنْبِتَ . حَتَّى تَرُوحَ مَوَاشِيهِمْ، مِنْ يَوْمِهِمْ ذٰلِكَ ، أَسْمَنَ مَا كَانَتْ وَأَعْظَمَهُ، وَأَمَدَّهُ خَوَاصِرَ، وَأَدَرَّهُ ضُرُوعًا . وَإِنَّهُ لَا يَبْقَى شَيْءٌ مِنَ الْأَرْضِ إِلَّا وَطِئَهُ وَظَهَرَ عَلَيْهِ. إِلَّا مَكَّةَ وَالْمَدِينَةَ. لَا يَأْتِيهِمَا مِنْ نَقْبٍ مِنْ نِقَابِهِمَا إِلَّا لَقِيَتْهُ الْمَلَائِكَةُ بِالسُّيُوفِ صَلْتَةً . حَتَّى يَنْزِلَ عِنْدَ الظُّرَيْبِ الْأَحْمَرِ ، عِنْدَ مُنْقَطَعِ السَّبَخَةِ. فَتَرْجُفُ الْمَدِينَةُ بِأَهْلِهَا ثَلَاثَ رَجَفَاتٍ. فَلَا يَبْقَى مُنَافِقٌ وَلَا مُنَافِقَةٌ إِلَّا خَرَجَ إِلَيْهِ. فَتَنْفِي الْخَبَثَ مِنْهَا كَمَا يَنْفِي الْكِيرُ خَبَثَ الْحَدِيدِ. وَيُدْعَى ذٰلِكَ الْيَوْمُ يَوْمَ الْخَلَاصِ » .

فَقَالَتْ أُمُّ شَرِيكٍ بِنْتُ أَبِي الْعَكَرِ : يَا رَسُولَ اللهِ ! فَأَيْنَ الْعَرَبُ يَوْمَئِذٍ ؟ قَالَ « هُمْ يَوْمَئِذٍ قَلِيلٌ . وَجُلُّهُمْ بِبَيْتِ الْمَقْدِسِ . وَإِمَامُهُمْ رَجُلٌ صَالِحٌ . فَبَيْنَمَا إِمَامُهُمْ قَدْ تَقَدَّمَ يُصَلِّي بِهِمُ الصُّبْحَ ، إِذْ نَزَلَ عَلَيْهِمْ عِيسَى بْنُ مَرْيَمَ الصُّبْحَ . فَرَجَعَ ذٰلِكَ الْإِمَامُ يَنْكُصُ ، يَمْشِي الْقَهْقَرَى ، لِيَتَقَدَّمَ عِيسَى يُصَلِّي بِالنَّاسِ. فَيَضَعُ عِيسَى يَدَهُ بَيْنَ كَتِفَيْهِ ثُمَّ يَقُولُ لَهُ : تَقَدَّمْ فَصَلِّ . فَإِنَّهَا لَكَ أُقِيمَتْ . فَيُصَلِّي بِهِمْ إِمَامُهُمْ . فَإِذَا انْصَرَفَ ، قَالَ عِيسَى عَلَيْهِ السَّلَامُ: افْتَحُوا الْبَابَ . فَيُفْتَحُ ، وَوَرَاءَهُ الدَّجَّالُ. مَعَهُ سَبْعُونَ أَلْفَ يَهُودِيٍّ. كُلُّهُمْ ذُو سَيْفٍ مُحَلًّى وَسَاجٍ . فَإِذَا نَظَرَ إِلَيْهِ الدَّجَّالُ ذَابَ كَمَا يَذُوبُ الْمِلْحُ فِي الْمَاءِ ،

وَيَنْطَلِقُ هَارِبًا. وَيَقُولُ عِيسَى عَلَيْهِ السَّلَامُ: إِنَّ لِي فِيكَ ضَرْبَةً لَنْ تَسْبِقَنِي بِهَا. فَيُدْرِكُهُ عِنْدَ بَابِ اللُّدِّ الشَّرْقِيِّ فَيَقْتُلُهُ. فَيَهْزِمُ اللهُ الْيَهُودَ. فَلَا يَبْقَى شَيْءٌ مِمَّا خَلَقَ اللهُ يَتَوَارَى بِهِ يَهُودِيٌّ إِلَّا أَنْطَقَ اللهُ ذَلِكَ الشَّيْءَ. لَا حَجَرَ وَلَا شَجَرَ وَلَا حَائِطَ وَلَا دَابَّةَ (إِلَّا الْغَرْقَدَةَ، فَإِنَّهَا مِنْ شَجَرِهِمْ، لَا تَنْطِقُ) إِلَّا قَالَ: يَا عَبْدَ اللهِ الْمُسْلِمَ ! هَذَا يَهُودِيٌّ. فَتَعَالَ اقْتُلْهُ ».

قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « وَإِنَّ أَيَّامَهُ أَرْبَعُونَ سَنَةً. السَّنَةُ كَنِصْفِ السَّنَةِ. وَالسَّنَةُ كَالشَّهْرِ. وَالشَّهْرُ كَالْجُمُعَةِ. وَآخِرُ أَيَّامِهِ كَالشَّرَرَةِ. يُصْبِحُ أَحَدُكُمْ عَلَى بَابِ الْمَدِينَةِ. فَلَا يَبْلُغُ بَابَهَا الْآخَرَ حَتَّى يُمْسِيَ » فَقِيلَ لَهُ: يَا رَسُولَ اللهِ ! كَيْفَ نُصَلِّي فِي تِلْكَ الْأَيَّامِ الْقِصَارِ ؟ قَالَ « تَقْدُرُونَ فِيهَا الصَّلَاةَ كَمَا تَقْدُرُونَهَا فِي هَذِهِ الْأَيَّامِ الطِّوَالِ، ثُمَّ صَلُّوا »

قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « فَيَكُونُ عِيسَى بْنُ مَرْيَمَ عَلَيْهِ السَّلَامُ فِي أُمَّتِي حَكَمًا عَدْلًا، وَإِمَامًا مُقْسِطًا. يَدُقُّ الصَّلِيبَ، وَيَذْبَحُ الْخِنْزِيرَ وَيَضَعُ الْجِزْيَةَ. وَيَتْرُكُ الصَّدَقَةَ، فَلَا يُسْعَى عَلَى شَاةٍ وَلَا بَعِيرٍ. وَتُرْفَعُ الشَّحْنَاءُ وَالتَّبَاغُضُ. وَتُنْزَعُ حُمَةُ كُلِّ ذَاتِ حُمَةٍ، حَتَّى يُدْخِلَ الْوَلِيدُ يَدَهُ فِي الْحَيَّةِ، فَلَا تَضُرَّهُ وَتُفِرُّ الْوَلِيدَةُ الْأَسَدَ، فَلَا يَضُرُّهَا. وَيَكُونُ الذِّئْبُ فِي الْغَنَمِ كَأَنَّهُ كَلْبُهَا. وَتُمْلَأُ الْأَرْضُ مِنَ السِّلْمِ كَمَا يُمْلَأُ الْإِنَاءُ مِنَ الْمَاءِ. وَتَكُونُ الْكَلِمَةُ وَاحِدَةً، فَلَا يُعْبَدُ إِلَّا اللهُ وَتَضَعُ الْحَرْبُ أَوْزَارَهَا. وَتُسْلَبُ قُرَيْشٌ مُلْكَهَا. وَتَكُونُ الْأَرْضُ كَفَاثُورِ الْفِضَّةِ، تُنْبِتُ نَبَاتَهَا بِعَهْدِ آدَمَ. حَتَّى يَجْتَمِعَ النَّفَرُ عَلَى الْقِطْفِ مِنَ الْعِنَبِ فَيُشْبِعَهُمْ وَيَجْتَمِعَ النَّفَرُ عَلَى الرُّمَّانَةِ فَتُشْبِعَهُمْ وَيَكُونَ الثَّوْرُ بِكَذَا وَكَذَا، مِنَ الْمَالِ وَتَكُونَ الْفَرَسُ بِالدُّرَيْهِمَاتِ » قَالُوا: يَا رَسُولَ اللهِ ! وَمَا يُرْخِصُ الْفَرَسَ ؟ قَالَ « لَا تُرْكَبُ لِحَرْبٍ أَبَدًا » قِيلَ لَهُ: فَمَا يُغْلِي الثَّوْرَ ؟ قَالَ « تُحْرَثُ الْأَرْضُ كُلُّهَا. وَإِنَّ قَبْلَ خُرُوجِ الدَّجَّالِ ثَلَاثَ سَنَوَاتٍ شِدَادٍ، يُصِيبُ النَّاسَ فِيهَا جُوعٌ شَدِيدٌ. يَأْمُرُ اللهُ السَّمَاءَ فِي السَّنَةِ الْأُولَى أَنْ تَحْبِسَ ثُلُثَ مَطَرِهَا وَيَأْمُرُ الْأَرْضَ فَتَحْبِسُ ثُلُثَ نَبَاتِهَا.

ثُمَّ يَأْمُرُ السَّمَاءَ فِي الثَّانِيَةِ، فَتَحْبِسُ ثُلُثَيْ مَطَرِهَا. وَيَأْمُرُ الْأَرْضَ، فَتَحْبِسُ ثُلُثَيْ نَبَاتِهَا.
ثُمَّ يَأْمُرُ اللهُ السَّمَاءَ، فِي السَّنَةِ الثَّالِثَةِ، فَتَحْبِسُ مَطَرَهَا كُلَّهُ. فَلَا تَقْطُرُ قَطْرَةٌ. وَيَأْمُرُ
الْأَرْضَ، فَتَحْبِسُ نَبَاتَهَا كُلَّهُ، فَلَا تُنْبِتُ خَضْرَاءَ. فَلَا تَبْقَى ذَاتُ ظِلْفٍ إِلَّا هَلَكَتْ،
إِلَّا مَا شَاءَ اللهُ » . قِيلَ : فَمَا يُعِيشُ النَّاسَ فِي ذَلِكَ الزَّمَانِ ؟ قَالَ « التَّهْلِيلُ وَالتَّكْبِيرُ
وَالتَّسْبِيحُ وَالتَّحْمِيدُ، وَيُجْرَى ذَلِكَ عَلَيْهِمْ مَجْرَى الطَّعَامِ » .

قَالَ أَبُو عَبْدِ اللهِ : سَمِعْتُ أَبَا الْحَسَنِ الطَّنَافِسِيَّ يَقُولُ : سَمِعْتُ عَبْدَ الرَّحْمٰنِ الْمُحَارِبِيَّ
يَقُولُ : يَنْبَغِي أَنْ يُدْفَعَ هٰذَا الْحَدِيثُ إِلَى الْمُؤَدِّبِ، حَتَّى يُعَلِّمَهُ الصِّبْيَانَ فِي الْكُتَّابِ .

TERCEMESİ

4077) "... Ebû Ümâme el-Bâhilî *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) bir kere bize bir konuşma yaptı. Konuşmasının çoğu bize Deccâl'ı anlatan ve bizi ondan sakındıran buyruk teşkil etti idi. Buyruğunun bir bölümü şu idi:

Allah'ın Âdem (Aleyhisselâm)'ın zürriyetini yarattığı andan beri yeryüzünde Deccâl'ın fitnesinden daha büyük bir fitne olmadı ve Allah'ın gönderdiği her peygamber ümmetini behemehal Deccâl(ın fitnesin)den sakındırdı. Ben peygamberlerin sonuncusuyum. Siz de ümmetlerin sonuncususunuz ve o (Deccâl) çâre yok siz(in döneminiz)de çıkacaktır. Eğer ben aranızda iken çıkarsa her müslüman için onu ben yenip defederim. Şâyet benden sonra çıkarsa herkes kendi nefsini savunarak onu yenmeye çalışır. Allah da her müslüman hakkında benim halifemdir (koruyucu ve yardımcıdır). Şüphesiz o, Şâm ile Irak arasında bir yoldan çıkacak ve sağa sola fesad (bozgunculuk) saçacaktır. Ey Allah'ın kulları! Artık (dinde) sebât ediniz. Şimdi ben onu size öyle vasıflandıracağım (tanıtacağım)ki hiç bir peygamber onu o biçimde vasıflandırmamış (tanıtmamış)tır: O (habis) önce: Ben bir peygamberim, diyecektir. Halbuki benden sonra hiç bir peygamber yoktur. Sonra ikinci bir iddiâda bulunarak: Ben Rabbinizim, diyecektir. Halbuki siz ölünceye kadar Rabbinizi göremezsiniz ve o (hâbis) a'ver (yâni gözü sakat)dır. Halbuki Rabbiniz a'ver değildir. Deccâl'ın iki gözü arasında "Kâfir" yazılıdır. Onu yazarlığı olan veyâ yazarlığı olmayan her mü'min okur. Şüphesiz, beraberinde bir cennet ve bir cehennemin bulunması da onun fitnesindendir. Aslın-

da cehennemi bir cennet olup cenneti de bir cehennemdir. Artık kim onun cehenneminin belâsına uğrarsa Allah'tan yardım dilesin ve Kehf sûresinin ilk âyetlerini okusun ki (Nemrûd'un yaktığı) ateş İbrâhim (Aleyhisselâm)'e olduğu gibi bu ateş de o kimseye soğuk ve selâmet olsun. Fitnesinden birisi de şudur: O, bir bedevîye: Söyle bakayım! Eğer ben senin için babanı ve ananı diriltirsem benim senin Rabbin olduğuma şehâdet eder misin? diyecek. Bedevî de: Evet, diyecek. Bunun üzerine iki şeytân onun babası ve anası sûretlerinde ona görünecekler ve (ona): Ey oğulcuğum! Ona tâbi ol. Çünkü o muhakkak senin Rabbindir, diyecekler. Onun bir fitnesi de şudur: O, tek bir kişiye musallat kılınarak o kişiyi öldürüp testere ile biçecek. Hattâ o kişinin cesedi iki parçaya bölünmüş olarak (ayrı ayrı yerlere) atılacaktır. Sonra Deccâl (orada bulunanlara):: Şu (öldürdüğüm) kuluma bakınız. Şimdi ben onu dirilteceğim, sonra benden başka bir Rabbinin olduğunu söyleyecek, diyecektir. Sonra Allah o kişiyi diriltecek. Habis (Deccâl) da o kişiye: Senin Rabbin kimdir? diyecek. Adam da: Rabbim Allah'tır. Sen de Allah'ın düşmanı Deccâl'sın. Allah'a yemin ederim ki hiç bir zaman bu günkü kadar senin hakkında güçlü basîret (şuur) sâhibi olmadım, diyecektir. (Deccâl da bir daha ona dokunamayacaktır).

Ebü'l-Hasan et-Tanâfisî dedi ki: El-Muhâribî bize ... senediyle olan rivâyetine göre Ebû Saîd-i Hudrî (Radıyallâhü anh) demiştir ki: Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem): (Deccâl'ın öldürdüğü) o adam, ümmetim içinde cennete derecesi en yüksek olanıdır, buyurdu. Râvi demiştir ki: Ebû Saîd(-i Hudrî): Vallahi Ömer bin el-Hattâb vefât edinceye kadar biz kendisinin o adam olacağını sanıyorduk, demiştir.

El-Muhâribî demiştir ki: Biz (Ebû Saîd-i Hudrî'nin hadîsinden) sonra Ebû Râfi'in hadîsine döndük. (Ebû Râfi'in rivâyet ettiği Ebû Ümâme'nin hadîsine göre Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) konuşmasına devamla) buyurdu ki:

Deccâl'ın buluta yağmur yağdırmasını emretmesi, bulutun da bu emir üzerine yağmur yağdırması ve onun yere bitki bitirmesini emredip yerin de bitki bitirmesi onun fitnesinden (bir kısım)dır. Deccâl'ın bir fitnesi de bir kabîleye uğraması, o kabîlenin kendisini yalanlaması ve bunun sonucu olarak o kavmin otlanmakla beslenen tüm hayvan sürülerinin helâk olmasıdır. Fitnesinden birisi de şudur: O, bir kavme uğrayacak da bunlar onu tasdik edecekler (Rab olduğuna inanacaklar). Sonra o, buluta yağmur yağdırmasını emredecek, bulut da bu emir üzerine yağmur yağdıracaktır. O, yere bitki bitirme-

sini emredecek, yer de bu emir üzerine bitki bitirecektir. Nihâyet o kavmin küçükbaş ve büyükbaş hayvanları o gün her zamandan fazla semiz, muazzam, böğürleri en şişkin ve memeleri sütle en dolgun olarak akşamleyin mer'adan dönecektir. Mekke ve Medîne hâriç, yer yüzünde Deccâl'ın ayak basmadığı ve hükümran olmadığı hiç bir yer kalmayacaktır. O, Mekke'ye ve Medîne'ye yollarının hangisinden varmak istediğinde mutlaka melekler çıplak kılıçlarla karşısına çıkacak (geri çevirecekler) dir. Nihâyet o, zurayb-ı ahmer (kırmızı dağcık) yanına, bitek olmayan tuzlu, çorak arâzinin bitim noktasının yanına inecektir. Sonra Medîne şehri sâkinleriyle beraber üç defa sallanacak, bunun üzerine (Medîne'de bulunan) münâfık erkek ve kadınlardan hiç kimse kalmayıp hepsi onun yanına gidecekler ve böylece demirci körüğünün demirin kirini, pasını giderip attığı gibi Medîne de pisliği (yâni habis insanları) dışına atacak ve o güne kurtuluş günü denecektir.

Bunun üzerine Ümmü Şerîk bint-i Ebi'l-Aker:

Yâ Resûlallah! Peki o gün Araplar nerde olacak? diye sordu. O:

Arablar o gün azdır ve büyük çoğunluğu Beytü'l-Makdis (Kudüs) te bulunacaktır. İmamları da sâlih bir adam (olacak) tır. Sonra imamları (Mescid-i Aksâ'da) öne geçip onlara sabah namazını kıldıracağı sırada sabahleyin onların üzerine İsâ bin Meryem (Aleyhisselâm) inecektir. Bunun üzerine İsâ (Aleyhisselâm)'ın öne geçip cemaate namaz kıldırması için imam geri geri yürümeye başlayacak. Fakat İsâ (Aleyhisselâm) elini onun omuzları arasına koyarak: Öne geç de namaz kıldır. Çünkü kamet senin için getirildi, diyecektir. Bunun üzerine imamları onlara namaz kıldıracak, sonra imam namazı bitirince İsâ (Aleyhisselâm) :

Kapıyı açınız, diyecek ve kapı açılacaktır. Kapının önünde Deccâl, beraberinde yetmiş bin yahûdî olduğu halde bulunacaktır. Hepsi süslü kılıç kuşanmış, yeşil şallı olacaktır. Deccâl, İsâ (Aleyhisselâm)'a bakınca tuzun suda eridiği gibi eriyecek ve kaçmaya başlayacaktır. İsâ (Aleyhisselâm) da (ona) :

Sana öyle bir darbem vardır ki sen ondan kurtulamıyacaksın, diyecek ve Lüdd'ün doğu kapısı yanında yetişip onu öldürecektir. Allah yahûdîleri de hezîmete uğratacaktır. Artık Allah'ın yarattığı yaratıklardan arkasında bir yahûdînin saklanıp da Allah'ın konuşturmayacağı hiç bir şey kalmayacaktır. "Ey Allah'ın müslüman kulu! İşte bu, bir yahûdidir. Gel de onu öldür" demeyen ne bir taş, ne bir ağaç, ne bir duvar ne de bir hayvan olacaktır (Yalnız ğarkada ağacı bu hükmün dışındadır. Çünkü bu ağaç onların ağaçlarındandır, konuşmayacaktır.).

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) (konuşmasına devamla) buyurdu ki: Ve Deccâl'ın günleri (devri) kırk yıldır. Bir yılı yarım yıl gibi ve bir yılı ay gibidir. Ayı da bir hafta gibidir ve kalan günleri kıvılcım gibi (hızlı gidici)dir. Biriniz (o günlerde) sabahleyin Medine'nin kapısı yanında olur da Medine'nin diğer kapısına akşama kadar varamaz. Bunun üzerine O'na:

Yâ Resûlallah! O kısa günlerde nasıl namaz kılacağız? diye soruldu. O:

Siz namazı şu uzun günlerde nasıl takdir (hesap) ettiğiniz gibi o kısa günlerde de öylece takdir edersiniz. Sonra namaz kılınız, buyurdu. Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) (konuşmasına devamla) buyurdu ki: İsâ bin Meryem (Aleyhisselâm) benim ümmetim içinde (Muhammedi), adâletli bir hâkim ve (yönetimde) âdil bir imam olacak, haçı kırıp ezecek ve domuzu öldürecektir. (Zimmilerden) Cizyeyi kaldıracak ve zekâtı terkedecektir. Artık ne koyun, keçi, sığır sürüsü ne de deve sürüsü üzerine zekât memuru çalıştırılmayacaktır. Düşmanlık ve kin de kaldırılacaktır. Zehirli olan her hayvanın zehri de sökülüp alınacaktır. Hattâ küçük oğlan çocuğu, elini yılanın ağzına sokacak da yılan ona zarar vermeyecektir. Küçük kız çocuğu da arslanı kaçmaya zorlayacak da arslan ona zarar vermeyecektir. Kurt, koyun - keçi sürüsü içinde sürünün köpeği gibi olacaktır. Kap su ile dolduğu gibi yeryüzü barışla dolacaktır. Din birliği de olacak, artık Allah'tan başkasına tapılmayacaktır. Savaş da ağırlıklarını (silâh ve malzemelerini) bırakacak. Kureyş (kabilesin)den hükümdarlığı alınacaktır. Yer yüzü gümüş sofrası gibi olup Âdem (Aleyhisselâm)'ın ahdi ile bitkisini bitirecektir. Hattâ bir üzüm salkımı üzerinde bir nefer (sayısı üçten ona kadar olan insan topluluğu) toplanır da o salkım hepsini doyuracak ve bir nar üzerinde bir nefer toplanır da o nar hepsini doyuracaktır. Öküz şu kadar (üstün değerdeki) mala tekâbül edecek, at da birkaç (önemsiz) dirhemciğe tekâbül edecektir. Sahâbiler:

Yâ Resûlallah! Atı ucuzlatan nedir? diye sordular. O:

Savaş için ata ebedî olarak (yâni hiç) binilmiyecektir (çünkü hiç savaş olmayacaktır), buyurdu. O'na:

Öküzün fiatını (bu kadar) pahalılaştıran nedir? diye soruldu. O:

Toprağın tamamı sürülecektir. Deccâl'ın çıkmasından evvel (kıtlığı) şiddetli üç yıl bulunur, o yıllarda insanların başına büyük bir açlık (felâketi) gelecektir. Allah birinci yıl buluta, yağmurunun üçte birisini tutmasını emredecek ve yere bitkisinin üçte birisini tutmasını (vermemesini) emredecektir. Sonra Allah ikinci yıl buluta emredecek, bulut da yağmurunun üçte ikisini hapsedecektir ve Allah

yere emredecek, yer de bitkisinin üçte ikisini hapsedecektir. Sonra Allah üçüncü yıl buluta emredecek, bulut da yağmurunun tamamını hapsedecektir. Artık bir damla yağmur yağmıyacaktır. Allah yere de emredecek ve yer bitkisinin tamamını hapsedecektir. Artık yer yeşillik diye hiç bir şey bitirmiyecektir. Artık çift tırnaklı (geviş getiren) hiçbir hayvan kalmayıp hepsi helâk olacak, Allah'ın (yaşamasını) dilediği hayvan hâriç, buyurdu. (Ona) :

O zamanda insanları yaşatan (azık) nedir? diye soruldu. O:

Tehlîl (yâni "Lâ ilâhe illallah"), tekbîr (yâni "Allahü ekber"), tesbîh (yâni "Sübhanallah") ve tahmîd (yâni "el-Hamdü lillâh"). Bu zikirler, insanlara yemek yerine geçirilecektir, buyurdu.

(Müellifimiz) Ebû Abdillah dedi ki: Ebü'l-Hasan et-Tanâfisi'den işittim dedi ki: Ben Abdurrahmân el-Muhâribî'den şunu işittim: Bu hadis, okullarda çocuklara öğretmesi için öğretmene verilmelidir."

İ Z A H I

Ebû Dâvûd, Nevvâs bin Sem'ân (Radıyallâhü anh)'ın (4075 nolu) hadîsini rivâyet ettikten sonra Ebû Ümâme (Radıyallâhü anh)'ın bu hadîsini kısaca rivâyet ederek bunun da Nevvâs (Radıyallâhü anh)'ın hadîsinin misli olduğunu söylemekle yetinmiştir. Avnü'l-Ma'bûd yazarı Ebû Dâvûd'un bu hadîsine âit senedin sahih olduğunu, fakat İbn-i Mâceh'in bu hadise âit senedinde bulunan râvi İsmâîl bin Râfi'in zayıf olduğunu söylemiştir.

Bu hadîste geçen bâzı kelimeleri açıklıyayım:

Zahrâneyküm: Aranızda, demektir.

Hacîc: Huccet ve delil ile hasmını yenen, demektir.

Halle: Yol demektir.

A'ver: Gözü sakat olan demektir.

Minşâr: Testere, bıçkı demektir.

Zurayb: Küçük dağ demektir.

Sebaha: Çoraklı, çakıllı ve bitek olmayan tuzlu arâzi demektir.

Kîr: Demirci körügü demektir.

Nükûs ve Kahkara: Geri geri yürümektir.

Sâc: Yeşil renkli şal demektir.

Lüdd: Şâm veyâ Filistin dolaylarında bir köy veyâ bir semtin ismidir.

Ğarkada: Dikenli bir ağaç çeşitidir.

Salîb: Haçtır.

Cizye: İslâm memleketinde oturan Ehl-i Kitâb'ın verdiği vergidir.

Hume : Zehirdir.
Silm : Barış demektir.
Kıtıf : Salkım demektir.
Fâsûr : Sofra demektir.
Zılf : Geviş getiren hayvan tırnağıdır.

HADİSTE AÇIKLANMASI GEREKLİ GÖRÜLEN BÂZI NOKTALAR :

Deccâl'ın iki gözü arasında "Kâfir" kelimesinin yazılı olduğu ve yazarlığı olan olmayan her mü'minin bu yazıyı okuduğu belirtilmiştir. Bu husus başka hadislerde belirtilmektedir. Buhârî ve Müslim'in Enes (Radıyallâhü anh)'den rivâyet ettikleri bir hadiste de bu durum belirtilmektedir.

Nevevî: Muhakkik âlimlerin ittifakla hükmettikleri sağlıklı söz şudur ki, hadiste beyân buyurulan yazı gerçekten yazıdır. Allah o yazıyı Deccâl'ın yalancılığına alâmet kılmış ve mü'min kulunu bu yazıya vakıf kılarak diğer insanlardan gizleyecektir. Kâdı Iyâz, bu husustaki ihtilâfı beyân ederek : Bâzıları bundan maksad Deccâl'ın ilâh olamıyacağına, ancak sonradan meydana gelmiş bir insan olduğuna delâlet eden belirtidir, yâni yazıdan maksad mecâzî mânâsıdır, demişler ise de bu görüş zayıftır, demiştir. Yazarlığı olan ve olmayan her mü'minin bu yazıyı okuyacağına dâir ifâde bu yazının hakikaten bir yazı olmadığını gerektirmez. Çünkü Allah, yazarlığı olmayan kuluna bu yazıyı okuyabilme kabiliyetini vermeye kâdirdir. Kulu da böylece bu yazıyı okuyabilir hâle gelir, diye bilgi vermiştir.

Deccâl'ın öldüreceği ve sonradan Allah tarafından diriltileceği haber verilen zâtın Hızır olduğunu söyleyenler vardır. Müslim'in şeyhi Ebû İshâk da böyle söylendiğini ifâde etmiştir.

Hadiste bu zâtın Ümmet-i Muhammediyye içinde cennette derecesi en yüksek olanı olduğu ifâde edilmiştir. Sindî bu paragrafla ilgili olarak şöyle der : Ümmet kelimesinden maksad o gün yaşayan müslümanlardır. Durum bu olunca o zâtın sahâbîlerden daha faziletli olması mânâsı çıkmaz. O zâtın Hızır olduğuna dâir rivâyet vardır. Eğer Hızır'ın da Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'i görmekle sahâbî sayıldığını söylersek bu açıdan müşkil bir durum kalmamış olur. Fakat şu var ki Ümmetin tümünün en faziletlisi Ebû Bekr-i Sıddîk (Radıyallâhü anh)'dır. Ondan sonra en fazî-

letli sahâbîler diğer üç halifedir. Bunları da Aşere-i Mübeşşere, yâni cennetle müjdelenmiş on sahâbîlerin kalanları fazilet bakımından takip ederler. Bu durum kitablarda açıklanmıştır. Bu itibarla Hızır, sahâbi de olsa tüm ümmetin en faziletlisi mânâsı müşkil olur. Bu nedenle sağlıklı yorum, o gün için hayatta olan ümmet mânâsının kasdedilmiş olduğunu söylemektir. Şâyet Hızır, peygamberlerden ise mesele yoktur.

İsâ (Aleyhisselâm) indiği zaman Kudüs'te müslümanlara namaz kıldıran zâtın beklenen Mehdî olduğunu Süyûtî söylemiştir.

Bu hadiste Deccâl'ın kırk yıl kalacağı rivâyet edilmiştir. Bilindiği gibi 4075. hadiste onun devrinin kırk gün olduğu rivâyet olunmuştur. O hadis bundan kuvvetlidir. Tuhfe yazarı kemmiyet ve keyfiyet açısından başka başka insanlara göre onun devrinin uzun veyâ kısa olacağı biçiminde bâzı yorumları nakletmş ise de o yorumları buraya aktarmaya gerek görmüyorum.

Hadiste İsâ (Aleyhisselâm)'ın İslâm ümmeti içinde âdil bir hâkim, adâletli bir imâm, yâni devlet başkanı olacağı, haçı kıracağı, domuzu öldüreceği, cizyeyi kaldıracağı ve zekâtı terkedeceği, artık zekât toplama memuruna ihtiyaç olmayacağı belirtilmektedir. Bunu tâkip eden 4078. hadis de buna dâirdir. Bu hususla ilgili olarak da biraz bilgi verelim.

Gerek bu hadisler ve Nevvâs (Radıyallâhü anh)'ın 4075 nolu hadisi ve gerekse diğer Kütüb-i Sitte'de rivâyet edilen benzeri hadisler; kıyâmete yakın dönemde İsâ (Aleyhisselâm)'ın ineceğine ve İslâm hükümlerini tatbik edeceğine delâlet eder.

Avnü'l-Mabûd yazarı Sünen-i Ebû Dâvûd'un "Bâbu Huruci'd-Deccâl" bölümünde rivâyet edilen hadislerin izahı bölümünde İsâ (Aleyhisselâm)'ın kıyâmete yakın dönemde yer yüzüne ineceğine delâlet eden hadisleri ve konuya ilişkin âyetleri naklen beyân etmektedir. Arzû edenler oraya mürâcaat edebilirler. Ben sâdece şunu aktarmakla yetineceğim. Yazar bu arada: İsâ (Aleyhisselâm)'ın kıyâmete yakın dönemde gökten yeryüzüne ineceğine dâir Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'den rivâyet edilen hadisler mütevâtir haddine ulaşmıştır. Ehl-i Sünnet mezhebi de budur, dedikten sonra Nevevi'den şu nakli yapmaktadır:

Kâdı Iyâz: İsâ (Aleyhisselâm)'ın inmesi, Deccâl'ı öldürmesi haktır ve gerçektir. Ehl-i Sünnet mezhebi ve yolu

bu konuda vârid olan hadisler nedeniyle budur. Ne aklî yönden ne de Şer-i Şerif'te bu görüşü iptal edebilecek hiç bir delil yoktur. Bu itibarla bu hüküm sâbittir. Mûtezile ve Cehmiye mezheblerine mensub bâzı kimseler ve onlara katılanlar bu konudaki hadislerin, Allah'ın: «ve Muhammed peygamberlerin sonuncusudur» meâlindeki âyete, Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in «Benden sonra hiç bir peygamber yoktur» meâlindeki hadisine ve peygamberimiz (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'den sonra hiç bir peygamberin olmadığına ve şeriatının kıyâmete dek ebedî olup hükümlerinin yürürlükten kalkmayacağına dâir müslümanların icmâ'ına ters düştüğü gerekçesiyle reddedilmiş olduğunu ileri sürmekteler ise de, bu iddiâ ve gerekçe bâtıldır. Çünkü Isâ (Aleyhisselâm)'ın inmesinden maksad onun şeriatımızı yürürlükten kaldırıcı bir şeriatla ve peygamber olarak inmesi değildir. Ne bu hadisler de ne başka hadîslerde böyle bir şey yoktur. Bilâkis İsâ (Aleyhisselâm)'ın şeriatımızla hükmedecek âdil bir hâkim ve halkın terk ettiği şeriatımızın hükümlerini ihyâ edici olarak ineceği; gerek Fitneler kitâbında, gerekse İmân kitâbında ve başka bölümlerde rivâyet olunan sahih hadislerle sâbittir, demiştir.

İbn-i Hacer Askalanî de Fethü'l-Bârî'de: Mehdi'-nin bu ümmetten olacağı ve İsâ (Aleyhisselâm)'ın onun arkasında namaz kılacağına dâir hadîsler tevâtür etmiştir, der. El-Hâfız bu arada: Sahih olan hüküm İsâ'nın diri olarak göğe çıkarıldığıdır, der.

Şevkânî de İsâ (Aleyhisselâm)'ın ineceğine dâir hadislerin sayısının 29'a ulaştığını söyleyerek bunları bir bir nakletmiş ve sonunda: Bizim naklettiğimiz hadîsler görüldüğü gibi tevâtür haddine ulaştı. Bu beyânımızla şu sonuca varılıyor ki, beklenen Mehdî hakkındaki hadisler, Deccâl hakkındaki hadîsler ve İsâ (Aleyhisselâm)'ın inmesine dâir hadîsler mütevâtirdir, demiştir.

Hadiste İsâ (Aleyhisselâm)'ın Salib'i yâni haçı kırıp ezeceği bildirilmektedir. Şerhü's-Sünne'de ve başka kitablarda: Yâni İsâ (Aleyhisselâm) Hıristiyanlığı iptal ederek Şer-i Şerîf'imizle hükmedecektir, denilmiştir.

Sindî de: Yâni yeryüzünde haç nâmına hiç bir şey bırakılmıyacaktır, demiştir.

İsâ (Aleyhisselâm)'ın domuzu öldürmesine dâir cümlenin mânâsı da şöyledir: O, domuz beslemeyi ve yemeyi yasaklayacak ve öldürülmesini emredecektir. Artık yeryüzünde domuz bırakmıyacak ve böylece domuzun yenilmesini de tamamen önleyecektir.

İ s â (Aleyhisselâm)'ın cizyeyi, yâni Ehl-i Kitâb'tan alınan vergiyi kaldırmasına dâir cümle de şöyle yorumlanmıştır: Yâni İ s â (Aleyhisselâm), Ehl-i Kitap olan insanları müslümanlığı kabul etmeye zorlayacak ve böylece cizye vermelerini kabul etmeyecektir. Tüm gayr-i müslimler ya müslümanlığı kabul edecekler veyâ öldürülecekler. S i n d î bu cümlenin izahı bölümünde: Bu cümle Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in beyân ettiği bir İslâm hükmüdür. Yâni Peygamberimizin getirmiş olduğu yüce dinimize göre Ehl-i Kitâb olanların cizye vermeleri sûretiyle İslâm memleketinde yaşamalarına izin verilmesi hükmü İ s â (Aleyhisselâm) ineceği zamana kadar geçerlidir. Bundan sonraki İslâm'ın hükmü Ehl-i Kitâbın müslümanlığı kabul etmeleri, aksi halde öldürülmeleridir. Yoksa İ s â (Aleyhisselâm), İslâm dininin getirmiş olduğu cizye hükmünü iptal edecek değildir. Böyle bir mâna kasdedilmemiştir. Diğer bir kavle göre cümlenin mânâsı şöyledir:

İ s â (Aleyhisselâm) tüm gayr-i müslimlere cizye ödeme yükümlülüğünü koyacak, İslâm'ın bu hükmünü tüm gayr-i müslimler hakkında uygulayacak ve hiçbirisini vergisiz bırakmıyacaktır, der.

Diğer bir yorum şekli de şöyledir: Cizye hiç bir gayr-i müslimden alınmayacaktır. Çünkü o dönemde malların çoğalması dolayısıyla fakir bir kimse kalmıyacaktır. Bu nedenle cizye almaya da gerek kalmayacaktır. Çünkü cizye müslümanların ihtiyaçlarında kullanılmak üzere alınır. İhtiyaç kalmayınca cizye almaya da gerek kalmaz. En-Nihâye sâhibi bu yorumu nakletmiştir. Bundan önceki yorumu da K â d ı I y â z beyân etmiştir.

N e v e v i: Doğru mânâ, İ s â (Aleyhisselâm)'ın herkesi müslüman olmaya zorlaması biçimindeki yorumdur, der.

İ s â (Aleyhisselâm)'ın zekâtı terketmesi de malın bolluğu ve zekâta müstahak fakirin kalmaması sebebiyledir. Bu hüküm de cizye ile ilgili hüküm gibidir. Yâni İ s â (Aleyhisselâm) İslâm dininin koymuş olduğu zekât hükmünü kaldıracak değildir. Böyle sakat bir mânâ düşünülemez. Maksad şudur: Yüce dinimiz, zekât müessesesini o döneme kadar tatbik edilmek ve o dönemde gerek kalmıyacağından tatbik edilmemek üzere koymuştur. İ s â (Aleyhisselâm) da İslâm'ın konulmuş hükümlerini tatbik edecektir.

٤٠٧٨ — حدثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ . ثنا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ عَنِ الزُّهْرِيِّ ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيِّبِ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ « لَا تَقُومُ السَّاعَةُ حَتَّى يَنْزِلَ

عِيسَى بْنُ مَرْيَمَ حَكَمًا مُقْسِطًا ، وَإِمَامًا عَدْلًا . فَيَكْسِرُ الصَّلِيبَ ، وَيَقْتُلُ الْخِنْزِيرَ ، وَيَضَعُ الْجِزْيَةَ ، وَيَفِيضُ الْمَالُ حَتَّى لَا يَقْبَلَهُ أَحَدٌ » .

TERCEMESİ

4078) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Peygamber *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

İsâ bin Meryem (Muhammedi) âdil bir hâkim ve adâletli bir imâm (devlet başkanı) olarak (gökten yere) inmedikçe kıyâmet kopmayacaktır. O, (indiğinde) haçı kıracak, domuzu öldürecek, cizyeyi kaldıracaktır. Mal da o kadar çoğalacaktır ki hiç bir kimse mal kabul etmeyecektir."

İZAHI

Buhâri, Müslim, Tirmizi ve Ahmed'in de rivâyet ettikleri bu hadisin bir benzeri bundan önceki uzun hadis içinde geçti ve gerekli bilgi biraz önce yukarda verildi. Artık burada ilâve edeceğim bir şey görmüyorum.

٤٠٧٩ – حدثنا أَبُو كُرَيْبٍ . ثنا يُونُسُ بْنُ بُكَيْرٍ ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْحَاقَ . حَدَّثَنِي عَاصِمُ بْنُ عُمَرَ بْنِ قَتَادَةَ عَنْ مَحْمُودِ بْنِ لَبِيدٍ ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ « تُفْتَحُ يَأْجُوجُ وَمَأْجُوجُ فَيَخْرُجُونَ كَمَا قَالَ اللهُ تَعَالَى (٢١/٩٦) وَهُمْ مِنْ كُلِّ حَدَبٍ يَنْسِلُونَ . فَيَعُمُّونَ الْأَرْضَ . وَيَنْحَازُ مِنْهُمُ الْمُسْلِمُونَ . حَتَّى تَصِيرَ بَقِيَّةُ الْمُسْلِمِينَ فِي مَدَائِنِهِمْ وَحُصُونِهِمْ . وَيَضُمُّونَ إِلَيْهِمْ مَوَاشِيَهُمْ . حَتَّى أَنَّهُمْ لَيَمُرُّونَ بِالنَّهَرِ فَيَشْرَبُونَهُ ، حَتَّى مَا يَذَرُونَ فِيهِ شَيْئًا . فَيَمُرُّ آخِرُهُمْ عَلَى أَثَرِهِمْ . فَيَقُولُ قَائِلُهُمْ : لَقَدْ كَانَ بِهَذَا الْمَكَانِ ، مَرَّةً ، مَاءٌ . وَيَظْهَرُونَ عَلَى الْأَرْضِ . فَيَقُولُ قَائِلُهُمْ : هَؤُلَاءِ أَهْلُ الْأَرْضِ ، قَدْ فَرَغْنَا مِنْهُمْ . وَلَنُنَازِلَنَّ أَهْلَ السَّمَاءِ . حَتَّى إِنَّ أَحَدَهُمْ لَيَهُزُّ حَرْبَتَهُ إِلَى السَّمَاءِ ، فَتَرْجِعُ مُخَضَّبَةً بِالدَّمِ . فَيَقُولُونَ : قَدْ قَتَلْنَا أَهْلَ السَّمَاءِ . فَبَيْنَمَا هُمْ كَذَلِكَ ، إِذْ بَعَثَ اللهُ دَوَابَّ كَنَغَفِ الْجَرَادِ . فَتَأْخُذُ بِأَعْنَاقِهِمْ فَيَمُوتُونَ مَوْتَ الْجَرَادِ . يَرْكَبُ بَعْضُهُمْ بَعْضًا . فَيُصْبِحُ الْمُسْلِمُونَ

في الزوائد : إسناده صحيح . رجاله ثقات . ورواه الحاكم وقال: صحيح على شرط مسلم.

لَا يَسْمَعُونَ لَهُمْ حِسًّا . فَيَقُولُونَ: مَنْ رَجُلٌ يَشْرِي نَفْسَهُ ، وَيَنْظُرُ مَا فَعَلُوا؟ فَيَنْزِلُ مِنْهُمْ رَجُلٌ قَدْ وَطَّنَ نَفْسَهُ عَلَى أَنْ يَقْتُلُوهُ . فَيَجِدُهُمْ مَوْتَى . فَيُنَادِيهِمْ : أَلَا أَبْشِرُوا. فَقَدْ هَلَكَ عَدُوُّكُمْ . فَيَخْرُجُ النَّاسُ وَيُخَلُّونَ سَبِيلَ مَوَاشِيهِمْ . فَمَا يَكُونُ لَهُمْ رَعْيٌ إِلَّا لُحُومُهُمْ . فَتَشْكَرُ عَلَيْهَا ، كَأَحْسَنِ مَا شَكِرَتْ مِنْ نَبَاتٍ أَصَابَتْهُ قَطُّ » .

TERCEMESİ

4079) "... Ebû Saîd-i Hudrî *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur:

Ye'cûc ve Me'cûc (seddi) açılacak ve Allah Teâlâ'nın;

وَهُمْ مِنْ كُلِّ حَدَبٍ يَنْسِلُونَ = "ve onlar her tepeden hızla inecekler" âyetinde buyurduğu gibi onlar çıkıp yeryüzünü istilâ edecekler. Müslümanlar da onlar(ın saldırısın)dan dolayı yerlerini bırakıp geri çekilecekler. Hattâ kalan müslümanlar şehirlerine ve kal'alarına (sığınmış) olacak ve mevâşî (deve, sığır, koyun ve keçi) sürülerini yanlarına barındıracaklar (yâni mer'aya gönderemiyecekler). Ye'cûc ve Me'cûc (öncüleri) nehire uğrayıp yatağında hiç bir şey kalmayacak şekilde suyunu içip tüketecekler. Olanların arkasında gelen geridekiler oraya uğrayacaklar ve sözcüleri: Şüphesiz bu yerde bir kere su vardı, diyecek. Onlar yeryüzüne hâkim olacaklar. Sonra sözcüleri: Şu insanlar yeryüzü halkıdır, işlerini bitirdik. And olsun ki şimdi gök halkı savaşacağız, diyecek. Hattâ onlardan biri harbesini (kısa mızrakını) göğe doğru fırlatacak ve harbesi kana bulanmış olarak dönecektir. Bunun üzerine onlar: Biz gök halkım da şüphesiz öldürdük, diyecekler. Onların böyle olduğu sırada Allah âniden deve kurdu sürüsüne benzer hayvanlar gönderecek ve bu hayvanlar onları boyunlarından yakalayacak ve onlar çekirge sürüsünün ölümü gibi ölüp birbirinin üstüne yığılıp kalacaklar. Sabahleyin müslümanlar onların ses sedâsını işitmiyecekler. Bunun üzerine müslümanlar: Kim canını fedâ edip onların ne yaptığına bakacak? diyecekler. Bunun üzerine müslümanlardan nefsini Ye'cûc ve Me'cûc'a öldürtmeye hazırlamış durumda olan bir adam (sığındığı yerden) inecek ve Ye'cûc ile Me'cûc güruhunu ölmüş olarak bulacak. Bunun üzerine müslümanlara şöyle seslenecek: Dikkat ediniz! Sizleri müjdeliyorum. Düşmanlarınız ölmüşlerdir. Bunun üzerine müslümanlar (sığındıkları yerlerden) dışarı çıkacaklar ve küçükbaş, büyükbaş hayvanlarını salıverecekler.

Fakat Ye'cûc ve Me'cûc'un etlerinden başka hayvanların yiyeceği hiç bir ot olmayacak. Hayvanlar yedikleri (besleyici) bir otla en güzel biçimde semizlendiği gibi onların etlerini yemekle o biçimde semizlenecekler."

Not : Zevâid'de şöyle denilmiştir : Bunun senedi sahih olup râvileri güvenilir zâtlardır. Hâkim de bu hadisi rivâyet ederek Müslim'in şartı üzerine sahih olduğunu söylemiştir.

٤٠٨٠ – حدثنا أزهر بن مروان . ثنا عبد الأعلى . ثنا سعيد عن قتادة . قال :
حدثنا أبو رافع عن أبي هريرة ؛ قال : قال رسول الله ﷺ « إن يأجوج ومأجوج
يحفرون كل يوم . حتى إذا كادوا يرون شعاع الشمس ، قال الذي عليهم : ارجعوا
فسنحفره غدا . فيعيده الله أشد ما كان . حتى إذا بلغت مدتهم ، وأراد الله أن يبعثهم
على الناس ، حفروا . حتى إذا كادوا يرون شعاع الشمس ، قال الذي عليهم : ارجعوا .
فستحفرونه غدا ، إن شاء الله تعالى . واستثنوا . فيعودون إليه ، وهو كهيئته حين
تركوه . فيحفرونه ويخرجون على الناس فينشفون الماء ويتحصن الناس منهم
في حصونهم فيرمون بسهامهم إلى السماء . فترجع ، عليها الدم الذي اجفظ . فيقولون :
قهرنا أهل الأرض ، وعلونا أهل السماء . فيبعث الله نغفا في أقفائهم فيقتلهم بها » .
قال رسول الله ﷺ « والذي نفسي بيده ! إن دواب الأرض تسمن وتشكر
شكرا من لحومهم » .

TERCEMESİ

4080) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir :

Ye'cûc ve Me'cûc (seddi) her gün kazarak nihâyet güneşin ışığını (açmaya çalıştıkları gedikten) görmeye yaklaşınca başlarında bulunan âmir (onlara) : (kazı işini bırakıp) geri dönünüz, onu yarın kazacağız, der. Allah da seddi eskiden olduğu en muhkem hâle sokar (yâni kazılan yeri onartıp sağlamlaştırır). Nihâyet (seddin arkasında kalmaları takdir edilmiş olan) süreleri tamamlanıp Allah onları insanların üzerine göndermeyi dileyince (o gün yine) kazacaklar ve nihâyet güneşin ışığını (açmaya çalıştıkları gedikten) görmeye yakla-

şınca, başlarında bulunan âmir: (kazı işini bırakıp) geri dönünüz de Allah Teâlâ dilerse yarın kazacaksınız, diyecek ve onlar da İnşâallah diyecekler (veyâ başlarındaki adam onlara: İnşâallah, deyiniz, diyecek). Sonra (ertesi gün) onlar seddin yanına varacaklar. Sedd onların (bir gün önce) bıraktıkları vaziyette olacak (yâni açtıkları gedik olduğu gibi durmuş olacak) ve onlar seddi kazarak (açacakları gediklerden) insanların üzerine çıkacaklar ve (vardıkları) suyu içip tüketecekler. Halk da onlardan (korunmak için) kal'alarına - sığınaklarına kapanacak. Bu kere onlar oklarını göğe atacaklar. Okları da üstü kanla dolu olarak geri gelecek. Bunun üzerine onlar: Biz yeryüzündeki halkı kahrettik (onlara üstün geldik) ve gök ehlini de yendik, diyecekler. Sonra Allah onların boyunlarına musallat olacak deve kurdlarını gönderecek ve onları bu kurdlarla öldürecektir.

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) buyurdu ki: Canım (kudret) elinde olan (Allah)a yemin ederim ki yerdeki hayvanlar onların etleri(ni yemek sûreti) ile muhakkak iyice semizlenecek ve memeleri süt ile dolacaktır."

İZAHI

Ebû Saîd (Radıyallâhü anh)'ın hadisi Zevâid nevindendir. Bu hadiste geçen âyet, Enbiyâ sûresinin 96. âyetindendir. Âyet-i Kerîme Ye'cûc ve Me'cûc'un yer yüzünü istilâ etmelerini bildirir. Gerekli bilgi için tefsir kitablarına başvurulmalıdır. Bu ve bundan sonra gelen hadiste geçen Neğaf deve ve sığır gibi hayvanların burnuna giren bir kurd çeşididir. Her iki hadiste geçen Şeker masdarı ve bundan türeme fiil, hayvanın beslenip semizlenmesi, memelerinin süt ile dolması mânâsınadır. Mevâşî de mâşiye'nin çoğuludur. Mâşiye, deve, sığır ve koyun ile keçi cinsinden olan hayvan demektir. İkinci hadiste geçen Devâbb kelimesi ise Dâbbe'nin çoğuludur. Dâbbe kelimesi dört ayaklı hayvana denildiği gibi diğer hayvanlara da şümullü mânâda da kullanılır. Burada Mâşiye mânâsına kullanılmış olması ihtimâli kuvvetlidir. Bu tür hayvanların yâni deve, sığır, koyun ve keçinin Ye'cûc ve Me'cûc'un laşelerini yemeleri bugün için alışılmış bir şey değil ise de o gün Allah'ın takdiriyle olacaktır.

Ebû Hüreyre (Radıyallâhü anh)'ın hadisini Tirmizî, Kehf sûresi için açtığı bir bâbta rivâyet etmiştir. Çünkü bu sûrenin 94 ve onu tâkip eden âyetlerinde Ye'cûc ve Me'cûc ile Sedd'den bahsedilmektedir. Bu hadisi; Ahmed, İbn-i Hibbân ve Hâkim de rivâyet etmişlerdir.

٤٠٨١ — حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ . ثنا يَزِيدُ بْنُ هَارُونَ . ثنا الْعَوَّامُ بْنُ حَوْشَبٍ . حَدَّثَنِي جَبَلَةُ بْنُ سُحَيْمٍ ، عَنْ مُؤْثِرِ بْنِ عَفَازَةَ ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ مَسْعُودٍ ؛ قَالَ : لَمَّا كَانَ لَيْلَةَ أُسْرِيَ بِرَسُولِ اللهِ ﷺ ، لَقِيَ إِبْرَاهِيمَ وَمُوسَى وَعِيسَى . فَتَذَاكَرُوا السَّاعَةَ . فَبَدَأُوا بِإِبْرَاهِيمَ . فَسَأَلُوهُ عَنْهَا فَلَمْ يَكُنْ عِنْدَهُ مِنْهَا عِلْمٌ . ثُمَّ سَأَلُوا مُوسَى . فَلَمْ يَكُنْ عِنْدَهُ مِنْهَا عِلْمٌ . فَرُدَّ الْحَدِيثُ إِلَى عِيسَى بْنِ مَرْيَمَ . فَقَالَ : قَدْ عُهِدَ إِلَيَّ فِيمَا دُونَ وَجْبَتِهَا . فَأَمَّا وَجْبَتُهَا فَلَا يَعْلَمُهَا إِلَّا اللهُ . فَذَكَرَ خُرُوجَ الدَّجَّالِ . قَالَ : فَأَنْزِلُ فَأَقْتُلُهُ . فَيَرْجِعُ النَّاسُ إِلَى بِلَادِهِمْ . فَيَسْتَقْبِلُهُمْ يَأْجُوجُ وَمَأْجُوجُ وَهُمْ مِنْ كُلِّ حَدَبٍ يَنْسِلُونَ . فَلَا يَمُرُّونَ بِمَاءٍ إِلَّا شَرِبُوهُ . وَلَا بِشَيْءٍ إِلَّا أَفْسَدُوهُ . فَيَجْأَرُونَ إِلَى اللهِ . فَأَدْعُو اللهَ أَنْ يُمِيتَهُمْ . فَتَنْتُنُ الْأَرْضُ مِنْ رِيحِهِمْ . فَيَجْأَرُونَ إِلَى اللهِ فَأَدْعُو اللهَ . فَيُرْسِلُ السَّمَاءَ بِالْمَاءِ . فَيَحْمِلُهُمْ فَيُلْقِيهِمْ فِي الْبَحْرِ . ثُمَّ تُنْسَفُ الْجِبَالُ وَتُمَدُّ الْأَرْضُ مَدَّ الْأَدِيمِ . فَعُهِدَ إِلَيَّ : مَتَى كَانَ ذَلِكَ ، كَانَتِ السَّاعَةُ مِنَ النَّاسِ . كَالْحَامِلِ الَّتِي لَا يَدْرِي أَهْلُهَا مَتَى تَفْجَؤُهُمْ بِوِلَادَتِهَا .

قَالَ الْعَوَّامُ : وَوُجِدَ تَصْدِيقُ ذَلِكَ فِي كِتَابِ اللهِ تَعَالَى (٢١/٩٦) حَتَّى إِذَا فُتِحَتْ يَأْجُوجُ وَمَأْجُوجُ وَهُمْ مِنْ كُلِّ حَدَبٍ يَنْسِلُونَ .

في الزوائد : هذا إسناده صحيح رجاله ثقات. ومؤثر بن عفازة، ذكره ابن حبان في الثقات. وباقي رجال الإسناد ثقات . ورواه الحاكم ، وقال : هذا صحيح الإسناد .

TERCEMESİ

4081) "... Abdullah bin Mes'ûd *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) geceleyin (Mi'râca) götürüldüğü zaman İbrâhîm, Mûsâ ve İsâ (Aleyhimüsselâm)'a rastladı da kıyâmet (gününün ne zaman kopacağı) hakkında müzâkere ettiler. (Müzâkereye) İbrâhîm ile başlayarak kıyâmet(in ne zaman kopacağın)ı ona sordular. Konu hakkında onun yanında bir bilgi olmadı. Sonra Mûsâ'ya sordular. Onun yanında da konu hakkında bir bilgi olmadı. Bunun üzerine söz İsâ bin Meryem'e verildi. O: Kıyâmetin kopmasına yakın şeyler (olaylar) hakkında bana bilgi verildi.

Ama kıyâmetin kopması (vaktini) Allah'tan başka hiç kimse bilemez, dedikten sonra Deccâl'in çıkmasını anlattı. Dedi ki: Sonra ben inip onu öldüreceğim ve bundan sonra halk memleketlerine dönecekler. Bu kere onların karşısına Ye'cûc ve Me'cûc çıkacak ve her tepeden hızla gideceklerdir. Artık Ye'cûc ve Me'cûc uğradıkları her suyu içip tüketecekler ve uğrayacakları her şeyi bozup alt üst edecekler. Bunun üzerine halk feryad ederek Allah'tan yardım dileyecekler. Ben de Allah'a duâ ederek Ye'cûc ve Me'cûc'u öldürmesini dileyeceğim. (Bu dilek kabul olunacak) ve yer onların (leşlerinin) kokusu ile pis pis kokacak. Ben yine Allah'a duâ edeceğim. Allah da bir su gönderecek ve o su onları taşıyıp denize atacaktır. Daha sonra dağlar ufaltılıp dağıtılacak ve yer derinin yayılıp genişletildiği gibi yayılıp genişletilecektir. İşte o durum olunca insanlara yakınlığı bakımından kıyâmetin, ev halkı ne zaman doğumu ile âniden karşılaşacaklarını bilmedikleri hâmile kadın gibi olacağı bana bildirildi.

(Râvi) el-Avvâm demiştir ki: Bunun tasdîki Allah Teâlâ'nın Kitâbında; حَتَّى إِذَا فُتِحَتْ يَأْجُوجُ وَمَأْجُوجُ وَهُمْ مِنْ كُلِّ حَدَبٍ يَنْسِلُونَ «Nihâyet Ye'cûc ve Me'cûc'un seddi açılıp da her tepeden hızla gittikleri» (Enbiyâ 96. âyet) mevcuttur."

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Bunun senedi sahihtir. Râvileri de güvenilir zâtlardır. Râvi Mü'sir bin Afâze'yi İbn-i Hibbân güvenilir zâtlar arasında anmıştır. Senedin kalan râvileri sıkâ (güvenilir) zâtlardır. Hâkim de bu hadisi rivâyet ederek senedinin sahih olduğunu söylemiştir.

(٣٤) باب خروج المهدى

34 — MEHDÎ'NİN ÇIKMASI BÂBI

٤٠٨٢ — حدثنا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ . ثنا مُعَاوِيَةُ بْنُ هِشَامٍ . ثنا عَلِيُّ بْنُ صَالِحٍ عَنْ يَزِيدَ بْنِ أَبِي زِيَادٍ ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ ، عَنْ عَلْقَمَةَ ، عَنْ عَبْدِ اللهِ ؛ قَالَ : بَيْنَمَا نَحْنُ عِنْدَ رَسُولِ اللهِ ﷺ إِذْ أَقْبَلَ فِتْيَةٌ مِنْ بَنِي هَاشِمٍ . فَلَمَّا رَآهُمُ النَّبِيُّ ﷺ ، اغْرَوْرَقَتْ عَيْنَاهُ وَتَغَيَّرَ لَوْنُهُ . قَالَ ، فَقُلْتُ : مَا نَزَالُ نَرَى فِي وَجْهِكَ شَيْئًا نَكْرَهُهُ . فَقَالَ « إِنَّا أَهْلُ بَيْتٍ اخْتَارَ اللهُ لَنَا الْآخِرَةَ عَلَى الدُّنْيَا . وَإِنَّ أَهْلَ بَيْتِي سَيَلْقَوْنَ بَعْدِي بَلَاءً وَتَشْرِيدًا وَتَطْرِيدًا . حَتَّى يَأْتِيَ قَوْمٌ مِنْ قِبَلِ الْمَشْرِقِ مَعَهُمْ رَايَاتٌ سُودٌ . فَيَسْأَلُونَ الْخَيْرَ ، فَلَا

يُعْطَوْنَهُ . فَيُقَاتِلُونَ فَيُنْصَرُونَ . فَيُعْطَوْنَ مَا سَأَلُوا . فَلَا يَقْبَلُونَهُ . حَتَّى يَدْفَعُوهَا إِلَى
رَجُلٍ مِنْ أَهْلِ بَيْتِي فَيَمْلَؤُهَا قِسْطًا ، كَمَا مَلَؤُوهَا جَوْرًا فَمَنْ أَدْرَكَ ذَلِكَ مِنْكُمْ ، فَلْيَأْتِهِمْ
وَلَوْ حَبْوًا عَلَى الثَّلْجِ » .

في الزوائد : إسناده ضعيف ، لضعف يزيد بن أبي زياد الكوفي . لكن لم ينفرد يزيد بن أبي زياد عن إبراهيم . فقد رواه الحاكم في المستدرك من طريق عمرو بن قيس عن الحكم عن إبراهيم .

TERCEMESİ

4082) "... Abdullah (bin Mes'ûd) *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Biz bir kere Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in yanında iken Hâşim oğullarından bir gurup genç bize doğru geldiler. Sonra Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) onları görünce (mübârek) gözleri yaş doldu ve rengi değişti. Abdullah demiştir ki: Bunun üzerine ben:

(Yâ Resûlallah!) Senin (mübârek) yüzünde arzulamadığımız (yâni bizi üzüp endişelendiren) bir değişikliği bir süredir görüyoruz, dedim. O da:

Biz öyle bir ev halkıyız ki, Allah bizim için âhireti dünyaya tercih etmiştir. Benim Ehl-i Beytim, muhakkak (ev halkım) benden sonra belâ, kaçırılma ve sürgüne uğrayacaktır. Nihâyet beraberinde siyah bayraklar bulunan bir kavim doğu tarafından gelecek ve hayır (hükümdarlık) isteyecekler. Fakat istekleri yerine getirilmeyecek. Bunun üzerine savaşacaklar ve onlara (Allah tarafından) yardım edilecek. Bundan sonra istedikleri (hükümdarlık) kendilerine verilecek, fakat kendileri bunu kabul etmeyip emirliği Ehl-i Beytim'den bir adama tevdî edecekler. Bu (Emir)de insanlar yeryüzünü daha önce zulüm ile doldurdukları gibi yeryüzünü adâletle dolduracaktır. Artık sizden kim o güne yetişirse kar üstünde emeklemek sûretiyle de olsa onlara varsın (katılsın), buyurdu."

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Râvî Yezîd bin Ebî Ziyâd zayıf olduğu için bu sened zayıftır. Lâkin bunu İbrâhîm'den Yezîd bin Ebî Ziyâd tek başına rivâyet etmemiştir. Çünkü bunu el-Hâkim de el-Müstedrek'te Ömer bin Kays yoluyla el-Hakem'den, bu da İbrâhîm'den rivâyet etmiştir.

٤٠٨٣ — حَدَّثَنَا نَصْرُ بْنُ عَلِيٍّ الْجَهْضَمِيُّ . ثنا مُحَمَّدُ بْنُ مَرْوَانَ الْعُقَيْلِيُّ . ثنا عُمَارَةُ بْنُ

أَبِي حَفْصَةَ عَنْ زَيْدٍ الْعَمِّيِّ، عَنْ أَبِي صِدِّيقٍ النَّاجِي، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ؛ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ،
قَالَ « يَكُونُ فِي أُمَّتِي الْمَهْدِيُّ. إِنْ قُصِرَ، فَسَبْعٌ وَإِلَّا فَتِسْعٌ. فَتَنْعَمُ فِيهِ أُمَّتِي نَعْمَةً.
لَمْ يَنْعَمُوا مِثْلَهَا قَطُّ. تُؤْتَى أُكُلَهَا. وَلَا تَدَّخِرُ مِنْهُمْ شَيْئًا. وَالْمَالُ يَوْمَئِذٍ كُدُوسٌ.
فَيَقُومُ الرَّجُلُ فَيَقُولُ: يَا مَهْدِيُّ! أَعْطِنِي. فَيَقُولُ: خُذْ ».

TERCEMESİ

4083) "... Ebû Saîd-i Hudrî *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Peygamber *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur:

Ümmetim içinde el-Mehdî olacaktır. (Aranızda kalması) kısa tutulursa (kalacağı süre) yedi (yıl) dır. Kısa tutulmazsa (kalacağı süre) dokuz yıldır. Benim ümmetim o devirde öyle bir refah bulacak ki o güne dek onun mislini kesinlikle bulmamıştır. Yer, yemişini (gıda ürünlerini) verecek ve insanlardan hiç bir şey saklamıyacak (vermemezlik etmeyecek) tir. Mal da o gün çok birikmiş olacaktır. Adam kalkıp: Yâ Mehdi! Bana (mal) ver, diyecek. Mehdî de: Al, diyecektir."

٤٠٨٤ – حدثنا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى وَأَحْمَدُ بْنُ يُوسُفَ، قَالَا: ثنا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ
سُفْيَانَ الثَّوْرِيِّ، عَنْ خَالِدٍ الْحَذَّاءِ، عَنْ أَبِي قِلَابَةَ، عَنْ أَبِي أَسْمَاءَ الرَّحَبِيِّ، عَنْ ثَوْبَانَ؛
قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « يَقْتَتِلُ عِنْدَ كَنْزِكُمْ ثَلَاثَةٌ. كُلُّهُمُ ابْنُ خَلِيفَةٍ. ثُمَّ
لَا يَصِيرُ إِلَى وَاحِدٍ مِنْهُمْ. ثُمَّ تَطْلُعُ الرَّايَاتُ السُّودُ مِنْ قِبَلِ الْمَشْرِقِ. فَيَقْتُلُونَكُمْ
قَتْلًا لَمْ يُقْتَلْهُ قَوْمٌ ».

ثُمَّ ذَكَرَ شَيْئًا لَا أَحْفَظُهُ. فَقَالَ « فَإِذَا رَأَيْتُمُوهُ فَبَايِعُوهُ وَلَوْ حَبْوًا عَلَى الثَّلْجِ.
فَإِنَّهُ خَلِيفَةُ اللهِ، الْمَهْدِيُّ ».

في الزوائد: هذا إسناد صحيح. رجاله ثقات. ورواه الحاكم في المستدرك، وقال: صحيح على شرط الشيخين.

TERCEMESİ

4084) "... Sevbân *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

Sizin hazîneniz yanında üç kişi çatışacak. Üçü de bir halîfenin evlâdıdır. Sonra (halifelik) bunların hiç birisine olmayacaktır. Daha sonra doğu tarafından siyah bayraklar (taşıyan ordu) çıkıverecek ve hiç bir kavmin öldürmediği bir şekilde sizleri öldürecekler.

Râvi demiştir ki: Benim şeyhim şu anda hâfızamda olmayan bir şey andı. Sonra (hadis metnini rivâyete devamla dedi ki) **O:**

Siz o (ordunun başında) geleni görünce kar üstünde emeklemek sûretiyle de olsa (gidip) ona bey'at ediniz. Çünkü o, Allah'ın halifesi Mehdî'dir, buyurdu."

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Bu sahih bir sened olup râvileri güvenilir zâtlardır. Hâkim de bunu el-Müstedrek'te rivâyet ederek Buhârî ile Müslim'in şartı üzerine sahih olduğunu söylemiştir.

٤٠٨٥ – حدثنا عثمان بن أبي شيبة. ثنا أبو داود الحفري. ثنا ياسين عن إبراهيم ابن محمد بن الحنفية، عن أبيه، عن علي؛ قال: قال رسول الله ﷺ «المهدي منا، أهل البيت، يصلحه الله في ليلة».

في الزوائد: قال البخاري في التاريخ، عقب حديث إبراهيم بن محمد بن الحنفية هذا: في إسناده نظر. وذكره ابن حبان في الثقات. ووثق العجلي، قال البخاري: فيه نظر. ولا أعلم له حديثا غير هذا. وقال ابن معين وأبو زرعة: لا بأس به. وأبو داود الحفري، اسمه عمر بن سعد، احتج به مسلم في صحيحه. وباقيهم ثقات.

TERCEMESİ

4085) "... Alî *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

El-Mehdî, bizden, Ehl-i Beyt'tendir. Allah onu bir gecede islâh eder (yâni tevbesini kabul eder veyâ feyizler ve hikmetlerle donatır)."

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Buhârî, et-Tarih'te İbrâhîm bin Muhammed bin el-Hanefiyye'nin bu hadisinin arkasında: Bunun senedi üzerinde düşünmek gerekir, demiştir. İbn-i Hibbân, İbrâhîm bin Muhammed'i güvenilir râviler arasında anmıştır. El-İclî de onu güvenilir saymıştır. El-İclî'nin beyânına göre Buhârî: Bunun rivâyeti üzerinde düşünmek gerekir ve onun bundan başka hadisini bilmiyorum, demiştir. İbn-i Muîn ve Ebû Zur'a, bunun rivâyetinde bir beis olmadığını söylemişlerdir. Râvi Ebû Dâvûd el-Haferî'nin adı Ömer bin Sa'd olup Müslim, kendi Sahîh'inde onun rivâyetini almıştır. Senedin kalan râvileri güvenilir zâtlardır.

٤٠٨٦ – حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. ثنا أحمد بن عبد الملك. ثنا أبو المليح الرقي عن زياد بن بيان، عن علي بن نفيل، عن سعيد بن المسيب؛ قال: كنا عند أم سلمة. فتذاكرنا المهدي. فقالت: سمعت رسول الله ﷺ يقول «المهدي من ولد فاطمة».

TERCEMESİ

4086) "... Saîd bin el-Müseyyeb *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Biz (mü'minlerin anası) Ümmü Seleme (Radıyallâhü anhâ)'nın yanında idik. Bir ara Mehdî hakkında müzâkere yaptık. Bunun üzerine Ümmü Seleme (Radıyallâhü anhâ): Ben, Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'den işittim, buyurdu ki:

Mehdî, (kızım) Fâtıma'nın veled (nesl) indendir."

٤٠٨٧ – حدثنا هدية بن عبد الوهاب. ثنا سعد بن عبد الحميد بن جعفر، عن علي بن زياد اليمامي، عن عكرمة بن عمار، عن إسحاق بن عبد الله بن أبي طلحة، عن أنس بن مالك؛ قال: سمعت رسول الله ﷺ يقول «نحن، ولد عبد المطلب، سادة أهل الجنة. أنا وحمزة وعلي وجعفر والحسن والحسين والمهدي».

في الزوائد: في إسناده مقال. وعلي بن زياد، لم أر من وثقه ولا من جرحه. وباقي رجال الإسناد موثقون.

TERCEMESİ

4087) "... Enes bin Mâlik *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Ben, Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'den işittim, buyurdu ki:

Biz Abdulmüttalib'in çocukları cennet halkının büyükleriyiz. Ben, Hamza, Ali, Ca'fer, Hasan Hüseyin ve Mehdi."

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Bunun senedi hakkında konuşulmuştur. Râvi Ali bin Ziyâd'i ne güvenilir sayanı ne de cerheden (tenkid edeni) görmedim. Senedin kalan râvileri güvenilir zâtlardır.

٤٠٨٨ – حدّثنا حَرْمَلَةُ بْنُ يَحْيَى الْمِصْرِيُّ ، وَإِبْرَاهِيمُ بْنُ سَعِيدٍ الْجَوْهَرِيُّ ، قَالَا : ثنا أَبُو صَالِحٍ عَبْدُ الْغَفَّارِ بْنُ دَاوُدَ الْحَرَّانِيُّ . ثنا ابْنُ لَهِيعَةَ عَنْ أَبِي زُرْعَةَ عَمْرِو بْنِ جَابِرٍ الْحَضْرَمِيِّ ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْحَرْثِ بْنِ جَزْءٍ الزُّبَيْدِيِّ ؛ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ « يَخْرُجُ نَاسٌ مِنَ الْمَشْرِقِ . فَيُوَطِّئُونَ لِلْمَهْدِيِّ » يَعْنِي سُلْطَانَهُ .

في الزوائد : في إسناده عمرو بن جابر الحضرمي ، وعبد الله بن لهيعة ، وهما ضعيفان .

TERCEMESİ

4088) "... Abdullah bin el-Hâris bin Cezi' ez-Zübeydî *(Radıyallâhü anh)'*-den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* :

Doğudan bir takım insanlar çıkacak ve Mehdî için ortam hazırlıyacaklar, buyurdu. O, Mehdî'nin hükümdarlığını kasdeder.

Not : Zevâid'de şöyle denilmiştir : Bunun senedinde Amr bin Câbir el-Hadramî ve Abdullah bin Lehia bulunur. İkisi de zayıftır.

İZAHI

Bu bâbın Ebû Saîd-i Hudrî (Radıyallâhü anh)'a âit 2. hadisinin benzerini Tirmizî ve Ahmed de rivâyet etmişlerdir. Said bin el-Müseyyeb (Radıyallâhü anh)'a âit 5. hadisi Ebû Dâvûd da rivâyet etmiştir. Diğerleri notta belirtildiği gibi Zevâid nevindendir.

Hadislerde geçen bâzı kelimeleri açıklayalım :
Birinci hadiste geçen "**İğravrakat :** Garkoldu, doldu, demektir. **Teşrîd :** Kaçırmak, kaçmaya zorlamak, kovmak demektir.

Tatrîd : Kovmak, sürmek demektir. Bu iki kelimenin mânâları birbirine yakındır. Bu hadiste geçen "Hayır" kelimesi ile kasdedilen mânânın hükümdarlık ve devlet yönetimi olduğu hadisin son kısmından anlaşılıyor kanaatındayım. Hayır kelimesi ile iyi ve dinen faydalı şeyler mânâsının kasdedilmiş olması ihtimâli ise uzak bir ihtimaldir.

Kıst : Adâlet, demektir.
İkinci hadiste geçen "**Küdûs :** Toplanıp birikmiş bol şey' demektir. Her iki hadiste geçen "**Habıv :** Emekleyerek yürümek demektir.

Ali (Radıyallâhü anh)'ın 4085 nolu hadisinde Allah'ın Mehdî'yi bir gecede islah edeceği buyurulmuştur. İbn-i Kesîr:

Yâni Allah M e h d i ' yi bir gecede bağışlayıp kusurlarını afıv edip ona muvaffakıyet ve fazîlet ihsân edecek, demiştir. E l - H a f n î de Câmiü's-Sağîr'in hâşiyesinde : Yâni Allah Teâlâ onu halka hükümdarlık yeteneğine ve ilmi fazîletlere bir gecede kavuşturacak, demiştir. Tercemede bu iki yoruma da işâret edilmiştir.

S a i d b i n e l - M ü s e y y e b ' in 4086. hadîsi ve benzeri hadîsler M e h d i ' nin H z . F â t ı m a (Radıyallâhü anhâ)'nın sülâlesinden olduğuna delâlet eder. Ancak onun H a s a n (Radıyallâhü anh)'ın mı, yoksa H ü s e y i n (Radıyallâhü anh)'ın mi torunlarından olacağı husûsunda ihtilâf vardır. Avnü'l-Mabûd yazarı konu hakkında : Bu ihtilâfa işâret ettikten sonra e l - K a r i ' in : M e h d î ' nin hem H a s a n (Radıyallâhü anh)'ın hem de H ü - s e y i n (Radıyallâhü anh)'ın torunlarından olması mümkündür. Rivâyetlerden anlaşılan en kuvvetli ihtimal onun baba tarafından H a - s a n (Radıyallâhü anh)'a ve ana tarafından H ü s e y i n (Radıyllâhü anh)'a ulaşmasıdır, dediğini nakleder.

T i r m i z î ' nin İ b n - i M e s ' û d (Radıyallâhü anhümâ)'den rivâyet ettiği bir hadiste M e h d î ' nin isminin Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in ismi olacağı bildirilmiştir. E b û D â - v û d ' un rivâyetinde ise hem kendisinin hem de babasının isimlerinin Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in ve babasının isimleri olacağı bildirilmektedir. Bu rivâyetlere göre M e h d i ' nin ismi M u h a m m e d , babasının ismi de A b d u l l a h olacaktır. M e h d î kelimesi ise onun lâkabıdır.

(٣٥) بابُ الملاحم

35 — MELÂHIM (ŞİDDETLİ SAVAŞLAR VE ÇATIŞMALAR) BÂBI

Melâhım : Melheme'nin çoğuludur. Melhame, savaş meydanı veyâ şiddetli çatışma ve savaşma demektir. En-Nihâye'de : Melhame : Savaşmaya ve savaş yerine denilir. Bu kelime Lahme'den alınmadır. Lahme : Argaçtır. Çünkü bir dokunmuş halı, kilim gibi bir şeyin argacı ile çözgüsü birbirine girdiği gibi çatışmada insanlar da biribirine girer. Bir kavle göre bu kelime Lahm kelimesirden alınmadır. Lahm : et demektir. Savaşta çok mikdarda insan öldürüldüğü için savaş meydanı insan etleriyle dolmuş olur.

٤٠٨٩ — حدّثنا أبُو بَكرِ بْنُ أبِي شَيْبَةَ . ثنا عِيسَى بْنُ يُونسَ عَنِ الأوْزَاعِيِّ ، عَنْ حَسَّانَ بْنِ عَطِيَّةَ ؛ قَالَ : مَالَ مَكْحُولٌ وَابْنُ أبِي زَكَرِيَّا إلَى خَالِدِ بْنِ مَعْدَانَ ، وَمِلْتُ

مَعَهُمَا. فَحَدَّثَنَا عَنْ جُبَيْرِ بْنِ نُفَيْرٍ؛ قَالَ: قَالَ لِي جُبَيْرٌ: انْطَلِقْ بِنَا إِلَى ذِي مِخْمَرٍ، وَكَانَ رَجُلًا مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ ﷺ. فَانْطَلَقْتُ مَعَهُمَا. فَسَأَلَهُ عَنِ الْهُدْنَةِ. فَقَالَ: سَمِعْتُ النَّبِيَّ ﷺ يَقُولُ «سَتُصَالِحُكُمُ الرُّومُ صُلْحًا آمِنًا. ثُمَّ تَغْزُونَ، أَنْتُمْ وَهُمْ، عَدُوًّا. فَتَنْتَصِرُونَ وَتَغْنَمُونَ وَتَسْلَمُونَ ثُمَّ تَنْصَرِفُونَ. حَتَّى تَنْزِلُوا بِمَرْجٍ ذِي تُلُولٍ. فَيَرْفَعُ رَجُلٌ مِنْ أَهْلِ الصَّلِيبِ الصَّلِيبَ، فَيَقُولُ: غَلَبَ الصَّلِيبُ. فَيَغْضَبُ رَجُلٌ مِنَ الْمُسْلِمِينَ. فَيَقُومُ إِلَيْهِ فَيَدُقُّهُ. فَعِنْدَ ذَلِكَ تَغْدِرُ الرُّومُ، وَيَجْتَمِعُونَ لِلْمَلْحَمَةِ».

حدثنا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ إِبْرَاهِيمَ الدِّمَشْقِيُّ. ثنا الْوَلِيدُ بْنُ مُسْلِمٍ. ثنا الْأَوْزَاعِيُّ عَنْ حَسَّانَ ابْنِ عَطِيَّةَ، بِإِسْنَادِهِ، نَحْوَهُ. وَزَادَ فِيهِ، فَيَجْتَمِعُونَ لِلْمَلْحَمَةِ فَيَأْتُونَ حِينَئِذٍ تَحْتَ ثَمَانِينَ غَايَةً. تَحْتَ كُلِّ غَايَةٍ اثْنَا عَشَرَ أَلْفًا.

في الزوائد: إسناده حسن. وروى أبو داود بعضه.

TERCEMESİ

4089) "... Hassân bin Atiyye *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan; Şöyle demiştir:

Mekhûl ve İbn-i Ebi Zekeriyyâ (bir kere) **Hâlid bin Ma'dân** (Radıyallâhü anhüm)'**un yanına gittiler. Ben de onlarla beraber gittim. Hâlid bin Ma'dân, Cübeyr bin Nüfeyr** (Radıyallâhü anh)'**den bize hadîs rivâyetinde bulundu. Hâlid bin Ma'dân dedi ki: Cübeyr** (bir gün) **bana: Bizimle beraber Zi Muhmer** (Radıyallâhü anh)'**a gel, dedi. Zi Mıhmer, Peygamber** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'**in sahâbilerinden bir adam idi. Ben de onlarla beraber gittim. Cübeyr, Zi Mıhmer'e** (Müslümanlar ile Rumlar arasında yapılacağı haber buyurulan) **barış andlaşmasını sordu** (hakkında bilgi istedi). **Bunun üzerine Zi Mıhmer: Ben, Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'**den şu buyruğu işittim, dedi:**

Rumlar sizlerle güvenceli bir barış andlaşmasını yapacaklar. Sonra siz ve onlar (başka) **bir düşmanla savaşacaksınız ve zafer kazanıp, ganimet mallarını alıp** (savaştan) **sâlimen çıkacaksınız. Sonra savaştan dönüp nihâyet tepeleri bulunan bir mer'aya varacaksınız.** (Orada) **haç ehlinden** (yâni hıristiyanlardan) **bir adam haçı havaya kaldırarak: Haç** (yâni hıristiyanlık dini) **gâlib oldu, diyecek. Müslüman-**

lardan bir adam da kızarak kalkıp (adamın elindeki) haçı kırıp ezecektir. İşte o zaman Rumlar barış andlaşmasını bozarak şiddetli savaş - çatışma için toplanacaklar.

(Müellifimiz demiştir ki) Bize Abdurrahmân bin İbrâhîm ed-Dımeşkî, el-Velîd bin Müslim aracılığıyla (yine) Evzâî'den rivâyetle Hassân bin Atiyye'den kendi isnadıyla bunun mislini tahdîs etti (hadîs rivâyetinde bulundu) da hadîs metnine bu ilâveyi ekledi:

Rumlar şiddetli savaş - çatışma için toplanacaklar ve o zaman beher bayrağın altında on iki bin kişi olmak üzere seksen bayrak altında (müslümanlarla savaşmaya) gelecekler."

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Bunun senedi hasendir ve bunun bir kısmını Ebû Dâvûd rivâyet etmiştir.

İ Z A H I

Ebû Dâvûd bu hadîsin benzerini Melâhım kitâbında rumların savaşlarına dâir hadîsler için açtığı bâbta rivâyet etmiştir. Oradaki bir rivâyette şu ilâve de vardır: «Müslümanlar da silâhlarına koşup savaşacaklar ve Allah o müslüman topluluğuna şehîdlik ikrâm edecektir.»

Ebû Dâvûd'un rivâyetinde hadîsi Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'den naklen bildiren sahâbînin ismi Zî Mihber diye geçer. Et-Tehzîb'te bu zâtın adının Zi Mihmer olarak rivâyet edildiği gibi Zî Mihber olarak da rivâyet edildiğini söylemiştir.

Hadîste geçen bâzı kelimeleri açıklayalım:
Hüdne: Barış andlaşması demektir. Burada müslümanlar ile rumlar arasında yapılacak barış andlaşması kasdedilmiştir. Avnü'l-Mabûd yazarı bu açıklamayı yaparak müellifimizin 4095. hadîsini açıklamaya mesned göstermiştir.

Merc: Mer'a demektir. Tülûl da Tell'in çoğuludur. Tell, tepe demektir.

Salîb: Haç demektir. Burada "Salîb galebe çaldı" sözünden maksad hıristiyanlık dininin galebe çaldığını iddiâ etmiştir. Hıristiyan kişi bu sözü ya mevcut barış andlaşmasını bozmak için veyâ sırf iftihar ve müslümanları kızdırmak maksadıyla söylemiştir.
Gâye: Bayrak demektir.

٤٠٩٠ – حدّثنا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ. ثنا الْوَلِيدُ بْنُ مُسْلِمٍ. ثنا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي الْعَاتِكَةِ عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ حَبِيبٍ الْمُحَارِبِيِّ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ «إِذَا وَقَعَتِ الْمَلَاحِمُ، بَعَثَ اللهُ بَعْثًا مِنَ الْمَوَالِي، هُمْ أَكْرَمُ الْعَرَبِ فَرَسًا وَأَجْوَدُهُ سِلَاحًا، يُؤَيِّدُ اللهُ بِهِمُ الدِّينَ».

في الزوائد : هذا إسناد حسن. وعثمان بن أبي العاتكة مختلف فيه.

TERCEMESİ

4090) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

Melâhim (çatışmalar - savaşlar) **vukû bulduğu zaman Allah, mevâliden öyle bir ordu gönderecek ki atlar**(ının cinsi) **bakımından**

Birkaç Hâl Tercemesi

Zi Mıhmer veyâ Zi Mıhber el-Habeşi (R.A.) sahâbî olup Şâm'da ikâmet etmiştir. Beş aded hadisi vardır. Hadislerini Ebû Dâvûd ve İbn-i Mâceh rivâyet etmişlerdir. Râvileri Cübeyr bin Nüfeyr ve Hâlid bin Ma'dân'dır. (Hulâsa, 113)

Cübeyr bin Nüfeyr el-Hadramî Ebû Abdirrahmân eş-Şâmî (R.A.) muhadramlardan, yâni hem câhiliyet hem İslâmiyet devirlerine yetişmiş olup Ebû Bekr-i Sıddîk (R.A.) devrinde müslüman olmuştur. Kendisi Ubâde, Muâz bin Cebel, Hâlid bin el-Velid, Ebü'd-Derdâ, Ebû Zer ve Zi Mıhmer (R.A.)'dan hadis rivâyet etmiştir. Kendisinden de oğlu Abdurrahman, Hâlid bin Ma'dân, Mekhûl ve bir cemâat rivâyette bulunmuştur. Müslim ve sünen sâhibleri onun hadislerini rivâyet etmişlerdir. H. 75. yılında vefât etmiştir. (Hulâsa, 61)

Hâlid bin Ma'dân Ebû Abdillah (R.A.), bir gurup sahâbiden mürsel rivâyette bulunmuştur. Ayrıca Muâviye, Mıkdâm bin Madikerib ve Ebû Ümâme (R.A.)'den de rivâyette bulunmuştur. Kendisinden de Nûr bin Yezid, Muhammed bin İbrâhim et-Teymi, Hassân bin Atiyye ve Safvân bin Amr rivâyet etmişlerdir. Bu zât, tâbiîlerin fıkıhçılarından ve seçkin simâlarındandır. Yetmiş sahâbiye yetiştiğini söylediği kendisinden rivâyet edilmiştir. Seleme bin Şebib : O, günde kırk bin defa «Sübhanallah» zikrini tekrarlardı. Vefât edip cenâzesi yıkanacağı zaman parmağını şöyle kımıldatmaya başladı, demiştir. H. yüz üç veyâ yüz dört, ya da yüz sekizinci yılı vefât etmiştir. (Hulâsa, 103)

Hassân bin Atiyye el-Muhâribi Ebû Bekir ed-Dımeşkî, fıkıhçı olup Ebû Ümâme (R.A.)'den mürsel rivâyette bulunmuştur. Çünkü ondan hadis işitmemiştir. Ayrıca İbnü'l-Müseyyeb'den de rivâyette bulunmuştur. Kendisinden de Evzai ve Ebû Gassân Muhammed bin Ömer, rivâyet etmişlerdir. Ahmed ve İbn-i Muin, onun sıka, yâni güvenilir olduğunu söylemişlerdir. Zehebi'nin dediğine göre H. yüz otuzuncu yıla yakın zamana kadar yaşamıştır. (Hulâsa, 76)

Hassân'ın bu hadisinde isimleri geçen Mekhûl ve İbn-i Ebî Zekeriyyâ isimli iki râvinin hâl tercemesi için Hulâsa'ya bakılabilir. Biz bu kadarla yetinelim.

Arapların en kıymetlisi ve silâh yönünden onların en iyisi olup Allah, İslâm dînini onlarla te'yid (takviye) edecektir."

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Bu, hasen bir seneddir. Râvi Osmân bin el-Âtike hakkında ihtilâf vardır.

٤٠٩١ – حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة . ثنا الحسين بن علي عن زائدة ، عن عبد الملك بن عمير ، عن جابر بن سمرة ، عن نافع بن عتبة بن أبي وقاص ، عن النبي ﷺ قال « ستقاتلون جزيرة العرب . فيفتحها الله . ثم تقاتلون الروم فيفتحها الله . ثم تقاتلون الدجال فيفتحه الله » .

قال جابر : فما يخرج الدجال حتى تفتح الروم .

TERCEMESİ

4091) "... Nâfi bin Utbe bin Ebî Vakkas *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Peygamber *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur:

Siz Arap Yarımadası (halkı) ile savaşacaksınız. Allah orayı (size) fethedecektir. Sonra rumlarla savaşacaksınız. Allah onları(n memleketini) de (size) fethedecektir. Daha sonra Deccâl ile savaşacaksınız. Allah onu da (size) fethedecektir (mağlûp edecektir).

Câbir (bin Semûre) demiştir ki: Bu itibarla rumlar fethedilmedikçe Deccâl çıkmaz."

İZAHI

E b û H ü r e y r e (Radıyallâhü anh)'ın hadisi Zevâid nevindendir. Bu hadiste geçen Mevâlî: Mevlâ'nın çoğuludur. Mevlâ kelimesi, Rabb, mâlik, sâhib, efendi, nimet veren, ikramda bulunan, köleyi azadlayan, yardımcı, seven, tâbi olan, komşu, amcaoğlu, andlaşmalı, sıhrî yönden akraba, köle, azadlanmış kişi ve kendisine nimet ve ikram edilen kişi gibi değişik mânâlara gelir.

Miftâhü'l-Hâce'de bu mânâlar açıklandıktan sonra şöyle denilmiştir:

Bir de şu mânâ var: Bir işe bakan, yöneten kimseye mevlâ denilir. Hadislerde ekseriyetle bu mânâda kullanılır. Hadisteki Mevâlî sözcüğü ile Allah'ın emirlerine uyan ve yasaklarından sakınanların kasdedilmiş olması ihtimâli vardır. Bununla M e h d i ' nin kasdedilmiş olması kuvvetle umulur.

S i n d î ise Mevâlî sözcüğünü Arapların azadlamış olduğu kimseler mânâsına yorumlamış ve hadîsin ifâde tarzının mevâlî diye anılan insanların Araplardan olduğuna delâlet ettiğini söylemiştir. Fakat hadîsin ifâde tarzı Mevâlî'nin Araplardan olduğuna kesin biçimde delâlet etmez.

Bilindiği gibi Araplar kendilerinden olmayanlara Mevâlî derler. Bu husus târih kitablarında da görülebilir. Bu itibarla İslâmiyet'i te'yid ve takviye edeceği haber verilen toplumun Araplardan başka bir millet olması ihtimâli vardır. Kanaatımca haber verilen milletin yüce milletimiz olması muhtemeldir. Çünkü A b b â s î l e r devrinden itibâren Türk milletinin İslâmiyet'e her bakımdan nasıl hizmet ettiği, yüce dinimizi A v r u p a ' da nasıl temsil ettiği, V i y a n a kapısına nasıl dayandığı ve özellikle Haçlı Seferleri karşısında kutsal toprakları korumak için asırlarca nasıl göğüs gerdiği târihin şeref levhalarında köklü yer etmiştir. Allah Teâlâ en iyi bilendir.

N â f i (Radıyallâhü anh)'ın hadîsini M ü s l i m de rivâyet etmiştir. Oradaki rivâyette Arap yarımadasının fethinden sonra İ r â n ' ın fethedileceği ve bundan sonra Rum memleketinin fethedileceği haber verilmektedir. Yine oradaki rivâyete göre "**Nâfi (Radıyallâhü anh), Câbir bin Semûre** (Radıyallâhü anh)'**a : Yâ Câbir Rumlar fethedilmedikçe Deccâl'ın çıkacağını sanmıyoruz, demiştir.**" Görüldüğü gibi bu noktaya âit cümle, Müellifimizin rivâyetinde C â b i r ' e âittir.

٤٠٩٢ — حدثنا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ . ثنا الْوَلِيدُ بْنُ مُسْلِمٍ وَإِسْمَاعِيلُ بْنُ عَيَّاشٍ ، قَالَا : ثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي مَرْيَمَ عَنِ الْوَلِيدِ بْنِ سُفْيَانَ بْنِ أَبِي مَرْيَمَ ، عَنْ يَزِيدَ بْنِ قُطَيْبٍ السَّكُونِيِّ (وَقَالَ الْوَلِيدُ : يَزِيدُ بْنُ قُطْبَةَ) ، عَنْ أَبِي بَحْرِيَّةَ ، عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ ، قَالَ « الْمَلْحَمَةُ الْكُبْرَى وَفَتْحُ الْقُسْطَنْطِينِيَّةِ وَخُرُوجُ الدَّجَّالِ ، فِي سَبْعَةِ أَشْهُرٍ » .

Bir Hâl Tercemesi :

Nâfi bin Utbe bin Ebî Vakkâs (R.A.), Mekke'nin fetih günü müslüman olmuştur. Müslim onun bir hadîsini (ki bu hadîstir) rivâyet etmiştir. Râvisi Câbir bin Semûre (R.A.)'dır. (Hulâsa, 399)

TERCEMESİ

4092) "... Muâz bin Cebel *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Peygamber *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur:

Büyük savaş, Kustuntîniyye fethi ve Deccâl'ın çıkması yedi ayda vukû bulur."

٤٠٩٣ — حَدَّثَنَا سُوَيْدُ بْنُ سَعِيدٍ. ثنا بَقِيَّةُ عَنْ بَحِيرِ بْنِ سَعْدٍ، عَنْ خَالِدِ بْنِ أَبِي بِلَالٍ،
عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ بُسْرٍ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ «بَيْنَ الْمَلْحَمَةِ وَفَتْحِ الْمَدِينَةِ، سِتُّ
سِنِينَ. وَيَخْرُجُ الدَّجَّالُ فِي السَّابِعَةِ».

TERCEMESİ

4093) "... Abdullah bin Büsr *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

Melhame (yâni büyük savaş) ve el-Medîne (yâni Kustuntîniyye) fethi arasında altı yıl bulunur. Deccâl da yedinci yılda çıkar."

İZAHI

Muâz (Radıyallâhü anh)'ın hadîsini Tirmizî ve Ebû Dâvûd da rivâyet etmişlerdir. Abdullah bin Büsr (Radıyallâhü anh)'ın hadîsi ise Ebû Dâvûd ve Ahmed tarafından da rivâyet edilmiştir. Bu hadîste geçen "El-Medîne" sözcüğü Kustuntîniyye olarak yorumlanmıştır. Sindî ve başkası böyle demiştir.

Kustuntiniyye, Kustantiniyye ve Kustuntîne biçiminde rivâyetler vardır. Bundan maksadın İstanbul olduğu şerhlerden anlaşılmaktadır.

Bu iki hadîs arasında açık bir çelişki mevcuttur. Çünkü birincide yedi ay denilmekte iken ikincide altı yıl ifâdesi bulunuyor. Ebû Dâvûd bu iki hadîsi rivâyet ettikten sonra ikinci hadîsin birinci hadîsten daha sıhhatli olduğunu beyân etmiştir.

Avnü'l-Mabûd yazarı birinci hadîsin senedindeki râvi Ebû Bekir bin Ebî Meryem'in zayıf olduğunu söylemiştir. El-Münzirî de ikinci hadîsin senedinde bulunan râvi Bakiyye bin el-Velîd'in güvenilirliği hakkında tartışma olduğunu söy-

lemiştir. Hülâsa ikinci hadîs birincisine nisbeten daha sağlıklıdır. Bu itibarla tercih edilir.

S i n d î ' nin beyânına göre bâzı ilim adamları bu iki hadîs arasında görülen çelişkinin şu şekilde giderilmesinin mümkün olduğunu söylemişlerdir: Haber verilen savaşın başlangıcı ile nihâyete ermesi arasındaki sürenin altı yıl olması mümkündür. Yâni bu savaş altı yıl sürebilir ve savaşın nihâyeti ile K u s t u n t î n i y y e ' nin fethi ve D e c c â l ' ın çıkması yedi ayda vukû bulur.

٤٠٩٤ – حدثنا علي بن ميمون الرقي. ثنا أبو يعقوب الحنيني، عن كثير بن عبد الله
ابن عمرو بن عوف، عن أبيه، عن جده؛ قال: قال رسول الله ﷺ «لا تقوم الساعة
حتى تكون أدنى مسالح المسلمين ببولاء». ثم قال ﷺ «يا علي! يا علي! يا علي!»
قال: بأبي وأمي! قال «إنكم ستقاتلون بني الأصفر ويقاتلهم الذين من بعدكم حتى
تخرج إليهم روقة الإسلام، أهل الحجاز. الذين لا يخافون في الله لومة لائم. فيفتتحون
القسطنطينية بالتسبيح والتكبير. فيصيبون غنائم لم يصيبوا مثلها. حتى يقتسموا
بالأترسة. ويأتي آت فيقول: إن المسيح قد خرج في بلادكم. ألا وهي كذبة.
فالآخذ نادم، والتارك نادم».

في الزوائد: في إسناده كثير بن عبد الله، كذبه الشافعي وأبو داود. وقال ابن حبان: روى عن
أبيه عن جده نسخة موضوعة لا يحل ذكرها في كتب، ولا الرواية عنه إلا على جهة التعجب.

TERCEMESİ

4094) "... Amr bin Avf *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

Bevlâ (denilen yer)de müslümanların düşmana karşı sınırda nöbet bekleyen silâhlı kuvvetlerin en düşüğü olmadıkça kıyâmet kopmayacaktır. Sonra O, (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) :

Yâ Ali, Yâ Ali, Yâ Ali, buyurdu. Ali de:

Babam anam sana fedâ olsun (Buyur), dedi. Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) :

Siz muhakkak Benü'l-Asfar (yâni rumlar) ile savaşacaksınız. Sizden sonra gelenler de onlarla savaşacaktır. Nihâyet Allah yolunda hiç bir kınayanın kınamasından korkmayan, seçkin müslümanlar olan Hicâz halkı onlarla savaşa çıkacaklar ve tesbîh ve tekbirle Kustuntiniyye'yi fethedecekler. O güne dek mislini elde etmedikleri öyle bol ganimet mallarını elde edecekler ki kalkanlarla bölüşecekler. Gelen bir adam da (müslümanlara) : Şüphesiz Deccâl sizin memleketlerinizde çıkıverdi, diyecek. Bilmiş olunuz ki o haber yalandır. Artık o haberi tutan (yâni inanan) pişmandır, terkeden (yâni inanmayan) da pişmandır, buyurdu."

Not : Zevâid'de şöyle denilmiştir : Bunun senedinde Kesîr bin Abdillah vardır. Şâfiî ve Ebû Dâvûd onun yalancı olduğunu söylemişlerdir. İbn-i Hibbân da şöyle demiştir : O, babası aracılığıyla dedesinden bir takım mevzu hadisler rivâyet etmiştir. O hadisleri kitablarda zikretmek ve o adamdan rivâyette bulunmak helâl değildir. Meğer ki hayret ve şaşkınlık yönünde ola.

İ Z A H I

Senedinin durumu yukarda anlatılan ve Zevâid nevinden olan bu hadiste geçen "Mesâlıh" Meslehe'nin çoğuludur. Meslehe : Düşmana karşı gediklerde bekleyen silâhlı güç demektir. Meslehe : Düşmanın saldırmasına elverişli gedikler ve sınırlar mânâsına da gelir.

Bevlâ : Bir semtin adıdır. S i n d î 'nin beyânına göre en-Nihâye'de şöyle denilmiştir : Bevlâ, bedevilerin hacıları soyduğu bir yerin ismidir.

Benü'l-Asfar, rumlardır.

Etrise : Türs'ün çoğuludur. Türs, kalkan demektir. Ganimet malları çok olunca kalkanlar ölçek olarak kullanılmıştır.

D e c c â l 'ın çıktığına dâir gelen yalan habere inananın pişman olması sebebi açıktır. Çünkü gelen haber asılsızdır. İnanmayıp da bu habere kulak vermeyen kimsenin pişman olmasının sebebi ise D e c c â l 'ın o olaydan sonra pek zaman geçmeden çıkmasıdır. Bu itibarla bu haberi duyan kimse D e c c â l 'a karşı hazırlıklı olsa daha iyi etmiş olur. S i n d î bu iki cümleyi böyle açıklamıştır.

٤٠٩٥ — حدثنا عَبْدُ الرَّحْمٰنِ بْنُ إِبْرَاهِيمَ . ثنا الْوَلِيدُ بْنُ مُسْلِمٍ . ثنا عَبْدُ اللهِ بْنُ الْعَلَاءِ. حَدَّثَنِي بُسْرُ بْنُ عُبَيْدِ اللهِ. حَدَّثَنِي أَبُو إِدْرِيسَ الْخَوْلَانِيُّ. حَدَّثَنِي عَوْفُ بْنُ مَالِكٍ الْأَشْجَعِيُّ ؛ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « تَكُونُ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَ بَنِي الْأَصْفَرِ هُدْنَةٌ . فَيَغْدِرُونَ بِكُمْ . فَيَسِيرُونَ إِلَيْكُمْ فِي ثَمَانِينَ غَايَةً. تَحْتَ كُلِّ غَايَةٍ اثْنَا عَشَرَ أَلْفاً » .

TERCEMESİ

4095) "... Avf bin Mâlik el-Eşcaî *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

Benü'l-Asfar (yâni rumlar) ile aranızda bir barış andlaşması olacak. Sonra onlar bu andlaşmayı tek taraflı olarak bozacaklar ve her bayrağın altında on iki bin kişilik kuvvet bulunmak üzere seksen bayrak altında size (savaş açmak için) gelecekler."

(٣٦) باب الترك

36 — TÜRK(LERLE SAVAŞMAK) BÂBI

٤٠٩٦ — حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة . ثنا سفيان بن عيينة عن الزهري ، عن سعيد بن المسيب ، عن أبي هريرة ، يبلغ به النبي ﷺ ، قال « لا تقوم الساعة حتى تقاتلوا قوما نعالهم الشعر . ولا تقوم الساعة حتى تقاتلوا قوما صغار الأعين » .

TERCEMESİ

4096) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Peygamber *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur:

Siz, ayakkabıları kıl olan bir kavimle savaşmadıkça kıyâmet kopmayacaktır ve siz gözleri küçük bir kavimle savaşmadıkça kıyâmet kopmayacaktır."

٤٠٩٧ — حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة . ثنا سفيان بن عيينة عن أبي الزناد ، عن الأعرج ، عن أبي هريرة ؛ قال : قال رسول الله ﷺ « لا تقوم الساعة حتى تقاتلوا قوما صغار الأعين ، ذلف الأنوف . كأن وجوههم المجان المطرقة . ولا تقوم الساعة حتى تقاتلوا قوما نعالهم الشعر » .

TERCEMESİ

4097) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

Siz, gözleri küçük, burunları kısa - yassı ve yüzleri kat kat deri ile kaplanmış kalkanlar gibi (etli) bir kavimle savaşmadıkça kıyâmet kopmayacaktır ve siz ayakkabıları kıl olan bir kavimle savaşmadıkça kıyâmet kopmayacaktır."

٤٠٩٨ — حدثنا أبو بكر بن أبى شيبة. ثنا أسود بن عامر. ثنا جرير بن حازم. ثنا الحسن عن عمرو بن تغلب، قال : سمعت النبى ﷺ يقول « إن من أشراط الساعة أن تقاتلوا قوما عراض الوجوه. كأن وجوههم المجان المطرقة . وإن من أشراط الساعة أن تقاتلوا قوما ينتعلون الشعر » .

TERCEMESİ

4098) "... Amr bin Tağlib *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre kendisi : Ben, Peygamber *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)*'den şu buyruğu işittim, demiştir :

Yüzleri yuvarlak ve geniş olan bir kavimle savaşmanız şüphesiz kıyâmetin alâmetlerindendir. O kavmin yüzleri kat kat deri ile kaplanmış kalkanlar gibi (kalın ve çok etli) dir. Kıl ayakkabı giyen bir kavimle savaşmanız da şüphesiz kıyâmetin alâmetlerindendir."

٤٠٩٩ — حدثنا الحسن بن عرفة. ثنا عمار بن محمد عن الأعمش، عن أبى صالح، عن أبى سعيد الخدرى ؛ قال : قال رسول الله ﷺ « لا تقوم الساعة حتى تقاتلوا قوما صغار الأعين ، عراض الوجوه ، كأن أعينهم حدق الجراد . كأن وجوههم المجان المطرقة . ينتعلون الشعر ويتخذون الدرق . يربطون خيلهم بالنخل » .

وفى الزوائد: إسناده حسن. وعمار بن محمد مختلف فيه. والحديث رواه ابن حبان فى صحيحه من طريق الأعمش.

TERCEMESİ

4099) "... Ebû Saîd-i Hudrî *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir :

Siz gözleri küçük ve yüzleri geniş - yuvarlak bir kavimle savaşmadıkça kıyâmet kopmayacaktır. Onların gözleri çekirge gözleri gibi olup yüzleride kat kat deri ile kaplanmış kalkanlar gibidir. Kıl ayakkabılar giyerler, deriden mâmul kalkanlar edinirler ve atlarını hurma ağaçlarına bağlarlar."

Not : Zevâid'de şöyle denilmiştir : Bunun senedi hasendir. Râvi Ammâr bin Muhammed hakkında ihtilâf vardır. Bu hadisi İbn-i Hibbân, kendi Sahîh'inde el-A'meş yoluyla rivâyet etmiştir.

İ Z A H I

Müellifimizin kısmen değişik iki senedle rivâyet ettiği E b û H ü r e y r e (Radıyallâhü anh)'ın hadisini B u h â r i, M ü s l i m, T i r m i z î ve E b û D â v û d da benzer lâfızlarla ve müteaddid senedlerle rivâyet etmişlerdir. A m r b i n T a ğ l i b (Radıyallâhü anh)'ın hadisini B u h â r i de rivâyet etmiştir. E b û S a î d (Radıyallâhü anh)'ın hadisi ise notta belirtildiği gibi Zevâid nevinden olup İ b n - i H i b b â n tarafından da rivâyet edilmiştir.

Müellifimiz bu hadislerin T ü r k l e r hakkında vârid olduğuna bâbın başlığı ile işâret etmiştir. Müellifimizin rivâyet ettiği hadislerde vasıfları açıklanan kavmin T ü r k olduğuna dâir bir kayıt yok ise de B u h â r i, M ü s l i m, E b û D â v û d ve N e s â i'nin bâzı rivâyetlerinde bu kavmin T ü r k olduğu kaydı mevcuttur. Şöyle ki:

B u h â r i'nin Cihâd kitâbında açtığı "Bâbû Kıtâlı't-Türk = Türklerle savaş Bâbı" bölümünde "E b û H ü r e y r e (Radıyallâhü anh)'den rivâyet ettiği bir hadis şöyledir:

قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا تَقُومُ السَّاعَةُ حَتَّى تُقَاتِلُوا التُّرْكَ صِغَارَ الْأَعْيُنِ حُمْرَ الْوُجُوهِ ذُلْفَ الْأُنُوفِ كَأَنَّ وُجُوهَهُمُ الْمَجَانُّ الْمُطْرَقَةُ وَلَا تَقُومُ السَّاعَةُ حَتَّى تُقَاتِلُوا قَوْمًا نِعَالُهُمُ الشَّعَرُ

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) buyurdu ki: Siz, gözleri küçük, yüzleri kırmızı, burunları kısa - yassı ve yüzleri kat kat deri ile kaplanmış kalkanlar gibi (kalın, etli) olan Türklerle savaşmadıkça kıyâmet kopmayacaktır ve siz, ayakkabıları kıl olan bir kavimle savaşmadıkça kıyâmet kopmayacaktır."

M ü s l i m'in de "Kitâbü'l-Fiten"in 18. bâbında rivâyet ettiği E b û H ü r e y r e (Radıyallâhü anh)'ın bir hadisi şöyledir:

.... أَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَا تَقُومُ السَّاعَةُ حَتَّى يُقَاتِلَ الْمُسْلِمُونَ التُّرْكَ قَوْمًا وُجُوهُهُمْ كَالْمَجَانِّ الْمُطْرَقَةِ يَلْبَسُونَ الشَّعَرَ وَيَمْشُونَ فِي الشَّعَرِ

"Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) buyurdu ki: Müslümanlar Türklerle savaşmadıkça kıyâmet kopmayacaktır. Onlar, yüzleri kat kat deri ile kaplanmış kalkanlar gibi (kalın, etli) olup kıl elbise giyen ve kıl ayakkabı ile yürüyen bir kavimdir."

Bu hadîsi E b û D â v û d ve N e s â i de rivâyet etmişlerdir.

Bu rivâyetler bu bâbtaki hadîslerin T ü r k l e r hakkında vârid olduğuna delâlet eder. Bu nedenledir ki Müellifimiz de B u h â r i, E b û D â v û d ve T i r m i z î gibi bu hadislere âit bâbın başlığını bu şekilde düzenlemiştir.

Müslümanlar ile T ü r k l e r ' den olduğu anlaşılan söz konusu kavim arasında vukû bulacağı bir mu'cize mâhiyetinde haber verilen savaşın şimdiye kadar meydana gelip gelmediğine dâir ilim ehlinin görüşünü ilerde açıklamak üzere şimdi hadislerde geçen bâzı kelimeleri açıklayalım :

Hadisler o kavmin ayakkabılarının kıl olduğunu ifâde eder.

Avnü'l-Mabûd yazarı bu hususla ilgili olarak şu bilgiyi verir :

K u r t u b i, **Tezkire**'de : Onlar kıllardan mâmul iplikten elbise yaptıkları gibi ayakkabı da yaparlar. Hadîsin açık mânâsı budur. Bu cümleden maksad şu da olabilir : Onlar saçlarını o kadar uzatırlar ki gür ve uzun saçları bayağı elbise gibi vücudlarını örter ve ayaklarına kadar sarktığı için ayakkabıları kıldandır, tâbiri kullanılmıştır. Fakat birinci mânâ açık olanıdır, demiştir.

S ü y û t i : de : Kasdedilen mânâ birinci mânâdır. Çünkü o kavmin memleketi soğuktur. Başka giysiler onlara yaramaz, demiştir.

E l - K a r i de : Yâni onlar çarık giyerler. Çarıklar tabaklanmamış deriden olduğu için kıl ayakkabı tâbiri kullanılmıştır, der.

N e v e v î de : Onlar kıldan mâmul ayakkabılar giyerler. Bizim zamanımızda da bu nevî ayakkabılar giyerler, demiştir.

Zülf : Ezlef'in çoğuludur, Zelef kökünden alınmadır. Zelef, burunun kısalığı ve yassılığıdır.

Mecânn : Micenn'in çoğuludur, kalkanlar demektir.

Mutraka : Kat kat deri ile kaplanmış, demektir. Bir kavle göre yüzü deri ile kaplanmış demektir.

N e v e v î : O kavmin yüzlerinin kat kat deri ile kaplanmış kalkanlara benzetilmesinden maksad yüzlerinin genişliği, yuvarlaklığı ve yanak yumrularının yüksekliği itibariyle anılan kalkanlara benzetilmesidir, der.

E l - K a r i de : Yüzleri geniş ve yuvarlak olduğu için kalkanlara benzetilmiş ve kalın olup çok etli olduğu için de kat kat deri ile kaplanmış kalkanlara benzetilmiş, demiştir.

Cerâd: Çekirge demektir.

Hadak: Çekirgenin göz bebeğidir.

Derak da deriden mâmul ağaçsız ve kirişsiz kalkandır.

Bu hadîslerde haber verilen savaş vukû bulmuş mu, bulmamış mı? Bu hususla ilgili olarak Kurtubi özetle şöyle derler:

617. yılın 5. ayında İslâm memleketlerine saldıran Tatar orduları Horasân beldelerini kılıçtan geçirdiler. Sâsân Oğulları memleketlerinin altını üstüne getirdiler. Neşâver şehrini yakıp yıktılar. Rey, Kazvin, Erdebîl, Merâğa ve Âzerbeycân bölgelerini istilâ ederek halkını imhâ ettiler. Ancak mağaralara sığınabilenler kurtulabildiler. Bu memleketlerde bulunan sayısız eşraf ve âlimleri öldürdüler. Kadınları ve çocukları öldürmekten geri kalmadılar. İsfahan ve dolaylarını da yakıp yıktılar. Atlarını câmi ve mescidlerin direklerine bağladılar...

Aynî de Buhârî'nin şerhinde buna benzer bilgi vermektedir.

Hadîslerde haber verilen savaş Tatar ordularının yaptığı tahribat olabilir. Allah en iyi bilendir.

Amr bin Tağlib (R.A.)'ın Hâl Tercemesi:

Amr bin Tağlib en-Nümerî veyâ el-Abdî el-Cüvâsî (R.A.) sahâbîdir. Cüvâsî Bahreyn'in köylerindendir. Bu zâtın iki hadîsi vardır. Buhârî iki hadîsini de rivâyet etmiştir. Nesâî ve İbn-i Mâceh de onun hadîsini rivâyet etmişlerdir. Râvileri el-Hasan ve el-Hakem bin el-A'rec'tir. (Hulâsa, 287)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

٣٧ - كتاب الزهد

37 — ZÜHD KİTÂBI

Zühd: Arap dilinde rağbet göstermenin zıddıdır. Burada kasdedilen mânâ ise Kur'ân-ı Kerîm ve hadislerin ışığında dünyaya rağbet göstermemek, dünyadan yüz çevirmektir. S i n d î 'nin beyânına göre İ b n ü ' l - K a y y ı m : Zühd ve Vera' arasındaki fark şudur: Zühd, âhirette yararlı olmayan şeyleri bırakmaktır. Vera' ise âhirette zararlı olmasından korkulan şeyleri bırakmaktır, demiştir.

Zehâdet de Zühd mânâsınadır. Dînî kaynakların ışığında dünyadan yüz çeviren ve ona rağbet etmeyen mü'min'e de zâhid denilir.

(١) باب الزهد فى الدنيا

1 — DÜNYADA ZÜHD (YÂNİ DÜNYAYA RAĞBET GÖSTERMEYİP ONDAN YÜZ ÇEVİRME) BÂBI

٤١٠٠ – حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ . ثنا عَمْرُو بْنُ وَاقِدٍ الْقُرَشِيُّ. ثنا يُونُسُ بْنُ مَيْسَرَةَ ابْنِ حَلْبَسٍ عَنْ أَبِي إِدْرِيسَ الْخَوْلَانِيِّ ، عَنْ أَبِي ذَرٍّ الْغِفَارِيِّ ؛ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ لَيْسَ الزَّهَادَةُ فِي الدُّنْيَا بِتَحْرِيمِ الْحَلَالِ، وَلَا فِي إِضَاعَةِ الْمَالِ. وَلَٰكِنِ الزَّهَادَةُ فِي الدُّنْيَا أَنْ لَا تَكُونَ بِمَا فِي يَدَيْكَ أَوْثَقَ مِنْكَ بِمَا فِي يَدِ اللَّهِ. وَأَنْ تَكُونَ فِي ثَوَابِ الْمُصِيبَةِ، إِذَا أُصِبْتَ بِهَا ، أَرْغَبَ مِنْكَ فِيهَا ، لَوْ أَنَّهَا أُبْقِيَتْ لَكَ » .

قَالَ هِشَامٌ : قَالَ أَبُو إِدْرِيسَ الْخَوْلَانِيُّ ، يَقُولُ : مَثَلُ هَذَا الْحَدِيثِ فِي الْأَحَادِيثِ ، كَمَثَلِ الْإِبْرِيزِ فِي الذَّهَبِ .

TERCEMESİ

4100) "... Ebû Zerr-i Gifârî *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre: Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

Dünyaya rağbet göstermemek, ondan yüz çevirmek, ne helâl şeyi haram etmekledir, ne de malı zâyi etmek (atmak veyâ yersiz harcamak) tadır. Ve lâkin dünyaya rağbet göstermemek, senin ellerinde bulunan (nimet ve imkânlar) a Allah'ın elinde (yâni hazînesinde) olan (nimet ve imkânlar) dan fazla güvenir (umutlamır) olmamandır ve başına bir musîbet geldiği zaman sevâbından dolayı ona gösterdiğin rağbet (ve rızan) ın, başına o musîbetin faraza gelmemiş olması arzûsundan fazla olmasıdır.

Hişâm dediki: Ebû İdrîs el-Havlânî, konuşmasında: Hadîsler içinde bu hadîsin durumu altın içinde som altının durumu gibidir, demiştir."

İZAHI

Bu hadisi **Tirmizî** de **Zühd** bölümünde rivâyet etmiş ve **Ebû İdrîs el-Havlânî**'nin adının **Âizullah bin Abdillah** olduğunu söyledikten sonra: **Amr bin Vâkıd** hadîsi münker olan bir râvidir, demiştir. Bu râvi Müellifimizin senedinde de mevcuttur.

Zühd ve Zehâdet'in dünyadan yüz çevirmek ve dünyaya rağbet göstermemek olduğunu bâbın girişinde söylemiştim. Hadîste gerçek ve mûteber zühdün ne olduğu ve ne olmadığı ifâde buyurulmaktadır. Şöyle ki:

Hadîsin baş kısmında "Dünyaya rağbet göstermemek ve ondan yüz çevirmek ne helâl şeyi haram etmekledir, ne de malı zâyi etmektedir" buyurulmuştur. Yâni dünyadan yüz çevirmek bâzı câhillerin yaptığı gibi Allah'ın helâl kıldığı şeyleri kendine haram etmek sûretiyle değildir. Bir kısım câhiller et, tatlıları ve meyveleri yemekten, yeni elbise giymekten, evlenmekten ve benzeri meşrû nimetlerden kaçınarak bunun zâhidliğin gereği ve olgun derecesi olduğunu sanırlar. Halbuki Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm), diğer alanlarda olduğu gibi dünyaya rağbet göstermemek konusunda da eşsiz olduğu halde helâl olan şeyleri kendi zâtına haram etmemiş ve anılan ni-

metlerden istifâde etmiştir. Allah Teâlâ da M â i d e sûresinin 87. âyetinde meâlen: **"Ey imân edenler Allah'ın size helâl kıldığı nîmetlerin temiz ve hoşlarını kendinize haram etmeyiniz ve aşırı gitmeyiniz. Şüphesiz, Allah aşırı gidenleri sevmez."** buyurmuştur.

Hadîsin bu bölümünde zâhidliğin, dünyaya rağbet göstermemenin malı zâyi etmekle de olmadığı da belirtilmektedir. Yâni malı denize atmak veyâ zengin fakir ayırımı yapmaksızın malı rastgele herkese dağıtmak, yersiz ve anlamsız harcamak zâhidlik ve dünyaya rağbet göstermemek değildir. Bunun zâhidlikle bir ilgisi yoktur.

Hadîsin bundan sonraki bölümünde mûteber ve kemâl derecesine ulaşan zâhidliğin iki alâmeti vurgulanmaktadır. Bunlardan birincisi kişinin elinde bulunan mallar, san'atlar, işler, yetkiler ve benzeri tüm nimetlere Allah'ın hazinesinde bulunan nimetlerden fazla güvenmemesi, ümit bağlamamasıdır. Çünkü kişinin elindeki bütün nimetler bir anda yok olabilir, tükenebilir. Fakat Allah'ın hazinesindeki nimetler sayısızdır, tükenmesi düşünülemez. Allah, kullarına rızıklarını vermeyi taahhüt buyurmuş ve umulmadık yollardan onlara nîmetler ihsan ve ikram edebilir. Şu halde mü'min kişi elindeki nîmetlerden ziyâde Allah'ın hazinesindeki nîmetlere ümit bağlamalıdır.

Mûteber ve kemâle eren zâhidliğin ikinci alâmetine dâir cümleler müteaddid biçimlerde yorumlanmıştır. Tuhfetü'l-Ahvezî yazarı tercemede belirttiğim biçimde yorumlamıştır. Buna göre kasdedilen mânânın özeti şudur: Gerçek zâhidliğin, yâni dünyadan yüz çevirmenin bir alâmeti de sevâbını elde etmek üzere başına gelen musibetin gelişine olan rağbetinin o musibetin gelmemiş olması arzûsundan kuvvetli ve fazla olmasıdır.

S i n d î ise bu cümlelerden kasdedilen mânânın şöyle olduğunu söylemiştir: Yâni başına gelen musibetin sevâbı senin nazarında o musîbet dolayısıyla yitirdiğin maldan üstün ve hayırlı olmalıdır. Mûteber zâhidlik senin bu görüşte olmandır.

E l - H a f n î ise Câmiu's-Sağîr hâşiyesinde bu cümlelerden kasdedilen mânâyı şöyle bir misal ile izah etmeye çalışmıştır: Yâni hırsızlık ve suya batmak gibi bir musibetle malın gittiği zaman buna, malının gitmemesinden fazla memnun olmalısın, tam mânâsıyla bu musîbetin gelişine rızâ göstermelisin ve bu hâle daha çok sevinmelisin, şöyle demelisin: Malım gitmemiş olsaydı belki ondan hiç hayır yapmaz ve dolayısıyla bir sevab kazanmazdım. Fakat malımın gitmesiyle ben sevab kazanmış oldum. Durum bu olunca malının telef olması mü'min kişinin nazarında telef olmamasından daha sevimli olur.

Hadisin üstün değerini ifâde eden son cümleyi E b û İ d r î s e l - H a v l â n î ' nin sözü olarak terceme ettim. Bu cümlenin E b û Z e r r - i G i f â r î (Radıyallâhü anh) veyâ başka râviye âit olması ihtimâli de vardır. Allah en iyi bilendir.

٤١٠١ – حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ . ثنا الْحَكَمُ بْنُ هِشَامٍ . ثنا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ عَنْ أَبِي فَرْوَةَ ، عَنْ أَبِي خَلَّادٍ ، وَكَانَتْ لَهُ صُحْبَةٌ ، قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « إِذَا رَأَيْتُمُ الرَّجُلَ قَدْ أُعْطِيَ زُهْدًا فِي الدُّنْيَا ، وَقِلَّةَ مَنْطِقٍ ، فَاقْتَرِبُوا مِنْهُ ، فَإِنَّهُ يُلَقَّى الْحِكْمَةَ » .

في الزوائد : لم يخرج ابن ماجه لأبي خلاد سوى هذا الحديث . ولم يخرج له أحد من أصحاب الكتب الخمسة شيئا .

TERCEMESİ

4101) "... Sahâbîlik şerefine kavuşan Ebû Hallâd *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir :

Siz, kendisine dünyaya rağbet göstermemek ve az konuşmak hasleti verilmiş olarak bir adam gördüğünüz zaman ona yaklaşınız (sözlerini dikkatle dinleyiniz). Çünkü o kimse hikmetli söz söyler (veyâ kalbine hikmet ilham edilir)."

Not : Zevâid'de şöyle denilmiştir : İbn-i Mâce de Ebû Hallâd'ın bundan başka hadîsini rivâyet etmemiştir. Kütüb-i Sitte'nin kalanlarının sâhibleri ise onun hiç bir hadîsini rivâyet etmemişlerdir.

İZAHI

Zevâid nevinden olan bu hadisi B e y h a k î de rivâyet etmiştir.

Hadiste geçen "Az konuşmak"tan maksad ibâdet sayılmayan sözlerden ancak ihtiyaç kadar olan meşrû konuşmadır.

Hikmet de yararlı ilim ve kalbin mânevî hastalıklarına şifâ sunan, kişiyi nefsin arzûlarına uymadan alıkoyan vecîz sözler, diye yorumlanmıştır.

Hadisin sonundaki cümle; يُلَقِّي الْحِكْمَةَ şeklinde de okunabilir. Tercemede parantez içi ifâde ile bu duruma işâret ettim.

Bu hadis, dînen mûteber ve makbul olan zâhidlik, yâni dünyadan yüz çevirmek meziyetine ve lüzumsuz, faydasız konuşmalardan kaçınıp da ancak ihtiyaç hâlinde konuşma hasletine sâhip zâtların sohbetlerinden istifâde etmeye teşviktir.

Hadîsin râvisi E b û H a l l â d (Radıyallâhü anh) sahâbidir. Râvisi E b û F e r v e 'dir. Hulâsa'da bu zât hakkında başka bir bilgi yoktur.

٤١٠٢ – حدثنا أبو عبيدة بن أبي السفر. ثنا شهاب بن عباد. ثنا خالد بن عمرو القرشي عن سفيان الثوري، عن أبي حازم، عن سهل بن سعد الساعدي؛ قال: أتى النبي ﷺ رجل فقال: يا رسول الله! دلني على عمل، إذا أنا عملته، أحبني الله، وأحبني الناس. فقال رسول الله ﷺ «ازهد في الدنيا، يحبك الله. وازهد فيما في أيدي الناس، يحبوك».

في الزوائد: في إسناده خالد بن عمرو، وهو ضعيف متفق على ضعفه. واتهم بالوضع وأورد له العقيلي هذا الحديث، وقال: ليس له أصل من حديث الثوري. لكن قال النووي عقب هذا الحديث: رواه ابن ماجة وغيره بأسانيد حسنة.

TERCEMESİ

4102) "... Sehl bin Sa'd es-Sâidî *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Bir adam (bir gün) Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in yanına gelerek:

Yâ Resûlallah! Bana öyle bir amel (ibâdet) göster ki ben onu işlediğim zaman beni Allah sevsin ve insanlar da sevsin, dedi. Bunun üzerine Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) (ona):

Dünyaya rağbet gösterme ki Allah seni sevsin ve insanların ellerinde bulunan (nimet ve imkânlar)dan yüz çevir ki onlar (da) seni sevsin, buyurdu."

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Bunun senedinde Hâlid bin Amr bulunur. Bu râvi zayıf olup, zayıflığı hakkında ittifak edilmiş ve hadis uydurmakla itham edilmiştir. El-Aklli onun bu hadisini rivâyet ederek: Bunun Sevri'den rivâyetinin aslı yoktur, demiştir. Lâkin Nevevî bu hadisin sonunda: Bunu İbn-i Mâceh ve başkası hasen senedlerle rivâyet etmişler, demiştir.

٤١٠٣ – حدثنا محمد بن الصباح. أنبأنا جرير عن منصور، عن أبي وائل، عن سمرة بن سهم، رجل من قومه، قال: نزلت على أبي هاشم بن عتبة، وهو طعين. فأتاه معاوية يعوده. فبكى أبو هاشم. فقال معاوية: ما يبكيك؟ أي خال!

أَوَجَعٌ يُشْئِزُكَ ، أَمْ عَلَى الدُّنْيَا ، فَقَدْ ذَهَبَ صَفْوُهَا ؟ قَالَ : عَلَى كُلٍّ . لَا . وَلٰكِنْ
رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ عَهِدَ إِلَيَّ عَهْدًا ، وَدِدْتُ أَنِّي كُنْتُ تَبِعْتُهُ . قَالَ « إِنَّكَ لَعَلَّكَ تُدْرِكُ
أَمْوَالًا تُقْسَمُ بَيْنَ أَقْوَامٍ . وَإِنَّمَا يَكْفِيكَ ، مِنْ ذٰلِكَ ، خَادِمٌ وَمَرْكَبٌ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ »
فَأَدْرَكْتُ ، فَجَمَعْتُ .

TERCEMESİ

4103) "... Ebû Vâil (Şakîk bin Seleme)nin kavminden bir adam olan Semûre bin Sehm *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan; Şöyle demiştir:

Ebû Hâşim bin Utbe (Radıyallâhü anh), vebâ hastalığına yakalanmış halde iken yanına vardım. Biraz sonra Muâviye (bin Ebî Süfyân) (Radıyallâhü anhümâ), onun ziyâretine geldi. Ebû Hâşim bir ara ağladı. Bunun üzerine Muâviye:

Seni ağlatan şey nedir? Ey Dayım! Seni ızdıraba sokan bir acı mı, yoksa artık safası gitti (diye) dünyaya düşkünlük mü? dedi. Ebû Hâşim: Onların hiç birisi için değildir. Ve lâkin Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) bana bir tavsiyede bulundu, keşki o tavsiyeye uymuş olaydım (diye hayıflanıyorum). O:

(Ey Ebâ Haşim!) Senin, bâzı kavimler arasında taksim edilecek (hazîneye âit) bir takım mallara yetişmen kuvvetle umulur. O mallardan sana ancak bir hizmetçi ve Allah yolunda (üstünde yolculuk edeceğin) bir binek hayvanı yeter, buyurdu (idi). Sonra ben (o mallara) yetiştim de (o tavsiye hilâfına mal) biriktirdim."

İZAHI

Bu hadisi Tirmizi, Nesâi ve İbn-i Hibbân da rivâyet etmişlerdir.

Tirmizî'nin rivâyetindeki senedde Semûre bin Sehm yoktur. Olayı Ebû Vâil anlatıp hadisi rivâyet etmiştir. Müellifimizin senedinde ise Ebû Vâil, Semûre bin Sehm aracılığıyla rivâyette bulunmuştur. İbn-i Hibbân'ın rivâyeti de böyledir. El-Münzirî'nin et-Terğîb ve't-Terhîb'te naklen beyânına göre İbn-i Mâceh'in senedinde bu hadisi Semûre bin Sehm, ismini vermediği ve kendi kavmine mensub bir adamdan rivâyet etmiştir. Bundan anlaşılıyor ki Müellifimizin süneninin bâzı nüshalarındaki sened bu şekildedir.

Tirmizî'nin rivâyetine göre, Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in Ebû Hâşim bin Utbe (Radıyallâhü anh)'a

yaptığı tavsiye; إِنَّمَا يَكْفِيكَ مِنْ جَمْعِ الْمَالِ خَادِمٌ وَمَرْكَبٌ فِي سَبِيلِ اللهِ = "Mal biriktirme bakımından yalnız bir hizmetçi ve Allah yolunda (binilecek) bir binek hayvanı sana yeter" şeklindedir. Ebû Hâşim bu tavsiyeyi rivâyet ettikten sonra oradaki rivâyete göre;

وَأَجِدُنِي الْيَوْمَ قَدْ جَمَعْتُ = "Halbuki ben kendimi mal biriktirmiş olarak görüyorum (veyâ kendimi böyle biliyorum)" demiştir.

Tuhfe yazarı ile el-Münzirî'nin beyânlarına göre Rezîn'in rivâyetinde şu ilâve vardır: "Ebû Hâşim (Radıyallâhü anh) vefât edince geriye bıraktığı mal tesbit edildi. Toplamı otuz dirheme ulaştı. Hamur yoğurmak ve yemek yemek için kullandığı çanak bu meblâğa dâhildi."

Hadîste geçen "Taîn" Tâûn, yâni vebâ hastalığına yakalanan demektir. Mat'ûn da aynı mânâyı ifâde eder. İbn-i Hibbân'ın rivâyetinde Mat'ûn kelimesi kullanılmıştır.

İş'âz: Iztırap veren, kıvrandıran demektir. Bu kelime "Şe'z" kökünden alınmadır. Şe'z'ın asıl mânâsı sert ve çok taşlı arâzidir.

٤١٠٤ — حدثنا الْحَسَنُ بْنُ أَبِي الرَّبِيعِ . ثنا عَبْدُ الرَّزَّاقِ . ثنا جَعْفَرُ بْنُ سُلَيْمَانَ عَنْ ثَابِتٍ ، عَنْ أَنَسٍ؛ قَالَ : اشْتَكَى سَلْمَانُ فَعَادَهُ سَعْدٌ . فَرَآهُ يَبْكِي فَقَالَ لَهُ سَعْدٌ : مَا يُبْكِيكَ ؟ يَا أَخِي ! أَلَيْسَ قَدْ صَحِبْتَ رَسُولَ اللهِ ﷺ ؟ أَلَيْسَ ، أَلَيْسَ ؟ قَالَ سَلْمَانُ : مَا أَبْكِي وَاحِدَةً مِنِ اثْنَتَيْنِ . مَا أَبْكِي ضِنًّا لِلدُّنْيَا وَلَا كَرَاهِيَةً لِلْآخِرَةِ . وَلَكِنْ رَسُولُ اللهِ ﷺ عَهِدَ إِلَيَّ عَهْدًا . فَمَا أُرَانِي إِلَّا قَدْ تَعَدَّيْتُ . قَالَ : وَمَا عَهِدَ إِلَيْكَ ؟ قَالَ : عَهِدَ إِلَيَّ أَنَّهُ يَكْفِي أَحَدَكُمْ مِثْلُ زَادِ الرَّاكِبِ وَلَا أُرَانِي إِلَّا قَدْ تَعَدَّيْتُ . وَأَمَّا أَنْتَ ، يَا سَعْدُ !

Ebû Hâşim (R.A.)'ın Hâl Tercemesi

Ebû Hâşim bin Utbe bin Rebîa bin Abd-i Şems el-Kureşî el-Abşî, Muâviye bin Ebî Süfyân'ın dayısı ve Mus'ab bin Umeyr'in ana bir kardeşidir. Allah cümlesinden râzı olsun. Bu zâtın adının Heşim veyâ Hâlid ya da Şeybe olduğu rivâyetleri vardır. Kendisi Mekke'nin fethinde müslüman olanlardandır. Râvisi Ebû Vâil'dir. Tirmizî, Nesâî ve İbn-i Mâceh hadis rivâyetinde bulunmuşlardır. (Hülâsa, 462)

Râvisi Ebû Vâil Şakîk bin Seleme'nin hâl tercemesi de 413. nolu hadis bölümünde geçmiştir.

Semûre bin Sehm el-Kureşî veyâ el-Esedî, İbn-i Mes'ûd (R.A.)'ın râvisidir. Kendisinden de Ebû Vâil, rivâyette bulunmuştur. İbn-i Hibbân onu güvenilir saymıştır. (Hülâsa, 156)

فَاتَّقِ اللهَ عِنْدَ حُكْمِكَ إِذَا حَكَمْتَ، وَعِنْدَ قَسْمِكَ إِذَا قَسَمْتَ، وَعِنْدَ هَمِّكَ إِذَا هَمَمْتَ .

قَالَ ثَابِتٌ : فَبَلَغَنِي أَنَّهُ مَا تَرَكَ إِلَّا بِضْعَةً وَعِشْرِينَ دِرْهَماً ، مِنْ نَفَقَةٍ كَانَتْ عِنْدَهُ

فى الزوائد : فى إسناده جعفر بن سليمان الضبعى ، وهو وإن أخرج له مسلم ووثقه ابن معين ، فقد قال ابن المدينى : هو ثقة عندنا . أكثر عن ثابت أحاديث منكرة . وقال البخارى فى الضعفاء : يخالف فى بعض حديثه . وقال ابن حبان فى الثقات : كان يبغض أبا بكر وعمر . وكان يحيى بن سعيد يستضعفه .

TERCEMESİ

4104) "... Enes *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Selmân(-ı Fârisî) (Radıyallâhü anh) **hastalandı. Sa'd** (bin Ebi Vakkas) (Radıyallâhü anh) **da onu ziyârete gitti. Baktı ki Selmân ağlıyor. Bunun üzerine Sa'd, ona:**

Kardeşim! Seni ağlatan nedir? Sen Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **ile arkadaşlık etmek şerefine kavuşmadın mı?** (Şöyle) **değil mi,** (böyle) **değil mi?** (yâni şu ve bu faziletlerin var), **dedi. Selmân:**

(Şu) **iki şeyden birisi için ağlamıyorum: Ben ne dünyaya bir düşkünlükten dolayı ne de âhiretten hoşlanmamaktan dolayı ağlıyorum. Ve lâkin Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **bana bir tavsiyede bulundu** (idi) **de ben kendimi o tavsiyenin sınırlarını mutlaka aşmış sanırım** (yâni bundan dolayı ağlıyorum), **dedi. Sa'd:**

O, sana ne tavsiye buyurdu? diye sordu. Selmân:

O, bana: Binek hayvanı üstünde yolculuk edenin azığı kadar (mal) **birinize yeter, diye tavsiyede bulundu** (idi). **Halbuki ben kendimi o tavsiyenin sınırlarını mutlaka aşmış sanırım. Sana gelince Yâ Sa'd: Hüküm vereceğin zaman hükmünde,** (hakları) **taksim edeceğin zaman dağıtımında ve bir şeye niyetlendiğin zaman azminde Allah'tan kork** (azâbından sakın), **dedi.**

(Râvilerden) **Sâbit demiştir ki: Selmân** (Radıyallâhü anh)**'ın** (vefât ettiğinde) **yanında olan yirmi küsur dirhemlik nafakadan başka bir mal bırakmadığı haberi bana ulaştı."**

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Bunun senedinde Ca'fer bin Süleymân ed-Dubai bulunur. Bu râvinin hadisini Müslim kendi Sahih'inde rivâyet etmiş ve İbn-i Muîn de onu güvenilir saymış ise de İbnü'l-Medînî: O bizce güvenilir, fakat Sâbit'ten münker olan bir hayli hadis rivâyet etmiş, demiştir. Buhârî de zayıf râviler bölümünde: O, hadîsinin bâzısında muhâlefet eder, demiştir. İbn-i Hibbân da güvenilir râviler bölümünde: O, Ebû Bekir ve Ömer (R.A.)'ya buğzederdi, demiştir. Yahyâ bin Said de onu zayıf sayardı.

İ Z A H I

Zevâid nevinden olan bu hadisin bir benzerini H â k i m de rivâyet ederek senedinin sahih olduğunu söylemiştir.

E l - M ü n z i r i, et-Terğib ve't-Terhîb'te hem Müellifimizin hadisini hem de H â k i m ' in hadisini rivâyet etmiş ve Müellifimizin senedindeki bütün râvilerin güvenilir zâtlar olup B u h â r î ve M ü s l i m ' in bu râvilerin rivâyetlerini kendi sahihlerine aldıklarını, yalnız C a ' f e r b i n S ü l e y m â n ' ın rivâyetlerini sâdece M ü s l i m ' in aldığını, yâni B u h â r i ' nin almadığını ifâde etmiştir.

Et-Terğib ve't-Terhib'teki rivâyette hadisin sonunda S â b i t ' e âit söz; فَبَلَغَنِي أَنَّهُ مَا تَرَكَ إِلاَّ بِضْعَةً وَعِشْرِينَ دِرْهَماً مَعَ نُفَيْقَةٍ كَانَتْ عِنْدَهُ **"Selmân (Radıyallâhü anh)'ın (vefât ettiğinde) yanında olan birazcık azık ile beraber yirmi küsur dirhemden başka mal bırakmadığı haberi bana ulaştı"** şeklindedir.

Bundan anlaşılıyor ki Sünenimizin bâzı nüshalarında S â b i t ' in sözü bu şekildedir. Bu durum S i n d i ' nin ifâdesinden de anlaşılıyor.

Müslümanların biribirlerine hakkı tavsiye etmeleri İslâmî bir prensip olduğu için S e l m â n (Radıyallâhü anh), ziyâretine gelen S a ' d b i n E b î V a k k a s (Radıyallâhü anh)'a anılan tavsiyelerde bulunmuştur.

(٢) بابُ الهمّ بالدنيا

2 — DÜNYAYI ARZULAMAK, GÂYE VE MAKSAD EDİNMEK BÂBI

Hemm : Kasdetmek, niyetlenmek, gâye edinmek ve arzulamak gibi kelimelerden biriyle terceme edilebilir. Çünkü bunların hepsinin **mânâsı** hemen hemen aynıdır, denilebilir. Tuhfe yazarı Hemm kelimesini maksad ve niyet diye tanımlamıştır. Bu bâbta geçen hadislerin tercemesinde **Hemm** kelimesini arzu kelimesine çevirmeyi uygun gördüm. Ama diğer kelimelerle de terceme edilebilir.

٤١٠٥ — حدّثنا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ ثنا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ. ثنا شُعْبَةُ عَنْ عُمَرَ بْنِ سُلَيْمَانَ، قَالَ : سَمِعْتُ عَبْدَ الرَّحْمٰنِ بْنَ أَبَانَ بْنِ عُثْمَانَ بْنِ عَفَّانَ عَنْ أَبِيهِ ؛ قَالَ : خَرَجَ زَيْدُ بْنُ ثَابِتٍ

مِنْ عِنْدِ مَرْوَانَ ، بِنِصْفِ النَّهَارِ . قُلْتُ: مَابَعَثَ إِلَيْهِ ، هٰذِهِ السَّاعَةَ، إِلَّا لِشَيْءٍ سَأَلَ عَنْهُ.
فَسَأَلْتُهُ ، فَقَالَ : سَأَلَنَا عَنْ أَشْيَاءَ سَمِعْنَاهَا مِنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ . سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ
يَقُولُ « مَنْ كَانَتِ الدُّنْيَا هَمَّهُ ، فَرَّقَ اللهُ عَلَيْهِ أَمْرَهُ ، وَجَعَلَ فَقْرَهُ بَيْنَ عَيْنَيْهِ ، وَلَمْ يَأْتِهِ
مِنَ الدُّنْيَا إِلَّا مَا كُتِبَ لَهُ . وَمَنْ كَانَتِ الْآخِرَةُ نِيَّتَهُ ، جَمَعَ اللهُ لَهُ أَمْرَهُ ، وَجَعَلَ غِنَاهُ
فِي قَلْبِهِ ، وَأَتَتْهُ الدُّنْيَا وَهِيَ رَاغِمَةٌ » .

فى الزوائد : إسناده صحيح ، رجاله ثقات .

TERCEMESİ

4105) "... Ebân bin Osmân bin Affân *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan; Şöyle demiştir :

Zeyd bin Sâbit (Radıyallâhü anh) (bir defa) gündüz yarısı (halife) Mervân (bin el-Hakem)'in yanından çıktı. Ben: Mervân bu (zamansız) saatte Zeyd bin Sâbit'e mutlaka sormak istediği bir şey için ona haber gönderdi (yanına çağırttı), dedim ve (çağırılma sebebini) Zeyd bin Sâbit'e sordum. Bunun üzerine Zeyd:

Mervân, bize Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'den işittiğimiz bâzı şeyler sordu. Ben, Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'den şu buyruğu işittim, dedi:

Kim ki arzusu, amacı dünya olursa Allah o kimsenin aleyhine işini darmadağın eder, fakirliğini iki gözünün arasında kılar (yâni dünyalığı elde etmek uğrunda sıkıntılar çeker, ihtirası da dinmez) ve dünya (nimet ve malın)dan kendisi için (kaderinde) yazılmış olan miktardan başka hiç bir şey ona gelmez. Kimin niyeti, arzusu âhiret olursa Allah o kimse için (dağınık) işini toparlar (düzenler), zenginliğini kalbine yerleştirir, dünya (nimetleri ile malı) da boyun eğerek ona (rahatlıkla) gider."

Not : Zevâid'de şöyle söylenmiştir : Bunun senedi sahih olup râvileri güvenilir zâtlardır.

İZAHI

Zevâid nevinden olan bu hadisi Taberânî ve İbn-i Hibbân da rivâyet etmişlerdir. Tirmizî de Zühd bölümünde bunun benzerini Enes bin Mâlik (Radıyallâhü anh)'den merfû olarak rivâyet etmiştir.

S i n d î bu hadisin izahı bölümünde şöyle der:

Hülâsa, Allah'ın kulu için takdir ve tâyin eylemiş olduğu rızık ne ise şüphesiz o rızık sâhibini mutlaka bulur. Ancak şu var ki, arzu ve amacı âhiret mutluluğu olan kulun rızkı kolayca ve rahatlıkla onu bulur. Arzu ve amacı dünya malını toplamak olan kulun rızkı ise sıkıntılar, (telaşlar ve ihtiraslar) neticesinde ona varır. Şu halde âhiret mutluluğunu amaç edinen kul, hem âhiret mutluluğunu hem de dünya mutluluğunu elde etmiş olur. Çünkü dünya malını toplamaktan gâye dünyada rahat etmek, gönül huzuruna kavuşmaktır. Âhiret mutluluğuna namzed olan kişiye dünya rahatlığı, gönül huzuru ve zenginliği verilmiş olur. Amaç ve arzusu dünya malı olan kimse ise hem dünya bakımından hem de âhiret açısından hüsran ve zarardadır. Çünkü hayat boyunca dünya malını elde etmek uğrunda devamlı sıkıntı, telaş ve rahatsızlıklar çeker. Böyle bir kimsenin rahatı bozulduktan sonra malının ne faydası olur?

٤١٠٦ — حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ وَالْحُسَيْنُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ، قَالَا: ثنا عَبْدُ اللّٰهِ بْنُ نُمَيْرٍ عَنْ مُعَاوِيَةَ النَّصْرِيِّ، عَنْ نَهْشَلٍ، عَنِ الضَّحَّاكِ، عَنِ الْأَسْوَدِ بْنِ يَزِيدَ؛ قَالَ: قَالَ عَبْدُ اللّٰهِ: سَمِعْتُ نَبِيَّكُمْ ﷺ يَقُولُ «مَنْ جَعَلَ الْهُمُومَ هَمًّا وَاحِدًا، هَمَّ الْمَعَادِ، كَفَاهُ اللّٰهُ هَمَّ دُنْيَاهُ. وَمَنْ تَشَعَّبَتْ بِهِ الْهُمُومُ فِي أَحْوَالِ الدُّنْيَا، لَمْ يُبَالِ اللّٰهُ فِي أَيِّ أَوْدِيَتِهِ هَلَكَ».

في الزوائد: الحديث تقدم وهو برقم ٢٥٧.

T E R C E M E S İ

4106) Abdullah (bin Mes'ûd) *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Ben, Peygamberimiz (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'den şu buyruğu **işittim:**

Kim çok arzuları tek arzu — Âhiret arzusu — hâline döndürürse, Allah onun dünyaya âit arzusu için yeterdir. Ve kim ki dünya ahvâli

---

Ebân bin Osmân (R.A.)'nın Hâl Tercemesi

Ebân bin Osmân bin Affân el-Emevî Ebû Saîd veyâ Ebû Abdillah el-Medenî (R.A.), babasından ve Zeyd bin Sâbit (R.A.)'den hadis rivâyetinde bulunmuştur. Râvileri ise oğlu Abdurrahmân ile Zührî ve Ebü'z-Zinâd'dır. El-Kattân: Medine-i Münevvere fıkıhçıları on zâttır. Ebân, onlardan biridir, demiştir. El-İclî, onun güvenilir râvilerden olduğunu söylemiştir. Hicretin 105. yılında vefât ettiği rivâyet olunmuştur. Müslim ve sünen sâhibleri onun rivâyetlerini almışlardır. (Hulâsa, 15)

hakkındaki arzuları dağılırsa veyâ arzular kendisini dağıtırsa, derelerinin hangisinde helâk olduğuna Allah iltifat etmeyecektir."

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Bu hadis daha önce geçti. Geçen hadis 257 numaralıdır.

٤١٠٧ – حدثنا نَصْرُ بْنُ عَلِيٍّ الْجَهْضَمِيُّ. ثنا عَبْدُ اللّٰهِ بْنُ دَاوُدَ عَنْ عِمْرَانَ بْنِ زَائِدَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي خَالِدٍ الْوَالِبِيِّ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ؛ قَالَ (وَلَا أَعْلَمُهُ إِلَّا قَدْ رَفَعَهُ) قَالَ « يَقُولُ اللّٰهُ سُبْحَانَهُ : يَاابْنَ آدَمَ ! تَفَرَّغْ لِعِبَادَتِي، أَمْلَأْ صَدْرَكَ غِنًى، وَأَسُدَّ فَقْرَكَ. وَإِنْ لَمْ تَفْعَلْ، مَلَأْتُ صَدْرَكَ شُغْلًا، وَلَمْ أَسُدَّ فَقْرَكَ » .

TERCEMESİ

4107) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)* den merfû olarak (yâni Peygamber *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)*'den naklen) rivâyet edildiğine göre Allah Subhânehu şöyle buyurur:

Ey Âdem oğlu! Bana ibâdet (kulluk) etmek için (dünya ile ilgili arzularından) ferağat et ki, ben senin göğsüne (kalbine) zenginlik dolduravım ve senin fakirliğine sed çekeyim. Şâyet (böyle) yapmazsan senin göğsüne (kalbine) meşguliyetler dolduracağım ve fakirliğine sed çekmiyeceğim."

İZAHI

Bu hadisi Tirmizî, Ahmed, İbn-i Hibbân, Beyhaki ve Hâkim de rivâyet etmişler. Tirmizî'deki rivâyet de merfudur. Yâni Ebû Hüreyre (Radıyallâhü anh), Allah Teâlâ'nın bu buyruğunu Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'den naklen rivâyet etmiştir.

Bu buyruktan açıkça anlaşılıyor ki, insan oğlu dünya ile ilgili arzu ve isteklerden sıyrılarak kendini tamamen Allah'a kulluk etmeye, ibâdete verdiği takdirde Allah Teâlâ ona gönül zenginliğini verir, ihtiyaçlarını giderir, yaratıklardan müstağni kılar. Şâyet insan oğlu böyle yapmazsa Allah onun kalbini çeşitli dünya meşgûliyetleriyle doldurur, yaratıklara muhtaçlığına son vermez ve böylece fakirliği devam eder

(٣) باب مثل الدنيا

3 — DÜNYA (RAHATI VE NİMETLERİNİN KIYMETİ)NİN DURUMU BÂBI

٤١٠٨ — حدثنا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللهِ بْنِ نُمَيْرٍ . ثنا أَبِي وَمُحَمَّدُ بْنُ بِشْرٍ ، قَالَا : ثنا إِسْمَاعِيلُ بْنُ أَبِي خَالِدٍ عَنْ قَيْسِ بْنِ أَبِي حَازِمٍ ؛ قَالَ : سَمِعْتُ الْمُسْتَوْرِدَ ، أَخَا بَنِي فِهْرٍ ، يَقُولُ : سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ « مَامَثَلُ الدُّنْيَا فِي الْآخِرَةِ ؛ إِلَّا مَثَلُ مَايَجْعَلُ أَحَدُكُمْ إِصْبَعَهُ فِي الْيَمِّ . فَلْيَنْظُرْ بِمَ يَرْجِعُ » .

TERCEMESİ

4108) "... Benî Fihr'in kardeşi el-Müstevrid *(Radıyallâhü anh)*'den ; Şöyle demiştir :

Ben, Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'den şöyle buyururken işittim : Âhiret (nimetleri) karşısında dünya (nimetleri)nin durumu (ve değeri) ancak birinizin (el) parmağını denizin içine koyması durumu (gibi)dir. Artık parmağın (o sudan) ne ile döneceğine bir bakıversin."

٤١٠٩ — حدثنا يَحْيَى بْنُ حَكِيمٍ . ثنا أَبُو دَاوُدَ . ثنا الْمَسْعُودِيُّ . أَخْبَرَنِي عَمْرُو ابْنُ مُرَّةَ عَنْ إِبْرَاهِيمَ ، عَنْ عَلْقَمَةَ ، عَنْ عَبْدِ اللهِ ؛ قَالَ : اضْطَجَعَ النَّبِيُّ ﷺ عَلَى حَصِيرٍ . فَأَثَّرَ فِي جِلْدِهِ فَقُلْتُ : بِأَبِي وَأُمِّي ، يَا رَسُولَ اللهِ ! لَوْ كُنْتَ آذَنْتَنَا فَفَرَشْنَا لَكَ عَلَيْهِ شَيْئًا يَقِيكَ مِنْهُ ! فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « مَا أَنَا وَالدُّنْيَا ! إِنَّمَا أَنَا وَالدُّنْيَا كَرَاكِبٍ اسْتَظَلَّ تَحْتَ شَجَرَةٍ . ثُمَّ رَاحَ وَتَرَكَهَا » .

TERCEMESİ

4109) "... Abdullah (bin Mes'ûd) *(Radıyallâhü anh)*'den ; Şöyle demiştir :

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) bir hasır üzerinde yattı. Hasır O'nun (mübârek) derisinde iz yaptı. Bunun üzerine ben :

Babam anam sana fedâ olsun Yâ Resûlallah! Keşki bize haber vereydin de senin için hasır üstüne, seni on(un iz yapmasın)dan koruya-

cak bir şey sereydik, dedim. Sonra Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem):

Ben, dünya (nîmetleri) ile beraber değilim. Benim dünya ile beraberliğim ancak bir ağacın altında biraz gölgelenip (dinlenip), sonra giden ve ağacı bırakan (yolcu) bir binici(nin ağaçla beraberliği) gibidir, buyurdu."

İZAHI

El-Müstevrid (Radıyallâhü anh)'ın hadîsini Müslim ve Tirmizî de rivâyet etmişlerdir. Bu hadîste dünya hayatı ve nîmetlerinin âhiret hayatı ve nîmetleri karşısında değersiz olduğuna işâret edilerek âhiret nimetleri karşısında dünyanın bütün nîmetleri; bir el parmağını denize sokup çıkarma neticesinde parmakla gelecek suya benzetilmiştir. Evet, denize sokulup çıkarılan el parmağı ile çıkarılacak su miktarı ne kadar az ise âhiret nîmetleri ve mutluluğu karşısında dünya mutluluğu ve nimetleri de o kadar az ve değersizdir.

İbn-i Mes'ûd (Radıyallâhü anhümâ)'nın hadîsini Tirmizî, Ahmed ve Hâkim de rivâyet etmişlerdir. Bu hadîste de dünya hayatının hızlı geçiciliği ve azlığı yolcunun bir ağacın gölgesinde biraz gölgelenip oradan ayrılmasına benzetilmiştir. Bu hadîs Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in sâde hayatını da göstermektedir.

Birinci hadîsin râvisi el-Müstevrid bin Şeddâd (Radıyallâhü anh)'ın hâl tercemesi 446. hadîsin izahı bölümünde geçti.

٤١١٠ – حدثنا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ، وَإِبْرَاهِيمُ بْنُ الْمُنْذِرِ الْحِزَامِيُّ، وَمُحَمَّدُ الصَّبَّاحُ، قَالُوا: ثنا أَبُو يَحْيَى زَكَرِيَّا بْنُ مَنْظُورٍ. ثنا أَبُو حَازِمٍ عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ؛ قَالَ: كُنَّا مَعَ رَسُولِ اللهِ ﷺ بِذِي الْحُلَيْفَةِ. فَإِذَا هُوَ بِشَاةٍ مَيِّتَةٍ شَائِلَةٍ بِرِجْلِهَا. فَقَالَ «أَتُرَوْنَ هَٰذِهِ هَيِّنَةً عَلَى صَاحِبِهَا؟ فَوَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ! لَلدُّنْيَا أَهْوَنُ عَلَى اللهِ، مِنْ هَٰذِهِ عَلَى صَاحِبِهَا. وَلَوْ كَانَتِ الدُّنْيَا تَزِنُ عِنْدَ اللهِ جَنَاحَ بَعُوضَةٍ، مَا سَقَى كَافِرًا مِنْهَا قَطْرَةً أَبَدًا».

في الزوائد: في إسناده زكريا بن منظور، وهو ضعيف. وفيه: إن أصل المتن صحيح.

TERCEMESİ

4110) "... Sehl bin Sa'd *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan; Şöyle demiştir:

Biz, Zü'l-Huleyfe'de Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in beraberinde idik. O, şişkinlikten ayağı havaya kalkmış murdar bir davarla âni olarak karşılaştı. Bunun üzerine O:

Şu murdar davarın sâhibinin yanında kıymetsiz olduğunu görüyor musunuz (veyâ biliyor musunuz)? Nefsim (kudret) elinde olan (Allah)a yemin ederim ki Allah katında dünya, sâhibi yanında şu davardan daha kıymetsizdir ve eğer dünya Allah katında bir sivrisinek kanadı kadar kıymetli olsaydı Allah bir kâfire dünya (suların)dan bir damla (bile) hiç içirmezdi, buyurdu."

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Bunun senedinde Zekeriyyâ bin Manzûr bulunur. Bu râvi zayıftır. Ancak şu var ki hadisin asıl metni sahihtir.

٤١١١ – حدثنا يحيى بن حبيب بن عربي . ثنا حماد بن زيد عن مجالد بن سعيد الهمداني ، عن قيس بن أبي حازم الهمداني ؛ قال : ثنا المستورد بن شداد ؛ قال : إني لفي الركب ، مع رسول الله ﷺ إذ أتى على سخلة منبوذة . قال : فقال « أترون هذه هانت على أهلها ؟ » قال ، قيل : يا رسول الله ! من هوانها ألقوها . أو كما قال . قال « فوالذي نفسي بيده ! للدنيا أهون على الله من هذه على أهلها » .

TERCEMESİ

4111) "... El-Müstevrid bin Şeddâd *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), atılmış murdar bir sahle (yâni kuzu veyâ oğlak) üzerine vardığı zaman beraberinde bulunan kervan içinde ben (de) muhakkak vardım. El-Müstevrid demiştir ki: Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) (o ölü hayvanın başına vardıktan) sonra:

Şu murdar hayvanın sâhipleri yanında kıymetsiz olduğunu görüyor (veyâ biliyor) musunuz? buyurdu — veyâ buyurduğu gibidir —. El-Müstevrid demiştir ki (bu soru üzerine):

Yâ Resûlallah! Sâhipleri onu ancak kıymetsizliğinden dolayı atmışlar, denildi. Resûl-i Ekrem (Sallalahü Aeyhi ve Sellem):

Nefsim (kudret) elinde olan (Allah)a yemin ederim ki Allah yanında dünya, sâhipleri yanında şu hayvandan daha kıymetsizdir, buyurdu."

İ Z A H I

S e h l (Radıyallahü anh)'ın hadîsinin Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'e âit bölümünün bir benzerini T i r m i z î de rivâyet etmiş ve sahih - garîb olduğunu söylemiştir. Oradaki metin şöyledir: لَوْ كَانَتِ الدُّنْيَا تَعْدِلُ عِنْدَ اللهِ جَنَاحَ بَعُوضَةٍ مَا سَقَى كَافِرًا مِنْهَا شَرْبَةَ مَاءٍ

"Eğer dünya Allah katında bir sivrisinek kanadı kadar kıymet taşısaydı, Allah kâfire ondan bir yudum su içirmezdi."

E l - M ü s t e v r i d (Radıyallâhü anh)'ın hadîsini T i r m i z î ve A h m e d de rivâyet etmişlerdir. M ü s l i m de bunun bir benzerini Zühd kitâbının başında C â b i r b i n A b d i l l a h (Radıyallâhü anh)'den rivâyet etmiştir.

Tuhfe yazarı S e h l (Radıyallâhü anh)'ın hadîsinin izahı bölümünde özetle şöyle der:

Yâni eğer Allah katında dünya hayatının bir kıymeti olmuş olsaydı kâfire bir yudum su bile verilmezdi. Çünkü kâfir kişi Allah'ın düşmanıdır. Düşmana kıymetli sayılan hiç bir şey verilmez. Dünya Allah katında hiç bir değer taşımadığı için Velî, yâni Allah'ın sevgili kulu durumunda olan mübârek zâtlara dünyalık şeyler pek verilmez. Nitekim bir hadîste;

إِنَّ اللهَ يَحْمِي عَبْدَهُ الْمُؤْمِنَ عَنِ الدُّنْيَا كَمَا يَحْمِي أَحَدُكُمُ الْمَرِيضَ عَنِ الْمَاءِ

"Biriniz hasta kişiyi (gerektiğinde) **sudan koruduğu gibi şüphesiz Allah** (da) **mü'min kulunu dünyadan korur."** buyurulmuştur.

٤١١٢ — حدثنا عَلِيُّ بْنُ مَيْمُونٍ الرَّقِّيُّ . ثنا أَبُو خُلَيْدٍ ، عُتْبَةُ بْنُ حَمَّادٍ الدِّمَشْقِيُّ عَنِ ابْنِ ثَوْبَانَ ، عَنْ عَطَاءِ بْنِ قُرَّةَ ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ ضَمْرَةَ السَّلُولِيِّ . قَالَ : ثنا أَبُو هُرَيْرَةَ ؛ قَالَ : سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ وَهُوَ يَقُولُ « الدُّنْيَا مَلْعُونَةٌ . مَلْعُونٌ مَا فِيهَا ، إِلَّا ذِكْرَ اللهِ وَمَا وَالَاهُ ، أَوْ عَالِمًا أَوْ مُتَعَلِّمًا » .

T E R C E M E S İ

4112) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Ben, Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'den şunu **buyururken işittim:**

Dünya, mel'ûn (yâni Allah katında kabule şâyan olmaktan, O'nun iltifatından uzak) dır. Dünyadaki şeyler de mel'ûndur. Ancak Allah'ı anmak, Allah'ın sevdiği (veyâ Allah'ı anmaya yakın, uygun) şeyler, âlim ve ilim öğrenen (in dînî ilimlerle meşgûliyetleri) bu hükmün dışındadır."

İ Z A H I

Bu hadîsi T i r m i z î ve B e y h a k î de rivâyet etmişlerdir.

Mel'ûn : La'netlenmiş, yâni Allah'ın rahmetinden uzak olan şey demektir. Burada Allah katında makbul olmayan, O'nun iltifat ve sevgisinden uzak olan, şey demektir.

Dünyadan maksad da insanı, Allah'ı anmaktan alıkoyan, Allah'tan uzaklaştıran şeylerdir. Dünyanın aldatıcı şeyleri, kulu yaratıcısından uzaklaştırdığı için Allah katında makbul ve sevimli sayılmamıştır.

Tuhfe yazarının beyânına göre e l - K a r î , el-Mirkat'ta : Bana öyle geliyor ki hadîsten şu mânâ kasdedilmiştir : Dünyada Allah'ı anmak, din âlimi ve dinî ilimleri öğrenmeye çalışanlardan başka ne varsa hiç biri övgüye lâyık değildir, bilâkis aldatıcı olması hasebiyle yerilmiştir, der.

El-Münâvî'de : "Dünya mel'ündur" cümlesi şöyle yorumlanır : Dünyanın aldatıcı şeyleri peygamber ve ermiş kullar tarafından terkedilmiştir, diyor.

Hadîsin; وَمَا وَالاَهُ cümlesi iki şekilde mânâlandırılabilir : Birincisi "Allah'ın sevdiği iyi işler". İkincisi "Allah'ı anmaya yakın, uygun şeyler". Tercemede bu duruma işâret edilmiştir.

Hülâsa : Dünya hayatında Allah'ı anmak, O'na kulluk ve ibâdet etmek, buna uygun söz, fiil, durum ve davranışlar ile dinî ilimlerle meşgûliyetler dışında kalan ve insanı Allah'tan uzaklaştıran dünya cilveleri ve aldatıcı şeyler Allah nazarında makbul ve sevimli olmayıp bilâkis, menfurdur.

٤١١٣ – حَدَّثَنَا أَبُو مَرْوَانَ، مُحَمَّدُ بْنُ عُثْمَانَ الْعُثْمَانِيُّ. ثنا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ أَبِي حَازِمٍ عَنِ الْعَلَاءِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ «الدُّنْيَا سِجْنُ الْمُؤْمِنِ وَجَنَّةُ الْكَافِرِ» .

TERCEMESİ

4113) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

Dünya mü'minin zindanı ve kâfirin cennetidir."

İZAHI

Bu hadîsi Müslim, Tirmizi ve Ahmed de rivâyet etmişler.

Sindi: Dünyanın mü'min için zindan ve kâfir için cennet sayılması sebebiyle ilgili olarak: Çünkü mü'min dünya hayatında bol nimetler içinde olsa bile cennetteki nimetler onun için çok daha üstün ve hayırlıdır. Kâfir dünya hayatında sıkıntı içinde olsa bile o sıkıntılı hayatı, cehennemdeki hâline nazaran cennet hayatı gibidir, der.

Tuhfe yazarının naklen beyânına göre Nevevi bu hadisin izahı bölümünde: Bu hadisin mânâsı şöyledir: Mü'min, dünya hayatında haram olan nefsi arzulardan ve şehvete yönelik davranışlardan, kezâ mekruh olan şeylerden menedilmekle ve nefse zor gelen bir takım ibâdetlerin yükümlülüğü altına sokulmakla bir nevî zindana atılmış gibidir. Çünkü hareketleri kısıtlanmıştır. Vefât ettiği zaman, yasaklamalar ve yükümlülükler kalktığı için rahata kavuşmuş, serbest bırakılmış olarak Allah'ın kendisi için hazırlamış olduğu ebedî nimetlere ve tam mutluluğa erişmiş olur. Kâfir ise geçici olan dünya hayatında bir takım nimetlere kavuşmuş olabilir. Öldüğü zaman ise sonsuza dek azab içinde kalacak mutsuz bir kimsedir, der.

El-Münâvî de: Mü'min haram olan nefsi arzulardan menedildiği için sanki zindandadır. Kâfir ise onun aksine nefsi arzuların peşinde sorumsuzca hareket ettiği için sanki cennettedir, demiştir.

٤١١٤ – حدثنا يَحْيَى بْنُ حَبِيبِ بْنِ عَرَبِيٍّ ثنا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ عَنْ لَيْثٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ؛ قَالَ: أَخَذَ رَسُولُ اللهِ ﷺ بِبَعْضِ جَسَدِي فَقَالَ «يَا عَبْدَ اللهِ! كُنْ فِي الدُّنْيَا كَأَنَّكَ غَرِيبٌ. أَوْ كَأَنَّكَ عَابِرُ سَبِيلٍ. وَعُدَّ نَفْسَكَ مِنْ أَهْلِ الْقُبُورِ».

TERCEMESİ

4114) "... (Abdullah) bin Ömer *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan; Şöyle demiştir:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **vücûdumun bâzısını** (iki **omuzu) tuttu ve:**

Yâ Abdallah! Sen dünyada (vatanından uzak) bir yabancı gibi yâhut bir yoldan geçen (yolcu) gibi ol ve kendi nefsini mezarlar halkından (ölülerden) say, buyurdu."

İ Z A H I

Bu hadîsi Tirmizi ve Ahmed de rivâyet etmişlerdir. Buhârî de bunu rivâyet etmiş, fakat hadîsin son cümlesi olan; وَعُدَّ نَفْسَكَ مِنْ أَهْلِ الْقُبُورِ = "ve kendi nefsini mezarlar halkından say". cümlesini rivâyet etmemiştir. Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in İbn-i Ömer (Radıyallâhü anhümâ)'nın iki omuzunu tuttuğu, Buhârî'nin rivâyetinde açıklanmıştır. Bu rivâyet, Müellifimizin ve Tirmizî'nin rivâyetlerini açıklamış olur.

Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in İbn-i Ömer (Radıyallâhü anhümâ)'nın omuzlarını tutması hikmeti, buyurmak istediği nasîhat için İbn-i Ömer (Radıyallâhü anhümâ)'nın dikkatini çekmek, iyi dinlemesini sağlamaktır.

Hadîste geçen "Garîb" kelimesi memleketinden ve yakınlarından uzak olan kimsedir ki buna yabancı denilir. "Âbir-i Sebîl" kelimesi ise bir yoldan geçen yolcu demektir.

Tuhfe yazarının beyânına göre Tıybî bu hadîsin izahı bölümünde şöyle demiştir:

"Garîb bir kimse veyâ bir yoldan geçen bir yolcu gibi ol" cümlesinde geçen "Ev = veyâ" kelimesi tereddüd ve şüphe anlamında değil, muhayyerlik ve mübahlık içindir. Yâni istersen garîb gibi ol, istersen geçici yolcu gibi ol. Bunlardan birisine benzemekte serbestsin. En güzeli bu kelimenin "Bel,,' yâni bilâkis mânâsına olmasıdır. Yâni kendisini Allah yoluna veren şuurlu mü'min önce gurbet diyârında bulunan yurtsuz ve kimsesiz kimseye benzetilmiş, daha sonra bundan vazgeçilerek yoldan geçen yolcuya benzetilmiştir. Çünkü gurbet diyârında bulunan kimsesiz kişi bâzen bir barınak bulur ve bir çevre yapar, eş dost edinir. Yoldan geçen yolcunun ise kimsesizlik, yalnızlık ve tehlikeler bakımından durumu daha fenâdır. Yolcu kişi, hareket ettiği memleketten varacağı memlekete kadar yol boyunca nice dereleri tepeleri katetmek, yırtıcı hayvanlar, soyguncular ve benzeri zarar verici şeylerle karşılaşmak durumunda olabilir, can ve mal güvenliğini yitirmiş olabilir. Bu itibarla bir saat bile durmadan, mola vermeden yoluna devam etmek zarûretini duyabilir. Bu itibarla Allah yolunda yürüyen kişinin yolcuya benzetilmesi daha güzeldir. Bu-

nun içindir ki İ b n - i Ö m e r bu hadisi rivâyet ettikten sonra râvisi L e y s ' e, bir rivâyette de M ü c â h i d ' e hitâben "Akşama erişince, sabahı gözleme, sabaha erişince de akşamı gözleme. Sağıklı olduğun zamanının bir bölümünü hastalık zamanın için ayır, hayatının bir kısmını da ölümün için tahsis et, demiştir."

(٤) باب من لا يؤبه له

4 — (TOPLUM TARAFINDAN) HİÇ KIYMET VERİLMEYEN, İLTİFAT EDİLMEYEN (MÜBÂREK MÜ'MİN)LER BÂBI

EBH: Önem vermek, iltifat etmek, değerli görmek, anmak ve dikkat etmek gibi birbirine yakın mânâlara gelir. Burada bu mânâlardan herhangi birisi ile terceme etmek mümkündür. Bu bâbta rivâyet edilen hadisler, alçak gönüllülüğü, maddi durumunun zayıflığı ve dünyalığı bırakması dolayısıyla halk nazarında hiçe sayılan, önem verilmeyen ve iltifat edilmeyen mü'min kulların Allah katındaki kıymetlerini bildirirler.

٤١١٥ — حدثنا هشام بن عمار. ثنا سويد بن عبد العزيز عن زيد بن واقد، عن
بسر بن عبيد الله، عن أبي إدريس الخولاني، عن معاذ بن جبل؛ قال: قال رسول الله
ﷺ «ألا أخبرك عن ملوك الجنة؟» قلت: بلى. قال «رجل ضعيف، مستضعف،
ذو طمرين، لا يؤبه له، لو أقسم على الله لأبره».

TERCEMESİ

4115) "... Muâz bin Cebel *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) (bana):

Sana cennetin padişahların(ın sıfatların)dan haber vermiyeyim mi? buyurdu. Ben:

Belâ (haber ver), dedim. (Bunun üzerine) O:

Zayıf olup (toplum nazarında) zayıf görülen, eski iki parça elbiseye bürünen, kendisine hiç değer ve iltifat gösterilmeyen ve (bir şeyin olması veyâ olmaması için) Allah'a yemin (veyâ duâ) ederse Allah onun duâsı (veyâ yemini)nin gereğini (keremiyle) yapacak (derecede Allah katında kıymetli mü'min) olan her adamdır, buyurdu."

İZAHI

Bu hadisin Zevâid nevinden olduğuna dâir bir kayıt yoktur. Câmiu's-Sağîr'de de bu hadisin Müellifimiz tarafından rivâyet edildiği belirtilmektedir.

Hadîste geçen bâzı kelimeleri açıklayalım:

Mülûk: Melik'in çoğuludur. Melik: Padişah, kral, hükümdar ve mülk sâhibi gibi değişik mânâlara gelir. Burada cennetin üst derecelerine erişen mü'minler mânâsı kasdedilmiştir.

Daîf: Zayıf demektir. Burada zayıflıktan maksad maddî sıkıntı ve fakirlik olabilir. İbn-i Hacer'in beyânına göre Ebü'l-Baka böyle yorumlamıştır. Kendisi de: Zayıflıktan maksad, alçak gönüllülüğünden ve maddî durumundan dolayı güçsüz olandır.

Müstad'af: Halk tarafından zayıf ve hakir görülen, hakaret ve haksızlığa uğratılan kimse demektir.

Müstad'ıf: Alçak gönüllü olup kendi nefsini hiçe sayan, hakir gören kimse demektir. El-Kirmânî böyle demiştir. Sindî ise **Müstad'ıf:** Çok zayıf olan, dünyayı ve dünya ehlini bırakmakla daha zayıf olma gayreti içine giren kimsedir, demiş ve hadisteki kelimenin **Müstad'ıf**, yâni ismi fâil olduğunu belirtmiştir. Fakat Ebü'l-Baka bu kelimenin **Müstad'af**, yâni ismi mef'ûl olarak okunmasına taraftar çıkmıştır.

Tımr: Eski elbise demektir.

Hadisin; لَوْ أَقْسَمَ عَلَى اللّٰهِ لَأَبَرَّهُ cümlesi iki şekilde yorumlanabilir.

Birincisi **"Eğer bir şeyin olması veyâ olmaması için Allah'ın lütûf ve keremini umarak O'nun adına yemin ederse, Allah onun hatırı için o şeyi arzusuna uygun biçimde gerçekleştirir."** Yâni o mübârek mü'min Allah katında çok kıymetli bir kuldur. O kul Allah'tan bir şey dilerse ve meselâ: Allah'a yemin ederim ki bu iş böyle olacak, derse Allah onun hatırı için o işi öyle gerçekleştirir. Kezâ: Allah'a yemin ederim ki bu iş olmayacak, derse Allah onun hatırı için o işi onun arzusu doğrultusunda sonuçlandırır.

Bu cümlede geçen **İbrâr:** Yemin edenin yemininde doğru çıkması için onun arzu ettiği şeyi yerine getirmektir. Meselâ bir kimse size hitâben: Allah'a yemin ederim ki siz bu işi yapacaksınız, dediğinde onun yemini doğrultusunda hareket etmeniz, o işi yapmanız **İbrâr**'dır.

Bu hadîste Allah'ın sevgili kulunu yemininde İbrâr buyurduğu, belirtilmektedir.

Anılan cümlenin ikinci yorum şekli budur: **"O kul Allah'a duâ** ederse Allah onun duâsını kabul buyurur."

Hadisin; لَا يُؤْبَهُ لَهُ cümlesiyle ilgili bilgi bâbın girişinde verildiği için tekrarlamaya gerek yoktur.

Bu hadîs, cennetin üstün makamlarına erişen mü'minlerin sıfatlarını bildirir. Tabii bu hüküm ve sıfatlar umûmi değil, çoğunluk itibariyledir. Yâni cennetin üstün makamlarına ancak bu sıfatları taşıyanlar erişecek, bunlar dışında kimse erişmiyecek, mânâsı kasdedilmemiştir. Gâye, o makamlara erişecek olanların çoğunluğunun bu insanlar olduğunu belirtmektir.

٤١١٦ – حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ . ثنا عَبْدُ الرَّحْمٰنِ بْنُ مَهْدِيٍّ . ثنا سُفْيَانُ عَنْ مَعْبَدِ ابْنِ خَالِدٍ قَالَ : سَمِعْتُ حَارِثَةَ بْنَ وَهْبٍ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « أَلَا أُنَبِّئُكُمْ بِأَهْلِ الْجَنَّةِ ؟ كُلُّ ضَعِيفٍ مُتَضَعِّفٍ . أَلَا أُنَبِّئُكُمْ بِأَهْلِ النَّارِ ؟ كُلُّ عُتُلٍّ جَوَّاظٍ مُسْتَكْبِرٍ » .

TERCEMESİ

4116) "... Hârise bin Vehb (el-Huzâî) *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

Dikkat ediniz! Ben size cennetlik olanları haber veriyorum: Zayıf olup (toplum nazarında) zayıf görülen her (mü'min) kimse. Dikkat ediniz! Ben size cehennemlik olanları (da) haber veriyorum: Katı yürekli, mal biriktirmeye çok düşkün olup hayırda harcamamak için çok cimrilik eden ve ululuk taslıyan kimseler."

İZAHI

Bu hadisi Buhârî, Müslim, Tirmizi ve Nesâî de rivâyet etmişlerdir.

Hadiste geçen bâzı kelimeleri açıklayayım:

Daîf kelimesinin açıklaması bundan önceki hadîsin izahı bölümünde geçtiği için tekrarlamaya gerek görmüyorum.

مُتَضَعِّف Müteda'ıf : Kendini hiçe sayan alçak gönüllü, demektir.

مُتَضَعَّف Müteda'aaf : Toplum nazarında zayıf görülen, tahkir edilen demektir.

Ütüll : Bu kelime değişik ve müteaddid şekillerde yorumlanmıştır. İbn-i Hacer, el-Fetih'te, yâni Fethü'l-Bârî'de "Nûn ve el-Kalem' sûresine âit bölümde bu hadîsin izahı meyânında bu kelimenin açıklamasına dâir görüşleri şöyle nakletmektedir:

Bu kelime, el-Ferrâ'a göre düşmanlık ve husûmeti şiddetli olan demektir. Bir kavle göre irşâd ve nasîhata sırt çeviren kimse demektir.

Ebû Ubeyde ise: Ütüll: Katı yürekli, sert mizaçlı kişi demektir. Burada kâfir mânâsı kasdedilmiş, demiştir.

El-Hasan: Ütüll: Hayâsız, günâhkâr kimse anlamını ifâde eder, der.

Ed-Dâvûdî'ye göre bu kelime, boynu ve karnı büyük, şişman kişi anlamındadır.

El-Herevî: Utüll, çok mal biriktirmeye düşkün ve hayra harcamaya şiddetle karşı olan kimse demektir, der.

Bir başka kavle göre boyu kısa ve karnı büyük olan kimse demektir.

Cevvâz: Çok şişman olup böbürlenerek kibirli yürüyen kimsedir. Hattâbi bu kavli nakletmiştir. İbn-i Fâris, Cevvâz'ın obur olan kimseye denildiğini söylemiştir. Bir kavle göre ise fâcir, yalancı ve günahkâr demektir.

Sindî de bu kelimenin açıklaması bölümünde: Cevvâz; mal biriktirmeye çok düşkün olup hayra harcamaya şiddetle karşı olan kimse demektir, dedikten sonra yukardaki görüşlerin bâzısını nakleder. Daha sonra şöyle der:

Hadisten maksad, çoğunlukla birinci kısımda anılan sıfatları taşıyanların cennetlik ve ikinci kısımda anılan sıfatları taşıyanların cehennemlik olmasıdır. Yâni bu hüküm genel değildir.

Hârise (R.A.)'ın Hâl Tercemesi

Hârise bin Vehb el-Huzâî (R.A.), Kûfe'ye yerleşen sahâbilerdendir. 6 aded hadisi vardır. Buhârî ile Müslim onun 4 hadisini beraber rivâyet etmişler. Sünen sâhipleride onun hadislerini rivâyet etmişler. Râvileri Ebû İshâk ile Ma'bed bin Hâlid'dir. (Hulâsa, 69)

٤١١٧ – حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَىٰ . ثنا عَمْرُو بْنُ أَبِي سَلَمَةَ ، عَنْ صَدَقَةَ بْنِ عَبْدِ اللّٰهِ ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ مُرَّةَ ، عَنْ أَيُّوبَ بْنِ سُلَيْمَانَ ، عَنْ أَبِي أُمَامَةَ ، عَنْ رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ قَالَ « إِنَّ أَغْبَطَ النَّاسِ ، عِنْدِي ، مُؤْمِنٌ خَفِيفُ الْحَاذِ . ذُو حَظٍّ مِنْ صَلَاةٍ . غَامِضٌ فِي النَّاسِ . لَا يُؤْبَهُ لَهُ . كَانَ رِزْقُهُ كَفَافًا ، وَصَبَرَ عَلَيْهِ . عَجِلَتْ مَنِيَّتُهُ ، وَقَلَّ تُرَاثُهُ ، وَقَلَّتْ بَوَاكِيهِ » .

في الزوائد : إسناده ضعيف ، لضعف أيوب بن سليمان . قال فيه أبو حاتم : مجهول ، وتبعه على ذلك الذهبيّ في الطبقات وغيرها . وصدقة بن عبد الله متفق على تضعيفه . ا ه كلام الزوائد . قلت : حديث أبي أمامة رواه الترمذيّ بزيادة ، بإسناد آخر قد حسّنه .

TERCEMESİ

4117) "... Ebû Ümâme *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur:

Benim itikadıma göre hâline insanların en çok imrenmeleri uygun olan kişi şu sıfatları taşıyan kimsedir: (Yükü ve) Hâli hafif, namazdan pay sâhibi, insanlar içinde gizli kalan (pek tanınmayan) ve (toplumda) kendisine değer verilmeyip iltifat edilmeyen mü'min. Onun rızkı yetecek kadar olup buna sabretti. Ölümü de çabuk oldu, mîras olarak geriye bıraktığı mal az, (arkasında) ağlıyan kadınları da azdı."

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Râvi Eyyûb bin Süleymân'ın zayıflığı sebebiyle bunun senedi zayıftır. Ebû Hâtem onun mechul olduğunu söylemiş, Zehebi de Tabakat'ta ve başka kitablarında bu hususta Ebû Hatem'i te'yid etmiştir. Râvi Sadaka bin Abdillah'ın zayıflığı husûsunda da ittifak vardır. Zevâid'in sözü burada bitti. (Sindi demiştir ki) Ben derim ki: Ebû Ümâme (R.A.)'ın bu hadisini Tirmizi, hasen saydığı başka bir senedle ve daha uzun bir metin hâlinde rivâyet etmiştir.

İZAHI

Sindi'nin belirttiği gibi Tirmizi bu hadisi Zühd kitâbında "El-Kifâf ve's-Sabrü Aleyh" bâbında rivâyet etmiştir. Tuhfe yazarının beyânına göre bu hadisi Ahmed de rivâyet etmiştir. Bu hadis Tirmizi tarafından da rivâyet edildiğine göre Zevâid nevinden sayılmaması gerekir, kanısındayım.

Bu hadiste, hâline gıbta edilecek, imrenilecek mü'minin sıfatları sıralanmıştır. Bu sıfatları sırayla ele alıp açıklıyalım:

1. Hafif halli olmaktır. Hadîste geçen **Hâz**: Hâl diye yorumlanmıştır. Tuhfe yazarı: Hafif halliden maksad, malı ve bakmakla yükümlü bulunduğu âile ferdlerinin azlığı dolayısıyla sırtındaki mânevî yükü hafif olandır. Tıybî de: Yâni bakmakla yükümlü olduğu yakınları ve fazla meşgûliyeti olmayan, demektir, der.

2. Namazdan pay sâhibi olmaktır. Bu sıfat da müteaddid şekillerde yorumlanmıştır. Sindî: Yâni huşû ve huzur ile namaz kılmak veyâ bol bol namaz kılmakla bundan payını alır. Bir kavle göre kasdedilen mânâ şudur: Yâni namaza durmakla dünya sıkıntılarından kurtulup Allah'a yakarışta bulunmak sûretiyle huzur ve rahata kavuşur, demiştir.

Tuhfe yazarı da: Yâni Allah'ın huzûruna çıkmakla mânevi zevk, lezzet ve rahatlık bulur. Çünkü şuurlu mü'min namaza durduğu zaman bütünüyle Allah'a yönelir, dünyanın bütün meşgûliyetlerinden tamamen sıyrılır. Murakabe, münâcat ve müşâhede deryasına dalar. Nitekim bir hadîste vârid olduğuna göre "Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem): **«Yâ Bilâl! Bizi namaz (a çağırmak) ile rahata kavuştur», buyurmuştur"** der.

3. İnsanlar içinde gizli kalmaktır. Yâni şöhret ve nam sâhibi olmamak, insanlar tarafından tanınmamaktır.

4. Toplumun kendisine kıymet vermemesi, iltifat etmemesidir. Yâni o kimse dünyayı ve dünya ehlini tamamen bıraktığı, inzivaya çekildiği, tamamen Allah'a kulluk etmeye yöneldiği için hiç kimse onunla ilgilenmez, toplumda ona yer verilmez ve hiçe sayılır.

5. Rızkının yetecek kadar olmasıdır. Yâni ne ihtiyacından az ne de fazladır.

6. Rızkına kanaat etmek, sabretmek ve fazlalaşmasını istememektir. Sabırla ilgili cümlenin yalnız rızık husûsuna tahsis edilmeyip yukarda geçen bütün sıfatlarla ilgili olarak yorumlanması da mümkündür. Yâni sayılan bütün hâl ve durumlarına sabreder, hâlinden şikâyetçi değildir.

7. Ölümünün çabuk olmasıdır. Bu da müteaddid şekillerde yorumlanmıştır. Sindî: Yâni halk arasında tanınmayan, meşhur olmayan bir kimse olması hasebiyle hastalığı uzun sürse bile pek kimse farkına varmaz ve bir de bakılır ki vefât etmiştir, der.

Tuhfe yazarının beyânına göre el-Mecma'de: Yâni dünya ile ilgisinin azlığı ve âhirete şevkinin ağır basması dolayısıyle ruhunu çabuk teslim eder. Maksad şu olabilir: Bu mü'minin dünyada iken yü-

kü ve masrafı az olduğu gibi ölümünde de yükü ve masrafı az olur, denilmiştir.

8. Miras olarak geriye bıraktığı malının azlığıdır.
9. Öldüğünde onun için ağlayan kadınların azlığıdır.

٤١١٨ – حَدَّثَنَا كَثِيرُ بْنُ عُبَيْدٍ الْحِمْصِيُّ. ثنا أَيُّوبُ بْنُ سُوَيْدٍ عَنْ أُسَامَةَ بْنِ زَيْدٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي أُمَامَةَ الْحَارِثِيِّ، عَنْ أَبِيهِ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ «الْبَذَاذَةُ مِنَ الْإِيمَانِ». قَالَ: الْبَذَاذَةُ الْقَشَافَةُ. يَعْنِي التَّقَشُّفَ.

TERCEMESİ

4118) "... Ebû Ümâme el-Hârisî *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

«Bezâze, imândandır.»

Râvi demiştir ki Bezâze kişinin üst ve başının eskiliğidir. Yâni (gönül alçaklığı maksadıyla) sert ve süssüz eski elbise giymektir."

İZAHI

Bu hadîsi Hâkim ve Ahmed de rivâyet etmişlerdir. Câmiü's-Sağîr şerhinde el-Azîzi'nin naklen beyânına göre el-Münâvî: Yâni kıyâfetin eskiliği, alçak gönüllülük, dünya süsünü bırakmak, nefsi kibirlenmekten alakoymak gibi iyi niyetli olduğu takdirde imân ehlinin ahlâkmdan biri sayılır. Ama mala cimrilik veyâ fakir görünmek maksadıyla olursa onun imân ehlinin ahlâkı ile bir ilgisi olmaz, demiştir. El-Hafnî de: Yâni eski, sert elbise giymek ve süslenmeyi bırakmak, nefsi kötü duygulardan arındırmak maksadıyla olursa imân şûbelerinden sayılır. Şâyet, zâhidlik ve takvâ ile övülmek veyâ kendisine yardım edilmesini sağlamak maksadıyla olursa o takdirde kılık kıyâfet pejmürdeliği ve perişanlığı şeytan şûbelerinden biridir. Eski giysi giymenin imân şûbelerinden sayılması sebebine gelince yoldan gelen geçene eziyet veren bir maddeyi oradan atmak nasıl imân şûblerinden biri sayılmış ise kibir gibi mânevi pislikleri atmak da imân şûbelerinden sayılmıştır, der.

٤١١٩ – حَدَّثَنَا سُوَيْدُ بْنُ سَعِيدٍ. ثنا يَحْيَى بْنُ سُلَيْمٍ عَنِ ابْنِ خُثَيْمٍ، عَنْ شَهْرِ بْنِ حَوْشَبٍ، عَنْ أَسْمَاءَ بِنْتِ يَزِيدَ؛ أَنَّهَا سَمِعَتْ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ «أَلَا أُنَبِّئُكُمْ

بِخِيَارِكُمْ ؟ » قَالُوا : بَلَى . يَا رَسُولَ اللهِ ! قَالَ « خِيَارُكُمُ الَّذِينَ إِذَا رُءُوا ، ذُكِرَ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ » .

فى الزوائد : هذا إسناد حسن . وشهر بن حوشب وسويد بن سعيد مختلف فيهما . وباقى رجال الإسناد ثقات .

TERCEMESİ

4119) "... Esmâ bint-i Yezîd *(Radıyallâhü anhâ)*'dan rivâyet edildiğine göre; Kendisi Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)*'in (sahâbîlerine) :

«Dikkat ediniz! Ben size en hayırlı olanlarınızı bildirmiyeyim mi?» buyurduğuna, sahâbîlerin (de) :

Belâ (yâni bize bildir) Yâ Resûlallah, diye karşılık verdiklerine ve **Resûl-i Ekrem** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in (bunun üzerine) :

«Sizin en hayırlılarınız o (mü'min) **kimselerdir ki görüldükleri zaman Allah** (Azze ve Celle) **hatırlanır»**, buyurduğuna şâhid olmuştur."

Not : Zevâid'de şöyle denilmiştir : Bunun senedi hasendir. Râvilerden Şehr bin Havşeb ile Süveyd bin Said hakkında ihtilâf vardır. Senedin kalan râvileri güvenilir zâtlardır.

İZAHI

Zevâid nevinden olan bu hadîsi A h m e d de rivâyet etmiştir. Bu hadîs, bâzı mü'minlerin görülmesinin Allah'ın hatırlanmasına vesîle olduğunu bildirir. Allah'ı hatırlamaya vesîle olmalarının sebebine gelince o mü'minler, ya Allah'ı çok andıkları veyâ O'ndan çok korktukları, üstün takvâ sâhibi oldukları için görüldükleri, yanlarına varıldığı zaman Allah hatırlanır. Bunun tipik misâli, dâima müslümanlara vaaz ve nasihat ederek doğru yolu gösteren, bol bol Allah'ı zikir ve tesbîh eden, bulundukları meclislerde dünya ile ilgili konuşmalar değil, dâima dinî sohbetler yapılan ve gerçek mürşidde aranan şartları taşıyan Allah'ın has kullarıdır. Böyle mübârek zâtlarla oturup kalkan, onların sohbetlerinden istifâde eden ve tavsiyeleri doğrultusunda Allah'a karşı kulluk görevlerini ifâ etmeye çalışan müslümanlar bu hadîsin sırrını o mübârek zâtlarda rahatça görürler. Yâni onları gördükleri zaman, mümtaz meziyetleri dolayısiyle Allah'ı anarlar.

Hadîs, görülmeleri Allah'ı anmaya vesile olan mü'minlerin Allah katında en değerli mü'minlerden olduğuna delâlet eder.

(٥) باب فضل الفقراء

5 — FAKİRLERİN FAZİLETİ (YÂNİ ALLAH KATINDA ÜSTÜNLÜKLERİ) BÂBI

٤١٢٠ – حدثنا محمد بن الصباح . ثنا عبد العزيز بن أبي حازم . حدثني أبي
عن سهل بن سعد الساعدي ؛ قال : مر على رسول الله ﷺ رجل . فقال النبي ﷺ
« ما تقولون في هذا الرجل ؟ » قالوا : رأيك في هذا . نقول : هذا من أشرف الناس .
هذا حري ، إن خطب ، أن يخطب . وإن شفع ، أن يشفع . وإن قال ، أن يسمع لقوله .
فسكت النبي ﷺ . ومر رجل آخر . فقال النبي ﷺ « ما تقولون في هذا ؟ » قالوا :
نقول ، والله ! يا رسول الله ! هذا من فقراء المسلمين . هذا حري ، إن خطب ،
لم ينكح . وإن شفع ، لا يشفع . وإن قال ، لا يسمع لقوله . فقال النبي ﷺ « لهذا
خير من ملء الأرض مثل هذا » .

TERCEMESİ

4120) "... Sehl bin Sa'd es-Sâidî *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Bir kere Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)**'in yanından** (zengin) **bir adam geçti. Bunun üzerine Peygamber** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) (yanında bulunanlara) :

Bu (zengin) **adamı hakkında ne dersiniz? buyurdu. Orada bulunanlar:**

Bu adam hakkında senin görüşüne uygun söz söyleriz. (Dış görünüşe göre ve dünyalık açısından ise) **şöyle söyleriz: Bu adam insanların en şereflilerindendir. Bu adam** (bir kız - kadın ile) **evlenmek isterse evlenilmeye,** (bir şey için) **şefâatçı** (aracı) **olursa, şefâatçılığı** (aracılığı) **kabul edilmeye, bir şey söylerse sözü dinlenmeye lâyık bir kimsedir, dediler. Peygamber** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **de sustu. Bu esnâda** (fakir olan) **başka bir adam geçti. Bunun üzerine Peygamber** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) :

Bu adam hakkında ne dersiniz? diye sordu. Orada bulunanlar:

Vallahi Yâ Resûlallah! Biz şöyle deriz: Bu adam, müslümanların fakirlerindendir. Bu şuna lâyıktır: (Bir kız - kadın ile) **evlenmeye tâ-**

lip olursa onunla evlenilmez, (bir şey için) şefâatçı (aracı) olursa şefâatçılığı (aracılığı) kabul edilmez ve bir şey söylerse sözü dinlenmez, dediler. Bunun üzerine Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) :

«Bu (fakir) şüphesiz, öbür (zengin) adam gibi dünya dolusu insanlardan hayırlıdır» buyurdu."

İ Z A H I

Bu hadîsi B u h â r î, Nikâh ve Rikak bölümlerinde rivâyet etmiştir. İ b n - i H a c e r'in bildirdiğine göre İ b n - i H i b b â n da rivâyet etmiştir.

Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in zengin adam hakkında görüşlerini sorduğu sahâbîlerin "Bu adam hakkında senin görüşüne uygun söz söyleriz" şeklinde verdikleri cevapla ilgili olarak S i n d î : Sahâbîler doğru söylemişler. Çünkü onlar adamın dünya ile ilgili durumunu belirtmişler. Ancak Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm), âhiret durumunun dünya durumunun aksine olduğunu bildirmiştir, der.

İ b n - i H a c e r; hadîste sözü edilen zengin ve fakirin adları hakkında bilgi edinemediğini, ancak E b û Z e r r (Radıyallâhü anh)'den yapılan bir rivâyete göre fakir adamın isminin C u a y l veyâ C a î l b i n S u r a k a olduğunu belirtmiştir.

İ b n - i H a c e r : Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) oradan geçen fakirin oradan geçen zenginden üstün olduğunu bildirmiştir. Bu hüküm her fakirin her zenginden üstün olduğunu gerektirmez, demiştir.

E l - K e r m â n i de: Eğer oradan geçen zengin kişi kâfir bir kimse ise fakir müslümanın ondan üstünlüğü sebebi açıktır. Şâyet müslüman ise bu üstünlük Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'e vahiy yoluyla mâlum olmuştur, der.

٤١٢١ — حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللهِ بْنُ يُوسُفَ الْجُبَيْرِيُّ . ثنا حَمَّادُ بْنُ عِيسَى . ثنا مُوسَى بْنُ عُبَيْدَةَ . أَخْبَرَنِي الْقَاسِمُ بْنُ مِهْرَانَ عَنْ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ ؛ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « إِنَّ اللهَ يُحِبُّ عَبْدَهُ الْمُؤْمِنَ ، الْفَقِيرَ ، الْمُتَعَفِّفَ ، أَبَا الْعِيَالِ » .

في الزوائد : في إسناده القاسم بن مهران ، قال العقيلي : لا يثبت سماعه من عمران . وموسى بن عبيدة ، متروك .

TERCEMESİ

4121) "... İmrân bin Husayn *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre: Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir :

Allah şüphesiz, maddî yönden bakıma muhtaç çoluk çocuk sâhibi olup dilencilik ve haram kazançtan kaçınan, fakir mü'min kulunu sever."

Not : Zevâid'de şöyle denilmiştir : Bunun senedinde el-Kâsım bin Mihrân bulunur. El-Ukaylî : Bunun İmrân (R.A.)'den hadis işitmesi sâbit değil, demiştir. Râvi Mûsâ bin Ubeyde'nin de rivâyeti bırakılmıştır.

İZAHI

Zevâid nevinden olan bu hadiste geçen Müteaffif kelimesi, haram kazanç ve dilencilikten kaçınan diye açıklanmıştır. Câmiü's-Sağîr şerhi el-Azîzî'de böyle açıklandıktan sonra : El-Münâvî demiş ki : Yâni basîretini ve kalbini yaratıklardan çevirip yaratıcı olan Allah'a yönelttiği için maddi yardıma muhtaç olmasına rağmen tok gözlüdür, yüzsüzlük etmez ve kimseden bir şey istemez, denilmektedir.

İyâl : Maddi yardıma ve bakıma muhtaç kimseler, âile ferdleri demektir. Ebü'l-İyâl da bunların babası anlamındadır. Ancak el-Hafnî'nin de dediği gibi burada kasdedilen mânâ maddî yardıma muhtaç olan âile ferdlerine bakan, onların geçimini sağlamaya çalışan âile reisidir. Âile reisi baba olabildiği gibi kardeş veyâ başka akraba da olabilir. Bu itibarla Ebü'l-İyâl kelimesini "Maddî yönden bakıma muhtaç çoluk çocuk sâhibi" diye terceme etmeyi uygun buldum.

Bu hadis, fakir âile reisinin müstağni, tok gözlü ve kalben zengin olması ve hâlinden şikâyetçi olmamasının faziletine delâlet eder.

(٦) باب منزلة الفقراء

6 — FAKİRLERİN (ALLAH KATINDAKİ) MAKAMLARI BÂBI

٤١٢٢ – حدّثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ . ثنا مُحَمَّدُ بْنُ بِشْرٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَمْرٍو ، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ؛ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « يَدْخُلُ فُقَرَاءُ الْمُؤْمِنِينَ الْجَنَّةَ قَبْلَ الْأَغْنِيَاءِ بِنِصْفِ يَوْمٍ . خَمْسِمِائَةِ عَامٍ » .

TERCEMESİ

4122) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir :

Mü'minlerin fakirleri cennete zenginlerden yarım gün (yâni) beşyüz yıl önce girerler."

٤١٢٣ – حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة . ثنا بكر بن عبد الرحمن . ثنا عيسى بن المختار عن محمد بن أبي ليلى ، عن عطية العوفي ، عن أبي سعيد الخدري ، عن رسول الله ﷺ قال « إن فقراء المهاجرين يدخلون الجنة قبل أغنيائهم ، بمقدار خمسمائة سنة » .

TERCEMESİ

4123) "... Ebû Saîd-i Hudrî *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyki ve Sellem)* şöyle buyurmuştur:

Şüphesiz, muhâcirlerin fakirleri cennete onların zenginlerinden beşyüz yıl kadar önce girerler."

٤١٢٤ – حدثنا إسحاق بن منصور . أنبأنا أبو غسان بهلول . ثنا موسى بن عبيدة عن عبد الله بن دينار ، عن عبد الله بن عمر ؛ قال : اشتكى فقراء المهاجرين إلى رسول الله ﷺ ما فضل الله به عليهم أغنياءهم . فقال « يا معشر الفقراء ! ألا أبشركم أن فقراء المؤمنين يدخلون الجنة قبل أغنيائهم بنصف يوم ، خمسمائة عام » .
ثم تلا موسى هذه الآية (٢٢ : ٤٧) وإن يوما عند ربك كألف سنة مما تعدون .

في الزوائد : عبد الله بن دينار لم يسمع من عبد الله بن عمر . وموسى بن عبيدة ضعيف .

TERCEMESİ

4124) "... Abdullah bin Ömer *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan; Şöyle demiştir:

Mühâcirlerin fakirleri, Allah'ın zengin mühâcirlere kendilerinden fazla mazhar kıldığı fazîlet (bir takım mâli ibâdetler) **husûsunda Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)**'e şikâyette bulundular** (yâni zenginleri gibi mâli ibâdetler yapamamanın üzüntüsünü arz ettiler). **Bunun üzerine O:**

Ey fakirler gurubu, dikkat ediniz! Ben mü'minlerin fakirlerinin cennete zenginlerinden yarım gün, (yâni) **beşyüz yıl önce gireceklerini size müjdeliyorum, buyurdu."**

(Râvilerden) Mûsâ (bu hadisi rivâyet ettikten) **sonra şu âyeti** okudu: وَإِنَّ يَوْمًا عِنْدَ رَبِّكَ كَأَلْفِ سَنَةٍ مِمَّا تَعُدُّونَ = "ve şüphesiz, senin Rabbin katındaki bir gün, sizin saymakta olduğunuz bin yıl gibidir." (Hac, 47)

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Abdullah bin Dînâr, Abdullah bin Ömer (R.A.)'den hadis işitmemiştir. (Halbuki ondan rivâyet ediyor). Râvi Mûsâ bin Ubeyde de zayıftır.

İZAHI

Ebû Hüreyre (Radıyallâhü anh)'ın hadisini Tirmizî ve İbn-i Hibbân da rivâyet etmişler. Ebû Said (Radıyallâhü anh)'ın hadisinin başkaca kim tarafından rivâyet edildiğine bakılmalıdır. Son hadis ise Zevâid nevindendir. Bu hadisin sonundaki âyet, kıyâmette bir günün uzunluğunun dünyanın bin yılı kadar olduğuna delâlet eder.

Bu hadisler, hâline şükreden, rızkından şikâyetçi olmayan, sabırlı fakirlerin faziletine delâlet eder.

(٧) باب مجالسة الفقراء

7 — FAKİRLERLE BERABER OTURMAK BÂBI

٤١٢٥ — حدّثنا عَبْدُ اللهِ بْنُ سَعِيدٍ الْكِنْدِيُّ . ثنا إِسْمَاعِيلُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ التَّيْمِيُّ ، أَبُو يَحْيَى . ثنا إِبْرَاهِيمُ ، أَبُو إِسْحَاقَ الْمَخْزُومِيُّ ، عَنِ الْمَقْبُرِيِّ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ؛ قَالَ : كَانَ جَعْفَرُ بْنُ أَبِي طَالِبٍ يُحِبُّ الْمَسَاكِينَ وَيَجْلِسُ إِلَيْهِمْ وَيُحَدِّثُهُمْ وَيُحَدِّثُونَهُ . وَكَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ يُكَنِّيهِ : أَبَا الْمَسَاكِينِ .

TERCEMESİ

4125) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Ca'fer bin Ebî Tâlib (Radıyallâhü anh), **fakirleri** (çok) **sever, onların yanında oturur, onlarla konuşur** (sohbet eder) **ve onlar da onunla konuşur** (sohbet eder) **di. Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **de ona Ebü'l-Mesâkîn** (yâni fakirlerin babası) **ismini verirdi."**

İZAHI

Tirmizî bu hadisi Ca'fer bin Ebî Tâlib (Radıyallâhü anh)'ın fazileti bölümünde rivâyet etmiştir. Bu hadis, büyük

adamların ve eşrâftan olanların fakirleri, düşkünleri sevmesinin, alçak gönüllülük ederek ilgilenmesinin bir fazîlet ve övgüye lâyık bir meziyet olduğuna delâlet eder.

٤١٢٦ — حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَعَبْدُ اللهِ بْنُ سَعِيدٍ ، قَالَا : ثنا أَبُو خَالِدٍ الْأَحْمَرُ عَنْ يَزِيدَ بْنِ سِنَانٍ ، عَنْ أَبِي الْمُبَارَكِ ، عَنْ عَطَاءٍ ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ ؛ قَالَ : أَحِبُّوا الْمَسَاكِينَ فَإِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ فِي دُعَائِهِ « اللَّهُمَّ أَحْيِنِي مِسْكِينًا ، وَأَمِتْنِي مِسْكِينًا ، وَاحْشُرْنِي فِي زُمْرَةِ الْمَسَاكِينِ » .

في الزوائد : أبو المبارك لايعرف اسمه ، وهو مجهول . ويزيد بن سنان ضعيف . والحديث صححه الحاكم ، وعدّه ابن الجوزيّ في الموضوعات .

TERCEMESİ

4126) "... Ebû Saîd-i Hudrî *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir :

Miskinleri seviniz. Çünkü ben Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'i duâsında şöyle derken işittim :

Allahım! Beni miskin olarak yaşat, miskin olarak öldür ve beni miskinler zümresi içinde haşret."

Not : Zevâid'de şöyle denilmiştir : Râvi Ebü'l-Mübârek künyeli zâtın adı bilinmiyor ve kendisi tanınmıyor. Râvi Yezid bin Sinân da zayıftır. El-Hâkim bu hadisi sahih saymış. İbnü'l-Cevzî ise mevzû (uydurma) hadislerden saymıştır.

İZAHI

Zevâid nevinden olan bu hadîsin bir benzerini Tirmizî Zühd bölümünde Enes (Radıyallâhü anh)'den rivâyet etmiştir. Beyhakî de yine bir benzerini Ubâde bin Sâmit (Radıyallâhü anh)'den rivâyet etmiştir.

Hadîste geçen "Miskin" kelimesi fakir mânâsına geldiği gibi mütevâzi, alçak gönüllü mânâsına da gelir. Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in hangi mânâyı kasdettiği yolunda ilim adamları değişik görüşler beyân etmişler. Beyhakî : Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in vefât ettiği zamandaki maddî durumu, O'nun Miskin kelimesi ile fakirlik ve geçim sıkıntısı anlamını kasdetmediğine delâlet eder. Çünkü O, vefât ettiği dönemde Allah'ın verdi-

ği yeterli rızık ile geçiniyordu. Bu itibarla Miskin kelimesi ile kasdettiği mânâ tevâzu ve alçak gönüllülüktür. Bana öyle geliyor ki Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) kibirli kimselerden olmaması ve varlıklarıyla gururlanan zenginler içinde haşrolunmaması için duâ etmiş, Allah'a yalvarmıştır, der.

El-Kaysi de: Miskin ve Meskenet, Sükûn kökünden alınmadır. Sükûn ise huşû ve tevâzû, yâni Allah korkusu ve alçak gönüllülük demektir.

Kadı Tâcü'd-Din es-Sibki, et-Tevşih'te: Ben âlim ve imâm olan babamdan şunu işittim demiştir: Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) mal bakımından fakir değildi ve hâli de bir fakir hâli değildi. O, Allah'ın yardımı ile gönül zengini olduğu gibi kendisinin ve çoluk çocuğunun nafakasını da Allah ihsan ediyordu. O'nun "Allahım! Beni miskin olarak yaşat" duâsı ile maksadı kalbin sükûna kavuşması idi, fakirliğin bir nevi olan miskinlik değildi. Tâcü'-Din es-Sibki babasının bu sözünü naklettikten sonra: Ve babam bu duâyı başka şekilde yorumlayanlara karşı şiddetle çıkardı, der.

Sindi de yukarda verilen bilginin benzerini naklettikten sonra: El-Hâfız İbn-i Hacer demiş ki: İbnü'l-Cevzi bu hadisi mevzû hadisler arasına almakla ileri gitmiştir. Bana öyle geliyor ki onun böyle hareket etmesine sebep, bu hadisi Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in vefâtı dönemindeki maddi durumuna aykırı görmüş olmasıdır. Çünkü Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), vefâtı döneminde normal nafakasını karşılayacak kadar mal sâhibi idi. İbn-i Hacer daha sonra hadisin yorumlanmasıyla ilgili Beyhaki'nin yukarda geçen sözlerini nakletmiştir, der. Sindi daha sonra:

Ben derim ki Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in yaşantısına dâir Buhâri, Tirmizi ve Müellifimiz tarafından rivâyet edilen hadisler, bu hadisin zâhiri mânâsına yorumlanmasının uzak bir ihtimal olmadığına delâlet eder. Hadisin râvisi olan Ebû Said-i Hudri (Radıyallâhü anh) bunu zâhiri mânâsına yorumlamış iken bu ihtimal nasıl uzak bir ihtimal olarak kabul edilebilir. Bu hadisin zâhiri mânâsının Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in vefâtı dönemindeki yaşantısına aykırı olduğuna dâir söz de şaşılacak şeydir. Çünkü sahih hadisle sâbit olduğu gibi O, vefât ettiği zaman zırhlı elbisesi âile ferdlerinin nafakası için bir yahûdi yanında rehinde idi. Allah durumu en iyi bilendir, der.

Yukarda verilen bilgiye şunu da ilâve edeyim: Müellifimizin bu hadîsi bu bâbta rivâyet etmesinden; kendisinin de Miskin kelimesini fakir anlamına yorumladığı sonucu çıkarılabilir. Bilindiği gibi hadîsi rivâyet eden sahâbî Ebû Said-i Hudri (Radıyallâhü anh) hadisin girişinde **"Miskinleri seviniz. Çünkü..."** demiştir. Bu ifâde tarzı kendisinin de Miskin kelimesini zâhiri mânâsına yorumladığını gösterir.

Tirmizi'nin Zühd kitâbında Enes (Radıyallâhü anh)'den rivâyet ettiği buna benzer hadisin izahı bölümünde Tuhfe yazarı şu soruyu ve cevâbını kaydeder:

Bu hadîste Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm), miskin olarak yaşamayı, miskin olarak ölmeyi ve miskinler zümresinde haşrolunmayı dilemiş, bunun için duâ etmiştir. Âişe (Radıyallâhü anhâ)'den rivâyet edilen bir hadîste ise Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm), fakirlikten Allah'a sığınmıştır. Bu iki hadis arasmda görülen çelişki nasıl bertaraf edilir?

Bu soruya cevâben el-Hâfız, et-Telhîs'te şöyle demiştir: Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in hoşlanmadığı ve ondan Allah'a sığındığı fakirlik, gönül fakirliğidir. Arzuladığı ve dilediği fakirlik ise dünyalığı atmaktır.

İbn-i Abdi'l-Berr ise: Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in hoşlanmadığı ve Allah'a sığındığı fakirlik, geçim sıkıntısına, yetecek kadar nafaka bulamamaya yol açacak ve gönül zenginliğini gölgeleyici fakirliktir. Çünkü O'nun katında gerçek zenginlik gönül zenginliğidir. Allah Teâlâ O'na hitâben; وَوَجَدَكَ عَائِلًا فَأَغْنَى **"Ve seni yoksul iken zengin etmedi mi?"** (Duhâ, 8) buyurmuştur. O'nun zenginliği kendisinin ve âile ferdlerinin bir yıllık nafakasından fazla değildi. Asıl zenginliği de Rabb'ına güvenerek beslediği gönül zenginliği idi. Diğer taraftan O, Allah'tan gâfil olmaya sebep olacak fakirlikten ve azdıracak zenginlikten hoşlanmıyarak Allah'a sığınmıştır. Bundan çıkan sonuç şudur ki, gerek zenginliğin ve gerekse fakirliğin yerilen birer tarafı vardır. Bu itibarla hadisler ancak bu şekil yorum yapmakla bütünleşmiş olur ve aralarında görülen çelişkinin zâhiri olup özde olmadığı anlaşılmış olur, demiştir.

HADİSİN SENEDİ İLE İLGİLİ BİRKAÇ SÖZ

Hadîsin tercemesinin altında Zevâid'den verilen nakilde belirtildiği gibi râvi Ebü'l-Mübârek'in tanınmadığı ve Yezid

bin Sinân'ın zayıflığı sebebiyle senedin zayıflığı söylenmiştir. İbnü'l-Cevzi de hadisin mevzû olduğunu söylemiştir. Sindi'nin naklen beyânına göre Süyûti şöyle demiştir: El-Hâfız Salâhuddin bin Alâ demiş ki: Bu hadisin senedi zayıf ise de mevzûluğuna hükmedilemez. Râvi Ebü'l-Mübârek'in mechul, yâni tanınmaz olduğunu Tirmizi söylemiş ise de İbn-i Hibbân onun tanınmış râvi olduğunu söylemiş ve güvenilir râviler arasında anmıştır. Râvi Yezid bin Sinân'a gelince İbn-i Muin onun bir şey olmadığını söylemiş, fakat Ebû Hâtem onun dürüst bir kimse olduğunu, ancak rivâyetinin delil sayılamıyacağını söylemiştir. Senedin kalan râvileri meşhur zâtlardır. El-Alâ: Bu hadis, senedlerinin tümü ile sahih hadis derecesine ulaşır, demiştir. El-Hâfız İbn-i Hacer de: Tirmizi bu hadisi hasen saymıştır. Çünkü te'yid eder mâhiyette başka hadis vardır, demiş.

Zerkeşi de: İbnü'l-Cevzi bu hadisin mevzû olduğuna hükmetmekle fenâ bir şey yapmıştır. Çünkü Hâkim bu hadisi başka bir senedle Atâ aracılığıyla Ebû Said-i Hudri (Radıyallâhü anh)'den, rivâyet ederek sahih olduğunu söylemiştir. Zehebi de et-Telhis'te Hâkim'in hadisinin sahihliğini te'yid etmiştir. Beyhaki aynı senedle rivâyet etmiştir. Ayrıca Tirmizi'nin Enes (Radıyallâhü anh)'den rivâyet ettiği bir hadis ile Taberâni ve Beyhaki'nin Ubâde bin es-Sâmit (Radıyallâhü anh)'den rivâyet ettikleri bir hadis bu hadisin şâhidi durumundadır(yâni metinleri aynıdır. Hadisi te'yid eden başka hadis de vardır.

Sindi'nin Süyûti'den naklen verdiği bilgi burada bitti.

٤١٢٧ — حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ يَحْيَىٰ بْنِ سَعِيدٍ الْقَطَّانِ . ثنا عَمْرُو بْنُ مُحَمَّدٍ الْعَنْقَزِيُّ . ثنا أَسْبَاطُ بْنُ نَصْرٍ عَنِ السُّدِّيِّ ، عَنْ أَبِي سَعْدٍ الأَزْدِيِّ ، وَكَانَ قَارِئَ الأَزْدِ ، عَنْ أَبِي الْكَنُودِ ، عَنْ خَبَّابٍ . فِي قَوْلِهِ تَعَالَى (٦/٥٢) وَلَا تَطْرُدِ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ بِالْغَدَاةِ وَالْعَشِيِّ . . إِلَى قَوْلِهِ فَتَكُونَ مِنَ الظَّالِمِينَ قَالَ : جَاءَ الأَقْرَعُ بْنُ حَابِسٍ التَّمِيمِيُّ وَعُيَيْنَةُ بْنُ حِصْنٍ الْفَزَارِيُّ فَوَجَدُوا رَسُولَ اللَّهِ ﷺ مَعَ صُهَيْبٍ وَبِلَالٍ وَعَمَّارٍ وَخَبَّابٍ . قَاعِدًا فِي نَاسٍ مِنَ الضُّعَفَاءِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ . فَلَمَّا رَأَوْهُمْ حَوْلَ النَّبِيِّ ﷺ حَقَّرُوهُمْ .

فَأَتَوْهُ فَخَلَوْا بِهِ وَقَالُوا: إِنَّا نُرِيدُ أَنْ تَجْعَلَ لَنَا مِنْكَ مَجْلِسًا، تَعْرِفُ لَنَا بِهِ الْعَرَبُ فَضْلَنَا. فَإِنَّ وُفُودَ الْعَرَبِ تَأْتِيكَ فَنَسْتَحْيِي أَنْ تَرَانَا الْعَرَبُ مَعَ هٰذِهِ الْأَعْبُدِ. فَإِذَا نَحْنُ جِئْنَاكَ فَأَقِمْهُمْ عَنْكَ. فَإِذَا نَحْنُ فَرَغْنَا، فَاقْعُدْ مَعَهُمْ إِنْ شِئْتَ. قَالَ « نَعَمْ » قَالُوا: فَاكْتُبْ لَنَا عَلَيْكَ كِتَابًا. قَالَ، فَدَعَا بِصَحِيفَةٍ. وَدَعَا عَلِيًّا لِيَكْتُبَ، وَنَحْنُ قُعُودٌ فِي نَاحِيَةٍ فَنَزَلَ جِبْرَائِيلُ عَلَيْهِ السَّلَامُ فَقَالَ: (٦/٥٢) وَلَا تَطْرُدِ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ بِالْغَدَاةِ وَالْعَشِيِّ يُرِيدُونَ وَجْهَهُ، مَا عَلَيْكَ مِنْ حِسَابِهِمْ مِنْ شَيْءٍ وَمَا مِنْ حِسَابِكَ عَلَيْهِمْ مِنْ شَيْءٍ، فَتَطْرُدَهُمْ فَتَكُونَ مِنَ الظَّالِمِينَ. ثُمَّ ذَكَرَ الْأَقْرَعَ بْنَ حَابِسٍ وَعُيَيْنَةَ بْنَ حِصْنٍ فَقَالَ (٦/٥٣) وَكَذٰلِكَ فَتَنَّا بَعْضَهُمْ بِبَعْضٍ لِيَقُولُوا أَهٰؤُلَاءِ مَنَّ اللهُ عَلَيْهِمْ مِنْ بَيْنِنَا أَلَيْسَ اللهُ بِأَعْلَمَ بِالشَّاكِرِينَ. ثُمَّ قَالَ (٦/٥٤) وَإِذَا جَاءَكَ الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِآيَاتِنَا فَقُلْ سَلَامٌ عَلَيْكُمْ كَتَبَ رَبُّكُمْ عَلَى نَفْسِهِ الرَّحْمَةَ.

قَالَ، فَدَنَوْنَا مِنْهُ حَتَّى وَضَعْنَا رُكَبَنَا عَلَى رُكْبَتِهِ. وَكَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ يَجْلِسُ مَعَنَا. فَإِذَا أَرَادَ أَنْ يَقُومَ قَامَ وَتَرَكَنَا. فَأَنْزَلَ اللهُ (١٨/٢٨) وَاصْبِرْ نَفْسَكَ مَعَ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ بِالْغَدَاةِ وَالْعَشِيِّ يُرِيدُونَ وَجْهَهُ وَلَا تَعْدُ عَيْنَاكَ عَنْهُمْ (وَلَا تُجَالِسِ الْأَشْرَافَ) تُرِيدُ زِينَةَ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَلَا تُطِعْ مَنْ أَغْفَلْنَا قَلْبَهُ عَنْ ذِكْرِنَا (يَعْنِي عُيَيْنَةَ وَالْأَقْرَعَ) وَاتَّبَعَ هَوَاهُ وَكَانَ أَمْرُهُ فُرُطًا (قَالَ، هَلَاكًا) قَالَ: أَمْرُ عُيَيْنَةَ وَالْأَقْرَعِ. ثُمَّ ضَرَبَ لَهُمْ مَثَلَ الرَّجُلَيْنِ وَمَثَلَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا.

قَالَ خَبَّابٌ: فَكُنَّا نَقْعُدُ مَعَ النَّبِيِّ ﷺ فَإِذَا بَلَغْنَا السَّاعَةَ الَّتِي يَقُومُ فِيهَا، قُمْنَا وَتَرَكْنَاهُ حَتَّى يَقُومَ.

في الزوائد : إسناده صحيح ، ورجاله ثقات. وقد روى مسلم والنسائي والمصنف بعضه من حديث سعد ابن أبي وقاص .

TERCEMESİ

4127) "... Habbâb (bin Eret) *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre kendisi Allah Teâlâ'nın;

وَلَا تَطْرُدِ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ بِالْغَدَاةِ وَالْعَشِيِّ .. إِلَى قَوْلِهِ فَتَكُونَ مِنَ الظَّالِمِينَ

"Sabah akşam, Rab'lerinin rızâsını dileyerek O'na duâ edenleri (yanından) kovma. Onların hesâbından sana bir sorumluluk yoktur, senin hesâbından da onlara bir sorumluluk yoktur ki onları kovup da zâlimlerden olasın." (En'âm, 52) buyruğu hakkında şöyle demiştir:

El-Akra' bin Hâbis et-Temîmî ve Uyeyne bin Hısn el-Fezârî (Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in ziyâretine) geldiler ve Resûlullah (Sallalahü Aleyhi ve Sellem)'i mü'minerin zayıflarından bir gurubun içinde oturup Suheyb, Bilâl, Ammâr ve Habbâb ile beraber iken buldular; Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in etrafında onları (yâni zayıf, fakir, nüfuzsuz sahâbileri) görünce o zayıf sahâbîleri küçümsediler, hakir gördüler. Nihâyet O'nun yanına varıp O'nunla yalnız kaldılar (yâni biz de bir kenara çekildik) ve onlar: (Yâ Resûlallah, ziyâretine geldiğimizde) bir oturumu bize tahsis etmeni muhakkak isteriz ki Araplar bununla bizim üstünlüğümüzü tanısınlar. Çünkü senin yanına Arap hey'etleri gelir. Bu itibarla Arabların bizi şu kölelerle (yâni fakir müslümanlarla) beraber görmelerinden utanırız. Onun için biz senin yanına geldiğimiz zaman köleleri yanından kaldır. Sonra biz huzûrundan ayrılınca dilersen onlarla beraber otur, dediler. Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) (de):

Peki, buyurdu. Bu kere onlar:

O halde bu teklifimizi kabul buyurduğuna dâir bizim için bir yazı yazdır, dediler. Habbâb dedi ki: Bunun üzerine Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) bir yaprak kâğıd istedi ve yazı yazması için Ali (Radıyallâhü anh)'ı çağırttı. Biz de meclisin bir kenarında oturuyorduk. O sırada Cebrâil (Aleyhisselâm) indi ve;

وَلَا تَطْرُدِ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ بِالْغَدَاةِ وَالْعَشِيِّ يُرِيدُونَ وَجْهَهُ مَا عَلَيْكَ مِنْ حِسَابِهِمْ مِنْ
شَيْءٍ وَمَا مِنْ حِسَابِكَ عَلَيْهِمْ مِنْ شَيْءٍ فَتَطْرُدَهُمْ فَتَكُونَ مِنَ الظَّالِمِينَ

"Sabah akşam Rab'lerinin rızâsını dileyerek O'na duâ edenleri (yanından) kovma. Onların hesâbından sana bir sorumluluk yoktur, senin hesâbından da onlara bir sorumluluk yoktur ki onları kovup da zâlimlerden olasın." (Enâm, 52) âyetini (indirip) söyledi. Sonra el-Akra' bin Hâbis ve Uyeyne bin Hısn'ı anlatarak:

وَكَذٰلِكَ فَتَنَّا بَعْضَهُمْ بِبَعْضٍ لِيَقُولُوا أَهٰؤُلَاءِ مَنَّ اللّٰهُ عَلَيْهِمْ مِنْ بَيْنِنَا أَلَيْسَ اللّٰهُ بِأَعْلَمَ بِالشَّاكِرِينَ

"Ve işte böylece, "Allah aramızdan şunlara mı lütûfta bulundu?" deyiversinler diye bâzısını bâzısıyla imtihan ettik. Allah şükredenleri en iyi bilen değil midir?" (En'âm, 53) âyetini (indirip) söyledi. Bundan sonra :

وَإِذَا جَاءَكَ الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِآيَاتِنَا فَقُلْ سَلَامٌ عَلَيْكُمْ كَتَبَ رَبُّكُمْ عَلَى نَفْسِهِ الرَّحْمَةَ

"Âyetlerimize imân edenler sana geldikleri zaman (onlara) de ki : Selâm sizlere. Rabb'ınız rahmet etmeyi kendi üzerine aldı — vaadetti —." (En'âm, 54) âyetini (indirip) söyledi.

Habbâb dedi ki : Bu âyetler indikten sonra biz O'na öyle yaklaştık ki dizlerimizi O'nun dizi üzerine bıraktık ve Resûlullah (Sallallahü Aleyhive Sellem) bizimle beraber otururdu. Sonra kalkmak istediği zaman kalkar ve bizi bırakırdı (yâni biz ondan sonra kalkıp dağılırdık). Sonra Allah (Azze ve Celle) :

وَاصْبِرْ نَفْسَكَ مَعَ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ بِالْغَدَاةِ وَالْعَشِيِّ يُرِيدُونَ وَجْهَهُ وَلَا تَعْدُ عَيْنَاكَ عَنْهُمْ (ولا تجالس الاشراف) تُرِيدُ زِينَةَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَلَا تُطِعْ مَنْ أَغْفَلْنَا قَلْبَهُ عَنْ ذِكْرِنَا (يعني عيينة والاقرع) وَاتَّبَعَ هَوَاهُ وَكَانَ أَمْرُهُ فُرُطًا

"Rablerinin rızâsını dileyerek sabah akşam O'na duâ edenlerle beraber nefsini sabırlı tut (yâni onlarla sohbet etmeye tahsis et); dünya hayatının süsünü arzulayarak gözlerini o kimselerden (başkasına) çevirme (eşrâf kimselerle — özel — oturum yapma). Bizi anmak husûsunda kalbine gaflet verdiğimiz ve hevesine uyup da işi furut (yâni helâk olmak) olan (yâni Uyeyne ve el-Akra')a uyma" (Kehf, 28) âyetini indirdi. Habbâb : (أَمْرُهُ dan maksad) uyeyne ve el-Akra'ın işidir, dedi. (Habbâb sözüne devamla) Sonra Allah onlara (yâni mü'minlere ve kâfirlere) iki adamın misâlini (Kehf sûresinin 32 ilâ 44. âyetlerinde) ve dünya hayatının misâlini (Kehf sûresinin 45. âyetinde) getirdi (yâni anılan âyetleri indirdi).

Habbâb dedi ki : (Kehf sûresinin 28. âyeti indirildikten) sonra biz (yâni fakir - zayıf sahâbiler) Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve

Sellem)'in beraberinde otururduk. O'nun kalkacağı saate varınca biz O'nu bırakıp kalkıyorduk ki, O da kalksın."

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Bunun senedi sahih olup râvileri güvenilir zâtlardır. Müslim, Nesâî ve Müellif, yâni İbn-i Mâceh bu hadisin bâzısını Sa'd bin Ebî Vakkas (R.A.)'ın hadisi olarak rivâyet etmişler — 4128 nolu hadise bak —.

İZAHI

Zevâid nevinden olan bu hadiste E n ' â m sûresinin 52, 53 ve 54. âyetleri ile K e h f sûresinin 28. âyetinin iniş sebepleri bildirilmekte, keza K e h f sûresinin 32 ilâ 44. âyetleri ile 45. âyetinin bununla ilgili olduğu belirtilmektedir. Bu hadiste anılan âyetlerin açıklaması geniş yer alacağından bu hususla ilgili bilgi edinmek isteyenler tefsir kitablarına başvurmalıdır, demekle yetinmek isterim. Ancak şunu belirteyim:

El-Hâzin tefsirinde beyân edildiğine göre T e m î m kabilesinin büyüğü E l - A k r a ' b i n H â b i s ve F e z â r kabilesinin büyüğü U y e y n e b i n H ı s n, Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'e bu teklifte bulundukları zaman yeni ihtida etmiş durumda idiler ki böylelerine Müellefe-i Kulûb denilir. Yâni gönülleri henüz İslâm'a tam yatışmamış durumda idiler. Yine el-Hâzin tefsirinde K e h f sûresinin 28. âyetinin izahı bölümünde beyân edildiğine göre U y e y n e b i n H ı s n ' ın bu teklifi henüz ihtida etmediği bir günde vukû bulmuştur.

Bâzı rivâyetlere göre ise bu âyetlerin iniş sebebi M e k k e müşriklerinin bu teklifte bulunmasıdır. 4128. hadis de bunu te'yid eder mâhiyettedir. Ancak şöyle yorum yapılabilir: Bu teklif iki taraftan da vukû bulmuş olabilir. Yâni hem e l - A k r a ' b i n H â b i s '-ten, hem de M e k k e müşriklerinden gelmiş ve bu teklifler üzerine anılan âyetler inmiştir.

Notta belirtildiği gibi Zevâid yazarı bu hadisin bir bölümünün M ü s l i m, N e s â î ve İ b n - i M â c e h tarafından S a ' d b i n E b i V a k k â s (Radıyallâhü anh)'ın hadisi olarak rivâyet edilmiş olduğunu söylemiştir. Fakat S i n d î bu söze itiraz ederek: Bu iki hadîs birbirinden ayrı iki hadistir. S a ' d (Radıyallâhü anh)'ın hadisine göre E n ' â m sûresinin 52. âyetinin iniş sebebi K u r e y ş, yâni M e k k e müşriklerinin bu teklifte bulunmasıdır. H a b b â b (Radıyallâhü anh)'ın hadîsine göre ise anılan âyetin iniş sebebi A k r a ' b i n H â b i s ile U y e y n e b i n H ı s n ' ın vâki teklifidir. Bu itibarla iki hadisin zâhiri bile birbiri-

ne uymazken S a ' d ' ın hadisi nasıl H a b b â b ' ın hadisinin bir parçası olur. İki hadis arasında görülen zâhiri ihtilâf şöyle bertaraf edilebilir: A k r a ' b i n H â b i s ile U y e y n e b i n H ı s n ' ın söylediği şeyi M e k k e müşrikleri de söylemişler ve bu âyet bunun üzerine inmiştir, diye bilgi verir.

Hadisin sonunda H a b b â b "Kehf sûresinin 28. âyeti indikten sonra Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in meclisimizden kalkacağı saat gelince biz O'nu bırakıp kalkıyorduk ki O da kalksın" meâlindeki sözünün mânâsı ve maksadı şudur: Bu âyet inmeden önce Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm), biz fakirlerle oturup sohbet ederdi. Sohbet bitince önce kendisi kalkıp gidiyordu, mecliste biz kalmış oluyorduk. Fakat bu âyet indikten sonra O, bizi bırakıp gitmek, bizden önce meclisten ayrılmak istemezdi. Bunun için sohbetin bitiminde evvelâ biz kalkıp giderdik, O da bizden sonra o yerden ayrılırdı.

Şu noktayı da belirteyim: Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in e l - A k r a ' b i n H â b i s, U y e y n e b i n H ı s n veyâ müşriklerin ulularının, kendileri için ayrı oturum düzenlenmesi ve o oturumlara fakir müslümanların alınmaması yolundaki tekliflerine olumlu cevap vermeye taraftar olması, teklif sâhiplerinin nüfuzlu, eşrâf ve zenginlikleri dolayısıyla değil, sırf müslümanlığın güçlenmesi, yayılması ve yeni müslümanların imânlarının kökleşmesi içindir.

Bu hadis ve arasında geçen âyetler, fakirlerle oturup kalkmanın, onlarla sohbet etmenin, alçak gönüllülük etmenin üstün faziletine delâlet eder.

٤١٢٨ – حدّثنا يَحْيَى بْنُ حَكِيمٍ. ثنا أَبُو دَاوُدَ. ثنا قَيْسُ بْنُ الرَّبِيعِ عَنِ الْمِقْدَامِ ابْنِ شُرَيْحٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ سَعْدٍ؛ قَالَ: نَزَلَتْ هٰذِهِ الآيَةُ فِينَا. سِتَّةٍ: فِيَّ وَفِي ابْنِ مَسْعُودٍ وَصُهَيْبٍ وَعَمَّارٍ وَالْمِقْدَادِ وَبِلَالٍ.

قَالَ، قَالَتْ قُرَيْشٌ لِرَسُولِ اللهِ ﷺ: إِنَّا لَا نَرْضَى أَنْ نَكُونَ أَتْبَاعًا لَهُمْ. فَاطْرُدْهُمْ عَنْكَ. قَالَ: فَدَخَلَ قَلْبَ رَسُولِ اللهِ ﷺ مِنْ ذٰلِكَ مَاشَاءَ اللهُ أَنْ يَدْخُلَ. فَأَنْزَلَ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ (٦/٥٢) وَلَا تَطْرُدِ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ بِالْغَدَاةِ وَالْعَشِيِّ يُرِيدُونَ وَجْهَهُ... الآيَةَ.

عَنْ رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ ؛ أَنَّهُ قَالَ « وَيْلٌ لِلْمُكْثِرِينَ . إِلَّا مَنْ قَالَ بِالْمَالِ هٰكَذَا وَهٰكَذَا
وَهٰكَذَا وَهٰكَذَا » أَرْبَعٌ : عَنْ يَمِينِهِ ، وَعَنْ شِمَالِهِ ، وَمِنْ قُدَّامِهِ ، وَمِنْ وَرَائِهِ .

في الزوائد: عطية العوفى والراوى عنه ضعيفان ورواه الإمام أحمد في مسنده عن محمد بن عبيد عن الأعمش عن عطية به .

TERCEMESİ

4128) "... Sa'd (bin Ebî Vakkas) *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Şu âyet biz altı kişi hakkında indi: Benim hakkımda ve İbn-i Mes'ûd, Suheyb, Ammâr, Mıkdâd ve Bilâl (Radıyallâhü anhüm) hakkında.

Sa'd dediki, Kureyş (müşrikleri) **Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e: **Biz onlara** (yâni yukarda isimleri geçen sahâbilere) **tâbi olmaya kesinlikle râzı olmayız. Bu sebeple onları yanından kov, diye teklifte bulundular. Sa'd, dedi ki: Bunun üzerine Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in **kalbine girmesini Allah'ın dilediği bir şey** (yâni tekliflerine uymak düşüncesi) **de O'nun kalbine girdi. Sonra Allah** (Azze ve Celle) :

وَلَا تَطْرُدِ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ بِالْغَدَاةِ وَالْعَشِيِّ يُرِيدُونَ وَجْهَهُ ... الآية

"Rablerinin rızâsını dileyerek sabah akşam O'na duâ edenleri (yanından) kovma..." âyetini (En'âm, 52) indirdi."

İZAHI

Bu hadisi Müslim ve Nesâî de rivâyet etmişlerdir. Müslim bunu Sa'd bin Ebi Vakkas (Radıyallâhü anh)'ın fazileti bölümünde rivâyet etmiş olup metninde biraz değişiklik var ise de mânâyı etkileyecek bir durum görmediğim için değişikliği belirtmeye gerek görmüyorum.

Bu hadise göre En'âm sûresinin 52. âyeti hadiste ismi geçen sahâbiler hakkında nâzil olmuştur. Âyetin iniş sebebi de Mekke müşriklerinin hadiste sözü edilen teklifleridir. Bundan önceki hadise göre ise âyetin iniş sebebi el-Akra' bin Hâbis ile Uyeyne bin Hısn tarafından yapılan benzer tekliftir. Konu hakkında gerekli bilgiyi bundan önceki hadisin izahı bölümünde verdiğim için oraya bakılmalıdır.

(٨) باب فى المكثرين

8 — MALI ÇOK OLAN ZENGİNLER HAKKINDA BİR BÂB

٤١٢٩ — حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة وأبو كريب، قالا: ثنا بكر بن عبد الرحمن. ثنا عيسى بن المختار عن محمد بن أبي ليلى، عن عطية العوفي، عن أبي سعيد الخدري،

TERCEMESİ

4129) "... Ebû Saîd-i Hudrî *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* :

Malı şöyle, şöyle, şöyle ve şöyle yapanlar hâriç, dünyalığı çok olanlara yazıklar olsun, buyurdu. هكذا = "Şöyle" kelimesi) dört (defa buyurulmuş) tur : (Yâni) Sağından, solundan, önünden ve arkasından (fakirlere, hayır yollarına harcayanlar).

Not : Zevâid'de şöyle denilmiştir : Atiyye el-Avfî ve kendisinden rivâyet eden râvi zayıftır. Ahmed de kendi Müsned'inde bu hadisi Muhammed bin Ubeyd'den el-A'meş aracılığıyla Atıyye'den bu senedle rivâyet etmiştir.

٤١٣٠ — حدثنا العباس بن عبد العظيم العنبري. ثنا النضر بن محمد. ثنا عكرمة ابن عمار. حدثني أبو زميل، هو سماك، عن مالك بن مرثد الحنفي، عن أبيه، عن أبي ذر؛ قال: قال رسول الله ﷺ «الأكثرون هم الأسفلون يوم القيامة. إلا من قال بالمال هكذا وهكذا، وكسبه من طيب».

فى الزوائد : إسناده صحيح ، ورجاله ثقات .

TERCEMESİ

4130) "... Ebû Zerr *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir :

Malı şöyle ve şöyle yapan (yâni belirli bir parçasını etrafındaki fakirlere, hayır yollarına harcayan) ve onu helâl yoldan kazananlar hâriç, dünyalığı en çok olanlar, kıyâmet günü (rütbece) en aşağı olanlardır."

Not : Zevâid'de şöyle denilmiştir : Bunun senedi sahih olup râvileri güvenilir zâtlardır.

٤١٣١ – حدّثنا يحيى بن حكيم . ثنا يحيى بن سعيد القطان عن محمد بن عجلان، عن أبيه، عن أبي هريرة ؛ قال : قال رسول الله ﷺ « الأكثرون هم الأسفلون . إلا من قال هكذا وهكذا وهكذا » ثلاثا .

في الزوائد : إسناده صحيح ، رجاله ثقات .

TERCEMESİ

4131) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)*:

Şöyle, şöyle ve şöyle yapanlar (yâni malının belirli bir kısmını fakirlere, hayır yollarına harcayanlar) hâriç, dünyalığı en çok olanlar, (âhirette rütbece) en aşağı olanlardır, buyurdu. هكذا = "Şöyle" kelimesi) üç defa (buyurulmuş) tur."

İZAHI

Zevâid nevinden olan bu üç hadis, dünyalığı çok olup da çevresine yardımda bulunmayan, malının bir kısmını fakirlere ve benzeri hayır yollarına harcamayan kimselerin kıyâmet günü rütbece en düşük insanlar olduğuna delâlet eder. Miftâhü'l-Hâce yazarının beyânına göre bâzı ilim adamları: Yâni zekât fitre gibi zorunlu olan mâli ibâdetler dışında sadaka ve bağış yapmaktan imtinâ eden varlıklı mü'minlerin rütbesi, fakir mü'minlerin rütbesinden aşağıdır. Fakat sadaka ve bağış gibi hayrat yapan varlıklı mü'minler bu hükmün dışında kalır, diye yorum yapmışlardır.

Ebû Said-i Hudri (Radıyallâhü anh)'ın hadisinde geçen "Veyl" kelimesi bu yoruma uygun olarak "Yazıklar olsun" biçiminde terceme edilmiştir.

Hadiste geçen "Hakezâ" kelimesiyle işâret olunan hayır yolları zekât mânâsına yorumlandığı takdirde "Veyl" kelimesi "Azâb veyâ helâk olma" mânâsına da yorumlanabilir. Çünkü zekâtını vermeyen varlıklı mü'min azâba müstehak olmuş olur.

Hadislerde geçen "Kaale" kelimesi "Faale" mânâsına yorumlanmıştır. En-Nihâye'de: Araplar, Kavl masdarını ve bundan türeyen fiilleri her türlü fiil, eylem ve iş yapma mânâsında kullanırlar, denilmiştir.

٤١٣٢ – حدثنا يعقوب بن حميد بن كاسب. ثنا عبد العزيز بن محمد عن أبي سهيل ابن مالك، عن أبيه، عن أبي هريرة؛ أن النبي ﷺ قال « ما أحب أن أحدا عندي ذهبا. فتأتي علي ثالثة وعندي منه شيء. إلا شيء أرصده في قضاء دين » .

في الزوائد : إسناده حسن . ويعقوب بن حميد مختلف فيه. وأبو سهيل اسمه نافع بن مالك بن أبي عامر الأصبحي ، عم مالك بن أنس .

TERCEMESİ

4132) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Peygamber *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur:

Yanımda Uhud (dağı) kadar altın olup da ondan bir parça yanımda kaldığı halde (iki gün geçip) üçüncü bir gecenin gelmesini sevmem. Bir borcu ödemek üzere (o altından) saklıyacağım parça hâriç."

Not : Zevâid'de şöyle denilmiştir : Bunun senedi hasendir. Râvi Yakûb bin Humeyd hakkında ihtilâf vardır. Ebû Süheyl'in adı Nâfi bin Mâlik bin Ebî Âmir el-Asbahî'dir, bu zât Mâlik bin Enes'in amcasıdır.

İZAHI

Bu hadisin bir benzerini Buhârî, Rikak kitâbının "Bâbû Kavli'n-Nebiyyi..." bâbında rivâyet etmiştir. Oradaki hadisin baş kısmı; لو كان لي مثل أحد ذهبا = "Uhud dağı kadar altınım olsa..." şeklindedir.

Bu hadis, malı Allah yoluna harcamayı teşvik eder ve Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in dünyadan yüz çevirmenin en üstün derecesinde olduğuna, kişinin kendisine veyâ başkasına âit bir borcu ödemek için yetecek kadar mal saklamasının Zühd'e, yâni dünyadan yüz çevirme faziletine gölge düşürmediğine delâlet eder.

٤١٣٣ – حدثنا هشام بن عمار . ثنا صدقة بن خالد . ثنا يزيد بن أبي مريم عن أبي عبيد الله ، مسلم بن مشكم ، عن عمرو بن غيلان الثقفي ؛ قال : قال رسول الله ﷺ « اللهم ! من آمن بي وصدقني ، وعلم أن ما جئت به هو الحق من عندك ،

فَأَقْلِلْ مَالَهُ وَوَلَدَهُ ، وَحَبِّبْ إِلَيْهِ لِقَاءَكَ ، وَعَجِّلْ لَهُ الْقَضَاءَ . وَمَنْ لَمْ يُؤْمِنْ بِي ، وَلَمْ يُصَدِّقْنِي ، وَلَمْ يَعْلَمْ أَنَّ مَا جِئْتُ بِهِ هُوَ الْحَقُّ مِنْ عِنْدِكَ ، فَأَكْثِرْ مَالَهُ وَوَلَدَهُ وَأَطِلْ عُمُرَهُ » .

في الزوائد: رجال الإسناد ثقات. وهو مرسل. وقال: لم يخرج ابن ماجة لعمرو هذا غير هذا الحديث. وليس له شيء في بقية الكتب الستة .

TERCEMESİ

4133) "... Amr bin Ğaylân es-Sakafî *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre: Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

Allahım! Kim bana imân edip beni tasdik eder (doğrular) ve getirdiğim (Din)in senin katından (gelme) yegâne hak (din) olduğunu bilirse, sen o kimseye az mal ve az çocuk ver, sana kavuşmayı ona sevimli kıl ve ölümünü çabuklaştır (yâni ömrünü uzun tutma). Kim de bana imân etmez, beni tasdik etmez (doğrulamaz) ve benim getirdiğim (Din)in senin katından (gelme) yegâne hak (din) olduğunu bilmezse o kimseye çok mal ve çok çocuk ver ve ömrünü uzat."

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Bu senedin râvileri güvenilir zâtlardır. Hadis mürseldir. Zevâid yazarı demiş ki: İbn-i Mâce'de, bu Amr'ın bundan başka hadisini rivâyet etmemiştir. Kütüb-i Sitte'nin kalanlarında Amr'ın hiç bir hadisi yoktur.

İZAHI

Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm), bu hadiste mü'min kulun malının ve çocuğunun az olmasını dilemiştir. Çünkü malın ve çocuğun çokluğu mânevi sınavda başarısızlığa yol açması kuvvetle muhtemeldir. Kezâ mal az iken çocuğun çokluğu da helâl haram ayırımı yapmaksızın nafaka teminine ve dolayısıyla günaha girmeye yol açabilir. Mü'minin ömrünün uzun olmaması dileğine gelince, ömrün uzunluğu dünya sıkıntılarının daha çok çekilmesine sebebiyet verebilir.

Mü'min olmayan kimsenin mal ve evlâdının çokluğu ve ömrünün uzunluğu, onun azâbının şiddetine sebep olur. Çünkü, dünya hayatında ne kadar çok kalsa ve malı ile çocuğu ne kadar çok olsa o kadar fazla günah işlemiş olur.

٤١٣٤ — حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة . ثنا عفان . ثنا غسان بن برزين .
ح وحدثنا عبد الله بن معاوية الجمحي . ثنا غسان بن برزين . ثنا سيار بن سلامة عن البراء
السليطي ، عن نقادة الأسدي ؛ قال : بعثني رسول الله ﷺ إلى رجل يستمنحه ناقة .
فرده . ثم بعثني إلى رجل آخر . فأرسل إليه بناقة . فلما أبصرها رسول الله ﷺ قال
« اللهم ! بارك فيها وفيمن بعث بها » .

قال نقادة : فقلت لرسول الله ﷺ : وفيمن جاء بها . قال « وفيمن جاء بها » . ثم أمر
بها فحلبت فدرت . فقال رسول الله ﷺ « اللهم أكثر مال فلان » للمانع الأول
« واجعل رزق فلان يوما بيوم » للذي بعث بالناقة .

في الزوائد : في إسناده البراء ، قد ذكره ابن حبان في الثقات . وقال الذهبي : مجهول . وباقي رجال الإسناد ثقات . وقال : ليس لنقادة شيء في بقية الكتب الستة سوى هذ الحديث الذي انفرد به ابن ماجة .

TERCEMESİ

4134) "... Nukade el-Esedî *(Radıyallâhü anh)*'den: Şöyle demiştir:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) beni bir adama göndererek ondan menîha (yâni geçici bir süre için karşılıksız sütünden yararlanılacak) bir dişi deve istedi. Adam bu isteği yerine getirmedi. Sonra Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) beni başka bir adama gönderdi. Bu adam O'na (sağmal) bir deve gönderdi. Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) deveyi görünce : Allahım! Bu deveyi ve onu göndereni bereketlendir, diye duâ buyurdu.

Amr bin Ğeylân (R.A.)'nın Hâl Tercemesi

Amr bin Ğeylân bin Seleme es-Sakafî (R.A.)'ın sahâbi olup olmadığı husûsunda ihtilâf vardır. Bu zât Şam'a yerleşmiştir. Kendisi İbn-i Mes'ûd (R.A.)'den hadîs rivâyet etmiştir. Râvîsi ise Katâde'dir. Abdülğani; Onun sahâbiliğine dâir söz, sağlıklı bir kaynağa dayalı değildir, demiştir. Onun babası ise sahâbidir, kardeşi de Muâviye (R.A.)'ın vâlilerindendir. El-Müzzî : Onun sahâbiliği uzak bir ihtimal değildir, demiştir. (Hulâsa, 292)

Notta Zevâid'den naklen verilen bilgide hadisin mürsel olduğu belirtilmiştir. Sebebi ise Amr (R.A.)'ın Resûl-i Ekrem (S.A.V.)'in sohbetiyle müşerref olmadığına dâir görüştür. Sahâbi olduğuna dâir görüşe göre ise hadis mürsel değil, mevsûldür.

Nukade demiş ki: Bunun üzerine ben Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e: (bereket duâsı) Deveyi getirene de (şümullendirilse), dedim. O:

Ve deveyi getireni (de bereketlendir), diye duâ buyurdu. Sonra devenin sağılmasını emretti. Bunun üzerine deve sağıldı ve bol süt verdi. Sonra Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) (sağmal deve vermekten imtinâ eden ilk adam için):

Allahım! Falanın malını çoğalt, diye duâ etti ve deve gönderen adam için de:

(Allahım!) Falanın rızkını gün be gün eyle, diye duâ etti."

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Bunun senedinde el-Berâ bulunur. İbn-i Hibbân onu güvenilir râviler arasında anmıştır. Zehebi de onun mechul olduğunu söylemiştir. Senedin kalan râvileri güvenilir zâtlardır. Zevâid yazarı: Yalnız İbn-i Mâce'nin rivâyet ettiği bu hadisten başka Nukade (R.A.)'ın hiç bir hadisi Kütüb-i Sitte'de yoktur, demiştir.

İ Z A H I

Sindî bu hadisin izahı bölümünde şöyle der:

Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in, geçici bir süre için karşılıksız olarak sütünden yararlanılmak üzere deve istemesi ihtiyacı olan bâzı kimseler için olabilir. Sağmal deve vermekten imtinâ edene malının çoğalması için duâ edilmesinin sebebi şu olabilir: O adam malının azlığından dolayı verememiş olabilir. Bu sebeple sadaka verebilir ve sadaka vermenin faziletine kavuşabilir hâle gelmesi için malının çoğalması doğrultusunda duâ buyurulmuştur. Şöyle bir ihtimal da var: Adam deve vermekten imtinâ ettiğinden dolayı Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm), ona kızmış ve âhirette payı az olsun diye dünyada malının çoğalması için duâ etmiştir. Bu ihtimal kuvvetli görülür. Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in deveyi verenin rızkının günlük rızık hâline gelmesi için duâ etmesi sebebi de şu olabilir: O, adamın malının çok olduğunu görmüş ve malının çokluğu yüzünden bir fetneye düşmesinden endişelendiği için malının azalmasını dilemiştir. Allah gerçeği en iyi bilendir.

٤١٣٥ — حدّثنا الحسن بن حماد . ثنا أبو بكر بن عيّاش عن أبي حصين ، عن

Nukade (R.A.)'ın Hâl Tercemesi

Nukade bin Abdillah el-Esedî (R.A.), sahâbîdir. Peygamber (S.A.V.)'den hadis rivâyetinde bulunmuştur. Kendisinden de Zeyd bin Eslem ve oğlu Sa'd bin Nukade rivâyette bulunmuşlardır. İbn-i Mâceh onun hadisini rivâyet etmiştir. Hulâsa, 406)

أَبِي صَالِحٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ «تَعِسَ عَبْدُ الدِّينَارِ وَعَبْدُ الدِّرْهَمِ
وَعَبْدُ الْقَطِيفَةِ وَعَبْدُ الْخَمِيصَةِ. إِنْ أُعْطِيَ رَضِيَ، وَإِنْ لَمْ يُعْطَ لَمْ يَفِ».

TERCEMESİ

4135) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

Altın kulu, gümüş kulu, saçaklı elbise kulu ve kareli elbise kulu olan kimse mutsuz olsun. O (çıkar düşkünü muhteris) kişiye (dilediği) verilirse memnun olur, verilmezse (ödevini) ifâ etmez."

٤١٣٦ — حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ بْنُ حُمَيْدٍ. ثنا إِسْحَاقُ بْنُ سَعِيدٍ عَنْ صَفْوَانَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ
ابْنِ دِينَارٍ، عَنْ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ «تَعِسَ عَبْدُ الدِّينَارِ
وَعَبْدُ الدِّرْهَمِ وَعَبْدُ الْخَمِيصَةِ. تَعِسَ وَانْتَكَسَ. وَإِذَا شِيكَ، فَلَا انْتَقَشَ».

TERCEMESİ

4136) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

Altın kulu, gümüş kulu ve kareli elbise kulu olan kimse, sürünsün ve baş aşağı yuvarlansın. Vücûduna diken batınca da cımbızla çıkaran bir kimseyi bulamasın."

İZAHI

Ebû Hüreyre (Radıyallâhü anh)'ın bu hadisini Buhârî, Cihâd kitâbı ile Rikak kitâbında rivâyet etmiştir.

Hadiste geçen "Taise" fiili çeşitli şekillerde mânâlandırılmıştır. İbn-i Hacer, el-Fetih'te bu fiilin mânâsıyla ilgili olarak özetle şöyle der:

Ta's masdarı, yere düşmek demektir. Burada helâk olmak mânâsı kasdedilmiştir. İbnü'l-Enbârî: Ta's, şerdir, demiştir.

İbn-i Hacer, Rikak bölümündeki hadisin izahı esnasında yukardakı bilgiyi verdiği gibi Cihâd kitâbında bu hadisin izahını yaparken de: Ta's: Mutsuzluktur. Bir kavle göre, yüzükoyun yere düşmektir. El-Halil: Ta's, kayıp yere düşmek ve bir daha doğrulamamaktır, demiştir.

Neks: Baş aşağı yuvarlanmaktır. **İntikâs**, bir kavle göre yere düşünce doğrulmak isterken tekrar yere düşmektir. **İntikâs**, hastalığın nüksetmesi, yâni geri gelmesidir.

Ta's ve **İntikâs**'den maksad para ve mala kulluk ederek buna düşkün olan kişinin mutlu olmaması ve hüsrana uğramasıdır.

Şevke, dikendir. **Minkaş**: Cımbızdır.

Bu hadiste, dünya malına taparcasına düşkün olan kimse aleyhine duâ edilmiştir. Çünkü ihtiyacından fazla mal biriktirmeye aşırı derecede düşkün olup bununla meşgûliyetinden dolayı yükümlü bulunduğu dinî vecibeleri yerine getirmeyen, farz, vâcib ve mendub ibâdetleri yapmayan bir kimse doğru yoldan sapmış, dalâlete düşmüş demektir.

Hadisin sonunda: **"Vücûduna bir diken batınca da cımbızla çıkaran bir kimse bulunmasın"** şeklinde bedduâ edilmiştir. Yâni çalışma ve hareket etmekten alakonsun. Çünkü çalışması ve hareketi, mânevî sorumluluğunu, vebâlini çoğaltmaktan başka bir şeye yaramaz, kendisine bir yarar sağlamaz. Bir dikeni cımbızla çıkarmak yardım çeşitlerinin en basiti, en kolayıdır. Böyle bir yardımdan yoksun kalmasını dilemek, her nevi dünyalık yardımın kesilmesini dilemeyi ifâde eder.

En-Nihâye'de **Katîfe**, saçaklı elbise, **Hamîsa** da kareli elbise, çizgili elbise diye açıklanmıştır. Bu iki kelime başka çeşit elbise ve yaygı anlamlarında da kullanılır. Burada kasdedilen mânâ, süslü elbisedir.

(٩) باب القناعة

9 — (VERİLEN RIZKA) KANÂAT ETMEK BÂBI

٤١٣٧ — حدّثنا أبو بكر بن أبي شيبة. ثنا سفيان بن عيينة عن أبي الزناد، عن الأعرج، عن أبي هريرة؛ قال: قال رسول الله ﷺ «ليس الغنى عن كثرة العرض. ولكن الغنى غنى النفس» .

TERCEMESİ

4137) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

Zenginlik mal çokluğundan değildir. Lâkin zenginlik nefis (ve gönül) zenginliğidir."

İ Z A H I

Bu hadîsi Buhârî, Müslim, Tirmizî ve Ahmed de rivâyet etmişlerdir.

Hadîste geçen "Araz" kelimesi yararlanılan dünyalık şeyler anlamında kullanılmıştır. İbn-i Battâl: Hadîsten kasdedilen mânâ şöyledir: Zenginlik mal çokluğu değildir. Çünkü varlıklı olanların çoğu, servetiyle yetinmiyerek daha çok zengin olmaya gayret eder ve kazancının helâl veyâ haram yoldan geldiğine de pek bakmaz. Bu itibarla aşırı ihtirasından dolayı öyle kimseler fakir gibidir. Hakiki zenginlik gönül ve nefis zenginliğidir. Bu tür zenginlik, rızkına kanâat ederek hâline şükreden, varlığının çoğalması için ihtiraslı olmayan, tok gözlü kişinin zenginliğidir, der.

Kurtubî de: Hadîsten kasdedilen mânâ şöyledir: Övgüye lâyık veyâ yararlı zenginlik nefis zenginliğidir. Çünkü nefis ve gönül zengin olunca, bir takım emeller peşine düşmez ve dolayısıyla izzet ve şerefini korumuş olur. Varlık sâhibi olup da kalbi zengin olmayan bir kimse ise, cimriliği, muhterisliği ve aç gözlülüğü onu bir takım âdi işlere, onur kırıcı hareketlere ve fena durumlara düşürebilir. Böylesi halk nazarında küçük düşer, yerilir, hattâ menfur olur, demiştir.

٤١٣٨ — حدثنا مُحَمَّدُ بْنُ رُمْحٍ . ثنا عَبْدُ اللهِ بْنُ لَهِيعَةَ عَنْ عُبَيْدِ اللهِ بْنِ أَبِي جَعْفَرٍ وَحُمَيْدِ بْنِ هانِئٍ الْخَوْلَانِيِّ أَنَّهُمَا سَمِعَا أَبَا عَبْدِ الرَّحْمٰنِ الْحُبُلِيَّ يُخْبِرُ عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عَمْرِو ابْنِ الْعاصِ ، عَنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ أَنَّهُ قَالَ « قَدْ أَفْلَحَ مَنْ هُدِيَ إِلَى الْإِسْلَامِ ، وَرُزِقَ الْكَفَافَ وَقَنِعَ بِهِ » .

T E R C E M E S İ

4138) "... Abdullah bin Amr bin el-Âs *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur:

İslâm dinine erdirilen, yetecek derecede rızkı verilen ve buna kanaatkâr olan kimse muhakkak felâh bulmuştur."

٤١٣٩ — حدثنا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللهِ بْنِ نُمَيْرٍ وَعَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ ، قالَا : ثنا وَكِيعٌ . ثنا الْأَعْمَشُ عَنْ عُمَارَةَ بْنِ الْقَعْقَاعِ، عَنْ أَبِي زُرْعَةَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « اللَّهُمَّ اجْعَلْ رِزْقَ آلِ مُحَمَّدٍ قُوتاً » .

TERCEMESİ

4139) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

Allahım! Muhammed'in ev halkının rızkını geçinecek kadarcık kıl."

İZAHI

Abdullah (Radıyallâhü anh)'ın hadisini Müslim, Tirmizi ve Ahmed de rivâyet etmişlerdir. Bu hadiste, İslâm dinine erdirilerek, Rabb'ine itâat eden, ihtiyacına cevap verebilecek derecede helâl rızık verilen ve kanaatkâr olan mü'minin felâh, yâni mutluluk bulduğunu bildirir.

Felâh: Hedefe ulaşmak, zafer kazanmak ve kurtuluşa ermek gibi mânâlara gelir. Burada bunların hepsi düşünülebilir.

Ebû Hüreyre (Radıyallâhü anh)'ın hadisini Buhârî, Müslim, Tirmizi ve Nesâi de rivâyet etmişlerdir. 'Kût", açlığı giderecek kadar olan yiyecek demektir.

Kurtubi bu hadisin izahında: Yâni "Allahım! Onlara öyle bir rızık ver ki, dilencilik zilletine zorlamasın ve refah ile bolluğa yol açacak derecede fazla olmasın. Böyle bir rızık sâhibi ne fakir ne de zengin sayılır" demiştir.

٤١٤٠ – حدثنا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللهِ بْنِ نُمَيْرٍ . ثنا أَبِي وَيَعْلَى ، عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ أَبِي خَالِدٍ ، عَنْ نُفَيْعٍ ، عَنْ أَنَسٍ ؛ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « مَامِنْ غَنِيٍّ وَلَافَقِيرٍ إِلَّا وَدَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَنَّهُ أُتِيَ مِنَ الدُّنْيَا قُوتًا » .

قال السيوطي: هذا الحديث أورده ابن الجوزي في الموضوعات. وأعله بنفيع، فإنه متروك. وهو مخرج في مسند أحمد وله شاهد من حديث ابن مسعود، أخرجه الخطيب في تاريخه .

TERCEMESİ

4140) "... Enes *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

Her zengin ve her fakir kıyâmet günü dünyada rızkının geçinecek kadarcık verilmiş olmasını muhakkak arzulayacaktır."

Not: Süyûtî demiş ki: Bu hadisi İbnü'l-Cevzî, mevzû hadislere dâhil etmiş ve senedinin râvi Nufey' ile mâlul olduğunu söylemiştir. Çünkü bu râvi terkedilmiştir. Bu hadis Ahmed'in Müsned'inde de mevcuttur. El-Hatib'in, kendi Târih'inde rivâyet ettiği İbn-i Mes'ûd (R.A.)'ın hadisi de bu hadis için şâhid durumundadır.

٤١٤١ — حَدَّثَنَا سُوَيْدُ بْنُ سَعِيدٍ وَمُجَاهِدُ بْنُ مُوسَى ؛ قَالَا : ثنا مَرْوَانُ بْنُ مُعَاوِيَةَ . ثنا عَبْدُ الرَّحْمَٰنِ بْنُ أَبِي شُمَيْلَةَ عَنْ سَلَمَةَ بْنِ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ مِحْصَنٍ الْأَنْصَارِيِّ ، عَنْ أَبِيهِ ؛ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ « مَنْ أَصْبَحَ مِنْكُمْ مُعَافًى فِي جَسَدِهِ ، آمِنًا فِي سِرْبِهِ ، عِنْدَهُ قُوتُ يَوْمِهِ ، فَكَأَنَّمَا حِيزَتْ لَهُ الدُّنْيَا » .

TERCEMESİ

4141) "... Ubeydullah bin Mıhsan el-Ensârî *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir :

(Ey Mü'minler!) **Sizden kim vücutça sağlıklı, kalben emin olup yanında gününün yetecek kadarcık rızkı bulunursa bütün dünya ona verilmiş gibidir."**

İZAHI

Bu hadisi Tirmizî de rivâyet etmiştir. Buhârî de el-Edebü'l-Müfred'de rivâyet etmiştir. Tuhfe yazarı bu hadisin izahı bölümünde şöyle der :

Hadiste geçen "Sirb" nefis demektir. Bir kavle göre topluluk demektir. Bu takdirde maksad, kişinin âile ferdleri ve ev halkıdır.

Bir kavle göre bu kelime "Serb" olarak okunur ve meslek, yol anlamını ifâde eder. Bir başka kavle göre "Sereb" okunabilir ve ev mânâsında kullanılmış olur. Bu kelime ile ilgili yukarda verilen bilgi el-Kari'den nakledilmiştir.

Tercemede bu kelime karşılığında kalb kelimesi kullanılmıştır. Çünkü Kamus'ta Sirb kelimesinin kalb, nefis, yol ve cemâat mânâlarına geldiği bildirilmiştir. Hadiste kişinin düşman tehlikesinden ve korkusundan uzak ve emin olması mânâsı kasdedildiğinden iç huzuru ve gönülce emniyet içinde bulunmak esas alınmalıdır.

Hadisteki "Hizet" fiili "Hıyâzet" masdarından alınmadır. Hıyâzet, toplamak ve birleştirmek demektir.

HADİSTEN ÇIKAN HÜKÜMLER

1. Beden sağlığı büyük bir nimettir.
2. Düşman şerrinden ve korkusundan emin olmak, güvenlik içinde yaşamak büyük bir nimettir.
3. Günlük nafakaya sâhip olmak büyük bir nimettir.
4. Yukarda sayılan üç nimete sâhip olan bir kimse, bütün dünya kendisine verilmiş gibidir. Kendisini böyle görmeli, nimetlere şükretmeli, âhiret mutluluğuna erişmeye çalışmalıdır.

٤١٤٢ – حدثنا أبو بكر. ثنا وكيع وأبو معاوية عن الأعمش، عن أبي صالح، عن أبي هريرة؛ قال: قال رسول الله ﷺ «انظروا إلى من هو أسفل منكم. ولا تنظروا إلى من هو فوقكم. فإنه أجدر أن لا تزدروا نعمة الله».

قال أبو معاوية «عليكم».

TERCEMESİ

4142) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir :

Siz (dünya işlerinde) kendinizden aşağı olanlara bakınız ve (dünyalık bakımından) sizden yukarı olanlara bakmayınız. Çünkü bu, Allah'ın nimetini küçümsememenize daha lâyıktır.

(Râvi) Ebû Muâviye (kendi rivâyetinde) "üzerinizde olan — nimetini —" demiştir."

İZAHI

Bu hadisi M ü s l i m, T i r m i z i ve A h m e d de rivâyet etmişlerdir. Bu hadisi Müellifimizin şeyhi E b û B e k i r ' e,

---

Ubeydullah (R.A.)'ın Hâl Tercemesi

Ubeydullah bin Mıhsan el-Ensârî (R.A.)'ın sahâbî olup olmadığı husûsunda ihtilâf vardır. Tehzîbü't-Tehzîb'te, İbn-u Abdi'l-Berr'den naklen şu bilgi verilmiştir. Âlimlerin çoğunluğu bu zâtın sahâbî olduğuna dâir rivâyeti sağlıklı saymışlar. Ebû Nuaim : O, Peygamber (S.A.V.))'in zamanına yetişmiş ve O'nu görmek şerefine kavuşmuştur, der. Et-Takrîb'te : Bu zâtın ismi Abdullah bin Mıhsan'dır. Adının Ubeydullah olduğu da söylenir ve bu kavil tercih edilmiş, diye bilgi verilir. (Tuhfetü'l-Ahvezî 3. cild, sah. 269)

Veki ve **Ebû Muâviye** isimli iki zât rivâyet etmişlerdir. **Ebû Muâviye**'nin rivâyetinde "Aleyküm", yâni üzerinizde olan nîmet ilâvesi vardır ki **Veki**'nin rivâyetinde yoktur. Hadisin sonunda bu durum belirtilmiştir.

Hadiste dünyalık bakımından yukarda olanlara değil, aşağıda olanlara bakılma emri verilmiştir. Çünkü kişi dünyalık bakımından kendisinden yukarı, yâni daha varlıklı kimselere baktığı zaman, Allah'ın kendisine verdiği nimetleri küçümseyebilir. Bu hâl onun öfkelenmesine, nankörlüğüne ve büyük günahlara girmesine sebebiyet verebilir. Fakat kendisinden aşağı olanlara baktığı zaman, elindeki nîmetlere şükreder, hamdeder ve günaha girmekten uzak kalmış olur.

٤١٤٣ – حدثنا أَحْمَدُ بْنُ سِنَانٍ . ثنا كَثِيرُ بْنُ هِشَامٍ . حَدَّثَنَا جَعْفَرُ بْنُ بُرْقَانَ . ثنا يَزِيدُ بْنُ الأَصَمِّ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ؛ رَفَعَهُ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ قَالَ « إِنَّ اللهَ لَا يَنْظُرُ إِلَى صُوَرِكُمْ وَأَمْوَالِكُمْ . وَلَـٰكِنْ إِنَّمَا يَنْظُرُ إِلَى أَعْمَالِكُمْ وَقُلُوبِكُمْ » .

TERCEMESİ

4143) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur:

Allah şüphesiz (mükâfatlandırma veyâ cezâlandırma bakımından) **sizin sûretlerinize** ve mallarınıza **bakmaz** ve **lâkin ancak amellerinize ve kalblerinize bakar."**

İZAHI

Bu hadisi **Müslim** ve **Tirmizî** de rivâyet etmişlerdir.

Bilindiği gibi Allah her şeyi görür ve O'ndan gizli hiçbir şey yoktur. Bu itibarla hadisten maksad mükâfatlandırma veyâ cezâlandırma bakımından olan bakıştır. Yâni mükâfatlandırması veyâ cezâlandırması kalblerdeki niyetlere ve amellere göredir. Kişilerin sûretlerinin güzelliğine veyâ çirkinliğine, kezâ malının çokluğuna veyâ azlığına göre değildir.

Sindi: Yâni amellerinizi ve kalblerinizi islah ediniz, düzeltiniz. Gayret ve çalışmalarınızı bedenlerinizin güzelliğine ve mallarınızı çoğaltmaya teksif etmeyiniz. Allah'ın bakıp bakmamasından maksad kanımca şudur: Allah kulunu, sûretinin güzelliğiyle veyâ

malının çokluğuyla kabul buyurmaz, onu katında yüceltmez. Kezâ bunun aksine kulunu sûretinin çirkinliğiyle veyâ malının azlığıyla da kabul buyurmaz, yüceltmez. O, kulunu amelinin güzelliğiyle ve kalbinin ihlâslı olması, yâni niyetinin sırf Allah rızâsı olmasıyla kabul buyurur, katında yüceltir. Kezâ O, kulunu amelinin çirkinliğiyle ve niyetinin bozukluğuyla reddeder, demiştir.

(١٠) باب معيشة آل محمد صلى الله عليه وسلم

10 — MUHAMMED (SALLALLAHÜ ALEYHİ VE SELLEM)'İN EV HALKININ MAÎŞETİ (YÂNİ GEÇİM TARZI) BÂBI

٤١٤٤ – حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة . ثنا عبد الله بن نمير وأبو أسامة عن هشام بن عروة ، عن أبيه ، عن عائشة ؛ قالت : إن كنا ، آل محمد ﷺ ، لنمكث شهرا ما نوقد فيه بنار . ما هو إلا التمر والماء (إلا أن ابن نمير قال : نلبث شهرا) .

TERCEMESİ

4144) "... Âişe *(Radıyallâhü anhâ)*'dan; Şöyle demiştir:

Şüphesiz biz Muhammed (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in âli (yâni ev halkı) kesinlikle bir ay durup (bir yiyecek pişirmek için) o süre içinde ateş yakmazdık. O, (yâni yiyecek ve içecek olarak evde kullanılan şey) yalnız kuru hurma ve su idi. (Râvi İbn-i Nümeyr: "Bir ay kalırdık" demiştir.)"

٤١٤٥ – حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة . ثنا يزيد بن هارون . ثنا محمد بن عمرو عن أبي سلمة ، عن عائشة ؛ قالت : لقد كان يأتي على آل محمد ﷺ ، الشهر ما يرى في بيت من بيوته الدخان .

قلت : فما كان طعامهم ؟ قالت : الأسودان : التمر والماء . غير أنه كان لنا جيران من الأنصار ، جيران صدق . وكانت لهم ربائب . فكانوا يبعثون إليه ألبانها .

قال محمد : وكانوا تسعة أبيات .

في الزوائد : إسناده صحيح ، رجاله ثقات . وقد روى مسلم بعضه من هذا الوجه .

TERCEMESİ

4145) "... Âişe *(Radıyallâhü anhâ)*'dan; Şöyle demiştir:

(And olsun ki) Muhammed (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in evlerinin hiç birisinde ateş dumanı görülmeksizin O'nun ev halkının (üzerinden bir ay geçerdi ve) üzerlerine yeni ay gelirdi.

(Âişe'nin râvisi Ebû Seleme demiş ki) Ben (Âişe'ye):
Peki onların yemeği ne idi? dedim. Âişe:
Siyah iki şey: Kuru hurma ve su. Bir de şu var ki, Ensâr'dan olan sadakatlı komşularımız vardı. Bunların sağmalları bulunurdu. İşte bunlar sağmallarının sütlerini O'na gönderirlerdi. (O da bize içirirdi), dedi.

(Râvi) Muhammed demiş ki: Ve onlar (yâni Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in Ehl-i Beyt'i) dokuz evdi."

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Bunun senedi sahîh olup râvileri güvenilir zâtlardır. Müslim, bu hadisin bâzısını bu cihetten rivâyet etmiştir.

٤١٤٦ – حدثنا نصر بن علي. ثنا بشر بن عمر. ثنا شعبة عن سماك، عن النعمان ابن بشير؛ قال سمعت عمر بن الخطاب يقول: رأيت رسول الله ﷺ يلتوي، في اليوم، من الجوع. ما يجد من الدقل ما يملأ به بطنه.

TERCEMESİ

4146) "... Ömer bin el-Hattâb *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Ben, Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'i açlıktan bütün gün kıvranıp karnını doyuracak kötü hurma (bile) bulamıyorken gördüm."

İZAHI

Bu bâbın ilk hadîsini Buhâri, Müslim ve Tirmizî de rivâyet etmişlerdir. Müellifimizin şeyhi Ebû Bekir bin Ebî Şeybe'ye Abdullah bin Nümeyr ve Ebû Üsâme rivâyet etmişlerdir. İbn-i Nümeyr, hadîsteki "Nəmküsü" fiili yerine "Nelbesu" fiilini rivâyet etmiştir. Bu iki fiilin ifâde ettiği mânâ hemen hemen aynıdır. Hadîsin sonunda bu değişiklik belirtilmiştir.

Â i ş e (Radıyallâhü anhâ)'nın ikinci hadîsi notta belirtildiği gibi Zevâid nevindendir. M ü s l i m de Zühd kitâbında bunun bir benzerini rivâyet etmiştir. B u h â r î 'nin Hibenin Fazîleti bölümünde rivâyet ettiği Â i ş e (Radıyallâhü anhâ)'nın hadîsi de buna benzer. Bu hadîste geçen **Rebâib**: Rebîbe'nin çoğuludur. Rebîbe, evde beslenen davar demektir.

Â i ş e (Radıyallâhü anhâ), kuru hurma ve suya "Esvedân = İki siyah" demiştir. M e d î n e - i M ü n e v v e r e hurmalarının çoğu siyahtır. Fakat bilindiği gibi suyun rengi yoktur, kaba göre renk alır. Ona siyah denmesi sebebi ya onların su kablarının ekserisinin siyah olması veyâ tağlîbtir. Yâni kuru hurmanın siyahlık sıfatının suya da verilmesi ve böylece hurmanın suya gâlip kılınmasıdır.

Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'e süt hediye eden Ensâr komşularının S a ' d b i n U b â d e, A b d u l l a h b i n A m r, E b û E y y û b H â l i d b i n Z e y d ve E s ' a d b i n Z ü r â r e gibi zâtlar olduğu, K a s t a l â n î tarafından belirtilmektedir.

Râvi M u h a m m e d ' in "ve onlar dokuz ev idi" sözü, E h l - i B e y t ' in dokuz ev olduğu biçiminde terceme edildi. Çünkü 4147. hadîste de belirtildiği gibi Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in dokuz zevcesi bulunurdu. Her zevcenin odası ayrı olduğu için E h l - i B e y t ' in dokuz hânesi bulunurdu.

Râvinin sözündeki zamirin süt hediye eden komşulara âit olması uzak bir ihtimaldir. Bu takdirde cümlenin mânâsı şöyle olur: Süt hediye edenler dokuz evdi.

Ö m e r (Radıyallâhü anh)'ın hadîsini M ü s l i m de rivâyet etmiştir. Bu hadîste geçen **Dekal**: Âdi ve kötü cins hurma demektir.

İltivâ: Öne, sağa ve sola eğilmektir. Fakat T ı y b i : İltivâ ve **Televvî**: Açlıktan dolayı kıvranmak veyâ dövülürken acıdan dolayı kıvranmaktır, demiştir.

٤١٤٧ — حدّثنا أحمد بن منيع . ثنا الحسن بن موسى . أنبأنا شيبان عن قتادة ، عن أنس بن مالك؛ قال: سمعت رسول الله ﷺ يقول مرارًا « والذى نفس محمّد بيده! ما أصبح عند آل محمّد صاع حبّ ولا صاع تمر » .

وإنّ له ، يومئذ ، تسع نسوة .

في الزوائد: هذا إسناد صحيح. رجاله ثقات ورواه ابن حبان في صحيحه من طريق أبان العطار عن قتادة به
قلت وأصل الحديث رواه البخاري في صحيحه في كتاب البيع. واختلف شراحه في أنه موقوف أو مرفوع
لكن رواية المصنف ترد على من قال بوقفه من أنس .

TERCEMESİ

4147) "... Enes bin Mâlik *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Ben, Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'den defâlarca: Muhammed'in canı (kudret) elinde olan (Allah)a yemin ederim ki Muhammed'in ev halkı yanında ne bir sâ dâne (yâni hububât) ne de bir sâ kuru hurma sabahladı, buyruğunu işittim. O gün O'nun dokuz zevcesi şüphesiz vardı."

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Bunun senedi sahih olup râvileri güvenilir zâtlardır. İbn-i Hibbân da bunu Ebân el-Attâr yoluyla Katâde'den bu senedle kendi Sahîh'inde rivâyet etmiştir.

İZAHI

S i n d i: Ben derim ki, bu hadîsin aslını B u h â r î kendi Sahîh'inde Kitâbü'l-Bey'de rivâyet etmiştir. Ancak şârihleri o rivâyetin mevkûf veyâ merfû olduğu husûsunda ihtilâf etmişler. Lâkin Müellifin (yâni İbn-i Mâceh'in) bu rivâyeti hadisin E n e s (Radıyallâhü anh) üzerinde mevkûf olduğunu söyleyenin kavlini reddeder.

٤١٤٨ – حدثنا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَىٰ . ثنا أَبُو الْمُغِيرَةِ . ثنا عَبْدُ الرَّحْمٰنِ بْنُ عَبْدِ اللهِ
الْمَسْعُودِيُّ عَنْ عَلِيِّ بْنِ بَذِيمَةَ ، عَنْ أَبِي عُبَيْدَةَ ، عَنْ عَبْدِ اللهِ ؛ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ
« مَا أَصْبَحَ فِي آلِ مُحَمَّدٍ إِلَّا مُدٌّ مِنْ طَعَامٍ » أَوْ « مَا أَصْبَحَ فِي آلِ مُحَمَّدٍ مُدٌّ مِنْ طَعَامٍ » .

في الزوائد : هذا إسناد رجاله ثقات . وأبو المغيرة اسمه عبد القدوس بن حجاج الخولاني .

TERCEMESİ

4148) "... Abdullah *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)*:

"Muhammed'in ev halkında bir müd yemekten başka (azık olarak) bir şey sabahlamadı" veyâ "Muhammed'in ev halkında bir müd yemek (bile) sabahlamadı" buyurdu, demiştir."

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Bu, râvileri güvenilir bir seneddir. Râvi Ebü'l-Muğîre'nin adı Abdülkuddûs bin Haccâc el-Havlânî'dir.

٤١٤٩ – حدثنا نَصْرُ بْنُ عَلِيٍّ . أَخْبَرَنِي أَبِي عَنْ شُعْبَةَ عَنْ عَبْدِ الْأَكْرَمِ (رَجُلٌ

مِنْ أَهْلِ الْكُوفَةِ) عَنْ أَبِيهِ، عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ صُرَدٍ؛ قَالَ: أَتَانَا رَسُولُ اللهِ ﷺ
فَمَكَثْنَا ثَلَاثَ لَيَالٍ لَا نَقْدِرُ (أَوْ لَا يَقْدِرُ) عَلَى طَعَامٍ.

في الزوائد: التابعي مجهول. ولم أر من صنف في المبهمات، ذكره. وما علمته.

TERCEMESİ

4149) "... Süleymân bin Sured *(Radıyallâhü anh)*'den: Şöyle demiştir:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **yanımıza geldi ve bir yiyecek maddesine gücümüz yetmediği** (veyâ O'nun gücü yetmediği) **halde üç gece** (yemeksiz) **durduk."**

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Tâbii olan râvi mechûldur. Râvilerin isimlerine dâir kitab yazanlardan ondan söz edeni görmedim ve onu bilemedim.

٤١٥٠ – حَدَّثَنَا سُوَيْدُ بْنُ سَعِيدٍ. ثنا عَلِيُّ بْنُ مُسْهِرٍ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ أَبِي صَالِحٍ،
عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ قَالَ: أُتِيَ رَسُولُ اللهِ ﷺ يَوْمًا بِطَعَامٍ سُخْنٍ. فَأَكَلَ. فَلَمَّا فَرَغَ قَالَ
«الْحَمْدُ لِلَّهِ! مَا دَخَلَ بَطْنِي طَعَامٌ سُخْنٌ مُنْذُ كَذَا وَكَذَا».

في الزوائد: إسناده حسن. وسويد مختلف فيه.

TERCEMESİ

4150) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den: Şöyle demiştir:

Bir gün Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'**e sıcak bir yemek getirildi. O da yedi ve yemekten sonra:**

El-Hamdü lillâh (= Hamd Allah'a mahsustur). **Şu ve şu kadar zamandan beri karnıma sıcak bir yemek girmedi** (idi), **buyurdu."**

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Bunun senedi hasendir. Râvi Süveyd hakkında ihtilâf vardır.

İZAHI

4147 ilâ 4150 nolu hadisler Zevâid nevindendir. Ancak 4147. hadisin bir benzeri notta da belirtildiği gibi Buhârî tarafından rivâyet edilmiştir. Buhârî benzer hadisi Büyû, İstikrâz, Cihâd, Selem, Şirket, Rehin ve Meğâzî gibi bölümlerde on bir defa rivâyet etmiştir. 4150 nolu Ebû Hüreyre (Radıyallâhü anh)'ın hadisini Beyhakî de rivâyet etmiştir.

Bu bâbta rivâyet olunan tüm hadisler gerek Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in ve gerekse Ehl-i Beyt'in, yâni muhterem zevcelerinin nasıl bir geçim ve yaşantı içinde olduklarını bildirir. Tabii ki, O büyük insan ve âlemlerin medâr-ı ihtiharı (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), bir çok hadisle sâbit olduğu gibi bu hayat tarzını tercih eylemiş, dünya lezzetlerine ve süslerine iltifat ve itibar etmemiştir. Muhterem zevceleri de O'nun bu prensibine sadakatla bağlı kalmışlardır. Aslında Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm), her zevcesinin yıllık nafakasını, yâni geçinecek kadar azıklarını verirdi. Fakat onlar da Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in yolunu izleyerek fakirleri, yoksulları kendi nefislerine tercih ederlerdi ve dolayısıyla yıllık nafakaları yılın yarısına bile yetmezdi.

Bu hadisler, her gün iki üç defa tıkabasa karınlarını çeşitli yemeklerle dolduran, hattâ bunun yanında gıda maddelerini israf eden, çöplükleri yemek artıkları ve ekmek parçalarıyla dolup taşan bugünkü müslümanlar için büyük birer derstir.

(١١) باب ضجاع آل محمد صلى الله عليه وسلم

11 — MUHAMMED (SALLALLAHÜ ALEYHİ VE SELLEM)'İN EV HALKININ YATAĞI BÂBI

٤١٥١ — حدثنا عبد الله بن سعيد . ثنا عبد الله بن نمير وأبو خالد ، عن هشام ابن عروة عن أبيه ، عن عائشة ؛ قالت : كان ضجاع رسول الله ﷺ أدما حشوه ليف .

TERCEMESİ

4151) "... Âişe *(Radıyallâhü anhâ)*'dan: Şöyle demiştir:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)**'in, üstünde yattığı yatak, içi lif** (yâni hurma yaprağı) **ile dolu tabaklanmış deri idi."**

٤١٥٢ — حدثنا واصل بن عبد الأعلى . ثنا محمد بن فضيل عن عطاء بن السائب، عن أبيه ، عن علي ؛ أن رسول الله ﷺ أتى عليا وفاطمة ، وهما في خميل لهما (والخميل القطيفة البيضاء من الصوف) قد كان رسول الله ﷺ جهزهما بها ، ووسادة محشوة إذخرا ، وقربة .

TERCEMESİ

4152) "... Ali (bin Ebî Tâlib) *(Radıyallâhü anh)*'den: Şöyle demiştir:

Ali (bin Ebi Tâlib) ve (eşi) Fâtıma (Radıyallâhü anhümâ) kendilerine âit bir hamîl (hamîl, yünden mâmul, saçaklı beyaz çarşaftır) içinde (yatmakta) iken Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) onlara vardı. Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) o çarşafı, içi izhır (yâni Mekke samanı denilen ot) ile doldurulmuş bir yastığı ve bir kırbayı (su tulumunu) cehiz olarak onlara vermişti."

٤١٥٣ – حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ. ثنا عُمَرُ بْنُ يُونُسَ. ثنا عِكْرِمَةُ بْنُ عَمَّارٍ. حَدَّثَنِي سِمَاكٌ الْحَنَفِيُّ أَبُو زُمَيْلٍ. حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الْعَبَّاسِ. حَدَّثَنِي عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ قَالَ: دَخَلْتُ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، وَهُوَ عَلَى حَصِيرٍ. قَالَ: فَجَلَسْتُ فَإِذَا عَلَيْهِ إِزَارٌ، وَلَيْسَ عَلَيْهِ غَيْرُهُ. وَإِذَا الْحَصِيرُ قَدْ أَثَّرَ فِي جَنْبِهِ. وَإِذَا أَنَا بِقَبْضَةٍ مِنْ شَعِيرٍ، نَحْوِ الصَّاعِ، وَقَرَظٍ فِي نَاحِيَةٍ فِي الْغُرْفَةِ. وَإِذَا إِهَابٌ مُعَلَّقٌ. فَابْتَدَرَتْ عَيْنَايَ. فَقَالَ «مَا يُبْكِيكَ يَا ابْنَ الْخَطَّابِ!» فَقُلْتُ يَا نَبِيَّ اللَّهِ! وَمَالِي لَا أَبْكِي؟ وَهَذَا الْحَصِيرُ قَدْ أَثَّرَ فِي جَنْبِكَ. وَهَذِهِ خِزَانَتُكَ لَا أَرَى فِيهَا إِلَّا مَا أَرَى. وَذَلِكَ كِسْرَى وَقَيْصَرُ فِي الثِّمَارِ وَالْأَنْهَارِ. وَأَنْتَ نَبِيُّ اللَّهِ وَصَفْوَتُهُ، وَهَذِهِ خِزَانَتُكَ. قَالَ «يَا ابْنَ الْخَطَّابِ! أَلَا تَرْضَى أَنْ تَكُونَ لَنَا الْآخِرَةُ وَلَهُمُ الدُّنْيَا؟» قُلْتُ: بَلَى.

TERCEMESİ

4153) "... Ömer bin el-Hattâb (*Radıyallâhü anh*)'den; Şöyle demiştir:

Ben, Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in huzûruna (odasına) girdim. O, bir hasır üstünde (uzanmış) idi. Ömer demiştir ki: Biraz sonra oturdum. Baktım ki O'nun üzerinde bir izâr (belden aşağı bedeni örten elbise) var ve üzerinde ondan başka bir şey yok. Bir de gördüm ki hasır O'nun mübârek böğründe iyice iz yapmış. Odasının bir kenarında da bir sâ (ölçeği) kadar bir tutam arpa ve biraz karaz (deri tabaklamada kullanılan selem ağacı meyvesi) gözüme ilişti. Henüz tabaklanmamış bir deriyi de asılı gördüm. Bu vaziyet karşısında gözlerim yaşardı (ağladım). Bunun üzerine O:

Seni ağlatan nedir, Ey Hattâb'ın oğlu? buyurdu. Ben de:

Ey Allah'ın Peygamberi! Nasıl ağlamıyayım? Şu hasır senin (mübârek) böğründe iyice iz yapmış, şu hazânen (yâni azık için ayırdığın

köşe) de gördüğüm şeyden başka bir şey göremiyorum. Halbuki şu Kisrâ ve Kayser, meyveler ile nehirler (nimetlerin) de bulunurlar. Sen ise Allah'ın peygamberi ve seçkin kulusun, kilerciğin de işte budur, dedim. Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) :

Ey Hattâb'ın oğlu! Âhiretin bize, dünyanın da onlara olmasına râzî olmaz mısın? buyurdu. Ben :

Râzı olurum, dedim."

٤١٥٤ – حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ طَرِيفٍ وَإِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ حَبِيبٍ، قَالَا: ثنا مُحَمَّدُ ابْنُ فُضَيْلٍ عَنْ مُجَالِدٍ، عَنْ عَامِرٍ، عَنِ الْحَرِثِ، عَنْ عَلِيٍّ؛ قَالَ: أُهْدِيَتِ ابْنَةُ رَسُولِ اللهِ ﷺ إِلَيَّ. فَمَا كَانَ فِرَاشُنَا، لَيْلَةَ أُهْدِيَتْ، إِلَّا مَسْكَ كَبْشٍ.

فى الزوائد : فى إسناده الحارث ومجالد، وهما ضعيفان .

TERCEMESİ

4154) "... Alî (bin Ebî Tâlib) *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir :

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in kızı (Fâtıma gerdek gecesi) bana gönderildi. Zifâf gecesi yatağımız, bir koç derisinden başka bir şey değildi."

Not : Zevâid'de şöyle denilmiştir : Bunun senedinde el-Hâris ve Mücâlid var, ikisi de zayıftır.

İZAHI

Â i ş e (Radıyallâhü anhâ)'nın hadisi B u h â r i, M ü s l i m ve T i r m i z i tarafından da rivâyet edilmiştir. Bu hadîste geçen "Dıcâ'" : Üstünde yatılan yatak demektir. Edem : Edîm'in çoğuludur, tabaklanmış deri demektir.

4152. nolu A l i (Radıyallâhü anh)'ın hadisi İ b n - i H i b b â n tarafından da rivâyet edilmiştir. Kalan Kütüb-i Sitte'nin hangisinde bulunduğuna bakılmalıdır. Bu hadiste geçen "Hamil" hadis metni arasında parantez içinde târif edilmiştir. T a b e r â n i 'nin A t â b i n e s - S â i b aracılığıyla A b d u l l a h b i n Ö m e r (Radıyallâhü anh)'den rivâyet ettiği bir hadiste Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in cehiz olarak F â t ı m a (Radıyallâhü anhâ) ile beraber bir hamil, içi hurma yaprağı ve izhır (denilen M e k k e samanı) ile dolu, tabaklanmış deri bir yastık ve bir su tulumu gönderdiği, A l i ile F â t ı m a (Radıyallâhü anhümâ)'nın o hamil denilen çarşafın yarısını altlarına serip, (diğer yarısını üstlerine

atmak sûretiyle yatak yaptıkları bildirilmiştir. O rivâyette A t â, hamîl'in ne olduğunu sormuş ve: Hamîl, bir katîfe (yâni saçaklı çarşaf) tır, cevâbını almıştır. Bu cevâbın babası e s - S â i b tarafından verildiği kanaatındayım. Çünkü şeyhi babasıdır. Bu itibarla Müellifimizin rivâyetindeki târifin de e s - S â i b'e âit olması kuvvetle muhtemeldir.

Hadiste geçen "İzhır" güzel kokulu bir ottur. Kuruduğu zaman rengi beyazlaşır. O k y a n o s'ta beyân edildiğine göre Türkçede ona M e k k e samanı denilir. "Kırba" su tulumudur. Süt tulumuna da denilir.

Ö m e r (Radıyallâhü anh)'ın hadîsini M ü s l i m, Talâk kitâbının 5. bâbında uzun bir hadis metni içinde rivâyet etmiş. Ayrıca H â k i m de bunu rivâyet etmiştir.

Zevâid nevinden olan son hadiste geçen Mesk: Deri demektir. Kebş de koçtur.

Bu bâbtaki hadisler de Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in ve ev halkının, başka bir deyimle E h l - i B e y t'in yataklarının nasıl olduğunu bildirir.

Akşamdan sabaha kadar çok yumuşak ve süslü yataklar içinde mışıl mışıl uykuya dalan biz gâfil kullara yüce Rabbim şuûr ve kanaat ihsân eylesin ve bu nimetlerin şükrünü edâ etmeye muvaffak eylesin ve bunca nimetlerin hesâbını lütfü ve keremi ile sormasın.

(١٢) باب معيشة أصحاب النبي صلى الله عليه وسلم

12 — PEYGAMBER (SALLALLAHÜ ALEYHİ VE SELLEM)'İN SAHÂBÎLERİNİN MAİŞETİ (YÂNİ GEÇİM TARZI) BÂBI

٤١٥٥ — حدثنا محمد بن عبد الله بن نمير وأبو كريب قالا: ثنا أبو أسامة عن زائدة، عن الأعمش، عن شقيق، عن أبي مسعود؛ قال: كان رسول الله ﷺ يأمر بالصدقة. فينطلق أحدنا يتحامل حتى يجيء بالمد. وإن لأحدهم اليوم مائة ألف.

قال شقيق: كأنه يعرض بنفسه.

TERCEMESİ

4155) "... Ebû Mes'ûd (el-Ensârî) *(Radıyallâhü anh)*'den şöyle rivâyet edilmiştir :

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) sadaka vermeyi emrederdi. Bunun üzerine (sadaka vermeye mâli gücü olmayan) herhangi birimiz iki avuç (hurma) getirebilmek için gidip sırtında (ücretle) yük taşırdı. Bu gün ise bunların birisinin yüz bin(lerle servet)i vardır.

(Ebû Mes'ûd'un râvisi) Şakik demiş ki: Bana öyle geliyor ki Ebû Mes'ûd (bu sözle) kendi şahsını(n mâli durumunu) kasdediyor(du)."

٤١٥٦ – حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثنا وَكِيعٌ عَنْ أَبِي نَعَامَةَ، سَمِعَهُ مِنْ خَالِدِ
ابْنِ عُمَيْرٍ؛ قَالَ: خَطَبَنَا عُتْبَةُ بْنُ غَزْوَانَ عَلَى الْمِنْبَرِ فَقَالَ: لَقَدْ رَأَيْتُنِي سَابِعَ سَبْعَةٍ مَعَ
رَسُولِ اللَّهِ ﷺ. مَا لَنَا طَعَامٌ نَأْكُلُهُ إِلَّا وَرَقُ الشَّجَرِ. حَتَّى قَرِحَتْ أَشْدَاقُنَا.

T E R C E M E S İ

4156) "... Hâlid bin Umeyr *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Utbe bin Ğazvân (bin Câbir) minber üstünde bize bir hutbe okudu ve (hutbesinde ez cümle) şöyle dedi: Gerçekten ben kendimi Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in beraberinde bulunan (ilk müslüman) yedi kişinin yedincisi olarak gördüm. Ağaç yaprağından başka yiyeceğimiz bir yemek yoktu. Hattâ (ağaç yapraklarını yediğimizden dolayı) ağızlarımızın etrafı yara oldu.' '

٤١٥٧ – حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثنا غُنْدَرٌ عَنْ شُعْبَةَ، عَنْ عَبَّاسٍ الْجُرَيْرِيِّ؛
قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا عُثْمَانَ يُحَدِّثُ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّهُمْ أَصَابَهُمْ جُوعٌ وَهُمْ سَبْعَةٌ. قَالَ،
فَأَعْطَانِي النَّبِيُّ ﷺ سَبْعَ تَمَرَاتٍ. لِكُلِّ إِنْسَانٍ تَمْرَةٌ.

T E R C E M E S İ

4157) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre:

(Bir gün arkadaşları ile) yedi kişi olarak (çok) acıkmışlar. Ebû Hüreyre demiş ki: Bunun üzerine Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) beher kişiye bir aded olmak üzere bana yedi tane kuru hurma verdi."

٤١٥٨ – حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى بْنِ أَبِي عُمَرَ الْعَدَنِيُّ. ثنا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ عَنْ مُحَمَّدِ
ابْنِ عَمْرٍو، عَنْ يَحْيَى بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَٰنِ بْنِ حَاطِبٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الزُّبَيْرِ بْنِ الْعَوَّامِ،

عَنْ أَبِيهِ : قَالَ : لَمَّا نَزَلَتْ - ثُمَّ لَتُسْأَلُنَّ يَوْمَئِذٍ عَنِ النَّعِيمِ - قَالَ الزُّبَيْرُ : وَأَىُّ نَعِيمٍ نُسْأَلُ عَنْهُ ؟ وَإِنَّمَا هُوَ الْأَسْوَدَانِ التَّمْرُ وَالْمَاءُ . قَالَ « أَمَا إِنَّهُ سَيَكُونُ » .

TERCEMESİ

4158) "... Zübeyr b.in el-Avvâm *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre :

ثُمَّ لَتُسْأَلُنَّ يَوْمَئِذٍ عَنِ النَّعِيمِ = (And olsun ki) sonra o gün (kıyâmette) nimet(in şükrün)den muhakkak sorulacaksınız." (Tekâsür, 8) âyeti inince Zübeyr (bin el- Avvâm) (Radıyallâhü anh) :

(Yâ Resûlallah!) Biz hangi nimet(in şükrün)den sorulacağız? (Bizdeki) nimet ancak (şu) siyah iki şeydir: Kuru hurma ve su, dedi. Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) :

Bilmiş olunuz ki, muhakkak o (sorulacağınız nimet) olacaktır (yâni bolluğa kavuşacaksınız), buyurdu."

İZAHI

Ebû Mes'ûd (Radıyallâhü anh)'ın hadisini Buhârî ve Nesâî de rivâyet etmiştir. Bu hadisin sonunda râvi Şakîk'a âit cümleden maksadı şudur: Bana öyle geliyor ki Ebû Mes'ûd (Radıyallâhü anh), kendisinin de ilk zamanlarda fakir olduğunu, o sıralarda bir sadaka verebilmek için diğer bâzı sahâbiler gibi gidip hammallık ederek ücret aldığını ve bundan sadaka verdiğini, ama daha sonra zenginleştiğini üstü kapalı ifâdelerle anlatmak istemiştir.

Müslim de Zekât kitâbının 21. bâbında bu hadisi kısmen değişik bir ifâde ile rivâyet etmiştir.

Hâlid bin Umeyr (Radıyallâhü anh)'ın hadisini Müslim de Zühd kitâbının başlarında rivâyet etmiştir. Oradaki bir rivâyette Utbe bin Ğazvân (Radıyallâhü anh)'ın hutbe okurken Basrâ vâlisi olduğu ifâde edilmiştir. Bu hadis de sahâbilerin ilk zamanlarda nasıl bir maddî sıkıntı çektiklerini apaçık ifâde etmektedir.

Utbe bin Ğazvân ve Râvisi Hâlid'in Hâl Tercemesi

Utbe bin Ğazvân bin Câbir bin Veheb el-Mâzinî Ebû Abdillah (R.A.), Bedir savaşına katılan bahtiyarlardandır. Dört tane hadisi vardır. Müslim onun bir ha-

(Devâmı 431.ci sahife'de)

E b û H ü r e y r e (Radıyallâhü anh)'ın hadisini T i r m i z i kısa bir metin hâlinde rivâyet etmiştir. Oradaki rivâyete göre "Ebû Hüreyre (Radıyallâhü anh), şöyle demiştir: Onlar (yâni sahâbiler) bir ara çok acıktılar. Bunun üzerine Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) onlara birer kuru hurma verdi."

Tuhfe'de beyân edildiğine göre e l - K a r i : Zâhir olan şudur ki bu durum uzun bir yolculuk esnasında vukû bulmuş ve çok acıkan sahâbiler S o f f e ehli olanlardır, demiştir. Tuhfe yazarı daha sonra: O sahâbilerin S o f f e ehli olduklarına dâir açık bir rivâyet bulamadım, demiştir.

Z ü b e y r b i n e l - A v v â m (Radıyallâhü anh)'ın hadisini T i r m i z i, T e k â s ü r sûresinin tefsiri bölümünde rivâyet etmiştir. A h m e d de bunu rivâyet etmiştir.

Z ü b e y r (Radıyallâhü anh)'ın hadiste geçen soruyu Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'e sorduğu ve hadiste geçen cevâbı aldığı T i r m i z î'nin rivâyetinde belirtilmiştir.

Hadiste geçen T e k â s ü r sûresinin 8. âyetine göre âhiret günü dünyadaki nimetlerin şükrünün hesâbı muhakkak sorulacaktır. Bu âyet inince Z ü b e y r b i n e l - A v v â m (Radıyallâhü anh), o günkü nimetin kuru hurma ve sudan ibâret olduğunu, insanın yaşıyabilmesi için bu iki nimetin zarûrî nimet mâhiyetinde bulunduğunu ve hesâbı sorulacak önemli nimetler olmadığını söylemek istemiş. Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) de onun bu sorusuna cevâben; أَمَا إِنَّهُ سَيَكُونُ buyurmuştur. Bu cevab cümlesi iki şekilde yorumlanmıştır:

Birincisi: Âhirette şükrü sorulacak nimete kavuşulacaktır. Yâni o gün için duyulan maddi sıkıntı geçecek ve dünyalık şeyler çoğalacaktır.

Utbe bin Gazvân .... (Baştarafı 430.cu sahife'de) disini rivâyet etmiştir. Râvileri Hâlid bin Umeyr ve Şüveys Ebü'r-Rakad'dır. İbn-i Sa'd: O, Habeşistan'a hicret etti ve altı erkekten sonra, yedinci erkek olarak müslümanlığı kabul etti. Hicretin 17. yılı, bir kavle göre 15. yılı Rabze'de vefât etti, demiştir. Müslim, Tirmizi, Nesâî ve İbn-i Mâceh onun hadislerini rivâyet etmişler. Utbe bin Ğazvân isimli bir zat daha vardır. Bu zat ise tâbiîdir. Ebû Mûsâ'dan rivâyette bulunmuştur. Ona Utbe bin Gazvân er-Rakkaşî denilir. (Hulâsa, 258)

Hâlid bin Umeyr el-Adevî el-Basrî, Utbe bin Ğazvân'ın râvisidir. Kendisinden de Hamîd bin Hilâl ve başkaları rivâyette bulunmuştur. İbn-i Hibbân onu güvenilir râvilerden saymıştır. (Hulâsa, 102)

İkincisi: Kuru hurma ve su nîmetinin hesâbı sorulacaktır. Çünkü bunlar da Allah'ın büyük nîmetlerindendir.

Tuhfe yazarı bu iki yorumu da beyân eder. S i n d i ise birinci yorumu belirtmekle yetinerek: Bundan anlaşılıyor ki, insanın yaşıyabilmesi için zarurî olan helâl nafaka şükrünün hesâbı sorulmayacaktır, der. Tabii S i n d i'nin çıkardığı hüküm birinci yoruma âittir. İkinci yoruma göre âhirette büyük, küçük her nîmetin şükrünün hesâbı sorulacaktır. O nîmet zarurî nîmet de olsa hüküm budur.

٤١٥٩ – حدثنا عثمان بن أبي شيبة. ثنا عبدة بن سليمان عن هشام بن عروة، عن وهب بن كيسان، عن جابر بن عبد الله؛ قال: بعثنا رسول الله ﷺ، ونحن ثلاثمائة، نحمل أزوادنا على رقابنا. ففنيت أزوادنا حتى كان يكون للرجل منا تمرة. فقيل: يا أبا عبد الله! وأين تقع التمرة من الرجل؟ فقال: لقد وجدنا فقدها حين فقدناها. وأتينا البحر. فإذا نحن بحوت قد قذفه البحر. فأكلنا منه ثمانية عشر يوما.

TERCEMESİ

4159) "... Câbir bin Abdillah *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan; Şöyle demiştir:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) bizi üç yüz kişilik müfreze olarak bir sefere yolladı. Azıklarımızı (azlığından dolayı) boyunlarımızda taşıyorduk. Sonra azığımız tüken(meye başla)dı. Öyle ki bizden beher adam (başın)a bir tane kuru kurma (nafaka verilir) oldu. (Câbir bu durumu anlatınca râvisi Vehb bin Keysân tarafından):

Yâ Ebâ Abdillah! Bir kuru hurma (aç) adam için ne yerine düşer? denildi. Bunun üzerine Câbir:

Bir kuru hurma(yı bile) bulamadığımız zaman yokluğunu(n ne olduğunu) cidden duyduk, dedi (ve sözüne devamla) sonra biz denize vardık. Orada denizin sâhile attığı bir büyük balıkla âniden karşılaştık ve on sekiz gün o balıktan yedik."

İZAHI

Bu hadisi B u h â r i, M ü s l i m ve T i r m i z i de rivâyet etmişlerdir. B u h â r i'nin Mağâzî'deki bir rivâyetinde C â b i r (Radıyallâhü anhümâ) şöyle demiştir:

"Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), bizi üç yüz kişilik bir süvâri müfrezesi olarak bir sefere yolladı. Kumandanımız da Ebû Ubeyde bin el-Carrâh (Radıyallâhü anh) idi. Kureyş kervanını gözetlemek üzere görevlendirilmiştik. Deniz sâhilinde yarım ay konakladık..."

Bâzı rivâyetlere göre bu müfreze C ü h e y n e kabilesinin bir kolu üzerine gönderilmişti. İ b n - i H a c e r : Bu rivâyetler arasında ihtilâf yoktur. Çünkü bu müfrezenin hem K u r e y ş kervanını gözetleme, hem de anılan kabile koluna gönderilmiş olması mümkündür, demiştir.

C â b i r (Radıyallâhü anh)'a soru soran zâtın V e h b b i n K e y s â n olduğu, B u h â r i 'nin bir rivâyetinden anlaşılmaktadır.

Bu hadis, sahâbilerin maddî açıdan çektikleri sıkıntılara bir örnektir. Ayrıca denizin sâhile atıp orada bıraktığı ve orada ölen balığın yenilebileceğine delâlet eder.

Bu şekilde ölen deniz avının yenilip yenilmiyeceğine dâir hükümleri 3246, 3247 nolu hadislerin izahı bölümünde anlattım. Burada tekrarlamaya gerek görmüyorum.

(١٣) باب فى البناء والخراب

13 — BİNA YAPIMI VE HARAP OLMASI HAKKINDA BİR BÂB

٤١٦٠ — حدثنا أَبُو كُرَيْبٍ . ثنا أَبُو مُعَاوِيَةَ عَنِ الأَعْمَشِ ، عَنْ أَبِي السَّفَرِ ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عُمَرَ ؛ قَالَ : مَرَّ عَلَيْنَا رَسُولُ اللهِ ﷺ وَنَحْنُ نُعَالِجُ خُصًّا لَنَا . فَقَالَ « مَا هٰذَا ؟ » فَقُلْتُ : خُصٌّ لَنَا وَهَى ، نَحْنُ نُصْلِحُهُ . فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « مَا أَرَى الأَمْرَ إِلَّا أَعْجَلَ مِنْ ذٰلِكَ » .

T E R C E M E S İ

4160) "... Abdullah bin Ömer *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan; Şöyle demiştir:

Biz kendimize âit bir kulübeyi onarmakla meşgul iken Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **yanıbaşımızdan geçti ve:**

Bu nedir? diye sordu. Ben de:

Zayıflayıp eğilen bir kulübemizdir, biz onarıyoruz, dedim. Bunun üzerine Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) :

(Ölüm) işin(in) ondan daha acele olduğunu sanırım, buyurdu."

İ Z A H I

Bu hadisi Tirmizi, Ebû Dâvûd, Ahmed ve İbn-i Hibbân da rivâyet etmişlerdir. Ancak şu durum vardır: Tirmizi ve Ebû Dâvûd bu hadisi Abdullah bin Amr bin el-Âs (Radıyallâhü anh)'den rivâyet etmişler. Tuhfe ve Avnü'l-Mabûd'da bunun, yâni Abdullah bin Amr bin el-Âs (Radıyallâhü anh)'ın bu hadisinin İbn-i Mâceh tarafından da rivâyet edildiği belirtilmektedir. Câmiü's-Sağîr'de de Tirmizi ve İbn-i Mâceh'in bu hadisi Abdullah bin Amr bin el-Âs (Radıyallâhü anh)'den rivâyet ettiklerini belirtir.

El-Münziri ise et-Terğîb'te bu hadisi Abdullah bin Ömer (Radıyallâhü anh)'den naklen rivâyet etmekte ve bunun Ebû Dâvûd, Tirmizi, İbn-i Mâceh ve İbn-i Hibbân tarafından rivâyet edildiğini bildirmektedir.

Elimizde mevcut Müellifimizin sünen nüshalarında râvi Abdullah bin Ömer (Radıyallâhü anh) olarak yazılıdır. Bilindiği gibi Ömer ve Amr kelimelerinin Arapça yazılış şekilleri aynıdır. Aralarındaki yegâne fark, Amr kelimesinin sonunda bir vav harfinin yazılması, Ömer kelimesinin sonunda ise vav harfinin yazılmamasıdır. Doğrusunu Allah bilir.

Huss: Kamıştan ve ahşabtan yapılan kulübe ve çardak gibi yapılardır.

Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in buyruğunda geçen "El-Emr" Ecel ve ölüm işi mânâlarına yorumlanmıştır. Hadisin bir yorumu şöyledir:

Ecel, bu kulübenin harap olmasından daha yakındır. Yâni kulübenin senin ölümünden önce yıkılmasından endişe ediyorsun. Halbuki senin daha önce ölmen muhtemeldir. Bu itibarla amelini islâh etmen bu kulübeyi islâh etmenden daha önemlidir.

Tıybî de hadisi şöyle yorumlamıştır:

Yâni bizim, yoldan geçen veyâ bir ağacın gölgesinde biraz gölgelenip yoluna devam eden yolcu gibi dünyada oluşumuz, binâ onarımı ile meşgûliyetinden daha hızlıdır.

Hadisten maksad Abdullah (Radıyallâhü anh)'ın ölümünün yaklaştığını haber vermek değildir.

٤١٦١ – حدثنا العباس بن عثمان الدمشقي . ثنا الوليد بن مسلم . ثنا عيسى بن عبد الأعلى بن أبي فروة . حدثني إسحاق بن أبي طلحة عن أنس ؛ قال : مر رسول الله ﷺ بقبة على باب رجل من الأنصار . فقال « ما هذه ؟ » قالوا : قبة بناها فلان . قال رسول الله ﷺ « كل مال يكون هكذا ، فهو وبال على صاحبه يوم القيامة » . فبلغ الأنصاري ذلك . فوضعها . فمر النبي ﷺ بعد . فلم يرها . فسأل عنها . فأخبر أنه وضعها لما بلغه عنك . فقال « يرحمه الله ! يرحمه الله ! » .

في الزوائد : في إسناده عيسى بن عبد الأعلى ، لم أر من جرحه ولا من وثقه . وباقي رجال الإسناد ثقات .
ورواه أبو داود في سننه ، بغير هذا اللفظ ، من هذا الوجه .

TERCEMESİ

4161) "... Enes *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), Ensârdan bir adamın ev kapısının üstünde (yaptırdığı) bir binanın yanından geçti ve:

Nedir bu? diye sordu. Orada bulunanlar:

Bu, falan adamın yaptığı bir binadır, dediler. Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) (de):

Böyle (gereksiz binaya harcanan) her mal kıyâmet günü sâhibi aleyhinde bir vebâldir, buyurdu. Sonra bu buyruk (ev sâhibi olan) Ensârîye ulaştı. O da binâyı (yıkıp) indirdi. Bir süre sonra Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) (tekrar) oradan geçti ve o binâyı göremedi. Bunun üzerine binaya ne olduğunu sordu. Sâhibi senin buyruğunu işittiği için binâyı (yıkıp) indirdi, diye O'na cevap verildi. O da:

Allah o adama rahmet eylesin, Allah o adama rahmet eylesin, diye duâ etti."

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Bunun senedinde İsâ bin Abdi'l-A'lâ vardır. Ben ne bunu cerheden ne de güvenilir sayan kimseyi görmedim. Senedin kalan râvîleri güvenilir zâtlardır. Ebû Dâvûd da bu hadisi başka bir ifâde ile bu cihetten rivâyet etmiştir.

٤١٦٢ – حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَىٰ . ثنا أَبُو نُعَيْمٍ . ثنا إِسْحَاقُ بْنُ سَعِيدِ بْنِ عَمْرِو بْنِ سَعِيدِ بْنِ الْعَاصِ عَنْ أَبِيهِ سَعِيدٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ؛ قَالَ : لَقَدْ رَأَيْتُنِي مَعَ رَسُولِ اللهِ ﷺ بَنَيْتُ بَيْتًا يُكِنُّنِي مِنَ الْمَطَرِ وَيُكِنُّنِي مِنَ الشَّمْسِ . مَا أَعَانَنِي عَلَيْهِ خَلْقُ اللهِ تَعَالَىٰ .

TERCEMESİ

4162) "... İbn-i Ömer *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan; Şöyle demiştir:

Ben, Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) zamanında kendimi yağmurdan ve güneşten koruyan (yâni basit) bir ev(i elimle) yaptım. O evin yapımında Allah Teâlâ'nın hiç bir yaratığı bana yardım etmedi. O çalışmam sanki gözümün önündedir."

٤١٦٣ – حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ مُوسَىٰ . ثنا شَرِيكٌ عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ عَنْ حَارِثَةَ بْنِ مُضَرِّبٍ؛ قَالَ : أَتَيْنَا خَبَّابًا نَعُودُهُ فَقَالَ : لَقَدْ طَالَ سُقْمِي . وَلَوْلَا أَنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ : « لَا تَمَنَّوُا الْمَوْتَ » لَتَمَنَّيْتُهُ . وَقَالَ « إِنَّ الْعَبْدَ لَيُؤْجَرُ فِي نَفَقَتِهِ كُلِّهَا، إِلَّا فِي التُّرَابِ » أَوْ قَالَ « فِي الْبِنَاءِ » .

TERCEMESİ

4163) "... Hârise bin Mudarrib *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Biz Habbâb (bin el-Erett) (Radıyallâhü anh)'ı hastalığı dolayısıyla ziyârete gittik. Habbâb dedi ki:

Hastalığım cidden uzadı ve eğer ben, Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'i: Ölümü temenni etmeyiniz, buyururken işitmiş olmasaydım, (hastalığın ıztırabından kurtulmak için) ölümü temenni edecektim. Kul (meşrû olan) harcamasının hepsinde muhakkak sevaplanır. Yalnız toprağa yaptığın veyâ dedi ki: Binaya yaptığı harcama hâriç."

İZAHI

E n e s (Radıyallâhü anh)'ın hadisi Zevâid nevindendir. Ancak notta da belirtildiği gibi E b û D â v û d bunun bir benzerini

Edeb kitâbının **"Bâbün Fi'l-Binâ"** bölümünde rivâyet etmiştir. Arzu edenler oraya da bakabilirler.

İbn-i Ömer (Radıyallâhü anhümâ)'nın hadisini Buhârî, **İsti'zân** kitâbının son bâbında rivâyet etmiştir. Oradaki rivâyette İbn-i Ömer (Radıyallâhü anhümâ) söz konusu evi kendi eliyle yaptığını ifâde eder. **"Yağmurdan ve güneşten koruyan"** ifâdesi ve ev yapımında başkasının yardım etmemesi durumunun belirtilmesi evin basit bir yuva olduğunu bildirmek içindir.

Habbâb (Radıyallâhü anh)'ın hadisini Tirmizî **"Ebvâbu Sıfâti'l-Kıyâme"** bölümünün sonlarında rivâyet etmiştir. Buhârî de: **"Kitâbü'l-Mardâ"** bölümünün **"Hastanın ölümü temenni etmesi"** bâbında rivâyet etmiştir. Ayrıca **Rıkak** bölümünde de rivâyet etmiştir.

HADİSTEN ÇIKAN HÜKÜMLER

1. Ölümü temenni etmek câiz değildir. Bâzı âlimlere göre mekruh, diğer bir kısım ilim ehline göre haramdır. Buhârî'nin Enes (Radıyallâhü anh)'den yukarda verilen bâbta rivâyet ettiği bir hadisin meâli de şöyledir:

Sakın herhangi biriniz başına gelen bir zarardan dolayı ölümü temenni etmesin. Şâyet böyle bir dilekte bulunma zarûreti ile karşı karşıya kalırsa şöyle duâ etsin: "Allahım! Hayat benim için hayırlı olduğu sürece beni yaşat ve ölmek benim için hayırlı olduğu zaman beni öldür."

İbn-i Hacer de bu hadisin izahı bölümünde: Selef âlimlerinden bâzıları hadisteki zararı dünya ile ilgili zarar anlamına yorumlamıştır. Şâyet âhiretle ilgili bir zarar söz konusu ise, meselâ din yönünden bir fitneye düşmekten korkuyor ise kişinin ölümü temenni etmesi bu yasağın şümûlüne girmez, diye bilgi verir.

2. Mü'min kişi meşrû yollarda yaptığı her türlü harcamadan dolayı sevap kazanır.

3. Bina yapımına yaptığı harcama kişiye sevap kazandırmaz. Bu hüküm ihtiyaç dışı olan veyâ Allah rızâsı dışında bir maksadla yapılan yapı harcamalarına mahsustur.

Bina yapımına gereksiz harcamanın tasvib edilmemesinin mutlaka bir takım hikmetleri vardır. Şu anda hatırıma gelen bir hikmet binalara yapılan gereksiz yatırımların ölü yatırım oluşudur. Büyük paraların sırf gayri menkulden kira gelirini sağlamak için harcanma-

sının pek doğru olmadığı açık bir gerçektir. Servetlerin ticaret, sanayi, tarım ve benzeri alanlarda değerlendirilmesi hem sâhibi için hem de işsiz kesime iş sahası açma bakımından kanımca daha isâbetli olur.

H a b b â b (Radıyallâhü anh)'ın hadîsinin bina ile ilgili paragrafı Müellifimizin rivâyetinde mevkûf, yâni H a b b â b'ın sözü veyâ merfû, yâni Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in hadisi olması muhtemeldir. B u h â r i'nin "Hastanın ölümü temenni etmesi" bâbındaki rivâyet mevkuftur. İ b n - i H a c e r'in beyânına göre bu paragraf T a b e r â n i'nin rivâyetinde merfûdur. Tuhfe yazarı T i r m i z i'deki rivâyeti merfû olarak açıklamıştır. T i r m i z i'deki ifâde tarzı Müellifimizin rivâyetindeki ifâde tarzının aynıdır. Tuhfe yazarı muhtemelen T a b e r â n i'deki rivâyeti esas alarak bu paragrafı merfû saymıştır. Ama ben bu yolu ihtiyat bakımından tercih etmedim. Allah en iyi bilendir.

(١٤) باب التوكل واليقين

14 — TEVEKKÜL VE YAKÎN (YÂNİ HER ŞEYİN ANCAK ALLAH'TAN OLDUĞUNA KESİN İNANMAK) BÂBI

٤١٦٤ — حدثنا حَرْمَلَة بْنُ يَحْيَىٰ. ثنا عَبْدُ اللهِ بْنُ وَهْبٍ. أَخْبَرَنِي ابْنُ لَهِيعَةَ عَنِ ابْنِ هُبَيْرَةَ، عَنْ أَبِي تَمِيمٍ الْجَيْشَانِيِّ؛ قَالَ: سَمِعْتُ عُمَرَ يَقُولُ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ «لَوْ أَنَّكُمْ تَوَكَّلْتُمْ عَلَى اللهِ حَقَّ تَوَكُّلِهِ، لَرَزَقَكُمْ كَمَا يَرْزُقُ الطَّيْرَ. تَغْدُو خِمَاصًا، وَتَرُوحُ بِطَانًا».

TERCEMESİ

4164) "... Ömer (bin el-Hattâb) *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Ben, Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'i şöyle buyururken işittim:

Eğer siz hakkıyle Allah'a tevekkül etseydiniz sabahleyin aç gidip akşamleyin tok olarak (yuvalarına) dönen kuşları rızıklandırdığı gibi sizi (de) muhakkak rızıklandırırdı."

Hârise bin Mudarrib'in Hâl Tercemesi

Hârise bin Mudarrib el-Abdî el-Kûfî, Ömer ve İbn-i Mes'ûd (R.A.)'den rivâyette bulunmuştur. Râvisi ise Ebû İshâk'tır. İbn-i Muîn ve başkaları onu güvenilir saymışlar. Sünen sâhipleri onun rivâyetlerini almışlardır. (Hulâsa, 69)

İ Z A H I

Bu hadîsi Tirmizî, Ahmed, Hâkim, Nesâî ve İbn-i Hibbân da rivâyet etmişlerdir.

Tevekkül: İtimad etmek, güvenmek ve dayanmak demektir.

Himâs:- Hamis'in çoğuludur. Hamis: Karnı aç olan demektir.

Bitân: Batinin çoğuludur.

Batîn: karnı tok ve dolu olan demektir.

Allah Teâlâ'ya hakkıyle tevekkül şöyle olur: Her şeyi yaratan, dilediğine dilediğini veren, dilediği şeyi dilediği kimseden alan ancak Allah'tır. O'ndan başka ve irâdesi dışında ne veren ne de alan vardır. Kişinin bu inançla gerekli tedbiri alıp elinden gelen gayreti göstererek ve Allah'a dayanarak rızkını ve menfaatini araması şekli Allah'a hakkıyle tevekkül edilerek yapılan çalışmadır.

Tuhfe yazarının beyânına göre el-Münâvî bu hadisin izahı bölümünde şöyle demiştir:

Yâni kuşlar sabahleyin aç karnına gidip akşam tok karnına dönerler Allah onların rızıklarını verir. Şu halde rızkı veren çalışma değil, Allah'tır. Şu halde hadis, tevekkülün tembel durmak ve boş gezmez olmadığına, bilakis rızık yollarına baş vurmanın gerekliliğine işâret eder. Çünkü kuşlar çalışmak, gayret göstermek ve aramakla rızıklanırlar. Bunun içindir ki Ahmed demiş ki, hadiste çalışmayı bırakmaya delâlet eden bir yön yoktur. Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) şunu buyurmak istemiştir: Eğer onlar gidiş gelişlerinde, yaptıkları işlerde Allah'a tevekkül etseydi ve her hayır ile iyiliğin ancak Allah'ın elinde olduğunu kesinlikle bilseydi, kuşlar gibi bol rızıkla ve sâlimen döneceklerdi. Fakat onlar, güçlerine ve çalışmalarına güvenip dayandılar. Bu ise tevekkül prensibine ters düşer.

Eş-Şeyh Ebû Hâmid de: Tevekkülün mânâsının bedenle çalışmayı bırakmak, kalb ile tedbîri terketmek ve atılan çaput gibi yere yığılıp kalmak, olduğu sanılır. Bu ancak câhillerin zannıdır. Çünkü böyle tembel durup beklemek dînen haramdır. Diğer taraftan din, tevekkülü övmüştür. Dinin haram kıldığı bir şeyi övmesi nasıl düşünülebilir, demiştir.

İmâm Ebû Kâsım el-Kuşeyrî de: Tevekkülün yeri kalbtir. Kul rızkın ancak Allah tarafından verildiğine kesinlikle inandıktan sonra bedenen çalışması, gayret etmesi kalbte beslediği tevekkül inancına aykırı olmaz. Kul bir işte başarılı olursa, bunun Allah'ın yardım ve keremiyle olduğuna ve başarısız olursa bunun da ilâhî takdir olduğuna inanmalıdır, demiştir.

٤١٦٥ - حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة ثنا أبو معاوية عن الأعمش، عن سلام (ابن شرحبيل)، أبي شرحبيل، عن حبة وسواء، ابني خالد؛ قالا: دخلنا على النبي ﷺ وهو يعالج شيئاً. فأعناه عليه. فقال «لا تيأسا من الرزق ما تهززت رءوسكما. فإن الإنسان تلده أمه أحمر، ليس عليه قشر. ثم يرزقه الله عز وجل».

في الزوائد: إسناده صحيح. وسلام بن شرحبيل، ذكره ابن حبان في الثقات. ولم أر من تكلم فيه. وباقي رجال الإسناد ثقات.

TERCEMESİ

4165) "... Hâlid'in oğulları Habbe ve Sevâ' *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan; Şöyle demişlerdir:

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) bir şeyi tâmir etmekle meşgul iken onun yanına girdik. Biz de o işte O'na yardım ettik. Sonra bize şöyle buyurdu:

Başlarınız hareket ettiği (yâni yaşadığınız) sürece rızıktan ümitsiz olmayınız. Çünkü şüphesiz insanı kırmızı ve üstünde hiç bir elbise olmıyarak annesi doğurur. Sonra Allah Azze ve Celle onu rızıklandırır."

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Bunun senedi sahihtir. Râvi Sellâm bin Şurahbil'i, İbn-i Hibbân güvenilir râviler arasında anmıştır. Ben onun hakkında konuşan kimseyi görmedim. Senedin kalan râvileri güvenilir zâtlardır.

İZAHI

Hadiste geçen "Kışr" kelimesi elbise mânâsına yorumlanabildiği gibi kabuk mânâsına da yorumlanabilir. Yâni bebek doğduğunda çıplak olarak doğar, sonra Allah ona elbise verir. Kışr, kabuk mânâsına yorumlandığı zaman mânâ şöyle olur: Bebek doğduğunda derisi çok zayıf olduğu için derisiz et parçası gibidir. Sonra Allah kabuğunu, yâni derisini kuvvetlendirir.

Habbe ve Sevâ (R.A.)'ın Hâl Tercemeleri

Habbe bin Hâlid el-Esedî (R.A.), sahâbîdir. Hadisi vardır. Râvisi Sellâm bin Şurahbil'dir. Onun hadisini Buhârî, el-Edebü'l-Müfred'de ve İbn-i Mâceh rivâyet etmişler. (Hulâsa, 70)

Sevâ' bin Hâlid (R.A.) de sahâbîdir. Hadisi vardır. Râvisi Sellâm bin Şurahbil'dir. Hadisini Buhârî, el-Edebü'l-Müfred'de ve İbn-i Mâceh rivâyet etmişlerdir. (Hulâsa, 158)

Bu iki sahâbînin kardeş oldukları hadisten anlaşılır. Sindî'nin naklen beyânına göre Sevâ (R.A.)'ın bundan başka hadisi yoktur.

٤١٦٦ – حدثنا إسحاق بن منصور. أنبأنا أبو شعيب، صالح بن رزيق العطار:
ثنا سعيد بن عبد الرحمن الجمحي، عن موسى بن علي بن رباح، عن أبيه، عن عمرو بن العاص؛
قال: قال رسول الله ﷺ « إن من قلب ابن آدم، بكل واد، شعبة. فمن اتبع قلبه
الشعب كلها، لم يبال الله بأي واد أهلكه. ومن توكل على الله كفاه التشعب ».

في الزوائد: إسناده ضعيف. وصالح بن رزيق ليس له إلا هذا الحديث. قال في الميزان: حديثه منكر.

TERCEMESİ

4166) "... Amr bin el-Âs *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

Şüphesiz her derede Âdem oğlunun kalbinden bir parça (yâni kalbin rağbet edilen her şeyle bir ilişkisi) bulunur. Artık kimin kalbi o parçaların hepsine uyarsa (yâni tüm arzulara peşkeş olursa) Allah o kimseyi hangi derede (yâni arzu peşinde) helâk ettiğine iltifat etmez (bakmaz). Kim de Allah'a tevekkül ederse, kalbinin dağınıklığı(nı önlemek) için o kimseye Allah yeterdir."

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Bunun senedi zayıftır. Sâlih bin Rüzayk'ın bundan başka hadisi yoktur. El-Mîzân'da bunun hadisinin münker olduğu bildirilmiştir.

٤١٦٧ – حدثنا محمد بن طريف. ثنا أبو معاوية عن الأعمش، عن أبي سفيان،
عن جابر؛ قال: سمعت رسول الله ﷺ يقول « لا يموتن أحد منكم إلا وهو يحسن
الظن بالله »

TERCEMESİ

4167) "... Câbir (bin Abdillah) *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

Sakın sizden herhangi bir kimse Allah hakkında güzel zan (yâni bağışlama ümidi) beslemekten başka bir halde ölmesin."

İZAHI

Bu hadisi M ü s l i m "Kitâbü'l-Cenne"de, E b û D â v û d da "Kitâbü'l-Cenâiz"de rivâyet etmişlerdir.

Hadisten maksad ölüm döşeğine düşen mü'minin Allah'ın rahmet ve mağfiretine kuvvetle ümid bağlamasıdır. Bilindiği gibi mü'min sağlığında hem Allah'ın rahmetinden ümidini kesmeyecek, hem de Allah'ın azâbından korkacak ve azâbı gerektiren fenalıklardan kaçınmaya dâima gayret edecektir. Bunun için deniliyor ki: Mü'min korku ile ümit arasında olacaktır. Ölüm döşeğinde ise ümit tarafı, korku tarafına ağır basmalıdır. Bu da Allah'ın kerem ve mağfiretine dâir âyetleri ve hadisleri okuyup düşünmek, mü'minler için vaad edilen ilâhi mükâfatları hatırlamakla gerçekleşir. Nitekim Allah (Azze ve Celle) bir kudsî hadiste meâlen: **"Ben kulumun benim hakkımdaki zannının yanındayım. Artık benim hakkımda dilediğini zannetsin"** buyurmuştur.

N e v e v i bu yorumu **Şerhü'l-Mühezzeb'te beyân ettikten sonra**: Hadisin doğru mânâsı budur. Âlimlerin cumhûru böyle yorumlamıştır. H a t t â b î ise âlimlerden ayrılarak şu yorumda bulunmuştur: Yâni **"Amellerini güzelleştiriniz ki Rabb'iniz hakkındaki zannınız da güzelleşsin."** Çünkü ameli güzel olanın zannı da güzel olur ve ameli kötü olanın zannı da kötü olur, diye bilgi vermiştir.

R â f i î de: Bu hadisten maksad, tevbe etmeye ve zulümlere son vermeye teşvik olabilir. Çünkü kul tevbe edip haksızlıklara son verince zannı iyi olur ve ilâhî rahmet umar.

٤١٦٨ — حدّثنا مُحَمَّدُ بْنُ الصَّبَّاحِ . أَنْبَأَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ عَنِ ابْنِ عَجْلَانَ ، عَنِ الْأَعْرَجِ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ، يَبْلُغُ بِهِ النَّبِيَّ ﷺ : قَالَ « الْمُؤْمِنُ الْقَوِيُّ خَيْرٌ وَأَحَبُّ إِلَى اللهِ مِنَ الْمُؤْمِنِ الضَّعِيفِ . وَفِي كُلٍّ خَيْرٌ . احْرِصْ عَلَى مَا يَنْفَعُكَ . وَلَا تَعْجِزْ . فَإِنْ غَلَبَكَ أَمْرٌ ، فَقُلْ : قَدَرُ اللهِ وَمَا شَاءَ فَعَلَ . وَإِيَّاكَ وَاللَّوْ . فَإِنَّ اللَّوْ تَفْتَحُ عَمَلَ الشَّيْطَانِ » .

T E R C E M E S İ

4168) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Peygamber *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur:

Kuvvetli mü'min zayıf mü'minden daha hayırlı ve Allah'a daha sevimlidir. Her ikisinde de hayır vardır. Sana menfaatı olan (ibâdet ve mükâfatı gibi) şeylere düşkün ol ve (bu hususta) gevşeklik gösterme. Şâyet bir iş seni yenerse "Allah'ın takdiridir ve O, dilediğini ya-

par, de. Lev (= şunu yapsaydım, böyle olsaydı sözün) den iyice sakın. Çünkü Lev (= şunu yapsaydım, böyle olsaydı kelimesi), şeytân işine (ve vesvesesine) yol açar (= Kadere karşı gelmek düşüncesini kalbe sokar)."

İ Z A H I

Bu hadîs çok az bir değişiklikle ve başka bir senedle 79 numarada geçti. Gerekli bilgi orada verildiği için ona ilâve edilecek bir husus yoktur. Hadis metnindeki değişiklik pek az olduğu için belirtmeye gerek görmüyorum. Bu itibarla oraya bakılmalıdır.

(١٥) باب الحكمة

15 — HİKMET BÂBI

Hikmet: Çeşitli mânâlara gelir ve ilim adamları tarafından müteaddid şekillerde târif edilmiştir. Bu bâbta rivâyet edilen hadîslerin konusu ve anlamı dikkate alınarak şöyle târif edilmesi uygun olur: Nasihat edici, fazîlet ve meziyetlere dâvet edici, kötülüklerden sakındırıcı veyâ bunlara benzer ilâhî rızâya götürücü her söze Hikmet denilir. Bâzı ilim adamları hikmeti ilim ve bilgi diye târif etmişler ise de yukardaki târife göre hikmet ilmin bir bölümünü teşkil eder. Yâni her ilim hikmet sayılamaz fakat her hikmet ilim sayılır.

166. hadisin izahında da Hikmet'in bâzı târifleri nakledilmiştir.

٤١٦٩ — حدثنا عبد الرحمن بن عبد الوهاب . ثنا عبد الله بن نمير عن إبراهيم ابن الفضل ، عن سعيد المقبري ، عن أبي هريرة ؛ قال : قال رسول الله ﷺ « الكلمة الحكمة ضالة المؤمن . حيثما وجدها ، فهو أحق بها » .

T E R C E M E S İ

4169) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

Hikmetli söz, mü'minin yitiği (gibi)dir. Onu nerede bulursa almaya en çok hak sâhibidir."

İ Z A H I

Dalle: Kaybolan mala denilir. Daha çok, yitik olan büyük baş veyâ küçük baş hayvan hakkında kullanılır. Kişi yitik malını şiddetle

sıkı aramaya koyulduğu için hikmetli söz yitik mala benzetilmiştir. Yâni mü'min kişi hikmetli söz peşinde koşmalı, aramalı ve bulduğunda herkesten ziyâde elde etmeye çalışmalıdır. Hadisin: "Nerede bulursa" ifâdesi, hikmetli sözün sâhibine bakılmaksızın, sözün kapılmasının önemine işâret eder. A r a p l a r arasında kullanılan şöyle bir ata sözü vardır: Söylediği söze bak ve söyleyene bakma.

Şu noktayı da belirteyim: Bilindiği gibi bir çok mü'min hikmetli sözlere pek önem vermez. Halbuki bu hadis hikmetli sözün mü'min kişinin yitik malı gibi olduğunu ve dolayısıyla önemle arayıp bulmasını bildirir. Bu itibarla bir yoruma göre bu hadisin hükmü şuurlu ve olgun imâna sâhip kimselere âittir. Yâni bu nevi mü'minler hikmetli sözleri yitik malı gibi arar ve bulduğu yerde herkesten önce alır.

Diğer bir yoruma göre hadis, teşvik mâhiyetindedir. Yâni mü'min kişi hikmetli sözü yitik malı gibi önemle aramalı ve bulduğu yerde herkesten fazla hak sâhibi sıfatıyla almalıdır.

T i r m i z i bu hadisi İlim kitâbının son bâbında rivâyet ederek seneddeki râvi İ b r â h i m b i n e l - F a d l e l - M a h z û m i'nin zayıf olduğunu söylemiştir. Tuhfe yazarı bu hadisin başka yorumlarını beyân etmekte ise de buraya aktarmaya gerek görmedim. Ancak şunu belirteyim. Oradaki bir yoruma göre kasdedilen mânâ şöyledir: Hakim, yâni hikmetli sözlere düşkün kişi hikmetli sözleri aramalıdır ve bulduğu zaman alıp onunla amel etmeli, uygulamaya koymalı ve ona uymalıdır. Yâni hikmetli sözü sırf öğrenmekle yetinmek bir anlam taşımaz. Mühim olan husus o sözün gereğini yapmaktır.

٤١٧٠ – حدّثنا العبّاسُ بنُ عبدِ العظيمِ العنبريُّ. ثنا صفوانُ بنُ عيسى عن عبدِ اللهِ ابنِ سعيدِ بنِ أبي هندٍ، عن أبيهِ؛ قال: سمعتُ ابنَ عباسٍ يقولُ: قال رسولُ اللهِ ﷺ «نعمتانِ مغبونٌ فيهما كثيرٌ من الناسِ: الصحّةُ والفراغ».

TERCEMESİ

4170) "... İbn-i Abbâs *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre; Resûluliah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

İki nîmet vardır ki çok insanlar bu nimetler(i kullanma işin)de aldanmıştır: Sıhhat (yâni insan sağlığı) ve boş vakit."

İZAHI

Bu hadisi B u h â r i ve T i r m i z i de rivâyet etmişlerdir. Hadiste geçen "Mağbûn" kelimesi "Ğabn" masdarından alınmadır.

Ğabn ise bir malı gerçek değerinin birkaç katı ile satın almak veyâ değerinin çok altında bir fiatla satmak sebebiyle alışverişte aldanmaktır. Beden ve ruh sağlığı nimeti ile boş zaman, müsâid vakit nimeti elde eden bir kimse fırsatı ganimet bilerek âhiret mutluluğu için çalışması gerekirken bunu yapmazsa, alışverişte aldanmış kimseye benzer.

Hadîsten maksad şudur:

Çok kimseler sağlık ve boş zaman nimetlerini iyi değerlendirmiyor, onlardan gereği gibi yararlanmıyor ve yersiz kullanıyor. Dolayısıyla bu nimetler bu tip insanlar için nimet olmaktan çıkıp mânevî vebal hâline gelmiş olur.

Tuhfe yazarı bu hadisin izahı bölümünde özetle şöyle der:

Hadîsten kasdedilen mânâ şudur: Çok kimseler bu iki nimetin kıymetini bilmez, onlardan gereği gibi yararlanmaz. Çünkü bu iki nimeti fırsat bilip âhiretleri için gerekli hazırlığı yapmazlar. Sonra ömürleri tükenince pişmanlık duyarlar ama pişmanlığın hiç bir faydası olmaz.

٤١٧١ – حدثنا مُحَمَّدُ بْنُ زِيَادٍ . ثنا الْفُضَيْلُ بْنُ سُلَيْمَانَ . ثنا عَبْدُ اللهِ بْنُ عُثْمَانَ ابْنِ خُثَيْمٍ . حَدَّثَنِي عُثْمَانُ بْنُ جُبَيْرٍ ، مَوْلَى أَبِي أَيُّوبَ ، عَنْ أَبِي أَيُّوبَ ؛ قَالَ : جَاءَ رَجُلٌ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ ، فَقَالَ : يَا رَسُولَ اللهِ ! عَلِّمْنِي وَأَوْجِزْ قَالَ « إِذَا قُمْتَ فِي صَلَاتِكَ ، فَصَلِّ صَلَاةَ مُوَدِّعٍ . وَلَا تَكَلَّمْ بِكَلَامٍ تَعْتَذِرُ مِنْهُ . وَأَجْمِعِ الْيَأْسَ عَمَّا فِي أَيْدِي النَّاسِ » .

في الزوائد: إسناده ضعيف وعثمان بن جبير ، قال الذهبي في الطبقات: مجهول. وذكره ابن حبان في الثقات. وقال البخاري وأبو حاتم: روى عن أبيه عن جده عن أبي أيوب. قلت: لكن كون الحديث من أوجز الكلمات وأجمعها للحكمة ، يدل على قربه للثبوت . فليتأمل .

TERCEMESİ

4171) "... Ebû Eyyûb (el-Ensârî) *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Bir adam Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'**in yanına gelerek:**

Yâ Resûlallah! Bana (faydalı şeyi) **öğret ve özlü söyle, dedi. Resûl-i Ekrem** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) (**de adama**):

Namazına durduğun zaman vedâ edenin namazı gibi namaz kıl, özür dilemeni gerektiren bir sözü konuşma ve insanların ellerindeki (dünyalık) şeylerden ümidini kesmeye azım ve karar ver, buyurdu."

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Bunun senedi zayıftır. Râvi Osmân bin Cübeyr'in mechûl olduğunu Zehebi, Tabakat'ta söylemiştir. İbn-i Hibbân ise onu güvenilirlerden saymıştır. Buhâri ve Ebû Hâtem de: O, babasından, dedesi aracılığıyla Ebû Eyyûb (R.A.)'den rivâyette bulunmuş, demişler. Ben derim ki: Hadisin, sözlerin en vecizlerinden ve hikmeti en iyi şekilde toplayıcı olması onun sâbit olmasına yakınlığına delâlet eder. Bu açıdan düşünülmelidir.

İZAHI

Zevâid nevinden olan bu hadiste geçen "Evciz" fiilini "Özlü söyle" diye terceme ettim. Bu cümle iki şekilde yorumlanabilir:

Birincisi: Buyuracağın şeyi bellemenin kolay olması için işin özetini söylemekle yetin.

İkincisi: İstenen bilgiyi veciz sözle ver.

Veciz: Mânâsı çok olup kelimeleri az olan söze denilir.

Hadisin "... Vedâ edenin namazı" ifâdesinden maksad, dünyadan ayrılmak üzere bulunan mü'minin kıldığı son namaz, olabilir. Yâni sanki sen son namazını kılıyorsun. Bu itibarla namazını dikkatli, huzurlu, mânevi zevk ve iştiyakla, huşû içinde kıl.

Bu ifâdeden maksad şu olabilir: Namaza durduğun zaman bütün dünyayı hatırından çıkart, tam anlamıyla Allah'a yönel, O'nun huzûrunda olduğunu bir an bile unutma. Böylece dünyaya vedâ etmiş gibi ol.

٤١٧٢ – حدثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ . ثنا الْحَسَنُ بْنُ مُوسَى عَنْ حَمَّادِ بْنِ سَلَمَةَ ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ زَيْدٍ ، عَنْ أَوْسِ بْنِ خَالِدٍ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ؛ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « مَثَلُ الَّذِي يَجْلِسُ يَسْمَعُ الْحِكْمَةَ ، ثُمَّ لَا يُحَدِّثُ عَنْ صَاحِبِهِ إِلَّا بِشَرِّ مَا يَسْمَعُ ، كَمَثَلِ رَجُلٍ أَتَى رَاعِيًا ، فَقَالَ : يَا رَاعِي ! أَجْزِرْنِي شَاةً مِنْ غَنَمِكَ . قَالَ : اذْهَبْ فَخُذْ بِأُذُنِ خَيْرِهَا . فَذَهَبَ فَأَخَذَ بِأُذُنِ كَلْبِ الْغَنَمِ »

قَالَ أَبُو الْحَسَنِ بْنُ سَلَمَةَ : ثنا إِسْمَاعِيلُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ . ثنا مُوسَى . ثنا حَمَّادٌ . فَذَكَرَ نَحْوَهُ . وَقَالَ فِيهِ « بِأُذُنِ خَيْرِهَا شَاةً » .

في الزوائد: هذا إسناده ضعيف من الطرفين (الطريقين) لأن مدار الإسناد على علي بن زيد بن جدعان، وهو ضعيف.

TERCEMESİ

4172) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir :

(Bir yerde) oturup hikmetli konuşmayı dinledikten sonra (konuşmacı) arkadaşından işittiği (sözlerin) yalnız şer (yâni yanılma, unutma veyâ dil sürçmesi eseri) olanı anlatan kişinin durumu şu adamın durumuna benzer ki, bir çobanın yanına varır ve: Ey çoban! Bana koyunlarından kesilmeye elverişli (semiz) bir koyun ver, diye talebte bulunur. Çoban (da) : Git de koyunların en iyisinin kulağından tut (götür), der. Bunun üzerine adam gidip sürünün köpeğinin kulağından tutar.

Bu hadîsin mislini ... senediyle Ebü'l-Hasan bin Seleme de bize rivâyet etti. Şu farkla ki râvi bu senedle rivâyet ettiği hadis metninde; بِأُذُنِ خَيْرِهَا شَاةً = "Sürünün en iyi koyununun kulağından" ifâdesini söyledi. (Yâni "şât = Koyun" kelimesini ilâve etti ki bu kelime ilk rivâyette yoktur.)."

Not : Zevâid'de şöyle denilmiştir : Bu hadisin senedi iki taraftan (yollardan) zayıftır. Çünkü senedin dönüm noktası râvi Ali bin Zeyd bin Ced'ân'dır. Bu râvi ise zayıftır. (Her iki sened bu râvide birleşir).

(١٦) باب البراءة من الكبر والتواضع

16 — KİBİRDEN UZAK DURMAK VE TEVÂZU (ALÇAK GÖNÜLLÜ OLMAK) BÂBI

Kibir : Kişinin kendisini insanlardan üstün görmesi, onları küçük ve hakir sayması, hak olan şeyi kabul etmemesidir.

Tevâzu : Kibirin karşıtıdır. El-Azizi, Tevâzu'u şöyle târif etmiştir : Tevâzu : Hak olan şeyi kabul etmek, hakka teslim olmak ve bu konu için hâkim tarafından verilecek hükmü beklememektir. Bir kavle göre Tevâzu : Halka karşı alçak gönüllü olmaktır. Diğer bir kavle göre ise büyük, küçük demeden herhangi bir kimse tarafından gelme hak şeyi kabul etmektir.

٤١٧٣ – حدثنا سُوَيْدُ بْنُ سَعِيدٍ . ثنا عَلِيُّ بْنُ مُسْهِرٍ . ح وَحَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مَيْمُونٍ

الرَّقِّيُّ . ثنا سَعِيدُ بْنُ مَسْلَمَةَ ، جَمِيعًا عَنِ الْأَعْمَشِ ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ عَنْ عَلْقَمَةَ ، عَنْ عَبْدِ اللهِ ؛

قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ مَنْ كَانَ فِي قَلْبِهِ مِثْقَالُ حَبَّةٍ مِنْ خَرْدَلٍ مِنْ

كِبْرٍ . وَلَا يَدْخُلُ النَّارَ مَنْ كَانَ فِي قَلْبِهِ مِثْقَالُ حَبَّةٍ مِنْ خَرْدَلٍ مِنْ إِيمَانٍ .

TERCEMESİ

4173) "... Abdullah (bin Mes'ûd) *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyih ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

Kalbinde hardal danesi ağırlığı kadar kibir bulunan kimse cennete girmiyecek ve kalbinde hardal danesi ağırlığı kadar imân bulunan kimse (ebedi) ateşe girmiyecektir."

İZAHI

Bu hadisi Müslim, Tirmizi ve Ebû Dâvûd da rivâyet etmişlerdir. Müellifimizin süneninde aynı hadîs 59 numarada da geçti. Şu farkla ki hadisin birinci paragrafında geçen **"Habbe = Dane"** kelimesi yerine orada **"Zerre"** kelimesi bulunur. Bu değişiklik mânâyı etkilemez. Çünkü bu iki kelime ile kasdedilen mânâ en az miktar, demektir.

Hadisin mânâsı ile ilgili gerekli bilgi orada verildiği için tekrarlamaya gerek görmüyorum. Ancak şu noktayı belirtmek isterim:

Müellifimizin bu hadisi bu bâbta rivâyet etmesi, hadiste geçen **"Kibir"** kelimesini bâbın girişinde târif ettiğim şekilde yorumladığına delîl sayılabilir. Çünkü kibir bu mânâya geldiği gibi, imân etmeye tenezzül etmemek, küfürde israr etmek ve hakka karşı eğilmemek mânâsına da gelebilir. Nitekim Hattâbi'nin bir yorumuna göre bu hadîsteki Kibir'inden maksad imân etmeye tenezzül etmemek, imânsızlıkta israr etmektir. Fakat Nevevi bu yoruma karşı çıkarak: Kibir kelimesi bilinen meşhur mânâsında kullanılmıştır. O da kişinin kendisini halktan üstün görmesi, insanları küçük ve hakir sayması ve hak olan şeyi kabul etmemesidir. Hadîsin açık olan yorumu da Kâdı Iyâz ile muhakkak âlimlerin dediği gibi kibirli kişilerin kibir günahına âit cezâyı çekmeden cennete girmemeleridir. Ancak cezâlandırılması veyâ bağışlanması Allah'ın dilemesine bağlıdır. Allah dilerse o kişiyi cezâlandırmadan cennete kavuşturur. Dilerse cezâsını verir ve cezâ bitince cennete sokar, der.

٤١٧٤ – حدّثنا هَنَّادُ بْنُ السَّرِيِّ . ثنا أَبُو الأَحْوَصِ عَنْ عَطَاءِ بْنِ السَّائِبِ ، عَنِ الأَغَرِّ ، أَبِي مُسْلِمٍ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ؛ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « يَقُولُ اللهُ سُبْحَانَهُ : الْكِبْرِيَاءُ رِدَائِي وَالْعَظَمَةُ إِزَارِي . مَنْ نَازَعَنِي وَاحِدًا مِنْهُمَا ، أَلْقَيْتُهُ فِي جَهَنَّمَ » .

TERCEMESİ

4174) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

Allah Sübhânehu buyuruyor ki: Büyüklük ve azamet bana mahsus sıfatlarımdır. Kim bu iki sıfattan birisinde (bile) benimle nizâlaşırsa (yâni bu sıfatları kısmen de olsa takınmaya kalkışırsa) o kimseyi cehenneme atarım."

İZAHI

Bu hadîsi Ebû Dâvûd, **Kitâbü'l-Libâs'ta "Kibir hakkında gelen hadîsler bâbı"nda** rivâyet etmiştir. İbn-i Hibbân da bu hadîsi rivâyet etmiş, ayrıca Müslim bunun benzerini Ebû Hüreyre (Radıyallâhü anh) ile Ebû Said-i Hudrî (Radıyallâhü anh)'ın hadîsi olarak rivâyet etmiştir.

Ridâ: Bedenin belden yukarı kısmı için kullanılan elbisedir. **İzâr** da bedenin belden aşağı kısmı için kullanılan elbisedir. Allah Teâlâ bu hadiste **"Kibriyâ benim ridâ'ımdır ve azamet benim izârımdır"** buyurmaktadır. Tabiî Allah Teâlâ giysiden pâk ve nezihtir. O'nun hakkında böyle bir şey de düşünülemez. Çünkü O, bir cisim değildir. **Avnü'l-Mabûd** yazarının beyânına göre Hattâbî bu cümleyi açıklarken özetle şöyle demiştir:

Bu cümlelerin mânâsı şudur: Kibriyâ, yâni büyüklük ve azamet Allah Sübhânehu'ya mahsus iki sıfattır. Hiç bir kimse bu iki sıfatta Allah'a ortak olamaz ve hiç bir yaratığa bu sıfatları takınmaya kalkışması yakışmaz. Çünkü yaratığın şaşmaz ve kaçınılmaz sıfatı alçak gönüllülük ve küçüklüktür. Ridâ ve İzâr denilen giysi bir misâl olarak kullanılmıştır. Yâni bir insanın üstündeki elbiseye aynı anda bir başkasının bürünmesi, böylece ortak olması nasıl düşünülemiyor ise Allah'a mahsus bu iki sıfatta başka bir varlığın ortaklık taslaması da düşünülemez.

Sindî de bu hadîsin izahı bölümünde özetle şöyle der: Hadisten maksad şudur: Bir insanın elbisesine başkasının ortak olması nasıl düşünülmüyorsa, Allah'ın bu iki sıfatına da başkasının ortak olması, bu sıfatların başkası hakkında kullanılması veyâ başkasının bu sıfatları taşıması düşünülemez. Bilindiği gibi Allah'ın **Rahmet** ve **Kerem** sıfatları mecâzi anlamda başkaları hakkında kullanılabilir. Meselâ falan adam merhametlidir, filân kişi kerem sâhibidir, denilir. Fakat **Kibriyâ** ve **Azamet** sıfatları böyle değildir. Mecâzi anlamda da olsa başkaları bu sıfatları takınamaz. Hadisin zâhirine göre **Kibriyâ** ve **Azamet** kelimelerinin mânâları arasında bir fark vardır. Bu iki kelimenin mânâları arasında bir farkın olmadığı lügat kitablarından anlaşılmaktadır. Bu itibarla bu kelimelerin mânâları arasında bir farkın bulunup bulunmadığı husûsunda ilim adamlarının bâzısı duraklamış, bir şey söylememeyi ve görüş beyân etmemeyi tercih etmiştir. Diğer bir kısım âlimler şu farkın bulunduğunu söylemişlerdir:

Kibriyâ: Allah Teâlâ'nın büyüklüğü yaratıklar tarafından takdir edilsin edilmesin, bilinsin veyâ bilinmesin O'nun haddi zâtında büyük olmasıdır. **Azamet** ise yaratıkların O'nun büyüklüğünü takdir ve kabul etmiş olmasıdır. Bu duruma göre **Kibriyâ**, zâtî bir sıfat mâhiyetindedir, izâfî değildir ve **Azamet** sıfatından daha yüksektir. Çünkü **Azamet** sıfatı izâfidir, yâni yaratıkların takdir ve kabulü ile ilgisi bulunan bir sıfattır. Bu nedenledir ki **Kibriyâ**, bedenin üst kısmına giyilen **Ridâ'ya** benzetilmiş, **Azamet** de bedenin alt kısmını örten **İzâr'a** benzetilmiştir.

٤١٧٥ – حدثنا عَبْدُ اللهِ بْنُ سَعِيدٍ وهارُونُ بْنُ إِسْحَاقَ : قَالَا : ثنا عَبْدُ الرَّحْمٰنِ الْمُحَارِبِيُّ ، عَنْ عَطَاءِ بْنِ السَّائِبِ ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ؛ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « يَقُولُ اللهُ سُبْحَانَهُ : الْكِبْرِيَاءُ رِدَائِي وَالْعَظَمَةُ إِزَارِي . فَمَنْ نَازَعَنِي وَاحِدًا مِنْهُمَا ، أَلْقَيْتُهُ فِي النَّارِ » .

في الزوائد : رجاله ثقات . إلا أن عطاء بن السائب اختلط . والمحاربي ، هل روى عنه قبل الاختلاط أو بعده ؟

TERCEMESİ

4175) "... İbn-i Abbâs *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

Allah Sübhânehu buyuruyor ki: Kibriyâ, benim rıdâımdır. Azamet de benim izârımdır. (yâni bana mahsus sıfatlarımdır). **Kim bu iki sıfattan birisinde (bile) benimle nizâlaşırsa (yâni bu sıfatları kısmen de olsa takınmaya kalkışırsa) o kimseyi ateşe atarım."**

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Bunun râvileri güvenilir zâtlardır. Fakat şu var ki, râvi Atâ bin es-Sâib'in hâfızası son zamanlarında bozulmuştu. Râvisi el-Muhâribi, ondan bu hâlinden önce mi, sonra mı rivâyet etti?

٤١٧٦ – حَدَّثَنَا حَرْمَلَةُ بْنُ يَحْيَىٰ . ثنا ابْنُ وَهْبٍ . أَخْبَرَنِي عَمْرُو بْنُ الْحٰرِثِ ؛ أَنَّ دَرَّاجًا حَدَّثَهُ عَنْ أَبِي الْهَيْثَمِ ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ، عَنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ قَالَ «مَنْ يَتَوَاضَعْ لِلهِ، سُبْحَانَهُ ، دَرَجَةً ، يَرْفَعْهُ اللهُ بِهِ دَرَجَةً . وَمَنْ يَتَكَبَّرْ عَلَى اللهِ دَرَجَةً ، يَضَعْهُ اللهُ بِهِ دَرَجَةً . حَتَّى يَجْعَلَهُ فِي أَسْفَلِ السَّافِلِينَ» .

في الزوائد: هذا إسناده ضعيف. ودراج بن سمعان أبو السمح المصري، وإن وثقه ابن معين، فقد قال أبو داود وغيره: مستقيم، إلا ما كان عن أبي الهيثم. وقال ابن عدي: عامة أحاديث دراج مما يتابع عليه. وضعفه أبو حاتم والنسائي والدارقطني .

TERCEMESİ

4176) "... Ebû Saîd(-i Hudrî) *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

Kim Allah Sübhânehu (rızâsı) için bir derece tevâzu (alçak gönüllülük) ederse Allah o kimseyi buna karşılık olarak bir derece yükseltir. Kim de Allah (rızâsı) hilâfına bir derece kibirlenirse Allah bu kimseyi kibirlenmesine karşılık olarak bir derece alçaltır ki, nihâyet onu aşağıların en aşağısında kılsın."

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Bunun senedi zayıftır. Râvi Derrâc bin Sem'ân Ebü's-Semh el-Mısri'yi İbn-i Muin güvenilir saymış ise de Ebû Dâvûd ve başkası onun Ebü'l-Heysem'den olan rivâyeti dışında kalan rivâyetlerinin doğru olduğunu söylemişler. İbn-i Adi de: Derrâc'ın bütün hadisleri, başka rivâyetlerle te'yid edilen hadislerdendir, demiştir. Ebû Hâtem, Nesâî ve Dârekutnî de onu zayıf saymışlardır.

٤١٧٧ – حَدَّثَنَا نَصْرُ بْنُ عَلِيٍّ . ثنا عَبْدُ الصَّمَدِ وَسَلْمُ بْنُ قُتَيْبَةَ ؛ قَالَا : ثنا شُعْبَةُ عَنْ عَلِيِّ بْنِ زَيْدٍ ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ ؛ قَالَ : إِنْ كَانَتِ الْأَمَةُ مِنْ أَهْلِ الْمَدِينَةِ لَتَأْخُذُ

بِيَدِ رَسُولِ اللهِ ﷺ، فَمَا يَنْزِعُ يَدَهُ مِنْ يَدِهَا حَتَّى تَذْهَبَ بِهِ حَيْثُ شَاءَتْ مِنَ الْمَدِينَةِ، فِي حَاجَتِهَا.

في الزوائد : في إسناده علي بن زيد بن جدعان ، ضعيف .

TERCEMESİ

4177) "... Enes bin Mâlik *(Radıyallâhü anh)*'den: Şöyle demiştir:

Şüphesiz, Medine halkından câriye (durumundaki **yaşlı kadın bi**le) **Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)**'in elinden tutar ve kendi ihtiyacı - işi için istediği Medine'nin her hangi bir semtine götürünceye kadar Resûl-i Ekrem** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **mübârek elini** (yaşlı) **kadının elinden çekip çıkarmazdı** (yâni bu derece üstün tevâzu gösterirdi)."

Not : Zevâid'de şöyle denilmiştir : Bunun senedinde Ali bin Zeyd bin Ced'ân bulunur. Bu râvi zayıftır.

٤١٧٨ — حدثنا عَمْرُو بْنُ رَافِعٍ . ثنا جَرِيرٌ عَنْ مُسْلِمٍ الأَعْوَرِ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ؛ قَالَ : كَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ يَعُودُ الْمَرِيضَ ، وَيُشَيِّعُ الْجِنَازَةَ ، وَيُجِيبُ دَعْوَةَ الْمَمْلُوكِ ، وَيَرْكَبُ الْحِمَارَ وَكَانَ ، يَوْمَ قُرَيْظَةَ وَالنَّضِيرِ ، عَلَى حِمَارٍ وَيَوْمَ خَيْبَرَ ، عَلَى حِمَارٍ مَخْطُومٍ بِرَسَنٍ مِنْ لِيفٍ . وَتَحْتَهُ إِكَافٌ مِنْ لِيفٍ » .

TERCEMESİ

4178) "... Enes bin Mâlik *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), **hastayı ziyâret eder, cenâzeyi tâkip eder, kölenin dâvetine icâbet eder ve merkebe binerdi. O, Kurayza ve Nadir** (savaş) **günü bir merkeb üstünde idi. Hayber** (savaş) **günü de burnuna hurma yaprağından yapılma bir yuların takılı bulunduğu bir merkeb üstünde idi ve altında hurma yaprağından mâmul** (yâni sert - kaba) **bir semer vardı."**

٤١٧٩ — حدثنا أَحْمَدُ بْنُ سَعِيدٍ . ثنا عَلِيُّ بْنُ الْحُسَيْنِ بْنِ وَاقِدٍ . ثنا أَبِي عَنْ مَطَرٍ ، عَنْ قَتَادَةَ ، عَنْ مُطَرِّفٍ ، عَنْ عِيَاضِ بْنِ حِمَارٍ ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ أَنَّهُ خَطَبَهُمْ فَقَالَ « إِنَّ اللهَ عَزَّ وَجَلَّ أَوْحَى إِلَيَّ : أَنْ تَوَاضَعُوا حَتَّى لَا يَفْخَرَ أَحَدٌ عَلَى أَحَدٍ » .

T E R C E M E S İ

4179) "... Iyâz bin Himâr *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre :

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) onlara bir konuşma yaparak şöyle buyurmuştur :

Allah (Azze ve Celle) : Birbirinize karşı alçak gönüllülük ediniz ki hiç kimse hiç kimseye üstünlük taslamasın, diye bana vahiy etti."

İ Z A H I

Enes (Radıyallâhü anh)'ın 4178 nolu hadisini Tirmizî de rivâyet ederek râvi Müslim el-A'var'ın zayıf sayıldığını bildirmiştir. Bu hadiste geçen bâzı kelimeleri açıklıyalım :

Resen : Yulardır. Lîf : Hurma yaprağıdır. İkâf : Merkeb semeridir. Hadiste sözü edilen Kurayza savaşı hicretin 5. yılı, Nadîr savaşı 4. yılı ve Hayber savaşı 7. yılı vukû bulmuştur. Bu savaş müslümanlarla yahûdiler arasında meydana gelmiştir. Savaş nedenleri, safhâları ve sonuçları hakkındaki bilgi için siyer kitablarına bakılmalıdır. Şunu belirtmekle yetineyim : Bu savaşlarda zafer müslümanların oldu.

HADÎSTEN ÇIKAN HÜKÜMLER

Hastayı ziyâret etmek, cenâzeye gitmek, dâvete icâbet etmek ve merkebe binmek sünnettir, bunların hepsi tevâzuun birer güzel örnekleridir.

Bir noktayı açıklıyayım :

Bilindiği gibi köle olan bir kimse, mülkiyet ve mal edinme hak ve yetkisine sâhip değildir. Bütün kazancı sâhibine âittir. Bu itibarla sâhibinin izni olmaksızın ne kazancından ne de sâhibinin malından kimseye bir ikramda bulunamaz, yediremez, içiremez. Fakat sâhibi kendisine izin verdiği takdirde izin çerçevesi içinde tasarrufta bulunur. Bu nedenle Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in dâvetine icâbet ettiği köle yetkili ve mezun olan köledir. Yâni sâhibi kendisine bu dâvet için izin vermiştir. Sindî böyle yorum yapmıştır.

Iyâz bin Himâr (Radıyallâhü anh)'ın hadisini Ebû Dâvûd, Edeb kitâbında Tevâzu hakkında açtığı bir bâbta rivâyet etmiştir. Bu hadiste geçen Fahr kelimesi, azamet ve kibir iddiâsında bulunmak demektir.

(١٧) باب الحياء

17 — HAYÂ (UTANMA) BÂBI

٤١٨٠ — حدّثنا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ . ثنا يَحْيَيٰ بْنُ سَعِيدٍ وَعَبْدُ الرَّحْمٰنِ بْنُ مَهْدِيٍّ ، قَالَا : ثنا شُعْبَةُ عَنْ قَتَادَةَ ، عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ أَبِي عُتْبَةَ ، مَوْلَى لِأَنَسِ بْنِ مَالِكٍ ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ ؛ قَالَ : كَانَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ أَشَدَّ حَيَاءً مِنْ عَذْرَاءَ فِي خِدْرِهَا . وَكَانَ ، إِذَا كَرِهَ شَيْئًا ، رُئِيَ ذٰلِكَ فِي وَجْهِهِ .

TERCEMESİ

4180) "... Ebû Saîd-i Hudrî *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), **örtülü köşesinde duran bâkire bir kızdan daha çok utangaçtı ve bir şeyden hoşlanmadığı zaman hoşnutsuzluğu (mübârek) yüzünde görülürdü."**

İZAHI

Bu hadîsi Buhârî, Müslim ve Ahmed de rivâyet etmiştir. Azrâ: Bâkire kız demektir.

Hıdr: Evin bir köşesinde bâkire kız için ayrılan örtülü yere denilir. Bâkire kız tenhâ bir yerde yalnız iken daha fazla utangaç olur. El-Alkami demiş ki: Bâkire kız kendi köşesinde yalnız iken yanına bir erkek girdiği zaman çok utanır. Yanına bir erkek girmediği zaman kız kendi köşesinde yalnız iken utangaçlığının bir sebebi pek görülmez. Bu itibarla zâhir olan şudur ki, erkeğin onun yanına girdiği an kasdedilmiştir, der.

Hadiste Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in üstün utangaçlığının, yukarda durumu belirtilen bâkire bir kızın utangaçlığından fazla olduğu belirtildikten sonra O'nun bir şeyden hoşlanmadığı zaman, utangaçlığından dolayı hoşnutsuzluğunun mübârek yüzünde görüldüğü ifâde edilmektedir. Yâni O, hoşlanmadığı zaman hoşnutsuzluğunu dile getirmez, bu konuda bir şey söylemez, ilgilinin yüzüne vurmazdı. Fakat hoşnutsuzluğu mübârek çehresinin değişmesinden anlaşılırdı.

Şu noktayı da belirteyim: Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in hoşlanmadığı bir durum karşısında susması ve hoşnutsuzluğunu dile getirmemesi, şer'î meseleler dışındaki durumlara âittir. Şer'î

bir mesele söz konusu olduğu zaman konu hakkında gerekli konuşma ne ise o yapılırdı. Hayâ duygusunun güçlülüğü, gerekli konuşmayı kesinlikle gölgelemezdi. Meselâ, Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm), zinâ ettiğini itiraf eden Mâiz isimli kişiye; أَفَنَكِحْتَهَا ؟ "Peki sen kadınla cinsel ilişkide bulundun mu?" diye açık bir ifâde ile soru yöneltmiş ve kinâye yoluyla, üstü kapalı sözlerle soruşturma yapmamıştır. Bu olayla ilgili hadisi Buhârî ve Tirmizî, Hudûd kitâbında rivâyet etmişler.

٤١٨١ — حدثنا إسماعيل بن عبد الله الرقي . ثنا عيسى بن يونس عن معاوية بن يحيى ، عن الزهري ، عن أنس ؛ قال : قال رسول الله ﷺ « إن لكل دين خلقا . وخلق الإسلام الحياء » .

في الزوائد : حديث أنس ضعيف . ومعاوية بن يحيى الصدفي أبو روح الدمشقي ، ضعفوه .

TERCEMESİ

4181) "... Enes *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

Şüphesiz her dinin (mensuplarına özgü) bir huyu - karakteri vardır. İslâm (mensuplarına özgü) huyu - karakteri de hayâdır."

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Enes (R.A.)'ın hadisinin senedi zayıftır. Muâviye bin Yahyâ es-Sadafî Ebû Ravh ed-Dimeşkî'yi zayıf saymışlar.

٤١٨٢ — حدثنا عبد الله بن سعيد ثنا سعيد بن محمد الوراق . ثنا صالح بن حيان عن محمد بن كعب القرظي ، عن ابن عباس ؛ قال : قال رسول الله ﷺ « إن لكل دين خلقا وإن خلق الإسلام الحياء » .

في الزوائد : إسناده ضعيف ، لضعف صالح بن حيان ، وسعيد بن محمد الوراق .

TERCEMESİ

4182) "... İbn-i Abbâs *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir :

Şüphesiz her dinin (mensuplarına özgü) **bir huyu - karakteri vardır. İslâm** (dini mensuplarına özgü) **huyu - karakteri de şüphesiz hayâdır."**

Not : Zevâid'de şöyle denilmiştir : Râviler'den Sâlih bin Hayyân ve Said bin Muhammed el-Verrâk'ın zayıflığı sebebiyle bu sened zayıftır.

٤١٨٣ — حدّثنا عَمْرُو بْنُ رَافِعٍ . ثنا جَرِيرٌ عَنْ مَنْصُورٍ ، عَنْ رِبْعِيِّ بْنِ حِرَاشٍ ، عَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَمْرٍو ، أَبِي مَسْعُودٍ ؛ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « إِنَّ مِمَّا أَدْرَكَ النَّاسُ مِنْ كَلَامِ النُّبُوَّةِ الْأُولَى : إِذَا لَمْ تَسْتَحْيِ فَاصْنَعْ مَا شِئْتَ » .

TERCEMESİ

4183) "... Ukbe bin Amr Ebû Mes'ûd *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

Şüphesiz peygamberlerin sözlerinden (eksiksiz ve kesintisiz) **insanların eriştiği haberlerden birisi de: Sen utanmayınca dilediğini işle!** (sözü)**dür."**

İZAHI

Bu hadisi Buhârî ve Ebû Dâvûd da rivâyet etmişler.

Hadiste geçen "Nübüvvet-i Ûlâ"dan Peygamberimiz (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'den önceki peygamberliktir. İbn-i Hacer böyle yorumlamıştır. Bu takdirde hadisten maksad Hz. Muhammed (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'den önce gelip geçen bütün peygamberlerin ittifakla söyleyip insanlara duyurdukları ve hiç bir peygamberin dininde yürürlükten kaldırılmamış olup devam edegelen sözlerden birisi de:

"Sen utanmayınca dilediğini işle" sözüdür.

El-Azizî, "Nübüvvet-i Ûlâ"dan maksadın Âdem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in peygamberliği olduğunu söylemiştir. Yâni Âdem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in sözlerinden câhiliyet devri insanlarına kadar eksiksiz, kesintisiz olarak ve hiç bir dönemde yürürlükten kaldırılmamış olan haberlerden birisi de bu sözdür.

Hadîste buyurulan söze eriştiği bildirilen insanlar câhiliyet devri insanları olarak yorumlanmıştır. Avnü'l-Mabûd yazarı bu yorumu belirtmektedir.

"Utanmadığın zaman dilediğini işle" sözü çeşitli şekillerde yorumlanmıştır: Avnü'l-Mabûd yazarının beyânına göre Şerhu's-Sünne'de bu yorumlar şöyle sıralanmıştır:

Birincisi : Utanma duygusu seni frenlemediği zaman nefsinin istediği çirkin şeyleri işlersin. Bu takdirde ehlinin mâlumu olduğu üzere cümledeki emir fiili ihbâr mâhiyetindedir. E b û U b e y d böyle yorum yapmıştır.

İkincisi : Bu söz tehdid mâhiyetindedir. Yâni dilediğini yap bakalım. Cezâsını mutlaka görürsün. E b ü ' l - A b b â s böyle yorumlamıştır.

Üçüncüsü : Yapmak istediğin bir şey için düşünmelisin. Eğer seni utandıracak bir şey ise yapmamalısın. Utandıracak bir durumu yok ise yapabilirsin. E b û İ s h â k e l - M e r û z i böyle yorumlamıştır.

U k b e b i n A m r E b û M e s ' û d (Radıyallâhü anh)'ın hâl tercemesi 668. hadis bölümünde geçmiştir.

٤١٨٤ – حدثنا إِسْمَاعِيلُ بْنُ مُوسَى . ثنا هُشَيْمٌ عَنْ مَنْصُورٍ ، عَنِ الْحَسَنِ ، عَنْ أَبِي بَكْرَةَ ؛ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « الْحَيَاءُ مِنَ الإِيمَانِ . وَالإِيمَانُ فِي الْجَنَّةِ . وَالْبَذَاءُ مِنَ الْجَفَاءِ . وَالْجَفَاءُ فِي النَّارِ » .

في الزوائد: رواه ابن حبان في صحيحه. وقول الدارقطني : إن الحسن لم يسمع من أبي بكرة ــ الجواب عنه أن البخاري احتج في صحيحه برواية الحسن عن أبي بكرة في أربعة أحاديث. وفي مسند أحمد ومعجم الطبراني الكبير التصريح بسماعه من أبي بكرة ، في عدة أحاديث . والمثبت مقدم على النافي .

T E R C E M E S İ

4184) "... Ebû Bekre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir :

Hayâ (utangaçlık) imândan (bir parça)dır. İmân (sâhibi) de cennettedir. Hayâsızlık (ve bundan dolayı yapılan çirkin konuşma) ise cefâ'dan (bir parça)dır. Cefâ (eden) de ateştedir."

Not : Zevâid'de şöyle denilmiştir : Bu hadisi İbn-i Hibbân da kendi sahihinde rivâyet etmiştir. Dârekutnî'nin : Râvi el-Hasan, Ebû Bekre'den hadis işitmemiştir, diye söylediği söze cevap şudur : Buhâri, kendi Sahîh'inde dört hadisle el-Hasan'ın Ebû Bekre'den olan rivâyetini hüccet saymıştır. Ayrıca Ahmed'in Müsned'inde ve Taberânî'nin el-Mu'cemü'l-Kebir'inde el-Hasan'ın Ebû Bekre'den hadis işittiği, bir kaç hadis bölümünde açıkça belirtilmiştir. Bir râvinin diğer bir râviden hadis işittiğini söyleyenin sözü, işitmedi, diyenin sözüne takdim ve tercih edilir. Bu bir kuraldır.

İZAHI

Zevâid nevinden olan bu hadisin benzeri Buhârî'nin el-Edebü'l-Müfred'inde, ayrıca Hâkim ve Beyhakî'nin rivâyet ettikleri Tuhfe'de bildirilmiştir. Tirmizî, Ahmed, İbn-i Hibbân, Hâkim ve Beyhakî'nin bu hadisin mislini Ebû Hüreyre (Radıyallâhü anh)'den rivâyet ettikleri de Tuhfe'de ifâde edilmiştir.

Hadiste geçen "Bezâ" kelimesini Tuhfe yazarı şöyle târif etmiştir: Bezâ: Hayâsızlık ve bundan doğan çirkin lâflar ve kötü huylar, demektir. Sindî de Bezâ kelimesini çirkin lâf etmek, diye açıklamıştır. Çirkin lâf etmek bilindiği gibi hayâsızlıktan kaynaklanır. Çünkü hayâ ve utanma duygusuna sâhip bir kimse çirkin lâf etmez.

Cefâ: Beşerî münâsebetlerde kaba hareket etmek, sert huylu olmak, katı yüreklilik, vefâsızlık ve kötü muâmele etmek anlamlarına gelir. Cefâ kelimesinin dilimizde eziyet etmek anlamında kullanılması kanaatımca bu anlamlardan kaynaklanır. Cefâ kelimesinin yukarda sıralanan mânâlarını içeren özlü bir kelimeyi bulamadığım için tercemede aynen kullanmayı tercih ettim. Cefâ kelimesini bir nevi eziyet etmek olarak terceme etmek de pek hatâlı sayılmaz.

٤١٨٥ – حدثنا الحسن بن علي الخلال. ثنا عبد الرزاق. أنبأنا معمر عن ثابت، عن أنس؛ أن رسول الله ﷺ قال «ما كان الفحش في شيء قط، إلا شانه. ولا كان الحياء في شيء قط، إلا زانه».

TERCEMESİ

4185) "... Enes *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur:

Çok çirkin lâf hangi şey (yâni kişi) de olduysa mutlaka onu lekeleyip çirkinleştirdi. Hayâ da hangi şey (kişi) de olduysa mutlaka onu süsledi."

İZAHI

Bu hadisi Tirmizî ve Ahmed de rivâyet etmişlerdir.

Hadiste geçen "Fuhş" kelimesi çok çirkin lâf diye târif edildiği gibi din ile ilgili olup da işitilmesinden hoşlanılmayan lâf, diye de târif edilmiştir.

En-Nihâye'de bu kelimenin değişik mânâlara geldiği belirtilerek : Fuhş : Çirkin günahlar anlamına geldiği gibi zinâ ve çirkin olan her türlü fiil ve sözler mânâlarına da gelir, denilmiştir.

Hadis, çirkin lâfların sâhibini lekelediğini, çirkinleştirdiğini ve değerini düşürdüğünü, hayânın da sâhibini süslediğini, güzelleştirdiğini bildirir.

(١٨) باب الحِلم

18 — HİLİM BÂBI

Hilim : Akıllı davranmak, sabırlı ve hazımlı olmak, geniş olmak, pek öfkelenmemek, öfkelendiği zaman nefsini tutabilmek mânâlarına gelir. Dilimizde de : Falan kişi halim ve selim bir kimsedir, denilir.

٤١٨٦ — حدّثنا حَرْمَلَةُ بْنُ يَحْيَى. ثنا عَبْدُ اللهِ بْنُ وَهْبٍ حَدَّثَنِي سَعِيدُ بْنُ أَبِي أَيُّوبَ عَنْ أَبِي مَرْحُومٍ ، عَنْ سَهْلِ بْنِ مُعَاذِ بْنِ أَنَسٍ ، عَنْ أَبِيهِ ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ « مَنْ كَظَمَ غَيْظًا ، وَهُوَ قَادِرٌ عَلَى أَنْ يُنْفِذَهُ ، دَعَاهُ اللهُ عَلَى رُءُوسِ الْخَلَائِقِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ، حَتَّى يُخَيِّرَهُ فِي أَيِّ الْحُورِ شَاءَ » .

TERCEMESİ

4186) "... Muâz bin Enes (el-Cühenî) *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur :

Kim bir öfkeyi, gereğini yapmaya gücü yettiği halde yutarsa Allah kıyâmet günü o kimseyi bütün yaratıklara övgü ile tanınıp meşhûr eder. Nihâyet onu hûrîler içinden dilediğini seçmek husûsunda serbest kılar."

İZAHI

Bu hadisi Ebû Dâvûd, Tirmizî ve Ahmed de rivâyet etmişlerdir.

Hadis, öfkeyi yenmenin faziletine delâlet eder. Çünkü öfkeyi yenmek, dâima kötülüğü emredici olan nefsi yenmek demektir. Hadiste bu faziletin öfkelendiği zaman gereğini yapmaya muktedir olan kimseye âit olduğunu bildirir. Çünkü asıl hüner ve meziyet intikam al-

maya muktedir olduğu halde bundan vazgeçip, öfkeyi yenmenin faziletini beklemektedir.

Hadiste belirtildiği gibi bu şekilde öfkesini yenen bir mü'min âhiret günü Allah'ın takdir ve lütfûna kavuşur. Bu hasletinden dolayı övgü ile tüm yaratıklara tanıtılıp durumu ilân edilir ve cennete dâhil edilip yüksek dereceye eriştirilir. Onun cennetlik olduğu hûriler içinde beğendiğini seçmek husûsunda serbest kılınmasına dâir cümleden anlaşılır.

٤١٨٧ – حدثنا أبو كريب محمد بن العلاء الهمداني . ثنا يونس بن بكير . ثنا خالد بن دينار الشيباني ، عن عمارة العبدي . ثنا أبو سعيد الخدري ؛ قال : كنا جلوسا عند رسول الله ﷺ ، فقال « أتتكم وفود عبد القيس » وما يرى أحد فينا نحن كذلك . إذ جاءوا فنزلوا . فأتوا رسول الله ﷺ . وبقي الأشج العصري . فجاء بعد . فنزل منزلا . فأناخ راحلته ، ووضع ثيابه جانبا . ثم جاء إلى رسول الله ﷺ . فقال له رسول الله ﷺ « يا أشج ! إن فيك لخصلتين يحبهما الله : الحلم والتؤدة » . قال : يا رسول الله ! أشيء جبلت عليه ، أم شيء حدث لي ؟ قال رسول الله ﷺ « بل شيء جبلت عليه » .

في الزوائد : عمارة بن جوين أبو هرون العبدي كذبه ابن معين وعثمان بن أبي شيبة وابن علية . وقال ابن عبد البر : أجمعوا على أنه ضعيف الحديث .

TERCEMESİ

4187 "... Ebû Saîd el-Hudrî *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Biz Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in yanında oturuyorduk. Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) (bu arada):

Size Abdü'l-Kays hey'etleri geldi, buyurdu. Halbuki içimizde hiç bir kimse öyle görmedi (yâni O, henüz Medine'ye varmamış hey'etlerin geldiğini mu'cize olarak söyledi). Bir süre sonra gelip konakladılar ve sonra Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in huzûruna

çıktılar. Onlardan El-Eşeccü'l-Asarî kaldı. O, sonra geldi. Çünkü o, bir konağa indi, devesini çökertti ve (yolculuk) elbisesini bir tarafa bıraktı. Sonra (temiz elbise giyip) Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in yanına vardı. Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) de ona:

Yâ Eşecc! Sende Allah'ın sevdiği iki haslet gerçekten vardır: Akıllılık ve acele etmeyip teenniyle hareket etmek, buyurdu. Eşecc:

Yâ Resûlallah! (Bu hasletler), yaratılışımda bulunan bir şey mi, yoksa sonra mı bende meydana geldi? diye sordu. Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem):

Hayır, yaratılışında bulunan bir şeydir, buyurdu."

Not: Zevâidde şöyle denilmiştir: Râvi Umâre bin Cüyen Ebû Hârûn el-Abdî'yi İbn-i Muin, Osmân bin Ebi Şeybe ve İbn-i Aliyye yalanlamışlar. İbn-i Abdi'l-Berr de: Âlimler onun zayıflığı üzerinde ittifak etmişler, demiştir.

٤١٨٨ – حدثنا أَبُو إِسْحَاقَ الْهَرَوِيُّ . ثنا الْعَبَّاسُ بْنُ الْفَضْلِ الْأَنْصَارِيُّ . ثنا قُرَّةُ ابْنُ خَالِدٍ . ثنا أَبُو جَمْرَةَ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ؛ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ لِلْأَشَجِّ الْعَصَرِيِّ « إِنَّ فِيكَ خَصْلَتَيْنِ يُحِبُّهُمَا اللّٰهُ : الْحِلْمَ وَالْحَيَاءَ » .

في الزوائد: في إسناده العباس بن الفضل عن قرة بن خالد، تابعه عليه بشر بن الفضل كما رواه الترمذي.

TERCEMESİ

4188) "... İbn-i Abbâs *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre; Peygamber *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* el-Eşeccü'l-Asarî'ye:

Şüphesiz, sende Allah'ın sevdiği iki haslet vardır: Akıllılık ve teenniyle hareket edip acele etmemek, buyurdu."

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Bunun senedinde el-Abbâs bin el-Fadl, Kurre bin Hâlid'den rivâyet etmiştir. Tirmizî'nin rivâyetinde olduğu gibi Bişr bin el-Fadl, bu hadisi Kurre bin Hâlid'den rivâyetle el-Abbâs bin el-Fadl'a tâbi olmuştur.

٤١٨٩ – حدثنا زَيْدُ بْنُ أَخْزَمَ . ثنا بِشْرُ بْنُ عُمَرَ . ثنا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ عَنْ يُونُسَ ابْنِ عُبَيْدٍ ، عَنِ الْحَسَنِ ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ ؛ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « مَا مِنْ جُرْعَةٍ أَعْظَمُ أَجْرًا عِنْدَ اللّٰهِ ، مِنْ جُرْعَةِ غَيْظٍ ، كَظَمَهَا عَبْدٌ ابْتِغَاءَ وَجْهِ اللّٰهِ » .

في الزوائد : إسناده صحيح ، رجاله ثقات .

TERCEMESİ

4189) "... İbn-i Ömer *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

Bir (mü'min) kulun sırf Allah rızâsını talep etmek için yuttuğu bir öfke yudumundan Allah katında sevap bakımından daha büyük bir yudum yoktur."

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Bunun senedi sahîh olup râvileri güvenilir zâtlardır.

İZAHI

İbn-i Abbâs (Radıyallâhü anh)'ın hadisini Tirmizî "Ebvâbü'l-Birri Ve's-Sıla" bölümünde açtığı "Teennî Ve'l-Acele" bâbında rivâyet etmiştir. Bu durum notta da belirtildi. Ayrıca Müslim de İmân kitâbında İbn-i Abbâs (Radıyallâhü anhümâ)'nın bu hadisini rivâyet etmiştir. Bu itibarla bu hadis Zevâid nevinden değildir.

Ebû Said-i Hudrî (Radıyallâhü anh)'ın hadisi Zevâid nevindendir.

Tuhfe yazarı İbn-i Abbâs (Radıyallâhü anhümâ)'nın hadisinin izahı bölümünde özetle şu bilgiyi verir:

Nevevî demiştir ki: "Hilm" akıl demektir. Enât da acele etmeyip teenniyle hareket etmektir. Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in el-Eşccü'l-Asari'ye böyle söylemesinin sebebi gelen hey'et ile ilgili hadiste belirtilen şu durumdur: Hey'et, Medine-i Münevvere'ye vardığı zaman Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in yanına varmaya acele etti. Fakat onlardan Eşec (Radıyallâhü anh), acele etmedi. Eşyaların indirildiği yerde durup önce eşyayı topladı, devesini bir tarafa bağladı ve en güzel elbisesesini giydikten sonra Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in huzûruna yöneldi. Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) de onu yaklaştırarak yanında oturttu. Sonra Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) hey'ete:

Kendi nefisleriniz ve kavminiz için bey'at ediyor (mu)sunuz? buyurdu. Hey'et de:

Evet, diye cevab verdi. Bunun üzerine el-Eşecc:

Yâ Resûlallah! Sen adamdan kendisince, dininden daha çetin bir şey istemedin. Biz kendi nefislerimiz için sana bey'at ederiz. Kavmi-

mize de onları (İslâm'a) dâvet edecek elçi göndeririz. Artık onlardan bize uyan kimse bizden olur. Kim de dâvetimizin gereğini yapmaktan imtinâ ederse onunla savaşırız, dedi. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) (ona) :

Doğru söyledin. Sende iki haslet vardır... hadisini buyurdu.

Kâdı Iyâz: Eşecc (Radıyallâhü anh)'ın **acele etmeyip teenniyle hareket etmesi, konaklanan yerde işini görüp hazırlığını yaptıktan sonra huzûra yönelmesidir. Onun hilmi ve akıllılığı da bu sözüdür. Çünkü bu sözü onun akıllı, ileri görüşlü ve dirâyetli olduğuna delâlet eder, demiştir.**

İbn-i Ömer (Radıyallâhü anhümâ)'nın **hadisi de öfkeyi yenmenin sevâbının çok büyük olduğuna delâlet eder.**

(١٩) باب الحزن والبكاء

19 — (ALLAH KORKUSUNDAN DOLAYI) ÜZÜLÜP AĞLAMAK BÂBI

٤١٩٠ – حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة . أنبأنا عبيد الله بن موسى . أنبأنا إسرائيل عن إبراهيم بن مهاجر ، عن مجاهد ، عن مورق العجلي ، عن أبي ذر ؛ قال : قال رسول الله ﷺ « إني أرى ما لا ترون ، وأسمع ما لا تسمعون . إن السماء أطت وحق لها أن تئط . ما فيها موضع أربع أصابع إلا وملك واضع جبهته ساجدا لله . والله ! لو تعلمون ما أعلم ، لضحكتم قليلا ولبكيتم كثيرا . وما تلذذتم بالنساء على الفرشات . ولخرجتم إلى الصعدات تجأرون إلى الله » والله ! لوددت أني كنت شجرة تعضد .

TERCEMESİ

4190) "... Ebû Zerr(-i Gifârî) *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* :

«Şüphesiz, ben sizin görmediğiniz (gerçekler)i görürüm ve işitmediğiniz (gerçekler)i işitirim. Gök (âdeta) gıcırdadı ve gıcırdaması da hakkıdır. (Çünkü) gökte dört parmak yeri yoktur ki bir melek Allah'a secde etmek üzere (o yere) alnını koymasın. Allah'a yemin ederim ki, Benim bildiğim (gerçekleri) siz bilseydiniz az gülerdiniz ve çok ağlardınız. Yataklar üstünde kadınlardan da zevk duymazdı-

nız ve (meskenlerinizden) yollara çıkıp Allah'a yüksek sesle yakarışta bulunurdunuz», buyurdu. (Ebû Zerr sözüne devamla) Vallahi ben kesilen bir ağaç olmamı cidden temenni ettim, dedi."

İ Z A H I

Bu hadisi T i r m i z i, A h m e d ve H â k i m de rivâyet etmişler.

Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm), peygamberlik gözü ve kulağıyla kâinatın gerçeklerini, melekût âlemini, Allah'ın azametini, âhiret hayatı ile ilgili olayları, cehennem azâbının şiddetini, mahşerdeki dehşetli halleri gibi dünya gözü ve kulağıyla görülüp işitilmesi mümkün olmayan gerçekleri Allah'ın izin ve yardımıyla bilir, görür ve işitirdi. Hadisin **"Sizin görmediğinizi görürüm ve işitmediğinizi işitirim"** bölümü ile **"Benim bildiğimi siz bilseydiniz"** bölümünde bu gerçeklere işâret buyurulmuştur.

Göğün gıcırdaması ifâdesi, meleklerin çokluğunu belirtmek içindir. Yoksa meleklerin ağırlık yapması dolayısıyla semânın gerçekten gıcırdaması mânâsı kasdedilmemiştir. T ı y b i bu ifâdeyi böyle yorumlamıştır. Tuhfe yazarı T ı y b i'nin bu yorumunu naklettikten sonra e l - K a r i'nin şöyle dediğini nakleder: Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in bu buyruğunun hakiki mânâsında tutulması aklen ve din açısından mümkün iken ve mecâzi bir mânâ ile yorumlanmasına ne ihtiyaç vardır. Hele Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in: **"Ben sizin işitmediğiniz (gerçekler)i işitirim"** buyruğu göğün gıcırdamasının hakiki mânâsında tutulmasını te'yid eder. Kaldı ki **göğün** "Atît'i" gıcırdaması değil de meleklerin tesbîh, hamd, takdis ve zikirleriyle inlemesi, uğultu çıkarması mânâsına da muhtemeldir.

Hadiste geçen kelimelerden **"Fürüşât"** Fürûşün çoğuludur. **Fürûş** da Firâşın çoğuludur.

Firâş: Yatak demektir. **"Suudât"** da Suud'un çoğuludur. Suud da Saîdin çoğuludur, yollar demektir. Bu kelime başka şekilde de yorumlanmıştır. Bir kavle göre bu kelime çöller ve meskun olmayan sahâlar anlamında kullanılmıştır.

٤١٩١ — حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى . ثنا عَبْدُ الصَّمَدِ بْنُ عَبْدِ الْوَارِثِ . ثنا هَمَّامٌ عَنْ قَتَادَةَ ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ ؛ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « لَوْ تَعْلَمُونَ مَا أَعْلَمُ لَضَحِكْتُمْ قَلِيلًا وَلَبَكَيْتُمْ كَثِيرًا » .

TERCEMESİ

4191) "... Enes bin Mâlik *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

Eğer benim bildiğim (gerçekler)i siz bilseydiniz az gülerdiniz ve çok ağlardınız."

İZAHI

Bu hadisi **B u h â r î** de rivâyet etmiştir. Kezâ **B u h â r î, T i r m i z i** ve **N e s â i** bunun mislini **E b û H ü r e y r e** (Radıyallâhü anh)'den rivâyet etmişler.

Hadiste geçen "Benim bildiğim" ifâdesi ile işâret edilen bilgi, Allah'ın günahkâr kullarına vereceği azab ve kıyâmet günü yapılacak hesap ve sorgunun şiddet ve dehşetiyle ilgili bilgidir.

Hadisin "Çok ağlardınız" ifâdesinden maksad Allah korkusundan ağlama işinin çokluğu veyâ ağlama zamanının çokluğudur. Yâni Allah korkusu, Allah'ın mağfiret etme ümidine ağırlık edecekti. Siz bağışlama ümidinden ziyâde korku besliyecektiniz.

H â f ı z İ b n - i H a c e r şöyle der: Hadisteki bilgiden maksad Allah'ın azameti, günahkârlardan intikam alması, rûhun alındığı anlardaki korkunç durum, kabirde ve kıyâmet günü duyulacak dehşetli hallerle ilgili bilgidir. Hadis, tehdid mâhiyetindedir. Bu hadisin buyurulmasının sebebi **T a b e r â n i**'nin **İ b n - i Ö m e r** (Radıyallâhü anhümâ)'dan rivâyet ettiği bir hadiste şöyle beyân ediliyor:

"Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) Mescid'e çıktı. O esnâda bir topluluğun kendi aralarında konuşup gülüştüklerini gördü. Bunun üzerine:

Nefsim (kudret) elinde olan (Allah)a yemin ederim ki..." diyerek **İ b n - i Ö m e r** bu hadisi anlattı.

H a s a n - i B a s r i : Nihâyetinin ölüm, varacağı yerin kıyâmet ve bulunacağı yerin Allah'ın huzûru olduğunu bilen bir kimsenin hakkı dünyada uzun uzun düşünüp üzülmektir, demiştir.

٤١٩٢ – حدثنا عَبْدُ الرَّحْمٰنِ بْنُ إِبْرَاهِيمَ . ثنا مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي فُدَيْكٍ عَنْ مُوسٰى

ابْنِ يَعْقُوبَ الزَّمْعِيِّ ، عَنْ أَبِي حَازِمٍ ؛ أَنَّ عَامِرَ بْنَ عَبْدِ اللهِ بْنِ الزُّبَيْرِ أَخْبَرَهُ أَنَّ أَبَاهُ
أَخْبَرَهُ أَنَّهُ لَمْ يَكُنْ بَيْنَ إِسْلَامِهِمْ وَبَيْنَ أَنْ نَزَلَتْ هَـٰذِهِ الْآيَةُ ، يُعَاتِبُهُمُ اللهُ بِهَا ،
إِلَّا أَرْبَعُ سِنِينَ (١٦:٥٧) وَلَا يَكُونُوا كَالَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلُ فَطَالَ عَلَيْهِمُ
الْأَمَدُ فَقَسَتْ قُلُوبُهُمْ وَكَثِيرٌ مِنْهُمْ فَاسِقُونَ .

في الزوائد : هذا إسناده صحيح ، رجاله ثقات .

TERCEMESİ

4192) "... Abdullah bin Zübeyr *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre:

Kendilerinin müslümanlığı kabul etmeleri ile Allah'ın onları azarladığına dâir (şu) âyetin inmesi arasında dört yıldan fazla zaman olmadığını söylemiştir:

وَلَا يَكُونُوا كَالَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلُ فَطَالَ عَلَيْهِمُ الْأَمَدُ فَقَسَتْ قُلُوبُهُمْ وَكَثِيرٌ
مِنْهُمْ فَاسِقُونَ

«İmân edenler bundan önce kendilerine kitâb verilen, sonra üzerlerinden uzun zaman geçip de kalbleri katılaşan ve çoğu dinden çıkan (yahûdiler ile hıristiyan)lar gibi olmasın.»" (Hadid, 16)

Not : Zevâid'de şöyle denilmiştir : Bunun senedi sahih olup râvileri güvenilir zâtlardır.

٤١٩٣ – حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ خَلَفٍ . ثنا أَبُو بَكْرٍ الْحَنَفِيُّ . ثنا عَبْدُ الْحَمِيدِ بْنُ
جَعْفَرٍ عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ عَبْدِ اللهِ بْنِ حُنَيْنٍ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ؛ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ
« لَا تُكْثِرُوا الضَّحِكَ ، فَإِنَّ كَثْرَةَ الضَّحِكِ تُمِيتُ الْقَلْبَ » .

في الزوائد : إسناده صحيح ، رجاله ثقات .

TERCEMESİ

4193) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

Çok gülmeyiniz. Çünkü gülmenin çokluğu kalbi öldürür (yâni katılaştırır)."

Not : Zevâid'de şöyle denilmiştir : Bunun senedi sahih olup râvileri güvenilir zâtlardır.

٤١٩٤ – حدّثنا هنّادُ بنُ السّريّ . ثنا أبو الأحوص ، عن الأعمش ، عن إبراهيم ، عن علقمة ، عن عبد الله ؛ قال : قال لي النبيّ ﷺ « اقرأ عليّ » فقرأتُ عليه بسورة النّساء . حتّى إذا بلغتُ (٤ : ٤١) فكيف إذا جئنا من كلّ أمّة بشهيد وجئنا بك على هؤلاء شهيدًا . فنظرتُ إليه ، فإذا عيناه تدمعان .

TERCEMESİ

4194) "... Abdullah (bin Mes'ûd) *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) bana:

(Yâ İbn-i Mes'ûd!) Bana Kur'ân oku, diye emretti. Ben de O'na Nisâ sûresini okumaya başladım. Nihâyet;

فكيف إذا جئنا من كلّ أمّة بشهيد وجئنا بك على هؤلاء شهيدًا

"Her ümmetten (onun peygamberini) birer şâhid getirdiğimiz, seni de onlar üzerine şâhid olarak getirdiğimiz zaman (bakalım kâfirlerin hâli nasıl olacak?)" —Nisâ, 41— âyetine ulaştığım zaman O'na baktım, O'nun iki gözünden yaşların akmakta olduğunu gördüm."

İZAHI

Bu hadisi **B u h â r i**, **M ü s l i m** ve **T i r m i z i** de rivâyet etmişler.

Bu âyet-i kerime âhiret günü her peygamberin kendi ümmeti hakkında ve Peygamberimiz (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in mü'minler, kâfirler ve münâfıklar hakkında şâhidlik edeceklerini, o gün kâfirlerin hâlinin perişan olduğunu bildirir. Tabii mü'minlerin imân ettikleri ve kâfirler ile münâfıklarm imân etmedikleri yolunda şâhidlik edilecektir.

Tuhfe yazarının beyânına göre **İ b n ü ' l - M ü b â r e k**, Zühd bölümünde **S a i d b i n e l - M ü s e y y e b**'den şu mürsel hadisi rivâyet etmiştir: **"Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in ümmetinin O'na sabah ve akşam arzedilmediği hiç bir gün yoktur. Artık O, ümmetini simâlarıyla ve amelleriyle tanır ve bunun içindir ki onlar hakkında şâhidlik edecektir."**

Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in ağlaması sebebi hakkında müteaddid görüşler bildirilmiştir. Şöyle ki:

İ b n - i B a t t â l : Çünkü O, bu âyet okunduğu zaman kıyâmet gününün korkularını, ümmeti için şâhidlik etmesini gerektiren durumun şiddetini ve mahşer halkı için şefâatçı olma talebini göz önüne getirmişti. Bu tablo için ağlamak haktır, demiştir.

E l - H â f ı z da : Bence O, ümmetine merhametinden dolayı ağlamıştır. Çünkü O, ümmetinin ameline göre şâhidlik edeceğini bilirdi. Ümmetinin bir kısmının ameli doğru olmayabilir. Bu hâl ise onların azâba girmelerine sebep olur, demiştir.

G a z â l î : Kur'ân okurken ağlamak müstehabtır. Ağlamayı sağlıyabilmek için tehdid ve azab âyetleri, ilâhi emirlere ve yasaklara dâir âyetleri, Allah'ın kullarından istediği itâat hakkındaki âyetleri ve buna benzer konulara ilişkin âyetleri okurken anlamları düşünülmeli, dikkatler bunun üzerine yoğunlaştırılmalıdır. Sonra okuyucu kendi durumunu bu âyetlere göre inceleyip kusurlarını tesbit edip ağlamalıdır, üzülmelidir. Şâyet kalbine hüzün ve üzüntü girmezse, bu kere gaflet ve katı yürekliliği için ağlamalıdır. Çünkü bu hâl, büyük musibetlerdendir, demiştir.

٤١٩٥ – حدثنا القاسم بن زكريا بن دينار. ثنا إسحاق بن منصور. ثنا أبو رجاء الخراساني عن محمد بن مالك، عن البراء؛ قال: كنا مع رسول الله ﷺ في جنازة. فجلس على شفير القبر. فبكى، حتى بل الثرى. ثم قال «يا إخواني! لمثل هذا فأعدوا».

في الزوائد: إسناده ضعيف. قال ابن حبان في الثقات: محمد بن مالك لم يسمع من البراء. ثم ذكره في الضعفاء.

TERCEMESİ

4195) "... El-Berâ *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Biz, Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) ile beraber bir cenâzede idik. Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) kabrin kenarı üzerinde oturdu. Sonra o kadar ağadı ki, toprak (O'nun göz yaşlarıyla) ıslandı. Daha sonra şöyle buyurdu:

Ey kardeşlerim! İşte bunun misli için (iyi amel) hazırlayınız."

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Bunun senedi zayıftır. İbn-i Hibbân güvenilir râviler bölümünde: Muhammed bin Mâlik, Berâ (R.A.)'den hadis işitmemiş, demiş. Sonra onu zayıf râviler arasında anlatmıştır.

٤١٩٦ — حدثنا عبد الله بن أحمد بن بشير بن ذكوان الدمشقي. ثنا الوليد بن مسلم.
ثنا أبو رافع عن ابن أبي مليكة، عن عبد الرحمن بن السائب، عن سعد بن أبي وقاص:
قال: قال رسول الله ﷺ «ابكوا. فإن لم تبكوا فتباكوا».

TERCEMESİ

4196) "... Sa'd bin Ebî Vakkas *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

(Allah korkusundan dolayı) ağlayınız. Eğer ağlamanız gelmezse, ağlamak için kendinizi zorlayınız."

٤١٩٧ — حدثنا عبد الرحمن بن إبراهيم الدمشقي وإبراهيم بن المنذر؛ قالا:
ثنا ابن أبي فديك. حدثني حماد بن أبي حميد الزرقي، عن عون بن عبد الله بن عتبة
ابن مسعود، عن أبيه، عن عبد الله بن مسعود؛ قال: قال رسول الله ﷺ «ما من عبد
مؤمن يخرج من عينيه دموع، وإن كان مثل رأس الذباب، من خشية الله، ثم تصيب
شيئا من حر وجهه - إلا حرمه الله على النار».

في الزوائد: إسناده ضعيف. وحماد بن أبي حميد، اسمه محمد بن أبي حميد، ضعيف.

TERCEMESİ

4197) "... Abdullah bin Mes'ûd *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

Allah korkusundan dolayı karasinek başı kadar (ufak) bile olsa iki gözünden yaşlar çıkıp dayanak yumrusunun bir yerine değen hiç bir mü'min kul yoktur ki, Allah onu ateşe haram etmesin."

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Bunun senedi zayıftır. Adı Muhammed bin Ebi Humeyd olan Hammâd bin Ebi Humeyd zayıftır.

(٢٠) باب التوقي على العمل

20 — AMEL (YÂNİ İBÂDET İŞİN)E ENDİŞE İLE TİTİZLİK GÖSTERMEK BÂBI

Bu bâbın başlığı "Amel üzerine tevakki" şeklinde tesbit edilmiştir. Sindi bunun mânâsı: Yapılan ibâdetin Allah tarafından reddedil-

mesi endişesi ve ibâdetin bozulmasına sebep olan şeylerden uzak durmak sûretiyle gerekli titizliği göstermektir, demiştir. Ben de bu açıklamayı dikkate alarak özlü biçimde terceme ettim. Bu bâbta rivâyet edilen hadislerin de bu mânâ ile yakın ilgisi görülür.

٤١٩٨ – حدثنا أبو بكر . ثنا وكيع عن مالك بن مغول ، عن عبد الرحمن بن سعد الهمداني ، عن عائشة : قالت : قلت : يا رسول الله ! (٢٣/٦٠) والذين يؤتون ما آتوا وقلوبهم وجلة . أهو الذي يزني ويسرق ويشرب الخمر ؟ قال « لا . يا بنت أبي بكر . (أو يا بنت الصديق !) ولكنه الرجل يصوم ويتصدق ويصلي ، وهو يخاف أن لا يتقبل منه »

TERCEMESİ

4198) "... Âişe *(Radıyallâhü anhâ)*'dan; Şöyle demiştir:

Ben:

Yâ Resûlallah; وَالَّذِينَ يُؤْتُونَ مَا آتَوْا وَقُلُوبُهُمْ وَجِلَةٌ **(Mü'minûn, 60)**

âyetinde — durumu belirtilen — mü'min zinâ eden, hırsızlık yapan ve içki içen kişi midir? diye sordum. O:

Hayır. Ey Ebû Bekir'in kızı (veyâ "Ey Sıddik'ın kızı)! Ve lâkin o, kendisinden kabul olunmaması korkusu içinde oruç tutan, sadaka veren ve namaz kılan adamdır, buyurdu."

İZAHI

Bu hadisi Tirmizi, Mü'minûn sûresinin tefsiri bölümünde rivâyet etmiştir. Hadiste kimler hakkında olduğu sorulan Nazm-i Celîl, Mü'minûn sûresinin 60. âyetinden bir parçadır. Âyet-i Kerime'nin tamamının meâli şöyledir: **"Ve Rab'lerinin huzûruna dönecekleri için kalbleri ürpererek verdikleri (yâni zekât ve sadakaları) nı verirler."**

Bâzı âlimler bu âyetin meâlinin şöyle olduğunu söylerler:

"Ve Rab'lerinin huzûruna dönecekleri için kalbleri ürpererek işledikleri (iyi âmel ve ibâdetleri) ni işlerler."

Âyetteki "Âtev" fiili bâzı kıraatlarda "Etev" diye okunmuştur. Bu kıraate göre meâl şöyle olur: **"Ve Rab'lerinin huzûruna dönecekleri için kalbleri ürpererek yaptıkları** (iyi işlerle ibâdetleri) ni **yaparlar."**

Â i ş e (Radıyallâhü anhâ), Allah korkusunun iyi ameller değil de kötü ameller işleme hâline daha münâsib olduğunu zannetmiş olabilir ve bu zandan hareketle hadiste anılan ilâhi nazmın mânâsının "Ve (câhiliyet devrinde) işledikleri (kötü amelleri)ni işlerler" mâhiyetinde olduğunu sanmış ve bu nedenle: Bu âyette durumu belirtilen kişi zinâ, hırsızlık ve içki günahları işleyen kimse mi? diye soru sormuştur.

Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) verdiği cevabta bu âyette durumu belirtilenlerin namaz, oruç ve zekât ibâdetlerini ifâ etmekle beraber mağrur olmayıp bu ibâdetlerin Allah katında kabul olunmaması endişesini duyanlar olduğuna işâret buyurmuştur.

Âyet-i Kerime'nin geniş anlamı hakkında gerekli bilgi edinmek isteyenler tefsir kitablarına baş vurmalıdır.

Hadîsten çıkarılan hüküm mü'min kişinin ibâdetini ifâ etmekle berâber mağrur olmaması, ibâdetinin kabul olunmaması endişesini duyması ve Allah'tan korkmasıdır.

٤١٩٩ – حدثنا عُثْمَانُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ بْنِ عِمْرَانَ الدِّمَشْقِيُّ . ثنا الْوَلِيدُ بْنُ مُسْلِمٍ . ثنا عَبْدُ الرَّحْمٰنِ بْنُ يَزِيدَ بْنِ جَابِرٍ . حَدَّثَنِي أَبُو عَبْدِ رَبٍّ؛ قَالَ : سَمِعْتُ مُعَاوِيَةَ بْنَ أَبِي سُفْيَانَ . يَقُولُ : سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ « إِنَّمَا الْأَعْمَالُ كَالْوِعَاءِ . إِذَا طَابَ أَسْفَلُهُ ، طَابَ أَعْلَاهُ . وَإِذَا فَسَدَ أَسْفَلُهُ ، فَسَدَ أَعْلَاهُ » .

في الزوائد : في إسناده عثمان بن إسماعيل ، لم أر من تكلم فيه . وباقي رجال الإسناد موثقون .

TERCEMESİ

4199) "... Muâviye bin Ebî Süfyân *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan; Şöyle demiştir:

Ben, Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'i şöyle buyururken işittim:

Ameller ancak kab (içinde bulunan madde) gibidir. En aşağısı (yâni dibteki kısım) güzelse en yukarısı (yâni üst kısmı) da güzel olur ve en aşağısı (yâni dibteki kısım) bozulursa en üst kısmı da bozulur."

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Bunun senedinde Osmân bin İsmâil bulunur. Ben bu râvi hakkında konuşan kimseyi görmedim. Senedin kalan râvileri güvenilir zâtlardır.

İ Z A H I

Câmiü's-Sağîr şerhinde el-Azizî: Amellerin kab içindeki maddeye benzetilmesinden maksad, herhangi bir şeyin dışının içinin belirtisi ve aynası olduğunu bildirmektir. Bu itibarla bir kimsenin içi iyi olursa dışı da iyi olur, demiştir.

El-Hafnî de: Bir kabta bal veyâ yağ gibi bir madde bulunduğunda, altı iyi olursa üstü de iyi olur. Bunun aksine dibteki kısım bozuk olursa üste de sirâyet eder ve üst kısmı da bozulur. Kişinin amel ve davranışları da böyledir. Kişinin amel ve hareketleri iyi olursa nurları bedenin dışına yansır ve dışını da iyileştirir. Bunun aksine kişinin fiil ve hareketleri kötü olursa bunun izi bedenin dışına intikal eder ve dış kısmı mânen lekeleyip kirletir. Hadisten maksad şu da olabilir: İç amel olan ihlâs ve temiz niyet, dış ameli yâni bedenle veyâ dille yapılan ameli kabule lâyık hâle getirmekle düzenlenmiş olur, islâh etmiş olur. Hulâsa ihlâs, amellerin makbul olmasına vesile olur. İhlâsın zıddı olan riyakârlık ve gösteriş de bir iç amel ve kalb işidir. Kişinin kalbindeki niyet riyâkârlık, yâni bozuk olduğu zaman bu niyetle yapılan ibâdet de bozuk sayılır. Şu halde iç bozukluk dış bozukluğa sebep olur, demiştir.

٤٢٠٠ - حدّثنا كَثِيرُ بْنُ عُبَيْدٍ الْحِمْصِيُّ. ثنا بَقِيَّةُ عَنْ وَرْقَاءَ بْنِ عُمَرَ. ثنا عَبْدُ اللهِ ابْنُ ذَكْوَانَ، أَبُو الزِّنَادِ، عَنِ الْأَعْرَجِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ «إِنَّ الْعَبْدَ إِذَا صَلَّى فِي الْعَلَانِيَةِ فَأَحْسَنَ، وَصَلَّى فِي السِّرِّ فَأَحْسَنَ - قَالَ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ: هٰذَا عَبْدِي حَقًّا».

في الزوائد: في إسناده بقية، وهو مدلس، وقد عنعنه.

T E R C E M E S İ

4200) "Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

Kul, açıkta (yâni başkası tarafından görüldüğü yerde) namaz kılarken güzel (yâni usûlüne uygun ve gösterişsiz) kıldığı, gizli (yâni başkası tarafından görülmediği yerde) namaz kılarken de güzel kıldığı zaman Allah (Azze ve Celle) (o kulu överek): Bu, benim hakkıyla (ödevini yapan) kulumdur, buyurur."

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Bunun senedinde Bakiyye bulunur. O, tedlisçidir, hadisi an'ane ile rivâyet etmiştir.

İ Z A H I

Bu hadîs, sırf Allah rızâsı için ve her türlü gösteriş ve riyâkârlıktan uzak olarak namazını usûlüne uygun edâ eden, bu ibâdeti başkasının gördüğü yerde veyâ görmediği yerde ifâ etmek husûsunda bir farklılık göstermeyen mü'minin Allah'ın övgüsüne kavuştuğunu bildirir. Yüce Allah böyle kulunu sevdiğini, beğendiğini meleklerine ilân eder. Melekler de o kulu sever ve nihâyet sevgisi yerdekilerin kalblerine de girer. Böyle bir kul kulluk görevini hakkıyla yerine getirmiş olur.

٤٢٠١ – حدثنا عَبْدُ اللهِ بْنُ عَامِرِ بْنِ زُرَارَةَ، وَ إِسْمَاعِيلُ بْنُ مُوسَى؛ قَالَا: ثنا شَرِيكُ
ابْنُ عَبْدِ اللهِ عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ
« قَارِبُوا وَسَدِّدُوا. فَإِنَّهُ لَيْسَ أَحَدٌ مِنْكُمْ بِمُنْجِيهِ عَمَلُهُ». قَالُوا: وَلَا أَنْتَ؟ يَا رَسُولَ اللهِ!
قَالَ « وَلَا أَنَا. إِلَّا أَنْ يَتَغَمَّدَنِي اللهُ بِرَحْمَةٍ مِنْهُ وَفَضْلٍ».

في الزوائد: هذا إسناد حسن. وشريك مختلف فيه.

T E R C E M E S İ

4201) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* :

(Ey Mü'minler!) Amel ve ibâdetlerinizde itidal ile hareket edip ifrattan (yâni ibâdette aşırı gitmekten) kaçınınız. Çünkü hiç birinizi (güzel) ibâdeti - işi kurtarıcı değildir, buyurdu. Sahâbiler:

Seni de mi kurtaramaz? Yâ Resûlallah, diye sordular. Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) :

Evet, beni de Allah'ın rahmet ve fazlı bürümedikçe yalnız ibâdetim kurtarıcı değildir, buyurdu."

Not : Zevâid'de şöyle denilmiştir : Bu hasen bir seneddir. Râvi Şerik hakkında ihtilâf vardır.

İ Z A H I

Zevâid nevinden olan bu hadisin benzerini B u h â r î Rıkak kitâbında "El-Kasd Ve'l-Müdavemetu Ale'l-Amel" bâbında rivâyet etmiştir.

Hadisin; قَارِبُوا وَسَدِّدُوا fiilleri ile kasdedilen mânâ: İyi amel ve ibâdetlerde ifrata kaçmayınız, aşırı gitmeyiniz, mutedil ve orta yolu bulup ona yaklaşınız.

İ b n - i H a c e r şöyle yorum yapmıştır: "Karibû" cümlesinin mânâsı: İfrata kaçıp da ibâdet uğrunda kendinizi aşırı derecede zorlamayınız. Çünkü böyle yaparsanız yorulursunuz, ibâdetten soğursunuz ve neticede ibâdette gevşeklik yapıp bu kere tefrit, yâni kusur edersiniz. Hadisteki "Seddidu" cümlesi de: Doğru yolu, yâni ihlâs ve benzeri İslâmî prensipler yolunu izleyiniz.

S i n d î de: "Karibû" cümlesi: Mutedil, yâni orta yola yaklaşınız. İfrât ve tefritin ortası olan itidallı hareket etmeye bakınız, anlamında kullanılmıştır. "Seddidû" cümlesi de: Orta yol üzerinde dosdoğru durunuz, ifrat veyâ tefrit tarafına sapmayınız, mânâsını ifâde eder. Bu iki cümle ile kasdedilen mânâ şudur: Amel ve ibâdette ifrata kaçmayınız, diye bilgi verir.

Şu noktayı belirteyim: Amel ve ibâdette mutedil davranma ve orta yol dediğimiz şey, Allah'ın Resûlünün izlediği yoldur. İfrat ve tefrit yolu da O'nun yoluna ters düşen yollardır. Daha açık bir ifâde ile şunu söylemek isterim: Allah'ın farz, vâcib veyâ sünnet kıldığı ibâdetleri gereği gibi yapmak, İslâm'ın helâl kıldığı şeyleri helâl kabul etmek, haramları haram kabul etmek itidallı hareket yoludur. İşte orta yol da budur. Bunun aksine helâl olan bir şeyi kişinin kendi nefsine haram etmesi, farz veyâ vâcib bir ibâdeti zaman zaman ihmal etmek gibi hareketler de bu yola ters düşer.

(٢١) باب الرياء والسمعة

21 — RİYÂ VE SUM'A (YÂNİ İBÂDET VE HAYIR İŞİNİ İNSANLAR GÖRSÜNLER, İŞİTSİNLER DİYE AÇIK YAPMANIN GÜNAHLIĞINA DÂİR) BÂB

Riyâ: İbâdet ve hayır işini halk görüp de sâhibini övsünler diye açık ve aleni yapmaktır. Süm'a da: İbâdet ve hayır işini halk işitip de sâhibini övsünler diye aleni ve açık yapmaktır.

Bilindiği gibi ibâdet ve her türlü hayırlı işler sırf Allah rızâsı için yapıldığı takdirde ibâdet ve hayır sayılır. İnsanların sevgi, saygı ve takdirini kazanmak gibi süfli ve basit gâye ile yapılan ibâdet ve hayırdan bir sevab beklenemez. Böyle bir maksadla yapılan ibâdet ve hayır makbul sayılmaz, bilâkis sâhibi için büyük bir günahtır, gizli

şirktir. Yâni dolaylı olarak Allah'a ortak koşmak sayılır. Çünkü her türlü ibâdet Allah rızâsı ve sevgisi için yapılır. Riyâkârlıkla yapılan ibâdet, halkın rızâsı ve sevgisi için yapılmış olur ve böylece halk Allah'a ortak edilmiş olur.

٤٢٠٢ – حدّثنا أبو مروان العثمانيّ . ثنا عبد العزيز بن أبي حازم، عن العلاء ابن عبد الرحمٰن، عن أبيه، عن أبي هريرة ؛ أنّ رسول الله ﷺ قال «قال الله عزّ وجلّ: أنا أغنى الشركاء عن الشرك. فمن عمل لي عملا أشرك فيه غيري، فأنا منه بريء. وهو للذي أشرك».

في الزوائد : إسناده صحيح . رجاله ثقات .

TERCEMESİ

4202) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur:

Allah (Azze ve Celle) buyurdu ki: Ben ortak edinmekten müstağniyim (yâni hiçbir varlığı zâtıma ortak etmeye ihtiyacım yoktur). Artık kim benden başkasını bana ortak ettiği bir ibâdeti - hayrı benim için işlerse benim o ibâdet - hayır ile ilişkim yoktur ve o ibâdet - hayır, (bana) ortak ettiği kimseyedir."

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Bunun senedi sahih olup râvileri güvenilir zâtlardır.

İZAHI

Zevâid nevinden olan bu hadisin kısmen benzerini Müslim, Zühd kitâbının beşinci bâbında rivâyet etmiştir. Hadisin mânâsı şöyledir: Allah Teâlâ'nın her hangi bir ortağa ihtiyacı yoktur. Bu itibarla kim bir ibâdeti hem Allah rızâsı hem de başkasının rızâsı için işlerse Allah o ibâdeti kabul etmez ve Zâtına ortak koşulan, yâni rızâsının sağlanması düşünülen kimseye bırakır. Bundan maksad şudur: Riyakârlıkla yapılan ibâdet ve hayır geçersizdir, bâtıldır. Hiç bir sevâbı yoktur. Bilâkis günah sayılır.

٤٢٠٣ – حدّثنا محمّد بن بشّار، وهرون بن عبد الله الحمّال، وإسحاق بن منصور؛ ثنا محمّد بن بكر البرسانيّ . أنبأنا عبد الحميد بن جعفر. أخبرني أبي عن زياد بن ميناء،

عَنْ أَبِي سَعْدِ بْنِ أَبِي فَضَالَةَ الأَنْصَارِيِّ، وَكَانَ مِنَ الصَّحَابَةِ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ «إِذَا جَمَعَ اللَّهُ الأَوَّلِينَ وَالآخِرِينَ، يَوْمَ الْقِيَامَةِ، لِيَوْمٍ لاَ رَيْبَ فِيهِ، نَادَى مُنَادٍ: مَنْ كَانَ أَشْرَكَ فِي عَمَلٍ عَمِلَهُ لِلَّهِ، فَلْيَطْلُبْ ثَوَابَهُ مِنْ عِنْدِ غَيْرِ اللَّهِ. فَإِنَّ اللَّهَ أَغْنَى الشُّرَكَاءِ عَنِ الشِّرْكِ».

TERCEMESİ

4203) "... Sahâbîlerden olan Ebû Sa'd bin Ebî Fadâle el-Ensârî *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

Allah önce gelenleri ve sonra gelenleri (yâni tüm insanları ve cinleri) **kıyâmet günü, vukû bulmasında şüphe olmayan** (hesab) **günü için topladığı zaman bir çağırıcı:**

Kim Allah (rızâsı) **için işlediği bir ibâdete** (Allah'tan başka bir kimsenin rızâsını) **ortak etti ise sevâbını Allah'tan başkasının** (yâni ortak koştuğu kimsenin) **yanından taleb etsin. Çünkü Allah, ortakların ortaklıktan en müstağni olanıdır** (yâni hiçbir ortaklığa ihtiyacı yoktur), **diye çağrıda bulunacaktır.**"

٤٢٠٤ — حدثنا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ سَعِيدٍ حَدَّثَنَا أَبُو خَالِدٍ الأَحْمَرُ عَنْ كَثِيرِ بْنِ زَيْدٍ، عَنْ رُبَيْحِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَٰنِ بْنِ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ؛ قَالَ: خَرَجَ عَلَيْنَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ، وَنَحْنُ نَتَذَاكَرُ الْمَسِيحَ الدَّجَّالَ. فَقَالَ «أَلاَ أُخْبِرُكُمْ بِمَا هُوَ أَخْوَفُ عَلَيْكُمْ عِنْدِي مِنَ الْمَسِيحِ الدَّجَّالِ؟» قَالَ، قُلْنَا: بَلَى. فَقَالَ «الشِّرْكُ الْخَفِيُّ: أَنْ يَقُومَ الرَّجُلُ يُصَلِّي فَيُزَيِّنُ صَلاَتَهُ لِمَا يَرَى مِنْ نَظَرِ رَجُلٍ».

في الزوائد: إسناده حسن. وكثير بن زيد وربيح بن عبد الرحمن مختلف فيهما.

TERCEMESİ

4204) "... Ebû Saîd(-i Hudrî) *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Biz (sahâbîler bir gün) **Mesîh-i Deccâlı**(n fitnesi **hakkında kendi**

aramızda) müzâkere ederken Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **üzerimize çıkageldi ve :**

Bence sizin için Mesih-i Deccâl'dan daha korkunç olan şeyi size haber vermeyeyim mi? buyurdu. Ebû Saîd demiştir ki : Biz de :

Buyur (haber ver), **dedik. Bunun üzerine :**

(Sizin için **daha korkunç şey) gizli şirk**(tir) **ki : Adamın namaza durup da gördüğü bir başka adamın** (kendisine) **bakmasından dolayı namazını güzelleştirmesidir." buyurdu.**

Not : Zevâid'de şöyle denilmiştir : Bunun senedi hasendir. Râvilerden Kesir bin Zeyd ve Rübayh bin Abdirrahmân hakkında ihtilâf vardır.

٤٢٠٥ – حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ خَلَفٍ الْعَسْقَلَانِيُّ . ثنا رَوَّادُ بْنُ الْجَرَّاحِ عَنْ عَامِرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ ذَكْوَانَ ، عَنْ عُبَادَةَ بْنِ نُسَيٍّ ، عَنْ شَدَّادِ بْنِ أَوْسٍ ؛ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « إِنَّ أَخْوَفَ مَا أَتَخَوَّفُ عَلَى أُمَّتِي الْإِشْرَاكُ بِاللهِ . أَمَا إِنِّي لَسْتُ أَقُولُ يَعْبُدُونَ شَمْسًا وَلَا قَمَرًا وَلَا وَثَنًا . وَلَـٰكِنْ أَعْمَالًا لِغَيْرِ اللهِ ، وَشَهْوَةً خَفِيَّةً » .

في الزوائد : في إسناده عامر بن عبد الله . لم أر من تكلم فيه . وباقي رجال الإسناد ثقات .

TERCEMESİ

4205) "... Şeddâd bin Evs *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir :

Ümmetim hakkında en çok korktuğum şey, Allah'a ortak koşma (suçunu işlemeleri) dir. Bilmiş olunuz ki : Şüphesiz onlar güneşe, aya veyâ puta tapacaklar diyecek değilim ve lâkin bir takım ibâdetleri Allah'tan başkası için işliyecekler ve gizli bir şehvet arzulayacaklar."

Not : Zevâid'de şöyle denilmiştir : Bunun senedinde Âmir bin Abdillah bulunur. Ben onun hakkında konuşan kimseyi görmedim. Senedin kalan râvileri güvenilir zâtlardır.

İZAHI

Ebû Sa'd bin Ebi Fadâle (Radıyallâhü anh)'ın hadîsini Tirmizî, Ahmed, İbn-i Hibbân ve Beyhakî de rivâyet etmişler.

Ebû Saîd (Radıyallâhü anh)'ın hadisi Zevâid nevindendir. Bu hadiste namazı gösteriş için güzel kılmanın Şirk-i hafî, yâni Al-

lah'a gizlice ortak koşmak olduğu bildirilir. Çünkü namaz Allah rızâsı için güzel, yâni usûl ve adâbına riâyet edilerek kılınmalıdır. Başkası bakıyor diye güzel kılmak ise o bakan adamı bir açıdan Allah'a ortak etmek demektir. Diğer ibâdetler ve her türlü hayırlı işler de böyledir.

Zevâid nevinden olan Şeddâd bin Evs (Radıyallâhü anh)'ın hadisinde geçen "Şehvet-i hafiyye = Gizli şehvet" ifâdesiyle kasdedilen mânâ hakkında Süyûtî ezcümle şöyle der:

Ahmed'in Müsned'inde, Nevâdirü'l-Usûl'de ve el-Müstedrek'te olan bâzı rivâyetlerde bu hadiste geçen "Şehvet-i hafiyye"yi açıklayıcı şu ilâve vardır:

"Gizli şehvet nedir? diye soruldu. Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem):
Kul oruçlu olarak sabahlar. Sonra şehvetlerinden biri kendisine sunulur. Kendisi de o şehvete uyar ve orucunu bırakır (yâni bozar), **buyurdu."**
Bir hadiste geçen bir ifâdenin açıklaması Resûlullah (Sallallahü Aleyhive Sellem) tarafından buyurulunca başka bir yorumlama yoluna gidilemez.

Sindî gizli şehvet ifâdesi ile ilgili başka yorumları da anlatıyor. Fakat yukardaki ilâve karşısında o yorumlar kanaatımca cılız kaldığından dolayı buraya aktarmaya gerek görmüyorum.

Bu hadiste, mü'minler için en çok endişe duyulan şeyin cnların küfre gitmeleri, putperest olmaları değil de riyâkârlık etmek sûretiyle gizli şirk günahını işlemeleri olduğu bildirilir.

٤٢٠٦ — حدثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَأَبُو كُرَيْبٍ؛ قَالَا: ثنا بَكْرُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ. ثنا عِيسَى بْنُ الْمُخْتَارِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي لَيْلَى، عَنْ عَطِيَّةَ الْعَوْفِيِّ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ «مَنْ يُسَمِّعْ، يُسَمِّعِ اللّٰهُ بِهِ. وَمَنْ يُرَاءِ، يُرَاءِ اللّٰهُ بِهِ».

في الزوائد: في إسناده عطية العوفي، وهو ضعيف. وكذلك محمد بن أبي ليلى. والحديث من حديث جندب، في الصحيحين.

Bir Hâl Tercemesi
4203 nolu hadisin râvisi Ebû Sa'd bin Ebî Fadâle el-Ensârî (R.A.), sahâbilerdendir. Râvisi Ziyâd bin Minâ'dır. Bu sahâbinin bir hadisi vardır. (Hulâsa, 450)

TERCEMESİ

4206) "... Ebû Saîd-i Hudrî *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Peygamber *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur:

Her kim (ibâdetini gösteriş için halka) işittirirse Allah o kimseyi (yâni maksadını halka) işittirir ve kim (ibâdetinde) riyâkârlık ederse Allah onun riyâkârlığının cezâsını verir."

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Bunun senedinde Atiyye el-Avfî bulunur ve zayıftır. Râvi Muhammed bin Ebî Leylâ da onun gibidir. Bu hadis, Cündüb (R.A.)'ın hadisi olarak Buhârî ve Müslim'de vardır. (Sünenimizde de bu hadisten sonra gelir).

٤٢٠٧ – حَدَّثَنَا هٰرُونُ بْنُ إِسْحَاقَ . حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الْوَهَّابِ عَنْ سُفْيَانَ ،
عَنْ سَلَمَةَ بْنِ كُهَيْلٍ ، عَنْ جُنْدَبٍ ؛ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « مَنْ يُرَاءِ ، يُرَاءِ اللهُ بِهِ .
وَمَنْ يُسَمِّعْ يُسَمِّعِ اللهُ بِهِ » .

TERCEMESİ

4207) "... Cündüb *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

Kim (ibâdetinde) riyakârlık ederse Allah onun riyâkârlığının cezâsını verir ve kim (ibâdetini gösteriş için halka) işittirse Allah onu(n niyetini halka) işittirir."

İZAHI

Zevâid yazarı Ebû Saîd (Radıyallâhü anh)'ın hadisini Zevâid nevinden saymıştır. Halbuki bu hadisi Tirmizî de Zühd kitâbının "Riyâ ve Süm'a" bâbında rivâyet etmiştir. Aradaki fark şudur: Hadisin birinci fıkrası orada ikinci fıkra olarak bulunur. İkinci fıkra da orada birinci fıkra olarak bulunur. Bir de "Yürâî" fiili cezimli değildir. Bilindiği gibi bu değişiklik hadisin hüküm ve mânâsını değiştirmez. Bu itibarla Zevâid nevinden sayılmasını gerektiren bir durum görmüyorum. Bu hadis Ahmed tarafından da rivâyet edilmiştir.

Cündüb (Radıyallâhü anh)'ın hadisini Buhârî ve Müslim de rivâyet etmişler.

Bu iki hadis çeşitli şekillerde yorumlanmıştır. Bu yorumları sıra ile meâlen buraya almayı uygun buldum:

Birincisi: Kim ibâdet sayılan bir şeyi halk görsünler diye işlerse, Allah onun bu niyet ve maksadını meydana çıkarmak sûretiyle onu cezâlandırır, teşhir eder. Kim de ibâdet sayılan bir şeyi halk işitsinler diye işlerse Allah kıyâmet günü onu mahşer halkı içinde teşhir ve rusvay eder.

İkincisi: Kim ibâdet sayılan bir şeyi halk nazarında kıymet değer ve saygı kazanmak niyetiyle işlerse Allah onu halkın gözünden düşürür ve âhirette de ona bir sevab vermez.

Üçüncüsü: Kim işlemediği bir ibâdeti işlemiş görünürse Allah onun yalancılığını meydana çıkarıp teşhir eder.

Dördüncüsü: Kim halkın kusurlarını, eksikliklerini tâkib edip etrafa yayarsa Allah o kimsenin ayıp ve kusurlarını meydana çıkarıp hoşnutsuz eder.

Yukardaki yorumlar **Fethü'l-Bârî**'den ve **Nihâye**'den alınmadır.

El-Fetih yazarı yukardaki yorumları açıklarken şunu da belirtir:

Bu hadîs, ibâdet ve hayır işlerini gizlemenin müstehablığına delâlet eder. Ancak rehber durumundaki kimse, başkalarını teşvik için ve riyâkârlık maksadı olmaksızın aleni olarak hayır işleyebilir. Tabii bunun meydanda ve aleni yapılması da ölçülü olmalıdır. Yâni ihtiyaç derecesine göre duyurulur gereksiz veyâ ihtiyaçtan fazla ise duyurulmamalıdır, der.

Şu noktayı da belirteyim: İbâdet ve hayratın gizliliği, mü'min kişinin dinen mükellef olduğu farz namaz, farz oruç ve zekât gibi ibâdetler dışında kalan hayırlı işler için söz konusudur. Çünkü kişinin farz ibâdeti bir tabii ödev sayılır. Bunda gösteriş ve riyakârlık için pek yer yoktur. Herkesin yaptığı işlerdir. Ancak çok aptal ve kafasız bir kimse bu tabii ödevlerden dolayı halkın takdir, sevgi ve saygısını kazanma hevesine kapılabilir.

(٢٢) باب الحسد

22 — HASED (BİR KİMSEDE BULUNAN BİR NÎMETİ ÇEKEMEMEK VEYÂ GÜZEL HASLETE İMRENMEK) BÂBI

Hased kelimesinin asıl mânâsı bir kimsede bulunan bir nimeti çekememek, o nimetin o kimsenin elinden çıkmasını temenni etmektir. Bir nimetin sâhibinin elinden çıkmasını temenni ve arzu eden kişi bu yolda bir çalışma ve gayretin içine girsin veyâ girmesin hased suçunu işlemiş sayılır. Bu yolda bir çalışma ve gayreti varsa o zaman hased ve çekememezlik suçu yanında zulüm suçunu da işlemiş olur. Şâ-

yet bir kimse başkasının elindeki nimetin elinden çıkması arzusunu irâdesi dışında duyuyor ve bu fena duygudan sıyrılmak istiyor ise inşâallah mâzur sayılır. Çünkü irâde ve istek dışındaki duygunun peşine düşülmedikçe, bilâkis o duygudan nefret edilip temizlenmek istendikçe sırf duygu suç mâhiyetini pek taşımaz.

Hased'in bir de mecâzi mânâsı vardır ki ona gıbta ve imrenme denilir. Yâni bir kimsenin elindeki bir nimetin o kimsenin elinden çıkması arzulanmıyor da benzerine kavuşulmak isteniyor. O nîmet dünyalık bir nîmet ise benzerine kavuşmayı arzulamak, mübah bir arzudur, sakıncalı bir tarafı yoktur. Şâyet din ile ilgili bir nimet ise benzerine kavuşmayı arzulamak müstehabtır.

Bu bâbta rivâyet olunan ilk iki hadiste geçen "Hased" kelimesi mecâzi mânâya, yâni imrenme ve gıbta anlamına yorumlanmıştır. Bu itibarla terceme ederken imrenme ifâdesini kullanacağım.

٤٢٠٨ – حدثنا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللهِ بْنِ نُمَيْرٍ . ثنا أَبِي وَمُحَمَّدُ بْنُ بِشْرٍ ؛ قَالَا : ثنا إِسْمَاعِيلُ بْنُ أَبِي خَالِدٍ ، عَنْ قَيْسِ بْنِ أَبِي حَازِمٍ ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ مَسْعُودٍ ؛ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « لَا حَسَدَ إِلَّا فِي اثْنَتَيْنِ : رَجُلٌ آتَاهُ اللهُ مَالًا فَسَلَّطَهُ عَلَى هَلَكَتِهِ فِي الْحَقِّ . وَرَجُلٌ آتَاهُ اللهُ حِكْمَةً ، فَهُوَ يَقْضِي بِهَا وَيُعَلِّمُهَا » .

TERCEMESİ

4208) "... Abdullah bin Mes'ûd *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

(Allah katında sevimli) imrenme yalnız (şu) iki (haslet)de vardır: Allah'ın bir mal verip de onu hak (yolun)da harcamaya muvaffak ettiği adam(ın bu hasleti) ve Allah'ın bir hikmet verip de o hikmetle hükmeden ve onu öğreten adam(ın bu hasleti)."

٤٢٠٩ – حدثنا يَحْيَى بْنُ حَكِيمٍ ، وَمُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللهِ بْنِ يَزِيدَ ؛ قَالَا : ثنا سُفْيَانُ عَنِ الزُّهْرِيِّ ، عَنْ سَالِمٍ ، عَنْ أَبِيهِ ؛ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « لَا حَسَدَ إِلَّا فِي اثْنَتَيْنِ : رَجُلٌ آتَاهُ اللهُ الْقُرْآنَ ، فَهُوَ يَقُومُ بِهِ آنَاءَ اللَّيْلِ وَآنَاءَ النَّهَارِ . وَرَجُلٌ آتَاهُ اللهُ مَالًا ، فَهُوَ يُنْفِقُهُ آنَاءَ اللَّيْلِ وَآنَاءَ النَّهَارِ » .

TERCEMESİ

4209) "... Abdullah bin Ömer *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

(Allah katında sevimli) imrenme yalnız (şu) iki (haslet)de vardır: Allah'ın Kur'ân (bilgisini) verip de gece saatlerinde ve gündüz saatlerinde onunla amel eden adam(ın bu hasleti) ve Allah'ın mal verip de onu gece vakitlerinde ve gündüz saatlerinde hayır yolunda harcayan adam(ın bu hasleti)."

٤٢١٠ – حدثنا هٰرُونُ بْنُ عَبْدِ اللهِ الْحَمَّالُ وَأَحْمَدُ بْنُ الْأَزْهَرِ ؛ قَالَا : ثنا ابْنُ أَبِي فُدَيْكٍ عَنْ عِيسٰى بْنِ أَبِي عِيسٰى الْحَنَّاطِ ، عَنْ أَبِي الزِّنَادِ ، عَنْ أَنَسٍ ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ « الْحَسَدُ يَأْكُلُ الْحَسَنَاتِ ، كَمَا تَأْكُلُ النَّارُ الْحَطَبَ . وَالصَّدَقَةُ تُطْفِئُ الْخَطِيئَةَ ، كَمَا يُطْفِئُ الْمَاءُ النَّارَ . وَالصَّلَاةُ نُورُ الْمُؤْمِنِ . وَالصِّيَامُ جُنَّةٌ مِنَ النَّارِ » .

في الزوائد: الجملة الأولى رواها أبو داود في سننه من حديث أبي هريرة. وإسناد حديث أنس بن مالك، فيه عيسى بن أبي عيسى ، وهو ضعيف .

TERCEMESİ

4210) "... Enes *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur:

Hased (yâni başkasındaki bir nimeti çekememek), ateşin odunu yediği (mahvettiği) gibi sevabları yiyer (tüketir). Sadaka da suyun ateşi söndürdüğü gibi hatâyı söndürür. Namaz mü'minin nûrudur. Oruç da ateşten koruyucu bir kalkandır."

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Hadisin ilk cümlesini Ebû Dâvûd kendi süneninde Ebû Hüreyre (R.A.)'ın hadisi olarak rivâyet etmiştir. Enes bin Mâlik (R.A.)'ın bu hadisinin senedinde İsâ bin Ebî İsâ bulunur. Bu râvi zayıftır.

İZAHI

İbn-i Mes'ûd (Radıyallâhü anh)'ın hadisini Buhârî, Müslim ve Nesâî de rivâyet etmişler. İbn-i Ömer (Radıyallâhü anhümâ)'nın hadisini Buhârî, Müslim ve Tirmizî de rivâyet etmişlerdir. Enes (Radıyallâhü anh)'ın hadisi ise Zevâid nevindendir.

Hased kelimesi ilk iki hadiste sevimli ve makbul imrenme ve gıbta etme mânâsınadır. Son hadiste ise çekememezlik mânâsınadır.

Başka bir kimsede bulunan bir nimeti, bir hasleti çekememek, o nîmet veyâ hasletin sâhibinin elinden çıkmasını arzulamak Kitâb, Sünnet ve İcmâ ile haramdır. Son hadiste belirtildiği gibi bu mânevi hastalık, sâhibinin sevablarını giderip mahveder. Başkasının elinde bulunan bir nimet ve haslete gıbta etmek, imrenmek, yâni bir benzerine kavuşmayı arzulamak ise meşrûdur, yasak değildir. Şâyet o nimet ve haslet dinsel ise ona imrenmek müstehabtır, sevabtır. İlk iki hadiste meşrûluğu belirtilen hased, yâni imrenme ve gıbta etme bu nevîdendir.

Birinci hadîste meşrûluğu belirtilen iki haslet şunlardır:

1. Bir mü'minin elindeki malı bir ölçü dâhilinde hak yolunda ve hayır uğruna harcaması hasletidir. Belirli bir ölçü dâhilinde dedim. Aslında hadîste bu kayıt yoktur. Ama, kişinin malının tamamını hayır yollarına harcayıp da âile ferdlerini halka el avuç açacak hâle sokması dinen makbul bir davranış değildir. Bu hususta vârid olan hadîsler mevcut olduğu gibi bâzı âyetlerde buna işâret vardır. Bu nedenle bu kayıt melhuzdur.

2. Bir mü'minin edindiği dini ilim ve hükmetmesi ve bildiğini başkasına öğretmesi hasletidir.

İkinci hadîste meşrûluğu belirtilen iki hasletten birisi yukarda birinci maddede geçen haslettir. Diğeri de Kur'an-ı Kerîm'i bilip onunla amel etme hasletidir. Bu haslet de birinci hadîste geçen dîni bilgi hasletinin aynısıdır, denilebilir. Çünkü "Kur'ân-ı Kerîm'i bilip onunla amel etmek", ifâdesi geniş kapsamlıdır. Kur'ân-ı Kerîm'i okumak, öğretmen, onunla hükmetmek ve benzeri hususları kapsar. Bu hadîste geçen "Ânâ" kelimesinin tekilinin "İnâ", "Enâ", "İnyün" ve "İnvün" biçiminde olabildiği N e v e v î tarafından belirtilmiştir. N e v e v î bu kelimenin saatler demek olduğunu da bildirmiştir.

Son hadîsin ilk cümlesinin E b û D â v û d tarafından da rivâyet edildiği notta belirtildi. E b û D â v û d 'un, Edeb kitâbında 'Hased hakkında gelen hadîsler" bâbında E b û H ü r e y r e (Radıyallâhü anh)'den rivâyet ettiği hadis şöyledir:

... عَنْ اَبِي هُرَيْرَةَ اَنَّ النَّبِىَّ صَلَّ اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِيَّاكُمْ وَالْحَسَدَ فَإِنَّ الْحَسَدَ يَأْكُلُ
الْحَسَنَاتِ كَمَا تَأْكُلُ النَّارُ الْحَطَبَ اَوْقَالَ الْعُشْبَ

"... **Ebû Hüreyre** (Radıyallâhü anh)'den rivâyet edildiğine göre **Peygamber** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) şöyle **buyurmuştur:**

Hasedden uzak durun. Çünkü hased, ateşin odunu (veyâ râvi dedi ki) **yaş otu yediği** (yakıp mahvettiği) **gibi sevabları yiyer** (giderip mahveder)."

BU HADİSTEN ÇIKAN HÜKÜMLER

1. Hased, sâhibinin sevablarını tüketir.
2. Sadaka, sâhibinin günahlarını bağışlatır. Günahlarından dolayı müstehak olduğu ateşi söndürür.
3. Namaz, sâhibi için bir nurdur.
4. Oruç, cehennem ateşine karşı koruyucu bir kalkandır. Sâhibini bir takım günahlardan korur ve bir takım günahlarının da bağışlanmasına vesile olur. Böylece cehennem ateşine karşı bir perdedir, engeldir.

(٢٣) باب البغى

23 — BAĞIY (YÂNİ ZULÜM VE YARATIKLARA KÖTÜ MUÂMELE YAPMAK) BÂBI

٤٢١١ — حدثنا الحسين بن الحسن المروزى . أنبأنا عبد الله بن المبارك وابن علية عن عيينة بن عبد الرحمن ، عن أبيه ، عن أبى بكرة ؛ قال : قال رسول الله ﷺ «ما من ذنب أجدر أن يعجل الله لصاحبه العقوبة فى الدنيا، مع ما يدخر له فى الآخرة من البغى وقطيعة الرحم» .

TERCEMESİ

4211) "... Ebû Bekre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

Allah'ın, sâhibi için âhirete ertelediği cezâ ile beraber dünyada (da) cezâsını çabuklaştırmasına zulüm ve akraba ile iyi ilişkiyi kesme günahlarından daha lâyık bir günah yoktur."

٤٢١٢ — حدثنا سويد بن سعيد . ثنا صالح بن موسى عن معاوية بن إسحاق ، عن عائشة بنت طلحة ، عن عائشة أم المؤمنين ؛ قالت : قال رسول الله ﷺ «أسرع الخير ثوابا ، البر وصلة الرحم . وأسرع الشر عقوبة ، البغى وقطيعة الرحم» .

فى الزوائد : فى إسناده صالح بن موسى ، وهو ضعيف .

TERCEMESİ

4212) "... Mü'minlerin anası Âişe *(Radıyallâhü anhâ)*'dan rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

Sevâbı en çabuk olan hayır, yaratıklardan herhangi birisine iyilik etmek ve akraba ile iyi ilgilenmektir. Cezâsı en çabuk olan şer de, zulüm - yaratıklara kötü davranmak ve akraba ile iyi ilişkiyi kesmektir."

Not : Zevâid'de şöyle denilmiştir : Bunun senedinde Sâlih bin Mûsâ vardır. Bu râvi zayıftır.

٤٢١٣ — حدّثنا يَعْقُوبُ بْنُ حُمَيْدٍ الْمَدَنِيُّ . ثنا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنْ دَاوُدَ بْنِ قَيْسٍ ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ ، مَوْلَى بَنِي عَامِرٍ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ « حَسْبُ امْرِئٍ مِنَ الشَّرِّ أَنْ يَحْقِرَ أَخَاهُ الْمُسْلِمَ » .

TERCEMESİ

4213) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur :

Müslüman kardeşini küçümsemek (suçu) **adama şer** (huy) **olarak yeterdir."**

٤٢١٤ — حدّثنا حَرْمَلَةُ بْنُ يَحْيَى . ثنا عَبْدُ اللهِ بْنُ وَهْبٍ أَنْبَأَنَا عَمْرُو بْنُ الْحَرِثِ ، عَنْ يَزِيدَ بْنِ أَبِي حَبِيبٍ ، عَنْ سِنَانِ بْنِ سَعْدٍ ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ ؛ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « إِنَّ اللهَ أَوْحَى إِلَيَّ : أَنْ تَوَاضَعُوا . وَلَا يَبْغِي بَعْضُكُمْ عَلَى بَعْضٍ » .

في الزوائد : هذا إسناد حسن . لاختلاف في اسم سنان بن سعد أو سعد بن سنان .

TERCEMESİ

4214) "... Enes bin Mâlik *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur :

Allah, alçak gönüllü olunuz ve bâzınız bâzınıza zulüm edemez (etmesin) **diye bana vahiy etti."**

Not : Zevâid'de şöyle denilmiştir : Bu, hasen bir seneddir. Çünkü râvi Sinân bin Sa'd'ın adının böyle mi, yoksa Sa'd bin Sinân mı olduğu yolunda ihtilâf vardır.

İZAHI

E b û B e k r e (Radıyallâhü anh)'ın hadisini **T i r m i z î, E b û D â v û d, H â k i m** ve **İ b n - i H i b b â n** da rivâyet etmişler. **E b û H ü r e y r e** (Radıyallâhü anh)'ın hadisinin benzeri **M ü s l i m** ve **T i r m i z î** tarafından rivâyet edilmiştir.

Â i ş e ile **E n e s** (Radıyallâhü anhümâ)'nın hadîsleri Zevâid nevindendir.

Bağıy: Zulüm etmek, haktan ayrılmak, İslâm devletine isyân etmek, yaratıklara karşı kötü davranmak ve kibirli olmak gibi mânâlara gelir. S i n d î, hadiste geçen bu kelimeyi zulüm ve yaratıklara kötülük etmek şeklinde yorumlamıştır.

Katîat-ı Rahim: Akraba ile ilgiyi kesmek, onlara gerekli ilgiyi göstermemek ve onlara karşı üzerine düşeni yapmamaktır. **Sıla-i Rahim** de bunun zıddı ve tersidir. Yâni akraba ile iyi ilişki kurmak, onlara karşı üzerine düşeni yapmaktır.

Zulüm, haksızlık ve yaratıklara kötülük etmek ile akraba ile ilgisizlik suçlarına karşı âhirette verilecek cezâdan başka dünya hayatında da cezâ verileceği, hem de diğer günahların cezâlarından önce verileceği, ilk iki hadîste bildirilmiştir. Bilindiği gibi bâzı suçların cezâsının bir kısmı âhirete bırakılmakla beraber bir kısmı da dünyada verilir. İşte bu iki günah bu tür suçlardandır.

Üçüncü hadîsten kasdedilen mânâ şudur: Bir adamın kötü huylu ve fena haslet sâhibi sayılması için onun bir müslümanı küçümsemesi yeter. Yâni başka bir kötülüğü olmasa bile bu suçundan dolayı şerir ve ahlâksız sayılır.

(٢٤) باب الورع والتقوى

24 — VERA' (YÂNİ HARAM VE ŞÜPHELİ ŞEYLERDEN TİTİZLİKLE SAKINMA) VE TAKVÂ (YÂNİ ALLAH'TAN KORKMAK VE O'NA İTAAT ETMEK) BÂBI

٤٢١٥ — حدثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ . ثنا هَاشِمُ بْنُ الْقَاسِمِ . ثنا أَبُو عَقِيلٍ .
ثنا عَبْدُ اللهِ بْنُ يَزِيدَ . حَدَّثَنِي رَبِيعَةُ بْنُ يَزِيدَ وَعَطِيَّةُ بْنُ قَيْسٍ عَنْ عَطِيَّةَ السَّعْدِيِّ ،
وَكَانَ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ ﷺ ، قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « لَا يَبْلُغُ الْعَبْدُ أَنْ يَكُونَ
مِنَ الْمُتَّقِينَ ، حَتَّى يَدَعَ مَا لَا بَأْسَ بِهِ ، حَذَرًا لِمَا بِهِ الْبَأْسُ » .

TERCEMESİ

4215) "... Atiyye es-Sa'dî —ki Peygamber *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)*'in sahâbîlerinden idi— *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur:

Kul, sakıncalı şeyden korktuğundan dolayı sakıncasız şeyi de bırakmadıkça müttakîler derecesine erişemez."

İ Z A H I

Bu hadisi Tirmizî "Ebvabû Sıfati'l-Kıyâme" bölümünde ve Hâkim de rivâyet etmişlerdir.

El-Münâvi, sakıncalı şeyi, haram olan şeyler diye yorumlamış ve sakıncasız şeyi de ihtiyaç fazlası helâl şeyler şeklinde açıklamıştır. Yâni "**Kul haram bir şeyi işlemek korkusuyla haram olmayan ihtiyaç fazlası helâl şeyi bırakmadıkça müttakîler derecesine erişemez.**"

Bir kavle göre sakıncasız şeyden maksad, lezzetli olan helâl şeylerdir. Yâni kul helâl olan lezzetli bol şeylere kendisini pek alıştırmamalıdır. Çünkü böyle alışırsa günün birinde helâl yoldan bulamazsa alışkanlığı yüzünden haram yollardan temin etmeye eğilmesi tehlikesi vardır. İşte kul bu tehlikeyi önceden sezerek harama düşmemek için helâl olan lezzetli bol şeyleri terketmedikçe müttakîler derecesine erişemez.

Müttaki : Takvâ sâhibi demektir.

Takvâ : Allah'tan korkmak, O'na itaat etmek, azâba sebep olan suçlardan sakınmak mânâlarına gelir.

Tuhfe yazarı **Takvâ**'nın şu üç mertebeye ayrıldığını bildirir:

Birincisi : Küfürden, imânsızlıktan arınmak sûretiyle ebedî azabtan sakınmak mertebesidir. (Bu mertebeye, müslüman olmakla erişilir).

İkincisi : Bütün günahlardan sakınmaktır. Yâni farz ve vâcib olan ibâdetleri yerine getirmek ve haram kılınan şeylerin tamamından sakınmaktır. Bir gurub âlime göre bu dereceye erişebilmek için küçük günahlardan da sakınmak gerekir. Din ıstılahında meşhûr olan mânâ budur.

Üçüncüsü : Kulun içini ve kalbini Hak Teâlâ'dan başka her şeyden arındırması, bütünüyle Allah'a yönelmesi, aklı, fikri, zikri ve kalbinin dâima Allah ile meşgul olmasıdır.

Bu hadis, takvânın ikinci mertebesi için delil gösterilmiş ise de üçüncü mertebeye de delil olabilir.

٤٢١٦ — حدّثنا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ . ثنا يَحْيَى بْنُ حَمْزَةَ . ثنا زَيْدُ بْنُ وَاقِدٍ . ثنا مُغِيثُ ابْنُ سُمَيٍّ عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عَمْرٍو ؛ قَالَ : قِيلَ لِرَسُولِ اللهِ ﷺ : أَيُّ النَّاسِ أَفْضَلُ ؟ قَالَ « كُلُّ مَخْمُومِ الْقَلْبِ ، صَدُوقِ اللِّسَانِ » . قَالُوا : صَدُوقُ اللِّسَانِ ، نَعْرِفُهُ . فَمَا مَخْمُومُ الْقَلْبِ ؟ قَالَ « هُوَ التَّقِيُّ النَّقِيُّ . لَا إِثْمَ فِيهِ وَلَا بَغْيَ وَلَا غِلَّ وَلَا حَسَدَ » .

في الزوائد : هذا إسناد صحيح . رجاله ثقات .

TERCEMESİ

4216) "... Abdullah bin Amr (bin el-Âs) *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan; Şöyle demiştir:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e:

(Yâ Resûlallah)! İnsanların hangisi daha fazîletlidir? diye soruldu. O:

Kalbi mahmûm (pâk) ve dili çok doğru olan her (mü'min) kişi, buyurdu. Sahâbiler:

(Yâ Resûlallah)! Dili çok doğru olanı(n ne demek olduğunu) biliriz. Mahmûm kalb nedir? diye sordular. O:

(Mahmûm kalb), Allah'tan korkan, tertemiz, içinde ne günah, ne zulüm ile yaratıklara kötülük etmek, ne kin ne de hased (çekememezlik) olan (kalb)dir, buyurdu."

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Bu sahih bir sened olup râvileri güvenilir zâtlardır.

٤٢١٧ — حدّثنا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ . ثنا أَبُو مُعَاوِيَةَ عَنْ أَبِي رَجَاءٍ عَنْ بُرْدِ بْنِ سِنَانٍ ، عَنْ مَكْحُولٍ ، عَنْ وَاثِلَةَ بْنِ الْأَسْقَعِ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ؛ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « يَا أَبَا هُرَيْرَةَ ! كُنْ وَرِعًا ، تَكُنْ أَعْبَدَ النَّاسِ . وَكُنْ قَنِعًا ، تَكُنْ أَشْكَرَ النَّاسِ . وَأَحِبَّ لِلنَّاسِ مَا تُحِبُّ لِنَفْسِكَ ، تَكُنْ مُؤْمِنًا . وَأَحْسِنْ جِوَارَ مَنْ جَاوَرَكَ ، تَكُنْ مُسْلِمًا . وَأَقِلَّ الضَّحِكَ ، فَإِنَّ كَثْرَةَ الضَّحِكِ تُمِيتُ الْقَلْبَ » .

في الزوائد : هذا إسناد حسن . وأبو رجاء اسمه محرز بن عبد الله الجزري .

TERCEMESİ

4217) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

Yâ Ebâ Hüreyre! Şüpheli (yâni helâl mı, haram mı diye tereddüd ettiğin) şeylerden titizlikle sakın, (o takdirde) insanların (Allah'a) en çok kulluk edeni olursun. (Sana verilen dünyalığa) kanâatkâr ol, (o zaman) insanların (Allah'a) en çok şükredeni olursun. Kendi nefsin için sevdiğin (iyi) şeyi insanlar için (de) sev (yâni arzula, o zaman olgun) mü'min olursun. Sana komşu olanlara iyi komşuluk et, (o takdirde kâmil) müslüman olursun ve az gül. Çünkü gülmenin çokluğu kalbi öldürür (yâni karartıp katılaştırır)."

Not : Zevâid'de şöyle denilmiştir : Bu, hasen bir seneddir. Râvi Ebû Recâ'nın adı Muhriz bin Abdillah el-Cezerî'dir.

İ Z A H I

Vera' : Yukarda da belirttiğim gibi haram şeyler yanında şüpheli olan şeylerden de titizlikle sakınmaktır. Bu hasleti nefsinde bulunduran kimseye "**Veri'**" denilir. Yasaklanan şeyler ile yasak olması muhtemel şeylerden sakınmak ve bu hususta titizlik göstermek emredilmiş şeyleri yapmaktan daha kolay değil; bilâkis daha zordur. Bu sebeble bu alanda kulluk etmek çok önemlidir.

Hadisin : "**İnsanların (Allah'a) en çok kulluk edeni olursun**" ifâdesi "**En çok kulluk edenlerden olursun**" şeklinde yorumlanır. Hadisin "**En çok şükredeni olursun**" ifâdesi de "**En çok şükredenlerden olursun**" biçiminde yorumlanır.

Hadisin "**mü'min**" ve "**müslim**" kelimeleri de olgun ve kâmil olan mü'min ve müslüman diye yorumlanır.

Hadis, sayılan hasletlerin fazilet ve güzel sonuçlarını bildirir.

٤٢١٨ — حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ رُمْحٍ . ثنا عَبْدُ اللهِ بْنُ وَهْبٍ عَنِ الْمَاضِي ابْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ عَلِيِّ بْنِ سُلَيْمَانَ ، عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ مُحَمَّدٍ ، عَنْ أَبِي إِدْرِيسَ الْخَوْلَانِيِّ ، عَنْ أَبِي ذَرٍّ ؛ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « لَا عَقْلَ كَالتَّدْبِيرِ . وَلَا وَرَعَ كَالْكَفِّ . وَلَا حَسَبَ كَحُسْنِ الْخُلُقِ » .

فى الزوائد : فى إسناده القاسم بن محمد المصرى وهو ضعيف .

T E R C E M E S İ

4218) "... Ebû Zerr *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir :

Tedbir gibi bir akıl yok, nefsi (müslümanlara eziyet etmekten) alıkoymak gibi bir vera' (= günah ve şüpheli şeylerden dikkatle sakınmak) yok ve huy güzelliği gibi bir şeref yoktur."

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Bunun senedinde el-Kâsım bin Muhammed el-Mısri bulunur. Bu râvi zayıftır.

İZAHI

Hadiste geçen "Tedbir" kelimesinden maksad ileri görüşlü, işlerin sonuçlarını düşünen, yararlı ve zararlı yönleri iyi kestirebilen akıldır. Yâni en değerli akıl bu niteliği taşıyan akıldır.

Vera': Yukarda müteaddid defa belirttiğim gibi haram ve şüpheli şeylerden titizlikle sakınmaktır. Keff de hemen hemen aynı mânâyı ifâde eder. Çünkü bu da nefsi yasak şeylerden vazgeçirmek, alıkoymak demektir. Bu itibarla Tıybi: Burada Keff'ten maksad nefsi müslümanlara eziyet etmekten alıkoymaktır, demiştir. Biz de buna göre terceme etmeyi tercih ettik.

٤٢١٩ — حدثنا محمد بن خلف العسقلاني . ثنا يونس بن محمد . ثنا سلام بن أبي مطيع ، عن قتادة ، عن الحسن ، عن سمرة بن جندب ؛ قال : قال رسول الله ﷺ « الحسب المال . والكرم التقوى » .

TERCEMESİ

4219) "... Semûre bin Cündüb *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

Haseb (yâni kişiyi halk nazarında yücelten şey) **maldır. Kerem** (yâni kişiyi Allah katında yücelten şey) de **takvâdır."**

İZAHI

Bu hadisi Tirmizi "Hucürât" sûresinin tefsiri bölümünde rivâyet etmiştir. Ayrıca Ahmed ve Hâkim de rivâyet etmişler.

Hadiste geçen "Haseb" kelimesinin asıl mânâsı kişinin iftihar vesilesi ettiği gerek kendisine gerekse baba ve dedelerine âit dünyalık meziyetler ve şereflerdir. "Kerem" de kişinin hayır, şeref ve faziletleri kendisinde toplamasıdır. Tıybi: Bu târifler kelimelerin lügat mânâlarıdır, dedikten sonra sözüne devamla şöyle der:

Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) bu iki kelimeyi lügat mânâlarından alarak halk arasında meşhur olan mânâ ile Allah katında makbul olan mânâlara aktarmıştır. Yâni halk nazarında fakir olan kimse için hiç bir şeref yoktur. Çünkü fakire hürmet edilmez, önemli toplantılara çağırılmaz. Şeref ve değer yalnız dünyalığı olanlara veriliyor. Allah katında ise değer, kıymet, şeref ve üstünlük ancak takvâ, yâni Allah korkusu ve O'na itaat etmekledir.

٤٢٢٠ – حدثنا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ وَعُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ ؛ قَالَا: ثنا الْمُعْتَمِرُ بْنُ سُلَيْمَانَ، عَنْ كَهْمَسِ بْنِ الْحَسَنِ ، عَنْ أَبِي السَّلِيلِ ضُرَيْبِ بْنِ نُقَيْرٍ ، عَنْ أَبِي ذَرٍّ ؛ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « إِنِّي لَأَعْرِفُ كَلِمَةً (وَقَالَ عُثْمَانُ : آيَةً) لَوْ أَخَذَ النَّاسُ كُلُّهُمْ بِهَا ، لَكَفَتْهُمْ » قَالُوا : يَا رَسُولَ اللهِ ! أَيَّةُ آيَةٍ ؟ قَالَ « وَمَنْ يَتَّقِ اللهَ يَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجًا » .

في الزوائد: هذا الحديث رجاله ثقات. غير أنه منقطع . وأبو السايل لم يدرك أبا ذر، قاله في التهذيب.

TERCEMESİ

4220) "... Ebû Zerr *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* :

Şüphesiz ben öyle bir kelime (Osmân —kendi rivâyetinde— dedikî: Öyle bir âyet) **bilirim ki eğer insanların hepsi onu tutsaydılar, hepsine yetecekti, buyurdu. Sahâbiler:**

Yâ Resûlallah! Hangi âyettir? dediler. O, buyurdu ki:

وَمَنْ يَتَّقِ اللهَ يَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجًا = **«ve kim Allah'tan korkarsa, Allah o kimseye** (darlıktan genişliğe) **bir çıkış yolu ihsân eder.»** (Talâk, 2) **demiştir."**

Not : Zevâid'de şöyle denilmiştir : Bu hadisin râvileri güvenilir zâtlardır. Fakat sened munkati (kesik)tir. Çünkü Ebû's-Selil, Ebû Zerr (R.A.)'a yetişmemiştir. Bu durumu et-Tehzib yazarı söylemiştir.

(٢٥) باب الثناء الحسن

25 — KİŞİYİ İYİ HASLET VE GÜZEL SIFATLARIYLA ANMAK BÂBI

٤٢٢١ – حدثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ ثنا يَزِيدُ بْنُ هَارُونَ . أنا نَافِعُ بْنُ عُمَرَ

الْجُمَحِيُّ عَنْ أُمَيَّةَ بْنِ صَفْوَانَ ، عَنْ أَبِي بَكْرِ بْنِ أَبِي زُهَيْرٍ الثَّقَفِيِّ ، عَنْ أَبِيهِ ؛ قَالَ : خَطَبَنَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ بِالنَّبَاوَةِ أَوِ الْبَنَاوَةِ (قَالَ : وَالنَّبَاوَةُ مِنَ الطَّائِفِ) قَالَ « يُوشِكُ أَنْ تَعْرِفُوا أَهْلَ الْجَنَّةِ مِنْ أَهْلِ النَّارِ » . قَالُوا : بِمَ ذَاكَ ؟ يَا رَسُولَ اللَّهِ ! قَالَ « بِالثَّنَاءِ الْحَسَنِ وَالثَّنَاءِ السَّيِّئِ . أَنْتُمْ شُهَدَاءُ اللَّهِ ، بَعْضُكُمْ عَلَى بَعْضٍ » .

في الزوائد : إسناده صحيح . رجاله ثقات . وليس لأبي زهير هذا، عند ابن ماجة، سوى هذا الحديث. وليس له شيء في بقية الكتب الستة .

في الزوائد : رجال إسناد حديث كلثوم الخزاعي ثقات، إلا أنه مرسل . وكلثوم بن علقمة، ويقال له: ابن المصطلق ذكره ابن حبان في الثقات. وقال ابن عبد البر: أحاديثه مرسلة لا يصح له صحبة. وكذا قال نعيم. وردوا الصحبة لأبيه .

TERCEMESİ

4221) "... Ebû Züheyr es-Sakafî *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), **Nebâvet veyâ Benâvet'te** (râvi dedi ki Nebâvet Tâif'ten bir yerdir) **bize bir konuşma yaparak:**

Nerde ise cennetlik olanları cehennemlik olanlardan ayırdedip tanıyabilirsiniz, buyurdu. Sahâbiler:

Onları ayırdedip tanımak ne ile (olabilir)? **diye sordular. Resûl-i Ekrem** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) :

İyilikle anmak ve kötülükle anmak sûretiyle (olur). (Çünkü) **siz birbiriniz hakkında** (şâhidlik eden) **Allah'ın şâhidlerisiniz, buyurdu."**

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Bunun senedi sahih olup râvileri güvenilir zâtlardır. Ebû Züheyr (R.A.)'ın bundan başka hadisi İbn-i Mâcete yanında yoktur. Kütüb-i Sitte'nin kalanlarında onun hadisi hiç yoktur.

İZAHI

Senâ-i Hasan: Kişiyi iyi hasletleri ve güzel sıfatlarıyla anmaktır.

Senâ-i Seyyi: Kişiyi kötü hasletleri ve fena sıfatlarıyla anmaktır.

Senâ kelimesi aslında iyilikle anma işinde kullanılır. Burada edebî san'at gereği olarak, müşâkele için kötülükle anma işinde de kullanılmıştır.

Bu hadîse göre cennetlik olmanın alâmeti kişinin iyilikle anılmasıdır. Cehennemlik olmanın alâmeti de kişinin kötülükle anılmasıdır.

Hadisin; أَنْتُمْ شُهَدَاءُ اللهِ = "Siz (yer yüzünde) Allah'ın şâhidlerisiniz." cümlesindeki muhâtablar sahâbilerdir. Yâni sahâbiler bir kimseyi tezkiye ederek iyi olduğunu söyler ve hayırla anarlarsa, bu tezkiye ve şâhidlik o kimsenin cennetlik olduğunun alâmetidir. Bunun aksine bir kimsenin kötü olduğunu söyleyip onu şer ile anarlarsa bu şâhidlik o kimsenin cehennemlik olduğunun alâmetidir.

Bâzı âlimler bu hükmün sahâbilere mahsus olduğunu söylemişler. Fakat diğer bâzı ilim adamları bu hükmün sahâbilerin izinde yürüyen dindar müslümanlara da şümullu olduğunu söylemişler.

S i n d i bu iki görüşü naklettikten sonra: Bir kavle göre hayır ile anmak, kişinin fiil ve hareketlerine uygun ise, yâni gerçekten o kişi Allah'a bağlı, ibâdetine düşkün ve güzel ahlâk sâhibi ise o takdirde tezkiye sayılır ve onun cennetlik olduğunun alâmeti sayılır. Aksi takdirde sayılmaz. N e v e v i şöyle demiştir: Sağlıklı olan görüş şudur ki bu hüküm umûmidir ve kayıtsızdır. Bu itibarla bir müslüman ölür de herkes veyâ halkın çoğunluğu Allah'ın ilhamı ile o müslümanı tezkiye ederek hayır ile anarsa, iyi bir kimse olduğunu söylerlerse, bu tezkiye ve şâhidlik o kişinin cennetlik olduğunun alâmetidir. Hattâ bu tezkiye onun fiil ve davranışlarına pek uymasa bile hüküm budur. Çünkü kötülük işleyen kimsenin mutlaka azab çekmesi ve cehenneme atılması vâcib değildir. Allah dilediğini bağışlar. Allah'ın o ölüyü halkın çoğunluğuna tezkiye ettirmesi onu mağfiretine kavuşturmasının belirtisidir, diye bilgi vermiştir.

B u h â r i, Cenâze kitâbının "İnsanların ölüyü iyilikle anması" bâbında E n e s (Radıyallâhü anh)'den buna benzer bir hadis rivâyet etmiştir. O hadis bizim sünenimizde 1491 numarada geçti. B u - h â r i'nin o hadisi ile arkasındakinin izahı bölümünde İ b n - i H a c e r özetle şu bilgiyi verir:

Kişi hakkında iyi şâhidlik ve hayır ile anmak husûsunda D â - v û d i şöyle demiştir: Bu konuda mûteber ve geçerli olanı, fazîlet sâhibi dürüst insanların şâhidliği ve tezkiyesidir. Fâsık ve günahkâr insanların şâhidliği mûteber değildir. Çünkü bu gibi insanlar bâzen kendileri gibi olan insanları övüp iyilikle anarlar. Kezâ ilgili şahıs ile aleyhinde konuşacak kimse arasında bir düşmanlığın da bulunmaması gerekir. Çünkü düşmanın şâhidliği mûteber değildir.

Müellifimizin 1491. hadîsinde "Mü'minler Allah'ın yer yüzünde şâhidleridir" ifâdesi kullanılmıştır. Bu ifâde, kişinin iyilikle veyâ kötü-

lükle anılması hakkındaki şâhidliğin sâdece sahâbîlere âit olmayıp mü'minlere de şümullü olduğuna delâlet eder. Bu konu ile ilgili gerekli bilgi kısmen orada verilmiştir. Oraya da bakılabilir.

Hadisin râvisi Ebû Züheyr es-Sakafî (Radıyallâhü anh) sahâbîdir. Adı Muâz veyâ Ammâr bin Hamîd'-dir. Bir tek hadîsi İbn-i Mâcete tarafından rivâyet edilmiştir. Râvisi de oğlu Ebû Bekir'dir. (1)

٤٢٢٢ – حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. ثنا أبو معاوية عن الأعمش، عن جامع ابن شداد، عن كلثوم الخزاعي؛ قال: أتى النبي ﷺ رجل. فقال: يا رسول الله! كيف لي أن أعلم إذا أحسنت، أني قد أحسنت. وإذا أسأت، أني قد أسأت؟ فقال رسول الله ﷺ «إذا قال جيرانك: قد أحسنت فقد أحسنت. وإذا قالوا: إنك قد أسأت، فقد أسأت».

TERCEMESİ

4222) "... Külsûm el-Huzâî *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Bir adam Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in yanına gelerek:

Yâ Resûlallah! İyilik ettiğim zaman iyilik ettiğimi ve fenalık ettiğim zaman fenalık ettiğimi nasıl bilebilirim? diye sordu. Bunun üzerine Resûluliah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem):

Senin (ne ettiğini bilen) komşuların: İyilik ettin, dedikleri zaman hakikaten iyilik etmişsin ve onlar: Fenalık ettin, dedikleri zaman gerçekten fenalık etmişsin, buyurdu."

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Külsûm el-Huzâî'nin hadisine dâir senedin râvileri güvenilir zâtlardır. Fakat sened mürseldir. Külsûm bin Alkama ki ona İbnü'l-Mustalık da denilir. İbn-i Hibbân onu güvenilir zâtlar arasında anmıştır. İbn-i Abdi'l-Berr, onun hadislerinin mürsel olduğunu, çünkü sahâbîliğinin sübuta ermediğini söylemiştir. Ebû Naîm de aynı şeyi söylemiştir. Âlimler onun babasının sahâbî olduğunu söylemişlerdir.

٤٢٢٣ – حدثنا محمد بن يحيى. ثنا عبد الرزاق. أنبأنا معمر عن منصور عن

(1) Hulâsa, 450

أَبِي وَائِلٍ، عَنْ عَبْدِ اللهِ؛ قَالَ: قَالَ رَجُلٌ لِرَسُولِ اللهِ ﷺ: كَيْفَ لِي أَنْ أَعْلَمَ إِذَا أَحْسَنْتُ
وَإِذَا أَسَأْتُ؟ قَالَ النَّبِيُّ ﷺ «إِذَا سَمِعْتَ جِيرَانَكَ يَقُولُونَ: أَنْ قَدْ أَحْسَنْتَ، فَقَدْ
أَحْسَنْتَ. وَإِذَا سَمِعْتَهُمْ يَقُولُونَ: قَدْ أَسَأْتَ، فَقَدْ أَسَأْتَ».

في الزوائد: إسناد حديث عبد الله بن مسعود هذا صحيح. رجاله ثقات. ورواه ابن حبان في صحيحه من طريق عبد الرزاق به.

TERCEMESİ

4223) "... Abdullah (bin Mes'ûd) *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre bir adam; Peygamber *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)*'e:

İyilik ettiğim zaman (yaptığım işin iyi olduğunu) ve **fenalık ettiğim zaman** (yaptığım işin fena olduğunu) **nasıl bilebilirim?** diye **sordu. Peygamber** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) (de) :

Sen (ne yaptığını bilen dindar) **komşularını: İyilik ettin, söylerken işittiğin zaman muhakkak iyilik** etmiş (olur)sun ve sen **onları: Fenalık ettin, derken işitince gerçekten fenalık etmiş** (olur)**sun, buyurdu."**

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Abdullah bin Mes'ûd (R.A.)'ın bu hadisine dâir sened sahihtir, râvileride güvenilir zâtlardır. İbn-i Hibbân da bu hadisi Abdurrezzâk yoluyla bu senedle rivâyet etmiştir.

İZAHI

Zevâid nevinden olan İbn-i Mes'ûd (Radıyallâhü anh)'in hadisini Ahmed ve Taberânî de rivâyet etmişlerdir. Ondan önceki hadis de Zevâid nevindendir.

Bu iki hadis de komşuların kendilerine komşu durumunda olan bir kimsenin durum ve davranışları, fiilleri, yaşantısı ve ahlâkı ile diğer halleri hakkında leh veyâ aleyhte şâhid olduklarına işâret eder. Şu halde komşular onun bu durumlarını tasvib ederek iyi bir insan olduğunu söylerlerse o kimse iyi sayılır ve bunun aksine durumunu tasvib etmeyip kötülük ettiğini, fena insan olduğunu söylerlerse o kimse fena sayılır.

Sindî: Maksad adamın yaptığı şeyleri bilen komşulardır, demiştir. El-Azîzî de: Maksad dindar olan komşulardır, demiştir. Bu iki kayda ihtiyaç olduğu için tercemede parantez içi ifâde ile işârette bulundum. Çünkü dindar olmayan, yâni yaşantısı İslâm'a uygun

olmayan ve çeşitli günahları işlemeyi alışkanlık hâline getirmiş durumda olan komşular, bâzen kendileri gibi olanları tasvib ederler, hattâ kendileri gibi olmayan müslümanları tenkid ederler, beğenmezler. Kezâ kişinin yaptığı şeylerden tamamen habersiz olan komşuların leh veyâ aleyhteki şahidlikleri de pek yerinde sayılmaz.

Hülâsa: Kişinin yaptığı şeyleri bilen dindar komşuları onu iyilikle anarlarsa o kimse iyidir ve şâyet onu kötülükle anarlarsa o takdirde fena bir kimsedir.

٤٢٢٤ – حدثنا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَىٰ وَزَيْدُ بْنُ أَخْزَمَ ؛ قَالَا : ثنا مُسْلِمُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ . ثنا أَبُو هِلَالٍ ثنا عُقْبَةُ بْنُ أَبِي ثُبَيْتٍ عَنْ أَبِي الْجَوْزَاءِ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « أَهْلُ الْجَنَّةِ مَنْ مَلَأَ اللهُ أُذُنَيْهِ مِنْ ثَنَاءِ النَّاسِ خَيْرًا ، وَهُوَ يَسْمَعُ . وَأَهْلُ النَّارِ مَنْ مَلَأَ أُذُنَيْهِ مِنْ ثَنَاءِ النَّاسِ شَرًّا ، وَهُوَ يَسْمَعُ » .

في الزوائد : إسناده صحيح. رجاله ثقات. وأبو الجوزاء هو أويس بن عبد الله الربعي. وأبو هلال هو محمد بن سليم .

TERCEMESİ

4224) "... İbn-i Abbâs *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

Cennetlik olan (mü'min) o kimsedir ki Allah onun iki kulağını, (işlediği) iyi bir şeyden dolayı insanların övgüsü ile doldurur. Kendisi de (hayır ile anıldığını) işitir. Cehennemlik olan da o kimsedir ki Allah onun iki kulağını (işlediği) şer bir şeyden dolayı insanların (onu) fena anmaları sözleriyle doldurur. Kendisi de (şer ile anıldığını) duyar."

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Bunun senedi sahih olup râvileri güvenilir zâtlardır. Râvi Ebü'l-Cevzâ'nın adı Üveys bin Abdillah er-Rib'i'dir. Râvi Ebû Hilâlın adı da Muhammed bin Süleym'dir.

Külsûm (R.A.)'ın Hâl Tercemesi

4222. hadisin râvisi Külsûm (R.A.) bin Alkama bin Nâciye bin el-Mustalık el-Huzâî sahâbidir. Bir hadisi vardır. Ayrıca İbn-i Mes'ûd, Cüveyriye ve Zeyneb bint-i Cahş (R.A.)'den rivâyette bulunmuştur. Râvisi ise İmrân bin Umeyr ve Zübeyr bin Arabi veyâ bin Adî'dir. Ebû Dâvûd, Nesâi ve İbn-i Mâceh onun rivâyetlerini almışlar. (Hulâsa, 321)

٤٢٢٥ – حدّثنا محمّد بن بشّار. ثنا محمّد بن جعفر. ثنا شعبة عن أبي عمران الجونيّ، عن عبد الله بن الصّامت، عن أبي ذرّ، عن النّبيّ ﷺ قال: قلت له: الرّجل يعمل العمل للّه، فيحبّه النّاس عليه؟ قال «ذلك عاجل بشرى المؤمن».

· TERCEMESİ

4225) "... Ebû Zerr (*Radıyallâhü anh*)'den; Şöyle demiştir:

Ben, Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e:

Adam Allah (rızâsı) için (hayırlı) şey işler. İnsanlar da bu işten dolayı onu severler (yâni bu duruma ne buyurulur)? dedim. Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem):

Bu (sevgi), mü'minin (kavuşacağı) müjdenin âcil olanıdır, buyurdu."

İZAHI

İbn-i Abbâs (Radıyallâhü anhümâ)'nın hadisi Zevâid nevindendir. Bu hadisten maksad şudur: Cennetlik olan mü'min o kimsedir ki Allah onu hayırlı şeyleri yapmaya muvaffak eder. Sonra onun bu hayırlı işi yaptığını halk arasında yayar ve böylece herkes durumdan haberdar olur. Nihâyet herkes veyâ halkın çoğunluğu o kimseyi hayır ile o kadar anar ki kendisi de bunu çokça işitir. Tabii, adamın o hayırlı şeyleri sırf Allah rızâsı için yapması ve gösterişten riyâkârlıktan uzak olması şarttır. Aksi takdirde o iş hayır olmaktan çıkıp vebâl hâline gelmiş olur. Bir de adamın o hayırlı şeyden dolayı halkın takdir ve sevgisini taleb etmemesi, bu hususta bir gayret içine girmemesi gerekir. Çünkü bir hayırda ihlâs zedelendiği zaman pek kıymeti kalmaz. Cehennemlik olan da o kimsedir ki şer ve fena şeyler işler. Allah onun bu durumunu insanlara duyurur ve neticede o kişi halkın diline düşer. Herkes onu fenalık ve şer ile anar. Nihâyet kendisi de halkın bu tepkisini çokça duyar.

Ebû Zerr-i Gıfârî (Radıyallâhü anh)'ın hadisini Müslim de "Kitâbü'l-Birr Ve's-Sıla" bölümünün son bâbında rivâyet etmiştir. Nevevi bu hadisin izahı bölümünde özetle şöyle der:

Âlimler demişler ki: "Bu (sevgi) **mü'minin (kavuşacağı) müjdenin âcil olanıdır**" cümlesinin mânâsı şudur: Halkın o hayır sâhibini

sevmesi, onun için hayırlı peşin bir müjdedir ve âhireti için saklanan müjdenin belirtisidir. O peşin müjde, Allah'ın kendisinden râzı olduğunun ve onu sevdiğinin alâmetidir. Bir hadiste belirtildiği gibi Allah kulunu sevince onu halka da sevdirir.

Tabii yukarda anlatılan durum, hayır sâhibi kişinin bir teşviki ve gayreti olmaksızın halkın kendiliğinden onu hayır ile anması hâline mahsustur. Şâyet kendisinin teşvik ve gayreti sonucu halk onu överse bir değeri kalmaz.

٤٢٢٦ – حدثنا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ . ثنا أَبُو دَاوُدَ . ثنا سَعِيدُ بْنُ سِنَانٍ ، أَبُو سِنَانٍ الشَّيْبَانِيُّ ، عَنْ حَبِيبِ بْنِ أَبِي ثَابِتٍ، عَنْ أَبِي صَالِحٍ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ؛ قَالَ : قَالَ رَجُلٌ: يَا رَسُولَ اللهِ ! إِنِّي أَعْمَلُ الْعَمَلَ ، فَيُطَّلَعُ عَلَيْهِ ، فَيُعْجِبُنِي ؟ قَالَ « لَكَ أَجْرَانِ : أَجْرُ السِّرِّ وَأَجْرُ الْعَلَانِيَةِ » .

TERCEMESİ

4226) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir: **Bir adam:**

Yâ Resûlallah! Ben (hayırlı) bir iş yaparım. Sonra (o işi yaptığım) duyulur. Ben de duyulmasından hoşlanırım (yâni bu duruma ne buyurulur)? dedi. Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem):

Senin için iki sevab vardır: Gizli yapmak sevâbı ve açıktan yapma sevâbı, buyurdu."

İZAHI

Bu hadisin başkaca kim tarafından rivâyet edildiğine bakılmalıdır. Bu hadis, yapılan hayırlı bir şeyin başkası tarafından duyulması ve hayır sâhibinin bundan hoşlanmasının sakıncalı olmadığına delâlet eder. Hattâ, hayır sâhibinin teşvik ve gayreti olmaksızın başkası tarafından duyulması hayır sâhibi için ikinci bir sevab vesilesidir. Çünkü başkası için örnek olma durumu vardır.

Bilindiği gibi gizli ve aşikâr her türlü hayrın Allah katında makbul olması için ihlâs, yâni sırf Allah rızâsı için yapılmış olması şarttır. Bu ihlâs zedelenmedikten sonra hayrın âşikâr yapılmasında bir sakınca yoktur. Bilâkis başkasının hayra teşviki açısından sevab olur.

Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'e soru soran zât, ihlâslı olarak yaptığı işin başkası tarafından duyulmasının o gibi hayra teşvik vesilesi olacağını umduğu için hoşlanmıştır. Yoksa bir takdir veyâ şöhret gibi dünyalık bir gâye için değildir. Bu sebepledir ki hem gizli hayır yapma hem de âşikâr hayır yapma sevâbını kazanmış olur.

(٢٦) باب النية

26 — NİYYET BÂBI

Niyyet: Lügatta kalbin bir şeye karar vermesidir. N e v e v i böyle tanımlamıştır. K i r m â n î ise:.Niyyet, bir şeyi kasdetmektir. Kalbin karar vermesi ise bir şeyi kasdettikten sonra oluşur, demiştir. B e y z â v i de: Niyyet: Kalbin, yararlı bir şeyi elde etmeye veyâ zararlı bir şeyi defetmeye uygun gördüğü bir fiil veyâ işe yönelmesidir, demiştir.

Niyyet: Şer-i Şerif'te ise Allah rızâsını kazanmak ve emrine uymak için bir işe yönelmeye kalben karar vermek ve serbest irâdeyi o yöne yöneltmektir.

Bu bâbın ilk hadisinde Niyyet kelimesi lügat mânâsında kullanılmıştır.

٤٢٢٧ — حدثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ . ثنا يَزِيدُ بْنُ هَارُونَ . ح وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ ابْنُ رُمْحٍ . أَنْبَأَنَا اللَّيْثُ بْنُ سَعْدٍ ؛ قَالَا : أَنْبَأَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ ؛ أَنَّ مُحَمَّدَ بْنَ إِبْرَاهِيمَ التَّيْمِيَّ أَخْبَرَهُ ؛ أَنَّهُ سَمِعَ عَلْقَمَةَ بْنَ وَقَّاصٍ ؛ أَنَّهُ سَمِعَ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ ، وَهُوَ يَخْطُبُ النَّاسَ ، فَقَالَ : سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ « إِنَّمَا الْأَعْمَالُ بِالنِّيَّاتِ . وَلِكُلِّ امْرِئٍ مَا نَوَى . فَمَنْ كَانَتْ هِجْرَتُهُ إِلَى اللَّهِ وَإِلَى رَسُولِهِ ، فَهِجْرَتُهُ إِلَى اللَّهِ وَإِلَى رَسُولِهِ . وَمَنْ كَانَتْ هِجْرَتُهُ لِدُنْيَا يُصِيبُهَا ، أَوِ امْرَأَةٍ يَتَزَوَّجُهَا ، فَهِجْرَتُهُ إِلَى مَا هَاجَرَ إِلَيْهِ » .

T E R C E M E S İ

4227) "... Ömer bin el-Hattâb *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre kendisi : Ben, Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)*'i şöyle buyururken işittim, demiştir :

Ameller (yâni kişilerin kendi irâdeleriyle işlediği şeylerin değeri) ancak niyetlere göredir ve herkese ancak niyet ettiği şey vardır.

Artık kimin (küfür diyarından İslâm memleketine) hicreti(nden niyet ve gâyesi) Allah ve Resûl'üne yönelik olursa o kimsenin hicreti (gerçekten) Allah'a ve Resûl'ünedir. Kimin hicreti elde edeceği dünyalık veyâ evleneceği bir kadın için olursa o kimsenin hicreti (sevâba yönelik olmayıp) göç etmesine sebep olan (dünyalık veyâ kadın)adır."

İ Z A H I

Bu hadis Kütüb-i Sitte'nin hepsinde rivâyet edilmiştir.

S i n d i bu hadisin izahı bölümünde özetle şu bilgiyi verir:

Âlimler bu hadis hakkında sahifeler dolusu konuşmalar yaparak müteaddid mânâlar vermişler. Bence mânâsı şöyledir: Kişilerin kendi irâdeleriyle işledikleri fiiller ancak niyet, yâni kalbin kararıyla oluşur. Başka türlü hiç bir fiil meydana gelemez. Bir fiil ve işten elde edilecek menfaat veyâ zarar ancak niyete göredir. Yapılan bir şeyin ibâdet sayılması veyâ cezâyı gerektiren suç olması ancak niyetten kaynaklanır. (Meselâ hayırlı bir harcama yapan kişinin niyeti Allah rızâsı olduğu takdirde bu harcama ibâdet sayılır ve sevâba vesile olur. Eğer niyet ve gâye riyâkârlık ve gösteriş ise o harcama ibâdet değil, günah sayılır ve cezâyı gerektirir). Küfür diyârından İslâm memleketine göçeden kimsenin maksad ve gâyesi Allah ve Resûlünün rızâsını kazanmak ise bu hicret sevabtır, ibâdettir. (Şâyet hicretten maksad dünyalık kazanmak veyâ bir kadınla evlenmek ise bu hicretten dolayı sevab kazanmak sözkonusu değildir.) Ben bâzı derkenar yazılarımda bu hadisin mânâsını bu doğrultuda izah ettim. Hadisin ifâde tarzını düşünen bir kimse mânâsının böyle olduğunu müşâhede eder.

Tuhfe yazarı da hadisin izahına geniş yer vermiştir. Bâzı bölümlerini nakletmekle yetineceğim. Yazar özetle şöyle der:

Amellerin geçerliliği niyete bağlıdır. Niyetsiz işlenen ibâdet ve amel geçersiz sayılır. N e v e v i böyle yorum yapmıştır. Bu yoruma göre ameller ifâdesinden umûmi bir mânâ kasdedilmiş olur. Yâni işlenen şey fiil veyâ söz olabilir. Kezâ farz olsun, vâcib veyâ nâfile - sünnet olsun, az olsun çok olsun fark etmez. Ancak bu şeylerin sorumluluk şartlarını taşıyan mü'minler tarafından işlenmesi gerekir. Yâni bir mü'minin ettiği herhangi bir ibâdetin geçerli ve makbul sayılması için niyet şarttır.

Bâzı ilim adamları: Hadisin **"Ameller ancak niyetlere göredir"** cümlesinden maksad amellerin olgun sayılması için niyet gerekir, de-

mişler. Diğer bir kısım ilim adamlarına göre bundan maksad amellerin sağlıklı olması için niyet şarttır.

Hicret kelimesinin lügat mânâsı bir şeyi terketmektir. Bir yere hicret ise başka yerden oraya göç etmektir. Şer-i Şerif'te ise Hicret: Allah'ın yasaklamış olduğu şeyi terketmektir. Bir yerden başka bir yere göç etmek mânâsına olan Hicret, İslâm târihinde iki biçimde olmuştur:

Birincisi: Mekke devrinde müslümanların korkudan, yâni Mekke müşriklerinin baskısından dolayı oradan Habeşistan'a göç etmeleridir. Buna tehlikeli bölgeden, güvenilir bölgeye hicret denilir. Mekke'den Medine-i Münevvere'ye hicretin ilk sıralarındaki hicret de bu tür hicretten sayılır.

İkincisi: Küfür memleketinden İslâm memleketine hicrettir. Bu da müslümanların Medine'de iyice yerleşmesinden sonra Mekke'nin fethine kadar olan süre içinde müslümanların Medine'ye yaptıkları hicrettir. Mekke fethedildikten sonra ise hicret ancak küfür diyârından İslâm memleketine olabilir.

Hadiste dünyalık için yapılan hicretin ibâdet sayılamıyacağına işâret edilmiştir. Bir adamın evleneceği kadın için hicreti de dünyalık için yapılan hicretin şümûlüne girdiği halde hadîste yer alması bu hadîsin buyurulmasına neden olan olay dolayısıyladır. Şöyle ki, Taberânî'nin râvileri güvenilir zâtlardan oluşan bir senedle rivâyet ettiği bir hadîste "İbn-i Mes'ûd (Radıyallâhü anh), şöyle demiştir: **İçimizde Ümmü Kays isimli bir kadınla evlenmek isteyen bir adam vardı. Kadın evlenmeyi kabullenmesi için adamın** (Mekke'den Medîne-i Münevvere'ye) **hicret etmesini şart koştu. Adam da bunun üzerine hicret etti ve sonra kadınla evlendi. İbn-i Mes'ûd** (sözüne devamla) **demiş ki: Biz adama Ümmü Kays muhâciri, derdik."**

İbn-i Mes'ûd (Radıyallâhü anh) bunu anlatmakla adamın söz konusu niyetinden dolayı hicretin sevâbını yitirdiğine işâret etmiştir. Halbuki adam ettiği hicret dolayısıyla büyük bir sünnet olan evlenme ibâdetini de kasdetmişti. Artık sırf dünyalık için hicret eden bir kimsenin sevab kazanması düşünülmemelidir.

Hadîsin izah edilecek başka yönleri de mevcuttur. Biz bu kadarlık bilgi ile yetinelim. Daha geniş bilgi edinmek isteyenler **Kütüb-i Sitte**'nin şerhlerine başvurabilirler.

٤٢٢٨ — حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة وعلي بن محمد؛ قالا: ثنا وكيع. ثنا

الأَعْمَشُ عَنْ سَالِمِ بْنِ أَبِي الْجَعْدِ ، عَنْ أَبِي كَبْشَةَ الأَنْمَارِيِّ ، قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ
« مَثَلُ هٰذِهِ الأُمَّةِ كَمَثَلِ أَرْبَعَةِ نَفَرٍ : رَجُلٌ آتَاهُ اللهُ مَالاً وَعِلْماً . فَهُوَ يَعْمَلُ بِعِلْمِهِ
فِي مَالِهِ ، يُنْفِقُهُ فِي حَقِّهِ . وَرَجُلٌ آتَاهُ اللهُ عِلْماً وَلَمْ يُؤْتِهِ مَالاً . فَهُوَ يَقُولُ : لَوْ كَانَ
لِي مِثْلُ هٰذَا ، عَمِلْتُ فِيهِ مِثْلَ الَّذِي يَعْمَلُ » . قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « فَهُمَا فِي الأَجْرِ سَوَاءٌ .
وَرَجُلٌ آتَاهُ اللهُ مَالاً وَلَمْ يُؤْتِهِ عِلْماً . فَهُوَ يَخْبِطُ فِي مَالِهِ ، يُنْفِقُهُ فِي غَيْرِ حَقِّهِ . وَرَجُلٌ
لَمْ يُؤْتِهِ اللهُ عِلْماً وَلَا مَالاً . فَهُوَ يَقُولُ : لَوْ كَانَ لِي مِثْلُ هٰذَا عَمِلْتُ فِيهِ مِثْلَ الَّذِي يَعْمَلُ »
قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « فَهُمَا فِي الْوِزْرِ سَوَاءٌ » .

حدثنا إِسْحَاقُ بْنُ مَنْصُورٍ الْمَرْوَزِيُّ . ثنا عَبْدُ الرَّزَّاقِ . أَنْبَأَنَا مَعْمَرٌ (مُعَمَّرٌ) عَنْ
مَنْصُورٍ عَنْ سَالِمِ بْنِ أَبِي الْجَعْدِ ، عَنِ ابْنِ أَبِي كَبْشَةَ ، عَنْ أَبِيهِ ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ .
ح وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ بْنِ سَمُرَةَ . ثنا أَبُو أُسَامَةَ عَنْ مُفَضَّلٍ ، عَنْ مَنْصُورٍ ، عَنْ سَالِمِ
ابْنِ أَبِي الْجَعْدِ ، عَنِ ابْنِ أَبِي كَبْشَةَ ، عَنْ أَبِيهِ ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ ، نَحْوَهُ .

TERCEMESİ

4228) "... Ebû Kebşe el-Enmârî *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

Bu ümmetin durumu, şu dört kişinin durumu gibidir: (Birincisi), Allah'ın mal ve (dînî) ilim verdiği bir adamdır. Bu adam, malı(nı harcama) hakkında ilmiyle amel ederek (yâni dini bilgisinin ışığında hareketle) onu hakkı (olan zekât, sadaka ve ikram) uğrunda harcar. (İkincisi), Allah'ın (dînî) ilim verip de mal vermediği adamdır. Bu da (Kalbinde): Eğer şu malın misli benim olsaydı, ben (de) şu adamın işlediğinin mislini işlerdim, der. Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem):

Bu iki adam (asıl) sevabta eşittir, buyurduktan sonra ve (üçüncüsü) Allah'ın mal verip de (dînî) ilim vermediği adamdır. Bu adam, malında şuursuzca hareket ederek hakkının dışında (yâni nefsî arzuları uğrunda) harcar ve (dördüncüsü), Allah'ın ne (dînî) ilim ne de mal verdiği adamdır. Bu da: Eğer bu malın misli benim olsaydı, ben (de) bu adamın malında yaptığı şeylerin mislini yapardım (yâni nefsî arzularım yolunda harcardım), der. Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) buyurdu ki:

Bu iki adam (asıl) günahta eşittir.

(İbn-i Mâce'te demiş ki) bu hadîsin mislini ... senediyle İshâk bin Mervezî ve bir mislini ... senediyle Muhammed bin İsmâil bin Semûre bize rivâyet etti."

İ Z A H I

Bu hadîsi Tirmizî de Zühd kitâbında rivâyet etmiştir. Ayrıca Ahmed de bunu rivâyet etmiştir.

Hadîste geçen ilim kelimesi dînî ilim mânâsına yorumlanmıştır.

Bu hadîste malı olup da bunun bir miktarını hayır yollarında harcayan mü'minin sevâbı ile malım olsa ben de falan adam gibi bir miktarını hayır yollarına harcarım diye kalben azim ve karar veren mü'minin sevâbının eşit olduğu belirtiliyor. Sindî der ki yâni sevâbın aslı bakımından eşitlik vardır. Fakat sevâbın miktarı hakkında eşitlik yoktur. Çünkü başka hadîsle sâbit olduğu gibi hayırlı bir şeye kalben karar veren, niyetlenen mü'min için bir sevab yazılır. Mü'min o hayrı işleyince sevâbı 10 kata çıkarılır.

Malını şuursuzca nefsi arzular uğrunda ve bâtıl yollarda harcayan câhil kişinin hâlini görüp de benim malım olsaydı ben de bunun gibi harcardım diyen câhil de günahkâr sayılır. Hadîste bu iki câhilin günahta eşit olduğu belirtilir. Burada da maksad günahın aslında eşitliktir, miktarında eşitlik kasdedilmemiştir. Çünkü birisi malını bâtıl yollarda bilfiil harcamış, diğeri ise böyle bir şey işlememiştir. Bir günahı işlemeyen kimse, o günahı işlemiş sayılmaz. Ancak bu câhil o tür günahı işlememekle beraber benim malım olsaydı ben de falan kişi gibi malımı sefâhat yollarında harcardım, demekle günah işlemiş olur. Çünkü böyle bir söz söylemek günahtır.

Müellifimiz bu hadîsi kısmen değişik üç ayrı senedle Ebû Kebşe (Radıyallâhü anh)'den rivâyet etmiştir.

٤٢٢٩ – حدثنا أحمد بن سنان ومحمد بن يحيى ، قالا : ثنا يزيد بن هارون عن شريك ، عن ليث ، عن طاوس ، عن أبي هريرة ؛ قال : قال رسول الله ﷺ «إنما يبعث الناس على نياتهم» .

في الزوائد : في إسناده ليث بن سليم ، وهو ضعيف . ويشهد له حديث جابر ، وقد رواه مسلم .

Ebû Kebşe (R.A.)'nin Hâl Tercemesi

Ebû Kebşe el-Enmârî (R.A.)'ın adı Sa'd bin Ömer veyâ bunun aksi, yâni Ömer bin Sa'd'dır. Bu zât sahâbîdir. Râvisi Sâlim bin Ebi'l-Ca'd'dır. Tirmizî Ebû Dâvûd ve İbn-i Mâceh onun hadîslerini rivâyet etmişler. (Hulâsa, 458)

TERCEMESİ

4229) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre: Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

İnsanlar (ölürken taşıdıkları) niyetleri üzerine diriltilirler."

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Bunun senedinde Leys bin Selîm bulunur. Bu râvi zayıftır. Ama Müslim'in rivâyet ettiği Câbir (R.A.)'ın hadisi bu hadis için bir şâhiddir. Yâni te'yid eder.

٤٢٣٠ – حدثنا زُهَيْرُ بْنُ مُحَمَّدٍ . أنا زَكَرِيَّا بْنُ عَدِيٍّ . أنا شَرِيكٌ عَنِ الْأَعْمَشِ ، عَنْ أَبِي سُفْيَانَ ، عَنْ جَابِرٍ ؛ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ « يُحْشَرُ النَّاسُ عَلَى نِيَّاتِهِمْ » .

TERCEMESİ

4230) "... Câbir *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre: Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

İnsanlar (ölürken taşıdıkları) niyetler üzerine haşrolunurlar."

İZAHI

Zevâid nevinden olan Ebû Hüreyre (Radıyallâhü anh)'ın hadîsini Ahmed de rivâyet etmiştir. Zevâid yazarı Câbir (Radıyallâhü anh)'ın hadîsini Zevâid nevinden saymamıştır. Müslim, bunun benzerini "Kitâbü'l-Cenneti" bölümünün son bâbında rivâyet etmiştir. Müslim'in rivâyet ettiği Câbir (Radıyallâhü anh)'ın hadîs metni; يُبْعَثُ كُلُّ عَبْدٍ عَلَى مَامَاتَ عَلَيْهِ = **"Her kul öldüğü hâl üzerine diriltilir"** şeklindedir. Zevâid yazarının Ebû Hüreyre (Radıyallâhü anh)'ın hadîsi için şâhid durumunda olduğunu söylediği Câbir (Radıyallâhü anh)'ın hadîsi budur.

Nevevi, Câbir (Radıyallâhü anh)'ın hadîsi ile ilgili olarak: Âlimler bu hadîsin mânâsının şöyle olduğunu söylemişler: Yâni her kul öldüğü hâl üzerine diriltilir, demiştir.

Câmiü's-Sağîr hâşiyesinde el-Hıfnî, Ebû Hüreyre (Radıyallâhü anh)'ın hadîsinin izahı meyânında şöyle der: Yâni insanlar öldüğü zaman taşıdıkları niyetleri ne ise ona göre diriltilir. Bu nedenle bir cinâyet işleme kararında olup bu suçu işlemek için fırsat kollarken bunu gerçekleştiremeden ölen bir kimse bu çirkin niyeti ve kararı taşıyarak diriltilir ve azminden dolayı sorumlu tutulur.

Mahşerde bu sıfatı taşıyarak teşhir edilir. Bunun aksine dînî ilim öğrenmek veyâ oruç tutmak niyet ve kararında iken bunu gerçekleştirmeden ölen bir kimse bu güzel sıfatı taşıyarak diriltilir ve sanki o hayrı işlemiş gibi sevablandırılır.

El-Azîzî de: Yâni insanlar ölürken taşıdıkları hayır veyâ şer niyetler üzerine diriltilir ve bu niyetlere göre sevab veyâ cezâ görürler, demiştir. El-Azîzî "Yâ" harfi bölümünde ise Ebû Hüreyre (Radıyallâhü anh)'ın hadîsinde bulunan "Niyyetler" kelimesini "Ameller" diye yorumlamıştır. Bu yoruma göre hadîsin mânâsı şöyle olur: "**İnsanlar işledikleri ameller üzerine diriltilir.**" Artık Allah'a itâat eden mü'min mükâfatlanır. Günahkâr mü'min ise Allah'ın dilemesi hükmü altındadır. Yâni Allah dilerse bağışlar. Dilerse cezâlandırır.

El-Hıfnî de bu bölümde el-Azîzî gibi niyetleri ameller diye yorumlamıştır. Bu iki âlimin böyle yorum yapmalarının sebebi benim kanaatıma göre Câbir (Radıyallâhü anh)'ın hadîsidir. Çünkü Câbir (Radıyallâhü anh)'ın hadîsini yukarda Nevevî'den naklen beyân ettiğim gibi ilim adamları böyle yorumlamışlar.

(٢٧) باب الأمل والأجل

27 — EMEL (YÂNİ UZUN ÖMÜR VE BOL MAL GİBİ NEFSİN HOŞLANDIĞI ŞEYLERİ UMMAK) VE ECEL BÂBI

Emel: Yukarda târif edildi. Böyle de târif edilmiştir: Emel: Aklen mümkün olan şeyleri elde etmeyi arzulamak ve istemektir. Tûl-i emel ise emelin uzayıp gitmesidir. Bu haslet ve huy, insanların çoğunda mevcuttur. İnsanoğlu genellikle bitmek tükenmek bilmeyen emeller peşinde koşar ve ömrü buna yetmez. Ancak Allah'ın inâyet ve yardımına muvaffak olan ve toplumda sayısı az olan bâzı mü'minler uzayıp giden emeller girdabına kapılmaz.

٤٢٣١ – حدثنا أَبُو بِشْرٍ، بَكْرُ بْنُ خَلَفٍ، وَأَبُو بَكْرِ بْنُ خَلَّادٍ الْبَاهِلِيُّ، قَالَا: ثنا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ. ثنا سُفْيَانُ. حَدَّثَنِي أَبِي عَنْ أَبِي يَعْلَى، عَنِ الرَّبِيعِ بْنِ خُثَيْمٍ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ مَسْعُودٍ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ؛ أَنَّهُ خَطَّ خَطًّا مُرَبَّعًا. وَخَطًّا وَسَطَ الْخَطِّ الْمُرَبَّعِ. وَخُطُوطًا إِلَى جَانِبِ الْخَطِّ الَّذِي وَسَطَ الْخَطِّ الْمُرَبَّعِ وَخَطًّا خَارِجًا مِنَ الْخَطِّ الْمُرَبَّعِ.

فَقَالَ « أَتَدْرُونَ مَاهٰذَا ؟ » قَالُوا: اللهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ. قَالَ « هٰذَا الإِنْسَانُ الخَطُّ الأَوْسَطُ.
وَهٰذِهِ الخُطُوطُ إِلَى جَنْبِهِ الأَعْرَاضُ تَنْهَشُهُ (أَوْ تَنْهَسُهُ) مِنْ كُلِّ مَكَانٍ. فَإِنْ أَخْطَأَهُ
هٰذَا، أَصَابَهُ هٰذَا. وَالخَطُّ المُرَبَّعُ الأَجَلُ المُحِيطُ. وَالخَطُّ الخَارِجُ الأَمَلُ » .

TERCEMESİ

4231) "... Abdullah bin Mes'ûd *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre:

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) (sahâbiler için toprak - kum üzerine değnekle) **kare biçiminde bir şekil, o şeklin ortasına bir çizgi, ortadaki çizginin yanına doğru çizgiler ve kare biçimindeki o şeklin dışında bir çizgi çizdi. Sonra** (sahâbilere) **:**

Bunun ne olduğunu bilir misiniz? buyurdu. Sahâbiler:
Allah ve Resûlü en iyi bilendir, dediler. Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **:**

İnsân (karenin içindeki) **orta çizgidir. O çizginin yanına doğru olan çizgiler, insana ârız olan** (hastalık, açlık vesâir) **musîbetler - âfetlerdir. Bu ârızalar her yerden onu** (zehirli yılan - akrep gibi) **sokup ısırmaya yönelir. Şâyet bu musibet - âfet ona isâbet etmez** (yakalıyamaz) **ise bu musibet - âfet ona isâbet eder** (yakalayıp sokar)**. Kare biçimindeki şekil de onu çevreleyen eceldir. Karenin dışındaki çizgi de emeldir, buyurdu."**

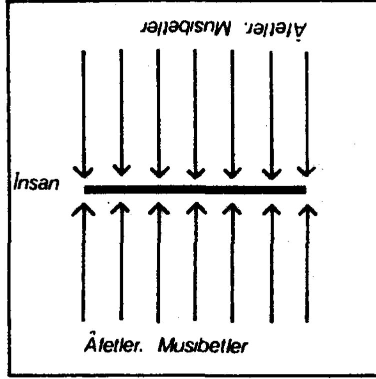
İZAHI

Bu hadisi Buhârî, Tirmizî ve Nesâî de rivâyet etmişlerdir.

Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm), insanı, dünya hayatında başına gelen çeşitli musibet ve âfetleri, eceli ve kavuşamıyacağı emeli çizdiği şekil ile sahâbilere anlatmıştır. Âlimler Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in bu şekli mübârek eliyle toprak ve kum üzerine çizdiği ihtimâlini kuvvetli gördükleri için bu duruma parantez içi ifâde ile işâret ettim. O'nun konuyu çizdiği şekille anlatması muhâtabların ve sonradan gelen müslümanların bunu daha yi kavraması içindir, kanaatmdayım.

Hadîste beyân buyurulan şeklin okuyucularım tarafından daha iyi anlaşılması için aşağıda gösterilmesini uygun buldum. Şekil şöyledir:

Kare kenarları Eceldir, Ölümdür

Emel, Arzu

Hadîste geçen bâzı kelimeleri açıklayalım:

Mürebba': Dört köşe, kare demektir.
Hatt: Çizgi demektir. Çoğulu Hutût gelir.
A'râd: Arad'ın çoğuludur, ârızalar demektir. Burada insanoğlunun başına gelen hastalık, fakirlik, açlık, perîşanlık ve diğer musîbetler ve âfetler kasdedilmiştir.

Nehş: Zehirli hayvanın sokması, bir şeyi ısırmak ağıza almak mânâsına gelir. **Nehs** de aynı mânâyı ifâde eder.

İnsanoğlunun başına musibetler ve âfetlerin gelmesi **Nehş** veyâ **Nehs** fiili ile ifâde edilmekle zehirli hayvanın sokması gibi insana elem ve ıztırab verdiğini vurgulamak kasdedilmiştir.

Hadîs, emel ve arzuların kısa tutulmasını ve ölüm için hazırlıklı olunmayı tavsiye ve teşvik eder.

٤٢٣٢ – حدّثنا إسحاق بن منصور . ثنا النضر بن شميل . أنبأنا حماد بن سلمة عن عبد الله بن أبي بكر ؛ قال سمعت أنس بن مالك يقول : قال رسول الله ﷺ « هذا ابن آدم ، وهذا أجله ، عند قفاه » وبسط يده أمامه . ثم قال « وثَمَّ أمله » .

T E R C E M E S İ

4232) "... Enes bin Mâlik *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem* (bir yere işâret ederek) :

Bu, Âdem oğludur (yâni insandır). Bu da ecelidir, ensesi yanındadır, buyurdu ve elini, ecel yeri (olarak gösterdiği nokta)nın ilerisine doğru açarak:

Ve insanın emeli oradadır, buyurdu."

İZAHI

Bu hadîsi Nesâî de rivâyet etmiştir. Ayrıca Tirmizî ile İbn-i Hibbân bunun mislini rivâyet etmişler.

Tuhfe yazarı diyor ki: Herhalde Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm), ile emeli arasında ecelin yer aldığını ve insanoğlunun, emeline kavuşmadan öleceğini belirtmek için yer yüzünün belli bir noktasına veyâ havada bir noktaya işâret ederek: **"Bu, Âdem oğludur"** buyurmuş ve noktanın yanındaki ikinci bir yere işâret ederek: **"Bu da ecelidir"** buyurduktan sonra uzak bir noktayı göstermiş ve: **"İnsanın emeli de oradadır"** buyurmuştur.

El-Hâfız: Ecelin emel ve arzulardan daha yakın olduğu husûsunda hadisler ittifak hâlindedir, demiştir.

٤٢٣٣ — حَدَّثَنَا أَبُو مَرْوَانَ مُحَمَّدُ بْنُ عُثْمَانَ الْعُثْمَانِيُّ. ثنا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ أَبِي حَازِمٍ، عَنِ الْعَلَاءِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ قَالَ: إِنَّ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ قَالَ «قَلْبُ الشَّيْخِ شَابٌّ فِي حُبِّ اثْنَتَيْنِ: فِي حُبِّ الْحَيَاةِ وَكَثْرَةِ الْمَالِ».

في الزوائد: طريق ابن ماجه صحيح، رجاله ثقات

TERCEMESİ

4233) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur:

Yaşlı kişinin kalbi iki hasleti sevmek husûsunda gençtir (yâni kuvvetli ve şendir): (O hasletler) yaşama sevgisi ve mal çokluğu sevgisi(dir)."

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: İbn-i Mâce'nin bu hadise dâir senedi sahihtir, râvileri de güvenilir zâtlardır.

٤٢٣٤ — حَدَّثَنَا بِشْرُ بْنُ مُعَاذٍ الضَّرِيرُ. ثنا أَبُو عَوَانَةَ عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ أَنَسٍ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ «يَهْرَمُ ابْنُ آدَمَ وَيَشِبُّ مِنْهُ اثْنَتَانِ: الْحِرْصُ عَلَى الْمَالِ، وَالْحِرْصُ عَلَى الْعُمُرِ».

TERCEMESİ

4234) "... Enes *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

Âdemoğlu yaşlanır. Fakat on(un ahlâkın)dan iki haslet gençleşir (yâni kuvvetlenip gelişir): Mal (biriktirme ve çoğaltma) üzerine ihtiras ve ömür (uzunluğu) üzerine ihtiras."

İZAHI

Ebû Hüreyre (Radıyallâhü anh)'ın hadîsinin benzerini **Buhârî** ile **Nesâî**, Rikak kitâbında, **Müslim** Zekât kitâbında ve **Tirmizî** Zühd kitâbmda rivâyet etmişlerdir.

Kalbin gençleşmesi ifâdesi mecâzi mânâdadır. Maksad yaşlı kimsenin kalbinin mal çokluğuna ve çok yaşamaya düşkünlüğü, bunları çok sevmesidir. Genç bir kimse nasıl güçlü ise yaşlının kalbindeki mal ve uzun ömür sevgisi de öylece güçlüdür.

Enes (Radıyallâhü anh)'m hadisini **Buhârî**, **Müslim** ve **Tirmizî** de rivâyet etmişlerdir.

Bu hadîs de insanoğlunun yaşlandığı zaman mal biriktirip çoğaltma arzusu ile çok yaşama arzusunun gençleştiğini, yâni güçlendiğini bildirir.

Yaşlılık döneminde gerek mal sevgisi gerekse yaşama sevgisinin güçlenmesi geneldir. İnsanların çoğunda görülür. Çünkü dindâr kimse âhirete daha çok ibâdetle gidebilmek için çok yaşamak ister. Pek dindar olmayan kimseler de dünya hayatının zevkine alıştıkları için uzun süre yaşamak isterler. Mal sevgisine gelince dindar kimseler, yaşlandıktan sonra bakıma ve hizmete daha çok ihtiyaç olduğunu düşünerek bu ihtiyaçlarının giderilmesi bakımından onlarda mal sevgisi kendini gösterir. Dînî duyguları zayıf olan ve nefsî arzulara dalanlarda zevk ve sefâ sürdürmek için mal düşkünlügü güçlenir.

٤٢٣٥ – حَدَّثَنَا أَبُو مَرْوَانَ الْعُثْمَانِيُّ. ثنا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ أَبِي حَازِمٍ، عَنِ الْعَلَاءِ ابْنِ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ «لَوْ أَنَّ لِابْنِ آدَمَ وَادِيَيْنِ مِنْ مَالٍ لَأَحَبَّ أَنْ يَكُونَ مَعَهُمَا ثَالِثٌ. وَلَا يَمْلَأُ نَفْسَهُ إِلَّا التُّرَابُ. وَيَتُوبُ اللهُ عَلَى مَنْ تَابَ».

في الزوائد: إسناد طريق ابن ماجه صحيح. رجاله ثقات.

TERCEMESİ

4235) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

Âdemoğlunun iki dere dolusu malı olsa bunlarla beraber bir üçüncüsünü ister. Âdemoğlunun (ihtiraslı) nefsini topraktan başka hiçbir şey dolduramaz. Allah tevbe edenin tevbesini kabul eder."

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: İbn-i Mâcete'nin bu hadisi dâir senedi sahih olup râvileri güvenilir zâtlardır.

İZAHI

Zevâid nevinden olan bu hadîsin benzerini Buhârî, Müslim, Tirmizî ve Ahmed, Enes (Radıyallâhü anh)'den rivâyet etmişler.

Hadîsin "Âdemoğlunun nefsini topraktan başka hiç bir şey dolduramaz" cümlesinden maksad şudur: İnsanoğlu ölüp de karnı mezar toprağıyla doluncaya kadar dünya malına ihtirası devam eder. Bu hüküm insanların çoğunluğu itibâriyledir. Aşırı ihtirastan uzak duran takvâ sâhibi mü'minler de vardır.

Hadîsin "Allah tevbe edenin tevbesini kabul eder" cümlesi şöyle yorumlanmıştır: Yâni Allah diğer kullarının tevbelerini kabul buyurduğu gibi ihtiraslı olan kimsenin de tevbesini kabul eder.

Hadîsin bu cümlesi dünya malına aşırı ihtirasın kötü bir hastalık olduğuna ve ihtirastan dönüş yapan bir kimseye: Tevbe etti, denilebildiğini işâret eder.

Cümledeki Tevbe sözcüğü lügat mânâsında kullanılmış olabilir ki dönüş yapmak demektir. Bu takdirde cümlenin mânâsı şöyle olur: Allah dünya malına ihtirastan dönüş yapanın dönüşünü kabul eder.

Tıybî ise bu hadisin şöyle de yorumlanmasının mümkün olduğunu söylemiştir: Dünya malını sevmek, elde etmeye gayret göstermek ve ondan doymamak huyu, insanların yaratılışında bulunan bir haslettir. Ancak Allah'ın koruyup muvaffak kıldığı kimseler bu huyu giderirler. Bu nevi kimselerin sayısı ise azdır. İnsanoğlunun sözkonusu ihtiras huyunun fena bir şey ve günah gibi olup giderilmesinin mümkün olduğuna işâret edilmek üzere hadiste tevbe kelimesi kullanılmıştır.

٤٢٣٦ – حدثنا الحسن بن عرفة. حدثني عبد الرحمن بن محمد المحاربي، عن محمد ابن عمرو، عن أبي سلمة، عن أبي هريرة؛ أن رسول الله ﷺ قال « أعمار أمتي ما بين الستين إلى السبعين. وأقلهم من يجوز ذلك ».

TERCEMESİ

4236) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

Ümmetimin ömürleri altmış (yaş) ile yetmiş (yaş) arasıdır ve bu yaşı geçenleri çok azdır."

İZAHI

Bu hadisi Tirmizî de rivâyet etmiştir. Sindî: Yâni uzun ömürlü olanları çoğunlukla altmış ile yetmiş yaş arası yaşar, demiştir.

El-Kari de: Zâhir olan mânâ ve maksad şudur: Bu ümmetin mûtedil ve sevimli ömrü altmış ile yetmiş arasındaki yaştır. Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm), Ebû Bekir, Ömer ve Alî (Radıyallâhü anhüm) gibi büyük halifeler, çok sayıda âlim ve velî zâtlar, altmış ile yetmiş arasındaki yaşlarda vefât etmişler, demiştir.

(٢٨) باب المداومة على العمل

28 — AMEL (YÂNİ İBÂDET)E DEVAM ETMEK BÂBI

٤٢٣٧ – حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. ثنا أبو الأحوص عن أبي إسحاق، عن أبي سلمة، عن أم سلمة؛ قالت: والذي ذهب بنفسه ﷺ، ما مات حتى كان أكثر صلاته وهو جالس. وكان أحب الأعمال إليه، العمل الصالح الذي يدوم عليه العبد، وإن كان يسيرا.

TERCEMESİ

4237) "... (Mü'minlerin anası) Ümmü Seleme *(Radıyallâhü anhâ)*'dan; Şöyle demiştir:

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in **rûhunu** (alıp) **götüren** (Rabb'im)**e yemin ederim ki O, ömrünün son zamanlarında** (farz olanı hâriç) **namaz**(lar)**ının çoğu**(nu) **oturarak** (kılıyor) **idi. O'na en sevimli amel de az bile olsa** (mü'min) **kulun devamlı işlediği** sâlih **amel** (yâni ibâdet) **idi."**

٤٢٣٨ – حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. ثنا أبو أسامة عن هشام بن عروة، عن أبيه، عن عائشة؛ قالت: كانت عندي امرأة. فدخل علي النبي ﷺ. فقال «من هذه؟» قلت: فلانة. لا تنام (تذكر من صلاتها) فقال النبي ﷺ «مه. عليكم بما تطيقون. فوالله! لا يمل الله حتى تملوا» قالت: وكان أحب الدين إليه الذي يدوم عليه صاحبه.

TERCEMESİ

4238) "... Âişe *(Radıyallâhü anhâ)*'dan: Şöyle demiştir:

(Bir gün) **bir kadın yanımda bulunuyordu. Biraz sonra Peygamber** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **odama girdi ve "Bu kadın kimdir?" diye sordu. Ben de:**

Falancadır. (Geceleyin) **hiç uyumaz, dedim** (Âişe kadının kıldığı namazları anlatmaya başladı). **Bunun üzerine Peygamber** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem):

Bırak. (Devamlı) **yapabileceğiniz ameller** (yâni nâfile ibâdetler) **ile meşgul olunuz. Çünkü Allah'a yemin ederim ki, siz** (ibâdetten) **usanıncaya kadar Allah size ihsanını kesmez, buyurdu. Âişe demiştir ki: Resûl-i Ekrem** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'**e en sevimli din** (yâni ibâdet), **sâhibinin devamlı ifâ ettiği** (ibâdet) **idi."**

İZAHI

Ümmü Seleme (Radıyallâhü anhâ)'nın hadisi, sünenimizde **"Oturarak nâfile namazı kılmak"** bâbında 1225 numarada geçti. Orada gerekli bilgi verildiği için tekrar bilgi vermeye gerek görmüyorum. Ancak şunu belirtmekle yetineceğim: Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in vefâtına yakın zamanlarda oturarak kıldığı namazın nâfile olduğuna dâir kayıt Nesâi'nin rivâyetinde mevcuttur. O husûsa parantez içi ifâde ile işâret ettim.

Âişe (Radıyallâhü anhâ)'nın hadisini Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd, Nesâî, Mâlik ve Ahmed de rivâyet etmişlerdir.

Hz. Â i ş e (Radıyallâhü anhâ)'nın yanında bulunan kadının e l-H a v l â (bint-i Tuveyt) olduğu M ü s l i m'in rivâyetinde belirtilmiştir. Â i ş e (Radıyallâhü anhâ), kadının geceleri uyumadığını arz edip nâfile namazlarını anlatmıştır. E l-H â f ı z, bu hadisin izahı bölümünde geniş bilgi vermiştir. Ben bunun bâzı bölümlerini aktarmakla yetineceğim :

İ b n ü't-T i n: Umulur ki Â i ş e (Radıyallâhü anhâ), kadının mağrur olmayacağı kanaatinde olduğu için yüzünde onu övmüştür, der. Ben ise derim ki H a m m â d b i n S e l e m e'nin H i ş â m'dan olan rivâyetine göre kadın huzurdan ayrıldıktan sonra Â i ş e (Radıyallâhü anhâ) onu övmüştür. (Bu rivâyete göre yüzünde övme durumu yoktur.)

Hadiste geçen "Meh" kelimesi Arapçada ism-i fiildir. Mânâsı "Bırak" demektir. D â v û d i'nin dediğine göre bu kelimenin aslı "Mâ hâzâ"dır. Yâni "Bu nedir?" demektir.

Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in kullandığı bu kelime ile karşı çıktığı şey Â i ş e (Radıyallâhü anhâ)'nın yaptığı övgü olabilir. Yâni "Yâ Âişe! Kadını çok namaz kılmak ile övme işini bırak", demek olur. İkinci bir ihtimal, Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in kadının yaptığı işe karşı çıkmasıdır. Yâni bir mü'minin gece hiç uyumayıp sabaha kadar namaz kılması uygun bir iş değildir. Çünkü bu durum sâhibinin usanmasına yol açabilir, bu hâli devam ettirmesi çok zordur.

Hadisin "Yapabileceğiniz amellerle meşgul olunuz" meâlindeki cümleden maksad : Amellerden devam ettirebileceğimiz çeşitlerle meşgul olunuz, bir süre yapıp da sonra bırakacağınız amellerle meşgul olmayınız.

Bu cümleden iki hüküm çıkar : Birincisi, gücün yettiği nâfile ibâdetle yetinme emri. İkincisi gücün dışında kalan nâfile ibâdetlere kişinin kendi nefsini zorlamasının yasaklığıdır.

K â d ı I y â z : Bu cümle ile verilen emrin gece namazına mahsus olması muhtemeldir. İkinci ihtimal ise bu hükmün tüm şer'î meselelere şümullü olmasıdır, demiştir. Ben derim ki : Bu hadisin buyurulmasına vesile olan olay kadının bütün geceyi namazla geçirmesidir. Fakat verilen emir umûmîdir. Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in o olayda muhâtabları kadınlar olduğu halde erkeklere âit muhâtab zamiri kullanması da bu hükmün umûmîliğini te'yid eder.

Hadisin; لَا يَمَلُّ اللهُ حَتَّى تَمَلُّوا cümlesinin asıl mânâsı "**Siz usanıncaya kadar Allah usanmaz**" şeklindedir. Fakat Allah Teâlâ, usanmak ve bıkmak sıfatlarından pâk ve nezihtir. Usanmak ve bıkmak yaratıkların sıfatlarındandır. Bu ifâde tarzı Müşâkele denilen edebî san'at bakımındandır, mecâzi anlamda kullanılmıştır. Bu nedenle bu cümle çeşitli şekillerde yorumlanmıştır: Birincisi tercemede belirtildiği gibi şöyledir: "**Siz ibâdetten usanıncaya kadar Allah size ihsan ve lütfunu kesmez. Ama siz ibâdetten usanınca O da ibâdet karşılığında verdiği ihsan ve lütfunu keser.**"

E l - H e r e v î demiş ki bu cümleden kasdedilen mânâ şöyledir: "**Siz duâ ve dilekte bulunmaktan usanmadıkça Allah size ihsan ve lutfünü kesmez.**"

K a s t a l â n î de: Bu cümlenin mânâsı şöyle olabilir, Allah en iyi bilendir: "**Siz kendi güç ve kudretiniz çerçevesinde nâfile ibâdetinize devam ediniz. Çünkü siz neş'e ve zevkle ibâdet ettiğiniz sürece Allah sizin ibâdetinizin sevâbını eksiltmez ve usanırcasına muâmele etmez. Bu itibarla ibâdetten usanacak hâle gelecek olursanız bu duruma düşmeden önce oturunuz, usanmaya meydan vermeyiniz. Çünkü ibâdetten usanırsanız ve fütura düşüp de angarya gibi ibâdet edecek olursanız, Allah Teâlâ usanan kimsenin muâmelesine benzer bir muâmele ile hakkınızda işlem yapar.**"

H a t t â b î ise bu cümlenin mânâsı şöyledir, demiştir: Siz ibâdetten usanıp bıksanız bile Allah usanmaz. Bir kavle göre ise mânâ şöyledir: "Siz ibâdet ve amelden usanmadıkça Allah sevab vermeyi bırakmaz."

Bu hadisin daha geniş izahını almak isteyenler şerh kitablarına mürâcaat edebilirler.

Bu iki hadiste bildirilen hükümlerden biri de Allah ve Resûlü nezdinde en sevimli ve en makbul nâfile ibâdetin devamlı yapılanı olduğudur. Şu halde nâfile bir ibâdet etmek isteyen mü'min önceden düşünmelidir. Bunu sürdürebilir ve bir süre yapıp da sonra bırakmıyacak ise başlamalıdır. Aksi takdirde başlamaması daha uygundur. Çünkü onu bırakması ibâdetten bıkmak ve usanmak şeklinde olursa iyi olmaz.

٤٢٣٩ - حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ . ثنا الْفَضْلُ بْنُ دُكَيْنٍ عَنْ سُفْيَانَ ، عَنِ الْجُرَيْرِيِّ ، عَنْ أَبِي عُثْمَانَ ، عَنْ حَنْظَلَةَ الْكَاتِبِ التَّمِيمِيِّ الْأُسَيْدِيِّ ؛ قَالَ : كُنَّا عِنْدَ رَسُولِ اللهِ ﷺ . فَذَكَّرَنَا الْجَنَّةَ وَالنَّارَ ، حَتَّى كَأَنَّا رَأْيَ الْعَيْنِ فَقُمْتُ إِلَى أَهْلِي وَوَلَدِي . فَضَحِكْتُ وَلَعِبْتُ . قَالَ ، فَذَكَرْتُ الَّذِي كُنَّا فِيهِ . فَخَرَجْتُ ، فَلَقِيتُ أَبَا بَكْرٍ ، فَقُلْتُ : نَافَقْتُ ، نَافَقْتُ . فَقَالَ أَبُو بَكْرٍ : إِنَّا لَنَفْعَلُهُ . فَذَهَبَ حَنْظَلَةُ فَذَكَرَهُ لِلنَّبِيِّ ﷺ . فَقَالَ « يَا حَنْظَلَةُ ! لَوْ كُنْتُمْ كَمَا تَكُونُونَ عِنْدِي ، لَصَافَحَتْكُمُ الْمَلَائِكَةُ عَلَى فُرُشِكُمْ (أَوْ عَلَى طُرُقِكُمْ) يَا حَنْظَلَةُ ! سَاعَةً وَسَاعَةً » .

TERCEMESİ

4239) "... Hanzala el-Kâtib et-Temîmî el-Üseyyidî *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre şöyle demiştir :

Biz Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in **yanında bulunuyorduk. Bize cennet ve cehennemi öyle hatırlattı ki biz** (cennet ve cehennemi) **gözle görüyor gibi olduk.** Sonra **ben kalkıp** âilemin **ve çocuğumun yanına gittim ve** (o hâli unutup) **güldüm, eğlendim. Hanzala dedi ki: Biraz sonra** (kendimi toparlayıp Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in **yanında iken) içinde olduğumuz hâli hatırladım. Hemen** (evden) **çıktım ve Ebû Bekir** (Radıyallâhü anh)'**a rastladım .Ona:** (İçine **düştüğüm** gafleti anlatarak) **münâfık oldum, münâfık oldum, dedim, Ebû Bekir: Muhakkak biz onu** (yâni âile ferdlerimizle **eğlenip gülme işini) işliyoruz, dedi. Sonra Hanzala gidip bu hâli Peygamber** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'**e anlattı. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) :

Yâ Hanzala! (Benim **yanımda** olmadığınız zaman) **benim yanımda olduğunuz gibi olsaydınız melekler yataklarınız üstünde** (veyâ yollarınız üzerinde) **sizlerle tokalaşacaktı. Yâ Hanzala! Bir saat şöyle, bir saat böyle, buyurdu."**

İZAHI

Bu hadîsi Müslim, Tevbe kitâbının 3. bâbında rivâyet etmiş, Tirmizî de Sıfatü'l-Kıyâme bâblarının sonlarında rivâyet etmiştir.

Hanzala (Radıyallâhü anh), Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'ın kâtiblerinden olduğu için ona el-Kâtib, denmiştir. Tuh-

fe yazarının bu hadisin izahı bölümünde verdiği bilgiye göre Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in kâtibliğini yapan sahâbîler şunlardır: Ebû Bekir, Ömer, Osmân, Ali, Übeyy bin Kâ'b, Zeyd bin Sâbit el-Ensârî, Muâviye bin Ebi Süfyân, Hanzala el-Üseyyidî, Hâlid bin Said bin el-Âs, Ebân bin Said ve el-Alâ bin el-Hadramî (Radıyallâhü anhüm)! O'nun devamlı kâtibleri ise Zeyd bin Sâbit ile Muâviye idi.

Hanzala (Radıyallâhü anh)'ın: "Ben münâfık oldum" sözünü söylemesinin sebebi ve mânâsı şöyledir: Hanzala, Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in meclisinde ve sohbetinde bulunduğu zaman, Allah korkusu, âhiret kaygısı, Allah zikri, mürâkabe ve tefekkür gibi dini ve mânevi işlere tamamen yönelip dünyayı, çoluk çocuğu unutmuş durumda idi. Sonra huzurdan ayrılıp âile ferdlerinin yanına gelince bu defa dünya işleriyle meşgul oldu. Hâlindeki bu değişikliğin bir nevi münâfıklık sayılmasından korktuğu için bu sözü söylemiş ve nihâyet durumu Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'e arz etmiş, Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) da bu hâl değişikliğinin münâfıklık sayılmadığını, mü'minlerin devamlı sûrette din işiyle uğraşıp dünya işlerini tamamen bırakmakla mükellef olmadıklarını ve bâzı zamanlarda din işiyle, diğer bâzı zamanlarda dünya işleriyle meşgul olmalarının tabii olduğunu bildirmiştir.

Meleklerin mü'minlerle yataklar üstünde veyâ yollarda tokalaşmasından maksad aleni ve göz göre göre tokalaşmalarıdır. Çünkü meleklerin zikir ehli ile tokalaştığı sâbittir. Ancak zikir ile meşgul olanlar bu tokalaşmayı gözle görmezler. Bu itibarla hadisteki tokalaşma aleni olan tokalaşmadır.

Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in "Bir saat şöyle, bir saat böyle" buyruğunun mânâsı şöyledir: Yâni adam, bâzı zamanlarda Allah'ı anmakla ve diğer bâzı zamanlarda Allah'ı anmayıp dünya işleriyle meşgul olmakla münâfık sayılmaz. Allah'ı andığınız zamanda kulluk görevinizi yerine getirirsiniz. Allah'ı anmayı gevşettiğiniz vakitlerde meşrû olmak kaydı ile nefsi arzularınızı ve dünya işlerinizi görürsünüz.

Hanzala (R.A.) Hâl Tercemesi

Hanzala bin Rabi bin Sayfi et-Temimi el-Üseyyidi Ebû Rib'i el-Kûfi (R.A.) sahâbidir. 18 aded hadisi vardır. Müslim onun bir hadisini rivâyet etmiştir. Tirmizi, Nesâi ve İbn-i Mâce de onun hadislerini rivâyet etmişler. Râvileri Yezid bin eş-Şıhhir ve Ebû Osmân en-Nehdi'dir. Bu zât, Irak fetihlerinde Hâlid bin el-Velid (R.A.)'ın refakatinde bulunmuştur. Vahiy kâtibliği görevini yaptığı naklolmuştur. Bir kavle göre Ali (R.A.)'den sonra vefât etmiştir. (Hulâsa, 96)

٤٢٤٠ — حدثنا العبّاس بن عثمان الدمشقي . ثنا الوليد بن مسلم . ثنا ابن لهيعة .
ثنا عبد الرحمن الأعرج . سمعت أبا هريرة يقول : قال رسول الله ﷺ « اكلفوا من
العمل ما تطيقون . فإن خير العمل أدومه ، وإن قلّ » .

في الزوائد : في إسناده ابن لهيعة ، وهو ضعيف .

TERCEMESİ

4240) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir :

Amel (yâni farz olmayan ibâdet)den (devamlı yapmaya) gücünüzün yettiği miktarı yükleniniz. Çünkü amelin en hayırlısı az bile olsa en çok devam ettirilenidir."

Not : Zevâid'de şöyle denilmiştir : Bunun senedinde İbn-i Lehla bulunur. Bu râvi zayıftır.

٤٢٤١ — حدثنا عمرو بن رافع . ثنا يعقوب بن عبد الله الأشعري عن عيسى بن
جارية ، عن جابر بن عبد الله ؛ قال : مرّ رسول الله ﷺ على رجل يصلّي على صخرة .
فأتى ناحية مكة . فمكث مليّا . ثم انصرف . فوجد الرجل يصلّي على حاله . فقام فجمع يديه
ثم قال « يا أيها الناس ! عليكم بالقصد » ثلاثا « فإن الله لا يملّ حتى تملّوا » .

في الزوائد : إسناده حسن . ويعقوب بن عبد الله مختلف فيه . وباقي رجال إسناده ثقات .

TERCEMESİ

4241) "... Câbir bin Abdillah *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan ; Şöyle demiştir :

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), bir taş üstünde namaz kılan bir adamın yanından geçip Mekke'nin kenarına vardı. (Orada) uzun bir süre kaldıktan sonra geri döndü ve taş üstünde namaz kılan adama aynı durumda namaz kılarken rastladı. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) ayağa kalkarak iki elini birleştirdi ve üç kere :

Ey insanlar! Mûtedil davranın (yâni ifrat ve tefritten sakının), buyurdu. (Sonra buyruğuna şöyle devam etti) : Çünkü şüphesiz, siz (ibâdetten) usanıncaya kadar Allah size ihsanını kesmez."

Not : Zevâid'de şöyle denilmiştir : Bunun senedi hasendir. Râvi Yâkûb bin Abdillah hakkında ihtilâf vardır. Senedin kalan râvileri güvenilir zâtlardır.

(٢٩) باب ذكر الذنوب

29 — GÜNAHLARI HATIRLAMAK BÂBI

٤٢٤٢ — حدّثنا محمّد بن عبد الله بن نمير . ثنا وكيع وأبي عن الأعمش ، عن شقيق ، عن عبد الله ؛ قال : قلنا : يا رسول الله ! أنؤاخذ بما كنّا نعمل في الجاهليّة ؟ فقال رسول الله ﷺ « من أحسن في الإسلام ، لم يؤاخذ بما كان في الجاهليّة . ومن أساء ، أخذ بالأوّل والآخر » .

TERCEMESİ

4242) "... Abdullah (bin Mes'ûd) *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Biz: Yâ Resûlallah! Câhiliyet devrinde (yâni müslüman olmazdan önce) **işlemiş olduğumuz günahlardan dolayı cezâlandırılır mıyız?** diye sorduk. Bunun üzerine Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) :

Kim müslümanlıkta güzel hareket ederse câhiliyet devrinde (yâni müslüman olmazdan önce) **olan** (günahların)**dan dolayı cezâlandırılmaz. Kim** (müslüman olduktan sonra) **kötü hareket ederse hem** (müslüman olmazdan) **önceki hem** (müslüman olduktan) **sonraki** (günahları) **ile muaheze edilir** (yâni sorumlu tutulur). **buyurdu."**

İ Z A H I

Bu hadisi B u h â r î, "Kitâbu İstitâbeti'l-Mürteddîn" bölümünün birinci bâbında, M ü s l i m de "Kitâbü'l-İmân" bölümünün 53. bâbında rivâyet etmişlerdir.

Müslümanlığı kabul eden, yâni Kelime-i Şehâdet'i dili ile söyleyip kalben tasdik eden bir mühtedinin İslâmiyet'i kabullenmeden önceki hayatına âit tüm günahlarının bağışlandığı, gerek E n f â l sûresinin 38. âyeti ve gerekse sahih hadislerle sâbittir. Bu hususta icmâ da vardır. Bu hadisin zâhirine göre ise müslümanlığı kabul eden bir mühtedi, müslümanlığı kabul ettikten sonraki hayatında kötü davrandığı takdirde hem müslüman olduktan sonraki günahlarından hem de küfür döneminde işlemiş olduğu günahlardan sorumlu tutulacaktır. Oysa bu hüküm yukarda anlattığım gibi âyet, hadis ve icmâa aykırıdır. Bu nedenle bu hadis muhtelif şekillerde yorumlanmıştır. E l -

H â f ı z, B u h â r î ' nin şerhinde bu hadîsi izah ederken yorumları nakletmektedir. Ben o yorumların bir kısmını belirtmekle yetineceğim.

H a t t â b î bu hadîsi şöyle yorumlamıştır: Kâfir olan bir kimse müslümanlığı kabullendiği takdirde geçmiş hayatında işlemiş olduğu günahlardan sorumlu tutulmaz. Fakat müslümanlığı kabullendikten sonraki hayat döneminde çok kötü hareketlerde bulunup en şiddetli günahları işlerse ve buna rağmen müslüman olarak ölürse bu kimse, müslüman olduktan sonra işlemiş olduğu günahlardan sorumlu tutulur ve müslüman olmazdan önceki hayat döneminde işlemiş olduğu günahlar için de kınanır, susturulur ve kendisine meselâ şöyle denilir: Sen kâfir iken şöyle şöyle günahlar işlemedin mi? Hiç olmazsa müslümanlığı kabullenmekle bu fenalığı bırakmalıydın. niçin bırakmadın, denilecek.

H a t t â b i ' nin bu yorumuna göre ihtida ettikten sonra kötü hareket eden bir kimsenin âhirette göreceği muahaze iki türlüdür: Küfür döneminde işlemiş olduğu günahlardan dolayı kınanır, ayıplanır, takbih edilir. Müslümanlığı kabullendikten sonra işlemiş olduğu günahlardan dolayı ise cezâlandırılır, sorguya çekilir.

Bâzı âlimler ise hadîsteki "İsâe"yi küfür mânâsına yorumlamıştır. Bu yoruma göre hadîsin mânâsı şöyle olur: Bir kimse İslâm dinine girip bundan sonra güzel hareket eder ve samimî müslüman olursa, küfür döneminde işlemiş olduğu günahlardan sorumlu tutulmaz. Ama o kimse tekrar küfre dönüş yaparsa, mürted olursa o takdirde o kimse hem müslümanlığı kabul ettiği dönemde işlemiş olduğu günahlardan hem de küfür döneminde işlemiş olduğu günahlardan sorumlu tutulur.

İ b n - i B a t t â l: Ben bu yorumu bir gurup ilim adamlarına arz ettim. Dediler ki, bu hadîsin bundan başka mânâsı yoktur. Ve hadîsteki "İsâe"den maksad ancak küfür günahıdır. Çünkü müslümanlığı kabullenen bir kimsenin câhiliyet döneminde, yâni müslümanlık dinine girmeden önceki hayatında işlemiş olduğu günahlardan sorumlu tutulmayacağı yolunda icmâ vardır, diye bilgi vermiştir.

Bâzı âlimler ise hadîsteki "İhsân" kelimesini İslâm dinini samimî olarak kabul etmek anlamına, "İsâe" kelimesini de İslâm dinini şeklen ve gayri samimî kabullenmek mânâsına yorumlamışlar. Yâni bir kimse İslâm dinini gerçekten benimseyip Kelime-i Şehâdeti dili söyleyip kalben de inanırsa İslâmiyet'i kabullenmeden önceki dönemde işlediği günahlardan sorumlu tutulmaz. Fakat bir kimse Kelime-i Şe-

hâdeti diliyle söylediği halde kalben inanmazsa, onun bundan önce ve bundan sonra işlediği tüm günahlardan sorumlu tutulur. Çünkü böylesi münâfıktır, müslüman sayılmaz.

٤٢٤٣ – حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. ثنا خالد بن مخلد. حدثني سعيد بن مسلم ابن بانك؛ قال : سمعت عامر بن عبد الله بن الزبير يقول : حدثني عوف بن الحارث عن عائشة؛ قالت : قال لي رسول الله ﷺ « يا عائشة! إياك ومحقرات الأعمال. فإن لها من الله طالبا ».

في الزوائد : إسناده صحيح. رجاله ثقات.

TERCEMESİ

4243) "... Âişe *(Radıyallâhü anhâ)*'dan; Şöyle demiştir:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) bana:

Yâ Âişe (Günah sayılan) amellerin küçümsenenlerinden (de) sakın. Çünkü şüphesiz, onlar için (de) Allah (tarafın)dan bir araştırıcı (melek) vardır, buyurdu."

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Bunun senedi sahih olup râvileri güvenilir zâtlardır.

٤٢٤٤ – حدثنا هشام بن عمار. ثنا حاتم بن إسماعيل والوليد بن مسلم، قالا : ثنا محمد بن عجلان عن القعقاع بن حكيم، عن أبي صالح، عن أبي هريرة؛ أن رسول الله ﷺ قال « إن المؤمن، إذا أذنب، كانت نكتة سوداء في قلبه. فإن تاب ونزع واستغفر، صقل قلبه. فإن زاد زادت. فذلك الران الذي ذكره الله في كتابه (٨٣/١٤) كلا بل ران على قلوبهم ما كانوا يكسبون ».

TERCEMESİ

4244) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur:

Mü'min günah işlediği zaman kalbinde siyah bir iz olur. Sonra o kişi tevbe edip (nefsini o günahtan) çekip çıkarır ve (Allah'tan)

mağfiret dilerse kalbi (o iz pasından) **cilâlanıp temizlenir. Eğer mü'min günahı fazlalaştırırsa kalbindeki siyah iz** (ve leke) **fazlalaşır. İşte Allah'ın, Kitâb'ında;** كَلَّا بَلْ رَانَ عَلَى قُلُوبِهِمْ مَا كَانُوا يَكْسِبُونَ «

"Hayır, (onların sandıkları gibi değil). **Onların kazandıkları günahlar, kalblerini paslandırıp karartmıştır"** (Mutaffifin, 14) **âyetinde buyurduğu rân budur."**

İZAHI

Bu hadisi Tirmizi, Nesâi, Ahmed, İbn-i Hibbân ve Hâkim de rivâyet etmişler. Tirmizi bu hadisi Mutaffifin sûresinin tefsiri bölümünde rivâyet etmiştir.

Mü'min bir günah işlediği zaman bunun etkisiyle kalbinde mânevi siyah bir leke oluşur. **Tuhfe** yazarı o lekeyi, ayna ve kılıç üstünde oluşan kir lekesine benzetir. El-Kari de, beyaz kâğıda damlatılan siyah mürekkeb damlasına benzetir. Kalbte oluşan siyah iz ve lekenin kapladığı yer, işlenen günahın büyüklük ve ağırlık derecesine göredir. Sonra mü'min kul işlediği günahtan tevbe ve dönüş yapıp günahı kesinlikle terkeder ve Allah'tan mağfiret ve bağışlanmasını dilerse, kalbi cilâlanır. Yâni kalbinin aynası arınıp temizlenir. Çünkü tevbe ve istiğfâr gerçek olduğu zaman kalbin cilâsıdır. Şâyet kul, günah işlemeye devam ederse, o leke gelişir, büyür ve nihâyet kalbi tamamiyle kaplar, nûrunu söndürür ve basireti körletir.

El-Hâfız İbn-i Kesir, bu âyetin tefsirinde özetle şöyle der:

Yâni durum, kâfirlerin sandığı gibi değildir. Onlar **Kur'ân**'ın ilâhi olmayıp daha önce gelip geçmişlerin masalları olduğunu iddiâ ederler. Bu iddiâ asılsızdır. **Kur'ân,** Allah'ın kitâbıdır, Resûlüne vahiy sûretiyle indirdi. Kâfirleri **Kur'ân**'a inanmaktan alıkoyan şey ise, onların kazandıkları günahlar dolayısıyla kalblerini paslandırıp karartan, körleten ve tamamen kaplayan simsiyah lekelerdir.

Tuhfe yazarı bundan sonra: **Rân** ve **Reyn** kelimelerinin asıl mânâsı bir şeyi örten, kaplayan örtüdür. Bu örtü, cilâlı bir maddenin üstündeki pas gibidir, der ve Tıybi'den naklen şu bilgiyi verir:

Rân ve **Reyn** aynı mânâyı ifâde eden iki kelimedir. Bu âyet, kâfirler hakkındadır. Ancak mü'min kişi günah işlemek sûretiyle kalbinin kararması ve günah işlemeye devam etmesi yüzünden kalbinin kararmasının fazlalaşması bakımından kâfirlere benzer. İbnü'l-Melik demiş ki: Bu âyet, kâfirler hakkındadır. Fakat Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) mü'minleri korkutmak için bunu

okumuş ki, mü'minler günahları çoğaltmaktan sakınsınlar ve kâfirlerin kalbleri karardığı gibi onların kalbleri de kararmasın. Bunun içindir ki: Günahlar küfrün postasıdır, demişler.

٤٢٤٥ – حدثنا عيسى بن يونس الرملي. ثنا عقبة بن علقمة بن خديج المعافري عن أرطاة بن المنذر، عن أبي عامر الألهاني عن ثوبان، عن النبي ﷺ؛ أنه قال «لأعلمن أقواما من أمتي يأتون يوم القيامة بحسنات أمثال جبال تهامة، بيضا. فيجعلها الله عز وجل هباء منثورا». قال ثوبان: يا رسول الله! صفهم لنا، جلهم لنا، أن لا نكون منهم ونحن لا نعلم. قال «أما إنهم إخوانكم ومن جلدتكم. ويأخذون من الليل كما تأخذون. ولكنهم أقوام، إذا خلوا بمحارم الله، انتهكوها».

في الزوائد: إسناده صحيح، ورجاله ثقات. وأبو عامر الألهاني اسمه عبد الله بن غابر.

TERCEMESİ

4245) "... Sevbân *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Peygamber *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur:

Ümmetimden birtakım kimseleri bilirim ki onlar kıyâmet günü Tihâme dağları emsâli (çok) ve bembeyaz (yâni tertemiz) sevaplar getirirler de Allah (Azze ve Celle) o sevabları saçılmış toz eder (yâni mahveder, kabul etmez). Sevbân (Radıyallâhü anh):

Yâ Resûlallah! Bilmiyerek onlardan olmamamız için bize onların sıfatlarını söyle ve bize onların durumunu açıkla, dedi. Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem):

Bilmiş olunuz ki onlar sizin (din) kardeşleriniz ve sizin cinsinizden (bir takım insanlar)dır. Sizin aldığınız gibi onlar geceden (ibâdet nasibini) de alırlar. Ve lâkin onlar, Allah'ın yasak kıldığı şeylerle tenha yerde başbaşa kaldıkları zaman o yasakların sınırlarını çiğnerler, buyurdu."

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Bunun senedi sahih olup râvileri güvenilir zâtlardır. Râvi Ebû Âmir el-İlhânî'nin adı Abdullah bin Gâbir'dir.

٤٢٤٦ – حَدَّثَنَا هٰرُونُ بْنُ إِسْحَاقَ وَعَبْدُ اللّٰهِ بْنُ سَعِيدٍ، قَالَا: ثنا عَبْدُ اللّٰهِ بْنُ إِدْرِيسَ عَنْ أَبِيهِ وَعَمِّهِ، عَنْ جَدِّهِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ قَالَ: سُئِلَ النَّبِيُّ ﷺ: مَا أَكْثَرُ مَا يُدْخِلُ الْجَنَّةَ؟ قَالَ «التَّقْوَى وَحُسْنُ الْخُلُقِ» وَسُئِلَ مَا أَكْثَرُ مَا يُدْخِلُ النَّارَ؟ قَالَ «الْأَجْوَفَانِ: الْفَمُ وَالْفَرْجُ».

TERCEMESİ

4246) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Peygamber *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)*'e:

(Mü'mini) cennete dâhil eden (yâni cennete girmesine sebep olan) amellerin en çoğu hangisidir? diye soruldu. O:

Takvâ (yâni Allah korkusu) ve huy güzelliğidir, buyurdu. Ve O'na:

(Mü'mini) cehenneme sokan günahların en çoğu hangisidir? diye soruldu. O:

(Şu) iki organ: Ağız ve tenâsül uzvu, buyurdu."

(٣٠) باب ذكر التوبة

30 — TEVBEYİ (HATIRLAMAK) BÂBI

Tevbe: Lügatta, dönmek, bir şeyden dönüş yapmak mânâsınadır. Burada ise günah işlemekten dönüş yapmak anlamında kullanılmıştır.

Günahtan tevbe etmenin geçerli sayılabilmesi için üç rüknü ve temeli vardır. Bu rükün ve temeller oluşmadıkça tevbe geçerli olamaz, kabule şayan görülmez. Bu şartlar şunlardır:

Birincisi: İşlenen günahtan tamamen sıyrılmak, ona son vermektir.

İkincisi: O günahı işlemekten dolayı nedâmet ve pişmanlık duymaktır. Tabii bu pişmanlığın dilde kalmayıp içten gelmesi gerekir.

Üçüncüsü: Bir daha o günahı işlememeye kesinlikle azim ve karar vermektir.

Şâyet işlenen günah, bir kul hakkı ile ilgili ise hak sâhibinden helâllık almak veyâ o hakkı ödemek de dördüncü bir rükün olarak eklenir.

Tevbenin asıl temel: ve en büyük rüknü günahtan nedâmet ve pişmanlık duymaktır.

Bütün günahlardan tevbe etmek ve tevbe işini geciktirmemek tüm âlimlerce vâcib görülmüştür. İşlenen günah küçük olsun büyük olsun ondan tevbe etmeyi geciktirmek kesinlikle câiz değildir. Tevbe, İslâmiyet'in önemli prensiplerindendir. Tevbe yukarda anılan rükünlere tamamen uygun olarak edildiği takdirde Allah Teâlâ'nın lutüf ve keremiyle kabul olunur. Âyetler, hadîsler bunu gösterir. Ayrıca bu konuda icmâ da vardır. Ancak şunu belirtmek gerekir. Allah hiç bir kimsenin tevbesini kabul etmek zorunda değildir. O, tamamen irâdesiyle, yâni dilemesi ve arzusuyla işlemleri gerçekleştirir. Hiç bir kuvvet O'nu herhangi bir şeye zorlayamaz.

Bir kimse işlediği günahtan usûlüne uygun ve rükünlerine riâyetle tevbe ettikten sonra o günahı şâyet anlatırsa pişmanlığını yenilemesi gerekir mi, gerekmez mi? Bu hususta ihtilâf vardır. En ihtiyatlısı o günahı anlatmaması ve hatırladıkça, pişmanlık duymasıdır.

Bir kimse birden fazla günah işlemeye devam ederken bunlardan yalnız birisinden tevbe etmesi mümkündür. Yâni diğer günaha devam etmesi buna mâni değildir.

Bir kimse işlediği bir günahtan dolayı şartlarına uygun olarak tevbe ettikten bir süre sonra aynı günahı tekrar işlerse, onun birinci tevbesi bozulmaz. Ancak ikinci defa işlediği günah onun aleyhine yazılır.

Kâfir bir kimsenin küfürden pişmanlık duyarak müslümanlığı kabul etmek sûretiyle olan tevbesinin Allah katında kabul olunduğu kesinlikle bilinmektedir. Bu hususta Nass vardır. Fakat mü'min kişinin günahlardan ettiği tevbenin kabul olunması kesinlikle mâlum değil, zannedilir. Yâni kabul olunması ihtimâli yüzde ellinin üstündedir, yüzde yüz değildir. Ehl-i Sünnet âlimlerinin bir kısmına göre bu da kesindir. İ m â m ü ' l - H a r e m e y n bunun kesin olmadığına dâir görüşü tercih etmiştir. N e v e v i de o görüşün daha sağlıklı olduğunu bildirmiştir. Allah en iyi bilendir.

٤٢٤٧ — حدثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ . ثنا شَبَابَةُ . ثنا وَرْقَاءُ عَنْ أَبِي الزِّنَادِ ، عَنِ الْأَعْرَجِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ «إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ أَفْرَحُ بِتَوْبَةِ أَحَدِكُمْ مِنْهُ بِضَالَّتِهِ ، إِذَا وَجَدَهَا » .

TERCEMESİ

4247) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Peygamber *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur :

Allah (Azze ve Celle) birinizin tevbe etmesine o kimsenin kayıp hayvanını bulunca duyduğu sevinçten muhakkak daha çok sevinir (yâni râzı olur)."

İZAHI

Bu hadisi Müslim de Tevbe kitâbının 1. bâbında rivâyet etmiştir.

Allah Teâlâ Hazretleri sevinmek ve üzülmek gibi zaaf belirtisi olan sıfat ve hallerden pâk ve münezzehtir. Bu itibarla burada Allah hakkında kullanılan sevinme ifâdesi râzı olmak mânâsına yorumlanmıştır. Yâni bir çölde yolculuk ederken binit hayvanını kaybedip perişan olan bir yolcu, hayvanını bulmaktan ümidini kestikten ve çölde ölüm tehlikesi ile karşı karşıya kaldıktan sonra birdenbire o yitik hayvanını buluverdiği zaman ne kadar seviniyor ise Allah Teâlâ'nın kulunun günahlardan tevbe etmesine olan rızâsı o kulun sevinmesinden daha çoktur. Buradaki hadiste adamın hayvanını çölde kaybetmesi, onu bulmaktan ümidini kesmesi ve ölüm tehlikesi ile karşı karşıya kalması kayıtları yok ise de bu kayıtlar konu hakkında vârid olan diğer hadislerde bulunduğu için izahta bu kayıtları ilâve etmeyi uygun buldum. Çünkü bu ağır şartlar altında kayıp hayvanını bulanın sevinci daha fazla olur. 4249. hadiste de bu kayıtlar mevcuttur.

Hadis, kulları tevbeye teşvik eder. Çünkü tevbe Allah'ın rızâsına ve dolayısıyla kulun bağışlanmasına en iyi vesilelerdendir.

٤٢٤٨ – حدثنا يَعْقُوبُ بْنُ حُمَيْدِ بْنِ كَاسِبٍ الْمَدِينِيُّ . ثنا أَبُو مُعَاوِيَةَ . ثنا جَعْفَرُ ابْنُ بُرْقَانَ عَنْ يَزِيدَ بْنِ الْأَصَمِّ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ « لَوْ أَخْطَأْتُمْ حَتَّى تَبْلُغَ خَطَايَاكُمُ السَّمَاءَ ، ثُمَّ تُبْتُمْ ، لَتَابَ عَلَيْكُمْ » .

في الزوائد : هذا إسناد حسن . ويعقوب بن حميد مختلف فيه . وباقي رجال الإسناد ثقات .

TERCEMESİ

4248) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Peygamber *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur :

Hatâlarınız göğe ulaşacak kadar günah işleyip de sonra (onlardan) tevbe etmiş olsanız, Allah tevbenizi kabul eder."

Not : Zevâid'de şöyle denilmiştir : Bu, hasen bir seneddir. Râvi Yâkûb bin Humeyd hakkında ihtilâf vardır. Senedin kalan râvileri güvenilir zâtlardır.

٤٢٤٩ — حدثنا سُفْيَانُ بْنُ وَكِيعٍ . ثنا أَبِي عَنْ فُضَيْلِ بْنِ مَرْزُوقٍ ، عَنْ عَطِيَّةَ ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « لَلّٰهُ أَفْرَحُ بِتَوْبَةِ عَبْدِهِ مِنْ رَجُلٍ أَضَلَّ رَاحِلَتَهُ بِفَلَاةٍ مِنَ الْأَرْضِ ، فَالْتَمَسَهَا . حَتَّى إِذَا أَعْيَي، تَسَجَّى بِثَوْبِهِ. فَبَيْنَا هُوَ كَذَلِكَ إِذْ سَمِعَ وَجْبَةَ الرَّاحِلَةِ حَيْثُ فَقَدَهَا . فَكَشَفَ الثَّوْبَ عَنْ وَجْهِهِ ، فَإِذَا هُوَ بِرَاحِلَتِهِ » .

في الزوائد: في إسناده عطية العوفي، وسفيان بن وكيع، وهما ضعيفان. وأصل الحديث أخرجه الشيخان من حديث ابن مسعود وأنس .

TERCEMESİ

4249) "... Ebû Saîd *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir :

Allah, kulunun tevbesine şu adamın sevinmesinden daha çok sevinir (yâni râzı olur) ki (yolculuk hâlinde olan) o adam bir susuz çölde binit devesini kaybeder. Bunun üzerine adamcağız yitik devesini aramaya koyulur. Nihâyet o arayış, adamı cidden yorup âciz bırakınca (susuzluk ve sıcaktan dolayı olduğu yerde ölmek üzere başını yere koyup) elbisesini başına çekip örtünür. İşte kendisi o halde olduğu sırada devesini kaybettiği yerde âniden hayvanının ayak sesini duyar. Bunun üzerine yüzüne çektiği örtüyü açar ve hemen binit hayvanı ile karşılaşır."

Not : Zevâid'de şöyle denilmiştir : Bunun senedinde Atiyye el-Avfî ve Süfyân bin Vekî bulunur. İkisi de zayıftır. Fakat hadisin aslını Buhârî ile Müslim, İbn-i Mes'ûd ve Enes (R.A.)'nın rivâyet ettikleri hadis olarak nakletmişler.

٤٢٥٠ — حدثنا أَحْمَدُ بْنُ سَعِيدٍ الدَّارِمِيُّ . ثنا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللهِ الرَّقَاشِيُّ. ثنا وُهَيْبُ ابْنُ خَالِدٍ . ثنا مَعْمَرٌ عَنْ عَبْدِ الْكَرِيمِ ، عَنْ أَبِي عُبَيْدَةَ بْنِ عَبْدِ اللهِ ، عَنْ أَبِيهِ ؛ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « التَّائِبُ مِنَ الذَّنْبِ ، كَمَنْ لَا ذَنْبَ لَهُ » .

قال السندي: الحديث ذكره صاحب الزوائد في زوائده وقال: إسناده صحيح. رجاله ثقات. ثم ضرب على ماقال. وابقى الحديث على الحال. وفي المقاصد الحسنة. رواه ابن ماجة والطبراني في الكبير والبيهقي في الشعب من طريق أبي عبيد الله بن عبد الله بن مسعود عن أبيه. رفعه. ورجاله ثقات. بل حسنه شيخنا. يعني لشواهده. وإلا فأبو عبيدة، جزم غير واحد بأنه لم يسمع من أبيه.

TERCEMESİ

4250) "... Abdullah (bin Mes'ûd) *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

Günahtan tevbe eden kimse, hiç günahı olmayan kimse gibidir."

Not: Sindî şöyle demiştir: Zevâid sâhibi bu hadisi Zevâid adlı kitâbında anlatmış ve: Bunun senedi sahih olup râvileri güvenilir zâtlardır, dedikten sonra bu sözüne bir şey eklememiş, bu kadarla yetinmiş ve hadisi kendi hâline bırakmıştır. El-Makasıdü'l-Hasana'da da: Bu hadisi İbn-i Mâce de, Taberânî el-Kebîr'de ve Beyhakî eş-Şuab'ta Ebû Ubeyde bin Abdillah bin Mes'ûd aracılığıyla babasından (yâni Abdullah bin Mes'ûd'den) merfû hadis olarak rivâyet etmişler ve râvileri güvenilir zâtlardır. Hattâ şeyhimiz bu hadisi hasen saymıştır. Sebebi ise bu hadisi te'yid eder mâhiyette başka hadislerin bulunmasıdır. Aksi takdirde hasen sayılmaması gerekir. Çünkü Ebû Ubeyde'nin babasından hadis işitmediğini kesinlikle söyleyenlerin sayısı bir değildir, diye bilgi verilmiştir.

İZAHI

4248. hadis Zevâid nevindendir. Bu hadis, günahların çokluğunun tevbeye mâni olmadığına ve günahlar ne kadar çok olursa olsun onlardan edilecek tevbenin kabule şâyan olduğuna delâlet eder.

4249. hadis de Zevâid nevindendir. Bu hadiste geçen bâzı kelimeleri açıklayalım:

Râhile: Binit ve yük taşıyan deve demektir.
Felât: Susuz ve canlının yaşamasına müsâid olmayan çöl ve sahrâ demektir.

Vecbe: Hayvanın ayak sesi mânâsında kullanılmıştır. Bu hadiste, Allah'ın kulunun tevbe etmesine çok râzı olduğu bir misal ile bildirilmektedir.

4250. hadiste, günahtan tevbe eden kimsenin günahsız kimse gibi olduğu bildirilmektedir. Bu hadis, günah çeşidi ne olursa olsun ondan tevbe etmenin geçerli olduğuna delâlet eder. Çünkü hadiste herhangi bir kayıt ve sınırlama yoktur. Ayrıca sağlıklı yâni şartlarına ve usûlüne uygun olarak edilen tevbenin kabul olunacağı da hadisin zâhirinden anlaşılır. Hadiste günahtan tevbe eden kimse, günahsız

kimseye benzetilmiştir. Bu benzetmeden maksad tevbe eden kişinin o günahtan dolayı cezâlandırılmaması olabilir. Yâni günah işlememiş olan kimse nasıl cezâlandırılmıyacaksa, günahından tevbe eden de onun gibi cezâlandırılmıyacaktır. İkinci bir ihtimal tevbe eden kişinin günahının defterinden silinmesidir.

Bu hadiste de tevbe etmenin faziletine delâlet eder ve günahkâr kulları tevbe etmeye teşvikte bulunur.

٤٢٥١ — حدثنا أحمد بن منيع. ثنا زيد بن الحباب. ثنا علي بن مسعدة عن قتادة، عن أنس؛ قال: قال رسول الله ﷺ «كل بني آدم خطاء. وخير الخطائين التوابون»

TERCEMESİ

4251) "... Enes *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

Âdem oğullarının hepsi çok günah işler. Çok günah işleyenlerin en hayırlısı çokça tevbe edenlerdir."

İZAHI

Bu hadisi **Tirmizi**, **Ahmed**, **Dârimi** ve **Hâkim** de rivâyet etmişlerdir.

Tuhfe yazarı bu hadisin izahı bölümünde özetle şu bilgiyi verir. Hadisin; كل بنى ادم ifâdesi "insanların tümü ve bütünü" olarak yorumlanabilir. Bu takdirde insanların büyük çoğunluğunun günah işlediği anlamı çıkabilir. Çünkü insanların çoğu günah işlediği zaman bu hüküm tümüne verilebilir. Bu takdirde peygamberler bu hükmün dışında kalır. Yukardaki ifâde "Her insan" şeklinde yorumlanabilir. Bu takdirde peygamberler müstesnâ tutulur. Yâni hadisten maksad şu olur: "Peygamberler dışında kalan her insan bâzı günahları işler."

Tuhfe yazarı birinci yorumun daha sağlıklı olduğunu söyler.

Bilindiği gibi peygamberler küçük ve büyük her nevi günahtan pâktır. Yâni Allah onları günah işlemekten korumuştur. Bâzı peygamberlerden meydana gelen ve hatâ olarak tanımlanan şeyler, aslında günah değil de evlâ ve en uygun olana muhâlif davranışlardır. Şöyle de söylenebilir: Bâzı peygamberlere isnad edilen hatâlar, günah işleme kasdı olmaksızın bir yanılma veyâ unutma eseri olarak onlarda görülen davranışlardır.

٤٢٥٢ – حدّثنا هشام بن عمّار . ثنا سفيان عن عبد الكريم الجزرى، عن زياد ابن أبى مريم، عن ابن معقل؛ قال: دخلت مع أبى على عبد الله، فسمعته يقول: قال رسول الله ﷺ «الندم توبة» فقال له أبى: أنت سمعت النبى ﷺ يقول «الندم توبة»؟ قال: نعم.

TERCEMESİ

4252) "... (Abdullah) bin Ma'kil (bin Mukrin) *(Radıyallâhü anhümâ)'*-dan; Şöyle demiştir:

Ben babam (Ma'kil) ile beraber Abdullah (bin Mes'ûd) (Radıyallâhü anh)'ın yanına girdik de ben onu (yâni İbn-i Mes'ûd'u) şöyle söylerken işittim: Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem):

(Günahtan) pişmanlık duymak, bir tevbedir, buyurdu. Bunun üzerine babam (Ma'kil), Abdullah (İbn-i Mes'ûd)a:

"(Günahtan) pişmanlık duymak bir tevbedir" hadîsini Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'den sen işittin (mi)? dedi. Abdullah (İbn-i Mes'ûd):

Evet, diye cevap verdi."

Not: Bu hadîs Zevâid nevindendir. Ahmed ve Hâkim de rivâyet etmişler.

İZAHI

Nedm ve Nedâmet: Bir şeyden pişmanlık duymak demektir. Burada günahtan pişman olmaktır. Tabii pişmanlığın tevbe sayılabilmesi için işlenen şeyin günahlığı dolayısıyla olması gerekir. Başka yönden pişmanlık duymak, meselâ içki içmekten haramlığı için değil de ona para verildiğinden dolayı pişmanlık duymak tevbe sayılmaz.

Günahtan tevbe etmenin üç temel rüknünün bulunduğunu bu bâbın girişinde anlatmıştım. Bunlar: Günahı kesinlikle bırakmak, günahlığı dolayısıyla ondan pişmanlık duymak ve bir daha işlememeye kesin karar vermektir. Bu durumda pişmanlık duymak tevbenin tamamı değil sâdece bir parçasıdır. Ancak en önemli parça olması hasebiyle şanki tamamı imiş gibi ifâde edilmiş ve **"(günahtan) pişmanlık duymak bir tevbedir"** buyurulmuştur. Bu ifâde pişmanlığın önemini belirtmek içindir. Çünkü usul ve şartlarına uygun geçerli bir

tevbeye yönelmek için önce günahtan pişmanlık duymak gerekir. Bu duygu meydana gelince kişi günahı bırakır ve bundan sonra o günahı tekrar işlememeye karar verir. Böylece tevbe oluşmuş olur. Şunu da belirteyim ki, işlenen günah kul hakkı ile ilgili ise o hakkı ödemek veyâ hak sâhibi ile helâllaşmak, başka bir deyimle hak sâhibinin suçluyu bağışlaması gerekir. Şâyet işlenen günah kazâ edilmesi gereken bir ibâdet ise tevbenin tamamlanması için o ibâdeti kazâ etmek de gerekir.

٤٢٥٣ — حدثنا رَاشِدُ بْنُ سَعِيدٍ الرَّمْلِيُّ. أَنْبَأَنَا الْوَلِيدُ بْنُ مُسْلِمٍ عَنِ ابْنِ ثَوْبَانَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ مَكْحُولٍ، عَنْ جُبَيْرِ بْنِ نُفَيْرٍ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عَمْرٍو، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ «إِنَّ اللهَ عَزَّ وَجَلَّ لَيَقْبَلُ تَوْبَةَ الْعَبْدِ مَا لَمْ يُغَرْغِرْ».

في الزوائد: في إسناده الوليد بن مسلم، وهو مدلس. وقد عنعنه. وكذلك مكحول الدمشق.

TERCEMESİ

4253) "... Abdullah bin Amr (bin el-Âs) *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre; Peygamber *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur:

Allah (Azze ve Celle), kulun tevbesini ruhu boğazına gelmedikçe muhakkak kabul eder."

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Bunun senedinde el-Velid bin Müslim bulunur. Bu râvi tedlisçidir ve hadisi an'ane ile rivâyet etmiştir. Râvi Mekhûl ed-Dımeşki de öyledir.

İZAHI

Tirmizî, Hâkim, Ahmed, İbn-i Hibbân ve Beyhakî bu hadisi Abdullah bin Amr (Radıyallâhü anh)'den değil de Abdullah bin Ömer bin el-Hattâb (Radıyallâhü anhüm)'den rivâyet etmişler. Diğer taraftan el-Münzirî, et-Terğib ve't-Terhib'te, Tuhfe yazarı, Tirmizî'nin şerhinde ve Celâlü'd-Dîn, Câmiu's-Sağîr'de bu hadisi Abdullah bin Ömer bin el-Hattâb (Radıyallâhü anhümâ)'nın hadisi olarak kitâbına alan âlimleri sayarken İn-i Mâceh'in ismini de veriyorlar. Yâni yukarda isimlerini verdiğim üç kitâba göre İbn-i Mâceh bu hadisi Abdullah bin Amr bin el-Âs (Radıyallâhü anhümâ)'dan değil de Abdullah bin Ömer bin el-Hattâb (Radıyallâhü an-

hümâ)'dan rivâyet etmiştir. Bu takdirde hadîs, Zevâid nevinden sayılmaz. Çünkü T i r m i z î de rivâyet etmiştir. Ancak Zevâid yazarı elde mevcut sünen nüshalarında A b d u l l a h b i n Ö m e r değil de A b d u l l a h b i n A m r'ın yazılı olduğunu dikkate alarak bunu Zevâid nevinden saymakla beraber yukardaki durumu da belirtir.

Hadîste geçen "Gargara" kelimesinin asıl mânâsı su veyâ benzeri bir sıvı maddeyi ağıza alıp gargara etmektir. Burada ise rûhun boğaza gelmesi mânâsı kasdedilmiştir. Tuhfe yazarı: Bundan maksad hayattan ümidin kesilip ölümün kesinlik kazandığı zamandır. Yâni bir kimse hayattan ümidini kesip de artık ölmesi zamanının geldiğini anlayınca, tevbe ederse o tevbe geçerli değildir. Ama henüz bu hâle düşmeden tevbe ederse tevbesi kabul olunur, der, ve N i s â sûresinin 18. âyetini te'yid için nakleder. Bu âyetin meâli şöyledir:

"Kötülükleri işlemeye devam edip de nihâyet ölüm kendisine geldiği zaman "Ben şimdi tevbe ettim" diyenler ile kâfir olarak ölenler için tevbe yoktur. İşte biz onlar için acıklı azab hazırladık."

Tuhfe yazarı yukarda meâlini verdiğim âyeti naklettikten sonra: İ b n - i A b b â s (Radıyallâhü anhümâ) âyette geçen **"Ölümün gelmesi - hazır olması"** ifâdesini ölüm döşeğindeki kişinin A z r â i l (Aleyhisselâm)'ı görmesi biçiminde yorumlamıştır. Ancak bu yorum, yâni can alan meleğin hastaya görünmesi durumu, umûmî değildir, çoğunluk itibariyledir. Çünkü can alıcı meleği görmeyen de çoktur ve ruh boğaza gelmeden önce onu gören de çoktur, der.

S i n d î de "Gargara" ifâdesinden maksad, hastanın âhiret ile ilgili halleri görmesi anıdır, demiştir.

Hulâsa: İster bu ifâdeyi hayattan ümidin kesildiği an, ister âhiret ahvalinin görülmeye başlandığı an biçiminde yorumlayalım, bundan önce edilen tevbe kabul olunur. Bundan sonraki tevbe geçerli değildir. Çünkü âhiret ahvâlini gördükten sonra tevbenin bir değeri ve kıymeti kalmaz. Diğer taraftan hayattan ümidini kestikten sonra kişi hangi günahı işleyebilir ki bir daha işlememeye söz ve karar versin. Oysa tevbenin şartlarından birisi de işlenen günahı bir daha işlememeye kesin karar vermektir.

Hadîsin zâhirine göre bu hüküm umûmîdir. Yâni gerek kâfirin küfürden tevbe edip imân etmesi, gerekse müslüman kimsenin günahlardan tevbe etmesi, kabul olunur. Fakat can boğaza gelince ne kâfirin ne de müslümanın tevbesi kabul olunmaz. Bâzı H a n e f î

âlimleri bu hadisin hükmünü kâfir kişiye tahsis etmişler. Bu yoruma göre müslüman kişinin ruhu boğazına geldikten sonra da tevbesi kabul olunur.

٤٢٥٤ — حدثنا إسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ حَبِيبٍ . ثنا الْمُعْتَمِرُ . سَمِعْتُ أَبِي . ثنا أَبُو عُثْمَانَ عَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ؛ أَنَّ رَجُلًا أَتَى النَّبِيَّ ﷺ فَذَكَرَ أَنَّهُ أَصَابَ مِنَ امْرَأَةٍ قُبْلَةً . فَجَعَلَ يَسْأَلُ عَنْ كَفَّارَتِهَا . فَلَمْ يَقُلْ لَهُ شَيْئًا . فَأَنْزَلَ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ (١١ : ١١) وَأَقِمِ الصَّلَاةَ طَرَفَيِ النَّهَارِ وَزُلَفًا مِنَ اللَّيْلِ ، إِنَّ الْحَسَنَاتِ يُذْهِبْنَ السَّيِّئَاتِ ، ذَٰلِكَ ذِكْرَىٰ لِلذَّاكِرِينَ . فَقَالَ الرَّجُلُ: يَا رَسُولَ اللهِ! أَلِي هَٰذِهِ ؟ فَقَالَ « هِيَ لِمَنْ عَمِلَ بِهَا مِنْ أُمَّتِي ».

TERCEMESİ

4254) "... (Abdullah) bin Mes'ûd *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Bir adam Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'**in yanına gelerek** (**helâlı olamayan**) **bir kadından bir öpücük aldığını anlattı ve bu günahın keffâretini sormaya başladı. Resûl-i Ekrem** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **ise ona bir şey söylemedi. Sonra Allah** (Azze ve Celle) :

وَأَقِمِ الصَّلَاةَ طَرَفَيِ النَّهَارِ وَزُلَفًا مِنَ اللَّيْلِ إِنَّ الْحَسَنَاتِ يُذْهِبْنَ السَّيِّئَاتِ ذَٰلِكَ ذِكْرَىٰ لِلذَّاكِرِينَ

«ve namazı gündüzün iki tarafında, geceden de gündüze yakın saatlarda dosdoğru kıl. Şüphesiz, iyilikler kötülükleri giderir. Bu, iyi düşünüp öğütlenenler için bir nasihattır. (Hûd, 114) **âyetini indirdi. Bunun üzerine adam:**

Yâ Resûlullah! Bu âyet(in hükmü) **yalnız benim için midir? diye sordu. Resûl-i Ekrem** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) :

Bu âyet(in hükmü) **benim ümmetimden onunla amel edenler için** (**umûmi**)**dir, buyurdu."**

İZAHI

Bu hadisi B u h â r i, M ü s l i m ve T i r m i z i de rivâyet etmişlerdir. Müellifimizin 1398 numarada yine İ b n - i M e s ' û d

(Radıyallâhü anh)'dan rivâyet ettiği hadisi de bunun benzeridir. Gerekli bilgi orada verildiği için burada tekrarlamaya gerek görmüyorum. Ancak şunu belirteyim: Âyetteki "Hasanât" dinen güzel sayılan, ibâdet kabul edilen iyi şeylerdir. Beş vakit namaz gibi. Âyetteki "Seyyiât" da kötülüklerdir. Yâni dinen çirkin ve günah sayılan şeylerdir. Âyetin zâhirine göre büyük günahlar da hayırlı işler ve ibâdetlerle giderilir. Fakat birçok ilim adamı "Seyyiât" kelimesini küçük günahlar mânâsına yorumlamışlardır.

٤٢٥٥ — حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى وَإِسْحَاقُ بْنُ مَنْصُورٍ ، قَالَا : ثنا عَبْدُ الرَّزَّاقِ .
أَنْبَأَنَا مَعْمَرٌ قَالَ: قَالَ الزُّهْرِيُّ: أَلَا أُحَدِّثُكَ بِحَدِيثَيْنِ عَجِيبَيْنِ؟ أَخْبَرَنِي حُمَيْدُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ
عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ، عَنْ رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ قَالَ « أَسْرَفَ رَجُلٌ عَلَى نَفْسِهِ. فَلَمَّا حَضَرَهُ الْمَوْتُ
أَوْصَى بَنِيهِ فَقَالَ: إِذَا أَنَا مِتُّ فَأَحْرِقُونِي، ثُمَّ اسْحَقُونِي، ثُمَّ ذَرُّونِي فِي الرِّيحِ، فِي الْبَحْرِ.
فَوَاللّٰهِ ! لَئِنْ قَدَرَ عَلَيَّ رَبِّي لَيُعَذِّبَنِي عَذَابًا مَا عَذَّبَهُ أَحَدًا . قَالَ ، فَفَعَلُوا بِهِ ذٰلِكَ . فَقَالَ
لِلْأَرْضِ : أَدِّي مَا أَخَذْتِ . فَإِذَا هُوَ قَائِمٌ فَقَالَ لَهُ : مَا حَمَلَكَ عَلَى مَا صَنَعْتَ ؟ قَالَ :
خَشْيَتُكَ (أَوْ مَخَافَتُكَ) يَا رَبِّ ! فَغَفَرَ لَهُ ، لِذٰلِكَ » .

TERCEMESİ

4255) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhive Sellem)* şöyle buyurmuştur:

Bir adam kendine israf etti (yâni aşırı derecede günahlar işledi). Sonra ölüm döşeğine düşünce oğullarına vasiyet ederek: Ben öldüğüm zaman cesedimi yakınız, sonra ufaltıp kül hâline getiriniz ve beni(m külümü) rüzgâra ve denize saçınız. Çünkü Allah'a yemin ederim ki, eğer Rabb'ım bana kâdir olursa hiç kimseye vermediği bir azâbı bana muhakkak verecektir, dedi. Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) buyurdu ki:

Onlar da adama öyle yaptılar (yâni vasiyyetini yerine getirdiler). Bunun üzerine (Allah) yere:

Aldığını (geri) ver, buyurdu. Adam da o anda kalkıverdi ve Allah ona:

Seni bu yaptığına sürükleyen nedir? dedi. Adam:

Senin haşyetin (veyâ senin mahâfetin) —Yâni senden olan korkum, Yâ Rabbi! dedi. Allah da onu bu sebebten dolayı bağışladı."

İZAHI

Bu hadisi Buhârî, **"Tevhîd", "Rıkak"** ve **"Benî İsrâil"** kitablarında, Müslim de **"Tevbe"** kitâbının 4. bâbında rivâyet etmişler.

Adamın **"Rabb'im bana kâdir olursa"** sözünün zâhirine göre kendisi ölümden sonra dirilmeye ve Allah'ın ölüleri diriltmeye kâdir olduğuna inanmamıştır. Böyle inkârcı bir kimsenin bağışlanması durumu nasıl izah edilir? diye insanın hatırına bir soru gelir. İlim adamları bu soruya çeşitli cevablar vermişler.

Sindî: Adamın böyle söylemesinin sebebi şu olabilir: Adam cesedi yakılıp kül hâline getirildikten sonra rüzgâra ve denize saçılan bir kimsenin zerrelerinin birleştirilerek diriltilmesinin mümkün olmadığı, muhal olduğu görüşünde olabilir. Allah'ın kudreti muhal olmayan şeyleri kaplar. Aklen ve dinen muhal ve imkânsız olan şeylere şümûlü yoktur. (Meselâ Allah'ın benzeri ve dengi olan ikinci bir varlığın bulunması aklen ve dinen muhal ve imkânsızdır. Allah'ın kudreti böyle bir varlığa taalluk etmez. Başka bir deyimle Allah'ın böyle bir varlığı meydana getirmesi düşünülemez. Çünkü meydana getireceği varlık O'nun tarafından yaratılmış bir varlık olur. Yaratık olan hiç bir şey Allah'a benzemez ve dengi olamaz.). Bu adam da vasiyyeti infaz edildiği takdirde tekrar dirilmesinin mümkün olmadığı, muhal olduğu görüşünü taşıdığı için **"Rabbim bana kâdir olursa"** demiş. Bu görüş onun Allah'ın kudretini inkâr etmesini gerektirmez ki: Bununla kâfir olur. Artık nasıl bağışlanır? diye bir soru sorulsun. Çünkü adam aklen ve dinen mümkün olan bir şeye Allah'ın gücünün yetmediği kanaatını taşımamış. Ancak muhal olmayan bir şeyi muhal sanmış ve dindeki durumu bilmemiştir. Küfür ise dinden olduğu kesinlik kazanan bir hükmü veyâ Allah'ın aklen mümkün olan her şeye kâdir olduğunu inkâr etmektir.

İkinci bir ihtimal şudur: Adam Allah'tan çok korktuğu için aklını kaçırmış, dengesini yitirmiş ve ne yaptığını, ne söylediğini bilmez hâle gelmiş olabilir. Bu hâle düşen bir kimse yararlı olan şeyi yararlı olmayan şeyden ayıramaz hâle gelir. Hayatta bunun örnekleri çoktur. Meselâ bir tehlike anında kişi yararlı olmayan bir şeye yararlı olabilir ümidiyle sarılır. (Denize düşen, yılana sarılır sözü tipik bir örnektir). Bu durumda olan kimse fiil ve hareketlerinde deli gibi olur. Bu yoruma göre adam bu sözünde özürlü sayılır ve bununla kâfir olmaz.

Bâzıları o adamın fetret ehlinden olduğunu söylemiştir. Yâni hiç bir peygamberin şeriatının yürürlükte olmadığı bir devirde yaşamıştır.

Diğer bir yoruma göre adam herhangi bir peygamberin dininden haberdar değildir, bu hususta bir duygusu yoktur, demiştir. Sindî'nin sözü bitti.

Hattâbî de bu ifâde ile ilgili olarak çeşitli yorumları nakletmiştir. Hattâbi bu arada: Adam öldükten sonra dirilmeyi inkâr etmemiş, fakat vücûdunun yakılıp tozunun rüzgâra ve denize saçılması hâlinde diriltilmiyeceğini cehâleti dolayısıyla sanmıştır. Adamın imânlı olduğu, bu vasiyeti Allah korkusuyla yaptığını itiraf etmesinden anlaşılır, der.

El-Hâfız: İbn-i Akîl'in dediği gibi bu hadis, kıyâmet günü adamın karşılaşacağı durumu ve Allah'ın onu bağışlıyacağını haber vermek mâhiyetindedir. Bâzıları demişler ki Allah, adamın rûhunu sorguya çekmiş, demiş ise de bu görüş uygun değildir. Çünkü hadiste adamın cesedinin zerrelerinin toplatıldığı, birleştirildiği ve kendisinin ayağa kalktığı bildirilmiştir. Bu olaylar ise kıyâmet günü vukû bulur, diye bilgi vermiştir.

٤٢٥٦ — قَالَ الزُّهْرِيُّ : وَحَدَّثَنِي حُمَيْدُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ، عَنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ قَالَ « دَخَلَتِ امْرَأَةٌ النَّارَ ، فِي هِرَّةٍ رَبَطَتْهَا . فَلَا هِيَ أَطْعَمَتْهَا وَلَا هِيَ أَرْسَلَتْهَا تَأْكُلُ مِنْ خَشَاشِ الْأَرْضِ حَتَّى مَاتَتْ » .

قَالَ الزُّهْرِيُّ : لِئَلَّا يَتَّكِلَ رَجُلٌ ، وَلَا يَيْأَسَ رَجُلٌ .

TERCEMESİ

4256) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur:

Bir kadın bağladığı (hapsettiği) bir kedi sebebiyle cehenneme girdi. Çünkü ne kendisi kediye (bir şey) yedirdi, ne de yerin haşerâtından yesin diye salıverdi ve nihâyet kedi (açlıktan) öldü.

(İbret verici bu ve bundan önceki hadisi Ma'mer'e rivâyet eden) Zührî demiş ki: (İbret verici bu iki hadisi birlikte rivâyet etmem) herhangi bir adamın (kulluk görevini ihmal edip ilâhî rahmete) dayanmaması ve hiç bir kimsenin (ilâhî rahmetten) ümidini kesmemesi içindir."

İ Z A H I

Bu hadîsi B u h â r î, M ü s l i m ve A h m e d de rivâyet etmişlerdir. Bu hadîs ile bundan önceki hadîsi Z ü h r î 'den rivâyet eden zât M a ' m e r 'dir. Birinci hadîsin girişinde belirtildiği gibi Z ü h r î, râvisi M a ' m e r ' e: **"Dikkat et ben hayret (ve ibret) verici iki hadîsi sana rivâyet edeceğim"** dedikten sonra bu hadîsleri rivâyet etmiştir. Birinci hadîs, Allah'ın rahmetinin bolluğuna, ikinci hadîs de O'nun azâbından emin olunmamasının gerektiğine delâlet eder. Bilindiği gibi mü'min kişinin, âhiret hayatının muhâsebesi için ümit ile korku arasında olması gerekir. Bir taraftan Allah'ın rahmetinden ümidini kesmiyecek, diğer taraftan Allah'ın azâbından korkacaktır. Kur'ân-ı Kerîm'in irşad metodu da böyledir. Yâni âyetlerin çoğunda korku ile ümit bir arada bulunur. Z ü h r î de bu metodu tâkip ederek bu iki hadîsi birlikte rivâyet etmiştir. N e v e v î bu hadîsin izahı bölümünde: Âlimler demişler ki, vâizin ettiği vaaz ve irşadında korku ile ümidi birleştirmesi müstehabtır. Bu metod tâkip edilmeli ki kimse Allah'ın rahmetinden ümidini kesmesin veyâ rahmetine tamamen bağlanıp da azâbından kendini emin bilmesin. Vâiz, konuşmalarında korkuya ağırlık vermelidir. Çünkü nefisler yaratılışı itibariyle ümitlenmeye, istirahata, tevekküllü olmaya ve bâzı kulluk görevlerini ihmal etmeye taraftar olur. Bu nedenle korkutma tarafına biraz ağırlık verilmelidir, diye bilgi vermiştir.

İ b n - i H a c e r : Kediyi bağlayıp aç bırakmak sûretiyle ölümüne sebebiyet veren kadının isminin ne olduğuna dâir bir bilgiye rastlayamadım. Bir rivâyete göre H i m y e r kabilesine mensubtur. Bir başka rivâyette yahûdi olduğu ifâde edilmiştir. Hadisin zâhirine göre kadın kediyi hapsedip ölümüne sebebiyet verdiğinden dolayı azâba çarptırılmıştır. K â d ı I y â z demiş ki: Kadının kâfire olması muhtemeldir. Bu takdirde küfründen dolayı azabtadır. Kedinin ölümüne sebebiyet verdiği için azâbı arttırılmıştır. İkinci bir ihtimal kadın müslümandır da kedinin ölümüne sebebiyet verdiğinden dolayı cehennemlik olmuştur. N e v e v i de ikinci ihtimali tercih eder, dedikten sonra İ b n - i H a c e r, kadının kâfire olduğunu te'yid eder mâhiyetteki rivâyetleri nakleder.

٤٢٥٧ – حَدَّثَنَا عَبْدُ اللّٰهِ بْنُ سَعِيدٍ . ثنا عَبْدَةُ بْنُ سُلَيْمَانَ عَنْ مُوسَى بْنِ الْمُسَيَّبِ
الثَّقَفِيِّ، عَنْ شَهْرِ بْنِ حَوْشَبٍ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ بْنِ غَنْمٍ ، عَنْ أَبِي ذَرٍّ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ
ﷺ « إِنَّ اللّٰهَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى يَقُولُ : يَا عِبَادِي ! كُلُّكُمْ مُذْنِبٌ إِلَّا مَنْ عَافَيْتُ .

فَسَلُونِي الْمَغْفِرَةَ فَأَغْفِرَ لَكُمْ . وَمَنْ عَلِمَ مِنْكُمْ أَنِّي ذُو قُدْرَةٍ عَلَى الْمَغْفِرَةِ فَاسْتَغْفَرَنِي
بِقُدْرَتِي غَفَرْتُ لَهُ . وَكُلُّكُمْ ضَالٌّ إِلَّا مَنْ هَدَيْتُ . فَسَلُونِي الْهُدَى أَهْدِكُمْ . وَكُلُّكُمْ
فَقِيرٌ إِلَّا مَنْ أَغْنَيْتُ . فَسَلُونِي أَرْزُقْكُمْ . وَلَوْ أَنَّ حَيَّكُمْ وَمَيِّتَكُمْ ، وَأَوَّلَكُمْ وَآخِرَكُمْ ،
وَرَطْبَكُمْ وَيَابِسَكُمْ اجْتَمَعُوا فَكَانُوا عَلَى قَلْبِ أَتْقَى عَبْدٍ مِنْ عِبَادِي - لَمْ يَزِدْ فِي
مُلْكِي جَنَاحُ بَعُوضَةٍ . وَلَوِ اجْتَمَعُوا فَكَانُوا عَلَى قَلْبِ أَشْقَى عَبْدٍ مِنْ عِبَادِي - لَمْ يَنْقُصْ
مِنْ مُلْكِي جَنَاحُ بَعُوضَةٍ . وَلَوْ أَنَّ حَيَّكُمْ وَمَيِّتَكُمْ ، وَأَوَّلَكُمْ وَآخِرَكُمْ ، وَرَطْبَكُمْ
وَيَابِسَكُمْ اجْتَمَعُوا ، فَسَأَلَ كُلُّ سَائِلٍ مِنْهُمْ مَا بَلَغَتْ أُمْنِيَّتُهُ - مَا نَقَصَ مِنْ مُلْكِي
إِلَّا كَمَا لَوْ أَنَّ أَحَدَكُمْ مَرَّ بِشَفَةِ الْبَحْرِ ، فَغَمَسَ فِيهَا إِبْرَةً ثُمَّ نَزَعَهَا . ذَلِكَ بِأَنِّي جَوَادٌ
مَاجِدٌ عَطَائِي كَلَامٌ . إِذَا أَرَدْتُ شَيْئًا ، فَإِنَّمَا أَقُولُ لَهُ : كُنْ فَيَكُونُ » .

TERCEMESİ

4257) "... Ebû Zerr(-i Gifârî) *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

Allah Tebârek ve Teâlâ buyurur ki: Ey kullarım! Benim koruduğum (ermiş kimseler) **hâriç hepiniz günah işleyebilirsiniz. Bu itibarla benden mağfiret dileyiniz ki sizi bağışlıyayım. Sizden kim bağışlamaya gücümün yettiğini bilir de kudretimle benden mağfiret dilerse o kimseyi bağışlarım. Hidâyete erdirdiğim kimseler hâriç, hepiniz dalâlettesiniz. Onun için benden hidâyet dileyiniz, sizi hidâyete erdireyim. Zengin ettiğim kimseler hâriç hepiniz fakirsiniz. Bu itibarla benden** (rızık) **isteyiniz, sizi rızıklandırayım. Eğer hayatta olanınız, ölmüş olanınız, önce gelenleriniz, sonra gelenleriniz, yaş olanınız ve kuru olanınız** (yâni bütün kullar) **toplanıp da kullarımdan en çok takvâ sâhibi kulumun kalbi üzerinde** (yâni hepsinin kalbi onun kalbi gibi) **olsa, benim mülkümde** (yâni hükümranlığım ve saltanatımda) **bir sivrisinek kanadı** (kadar bir şey) **artmaz. Şâyet onlar** (yâni tüm kullar) **toplanıp da kullarımdan en sapık - şerir kulumun kalbi üzerinde** (yâni hepisinin kalbi onun kalbi gibi) **olsa benim mülkümden bir sivrisinek kanadı** (kadar bir şey) **eksilmez. Eğer hayatta olanınız, ölmüş olanınız, önce gelenleriniz, sonra gelenleriniz, yaş olanınız ve kuru olanınız** (yâni bütün kullar) **toplanıp da her biri hatırın-**

dan geçen bütün ihtiyaç ve isteklerini (benden) dilerse, onların bütün dileklerini yerine getirmem, benim mülkümden ancak birinizin deniz kenarından geçip de bir dikiş iğnesini denize sokup çıkarması ile deniz suyunu eksilttiği kadar eksiltir. (yâni bu misalde nasıl deniz suyu hiç eksilmiyorsa kulların bütün isteklerini yerine getirmekle ilâhi hazineden hiç bir şey eksilmez). **Benim mülkümden hiç bir şeyin eksilmemesi sebebi şudur: Şüphesiz ben çok cömerdim, keremim boldur. Bağış yapmam bir söz söylemek**(ten ibâret)**tir** (yâni çalışmayı, didinmeyi gerektirmez). **Ben bir şeyi dilediğim zaman sâdece ona "Ol" derim. O da hemen olur."**

İ Z A H I

Bu hadisi T i r m i z i "Ebvâbu Sıfat'il-Kıyâme" bölümünün sonlarında rivâyet etmiştir. Tuhfe yazarının beyânına göre bu hadisi A h m e d de rivâyet etmiş, ayrıca M ü s l i m de bunun benzerini rivâyet etmiştir.

Hadisin; كُلُّكُمْ مُذْنِبٌ إِلاَّ مَنْ عَافَيْتُ cümlesi iki şekilde yorumlanabilir. Birincisi tercemede belirtildiği gibi "Benim koruduğum (ermiş kimseler) hâriç, hepiniz günah işleyebilirsiniz, günah işlemeniz düşünülebilir" şeklindedir. Cümlede geçen "Âfiyet" korumak mânâsında kullanılmıştır. Allah'ın koruduğu kimselerden maksad peygamberler ve veli zâtlardır. Günah işlemeden koruma anlamının âfiyet sözcüğü ile ifâde edilmesi sebebi, günah işlemenin bir mânevi hastalık olduğuna ve günahtan korunmanın bir mânevi sağlık, âfiyet ve selâmet olduğuna işâret etmektir.

İkinci yorum şöyledir: "Benim âfiyette kıldığım, yâni mağfiret, rahmet ve tevbe ile günahlarını giderdiğim kimseler hâriç, hepiniz günah işlersiniz." Bu yoruma göre bütün kullar günahkâr sayılır. Ancak herkesin günahı Allah katındaki durumuna göredir. Meselâ bir velinin bir namazı veyâ namazın bir parçasını gafletle kılması, başka bir deyimle namaz esnâsında dünya ile ilgili bir şeyi hatırına getirmesi onun makamı açısından bir kusur, hattâ bir günah sayılır.

Hadisin; وَكُلُّكُمْ ضَالٌّ إِلاَّ مَنْ هَدَيْتُ cümlesini "Hidâyete erdirdiğim kimseler hâriç, hepiniz dalâlettesiniz" şeklinde terceme ettim. Bundan maksad şudur: Eğer kullar kendi halleriyle başbaşa bırakılmış olsaydılar dalâlete gidecektiler, sapacaktılar. Yâni imân ile ilgili hükümleri ve İslâm dinindeki emir ve yasakları bilmezlerdi ve dolayısıyla hak yoldan sapacaklardı. Bu yoruma göre cümledeki "Dalâlet"-ten maksad imân hükümlerini ve İslâm'ın emir ve yasaklarını bil-

memektir. Bu hadis; كُلُّ مَوْلُودٍ يُولَدُ عَلَى الْفِطْرَةِ = **"Doğan her çocuk fıtrat üzerine doğar"** hadisine aykırı değildir. Çünkü o hadisteki **"Fıtrat"** kelimesi Tevhid mânâsınadır, yâni Allah'a imân demektir. Allah'a imân etmek başka şeydir. İmân ile ilgili hükümleri ve İslâm'ın emir ve yasaklarını bilmek başka şeydir.

Bir kavle göre cümledeki dalâletten maksad câhiliyet devrindeki haldir. Yâni Hz. Muhammed (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in İslâm dinini tebliğ etmekle görevlendirilmeden önceki dönemde bulunan kullar dalâlette idiler. Fakat bu yorum uzak bir ihtimaldir. Yukardaki yorum tercih edilmiştir.

Hadiste geçen **"Yaş olanınız"** ifâdesinden maksad genç olanlarınız veyâ dini ilimler bilenleriniz, ya da Allah'a itâatkâr olanlarınızdır. Hadisin **"Kuru olanlarınız"** ifâdesinden maksad ise yaşlı olanlarınız veyâ câhil olanlarınız ya da Allah'a karşı gelenleriniz, günahkârlarınızdır.

Hadiste geçen **"En çok takvâ sâhibi kulum"** ifâdesinden Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) kasdedilmiştir. Yine hadiste geçen **"En sapık - şerir kulum"**dan maksad da şeytân aleyhi'n-na'ledir.

Baûda : Sivrisinektir. **Ümniyyet :** Arzulanan, ihtiyaç duyulan şey demektir. **İbre :** Dikiş iğnesidir.

Hadisin son kısmında bütün kulların Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) gibi Allah'a kulluk etmek üzere toplanıp O'na bağlanmasıyla O'nun mülkünde, hükümrânlığında, saltanatında, azametinde bir fazlalığın söz konusu olmadığı ifâde edilir. Çünkü Allah'ın hükümranlığı ve sayılan diğer sıfatlarının bir sınırı yoktur ki bir şeyle fazlalaşsın, artsın. Kezâ bütün kulların tüm isteklerini yerine getirmek O'nun hazinelerinden bir şey eksiltmez. Çünkü hadiste de buyurulduğu gibi O, bir şey dilediği zaman "Ol" buyurmakla o şey hemen oluverir. Yâni O'nun çalışması, uğraşması, meşgul olması veyâ yorulması gibi bir durum söz konusu değildir. O, her türlü noksanlıklardan pâk ve münezzehtir.

(٣١) باب ذكر الموت والاستعداد له

31 — ÖLÜMÜ HATIRLAMAK VE ONA HAZIRLANMAK BÂBI

٤٢٥٨ — حَدَّثَنَا مَحْمُودُ بْنُ غَيْلاَنَ . ثنا الْفَضْلُ بْنُ مُوسَى عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَمْرٍو ، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ؛ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ «أَكْثِرُوا ذِكْرَ هَاذِمِ اللَّذَّاتِ» يَعْنِي الْمَوْتَ .

TERCEMESİ

4258) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* :

Lezzet (ve zevk)leri kesen (ona son veren)i çokça hatırlayınız, buyurdu, demiştir. Yâni ölümü (çokça hatırlayınız)."

٤٢٥٩ – حدثنا الزبير بن بكار. ثنا أنس بن عياض. ثنا نافع بن عبد الله عن فروة بن قيس، عن عطاء بن أبي رباح، عن ابن عمر: أنه قال: كنت مع رسول الله ﷺ. فجاءه رجل من الأنصار فسلم على النبي ﷺ. ثم قال: يا رسول الله! أي المؤمنين أفضل؟ قال «أحسنهم خلقا» قال: فأي المؤمنين أكيس؟ قال «أكثرهم للموت ذكرا، وأحسنهم لما بعده استعدادا. أولئك الأكياس».

في الزوائد: فروة بن قيس مجهول. وكذلك الراوي عنه وخبره باطل. قاله الذهبي في طبقات التهذيب.

TERCEMESİ

4259) "... (Abdullah) bin Ömer *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan; Şöyle demiştir :

Ben, Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)**'in beraberinde idim. Ensâr'dan bir adam O'na geldi ve Peygamber** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)**'e selâm verdikten sonra :**

Yâ Resûlallah! Mü'minlerin hangisi daha faziletlidir? diye sordu. Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) :

Huy bakımından en güzel olanı, buyurdu. Adam :
Peki, mü'minlerin hangisi daha akıllı - şuurludur? diye sordu. Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) :

Ölümü en çok hatırlayanı ve ölümden sonraki (hayatı) için en güzel şekilde hazırlananı. İşte onlar en akıllı - şuurlu olanlardır, buyurdu."

Not : Zevâid'de şöyle denilmiştir : Bunun senedinde bulunan Ferve bin Kays, mechûldür. Ondan rivâyet eden (Nâfi) de öyledir ve rivâyeti bâtıldır. Bunu Zehebî, Tabakatü't-Tehzib'te söylemiştir.

٤٢٦٠ – حدثنا هشام بن عبد الملك الحمصي. ثنا بقية بن الوليد. حدثني بن

أَبِي مَرْيَمَ عَنْ ضَمْرَةَ بْنِ حَبِيبٍ ، عَنْ أَبِي يَعْلَى شَدَّادِ بْنِ أَوْسٍ ؛ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « الْكَيِّسُ مَنْ دَانَ نَفْسَهُ ، وَعَمِلَ لِمَا بَعْدَ الْمَوْتِ . وَالْعَاجِزُ مَنْ أَتْبَعَ نَفْسَهُ هَوَاهَا ، ثُمَّ تَمَنَّى عَلَى اللهِ » .

TERCEMESİ

4260) "... Ebû Ya'lâ Şeddâd bin Evs *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

Akıllı - şuurlu adam o kimsedir ki nefsini (Allah'a karşı) köleleştirir (veyâ hesâba çeker) ve ölümden sonraki (hayat) için (iyi) amel işler. (Nefsini yenmekten) âciz adam da o kimsedir ki nefsini arzusuna uydurur (yâni nefsini haramdan alıkoymaz). Sonra Allah'tan (mağfiret) temenni eder."

İZAHI

Ebû Hüreyre (Radıyallâhü anh)'ın hadisini Tirmizi, Nesâi, Taberâni, el-Evsat'ta ve İbn-i Hibbân da rivâyet etmişlerdir.

Bu hadiste geçen "Hâzim" kesen, son veren demektir. Tüm zevkleri kesip onlara son verdiği için ölüme **Hâzim** denilmiştir. Hâzim kelimesiyle ölümün kasdedildiğine dâir hadisin sonundaki ilâve râviye âittir. Bâzı rivâyetlerde **Hâzim** kelimesi yerine **Hâdim** kelimesi bulunur. Hâdim yıkıcı demektir. Bu rivâyetlere göre zevkler, lezzetler ve nefsi arzular bir binaya benzetilmiş, ölüm de o binayı yerle bir eden deprem gibi felâketlere benzetilmiştir.

İbn-i Ömer (Radıyallâhü anhümâ)'nın hadisi Zevâid nevindendir. Ebû Ya'lâ (Radıyallâhü anh)'ın hadisini Tirmizi, Ahmed ve Hâkim de rivâyet etmişlerdir.

Keyyis: Akıllı, şuurlu ve ileri görüşlü demektir. **Ekyes** de ism-i tafdildir. Yâni Keyyis kelimesinin ifâde ettiği mânâdan daha kuvvetli bir mânâ ifâde eder. Bu itibarla **Ekyes:** En akıllı, en şuurlu ve en ileri görüşlü demektir.

Âciz: Güçsüz demektir. Burada nefsini yenmekten âciz olup nefsinin esiri durumunda olan kimse anlamında kullanılmıştır.

Bu iki hadise göre akıllı, şuurlu ve ileri görüşlü adam o kimsedir ki, nefsini hesaba çeker, Allah'a karşı kulluk görevini yapar, ölümü sık sık hatırlar ve ölüm sonrası için gerekli hazırlığı yapar.

Âciz de o kimsedir ki nefsinin esiri olur, canı ne çekerse helâl haram demeden onu işler, Rabb'ine karşı kulluk görevini ihmal eder ve ölümden sonraki hayat için hiç bir hazırlıkta bulunmaz. Üstelik, Allah Gâfûr ve Rahîm'dir, keremi boldur. Bana ve benim amelime ihtiyacı yoktur, O, beni bağışlar gibi lâflarla bir takım temennilerde bulunur.

HADİSLERDEN ÇIKAN HÜKÜMLER

1. Ölümü bol bol hatırlamak çok sevabtır.
2. Ahlâk bakımından en iyi olanlar en faziletli mü'minlerdir.
3. En akıllı ve şuurlu mü'min, ölümü bol bol hatırlayıp ölüm sonrası için hazırlıklı olan kimsedir.
4. Allah'a karşı kulluk görevini ihmal edip nefsine mahkûm olan ve Allah beni affedecek diye temennide bulunan kimse, âciz ve şuursuz kişi sayılır.

٤٢٦١ – حدّثنا عبد الله بن الحكم بن أبي زياد. ثنا سيّار. ثنا جعفر، عن ثابت،
عن أنس؛ أنّ النّبيّ ﷺ دخل على شابّ، وهو في الموت. فقال «كيف تجدك؟»
قال: أرجو الله يا رسول الله! وأخاف ذنوبي. فقال رسول الله ﷺ «لا يجتمعان
في قلب عبد، في مثل هذا الموطن، إلّا أعطاه الله ما يرجو، وآمنه ممّا يخاف».

TERCEMESİ

4261) "... Enes *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) ölüm döşeğinde olan bir gencin yanına girdi ve ona:

Sen kendini nasıl buluyorsun? diye sordu. Genç:

Ben, Allah(ın afvın)ı umarım Yâ Resûlallah! Ve günahlarımdan korkarım, dedi. Bunun üzerine Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) buyurdu ki:

Bu vakitte (yâni ölüm döşeğinde) her hangi bir (mü'min) kulun kalbinde bağışlanma umudu ve günah korkusu birleşince mutlaka Allah o kuluna dilediği (mağfireti)ni verir ve onu korktuğu (azabı)ndan emin kılar."

İ Z A H I

Bu hadisi T i r m i z i, Cenâiz kitâbında rivâyet etmiştir.

Hadisin "Sen kendini nasıl buluyorsun" cümlesinin açıklaması bölümünde İ b n ü ' l - M e l i k : Yâni dünyadan âhirete göçüşünde kalbin nasıldır, Allah'ın rahmetini mi umuyorsun, yoksa Allah'ın gazâbından mı korkuyorsun? demiştir.

Bu hadis, mü'min kimsenin hayat boyunca dâima Allah korkusu ile mağfiret ümidini birlikte beslemesinin, hattâ ölüm döşeğinde bile Allah'ın azâbından kendisini emin görmemesinin uygun olduğuna delâlet eder. Bilindiği gibi ölüm döşeğinde mağfiret umudunun azab korkusuna ağır basmasının fazileti ve uygunluğu hakkında hadisler vardır. Bu itibarla burada, ölüm döşeğinde azabtan kesin biçimde emin olmamak mânâsı kasdedilmiştir.

٤٢٦٢ – حدّثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ . ثنا شَبَابَةُ عَنِ ابْنِ أَبِي ذِئْبٍ ، عَنْ مُحَمَّدِ ابْنِ عَمْرِو بْنِ عَطَاءٍ ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ يَسَارٍ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ ؛ قَالَ « الْمَيِّتُ تَحْضُرُهُ الْمَلَائِكَةُ . فَإِذَا كَانَ الرَّجُلُ صَالِحًا ، قَالُوا : اخْرُجِي أَيَّتُهَا النَّفْسُ الطَّيِّبَةُ ! كَانَتْ فِي الْجَسَدِ الطَّيِّبِ . اخْرُجِي حَمِيدَةً ، وَأَبْشِرِي بِرَوْحٍ وَرَيْحَانٍ وَرَبٍّ غَيْرِ غَضْبَانَ . فَلَا يَزَالُ يُقَالُ لَهَا ، حَتَّى تَخْرُجَ . ثُمَّ يُعْرَجُ بِهَا إِلَى السَّمَاءِ . فَيُفْتَحُ لَهَا . فَيُقَالُ : مَنْ هٰذَا؟ فَيَقُولُونَ فُلَانٌ . فَيُقَالُ : مَرْحَبًا بِالنَّفْسِ الطَّيِّبَةِ ، كَانَتْ فِي الْجَسَدِ الطَّيِّبِ . ادْخُلِي حَمِيدَةً ، وَأَبْشِرِي بِرَوْحٍ وَرَيْحَانٍ وَرَبٍّ غَيْرِ غَضْبَانَ . فَلَا يَزَالُ يُقَالُ لَهَا ذٰلِكَ حَتَّى يُنْتَهَى بِهَا إِلَى السَّمَاءِ الَّتِي فِيهَا اللّٰهُ عَزَّ وَجَلَّ . وَإِذَا كَانَ الرَّجُلُ السُّوءُ قَالَ : اخْرُجِي أَيَّتُهَا النَّفْسُ الْخَبِيثَةُ ! كَانَتْ فِي الْجَسَدِ الْخَبِيثِ . اخْرُجِي ذَمِيمَةً ، وَأَبْشِرِي بِحَمِيمٍ وَغَسَّاقٍ . وَآخَرَ مِنْ شَكْلِهِ أَزْوَاجٌ . فَلَا يَزَالُ يُقَالُ لَهَا ذٰلِكَ حَتَّى تَخْرُجَ . ثُمَّ يُعْرَجُ بِهَا إِلَى السَّمَاءِ . فَلَا يُفْتَحُ لَهَا . فَيُقَالُ : مَنْ هٰذَا ؟ فَيُقَالُ : فُلَانٌ . فَيُقَالُ : لَا مَرْحَبًا بِالنَّفْسِ الْخَبِيثَةِ ، كَانَتْ فِي الْجَسَدِ الْخَبِيثِ . ارْجِعِي ذَمِيمَةً . فَإِنَّهَا لَا تُفْتَحُ لَكِ أَبْوَابُ السَّمَاءِ . فَيُرْسَلُ بِهَا مِنَ السَّمَاءِ ، ثُمَّ تَصِيرُ إِلَى الْقَبْرِ » .

في الزوائد : إسناده صحيح و رجاله ثقات .

TERCEMESİ

4262) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Peygamber *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur:

Ölüm döşeğinde olan kimsenin yanında melekler hazır bulunur. Kişi dindar olunca melekler: Ey güzel cesedde olan güzel nefis (rûh)! Övülerek (cesedden) çık ve rahmet, güzellik ve öfkeli olmayan Rabb(a kavuşmak) ile müjdelen, derler. Artık can çıkıncaya kadar devamlı ona böyle söylenir. Sonra o ruh göğe yükseltilir ve gök (kapısı) onun için açılır. Sonra, bu kimdir? diye sorulur. Onu götüren melekler: Falancadır, derler. Bu kere (Gökte görevli melekler) tarafından: Güzel nefse merhaba, güzel cesedde idi. Övgüye lâyık olarak gir ve rahmet, güzellik ve öfkeli olmayan Rabb(a kavuşmak) ile müjdelen, denilir. Sonra Allah (Azze ve Celle)'nin (hükümlerinin açıklanıp melekler tarafından alınmakta) olduğu göğe götürülünceye kadar ona devamlı olarak böyle söylenir. (Ölüm döşeğinde) kötü adam olduğu zaman (görevli) melek: Çık ey pis cesedde olan pis nefis. Yerilmiş olarak çık ve kaynar su, cehennem halkının irini ve bunların misli çeşitli başka azab ile müjdelen, der. O habis nefis (cesedden) çıkıncaya kadar ona devamlı olarak böyle (tehdidler) söylenir. Sonra o nefis (yâni ruh), göğe çıkarılır. Fakat gök (kapısı) ona açılmaz ve: Bu kimdir? denilir. Falancadır, diye cevab verilir. Bunun üzerine: Habîs nefse merhaba olmaz, o pis nefis pis cesedde idi. Kınanmış olarak geri dön. Çünkü sana göğün kapıları kesinlikle açılmıyacaktır, denilir ve bunun üzerine o ruh gökten (yere) gönderilir ve sonra cesedin bulunduğu mezara varır."

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Bunun senedi sahîh olup râvileri güvenilir zâtlardır.

İZAHI

Zevâid nevinden olan bu hadis dînî ödevlerini yerine getirerek kulluk görevini ifâ eden mü'minin ölüm döşeğinde iken ilâhî lutuflarla müjdelendiğine ve ruhunun göklerin fevkına yükseltildiğine ve Rabb'ının rızâsına kavuştuğuna delâlet eder. Diğer taraftan günahkâr ve kötü insanın da ölüm döşeğinde iken fenâlığı yüzüne vurularak, karşılaşacağı vahim sonuçlarla tehdid edileceğine, ruhunun gökten geri çevrileceğine ve cesedinin bulunduğu yere iâde edileceğine delâlet eder.

Hadiste geçen bâzı kelimeleri açıklayalım:
Ravh: İstirahat, rahmet ve ferah mânâlarına yorumlanmıştır.

Reyhân : Güzel rızık, rahatlık, güzel rızık ve cennetin güzel kokulu reyhân adlı bitkisi mânâlarına yorumlanmıştır.

El-Vâkıa sûresinin 88 ve 89. âyetlerinde de dindarlıkta ileri giden mü'minlerin ölüm döşeğinde Ravh, Reyhân ve nîmetleri tükenmez kedersiz cennetle müjdelendiği haber verilmektedir. Bu âyetlerin tefsirine de bakılmalıdır.

Hamîm : Kaynar su demektir. **Gassâk :** Cehennem halkının irini, kokmuş zemherîr suyu, cehennemde bir pınar mânâlarına yorumlanmıştır.

Sâd sûresinin 57 ve 58. âyetlerinde azgın günahkârlara bu tür azabların verileceği haber verilmektedir. Bu âyetlerin de tefsirlerine bakılmalıdır.

Allah bizi ölüm döşeğinde ilâhi müjdelere mazhar olanlardan eylesin ve nefis ile şeytanın şerrinden korusun.

٤٢٦٣ — حدّثنا أَحْمَدُ بْنُ ثَابِتٍ الْجَحْدَرِيُّ وَعُمَرُ بْنُ شَبَّةَ بْنِ عَبِيدَةَ ؛ قَالَا : ثنا عُمَرُ ابْنُ عَلِيٍّ . أَخْبَرَنِي إِسْمَاعِيلُ بْنُ أَبِي خَالِدٍ عَنْ قَيْسِ بْنِ أَبِي حَازِمٍ ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ مَسْعُودٍ ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ ؛ قَالَ « إِذَا كَانَ أَجَلُ أَحَدِكُمْ بِأَرْضٍ ، أَوْثَبَتْهُ إِلَيْهَا الْحَاجَةُ . فَإِذَا بَلَغَ أَقْصَى أَثَرِهِ ، قَبَضَهُ اللهُ سُبْحَانَهُ . فَتَقُولُ الْأَرْضُ ، يَوْمَ الْقِيَامَةِ : رَبِّ ! هَـٰذَا مَا اسْتَوْدَعْتَنِي » .

في الزوائد : إسناده صحيح ، ورجاله ثقات .

TERCEMESİ

4263) "... Abdullah bin Mes'ûd *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Peygamber *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur:

Birinizin eceli bir yerde olduğu zaman ihtiyaç - iş onu oraya sıçratır (yâni o yere zamanında gitmesine vesile oluverir). Sonra kalan ömrünün sonuna varınca, Allah sübhânehû onun ruhunu (orada) alır. Kıyâmet günü de o yer: Ey Rabb'ım! İşte bu, bana emânet ettiğin (cesed) dir, der."

Not : Zevâid'de şöyle denilmiştir: Bunun senedi sahih olup râvileri güvenilir zâtlardır.

٤٢٦٤ – حدثنا يحيى بن خلف، أبو سلمة. ثنا عبد الأعلى، عن سعيد، عن قتادة،
عن زرارة بن أوفى، عن سعد بن هشام، عن عائشة؛ أن رسول الله ﷺ قال « من أحب
لقاء الله، أحب الله لقاءه. ومن كره لقاء الله، كره الله لقاءه ». فقيل له: يا رسول الله!
كراهية لقاء الله في كراهية لقاء الموت. فكلنا يكره الموت. قال « لا. إنما ذاك
عند موته. إذا بشر برحمة الله ومغفرته، أحب لقاء الله. فأحب الله لقاءه. وإذا بشر
بعذاب الله، كره لقاء الله. وكره الله لقاءه ».

TERCEMESİ

4264) "... Âişe *(Radıyallâhü anhâ)*'dan; Şöyle demiştir:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem): Her kim Allah'a kavuşmayı severse, Allah (da) ona kavuşmayı sever. Her kim de Allah'a kavuşmaktan hoşlanmazsa Allah (da) ona kavuşmaktan hoşlanmaz, buyurdu. Bunun üzerine O'na:

Yâ Resûlallah! Allah'a kavuşmaktan hoşlanmamak, ölüme kavuşmaktan hoşlanmamak dolayısıyladır ve hiç birimiz ölümden hoşlanmayız (ne buyurulur?) denildi. Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) buyurdu ki:

Hayır, (öyle değil). Bu (yâni Allah'a kavuşmayı sevmek veyâ sevmemek) ancak kişinin öleceği anda olur. Ölüm döşeğinde kişi Allah'ın rahmet ve mağfiretiyle müjdelendiği zaman Allah'a kavuşmayı sever. Allah da ona kavuşmayı sever. Ölüm döşeğinde kişi Allah'ın azâbı ile müjdelenince (yâni tehdid edilince) Allah'a kavuşmak istemez. Allah da ona kavuşmaktan hoşlanmaz."

İZAHI

Bu hadisi Buhârî, Müslim ve Tirmizî az lâfız değişikliği ile rivâyet etmişler.

El-Cezerî, en-Nihâye'de: Allah'a kavuşmaktan maksad, âhiret hayatına intikal etmek ve Allah katındaki nîmetleri arzulamaktır. Maksad ölmek değildir. Çünkü hiç bir kimse, ölümden hoşlanmaz. Allah'a kavuşmak yukarda belirtilen mânâda yorumlanınca bundan hoşlananların imân ve takvâ ehli olduğu tabiidir. Çünkü dünya-

ya gönül bağlamayan, bilâkis nefret eden mü'min âhiret mutluluğuna gönül verir ve ebedî hayata intikal etmekten hoşlanır. Onun aksine dünyaya gönül verip zevklere dalan kimseler ise âhirete intikal etmeyi sevmez, demiştir.

N e v e v i de: Hadisin sonu baş kısmını açıklar. Yâni Allah'a kavuşmaktan ve ölümden hoşlanmamak veyâ hoşlanmak husûsunda dikkat alınacak durum, ölüm döşeğindeki haldir, sağlık hâli değildir. Çünkü ölüm döşeğinde, artık tevbenin de kabul olunmayacağı anda, her insana gideceği yer ve kendisi için hazırlanmış olan nimet veyâ azab bildirilir ve gösterilir. Artık saâdet ve cennet ehli olanlar o esnada ölümü ve Allah'a kavuşmayı severler, o güzel makamlara ve üstün nimetlere bir an önce erişmek istemezler. Allah da onlara kavuşmayı sever, yâni onlara lutüf ve keremlerini sergiler. Şakavet ve cehennem ehli olanlar ise, gidecekleri yerin fena olduğunu anladıkları için ölümden hoşlanmazlar, Allah'a kavuşmak istemezler. Allah da onlara kavuşmayı sevmez. Yâni onları rahmet ve kereminden uzak tutar, rahmet etmeyi dilemez. Allah'ın onlara kavuşmayı sevmemesinin mânâsı budur. Hadis cennetlik ve cehennemlik olanların hâl ve sıfatlarını beyân eder. Hadisten maksad şu değildir: Bâzı insanların Allah'a kavuşmayı sevmeleri, Allah'ın onlara kavuşmayı sevmesine sebep olur. Keza bâzı insanların Allah'a kavuşmayı sevmemeleri, Allah'ın onlara kavuşmayı sevmemesine sebep olur. Böyle bir mânâ kasdedilmemiştir, diye bilgi verir.

Allah'ın kuluna kavuşmayı sevmesi veyâ kavuşmadan hoşlanmaması ifâdesinden kasdedilen mânâ ile ilgili olarak İ b n - i H a c e r: Âlimler demişler ki: Allah'ın kulunu sevmesi, ona hayır dilemesi, onu hayır yoluna yöneltmesi ve ona lutüf ve ihsanda bulunmasıdır. Allah'ın kulundan hoşlanmaması da bunun zıddı demektir. Yâni kulu için şer dilemesi, hayırlı yola yöneltmemesi ve ikramda bulunmaması demektir, der.

H a t t â b i de: Kulun Allah'a kavuşmayı sevmesi, âhireti dünyaya tercih etmesidir. Böyle olan kul, dünyada devamlı kalmayı sevmez. Bilâkis dünyadan göçetmeye hazırlanır. Kulun Allah'a kavuşmadan hoşlanmaması da bunun zıddıdır, der.

Hulâsa yukarda âlimlerden naklen verilen bilgiden çıkan sonuç şudur:

Allah'a kavuşmayı sevmek, kulun sağlıklı iken ölmeyi arzulaması demek değildir. Keza O'na kavuşmaktan hoşlanmamak da kulun sağlıklı iken ölmeyi arzulamaması demek değildir. Çünkü takvâ sâ-

hibi olan mü'min daha çok hayırlı işler ve ibâdetler işlemek için dünyada uzun süre kalmayı arzular ve ölmek istemez. İmânsız kişi de âhiret hayatına inanmadığı ve ölümü yokluk olarak sandığı için ölmek istemez. İmânlı olup da günahlara dalmış durumdaki gâfil kişi de şuursuzluğundan dolayı ve ölümün acı bir şey olması hasebiyle ölmek istemez.

Allah'a kavuşmayı sevmek veyâ bundan hoşlanmamak, ölüm döşeğinde kişinin gideceği yeri görmesi anına mahsustur. Kasdedilen mânâ budur. Takvâ sâhibi mü'min, son nefesini vermek üzere iken cennetteki makamı seyretmesi veyâ ilâhî mükâfatlara dâir müjdeyi alması hâlinde canını seve seve verir ve bu nîmetlere kavuşmak ister. Azâba müstehak olan kul da ölüm döşeğinde fecî manzarayı görünce uğrayacağını anladığı vahim durum dolayısıyla ölmekten hoşlanmaz.

Allah'ın kuluna kavuşmayı sevmesi ise ona lutüf ve ikramda bulunması demektir. Allah'ın kuluna kavuşmaktan hoşlanmaması da kulunu rahmetinden ve lutuflarından uzaklaştırması demektir.

٤٢٦٥ — حدّثنا عِمْرَانُ بْنُ مُوسَى . ثنا عَبْدُ الْوَارِثِ بْنُ سَعِيدٍ . ثنا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ صُهَيْبٍ عَنْ أَنَسٍ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ «لَا يَتَمَنَّى أَحَدُكُمُ الْمَوْتَ لِضُرٍّ نَزَلَ بِهِ . فَإِنْ كَانَ لَا بُدَّ مُتَمَنِّيًا الْمَوْتَ ، فَلْيَقُلْ : اللّٰهُمَّ ! أَحْيِنِي ، مَا كَانَتِ الْحَيَاةُ خَيْرًا لِي . وَتَوَفَّنِي إِذَا كَانَتِ الْوَفَاةُ خَيْرًا لِي » .

TERCEMESİ

4265) "... Enes *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

(Sakın) herhangi biriniz, başına gelen zarardan dolayı ölmeyi temenni edemez (etmesin). Eğer mutlaka ölümü temenni etmek zorunda kalırsa şöyle desin:

Allahım! Yaşamak benim için hayırlı olduğu sürece beni yaşat ve ölüm benim için hayırlı olduğu zaman beni öldür."

İZAHI

Bu hadisi B u h â r î, M ü s l i m ve T i r m i z î de rivâyet etmişlerdir

Bu hadis, hastalık, yoksulluk, âfet ve musîbetler gibi bedenî veyâ mâlî bir zarardan dolayı ölümü temenni etmenin yasaklığına delâlet eder.

Ölümü mutlaka temenni etmek zorunda kalan bir kimse için gösterilen duâ şekli ile ölümü temenni etmesi emri vâciblik için değil de bir ruhsat ve izin mâhiyetindedir. Ölümü temenni etmenin yasaklığı hikmetine gelince, böyle bir temenni, belâ ve musîbetlere karşı bir sabırsızlık ve kadere rızâ göstermemek anlamını ifâde eder.

Şâyet mü'minin başına gelen musîbet dinî ile ilgili bir musîbet ise böyle bir musîbetten dolayı dinî hayatının perişan olmaması ve bir takım günahlara mâruz kalmaması amacıyla ölümü temenni etmesi câizdir.

Konu ile ilgili biraz bilgi 4163. hadisin izahı bölümünde de geçti.

(٣٢) باب ذكر القبر والبلى

32 — MEZAR VE CESEDİN ÇÜRÜMESİ HAKKINDA GELEN HADİSLER BÂBI

٤٢٦٦ – حدثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثنا أَبُو مُعَاوِيَةَ عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ؛ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « لَيْسَ شَيْءٌ مِنَ الْإِنْسَانِ إِلَّا يَبْلَى. إِلَّا عَظْمًا وَاحِدًا، وَهُوَ عَجْبُ الذَّنَبِ. وَمِنْهُ يُرَكَّبُ الْخَلْقُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ » .

TERCEMESİ

4266) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

Bir kemik hâriç insan (cesedin)den çürümeyen hiç bir şey yoktur. O (çürümeyen kemik) de kuyruk sokumudur ve kıyâmet günü cesedin yaratılışı o kemikten kurulur."

İZAHI

Bu hadisi Buhârî Tefsîr'de, Müslim, Fitneler'de, Ebû Dâvûd Sünnet'te, Nesâî Cenâzeler'de rivâyet etmişlerdir.

Kuyruk sokumu diye terceme ettiğim "Acbü'z-Zeneb" kuyruk sokumundaki kemiğin başı ve en ufak bir parçasıdır. Hâkim, Ebû

Dâvûd ve Ebû Ya'lâ'nın Ebû Sâîd-i Hudrî (Radıyallâhü anh)'den rivâyet ettikleri bir hadise göre Acbü'z-Zeneb'in ne olduğu Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'e sorulmuş ve "Bir hardal tanesi misli (gibi küçücük bir parça)dır" cevâbı buyurulmuştur.

İbn-i Hacer'in beyânına göre İbnü'l-Cevzî, İbn-i Akîl'in şöyle dediğini nakletmiştir:

Hadîste bildirilen küçücük kemik parçasının çürümemesi ve kıyâmet günü insanların cesedlerinin bu kemikten teşekkül etmesi meselesinde Allah'tan başka kimsenin bilmediği bir sır ve hikmet vardır. Çünkü yoktan var eden Allah insan cesedini böyle bir kemik üzerine kurmaya hâşâ muhtaç değildir. Bilindiği gibi kıyâmet günü cesedin bir benzeri değil, toprağa karışmış olan zerreler Allah'ın emriyle birleşir ve Acbü'z-Zeneb üstünde kurulur. Acbü'z-Zeneb cesed binasının bir temelini teşkil eder. Bu kemiğin diğer parçalar gibi dağılmaması hikmeti meleklerin bu olağanüstü olaydan haberdar edilmesi olabilir. Çünkü eğer bu parça da çürümüş olsaydı, melekler dirilişin dağınık parçaların birleşmesi sûretiyle değil de eski cesedlerin benzerlerinin yaratılması ve ruhların bu benzer cesedlere girmesi sûretiyle olacağını zannedebilirlerdi. Hadîsin "İnsan (cesedin)den çürümeyen hiç bir şey yoktur" cümlesinden maksad cesedin parçalarının tamamen çürüyüp yokluğa gitmesi olabilir. İkinci bir ihtimal parçaların yokluğa gitmeyip şekil değiştirmesi ve zerrelerinin toprağa karışması anlamı kasdedilmiş olabilir. Birinci yoruma göre anılan kemik parçası cesedin bir tohumcuğunu teşkil eder ve cesed bundan oluşup teşekkül eder. İkinci yoruma göre ise cesedlerin dirilmesi emri verildiği zaman toprağa karışmış olan zerreler birleşir ve anılan kemik üzerinde kurulur.

Sindî de bu hadîsin izahı bölümünde özetle şöyle der:

Bu hadîsin zâhirine göre Acbü'z-Zeneb denilen kemik parçası çürümez. Kıyâmet günü cesedin yaratılışı bu kemik üzerinde kurulur. Yâni bu kemik cesedin temelini oluşturur.

İbn-i Hacer: Âlimler demişler ki peygamberler bu hadîsin hükmünün dışında kalır. Çünkü toprak onların cesedlerini çürütemez, yiyemez. İnb-i Abdi'l-Berr, şehidleri de peygamberlere eklemiş, yâni şehidler de bu hadîsin hükmü dışında tutulur, demiştir. Kurtubî de fahrî olarak müezzinlik görevini ifâ edenleri bunlara ilâve etmiştir. Kâdı Iyâz bu hadîsi şöyle yorumlamıştır: Toprağın yiyebildiği cesedler çürür. Ama peygamberlerin cesedleri gibi bâzı cesedleri toprak yiyemez, diye bilgi vermiştir.

Hülâsa: Acbü'z-Zeneb denilen kuyruk sokumunun hardal tanesi küçüklüğündeki parçacık çürümez. Allah Teâlâ, kıyâmet günü cesedleri diriltmeyi dilediği zaman eski cesedler iâde edilir. Bu iâde şekli ya bu kemik parçasının tohum gibi gelişmesi ve cesedin bundan meydana gelmesi sûretiyledir veyâ çürüyüp toprağa karışmış olan cesedin bütün zerreleri Allah'ın emriyle âdeta mıknatıs gibi birleşerek bu kemik parçası üstünde toplanır ve bu kemik cesedin temelini teşkil eder ve böylece cesed oluşup ruhun girmesiyle dirilir.

Cümhûr anılan kemik parçasının çürümiyeceği hükmü üzerinde ittifak ederek bu hadisi zâhirî mânâsında tutmuşlardır. Çünkü bâzı rivâyetlerde yerin o kemiği ebedi olarak yiyemiyeceği açıkça belirtilmiştir.

٤٢٦٧ – حدثنا محمد بن إسحاق. حدثني يحيى بن معين. ثنا هشام بن يوسف عن عبد الله بن بحير، عن هانئ، مولى عثمان؛ قال: كان عثمان بن عفان، إذا وقف على قبر، يبكي حتى يبل لحيته. فقيل له: تذكر الجنة والنار، ولا تبكي. وتبكي من هذا؟ قال: إن رسول الله ﷺ قال «إن القبر أول منازل الآخرة. فإن نجا منه، فما بعده أيسر منه. وإن لم ينج منه، فما بعده أشد منه» قال: وقال رسول الله ﷺ «ما رأيت منظرا قط إلا والقبر أفظع منه».

TERCEMESİ

4267) "... Hâni' Mevlâ Osmân (bin Affân) *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan; Şöyle demiştir:

Osmân bin Affân (Radıyallâhü anh), bir mezar başında durduğu zaman sakalını (göz yaşlarıyla) ıslatıncaya kadar ağlardı. Bu sebeple kendisine: Sen cenneti ve cehennemi anıyorsun, ağlamıyorsun da bundan (yâni kabir korkusundan) dolayı ağlıyorsun? denildi. Osmân (Radıyallâhü anh), dedi ki: Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem):

Muhakkak mezar, âhiret konaklarının ilkidir. Eğer ölü on(un azâbın)dan kurtulursa ondan sonraki (konaklar) ondan kolay olur.

Şâyet ölü on(un azâbın)dan kurtulmazsa ondan sonraki (konaklar) ondan şiddetli olur, buyurdu. Osmân dedi ki: Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) şöyle de buyurdu:

Mezar kadar korkunç hiç bir feci manzara görmedim."

İ Z A H I

Bu hadisi **T i r m i z i** de Zühd bâblarının başlarında rivâyet etmiştir.

H z. O s m â n (Radıyallâhü anh) bilindiği gibi cennetle müjdelenen 10 sahâbidendir. Buna rağmen bir mezar başında durduğu zaman mübârek sakalı göz yaşlarıyla ıslanacak derecede ağlamasının sebebi hakkında müteaddid ihtimaller üzerinde durulmuştur.

Birincisi, cennetle müjdelenmek, kabir azâbının kesinlikle olmamasını gerektirmez.

İkinci ihtimal, cennetle müjdelenme işi bilinen veyâ mâlum olmayan bir kayda bağlı olabilir.

Üçüncü ihtimal, kabir azâbının korkunçluğu ve fecâatı dolayısıyla O s m â n (Radıyallâhü anh) o esnada cennet müjdesini unutmuş olabilir.

Dördüncü bir ihtimal, Onun ağlaması kabir Dağtası, yâni kabrin ölüyü sıkması korkusundan dolayı olabilir. Çünkü S a ' d (Radıyallâhü anh) hakkında vârid olan bir hadise göre peygamberler dışında kalan cennetlikler bile Dağta denilen kabir sıkıştırması olayından kurtulamazlar.

Tuhfe yazarının beyânına göre bu ihtimalleri e l - K a r i bildirmiştir.

Bu hadis, âhiretin müteaddid konaklarının bulunduğuna delâlet eder. Bu konaklar: Mezar, mahşerde toplanma yeri, hesabların görüldüğü mizân yeri, Sırât köprüsü, cennet veyâ cehennem.

Kabir azâbından kurtulan kimseye diğer konakların daha kolay olması sebebi şudur: Ölünün günahları var ise kabir azâbı ile cezâsını çekmiş olur. Şâyet ölü kabir azâbından kurtulmayıp da âhirete dek cezâsı devam ederse bundan sonraki azâbı cehennemde verilir. Cehennem azâbı kabir azâbından daha şiddetlidir. Çünkü hadislerde vârid olduğu gibi kabir cehennem derelerinden bir deredir.

٤٢٦٨ - حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة . ثنا شبابة عن ابن أبي ذئب ، عن محمد ابن عمرو بن عطاء ، عن سعيد بن يسار ، عن أبي هريرة ، عن النبي ﷺ قال « إن الميت يصير إلى القبر . فيجلس الرجل الصالح في قبره ، غير فزع ولا مشعوف . ثم يقال له : فيم كنت ؟ فيقول : كنت في الإسلام . فيقال له : ما هذا الرجل ؟ فيقول : محمد رسول الله ﷺ ، جاءنا بالبينات من عند الله فصدقناه . فيقال له : هل رأيت الله ؟ فيقول : ما ينبغي لأحد أن يرى الله ؛ فيفرج له فرجة قبل النار . فينظر إليها يحطم بعضها بعضا . فيقال له : انظر إلى ما وقاك الله . ثم يفرج له قبل الجنة . فينظر إلى زهرتها وما فيها . فيقال له : هذا مقعدك . ويقال له : على اليقين كنت . وعليه مت . وعليه تبعث ، إن شاء الله . ويجلس الرجل السوء في قبره فزعا مشعوفا . فيقال له : فيم كنت ؟ فيقول : لا أدري . فيقال له : ما هذا الرجل ؟ فيقول : سمعت الناس يقولون قولا فقلته . فيفرج له قبل الجنة . فينظر إلى زهرتها وما فيها . فيقال له : انظر إلى ما صرف الله عنك . ثم يفرج له فرجة قبل النار . فينظر إليها . يحطم بعضها بعضا . فيقال له : هذا مقعدك . على الشك كنت . وعليه مت . وعليه تبعث ، إن شاء الله تعالى » .

في الزوائد : إسناده صحيح .

TERCEMESİ

4268) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Peygamber *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur :

Hânî' (R.A.)'ın Hâl Tercemesi

Hânî' el-Berberî Ebû Saîd ed-Dimeşkî (R.A.), mevlâsı Osmân bin Affân (R.A.)'den hadis rivâyet etmiştir. Râvisi de Abdullah bin Becîr es-San'ânî el-Kastır. Nesâî, bu zâtın rivâyetinde bir beis olmadığını söylemiştir. İki tane hadisi vardır. Tirmizî, Ebû Dâvûd ve İbn-i Mâce de onun hadislerini rivâyet etmişler. (Hulâsa, 408)

Ölü mezara konulur. Sâlih (yâni kulluk görevini yapan mü'min) kişi kabrinde endişesiz ve korkusuz oturtulur. Sonra ona:

Sen hangi dinde idin? diye sorulur. O:

Ben İslâm dininde idim, diye cevab verir. Sonra ona:

Şu adam nedir? diye (Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhive Sellem) hakkındaki itikadı ve kanaatı) sorulur. O da:

Muhammed (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) Allah'ın Resûlüdür. O, bize Allah katından apaçık âyetler getirdi. Biz de O'nu doğruladık, diye cevab verir. Daha sonra bu (mü'min) ölüye:

Sen Allah'ı gördün mü? diye sorulur. O da:

Hiç bir kimse Allah'ı (dünyada) görmeye lâyık değildir, diye cevab verir. Bu soru ve cevablardan sonra onun için ateş tarafına bir pencere açılır. Ölü ona bakarak ateş alevlerinin (şiddetli harâret ve sıkışıklıktan) birbirini kırıp yenmeye çalıştığını görür. Sonra ona: Allah'ın seni koruduğu ateşe bak, denilir. Sonra onun için cennet tarafına bir pencere açılır. O da bu defa cennetin süsüne ve nimetlerine bakar ve kendisine: İşte bu güzel yer senin makamındır, denildikten sonra: Sen (dünyada) samimi imân üzerinde idin, bu sağlam imân üzerine öldün ve (kıyâmet günü) inşâallah imân üzerine dirileceksin, denilir.

Kötü kişi de dehşet ve korku içinde mezarında oturtulur ve kendisine:

Sen hangi dinde idin? diye sorulur. Kendisi:

Bilmiyorum, diye cevab verir. Sonra ona:

Şu adam nedir? diye (Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) hakkındaki itikad ve kanaatı) sorulur. O da:

Halk (onun hakkında) bir söz (yâni peygamber olduğunu) söylüyordu. Ben de o sözü söyledim, der. Bunun üzerine onun için cennet tarafına bir pencere açılır. O da cennetin süsüne ve içindeki (nimet)lere bakar. Sonra kendisine:

Allah'ın senden geri çevirdiği (yâni kötülüğünden dolayı sana nasib etmediği) cennete bak, denilir. Daha sonra onun için ateş tarafına bir pencere açılır. Bu kere ateşe alevlerinin bâzısı bâzısını kırıp yenmeye çalıştığı halde bakar ve bunun üzerine ona: İşte bu, senin yerindir. (İslâm'a inanmak bakımından) şüphe üzerinde (yaşadı) idin, şüphe üzerine öldün ve inşaallah Teâlâ (kıyâmet günü) şüphe üzerine diriltilirsin, denilir."

Not: Zevâid'de bunun senedinin sahih olduğu söylenmiştir.

٤٢٦٩ - حدّثنا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ . ثنا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ . ثنا شُعْبَةُ عَنْ عَلْقَمَةَ بْنِ مَرْثَدٍ، عَنْ سَعْدِ بْنِ عُبَيْدَةَ ، عَنِ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ « يُثَبِّتُ اللهُ الَّذِينَ آمَنُوا بِالْقَوْلِ الثَّابِتِ ، (قَالَ) نَزَلَتْ فِي عَذَابِ الْقَبْرِ . يُقَالُ لَهُ : مَنْ رَبُّكَ ؟ فَيَقُولُ : رَبِّيَ اللهُ ، وَنَبِيِّي مُحَمَّدٌ . فَذَلِكَ قَوْلُهُ (١٤/٢٧) يُثَبِّتُ اللهُ الَّذِينَ آمَنُوا بِالْقَوْلِ الثَّابِتِ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَفِي الآخِرَةِ » .

TERCEMESİ

4269) "... El-Berâ' bin Âzib *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Peygamber *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* buyurdu ki:

"Allah imân edenleri sâbit kavil (yâni şehâdet kelimesi) ile metanetli kılar" (âyeti) kabir azâbı (yâni sorgusu) hakkında indi. Ölüye (kabirde) : Senin Rabbin kim? diye sorulur. O da : Rabbim Allah'tır ve Peygamberim Muhammed (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'dir, diye cevab verir. İşte mü'min ölünün böyle (metânetle) cevâbı, Allah (Azze ve Celle)'nin :

"Allah imân edenleri sâbit kavil (yâni şehâdet kelimesi) ile dünya hayatında ve âhirette (yâni kabirde) metanetli kılar" meâlindeki âyeti(nin canlı bir ifâdesi)dir." (İbrâhîm, 27)

İZAHI

Bu hadis Kütüb-i Sitte'nin hepsinde rivâyet edilmiştir. Bâzı rivâyetlerde kabirde ölüye sorulan sorular "Rabbin kimdir, dinin nedir ve peygamberin kimdir" diye üçe çıkarılmıştır.

Hadiste geçen âyetteki Kavl-i Sâbit Kelime-i Şehâdet ve Kelime-i Tevhid olarak tefsir edilmiştir. Bu hadis de bu tafsiri te'yid eder.

Allah'ın mü'minleri sâbit kılması, onlara metanet ve sebat ihsan etmesi dünyada imândan tâviz vermemeleri sûretiyle gerçekleşir. Yâni mü'minler dünya hayatlarında baskı ve tehdide mâruz bırakılsa, hattâ ateşe bile atılsalar, gönüllerinde yerleşen imân ve dillerindeki tevhid kelimesinden Allah'ın yardım ve desteği ile ayrılmazlar. Mü'minlerin kabirde sebat göstermeleri ve Allah'ın onlara yardım ve metânet ihsan buyurması ise meleklerin sorularına karşı verilecek cevâbı telkin buyurması ve onları doğru cevab vermeye muvaffak etmesi sûretiyle olur.

Cümhûr, âyetteki âhiret kelimesini kabir mânâsına yorumlamıştır. Bu hadîs de anılan kelimeden kabir mânâsının kasdedildiğine delâlet eder. Çünkü gerek müellifimizin ve gerekse B u h â r î ile M ü s l i m ' in rivâyetlerinde bu âyetin kabir azâbı, yâni kabir sorgusu hakkında indiği açıklanmıştır.

S i n d î , hadîsteki "Kabir azâbı" ifâdesini kabir sorgusu mânâsına yorumlamış ve: Kabir sorgusu bâzan azâba sebep olduğu için sorgu kelîmesi yerine azab kelimesi kullanılmıştır. Âhiretteki sebattan maksad kabirde meleklerin soruları karşısında mü'minin metânet ve sebat göstermesidir, demiştir.

E l - K e r m â n î de: Bu âyette kabir azâbından söz edilmemiştir. Bu itibarla kabirde kulun başına gelen hallere kabir azâbı isminin verildiği kanaatındayım. Kabirde meleklerle karşılaşmak, insanoğlu için alışılmış bir şey olmadığı için korku ve dehşete vesile olabilir. Ayrıca kabir bizâtihi endişe verici bir konaktır. Bu gibi durumlar nedeniyle azab kelimesi kullanılmış olabilir, demiştir.

Mezkûr âyetin geniş tefsiri için tefsir kitablarına mürâcaat edilmelidir.

Bu hadîs ve hadîste geçen âyet, mü'minler için bir müjdedir. Çünkü gerek âyet ve gerekse hadîs, Allah'ın mü'min ölüden korkuyu gidereceğine, onu olumlu ve sağlıklı cevablara muvaffak kılacağına delâlet eder.

٤٢٧٠ — حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثنا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ نُمَيْرٍ. ثنا عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ عُمَرَ

عَنْ نَافِعٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ « إِذَا مَاتَ أَحَدُكُمْ عُرِضَ عَلَى مَقْعَدِهِ بِالْغَدَاةِ

وَالْعَشِيِّ . إِنْ كَانَ مِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ ، فَمِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ . وَإِنْ كَانَ مِنْ أَهْلِ النَّارِ ، فَمِنْ أَهْلِ

النَّارِ . يُقَالُ : هٰذَا مَقْعَدُكَ حَتَّى تُبْعَثَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ » .

TERCEMESİ

4270) "... İbn-i Ömer *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre; Peygamber *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur:

Biriniz öldüğü zaman varacağı yer sabah akşam kendisine gösterilir. Ölü cennet ehlinden ise cennetliklerin makamlarından bir makam kendisine gösterilir. Şâyet ölü cehennemliklerden ise cehennem

ehlinin hücrelerinden biri kendisine gösterilir. (Her) ölüye: **İşte kıyâmet günü diriltilinceye kadar senin durağın buradır** (veyâ: İşte kıyâmet günü diriltilinceye kadar yerin sana gösterilecektir), **denilir."**

İ Z A H I

Bu hadîsi Buhârî, Müslim, Tirmizî ve Nesâî de rivâyet etmişlerdir.

Tuhfe yazarının beyânına göre Kurtubî: Cennet veyâ cehennemdeki yerin ölünün cesedine değil de yalnız ruhuna gösterilmesi muhtemeldir. Gösterme işinin ruh ile beraber cesedin bir parçasına da olması mümkündür. Yâni Allah Teâlâ cesedin bir parçasına canlılık verir ve o parça ruhla beraber cennet veyâ cehennemdeki yeri görür. Sabah akşam ifâdesinden maksad bu iki vakittir. Yoksa bilindiği gibi ölü için sabah ve akşam kavramı söz konusu değildir. Cennetteki yerin ilâhî mağfirete kavuşarak cennetlik olan mü'minlere ve cehennemdeki yerin küfür üzerine ölen kişiye gösterilmesi mânâsı açıktır. Günahkâr mü'minin durumuna gelince sonuç itibariyle cennetlik olması hasebiyle ona da cennetteki yerin gösterilmesi mümkündür. Hadîsteki hüküm şehidlerin dışında kalanlara mahsustur. Çünkü şehidlerin ruhları cennette gezip dolaşır, nîmetlenip rızıklanır ve onlar hayattadır. Şöyle de olabilir. Bu hadîsin hükmü şehidleri de kapsar. Şöyle ki, şehidlere cennetteki makamların sabah akşam gösterilmesinin faydası, kıyâmet günü cesedleriyle beraber cennette yerleşeceklerini onlara müjdelemektir. Çünkü şehidler kıyâmet kopuncaya kadar yalnız ruhları bakımından cennettedir, cesedleri ise toprak altındadır. Kıyâmette ise cesedleri de dirilip ruhlarla birlikte cennette onlar için hazırlanan makamlara kavuşacaklardır, demiştir.

Hadisin son fıkrası iki şekilde yorumlanabilir. Bir yoruma göre bu fıkrada işâret edilen yer ve durak kabirdir. Diğer yoruma göre ise işâret edilen yer kıyâmet günü varılacak cennetteki makam veyâ cehennemdeki hücredir. Tercemede bu iki yoruma parantez içi ifâde ile işâret edilmiştir.

٤٢٧١ – حَدَّثَنَا سُوَيْدُ بْنُ سَعِيدٍ . أَنْبَأَنَا مَالِكُ بْنُ أَنَسٍ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ بْنِ كَعْبٍ الأَنْصَارِيِّ ؛ أَنَّهُ أَخْبَرَهُ أَنَّ أَبَاهُ كَانَ يُحَدِّثُ : أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ « إِنَّمَا نَسَمَةُ الْمُؤْمِنِ طَائِرٌ يَعْلَقُ فِي شَجَرِ الْجَنَّةِ حَتَّى يَرْجِعَ إِلَى جَسَدِهِ يَوْمَ يُبْعَثُ »

TERCEMESİ

4271) "... Ka'b (bin Mâlik) el-Ensârî *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur:

Mü'minin ruhu, kendisinin dirileceği (kıyâmet) gün(ü) cesedine geri dönünceye kadar cennet ağaçlarında rızıklanan bir kuştur."

İZAHI

Bu hadîsi Nesâi ve Taberânî de rivâyet etmişlerdir. Kurtubî, Süyûti ve Sindi gibi âlimler bu hadisin şehid olan mü'minler hakkında olduğunu beyân ederek bu görüşe sünenimizde 2801 numarada geçen İbn-i Mes'ûd (Radıyallahü anh)'ın hadisini ve Ka'b bin Mâlik (Radıyallâhü anh)'ın bu bâbta rivâyet edilen hadisinin bâzı rivâyetlerdeki metnini delil göstermişlerdir. Taberânî'nin Ka'b (Radıyallâhü anh)'den müteaddid yollarla rivâyet ettiği hadîs metni bâzı rivâyetlerde Müellifimizin rivâyet ettiği metin gibidir. Diğer bâzı rivâyetlerde ise meâlen "**Şehidlerin ruhları yeşil kuşlardadır, (cennette) diledikleri yerlerde rızıklanırlar**" biçimindedir. Bu meâldeki rivâyet diğer rivâyetlerin de şehidler hakkında olduğuna delâlet eder.

Süyûti, Nesâi'nin rivâyet ettiği bu hadîsin izahı bölümünde özetle şöyle der:

Kurtubî: Bu hadîs, şehid olan mü'min hakkındadır. Buna benzer diğer hadîsler de şehidlere âit olarak yorumlanır. Şehidler dışında kalan mü'minlerin ruhları ise bâzan gökte, bâzan da mezarlar çevresinde bulunur. Fakat cennette olmazlar. Şehidlerin ruhlarının ölümü müteâkip rızıklandıkları ve cennette oldukları Kitâb ve Sünnet ile sâbittir. Şehidler dışında kalan mü'minlerin ruhlarına gelince kıyâmet gününe kadar rızıklanmadıkları husûsunda ümmetin icmâı vardır. Kâdı Ebû Bekir bin el-Arabi, Tirmizî'nin şerhinde bu icmâın bulunduğunu anlatmıştır, demiştir.

Eş-Şeyh İzzü'd-Din bin Abdi's-Selâm da bu hadîsin şehidlere mahsus olduğunu söylemiştir.

Sindî de: Bu hadisin zâhiri şehidin ruhunun, Allah'ın emriyle şekillenerek kuş sûretine girdiğine delâlet eder. Nasıl ki melek bâzan insan şekline girer. Süyûti, Ebû Dâvûd'un hâşiyesinde demiş ki: Biz hadisi ruhun kuş şekline girdiği anlamına yorumladığımız zaman en uygunu bunu uçma gücü bakımından ele almaktır. Yâni ruh, uçma gücü bakımından kuşa benzer. Maksad ruhun kuş

sûretine girmesi değildir, demek daha isâbetli olur. Çünkü insan sûreti, sûretlerin en güzelidir, dedikten sonra sözüne devamla S i n d î şöyle söyler:

Şâyet insan rûhunun bir şekli var ise ve bu şekil insan sûretinde ise, S ü y û t î ' nin bu görüşüne ve yorumuna bir diyecek yoktur. Ama insan rûhunun bir şekli yok ise ve Allah, onu herhangi bir hikmete binâen şekillendirmek isterse, rûhun kuş sûretinde şekillenmesi uzak bir ihtimal değildir.

Yukarda belirttiğim gibi 2801 nolu İ b n - i M e s ' û d (Radıyallâhü anh)'ın hadisi bu hadisin benzeri olup şehidlerin ruhlarının cennetteki yaşantısını belirtir. Konu ile ilgili gerekli bilgi orada verildiği için oraya da bakılmalıdır.

٤٢٧٢ – حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ حَفْصٍ الأُبُلِّيُّ. ثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ عَيَّاشٍ عَنِ الأَعْمَشِ، عَنْ أَبِي سُفْيَانَ عَنْ جَابِرٍ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ؛ قَالَ «إِذَا دَخَلَ الْمَيِّتُ الْقَبْرَ مُثِّلَتِ الشَّمْسُ عِنْدَ غُرُوبِهَا. فَيَجْلِسُ يَمْسَحُ عَيْنَيْهِ وَيَقُولُ: دَعُونِي أُصَلِّي».

في الزوائد: هذا إسناده حسن إن كان أبو سفيان، واسمه طلحة بن نافع، سمع من جابر بن عبد الله. وإسماعيل بن حفص مختلف فيه.

TERCEMESİ

4272) "... Câbir (bin Abdillah) *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre Peygamber *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur:

(Mü'min) ölü, kabre girdiği zaman güneş, batmak üzere bulunduğu şekilde (ona) temsil edilir (yâni sanki akşam namazı vakti gelmiş gibi bir görüntü ona gösterilir). Bunun üzerine ölü oturup ellerini gözlerine sürer ve: Beni bırakınız namaz kılayım, der."

Not: Eğer Talha bin Nâfi isimli Ebû Süfyân, Câbir bin Abdillah (R.A.)'dan hadis işitmiş ise bu hadisin senedi hasen'dir. Râvi İsmâil bin Hafs hakkında da ihtilâf vardır.

İZAHI

Zevâid nevinden olan bu hadis, mü'min kulun Allah'ın lutüf ve yardımına mazhar olduğuna delâlet eder. Çünkü ölü kabre girdiği zaman akşam namazı vakti gelmiş gibi ona bir görüntü sunulması ve onun: Beni bırakınız, namaz kılayım, sözünü söylemesi, ilâhî mağ-

firete kavuşmasının bir canlı belirtisidir. Hadîste bir kayıt bulunmamakla beraber kanaatımca böyle bir görüntü beş vakit namaza düşkün olan mü'minlere sunulur. Çünkü namaza devam etmeyen veyâ zaman zaman namazı ihmal eden bir kimse; böyle görüntüyü hayatında defalarca gerçek olarak müşâhede ettiği halde akşam namazına kalkmamıştır. Kul hayatta iken namazı önemsememiş ise kabirde faraza böyle görüntü görse acaba: Beni bırakınız namaz kılayım, diyecek mi? Tabii bunu ancak Allah bilir, ama pek tahmin etmem. Bununla beraber hadis diğer mü'minlere şümullü değildir, demek de mümkün değildir. Allah bizide bu görüntüyü görüp böyle söyleyecek mü'minlerden eylesin.

EHL-İ SÜNNET MEZHEBİNİN KABİR AZÂBI HAKKINDAKİ GÖRÜŞÜ

Gerek bu bâbta rivâyet edilen hadisler ve gerekse, Kütüb-i Sitte'nin kalanlarında rivâyet edilen ve kabir hallerine dâir benzer hadîsler kabir azâbının hak olduğuna delâlet eder. Ehl-i Sünnet mezhebine göre kabir azâbı hak ve gerçektir. Mü'min sûresinin **"Onlar sabah akşam ateşe sunulurlar. Kıyâmet günü de, "Fir'avn'ın adamlarını azâbın en çetinine sokunuz"** denilir" meâlindeki 46. âyeti ve sahâbîlerden bir cemâat tarafından rivâyet edilen sahîh hadîsler bunu ispatlar. Allah Teâlâ'nın ölünün cesedinden bir parçaya hayat ve duygu vermesi ve o parçaya azab çektirmesi aklen de mümkündür. Aklın kabul ettiği bu olay **Kitâb** ve **Sünnet** ile sâbit olduğu için buna inanmak ve aynen kabul etmek gerekir. Hâriciler, Mu'tezile mezhebine mensup olanların çoğunluğu ve Mürcie mezhebi mensupları kabir azâbına inanmamaktadır. Tabii bu mezhebler Ehl-i Sünnet mezhebi dışında kalan bâtıl mezheblerdir.

Nevevî, Müslim'in şerhinde **Kitâbü'l-Cenneti** bölümünde rivâyet olunan kabir azâbı hadîslerinin izahını yaparken özetle şu bilgiyi verir:

Ehl-i Sünnet mezhebine göre cesed aynen veyâ bir parçası azab görür ve ruh azab gören cesede veyâ parçasına girer. Ehl-i Sünnet mezhebine mensub Muhammed bin Cerîr, Abdullah bin Kirâm ve bir gurup, rûhun cesede geri dönmesinin şart olmadığı görüşünü savunmuşlar ise de arkadaşlarımız bu görüşün fâsid ve bâtıl olduğunu söylemişlerdir. Çünkü elem ve duygu ancak canlı bir varlıkta olabilir. Arkadaşlarımız: Cesedin parçalara dağılması, yırtıcı hayvanlar veyâ balıklar tarafından yenmesi veyâ başka türlü imhâ edilmesi ilâhî azâbın gerçekleşmesine engel değildir. Çünkü Allah Teâlâ, cesedi kıyâmet günü dirilteceği ve

diriltmeye gücü yettiği gibi cesed dağılmış, yırtıcı hayvanlar veyâ balıklar tarafından yenmiş olsa bile bunun bir parçasına veyâ bir kaç parçasına hayat vermeye de gücü yeter. Şöyle bir şey sorulabilir: Ölü gömüldükten bir süre sonra kabri açılırsa cesedde bir değişiklik görülmez, kabre konulduğu gibi müşâhede edilir. Peki ona nasıl sorular sorulur, nasıl oturtulur ve demirden tokmaklarla nasıl dövülür de hiç bir izi görülmez? Bu soruya şöyle cevab verilir:

Ölünün başına gelen felâketleri görmememiz olağandır ve örneğini uyku hâlindeki kişide görebiliriz. Yanımızda uyuyan kişi rü'yasında bir takım zevkli şeyler veyâ elemler görür. Fakat yanıbaşında olduğumuz halde farkında değiliz. Kezâ kişi uyanık iken işittiği veyâ düşündüğü bir şeyden dolayı zevk veyâ acı duyar. Buna rağmen yanında oturan bir kimse farkında değildir ve bir şey görmez. Cebrâil (Aleyhisselâm), Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'e vahiy getirirdi. Fakat Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in yanında oturanlar Cebrâil (Aleyhisselâm)'ı görmezlerdi.

Ölünün oturtulması olayının kabre gömülen ölülere mahsus olması ve cesedi herhangi bir şekilde imhâ edilen ölülerde bu olayın vukû bulmaması muhtemeldir.

(٣٣) باب ذكر البعث

33 — BA'S (YÂNİ ÖLÜMDEN SONRA DİRİLME) HAKKINDA GELEN HADİSLER BÂBI

٤٢٧٣ – حَدَّثنا أبُو بَكْرِ بْنُ أبِي شَيْبَةَ. ثنا عَبَّادُ بْنُ الْعَوَّامِ عَنْ حَجَّاجٍ، عَنْ عَطِيَّةَ، عَنْ أبِي سَعِيدٍ؛ قالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ «إنَّ صَاحِبَي الصُّورِ بِأيْدِيهِما (أوْ فِي أيْدِيهِما) قَرْنَانِ يُلاحِظانِ النَّظَرَ مَتَى يُؤْمَرَانِ».

فى الزوائد: إسناده ضعيف، لضعف حجاج بن أرطاة وعطية العوفى.

TERCEMESİ

4273) "... Ebû Saîd *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

Sûr'un iki sâhibinin ellerinde (üfleyecekleri) iki boynuz bulunur. Ne zaman (üflemekle) emrolunacaklarını dikkatle gözleyip düşünürler."

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Râvilerden Haccâc bin Ertât ve Atiyye el-Avfî'nin zayıflığı nedeniyle bunun senedi zayıftır.

İZAHI

Sûr: Boynuz şəklinde borazan ve düdüktür.

Karn: Boynuz demektir.

En-Nihâye'de: **Sûr:** Kıyâmet günü ölülerin diriltileceği zaman İ s r â f i l (Aleyhisselâm)'ın üfleyeceği boynuz şeklindeki borazandır, denilmiştir.

T i r m i z î, E b û D â v û d ve N e s â i'nin rivâyet ettikleri bir hadiste:

"Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem); اَلصُّورُ قَرْنٌ يُنْفَخُ فِيهِ "Sûr, içine üflenen bir boynuzdur" buyurmuştur. Avnü'l-Mabûd yazarının naklen beyânına göre e l - E r d e b i l i demiş ki: Mücâhid ve başkaları: Sûr, borazan şeklindedir. Ruhlar onun içine konulur. Sonra üflenir, demişlerdir.

Bu hadis, üfleme olayının iki defa vukû bulacağına, her üflemenin ayrı bir melek tarafından bir borazana olacağına delâlet eder. Ancak bu hadisin senedinin zayıflığı yukarda belirtilmiştir. Bundan sonra gelen hadiste anılan Z ü m e r sûresinin 68. âyetine göre Sûr bir tanedir ve ona iki defa üflenecektir. Müfessirler ve hadis şarihlerinin çoğu üfleme işinin İ s r â f i l (Aleyhisselâm) tarafından yapılacağını bildirirler.

٤٢٧٤ – حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ . ثنا عَلِيُّ بْنُ مُسْهِرٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَمْرٍو ، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ؛ قَالَ : قَالَ رَجُلٌ مِنَ الْيَهُودِ ، بِسُوقِ الْمَدِينَةِ : وَالَّذِي اصْطَفَى مُوسَى عَلَى الْبَشَرِ ! فَرَفَعَ رَجُلٌ مِنَ الْأَنْصَارِ يَدَهُ فَلَطَمَهُ . قَالَ : تَقُولُ هٰذَا ؟ وَفِينَا رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ ؛ فَذَكَرَ ذٰلِكَ لِرَسُولِ اللّٰهِ ﷺ ، فَقَالَ « قَالَ اللّٰهُ عَزَّ وَجَلَّ (٣٩/٦٨) وَنُفِخَ فِي الصُّورِ فَصَعِقَ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ إِلَّا مَنْ شَاءَ اللّٰهُ ثُمَّ نُفِخَ فِيهِ أُخْرَى فَإِذَا هُمْ قِيَامٌ يَنْظُرُونَ . فَأَكُونُ أَوَّلَ مَنْ رَفَعَ رَأْسَهُ . فَإِذَا أَنَا بِمُوسَى آخِذٌ بِقَائِمَةٍ مِنْ قَوَائِمِ الْعَرْشِ . فَلَا أَدْرِي أَرَفَعَ رَأْسَهُ قَبْلِي ، أَوْ كَانَ مِمَّنِ اسْتَثْنَى اللّٰهُ عَزَّ وَجَلَّ . وَمَنْ قَالَ : أَنَا خَيْرٌ مِنْ يُونُسَ بْنِ مَتَّى فَقَدْ كَذَبَ » .

في الزوائد : إسناده صحيح ، رجاله ثقات .

TERCEMESİ

4274) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Yahûdilerden bir adam, Medîne(-i Münevvere) çarşısında Mûsâ'yı insanlar üzerine seçip tercih eden (Rabb'im)e yemin ederim, diye yemin etti. Bunun üzerine Ensâr'dan bir adam (yahûdi kişiye): İçimizde Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) bulunduğu halde sen bu sözü (nasıl) söylersin? diyerek elini kaldırıp ona bir tokat attı. Sonra o olay Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e anlatıldı. Bunun üzerine Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) şöyle buyurdu:

Allah (Azze ve Celle) "Ve Sûr'a üflenir, bunun üzerine Allah'ın dilediği kimseler hâriç, göklerde olanlar ve yerde olanlar çarpılıp yıkılırlar. Sonra Sûr'a bir daha üflenir. Bu defa onlar (kabirlerinden) hemen kalkarak bakınıp dururlar. (Zümer, 68), buyurmuştur. Ben başını kaldıranların ilki olurum. O anda ben Arş'ın ayaklarından birisini tutan Mûsâ ile karşılaşırım. Artık bilmem o, başını benden önce mi kaldırdı, yoksa o, Allah (Azze ve Celle)'nin çarpılıp yıkılmaktan müstesna (ve muaf) tuttuğu kimselerden mi oldu. Kim de: Ben Yûnus bin Mettâ'dan daha hayırlıyım (üstünüm), derse şüphesiz yalan söylemiş olur."

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Bunun senedi sahih olup râvileri güvenilir zâtlardır.

İZAHI

Zevâid yazarının Zevâid nevinden saydığı bu hadisin mislini Tirmizî, Zümer sûresinin tefsiri bölümünde rivâyet ederek hasen-sahih olduğunu söylemiştir. Buhârî Husûmet, Tevhîd ve Rıkak bölümlerinde, Müslim, Mûsâ (Aleyhisselâm)'ın faziletleri bölümünde, Ebû Dâvûd Sünnet bölümünde ve Nesâî Nuût ve Tefsîr bölümlerinde bunun benzerini rivâyet etmişlerdir.

Bu hadiste geçen Zümer sûresinin 68. âyeti, Sûr'a üfleme olayını ve sonuçlarını bildirir. Sûr'un ne olduğu konusunda gerekli bilgi bundan önceki hadisin izahı bölümünde verildi.

Saak: Şiddetli korkudan bayılmak, yıldırımın çarpması, çarpılıp yıkılmak ve ölmek gibi mânâlara gelir.

Yukarda anılan âyette geçen Saak, müfessirlerin çoğuna göre ölmek mânâsınadır. Bâzılarına göre ise çarpılıp bayılmak mânâsınadır.

Müfessirlerin ekserisine göre bu âyette beyân edilen Sûr'a ilk üfleme neticesinde Allah'ın diledikleri kimseler dışında kalan, gök-

lerde olanların ve yerde olanların hepsi ölür. Sûr'a ikinci kez üfleme sonucunda da ölülerin hepsi diriltilir.

Birinci kez üfleme sonucunda ölmeleri takdir edilmeyen ve Allah'ın dilemesiyle hayatta kalanların kimler olduğu husûsunda çeşitli rivâyetler vardır. Bir rivâyete göre onlar, şehidlerdir. Diğer bir rivâyete göre dört büyük melek, yâni Cebrâil, Mikâil, İsrâfil ve Azrâil (Aleyhimüsselâm)'dır. Üçüncü bir kavle göre Rıdvân, Mâlik isimli iki melek ile hûriler ve zebânilerdir. Bir kavle göre Mûsâ da onlardandır.

Bu görüşler hakkında bilgi edinmek isteyenler bu hadisin izahı esnasında şerhlerde beyân edilen rivâyetlere ve tefsir kitablarında naklen bildirilen hadislere bakabilirler.

Neml sûresinin 87. âyetinde de Sûr'a üfleme olayı meâlen şöyle beyân buyurulur: "ve Sûr'a **üfürüldüğü gün Allah'ın dilediklerí hâriç, göklerde olanlar ve yerde olanlar korku içinde kalırlar. Hepsi boyunları bükük olarak O'na gelirler.**"

Bu âyette geçen «Fezâ» sözcüğü şiddetli korku mânâsına yorumlandığı gibi ölüm mânâsına da yorumlanmıştır. Ölüm mânâsına yorumlayanlara göre bu âyette beyân buyurulan Sûr üfleme olayı, kıyâmetin kopacağı zaman Allah'ın dilediği kimseler dışında kalanların hepsinin ölümüne sebep olan üfleme olayıdır. Yâni Zümer sûresinin 68. âyetinde beyân buyurulan üfleme olayının aynısıdır.

Bâzı müfessirler ise Neml sûresinde geçen Feza' ve Zümer sûresinde geçen Saak sözcüklerini şiddetli korkudan dolayı bayılmak ve çarpılmak mânâsına yorumlamışlar ve bu olayın ilk Sûr'a üfleme neticesinde meydana geleceğini, bundan sonra da Allah'ın dilediklerí hâriç göklerdeki ve yerdekilerin hepsinin öleceği mânâsını vermişlerdir.

Fahrüddin-i Râzî, Zümer sûresinin 68. âyetinin tefsiri bölümünde geniş bilgi vermiş ve bu arada özetle şöyle demiştir:

Bâzılarına göre bu âyetteki Saak üfleme olayı ile Neml sûresinin 87. âyetinde geçen Feza' üfleme olayı aynı şey olup şiddetli korku ve çarpılma mânâsınadır. Bu olay Sûr'a ilk üfleme esnâsında vukû bulur. Bu kavle göre Sûr'a üfleme olayı iki defa meydana gelir. Birincisi budur. İkincisi de tüm ölülerin dirilmesine sebep olan Sûr'a üfleme olayıdır.

Diğer bir kısım ilim adamlarına göre Zümer sûresinin 68. âyetinde geçen Saak, ölüm demektir. Buna göre üfleme olayı üç defa meydana gelecek.

Birincisi Feza' üflemesi olup Neml sûresinde geçen üfleme olayıdır.

İkincisi Saak üflemesi'dir.

Üçüncüsü de Kıyâm üflemesi'dir, yâni ölülerin dirilmesi için olan üflemedir. İkinci ve üçüncü üfleme olayları Z ü m e r sûresinde geçen üflemelerdir.

F a h r - i R â z î bundan sonra Saak üflemesi sonucunda ölmeyeceği bildirilenlerin kimler olduğu yolunda vârid olan rivâyetleri nakleder.

Bu hadise göre Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) kıyâmet günü başım kaldıracağı zaman M û s â (Aleyhisselâm)'ı Arş'ın bir ayağını tutmuş halde görecek ve Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm), M û s â'nın kendisinden önce mi başını kaldıracağını veyâ âyette istisnâ edilen zâtlardan mı olduğunu bilmemiştir. Burada çözümlenmesi gerekli iki nokta vardır:

Birincisi: M û s â (Aleyhisselâm) vefât etmiştir. Kıyâmetin kopacağına yakın zamanda Sûr'a ilk üflendiğinde M û s â (Aleyhisselâm)'ın hayatta kalmak üzere istisnâ edilen zâtlardan olması nasıl olur?

İkincisi: Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in ilk dirilecek zât olduğu sahîh hadîslerle sâbit iken M û s â (Aleyhisselâm)'ın kendisinden önce başını kaldırması ihtimâli nasıl izah edilir?

M ü s l i m'in E b û H ü r e y r e (Radıyallâhü anh)'den rivâyet ettiği buna benzer hadisin izahı bölümünde N e v e v i özetle şu bilgiyi verir:

K â d ı demiştir ki: Bu, çözümlenmesi ve izahı en güç hadislerdendir. Çünkü M û s â (Aleyhisselâm) vefât etmiştir. Kıyâmete yakın zamanda vukû bulacak Sûr'a ilk üfleme olayına nasıl yetişir veyâ bundan nasıl etkilenir? Çünkü bundan etkilenmek hayatta olanlara mahsustur. Sûr'a üflendiğinde hayatta kalmaları takdir buyurulanlar arasında M û s â (Aleyhisselâm)'ın bulunması nasıl olur? Çünkü böyle bir istisna onun hayatta olduğuna delâlet eder. Halbuki onun hayatta olduğuna dâir veyâ öldükten sonra dirildiğine âit bir şey vârid olmamıştır. Bu itibarla hadiste beyân buyurulan Saak, kıyâmet koptuktan ve ölüler diriltildikten sonra göklerin ve yerin yarıldığı zaman meydana gelecek şiddetli korku Saak'ı olabilir. Yâni o zaman tekrar Sûr'a bir üfleme olayı meydana gelir ve herkes şiddetli korkudan bayılıp yere yıkılır. M û s â (Aleyhisselâm) ise T û r dağında Allah Teâlâ'yı görmek istediğinde başına gelen bayılma olayı dolayısıyla kıyâmet günü vukû bulacak bu Saak etkisinden ve bayılmaktan muaf tutulmuş olur.

Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in **"Bilmem Mûsâ benden önce mi başını kaldırdı"** meâlindeki ifâdesi, zâtının herkesten önce diriltileceği hükmünün kendisine bildirilmeden önceki döneme âit olabilir. Şöyle bir ihtimal de vardır:

Müslim ve Ebû Dâvûd'un rivâyet ettikleri Ebû Hüreyre (Radıyallâhü anh)'ın bir hadisinde Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) **"... Ben kabrinden dirileceklerin ilkiyim"** buyurmuştur. Bu hadis şöyle yorumlanabilir: Yâni **"Ben kabirleri yarılıp ilk dirilecek zümredenim."** Bu zümre peygamberler zümresidir. Mûsâ (Aleyhisselâm) da bu zümreye dâhil olduğu için Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) onun kendisinden önce mi kalktığım bilmediğini ifâde buyurmuş olabilir. Kâdı'nın sözü bitti.

Sindî de şöyle der: Mûsâ çok önce vefât ettiği halde kıyâmete yakın zamanda meydana gelecek Sûr üfleme esnasında ölenlerden istisna edilmesi veyâ ölenler içinde bulunması nasıl olur, diye bir soru hatıra gelir. Bu soruya şöyle cevap verilir: Peygamberler kabirlerinde hayatlarını sürdürürler. Bu itibarla kıyâmete yakın zamanda meydana gelecek Sûr üfleme olayından etkilenmeleri veyâ etkiden muaf tutulmaları mümkündür.

Yahûdi kişinin Mûsâ (Aleyhisselâm)'ın seçkinliğini ifâde eder mâhiyette yemin etmesi olayı ile ilgili olarak Buhârî ve Müslim'deki bir rivâyete göre yahûdi kişi satışa arz ettiği bir malına verilen fiatı az görünce böyle yemin etmiş. Diğer bir rivâyete göre kendisi ile bir müslüman arasında çıkan münakaşa dolayısıyla müslüman kişi **"Muhammed (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'i âlemlere üstün kılan (Allah) a yemin ederim"**, diye yemin etmiş ve buna karşın, yahûdi de Mûsâ (Aleyhisselâm)'ı âlemlere üstün kılan (Allah)'a yemin ederim, diye yemin etmiş. Bunun üzerine müslüman kişi yahûdiye bir tokat yapıştırmıştır. Müslümanın yahûdiye tokat atması sebebi ile ilgili olarak Hâfız: Müslüman, yahûdi'nin yemin şeklinin umûmiliğinden kızmıştır. Çünkü bu umûmi ifâdeye göre yahûdi, Mûsâ (Aleyhisselâm)'ın Muhammed (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'den de üstün olduğunu iddiâ etmiş ve böylece yalan söylemiştir. Müslüman zât ise Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in bütün peygamberlerden üstün olduğunu bildiği için yahûdiyi söylediği yalandan dolayı cezâlandırmak üzere tokatlamıştır.

Tokatlama olayı Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'e intikal edince O, Mûsâ (Aleyhisselâm)'ın faziletini beyân buyurmuştur. Yâni yukarda belirtilen Kâdı'nın yorumuna göre kıyâ-

met kopup insanlar dirildikten sonra vukû bulacak Sûr'a üfürülme olayı neticesinde ister M û s â (Aleyhisselâm) bayılma dışında tutulanlardan olsun ister bayılıp da Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'den önce ayılıp kalksın her iki ihtimale göre onun bu açıdan insanlara üstünlüğü meziyeti vardır. Bu itibarla yahûdî şahsı böyle bir sözünden dolayı tokatlamamak gerekir.

Hadisin sonunda "Kim de: Ben Yûnus bin Mettâ'dan **daha hayırlıyım** (üstünüm) derse şüphesiz yalan söylemiş olur" meâlindeki fıkrada geçen "Ben" zamiri böyle bir söz söyleyen kimseye âit olabilir. Bu takdirde mânâ şöyle olur: Her hangi bir kimse kendi şahsının Y û n u s b i n M e t t â (Aleyhisselâm)'dan üstünlüğünü iddiâ etmesin, ederse yalan söylemiş olur.

İkinci bir ihtimal: Cümlede geçen "Ben" zamirinin Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'e âit olmasıdır. Bu takdirde cümlenin mânâsı şöyle olur: "Kim Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in Yûnus peygamberden üstün olduğunu söylerse yalan söylemiş olur."

Birinci yoruma göre yalandan maksad küfürdür. Çünkü peygamber olmayan bir kimsenin bir peygamberden üstün olması düşünülemez. El-Mirkat'ta belirtildiği gibi peygamber olmayan bir kimsenin bir peygamberden üstün olduğunu söylemesi küfre denk bir yalan sayılır.

İkinci yoruma gelince, Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) bütün yaratıklardan üstündür. M ü s l i m ve E b û D â v û d'un rivâyet ettikleri; ... أَنَا سَيِّدُ وَلَدِ آدَمَ = "Ben Âdem'in neslinin büyüğüyüm..." hadisi gibi bir çok delil O'nun tüm insanlardan üstün olduğuna delâlet eder. Bu itibarla yukardaki hadisin son fıkrası ikinci şekilde yorumlandığı takdirde, bu buyruğun önce buyurulduğu ve daha sonra bütün yaratıklardan üstünlüğü Allah tarafından kendisine bildirildiği yolunda yorum yapılır.

İkinci yorumla ilgili diğer bir ihtimal şudur: Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm), Y û n u s (Aleyhisselâm)'ın Kur'ân-ı Kerîm'de beyân edilen mes'elesinden dolayı câhil kişilerin Y û n u s (Aleyhisselâm)'ın mertebesinin düşük olduğunu sanmamaları için ve söz konusu meselesinin onu peygamberlik derecesinden düşürmediğini belirtmek maksadıyla böyle buyurmuştur.

٤٢٧٥ — حدّثنا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ وَمُحَمَّدُ بْنُ الصَّبَّاحِ ، قَالَا : ثنا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ

أَبِي حَازِمٍ . حَدَّثَنِي أَبِي عَنْ عُبَيْدِ اللّٰهِ بْنِ مِقْسَمٍ ، عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ عُمَرَ ؛ قَالَ : سَمِعْتُ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ ، وَهُوَ عَلَى الْمِنْبَرِ يَقُولُ « يَأْخُذُ الْجَبَّارُ سَمَاوَاتِهِ وَأَرَضِيهِ بِيَدِهِ (وَقَبَضَ يَدَهُ ، فَجَعَلَ يَقْبِضُهَا وَيَبْسُطُهَا) ثُمَّ يَقُولُ : أَنَا الْجَبَّارُ . أَنَا الْمَلِكُ . أَيْنَ الْجَبَّارُونَ ؟ أَيْنَ الْمُتَكَبِّرُونَ » قَالَ ، وَيَتَمَايَلُ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ عَنْ يَمِينِهِ وَعَنْ شِمَالِهِ . حَتَّى نَظَرْتُ إِلَى الْمِنْبَرِ يَتَحَرَّكُ مِنْ أَسْفَلِ شَيْءٍ مِنْهُ . حَتَّى إِنِّي لَأَقُولُ : أَسَاقِطٌ هُوَ بِرَسُولِ اللّٰهِ ﷺ ؛

TERCEMESİ

4275) "... Abdullah bin Ömer *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* minber üstünde şöyle buyururken işittim, demiştir:

Cebbâr (olan Allah kıyâmet günü) **mülkü olan gökleri ve yerleri eline** (şöyle) **alır.** (Râvi Abdullah bin Ömer dedi ki: Ve Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) böyle buyururken avucunu kapadı sonra da açıp kapatmaya başladı).

(Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) sözlerine devamla şöyle buyurdu):

Sonra Allah buyurur ki: Cebbâr benim, Melik benim. Hani (dünyadaki) **cebbârlar nerede? Mütekebbirler nerede?**

Râvi Abdullah bin Ömer dedi ki: Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **bu konuşmasını yaparken sağına ve soluna eğiliyordu. Hattâ baktım minber altından** (yukarısına kadar) **öyle sallanıyor ki ben kendi kendime artık minber Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **ile beraber düşecek mi? diyor** (ve endişeleniyor) **dum."**

İZAHI

Bu hadis, sünenimizde 198 numarada geçti. Orada belirttiğim gibi bu hadisi **Müslim** de rivâyet etmiştir. Ayrıca **Ebû Dâvûd** da bunun bir benzerini Sünnet kitâbının "Bâbün Fi'r-Reddi Ale'l-Cehmiyye" bölümünde rivâyet etmiştir. Hadisin gerekli izahı orada, yâni 198 numarada yapıldığı için tekrarlamaya gerek yoktur. Ancak şunu ilâve edeyim:

Bu hadis, **Zümer** sûresinin 67. âyetinde geçen;

وَالْأَرْضُ جَمِيعًا قَبْضَتُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَالسَّمَوَاتُ مَطْوِيَّاتٌ بِيَمِينِهِ

"Ve yer (küresi) tümüyle kıyâmet günü Allah'ın avucundadır. Gökler de O'nun sağ eliyle dürülmüş olacaktır." Nazm-i İlâhî'nin tefsir ve açıklaması gibidir. Hadisten kasdedilen mânâ, Allah Teâlâ'nın azametinin ve kudretinin büyüklüğünü ifâde etmek ve akıllara durgunluk veren büyük şeylerin ve işlemlerin O'nun azameti karşısında çok basit ve küçük olduğunu belirtmektir.

El, avuç, parmak gibi organları ifâde eden kelimeler Allah Teâlâ hakkında vârid olduğu yerlerde bildiğimiz organlar mânâsında kullanılmamıştır. Çünkü Allah cisim değildir, bildiğimiz anlamda organlar O'nun hakkında düşünülemez. Bu kelimelerin nasıl yorumlanacağı husûsu ile ilgili gerekli bilgi 198 nolu hadîsin izahı bölümünde verilmiştir. Oraya bakılmalıdır.

٤٢٧٦ – حدّثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثنا أَبُو خَالِدٍ الْأَحْمَرُ عَنْ حَاتِمِ بْنِ أَبِي صَغِيرَةَ عَنِ ابْنِ أَبِي مُلَيْكَةَ عَنِ الْقَاسِمِ ، قَالَ : قَالَتْ عَائِشَةُ ، قُلْتُ : يَا رَسُولَ اللّٰهِ ! كَيْفَ يُحْشَرُ النَّاسُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ؟ قَالَ « حُفَاةً ، عُرَاةً » قُلْتُ : وَالنِّسَاءُ ؟ قَالَ « وَالنِّسَاءُ » قُلْتُ : يَا رَسُولَ اللّٰهِ ! فَمَا يُسْتَحْيَىٰ ؟ قَالَ « يَا عَائِشَةُ ! الْأَمْرُ أَهَمُّ مِنْ أَنْ يَنْظُرَ بَعْضُهُمْ إِلَى بَعْضٍ » .

T E R C E M E S İ

4276) "... Âişe *(Radıyallâhü anhâ)*'dan; Şöyle demiştir:

Ben : Yâ Resûlallah! Kıyâmet günü insanlar nasıl haşredilecekler? diye sordum. O :

Yalınayak ve çıplak olarak (haşredilecekler), **buyurdu. Ben :**
Kadınlar da (çıplak mı olacaklar)? **dedim. O :**
Kadınlar da (çıplak olacaklar), **buyurdu. Ben :**
Yâ Resûlallah! Peki hayâ edilmez mi? diye sordum. O :
Yâ Âişe! Haşr işi çok şiddetli olup insanların birbirlerine bakmaları hatırlarına bile gelmez (yâni herkes sorgu ve azab korkusundan kendi derdiyle meşguldür, başkasının hâlinden habersizdir), **buyurdu."**

٤٢٧٧ – حدّثنا أَبُو بَكْرٍ . ثنا وَكِيعٌ عَنْ عَلِيِّ بْنِ عَلِيِّ بْنِ رِفَاعَةَ ، عَنِ الْحَسَنِ ، عَنْ أَبِي مُوسَى الْأَشْعَرِيِّ ؛ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « يُعْرَضُ النَّاسُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ

ثَلَاثَ عَرَضَاتٍ. فَأَمَّا عَرْضَتَانِ، فَجِدَالٌ وَمَعَاذِيرُ. وَأَمَّا الثَّالِثَةُ، فَعِنْدَ ذَلِكَ تَطِيرُ الصُّحُفُ فِي الْأَيْدِي. فَآخِذٌ بِيَمِينِهِ وَآخِذٌ بِشِمَالِهِ».

في الزوائد: رجال الإسناد ثقات، إلا أنه منقطع، والحسن لم يسمع من أبي موسى، قاله علي بن المديني وأبو حاتم وأبو زرعة. وقد رواه الترمذي عن الحسن عن أبي هريرة، وقال: لا يصح هذا الحديث من قبل أن الحسن لم يسمع من أبي هريرة.

TERCEMESİ

4277) "... Ebû Mûsa el-Eş'arî *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

Kıyâmet günü insanlar üç defa Allah'a arzolunacaklar (yâni huzurda sorguya çekilecekler). İki arz (yâni sunuş) mücâdele ve mâzeretlerden ibârettir. Üçüncü sunuşa gelince (insanların işledikleri amellerin yazılı olduğu) defterler o zaman ellere uçacaklar (yâni hızla verilecektir). Artık (defteri) kimisi sağ eliyle tutacak ve kimisi sol eliyle tutacaktır."

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Senedin râvileri güvenilir zâtlardır. Fakat sened munkatidir (yâni kopuktur). Çünkü el-Hasan, Ebû Mûsâ'dan hadis işitmemiştir. Bu durumu Ali bin el-Medinî, Ebû Hâtim ve Ebû Zur'a söylemişlerdir. Tirmizî de bu hadisi el-Hasan aracılığıyla Ebû Hüreyre (R.A.)'den rivâyet ederek: El-Hasan'ın Ebû Hüreyre (R.A.)'den hadis işitmemesi açısından bu hadis sahih değildir, demiştir.

İZAHI

Âişe (Radıyallâhü anhâ)'nın hadisini Buhârî, Müslim ve Nesâî de rivâyet etmişler. Bu hadis, mahşer gününün şiddetini, erkek - kadın tüm insanların anadan doğma gibi bütün vücudlarının çıplak ve yalınayak olduklarını ve herkesin kendi derdiyle meşgul olması sebebiyle başkasının hâline bakacak durumu olmayacağını ifâde eder.

Ebû Mûsâ (Radıyallâhü anh)'m hadisini Ahmed de rivâyet etmşitir. Tirmizî de "Ebvâbu Sıfati'l-Kıyâme" bölümünün "Bâbu Mâ Câe Fi'l-Ard" bâbında Ebû Hüreyre (Radıyallâhü anh)'den rivâyet etmiştir.

Tuhfe yazarı Tirmizî'nin şerhinde bu hadisi açıklarken özetle şu bilgiyi verir:

Yâni insanlar kıyâmet günü Allah'ın huzûrunda üç defa sorguya çekilirler. Birinci defada insanlar kendilerini savunurlar ve pey-

gamberin tebliğlerinden haberimiz yoktur, diyerek Allah ile münakaşa etmeye girişirler. İkincisinde insanlar suçlarını itiraf ederek, bilmiyerek, yanılarak ve unutarak suç işledik gibi lâflarla mâzeretler ileri sürecekler. Fakat iş bununla bitmiyecek. Üçüncü defa sorguya çekilirken herkesin amel defteri eline hızla verilecek, defterler âdeta kuş gibi uçarcasına âniden ellerde bulunuverecektir. Cennetlik olanların defterleri sağ ellerine verilecek ve cehennemlik olanların defterleri de sol ellerine verilecektir. Bu bilgi el-Mirkat'tan naklen verilmiştir.

El-Fetih yazarı da bu hadisi naklettikten sonra: **T i r m i z î, e l - H a k im** demiş ki: Mücâdele ve münakaşa ile geçen sorgu bölümü kâfirlere mahsustur. Çünkü kâfirler Rablerini tanımazlar ve münakaşa etmekle kurtulacaklarını sanırlar. Mâzeretlere âit sorgu ise Allah'ın peygamberleri haklı çıkarması ve görevlerini yaptıklarını belirtmesiyle geçecek. Bu celsede, insanların bir kısmının küfür üzerinde kalmaları husûsunda peygamberlerin bir kusuru bulunmadığı ve peygamberlerin bu konuda mâzur görüldükleri Allah tarafından beyân buyurulacaktır. Üçüncü sunuş, mü'minlere âittir. Buna büyük arz denilir, diye bilgi vermiştir.

٤٢٧٨ – حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة . ثنا عيسى بن يونس وأبو خالد الأحمر ، عن ابن عون ، عن نافع ، عن ابن عمر ، عن النبي ﷺ ، (٦/٨٣) يوم يقوم الناس لرب العالمين ، قال « يقوم أحدهم في رشحه إلى أنصاف أذنيه » .

TERCEMESİ

4278) "... İbn-i Ömer *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre:

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **"Âlemlerin Rabbi** (nin emri, hesâbı ve cezâ ya da mükâfatı) **için insanların** (kabirlerinden) **kalktıkları gün"** (Mutaffifîn, 6) **âyeti hakkında şöyle buyurmuştur:**

Onların her biri iki kulağının yarılarına kadar tere batmış olarak ayakta (bekleyip) **durur."**

İZAHI

Bu hadisi **B u h â r î** **Rıkâk** kitâbında, **M ü s l i m** **Cennet** kitâbında, **T i r m i z î** **Sıfat'ü-Kıyâme** ve **Tefsîr** bölümlerinde ve **N e s â î** **Tefsîr** bölümünde rivâyet etmişler. Bu hadis de mahşer gününün dehşetini ve şiddetini beyân eder. **İ b n - i H a c e r**, el-Fe-

tih'te Hâkim'in Ukbe bin Âmir (Radıyallâhü anh)'den rivâyet ettiği bir hadisi delil göstererek: Bu hadiste beyân edilen hâl, en çok tere batan kişinin hâlini bildirir. Mahşerde herkesin bu kadar ter içinde kaldığı mânâsı kasdedilmemiş olabilir. Evlâ olan yorum budur, demiştir.

Kurtubi de: Şüphesiz, kâmil imân sâhipleri ile Arş-ı A'lâ gölgesinde gölgelenen insanlar mahşerin bu dehşetli hâlinden zarar görmeyecekler demiştir.

Nevevi de bu hadisin izahı bölümünde: Bir rivâyette, insanlar amellerine göre ter içinde kalacaklar, buyurulmuştur. Kâdı demiş ki: Kişinin içinde kalacağı terin hem kendisine hem de başkasına âit ter olması muhtemeldir. Herkesin kendi teri içinde kalması mânâsının kasdedilmiş olması da muhtemeldir. Terin çokluğunun sebebi ise korku ve dehşetin çokluğu, güneşin mahşer halkına çok yakınlığı ve mahşerdeki izdihamdır, diye bilgi verir.

٤٢٧٩ – حدثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثنا عَلِيُّ بْنُ مُسْهِرٍ عَنْ دَاوُدَ، عَنِ الشَّعْبِيِّ، عَنْ مَسْرُوقٍ، عَنْ عَائِشَةَ؛ قَالَتْ: سَأَلْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ (١٤، ٤٨) يَوْمَ تُبَدَّلُ الْأَرْضُ غَيْرَ الْأَرْضِ وَالسَّمَاوَاتُ. فَأَيْنَ تَكُونُ النَّاسُ يَوْمَئِذٍ؟ قَالَ «عَلَى الصِّرَاطِ»

TERCEMESİ

4279) "... Âişe *(Radıyallâhü anhâ)*'dan; Şöyle demiştir:

Ben, Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e, yer (küresin)in, yerden başka bir şeyle ve göklerin değiştirileceği günü (hatırlayıp gözle) âyetini (İbrâhim, 48) sordum. İnsanlar o gün nerede olacak? dedim. O:

Sırât üzerinde, buyurdu."

İZAHI

Bu hadisi Müslim Kitâbü Sıfati'l-Münafikîn bölümünün başlarında, Tirmizi, İbrâhim sûresinin tefsiri bölümünde rivâyet etmişler. Ayrıca Ahmed de rivâyet etmiştir.

Yer küresinin ve göklerin tebdili, değiştirilmesi iki şekilde olabilir. Birincisi bunların giderilerek yerine başka şeylerin konulmasıdır. Meselâ altının gümüş ile tebdili ve değiştirilmesi meselesinde olduğu gibi. İkincisi yer küresinin ve goklerin şekil değiştirmesidir. Ha-

diste verilen cevâba göre bunların değişmesi birinci biçimde gerçekleşir. Müslim'in Sehl bin Sa'd (Radıyallâhü anh)'den rivâyet ettiği bir hadiste:

"Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem): İnsanlar kıyâmet günü beyaz, kızıl beyaz bir yerin üstünde toplanacaklar. O yer beyaz undan mâmul çörek gibidir. Orada hiç kimse için bir alâmet olmayacaktır." buyurmuştur.

Bu ve benzeri hadislerden anlaşılıyor ki kıyâmet günü insanlar yer küresinden başka bir yerde toplanacaklar ve ölüler kabirlerinden kalktıktan sonra oraya aktarılacaktır.

Beyhaki: İnsanların Sırât üstünde olmaları geçicidir. Yâni Sırât bir durak ve uğrak olacaktır. Çünkü insanlar Sırât'tan geçecekler, demiştir.

Bâzı müfessirler ise yer küresi ile göklerin kıyâmet günü şekil değiştireceği görüşünü benimsemişlerdir. Konu hakkında geniş bilgi almak isteyenler bu hadisin şerhine dâir kitablara ve tefsirlere başvurabilirler. Tuhfe yazarı Tirmizi'nin şerhinde bu hadisi izah ederken konu hakkında geniş bilgi vermiştir. Oraya aktarılan bilgiyi buraya nakletmek bir hayli yer alacağı endişesiyle buraya aktarmaktan vazgeçtim.

٤٢٨٠ – حدثنا أبو بكر. ثنا عبد الأعلى عن محمد بن إسحاق. حدثني عبيد الله ابن المغيرة عن سليمان بن عمرو بن عبد بن العتواري، أحد بني ليث؛ قال (وكان في حجر أبي سعيد) قال: سمعته (يعني أبا سعيد) يقول: قال رسول الله ﷺ يقول «يوضع الصراط بين ظهراني جهنم. على حسك كحسك السعدان. ثم يستجيز الناس. فناج مسلم ومخدوج به. ثم ناج ومحتبس به. ومنكوس فيها».

TERCEMESİ

4280) "... Ebû Saîd(-i Hudrî) *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

Sırât (köprüsü), cehennemin ortasının üstüne, sa'dân dikenleri gibi (ateşten) dikenler üzerine (kurulup) konulur. Sonra insanlar (onun üstünden) geçmeye çalışacaklar. Artık kimisi sapasağlam (ge-

çip) kurtulur. Kimisi o (ateşten) dikenle tırmalanmış olup sonra (geçerek) kurtulur. Kimisi de o dikene takılarak cehenneme baş aşağı ..tılır."

٤٢٨١ – حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة . ثنا أبو معاوية عن الأعمش ، عن أبي سفيان عن جابر ، عن أم مبشر ، عن حفصة ؛ قالت : قال النبي ﷺ « إني لأرجو ألا يدخل النار أحد ، إن شاء الله تعالى ، ممن شهد بدرا والحديبية » قالت ، قلت : يا رسول الله ! أليس قد قال الله : (١٩/٧١) وإن منكم إلا واردها ، كان على ربك حتما مقضيا . قال « ألم تسمعيه يقول : (١٩/٧٢) ثم ننجي الذين اتقوا ونذر الظالمين فيها جثيا ؟ » .

في الزوائد : حديث حفصة، رجاله ثقات ، إن كان أبو سفيان سمع من جابر بن عبد الله .

TERCEMESİ

4281) "... Hafsa *(Radıyallâhü anhâ)*'dan ; Şöyle demiştir :

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) :

İnşâallah Teâlâ, Bedir (harbin)de ve Hudeybiye (seferin)de hazır bulunan (müslüman)lardan hiç kimsenin cehennem ateşine girmemesini cidden kuvvetle umarım, buyurdu. Hafsa demiş ki : Ben :

Yâ Resûlallah! Allah "Sizden cehenneme varmıyacak hiç bir kimse yoktur. Bu, senin Rabbin katında kesinleşmiş bir hükümdür." (Meryem, 71) muhakkak buyurmadı mı, dedim. (Bunun üzerine) Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) :

(Yâ Hafsa!) Sen Allah'ın : "Sonra biz Allah'tan korkup (O'na karşı gelmekten) sakınanları kurtarır, zâlimleri de toptan orada bırakırız." (Meryem, 72) buyruğunu işitmedin mi? buyurdu."

Not : Zevâid'de şöyle denilmiştir : Eğer Ebû Süfyân, Câbir bin Abdillah (R.A.)'den hadis işitmiş ise Hafsa (R.A.)'nın bu hadisi sahih olup râvileri güvenilir zâtlardır.

İZAHI

E b û S a i d (Radıyallâhü anh)'ın hadisinin benzerini M ü s l i m , İmân kitâbının 81. bâbında uzun bir metin içinde rivâyet et-

miştir. Bu hadiste geçen **Hasek:** Hasekenin çoğuludur. Asıl mânâsı pıtrak dikenleridir. Burada ateşten çengel ve kancalar mânâsında kullanılmıştır.

Sa'dân: Dikenli bir bitkidir. Devenin en değerli ve besleyici otu sayılır. Bu hadiste Sırât köprüsünden geçecek durumda ve zorunda bırakılan insanlar üç sınıfa ayrılmıştır:

Birincisi sapasağlam geçecek ve kurtuluşa erişecek bahtiyar mü'minlerdir.

İkincisi, derisi o dikenlerle tahriş edilip tırmalandıktan sonra kurtulabilecek mü'minlerdir.

Üçüncüsü ise ateşten kanca ve çengellere takılıp kalacak ve baş aşağı cehenneme yuvarlanacak olan kimselerdir. Allah bizi hızlıca ve sâlimen geçecek olanlardan eylesin. Âmin.

H a f s a (Radıyallâhü anhâ)'nın hadîsi Zevâid nevindendir. Bu hadîste geçen M e r y e m sûresinin 71 ve 72. âyetlerinin izahı ve açıklaması için tefsir kitablarına mürâcaat edilmesi uygun olur. Çünkü bunları açıklamak bir hayli yer alır. Ancak şunu söylemekle yetineceğim:

Bu âyetlerden de anlaşılacağı üzere bütün insanlar cehenneme uğrayacaklar veyâ girecekler. Fakat Allah'ın mağfiretine mazhar olan mü'minler hiç bir zarar görmeden ve sâlimen geçip cennete kavuşacaklar. Müşrikler ise cehennemde ebedi azab görecekler. Mü'min olup da günahları olan kimselerin cehennemde azab görmeden mi, yoksa cezâlarını çektikten sonra mı cennete gideceklerini ancak Allah bilir.

(٣٤) باب صفة أمة محمد صلى عليه وسلم

34 — HZ. MUHAMMED (SALLALLAHÜ ALEYHİ VE SELLEM)'İN ÜMMETİNİN (KIYÂMETTEKİ) SIFATI BÂBI

٤٢٨٢ — حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرٍ ثنا يَحْيَى بْنُ زَكَرِيَّا بْنِ أَبِي زَائِدَةَ ، عَنْ أَبِي مَالِكٍ الْأَشْجَعِيِّ ، عَنْ أَبِي حَازِمٍ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ؛ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ « تَرِدُونَ عَلَيَّ غُرًّا مُحَجَّلِينَ مِنَ الْوُضُوءِ . سِيمَاءُ أُمَّتِي ، لَيْسَ لِأَحَدٍ غَيْرِهَا » .

T E R C E M E S İ

4282) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

Siz (kıyâmet günü) benim yanıma abdest izlerinden dolayı yüzleriniz, kol ve bacaklarınız nurlu olarak geleceksiniz. (Bu nur), ümmetimin alâmeti olup ondan başka hiç bir kimsede bulunmaz."

İ Z A H I

Bu hadisi B u h â r î ve M ü s l i m de rivâyet etmişlerdir. Müellifimizin 284 nolu İ b n - i M e s ' û d (Radıyallâhü anh)'ın hadisi de buna benzer. Hadiste geçen "Gurr" ve "Muhaccel" kelimeleri ile ilgili açıklama ve abdest alırken yüz, kollar ve ayakların yıkanması farz olan kısmının ötesinde kalanı yıkamanın fazileti ve hükmü bildirilmiştir.

Abdest izlerinden dolayı yüz, kollar ve ayakların kıyâmet günü nurlu olması Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in ümmetine mahsus bir alâmettir. Bu alâmet başka ümmetlerde bulunmaz ve bu alâmet Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in kendi ümmetini tanımasına ve dolayısıyla Kevser Havzı başında onları kabul buyurmasına vesile olur.

٤٢٨٣ — حدثنا محمد بن بشار. ثنا محمد بن جعفر. ثنا شعبة عن أبي إسحاق، عن عمرو بن ميمون، عن عبد الله؛ قال: كنا مع رسول الله ﷺ في قبة. فقال «أترضون أن تكونوا ربع أهل الجنة؟» قلنا: بلى. قال «أترضون أن تكونوا ثلث أهل الجنة؟» قلنا: نعم. قال «والذي نفسي بيده! إني لأرجو أن تكونوا نصف أهل الجنة. وذلك أن الجنة لا يدخلها إلا نفس مسلمة. وما أنتم في أهل الشرك إلا كالشعرة البيضاء في جلد الثور الأسود. أو كالشعرة السوداء في جلد الثور الأحمر».

T E R C E M E S İ

4283) "... Abdullah (bin Mes'ûd) *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Biz, Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in beraberinde bir kubbe (yâni deriden mâmul çadır) da idik. O (bize):

Siz cennetliklerin dörtte biri olmanıza râzı mısınız? buyurdu. Biz: Evet, dedik. O, (bu kere):

Siz cennet ehlinin üçte biri olmanıza râzı mısınız? buyurdu. Biz:

Evet, dedik. O şöyle buyurdu:

Nefsim (kudret) elinde olan (Allah)a yemin ederim ki, ben sizin cennetliklerin yarısı olmanızı çok kuvvetle umarım. Sebebi de şudur: Cennete yalnız müslüman olan kimse girecek, başkası giremiyecektir ve sizler müşrikler (yâni kâfirler) içinde ancak, siyah öküzün cildindeki beyaz bir kıl veyâ kırmızı öküzün derisindeki siyah bir kıl gibisiniz."

٤٢٨٤ — حدثنا أبو كريب وأحمد بن سنان، قالا: ثنا أبو معاوية عن الأعمش، عن أبي صالح، عن أبي سعيد؛ قال: قال رسول الله ﷺ «يجيء النبي ومعه الرجلان. ويجيء النبي ومعه الثلاثة. وأكثر من ذلك وأقل. فيقال له: هل بلغت قومك؟ فيقول: نعم. فيدعى قومه، فيقال: هل بلغكم؟ فيقولون: لا. فيقال: من شهد لك؟ فيقول: محمد وأمته. فتدعى أمة محمد فيقال: هل بلغ هذا؟ فيقولون: نعم. فيقول: وما علمكم بذلك؟ فيقولون: أخبرنا نبينا بذلك أن الرسل قد بلغوا، فصدقناه. قال، فذلكم قوله تعالى: (١٤٣/٢) وكذلك جعلناكم أمة وسطا لتكونوا شهداء على الناس ويكون الرسول عليكم شهيدا».

TERCEMESİ

4284) "... Ebû Saîd(-i Hudrî) *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

(Kıyâmet günü bir) peygamber beraberinde (ümmeti olarak) iki adam olduğu halde gelir. Bir başka peygamber, beraberinde (ümmeti olarak) üç kişi bulunduğu halde gelir. Bundan fazla ve az (ümmetle gelen peygamber) de olur. Sonra o (gelen her) peygambere: Sen kendi kavmine (dini) tebliğ ettin mi? diye sorulur. O da: Evet, der. Sonra onun kavmi (huzura) çağrılarak: Peygamberiniz size (dini) tebliğ etti mi? denilir. Onlar: Hayır, derler. Bunun üzerine (onların peygamberine): Senin (dini kavmine tebliğ ettiğine dâir) şâhidin kimdir? denilir. O da: Muhammed (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) ve ümmeti der. Bunun üzerine Muhammed (Sallallahü Aleyhi ve Sel-

lem)'in ümmeti çağırılır ve (onlara) : Bu peygamber (dinini kavmine) tebliğ etti mi? diye sorulur. Onlar da : Evet, derler. Sonra Allah Teâlâ (Ümmet-i Muhammedî'ye) : Bu peygamberin kendi kavmine dinî tebliğ ettiğine dâir bilginiz nedir (yâni bu durumu nasıl bilebilirsiniz)? der. Onlar da : Peygamberlerin (dinlerini kendi kavimlerine) tebliğ ettiklerini bize Peygamberimiz (Muhammed) (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) haber verdi, biz de O'nu doğruladık, derler. İşte bu açıklamam Allah Teâlâ'nın :

'Ve böylece sizi hayırlı ve âdil bir ümmet kıldık ki bütün insanlar üzerine şâhidler olasınız. Peygamber(iniz) de üzerinize şâhid olsun." (Bakara, 143) buyruğunun muhtevasıdır (içeriğidir)."

İ Z A H I

İ b n - i M e s ' û d (Radıyallâhü anh)'ın hadisini B u h â r î, Rikak ile Eymân ve Nüzûr kitablarında, M ü s l i m İmân kitâbının 95. bâbında ve T i r m i z i "Ebvâbû Sıfati'l-Cenne" bölümünde rivâyet etmişlerdir.

Kubbe : Deriden yapılan çadır demektir.

İ b n ü ' t - T î n : Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in cennetlik olan ümmetinin cennet ehlinin kaçta kaçı olacağını beyân buyururken bunu soru şekline sokması müjdeyi pekiştirmek içindir. Keza önce dörtte bir, sonra üçte bir..., diye cennetlik olan ümmetinin miktarını tedrici olarak beyân buyurması da ümmetini daha ziyâde sevindirmek içindir, demiştir.

Hadiste bu ümmet, kâfirler içinde ve onlara nazaran azınlıkta kalması bakımından siyah bir öküzün derisindeki beyaz bir kıla veyâ kırmızı öküzün derisindeki siyah bir kıla benzetilmiştir. Bununla ilgili olarak da İ b n ü ' t - T î n : Burada hakikaten tek kıl mânâsı kasdedilmemiştir. Çünkü bir öküzün renginden olmayan kıl sayısı tek bir tane değil en az bir kaç tane olur. Tek bir kılı, renginden başka renkte olan bir öküz yoktur, demiştir.

E b û S a î d (Radıyallâhü anh)'ın hadisini B u h â r î ve T i r m i z î, B a k a r a sûresinin tefsiri bölümünde rivâyet etmişlerdir. Oralardaki rivâyette hadisin baş kısmı; يُدْعَى نُوحٌ = "(Kıyâmet günü) Nûh çağırılır" diye başlar. Bu hadiste anılan âyetin izahını tefsirlere bırakıyoruz. Ancak şunu belirtmekle yetineceğim :

Âyette geçen Vasat kelimesi, hayırlı mânâsına yorumlandığı gibi, adâletli ve mutedil mânâsına da yorumlanmıştır. Mutedilden maksad,

ifrat ve tefritten kaçınıp orta yolu seçendir. Yâni bu ümmet ne ifrata kaçan, aşırı giden, ne de tefrit ve kusur yoluna sapan bir ümmettir.

Bu hadîs N e s â î ve A h m e d tarafından da rivâyet edilmiştir. Onların rivâyetlerindeki metin Müellifimizin rivâyetindeki metne uyar.

٤٢٨٥ – حدثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ . ثنا مُحَمَّدُ بْنُ مُصْعَبٍ عَنِ الْأَوْزَاعِيِّ ، عَنْ يَحْيَى بْنِ أَبِي كَثِيرٍ، عَنْ هِلَالِ بْنِ أَبِي مَيْمُونَةَ ، عَنْ عَطَاءِ بْنِ يَسَارٍ، عَنْ رِفَاعَةَ الْجُهَنِيِّ؛ قَالَ : صَدَرْنَا مَعَ رَسُولِ اللهِ ﷺ ، فَقَالَ « وَالَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ ! مَا مِنْ عَبْدٍ يُؤْمِنُ ثُمَّ يُسَدِّدُ إِلَّا سُلِكَ بِهِ فِي الْجَنَّةِ . وَأَرْجُو أَلَّا يَدْخُلُوهَا حَتَّى تَبَوَّءُوا أَنْتُمْ ، وَمَنْ صَلَحَ مِنْ ذَرَارِيِّكُمْ ، مَسَاكِنَ فِي الْجَنَّةِ . وَلَقَدْ وَعَدَنِي رَبِّي ، عَزَّ وَجَلَّ ، أَنْ يُدْخِلَ الْجَنَّةَ مِنْ أُمَّتِي سَبْعِينَ أَلْفًا بِغَيْرِ حِسَابٍ » .

في الزوائد : في إسناده محمد بن مصعب. قال فيه صالح بن محمد البغدادي: ضعيف في الأوزاعي. وعامة أحاديثه عن الأوزاعي مقلوبة. لكن لم ينفرد به. وقد رواه النسائي في عمل اليوم والليلة عن يحيى بن حمزة عن الأوزاعي .

TERCEMESİ

4285) "... Rifâa el-Cühenî *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Biz, Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in beraberinde bir yolculuk (veyâ savaş)tan geri döndük. O sıralarda Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem):

Muhammed'in canı (kudret) elinde olan (Allah)a yemin ederim ki: İmân edip, sonra doğru yoldan ayrılmayan hiç bir kul yoktur ki cennete dâhil edilmesin. Siz ve iyi (= dindar) nesliniz cennetteki meskenlere (köşklere) yerleşmedikçe (diğer ümmetlerin mü'minleri olan) cennetliklerin cennete girmemelerini de ümit ederim ve Rabbim (Azze ve Celle), ümmetimden yetmiş bin kişiyi hesabsız olarak cennete dâhil etmeyi bana kesin vaadetti, buyurdu."

Not : Zevâid'de şöyle denilmiştir : Bunun senedinde Muhammed bin Mus'ab bulunur. Onun hakkında Sâlih bin Muhammed el-Bağdâdî : El-Evzâî'den rivâyet husûsunda zayıftır ve onun el-Evzâî'den olan bütün hadisleri maklûb'tur, demiştir. Ancak şu var ki Muhammed bin Mus'ab, bu hadisi el-Evzâî'den rivâyet bakımından yalnız değildir. Çünkü Nesâî de Amelü'l-Yevm ve'l-Leyl'de bu hadisi Yahyâ bin Hamza aracılığıyla el-Evzâî'den rivâyet etmiştir.

٤٢٨٦ - حدثنا هشام بن عمار. ثنا إسماعيل بن عياش. ثنا محمد بن زياد الألهاني؛ قال: سمعت أبا أمامة الباهلي يقول: سمعت رسول الله ﷺ يقول «وعدني ربي سبحانه أن يدخل الجنة من أمتي سبعين ألفا. لا حساب عليهم ولا عذاب. مع كل ألف سبعون ألفا. وثلاث حثيات من حثيات ربي، عز وجل».

TERCEMESİ

4286) "... Ebû Ümâme el-Bâhilî *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre kendisi:

Ben, Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'i şu buyruğu buyururken işittim, demiştir:

Rabbim Sübhânehû benim ümmetimden yetmiş bini, üzerlerinde ne hesab ne de azab olmaksızın cennete dâhil etmeyi bana vaadetti. (Bunlardan) beher binin beraberinde yetmiş bin (kişi) ve Rabbim (Azze ve Celle)'nin avuçlarıyla üç avuç dolusu, (yâni ümmetimden çok sayıda kişi) bulunur."

İZAHI

Rifâa (Radıyallâhü anh)'ın hadisi Zevâid nevindendir. Ebû Ümâme (Radıyallâhü anh)'ın hadisini Tirmizi ve Ahmed de rivâyet etmişler. Bu hadiste geçen Haseyât kelimesi Hasyet'in çoğuludur.

Hasyet ve Hasvet: İnsanın iki elini birleştirerek avuçlayıp verdiği şeye denilir. Allah Teâlâ hazretleri hakkında Kur'ân ve hadislerde gelen el, avuç, parmak gibi kelimeler bâzı âlimlerce te'vil edilir. Diğer bir kısım ilim ehline göre mâhiyet ve anlamı bilinmeyen terimlerdir. Çünkü defalarca anlattığım gibi Allah Teâlâ bir cisim değildir ki el, yüz, avuç ve parmak gibi organları bulunsun. Burada avuç kelimesi çokluğu ifâde etmek için kullanılmıştır. Zümer sûresinin 67. âyetinde geçen; وَالسَّمٰوَاتُ مَطْوِيَّاتٌ بِيَمِينِهِ = "ve gökler Allah'ın sağ elinde dürülmüştür" Nazm-i İlâhî de bu hadis gibidir. Bu âyete göre Allah'ın bir avucu Hz. Muhammed (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in ümmetinin tamamına yeter. Bu itibarla üç avuç ifâdesi Üm-

met-i Muhammedîye'nin şereflendirilmesi için olabilir. Allah, bunun hikmetini en iyi bilendir.

Hadîs şöyle de yorumlanabilir: **"Rabbim Sübhânehu, benim ümmetimden yetmiş bini, üzerlerinde ne hesab ne de azab olmaksızın ve Rabbim** (Azze ve Celle)'nin avuçlarıyla üç avuç dolusunu (yâni ümmetimden çok sayıda kimseyi) cennete dâhil etmeyi bana vaadetti. (Bu yetmiş binden) beher bini beraberinde yetmiş bin kişi bulunur."

Birinci yoruma göre cennete hesabsız ve azabsız girenlerin sayısı daha çok olur. A h m e d'in E b û Ü m â m e (Radıyallâhü anh)'den rivâyet ettiği ve Tuhfe yazarının bu bâbın hadîsini izah ederken naklettiği bir hadîs ikinci yorumu te'yid eder. Ama bâzı ilim ehlinin de dediği gibi inşâallah birinci yorum kasdedilmiştir.

٤٢٨٧ – حدثنا عيسى بن محمد بن النحاس الرملي، وأيوب بن محمد الرقي؛ قالا: ثنا ضمرة بن ربيعة عن ابن شوذب، عن بهز بن حكيم، عن أبيه، عن جده؛ قال: قال رسول الله ﷺ «نكمل، يوم القيامة، سبعين أمة. نحن آخرها، وخيرها».

TERCEMESİ

4287) "... Behz bin Hakîm'in baba babası (Muâviye bin Hayda el-Kuşeyrî) *(Radıyallâhü anhüm)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

Biz (yâni Ümmet-i Muhammedîye) **kıyâmet günü yetmiş ümmeti tamamlarız** (yâni ümmetlerin sayısı bizimle yetmişe ulaşır). **Biz** (dünyaya geliş bakımından) **ümmetlerin sonuncusuyuz ve** (de) **en hayırlısıyız."**

٤٢٨٨ – حدثنا محمد بن خالد بن خداش. ثنا إسماعيل بن علية عن بهز بن حكيم، عن أبيه، عن جده؛ قال: سمعت رسول الله ﷺ يقول «إنكم وفيتم سبعين أمة. أنتم خيرها، وأكرمها على الله».

TERCEMESİ

4288) "... Behz bin Hakîm'in baba babası (Muâviye bin Hayda el-Ku-

şeyrî) *(Radıyallâhü anhüm)*'den rivâyet edildiğine göre kendisi : Ben, Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)*'i şöyle buyururken işittim, demiştir :

Siz (ümmetim), ümmetlerin sayısını yetmişe tamamladınız. Siz ümmetlerin en hayırlısı ve Allah katında en değerlisisiniz."

٤٢٨٩ - حدّثنا عَبْدُ اللهِ بْنُ إِسْحَاقَ الْجَوْهَرِيُّ. ثنا حُسَيْنُ بْنُ حَفْصٍ الأَصْبَهَانِيُّ. ثنا سُفْيَانُ عَنْ عَلْقَمَةَ بْنِ مَرْثَدٍ، عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ بُرَيْدَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ؛ قَالَ «أَهْلُ الْجَنَّةِ عِشْرُونَ وَمِائَةُ صَفٍّ. ثَمَانُونَ مِنْ هٰذِهِ الأُمَّةِ، وَأَرْبَعُونَ مِنْ سَائِرِ الأُمَمِ».

TERCEMESİ

4289) "... Süleymân bin Büreyde'nin babası (Büreyde bin el-Husayb) *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre; Peygamber *(Sallallahü Aleyhive Sellem)* şöyle buyurmuştur :

Cennet ehli yüz yirmi saftır. Seksen (saf) bu ümmetten, kırk saf da diğer ümmetlerden oluşur."

İZAHI

Behz bin Hakîm'in dedesinin hadisleri, ümmetlerin sayısının Peygamberimizin ümmetiyle yetmişe ulaştığına, bu ümmetin en hayırlı ve Allah katında en değerli ümmet olduğuna delâlet eder. Ümmet-i Muhammediye'nin ümmetlerin en hayırlısı olduğu, Kur'ân-ı Kerîm âyetiyle de sâbittir.

Büreyde (Radıyallâhü anh)'ın hadisini Tirmizî, Ahmed, Hâkim, İbn-i Hibbân ve Beyhakî de rivâyet etmişlerdir.

Tirmizî bu hadisi "Ebvâbu Sıfati'l-Cenneti" bölümünde "Cennetlikler kaç saftır" bâbında rivâyet etmiş ve hasen olduğunu söylemiştir.

Tuhfe yazarı bu hadisin izahı bölümünde özetle şöyle der :

Bu hadisten maksad bu ümmetin çokluğu ve cennetliklerin üçte ikisini teşkil ettiğini ifâde etmektir. Bu hadis, Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in ümmetinin cennet ehlinin yarısını teşkil etmesinin O'nun tarafından umulduğunu bildirir (4283 nolu) İbn-i Mes'ûd (Radıyallâhü anh)'ın hadisine muhâlif değildir. Çünkü eş-Şeyh Abdülhakk'ın el-Lemeât'ta dediği gibi durumun şöyle olması muhtemeldir : Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-

selâm), önce ümmetinin cennetliklerin yarısını teşkil etmesini ümit etmişti. Sonra ümmetinin, cennetlik olanların yarısından fazla olduğu Allah tarafından kendisine müjdelenmiştir.

Ümmet-i Muhammediyye'den oluşan seksen saffın, diğer ümmetlerden oluşan kırk saffa eşit olması ve böyle yorum yapmakla bu hadis ile İ b n - i M e s ' û d (Radıyallâhü anh)'ın hadisi arasında görülen zâhiri ihtilâfın bertaraf edilmesi yoluna T ı y b î ve başkası gitmiş ise de bu yorum, hadis metninin açık ifâdesine pek uygun görülmez.

٤٢٩٠ – حدثنا محمد بن يحيى. ثنا أبو سلمة. ثنا حماد بن سلمة، عن سعيد بن إياس الجريري، عن أبي نضرة، عن ابن عباس؛ أن النبي ﷺ قال «نحن آخر الأمم، وأول من يحاسب. يقال: أين الأمة الأمية ونبيها؟ فنحن الآخرون الأولون».

في الزوائد: إسناده صحيح، رجاله ثقات. وأبو سلمة هو موسى بن إسماعيل البصري التبوذكي.

TERCEMESİ

4290) "... İbn-i Abbâs *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre; Peygamber *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur:

Biz (dünyaya geliş bakımından) ümmetlerin sonuncusuyuz ve (kıyâmet günü) hesâbı görüleceklerin ilkiyiz. (Kıyâmet günü) "Ümmî olan ümmet ve peygamberi neredeler?" denilir (yâni bu ümmete öncelik verilir). Bu itibarla biz (dünyaya gelişte) sonuncu (kıyâmet günü hesâbın görülmesi ve cennete girmek bakımından) önde olanlarız."

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Bunun senedi sahih olup râvileri güvenilir zâtlardır. Râvi Ebû Seleme'nin adı Mûsâ bin İsmâil el-Basri et-Tebûzki'dir.

٤٢٩١ – حدثنا جبارة بن المغلس. ثنا عبد الأعلى بن أبي المساور، عن أبي بردة، عن أبيه قال: قال رسول الله ﷺ «إذا جمع الله الخلائق يوم القيامة، أذن لأمة محمد في السجود. فيسجدون له طويلا. ثم يقال: ارفعوا رؤوسكم. قد جعلنا عدتكم فداءكم من النار».

في الزوائد: روى مسلم معناه. وأتم سوق الحديث عن أبي بردة عن أبيه بإسناد أصح من هذا. ومع ذلك، فقد أعله البخاري.

TERCEMESİ

4291) "... Ebû Bürde'nin babası (Ebû Mûsâ el-Eş'arî) *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir :

Allah, kıyâmet günü yaratıkları topladığı zaman secde etmek husûsunda Muhammed (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in ümmetine izin verilecek ve bunun üzerine bu ümmet Allah'a uzun sürecek bir secde edecekler. Sonra onlara: "Başlarınızı (secdeden) kaldırınız. Biz sayınız kadar (kâfirleri) ateşten (kurtuluşunuz için) fidyeleriniz yaptık, buyurulacaktır."

Not : Zevâid'de şöyle denilmiştir : Müslim bu hadisin mânâsını ifâde eden değişik bir metin rivâyet ederek buradaki senedden daha sıhhatli bir senedi Ebû Bürde aracılığıyla onun babasından rivâyetle tamamlamıştır. Bununla beraber Buhâri bu senedi mâlul saymıştır.

٤٢٩٢ — حدثنا جُبَارَةُ بْنُ الْمُغَلِّسِ ثنا كَثِيرُ بْنُ سُلَيْمٍ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ؛ قَالَ:
قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ «إِنَّ هٰذِهِ الْأُمَّةَ مَرْحُومَةٌ. عَذَابُهَا بِأَيْدِيهَا. فَإِذَا كَانَ يَوْمُ الْقِيَامَةِ،
دُفِعَ إِلَى كُلِّ رَجُلٍ مِنَ الْمُسْلِمِينَ رَجُلٌ مِنَ الْمُشْرِكِينَ. فَيُقَالُ: هٰذَا فِدَاؤُكَ مِنَ النَّارِ».

في الزوائد: له شاهد في صحيح مسلم من حديث أبي بردة بن أبي موسى عن ابيه. وقد أعله البخاري كما تقدم.

TERCEMESİ

4292) "... Enes bin Mâlik *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir :

Şüphesiz, bu ümmet (Allah tarafından) rahmete mazhar olmuştur. Azâbı da kendi elleriyledir. Sonra kıyâmet günü olunca müslümanlardan her kişiye, müşriklerden bir kişi verilecek ve: Bu senin ateşten (kurtuluş) fidyendir, denilecektir."

Not : Zevâid'de şöyle denilmiştir : Sahih-i Müslim'de Ebû Bürde bin Ebî Mûsâ (el-Eş'arî)'nin babasından rivâyet ettiği bir hadis, bu hadis için şâhid, yâni te'yid edici durumdadır. Ancak bundan önceki hadisin notunda belirtildiği gibi Buhârî bunu mâlul saymıştır.

İZAHI

Bu üç hadis de Zevâid nevindendir. Ancak **E b û B ü r d e**'nin hadisinin benzerini **M ü s l i m** de **E b û B ü r d e**'den rivâyet

etmiştir. E b û B ü rd e'nin buradaki iki hadisinden anlaşılan hüküm şudur ki: Âhiret günü Allah Teâlâ Hz. M u h a m m e d (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in ümmetini bağışlayacak ve her müslüman yerine bir kâfiri cehenneme atacaktır.

M ü s l i m, E b û B ü r d e'nin hadisini Tevbe kitâbının 8. bâbında müteaddid senedlerle ve mânâ bakımından birbirine benzeyen metinlerle rivâyet etmiştir. Oradaki metinlerden biri meâlen şöyledir: E b û B ü r d e'nin E b û M û s â (el-Eş'arî) (Radıyallâhü anh)'den rivâyet ettiğine göre Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) şöyle buyurmuştur:

"Kıyâmet günü olunca Allah (Azze ve Celle) **her müslümana bir yahûdi veyâ bir hıristiyan verecek ve: İşte bu, senin ateşten** (kurtuluş) **fidyendir, buyuracaktır."**

Ömer bin Abdilaziz ile Şâfii: Bu hadis, müslümanlara en çok ümit veren hadistir, demişlerdir. N e v e v i de aynı görüşü benimseyerek: Çünkü hadiste her müslüman için bir kurtuluş fidyesi olacağı belirtilmiştir, der.

S i n d î de: Bu hadisten maksad, kâfirlerin sırf müslümanlara fidye olarak cehenneme atılması değildir. Maksad şudur: Kâfirler işlemiş oldukları küfür ve diğer günahlar yüzünden cehennem azâbını hak etmiş durumdadır. Bunların cehenneme atılmasıyla yetinilecek, yâni cehennem bunlarla dolacak ve müslümanların cehenneme atılması yoluna gidilmiyecektir. Bu bakımdan kâfirler sanki müslümanlara fidye olmuş olacaktır. Her insan için biri cennette, diğeri cehennemde olmak üzere iki yerin hazırlandığına dâir hadis vârid olmuştur. Hadisten maksad şu olabilir. Kâfir olan kişi cehennemlik olunca cennetteki yeri müslümana verilecek ve bunun aksine müslümanın cehennemdeki yeride kâfire verilecektir, diye bilgi vermiştir.

(٣٥) باب ما يرجى من رحمة الله يوم القيامة

35 — ALLAH'IN UMULAN KIYÂMETTEKİ RAHMETİ BÂBI

٤٢٩٣ – حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة . ثنا يزيد بن هارون . أنبأنا عبد الملك عن عطاء، عن أبي هريرة، عن النبي ﷺ؛ قال « إن لله مائة رحمة . قسم منها رحمة بين جميع الخلائق. فبها يتراحمون. وبها يتعاطفون وبها تعطف الوحش على أولادها. وأخر تسعة وتسعين رحمة. يرحم بها عباده يوم القيامة » .

TERCEMESİ

4293) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Peygamber *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

Allah'ın yüz rahmeti şüphesiz vardır. Onlardan bir rahmeti bütün yaratıklar arasında taksim buyurmuştur. İşte yaratıklar birbirlerine ancak o rahmet sebebiyle merhamet ederler, bu sebeble şefkatlaşırlar. Vahşi hayvan da yavrularına bu rahmet sebebiyle acır. Allah, doksan dokuz rahmeti de geciktirerek kıyâmet günü (mü'min) kullarına onlarla merhamet edecektir."

٤٢٩٤ — حدثنا أبو كريب وأحمد بن سنان، قالا: ثنا أبو معاوية عن الأعمش، عن أبي صالح، عن أبي سعيد؛ قال: قال رسول الله ﷺ «خلق الله، عز وجل، يوم خلق السموات والأرض، مائة رحمة. فجعل في الأرض منها رحمة. فيها تعطف الوالدة على ولدها. والبهائم، بعضها على بعض، والطير. وأخر تسعة وتسعين إلى يوم القيامة. فإذا كان يوم القيامة، أكملها الله بهذه الرحمة».

في الزوائد: حديث أبي سعيد صحيح، رجاله ثقات.

TERCEMESİ

4294) "... Ebû Saîd *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

Allah (Azze ve Celle), gökleri ve yeri yarattığı gün yüz rahmet yaratarak onlardan bir rahmeti yerde kıldı. İşte anne, yavrusuna, hayvanlar birbirine ve kuşlar (birbirine) bu rahmetle şefkat ederler. Allah, doksan dokuz rahmeti de kıyâmet gününe erteledi. Kıyâmet günü olunca Allah yüz rahmeti bu rahmetle tamamlar."

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Ebû Saîd (R.A.)'ın hadisi sahih olup râvileri güvenilir zâtlardır.

٤٢٩٥ — حدثنا محمد بن عبد الله بن نمير وأبو بكر بن أبي شيبة، قالا: ثنا أبو خالد الأحمر عن ابن عجلان، عن أبيه، عن أبي هريرة؛ قال: قال رسول الله ﷺ «إن الله، عز وجل، لما خلق الخلق كتب بيده على نفسه: إن رحمتي تغلب غضبي».

T E R C E M E S İ

4295) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

Allah (Azze ve Celle), yaratıkları yarattığı zaman kendi zâtı için: Benim rahmetim gadabıma galebe çalar, diye bizzat yazdı (yâni vaad edip bu vaadini yerine getirmeyi taahhüt etti)."

İ Z A H I

E b û H ü r e y r e (Radıyallâhü'anh)'ın her iki hadîsini B u - h â r î, M ü s l i m ve T i r m i z î de rivâyet etmişlerdir. İlk iki hadis, Allah'ın âhiret günü mü'minlere olan rahmetinin çokluğuna delâlet eder. T ı y b î : Bu hadislerden maksad rahmetin sınırlı olduğunu ifâde etmek değildir. Çünkü ilâhî rahmet sonsuzdur. Bu itibarla maksad, Allah'ın dünyada tüm yaratıklara ettiği merhamet payı ile âhirette mü'minlere ihsân edeceği merhamet payı arasındaki büyük farklılığı tasvir etmektir, demiştir.

Ü b b î de: Bu hadîslerden maksad Allah'ın rahmetinin çokluğunu ifâde etmektir. Bununla beraber rahmetin çeşitlere ve kısımlara ayrılması mânâsı da kasdedilmiş olabilir. Ancak bilinen çeşidin dışında kalan çeşitlerin ve kısımların nasıl olduğunu ancak Allah bilir, demiştir.

İlâhî rahmetin, ilâhî gadaba galebe çaldığına dâir hadîsten maksad da Allah'ın rahmetinin çokluğunu ifâde etmektir. Çünkü Allah'ın rahmeti, O'nun sevab dilemesi sıfatına âittir, gadabı da cezâ dilemesi sıfatına âittir. Allah'ın sıfatlarından birinin diğerine galebe çalması düşünülemez. Ancak mecâzi mânâda olabilir. Buradaki ifâdeden maksad rahmetin çokluğudur.

T ı y b î 4295. hadîsten kasdedilen mânâ ile ilgili olarak şöyle der: Yâni Allah yaratıkları yarattığı zaman rahmetinin gadabına galebe çaldığına, onu geçtiğine kesin hükmederek, kat'î sûrette vaadetti. Bu hükmün değişmesi ve verilen vaaddan dönüş yapılması söz konusu değildir. Çünkü Allah'ın hükmü kesindir, vaadinden de caymaz.

٤٢٩٦ — حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الْمَلِكِ بْنِ أَبِي الشَّوَارِبِ. ثنا أَبُو عَوَانَةَ. ثنا عَبْدُ الْمَلِكِ
ابْنُ عُمَيْرٍ عَنِ ابْنِ أَبِي لَيْلَى، عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ؛ قَالَ: مَرَّ بِي رَسُولُ اللهِ ﷺ وَأَنَا عَلَى حِمَارٍ.
فَقَالَ «يَا مُعَاذُ ! هَلْ تَدْرِي مَا حَقُّ اللهِ عَلَى الْعِبَادِ ، وَمَا حَقُّ الْعِبَادِ عَلَى اللهِ ؟» قُلْتُ :

اللهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ . قَالَ « فَإِنَّ حَقَّ اللهِ عَلَى الْعِبَادِ أَنْ يَعْبُدُوهُ وَلَا يُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا .
وَحَقُّ الْعِبَادِ عَلَى اللهِ ، إِذَا فَعَلُوا ذَلِكَ ، أَنْ لَا يُعَذِّبَهُمْ » .

TERCEMESİ

4296) "... Muâz bin Cebel *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Ben bir merkeb üstünde iken Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **yanımdan geçti ve:**

Yâ Muâz! Allah'ın kullar üzerindeki hakkının ne olduğunu ve kulların Allah üzerindeki hakkının ne olduğunu bilir misin? buyurdu. Ben de:

Allah ve Resûlü daha iyi bilir, dedim. Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **:**

Şüphesiz, Allah'ın kullar üzerindeki hakkı, kulların O'na ibâdet (ve kulluk) **etmeleri ve O'na hiç bir şeyi ortak koşmamalarıdır. Bunu yaptıkları zaman kulların Allah üzerindeki hakkı da onlara azab vermemesidir, buyurdu."**

İZAHI

Bu hadisi Buhârî, Müslim, Nesâî ve Ahmed de benzer metinlerle rivâyet etmişler. Allah'ın kullar üzerindeki hakkından maksad vâcib olan görevdir. Yâni kullar Allah'a hiç bir şeyi ortak koşmaksızın O'na kulluk etmek, yâni ibâdetleri îfâ edip haram şeylerden sakınmakla görevlidir. Burada ortak koşmamak ile kulluk etmek birlikte anılmıştır. Çünkü Allah'a ortak koşan kâfirler de Allah'a ibâdet ve kulluk ettiklerini iddiâ ederlerdi. Ama bu arada başka ilâhlara da taparlardı. İşte bu nedenle ortak koşmamak kaydıyla kulluk etmenin vâcibliği beyân buyurulmuştur.

Kulların Allah üzerindeki hakkına gelince bundan maksad Allah'ın vaadi ve kesin sözüdür. Yoksa vâcib olan bir hak veyâ kazanılmış bir istihkak mânâsı kasdedilmemiştir. Çünkü hiç bir şey Allah'a vâcib değildir, Allah hiç kimseye hâşâ borçlu değildir. O, her şeyi irâde ve dilemesiyle yaratır, yapar, ferman eder. Zorlanması, isteği dışında bir şeyi yapması düşünülemez. Allah böyle noksanlık anlamını taşıyan şeylerden pâk ve nezîhtir. Bu itibarla burada müşâkele denilen edebî san'at icâbı hak kelimesi kullanılmıştır. Yâni Allah'ın kullar üzerindeki hakkı beyân buyurulurken buna karşılık Allah'ın kullara olan vaadi ve kesin sözü, hak kelimesiyle ifâde edilmiştir.

"**Kulların Allah üzerindeki hakkı**" ifâdesinde geçen hak kelimesi bâzı ilim adamları tarafından "**tahakkuk eden, sübut bulan veyâ lâyık olan**" gibi mânâlara yorumlanmıştır. Diğer bir kısım ilim adamları: Yâni kullar kulluk görevini yapınca Allah'ın onlara azab vermemesi onların Allah üzerindeki hakkıdır, yâni sanki hakkıdır. Hak olan bir şey nasıl gerçekleşiyor ise bu da onun gibi gerçekleşecektir, demişlerdir.

Şu noktayı da belirteyim: İ b n - i H a c e r'in dediği gibi mü'minlerin günahkârlarından bir kısmının cehenneme girecekleri nass durumunda olan âyet ve hadîslerle sâbittir. Bu ve benzeri hadîslerin zâhiri ise o nasslara ters düşer. Bu itibarla bu hadisler çeşitli şekillerde yorumlanmıştır: Bir yoruma göre maksad kâfirlerin cehennemine girmemektir. Diğer bir yoruma göre mü'minlerin bütün vücudlarının ateşte yanmamasıdır. Çünkü bilindiği gibi cehennem ateşi secde organlarını ve abdest uzuvlarını yakmaz. Başka bir kavle göre bu hadis ihlâsla amel eden mü'minlere mahsustur. Çünkü imân aşkı kalbine yerleşmiş olan bir kimse günah işlemeye israr etmez. Bilâkis, kalbi Allah sevgisi ve korkusuyla dolar ve organları da yavaş yavaş Allah'a itaat etmeye başlar. İ b n - i H a c e r bu arada diğer yorumları da naklen beyân eder.

٤٢٩٧ — **حدثنا** هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ . ثنا إِبْرَاهِيمُ بْنُ أَعْيَنَ ثنا إِسْمَاعِيلُ بْنُ يَحْيَى الشَّيْبَانِيُّ عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عُمَرَ بْنِ حَفْصٍ ، عَنْ نَافِعٍ ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ ؛ كُنَّا مَعَ رَسُولِ اللهِ ﷺ فِي بَعْضِ غَزَوَاتِهِ . فَمَرَّ بِقَوْمٍ . فَقَالَ : مَنِ الْقَوْمُ ؟ فَقَالُوا : نَحْنُ الْمُسْلِمُونَ . وَامْرَأَةٌ تَحْصِبُ تَنُّورَهَا . وَمَعَهَا ابْنٌ لَهَا . فَإِذَا ارْتَفَعَ وَهَجُ التَّنُّورِ ، تَنَحَّتْ بِهِ . فَأَتَتِ النَّبِيَّ ﷺ فَقَالَتْ : أَنْتَ رَسُولُ اللهِ ؟ قَالَ « نَعَمْ » قَالَتْ : بِأَبِي أَنْتَ وَأُمِّي ! أَلَيْسَ اللهُ بِأَرْحَمِ الرَّاحِمِينَ ؟ قَالَ « بَلَى » قَالَتْ : أَوَلَيْسَ اللهُ بِأَرْحَمَ بِعِبَادِهِ مِنَ الْأُمِّ بِوَلَدِهَا ؟ قَالَ « بَلَى » قَالَتْ : فَإِنَّ الْأُمَّ لَا تُلْقِي وَلَدَهَا فِي النَّارِ ! فَأَكَبَّ رَسُولُ اللهِ ﷺ يَبْكِي . ثُمَّ رَفَعَ رَأْسَهُ إِلَيْهَا فَقَالَ « إِنَّ اللهَ لَا يُعَذِّبُ مِنْ عِبَادِهِ إِلَّا الْمَارِدَ الْمُتَمَرِّدَ ، الَّذِي يَتَمَرَّدُ عَلَى اللهِ وَأَبَى أَنْ يَقُولَ : لَا إِلَٰهَ إِلَّا اللهُ » .

في الزوائد : إسناد حديث ابن عمر ضعيف لضعف إسماعيل بن يحيى ، متفق على تضعيفه اه .
قال السندي : قلت : أصل الحديث ليس من الزوائد .

TERCEMESİ

4297) "... İbn-i Ömer *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan; Şöyle demiştir:

Biz savaşlarının birisinde Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in beraberinde bulunuyorduk. O (bu seferde) bir kavme uğrayarak: Bunlar kimdir? diye sordu. O kavim de: Biz müslümanız, dediler. Bir kadın da tandırına yakacak atmakla meşguldü ve beraberinde bir oğlu vardı. Tandırın alevi yükselince kadın çocuğunu uzaklaştırırdı. Sonra kadın Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in yanına geldi ve:

Sen Allah'ın Resûlü (mü)sün? dedi. O da:

Evet, buyurdu. (Bunun üzerine) kadın (O'na):

Babam, anam sana feda olsun! Allah merhametli olanların en çok merhametlisi değil mi? dedi. Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem):

Evet, (en merhametlisidir), buyurdu. Kadın:

Allah, kullarına, annenin çocuğuna şefkatinden daha çok merhametli değil midir? dedi. Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem):

Evet, (daha merhametlidir), buyurdu. Kadın:

Peki, anne, çocuğunu ateşe kesinlikle atmaz, (yâni merhametlilerin en merhametlisi olan Allah, kullarının bâzısını nasıl ateşe atacak), dedi. Bunun üzerine Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) ağlıyarak mübârek başını eğip uzun zaman yere baktı. Sonra mübârek başını kadına doğru kaldırarak:

Şüphesiz Allah, hak yoldan sapıp O'na itaat etmeye tenezzül etmeyen ve Tevhid kelimesini söylemekten imtinâ eden azgın kulundan başka kullarına azab vermeyecektir, buyurdu."

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Râvi İsmâil bin Yahyâ'nın zayıflığı sebebiyle İbn-i Ömer (R.A.)'nın bu hadisine âit sened zayıftır. Bu râvinin zayıflığı husûsunda ittifak vardır. Sindi de: Ben derim ki bu hadisin aslı Zevâid nevinden değildir.

٤٢٩٨ – حَدَّثَنَا الْعَبَّاسُ بْنُ الْوَلِيدِ الدِّمَشْقِيُّ. ثنا عَمْرُو بْنُ هَاشِمٍ. ثنا ابْنُ لَهِيعَةَ
عَنْ عَبْدِ رَبِّهِ بْنِ سَعِيدٍ، عَنْ سَعِيدٍ الْمَقْبُرِيِّ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ
« لَا يَدْخُلُ النَّارَ إِلَّا شَقِيٌّ » قِيلَ: يَا رَسُولَ اللهِ! وَمَنِ الشَّقِيُّ؟ قَالَ « مَنْ لَمْ يَعْمَلْ لِلّٰهِ بِطَاعَةٍ،
وَلَمْ يَتْرُكْ لَهُ مَعْصِيَةً ».

في الزوائد: في إسناده ابن لهيعة، وهو ضعيف.

T E R C E M E S İ

4298) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* :

Şakî olan kişiden başka kimse ateşe girmiyecek, buyurdu. Yâ Resûlallah : Şakî kimdir? diye sorulunca da O :

(Şakî), ibâdet olarak Allah için hiç bir amel işlemeyen ve günahtır diye hiç bir günahı bırakmayan kimsedir, buyurdu."

Not : Zevâid'de şöyle denilmiştir : Bunun senedinde İbn-i Lehia bulunur. Bu râvi zayıftır.

٤٢٩٩ – حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثنا زَيْدُ بْنُ الْحُبَابِ. ثنا سُهَيْلُ بْنُ عَبْدِ اللهِ، أَخُو حَزْمٍ الْقُطَعِيِّ. ثنا ثَابِتٌ الْبُنَانِيُّ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَرَأَ (أَوْ تَلَا) هٰذِهِ الْآيَةَ (٧٤/٥٦) هُوَ أَهْلُ التَّقْوَى وَأَهْلُ الْمَغْفِرَةِ. فَقَالَ «قَالَ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ: أَنَا أَهْلٌ أَنْ أُتَّقَى؛ فَلَا يُجْعَلَ مَعِي إِلٰهٌ آخَرُ. فَمَنِ اتَّقَى أَنْ يَجْعَلَ مَعِي إِلٰهًا آخَرَ، فَأَنَا أَهْلٌ أَنْ أَغْفِرَ لَهُ».

قَالَ أَبُو الْحَسَنِ الْقَطَّانُ: حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ نَصْرٍ. ثنا هُدْبَةُ بْنُ خَالِدٍ. ثنا سُهَيْلُ ابْنُ أَبِي حَزْمٍ عَنْ ثَابِتٍ، عَنْ أَنَسٍ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ فِي هٰذِهِ الْآيَةِ (٧٤/٥٦) هُوَ أَهْلُ التَّقْوَى وَأَهْلُ الْمَغْفِرَةِ. قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ «قَالَ رَبُّكُمْ: أَنَا أَهْلٌ أَنْ أُتَّقَى، فَلَا يُشْرَكَ بِي غَيْرِي. وَأَنَا أَهْلٌ، لِمَنِ اتَّقَى أَنْ يُشْرِكَ بِي، أَنْ أَغْفِرَ لَهُ».

T E R C E M E S İ

4299) "... Enes bin Mâlik *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre :

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem); هُوَ اَهْلُ التَّقْوٰى وَاَهْلُ الْمَغْفِرَةِ (Müddessir, 56) âyetini okudu (veyâ tilâvet etti). Sonra buyurdu ki :

Allah (Azze ve Celle) (bu âyette) : Ben (azâbımdan) sakınılarak benden başka ilâh edinilmemeye (yâni bana ortak koşulmamaya) lâyıkım. Artık kim benimle beraber başka bir ilâh edinmekten sakınırsa o kimseyi ben bağışlarım, buyurdu.

... Enes (Radıyallâhü anh)'den rivâyet edildiğine göre Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem); هُوَ اَهْلُ التَّقْوٰى وَاَهْلُ الْمَغْفِرَةِ Müddessir, 56) âyeti hakkında şöyle buyurdu:

Rabbiniz buyurdu ki: Ben (azâbımdan) sakınılarak benden başkasının bana ortak koşulmamasına lâyıkım ve bana ortak koşmaktan sakınan kimseyi bağışlamaya lâyık olan (da ancak) benim."

٤٣٠٠ – حدّثنا محمّد بن يحيى . ثنا ابن أبي مريم . ثنا الليث . حدّثني عامر بن يحيى عن أبي عبد الرّحمن الحبلي ؛ قال : سمعت عبد الله بن عمرو يقول : قال رسول الله ﷺ « يصاح برجل من أمّتي ، يوم القيامة ، على رءوس الخلائق . فينشر له تسعة وتسعون سجلّا . كلّ سجلّ مدّ البصر ، ثمّ يقول الله عزّ وجلّ : هل تنكر من هذا شيئًا ؟ فيقول : لا . يا ربّ ! فيقول : أظلمتك كتبتي الحافظون ؟ ثمّ يقول : ألك عن ذلك حسنة ؟ فيهاب الرّجل ، فيقول : لا . فيقول : بلى . إنّ لك عندنا حسنات . وإنّه لا ظلم عليك اليوم . فتخرج له بطاقة فيها : أشهد أن لا إله إلّا الله ، وأنّ محمّدًا عبده ورسوله . قال ، فيقول : يا ربّ ! ما هذه البطاقة مع هذه السّجلّات ! فيقول : إنّك لا تظلم . فتوضع السّجلّات في كفّة والبطاقة في كفّة . فطاشت السّجلّات ، وثقلت البطاقة » .

قال محمّد بن يحيى : البطاقة الرّقعة . وأهل مصر يقولون للرّقعة : بطاقة .

TERCEMESİ

4300) "... Abdullah bin Amr (bin el-Âs) *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre kendisi: Ben, Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)*'i şöyle buyururken işittim, demiştir:

Kıyâmet günü bütün yaratıkların duyacağı biçimde ümmetimden bir adam (hesaba) çağırılır ve ona (günahlarının yazılı olduğu) doksan dokuz sicil (yâni büyük defter açılıp) yayılır. Her defter gözün görebildiği sahâ kadar uzundur. Sonra Allah (Azze ve Celle) (o kula):

Bu sicillerde yazılı (günahlar)dan bir şey inkâr eder misin? buyurur. Kul:

Hayır, ya Rabbi, der. sonra Allah (ona) :

(Kulların sevablarını ve günahlarını) kaydedip tutan yazıcı melekler sana haksızlık ettiler mi? buyurur. Sonra (yine) Allah (Azze ve Celle) :

Şu (kadar günahları) na karşılık bir iyiliğin - hayrın var mı? diye sorar. Bunun üzerine adam büyük bir korkuya kapılarak (telâşından) :

Hayır (hiç bir iyi amelim yok), diyecek. Sonra Allah (Azze ve Celle) :

Bilâkis (vardır). Şüphesiz katımızda senin bir takım iyi amellerin bulunur ve şüphesiz bu gün sana hiç bir zulüm yoktur, buyurur. Sonra o adam için bir yaprak kâğıt çıkarılır ki onda "Eşhedü ellâ ilâhe illâllah ve eşhedü enne Muhammeden abdühu ve Resûlühu = Dilimle söyler, kalbimle de tasdik ederim ki Allah'tan başka ibâdete - tapınmaya lâyık hiç bir ilâh yoktur ve dilimle söyler, kalbimle de tasdik ederim ki Muhammed, Allah'ın kulu ve (son) elçisi, peygamberidir." bulunur. Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) buyurmuş ki :

Adam : Yâ Rabbi, şu (koskoca) büyük defterler yanında bu kâğıt nedir? Allah (ona) :

Şüphesiz, sana zulüm edilmiyecek, buyurur. Sonra siciller (yâni günahlarının yazılı olduğu büyük defterler) terâzinin bir kefesine konulur. Şehâdet kelimesinin yazılı olduğu kâğıd da terâzinin diğer kefesine konulur (ve tartılır). Büyük defterler hafif gelir ve o kâğıt parçası ağır gelir.

Râvilerden Muhammed bin Yahya dedi ki : Bıtâka, kâğıt parçasıdır. Mısır halkı kâğıda Bıtâka derler."

İ Z A H I

4297 nolu İ b n - i Ö m e r (Radıyallâhü anhümâ)'nın Zevâid nevinden olan hadisinin notunda S i n d î, bu hadisin aslının Zevâid nevinden olmadığını belirtmişti. Evet, B u h â r î'nin Edeb kitâbının 18. bâbında ve M ü s l i m'in Tevbe kitâbının 4. bâbında Ö m e r (Radıyallâhü anh)'den rivâyet ettikleri bir hadiste tutsak bir kadın, başka bir tutsak gurubu içinde emzikli çocuğunu görüp onu bağrına basarak emzirince Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) :

"Şüphesiz Allah, kullarına bu kadının emzikli çocuğuna şefkatinden daha merhametlidir." buyurmuştur. Bu bâbın son hadîsi de Allah'ın imân ehlini bağışlıyacağını müjdeler. 4296 nolu hadîs de aynı hükmü ifâde eder. Ancak orada belirttiğim gibi ilim adamları bâzı kayıtların melhuz olduğunu söylemişlerdir.

Yine Zevâid nevinden olan 4298. hadîste şakî olan kimseden başkasının cehenneme girmeyeceği beyân edilerek şakinin ne demek olduğu da târif ediliyor. Şakî, ibâdet niyetiyle hiç iyi bir iş yapmayan ve şu iş günahtır, diye bir kötülüğü günahlığı sebebiyle bırakmayan günahkâr kimse demektir. Ancak bu hadisin senedi notta belirtildiği gibi zayıftır.

Enes (Radıyallâhü anh)'ın 4299. hadisini Tirmizî, Müddessir sûresinin tefsiri bölümünde rivâyet etmiştir. Ayrıca Nesâî ve Ahmed de rivâyet etmişlerdir.

Bu hadiste, azâbından sakınılmaya liyakatlı olanın da, bağışlamaya liyakatlı olanın da ancak Allah olduğu belirtilir. Müddessir sûresinin 56. âyetinde geçen İlâhi Nazmın bir tefsir ve açıklaması mâhiyetini taşıyan bu hadîs de Allah'a ve Resûlüne imân edenler için bir müjdedir.

Abdullah bin Amr (Radıyallâhü anh)'ın hadîsini Tirmizi İmân bâblarının sonlarında rivâyet etmiştir. Ayrıca İbn-i Hibbân, Hâkim ve Beyhakî de rivâyet etmişlerdir. Bu hadîs de Kelime-i Şehâdet'in yüce faziletini ve âhiret günü mü'minin sevab defterini ağırlaştıracağını beyân eder.

(٣٦) باب ذكر الحوض

36 — (KEVSER) HAVZI BEYÂNI BÂBI

٤٣٠١ — حدثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ . ثنا مُحَمَّدُ بْنُ بِشْرٍ . ثنا زَكَرِيَّا . ثنا عَطِيَّةُ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ ؛ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ « إِنَّ لِي حَوْضًا ، مَا بَيْنَ الْكَعْبَةِ وَبَيْتِ الْمَقْدِسِ . أَبْيَضَ مِثْلَ اللَّبَنِ . آنِيَتُهُ عَدَدُ النُّجُومِ . وَإِنِّي لَأَكْثَرُ الْأَنْبِيَاءِ تَبَعًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ » .

في الزوائد : في إسناده عطية العوفي ، وهو ضعيف .

TERCEMESİ

4301) "... Ebû Saîd-i Hudrî *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur :

Şüphesiz, Ka'be ile Beytü'l-Makdis (yâni Kudüs'teki Mescid-i Aksâ) arası kadar (büyük) bir havuzum vardır. Süt gibi beyaz olup kabları yıldızlar sayısıncadır. Kıyâmet günü şüphesiz, ümmeti en çok olan peygamber benim."

Not : Zevâid'de şöyle denilmiştir : Bunun senedinde Atiyye el-Avfî bulunur. Bu râvi zayıftır.

٤٣٠٢ — حدّثنا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ . ثنا عَلِيُّ بْنُ مُسْهِرٍ عَنْ أَبِي مَالِكٍ ، سَعْدِ بْنِ طَارِقٍ ، عَنْ رِبْعِيٍّ ، عَنْ حُذَيْفَةَ ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « إِنَّ حَوْضِي لَأَبْعَدُ مِنْ أَيْلَةَ إِلَى عَدَنَ . وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ ! لَآنِيَتُهُ أَكْثَرُ مِنْ عَدَدِ النُّجُومِ . وَلَهُوَ أَشَدُّ بَيَاضًا مِنَ اللَّبَنِ ، وَأَحْلَى مِنَ الْعَسَلِ . وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ ! إِنِّي لَأَذُودُ عَنْهُ الرِّجَالَ كَمَا يَذُودُ الرَّجُلُ الْإِبِلَ الْغَرِيبَةَ عَنْ حَوْضِهِ » قِيلَ : يَا رَسُولَ اللهِ ! أَتَعْرِفُنَا ؟ قَالَ « نَعَمْ . تَرِدُونَ عَلَيَّ غُرًّا مُحَجَّلِينَ مِنْ أَثَرِ الْوُضُوءِ . لَيْسَتْ لِأَحَدٍ غَيْرِكُمْ » .

TERCEMESİ

4302) "... Huzeyfe (bin el-Yemân) *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* :

Şüphesiz, benim havuzum, Eyle'den Aden'e kadar olan mesâfeden cidden daha uzundur. Nefsim (kudret) elinde olan (Allah)'a yemin ederim ki muhakkak kabları yıldızların sayısından daha çoktur ve muhakkak o, sütten daha beyaz ve baldan daha tatlıdır. Ruhum (kudret) elinde olan (Allah)a yemin ederim ki adam yabancı develeri kendi havuzundan kovduğu gibi ben de bir takım adamları havuzumdan kovarım, buyurdu, demiştir. (Bunun üzerine sahâbiler tarafından) :

Yâ Resûlallah! Sen bizi tanıyacak mısın? diye soruldu. O:

Evet. Siz benim yanıma abdest izinden yüzleriniz, kollarınız ve ayaklarınız nurlu olarak varacaksınız. Bu alâmet sizden başka hiç bir kimsede olmayacaktır, buyurdu."

٤٣٠٣ — حدّثنا مَحْمُودُ بْنُ خَالِدٍ الدِّمَشْقِيُّ . ثنا مَرْوَانُ بْنُ مُحَمَّدٍ . ثنا مُحَمَّدُ بْنُ مُهَاجِرٍ . حَدَّثَنِي الْعَبَّاسُ بْنُ سَالِمٍ الدِّمَشْقِيُّ : نُبِّئْتُ عَنْ أَبِي سَلَّامٍ الْحَبَشِيِّ قَالَ : بَعَثَ إِلَى عُمَرُ بْنُ

عَبْدِ الْعَزِيزِ . فَأَتَيْتُهُ عَلَى بَرِيدٍ . فَلَمَّا قَدِمْتُ عَلَيْهِ ، قَالَ : لَقَدْ شَقَقْنَا عَلَيْكَ يَا أَبَا سَلَّامٍ !
فِي مَرْكَبِكَ . قَالَ : أَجَلْ . وَاللهِ ! يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ . قَالَ : وَاللهِ ! مَا أَرَدْتُ الْمَشَقَّةَ عَلَيْكَ .
وَلَـٰكِنْ حَدِيثٌ بَلَغَنِي أَنَّكَ تُحَدِّثُ بِهِ عَنْ ثَوْبَانَ ، مَوْلَى رَسُولِ اللهِ ﷺ ، فِي الْحَوْضِ .
فَأَحْبَبْتُ أَنْ تُشَافِهَنِي بِهِ . قَالَ فَقُلْتُ : حَدَّثَنِي ثَوْبَانُ ، مَوْلَى رَسُولِ اللهِ ﷺ ؛
أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ « إِنَّ حَوْضِي مَا بَيْنَ عَدَنَ إِلَى أَيْلَةَ . أَشَدُّ بَيَاضًا مِنَ اللَّبَنِ ، وَأَحْلَى
مِنَ الْعَسَلِ . أَكَاوِيبُهُ كَعَدَدِ نُجُومِ السَّمَاءِ . مَنْ شَرِبَ مِنْهُ شَرْبَةً لَمْ يَظْمَأْ بَعْدَهَا أَبَدًا .
وَأَوَّلُ مَنْ يَرِدُهُ عَلَيَّ فُقَرَاءُ الْمُهَاجِرِينَ . الدُّنُسُ ثِيَابًا وَالشُّعْثُ رُءُوسًا . الَّذِينَ لَا يَنْكِحُونَ
الْمُنَعَّمَاتِ . وَلَا يُفْتَحُ لَهُمُ السُّدَدُ » . قَالَ ، فَبَكَى عُمَرُ حَتَّى اخْضَلَّتْ لِحْيَتُهُ . ثُمَّ قَالَ :
لَـٰكِنِّي قَدْ نَكَحْتُ الْمُنَعَّمَاتِ وَفُتِحَتْ لِيَ السُّدَدُ . لَا جَرَمَ أَنِّي لَا أَغْسِلُ ثَوْبِيَ الَّذِي
عَلَى جَسَدِي حَتَّى يَتَّسِخَ . وَلَا أَدْهُنُ رَأْسِي حَتَّى يَشْعَثَ .

TERCEMESİ

4303) "... Ebû Sellâm el-Hubşî (Memtûr el-Esved) *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

(Halife) Ömer bin Abdilaziz bana haber göndererek yanına çağırttı. Ben de bir katır sırtında onun yanma gittim. Nihâyet yanına vardığım zaman (bana):

Yâ Ebâ Sellâm! Buraya kadar bindirip getirmek husûsunda cidden sana meşakkat verdik, dedi. Ebû Sellâm da:

Vallahi doğrudur, Yâ Emire'l-Mü'minîn, dêdi. Ömer bin Abdilaziz:

Allah'a yemin ederim ki, sana eziyyet çektirmek istemedim. Ve lâkin (kevser) havuzu hakkında Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in mevlâsı Sevbân (Radıyallâhü anh)'den senin rivâyet ettiğini haber aldığım bir hadîs var. O hadîsi kendi ağzınla bana rivâyet etmeni sevdim (de bunun için seni çağırttım), dedi. Ebû Sellâm el-Hubşî demiştir ki, bunun üzerine ben dedim:

Bana Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in mevlâsı Sevbân (Radıyallâhü anh)'ın rivâyet ettiğine göre Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) şöyle buyurmuştur:

Şüphesiz, benim havuzum Aden ile Eyle arasındaki mesâfe kadar (uzun) dur. Sütten daha beyaz ve baldan daha tatlıdır. Bardakları gökteki yıldızlar sayısı gibi (çok) dur. Kim ondan bir yudum içerse artık ebediyen susamaz. O havuzun başına yanıma gelenlerin ilki, (dünyada iken) elbiseleri kirli başlarındaki saçlar dağınık, karışık (yâni maddî sıkıntıdan üstü başı perişan) olan mühâcirlerin fakirleridir ki varlıklı eşrâftan olan kadınlarla evlenemez ve kapılar onlara açılmaz.

Râvi demiştir ki: Ömer (bin Abdilaziz), sakalı ıslanıncaya kadar ağladı. Sonra şöyle söyledi: Lâkin ben bol nîmetlenmiş kadınlarla evlendim ve kapılar bana açıldı. Artık çâre yok, vücûdum üstündeki elbiseyi yıkamıyacağım ki iyice kirlensin ve başımı yağlamıyacağım ki saçım dağılıp karışsın, dedi."

٤٣٠٤ – حدثنا نصر بن علي . ثنا أبي . ثنا هشام عن قتادة ، عن أنس ؛ قال : قال رسول الله ﷺ « ما بين ناحيتي حوضي كما بين صنعاء والمدينة . أو كما بين المدينة وعمان » .

TERCEMESİ

4304) "... Enes *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

Benim havuzumun iki kenarı arasındaki mesâfe San'a ile Medîne arasındaki mesâfe gibi veyâ Medîne ile Ammân arasındaki mesâfe gibidir."

٤٣٠٥ – حدثنا حميد بن مسعدة . ثنا خالد بن الحارث . ثنا سعيد بن أبي عروبة عن قتادة ؛ قال : قال أنس بن مالك : قال نبي الله ﷺ « يرى فيه أباريق الذهب والفضة كعدد نجوم السماء » .

TERCEMESİ

4305) "... Enes bin Mâlik *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Allah'ın Nebîsi *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

Havuzumda gökteki yıldızlar sayısınca altın ve gümüş bardaklar görülür."

٤٣٠٦ – حدثنا محمد بن بشار. ثنا محمد بن جعفر. ثنا شعبة عن العلاء بن عبد الرحمن، عن أبيه، عن أبي هريرة، عن النبي ﷺ؛ أنه أتى المقبرة فسلم على المقبرة. فقال «السلام عليكم، دار قوم مؤمنين! وإنا، إن شاء الله تعالى، بكم لاحقون» ثم قال «لوددنا أنا قد رأينا إخواننا» قالوا: يا رسول الله! أولسنا إخوانك؟ قال «أنتم أصحابي. وإخواني الذين يأتون من بعدي. وأنا فرطكم على الحوض» قالوا: يا رسول الله! كيف تعرف من لم يأت من أمتك؟ قال «أرأيتم لو أن رجلا له خيل غر محجلة بين ظهراني خيل دهم بهم، ألم يكن يعرفها؟» قالوا: بلى. قال «فإنهم يأتون يوم القيامة غرا محجلين، من أثر الوضوء» قال «أنا فرطكم على الحوض» ثم قال «ليذادن رجال عن حوضي كما يذاد البعير الضال. فأناديهم: ألا هلموا! فيقال: إنهم قد بدلوا بعدك، ولم يزالوا يرجعون على أعقابهم. فأقول: ألا سحقا! سحقا!».

TERCEMESİ

4306) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre:

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) bir mezarlığa giderek kabristan (da yatanlar) a şöyle selâm verdi:

Selâm size ey mü'minler topluluğunun diyârında olanlar! Biz de inşâallah Teâlâ, size katılacağız. Sonra Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem):

(Din) kardeşlerimizi (dünyada) görmüş olmayı çok arzu ederdim, buyurdu. Sahâbiler:

Yâ Resûlallah! Biz senin (din) kardeşlerin değil miyiz? dediler. O: Siz benim sahâbilerim (arkadaşlarım) sınız. Kardeşlerim de benden sonra gelen (mü'min) lerdir ve ben havuz üstünde öncünüzüm, buyurdu. Sahâbiler:

Yâ Resûlallah! Senin ümmetinden olup da henüz (dünyaya) gelmemiş olanları nasıl tanıyacaksın? diye sordular. O:

Söyleyin bakayım, yağız ve doru at sürüsü içinde bir adamın sakar ve sekir atları bulunsa, adam kendi atlarını tanır olmaz mı? diye sordu. Sahâbîler:

Evet (tanır), dediler. Resûl-i Ekrem (Sallallhaü Aleyhi ve Sellem):

İşte onlar da kıyâmet günü abdest izinden dolayı yüzleri, kolları ve ayakları nurlu olarak gelirler, buyurduktan sonra: Ben havuz üstünde sizin (ve onların) öncüsüyüm, buyurdu. Daha sonra (Buyruğuna devamla):

Bir takım adamlar kayıp devenin (sudan) kovulduğu gibi benim havuzumdan muhakkak kovulacaklar. Ben (onlara hitâben) dikkat ediniz, buraya geliniz, diye onları çağıracağım. Fakat (bana):

Onlar senden sonra muhakkak (dinde) değişiklik yaptılar, denilecek ve onlar geri dönmeye devam edecekler. Ben de haydin uzaklaşın, uzaklaşın diyeceğim, buyurdu."

BU BÂBTAKİ HADÎSLERİN İZAHI

Bu bâbın ilk hadîsi Zevâid nevindendir. Bu hadiste Kevser havuzunun Mekke'deki Ka'be-i Muazzama ile Kudüs'teki Mescid-i Aksâ arasındaki mesâfeden daha uzun olduğu belirtilir. Beytü'l-Makdis, Kudüs'teki Mescid-i Aksâ'nın ismidir.

Huzeyfe (Radıyallâhü anh)'ın 4302 nolu hadîsini Müslim de Tahâret kitâbının 12. bâbında rivâyet etmiştir. Bu hadîste de Kevser havuzunun Eyle ile Aden arasındaki mesâfeden daha uzun olduğunu ifâde eder.

Eyle: Şâm dolaylarında deniz sâhilinde bir şehirdi. Hâlen harâbedir. Nevevî'nin beyânına göre Eyle şehri, Şâm'a 12, Medîne-i Münevvere'ye 15 ve Mısır'a 8 konak mesâfededir. Bu şehrin Hicaz ile Sûriye arasındaki sınır üstünde olduğu söylenmiştir. Aden ise Yemen'de Hind denizi sâhilinde bir şehirdir.

Bu hadîs ile bu bâbın son hadîsinde geçen "Gurr" ve Muhaccel kelimelerinin gerekli açıklaması 284 nolu hadîsin izahı bölümünde geçmiştir. Tekrarlamaya gerek yoktur. Şunu belirtmekle yetineyim: Burada kasdedilen mânâ Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)ımı-

zın ümmetinden olan kimselerin abdest izleri dolayısıyla âhiret günü yüzleri, kolları ve ellerinin nurlu olacağını ve bu nurun onlar için bir alâmet olacağını ifâde etmektir.

Bu hadîste Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'ın bâzı adamları havuzundan kovacağı ifâde edilmektedir. Yabancı develerin kovulduğu gibi havuzdan kovulacak kimseler başka ümmetlerden olacaktır. Bunların kovulmasının sebebine gelince ya ümmet-i Muhammediyye'nin bir izdihâma mâruz bırakılmamasıdır veyâ başka ümmetlerin bu havuzdan yararlanmaya haklarının olmamasıdır.

Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in ümmetinin başka ümmetlerden en açık ayırıcı alâmeti ise, bu ve benzeri hadîslerde belirtildiği gibi Hz. Muhammed (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'ın ümmetinin abdest izlerinden dolayı yüzleri, kolları ve ayaklarının nurlu oluşudur.

Bu alâmetin bu ümmete mahsus olması, diğer ümmetlerde ya abdest alma ibâdetinin olmadığına veyâ olmuş olsa bile bundan dolayı söz konusu nurun onlara ihsân edilmeyeceğine delâlet eder.

4303 nolu Ebû Sellâm el-Hubşî (Radıyallâhü anh)'ın hadîsini Tirmizî, "Havuz kabları sıfatı" bâbında rivâyet etmiştir. Tuhfe yazarının beyânına göre Hâkim ve Ahmed de rivâyet etmişlerdir.

Bu hadîste geçen "Berîd" belirli konaklarda elçi için bekletilen binek hayvanıdır. Elçi, gerekli bilgiyi ilgili yere çok acele ulaştırabilmesi için bindiği hayvanı vardığı konakta bırakır ve o konakta onun için bekletilen dinlenmiş binek hayvanına atlayıp yola devam eder. Sonra vardığı ikinci konakta da aynı şekilde o hayvanı bırakıp yeni bir hayvana biner ve böylece belirli konaklarda onun için bekletilen binek hayvanlarına sırayla binmek sûretiyle gitmek istediği yere erken varmış olur. Berîd kelimesi bilâhare haberci kimseye de denilmiştir. Tuhfe yazarı Berîd'in asıl mânâsı katır olup bilâhare ona binen postacıya, haberciye de denilmiştir, der.

Bu hadîste geçen ve Ebû Sellâm'a âit;

فَأَتَيْتُهُ عَلَى بَرِيدٍ cümlesini "Fe eteytuhu alâ berîdin" şeklinde okuyup "Ben de bir katır sırtında onun yanına gittim" diye terceme ettim. Fakat Sindî bu cümleyi; فَأَتَيْتُهُ عَلَى بَرِيدٍ = "Başımda bir postacı - haberci bulunduğu halde ben onun yanına gittim" anlamını ifâ-

de edecek biçimde kayıtlamıştır. Buna göre mânâ şöyle olur : Yâni ben onun gönderdiği haberciyi binek hayvanımın, terkisine alarak veyâ onunla beraber gittim.

Bu hadîste geçen "Ekâvîb" kelimesi "Ekvâb"ın çoğuludur. Ekvâb da "Kûb"un çoğuludur.

Kûb : Kulpsuz bardak demektir.
Düns : Denesin çoğuludur. Denes, kir demektir.
Şu's da : Eş'as'ın çoğuludur.
Eş'as : Saçı dağınık, karışık ve düzensiz kimse demektir.
Münaamât : **Münaame**'nin çoğuludur.
Münaame : Aziz, mutlu ve bol nimetlenmiş eşraftan olan bayân demektir.

Süded : Südde'nin çoğuludur, kapılar demektir.

Ömer bin Abdilaziz, bu hadisi işitince ağlamış ve Kevser havuzuna ilk varanlardan olmayışının hasretini çekmiştir. Bu arada izzet ve ikbâl sâhibi eşraftan kadınla evli olduğunu söylemiştir. Tuhfe yazarının beyânına göre hanımı Fatma, halîfe Abdülmelik'in kızı idi. Dolayısıyla baba babası halîfe Mervan'ın da torunu idi. Fatma'nın dört kardeşi Süleymân, Yezid, Hişâm ve Velîd de halîfe idiler. Böylece Fatma, halîfenin, hanımı olduğu gibi bir halîfenin kızı bir halîfenin torunu ve dört halîfenin kardeşi idi.

Enes (Radıyallâhü anh)'ın 4304 ve 4305 nolu hadislerini Buhârî ile Müslim de rivâyet etmişler. Bunlardan birinci hadîste geçen San'â, Yemen'de meşhur bir şehirdir. Ammân da Ürdün'ün meşhur başkentidir. Nevevî, Sindî ve el-Hâfız hadîsteki; عَمَّانَ kelimesini böyle tesbit etmişler ve el-Hâfız, ilim ehlinin çoğunluğu böyle kaydetmiş demiştir. Bâzıları da bu kelimeyi "Umân" diye okumuşlar ve Yemen'de bir köyün adı olduğunu söylemişlerdir.

Bu hadîs Kevser hazuvunun iki kenarı arasındaki mesâfenin Medîne-i Münevvere ile San'a arası veyâ Medîne-i Münevvere ile Ammân veyâ Umân arası kadar olduğunu ifâde eder. Ebû Sellâm (Radıyallâhü anh)'ın hadîsine göre havuz, Aden ile Eyle arasındaki mesâfe kadardır, Huzeyfe (Radıyallâhü anh)'ın hadîsine göre ise havuzun uzunluğu Aden ile Eyle arasındaki mesâfeden daha fazladır.

Havuzun genişliğinin de uzunluğu kadar olduğuna dâir rivâyetler mevcuttur. Yukardaki hadislerde havuzun uzunluğu veyâ büyüklüğüne dâir beyanlar arasında bir ihtilâf veyâ çelişki söz konusu değildir. Müslim'in Fadâil bölümünde Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in havuzu ve sıfatları hakkında açtığı bâbta rivâyet ettiği hadislerin izahı bölümünde Nevevî havuzun büyüklüğüne dâir rivâyetleri naklettikten sonra Kâdı Iyâz: Havuzun büyüklüğü ve genişliğinin miktarı ile ilgili gelen bu rivâyetler arasında bir ihtilâf yoktur. Çünkü bu değişik beyanlar aynı hadiste değil muhtelif hadislerde ve râvileri ayrı ayrı olan hadislerde bulunur. Bu hadisler sahâbîlerden bir cemâat tarafından muhtelif yerlerde ve meclislerde Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'den işitilmiştir. Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) her mecliste havuzun büyüklüğünü açıklarken orada bulunanların anlıyabilecekleri dille ve biribirinden uzak iki şehir arasını örnek olmak üzere bildirmiştir. Gâye verdiği mesâfenin tâyin ve tahdidi, yâni havuzun yüzölçümü, veyâ uzunluğu tam şu kadardır, demek değildir. Maksad havuzun büyüklüğünü belirtmektir. Durum böyle olunca rivâyetler arasında bir ihtilâf ve farklılık kalmamış olur, demiştir, der. Nevevî bu nakli yaptıktan sonra: Havuzun büyüklüğü ile ilgili vârid olan küçük mesâfeler, büyük mesâfelere dâir rivâyetlere aykırı olmaz. Çünkü küçük mesâfe büyük mesâfeye mâni değil ve büyük mesâfelere âit rivâyetler sâbittir, der.

Nevevî aynı bölümde şu noktayı da belirtir:

Kâdı Iyâz: Havuz hakkındaki hadisler sahihtir. Buna imân etmek farzdır ve havuzun bulunmasını tasdik etmek imândan bir parçadır. Ehl-i Sünnet mezhebine göre havuz hakkında gelen hadisler zâhiri mânâsı ile kabul olunmuştur, başka türlü te'vili söz konusu değildir. Havuz hadislerini rivâyet edenler sahâbilerden bir cemaat teşkil ettiği için mütevâtir hadislerden sayılır, demiş ve havuz hadislerini rivâyet eden sahâbîlerin isimlerini sırayla nakletmiştir.

İbnü'l-Kayyim el-Cevzî de Sünen-i Ebû Dâvûd'un hâşiyesinde havuz hadislerinin kırk sâhibi tarafından rivâyet edildiğini açıklayarak bunların isimlerini sıralamıştır.

Bu konuda daha geniş bilgi almak isteyenler Kütüb-i Sitte'nin şerhlerine bakabilirler.

Bu bâbın son hadîsini Müslim de Tahâret kitâbının 12. bâbında rivâyet etmiştir. Bu hadise göre bâzı adamlar Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in havuzuna varmak isteyecekler de melekler

tarafından kayıp deve gibi kovulacaklar ve Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm), o adamları havuza dâvet edecek ise de: Onlar senden sonra (dinde) değişiklik yaptılar, denilecek ve onlar gerisin geriye gidecekler. Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) da onlara: **"Uzaklaşın, uzaklaşın"**, buyuracak veyâ: **"Onlar uzaklaşsın, uzaklaşsın"** buyuracaktır.

Önce havuza kabul olunmak istenip de sonra uzaklaştırılacak gurubun kimler olduğu yolunda değişik görüşler vardır. N e v e v î bu hadîsin izahı bölümünde özetle şöyle der:

Âlimler bu konuda ihtilâf etmişlerdir: Bir kavle göre bunlar münâfıklar ve mürtedler, yâni dinden çıkanlardır. Bu tip kişiler bir zamanlar abdest aldıkları için yüzleri, kol ve ayakları müslümanlarınki gibi muhtemelen nurlu görülünce Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) bu alâmet dolayısıyla onları çağırır. Fakat durumları O'na açıklanacak ve onların küfür üzerinde öldükleri bildirilecektir.

İkinci bir kavle göre onlar Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) hayatta iken müslüman olup O'nun vefâtından sonra küfre gidenlerdir. Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) böylelerini şahsen tanıdığı için havuza dâvet edecek, fakat mürted oldukları O'na bildirilince iş değişecektir.

Üçüncü bir kavle göre onlar büyük günahlar işleyen ve bid'atlara dalan müslümanlardır. Yâni küfrü gerektiren bir günah veyâ bid'at işlememekle beraber başka türlü büyük günahları ve bid'atları bulunduğu için havuzdan kovulurlar.

(٣٧) باب ذكر الشفاعة

37 — ŞEFÂAT HAKKINDA GELEN HADÎSLER BÂBI

٤٣٠٧ — حدّثنا أبو بكر بن أبي شيبة. ثنا أبو معاوية عن الأعمش، عن أبي صالح، عن أبي هريرة؛ قال: قال رسول الله ﷺ «لكل نبي دعوة مستجابة. فتعجّل كل نبي دعوته. وإني اختبأت دعوتي شفاعة لأمتي. فهي نائلة من مات منهم لا يشرك بالله شيئا».

TERCEMESİ

4307) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

Her peygamberin kabul edilen bir duâsı olur ve her peygamber bu duâsını acele etti (yâni dünyada etti). Fakat ben (makbul) duâmı ümmetime şefâat için sakladım. Bu sakladığım duâ ümmetimden olup da Allah'a hiç bir şeyi ortak koşmadan ölen herkese nasip olur."

İ Z A H I

Bu hadisi Buhârî, "Daavât" kitâbında, Müslim de İmân kitâbının 86. bâbında rivâyet etmişlerdir. Buhârî ile Müslim bunun bir benzerini de Enes (Radıyallâhü anh)'den rivâyet etmişler.

Nevevî, Müslim'in şerhinde bu hadis ile benzeri hadîslerin izahını yaparken bu konudaki diğer bâzı rivâyetleri de aldıktan sonra özetle şu bilgiyi verir:

Konuya ilişkin bu hadîsler birbirini açıklar durumda olup mânâsı şöyledir: Her peygamberin kabul olunması kesin olan bir duâsı vardır ve her peygamber kesinlikle kabul olunan duâsının hangisi olduğunu bilir. Peygamberlerin diğer duâlarının kabul olunması yüzde yüz kesin değildir, ama kabul olunmasını kuvvetle umarlar. Duâlarının bâzısı kabul olunur, bâzısı kabul olunmaz.

Kâdı Iyâz: Bu hadisten kasdedilen mânânın şöyle olması muhtemeldir, demiştir: Yâni her peygamberin kendi ümmeti ile ilgili olup kesinlikle kabul olunan bir duâsı vardır.

Bu hadis Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in ümmeti hakkında nasıl bir şefkat ve merhamet beslediğini, ebedî mutluluklarını için nasıl düşündüğünü gösterir. O, yüzde yüz kabul olunan duâsını ümmetinin en çok muhtaç olduğu, sıkıntılı âhiret gününe ertelemiştir.

Bu hadis, Allah'a ortak koşmaksızın, yâni imân üzerine ölenlerin cehennemde ebedî kalmıyacaklarına ve her müslümanın Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in şefâatından nasibini alacağına delâlet eder.

Sindî de: Yâni her peygamberin, ümmetinin tümünün helâk olması veyâ kurtuluşa kavuşması hakkında ettiği umûmî bir duâsı kabul olunmuştur. Peygamberlerin diğer duâları genellikle yine kabul olunmakla beraber kabul olunması yüzde yüz kesin değildi. Çünkü bâzan kabul olunmazdı. Bu hadis, Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in şefâatının bütün ümmetini kapladığına, büyük günahlar işlemek sûretiyle cehenneme müstehak olan günahkâr mü'minlerin de bu şefâattan yararlanacaklarına delâlet eder ve O'nun şefâatının, sâdece cennetlik olan mü'minlerin derecelerinin yükselmesi için

olduğunu savunan sapık mezheb mensuplarının görüşünü reddeder. Bu sapık görüş sâhiplerine göre büyük günahlar işleyen mü'minler için şefâat yoktur ve onlar cehennemde ebedî kalırlar, diye bilgi verir. Bu husûsa 4310. hadîsin izahı bölümünde de değinilecektir.

Peygamberlerin kabul olunmuş duâlarına örnek olmak üzere şunları söylemekle yetinelim: Â d e m (Aleyhisselâm)'ın tevbe duâsı, N û h (Aleyhisselâm)'ın kendi kavminin helâk olması yolundaki duâsı, M û s â (Aleyhisselâm)'ın F i r ' a v u n ve kavminin mahvolmasına dâir duâsı, İ s â (Aleyhisselâm)'ın mâide, yâni İ s r â î l o ğ u l l a r ı için gökten yemek sofrasının indirilmesi hakkında ettiği duâ. Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in bizler için sakladığı makbul duâsını da Allah'ın izniyle âhiret günü şefâat yoluyla alacağız ve O H a b î b - i A ' z a m ' ın duâsı bereketiyle Allah biz âcizlerin günahlarını bağışlayıp cennetinde cemâlıyla müşerref kılacaktır.

٤٣٠٨ - حدثنا مُجَاهِدُ بْنُ مُوسَى وَأَبُو إِسْحَاقَ الْهَرَوِيُّ ، إِبْرَاهِيمُ بْنُ عَبْدِ اللهِ ابْنِ حَاتِمٍ قَالَا: ثنا هُشَيْمٌ . أَنْبَأَنَا عَلِيُّ بْنُ زَيْدِ بْنِ جَدْعَانَ عَنْ أَبِي نَضْرَةَ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ: قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ «أَنَا سَيِّدُ وَلَدِ آدَمَ وَلَا فَخْرَ . وَأَنَا أَوَّلُ مَنْ تَنْشَقُّ الْأَرْضُ عَنْهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلَا فَخْرَ . وَأَنَا أَوَّلُ شَافِعٍ وَأَوَّلُ مُشَفَّعٍ وَلَا فَخْرَ . وَلِوَاءُ الْحَمْدِ بِيَدِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلَا فَخْرَ» .

TERCEMESİ

4308) "... Ebû Saîd(-i Hudrî) *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

Ben Âdem oğlunun (yâni bütün insanların) büyüğüyüm de böbürlenme yoktur. Kıyâmet günü (dirilmek için) yerin yarılmasıyla (kabirden) ilk çıkacak olan da benim. Bununla beraber böbürlenme yoktur. İlk şefâat edecek ve şefâatı ilk kabul olunacak kimse de benim ve (bununla) iftihar etmek yoktur. Kıyâmet günü Hamd Bayrağı benim elimde bulunacak. Bununla beraber böbürlenmek yoktur."

İZAHI

T i r m i z i bu hadîsi B e n i İ s r â î l sûresinin tefsiri bölümü ile Menâkib bölümünde rivâyet etmiştir. Ayrıca A h m e d de rivâyet etmiştir.

Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in bütün insanların seyyidi, yâni büyüğü olduğunu beyân etmesinin sebep ve hikmeti hakkında değişik görüşler beyân edilmiştir. Bir kavle göre bunu söylemekle Allah'ın emrini yerine getirmiş olur. Çünkü D u h â sûresinin sonundaki âyette Allah Teâlâ, Rabbinin nîmetini anlat, meâlinde bir emir buyurmuştur. Allah O'na bu yüce mertebeyi ihsân etmiş, O da bu nîmeti bildirmiştir. İkinci bir kavle göre bunu söylemesi, Allah'ın kendisine verdiği görevi tebliğ mâhiyetindedir. Yâni Allah O'nu tüm insanların büyüğü etmiş ve bunu ümmetine duyurmasını emretmiş ki, ümmeti de O'nun Allah katındaki değerini ve mertebesini bilsin, buna göre saygı ve bağlılık göstersin.

Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) **"fakat bununla böbürlenme yoktur"** meâlindeki buyruğuyla şunu demek istemiştir: Yâni benim eriştiğim mertebe ve fazilet Allah'ın bir lutüf ve keremidir, benim gücümle elde ettiğim bir şey değildir. Bu itibarla iftihar etmeye, böbürlenmeye mahal yoktur.

Bu hadis, Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'ın kıyâmet günü ilk dirilecek zât olduğuna da delâlet eder. Bu cümle 4274. hadiste geçen M û s â (Aleyhisselâm) ile ilgili cümleye muhâlif değildir. Oraya da bakılabilir.

Hadîste geçen **"Hamd bayrağı"** ifâdesi bâzı ilim adamlarına göre hakiki mânâda tutulmuştur. Yâni kıyâmet günü Allah Teâlâ Hamd bayrağını O'na teslim edecek ve bir hadiste buyurulduğu gibi Â d e m (Aleyhisselâm) ile ondan sonra gelen peygamberler bile O'nun bayrağı altında toplanacaktır. Tuhfe yazarı da bu yorumu destekliyor. Çünkü bu cümleyi hakiki mânâsında tutmaya bir engel olmadığına göre mecâzî bir mânâ yoluna gitmeye gerek yoktur, der.

T ı y b i gibi bâzı ilim adamları ise: Bu ifâdeden maksad Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in şöhreti ve tüm mahşer halkı içinde hamd etmekle sivrilmesidir, der. T ı y b î bu arada yukardaki yorumu da beyân ederek bunun da muhtemel olduğunu söyler.

T u r b ü ş t i de: Allah'ın sevgili kullarının makamları içinde Hamd makâmından daha yüksek bir makam yoktur. Diğer tüm makamlar onun altında kalır. Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm), hem dünyada hem de âhirette bütün mahlûkattan çok fazla hamd etitği için Hamd bayrağı O'na verilecek ki herkes O'nun bayrağı altında toplansın, demiştir.

٤٣٠٩ – حدثنا نَصْرُ بْنُ عَلِيٍّ وَإِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ حَبِيبٍ ، قَالَا : ثنا بِشْرُ

ابْنُ الْمُفَضَّلِ . ثنا سَعِيدُ بْنُ يَزِيدَ عَنْ أَبِي نَضْرَةَ ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ ؛ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ
ﷺ « أَمَّا أَهْلُ النَّارِ ، الَّذِينَ هُمْ أَهْلُهَا ، فَلَا يَمُوتُونَ فِيهَا وَلَا يَحْيَوْنَ . وَلَٰكِنْ نَاسٌ
أَصَابَتْهُمْ نَارٌ بِذُنُوبِهِمْ أَوْ بِخَطَايَاهُمْ فَأَمَاتَتْهُمْ إِمَاتَةً . حَتَّى إِذَا كَانُوا فَحْمًا أُذِنَ لَهُمْ
فِي الشَّفَاعَةِ . فَجِيءَ بِهِمْ ضَبَائِرَ ضَبَائِرَ . فَبُثُّوا عَلَى أَنْهَارِ الْجَنَّةِ ، فَقِيلَ : يَا أَهْلَ الْجَنَّةِ !
أَفِيضُوا عَلَيْهِمْ . فَيَنْبُتُونَ نَبَاتَ الْحِبَّةِ تَكُونُ فِي حَمِيلِ السَّيْلِ » قَالَ ، فَقَالَ رَجُلٌ مِنَ
الْقَوْمِ : كَأَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَدْ كَانَ فِي الْبَادِيَةِ .

TERCEMESİ

4309) "... Ebû Saîd(-i Hudrî) *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* :

Ateş ehli olan (yâni ebedî olarak cehennemde kalacakları Kur'ân'da bildirilen) cehennemliklere gelince, şüphesiz onlar ateşte ne ölürler ne de yaşarlar (yâni devamlı azabta olurlar). Lâkin günahları yüzünden veyâ hatâları sebebiyle kendilerine cehennem ateşi isâbet eden bir takım insanlar da vardır ki ateş onları tam mânâsıyla öldürür. Nihâyet onlar (yanıp) kömür olunca onlar için şefâata izin verilir ve onlar guruplar hâlinde getirilip cennet nehirlerine dağıtılırlar. Sonra: (Cennet halkına hitâben) :

Ey Cennetlik olanlar! Şunların üzerine cennet nehirlerinin sularını dökünüz, denilir. Bunun üzerine (su dökülünce) onlar selin taşıdığı (çamur ve benzeri) kalıntıda olan tohum (hızla) bittiği gibi biti verirler, buyurdu.

Bu buyruk üzerine cemaattan biri: Resûlullah (Sallallahü Aleyhive Sellem) (sel durumlarını bilmesi açısından) çölde imiş gibidir, dedi."

İZAHI

Bu hadisi B u h â r î İmân kitâbı ile Rikak kitâbında, M ü s l i d İmân kitâbında rivâyet etmişler. Ayrıca N e s â î de rivâyet etmiştir.

Hadiste geçen bâzı kelimeleri açıklayalım:
Fahm: Kömür demektir.

Dabâir: Dıbâra veyâ Dabâra'nın çoğuludur. Lügat âlimleri Dabâir'in ayrı ayrı guruplar anlamını ifâde ettiğini söylemişler. **Seyl:** Sel demektir.

Hamîlü's-Seyl: Selin taşıyıp götürdüğü ve belli bir noktada bıraktığı, çer çöp ve çamur gibi kalıntısı demektir.

N e v e v i bu hadisin izahı bölümünde özetle şöyle der:

Bu hadisin açık mânâsı anladığım kadarıyla şöyledir: Cehennem ateşinin gerçek liyakatlısı ve ebedi müstahakkı olan kâfirler cehennemde ne ölürler (Çünkü ölürlerse azâbın acısını duymacaklar) ne de yararlanabilecekleri ve istirahat edebilecekleri bir yaşayış bulabilirler. Nitekim Allah Teâlâ F a t ı r sûresinin 36. âyetinde kâfirler hakkında; لَا يُقْضَى عَلَيْهِمْ فَيَمُوتُوا وَلَا يُخَفَّفُ عَنْهُمْ مِنْ عَذَابِهَا = "Ölümlerine hükmedilmez ki ölsünler, kendilerinden cehennem azâbı da hafifletilmez." ve e l - A ' l â sûresinin 13. âyetinde yine kâfir kişi hakkında; ثُمَّ لَا يَمُوتُ فِيهَا وَلَا يَحْيَى = "Sonra orada ne ölecek ne de hayat bulacaktır" buyurmaktadır.

Zâten hak olan mezheb de budur. Yâni cennet halkı sonsuza dek ilâhi nimetlerden yararlanacaklar ve cehennemde ebedi kalacak olan kâfirler de sonsuza dek devamlı azab çekecekler.

Hadisin **"Lâkin günahları yüzünden veyâ hatâları sebebiyle.."** fıkrasının mânâsı da şudur: Günahkâr mü'minler Allah'ın dilediği sürece azab edildikten sonra cehennemde hakikaten ölürler ve artık azab acısını duymazlar. Sonra Allah'ın onlar için takdir buyurduğu süre tamamlanınca kömür hâline gelmiş olan cesetleri cehennemden çıkarılıp guruplar hâlinde cennet nehirlerine götürülürler ve hayat suyu onların üzerine dökülür. Bunun üzerine selin kalıntısı durumundaki çamurdan tohumun çarçabuk filizlenip bittiği gibi onların cesedleri de neşvû nema bulur ve normal güce sâhip olduktan sonra cennetteki yerlerine intikal ederler. Hadisin zâhir olan mânâsı budur.

Cehennemde azab edilen mü'minlerin ölümü ile ilgili cümlenin iki şekilde yorumlandığını nakleden K â d ı I y â z yukarda belirttiğim şeklin yanında şunu da belirtir: Bundan maksad şu olabilir: Yâni cehennemde azab edilen mü'minler, bir süre sonra azab acısını duymayacak hâle gelecek veyâ acısı çok hafifliyecek ve böylece ölü gibi olacaktır.

Tercih edilen yorum yukarda verdiğim ilk yorumdur.

S i n d i ise bu hadisin izahı bölümünde şöyle der: Bu hadis,

cehenneme giren mü'minlerin ateşte kömür hâline gelinceye kadar azab duyacaklarına delâlet eder. Şu halde bundan sonra orada kalacakları süreçe azab acısını duymazlar ve süreleri tamamlanınca cehennemden çıkarılıp cennete götürülürler. S i n d i 'nin yorumu günahkâr mü'minler lehinde olup bir müjde mâhiyetini taşıyor. Allah en iyi bilendir.

٤٣١٠ - حدثنا عَبْدُ الرَّحْمٰنِ بْنُ إِبْرَاهِيمَ الدِّمَشْقِيُّ. ثنا الْوَلِيدُ بْنُ مُسْلِمٍ. ثنا زُهَيْرُ ابْنُ مُحَمَّدٍ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَابِرٍ: قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ يَقُولُ «إِنَّ شَفَاعَتِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ لِأَهْلِ الْكَبَائِرِ مِنْ أُمَّتِي».

TERCEMESİ

4310) "... Câbir (bin Abdillah) *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre kendisi :

Ben, Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'i şöyle buyururken işittim, demiştir :

Şüphesiz, kıyâmet günü benim şefâatım, ümmetimden büyük günahlar işleyenleredir."

٤٣١١ - حدثنا إِسْمَاعِيلُ بْنُ أَسَدٍ. ثنا أَبُو بَدْرٍ. ثنا زِيَادُ بْنُ خَيْثَمَةَ عَنْ نُعَيْمِ بْنِ أَبِي هِنْدٍ، عَنْ رِبْعِيِّ بْنِ حِرَاشٍ، عَنْ أَبِي مُوسَى الْأَشْعَرِيِّ: قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ «خُيِّرْتُ بَيْنَ الشَّفَاعَةِ وَبَيْنَ أَنْ يَدْخُلَ نِصْفُ أُمَّتِي الْجَنَّةَ. فَاخْتَرْتُ الشَّفَاعَةَ. لِأَنَّهَا أَعَمُّ وَأَكْفَى. أَتُرَوْنَهَا لِلْمُتَّقِينَ؟ لَا. وَلٰكِنَّهَا لِلْمُذْنِبِينَ، الْخَطَّائِينَ الْمُتَلَوِّثِينَ».

في الزوائد : إسناده صحيح ورجاله ثقات.

TERCEMESİ

4311) "... Ebû Mûsâ el-Eş'arî *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir :

Ben şefâat etmek ve(ya) ümmetimin yarısının cennete girmesi arasında muhayyer (serbest) kılındım. Ben şefâat etmeyi seçtim. Çünkü şefâat daha umûmî ve daha çok yeterlidir. Siz bu şefâatımı takvâ sâhibi (yâni Allah'tan korkup kulluk görevlerini yerine getiren ve yasaklardan sakınan) mü'minler için mi sanırsınız? Hayır (öyle san-

mayınız). Ve lâkin o (şefâatım) günahkâr, hatâlı ve pis işlere karışan (müslüman) lar içindir."

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Bunun senedi sahih olup râvileri güvenilir zâtlardır.

İZAHI

C â b i r (Radıyallâhü anh)'ın hadisini T i r m i z i de rivâyet etmiştir. Ayrıca yine T i r m i z i, E b û D â v û d, N e s â î ve A h m e d bunun bir mislini E n e s (Radıyallâhü anh)'ın hadîsi olarak rivâyet etmişlerdir.

Âlimler: Bu hadisteki şefâattan maksad, Allah'ın Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'e vaad edip kabul edilmesi kesin olan ve âhiret gününe saklanan özel şefâattır, demiştir. T ı y b î: Yâni cehenneme müstehak olanları kurtaracak olan şefâat, büyük günah sâhiplerine mahsustur, der.

Bu şefâat nevi dışında çeşitli şefâatlar vardır. Meselâ cennete giren mü'minlerin makamlarının daha da yücelmesi için yapılan şefâat çeşidi ve mahşer halkının bir an önce hesaba çekilmesi, daha fazla bekletilmemesi hakkındaki şefâat başka bir çeşit sayılır.

N e v e v î, K â d ı I y â z'dan naklen şu bilgiyi verir: Ehl-i Sünnet mezhebine göre şefâat işi aklen mümkün olup dinen sâbit ve gerçektir. Çünkü Allah Teâlâ T â h â sûresinin 109. âyetinde;

يَوْمَئِذٍ لَا تَنْفَعُ الشَّفَاعَةُ إِلَّا مَنْ أَذِنَ لَهُ الرَّحْمٰنُ = "O gün Rahmân (olan Allah)ın izin verdiklerinden başka hiç bir kimseye şefâat fayda vermez" buyurur. S e b e' sûresinin 33. âyeti de bunun gibidir. Daha buna benzer âyetler ve toplamı tevâtür sınırını bulan hadisler âhirette şefâatın hak ve gerçek olduğunu isbatlar. S e l e f - i S â l i h î n dediğimiz büyük eski âlimlerimiz ve onları tâkip eden diğer İslâm âlimleri ve E h l - i S ü n n e t mezhebine mensup bütün ilim adamları bu konu hakkında icma ve ittifak etmişlerdir. Sapık mezheb sayılan H â r i c î l e r ile M û t e z i l e mezhebine mensub bâzı kimseler şefâatı inkâr etmişlerdir. Bunlara göre günahkâr mü'minler ebedî olarak cehennemde kalacaklar. Bir de onlar kâfirler hakkında inen şu iki âyeti kendilerince delil sayarlar:

1) فَمَا تَنْفَعُهُمْ شَفَاعَةُ الشَّافِعِينَ = "Onlara (yâni âhiret gününü inkâr eden kâfirlere) şefâatçıların şefâatı fayda vermiyecektir. (Müddessir, 48)

2) مَا لِلظَّالِمِينَ مِنْ حَمِيمٍ وَلَا شَفِيعٍ يُطَاعُ = "Zâlimler için (o gün) ne bir dost var, ne de sözü dinlenen bir şefâatçı vardır." (Ğâfir, 18)

Oysa yukarda da belirttiğim gibi bu iki âyet kâfirler hakkındadır ve ikinci âyette geçen zulümden maksad küfürdür.

Bu sapık mezheb mensupları şefâat hakkındaki hadîsleri cennetlik olan mü'minlerin makamlarının daha da yücelmesi yolunda yorumlamakta iseler de hadîslerin açık ifâdeleri bu görüşü kesinlikle reddeder, mezheblerinin bâtıl olduğunu gösterir ve cehenneme müstehak olan mü'minlerin cehennemden kurtarılmasına mahsûs şefâat çeşidinin de bulunduğunu isbatlar.

Bu bâbtaki hadîslerin bir kısmı da şefâatın bir bölümünün günahkâr mü'minlere âit olduğuna delâlet eder.

N e v e v î Tuhfe yazarı ve başkalarının beyânına göre şefâat başlıca beş kısma ayrılır:

1. Mahşer halkının korkunç bekleyişlerine son vermek ve hesaba çekilmeyi çabuklaştırmak için edilen şefâattır ki, bu şefâat Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'e mahsustur.

2. Bir gurubun hesapsız olarak cennete dâhil edilmesi için edilen şefâat çeşididir. Bu da Peygamberimiz (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'e verilen bir şefâat çeşididir.

3. Cehenneme müstehak olan bâzı mü'minler için edilen şefâattır. Bunlar hakkında yine Peygamberimiz (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) şefâat eder.

4. Mü'minlerden cehenneme giren günahkârlar hakkındadır. Bunların cehennemden çıkarılması için gerek Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in ve gerekse melekler ile cennetlik olan din kardeşlerinin şefâat edecekleri hakkında hadîsler vârid olmuştur. Tevhîd ehli olan, yâni imân üzerinde ölen bütün günahkârlar netice itibarı ile Allah'ın izni ile cehennemden çıkarılacak ve cehennemde yalnız kâfirler kalacaktır.

5. Cennette olanların daha yüksek makamlara erişmeleri için edilecek şefâattır.

٤٣١٢ – حَدَّثَنَا نَصْرُ بْنُ عَلِيٍّ. ثنا خَالِدُ بْنُ الْحَرِثِ. ثنا سَعِيدٌ عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ أَنَسِ ابْنِ مَالِكٍ؛ أَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ قَالَ «يَجْتَمِعُ الْمُؤْمِنُونَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ يُلْهَمُونَ (أَوْ يَهُمُّونَ. شَكَّ سَعِيدٌ) فَيَقُولُونَ: لَوْ تَشَفَّعْنَا إِلَى رَبِّنَا فَأَرَاحَنَا مِنْ مَكَانِنَا! فَيَأْتُونَ آدَمَ فَيَقُولُونَ:

أَنْتَ آدمُ أَبُو النَّاسِ . خَلَقَكَ اللّٰهُ بِيَدِهِ . وَأَسْجَدَ لَكَ مَلَائِكَتَهُ. فَاشْفَعْ لَنَا عِنْدَ رَبِّكَ يُرِحْنَا مِنْ مَكَانِنَا هٰذَا . فَيَقُولُ : لَسْتُ هُنَاكُمْ (وَيَذْكُرُ وَيَشْكُو إِلَيْهِمْ ذَنْبَهُ الَّذِي أَصَابَ . فَيَسْتَحْيِي مِنْ ذٰلِكَ) وَلٰكِنِ ائْتُوا نُوحًا . فَإِنَّهُ أَوَّلُ رَسُولٍ بَعَثَهُ اللّٰهُ إِلَى أَهْلِ الْأَرْضِ . فَيَأْتُونَهُ . فَيَقُولُ: لَسْتُ هُنَاكُمْ (وَيَذْكُرُ سُؤَالَهُ رَبَّهُ مَا لَيْسَ لَهُ بِهِ عِلْمٌ . وَيَسْتَحْيِي مِنْ ذٰلِكَ) وَلٰكِنِ ائْتُوا خَلِيلَ الرَّحْمٰنِ إِبْرَاهِيمَ . فَيَأْتُونَهُ . فَيَقُولُ : لَسْتُ هُنَاكُمْ . وَلٰكِنِ ائْتُوا مُوسٰى . عَبْدًا كَلَّمَهُ اللّٰهُ وَأَعْطَاهُ التَّوْرَاةَ . فَيَأْتُونَهُ . فَيَقُولُ : لَسْتُ هُنَاكُمْ (وَيَذْكُرُ قَتْلَهُ النَّفْسَ بِغَيْرِ النَّفْسِ) وَلٰكِنِ ائْتُوا عِيسٰى. عَبْدَاللّٰهِ وَرَسُولَهُ وَكَلِمَةَ اللّٰهِ وَرُوحَهُ . فَيَأْتُونَهُ . فَيَقُولُ : لَسْتُ هُنَاكُمْ . وَلٰكِنِ ائْتُوا مُحَمَّدًا . عَبْدًا غَفَرَ اللّٰهُ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ وَمَا تَأَخَّرَ . قَالَ ، فَيَأْتُونِي فَأَنْطَلِقُ . (قَالَ ، فَذَكَرَ هٰذَا الْحَرْفَ عَنِ الْحَسَنِ قَالَ : فَأَمْشِي بَيْنَ السِّمَاطَيْنِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ) قَالَ ، ثُمَّ عَادَ إِلَى حَدِيثِ أَنَسٍ . قَالَ « فَأَسْتَأْذِنُ عَلَى رَبِّي فَيُؤْذَنُ لِي. فَإِذَا رَأَيْتُهُ وَقَعْتُ سَاجِدًا. فَيَدَعُنِي مَا شَاءَ اللّٰهُ أَنْ يَدَعَنِي . ثُمَّ يُقَالُ : ارْفَعْ يَا مُحَمَّدُ ! وَقُلْ تُسْمَعْ . وَسَلْ تُعْطَهْ . وَاشْفَعْ تُشَفَّعْ. فَأَحْمَدُهُ بِتَحْمِيدٍ يُعَلِّمُنِيهِ . ثُمَّ أَشْفَعُ . فَيَحُدُّ لِي حَدًّا . فَيُدْخِلُهُمُ الْجَنَّةَ. ثُمَّ أَعُودُ الثَّانِيَةَ . فَإِذَا رَأَيْتُهُ وَقَعْتُ سَاجِدًا. فَيَدَعُنِي مَا شَاءَ اللّٰهُ أَنْ يَدَعَنِي . ثُمَّ يُقَالُ لِي: ارْفَعْ مُحَمَّدُ ! قُلْ تُسْمَعْ وَسَلْ تُعْطَهْ . وَاشْفَعْ تُشَفَّعْ . فَأَرْفَعُ رَأْسِي . فَأَحْمَدُهُ بِتَحْمِيدٍ يُعَلِّمُنِيهِ. ثُمَّ أَشْفَعُ فَيَحُدُّ لِي حَدًّا فَيُدْخِلُهُمُ الْجَنَّةَ . ثُمَّ أَعُودُ الثَّالِثَةَ . فَإِذَا رَأَيْتُ رَبِّي وَقَعْتُ سَاجِدًا . فَيَدَعُنِي مَا شَاءَ اللّٰهُ أَنْ يَدَعَنِي . ثُمَّ يُقَالُ : ارْفَعْ مُحَمَّدُ ! قُلْ تُسْمَعْ وَسَلْ تُعْطَهْ وَاشْفَعْ تُشَفَّعْ . فَأَرْفَعُ رَأْسِي فَأَحْمَدُهُ بِتَحْمِيدٍ يُعَلِّمُنِيهِ . ثُمَّ أَشْفَعُ . فَيَحُدُّ لِي حَدًّا . فَيُدْخِلُهُمُ الْجَنَّةَ . ثُمَّ أَعُودُ الرَّابِعَةَ فَأَقُولُ : يَا رَبِّ ! مَا بَقِيَ إِلَّا مَنْ حَبَسَهُ الْقُرْآنُ » .

قَالَ يَقُولُ قَتَادَةُ عَلَى أَثَرِ هٰذَا الْحَدِيثِ : وحَدَّثَنَا أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ: أَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ

قَالَ « يَخْرُجُ مِنَ النَّارِ مَنْ قَالَ : لَا إِلٰهَ إِلَّا اللّٰهُ ، وَكَانَ فِي قَلْبِهِ مِثْقَالُ شَعِيرَةٍ مِنْ خَيْرٍ . وَيَخْرُجُ مِنَ النَّارِ مَنْ قَالَ : لَا إِلٰهَ إِلَّا اللّٰهُ ، وَكَانَ فِي قَلْبِهِ مِثْقَالُ بُرَّةٍ مِنْ خَيْرٍ . وَيَخْرُجُ مِنَ النَّارِ مَنْ قَالَ : لَا إِلٰهَ إِلَّا اللّٰهُ ، وَكَانَ فِي قَلْبِهِ مِثْقَالُ ذَرَّةٍ مِنْ خَيْرٍ » .

TERCEMESİ

4312) "... Enes bin Mâlik *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

Mü'minler kıyâmet günü toplanarak: Rabbimize bir şefâatçı göndersek de Rabbimiz bizi bu (sıkıntılı) yerimizden rahata kavuştursa, diyecekler (Bunu söylemeleri için Allah tarafından) gönüllerine ilham edilir (veyâ onlar bu sıkıntıya gereken önemi verirler. — Bu tereddüd râvi Said'e âittir —). Bunun üzerine mü'minler Âdem (Aleyhisselâm)'a varırlar ve (ona):

Sen Âdem'sin, bütün insanların babasının, Allah seni (kudret) eliyle yarattı ve meleklerini sana secde ettirdi. Artık (ne olur) bizim için Rabbin katında şefâat et de bizi şu (sıkıntılı) yerimizden (kurtarıp) rahata kavuştursun, derler. Fakat Âdem (Aleyhisselâm):

Ben sizin dediğiniz (şefâat) makamında değilim (ve Âdem vaktiyle işlediği hatâyı onlara yakınarak anlatarak bundan dolayı hayâ eder) ve lâkin Nûh'a gidiniz. Çünkü O, Allah'ın yer yüzündekilere gönderdiği ilk resûl (elçi) dir, der. Bunun üzerine mü'minler Nûh (Aleyhisselâm)'a varırlar. O da:

Ben sizin dediğiniz (şefâat) mevkiinde değilim. (ve Nûh, hakkında bilgisi olmayan bir şeyi — ki oğlunun âile ferdlerinden oluşu dolayısıyla tufanda boğulmaması isteğidir — Rabbinden dilediğini anlatır ve bundan dolayı hayâ eder) ve lâkin Halilu'r-Rahmân (yâni Allah'ın dostu) İbrâhîm (Aleyhisselâm)'ın yanına gidiniz, der. Sonra mü'minler İbrâhîm peygambere varırlar. Fakat O da:

Ben sizin dediğiniz şefâat mevkiinde değilim. Ve lâkin Allah'ın kendisi ile konuştuğu ve Tevrât'ı verdiği kulu Mûsâ (Aleyhisselâm)'a gidiniz, der. O da:

Ben orada (yâni şefâat makamında) yokum (ve Mûsâ bu arada vaktiyle kısas durumu olmaksızın bir adamı öldürdüğünü anlatır) ve lâkin siz, Allah'ın kulu, resûlü, kelimesi ve rûhu (denilen) İsâ (Aleyhisselâm)'ın yanına gidiniz, der. Bunun üzerine mü'minler İsâ'ya varırlar. O da:

Ben sizin dediğiniz şefâat makamında yokum ve lâkin Muhammed (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e, Allah'ın kendisinin geçmiş ve gelecek hatâlarını bağışladığı (o yüce) kula gidiniz, der. Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) buyurdu ki:

Bunun üzerine mü'minler benim yanıma gelirler. Ben de kalkıp giderim (râvi demiştir ki: Şeyhim: "Ve mü'minlerden iki saf arasında yürürüm" buyruk cümlesini el-Hasan'dan naklen anlattı). Râvi demiştir ki sonra Enes (Radıyallâhü anh)'ın hadisine döndü. Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) (sözüne devamla) buyurdu ki:

Bunun üzerine ben Rabbimin huzuruna çıkmak için izin isterim. Bana izin verilir. Sonra Rabbimi gördüğüm zaman hemen secdeye kapanırım. Allah dilediği sürece beni secde hâlinde bırakır. Sonra (bana):

(Başını) kaldır Yâ Muhammed! Ve söyle, işitilirsin; iste, istediğin verilir ve şefâat et, şefâatın kabul olunur, buyurulur. Bunun üzerine ben (başımı secdeden kaldırarak) O'na, Zâtının bana öğrettiği bir hamd şekliyle hamdederim. Sonra (genel ve özel) şefâatta bulunurum. Bunun üzerine Rabbim bana bir sınır (ve çerçeve) çizer. Ben de o sınır (yâni ölçü) içinde kalanları cennete dâhil ederim. Sonra ikinci defa (şefâat için) dönerim ve O'nu görünce secdeye varırım. Allah beni dilediği kadar secdede bırakır. Sonra bana:

(Başını) kaldır (yâ) Muhammed! Söyle, dinlenirsin iste, istediğin verilir ve şefâat et şefâatın kabul olunur, buyurulur. Bunun üzerine ben de başımı kaldırıp O'na bana öğrettiği bir hamd şekliyle hamdederim. Sonra (tekrar) şefâat ederim. Rabbim benim (şefâat edeceğim kimseler) için bir sınır (ve çerçeve) çizer. Ben de o ölçü içine girenleri cennete dâhil ederim. Sonra üçüncü defa (şefâat etmeye) dönerim ve Rabbimi görünce secdeye kapanırım. Rabbim beni dilediği kadar (secdede) bırakır. Sonra:

(Başını) kaldır (yâ) Muhammed! Söyle, işitilirsin; iste, istediğin verilir ve şefâat et, şefâatın kabul olunur, buyurulur. Ben de başımı kaldırıp O'na bana öğrettiği biçimde hamdederim. Sonra şefâat ederim. Allahım (yine) bana bir sınır tâyin eder. Ben de onları cennete dâhil ederim. Sonra dördüncü kez (Rabbimin huzuruna) dönerek:

Yâ Rabbî (cehennemde) Kur'ân'ın hapsettiği (yâni ebedî olarak cehennemde kalmalarına hükmettiği) kişilerden başka hiç kimse kalmadı, diyeceğim.

Râvi demiştir ki: Katâde bu hadisin hemen arkasında şöyle dedi: Ve Enes bin Mâlik (Radıyallâhü anh), Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in şöyle buyurduğunu da bize rivâyet etti:

Kalbinde bir arpa (tanesi) ağırlığınca hayır (yâni imân) bulunduğu halde "lâ ilâhe illallah = Allah'tan başka ilâh yoktur" diyen herkes cehennemden çıkacaktır. Kezâ: kalbinde bir buğday (tanesi) ağırlığınca hayır (yâni imân) bulunduğu halde "Lâ ilâhe illallah" diyen herkes cehennemden çıkacaktır. Kalbinde zerre ağırlığı kadar hayır (yâni imân) bulunup da "Lâ ilâhe illallah" diyen herkes de cehennemden çıkacaktır."

İZAHI

Bu hadisi Buhârî, Tefsîr, Tevhîd ve Rikak bölümlerinde ve Müslim İmân bölümünde, Nesâî de Tefsir bölümünde benzer lâfızlarla rivâyet etmişlerdir.

Bu hadis Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in en büyük şefâatını beyân eder. Bu şefâat, hem mahşer halkının mahşerde daha fazla bekletilmemesi, hesapların görülmesine bir an önce başlanması, hem de cehenneme müstahak olan ve bâzı rivâyetlerde belirtildiği gibi fiilen cehenneme girmiş durumda olan günahkâr bâzı mü'minlerin bağışlanıp cennete kavuşturulması için edilen bir şefâattır. Bu nedenle buna Şefâat-ı uzmâ, yâni azametli ve büyük şefâat ismi verilmiştir.

Şefâatın bir kaç çeşit olduğu yolunda özlü bilgi bundan önceki hadislerin izahı bölümünde verilmişti. Oraya da bakılabilir.

Hadisin bâzı önemli noktalarını belirtmekle yetineceğim. Çünkü ihtivâ ettiği bütün hususları gereği gibi izah etmek en az beş on sahife alır.

Hadisin baş kısmında kıyâmet günü mü'minlerin bir araya gelerek mahşer sıkıntı ve kederinden bir an önce kurtulmak için Allah'a bir şefâatçı, ricâcı bulma işini görüşecekleri belirtilir. Bu konuyu görüşme teşebbüsü ya Allah tarafından onların gönüllerine konulan bir ilham neticesinde veyâ onların mahşerdeki sıkıntı ve kederin vahâmetini ve önemini düşünmeleri sonucunda vukû bulmuştur. Bu noktadaki tereddüd, yâni Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) böyle mi buyurdu yoksa şöyle mi buyurdu, yolundaki şüphe râvi Saîd'e âittir.

Allah Teâlâ'nın mü'minlerin kalblerine önce Âdem (Aleyhisselâm)'a ve sırayla diğer peygamberlere başvurmayı ilham etmesinin ve baştan Hz. Muhammed (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e mürâcaat etmeleri için onlara ilham vermemesinin sebebi, Peygambe-

rimizin üstünlüğünü ilân etmektir. kanaatındayım. Bâzı şârihler de aynı kanaatı belirtirler. Çünkü eğer mü'minler hiç bir peygambere başvurmadan doğruca Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'e mürâcaat etseydiler, diğer peygamberlerin de bu işi yapma gücüne sâhip olmalarına ihtimal verilirdi. Fakat mü'minler önce Â d e m peygamberden başlamak sûretiyle sırayla seçkin peygamberlere başvurup olumsuz cevab aldıktan sonra Hz. Muhammed (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e mürâcaat edince ve O'ndan olumlu cevab alınca bu durum Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in üstün faziletini, Allah katındaki kıymet ve nazlılığını, yüce rütbesini ortaya kor. Bu hal, Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in bütün peygamberlerden, tüm meleklerden ve ne kadar yaratık varsa hepsinden üstün olduğuna delildir. Çünkü Şefâat-ı uzmâ denilen bu büyük şefâat işine O'ndan başka hiç bir kimse girişemez, buna cesâret edemez ve gücü yetmez.

Â d e m (Aleyhisselâm) ile onu tâkip eden diğer peygamberler (Aleyhimisselâm)'ın "Ben sizin dediğiniz şefâat mevkiinde değilim", biçiminde verdikleri cevâbın hikmet ve sebebi hakkında N e v e v î, K â d ı I y â z'dan özetle şu bilgiyi nakleder:

Peygamberler, bu cevâbı tevâzu, yâni alçak gönüllülük ve şefâat işinin ağırlığını idrak ettikleri için söylemişler. Bu cevab, şefâat yetkisinin kendilerinde olmadığına ve başka zâtta bulunduğuna sırayla işâret mâhiyetinde de olabilir. Peygamberlerin söz konusu genel şefâat yetkisinin Hz. Muhammed (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'a mahsus olduğunu bildikleri ve mü'minleri birbirlerine havâle etmek sûretiyle onları asıl yetkili zâta yollama metodunu tâkip etmiş oldukları da muhtemeldir.

Mü'minler Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'e mürâcaat edince O'nun hemen işe girişmesi ve acele etmesi sebebine gelince, bu yetki ve üstün makamın kendisine âit olduğunu bilmesidir.

Müellifimizin rivâyetine göre şefâat işi için mü'minlerin başvurdukları peygamberlerden Â d e m (Aleyhisselâm) işlemiş olduğu günahı, yâni ağaçtan yemesi hatâsını, N û h (Aleyhisselâm) bilmediği bir şeyi Allah'tan dilemesi, yâni gemiye binmeyen oğlunun kendi âile ferdlerinden olduğu gerekçesiyle ve âilesinden olanların tufanda boğulmayacaklarına dâir ilâhî vaade istinâden oğlunun kurtulmasını Allah'tan dilemesi hatâsını ve M û s â (Aleyhisselâm) da İsrâil ile Kıpti kavga ederken aralarına girip kıptiyi defetmesi neticesinde kıbtî kişiyi öldürmesi hatâsını mâzeret göstererek Allah'a karşı yüzlerinin olmadığını beyân etmişlerdir.

PEYGAMBERLER GÜNAH İŞLEMİŞLER Mİ? İŞLEMELERİ MÜMKÜN MÜ?

N e v e v î, M ü s l i m'in şerhinde bu hadîsi izah ederken bu konuda K â d ı I y â z'dan naklen şu bilgiyi verir. Biz biraz özetleyerek önemine binaen buraya aktaralım:

Âlimler bütün peygamberlerin peygamberlik dönemlerinden önceki hayatlarında küfür üzerinde bir an bile bulunmadıkları husûsunda ittifak hâlindedir. Küfür dışında kalan günahlara gelince, yine bütün âlimler tüm peygamberlerin büyük günahlardan mâsum ve pâk oldukları noktası üzerinde ittifak etmişlerdir. Ancak günahsızlıkları akıl yönünden mi din ve şeriat yönünden mi sâbit olduğu noktasında görüş ayrılığı olmuştur ki bu farklı görüş, neticeyi değiştirmez.

Peygamberlerden küçük günahların meydana gelip gelmemesi meselesi ise bu husustaki görüşler şöyledir:

Bütün peygamberler mertebelerine gölge düşürücü, Onları küçültücü ve mürüvvetlerini zedeleyici en ufak günahlardan bile pâk ve münezzeh oldukları husûsunda âlimler arasında bir ihtilâf yoktur. Hepsi bu noktada da ittifak hâlindedir.

Yukarda sıraladığımız günahlar dışında kalan basit hatâlara ve önemsiz isâbetsizliklere gelince fıkıhçıların, hadîsçilerin ve kelâmcıların selef ve halef sayılan âlimlerinin büyük çoğunluğuna göre bu tür hatâları işlemeleri de câizdir. Yâni mümkündür. Bunların delilleri ise bâzı âyetlerin ve hadislerin zâhiri mânâlarıdır. Fakat imamlarımız durumundaki muhakkik fıkıhçılar ve kelâmcılar tüm peygamberlerin büyük günahlardan olduğu gibi her nevi küçük günahlardan da mâsum olduklarına hükmetmişler ve bâzı âyetler ile bâzı hadîslerde görülen durumu inceleyerek: Peygamberlerden görülen bu hâl ya bir te'vil neticesinde veyâ yanılma eseri yâhut Allah'tan aldıkları izinle meydana gelmiş, bir kısmı da peygamberlik döneminden önce vukû bulmuş, demişlerdir. Hak olan mezheb de budur.

Birlikte bakalım: Peygamberlere isnad edilen hatâlar nelerdir:
Bunlar, Â d e m (Aleyhisselâm)'ın unutarak cennetteki ağaçtan yemesi, N û h (Aleyhisselâm)'ın kâfir olan kavmi aleyhinde bedduâda bulunması, M û s â (Aleyhisselâm)'ın izinsiz olarak bir kâfiri öldürmesi ve İ b r â h i m (Aleyhisselâm)'ın kendi kavminin şerrinden korunması için tevriye yollu olup aslında doğru olan söz söylemesidir.

Şu saydığım hangisi başka insanlar için günah sayılır. Aslında hiç birisi günah sayılmaz. Bununla beraber onlar bu işleri Allah'tan izin almadan işledikleri için üzülüp korkmuşlar, hayâ etmişler ve yüce mertebeleri ile bağdaşmadığı için bâzılarından dolayı Allah tarafından kınanmışlar. Hepsi bu kadardır.

Bu hadîse göre, yer yüzündeki insanlara gönderilen ilk resûl, yâni elçi durumundaki peygamber N û h (Aleyhisselâm)'dır. Ondan önce Â d e m (Aleyhisselâm) ve Ş i t (Aleyhisselâm) gelmişler ise de bu iki resûlden Â d e m (Aleyhisselâm), yalnız kendi evlâdının irşâdı için gönderilmişti. Evlâdı içinde küfür üzerinde olan yoktur. Onun halefi durumundaki Ş i t (Aleyhisselâm) da öyle idi. Yâni sâdece o günkü mü'minlere Allah'a itaat yolunu göstermek ve imân esaslarını öğretmekle görevli idi. Fakat N û h (Aleyhisselâm)'a gelince o, yer yüzündeki kâfirleri imâna dâvet etmek üzere gönderilmiş bir resûl ve elçi idi. Bu bilgi de K â d ı I y â z'dan naklen verilmiştir.

"Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in geçmiş ve gelecek günahlarının bağışlanmış olması" meselesine gelince bu ifâdenin benzeri Fe t i h sûresinin ikinci âyetinde de bulunur. Âlimler bu ifâdenin mânâsı husûsunda müteaddid yorumlar ve beyanlarda bulunmuşlar. K â d ı I y â z : Bir kavle göre geçmiş günahlardan maksad, peygamberlik döneminden önceki dönemde faraza olabilen kusur, gelecek günahlardan maksad da peygamberlik dönemindeki günahsızlık hâlidir. Diğer bir kavle göre bundan maksad O'nun ümmetinin günahlarıdır. Bu ifâde böyle yorumlanırsa günahların bağışlanmasından maksad ümmetin bir kısmının bağışlanması veyâ tümünün cehennemde ebedî kalmaktan muaf tutulmasıdır. Bir başka kavle göre bundan maksad Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'dan bir yanılma veyâ te'vil yoluyla meydana gelen hallerdir. T a b e r î bu kavli nakletmiş ve K u ş e y r i de bunu tercih etmiştir. Bir diğer görüşe göre bundan maksad O'nun babası Â d e m (Aleyhisselâm)'ın geçmişte işlemiş olduğu hatâ ve gelecekte ümmetinin işleyeceği günahlardır. Bâzılarına göre maksad şudur : Faraza O'ndan bir kusur veyâ hatâ meydana gelse bile bundan dolayı bir muahaza edilmemesidir. Başka bir görüşe göre maksad O'nun her türlü kusur ve hatâdan pâk ve nezih olduğunu ifâde etmekdir. Allah en iyi bilendir, demiştir.

Hadîse göre Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) şefâat için dördüncü defa Allah'ın huzûruna çıktığında : Yâ Rabbi! Kur'ân'ın hapsettiği kimselerden başkası (cehennemde) kalmadı, diyecek. B u -

hâri ve Müslim'deki bir rivâyete göre hadîsin râvisi Katâde; "Kur'ân'ın hapsettiği" ifâdesinden maksad cehennemde ebedî kalması vâcib olan kimselerdir, demiştir.

Bu ifâdeden maksad haklarında hiç bir kimsenin şefâatının kabul edilmemesi Kur'ân veyâ O'nun açıklaması hükmünde olan sünnetle sâbit olan kimseler de olabilir. Yâni bâzı günahkâr mü'minler olabilir ki Allah hiç bir şefâatçı ve aracı olmaksızın sırf lutuf ve keremiyle azad eder, cehennemden çıkarıp cennetlik eder.

Hadîsin sonlarında yine Katâde'nin Enes bin Mâlik (Radıyallâhü anh)'den rivâyet ettiği paragraf Buhârî ve Müslim'de İmân kitâbı bölümlerinde ayrı olarak rivâyet edilmiştir. Ahmed'in rivâyeti buradaki gibidir.

Hadîsin bu paragrafında Tevhîd kelimesini diliyle söyleyip de kalbinde bir arpa veyâ bir buğday ya da bir zerre ağırlığı kadar hayır bulunan kimselerin netice itibariyle cehennemden çıkacakları müjdeleniyor. Buradaki hayırdan maksad imândır. Sindî'nin belirttiği gibi bâzı rivâyetlerde hayır kelimesi yerine imân kelimesi bulunur. Yâni Tevhîd kelimesini diliyle söyleyen kişinin kalben de inanması gerekir. Şâyet münâfıklıkla Tevhid kelimesini getirir, fakat kalbinde zerre miktarı imân yoksa böyle bir kimse mü'min sayılmaz ve kâfirdir. Hâliyle cehennemde ebedî kalır.

Tevhîd kelimesi yanında Hz. Muhammed (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in peygamberliğine imân etmek ve şehâdet kelimesini getirmek de gerekir. Sâdece Allah'ın varlığını bildiğini kabul ve ikrar etmek bilindiği gibi mü'min sayılmak için yeterli değildir. Bu hususta bir çok hadîs ve âyet mevcuttur. Maksadın böyle olduğunu hatırlatma kabilinden belirtmekte fayda mülâhaza ettiğim için bu noktaya işâret ettim.

٤٣١٣ – حدّثنا سَعِيدُ بْنُ مَرْوَانَ . ثنا أَحْمَدُ بْنُ يُونُسَ . ثنا عَنْبَسَةُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ عِلَاقِ بْنِ أَبِي مُسْلِمٍ ، عَنْ أَبَانَ بْنِ عُثْمَانَ ، عَنْ عُثْمَانَ بْنِ عَفَّانَ ؛ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « يَشْفَعُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ثَلَاثَةٌ : الْأَنْبِيَاءُ ثُمَّ الْعُلَمَاءُ ثُمَّ الشُّهَدَاءُ » .

TERCEMESİ

4313) "... Osmân bin Affân *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir :

Kıyâmet günü üç (zümre) şefâat eder: Peygamberler, sonra din bilginleri, sonra şehîdler."

Not: Bu hadis zayıftır. Çünkü Zevâid'de belirtildiği gibi senedinde Ilâk bin Ebî Müslim bulunur.

٤٣١٤ – حدثنا إسماعيل بن عبد الله الرقي . ثنا عبيد الله بن عمرو عن عبد الله
ابن محمد بن عقيل ، عن الطفيل بن أبي بن كعب ، عن أبيه ؛ أن رسول الله ﷺ قال
« إذا كان يوم القيامة ، كنت إمام النبيين وخطيبهم وصاحب شفاعتهم . غير فخر » .

T E R C E M E S İ

4314) "... Übeyy bin Kâ'b *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur:

Kıyâmet günü olduğu zaman ben peygamberlerin imamı, hatibi ve şefâatlerinin sâhibi olurum. (Bu sözüm) bir böbürlenme değildir."

٤٣١٥ – حدثنا محمد بن بشار . ثنا يحيى بن سعيد . ثنا الحسن بن ذكوان عن
أبي رجاء العطاردي ، عن عمران بن الحصين ، عن النبي ﷺ قال « ليخرجن قوم من
النار بشفاعتي . يسمون الجهنميين » .

T E R C E M E S İ

4315) "... Imrân bin Husayn *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Peygamber *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur:

Muhakkak bir takım (mü'min) insanlar cehennemden benim şefâatımla çıkacaklar (ve cennete girecekler) dir. Onlar cehennemlikler, diye adlandırılacaklardır."

İ Z A H I

O s m a n (Radıyallâhü anh)'ın hadisi Zevâid nevinden olup âlimlerin şehidlerden fazîletçe üstünlüğüne dalâlet eder. Âlimlerden maksad dînî bilgilerle cihazlanıp bilgisinin ışığında hareket eden ihlâslı zâtlardır.

Ü b e y y (Radıyallâhü anh)'ın hadisini T i r m i z î, Menâkıb bölümünde Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in fazîletine tah-

sis ettiği bâbta rivâyet etmiştir. Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in bütün peygamberlerin imâmı, büyüğü ve hatîbi oluşunun anlamı açıktır. Peygamberlerin şefâatlerine sâhib oluşu mes'elesine gelince, çünkü O'nun mahşer halkına şefâatı umûmidir ve dolayısıyla peygamberleri de kapsar. Şöyle de söylenebilir: O, mahşer halkı için şefâat edince diğer peygamberlerin ümmetleri için de şefâat etmiş olur. Halbuki başka ümmetlere şefâat etme işi onların peygamberlerinin görevi olmalıydı. Bu itibarla O, diğer peygamberlerin şefâat görevini üstlenmiş olur. Bu ifâde şöyle de açıklanabilir: Mahşer halkı şefâat işi için peygamberlere baş vurunca bu ricâyı kabullenip şefâat etmeleri onlara lâyık ve beklenen davranış olarak görülürdü. Fakat neticede bu işi Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) yapınca peygamberlerin yapması beklenen şefâat görevini yapmış olur.

İmrân (Radıyallâhü anh)'ın hadîsini Buhârî Rıkak'ta, Tirmizî Cehennem sıfatı bâblarında ve Ebû Dâvûd, Sünnet bölümünde rivâyet etmişlerdir.

Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in şefâatıyla cehennemden çıkarılacak bir takım insanlara Cehennemlikler veyâ Cehennemîler adının takılması ve cennet ehlinin onları bu isimle çağırmaları onları tahkir veyâ eksikliklerini dile getirmek için değil de Allah Teâlâ'nın âzadlı kulları olmaları hasebiyle bu isimle anılmak sûretiyle sevinçlerini sık sık tazelemek ve ilâhî lutfu onlara hatırlatmaktır. Hadis şârihleri böyle açıklama yapmışlardır. Ancak Tuhfe yazarının beyânına göre Müslim'in Ebû Saîd (Radıyallâhü anh)'den olan bir rivâyetinde şöyle bir ilâve vardır: Bu ismi alan azadlılar bir süre sonra Allah'a duâ ederler ve Allah da bu ismi onlardan giderir. Gerek bu rivâyet ve gerekse Beyhakî'nin Huzeyfe (Radıyallâhü anh)'den ettiği benzer rivâyet, bu adın onların sevinçlerinin tazelenmesine vesile olduğuna dâir yoruma gölge düşürür durumdadır.

٤٣١٦ – حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة . ثنا عفان . ثنا وهيب . ثنا خالد عن عبد الله بن شقيق ، عن عبد الله بن أبي الجدعاء ؛ أنه سمع النبي ﷺ يقول « ليدخلن الجنة ، بشفاعة رجل من أمتي ، أكثر من بني تميم » قالوا : يا رسول الله ! سواك ؟ قال « سواي » .

قلت : أنت سمعته من رسول الله ﷺ ؟ قال : أنا سمعته .

TERCEMESİ

4316) "... Abdullah bin Ebi'l-Ced'ân *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre kendisi Peygamber *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)*'i:

Benim ümmetimden bir adamın şefâatıyla Temîm oğulları (kabilesi)ndęn daha çok (mü'min) kimseler muhakkak cennete girecektir, buyururken işitmiş (ve orada hazır bulunanlar):

Yâ Resûlallah! Senden başka bir adam (mı)? diye sorunca O:
Evet, buyurmuştur.

(Râvi Abdullah bin Şakik demiş ki): Ben (Abdullah bin Ebi'l-Ced'ân'a:) Bu hadîsi Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'den sen kendin (mi) işittin? dedim. O:
Ben kendim O'ndan işittim, dedi."

٤٣١٧ – حدثنا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ. ثنا صَدَقَةُ بْنُ خَالِدٍ ثنا ابْنُ جَابِرٍ؛ قَالَ: سَمِعْتُ سُلَيْمَ بْنَ عَامِرٍ يَقُولُ: سَمِعْتُ عَوْفَ بْنَ مَالِكٍ الْأَشْجَعِيَّ يَقُولُ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ «أَتَدْرُونَ مَا خَيَّرَنِي رَبِّيَ اللَّيْلَةَ؟» قُلْنَا: اللهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ. قَالَ «فَإِنَّهُ خَيَّرَنِي بَيْنَ أَنْ يَدْخُلَ نِصْفُ أُمَّتِي الْجَنَّةَ، وَبَيْنَ الشَّفَاعَةِ. فَاخْتَرْتُ الشَّفَاعَةَ» قُلْنَا: يَا رَسُولَ اللهِ! ادْعُ اللهَ أَنْ يَجْعَلَنَا مِنْ أَهْلِهَا. قَالَ «هِيَ لِكُلِّ مُسْلِمٍ».

TERCEMESİ

4317) "... Avf bin Mâlik el-Eşcaî *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)*:

Rabbimin bu gece beni ne hakkında muhayyer (serbest) kıldığını bilir misiniz? diye (bize) sordu. Biz:

Allah ve Resûlü (her şeyi) en iyi bilenlerdir, dedik. O:
İşte Rabbim ümmetimin yarısını cennete dâhil etmek ve şefâat (etmem) arasında şüphesiz beni muhayyer kıldı. Ben şefâat etmeyi seçtim, buyurdu. Biz:

Yâ Resûlallah! Bizi şefâat edeceğin kimselerden etmesi için Allah'a duâ buyur, dedik. O:
Şefâatım her müslümanadır, buyurdu."

İ Z A H I

. **Abdullah bin Ebi'l-Ced'ân** (Radıyallâhü anh)'ın hadisini **Tirmizî** ve **Dârimî** de rivâyet etmişler. **Temim** Oğulları kabilesi büyük bir kabiledir. Bu hadîste Peygamberimiz (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in ümmetinden bir zâtın şefâatıyla bu kabileden daha çok mü'minin cennete gireceği müjdeleniyor. Tuhfe yazarının **el-Kari'**den naklen beyânına göre bu zâttan maksadın **Osmân bin Affân** (Radıyallâhü anh) olduğu söylendiği gibi **Üveys el-Karanî** (Radıyallâhü anh) olduğunu söyleyenler de vardır. Bu arada başka isimlerden de söz edilmiştir. Tuhfe yazarı bu nakilleri yaptıktan sonra: Ben derim ki: Hadîste sözü edilen zâtın kim olduğuna dâir bir delil varsa o delile göre hükmedilir. Şâyet bir delil yoksa bundan maksadın kim olduğunu Allah en iyi bilendir, demiştir.

(٣٨) باب صفة النار

38 — CEHENNEM ATEŞİNİN SIFATI BÂBI

٤٣١٨ — حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ نُمَيْرٍ . ثنا أَبِي وَيَعْلَى قَالَا : ثنا إِسْمَاعِيلُ بْنُ أَبِي خَالِدٍ عَنْ نُفَيْعٍ أَبِي دَاوُدَ ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ ؛ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ «إِنَّ نَارَكُمْ هَذِهِ جُزْءٌ مِنْ سَبْعِينَ جُزْءًا مِنْ نَارِ جَهَنَّمَ . وَلَوْلَا أَنَّهَا أُطْفِئَتْ بِالْمَاءِ مَرَّتَيْنِ ، مَا انْتَفَعْتُمْ بِهَا . وَإِنَّهَا لَتَدْعُو اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ أَنْ لَا يُعِيدَهَا فِيهَا» .

في الزوائد : أخرجه الحاكم كما رواه المصنف ، وقال : صحيح الإسناد على شرط الشيخين . وبعضه في الصحيحين من حديث أبي هريرة .

İki Hâl Tercemesi

Abdullah bin Ebi'l-Ced'ân (R.A.), Basra'ya yerleşen bir sahâbîdir. Bir hadîsini Tirmizî rivâyet ederek sahîh olduğunu söylemiştir (ki bu hadistir). Onun başka bir hadîsi de vardır. Râvîsi Abdullah bin Şakîk'tir. Tuhfe yazarının beyânına göre et-Takrîb'te bu zâtın isminin Abdullah bin Ebi'l-Cez'ân olduğu belirtilmiştir.

Avf bin Mâlik el-Eşcaî (R.A.)'ın hadîsini Tirmizî de rivâyet etmiştir. Bu hadîste Resûl-i Ekrem (S.A.V.)'in ümmeti için şefâat etme şıkkını, ümmetinin yarısının şefâatsız olarak cennete girme şıkkına tercih ettiği, çünkü şefâatının umûmî olup îmân üzerine ölen her müslümana şümullü olduğu belirtilmiştir. Çünkü îmân üzerinde ölen bir kimse günahları dolayısıyla cehenneme girse bile O'nun şefâatı sâyesinde netice itibariyle inşâallah cehennemden çıkıp cennete kavuşacaktır.

TERCEMESİ

4318) "... Enes bin Mâlik *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

Şüphesiz sizin şu (dünya) ateşiniz, cehennem ateşinin yetmiş parçasından bir parçadır ve eğer su ile iki defa söndürülmemiş (yâni harâreti giderilmemiş) olsaydı siz (dünyada) ondan yararlanamazdınız. Şüphe yok ki, dünya ateşi, (kendisinden) giderilmiş sıcaklığı ona iâde etmemesi için Allah (Azze ve Celle)'ye duâ eder."

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: El-Hâkim, bu hadisi Müellifin rivâyet ettiği gibi tahriç ederek: Senedinin Buhârî ile Müslim'in şartları üzerine sahih olduğunu söylemiştir. Bu hadisin metninin bir bölümü Buhârî ve Müslim'in sahîhayn'ında Ebû Hüreyre (R.A.)'den rivâyet edilmiş olarak bulunur.

٤٣١٩ – حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ . ثنا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ إِدْرِيسَ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ «اشْتَكَتِ النَّارُ إِلَى رَبِّهَا، فَقَالَتْ: يَا رَبِّ! أَكَلَ بَعْضِي بَعْضًا . فَجَعَلَ لَهَا نَفَسَيْنِ . نَفَسٌ فِي الشِّتَاءِ وَنَفَسٌ فِي الصَّيْفِ . فَشِدَّةُ مَا تَجِدُونَ مِنَ الْبَرْدِ، مِنْ زَمْهَرِيرِهَا . وَشِدَّةُ مَا تَجِدُونَ مِنَ الْحَرِّ، مِنْ سَمُومِهَا» .

TERCEMESİ

4319) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

Cehenem, Rabbine şikâyet ederek: Yâ Rabbi! Ben kendi kendimi yedim, dedi. Bunun üzerine Allah ona iki (defa) nefes (vermesi) için izin verdi. Bir nefes kışın, bir nefes de yazın(dır). İşte bulduğunuz şiddetli soğuk, cehennemin zemherîrindendir, bulduğunuz şiddetli sıcak da onun harâretindendir."

İZAHI

Enes (Radıyallâhü anh)'ın hadisi notta belirtildiği gibi Zevâid nevindendir. Ancak orada da işâret edildiği gibi Buhârî ve Müslim onun bir bölümünü Ebû Hüreyre (Radıyallâhü anh)'ın hadisi olarak rivâyet etmişlerdir. Buhârî "Bedü'l-Halk"

kitâbının 9. bâbında ve Müslim de Cennet kitâbının 12. bâbında rivâyet etmişlerdir. Gerek buradaki rivâyetten ve gerekse Buhâri ile Müslim'deki rivâyetlerden anlaşılan hüküm, cehennem ateşinin harâretinin dünyadaki ateşin harâretinin yetmiş katı oluşudur.

Sindî bu hadîsin izahı bölümünde: Yâni dünyadaki ateş cehennemden çıkarıldıktan sonra harâretinin şiddeti iki defa su ile giderilmiş ve böylece harâret derecesi bugünkü duruma düşürülmüştür. Eğer harâreti düşürülmemiş olsaydı, herhangi bir kimsenin dünya ateşine yaklaşıp ondan yararlanması mümkün olmayacaktı. Dünya ateşi, eskiden kendisinde bulunmuş olup da sonradan giderilmiş durumdaki sıcaklığın tekrar kendisine geri verilmemesi için Allah (Az ze ve Celle)'ye duâ eder. Bu durum, şiddetli harâretin ateşe bile eziyet verdiğine dalâlet eder. İkinci hadis de buna dalâlet eder, demiştir.

Ebû Hüreyre (Radıyallâhü anh)'ın hadîsini Buhârî "Mevakîtu's-Sala" ile "Bedü'l-Halk" kitablarında ve Müslim "el-Mesâcid" kitâbında ve Tirmizî Cehennem sıfatı bölümünde rivâyet etmişlerdir.

Bu hadîste cehennemin şiddetinden dolayı kendi kendisini yemesinden dolayı Allah'a hâlini arz ettiği ifâde edilmiştir. Cehennemin hâlini arz ve şikâyet keyfiyeti hakiki mânâda tutulduğu gibi mecâzî mânâda yorumlanmıştır. Şerh kitablarında bu hususta uzun izahat vardır. Biz Tuhfe yazarının el-Fetih'ten naklen verdiği bilgiyi özetleyip bununla yetineceğiz:

Hâfız İbn-i Hacer, el-Fetih'te şöyle der: Cehennemin söz konusu şikâyetinin cehennemin söz söyleme gücüne kavuşturulmak sûretiyle sözlü olması ve böylece hadîsteki ifâdenin hakikî mânâda tutulmasına tarafdar olanlar olduğu gibi, bu ifâdeyi mecâzi mânâya yorumlayanlar da olmuştur.

İbn-i Abdi'l-Berr: Her iki görüş de mâkuldur ve emsâli bulunur. Birinci görüş tercihli görülür, demiştir. Kâdı Iyâz da birinci görüşü tercih etmiştir. Kurtubî de: Hadîsteki ifâdeyi hakiki mânâsında tutmaya mâni bir durum yoktur, diyerek birinci görüşe tarafdar çıkmıştır. Nevevî de böyle söyledikten sonra: Doğrusu budur, demiştir.

Beyzâvî ise: Bu hadisi mecâzî mânâya yorumlayarak şöyle demiştir:

Cehennemin şikâyeti, onun kükreyip galayana gelmesi demektir. Cehennemin kendi kendisini yemesinden maksad da şiddetli izdihamından ve ateşin yoğunluğundan meydana gelen sıkışma (ve alevlerin birbirini yenercesine dalgalanması) dır. Cehennemin nefes vermesi de cehennemden dışarı çıkan sıcaklık veyâ soğukluktur, demiştir. (Fetih'ten nakil bitti.)

Bu hadiste geçen "Semûm" kelimesinin asıl mânâsı gündüz sıcağı veyâ esen sıcak rüzgâr demektir. Bu tür rüzgârlar genellikle gündüz eser.

Bu hadis, cehennemin hâlen mevcut olduğuna dalâlet eder ve cehennemin kıyâmet günü yaratılacağı görüşünü savunan Mûtezile mezhebi gibi bâtıl mezheblerin görüşünü reddeder.

٤٣٢٠ — حدثنا العباس بن محمد الدوري . ثنا يحيى بن أبي بكير . ثنا شريك عن عاصم ، عن أبي صالح ، عن أبي هريرة ، عن النبي ﷺ قال « أوقدت النار ألف سنة فابيضت . ثم أوقدت ألف سنة فاحمرت . ثم أوقدت ألف سنة فاسودت . فهي سوداء كالليل المظلم » .

TERCEMESİ

4320) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Peygamber *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur:

Cehennem ateşi bin yıl yakılarak beyazlaştı. Sonra bin yıl daha yakılarak kıpkırmızılaştı. Daha sonra bin yıl yakılmak sûretiyle nihâyet simsiyah hâle geldi. Artık karanlık gece gibi kapkaradır."

٤٣٢١ — حدثنا الخليل بن عمرو . ثنا محمد بن سلمة الحراني عن محمد بن إسحاق ، عن حميد الطويل ، عن أنس بن مالك ؛ قال : قال رسول الله ﷺ « يؤتى يوم القيامة بأنعم أهل الدنيا من الكفار . فيقال : اغمسوه في النار غمسة . فيغمس فيها . ثم يقال له : أي فلان ! هل أصابك نعيم قط ؟ فيقول : لا ما أصابني نعيم قط . ويؤتى بأشد المؤمنين ضرا وبلاء . فيقال : اغمسوه غمسة في الجنة . فيغمس فيها غمسة . فيقال له : أي فلان ! هل أصابك ضر قط أو بلاء ؟ فيقول : ما أصابني قط ضر ولا بلاء » .

TERCEMESİ

4321) "... Enes bin Mâlik *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir :

Kâfirlerden dünya nimetlerinden en çok yararlanıp müreffeh yaşıyanı kıyâmet günü getirilir ve: Şu herifi ateşe bir kere daldırınız, denilir. Bu emir üzerine adam ateşe (bir kere) daldırıldıktan sonra kendisine:

Ey Falan (kişi)! Geçmiş zaman boyunca herhangi bir nîmet senin eline geçti mi? denilir. Kendisi:

Hayır, geçmiş sürece bana hiç bir nîmet bana isâbet etmedi, der. Mü'minlerin (dünyada iken) en şiddetli sıkıntı ve belâ çekeni de (kıyâmet günü) getirilir ve: Bunu cennete bir kere daldırınız, denilir. Bunun üzerine o mü'min cennete bir kere daldırılır. Sonra ona:

Ey Falan (Mü'min)! Geçmiş zaman boyunca herhangi bir sıkıntı veyâ belâ çektin mi? denilir. O da:

(Hayır)! Şu ana kadar hiç bir sıkıntı ve hiç bir belâ çekmedim, der."

٤٣٢٢ – حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ . ثنا بَكْرُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ . ثنا عِيسَى بْنُ الْمُخْتَارِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي لَيْلَى ، عَنْ عَطِيَّةَ الْعَوْفِيِّ ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ « إِنَّ الْكَافِرَ لَيَعْظُمُ حَتَّى إِنَّ ضِرْسَهُ لَأَعْظَمُ مِنْ أُحُدٍ . وَفَضِيلَةُ جَسَدِهِ عَلَى ضِرْسِهِ، كَفَضِيلَةِ جَسَدِ أَحَدِكُمْ عَلَى ضِرْسِهِ » .

في الزوائد: عطية العوفي والراوي عنه ضعيفان . وقد روى مسلم في صحيحه والترمذي، بعضه من حديث أبي هريرة .

TERCEMESİ

4322) "... Ebû Saîd-i Hudrî *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Peygamber *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur:

Kâfir kişi (cehennemde) şüphesiz öyle iri yapılı olur ki dişi Uhud (dağın)dan muhakkak daha büyük olur ve vücûdunun dişinden büyüklüğü (de) herhangi birinizin vücûdunun dişinden büyüklüğü gibidir."

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Bunun senedinde bulunan Atiyye el-Avfî ve onun râvisi zayıftırlar. Müslim ve Tirmizî bunun bir bölümünü Ebû Hüreyre (R.A.)'ın merfû hadisi olarak rivâyet etmişler.

İZAHI

4320. hadîsi Tirmizi Cehennem sıfatı bâblarında rivâyet etmiştir. Ayrıca Beyhakî ve Mâlik de rivâyet etmişler. Karanlık gece her türlü şer ve tehlikelere müsâid olduğundan dolayı cehennem ateşinin siyahlığı gecenin karanlığına, başka bir deyimle simsiyah cehennem ateşi, kapkaranlık geceye benzetilmiştir. Tirmizî'nin rivâyet ettiği hadîs metnine göre cehennem ateşi bin yıl yakılarak nihâyet kıpkırmızı olmuş, sonra bin yıl yakılarak neticede beyazlaşmış ve bundan sonra bin yıl yakılarak neticede simsiyah hâle gelmiştir. Yâni Müellifimizin rivâyetine göre ateşin renk değiştirmesi sırayla beyazlaşma, kırmızılaşma ve siyahlaşmadır. Oradaki rivâyete göre bu sıralama kırmızılaşma, beyazlaşma ve siyahlaşma şeklindedir. Hulâsa bu hadîs, cehennem ateşinin şiddetini beyân eden delillerdendir.

Enes (Radıyallâhü anh)'ın hadisini Müslim de "Sıfatü'l-Münâfikîn" kitâbının 12. bâbında rivâyet etmiştir. Bu hadîsten kasdedilen mânâ kanaatımca şudur:

Dünyada en çok refah ve mutluluk içinde yaşayan kâfir, kıyâmet günü bir defacık cehennem ateşine daldırılıp çıkarıldıktan sonra, dünyadaki yaşamı boyunca görmüş olduğu tüm nimetler yokmuş gibi olur ve hayatında gördüğü nimet, refah ve mutluluk rü'ya gibi olur. Diğer taraftan dünya hayatında en çok çile, sıkıntı ve belâlara mâruz kalmış durumdaki mü'min kişi kıyâmet günü cennete bir defacık daldırıldıktan sonra dünyada iken çekmiş olduğu bütün çile, sıkıntı ve belâları tamamen unutmuş olur.

Mü'minin cennete daldırılması ifâdesinden maksad cennetteki nehirlere daldırılması anlamı olabilir veyâ bundan maksad cennete dâhil edilmesidir. Edebi san'atta Müşâkele denilen usûl gereği daldırma ifâdesi kullanılmıştır. Yâni bundan önceki cümlede kâfirin cehennem ateşine atılması işi, daldırma biçiminde ifâde edilmiştir. Mü'minin cennete dâhil edilmesi işi de bir önceki cümle ile uyum içinde bulunmak üzere daldırma biçiminde anlatılmıştır.

Ebû Saîd (Radıyallâhü anh)'ın hadisi notta işâret edildiği gibi Zevâid nevindendir. Müslim'in, Cennet kitâbının 13. bâbında ve Tirmizî'nin Cehennem sıfatı bâblarının başında Ebû Hüreyre (Radıyallâhü anh)'den rivâyet ettikleri bir hadîste kıyâmet günü kâfirin dişinin Uhud (dağı) misli olacağı bildirilmiştir. Müellifimizin rivâyetinde belirtildiği gibi kâfirin dişi bu kadar büyük olunca cesedinin durumu da bu oran ve ölçüye göre iri hâle

gelir. Kâfirin cesedinin böyle iri hâle gelmesinden gâye vücûdunun her zerresinin daha çok azab çekmesidir. N e v e v i : Allah, kâfirin cesedi bu kadar iri hâle getirmeye Kâdirdir. Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) da bunu bildirmiştir. Bu itibarla buna inanmak vâcibtir, der.

٤٣٢٣ — حدثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ . ثنا عَبْدُ الرَّحِيمِ بْنُ سُلَيْمَانَ عَنْ دَاوُدَ ابْنِ أَبِي هِنْدٍ . ثنا عَبْدُ اللهِ بْنُ قَيْسٍ ؛ قَالَ : كُنْتُ عِنْدَ أَبِي بُرْدَةَ ذَاتَ لَيْلَةٍ . فَدَخَلَ عَلَيْنَا الْحٰرِثُ بْنُ أُقَيْشٍ . فَحَدَّثَنَا الْحٰرِثُ لَيْلَتَئِذٍ ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ « إِنَّ مِنْ أُمَّتِي مَنْ يَدْخُلُ الْجَنَّةَ بِشَفَاعَتِهِ أَكْثَرُ مِنْ مُضَرَ . وَإِنَّ مِنْ أُمَّتِي مَنْ يَعْظُمُ لِلنَّارِ حَتَّى يَكُونَ أَحَدَ زَوَايَاهَا » .

في الزوائد: في إسناده عبد الله بن أقيش النخعي . ذكره ابن حبان في الثقات . وقال: أحسبه الذي روى عنه أبو إسحاق عن ابن عباس . وقال : لم يرو عنه غير داود بن أبي هند وليس إسناده بالصافي .

TERCEMESİ

4323) "... El-Hâris bin Ukayş *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

Şüphesiz benim ümmetimden (şefâatı makbul) öyle kimseler vardır ki onların şefâatıyla Mudar (kabilesin)den daha çok kişiler cennete girer. Şüphesiz benim (dâvet) ümmetimden öyle kimseler de bulunur ki, ateş (te yanmak) için cehennemin bir köşesini teşkil edecek kadar iri yapılı olur."

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Bunun senedinde Abdullah bin Ukayş (veyâ Kays) en-Nahaî bulunur. İbn-i Hibbân onu güvenilir râvilerden saymış ve: Ebû İshâk bu isimde bir zât vâsıtasıyla İbn-i Abbâs (R.A.)'den rivâyette bulunmuştur. Ben bu râvinin o zât olduğunu zannediyorum, demiştir. Zevâid yazarı daha sonra: Abdullah bin Ukayş (veyâ Kays) en-Nahaî'den, Dâvûd bin Ebî Hind'den başka bir kimse rivâyette bulunmamıştır ve bu hadisin senedi sâfî, yâni tam sağlıklı değildir, demiştir.

İZAHI

Bu hadis Zevâid nevindendir. Hadîsin ifâde ettiği mânâya geçmeden önce bir noktayı belirtmekte fayda vardır. Şöyle ki:

Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm), bilindiği gibi bütün insanlara ve cinlere peygamber olarak gönderilmiştir. Bu itibarla dâ-

vet ve tebliği hepsine şümullüdür ve dolayısıyla mü'min ve kâfir tüm insanlar ve cinler O'nun "Dâvet ümmeti" sayılır. Yâni O, hepsini İslâm'a dâvet etmiştir. Bunlardan O'nun dâvetine icâbet ederek İslâmiyet'i kabul edenlere mahsus olmak üzere "İcâbet ümmeti" denilir.

Hadîste iki yerde geçen ümmet kelimesi Dâvet ümmeti anlamına yorumlanabilir. Bu takdirde Mudar kabilesinden daha fazla kişi için şefâat edeceği haber verilen kimseler "Dâvet ümmeti"nden olup da O'na imân eden büyük zâtlardır ve cehennemin bir köşesini teşkil edecek derecede cesedi iri olacağı haber verilen kimseler de "Dâvet ümmeti"nden olup da O'na imân etmeyen kâfirlerdir, denilir.

Şöyle de söylenebilir: Hadîste ilk geçen Ümmet kelimesi İcâbet ümmeti anlamınadır ve ikinci kez geçen ümmetten maksad Dâvet ümmeti'dir. Bu takdirde bir çok kişiye şefâat edeceği haber verilen zâtlardan maksad Allah'ın sevgili kullarıdır. Cehennemde cesedinin iri olacağı haber verilen kişilerden maksad da kâfirlerdir.

٤٣٢٤ – حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللهِ بْنِ نُمَيْرٍ . ثنا مُحَمَّدُ بْنُ عُبَيْدٍ عَنِ الْأَعْمَشِ ، عَنْ يَزِيدَ الرَّقَاشِيِّ ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ ؛ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « يُرْسَلُ الْبُكَاءُ عَلَى أَهْلِ النَّارِ . فَيَبْكُونَ حَتَّى يَنْقَطِعَ الدُّمُوعُ . ثُمَّ يَبْكُونَ الدَّمَ حَتَّى يَصِيرَ فِي وُجُوهِهِمْ كَهَيْئَةِ الْأُخْدُودِ . لَوْ أُرْسِلَتْ فِيهِ السُّفُنُ لَجَرَتْ » .

في الزوائد : في إسناده يزيد بن أبان الرقاشي ، وهو ضعيف .

TERCEMESİ

4324) "... Enes bin Mâlik *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

Cehennem halkının üzerine ağlama gönderilir (yâni ilâhî emirle onları bir ağlamak tutar) ve göz yaşları tükeninceye kadar ağlarlar. Sonra da kan ağlarlar. Nihâyet yüzlerinde kanal biçimi gibi öyle çukur oluşurki eğer o kanala gemiler salınırsa hızlı gidecektir."

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Bunun senedinde Yezîd bin Ebân er-Rakkâşî bulunur. Bu râvi zayıftır.

Bir Hâl Tercemesi

Hadîsin râvisi el-Hâris bin Ukayş Halîfü'l-Ensâr (R.A.) sahâbîdir. Ona İbn-i Vukayş da denilmiştir. Bir hadisi vardır. — ki budur — Râvisi Abdullah bin Kays en-Nahaî'dir. İbn-i Mâceh onun hadîsini rivâyet etmiştir. (Hulâsa, 67)

٤٣٢٥ — حدّثنا محمّد بن بشّار . ثنا ابن أبي عديّ عن شعبة ، عن سليمان ، عن
مجاهد ، عن ابن عبّاس ؛ قال : قرأ رسول الله ﷺ (٣: ١٠٢) «يا أيّها الّذين آمنوا اتّقوا الله
حقّ تقاته ولا تموتنّ إلّا وأنتم مسلمون» . «ولو أنّ قطرة من الزّقّوم قطرت في الأرض
لأفسدت على أهل الدّنيا معيشتهم . فكيف بمن ليس له طعام غيره ؟» .

TERCEMESİ

4325) "... İbn-i Abbâs *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan; Şöyle demiştir: **Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem):

يا أيّها الّذين آمنوا اتّقوا الله حقّ تقاته ولا تموتنّ إلّا وأنتم مسلمون

"Ey imân edenler Allah'tan sakınılması gerektiği gibi sakının ve herhalde müslüman olarak can veriniz" (Âl-i İmrân, 102) âyetini okuyup şöyle buyurdu:

Eğer zakkûm'dan bir damla yere damlatılmış olsaydı, o damla dünyadaki canlıların geçim vesilesi (olan tüm gıda maddeleri)ni bozardı. Artık zakkûm'dan başka yiyeceği olmayan (cehennem halkın)ın hâli nasıl (elem verici)dir?"

İZAHI

İbn-i Abbâs (Radıyallâhü anhümâ)'nın hadisini Tirmizî, Nesâî ve İbn-i Hibbân ile Ahmed de rivâyet etmişlerdir. Tirmizî bu hadisi "Cehennem sıfatı bâbları" bölümünde merfû olarak rivâyet etmiştir. Yâni âyetten sonra anılan ve zakkûm'un nasıl bir şey olduğunu beyân eden cümleleri Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in buyruğu olarak rivâyet etmiştir. El-Münziri de Et-Terğîb'te bu hadisi naklettikten sonra: Bunu Tirmizî, Nesâî, İbn-i Mâceh ve İbn-i Hibbân rivâyet etmişler, der ve bâzı rivâyetlerdeki farklı cümleleri belirtir. Daha sonra bu hadisin mevkûf, yâni İbn-i Abbâs (Radıyallâhü anhümâ)'nın sözü olarak da rivâyet edildiğini bildirir.

El-Münzirî'nin ifâde tarzı Müellifimizin rivâyetinin Tirmizî'nin rivâyeti gibi merfû olduğuna işâret sayılır. Tercemeyi buna göre yaptım. Benim de âcizâne kanaatıma göre Müellifimizin ifâde tarzı bu hadisin merfû olduğunu gösterir. Bu duruma göre

İbn-i Abbâs (Radıyallâhü anhümâ) şunu beyân etmek istemiştir: Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm), lâyıkı veçhiyle Allah'tan korkmayı, yâni farz ve vâcibleri ifâ etmek ve haram ile mekruhlardan sakınmak sûretiyle Allah'ın azâbından sakınmayı ve İslâm dininden son nefese kadar ayrılmamayı emreder mâhiyetteki âyeti okuduktan sonra imân üzerine sebat göstermenin lüzumunu belirtmek için cehennemliklerin yegâne yiyecek maddesi sayılan zakkûm'un nasıl bir şey olduğunu ifâde buyurmuştur.

El-Mecma'da: Zakkûm: Tadı ve kokusu fena olup acı bir ağaçtır. Cehennem halkı onu yemeye zorlanır, diye bilgi verilmiştir.

Sâffât sûresinin 63-66. âyetleri zakkûm ağacının nasıl bir şey olduğunu ve cehennemliklerin yiyeceği olduğunu meâlen şöyle beyân eder:

"Gerçekten biz zakkûm ağacını kâfirler için (Kıyâmette) bir azab yaptık. (63)
O, cehennemin dibinde çıkan bir ağaçtır. (64)
Meyveleri (tiksindirici - çirkin) şeytan başları gibidir. (65)
İşte kâfirler muhakkak bundan yiyecekler, karınlarını bununla dolduracaklardır." (66)

٤٣٢٦ – حدثنا مُحَمَّدُ بْنُ عُبَادَةَ الْوَاسِطِيُّ . ثنا يَعْقُوبُ بْنُ مُحَمَّدٍ الزُّهْرِيُّ . ثنا إِبْرَاهِيمُ بْنُ سَعْدٍ عَنِ الزُّهْرِيِّ ، عَنْ عَطَاءِ بْنِ يَزِيدَ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ ؛ قَالَ « تَأْكُلُ النَّارُ ابْنَ آدَمَ إِلَّا أَثَرَ السُّجُودِ . حَرَّمَ اللهُ عَلَى النَّارِ أَنْ تَأْكُلَ أَثَرَ السُّجُودِ » .

TERCEMESİ

4326) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Peygamber *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur:

Cehennem ateşi (mü'min olan) Âdem oğlunun secde yeri (yâni organları) dışında kalan bedenini yiyer. Allah cehennem ateşine secde eserini (yâni organlarını) yemeyi (yakmayı) yasakladı."

İZAHI

Nesâî bu hadisin benzerini "Kitâbü't-Tatbîk" bölümünde "Bâbü Mavdıı's-Sücûdi" bâbında rivâyet edilmiştir. Oradaki farklı du-

rumu görmek isteyenler bakabilirler. O durumu buraya aktarmaya gerek görmüyorum.

Hadiste geçen "Eserü's-Sücûd = Secde eseri" Secde organları olarak yorumlanmıştır. Yâni cehennem ateşine müstehak olan mü'min bir kimse şâyet bağışlanmayıp da cehennem azâbı ile cezâlandırılırsa ateş onun secde organlarını yakamayacak, vücûdunun diğer taraflarını yakacaktır. Bu da namaz kılanların faziletine delâlet eder.

Câmiü's-Sağîr şerhinde bu hadisin İ b n - i M â c e h tarafından rivâyet edildiği ifâde edilmektedir. Yâni N e s â i tarafından da rivâyet edildiği belirtilmemektedir. N e s â i ' deki rivâyet tarzı buradakinden çok farklı olduğu için aynı hadisin N e s â i tarafından da rivâyet edildiğinin söylenmemiş olması yerindedir, kanaatındayım.

٤٣٢٧ – حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ . ثنا مُحَمَّدُ بْنُ بِشْرٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَمْرٍو ، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ؛ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « يُؤْتَى بِالْمَوْتِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ . فَيُوقَفُ عَلَى الصِّرَاطِ . فَيُقَالُ : يَا أَهْلَ الْجَنَّةِ ! فَيَطَّلِعُونَ خَائِفِينَ وَجِلِينَ أَنْ يُخْرَجُوا مِنْ مَكَانِهِمُ الَّذِي هُمْ فِيهِ . ثُمَّ يُقَالُ : يَا أَهْلَ النَّارِ ! فَيَطَّلِعُونَ مُسْتَبْشِرِينَ فَرِحِينَ أَنْ يُخْرَجُوا مِنْ مَكَانِهِمُ الَّذِي هُمْ فِيهِ . فَيُقَالُ : هَلْ تَعْرِفُونَ هٰذَا ؟ قَالُوا : نَعَمْ . هٰذَا الْمَوْتُ . قَالَ ، فَيُؤْمَرُ بِهِ فَيُذْبَحُ عَلَى الصِّرَاطِ . ثُمَّ يُقَالُ لِلْفَرِيقَيْنِ كِلَاهُمَا : خُلُودٌ فِيمَا تَجِدُونَ . لَا مَوْتَ فِيهَا أَبَدًا » .

في الزوائد: هذا إسناده صحيح رجاله ثقات . وقد أخرج البخاري بعضه من هذا الوجه. وله شاهد في الصحيحين من حديث أبي سعيد .

TERCEMESİ

4327) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir :

Kıyâmet günü ölüm (bir koç gibi) getirilip Sırât (köprüsü) üstünde durdurulur ve : Ey cennet halkı, diye çağırılırlar. Cennettekiler (bu çağrı üzerine) içinde bulundukları (güzel) yerden çıkarılacakları endişe ve korkusu ile bakarlar. Sonra : Ey Cehennem halkı, denilir. Onlar da içinde oldukları (kötü) yerden çıkarılacakları ümidiyle sevinç-

li ve ferahlı bakarlar. Daha sonra (Cennettekiler ile cehennemdekilere) : Bunu tanır mısınız? diye sorulur. Onlar da : Evet, bu ölümdür, derler, Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) buyurdu ki : Bunun üzerine emir verilerek ölüm, Sırât (köprüsü) üstünde boğazlanıp kesilir ve sonra cennet halkı ile cehennem halkının her ikisine de : İçinde bulunduğunuz halde devamlı kalıcılarsınız. Onda sonsuza dek ölüm yoktur, denilir."

Not : Zevâid'de şöyle denilmiştir : Bunun senedi sahih olup râvileri güvenilir zâtlardır. Buhârî bunun bir kısmını bu biçimde rivâyet etmiştir. Ayrıca Buhârî ve Müslim'de bulunan Ebû Said (R.A.)'ın hadisi bunun için şâhid durumundadır.

İ Z A H I

Notta işâret edilen Ebû Said (Radıyallâhü anh)'ın hadîsini Buhârî Tefsîr ve Rıkak bölümlerinde, Müslim de Cennet kitâbında rivâyet etmişler. Ayrıca Tirmizî ve Nesâî de Tefsîr bölümünde rivâyet etmişlerdir. Buhârî, İbn-i Ömer (Radıyallâhü anhümâ)'dan da bunun şâhidi durumunda bir hadisi Rıkak bölümünde rivâyet etmiştir.

Ölümün Sırât köprüsü üstüne getirilip kesilmesi olayını belirten hadisteki ifâde çeşitli şekillerde yorumlanmıştır. Kütüb-i Sitte şerhleri de bu yorumları etraflıca izah etmişlerdir.

Tuhfe yazarı da Tirmizî'nin şerhinde bu yorumların bir kısmını naklettikten sonra Kurtubî'nin aşağıdaki yorumunu ve nihâyet kendisinin tarafdar olduğu bir yorumu nakletmekle yetineceğim :

Kurtubî: Ölüm, haddı zâtında bir cisim olmayıp mânevî bir şeydir. Mânâların cisimlere dönüşmesi olağan bir şey değildir. Allah Teâlâ amellerin sevablarından bir takım cisimler yarattığı gibi bir koç yaratıp ona ölüm adını verir ve gerek cennet halkının ve gerekse cehennem halkının kalblerine şu husûsu yerleştirip kökleştirir : Ölüm adı verilen o koçun boğazlanıp kesilmesi cennet ve cehennemdeki kalışın ebedî olduğuna delâlet eder, demiştir.

Başkası : Allah'ın ölümden bir madde ve cesed yaratmasına hiç bir engel yoktur. (Yâni ölümü maddeleştirmesi mümkündür).. Bunun örnekleri de mevcuttur. Meselâ Bakara ve Âl-i İmrân isimli Kur'ân-ı Kerîm'in iki sûresinin kıyâmet günü iki bulut parçası hâlinde geleceğine dâir hadis, Müslim'de mevcuttur. Buna benzer başka hadisler de vardır, demiştir.

S i n d î de: Bâzıları demişler ki Sırât köprüsü üstünde kesilen ölüm öyle bir şeydir ki kesildiği zaman Allah cennetliklerin ve cehennemliklerin kalblerinde şu apaçık bilgiyi yaratır: Artık sonsuza dek ölüm kesinlikle yoktur.

Eğer Allah dilerse söz konusu ölümün kesimi olayı olmaksızın da bu kesin bilgiyi onların kalblerinde yaratır. Ama O'nun, yaptığı hiç bir şeyden sorulmaz. Yoksa, ölümün kesilmesi, ondan sonra artık ölümün olmaması bilgisini gerektirmez. Çünkü Allah her şeye Kâdirdir. Tüm ölüleri dirilttiği gibi faraza koç hâline dönüştürülmüş ve kesilmiş durumdaki ölümü de diriltmeye Kâdirdir, diye bilgi verir.

Hülâsa: Hadisten çıkan sonuç şudur ki: Mü'minler cennete, kâfirler de cehenneme girdikten sonra hadiste anılan olayla mü'minler cennette mutlu olarak, kâfirlerin de cehennemde azab içinde sonsuza dek kalacaklarına ve artık ölüm diye bir şeyin söz konusu olmayacağına kesin bilgi sâhibi edileceklerdir.

(٣٩) باب صفة الجنة

39 — CENNET'İN SIFATI BÂBI

٤٣٢٨ – حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة . ثنا أبو معاوية عن الأعمش ، عن أبي صالح ، عن أبي هريرة ؛ قال: قال رسول الله ﷺ « يقول الله عز وجل: أعددت لعبادي الصالحين مالا عين رأت ، ولا أذن سمعت ، ولا خطر على قلب بشر » .

قال أبو هريرة : ومن بله ما قد أطلعكم الله عليه . اقرأوا إن شئتم (١٧/٣٢) فلا تعلم نفس ما أخفي لهم من قرة أعين جزاء بما كانوا يعملون .

قال : وكان أبو هريرة يقرؤها : من قرات أعين .

T E R C E M E S İ

4328) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

Allah (Azze ve Celle) : **Ben sâlih** (yâni ibâdete düşkün, yasak şeylerden çekingen, ahlâken faziletli mü'min) **kullarım için hiç bir gözün görmediği, hiç bir kulağın işitmediği ve hiç bir insanın kalbinden geçmeyen bir takım nimetler hazırladım, buyurur.**

Ebû Hüreyre de demiş ki: Ve (bu nimetler) Allah'ın size (Kur'ân'da) bildirdiği nimetlerden başkadır. İsterseniz;

فَلَا تَعْلَمُ نَفْسٌ مَا أُخْفِيَ لَهُمْ مِنْ قُرَّةِ أَعْيُنٍ جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ

"İşledikleri ibâdetlere mükâfat olarak mü'minler için — Allah katında saklanmış gözler aydınlığı nimetleri hiç kimse bilemez" (32 - Secde - 17. âyet)i okuyunuz.

Râvi demiştir ki: Ebû Hüreyre bu âyeti; مِنْ قُرَّاتِ أَعْيُنٍ **= "Gözler aydınlıkları" diye okurdu."**

İ Z A H I

Bu hadisi **B u h â r i** ve **T i r m i z î**, **S e c d e** sûresinin tefsiri bölümünde, **M ü s l i m** de Cennet kitâbının başlarında rivâyet etmişler. Tuhfe yazarının beyânına göre **A h m e d** de rivâyet etmiştir.

Müellifimizin rivâyetinde **E b û H ü r e y r e** (Radıyallâhü anh)'ın sözü olarak geçen "Belhe" kelimesi bir kavle göre "Bırak" demektir. Bu takdirde cümleden kasdedilen mânâ şöyle olur: Allah'ın size bildirdiği cennet nimetlerini bir tarafa bırakınız. (Çünkü onlar Allah'ın mü'minler için katında sakladığı nimetler yanında çok hafif gelir).

S i n d î'nin de beyân ettiği gibi **H a t t â b i**: Bütün nüshalar "Min belhe" biçiminde rivâyet bakımından ittifak hâlindedir. Yâni bütün kitablarda bu cümlenin başında "Min" harfi vardır. Doğrusu ise "Min" harfinin düşürülmesidir, demiştir. **H a t t â b î**'nin böyle söylemesinin sebebi Arapça dil bilgisi açısından "Min" harfinin fazlalığıdır. Çünkü Arapça dilini bilenlerce mâlum olduğu üzere "Belhe" kelimesi İsm-i fiil sayılır ve başında "Min" harfinin kullanılmasına gerek yoktur.

Bir kavle göre "Belhe" kelimesi başka sözcüğünün anlamını ifâde eden bir isimdir. Bu takdirde cümlenin mânâsı şöyle olur: Bu hadiste haber verilen nimetler, Allah'ın Kur'ân'da size bildirdiği nimetlerden başkadır.

Bu yoruma göre "Min" harfi fazla sayılmaz.

Bu hadis, iyi mü'minler için her türlü takdirin fevkinde büyük nimetlerin Allah katında saklı bulunduğuna delâlet eder. Allah bizi de bunlara erişenlerden eylesin.

٤٣٢٩ – حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة . ثنا أبو معاوية عن حجاج ، عن عطية ، عن أبي سعيد الخدري ، عن النبي ﷺ ؛ قال « أشبرٌ في الجنة خير من الأرض وما عليها (الدنيا وما فيها) » .

في الزوائد : في إسناده حجاج بن أرطاة وعطية العوفي ، وهما ضعيفان .

TERCEMESİ

4329) "... Ebû Saîd-i Hudrî *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Peygamber *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur:

Şüphesiz cennetteki bir karış(lık sahâ) **yer** (küresin)**den ve üzerinde bulunan şeylerden** (yâni dünya ve içindeki bütün nimetlerden) **hayırlıdır."**

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Bunun senedinde Haccâc bin Ertât ve Atiyye el-Avfî vardır. Bu iki râvi de zayıftır.

٤٣٣٠ – حدثنا هشام بن عمار . ثنا زكريا بن منظور . ثنا أبو حازم عن سهل ابن سعد ؛ قال : قال رسول الله ﷺ « موضع سوط في الجنة ، خير من الدنيا وما فيها » .

في الزوائد : في إسناده زكريا وهو ضعيف .

TERCEMESİ

4330) "... Sehl bin Sa'd (es-Sâidî) *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

Cennette bir kamçının (azıcık) **yeri** (bile) **dünyadan ve dünyada bulunan her şeyden hayırlıdır."**

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Bunun senedinde bulunan Zekeriyyâ zayıftır.

İZAHI

Sehl bin Sa'd (Radıyallâhü anh)'ın hadisini Buhârî, **"Bedü'l-Halk"** kitâbının 7. ve **"Rıkak"** kitâbının 1. bâblarında rivâyet etmiştir. **Câmiü's-Sağîr**'de beyân edildiğine göre Tirmizî de bunu rivâyet etmiştir. Bu itibarla bu hadis Zevâid nevinden değildir. **Zevâd yazarının** bunu ne sebeble Zevâid nevinden saydığını anlamak-

ta güçlük çekilir. Bu iki hadis, cennetteki bir karışlık veyâ bir kamçılık yer gibi en az bir sahânın bile bütün dünya ve üstündeki şeylerden hayırlı olduğuna delâlet eder.

Cennette bir karış gibi az bir yerin dünyadan ve dünyadaki şeylerden hayırlı ve üstün olduğunu ifâde eden bu ve benzeri hadisler iki şekilde yorumlanabilir.

İbn-i Hacer, Buhârî'nin şerhinde Cihâd kitâbının 5. bâbında rivâyet olunan Enes bin Mâlik (Radıyallâhü anh)'ın benzer hadisini izah ederken İbn-i Dakîki'l-Îyd'in şöyle dediğini nakleder:

Dünya ve ondaki nimetler bilinip görülen nimetlerdir. İnsanların gözünde çok değerli şeylerdir. Cennet ve ondaki nimetler ise görülmeyen ve duyu organları ile hissedilmeyen nimetlerdir. Cennet ve nimetlerinin değerinin insanlarca gereği gibi takdir edilebilmesi için cennetin bir karışlık veyâ bir kamçının işgal ettiği azıcık yeri dünya ve ondaki nimetlerle mukayese edilmiş ve daha üstün olduğu belirtilmiştir. Eğer bu maksad güdülmemiş olsaydı, bunu belirtmeye gerek yoktu. Çünkü dünyada bulunan bütün nimetlerin cennetin bir zerresine bile denk olmadığı mâlumdur.

İkinci yorum: Yarım gün Allah yolunda cihad etmenin sevâbı, bütün dünya varlığını elde edip hepsini Allah yolunda harcama sevâbından üstündür.

Tabii bu ikinci yorum bizim buradaki hadislerin izahına ve yorumuna uygun değildir. Bu yorum Enes (Radıyallâhü anh)'ın cihadın faziletine dâir hadisle ilgili bir yorum şeklidir.

Hulâsa: Cennetteki en az bir yerin bile bütün dünyadan ve dünyadaki bütün nimetlerden daha üstün olması sebebi açıktır. Çünkü cennet ebedidir. Dünya ise fânidir.

٤٣٣١ — حدثنا سُوَيْدُ بْنُ سَعِيدٍ . ثنا حَفْصُ بْنُ مَيْسَرَةَ عَنْ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ ، عَنْ عَطَاءِ بْنِ يَسَارٍ ؛ أَنَّ مُعَاذَ بْنَ جَبَلٍ قَالَ : سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ « الْجَنَّةُ مِائَةُ دَرَجَةٍ . كُلُّ دَرَجَةٍ مِنْهَا مَا بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ . وَإِنَّ أَعْلَاهَا الْفِرْدَوْسُ . وَإِنَّ أَوْسَطَهَا الْفِرْدَوْسُ . وَإِنَّ الْعَرْشَ عَلَى الْفِرْدَوْسِ . مِنْهَا تُفَجَّرُ أَنْهَارُ الْجَنَّةِ . فَإِذَا مَا سَأَلْتُمُ اللهَ فَسَلُوهُ الْفِرْدَوْسَ » .

TERCEMESİ

4331) "... Muâz bin Cebel *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre kendisi: Ben, Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)*'i, şöyle buyururken işittim, demiştir:

Muhakkak cennet yüz derecedir. Onlardan her bir derece(nin yüksekliği) gök ile yer arasındaki mesâfe kadardır. Şüphesiz o derecelerin en yücesi Firdevs'tir, en faziletliside Firdevs'tir. Arş, muhakkak Firdevs'in üstündedir. Cennetin ırmakları da Firdevs'ten çıkıp akar. Bu itibarla siz Allah'tan (cennet) dilemek istediğiniz zaman O'ndan Firdevs'i isteyiniz."

İZAHI

Bu hadisi Tirmizi de Ebvâbu Sıfati'l-Cenne" bölümünde rivâyet etmiştir.

El-Kari'nin dediği gibi derecelerden maksat yüce mertebeler ve makamlardır. Hadiste her derecenin gök ile yer arası kadar olduğu belirtilir. Sindî: En açık olan mânâ her derecenin yüksekliğinin bu kadar oluşudur. Uzak bir ihtimâle göre maksad her derecenin genişliğinin bu kadar olmasıdır, der.

Tuhfe yazarının beyânına göre el-Kari: "Cennet yüz derecedir" ifâdesinden maksad tahdid ve sınırlama değil de çokluk olabilir. Çünkü Beyhaki'nin Âişe (Radıyallâhü anhâ)'dan merfû olarak rivâyet ettiği bir hadiste meâlen şöyle buyurulur:

"Cennetin derecelerinin sayısı Kur'ân âyetlerinin sayısı kadardır. Kim cennete girip de Kur'ân ehlinden olursa onun fevkinde derece yoktur, buyurulmuştur." Şu mânâ da kasdedilmiş olabilir: Cennete giren herkes için yüz derece vardır. Bu takdirde hadis, cennetteki nimet çeşitlerinin en azını ve cennetlik olan bir kimsenin işgal edeceği en az yerin miktarını beyân etmiş olur, demiştir.

Hadiste geçen "Evsat" kelimesi efdal ve en iyi diye yorumlandığı gibi en geniş diye de yorumlanabilir.

Firdevs'ten çıkıp aktığı haber verilen cennet nehirleri Kur'ân-ı Kerîm'de belirtildiği gibi su, süt, şarab ve bal ırmaklarıdır ki çeşit bakımından dörde ayrılır. Firdevs'ten akan nehirlerin dört olduğu Tirmizî'nin rivâyetinde belirtilmiştir.

٤٣٣٢ — حدثنا العبّاس بن عثمان الدمشقي. ثنا الوليد بن مسلم. ثنا محمد بن مهاجر الأنصاري. حدثني الضحّاك المعافري عن سليمان بن موسى، عن كريب مولى ابن

عَبَّاسٍ ؛ قَالَ : حَدَّثَنِي أُسَامَةُ بْنُ زَيْدٍ ؛ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ ، ذَاتَ يَوْمٍ لِأَصْحَابِهِ «أَلَا مُشَمِّرٌ لِلْجَنَّةِ ؟ فَإِنَّ الْجَنَّةَ لَا خَطَرَ لَهَا . هِيَ ، وَرَبِّ الْكَعْبَةِ ! نُورٌ يَتَلَأْلَأُ ، وَرَيْحَانَةٌ تَهْتَزُّ ، وَقَصْرٌ مَشِيدٌ ، وَنَهَرٌ مُطَّرِدٌ ، وَفَاكِهَةٌ كَثِيرَةٌ نَضِيجَةٌ ، وَزَوْجَةٌ حَسْنَاءُ جَمِيلَةٌ ، وَحُلَلٌ كَثِيرَةٌ . فِي مَقَامٍ أَبَدًا . فِي حَبْرَةٍ وَنَضْرَةٍ . فِي دُورٍ عَالِيَةٍ سَلِيمَةٍ بَهِيَّةٍ » قَالُوا : نَحْنُ الْمُشَمِّرُونَ لَهَا ، يَا رَسُولَ اللَّهِ ! قَالَ « قُولُوا : إِنْ شَاءَ اللَّهُ » ثُمَّ ذَكَرَ الْجِهَادَ وَحَضَّ عَلَيْهِ .

فى الزوائد : فى إسناده مقال . والضحاك المعافرى الدمشقى ، ذكره ابن حبان فى الثقات . وقال الذهبى فى طبقات التهذيب : مجهول . وسليمان بن موسى مختلف فيه . وباقى رجال الإسناد ثقات . ورواه ابن حبان فى صحيحه .

TERCEMESİ

4332) "... Üsâme bin Zeyd *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* bir gün sahâbîlerine şöyle buyurdu, demiştir :

(İçinizde) cennet için çabalayıp gayret edecek kimse yok mu? Şüphesiz, cennete denk hiç bir şey yoktur. Kâ'be'nin Rabbine yemin ederim ki, cennet, güzel, sağlam ve yüksek saraylarda, yüz parlaklığı ve mutluluk - refah içinde sonsuza dek devamlı kalınacak, parlayan nur, (rüzgâr esintisiyle) sallanıp dalgalanan güzel kokulu yeşillik, sağlam köşk, akan nehir, olgunlaşmış bol meyve, (huyu) beğenilen ve (şeklen) güzel hanım ve çok giysiden ibârettir. Sahâbiler :

Cennet için çabalayıp gayret edenler bizleriz, yâ Resûlallah, dediler. O :

İnşâallah deyiniz, buyurdu. Sonra cihad etmeyi anlatarak (sahâbileri) ona teşvik etti."

Not : Zevâid'de şöyle denmiştir : Bunun senedi söz götürür. Râvi Dahhâk el-Meâfiri ed-Dımışki'yi İbn-i Hibban güvenilir zâtlar arasında anmıştır. Zehebî de Tabakâtü't-Tehzib'te O'nun mechul olduğunu söylemiştir. Râvi Süleyman bin Mûsâ hakkında da ihtilâf vardır. Senedin kalan râvileri güvenilir zâtlardır. İbn-i Hibbân da bu hadisi kendi Sahihinde rivâyet etmiştir.

٤٣٣٣ — حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة . ثنا محمد بن فضيل عن عمارة بن القعقاع ،

عَنْ أَبِي زُرْعَةَ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ؛ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « أَوَّلُ زُمْرَةٍ تَدْخُلُ الْجَنَّةَ
عَلَى صُورَةِ الْقَمَرِ لَيْلَةَ الْبَدْرِ . ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ عَلَى ضَوْءِ أَشَدِّ كَوْكَبٍ دُرِّيٍّ فِي السَّمَاءِ
إِضَاءَةً . لَا يَبُولُونَ وَلَا يَتَغَوَّطُونَ وَلَا يَمْتَخِطُونَ وَلَا يَتْفِلُونَ . أَمْشَاطُهُمُ الذَّهَبُ .
وَرَشْحُهُمُ الْمِسْكُ . وَمَجَامِرُهُمُ الْأَلُوَّةُ . أَزْوَاجُهُمُ الْحُورُ الْعِينُ . أَخْلَاقُهُمْ عَلَى خُلُقِ رَجُلٍ
وَاحِدٍ . عَلَى صُورَةِ أَبِيهِمْ آدَمَ ، سِتُّونَ ذِرَاعًا » .

حدثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ . ثنا أَبُو مُعَاوِيَةَ عَنِ الْأَعْمَشِ ، عَنْ أَبِي صَالِحٍ ، عَنْ
أَبِي هُرَيْرَةَ ، مِثْلَ حَدِيثِ ابْنِ فُضَيْلٍ عَنْ عُمَارَةَ .

TERCEMESİ

4333) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

Cennete giren ilk zümre ayın on dördüncü gecesindeki sûretinde (parlak)dır. Onların ardından girenler de gökteki en şiddetli ışık saçan yıldız parlaklığındadır. Küçük abdest yapmazlar, büyük abdest yapmazlar, sümkürmezler ve tükürmezler. Tarakları altındır. Terleri de misk (gibi)dir ve (buhurdanlıklarındaki) buhurları öd ağacıdır. Zevceleri (yâni hanımları) büyük gözlü hûrilerdir. Huyları bir adamın huyu üzerinde (yâni huyları aynı)dır. Onlar, babaları Âdem (Aleyhisselâm)'ın sûretinde (boyları da) altmış arşındır.

Ebû Bekir bin Ebî Şeybe bize İbn-i Fudayl'ın Umâre'den rivâyet ettiği (şu) hadîsin mislini ... senediyle de yine Ebû Hüreyre'den merfû olarak rivâyet etmiştir."

İZAHI

Z e y d (Radıyallâhü anh)'ın hadîsi Zevâid nevindendir, cennetin güzelliğini ve nimetlerini beyân eder. Bu hadîste geçen bâzı kelimeleri açıklıyayım:

Hatar: Misil demektir. Yâni cennetin misli ve benzeri güzel mekân, makam ve nimet yoktur.

Reyhâne: Fesleğen denilen güzel kokulu bitkiye denildiği gibi güzel kokulu bitki anlamına da gelir. Burada genel mânâyı tercih ettim.

Habre: Nimet, bolluk içinde yaşamak ve refah demektir.

Nadra: Yüz güzelliğidir ki memnuniyet ve mutluluğu ifâde eder.

Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) cennetin güzelliğini beyân ederek buna kavuşmak isteyip de gayret gösterecek, çabalıyacak kimse yok mu? buyurunca sahâbiler: Biz varız, şeklinde cevab vermişler. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm): İnşâallah deyiniz, buyurmuştur. Çünkü önemli olan bu güzel hâl üzerine ölmektir. Allah cümlemize Hüsn-i Hâtime, yâni İslâm ölçülerine göre en iyi hâl üzerine ölmeyi nasib eylesin. Âmin.

Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'ın bu buyruktan maksadı şu da olabilir: Cennete hazırlanmak, büyük gayret ve fazla çalışmak ister. İnşâallah buna muvaffak olursunuz.

Ebû Hüreyre (Radıyallâhü anh)'ın hadisini Buhâri, Enbiyâ kitâbında ve Müslim, Cennet kitâbında rivâyet etmişler.

Bilindiği gibi hilâl ayın on dördüncü gecesinde dolunay hâline gelir. O gece tam dâire biçimini alıp en çok nurlu olur. Cennete giren ilk zümre dolunaya benzetilmiştir. Yâni bu zümre dolunay gibi nurlu olurlar. Tuhfe yazarı bu zümrenin peygamberler zümresi olduğunu beyân etmiştir. Gökteki en parlak yıldız gibi olan zümre de Allah'ın veli kulları ve sâlihlerdir. Yâni ibâdetlerine düşkün, haramlardan ve mekruhlardan kaçman ve güzel huylu mü'minlerdir.

Hadiste cennetlik olan bu zümrelerin bedenlerinden küçük ve büyük abdest, sümkürük ve tükürüğün çıkmıyacağı ifâde edilmiştir. Yâni bedenlerinde bu gibi işe yaramayan fâsid maddeler bulunmayacaktır. Çünkü cennet güzel yerdir ve her bakımdan temiz olan mübâreklerin mekânıdır. Bu itibarla pisliklere ve necâsetlere orada yer yoktur.

Tuhfe yazarının beyânına göre İbnü'l-Cevzî: Cennet halkının gıda maddeleri çok nefis ve değerli olduğu için artıkları ve vücûda yaramıyacak kısmı yoktur ki abdest yolları gibi organlarla dışarı atılsın. O gıda maddeleri vücudda hazmedilince bundan sâdece en güzel ve en zevkli koku meydana gelir, demiştir.

Emşât: Muşt'un çoğuludur. Muşt: Saç tarağıdır. Buna **Maşt** ve **Mışt** denilir.

Mecâmir: Mücmer'in çoğuludur.

Mücmer: Buhurdanlıkta yakılan nesne demektir. Micmer ise buhurdanlık demektir. Bunun da çoğulu Mecâmir'dir.

Eluvve: Öd ağacıdır. N e v e v i, H i n d i s t a n'da çıkan öd ağacının ismi olduğunu söylemiştir.

K u r t u b i şöyle demiştir: Şöyle bir şey hatıra gelebilir: Cennet halkının hepsi tertemiz, güzel kokulu gencecik olacaklardır. Artık onların saçlarını taramaya, buhur gibi güzel kokulara ne ihtiyaçları vardır? Buna şöyle cevab verilir: Cennet halkına ikram edilen yiyecek, içecek, giyecek ve güzel kokular gibi nimetler, duydukları açlığı, susuzluğu, gidermek, çıplaklığı önlemek veyâ duyulan pis bir kokuyu defetmek için değildir. Bu nîmetler sırf cennet halkını devamlı zevk, safâ ve mutluluk içinde yaşatmak içindir. Cennet halkını bu tür nimetlerle nimetlendirmenin hikmeti ise onları dünya hayatında görülen nimet çeşitleri ile nimetlendirmektir. N e v e v î de: E h l - i S ü n n e t mezhebine göre cennet halkının nîmetlenişleri, dünya halkının nimetlenişleri biçimindedir. Şu farkla ki cennet halkının nîmetlerinin lezzet ve zevki çok üstündür. Kur'ân-ı Kerîm ve hadîsler, cennet halkının nimetlerinin kesintisiz ve sonsuza dek olduğuna delâlet eder, demiştir.

Tuhfe yazarı yukardaki bilgileri el-Fetih'ten naklettiğini beyân eder.

٤٣٣٤ – حدّثنا وَاصِلُ بْنُ عَبْدِ الأَعْلَى ، وَعَبْدُ اللهِ بْنُ سَعِيدٍ ، وَعَلِيُّ بْنُ الْمُنْذِرِ ؛ قَالُوا : ثنا مُحَمَّدُ بْنُ فُضَيْلٍ عَنْ عَطَاء بْنِ السَّائِبِ ، عَنْ مُحَارِبِ بْنِ دِثَارٍ ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « الْكَوْثَرُ نَهَرٌ فِي الْجَنَّةِ. حَافَتَاهُ مِنْ ذَهَبٍ. مَجْرَاهُ عَلَى الْيَاقُوتِ وَالدُّرِّ. تُرْبَتُهُ أَطْيَبُ مِنَ الْمِسْكِ ، وَمَاؤُهُ أَحْلَى مِنَ الْعَسَلِ وَأَشَدُّ بَيَاضًا مِنَ الثَّلْجِ » .

T E R C E M E S İ

4334) "... İbn-i Ömer *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

Kevser, cennette bir ırmaktır. Irmağın iki kenarı altındır. Yâkut ve büyük inciler üzerinde akar. Toprağı miskten daha güzel kokuludur. Suyu baldan tatlı ve kardan daha beyazdır."

٤٣٣٥ – حدّثنا أَبُو عُمَرَ الضَّرِيرُ . ثنا عَبْدُ الرَّحْمٰنِ بْنُ عُثْمَانَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَمْرٍو ،

عَنْ أَبِي سَلَمَةَ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ؛ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « إِنَّ فِي الْجَنَّةِ شَجَرَةً يَسِيرُ الرَّاكِبُ فِي ظِلِّهَا مِائَةَ سَنَةٍ ، وَلَا يَقْطَعُهَا » .

وَاقْرَأُوا إِنْ شِئْتُمْ : وَظِلٍّ مَمْدُودٍ .

TERCEMESİ

4335) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

Muhakkak cennette öyle bir ağaç vardır ki suvârî kimse onun gölgesinde yüz yıl yürür onu(n dallarının kapladığı sahâyı) bitiremez."

(Ebû Hüreyre demiştir ki) : Ve dilersenız, وَظِلٍّ مَمْدُودٍ "ve cennet halkı uzanmış bir gölgededir" (Vakıâ, 30. âyet)i okuyunuz."

İZAHI

İbn-i Ömer (Radıyallâhü anhümâ)'nın hadisini Tirmizî, Ahmed, İbn-i Ebî Hâtim ve İbn-i Cerîr de rivâyet etmişlerdir. Tirmizî bu hadisi Kevser sûresinin tefsiri bölümünde rivâyet etmiştir. Bilindiği gibi bu sûrede Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'e Kevser ihsân edildiği bildirilir. Bâzı âlimler: Bu sûrede anılan kevserden maksad cennetteki ırmaktır, demişlerdir.

Sindî de bu hadisin izahı bölümünde: Yâni Kevser sûresinde anılan Kevser, bu durumda olan cennetteki ırmaktır, demiştir. Sûrede geçen Kevser kelimesi başka mânâlara da yorumlanmıştır. Arzu edenler tefsir kitablarına bakabilirler.

Bu hadiste Kevser denilen cennetteki ırmağın iki kenarının altın, nehir yatağının yâkut ile büyük incilerden ibâret, toprağının miskten daha güzel kokulu ve suyunun baldan tatlı ve kardan ak olduğu bildirilir.

Ebû Hüreyre (Radıyallâhü anh)'ın hadisini Buhârî, Müslim ve Tirmizî de rivâyet etmişlerdir. Ebû Hüreyre (Radıyallâhü anh)'ın bu hadisi te'yid eder mâhiyetteki Vâkıa sûresinin 30. âyetini okumakla ilgili sözü Buhârî'nin bir rivâyetinde mevcuttur.

Bu ağacın T û b â ağacı olduğu söylenir. İ b n ü ' l - C e v z î bu kavli nakletmiş ve e l - H â f ı z da onun görüşünü desteklemiştir.

Ağacın gölgesi, ağacın dallarının kapladığı sahâ mânâsına yorumlanmıştır. K u r t u b î : Böyle yorum yapmanın sebebi şudur : Gölge, halkın nazarında, güneşin harâretinden ve eziyetinden koruyan bir şeydir. Halbuki cennette ne güneş var ne de eziyet var, demiştir.

S i n d î de : Cennetteki aydınlık cennete tavan sayılan Arş-ı A'lâ tarafından gelme olduğu takdirde bu hadîsteki gölge ifâdesi açık mânâsında tutulur. Çünkü bu takdirde kesif ve yoğun cisimler için gölge durumu olabilir. Şâyet cennetteki aydınlık herhangi bir taraftan gelme olmayıp cennetin kendisi bizâtihi aydınlık ise o takdirde gölgeden maksad şudur : Yâni faraza gölge olsa şu kadar sahâyı kaplar.

٤٣٣٦ – حدّثنا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ . ثنا عَبْدُ الْحَمِيدِ بْنُ حَبِيبِ بْنِ أَبِي الْعِشْرِينَ . حَدَّثَنِي عَبْدُ الرَّحْمٰنِ بْنُ عَمْرٍو الْأَوْزَاعِيُّ . حَدَّثَنِي حَسَّانُ بْنُ عَطِيَّةَ . حَدَّثَنِي سَعِيدُ بْنُ الْمُسَيَّبِ ؛ أَنَّهُ لَقِيَ أَبَا هُرَيْرَةَ . فَقَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ : أَسْأَلُ اللهَ أَنْ يَجْمَعَ بَيْنِي وَبَيْنَكَ فِي سُوقِ الْجَنَّةِ . قَالَ سَعِيدٌ : أَوَ فِيهَا سُوقٌ ؟ قَالَ : نَعَمْ . أَخْبَرَنِي رَسُولُ اللهِ ﷺ ؛ أَنَّ أَهْلَ الْجَنَّةِ ، إِذَا دَخَلُوهَا ، نَزَلُوا فِيهَا بِفَضْلِ أَعْمَالِهِمْ . فَيُؤْذَنُ لَهُمْ فِي مِقْدَارِ يَوْمِ الْجُمُعَةِ مِنْ أَيَّامِ الدُّنْيَا . فَيَزُورُونَ اللهَ عَزَّ وَجَلَّ . وَيُبْرِزُ لَهُمْ عَرْشَهُ وَيَتَبَدَّى لَهُمْ فِي رَوْضَةٍ مِنْ رِيَاضِ الْجَنَّةِ . فَتُوضَعُ لَهُمْ مَنَابِرُ مِنْ نُورٍ . وَمَنَابِرُ مِنْ لُؤْلُؤٍ ، وَمَنَابِرُ مِنْ يَاقُوتٍ . وَإِنَّ بِكَ مِنَ الْجَمَالِ وَالطِّيبِ أَفْضَلَ مِمَّا فَارَقْتَنَا عَلَيْهِ . فَنَقُولُ ؛ إِنَّا جَالَسْنَا الْيَوْمَ رَبَّنَا الْجَبَّارَ عَزَّ وَجَلَّ . وَيَحِقُّنَا أَنْ نَنْقَلِبَ بِمِثْلِ مَا انْقَلَبْنَا » .

TERCEMESİ

4336) "... Saîd bin el-Müseyyeb *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre :

Kendisi (bir gün) Ebû Hüreyre (Radıyallâhü anh)'a rastlamış ve Ebû Hüreyre (Radıyallâhü anh) kendisine : Beni ve seni cennet çarşı-

sında (da) biraraya getirmesini Allah'tan isterim, demiş. (Bunun üzerine) Said:

Cennette çarşı var mı? diye sormuş. Ebû Hüreyre (Radıyallâhü anh) (de):

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) bana şu haberi verdi, demiştir.

Cennet halkı cennete girdikleri zaman (iyi) amellerinin çokluk derecesine göre makamlarına yerleşirler. Sonra dünya günlerinden Cuma günü kadar bir süre için onlara izin verilerek Allah (Azze ve Celle)'yi ziyâret ederler. Allah onlar için Arş'ını açar ve cennet bahçelerinden bir bahçede onlara görünür. Cennet halkı için nurdan koltuklar, inciden koltuklar, yâkuttan koltuklar, zeberced (cevherin)den koltuklar, altından koltuklar ve gümüşten koltuklar konulur. Cennet halkının (makamca) en aşağı olanı (onların içinde deni - âdi kimse yoktur) da misk ve kâfur yığınları (yâni tepecikleri) üstünde otururlar. Bunlar koltuklarda oturanların yerlerinin kendilerinin oturdukları yerlerden üstün olduğunu sanmazlar (ki üzülmesinler).

Ebû Hüreyre demiş ki: Ben:

Yâ Resûlallah! Biz (cennette) Rabbimizi görecek miyiz? dedim. O: Evet (göreceksiniz). Siz güneşi görmek ve (gök) ayı on dördüncü gecesinde (yâni dolunay hâlinde iken) görmek husûsunda şüpheye düşer misiniz? diye sordu. Biz:

Hayır (şüpheye düşmeyiz, alenen görürüz), dedik. O:

İşte böylece Rabbiniz (Azze ve Celle)'yi (Cennette) görmek husûsunda da şüpheye düşmiyeceksiniz (yâni O'nun Zâtını açıkça görmek şerefine kavuşacaksınız) ve o mecliste bulunan herkesle Allah (Azze ve Celle) (ayrı ayrı) konuşacaktır. Hattâ Allah sizden bir adama: Yâ Fulân! Şöyle şöyle yaptığın günü hatırlamıyor musun? diyecek (dünyadaki bâzı vefâsızlıklarını —günahlarını— ona hatırlatacaktır). Adam da:

Yâ Rabbi! Beni bağışlamadın mı? diyecek. Bunun üzerine Allah (o adama):

Evet, seni bağışladım. Sen şu mertebene ancak benim mağfiretimin bolluğuyla eriştin, buyuracaktır. İşte cennet halkı böyle(ce Allah'ın cemal ve sohbetiyle müşerref) oldukları sıralarda bir bulut parçası üstten onları kaplıyarak üzerlerine öyle güzel bir koku yağdıracak ki onun kokusu gibi güzel bir şeyi hiç duymamışlar. Sonra Allah (onlara):

Sizin için hazırladığım ikrama kalkıp gidiniz ve arzuladığınızı - canınızın çektiği şeyleri alınız, buyuracaktır. (Peygamber buyurdu ki) Bunun üzerine meleklerin kuşattığı bir çarşıya varacağız. Misline gözlerin bakmadığı, kulakların işitmediği ve kalblerden geçmeyen şeyler o çarşıda bulunur. (Peygamber buyurdu ki) : O çarşıda hiç bir şey satılmadığı ve satın alınmadığı (yâni her şeyin bedava olduğu) halde arzuladığımız şeyler bizim için (köşklerimize) nakledilecektir. Cennet halkı birbirlerini o çarşıda göreceklerdir. Yüksek makam sâhibi olan adam gelip kendisinden dûn (yâni makamca düşük) adama rastlar (Cennet halkı içinde denî - âdî kimse yoktur). Makamca düşük olan adam, makamca kendisinden yüksek olan adamın üstündeki elbiseyi beğenir - hoşuna gider. Fakat henüz beğenme işi tamamlanmamış iken kendisinin üstündeki elbise gözünde ondan daha güzel hâl alır. Bunun sebebi de cennette hiç bir kimsenin üzülmesine meydan verilmemesidir.

Peygamber buyurdu ki : Sonra (çarşıdan) konaklarımıza döneceğiz. Zevcelerimiz bizi karşılayarak : Merhaba, hoş geldin. And olsun ki bizden ayrıldığın vakitteki güzellik ve güzel kokudan daha üstün bir güzellik ve daha güzel koku ile geldin, diyecekler. Biz de diyeceğiz ki : Bu gün biz Cebbâr olan Rabbimiz (Azze ve Celle) nin meclisinde oturduk (yâni sohbet ve cemâli ile şereflendik) ve şu gördüğünüz üstün güzellik ve daha güzel koku misli ile dönmemiz bize lâyıktır, diyeceğiz."

٤٣٣٧ — حدثنا هِشَامُ بْنُ خَالِدٍ الأَزْرَقُ ، أَبُو مَرْوَانَ الدِّمَشْقِيُّ . ثنا خَالِدُ بْنُ يَزِيدَ ابْنِ أَبِي مَالِكٍ عَنْ أَبِيهِ ، عَنْ خَالِدِ بْنِ مَعْدَانَ ، عَنْ أَبِي أُمَامَةَ ؛ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « مَا مِنْ أَحَدٍ يُدْخِلُهُ اللهُ الْجَنَّةَ ، إِلَّا زَوَّجَهُ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ ثِنْتَيْنِ وَسَبْعِينَ زَوْجَةً : ثِنْتَيْنِ مِنَ الْحُورِ الْعِينِ ، وَسَبْعِينَ مِنْ مِيرَاثِهِ مِنْ أَهْلِ النَّارِ . مَا مِنْهُنَّ وَاحِدَةٌ إِلَّا وَلَهَا قُبُلٌ شَهِيٌّ . وَلَهُ ذَكَرٌ لَا يَنْثَنِي » .

قَالَ هِشَامُ بْنُ خَالِدٍ : مِنْ مِيرَاثِهِ مِنْ أَهْلِ النَّارِ ، يَعْنِي رِجَالًا دَخَلُوا النَّارَ . فَوَرِثَ أَهْلُ الْجَنَّةِ نِسَاءَهُمْ . كَمَا وُرِثَتِ امْرَأَةُ فِرْعَوْنَ .

في الزوائد : في إسناده مقال . وخالد بن أبي مالك وثقه العجلي وأحمد بن صالح المصري . ضعفه أحمد وابن معين وأبو داود والنسائي وابن الجارود والساجي والعقيلي وغيرهم .

TERCEMESİ

4337) "... Ebû Ümâme *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

Allah (Azze ve Celle) sizden cennete dâhil ettiği her adama yetmiş iki zevce verir. Bunlardan ikisi gözleri geniş hûrilerden ve yetmişi cehennemlik olanlardan kalma mirasındandır. Bu zevcelerin hepsinin kadınlığı çok şehvet çekicidir ve cennetlik olan her adamın şehvet gücü dâimidir.

Hişâm bin Hâlid hadisin; مِنْ مِيرَاثِهِ مِنْ أَهْلِ النَّارِ **ifâdesinden maksad şudur, demiştir: Bâzı erkekler cehenneme (ebedî olarak) girerler ve Fir'avun'un karısı (Âsiye) miras olarak (kıyâmette) alınmış (olacağı) gibi cennet ehli olan erkekler onların (imânlı) kadınlarını miras olarak alırlar."**

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Bunun senedi söz götürür durumdadır. Çünkü râvilerinden Hâlid bin Yezid bin Ebî Mâlik'i, el-İclî ve Ahmed bin Sâlih el-Mısrî güvenilir saymışlardır. Ama Ahmed, İbn-i Muin, Ebû Dâvûd, Nesâî, İbnü'l-Cârûd es-Sâcî, el-Ukaylî ve başkaları bu râviyi zayıf saymışlardır.

İZAHI

Saîd bin el-Müseyyeb (Radıyallâhü anh)'ın hadîsini Tirmizî Ebvâbu Sıfati'l-Cenne" bölümünde "Cenet Çarşısı" adlı bâbında rivâyet etmiştir.

Bilindiği gibi cennette güneş, gündüz ve gece olmadığı için günler ve haftalar da olmaz. Çarşıdan maksad da cennet halkının toplanıp görüştükleri ve arzuladıkları her türlü eşyanın onların emrine verildiği yer demektir. Cennet halkının bu yerde görüşmeleri süresinin dünya günleri ile mukâyese edildiğinde bir Cuma günü kadar olduğu burada ifâde edilmiştir.

Müslim de Cennet kitâbının 5. bâbını cennet çarşısına tahsis ederek orada Enes bin Mâlik (Radıyallâhü anh)'den rivâyet ettiği bir hadiste Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) meâlen; "Cennette muhakkak bir çarşı vardır. Cennet halkı her Cuma günü oraya varırlar. Sonra şimal rüzgârı eserek yüzlerine ve elbiselerine (güzel kokular) serper. Bu sûretle güzellikleri ve parlaklıkları artar. Sonra ev halkının yanlarına cemal ve güzellikleri artmış olarak dönerler. Ev halkı da: Vallahi siz bizden ayrıldıktan sonra cemal ve güzelliğiniz cidden artmıştır, derler. Onlar da: Vallahi siz de biz ayrılalı daha güzel ve parlak hâle gelmişsiniz, derler."

M ü s l i m ' in yukarıya meâlini aldığım hadise göre cennet ehli her Cuma günü anılan çarşıda toplanacaklar. Ancak yukarda işâret ettiğim gibi maksad dünya hesablarına göre bir haftalık süre geçtikçe o sürenin yedide biri miktarınca çarşı denilen yerde toplanırlar ve birbirleriyle görüşüp ziyâretleşirler.

Hadîste geçen Minberlerden maksad yüksek koltuklar ve tahtlardır.

Küsbân : Kesîb'in çoğuludur, kum yığınları ve tepecikler demektir.

Bedir : On dört günlük gök ayıdır ki buna dolunay denilir. Açık havada gündüzün ortasında güneşe bakan ve on dördüncü gecesinde gök ayına geceleyin bakan bir kimse güneşi ve dolunayı hiç bir şüphe ve tereddüde meydan kalmıyacak biçimde gördüğü gibi cennet halkı da Allah (Azze ve Celle)'yi görüp cemâli ile müşerref olacaklar. Hadîste bu durum belirtiliyor. Allah bizleri de cemâli ile müşerref edeceği sevgili kullarından eylesin.

E b û Ü m â m e (Radıyallâhü anh)'ın hadîsi Zevâid nevindendir. Notta belirtildiği gibi senedi pek sağlıklı değildir. T i r m i z î'-nin E b û S a î d - i H u d r î (Radıyallâhü anh)'den rivâyet ettiği bir hadîste de cennet ehli olan erkeklerden makamı en aşağı olanın yetmiş iki zevcesi bulunduğu ifâde edilmiştir.

Müellifimizin rivâyet ettiği hadise göre yetmiş iki zevcenin ikisi H û r ü ' l - Î y n ' dendir. Hûr kelimesi Havrâ'nın çoğuludur.

Havrâ : Gözünün beyaz kısmı bembeyaz ve siyah kısmı da simsiyah olan kadın demektir.

Îyn : Aynâ'nın çoğuludur.

Aynâ : Gözü geniş olan kadın demektir.

Diğer yetmiş kadın da kocası küfür üzerinde ölen imânlı kadınlardandır. Bu tür kadınlar cehennem halkından cennet halkına miras kalan zevcelerdir. Râvi H i ş â m b i n H â l i d hadîsin bu bölümünü açıklarken örnek olarak F i r ' a v u n ' un karısını göstermiştir. Bilindiği gibi F i r ' a v u n küfür üzerinde ölmüş, karısı Â s i y e (Radıyallâhü anhâ) ise imân etmiştir. T a h r î m sûresinin 11. âyetinde F i r ' a v u n ' un karısı (Âsiye) mü'minler için örnek gösterilmiştir. Bu hâtun, âhirette Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in zevcesi olmak şerefine kavuşacaktır.

Câmiu's-Sağîr'in yazarının beyânına göre T a b e r â n î, S a ' d b i n C e n â d e (Radıyallâhü anh)'den şu merfû hadîsi rivâyet etmiştir: إِنَّ اللّٰهَ تَعَالَى زَوَّجَنِي فِي الْجَنَّةِ مَرْيَمَ بِنْتَ عِمْرَانَ وَامْرَأَةَ فِرْعَوْنَ وَأُخْتَ مُوسَى الْكَلِيمِ

"(Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) buyurdu ki) **Allah, İmrân'ın kızı Meryem'i, Fir'avun'un karısını (yâni Âsiye'yi) ve Mûsâ'nın kız kardeşini (Külsûm'u) cennette bana zevce olarak vermeye hüküm eyledi.**"

Tefsirlerden Celâleyn üzerine yazılmış Sâvî ve Rûhu'l-Maânî gibi kitablarda da bu konuda vârid olan bâzı hadisler nakledilmiştir. Arzu edenler oralara bakabilirler. Biz bu kadarlık bilgi ile yetinelim.

٤٣٣٨ – حدّثنا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ . ثنا مُعَاذُ بْنُ هِشَامٍ . ثنا أَبِي عَنْ عَامِرٍ الأَحْوَلِ ، عَنْ أَبِي الصِّدِّيقِ النَّاجِي ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ ؛ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « الْمُؤْمِنُ إِذَا اشْتَهَى الْوَلَدَ فِي الْجَنَّةِ ، كَانَ حَمْلُهُ وَوَضْعُهُ فِي سَاعَةٍ وَاحِدَةٍ ، كَمَا يَشْتَهِي » .

TERCEMESİ

4338) Ebû Saîd-i Hudrî *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

Mü'min kişi, cennette çocuk istediği zaman, arzu ettiği gibi çocuğun ceninliği, doğumu (ve erginlik çağına varması) tek bir saatte olur."

İZAHI

Bu hadisi Tirmizî, Cennet sıfatı bâbları bölümünde rivâyet etmiş ve: Bu hadis, hasen-garib'tir. İlim ehli bu mes'ele husûsunda ihtilâf etmişlerdir. Bâzıları; Cennette cinsel ilişki vardır. Fakat çocuk olmaz, demişlerdir. Tâvûs, Mücâhid ve İbrâhim Nahaî'den bu görüş rivâyet edilmiştir. Muhammed (yâni Buhârî): İshâk bin İbrâhim, bu hadisin izahında demiş ki: Lâkin cennet ehli çocuk istemez, diye nakilde bulunmuştur. Yine Muhammed (bin İsmâil el-Buhârî demiş ki: Ebû Rezîn el-Ukaylî (Radıyallâhü anh)'den rivâyet edildiğine göre Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem): "Cennet ehlinin cennette çocuğu olmaz" buyurmuştur, diye bilgi vermiştir.

Tuhfe yazarının beyânına göre bu hadisi Ahmed, İbn-i Hibbân ve Dârimî de rivâyet etmişlerdir.

Buhârî'nin İshâk'tan olan rivâyetinin ve yorumunun özeti şudur: Yâni cennetteki mü'minler faraza çocuk sâhibi olmak

isteseler, çocuğun ceninliği, doğumu ve erginlik çağına varması bir saatte tamamlanır ve arzularına uygun, yâni erkek çocuğu mu, kız çocuğu mu arzu ediyorlarsa arzu ettikleri gibi olur. Lâkin cennet ehlinde bu arzu ve istek olmayacaktır.

٤٣٣٩ – حدّثنا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ . ثنا جَرِيرٌ عَنْ مَنْصُورٍ عَنْ إِبْرَاهِيمَ ، عَنْ عَبِيدَةَ ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ مَسْعُودٍ ؛ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « إِنِّي لَأَعْلَمُ آخِرَ أَهْلِ النَّارِ خُرُوجًا مِنْهَا . وَآخِرَ أَهْلِ الْجَنَّةِ دُخُولًا الْجَنَّةَ . رَجُلٌ يَخْرُجُ مِنَ النَّارِ حَبْوًا . فَيُقَالُ لَهُ : وَمَنَابِرُ مِنْ زَبَرْجَدٍ . وَمَنَابِرُ مِنْ ذَهَبٍ . وَمَنَابِرُ مِنْ فِضَّةٍ . وَيَجْلِسُ أَدْنَاهُمْ ، (وَمَا فِيهِمْ دَنِيٌّ) عَلَى كُثْبَانِ الْمِسْكِ وَالْكَافُورِ . مَا يُرَوْنَ أَنَّ أَصْحَابَ الْكَرَاسِيِّ بِأَفْضَلَ مِنْهُمْ مَجْلِسًا .

قَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ : قُلْتُ : يَا رَسُولَ اللهِ ! هَلْ نَرَى رَبَّنَا ؟ قَالَ « نَعَمْ . هَلْ تَتَمَارَوْنَ فِي رُؤْيَةِ الشَّمْسِ وَالْقَمَرِ لَيْلَةَ الْبَدْرِ ؟ » قُلْنَا : لَا . قَالَ « كَذَلِكَ لَا تَتَمَارَوْنَ فِي رُؤْيَةِ رَبِّكُمْ عَزَّ وَجَلَّ . وَلَا يَبْقَى فِي ذَلِكَ الْمَجْلِسِ أَحَدٌ إِلَّا حَاضَرَهُ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ مُحَاضَرَةً . حَتَّى إِنَّهُ يَقُولُ لِلرَّجُلِ مِنْكُمْ : أَلَا تَذْكُرُ ، يَا فُلَانُ ! يَوْمَ عَمِلْتَ كَذَا وَكَذَا ؟ (يُذَكِّرُهُ بَعْضَ غَدَرَاتِهِ فِي الدُّنْيَا) فَيَقُولُ : يَا رَبِّ ! أَفَلَمْ تَغْفِرْ لِي : فَيَقُولُ : بَلَى . فَبِسَعَةِ مَغْفِرَتِي بَلَغْتَ مَنْزِلَتَكَ هَذِهِ . فَبَيْنَمَا هُمْ كَذَلِكَ ، غَشِيَتْهُمْ سَحَابَةٌ مِنْ فَوْقِهِمْ . فَأَمْطَرَتْ عَلَيْهِمْ طِيبًا لَمْ يَجِدُوا مِثْلَ رِيحِهِ شَيْئًا قَطُّ . ثُمَّ يَقُولُ : قُومُوا إِلَى مَا أَعْدَدْتُ لَكُمْ مِنَ الْكَرَامَةِ . فَخُذُوا مَا اشْتَهَيْتُمْ . (قَالَ) فَنَأْتِي سُوقًا قَدْ حُفَّتْ بِهِ الْمَلَائِكَةُ . فِيهِ مَا لَمْ تَنْظُرِ الْعُيُونُ إِلَى مِثْلِهِ ، وَلَمْ تَسْمَعِ الْآذَانُ ، وَلَمْ يَخْطُرْ عَلَى الْقُلُوبِ . (قَالَ) فَيُحْمَلُ لَنَا مَا اشْتَهَيْنَا . لَيْسَ يُبَاعُ فِيهِ شَيْءٌ وَلَا يُشْتَرَى . وَفِي ذَلِكَ السُّوقِ يَلْقَى أَهْلُ الْجَنَّةِ بَعْضُهُمْ بَعْضًا . فَيُقْبِلُ الرَّجُلُ ذُو الْمَنْزِلَةِ الْمُرْتَفِعَةِ ، فَيَلْقَى مَنْ هُوَ دُونَهُ (وَمَا فِيهِمْ دَنِيٌّ) فَيَرُوعُهُ مَا يَرَى عَلَيْهِ مِنَ اللِّبَاسِ . فَمَا يَنْقَضِي آخِرُ حَدِيثِهِ حَتَّى يَتَمَثَّلَ لَهُ عَلَيْهِ

أَحْسَنُ مِنْهُ . وَذٰلِكَ أَنَّهُ لَا يَنْبَغِي لِأَحَدٍ أَنْ يَحْزَنَ فِيهَا » .

قَالَ « ثُمَّ تَنْصَرِفُ إِلَى مَنَازِلِنَا . فَتَلْقَانَا أَزْوَاجُنَا . فَيَقُلْنَ : مَرْحَبًا وَأَهْلًا . لَقَدْ جِئْتَ

اذْهَبْ فَادْخُلِ الْجَنَّةَ . فَيَأْتِيهَا فَيُخَيَّلُ إِلَيْهِ أَنَّهَا مَلْأَى فَيَرْجِعُ . فَيَقُولُ : يَا رَبِّ

وَجَدْتُهَا مَلْأَى . فَيَقُولُ اللهُ : اذْهَبْ فَادْخُلِ الْجَنَّةَ . فَيَأْتِيهَا فَيُخَيَّلُ إِلَيْهِ أَنَّهَا مَلْأَى

فَيَرْجِعُ فَيَقُولُ : يَا رَبِّ ! وَجَدْتُهَا مَلْأَى . فَيَقُولُ اللهُ سُبْحَانَهُ : اذْهَبْ فَادْخُلِ الْجَنَّةَ .

فَيَأْتِيهَا فَيُخَيَّلُ إِلَيْهِ أَنَّهَا مَلْأَى . فَيَرْجِعُ فَيَقُولُ : يَا رَبِّ ! إِنَّهَا مَلْأَى . فَيَقُولُ اللهُ :

اذْهَبْ فَادْخُلِ الْجَنَّةَ . فَإِنَّ لَكَ مِثْلَ الدُّنْيَا وَعَشَرَةَ أَمْثَالِهَا . (أَوْ إِنَّ لَكَ مِثْلَ عَشَرَةِ أَمْثَالِ

الدُّنْيَا) فَيَقُولُ : أَتَسْخَرُ بِي (أَوْ أَتَضْحَكُ بِي) وَأَنْتَ الْمَلِكُ ؟ » .

قَالَ ، فَلَقَدْ رَأَيْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ ضَحِكَ حَتَّى بَدَتْ نَوَاجِذُهُ .

فَكَانَ يُقَالُ : هٰذَا أَدْنَى أَهْلِ الْجَنَّةِ مَنْزِلًا .

TERCEMESİ

4339) "... Abdullah bin Mes'ûd *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

Ben cehennemlik olanlardan en son cehennemden çıkan ve cennetlik olanlardan en son cennete giren adamı şüphesiz bilirim. (O kişi), cehennemden emekleyerek çıkan bir adamdır. (Allah tarafından) ona: Git de cennete gir, denilecek. Bunun üzerine adam cennete gidecek, fakat ona cennet dolu gibi görünecektir. Adam da geri dönerek:

Yâ Rabbi! Ben cenneti dolu buldum, diyecek. Allah (da ona):
Git cennete gir, diyecek. O da cennete varacak. Fakat ona cennet (yine) dolu görünecek ve tekrar geri dönecek. Sonra:

Yâ Rabbi! Ben cenneti dolu buldum, diyecektir. Allah Sübhânehu (ona):

Git cennete gir, buyuracak. O da (tekrar) cennete varacak ve (yine) ona cennet dolmuş gibi görünecek. Tekrar dönüp:
Yâ Rabbi! Cennet şüphesiz doludur, diyecektir. Bunun üzerine Allah (ona):

Git de cennete gir. Çünkü şüphesiz (orada) dünya kadar ve dünyanın on misli sanadır (veyâ muhakkak dünyanın on katı kadar sanadır), buyuracaktır. Adam da:

(Yâ Rabbi!) Yegâne hükümdar olduğun halde benimle alay mı ediyorsun (veyâ benim aklıma mı gülüyorsun)? diyecektir.

Abdullah bin Mes'ûd demiştir ki: (Vallahi) ben Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'i (bu hadisin sonunu buyururken) azı dişleri görülecek derecede gülerken gördüm, demiştir.

(İbn-i Mes'ûd sözüne devamla) Bu adam cennetliklerin mertebece en aşağı olanıdır, söyleniyordu."

İZAHI

Bu hadisi Buhârî "Tevhid" ve "Rıkak" bölümlerinde, Müslim "İmân" bölümünde ve Tirmizi "Cehennem sıfatı" bölümünde rivâyet etmişlerdir.

Hadiste geçen "Habv" emeklemek veyâ oturarak sürünmek demektir. Nevevî: Habv, lügat âlimlerine göre eller ile ayaklar üstünde yürümek anlamına geldiği gibi eller ile dizler üstünde yürümek mânâsına, kezâ ellerle mak'ad üstünde yürümek, yâni oturarak sürünmek mânâsına da gelir.

En son cehennemden çıkıp en son cennete giren adamın ismi hakkında değişik görüşler vardır. Bâzı rivâyetlere göre adı Hennâd'dır. Diğer bir görüşe göre adı Cüheyne'dir.

Bu adam bir kaç defa cennete varıp orada kendisi için boş yer kalmadığı zannı ile geri döner ve her dönüşte durumu Allah'a arz edince, cennete gir, fermanı alır. Nihâyet Allah (Azze ve Celle) kendisine: "Git de cennete gir. Şüphesiz dünya kadar ve onun on misli sanadır (veyâ şüphesiz dünyanın on katı kadar sanadır)" buyurur. Bunun üzerine adamın:

(Yâ Rabbi!) Yegâne hükümdar olduğun halde benimle alay mı ediyorsun? (veyâ benim aklıma mı gülüyorsun)? şeklindeki sözü ile ilgili olarak âlimler değişik yorumlar yapmışlardır.

Önce şunu söyleyeyim: Allah'ın gülmesi ifâdesi hakikî gülme mânâsına değildir. Çünkü gülmek, şaşmak, üzülmek gibi insanlara mahsus hallerden Allah (Azze ve Celle) pâk ve münezzehtir. Bâzı yerlerde vârid olan Dıhk, yâni gülme kelimesi O'nun rızâsı mânâsına yorumlanmıştır. Burada gülme ifâdesinin rızâ mânâsına yorumlan-

ması uygun görülmediği için istihza ve alay manâsına yorumlanmıştır. Çünkü genellikle alay eden kimse, hakaret ettiği kişiye güler. Bu itibarla alay etmekle gülmek arasında mânâ bakımından bir münâsebet vardır.

Adamın "Benimle alay mı ediyorsun?" sözü ile ilgili olup yukarda işâret ettiğim görüşler özetle şunlardır:

1. Bundan maksad "Benim vefâsızlığım ve sözümde durmamamın cezâsını mı veriyorsun?" demektir, diyenler vardır. Sebebi de şudur: Buhâri'nin Rıkak kitâbında "Sırât cehennem köprüsüdür" açtığı bâbta Ebû Hüreyre (Radıyallâhü anh)'den rivâyet ettiği bir uzun hadise göre bu adam önce cehennem ateşinden kurtarılmasını dileyecek, Allah'a yalvaracaktır. Allah ona: Senin bu dileğini kabul edersem benden başka şey istemen umulur, buyuracak. Adam başka bir şey istemiyeceğine söz verecek. Fakat Allah onu cehennemden kurtarınca o, bu kere cennetin kapısına yaklaştırılmasını dileyecek ve başka hiç bir şey istemiyeceğine söz verecektir. Nihâyet Allah yine: Sana dilediğini verirsem başka şey de istemen umulur, buyuracaktır. Adam başka şey istemiyeceğine kesin söz verdiği halde Allah onu cennet kapısına yaklaştırınca bu defa adam cennete dâhil edilmesini isteyecektir...

Hulâsa bu hadiste beyân edildiği üzere adam sözünde bir türlü durmayıp vefâsızlık gösterince onun bu hâli bir nevi istihzâ ve alay etmek yerine konulmuştur. Sonra Allah'ın izni ile adam bir kaç defa cennete gidip orayı dolu imiş gibi görüp dönmesi neticesinde, cennete girmesi ümidinin boşa gittiği kanaatına varır ve işlemiş olduğu vefâsızlık suçuna karşı cennete girme ümidinin verilip de gerçekleştirilmemesi biçiminde cezâlandırıldığını zanneder ve bu yüzden bu sözü söyler. Yâni Yâ Rabbi! Ben vefâsızlıklar işledim, sözlerimde durmadım ve böylece bir nevi alay etme suçunu işledim. Sen beni dolmuş durumdaki cennete gönderip git oraya gir demekle bu suçumun cezâsını mı veriyorsun? El-Mâziri bu cümleyi böyle yorumlamıştır.

2. Ebû Bekir es-Sayrafi demiş ki: Bu cümledeki istifham edatı olumsuzluk içindir. Yâni "Yâ Rabbi! Sen yegâne hükümdar iken bilirim ki benimle alay etmezsin. Bana ihsân ettiğin bunca geniş cennete liyakatım yoktur. Lâyık olmadığım bunca mertebeleri bana lutuf etmene şaşarım" hayranlıkla hayret ederim.

3. Kâdı Iyâz'a göre adam aşırı sevincinden şuurunu kaybedercesine ne söylediğinin farkında olamayarak böyle konuşacak. Nitekim başka bir adamla ilgili bir hadiste buyuruluyor ki: "Adam

aşırı sevincinden şaşırarak Allah'a: (Sen Rabbimsin, ben de senin kulunum) diyeceği yerde Sen kulumsun, ben de Rabbinim, diyecek."

Nevcîz: Azı dişleri mânâsına yorumlanmıştır. Nevcîz'in asıl mânâsı avurt dişleridir. Burada yan dişleri veyâ öğütücü dişlerdir, diyenler de vardır. Bu cümle, aşırı olmamak şartı ile bâzen gülmenin mekruh olmadığına delâlet eder.

Hadisin sonundaki parağraf, yâni "Bu adam cennetliklerin mertebece en aşağı olanıdır, söyleniyordu" cümlesi râviye âittir. İ b n - i H a c e r, el-Fetih'te şöyle söyler: E l - K e r m â n î: Bu cümle Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in buyruğunun devâmı değildir. Râvi'nin sözüdür. Bu sözü sahâbilerden veyâ başka âlimlerden nakletmiştir, der. İ b n - i H a c e r daha sonra şöyle der: Evet, "Böyle söyleniyordu" ifâdesi K e r m â n î'nin dediği gibi râviye âittir. Ama "Bu adam cennetliklerin mertebece en aşağı olanıdır" sözünün asıl kaynağı ve sâhibi Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'dir. Çünkü bu buyruk, M ü s l i m'in E b û S a î d (Radıyallâhü anh)'den rivâyet ettiği bir hadisin başında;

أَدْنَى أَهْلِ الْجَنَّةِ مَنْزِلَةً رَجُلٌ صَرَفَ اللهُ وَجْهَهُ عَنِ النَّارِ. ifâdesiyle bulunur.

Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in hadiste durumu belirtilen adamın kavuşacağı bunca lutuf ve ikramı beyân ettikten sonra mübârek azı dişleri görülecek derecede gülmesinin sebebi, Allah'ın günahkâr mü'min kuluna olan merhamet, lutuf ve keremine sevinmesi ve memnuniyetidir.

٤٣٤٠ – حَدَّثَنَا هَنَّادُ بْنُ السَّرِيِّ . ثنا أَبُو الْأَحْوَصِ عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ ، عَنْ بُرَيْدِ ابْنِ أَبِي مَرْيَمَ ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ ؛ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « مَنْ سَأَلَ الْجَنَّةَ ، ثَلَاثَ مَرَّاتٍ ، قَالَتِ الْجَنَّةُ : اللَّهُمَّ ! أَدْخِلْهُ الْجَنَّةَ . وَمَنِ اسْتَجَارَ مِنَ النَّارِ ، ثَلَاثَ مَرَّاتٍ ، قَالَتِ النَّارُ : اللَّهُمَّ ! أَجِرْهُ مِنَ النَّارِ » .

TERCEMESİ

4340) "... Enes bin Mâlik *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

Kim (Allah'tan) cenneti üç defa isterse cennet: Allahım onu cennete dâhil et, der. Kim de cehennem ateşinden korunmasını (Allah'tan) üç defa dilerse, cehennem ateşi: Allahım onu cehennem ateşindn koru, der."

İ Z A H I

Bu hadisi **T i r m i z î, N e s â î, İ b n - i H i b b â n** ve **H â k i m** de rivâyet etmişlerdir.

Allah'tan cenneti istemek, "Allahım senden cennet isterim" veyâ "Allahım, beni cennete dâhil eyle" gibi duâ biçimi ile olur. Bu duâyı üç defa tekrarlamak aynı oturumda veyâ başka başka yerlerde olabilir. Duânın adabından biri de duâya devam ve israr etmektir, peşini bırakmamaktır.

Cennetin o kişi için duâ etmesi hâl diliyle olabildiği gibi Allah'ın izniyle sözlü de olabilir. Çünkü Allah cansızları bile konuşturmaya Kâdirdir.

Cehennem ateşinden korunmak için duâ etmek de çeşitli şekillerde olabilir. Meselâ "Allahım, beni cehennem ateşinden koru" diye duâ edilebilir. Cehennem ateşinin o kimse için duâ etmesi de cennetin duâ etmesi gibidir.

٤٣٤١ – حدّثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، وَأَحْمَدُ بْنُ سِنَانٍ، قالَا: ثنا أَبُو مُعَاوِيَةَ عَنِ الأَعْمَشِ، عَنْ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ «مَا مِنْكُمْ مِنْ أَحَدٍ إِلَّا لَهُ مَنْزِلَانِ: مَنْزِلٌ فِي الْجَنَّةِ، وَمَنْزِلٌ فِي النَّارِ. فَإِذَا مَاتَ، فَدَخَلَ النَّارَ، وَرِثَ أَهْلُ الْجَنَّةِ مَنْزِلَهُ. فَذٰلِكَ قَوْلُهُ تَعَالَى: أُولٰئِكَ هُمُ الْوَارِثُونَ».

في الزوائد: هذا إسناده صحيح على شرط الشيخين

T E R C E M E S İ

4341) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

Sizden hiç bir kimse yoktur ki iki konağı olmasın: Bir konak cennette, diğer bir konak da ateşte cehennemdedir. Bu itibarla bir adam ölüp de ateşe girdiği zaman cennet halkı o kimsenin (cennetteki) konağına vâris olurlar. İşte cennet ehlinin cehennemliklerin cennetteki konaklarına vâris olmaları Allah Teâlâ'nın; أُولٰئِكَ هُمُ الْوَارِثُونَ **= "İşte**

bu sıfatları taşıyanlar, vârislerdir." (Mü'minûn, 10) buyruğunun te'yid ettiği bir hükümdür."

Not : Zevâid'de şöyle denilmiştir : Bunun senedi Buhârî ile Müslim'in şartları üzerine sahihtir.

İ Z A H I

Zevâid nevinden olan bu hadisin sonunda anılan Âyet, Mü'minûn sûresinin 10. âyetidir. Bu sûrenin birinci âyetinden 9. âyetine kadar olan bölümde mü'minlerin taşıdıkları önemli sıfatları beyân buyurularak gerçek felâh ve kurtuluşa erenlerin bu sıfatları taşıyanlar olduğu bildirildikten sonra 10 ve 11. âyetlerinde meâlen şöyle buyurulur :

"İşte bu sıfatları taşıyanlar vâris olanlardır." (10)
"Ki onlar Firdevs (cennetin)e vâris olacaklardır. Onlar orada ebedî olarak kalacaklardır.' (11)

Bu hadise göre her insan için biri cennette, diğeri cehennemde olmak üzere iki konak bulunur. Küfür üzerinde ölen bir kimsenin cennetteki konağı, mü'minlere kalacak ve böylece mü'minler o makamlara mirasçı gibi konacaklardır.

Bâzı rivâyetlere göre cennetlik olan mü'minlerin cehennemdeki yerlerine de cehennemlik olanlar mirasçı olacaklar. Yâni bu yerler cehennemliklere kalacaktır.

Mütercimin Notu : E l - İ m â m e l - H â f ı z E b û A b d i l l a h M u h a m m e d b i n Y e z î d e l - K a z v î n i'nin Sünen adlı kitâbı burada sona erdi. Âlemlerin Rabbi olan Allah'a hamd olsun. Salât ve selâm seyyidimiz, nebîlerin sonuncusu Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e, âlinin ve sahâbilerinin hepsine olsun. Yâ Rabbi! Bu hizmetimi ihlâslı ve âhiret azığı olarak kabul eyleyip, günahlarımızın bağışlanmasına vesile eyle, terceme ve izah ederken bilmiyerek hatâ ve kusurlarım varsa, beni muahaze etme, lutuf ve keriminle muâmele eyle. Çünkü mümkün mertebe hatâ ve kusur etmemeye nâçiz gücüm dâhilinde gayret ettim.

İlim ehli olan yetkili zâtlardan istirhamım :
Gerek hadis terceme işinde, gerekse Şer'î bir hükmün beyânında ilmî delil ve sağlıklı kaynağa dayalı olarak yapıcı tenkidleri olursa, sağ kaldığım sürece bunu baş göz üstünde minnet ve şükranla kabul

edip gelecek baskıda düzeltmeyi taahhüd ederim. Ölümümden sonra böyle bir şey vukû bulursa bunu yetkili ve yetenekli din âlimlerinin tetkik ve tasvibini aldıktan sonra ek broşür hâlinde yayınlanmak üzere yayın evine veyâ mirasçılarıma vermelerini bir dini ödev olarak kabul ve telâkki ederım.

Allah cümlemizi bu hadis kitâbından yararlandırsın. Âmin, âmin, âmin.

KİTABIN SAHİFELERİNE GÖRE MEVZULARIN MÜCMEL FİHRİSTİ